

THE KARL HOLL
LIBRARY OF CHURCH HISTORY

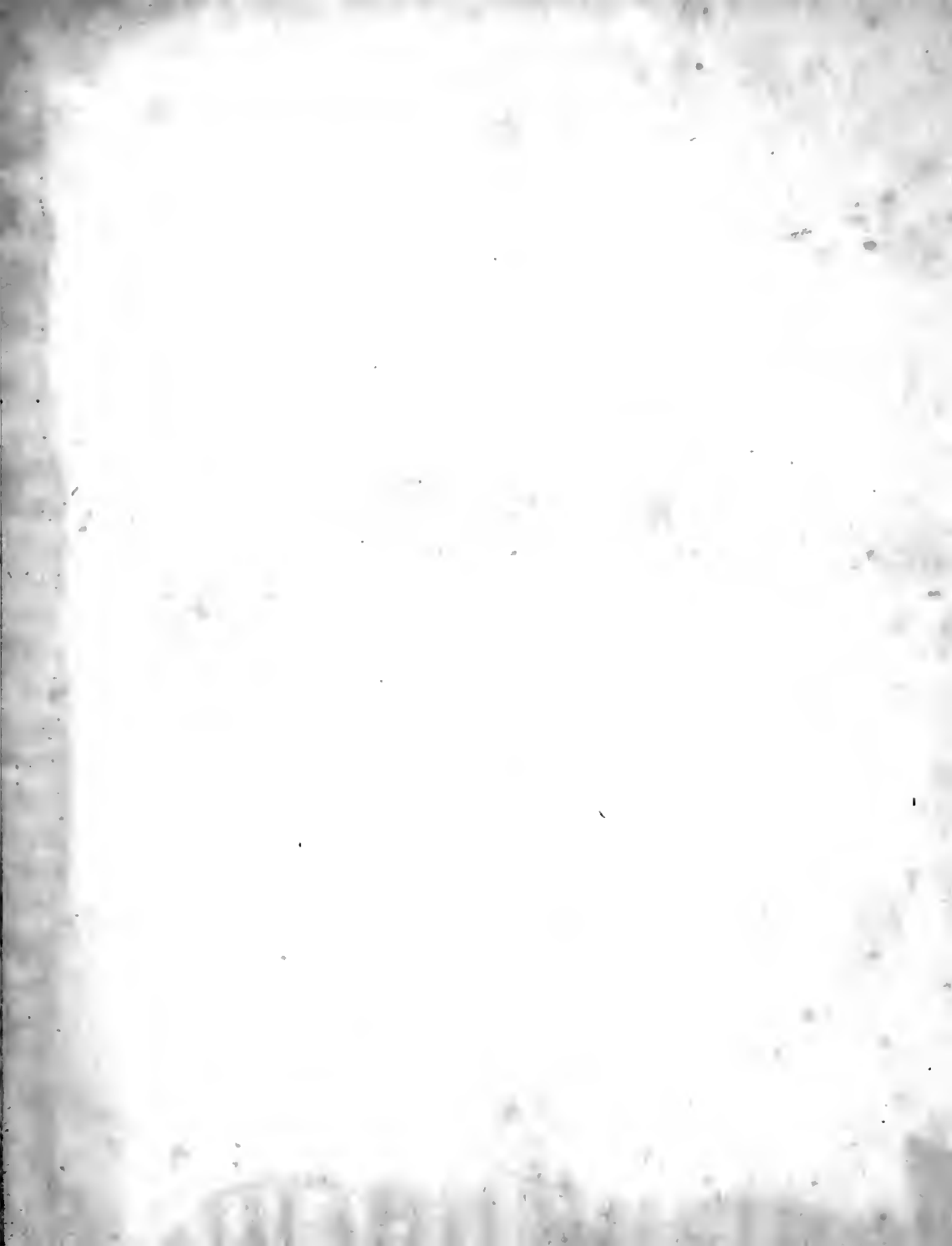
DUKE UNIVERSITY LIBRARY
DURHAM, N. C.

Date

_____

K. Holl

IOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES

SIVE

ANTIQUITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN NONVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXIX.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Duke University Libraries

SVMME REVERENDO DOMINO

Treasure Room

Am. R

270

B. 136

V. 9-10

ET IN DEO PATRI,

CAROLO,

DIOECESIS VINTONIENSIS

EPISCOPO,

NEC NON

NOBILISSIMI ORDINIS PERISCE-

LIDIS PRAESVLI,

FELICITATEM!

201270

DOMINE SVMME REVERENDE,

HX vetustis ecclesiæ regulis, quarum de bene multis in hoc opere differendi habui occasionem, vna aliqua erat, Vt presbyteri nihil facerent *ἀνευ γνώμης τῆ ἐπισκόπου*, sine conscientia episcopi. Quæ etsi non ad quælibet priuata, domestica & sæcularia referenda erat negotia, tamen sine vlla dubitatione ad concordiam & mutuam vtrorumque rationem atque ordinem in omnibus publicis muneris rebus, quæ ad causam salutemque ecclesiæ pertinerent, inter eos conseruandum spectauit. Ad hanc igitur regulam me conformando vti huius operis initia antecessori tuo, meo tum antistiti, exhibui, ita hanc extremam & vltimam [a] illius partem ad pedes TVOS, DOMINE SVMME REVE-

(a) *This last and finishing Part of it.* Superest autem adhuc integer liber vicefimus tertius: Superfunt & indices & præfatio libro huic vltimo

RENDE, iam depono; non dubitans, quin, quum sis meliorum litterarum & antiquæ eruditionis auctor atque impulsor, benevole eam excepturus sis libenterque comprobaturus. Tanto maiorem id sperandi causam habeo, quia pro mirificæ naturæ TVÆ bonitate atque indulgentia huius instituti semper adiutor hortatorque exististi; quemadmodum ex litterarum commercio, quod complures annos TECUM mihi fuit, felici experimento deprehendi. Opus hoc, reor, vniuersalem habet utilitatem & generationem ab iis omnibus approbabitur, qui antiquam doctrinam sine præiudicatis opinionibus ex veritate æstimant. Illustris quidam honore ac nomine dominus hanc mihi aliquando tribuit gratiam, vt in Scotiam per virum aliquem magnum synodi [b] illud se misisse diceret:

præmissa. Videtur ergo cl. BINGHAMVS, quando hanc dedicationem scripsit, statuisse hoc nono volumine omnia, quæ tunc essent reliqua, completi, deinde autem certis rationibus inductus mutasse sententiam.

(b) *By the Hands of a Great Man of the Assembly.* Quid vocabulum *Assembly* hoc loco denotet, non satis capio. Reddendum autem duxi per Latinam vocem *synodi*. Solent enim in Scotia sæpius celebrari con-

tametsi, quam illic approbationem habuerit, ignoro. Id autem maiore cum voluptate possum dicere, quod dignissimus Primas noster, quum aliquando salutandi causa ipsum adiissem, mihi narrarit, sese illud ad Professores Geneuenses misisse, qui gratias sibi egerint suamque simul testificati sint approbationem. Quod si illi id bene acceperunt, causa quaedam omnino est, cur sperem fore, ut pleræque ecclesiae protestantes eodem animo accipiant, eoque ipso adducantur, ut cum ecclesia Anglicana in quibusdam capitibus propius sese coniungant. Quo nonnullæ huiusce operis partes præcipue spectant. Visum est auctori cuidam recenti, aliquam eius partem in epitomen cogere, in vñum, (vti quidem ille ait) pauperum fratrum suorum ex clero: quinquam ob rationes, quas contra institutum illius adferre necesse habui, vereor, ne plura detrimenta

---

ventus ecclesiastici, quos *synodos* vocant, quibus aliquis e præcipuis regis ministris, ex Anglia eo missus, præsidet; & talem quempiam heic intelligi puto.

quam emolumenta illis importentur. Quod si vero ille ipse, vel alius quispiam homo idoneus vniuersum opus, quando iam confectum & absolutum est [c] in Latinam linguam transferret: id generaliorum vtilitatem vniuersis ecclesiis protestantibus adlaturum crediderim. Inter ea fratribus nostris pauperibus, si Deus mihi longiorem huius vitæ vsuram concesserit, non deerit talis epitome, (si quidem ea illis opus fuerit) quæ ad institutionem eorum sit adcommodata.

QUANDO autem iam de longiore huius vitæ vsura, diuinitus mihi concedenda, mentionem inieci, non possum, quin ardentissimis precibus a Deo immortali contendam, vt eandem TIBI, DOMINE SVMME REVERENDE, indulgeat, propter res bonas & salutare, quas in hanc dioccesin iam contulisti, & quæ adhuc a TE expectari possunt, si DEO placuerit valetudinum TVAM ita confirmare, vt magnum opus, ad quod peragendum voluntas TIBI non deest, perficere valeas. Enormium honorariorum ad congruum modum reductio, res est, cuius memoriam nulla vmquam obliuio inter pauperes fratres TVOS delebit, qui nullo non tempore dulces ex

(c) Now that it is finished and completed. Vide, quæ paullo ante ad (a) diximus.

DEDICATIO.

ea fructus percepturi sunt. Cohortatio, qua etiam infimi ordinis clericos inuitasti, ut in rebus ecclesiae ad TE ipsum, non ad vltos ministros TVOS scribant, singulare humanitatis atque indulgentiae TVAE exemplum est; nec non optima corruptionem anteuertendi ratio. Cura, quam in indagando clericorum TVORVM charactere, merito ac dignitate ponis, ut eos ad altiorem locum prouehas, qui in magnis parocciis aut paruis beneficiis ecclesiasticis multum diligenterque laborarunt, methodus est, quae non potest non nouam quasi vitam & animam dare omnibus, qui cum ratione sperare possunt, merita ac labores suos non semper neglectum contemtumque iri, sed in externis commoditatibus atque honoribus a tam benefico ephoro remunerationem suo tempore esse consequuturos.

VT recte valeas diuque inter viuos supersis, quo in istiusmodi bonis actionibus & reliquis functionis TVAE officiis omnibus progrediare, id, credo, vniuersus clerus TVVS optat: Certo scio, hoc semper de TE expetere, hoc optare, hoc precari,

NOMINI TVO SVMME REVERENDO

deuinctissimum clientem

IOSEPHVM BINGHAMVM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

LIBER VICESIMVS

De feriis siue diebus festis, in ecclesia
primitiua obseruatis.

CAPVT PRIMVM

De distinctione, inter ferias ciuiles & ecclesiasticas
facienda.

- §. I. *Quid intelligatur per ferias ciuiles* pag. 1
§. II. *De feriis æstiuis, & de feriis autumnalibus* 2
§. III. *De kalendis Ianuariis* 6
§. IV. *De natalibus imperatorum* 9
§. V. *De natalibus urbium, Romæ ac Constantinopolis* 11

CAPVT SECVNDVM

De origine & obseruatione diei dominicæ inter
christianos.

- §. I. *Dies dominica in ecclesia inde ab apostolorum temporibus sub
die solis, diei dominicæ, primi diei hebdomadis, diei panis,
aliisque nominibus obseruata* 15
§. II. *Omnes actiones forenses prohibita & dilata hoc die, exceptis
is, quæ absolutæ essent necessitatis vel magnæ caritatis: cu-
iusmodi erat manumissio seruorum, ceteræ* 18
§. III. *Omnia negotia secularia vetita, exceptis is, ad quæ cu-
randa necessitas vel caritas homines compelleret, cuiusmodi
erat collectio fructuum tempore messis, per easdem leges* 29
§. IV. *Nulla spectacula, vel oblectationes ludicræ hac die permissæ* 30
§. V. *Omne ieiunium hac die in ipsa etiam quadragesima inter-
dictum* 36
§. VI. *Et omnes preces a stantibus hoc die factæ in memoriam
resurrectionis domini ac seruatoris nostri* 41
Bingh. O. E. Vol. IX. b §. VII.

- §. VII. *Magna cura & studium a priscis christianis in religiosa diei dominicæ obseruatione positum. Hoc demonstratur 1. Ex eo, quod omnibus publici cultus sollempnitatibus constanter & assidue vacarunt* pag. 42
- §. VIII. 2. *Ex eorum zelo in frequentandis religiosis conuentibus, ipsis persecutionis temporibus* 43
- §. IX. 3. *Ex studiosa vigiliarum siue congregationum nocturnarum, diem dominicum antecedentium, obseruantia* 45
- §. X. 4. *Ex eo, quod multis in locis bis hoc die publicos sermones audierunt* ibid.
- §. XI. 5. *Ex eo, quod precibus vespertinis, ubi nullus sermo recitabatur, sedulo interfuerunt* 46
- §. XII. 6. *Ex poenis inflictis illis, qui leges de religiosa diei dominicæ obseruatione violassent* 48

CAPVT TERTIVM

De obseruatione sabbati, siue feriæ septimæ, tamquam hebdomadali sollempnitate.

- §. I. *Feria septima hebdomadis siue dies sabbati in ecclesia Orientali semper festa habita* 51
- §. II. *Iisdem, quibus dies dominica, religiosis sollempnitatibus celebrata* 53
- §. III. *Certis autem respectibus dies dominica in veneratione ei præposita* 54
- §. IV. *Cur ecclesia antiqua obseruationem iudaici sabbati continuari* 56
- §. V. *Cur id festa celebritate transfegerint in ecclesia Orientali* 58
- §. VI. *Cur in eo ieiunium celebratum sit in Romana & aliis quibusdam ecclesiis Latinis* 60

CAPVT QVARTVM

De festa sollempnitate natalis & epiphaniæ Christi.

- §. I. *Natalis Christi antiquis temporibus ab aliis Maio mensi assignatus* 66
- §. II.

- §. II. *Ab aliis diei epiphaniæ, siue sexto Ianuarii* 67
- §. III. *In ecclesia Latina semper obseruatus die XXV Decembris* 71
- §. IV. *Origo huius sollemnitatis æuo apostolico a quibusdam antiquis scriptoribus adsignata* pag. 72
- §. V. *Hoc festum eadem religiosa ueneratione, qua dies dominica, celebratum* 75
- §. VI. *De epiphania tamquam distincta sollemnitate* 79
- §. VII. *Cur hic dies a nonnullis appelletur epiphania secunda, & dies luminum* 82
- §. VIII. *Celebratus uti reliquæ maiores festiuitates, & certo respectu magis cognitus, utpote unum ex tribus sollemnibus temporibus baptisimi in ecclesia Græca* 83
- §. IX. *Die epiphaniarum tempus celebrandi in sequenti anno paschatis denuntiari solitum* 85

CAPVT QVINTVM

De Paschate.

- §. I. *Sollemnitati paschali antiquis temporibus quindecim dies adsignati, tota uidelicet hebdomas, quæ diem dominicæ resurrectionis antecedit, & hebdomas, quæ eam insequitur* 87
- §. II. *Magnæ controuersie in ecclesia de hoc festo agitatae; Aliis eodem anni uertentis die id obseruantibus* 89
- §. III. *Aliis illud obseruantibus cum Iudæis quarto decimo mensis die, in quamcumque hebdomadis feriam ille incidisset* 90
- §. IV. *Qui illud die celebrabant dominica, non semper conspirabant in una eademque die dominica propter diuersas, quas inibant, supputandi rationes* 99
- §. V. *Omnes autem in eo consentiebant, ut magnam ei reuerentiam & honorem exhiberent, tamquam diei resurrectionis dominicæ* 108
- §. VI. *Hoc die imperatores, carceribus generatim apertis, omnibus reatu aliquo adstrictis ueniam dabant, paucis quibusdam atrociorum & odiosorum criminum reis exceptis* 109

- §. VII. Hoc tempore homines maiore quam alias liberalitate vii
soliti in seruos, donando eis libertatem pag. 114
- §. VIII. Et in pauperes, largis muneribus eos donando 115
- §. IX. Integra hebdomas post diem paschatis celebrata cum sermo-
nibus, synaxibus, aliisque deuotionis actibus, tamquam pars
eiusdem festiuitatis ibid.
- §. X. Nulla publica spectacula, hac rota durante sollempnitate,
permisso 117
- §. XI. Nullæ actiones iuridicæ, præterquam in quibusdam specia-
libus & extraordinariis casibus ibid.
- §. XII. Dominica post pascha, communiter dicta dominica noua &
dominica in albis, sollempnissime obseruata, tamquam con-
clusio festiuitatis paschalis 118

CAPVT SEXTVM

De Pentecoste.

- §. I. Pentecoste duplici sensu inter veteres accepta. Primum
pro quinquaginta diebus inter pascha & pentecosten, & de-
inde pro unico die festi pentecostalis 120
- §. II. Quo durante tempore, ecclesia præcipue sese exercebat in le-
ctione ac meditatione actuum apostolorum, resurrectionem
Christi mirifice confirmantium 121
- §. III. Ieiunare & positis genibus adorare hoc tempore aquæ ac die
dominica vetitum 122
- §. IV. Omnia etiam publica spectacula & comædiæ; non autem
actiones forenses vel operæ interdictæ 124
- §. V. De die ascensionis, eius antiquitate & obseruatione 126
- §. VI. De pentecoste sensu strictiore accepta, prout denotat festum
diem descensus SPIRITVS SANCTI super apostolos 129

CAPVT SEPTIMVM

De festis, in honorem apostolorum & martyrum
celebratis.

- §. I. Origo festorum, in honorem martyrum institutorum 132
- §. II.

§. II. Cur natalitia eorum vocitata	pag. 133
§. III. Hæc festa ad sepulchra martyrum celebrari solita	134
§. IV. Et vix plurimum ad istas particulares ecclesias adstricta, ubi martyres passi & sepulti	136
§. V. Acta, siue passiones martyrum in festis eorum legi solitæ	137
§. VI. Et orationes panegyricæ in eos recitari	138
§. VII. Communio hisce diebus semper administrata	143
§. VIII. Et in hac distincta martyrum commemoratio facta, dista oblatio siue sacrificium laudis & gratiarum actionis, pro illis Deo oblatum, & precatio pro generali consummatione & fausta resurrectione	144
§. IX. Nox istiusmodi aliquam festiuitatem antecedens, communiter obseruata ut vigilia, cum psalmodia & precibus	146
§. X. Communia conuiuia a ditioribus ad refocillandos pauperes his diebus instituta iuxta monumenta martyrum, donec propter abusum abrogarentur	147
§. XI. Quænam festiuitates in memoriam apostolorum celebratæ sint	152
§. XII. De festo innocentum	155
§. XIII. De festo Maccabæorum	158
§. XIV. De generali omnium martyrum festiuitate	159

CAPVT OCTAVVM

De aliis quibusdam festis recentioris originis & minoris obseruationis.

§. I. De encæniis, siue dedicationibus templorum	163
§. II. De anniuersariis festiuitatibus ordinationum episcoporum	164
§. III. De festis in memoriam magnæ cuiusdam liberationis, vel diuinitus in ecclesiam collati beneficii, habitis	168
§. IV. De festo adnuntiationis	170
§. V. De festo purificationis Mariæ, olim hypapante vocitato	172
§. VI. De origine festorum, quæ in honorem confessorum aliorumque sanctorum hominum instituta sunt	174

LIBER VICESIMVS PRIMVS

De ieiuniis veteris ecclesiæ.

CAPVT PRIMVM

De ieiunio quadragesimali.

- §. I. *Quid hoc ieiunium initio fuerit, virum quadraginta dierum, an quadraginta horarum?* pag. 177
- §. II. *Quaedam probabilitas, initio fuisse tantum ieiunium quadraginta horarum, siue duorum dierum a passione ad resurrectionem CHRISTI* 179
- §. III. *Magna varietas in puncto temporis in celebratione huius ieiunii multis in ecclesiis obseruabilis* 182
- §. IV. *Quadragesimale ieiunium non amplius triginta sex diebus esurialibus in vlla ecclesia constituit, ad ætatem vsque Gregorii magni, quia omnes dies dominici ieiunio exempti fuerunt, nec non omnia sabbata, præter vnum solum, in omnibus ecclesiis Orientalibus* 184
- §. V. *Quis diem cinerum & alios tres dies in ecclesia Romana initio quadragesimalis ieiunii primum addiderit* 186
- §. VI. *Num veteres quadragesimale ieiunium pro institutione apostolica habuerint* 187
- §. VII. *Quo sensu quidam eorum diuine illud institutionis esse dicant* 189
- §. VIII. *Quatenus traditionem vel canonem apostolicum esse concesserint* 191
- §. IX. *Quenam cause & rationes fuerint instituendi ieiunium illud antepaschale. 1. Apostolorum luctus & ægritudo e magistri sui amissu* 194
- §. X. *2. Remissio christianæ pietatis a prisco & primitiuo feruore suo* 195
- §. XI. *3. Vt homines ad dignam sacræ eucharistiæ in festo paschali receptionem sese præpararent* 196
- §. XII. *4. Vt catechumeni sese præpararent ad baptismum* 197
- §. XIII.

- §. XIII. Et pœnitentes ad absolutionem recipiendam in festo paschali pag. 199
- §. XIV. Ieiunium quadragesimale generatim ab omnibus christianis obseruatum, licet magna cum libertate, & iusta infirmitatis excusatione, utpote magnam partem eorum arbitrio relictum 202
- §. XV. Quemadmodum Montanistæ ab ecclesia in imponendis ieiuniis discreparint 210
- §. XVI. Quadragesimale ieiunium cum perfecta inedia singulis diebus ad vesperam vsque obseruatum 211
- §. XVII. Esculentorum commutatio non congruens quadragesimæ ieiunium credita, sine perfecta abstinentia vsque ad vesperam 213
- §. XVIII. Quæ per prandium lucrati erant, ea non in cœnam opiparam, sed in vsus inopum conferebant 216
- §. XIX. Omnes pœnæ corporales in quadragesima interdictæ per leges imperiales 217
- §. XX. Religiosi conuentus & sermones singulis diebus quadragesimæ habiti 219
- §. XXI. Et frequentes communiones, maxime in sabbato & die dominica 220
- §. XXII. Omnia spectacula & ludi publici hoc tempore prohibiti 221
- §. XXIII. Nec non omnium festiuitatum, natalitiorum, & nuptiarum celebratio, utpote præsentis temporis rationi minime congruens 224
- §. XXIV. Magna hebdomadas ante pascha seuerè admodum & sollemniter obseruata 225
- §. XXV. Quid intelligatur per ieiunia, dicta ὑπερδέσους & superpositiones 228
- §. XXVI. Christiani maiore per hanc hebdomadam quam alias, liberalitate & beneficentia in pauperes vsi 231
- §. XXVII. Hæc hebdomas requietis & libertatis hebdomas pro seruis ibid.
- §. XXVIII.

- §. XXVIII. *Generalis dimissio hoc tempore ab imperatoribus in-*
dulta omnibus captiuis, debitoribus æque ac aliorum cri-
minum reis, si a quibusdam, atrocioris quodam & odiosio-
re scelere adstrictis, discesseris pag. 232
- §. XXIX. *Omnes actiones forenses, tam civiles quam criminales,*
hac tota hebdomade antepaschali cessare iussit 233
- §. XXX. *Feria huius hebdomadis quinta quomodo celebrata* ibid.
- §. XXXI. *De die passionis dominice* 236
- §. XXXII. *De feria sexta, siue sabbato magno ante pascha* 238

CAPVT SECVNDVM

De ieiuniis quatuor temporum; de ieiuniis mensuris
 & de origine ieiuniorum quaternariorum or-
 dinationis & rogationum.

- §. I. *Ieiunium Martii siue primi mensis idem atque ieiunium qua-*
dragesimale 244
- §. II. *De ieiunio pentecostes* 245
- §. III. *De ieiunio mensis septimi, siue ieiunio autumnali* 247
- §. IV. *De ieiunio aduentus seu natalis domini, vocato ieiunio*
Decembris siue mensis decimi ibid.
- §. V. *De ieiunio epiphaniæ* 248
- §. VI. *De ieiuniis mensuris* ibid.
- §. VII. *De origine ieiuniorum quaternariorum ordinationis; vul-*
go Ember-Weeks 249
- §. VIII. *De origine ieiunii rogationum* 251

CAPVT TERTIVM

De ieiuniis hebdomadalibus feriæ quartæ &
 quintæ.

- §. I. *De origine horum ieiuniorum* 254
- §. II. *Rationes institutionis eorum* 256
- §. III. *Quomodo discreparint a ieiunio quadragesimali & reliquis*
omnibus, ratione durationis 258
- §. IV.

- §. IV. *Quibus sollemnibus ritibus observari consueverint* pag. 260
 §. V. *Quomodo catholici & Montanistæ de eorum observacione
 disputarint* 261
 §. VI. *Quomodo ieiunium ferie quartæ commutatum sit in ieiu-
 nium sabbati in ecclesiis Occidentalibus* 263

LIBER VICESIMVS SECVNDVS

De ritibus nuptialibus, in antiqua ec- clesia observatis.

CAPVT PRIMVM

De hæreticis, qui matrimonium damnarunt, vel vilipenderit sub maioris puritatis & perfectionis obtentu; & de illis etiam, qui communionis vxorum & fornicationis dederunt licentiam.

- §. I. *Communio vxorum primum tradita a Simone Mago* 265
 §. II. *Deinde a Saturnilo & Nicolaitis, aliisque pluribus* 267
 §. III. *Vnde calumnia gentilium aduersus christianos generatim orta, quod turpitudines in religiosi conuentibus suis exercerent* 270
 §. IV. *He doctrine ex ipsa face ethnicismi deriuata, & in honestorum gentilium oculis plenæ indignitatis & offensionis habite* 271
 §. V. *Matrimonium tanquam illicitum damnatum a Tatiano & Encratitis* 274
 §. VI. *Ab Apostolicis etiam, siue Apotactitis* 275
 §. VII. *A Manichæis, Seuerianis & Archonticis* ibid.
 §. VIII. *Ab Hieracitis & Eustathianis* 276
 §. IX. *Qui condemnati in concilio Gangrensi & sic dictis canonicis apostolicis* 278
 Bingham, O. E. Vol. IX. c §. X.

§. X. *Error Montanistarum de secundis nuptiis nec non Nouatianorum* 279

CAPVT SECVNDVM

De iustis impedimentis nuptiarum in casibus specialibus; ubi ostenditur, quænam personæ potuerint vel non potuerint legitime sociari; & de temporibus, quibus nuptiarum celebratio interdicta fuit.

- §. I. *Christianis cum infidelibus, vel iudeis, vel hereticis, vel aliis quibuscumque alienæ religionis matrimonium inire non permissum* 282
- §. II. *Ecclesia de christianorum omnium consilio contrahendi matrimonium ante, quam hoc consummaretur; certior reddenda* 289
- §. III. *Nuptiæ non celebrandæ cum propinquis siue consanguinitate, siue adfinitate, ad suspicionem incestus deuitandam* 290
- §. IV. *Filiis impubibus sine parentum vel tutorum vel proximorum agnatorum consensu matrimonium contrahere haud permissum* 292
- §. V. *Nec seruis sine dominorum consensu* 294
- §. VI. *Illustri conditione hominibus non permissum matrimonium contrahere cum seruis* *ibid.*
- §. VII. *Nec prouinciarum administratoribus cum femina quadam prouinciali, durante administrationis suæ anno* 296
- §. VIII. *Nec viduis secundas nuptias facere, ante duodecimum a virorum suorum obitu mensem* 297
- §. IX. *Mulieribus haud licitum nubere, absentibus maritis suis, antequam de eorum obitu factæ essent certiores* 298
- §. X. *Tutoribus non permissum pupillas ducere nondum adultas, usque dum tutela esset finita* 299
- §. XI. *Quo primum tempore prohibitio matrimoniorum inter spirituales cognatos inuecta sit* 300
- §. XII.

- §. XII. Num quis post legitimum diuortium aliam uxorem ducere potuerit 301
 §. XIII. Num adultero adulteram, quam vitiaffet, post mortem mariti ducere licuerit 309
 §. XIV. Nuptiarum celebratio interdicta in quadragesima 312

CAPVT TERTIVM

De ratione faciendi sponsalia, nuptiis in veteri ecclesia præmissa.

- §. I. Quomodo sponsalia discreparint a nuptiis 314
 §. II. Liber parium consensus necessarius in sponsalibus 315
 §. III. Contractus sponsalitiis plerumque confirmatus muneribus, dictis arris vel donationibus sponsalitiis, quæ nonnumquam mutuo a viro ac femina dari ac recipi consueuerunt 317
 §. IV. Hæ donationes in actis publicis perscriptæ 318
 §. V. Contractus iste porro testatus donatione & acceptione annuli 319
 §. VI. Et sollemni osculo & iunctione dextrarum 321
 §. VII. Et dotis stipulatione in tabulis perscribenda 322
 §. IIX. Et transactione totius negotii coram idoneo testium numero 323
 §. IX. Quousque sponsalia obligarint ibid.
 §. X. Num simpliciter & absolute iustis ac legitimis nuptiis præmitti debuerint? 326

CAPVT QVARTVM

De ratione celebrandi nuptias in veterè ecclesia.

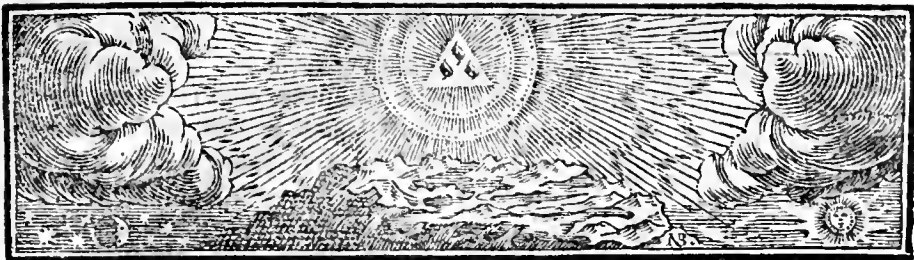
- §. I. Sollemnia nuptiarum inter christianos iam inde a principio per ministros ecclesiæ celebrari solita 331
 §. II. Quibus in casibus aliter fieri potuerit 337
 §. III. Quomodo primitiua praxis resuscitata sit, ubi negligi cepit 339
 §. IV.

§. IV. <i>Aliæ cærimoniæ in nuptiis v̄sitate; Iunctio dextrarum & velatio</i>	pag. 341
§. V. <i>Solutio crinium mulieris</i>	342
§. VI. <i>Coronatio natorum coniugum</i>	343
§. VII. <i>Deductio nouæ nuptiæ in domum viri, quatenus necessaria fuerit in quibusdam casibus legis</i>	345
§. IIX. <i>Quatenus pompa nuptialis permissa vel non permissa fuerit ab antiquis patribus</i>	346

CAPVT QVINTVM

De diuortiis, quatenus ea permissa vel non permissa fuerint in antiqua ecclesia.

§. I. <i>Veterum de sensu fornicationis diuisa & discors opinio; dum quidam eam accipiunt tantum pro carnali fornicatione, & hanc vnã solam iustam diuortii causam faciunt</i>	349
§. II. <i>Alii vocabulum illud eo accipiunt, vt comprehendat simul spiritualem fornicationem, hoc est idololatriam & apostasiam siue defectionem a Deo, & id genus crimina alia</i>	353
§. III. <i>Hæc posterior opinio a tempore Constantini per leges imperiales valde propugnata. 1.) A Constantino ipso</i>	356
§. IV. 2.) <i>Ab Honorio</i>	359
§. V. 3.) <i>A Theodosio iuniore</i>	360
§. VI. 4.) <i>A Valentiniano tertio.</i>	362
§. VII. 5.) <i>Ab Anastasio</i>	ibid.
§. VIII. <i>Et 6) a Iustiniano</i>	ibid.

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI- CARVM

LIBER VICESIMVS
DE FERIIS SIVE DIEBVS FESTIS,
IN ECCLESIA PRIMITIVA OBSERVATIS.

CAPVT PRIMVM
DE DISTINCTIONE, INTER FERIAS CIVI-
LES ET ECCLESIASTICAS, FACIENDA.

§. I.

Quid intelligatur per ferias ciuiles.

HACTENVS de magnis officiis antiquæ ecclesiæ in diuersis liturgiæ eius partibus, de administratione sacramentorum & disciplinæ exercitio partite distincteque diximus. Nunc considerationem intendemus in minoris generis obseruationes, quæ ad ferias siue dies festos, dies ieiunii, ritus nuptiales & ritus funebres spectant, quæ omnia aliquo modo sub generali nomine cultus publici ecclesiæ comprehendi possunt.

DE feriis loquentibus nobis ante omnia necesse est ferias ecclesiasticas a feriis ciuilibus distinguere. Nam aliæ pure
Bingh. O. E. Vol. IX. A eccle-

ecclesiasticæ, aliæ pure ciuiles, aliæ (vti feriæ maioris celebritatis) & ecclesiasticæ & ciuiles erant. Omnes dies solis per integrum annum & quindecim dies paschales, tam ecclesiastico quam ciuili respectu, dies feriatu siue festi erant. Nam non tantum dies erant sollempnioris & religiosioris obseruationis, sed etiam dies vacationis a causis forensibus & negotiis secularibus. Aliæ feriæ pure ecclesiasticæ erant. Dies enim erant religiosi conuentus, sed non omnino dies vacationis. Aliæ feriæ pure ciuiles erant, hoc est dies vacationis a causis forensibus, & negotiis secularibus, nullo autem peculiari religioso obseruationis caractere insigniti. Huiusmodi erant feriæ æstiuæ, siue triginta dies messium, feriæ autumnales, siue triginta dies vindemiarum, tres dies kalendarum Ianuariarum, duo dies natales urbium *Romæ & Constantinopolis*, & quatuor dies, dicti natales imperatorum, includentes diem, quo in lucem editi & diem, quo imperium adepti erant. De quibus omnibus, quum frequens eorum mentio in vetustis scriptoribus, legibus & canonibus habeatur, non alienum videtur sub huius dissertationis introitum loqui sigillatim.

§. II.

De feriis æstiuis, & de feriis autumnalibus.

OMNES istæ feriæ in lege quadam *Theodosii & Valentini* junioris sub generali nomine *feriarum forensium* comprehenduntur. Vbi omnes dies iubentur esse iuridici [a], exceptis duobus mensibus messium & vindemiarum, kalendis Ianuariis, natalibus urbium maximarum, *Romæ & Constantinopolis*, natalibus imperatorum, tam quibus in lucem editi, quam quibus impe-

(a) Cod. Theodos. lib. II. tit. VIII. de feriis, leg. II. Omnes dies iubemus esse iuridicos. Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit, æstiuis seruoribus mitigandis, & autumnis scetibus decerpendis. Kalendarium quoque Ianuariarum consuetos dies otio sancimus. His adiuicimus natalitios dies urbium maximarum, *Romæ* atque *Constantinopolis*, quibus debent iura deferre, quia & ab ipsis quoque nata sunt. Sanctus quoque paschæ dies, qui septimo vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem obseruatione numeramus. Nec non & dies solis, qui repetito in se calculo reuoluuntur. Patrem necesse est haberi reuerentiam nostris etiam diebus, qui vel lucis auspicia, vel ortus imperii prætulere.

rium auspiciati erant, quindecim diebus paschalibus, qui festi erant, & ecclesiastico & civili respectu, & omnibus diebus solis per integrum annum. Vbi recte obseruat GOTHOFREVDVS [*], quod ceteri feriarum ecclesiasticarum dies, natalis CHRISTI, epiphaniarum & pentecostes sollempnitas, nondum iuridicis diebus in orbe Romano hoc tempore exempti fuerint. Nam ad hanc vsque tempestatem multi iudices gentiliu erroribus adhuc dediti erant, adeoque actiones iuridicæ hisce diebus fieri permittebantur, non obstante, quod magna cum sollempnitate & religiosa veneratione agitarentur inter christianos. Postea vero, quum hanc legem in codice suo repeteret IUSTINIANVS [b], hisce etiam diebus & in commemoratione passionum apostolicarum actiones forenses, & omnia publica spectacula interdicebantur; qua de re plura posthac.

(*) Gothofr. in loc. p. 127. Etsi natalis quoque domini, epiphaniarum & pentecostes sollempnitas apud christianos, vt feriarum dies, celebritate religiosa iam peragerentur, nondum tamen iuridicis diebus in orbe Romano hoc tempore exempti fuere; Quod ex hac lege liquet, vbi paganorum etiam iudicum multitudo adhuc magna erat, & quidem in ipsa vrbe Roma: Inter hæc scilicet initia satis visum, si inter festos christianorum dies, paschales dies, diesque solis iuridicis eximerentur, veneratione christianæ religionis, ac non etiam alii, quantumlibet seriatim christianorum dies, qui in diem solis non inciderent; Sane spectacula hisce quoque diebus exhiberi, non minus quam dominica, aut paschatis, vetitum postea a Theodosio iuniore in d. l. dominico vlt. inf. de spectaculis.

(b) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. VII. Omnes dies iubemus esse iuridicos. Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus exceptit: æstiuis seruatoribus mitigandis: & autumno fructibus decerpendis; Kalendarum quoque Ianuariarum consuetos dies otio mancipamus. His adiicimus natalitios dies vrbium maximarum, Romæ atque Constantinopolis: in quibus debent iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. Sacros quoque paschæ dies, qui septeno numero vel præcedunt, vel sequuntur. Dies etiam natalis, atque epiphaniarum Christi, & quo tempore commemoratio apostolicæ passionis, totius christianitatis magistræ a cunctis iure celebratur: in quibus etiam prædictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam referamus. In eadem obseruatione numeramus & dies solis (quos dominicos rite dixere maiores) qui repetito in sese calculo reuoluuntur: in quibus parem necesse est habere reuerentiam: vt nec apud ipsos arbitros, vel a iudicibus flagitatos, vel sponte electos, vlla sit cognitio iurgiorum. Nostris etiam diebus, qui vel lucis auspicia, vel ortus imperii prætulert. In quindecim autem paschalibus diebus compulsio annonariæ functionis, & omnium publicorum priuatorumque debitorum differatur exactio.

DE feriis, quæ pure ciuiles erant, notandum est, quod earum quædam longo ante tempore in orbe *Romano* obseruatæ, nec a christianis primum institutæ, sed tantum in quibusdam specialibus circumstantiis reformatæ, & ritibus idololatricis aliisque corruptelis, ex longa consuetudine eis adhaerentibus, repurgatæ fuerint. Exstat de dierum nefastorum multitudine querela apud TULLIVM [c] in *Verrinis*. Vnde *Augustus* imperator triginta illis eodem tempore exemit, eosque, quum honorariis ludis dicati essent, actui rerum accommodauit, ne quod maleficium negotiumue impunitate vel mora elaberetur, vti in vita eius narrat SVETONIVS [d]. Similem feriarum coarctationem *Antoninus Philosophus* fecit, referente CAPITOLINO [e], qui, *Iudiciariæ rei*, inquit, *singularem diligentiam adhibuit; fastis dies iudiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis litibusque disceptandis constitueret*. Imperatores christiani dies feriatos denuo contraxerunt. Omnes enim dies festos, in honorem deorum gentilium agitari solitos, abrogabant. Et licet omnes dies solis per annum, nec non quindecim dies paschales in ciuilium feriarum numerum redigerent; in vniuersum tamen non amplius centum viginti quinque erant. Vt adeo ducenti & quadraginta remanerent, publicis negotiis legis destinati. Et ex his centum viginti quinque diebus, qui exempti erant, menses duo feriatis diebus assignabantur, vnus videlicet messium, alter vindemiarum, & sic sexaginta dies in vniuersum: quorum triginta *feriæ aestiua*, & triginta *feriæ autumnales* dicebantur. Atque hæ antiquæ feriæ fuerunt in vrbe *Roma*, STATIO [f], AVLO GELLIO [g],

(c) Cic. contr. Verrem.

(d) Sueton. vit. August. cap. XXXII. Ne quod maleficium negotiumue impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodauit.

(e) Capitolin. vit. Antonin. philosoph. p. 74.

(f) Stat. lib. IV. syluar.

*Certe iam Latie non miscent iurgia leges.
Et pacem piger annus habet messisque reuerse
Dimisere forum: nec iam sibi turba reorum
Vestibulo, querulique rogant exte clientes:
Cessat centeni moderatrix iudicis hasta.*

(g) Gell. noct. Attic. lib. IX. c. XV. Cum Antonio Iuliano rhetore, per feriarum

PLINIO [b] & post hosce VLPIANO [i], celebri iureconsulto memorata, quorum hic postremus pluribus ostendit, quem in finem data fuerint, nimirum, ut ne ruricolæ tempore messis & vindemiæ a colligendis fructibus avocarentur, exceptis certis causis, quæ celeriore[m] decisionem coram prætore requirerent. In scholis etiam rhetorum hoc tempore observatas fuisse ferias, ex AVLO GELLIO & AVGVSTINO [k] condiscimus. Et quum istæ feriæ nihil noxæ, sed quamdam commoditatem in se haberent, sine vlllo scrupulo ab imperatoribus christianis continuabantur, legibusque eorum stabiliebantur, (vti vidimus,

tempus *æstiuarum*, decedere ex vrbis æstu volentes, Neapolin concesseramus.

(b) Plin. lib. VIII. epist. XIX. Iulio mense, quo maxime lites interquiescunt.

(i) Digest. lib. II. tit. XII. De feriis leg. I. Ne quis messium vindemiarumque tempore aduersarium cogat ad iudicium venire, oratione diui Marci exprimitur: quia occupati circa rem rusticam in forum compellendi non sunt. - Sed excipiantur certæ causæ, ex quibus cogi poterimus & per id temporis, quum messes vindemiæque sunt, ad prætores venire: scilicet si res tempore peritura sit, hoc est, si dilatio actionem sit peremptura. Sane quotiens res vrget, cogendi quidem sumus ad prætorem venire, verum ad hoc tantum cogi æquum est, vt lis contestetur & ita ipsis verbis orationis exprimitur: denique alterutro recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concessit. Leg. II. Eadem oratione diuus Marcus in senatu recitata effecit, de aliis speciebus prætorem adiri etiam diebus feriaticis: vt puta, vt tutores aut curatores dentur, vt officii admo[n]eantur cessantes, excusationes allegentur, alimenta constituantur, ætates probentur, ventris nomine in possessionem mittatur, vel rei seruandæ causâ, vel legatorum, fideiue commissorum, vel damni infecti, cetera. Leg. III. Solet etiam messis vindemiarumque tempore ius dici de rebus, quæ tempore, vel morte perituræ sunt: morte, veluti furti, damni, iniuriæ, iniuriarum atrocium, qui de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuisse dicuntur, & si quæ similes sunt: item si res tempore perituræ sunt, aut actionis dies exiturus est. Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Item in eum, qui quid nundinarum nomine aduersus communem utilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

(k) Angust. confess. lib. IX. c. II. Placuit mihi in conspectu tuo non tumultuose abripere, sed leuiter subtrahere ministerium linguæ meæ nundinis loquacitatis, ne vltius pueri meditates, non legem tuam, non pacem tuam, sed insanias mendaces & bella forensia mercarentur ex ore meo arma furori suo. Et opportune iam paucissimi dies supererant ad *vindemiales ferias*, & statui tolerare illos, vt solemniter abscederem, & redemptus a te iam non redirem venalis. - Verum tamen quia propter nomen tuum, quod sancti-

quando vtilitatem earum & necessitatem sumus contemplati;) relicta diuersarum prouinciarum præsidibus libertate definiendi, quo tempore initium capere deberent. Neque enim mensem messis, vel mensem vindemiæ eodem vbique die, sed prouinciæ aliæ maturius, aliæ ferius, pro diuerso cuiusque climatis statu & conditione, ordiebantur. Atque ita duorum istorum mensium obseruatio, notante IACOBO GOTHOFREDO (1), durauit ad ætatem vsque *Otonis* imperatoris, qui legibus *Lombardorum* eam primus abrogauit.

§. III.

De kalendis Ianuariis.

PROXIMAE feriæ ciuiles erant *kalende Ianuarie*: Quæ, vt GOTHOFREDVS existimat, tres dies comprehenderunt, pridie kalendarum, ipsas kalendas Ianuarias, & diem tertium nonarum, vel, vt alii [m] dicunt, pridie nonarum, communiter *bona & vota* vocitatum, quod eo die vota pro salute principis susciperent. Hæ feriæ a christianis quidem imperatoribus sine vllis ritibus idololatricis continuabantur, erant tamen adhuc dies immoderatæ libertatis & intemperantiæ. Quamobrem antiqui patres & concilia acriter plerumque contra eorum obseruationem inuehuntur. Neque enim TERTVLLIANVS [n] solum aduersus hæc feriæ loquitur, quando cum idololatria & superstitionis ritibus tempore ethnicismi celebrabantur, sed

ficasti per terras, etiam laudatores vtique haberet votum & propositum nostrum, iactantiæ simile videbatur, non operiri tam *proximum feriarum tempus*, sed de publica professione ante oculos omnium sita ante discedere, vt conuersi in factum meum ora cunctorum intuentium, quam vicissimum *vindemialium diem* præuenire voluerim, multa dicerent, quod quasi appetissem magnus videri.

(1) Gothofred. in cod. Theodos. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. p. 123 a. §. Quod. Tandem vero sublatae fuerunt hæc feriæ ab Ottone, *lib. II. tit. XLIX. legis Lombardorum.*

(m) Vid. Dempster. paralipomena ad Rosini antiquit. Roman. p. 543. lin. antepenult.

(n) Tertull. de idololatr. c. XIV. Nimirum Saturnalia & kalendas Ianuarias celebrare hominibus placebat (Paulus) an modestia & patientia, an grauitate, an integritate? -- Iudæis dies suos festos exprobrat spiritus sanctus. Sabbata, inquit, vestra & neomenias & cærimonias odit anima mea. Nobis, quibus sabbata extranea sunt & neomenia, & feriæ a Deo aliquando dilectæ, Saturnalia & *Ianuarie* & Brumæ & Matronales frequentantur &c.

in sequentibus etiam saeculis patres in popularibus sermonibus saepenumero seueri & copiosi sint, vt earum obseruationem dissuadeant, tum ob reliquias superstitionis in multorum christianorum mentibus residuas, tum quia occasionem licentiae iocularis, impietatis & intemperantiae dabant populo. CHRYSOSTOMVS [o] dicit, multos superstitiose dierum obseruationi & auguriis addictos esse, atque putare, si nouilunium mensis istius cum voluptate & laetitia degant, reliquum se annum sic transacturos. Viros & feminas intemperantiae se dare his diebus, persuasos a diabolo, bonam vel aduersam fortunam reliquorum anni dierum a tali ominoso eius exordio pendere. Quod diaboli inuentum esse dicit, quo omne virtutis studium tollere adlaboret. Porro obseruat [p], quod in harum feriarum celebratione lucernas in foro accendere &

(o) Chrysof. hom. XXIII. in eos, qui nouilunia obseruant. Tom. I. p. 297. (r. 264. edit. Francof. MDCXCVIII.) *ὅτι ἐν τοῖς καπηλείοις ἀγῶνες γινόμενοι τῆμερον, ἔτοι με μάλιστα ἰδύωσι, καὶ ἀσωτείας, καὶ ἀσεβείας ἐμπεπλησμένοι πολλῆς ἀσεβείας μὲν, ὅτι παρατηρῶσιν ἡμέρας δι ταῦτα ποιῶντες, καὶ διωρίζονται, καὶ νομίζουσι, εἰ τὴν νεμερίαν τῶ μηνός τότε μεθ' ἡδονῆς καὶ ἐυφροσύνης ἐπιτελέσωμεν, καὶ τὸν ἔπαντα τοῦτον ἔξεν ἐνιαυτόν' ἀσωτείας δὲ, ὅτι ὑπὸ τὸν ἑὸ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς Φιάλας καὶ ποτήριον πληρώσαντες μετὰ ποδῆς, τῆς ἀσωτείας τὸν ἔκρωτον πίωσιν. --- Ἀλλὰς δὲ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἀν εἶη, ἀπὸ τῆς μετῆς ἡμέρας εἰ δεξιὰ γένοιτο, καὶ τῶ παντὸς τῆτο προσδοκῶν ἐνιαυτῶ. Οὐκ ἀνοίας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διαβολικῆς ἐνεργείας ἢ κρίσις ἄντη, μὴ τῆ οἰκεία σπαθῆ καὶ προθυμίᾳ, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἡμερῶν περιόδοις τὰ κατὰ τὸν βίον ἐπιτρέπειν τὸν ἡμέτερον. Qui in tabernis Iudi hodie fiunt, illi me maxime execrunt, & impietatis & intemperantiae pleni sunt; impietatis quidem, quod qui haec faciunt, dies obseruant, & auguriis addicuntur, & putant, si nouilunium mensis huius cum voluptate & laetitia degant, reliquum se annum sic transacturos: intemperantiae vero, quod cum prima luce feminae & viri pocula implentes, multa cum intemperantia vinum merum hauriunt. --- Neque extremae hoc est amentiae, propter unum diem, si auspiciatus fuerit, per uniuersum hoc expectare annum, neque amentiae solum, sed diabolicae cuiusdam efficientiae indicium est, non proprio studio & alacritate, sed quibusdam dierum circuitionibus vitam nostram commendare.*

(p) Ibid. p. 300. (p. 265.) *τὸ πρὸς ἡμέρας ἐπισηῶσαι τοιαύτους καὶ πλείονα ἐν αὐταῖς δέχεσθαι ἡδονὴν καὶ λύχνας ἀπλεῖν ἐπὶ τῆς ἀγορῆς, καὶ τεφανώματα πλέκειν, παιδικῆς ἀνοίας ἐστίν. --- μὴ τὴν δόξαν τῆς οἰκίας σεφαιώσης. κ. τ. λ. Dies tales in admnatione habere, & magnam ex illis voluptatem capere & lucernas in foro accendere & coronas admodum redimere, puerilis cuiusdam amentiae est. --- Noli domus tua fores fertis coronare, cetera.*

domo-

domorum suarum fores fertis coronare consueuerint, quam rem, tamquam pompa diabolica & puerili amentia mistam, damnat. Similes querelæ factæ ab AVGVSTINO [q], CHRYSOLOGO [r], PRVDENTIO [s], ASTERIO AMASENO [t] & AMBROSIO [u]. Ut adeo, licet hi festi kalendarum dies per leges imperiales liciti essent, generaliter tamen ab antiquis scriptoribus propter vanitatem, intemperantiam, & effrenatas voluptates, in illis admitti solitas, damnati sint. Speciatim concilium *Trullanum* [x] saltationes aliasque cærimonias, inter viros & feminas kalendis vsitatas, sub pœna excommunicationis prohibet; quemadmodum pluribus ostendendi occasionem habuimus, quando de disciplina loquuti sumus [*] ecclesiæ. Et concilium *Antissiodorense* [y] cuiusdam superstitionis gentilis, tunc temporis adhuc residuæ in *Gallia*, meminit, quod ceruulum vel vitulum offerre consueuerint, quam rem observationem diabolicam appellat.

(q) Aug. serm. V. de kalendis Ianuar. tom. X. p. 621. seqq.

(r) Chrysolog. serm. CLV. tot. (bibl. patr. max. tom. VII. p. 963. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(s) Prudent. lib. I. contr. Symmach.

- - *Iano etiam celebri de mense litatur
Auspiciis epulisque sacris, quas inueterato,
Heu miseri, sub honore agitant, & gaudia ducunt
Festa kalendarum. Sic observatio creuit,
Es atavis quondam male capta: deinde secutis
Trahita temporibus, serisque nepotibus aueta,
Traxerunt longam corda inconsulta catenam,
Mosque tenelrosus vitiosa in sæcula fluxit.*

(t) Aster. homil. IV. de festo kalendarum tot. ap. Combefis. auct. nou. p. 65. seqq.

(u) Ambros. serm. XVII. tot.

(x) Concil. Trull. c. LXII. *Τὰς ἕτω λεγομένας καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βότα, καὶ τὰ καλέμενα βοκμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Μαρτίου μηνὸς ἡμέρῃ τελεμένην πανήγυρον, καὶ ὅτι ἐν τῇ τῶν πιστῶν πολιτείῃς περιουσιεθῆναι βεβλόμεθα. ἀπὸ δὲ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας ἀρχήσεις, ποικίλην λύμην καὶ βλάβην ἐμποιοῦν δυναμένους -- ἀποπεμπόμεθα. Kalendas, que dicuntur, & vota & brumalia que vocantur; & qui in primo Martii mensis die fit, conuentum ex fidelium vniuersitate omnino tolli volumus: sed & publicas mulierum saltationes, multam noxam exitiumque adferentes -- amandamus & expellimus.*

(*) Lib. XVI. cap. IV. §. XVII. vol. VII. p. 224.

(y) Concil. Antissiod. can. I. Non licet kalendis Ianuarii vecolo aut ceruolo facere, vel illenas diabolicas obseruare. Not. Sirmondus & Labbeus loco *vecolo* legunt *vetula* prisco more pro *vitula*.

§. IV.

De natalibus imperatorum.

PROXIMAE feriæ civiles erant dies natalitii imperatorum, qui duplicis erant generis; vnus vocabatur natalis genuinus, quo in lucem editi, alter natalis imperii, quo imperium adepti erant; quomodo in diuersis legibus [z] codicis *Theodosiani* distinguuntur & in aliis scriptoribus, quos copiose collegit GOTHOFREDVS [a]. Qui etiam obseruat, quod, quum *Constantinus* vetustis scriptoribus dicatur ortus in *Britannia*, id secundum hanc distinctionem intelligendum sit de ortu imperii, non de ortu lucis. Patria enim eius fuit *Naißus*, oppidum *Daciae* mediterraneæ, quemadmodum ANTONIVS PAGIVS [b] ex multis planis IVLII FIRMICI, STEPHANI DE VRBIBVS aliorumque veterum scriptorum testimoniis demonstrat. Natalem autem imperii in *Britannia* habuit. Quem BARONIVS & multi viri docti alii falso interpretati natalem eius genuinum, in *Britannia* eum natum fuisse, inde collegerunt. Sed hæc obiter tantum. Hi natales imperatorum, siue naturales siue politici,

(z) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Parem necesse est haberi reuerentiam nostris etiam diebus, qui vel lucis auspicia, vel ortus imperii protulerunt. It. lib. VI. tit. XXVI. de proximis. Genuinus natalis nostri dies &c. Et leg. XVII. ibid. Genuino die natalis meæ clementiæ &c.

(a) Gothofr. in codic. Theod. lib. II. tit. VIII. leg. II. p. 135.

(b) Pagi critic. in Baron. ann. CCCVI. n. VIII. (IX.) Constantini magni patriam fuisse Naißum, oppidum *Daciae* mediterraneæ, nunc *Seruiæ* dictæ, certum esse debet. Hoc enim Stephanus de urbibus, qui nuper cum notis in *Hollandia* lucem vidit, *Constantinus* Porphyrogeneta lib. II. περί Σευάτων, Firmicus lib. I. mathefos sub initium, & Anonymus *Valesianus* disertis verbis docent: *Hic igitur Constantinus natus Helena matre vilissima* (id est infimæ conditionis) *in oppido Naißo, atque eductus, quod oppidum postea magnifice ornavit, literis minus instructus, obses apud Diocletianum & Galerium sub iisdem fortiter in Asia militauit*, inquit Anonymus *Valesianus*. Accedit *Cedrenus*, qui *Constantinum* apud urbem *Daciae* natum scribit. Decepit *Anglos*, aliosque viros doctissimos locus panegyrici, *Maximiano & Constantino* dicti, in quo legitur: *Liberavit ille, (Constantius, Constantini M. pater) Britannias seruitute, tu etiam nobiles esse illic oriendo fecisti*. Quæ & similia ita ab illis de *Britannia* accepta, quasi natus illic *Constantinus* esset; quum tamen oratoris mens sit, gratulari se, ibi ortum factumque imperatorem *Constantinum*, ac vno verbo de natali imperii, non de natali genuino loquatur. Quare, quod *Constantinus* *Anglus* siue *Britannus* fuerit, inter fabulas computandum.

in magno semper pretio fuerunt & ueneratione. Lex THEODOSII parem eis reuerentiam cum reliquis feriis ciuilibus uerbis haberi, hoc est, dies vacationis a publicis caussarum actionibus esse præcipit. Et hisce diebus moris erat uiris principibus, populum publicorum spectaculorum & ludorum oblectatione adficere, id quod partim ad honorandum illos dies, partim ad pascendum populi oculos & animum spectabat. Prætor *Romanus* ex officio hoc facere debebat, uti ex diuersis ARCADII [c] legibus in codice *Theodosiano* apparet. Et iudicibus semel per istos dies ante meridiem ludis & spectaculis operam dare permittebatur [d], ubi nummos alii quidem argenteos, alii aureos pro sua quisque conditione distribuiebant populo. Hisce quoque diebus statuæ uel imagines imperatorum in publicum producebantur [e], ut populus ciuilem suam illis reuerentiam exhiberet atque uenerationem; cultura & religiosa adoratione, quæ hominum dignitatem excedit, supremo numini referuata, uti lex eleganter loquitur. Si quis autem horum dierum forte incideret in diem solis, tum per legem THE-

(c) Cod. Theod. lib. VI. tit. IV. de prætoribus leg. XXIX. Prætores, Romanus & Laureatus, natalibus nostri numinis scenicas populo præbeant voluptates. Vid. leg. XXX. ibid. Ex quinque prætoribus, qui aquæductui Theodosiano fuerant deputati, unum, qui centum librarum argenti munificentiam suam definita erogatione præcludit, æterni principis ac fratris mei Honorii natalium festiuitatibus præcipue deputari.

(d) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Nullus omnino iudicium aut theatralibus ludis, aut circensium certaminibus, aut ferarum cursibus vacet, nisi illis tantum diebus, quibus uel in lucem editi, uel imperii summus sceptri fortiti: hisque, ut ante meridiem tantum sollempnitati pateant, post epulas uero ad spectaculum redire desistant (in quo tamen omnes siue iudices, siue priuati, nihil penitus auri præmio dandum esse cognoscent: quod solis licet consulibus, quibus erogandi moderationem uitæ meritis permisimus).

(e) Ibid. tit. IV. de imaginibus leg. I. Si quando nostræ statuæ uel imagines erigentur, seu diebus (ut adsolet) festis, sine communibus, adsit iudex, sine adorationis ambizioso fastigio, ut ornamentum diei, uel loco & nostræ recordationi, sui probet accessisse præsentiam. Ludis quoque simulacra proposita, tantum in animis concurrentium mentisque secretis nostrum numen & laudes uigere demonstrat: excedens cultura hominum dignitatem superno numini referretur.

ODOSII [f] publica spectacula cessabant, nec in istius diei sollemnitate admittebantur. THEODOSIVS iunior alios etiam maioris sollemnitatis dies festos excepit, lege facta in hanc sententiam [g]: *Dominico, qui septimanae totius primus dies est, & natali atque epiphaniarum CHRISTI, pasche etiam & quinquagesimae diebus omni theatrorum atque circensium voluptate per uniuersas vrbes earundem populis denegata, totae christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur.* Quoniam autem hoc maiestati imperiali derogare videri poterat, si non ex more exhiberentur spectacula in natalibus imperatorum, in istiusmodi diem festum incidentibus, peculiarem huic legi cautionem addit: *Ne quis existimet, in honorem numinis nostri, veluti maiore quadam imperialis officii necessitate compelli, & nisi diuina religione contempta, spectaculis operam praestet; subeundam forsitan sibi nostrae serenitatis offensam, si minus circa nos deuotionis ostenderit, quam solebat; nemo ambigat, quod tunc maxime mansuetudini nostrae ab humano genere desertur, quum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis uniuersi obsequium orbis impenditur.* Atque in hoc potissimum consistebat differentia inter diem festum ecclesiasticum & ciuilem, quod alter esset dies merae delectationis & laetitiae, alter autem sollemne tempus deuotionis ac religiosae adorationis, cui prior ille locum dare debebat, si in idem tempus simul inciderent.

§. V.

De natalibus urbium, Romae ac Constantinopolis.

VLTIMVM genus ciuilium feriarum erant dies natales duarum urbium maximarum, Romae & Constantinopolis, quotannis celebrari soliti. Prior ille natalis apud veteres Romanos summa festiuitate transigebatur, incidebatque in diem XI kalendas Maias, sub nomine *paliliorum*, de quo lector in quolibet Romanarum antiquitatum scriptore plura [h] reperire potest. Hoc loco illud tantum notandum est, quod sub christianis

(f) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Nullus solis die populo spectacula praebet, nec diuinam venerationem confecta sollemnitate confundat.

(g) Ibid. leg. V.

(h) Vid. Deinsler. paralipom. ad Rosin. antiquit. Roman. lib. I. c. I. p. 8. Conditum fuit (Roma) XI kal. Maii, diuersitas tamen opinionum notanda est. nam quidam, inter quos Marianus Scotus, IX kal. Maias, alii X kalend. Maias, quam sententiam probat Plutarchus, & Eutropius lib. I. & ex eo

quoque imperatoribus hic dies festus fuerit. Id quod non tantum ex antememorata THEODOSII lege, sed ex SOZOMENO [i] etiam discimus, qui dicit, quod apud Romanos kalendis & diebus natalitiis tum imperatorum, tum urbium regiarum dona militibus distribui solita sint. Et CASSIODORUS [k] de spectaculis & ludis circensibus, tamquam visitata delectationum, populo hisce diebus exhibitarum, parte loquitur. *Constantinopolis* natalis & encœnia quotannis celebrabantur ad diem V idus *Maias*, vti e MARCELLINO COMITE, CASSIODORO, CEDRENO, *chronico Alexandrino* & ZONARA obseruat GOTHOFREDVS. Et quemadmodum antiquæ leges & canones [l] *Constantinopoli* in rebus omnibus eadem regia ac honorifica privilegia concedunt, quæ veteri *Romæ* data erant: Ita in hoc istæ

Paul. Diacon. histor. miscellæ lib. I. sed, tamen certior auctororum consensus in XI kal. *Maias* fundamenta urbis iacta reicit, id est, in *parilia* siue *parilia*, pallorum deæ sollempnitatem, cetera.

(i) Sozom. lib. V. c. XVII. Ἐπει καίρος παρῆν, βασιλεῖα δωρεῖσθαι στρατιώταις, γίνεται δὲ τῆτο ὡς ἐπίπαν ἐν ταῖς Ῥωμαίων ἑορμηθίαις, καὶ βασιλείων, καὶ βασιλείων πόλεων ἐν γενεθλίοις ἡμέραις, Ὅθι tempus aduenit, ut imperator dona militibus elargiretur, quod quidem kalendis apud Romanos Ἐ diebus natalitiis tum imperatorum, tum regiatiurum urbium fieri solet.

(k) Cassiodor. *chronic. in Philipp. imperat.* (Inter historia Roman. scriptores tom. I. p. 617. Francof. MDLXXXVIII.) His coss. millesimus annus urbis [Romæ] expletus est: ob quam sollempnitatem innumerabiles Philippus cum [Philippo] filio suo bestias in circo magno interfecit, ludosque in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo peruigilante celebravit: quadraginta etiam missus natali Romanæ urbis cucurrerunt & agon mille annorum actus.

(l) Vid. Concil. Constantinop. I. c. III. Τὸν μὲν τοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχριν τὰ προσειὰ τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νεὰν Ῥώμην. Constantinopolitanus episcopus habeat prioris honoris *parres post Romanum episcopium*, eo quod sit ipsa noua Roma.

Concil. Chalcedon. c. XXVIII. Πανταχῆ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὄροις ἐπόμεινοι, καὶ τὸν ἀγρίως ἀναγκωθέντα κανὼνα τῶν ἐν Θεοφιλέστων ἐπισκόπων γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν, καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν προσειῶν τῆς ἀγιοτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, νεὰς Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς προσειῶν Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ πατέρες ἐικότως ἀποδεδόκασι τὰ προσειὰ, καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι δι Θεοφιλέσατοι ἐπίσκοποι τὰ ἴσα προσειὰ ἀπένειμαν τῷ τῆς νεὰς Ῥώμης ἀγιοτάτῳ θρόνῳ, ἐυλόγως κρίνοντας, τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολάνασαν προσειῶν τῇ προσειῶν βασιλείᾳ Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκείνην, μεγάλῳ δεῖδι παράγοισι, δευτέρων μετ' ἐκείνην ὑπέρχεσαν. κ. τ. λ. *Superiorum patrum vrbes*

vrbes æquales erant, vt anniuersarii dies dedicationis earum iisdem ritibus ac cærimoniis inter ferias ciuiles & dies vacationis ac lætitiæ in imperio Romano celebrarentur. Cuius rei ratio, cur scilicet vtriusque vrbis natales feriat & non iuridici fuerint, in toties nobis memorata THEODOSII [m] lege hæc adlignatur; *ideo iura his deferre (vel differri) debere, quia & ab ipsi quoque nata sint*, hoc est, leges originem suam traxerint. Hæc est breuis recensio feriarum ciuiliū, quod ad earum obseruationem sub imperatoribus christianis attinet. Nunc ad alterum genus feriarum progredimur, quæ sacræ siue ecclesiasticæ fuerunt obseruationis.

LIBRI VICESIMI

CAPVT SECVNDVM

DE ORIGINE ET OBSERVATIONE DIEI DOMINICAE INTER CHRISTIANOS.

S. I.

Dies dominica in ecclesia inde ab apostolorum temporibus sub diei solis, diei dominicæ, primi diei hebdomadis, diei panis, aliisque nominibus obseruata.

INTER ferias sacras & ecclesiasticas maxime semper emittit dies dominica, quæ cum magna veneratione in veteri

decreta vbiq; sequentes, & canonem, qui nuper lectus est, centum & quinquaginta Dei amantissimorum episcoporum agnoscentes, eadem quoque & nos decernimus ac statuimus de priuilegiis sanctissimæ ecclesiæ Constantinopolis, nouæ Romæ. Etenim antiquæ Romæ throno, quod vrbs illa imperaret, iure patres priuilegia tribuerunt. Et eadem consideratione moti certum quinquaginta Dei amantissimi episcopi sanctissimo nouæ Romæ throno æqualia priuilegia tribuerunt, recte iudicantes, vrbs, quæ & imperio & senatu honorata sit, & æqualibus tum antiquissima regina Roma priuilegiis fructus, etiam in rebus ecclesiasticis, non secus ac illam, extolli ac magnificari, secundam post illam existentem &c.

Cod. Theodof. lib. XVI. de episcopis tit. II. leg. XLV. Si quid dubietatis emerferit, id oporteat non absque scientia viri reuerendissimi sacrosanctæ legis antistitis vrbs Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prerogatiua lætatur, conuentui sacerdotali sanctoque iudicio referuari. It. Cod. Theod. lib. XIV. tit. XIII. de iure Italico vrbs Constantinopol.

(m) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. vid. §. II. sub litt. (a) pag. 2.

ecclesia; inde ab ipsis apostolorum temporibus, celebrari con-
 suevit. Ipsi apostoli saepe dicuntur inter se conuenisse hoc die
 ad facienda sacra, quippe qui dies erat resurrectionis domini-
 cæ, *Act. XX, 7. Primo die hebdomadis congregatis discipulis ad fran-*
gendum panem, Paulus diserebat cum eis, abiurus postidie, produxit-
que sermonem usque in mediam noctem. Sic iterum *1 Corinth. XVI, 2.*
Primo quoque die hebdomadis unusquisque vestrum apud se seponat, re-
condens ut thesaurum, quod pro Dei benignitate licuerit, ne, quum ve-
nero, tunc collectæ fiant. Et S. Ioannes disertè eum vocat diem dō-
 minicum *Apoc. I, 10. Fui in spiritu raptus die dominico* „Non sane
 „sabbato iudæorum, quod procul dubio nominasset, non ali-
 „quo tantum die septimanæ, quia sic ambiguus esset titulus ad
 „implicandum potius, quam explicandum comparatus, sed die
 „illo, quo *CHRISTVS* resurrexerat, quo conuenire solebant a-
 „postoli ad sacra peragenda, & quo *Paulus* ordinauerat colle-
 „ctas habendas, prout moris erat in primitiua ecclesiâ. Quum
 „ergo de illa die tamquam nota & in ecclesia vsitata loquatur,
 „dubium non est, quin ex recepto ecclesiæ vsu hoc nomine
 „insignita sit. Quis enim alias christianorum intellexisset,
 „quid *Ioannes* hac appellatione significasset, si quam aliam di-
 „em designare voluisset? „quomodo in huius quæstionis so-
 lutione scite argumentatur *FRANCISCVS TURRETINVS* [a].

RES sic fundata in praxi apostolorum, porro illustrari at-
 que confirmari potest ex generali ecclesiæ consuetudine in
 sequentibus sæculis. *PLINIVS*, præfes gentilis sub *Traiano*, non
 multo post *Ioannis* apostoli & euangelistæ mortem de conuen-
 tibus christianorum ex ore quorundam religionis christianæ
 desertorum cognouit, quos sibi adfirmasse dicit, „quod essent
 „soliti stato die [b] ante lucem conuenire carmenque Christo,
 „quasi Deo, dicere secum inuicem, seque sacramento non in-
 „scelus aliquod obstringere, sed ne furtum, ne latrocinium, ne
 „adulterium committerent, ne fidem fallerent, ne depositum
 „appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi
 „fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum

(a) Turretin. institut. theol. elencticæ part. II, loc. XI. de lege Dei quæst. XIV.
 p. 103.

(b) *Plin.* lib. X. epist. XCVII.

„tamen

„tamen & innoxium., Quæ plana descriptio est sacrorum, die dominica peractorum, cum primis vero agapes siue conuiuui illius publici, quod in ecclesia primitiua post sumtam eucharistiam singulis diebus dominicis fieri solebat ad mutuam caritatem fouendam & pauperes refocillandos. IGNATIVVS, qui circa eandem vixit ætatem, manifesto ad obseruationem diei dominicæ respicit, quando *Magnestianos* [c] iubet non amplius sabbatum iudæorum colere, sed secundum dominicam diem viuere, in qua vita nostra exorta sit per *CHRISTVM*, dominum nostrum, & mortem ipsius. CLEMENS ALEXANDRINVS [d], obseruante IO. BAPTISTA COTELERIO, hunc locum *Ignatianum* præclare illustrat & explanat, ostendens, quid sit *viuere secundum dominicam*, quando ait: *Exsequens præceptum euangelii facit illum diem dominicum, quo malam abiecerit animi sententiam, & accepit eam, quæ est ex cognitione, eam, quæ est in ipso domino glorificans resurrectionem.*

Ex quibus discimus, τὸ, *κυριακὴ* commune nomen fuisse diei dominicæ, & τὸ, *κυριακὴν ζῆν*, esse vitam agere, diei dominicæ conuenientem, in memoriam resurrectionis dominicæ. Veteres tamen nonnumquam, quando gentilibus scribunt, non dubitant eum vocare *diem solis*, vt nomine illis maxime cognito eum significant. Ita IVSTINVS MARTYR in apologia sua pro christianis ad gentes [e] ait: *Solis die communiter omnes conuentum agimus: quandoquidem is primus dies est, quo Deus tenebris & materia, quæ prius creauerat, versa, mundum effecit; & IESVS CHRISTVS seruator noster eo ipso die a mortuis resurrexit.* Similem in modum TERTVLLIANVS [f] respondens ethnicis,

(c) Ignat. epist. ad Magnes. n. IX. μηκέτι σαββατίζοντες, ἀλλὰ κατὰ κυριακὴν ζῶντες, ἐν ἧ καὶ ζωὴ ἡμῶν ἀπέτειλεν δὲ αὐτὰ, καὶ τὰ θανάτους αὐτὰ.

(d) Clem. Alex. Strom. VII. p. 877. edit. Oxon. ἐντολὴν τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διαπραξάμενος, κυριακὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ποιεῖ, ἕτ' ἀν' ἀποβλήθη Φύλλον νόημα καὶ γνωσιῶν προσλάβη, τὴν ἐν αὐτῷ τὰ κυρία ἀνάστασιν δοξάζων.

(e) Iustin. apol. II. p. 99. τὴν δὲ τῶν ἡμερῶν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα ἐπειδὴν πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ἧ ὁ Θεὸς τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην τρέψας, κόσμον ἐποίησε καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνίστη.

(f) Tertull. apol. c XVI. Aequè si *diem solis* latitiæ indulgemus, alia longe ratione quam religione solis &c. Item lib. I. ad nation. c. XIII. Alii so-

christianos solem adorare dictitantibus, ipsos quidem solis diem latitiæ indulgere, ait, sed alia longe ratione, quam religione solis. Aliis temporibus, quando solis christianis scribit, plerumque appellationem *diei dominici* [g] adhibet, maxime vero, quando cum a sabbato iudæorum [h] vult distinguere. Idem in legibus primorum christianorum imperatorum potest obseruari. *Constantinus* [i] vtitur nomine *diei solis*, vbi omnes actiones forenses hoc die prohibet. *Valentinianus* [k] idem nomen eadem occasione vsurpat. Idem quoque faciunt *Valentinianus* iunior, *Theodosius* [l] senior & *Theodosius* iunior, quando obseruationem huius diei præcipiunt. Indiscriminatim autem id nominis adhibent, nonnumquam vocantes eum *diem dominicum*, quod magis vsitatum inter christianos erat, vti speciatim in lege quadam *Valentiniani* iunioris notatur, cuius hoc est initium: *Solis die, quem dominicum* [m] *rite dixere maiores* &c. Quod ille de maiorum consuetudine solis diem appellandi diem dominicum monet, non tantum ex iis, quæ ex **IGNATIO**, **CLEMENTE ALEXANDRINO**, & **TERTULLIANO** notauimus, confirmatur, sed ex vsu etiam vocabuli *κυριακή* in epistola **DIONYSII** episcopi *Corinthiorum* ad *Soterem* antistitem *Romanum*,

lem christianorum Deum æstimant, quod innotuerit, ad orientis partem facere nos precationem, vel *die solis* lætitiã curare.

- (g) Tertull. de coron. mil. c. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.
- (h) Tertull. de ieiun. c. XV. Exceptis scilicet sabbatis & dominicis.
- (i) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. I. Sicut indignissimum videbatur, *diem solis* venerationis suæ celebrem altercantibus iurgiis & noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac iucundum est, eo die, quæ sunt maxime votiuã, compleri.
- (k) Ibid. leg. II. Kalendarum Ianuariarum consuetos dies otio sancimus. - Nec non & *dies solis* &c.
- (l) Cod. Theod. lib. VIII. tit. VIII. de executoribus leg. I. *Die solis* neminem christianum ab exactoribus volumus conueniri, cetera. Leg. III. *Solis die*, quem dominicum rite dixere maiores, omnium omnino litium, negotiorum, conuentionum quiescat intentio, cetera. Lib. XI. tit. VII. de exactio- nibus leg. X. *Die solis* - qui dudum faustus (al. festus) habetur, cet. Leg. XIII. *Solis die*, quem dominicum rite dixere maiores, cet. Lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Nullus *solis die* populo spectacula præbeat, cet.
- (m) Cod. Theod. lib. XI. tit. V. de exactionibus leg. XIII.

EVSEBIO [n] memorata, vbi ait: *Hodie sacrum diem dominicum (τὴν κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν) transgimus.* Nec non ex iis, quæ EVSEBIUS [o] de MELITONE episcopo *Sardicensi* narrat, quod librum scripserit *περὶ κυριακῆς, de die dominico.* Similiter IRENAEVS in epistola [p] ad *Victorem* episcopum Romanum, solo die dominico (τῇ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ) resurrectionis domini mysterium celebrandum esse dicit. Et ORIGENES [q] ad distinguendum diem dominicam a sabbato, ait: *Quod si ex diuinis scripturis hoc constat, quod die dominica Deus pluit manna de caelo, & in sabbato non pluit, intelligant iudaei, iam tunc praelatam esse dominicam postquam iudaico sabbato, cetera.* Hoc non tantum antiquitatem nominis istius demonstrat, sed ostendit etiam, istius diei celebrationem in resurrectionis dominicæ memoriam vniuersaliter in ecclesia ab apostolorum inde tempore obtinuisse. Et a sollemni quodam actu frangendi panem in constanti celebratione eucharistiæ hoc die vsitata, supra [*] obseruauimus ex CHRYSOSTOMO, vocatum fuisse *diem panis*, quod generalis primitiæ ecclesiæ mos esset, singulis diebus dominicis per integrum annum ad frangendum panem & recipiendam sacram eucharistiam conuenire. Neque opus est hoc loco plura de hac consuetudine, vel vllis aliis publici cultus Dei partibus, (cuiusmodi erat psalmodia, lectio scripturarum, verbi diuini

- (n) Euseb. lib. IV. c. XXIII. τὴν σήμερον ἐν κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν διηγούμεν.
 (o) Euseb. lib. IV. c. XXVI. Μελιτωνος τὰ περὶ τῆ πάσχα δύο -- καὶ ὁ περὶ κυριακῆς λόγος, Melitonis quidem de pascha libri duo -- alius de die dominico.
 (p) Ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. Ὁ Εἰρηναῖος --- παρίσταται μὲν τὸ δεῖν ἐν μὲν τῇ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς τῆς κυρία ἀνυστάσεως ἐπιτελεῖσθαι μυστήριον.
 (q) Origen. hom. VII. in Exod. XV. tom. I. p. 82. (p. 49. f. edit. Paris. MDCIV.)
 Vid. Hippolytus ep. can. paschal. cit. a Gothofredo in cod. Th. lib. VIII. tit. VIII. leg. III.

ΕΤΕΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ
 ΤΩ Α. ΑΡΧΗ
 ΑΙ ΚΥΡΙΑΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΚΑΤΑ
 ΕΤΟΣ.

Item:

ΑΠΟΜΝΗΣΤΗΣΕΘΑΙ ΔΕ ΔΕΙ
 ΟΤΑΝ ΕΜΠΕΣΗ ΚΥΡΙΑΚΗ.

(*) Lib. XV. cap. 1X. §. II. vol. VI. p. 174.

prædicatio, oratio & disciplina in poenitentes administratio, eorumque absolutio) differere, quia de his in diuersis antecedentibus libris satis fufe egimus, sed nunc tantum quasdam speciales leges & consuetudines enarrabimus, quæ ad singularem reuerentiam, honorem & venerationem præcellentissimæ huius diei dignitati exhibendam, fuerunt obseruata.

§. II.

Omnes actiones forenses prohibita & dilata hoc die, exceptis iis, quæ absolutæ essent necessitatis vel magnæ caritatis: cuiusmodi erat manumissio seruorum, ceteræ.

HISCE adnumerare primo loco possumus istas leges imperiales, quæ omnes lites & actiones forenses hoc die prohibent, scilicet senatusconsulta, caussarum dictiones, exactiones, decreta iudicum & executiones; exceptis solum iis, quæ absolutæ essent necessitatis vel magnæ caritatis, vt seruorum manumissio, quæ non erat prohibita, quia mirificæ caritatis & insignis misericordiæ actus erat. Hæc eadem reuerentia erat, quam vetustæ leges *Romanæ* feriis suis, siue diebus feriatricis tempore idololatriæ & superstitionis deferri iusserant. Vt autem tunc temporis dies dominicus in nullo numero erat inter gentiles, ita nulla dabatur in eius gratiam immunitas, sed ille non minus erat iuridicus, quam reliqui omnes, vsque dum CONSTANTINVS primam legem ad eximendum eum scisceret. Iam vero christianæ quoque leges, de diei dominici obseruatione præcipientes, cumque diebus iuridicis eximentes, quasdam adhuc exceptiones admittebant, sicuti leges ethnicæ ratione feriarum suarum ante illas fecerant. Exceptiones, per leges ethnicas factas, sigillatim recenset VLPIANVS [r] ex edictis *Traiani & Marci Antonini*. *Diuus Marcus*, inquit, *effecit de aliis speciebus prætorem adiri, etiam diebus feriatricis: Vt puta, vt tutores aut curatores dentur, et officiis adiuuantur cessantes, excusationes adlegendur, alimenta constituentur, atates probentur, ventris nomine in possessionem mittatur, vel rei seruandæ causâ, vel legatorum fidei, vel commissorum vel damni infecti: Item de testamentis exhibendis, vt curator detur bonorum eius, qui an hæres existiturus sit, incertum est: aut de alen-*

(x) Digest. lib. II. tit. XII. de feriis leg. II. III. IX.

dis liberis, parentibus, patronis, aut de adeunda suspecta hereditate: aut ut aspectu atrox iniuria aestimetur; vel fidei commissaria libertas prestanda. Solet etiam messis vindemiarumque tempore ius dici de rebus, quæ tempore vel morte perituræ sunt: morte, veluti furti, damni, iniuriæ, iniuriarum atrocium, qui de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuisse dicantur, & si quæ similes sunt; item si res tempore perituræ sunt, aut actionis dies exiturus est. Et interiectis quibusdam: Diuus Traianus Minucio Natali rescripsit, ferias a forensibus tantum negotiis dare vacationem: eam autem, quæ ad disciplinam militarem pertinent, etiam feriatis diebus peragenda. Iam uti vetustæ leges Romanæ dies feriaticos gentilium ab omnibus iuridicis negotiis immunes esse pronuntiabant; omnesque actiones & causas forenses, exceptis modo memoratis, differri iuebant: Ita CONSTANTINUS eundem honorem ac reuerentiam decernebat diei dominico, iubens eum esse diem perfectæ vacationis ab omnibus litibus, causarum dictionibus & negotiis forensibus, nisi magna quædam necessitas vel caritas congressum iuridicum & publicam transactionem postularet. Hoc enim semper cum scopo quiescendi in sabdato & die dominico consistere posse credebatur, quemadmodum ipse seruator noster legem sabdati in variis beneficentiæ casibus doctrina pariter & exemplo suo interpretatus est. Hinc CONSTANTINUS [r] omnibus suis iudicibus simpliciter & absolute interdixit hoc die vllas causas siue criminales siue ciuiles audire, iis tantum exceptis, quæ saluis caritatis christianæ regulis differri haud poterant, quales actiones & negotia in lege *voluntaria* vocantur; cuiusmodi aliqua erat emancipatio, vel manumissio seruorum, quam hoc die legitimo modo faciendi omnibus dabat potestatem, & super his rebus actus non prohiberi vo-

(r) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. I. Sicut indignissimum videbatur, diem solis, veneratione sui celebrem, altercantibus iurgiis & noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac iucundum est, eo die, quæ sunt maxime voluntaria, compleri; Atque ideo emancipandi & manumittendi die festo cuncti licentiam habeant, & super his rebus actus non prohibeantur.

Vid. cod. Iustin. lib. III. tit. XII. leg. II. Ut in die dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causæ vel lites quiescant, cetera.

lebat. HONORIVS similiter inquisitionem contra nauicularios [r], publicum frumentum ex *Africa Romam* transuehentes, coeptam excipiebat. Si qua fraudis suspicio aduersus eos esset, quæstionibus examinandi sine vlla mora erant quibuscumque diebus feriatis & deuotionum. Quia publici frumenti conseruatio multum intererat ad publicam salutem vrbis *Rome*: adeoque in istiusmodi fraudes omnibus diebus, nullo excepto, inquiri expediebat. Eandem ob rationem HONORIVS & THEODOSIVS iunior aliam legem [u] promulgabant in hanc sententiam: *Proûnciarum iudices moneantur, vt in Isaurorum latronum quæstionibus nullum quæbragesimo nec venerabilem pascharum diem existiment excipiendum: ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda est; quum facillime in hoc summi criminis speratur venia, per quod multorum salus & incolumitas procuratur.* Vt adeo, si misericordia & caritas vel publicæ utilitatis & salutis ratio id posceret, omnes dies essent iuridici, & actiones forenses locum haberent die dominico non minus, quam quouis alio. Verum si ab hisce specialibus casibus discesseris, actiones caussarum forensium hoc die vniuersaliter interdixta erant. VALENTINIANVS senior [x] omnem debitam publici quam priuati exactionem hoc die fieri vetabat. *Die solis, inquit, qui dudum faustus habetur, neminem christianum ab exactoribus volumus conueniri; contra eos, qui id facere ausi sint, hoc nostri statuti interdixto periculum sancientes.* VALENTINIANVS iunior [y] paullo expressius loquitur: *Solis die, quem dominicum rite dixere maiores, omnium omnino litium, negotiorum, conuentionum quiescat intentio. Debitum publicum priuatumue nullus efflagitet: Ne apud ipsos quidem arbitros, vel in iudiciis flagitatos, vel sponte delectos, vlla sit agitatio iurgiorum. Et non modo notabilis, verum etiam sacrilegius iudicetur, qui a sancta religionis instituto ritum deflexerit.* Idem

(r) Cod. Theod. lib. XIII. tit. V. de nauiculariis, leg. XXXVIII. Huiusmodi inquisitio etiam diebus feriatis & deuotionum absque vlla obseruatione peragenda est.

(u) Cod. Th. lib. IX. tit. XXXV. de quæstionibus, leg. VII.

(x) Cod. Theod. lib. VIII. tit. VIII. de exactoribus leg. I. Et hæc lex repetitur cod. Theod. lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. X.

(y) Cod. Theod. lib. VIII. tit. VIII. c. ascensor leg. III. Hæc lex repetitur cod. Th. lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. XIII.

VALENTINIANVS VNA CUM THEODOSIO magno aliam habet legem [z], qua omnes dies solis per vniuersum annum dies vacationis ab negotiis forensibus quibuscuinque, ad aliorum dierum feriatorum similitudinem, esse iubet.

S. III.

Omnia negotia secularia vetita, exceptis iis, ad quæ curanda necessitas vel caritas homines compelleret, cuiusmodi erat collectio fructuum tempore messis, per easdem leges.

NEQVE VERO negotia solum forensia, sed omnes etiam sæculares & seruales operæ atque labores hoc die interdicti erant, iis solis exceptis, quibus homines vacare vel necessitate vel magna quadam caritate compellerentur; cuiusmodi erat frugum collectio messis tempore, quæ initio permessa erat hoc die, vt ne opportunitate sua exciderent agricolæ; item visitatio detentorum in carceribus reorum, ab episcopis & iudicibus institui solita, quæ tantum abest vt sacrum otium hoc die violaret, vt necessarium potius misericordiæ & caritatis esset officium, quod leges eis iniungebant. EVSEBIUS in vita Constantini imperatoris [a] duarum legum facit mentionem, quas militibus suis tulerit, vt ab omni militari exercitio hoc die cessarent. Et quum eorum alii fidem christianam amplexi essent, alii gentilibus erroribus adhuc inhærent, prima lege eam exercitus sui partem, qui christiani essent, cum omni diligentia ad ecclesiam Dei se conferre iussisse eum dicit. Et vt maiorem haberent libertatem atque otium orationibus heic vacandi, a reliquis occupationibus hoc die eos fecisse immunes. Reliquis, qui diuinæ fidei doctrinam nondum suscepissent, altera lege præcepisse, vt dominicis diebus in aper-

(z) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Nec non & dies solis, qui repetito in se calculo reuoluuntur, in eadem obseruatione numeramus.

Vid. in rem eandem legem Leonis & Anthemii in cod. Iustin. lib. III. c. XII. de feriis leg. XI. Dominicum itaque diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, vt a cunctis exsequutionibus excusetur: nulla quemquam urgeat admonitio; nulla fideiussionis flagitetur exactio: taceat apparitio: aduocatio delitescat: sit ille dies a cognitionibus alienus: præconis horrida vox silescat: respirent a controuersis litigantes & habeant sæderis interuallum, cetera.

(a) Euseb. vit. Constantin. lib. IV. cap. XVIII. XIX. XX. tot.

tum campum procederent, & armis suis sepositis precationem, quam ab ipso dictatam antea didicissent, simul omnes signo dato ad Deum funderent. Neque enim hastis & armatura nec corporis viribus confidere eos oportere, sed summum omnium Deum, auctorem bonorum omnium & ipsius adeo victoriæ agnoscendum, eique sollempnes preces persoluendas esse, manibus quidem in cælum sublatis, mentis autem oculis altius ad ipsum vsque cæli regem erectis. SOZOMENVS [b] eiusdem rei meminit, quando *Constantinum* die dominico (quem *Hebræi* quidem primum sabbati appellent, gentiles vero soli consecrarint) & eo, qui sabbatum antecedit, cunctos a iudiciis aliisque negotiis ferari, precibusque ac supplicationibus Deum colere præcepisse narrat. Ac dominicum quidem diem ideo sic honorasse dicit, quod *CHRISTVS* eo die a mortuis resurrexisset: diem vero sabbatum antecedentem eo, quod *CHRISTVS* cruci affixus tum fuisset. HENRICVS quidem VALESIVS [c] SOZOMENVM errare existimat, quando *Constantinum* præcepisse dicit; vt die *Veneris* cuncti a iudiciis abstineant, & potius ad consuetudinem sui temporis loqui, vbi id obseruari viderit: De die autem dominico nulla est controuersia. Nam non EVSEBIVS tantum, sed ipsa lex, adhuc in codice *Theodosiano* obuia, istum diem ab omnibus actionibus iuridicis immunem pronuntiat. Exstat & alia lex CONSTANTINI in codice *Iustiniano*, qua non tantum actiones forenses sed reliqua etiam negotia sacularia [d] omnia & cun-

(b) Sozomen. lib. I. c. VIII. τὴν δὲ κυριακὴν καλεσμένην ἡμέραν, ἣν ἑβραῖοι πρώτην τῆς ἐβδομάδος ὀνομάζουσιν, ἔκλητος δὲ ἡλίμ ἀνατιθέσσι, καὶ τὴν πρὸ τῆς ἐβδομῆς ἐνομοθέτησε διακρίσειν καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων χολὴν ἀγειν πάντας, καὶ ἐν εὐχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν ἐτίμα δὲ τὴν κυριακὴν, ὡς ἐν ταύτῃ τῷ χριστῷ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν τὴν δὲ ἑτέραν, ὡς ἐν αὐτῇ ταυρωθέντος.

(c) Valef. in Euseb. de vit. Constant. lib. IV. c. XVIII. In Sozomeni verbis nihil difficultatis occurrit, quod quidem spectat ad diem Veneris. Vix enim mihi persuadere possum, Constantinum præcepisse, vt eo die a iudiciis abstinerent. Certe Eusebius id non dicit de Veneris die, sed tantum de die dominico. Exstat Constantini lex in codice Theodosiano, titulo de feriis, in qua dies tantum dominicus excipitur. Itaque id de suo admenfus est Sozomenus. Qui, quum sua ætate id obseruari videret Constantino-poli, Constantinum eius rei auctorem fuisse, credidit.

(d) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. III. Omnes iudices, vrbanaque plebes & cunctarum artium officia venerabili die solis quiescant. Ruri ta-

starum artium officia hoc die prohibet; solis ruricolis agrorum cultura vacandi permittens libertatem, quia frequenter eueniat, vt non aptius alio die frumenta sulcis aut vineæ scrobibus mandentur; nec æquum sit, vt commodum tempus, quod diuina prouidentia eis concedat, perire sinant. Per legem quamdam HONORII [e] iudicibus non permittitur solum, sed etiam iniungitur, vt singulis diebus dominicis reos videant eosque e custodia eductos interrogent, num custodes carcerum aliquod humanitatis officium, per leges eis indultum, denegent. Necessarius quoque victus non habentibus iubetur ministrari, libellis duabus aut tribus quotidie ad procurandam pauperibus alimoniam decretis. Iubentur itidem incarcerati ad balneum sub fida custodia hoc ipso die deduci, ad eluendas sordes, in carcere contractas. Quod si qui iudices vel eorum officiales hæc regulas contemserint, certa pecuniæ summa multandi dicuntur. Denique episcopus loci iudices idemtidem monere iubetur, vt hac in parte officio suo deesse ne velint. Similem regulam in Gallia a concilio quinto Aurelianensi [f] sub rege Childeberto anno DXLIX factam legimus, vbi hunc in modum decernitur: *Qui pro quibuscumque culpis in carceribus deputantur, ab archidiacono seu a præposito ecclesiæ diebus dominicis requirantur, vt necessitas victorum secundum præceptum diuinum*

men positi agrorum cultura libere licenterque inseruiant: Quoniam frequenter euenit, vt non aptius alio die frumenta sulcis aut vineæ scrobibus mandentur: Ne occasione momenti pereat commoditas cælesti prouisione concessa.

(e) Cod. Theod. lib. IX. tit. III. de custodia reorum, leg. VII. Iudices omnibus dominicis diebus productos reos e custodia carcerali videant, interrogent, ne his humanitas clausis per corruptos carcerum custodes denegetur: victualem substantiam non habentibus faciant ministrari, libellis duobus (legend. duabus) aut tribus diurnis, vel quod (id est quodecumque) æstimaverint, commentariensi decretis, quorum (leg. quarum) sumptibus proficiunt alimoniam pauperum, quos ad lauacrum sub fida custodia dari oportet: Multa iudicibus viginti librarum auri & officiis eorum eiusdem ponderis constituta; ordinibus quoque trium librarum auri multa propofita, si saluberrime statuta contemserint. Nec deerit antistitum christianæ religionis cura laudabilis, quæ ad obseruationem constituti iudicis hanc ingerat monitionem.

(f) Concil. Aurelian. V. c. XX.

*miseri-corditer subleuetur: Atque a pontifice, instituta fidei & diligenti persona, qui necessaria prouideat, competens victus de dono ecclesie tribuatur. Hic magnæ misericordiæ actus erat, adeoque recte excipiebatur a communibus operibus & negotiis, quæ die dominico vetita erant. Tametsi in codice Iustiniano [g] hoc negotium ex die dominico ad diem Mercurii & diem Veneris transfertur, qui itidem dies conuentus ecclesiastici erant, non autem tam exacte obseruabantur, quam quidem dies dominicus. Et per alias leges [h] licentia illa, quam ruricolis indulsit Constantinus, vt die dominico agrorum culturæ operam dare possent, non mediocriter imminuta est. Priuati scriptores & canones ecclesie itidem istam licentiam impugnant. IRENAEVS exponens legem sabbati, opinionem suam de ea in hunc modum declarat [i]: *Escuriens accipere sabbatis escas ex his, que aliacebant, non vetabat lex: metere autem & colligere in horreum vetabat.* Similem in modum TERTULLIANVS ad Marcionem [k]: *Contrarietates preceptorum ei exprobras, vt mobili & instabili; prohibentis sabbatis operari & iubentis arcam circumferri per dies octo, id est: etiam sabbato in expugnatione ciuitatis Hiericho. Nec sabbati enim inspicis legem, opera humana non diuina prohibentem. Si quidem sex, inquit, diebus operare, & facies omnia opera tua. Septima autem die sabbata domino Deo tuo; non facies in eo omne opus; quod & utique num. Consequens enim est, vt ea opera sabbato auferret, que sex diebus supra indixerat, tua scilicet, id est: humana & quotidiana. Arcam autem circumferre neque quotidianum opus videri potest, neque humanum, sed & rarum & sacrosanctum, & ex ipso tunc Dei precepto utique diuinum.* AVGVSTINVS, vel quisquis auctor sermonum de tempore est, ait [l]: *Ideo sancti doctores ecclesie decreuerunt, omnem gloriam iulatici sabbatissimi in diem dominicam transferre, vt, quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate. -- Obseruemus ergo diem domini-**

(g) Cod. Iustin. lib. IX. tit. IV. de custodia reorum, leg. VI. Oportet autem episcopum per quartam feriam aut parasceuen inquirere eos, qui sunt in custodia, cetera.

(h) Leo nouell. LIV. Neque agricolæ, neque quiquam alii in illo die illicitum opus adgrediantur.

(i) Iren. lib. IV. c. XX.

(k) Tertull. contr. Marcionem lib. II. c. XXI.

(l) Augustin. homil. CCLI. de tempore, tom. X. p. 307. (p. 1172. ed. Bas. MDLXIX.)

cam & sanctificemus illam, sicut antiquis præceptum est de sabbato, docente legislatore: *A vespere usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. Videamus, ne otium nostrum vanum sit, sed a vespera dici sabbati, usque ad vesperam dici dominici sequestrati a rurali opere & ab omni negotio, soli diuino cultui vacemus.* Sunt, qui hanc homiliam Casario Arelatenſi episcopo Gallicano adſignant, idque non sine ratione videntur facere. Nam concilia Gallicana circa hoc tempus opera ruralia seuere prohibent. Concilium Auſtanenſe tertium canonem habet in hanc ſententiam [m]: *Quia perſuaſum eſt populis, die dominico cum caballis & bobus & vehiculis itinerare non debere, neque vlam rem ad victum præparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem nullatenus exercere; Quæ res quia ad iudaam magis quam ad obſeruantiam chriſtianam pertinere probatur; id ſtatimus, die dominico, quod ante fieri licuit, licere.* De opere tandem rurali, id eſt, agricultura, vel vinea, vel ſectiõne, vel meſſione, vel exenſione, vel exſecta ſepe conſuimus abſtinendum, quo facilius ad ecclẽſiam venientes, orationis gratia vacent. Ita ſimiliter concilium Antiſſiodorenſe [n]: *Non licet die dominico boues iungere, vel alia opera exercere.* Et concilium ſecundum Matiſconenſe [o]: *Nullus veſtrum litium ſomitibus vacet: Nullus cauſarum actiones exerceat: Nemo ſibi talem neceſſitatem exhibeat, quæ iugum ceruicibus iuuenorum imponere cogat. Eſtote omnes in hymnis & laudibus Dei animo corporeque intenti. -- Si quis veſtrum hanc ſalubrem exhortationem parui penderit, aut contemptui tradiderit, ſciat, ſe pro qualitatis merito principaliter a Deo puniri, & deinceps ſacerdotali quoque iræ implacabiliter ſubiacere. Si cauſidicus fuerit, irrepairabiliter cauſam amittet: Si ruſticus aut ſeruus, grauioribus ſuſtium iſtibus verberabitur: Si clericus aut monachus, menſibus ſex a conſortio ſuſpendatur fratrum.* Sunt [p] multa alia Gallicana & Hiſpanica concilia, tempore Caroli magni habita, quæ canones habent rem eandem prohibentes. Quod oſtendit, licentiam agricolationi ſtudenti die dominico, a *Constantino* indultam,

[m] Concil. Aurel. III. c. XXVII.

[n] Concil. Antiſſiodor. c. XVI.

[o] Concil. Matiſcon. II. c. I.

[p] Vid. præceptionem Guntramni regis ad epiſc. & iudices regni ſui ad calcem concilii Matiſcon. II. (tom. V. concil. p. 291. ſeq. in primis p. 292. b.)

Idecirco huius decreti ac definitionis generalis vigore decernimus, vt in o-

numquam ab ecclesia fuisse approbatam. Neque vero res facilis erat, homines ab usu istius libertatis cohibere, quam lex illis dederat, adeoque indulgentia illa frui pergebant, quæ ram speciosum habebat titulum. In multis locis malum increfcebat; nam iudicia agebant, perorabant cauffas, nundinas celebrabant & negotiabantur hoc die non minus, quam quolibet alio; vti ex diuerfis querelis, contra hæc res tempore *Caroli magni* factis, apparet, qui inter res alias hocce abusus in reformatione sua corrigere adlaborauit.

ECCLESIA autem non iis solum, qui diem dominicum profanabant, sese opponerebat, sed omnibus etiam illis, qui ab altera parte ex superstitione pharisaica obseruationem eius ad ineptam asperitatem in abstinendo se ab omni opere manuum extendere conabantur. *Dositheani* inter iudæos ab ORIGENE [q] notantur, tamquam ridiculum sensum dantes legi *Mosis*, quæ ait: *Sedebitis vnusquisque in domibus vestris, nullus mouebitur de loco suo in die sabbatorum.* Hoc illi ad verbum ita stricte interpretabantur, quasi vnusquisque, quo habitu, quo loco, qua

mnibus diebus dominicis, in quibus sanctæ resurrectionis mysterium veneramus, vel in quibuscumque reliquis sollempnitatibus, quando ex more ad veneranda templorum oracula vniuersæ plebis coniunctio deuotionis congregatur studio, præter victum, quem præparari conuenit, ab omni corporali opere suspendantur, nec vlla causarum præcipue iurgia moueantur.

Concil. Arelat. VI. can. XVI. Ne in diebus dominicis publica mercata, neque causationes disceptationesque exerceantur, & penitus a rurali & seruili opere cessetur: his solummodo peractis, quæ ad Dei cultum & seruitium pertinere noscuntur.

Concil. Mogunt. sub Carolo M. can. XXXVII. Omnes dies dominicos cum omni veneratione decreuimus obseruari & a seruili opere abstinere: & vt mercatus in eis minime sit, nec placitum, vbi aliquis ad mortem vel peccatum iudicetur.

Conc. Turon. III. sub eodem can. XL. Interdicatur, ne mercata & placita vsquam fiant die dominica, qua oportet omnes christianos a seruili opere in laude Dei & gratiarum actione vsque ad vesperam perseuerare.

Concil. Remens. c. XXXV. Vt diebus dominicis secundum domini præceptum nulla opera seruilia quilibet perficiat, nec ad placita conueniat, nec etiam donationes in publico facere præsumat, neque mercata exerceat.

(q) Origen. *περί ἀποκρίσεων* lib. IV. cap. II. p. 743. (pag. 470. m. edit. Par. MDCIV.) Alii, ex quibus *Dositheus Samaritanus* -- ridiculolius aliquid statuunt, quia vnusquisque, quo habitu, quo loco, qua positione in die sabbati fuerit inuentus, ita vsque ad vesperam debeat permanere &c. Repetitur hoc in

posi-

positione in die sabbati fuerit inuentus, ita vsque ad vesperam debeat permanere: id est, vel si sedens, vt sedeat tota die: vel si iacens, vt tota die iaceat. Iudæorum magistri in confutandis hisce *Dosithei* somniis æque ridiculi erant. Ex inanibus enim & friuolis traditionibus dicitabant, vnicuique locum suum reputari intra duo millia vlnarum: adeoque qui non vltius progredetur, eum non existimandum esse extra locum suum se mouere. Non minus ridiculi erant in interpretandis aliis legibus, quæ operari & onus ferre in sabbato prohibent. Dicebant [r], Non reportari onus, si calceamenta quis habeat sine clauis, onus vero esse si caligulas quis cum clauis haberet. Et si quidem supra vnum humerum aliquid portaret, onus esse, si vero supra vtrumque, non esse onus. Nonnulli eorum adeo superstitiosi erant, vt, si eorum vita ageretur, digitum ad se iuvandum mouere nollent, veriti, ne operando sabbatum violarent. Cuius rei notabile exemplum SYNESESIVS [x] dat in iudæo quodam gubernatore, qui in violenta tempestate nauem

philocalia Origenis cap. I. p. 14. οἱ ἐκ περιτομῆς -- Φλυκᾶσιν εὐρεσιλογῶντες, ψυχρὰς παραδόσεις φέροντες, ὡς περὶ καὶ περὶ τῶ σαββάτου, φάσκοντες τὸ πῶν ἐκείνη εἶναι δυσχλήρις πηχέως ἄλλοι δὲ, ὡν ἐστὶ Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς, κατακρινώσασιν τῆς τοιαύτης διηγέσεως, οἰήσασιν ἐπὶ τῷ βήματι, ἔαν καταληφθῆ τις ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῷ σαββάτῳ, μὲνεν μὴ χρεὶς ἐσπέρας ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ αἰρεῖν βάσανμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῷ σαββάτῳ, ἀμύχανον διέπερ εἰς ἀπεραντολογίᾳ οἱ τῶν Ἰαδαίων διδάσκαλοι ἠληλύθασιν λέγοντες, βάσανμα μὲν εἶναι τὸ τοιοῦδε ὑπόδημα, ἐμὴν ἔχον τὸ ταῖνδε, καὶ τὸ ἕλκας ἔχον σαρδάλιον, ἐμὴν καὶ τὸ ἀνήλατον καὶ τὸ τῶσι ἐπὶ τῷ ὤμα φορέμενον, ἐμὴν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὤμων. *Qui de circumcissione sunt in aliquibus meras nugas & alienarum commentationum frigidissimas argutias afferunt, quemadmodum de sabbato; locum vnicuique bis mille cubitis definitum esse dicentes. Alii, quos inter est Dositheus Samaræus, tali damnata expositione arbitrantur, quo in statu sitique corporis aliquis a die sabbati fuerit interceptus, in eo ad vesperam manendum. Sed neque fieri potest, ut onus aliquod non tollatur in sabbato, hinc ad infinitas fabulas iudæorum doctores destexerunt, onus esse talem calcem, sed non illum; puta suffixas clauis soleas onus esse, non esse sine clauis; sic quoad uno humero gestatur, non quod vtroque, pro onere habendum.*

(r) Orig. ibid. Fabulas autem inanes & friuolas commentantur, ex nescio quibus traditionibus proferentes de sabbato, dicentes, Vnicuique locum suum reputari intra duo millia vlnarum.

(x) Orig. ibid. Ad fabulas deuoluti iudæorum doctores dicentes, Non reputari onus &c.

(y) Synec. epist. IV. ad Euoptium. ἡμέρα μὲν ἦν ἦν, ἢν τινα ἄγασιν οἱ Ἰαδαῖοι πα-

moderatus sit. Vehementer eum de seruanda naue laborasse dicit, donec sabbatum caperet initium, tunc autem clauo e manibus abiecto nauem ventis ac fluctibus maris permisisse; & licet miles quidam, educto gladio, caput homini sese amputaturum minaretur, nisi nauem gubernaret, recusasse tamen & velut germanum *Maccabæum* paratum fuisse, vitam pro superstitione sua profundere; Media tamen nocte suapte sponte ad gubernacula reuersum, dixisse: *Nunc lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur.* SYNESIVS eleganter eum vocat *Maccabæum*, ob consilium ipsius prius: Quia mille circiter *Maccabæi*, armis sabbato petiti ab hostibus, interfici maluerunt, quam dimicare, aut quidquam ad se defendendum facere sabbato. Vnde factum, vt *Mattathias* & eius amici statuerent,

γραφικὴν τὴν δὲ νότα τῆ μετ' αὐτὴν ἡμέρα λογίζονται, καὶ ἦν ἔδενι θέμις ἐπὶ ἐνεργὸν ἔχειν τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφορῶντος αὐτὴν, ἄρχισιν ἀπραξίαν μεθῆκεν ἐν ἐκ τῶν χειρῶν ὁ κυβερνήτης τὸ πηδάλιον, ἐπειδὴν τὸν ἥλιον εἴκασεν ἀπολειπόμενος τὴν γῆν καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν

Πατεῖν παύει τῷ θέλοντι ναυτιλῶν.

ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν ἔσαν αἰτίαν ἐκ ἐυθῆς ἐπὶ νῶν ἐβλαβόμεθα ἀπόγνωσιν δὲ τὸ πρῶγμα οἴομενοι, προσήμιεν, ἐλιπαρῆμεν μὴ καταπροέδαι μηδέπω τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας· καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπέιχον αἱ τρικυμῖαι, τὰ πελάγους καὶ πρὸς ἑαυτὸν εὐαίσταντος. --- ἐπεὶ δ' ἐν συνήκαμεν τὸν νῦν τῆς ἀπολείψεως τῶν πηδάλιων -- πειθῆς ἀπογόντες, ἀνάγκη ἦδη προσήγομεν, καὶ τις στρατιῶτης γεννάδας - τὸ ξίφος σπασόμενος, ἠπειλόησε τ' ἀνδρῶν τὴν κίθαλὴν ἀποκόψειν, εἰ μὴ ἀντιλήψοιτο τὰ σκάφας ὁ δὲ αὐτόχειρ Μακκαβαῖος οἶος ἦν ἐγκριτερεῆται τῷ δόγματι· μεσάσης δὲ ἦδη τῆς νυκτός, ἀναπέδεται, καὶ ἑαυτὸν πρὸς τῆ καθεδρᾷ γενέδαι· νῦν γὰρ, φησιν, ὁ νόμος ἐφίσησιν, ἐπειδὴν νῦν σαφῶς τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς θέομεν. *Erat tunc dies, quam Iudei parasceuen vocant, cuius noctem cum sequente die computant, qui die nulli manum licet operi adiuuere, sed eum sanctissime venerantes ab omni labore feriantur. Clauum itaque gubernator e manibus abiicit, statim atque solem occidisse coniectatus est; ac prostratus cuius se nauarum calcandum præbebat.*

Nos vero rei causam non statim intelligentes, sed desperationem hoc ipsum esse rati, ad eum accurrere, obtestari, ne ultimam spem proderet. Nam & decumani fluctus instabant, tumultuante secum ipso mari. -- Postquam videtur quid sibi clari abiectio vellet, intelleximus -- persuaderi posse desperantes, adhibere vim cepimus. Ac generosus quidam miles -- educto gladio caput homini sese amputaturum minatus est, nisi nauem gubernaret. At ille germanus Maccabæus in dogmate suo nihilo minus persistiturus videbatur. Media tandem nocte suapte sponte ad gubernacula sedere cepit. Nunc enim; ait, lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur.

quis-

quisquis eis praelium vel die sabbati intulisset, repugnare, ne morerentur omnes, quemadmodum ipsorum fratres in lustris essent mortui (*1 Macc. 1, 41.*) Cuius exempli gubernator ille iudæus tempestive recordatus, nauem tandem seruasse dicitur operando die sabbati. IOSEPHVS [u] hoc decretum *Mattathie* a iudæis ex parte obseruatum esse auctor est. In presenti enim vitæ periculo constitutos pugnare non dubitasse die sabbati: Si vero hostis ad impetum postridie faciendum sese prepararet tantum, nihil ad hostem impediendum hoc die facere voluisse. Et hoc primum *Pompeio* & postea *Tito* dedisse occasionem eos opprimendi. *Esseni* tamen adhuc seueriores erant. Neque enim ignem accendere, nec vas loco suo mouere volebant die sabbati. Et *Dositheani* ceteros omnes, vti audiimus, superstitiosa rabie superabant. Christiani igitur, vt hisce furiis sese opponerent, sollicitè studebant medium tenere in diei dominicæ obseruatione, cauentes, ne libertatem ipsi sibi sumerent operibus minus necessariis vacandi hoc die, nec penitus ab labore abstinerent, si qua magna necessitas cum requireret. Concilium *Laodicenum* [w] rem in hunc modum definit: *Non oportet christianos iudaizare & in sabbato otiosi, sed ipsos eo die operari:* (quoad scilicet per diuinum cultum id fieri possit) *diem autem dominicum preferentes otiosi, si modo possint, vt christianos. Quod si inuenti fuerint iudaizantes, sint anathema apud Christum.* BALZAMON [x]

(u) Ioseph. antiquit. lib. XIV. c. VIII. εἰ μὴ πάτριον ἦν ἡμῶν ἀργεῖν τὰς ἑβδομάδας ἡμέρας, ἐκ ἀν' ἠνέθη τὸ χῶμα, κολλούντων ἐκεῖνα ἄρχοντας γὰρ μάχης καὶ τύπλοντας αἰμύνασαι διδασιν ὁ νόμος, ἀλλο δὲ τι δρωῦντας τὰς πολεμίας ἐκ ἑξ, κ. τ. λ. *Nisi patrius nobis mos esset, per otium septimum quemque diem exigere, non potuissent absoluere aggerem, vetantibus aduersariis: prohibere enim vim inferentes lex permittit, sed opus facientem hostem impedire nos non sinit.*

(w) Conc. Laodic. can. XXIX. "Ὅτι ἔδει χριστιανὸς ἰουδαΐζειν, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν δὲ κυριακὴν προτιμῶντας, εἴτε δύναντο, σχολάζειν ὡς χριστιανοί. Εἰ δὲ ἐνρεθεῖεν ἰουδαΐσαι, ἐσωσαν ἀνάθεμα παρὰ χριστοῦ.

(x) Balsam. in loc. προσέθεντο, εἶγε δύναντο οἱ πιστοὶ εἰ γὰρ ἐξ ἀπορίας, ἢ ἀπὸς τινὸς ἀνάγκης, καὶ κατὰ τὴν κυριότητα ἐργάσεται τις, ἢ προκριματιδίησεται. *Aliacerunt, Si possint fideles. Si enim propter moriam, vel aliquam aham necessitatem, etiam die dominico fuerit aliquis operatus, præiudicium ei non adferetur.*

ET ZONARAS [†] in hunc canonem recte obseruant, quod verba, εἴγε δύναιντο, si modo possint, speciales quosdam casus excipiant, in quibus die dominica operari liceat; exempli gratia, in necessitate extremæ inopiæ: cui reliqui necessitatis casus omnes addi possunt, cuiusmodi sunt dimicare pro conferuanda hominum vita aduersus hostes; remigationi operam nauare ad effugiendam vim tempestatis; iter facere ad ecclesiam diuini cultus gratia; cibum coquere ad sustentandam vitam; laborare ad liberandum hominem vel bestiam ex manifesto mortis periculo, & casus similes: qui omnes ita æqui sunt & rationi consentanei, vt insensibilissimi seruatoris nostri aduersarii, si quos istiusmodi necessitatis casus illis proponeret, non possent non æquitatem actionum eius agnoscere. Et ipsius ad exemplum ecclesia christiana in determinandis exceptionibus, quas ad legem de operando in die dominica, contra peruersam rationem obseruandi sabbatum iudaicum, fieri expediebat, sese gessit.

§. IV.

Nulla spectacula, vel oblectationes ludicræ hac die permisse.

ALIA res, cuius leges christianæ ad conferuandum honorem & dignitatem diei dominicæ habebant rationem, erat, vt ne spectacula, ludi, vel oblectationes, quantumuis licitæ aliis temporibus, hoc die frequentarentur. Exstant hanc in rem duæ notabiles leges THEODOSII senioris & nepotis eius THEODOSII iunioris in codice *Theodosiano*. Prior omnibus omnino, qui vel officii ratione vel alia quadam causa inducti, populo publica spectacula exhibeant, interdicit, ne die dominico [γ] in vlla eiusmodi re illis commodent, siue sint ludi

(†) Zonar. in loc. εἴγε μὲν κινῶν, εἰ δύναιντο, προσέθετο ὁ δὲ τῆς πολιτείας νόμος ἀπιναλίτην τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ κυριακῇ ἀπειτεῖ, ἀνευ πῶν γεωργῶν ἐκεῖνοις γὰρ ἐν κυριακῇ ἐργάζεσθαι ἐφίηται, ὅτι ἰσὺς τῶν ἔργων κατεπευγόντων, ἀχ ἐνήσονται ἄλλων ἡμῶν ἕτας ἀδελφῶν εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν συμβαλλομένῳ. Canon quidem addit; Si possint: lex vero ciuilib, a numeribus die dominico uacationem esse, si agricolæ non opera excipias, omnino iabet. Illis namque, quia forte operibus primo quoque tempore obsecundis alium diem pariter accommodatum transigi non ita facile fuerit, dominico quoque die operam nauandi facultas concessa est.

(γ) Cod. Theod. lib. XV. de spectaculis tit. V. leg. II. Nullus omnino iudicum, gymni-

gymnici gladiatorum in theatris, siue scenici, siue circenses, siue venationes & pugnae ferarum, ne diuinus cultus istiusmodi oblectationibus turbetur & confundatur. Et posterior [z] interdictionem istarum oblectationum ad natalem & epiphaniam *CHRISTI*, ad pascha & penrecosten non minus quam ad diem dominicum extendit: Et iudæis pariter & gentilibus iniungit; vt hoc dies in tantum reuereantur, vt aliud supplicationum, aliud voluptatum tempus esse sciant. Neque eum excusationem habiturum dicit, qui existimauerit, se istiusmodi res ludicras populo præbere in honorem natalis imperatoris, qui in istiusmodi diem festum forte incidisset. Scindum enim esse, non posse maiorem maiestati imperiali honorem deferri ab hominibus, quam si omnipotentis Dei maiestati iustam venerationem & obsequium præsent. Simile editum a *Leone & Anthemio* promulgatum est, vt ne eo die scena theatralis, aut ludi circenses, aut bestiarum spectacula fierent [a]. Et si dies natalitius imperatoris incidat in diem dominicum, celebratio eius in alium diem differri iubetur. Et qui-

aut theatralibus ludis, aut circensium certaminibus, aut ferarum cursibus vacet, nisi illis tantum diebus, quibus vel in lucem editi, vel imperii summus sceptris fortiti. --- Nullus solis die populo spectandum præbeat, nec diuinam venerationem confecta sollempnitate confundat.

(z) Ibid. leg. V. Dominico, qui septimanæ totius primus est dies, & natale atque epiphaniarum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus -- omni theatrorum atque circensium voluptate, per vniuersas vrbes earundem populis denegata, totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur. Si qui etiam nunc vel iudæi impietatis amentia, vel stolidæ paganitatis errore atque insaniam detinentur, aliud esse supplicationum nouerint tempus, aliud voluptatum. Ac ne quis existimet, in honorem numinis nostri, veluti maiore quadam imperialis officii necessitate compelli. --- Nemo ambigat, quod tunc maxime mansuetudini nostræ ab humano genere defertur, quum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuersi obsequium orbis impenditur.

(a) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. XI. Nihil eodem die vindicet sibi scena theatralis, aut circense certamen, aut ferarum lacrimosa spectacula. Et si in nostrum ortum aut natalem celebranda sollempnitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ, proseriptionemque patrimonii sustinebit, si quis vnquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscumque iudicis apparitor prætextu negotii publici, seu priuati, hæc, quæ hac lege statuta sunt, crediderit temeranda.

CUM

cumque hanc legem temerare ausus fuerit, dum vel istos ludos exhibeat, vel tantum spectator eis adsit, si quidem de militia sit, officii amissione, si priuatus, patrimonii proscriptione multandus dicitur. Eadem poena omnibus iudicibus, causidicis, & apparitoribus denuntiatur, qui hoc die negotium aliquod forense curauerint. Ecclesia non minore cura in id incumberebat, vt huius diei venerationem ab omni vanarum & minus necessariarum oblectationum labe alienam seruaret. Iudæi, etsi sabbato suo operari volebant, tempus tamen non dubitabant transigere otio, vel peioribus quocumque innocenti manuum opere exercitiis, saltationibus nimirum & computationibus nocturnis aliisque illicitis oblectamentis. Quos contra antiqui sæpius acriter declamant, populumque suum ab imitatione tam mali exempli deterrere adlaborant. *Sabbatum*, inquit AVGVSTINVS [b], *in presenti tempore otio quodam corporaliter languido & fluxo & luxurioso celebrant iudei, vacant enim ad nugas: Et quum Deus præceperit obseruari sabbatum, illi in iis, quæ Deus prohibet, exercent sabbatum. Vacatio nostra a malis operibus, vacatio illorum a bonis operibus est. Melius est enim arare quam saltare. Illi a bono opere vacant, ab opere nugatorio non vacant. Et alio loco [c]: Dicitur tibi, vt spiritualiter obserues sabbatum, non quomodo iudei obseruant carnali otio: vacare enim volunt ad nugas atque luxurias suas. Melius faceret iudeus in agro suo aliquid utile, quam in theatro seditiosus exsisteret. Et melius femine eorum die sabbati lanam facerent, quam totam diem in nocumentis suis impudice saltarent.* PRVDENTIVS [d] eodem nomine reprehendit iudæos, quod sabbatum suum lasciuis saltationibus degant. Et RVFFINVS [e] in ista verba *Hosæ* prophetæ, cap. II, II. *Cessare faciam omne gaudium eius, sollempnitatem eius, nouilunium eius, sabbatum eius & omnia festa tempora eius, ait: Posuit nomina feriarum, in quibus plurimum letabantur, quum tota regio*

(b) Augustin. in psalm. XCI. tom. VIII. p. 417. (p. 1020. edit. Basil. MDLXIX.)

(c) Aug. de decem chordis cap. III tom. IX. p. 269. (p. 920. ed. Basil.)

(d) Prudent. apotheseos. vers. 38. seq.

. . . . Statum est sic credere sicum:

Sanguine balutis summos contingere posses,

Lascuire choris . . . .

(e) Ruffin. in Hos. II, II.

choreis, canticis, epulisque lasciuiet. CHRYSOSTOMVS [f] quoque eadem illis obiectat, *Iudai, inquit, corporalium rerum curis liberati non vacabant spiritualibus, sobrietati scilicet, modestie & audiendis diuinis sermonibus; sed contrarium potius faciebant, seruientes ventri, indulgentes ebrietati, distenti cibis, delicias. Hæc erat eorum ratio obseruandi sabbata, quæ CHRYSOSTOMVS, septuaginta interpretes Amos VI, 3. sequens, vocat σαββατα ψευδῆ, sabbata mendacia: Qui attingitis sabbata mendacia, qui dormitis in lectis eburneis, ac lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis hædos e caulibus, & vitulos e bubilibus lactentes. Qui canitis ad vocem psalterii, qui sicut Dauid excogitant sibi instrumenta musica. Qui bibitis vinum defecatum, & optimis vnguentis vngimini, neque adficiimini agritudine propter contractionem Iosephi. Quæ cum illis congruunt, quæ de ipsis alius vates (Ies. V, 12.) narrat: Quorum in conuiuio est citthara, ac nablum, tympanum tibiaque ac vinum: opus autem domini non intuentur, & factum manuum eius non considerant.* THEODORETVS [g] similiter talem abusum quietis & vacationis in sabbato in illis notat, *Iudai, inquit, nunc illo die non præ se ferunt tristitiam, sed rident, ludunt, ac ducunt choreas, ac verbis & rebus obscenis utuntur, directo cum lege pugnantes.* Et iterum [h]: *Iudai præcipue victus impensam curam gerunt, & sinem iustitie putant profusum in sabbato luxum. Gloriam ista existimantes, propter quæ eos oporteret pudore adfici.* Hinc tum ille ipse [i], tum CYRILLVS ALEXANDRINVS [k] ante memorata Amosi verba ad illos referunt dicuntque,

(f) Chrysostom. homil. I. de Lazaro, tom. V. p. 32. (p. 29. ed. Frf. MDCXCVIII.)

οἱ ἰσθαῖοι τῶν βιωτικῶν ἀπαλαργέντες πραγμάτων, τοῖς πνευματικῶς ἐπροσέχον, σωφροσύνῃ καὶ ἐπεικειᾷ, καὶ ἀκροάσει θεῶν λόγων ἀλλὰ τῶναντίον ἐποίησαν, γαστριζόμενοι, μεθύοντες, διαβόηοι, τρυφῶντες.

(g) Theodor. quæst. XXXII. in Leuit. οἱ ἰσθαῖοι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐσκυθρωπάσκουσιν, ἀλλὰ γελῶσι καὶ παίξουσιν καὶ χορεύουσιν καὶ ἀκολάστοις ῥήμασι καὶ προφημασι κέχρησται, ἄτικτος τῷ νόμῳ μαχόμενοι.

(h) Id. in Phil. III, 19. διαφερόντως οἱ ἰσθαῖοι πολλὴν ποιεῖντι τροφῆς ἐπιμέλειαν, καὶ δικαιοσύνης ὄρον νομίζουσι τὴν ἐν σαββάτῳ χλιδῆν δόξαν ταῦτα ὑπολαμβάνοντες, ἐφ' οἷς ἔδει ἀιχύνεσθαι.

(i) Theod. in Amos VI, 3. οἱ ἐγγίζετε καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν] οἱ τῷ δοκεῖν τιμῶντες τὰ σαββάτα, μυρία δὲ αὐτοῖς παρόνομα ὄραντες. κ. τ. λ. Qui appropinquatis & tangitis sabbata falsa]. Qui in speciem videmini venerari sabbata, & in eis mille fugitia committitis.

(k) Cyrill. Alex. in Amos VI, 3. ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν] ἐπιτείβον τὰς ἐν
Bingh. O. E. Vol. IX. E men-

mendacia eos celebrare *sabbata*. *Luxuria* eorum & *epulatio* hoc die adeo effusa euaserat & infamis, vt in prouerbium abiit. COTELERIVS [1] phrasin, *luxus sabbatarius*, in SIDONIO APOLLINARI [m] eo respicere existimat; Quamquam SAUARO [*] eam interpretetur tamquam de *Theodorico* eiusque *Gothis Ariani* vsurpatam, qui sabbato opipare conuiuari soliti sint, more ecclesiae *Romanae* contrario: cuius ciues eo die ieiunabant: uti proxime sequenti capite pluribus ostendetur. Gentiles quidem prorsus contrariam opinionem de iudaicis habebant. Ipsos enim sabbato suo ieiunare putabant. Qui vulgaris error in eis erat, ex male intellectis legibus & praxi iudaicorum oriundus. Quum enim ignem non accenderent, nec cibum coquerent sabbato, ideo eos hunc diem ieiunio transigere existimabant falso. Contra ea christiani scriptores, praxin eorum intelligentes melius, ubique eos arguunt, quod genio suo indulgentes immoderate & intemperate hoc die vivant illicitaque oblectamenta, remissiones ac voluptates festentur. Vnde religionis suae consortes serio admonent, ne iudaeos in tam peruersa ac detestanda legis corruptione, qua diem spiritualis requiei in diem carnalis laetitiae ac voluptatis conuertant, imitentur.

σαββάτου ἀργίας, πλὴν ἐν εἰσέτινι ἡγερωμένως, ἀτημελῶς δὲ πάμπαν καὶ μαθίμως κραιπνῶς. Attingentes sabbata falsa]. Agebant sabbatis consuetudinaria, verumtamen non penitus accurate; sed negligenter omnino, atque desultorissime.

- (1) Coteler. in Pseudo-Ignat. epist. ad Magnes. §. IX. p. 59. not. 60. Certe in prouerbium abiit sabbatarius luxus Apollinari Sidonio lib. I. epist. II.
- (m) Sidon. lib. I. epist. II. De *luxu* autem illo *sabbatario* narrationi meae supersedendum est.
- (*) Sauaro in loc. p. 16. Quid sit sabbatarius luxus, liquido non liquet, si locus coniecturæ, sabbatarius luxus est, ita dictus, quod Gothi Arriani sabbato genio indulgerent & opipare conuiuarentur, quo die catholici & Romani ieiunabant, more Arrianorum Aëtianorumque, qui diebus, quibus christiani abstinebant, odio fidei catholicae epulabantur. --- Atque ita quum in vniverso orbe Romano die sabbati ieiunium celebraretur, & Arriani studia in contrarium destinarent, hac die helluabantur, diemque Saturni otio & victui decernebant, more Sabbatariorum, idcirco dixit Sidonius *sabbatarium luxum*. Die autem solis, quum laetitiae christiani indulgerent, & ieiunare nefas ducerent, illi abstinebant.

PRÆTER Iudæorum autem exemplum, christianis aliud periculum a gentiliū praxi erat. Hinc concilium *Carthaginense* quartum [u] decretum sanciebat istiusmodi : *Qui die sollemni, prætermisso sollemni ecclesiæ conuentu, ad spectacula vadit, excommunicatur.* CHRYSOSTOMVS [o] eandem pœnam auditoribus suis minatur, in publica spectacula, tamquam diabolica concilia, multis verbis declamans. Patres *Africani* in generali quadam synodo [p] decernebant, petendum ab HONORIO imperatore, vt spectacula theatrorum ceterorumque ludorum die dominica vel ceteris religionis christianæ diebus amouerentur; maxime quia sancto paschæ octauarum die populi ad circum magis quam ad ecclesiam conuenirent; & debere transferri deuotionis imperatorum dies, si quando occurrerent, (in die dominico) nec oportere etiam quempiam christianum cogi (a gentilibus) ad hæc spectacula. Nam per leges ecclesiasticas huiusmodi oblectamenta christianis generatim prohibita

(u) Concil. Carthag. IV. can. LXXXVIII.

(o) Chrysost. homil. VI. in genef. tom. II. p. 53. (p. 45. edit. Frf. MDCCXCVIII.)

ἔπως μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέσῃτε, μηδὲ μετὰ τὴν τοσαύτην ἡμῶν παραίνεσιν, πάλιν ἐπὶ τὰ σατανικὰ συνέδρια ἐκείνα θάμασθε, ἀναγκαῖον διαμαρτυρεῖσθαι δὲ γὰρ πάντοτε καλὸν προσηνὴ φάρμακα ἐπιτιθεῖναι, ἀλλ' ὅταν ἢ τὸ ἔλκος δυσήδητον, δὲ καὶ τὰ σύφωνα καὶ τὰ δίκαια δυνάμενα προσάγειν, ἵνα ταχεῖα γένηται ἡ διόρθωσις· μολέτωσαν τοῖον ἄπαντες, οἱ τοῖς ἐγκλημασιν ὑπεύθυνοι, ὅτι εἰ καὶ μετὰ ταύτην ἡμῶν τὴν παραίνεσιν πάλιν τῇ αὐτῇ βλάβει ἐπιμένωσιν, οὐκ ἀνεξόμητοι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τῆς ἐκκλησίας χρησάμενοι μετὰ πολλῆς αὐτῶν τῆς σφοδρότητος διδάξομεν, μὴ τοιαῦτα πλημμελεῖν κ. τ. λ. *Ne iterum in eadem recidatis, neque post tantam positam admonitionem iterum ad diabolica illa concilia & spectacula curratis, necessarium est, vos obtestari. Neque enim semper expedit pharmaca lenia adhibere, sed quando vlcus curationi resistit, oportet slyptica & mordacia admonere, quo morbo curatur citius. Sciunt igitur omnes his criminibus obnoxii, si post hanc positam admonitionem in ea negligentia manserint, non toleraturos nos, sed legibus ecclesiasticis usuros & magna austeritate docturos, ne talia post-hac negligant, cetera.*

(p) Cod. can. Afr. c. LXI. Καθεῖς ἐστὶ μὴν δι' αἰτήσαι, ἵνα τὰ θεώρια τῶν θεατρικῶν παιγνίων ἐν τῇ κυριακῇ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς φαιδραῖς τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως κωλύονται· μάλιστα, ὅτι ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ τῷ ἀγίῳ πάτρι οἱ ὄχλοι μᾶλλον εἰς τὸ ἱπποδρόμιον ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνέρχονται· ὀφείλειον μιστεροθῆναι τὰς ἰδρισμασιν αὐτῶν ἡμέρας, ὅτε ἀπαντήσῃ, καὶ μὴ ὀφείλειον τινὰ τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰ θεώρια ταῦτα ἀναγκάζεσθαι.

erant [q], propter impia dicta & facta turpia, quæ in illis audiri solebant & committi. Quemadmodum HONORIVS rogantibus hisce patribus gratificari & abusus, de quibus apud ipsum ita conquerebantur, mederi studuerit, id quidem ex nulla legum eius, quæ in vtroque codice habentur, apparet; sed potius, quod per supplicem eorum libellum ad ludos & spectacula aliis quoque diebus festis, præter diem dominicum, in quo iam antea prohibita erant, prohibenda flecti se non passus sit. Nam lege quadam [r] an. CCCXCIX. licentiam dabat populo agendi ac frequentandi ludos & festiuitates suas, publicæ lætitiæ diebus, prohibens solum sacrificia aliosque superstitiosos ritus gentilium. Sed enim non multo post THEODOSIVS iunior notam illam legem, a primo vocabulo dictam *Dominico* [s], promulgabat, qua non tantum populum a celebrandis ludis die dominico, sed reliquis etiam natalis *CHRISTI*, epiphaniarum, paschæ & pentecostes sollempnitatibus, cohibebat, omnibusque iudæis pariter & gentilibus præcipiebat, vt hæc dies reuererentur, facientes discrimen inter dies supplicationum & dies voluptatum. Atque hæc stata & firma lex imperii *Romani* euasit.

§. V.

Omne ieiunium hac die in ipsa etiam quadragesima interdictum.

NOTANDVM autem hoc loco est, eiusmodi recreationes & relaxationes animi, quæ solum ad conseruationem & commoditatem vitæ hominum conferebant, aut quodammodo ad cultum Dei decentius perfectiusque peragendum spectabant, nullo modo in oblectamentorum & deliciarum, die do-

(q) Concil. Carthag. III. c. XI. Vt filii episcoporum vel clericorum spectacula secularia non exhibeant, sed nec spectent, quandoquidem a spectaculo & omnes laici prohibeantur. Semper enim christianis hoc interdictum est, vt, vbi blasphemii sunt, non accedant.

(r) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis. leg. XVII. Vt profanos ritus iam salubri lege submouimus, ita festos conuentus ciuium & communem omnium lætitiã non patimur submoueri. Vnde absque vlla superstitione damnabili, exhibere populo voluptates, secundum veterem consuetudinem: Inire etiam festa conuivia, si quando exigunt publica vota, decernimus.

(s) Cod. Theod. lib. XV. tit. XV. de spectaculis leg. V. cit. supr. ad litt. (z) p. 31.

minico prohibitarum, censu esse habendas. Hinc licet vetus ecclesia stata & sollempnia ieiunia sua studiose obseruaret, nullum tamen ieiunium die dominico agi permittebat, ne in ipso quidem quadragesimali ieiunio, a quo dies sabbati & dies dominicus generatim excipiebantur, diesque communis recreationis & gaudii erant. TERTULLIANVS [r] in genere ait, quod christiani ieiunium die dominico nefas duxerint. Et in specie de *Montanistis* [u] obseruat, quod licet seuerius quam alii ieiunia sua obseruarint, sabbatis tamen & diebus dominicis per integrum annum ea omiserint. AMBROSIVS [x] nec in ipsa quadragesima sabbatis & dominicis diebus ieiunari adfirmat: Damnat autem *Manichæos*, quod die dominico ieiuent, quia id sit in resurrectionem Christi non credere [y]; quod ab AVGVSTINO [z] etiam notatur. Et LEO episcopus *Romanus* [a] *Priscillianistas* ob eandem consuetudinem damnat. Con-

- (r) Tertul. de coron. milit. cap. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus.
- (u) Id. de ieiun. c. XV. Quantula est enim apud nos interdictio eborum? duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, offerimus Deo, abstinentes ab eis, quæ non reiicimus, sed differimus.
- (x) Ambros. de Elia & ieiun. c. X. Quadragesima totis præter sabbatum & dominicam ieiunatur diebus.
- (y) Id. epist. LXXXIII. (In edit. Paris. MDXLII. enarratio de pasch. celebr. rat. tom. IV. p. 305. e.) Die dominica ieiunare non possumus, quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia damnamus. Hoc est enim in resurrectionem Christi non credere, cetera.
- (z) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. tot. inprimis sub fin. p. 391. edit. Basil. MDLXIX. Nunc vero postea quam hæretici, maxime impiissimi Manichæi, ieiunia diei dominici non aliqua necessitate occurrente peragere, sed quasi sacra sollempnitate statuta dogmatizare cœperunt, & innotuerunt populis christianis, profecto nec tali necessitate, qualem apostolus habuit (actor. XX.) existimo faciendum esse, quod fecit: ne maius malum incurratur in scandalo, quam bonum percipiatur ex verbo, cetera.
- (a) Leo epist. XCIII. ad Turribium c. IV. Quarto capitulo continetur, quod natalem Christi, quem secundum susceptionem veri hominis catholica ecclesia venerat, quia verbum caro factum est & habitauit in nobis, non vere isti honorent, sed honorare se simulent, ieiunantes eodem die, sicut & die dominico, qui est dies resurrectionis Christi. Quod utique ideo faciunt, quia Christum dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt, quæ vera non fuerint; sequentes dogma Cerdonis atque Marcionis, & cognatis suis Ma-

cilium *Carthaginense* quartum [b] cum haud catholicum habendum esse decernit, qui hoc die studiose ieiunet. Concilium *Bracarense* [c] primum hoc nomine speciatim in *Cerdonians*, *Marcionitas*, *Priscillianistas* & *Manichæos* anathema pronuntiat. Et sunt generaliora anathemata in cañonibus *apostolicis* [d], in concilio *Gangrensi* [e], concilio *Casaraugustano* & *Agathensi* [f], & concilio *Trullano* [g] contra eos, qui sub quocumque obtentu di-

nichæis per omnia concordantes. Qui sicut in nostro examine detecti atque conuicti sunt, dominicum diem, quem nobis saluatoris nostri resurrectionis consecrauit, exigunt in mœnore ieiunii; solis (vt proditum est) reuerentiæ hanc continentiam deuouentes, vt per omnia sint a nostræ fidei unitate discordes, & dies, quæ a nobis in latitū habetur, ab illis in afflictione ducatur. Vnde dignum est, vt inimici crucis Christi & resurrectionis talem excipiant sententiam, qualem elegerunt doctrinam.

- (b) Concil. Carthag. IV. c. LXIV. Qui dominico die studiose ieiunat, non creditur catholicus.
- (c) Concil. Bracar. I. c. IV. Si quis natalem Christi secundum carnem non bene honorat, sed honorare se simulat, ieiunans eodem die, & in dominico; quia Christum in vera hominis natura natum esse non credit, sicut Cerdon, Marcion, Manichæus & Priscillianus, anathema sit.
- (d) Can. apostol. c. LXIV. *Εἴ τις κληρικὸς εὐρεθῆ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῆ ἐνδὸς μόνου, καὶ ψεύσων, καὶ καταρείδω ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριεῖτω. Si quis clericus inuentus fuerit die dominica ieiunans, vel sabbato, præter unum solum; deponatur, si vero laicus sit, segregetur.*
- (e) Concil. Gangrensi. c. XIX. *Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἀσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ ἡγεύσῃ, ἀνάδειμα ἔστω. Si quis propter eam, quæ existimatur, exercitationem in dominico ieiunet, sit anathema.*
- (f) Concil. Casaraugull. c. II. Ne quis ieiunet die dominico, causa temporis, aut persuasionis, aut superstitionis.
Concil. Agath. can. XII. Placuit, vt omnes ecclesie filii, exceptis diebus dominicis in quadragesima, etiam die sabbato, sacerdotali ordinatione & distictionis comminatione ieiunent.
- (g) Concil. Trullan. c. LV. *Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἐν τῇ Ρωμαίων πόλει ἐν ταῖς ἀγίαις τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμετέρας τοῖς ταύτης σάββασι ἡγέσθαι, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, ἰδοὺς τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, ὡς κελεύει καὶ ἐπὶ Ρωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρυσταλεύτως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· εἴ τις κληρικὸς εὐρεθῆ τῇ ἀγίᾳ κυριακῇ ἡμετέρας ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῆ ἐνδὸς καὶ μόνου, καὶ καταρείδω· εἴ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριεῖτω. Quoniam intelleximus in Romanorum ciuitate in sanctis quadragesimæ ieiunius, in eius sabbatis ieiunare, præter ecclesiasticam traditam obseruationem: sanctæ synodo visum est, vt in Romanorum quoque ecclesia inuenisse vires habeat canon, qui dicit: Si quis clericus inuentus fuerit in sancto die dominico vel sabbato ieiunare, præter unum & solum, deponatur: sin autem laicus, segregetur.*

em dominicum diem ieiunii facere ausi fuerint; quod ne illis quidem licebat, qui vitam agebant asceticam, si non in peruersæ cuiusdam & heterodoxæ opinionis venire vellent suspicionem. Vnde EPIPHANIVS [b] obseruat, veri nominis ascetas in ecclesia nullis diebus dominicis adeoque nec ipsius quidem quadragesimæ, ieiunare solere, quia id sit consuetudini ecclesiæ catholicæ contrarium. Similem obseruationem CASSIANVS [i] habet de omnibus monachis *Orientis*, quod per totas anni septimanas iugiter quinque diebus ieiunent, hebdomade autem & octoade, id est, die septimo & octauo (ita sabbatum & diem dominicum appellat) semper abstineant a ieiunio eosque festos agant. Neque concilium *Gangrense Eustathianis* permittere volebat, vt die dominico tamquam ascetæ

(b) Epiphanius. exposit. fidei §. XXII. προαιρέσει ἀγαθῆ ἡ αὐτῆς ἀσκητικὴ διακονία, χωρὶς κυριακῆς καὶ πεντακοστῆς, νηστεύσει, καὶ ἀγρυπνίας διαπαντὸς ἐπιτελεύσει τὰς δὲ κυριακὰς ἀπέσπασεν τρυφερὰς ἡγεῖται ἡ ἀγία αὐτῆ καθολικῆ ἐκκλησία, καὶ συνάξεις ἀφ' ἰωδεν ἐπιλείπει, ἡ νηστεύει ἀνακίχιδον γὰρ ἔστι ἐν κυριακῇ νηστεύει τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν τὴν πρὸ τῶν ἐπὶ τῆς ἡμερῶν τῆς ἀγίας πλόχα ὡσαύτως φυλάττειν εἰώθεν ἡ αὐτῆ ἐκκλησία, ἐν νηστείας διακίχισα τὰς δὲ κυριακὰς ἀπ' ὅλων, ἔτι ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ. *Qui pietati student, egregia quaedam ac laudabili voluntate perpetuo, solis dominicis ac pentecostes diebus exceptis, ieiunia sibi ac vigiliis imponunt. Nam dominicas omnes festas hilaresque catholica esse sanxit ecclesia. Ac sollempnes comentus martiris horis indicit, nec vlla ieiunia celebrat. Absurdum enim est ieiunare dominico die. Ceterum ante septem paschatis dies quadragesimam obseruare, atque in ieiuniis perseverare eadem consuevit ecclesia: dominicis vero nullis omnino, adeoque nec ipsius quidem quadragesimæ, ieiunare solet.* Vid. Hieron. epist. XXVIII. Nec hoc dico, quod dominicis diebus ieiunandum putem & contextas quinquaginta diebus serias auferam, cetera.

(i) Cassianus. institut. lib. III. c. IX. Ideoque & absolutio ieiunii post vigiliarum laborem, totidem apostolicis viris in die sabbati statuta, non immerito præsumitur per vniuersas Orientis ecclesias secundum illam quoque ecclesiasticam sententiam, quamlibet habet & alium mysticum sensum, tamen ab hoc quoque non abhorret: quo vtrique dici, id est hebdomadi pariter & octoadi, eandem partem sollempnitatis impartire præcipitur, ita dicentis. Da partem, his septem & quidem his octo. Non enim ad communionem festiuitatis iudaicæ absolutio ista ieiunii reputanda est, his præsentim, qui ab omni iudaica superstitione alieni monstrantur, sed ad refectionem, quam diximus, lassæ corporis pertinere, quod per *rotas anni septimanas iugiter quinque diebus* ieiunans, nisi duobus saltem interpositis reuocillatum fuerit, facile lassescit ac deficit.

ieiunarent, poenam anathematis denuntians id facere audentibus.

RATIONEM huius obseruationis idem CASSIANVS [k] narrat fuisse reuerentiam resurrectionis dominicæ, quam semper letabundi commemorarint, neque adeo hoc die ieiunariat, neque per integros quinquaginta dies a paschate ad pentecosten, qui omnes in resurrectionis seruatoris nostri memoriam festi agitati fuerint. Idem illud adfirmat auctor *constitutionum*, *Omni sabbato*, inquit [l], *præter unum* (magnum scilicet sabbatum ante pascha) *atque in omni dominica letos conuenius celebrate: Erit autem reus peccati, qui per dominicam, uipete diem resurrectionis, ieiunauerit, aut qui pentecosten vel quemlibet festum diem tristitia funestauerit, tunc enim latari oportet, non autem lugere.* Sic iterum [m]: *Sabbatum & dominicum, festos dies habete: quia illud quidem creationis recordatio est, hic uero resurrectionis.* Similiter PETRVS episcopus *Alexandrinus* [n]: *Diem dominicum letitie diem agimus propter eum, qui in eo resurrexit.* Et COTELERIVS [o] fragmentum aliquod adlegat THEOPHILI, episcopi *Alexandriini*, in eandem sententiam: *Et morum & officii ratio a nobis postulat, ut omnem diem dominicum honoremus eumque festum habeamus; quum in eo dominus noster Iesus Christus resurrectionem ex mortuis nobis procurauerit.* Verum tamen hæc regula non ita strictè obligabat, quin, si necessitas requireret, nec esset hæreticæ prauitatis suspicio vel contentus, hoc die quispiam ieiunare posset: quomodo HIERO-

(k) Cassian. collat. XXI. c. XX. Per omnia eandem in illis (L diebus) sollempnitatem, quam die dominica, custodimus, in qua maiores nostri nec ieiunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reuerentiam resurrectionis dominicæ tradiderunt.

(l) Constitut. lib. V. c. XX. πᾶν μὲν τοι σάββατον ἀνευ τῆς ἐνός, καὶ πᾶσαν κυριακὴν ἐπιτελεῖντες συνάδες, ἐυφραίνεσθε ἐν ἧχος γὰρ ἀμαρτίας ἔσαι ὁ τὴν κυριακὴν ηὑσιῶν, ἡμεῖραν ἀναστάσεως ἔσαν, ἢ τὴν πενήκοσὴν, ἢ ὅλως ἡμεῖρας ἐορτῆς κυρίως καταφῶν ἐυφρανθήσῃ γὰρ δὲ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' ἢ πενθήσῃ.

(m) Conllit. lib. VII. c. XXIII. τὸ σάββατον μὲν τοι καὶ τὴν κυριακὴν ἐορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν δημοκρατίας ἐστὶν ἐπόμνημα, ἢ δὲ ἀναστάσεως.

(n) Petr. Alexandr. can. XV. κυριακὴν χαρμοσύνης ἡμεῖραν ἄγομεν διὰ τὸν ἀναστάντα ἐν αὐτῇ.

(o) Coteler. not. in constitut. lib. V. c. XX. p. 328. Καὶ τὸ ἔθος καὶ τὸ πρῆπον ἡμῶς ἀπατεῖ πᾶσαν κυριακὴν τιμᾶν, καὶ ἐν ταύτῃ παρηγορεῖσθαι, ἐπειδήπερ ἐν ταύτῃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἡμῶν ἐπρωτάειπεν.

RONYMVS [p] Paulum apostolum aliquando fecisse obseruat, nec non celebrem illum monachum, qui per quadraginta annos nunquam cibum sumserit, nisi post occasum solis; & CELERINVS confessor apud CYPRIANVM, loquens de fororis suæ lapsu in idololatiam, tempore persecutionis, ait [q]: *Pro cuius factis ego in latitia paschæ fleus die & nocte, in cilicio & cinere lacrimabundus dies exegi.* Sed tales exceptiones, quales hæ, non derogabant vniuersali consuetudini, quæ per omnem ecclesiam inualuerat exacteque obseruabatur.

§. VI.

Et omnes preces a stantibus hoc die factæ in memoriam resurrectionis domini ac seruatoris nostri.

ALIA consuetudo, tamquam vniuersaliter recepta, erat, vt die dominico in resurrectionis dominicæ memoriam semper stantes precarentur, nunquam flectentes genua. Et vix vllam exceptionem hac in re inuenias, nisi in tractatione pœnitentium, sub publica disciplina constitutorum, quos canones [r] ipsis etiam diebus remissionis genua iubent flectere. Sed si ab his discesseris, vniuersalis mos fidelium siue communicantium erat, stando orare. Pro qua re concordans habemus testimonium IRENAEI, TERTVLLIANI, CLEMENTIS ALEXANDRINI, CYPRIANI, concilii *Nicani*, HILARII, BASILII, EPIPHANII, HIERONYMI, AVGVSTINI, CASSIANI, auctoris *questionum* sub nomine IVSTINI MARTYRIS, MARTINI BRACARENSIS, concilii *Trullani* & concilii *Turonensis*, tempore *Caroli magni* habiti. Quæ testimonia omnia recitandi occasionem habuimus supra [*], adeoque eorum repetitionem hoc loco omittimus; obseruantes tantum ex duobus posterioribus eorum, hanc consuetudinem non solum fuisse generalem, sed diu etiam durasse in ecclesia; quando autem vel

(p) Hieron. epist. XXVIII. ad Lucinium Baticum. Vtinam omni tempore ieiunare possemus, quod in actibus apostolorum, diebus pentecostes & die dominico apostolum Paulum & cum eo credentes fecisse legimus.

(q) Celerin. epist. XXI. apud Cyprianum.

(r) Concil. Carthagin. IV. c. LXXXII. Pœnitentes etiam diebus remissionis genua flectant.

(*) Lib. XIII. c. VIII. §. III. vol. V. p. 253-257.

quomodo mutari vel aboleri cœpta sit, non facile ad determinandum esse existimo.

§. VII.

Magna cura & studium a priscis christianis in religiosa diei dominicæ obseruatione positum. Hoc demonstratur 1. Ex eo, quod omnibus publici cultus sollempnitatibus constanter & assidue vacarunt.

QVOD vltimo loco in hac materia notari meretur, magna cura est & studium, a priscis christianis in religiosa diei dominicæ obseruatione positum. Cuius rei diuersa nobis illi reliquerunt argumenta. Primum in eo, quod libenter & assidue omnibus officiis & sollempnitatibus publici cultus Dei vacarunt. Non tantum ab operibus manuum & negotiis sæcularibus se abstinebant, sed diem quisque talibus consumebant occupationibus, quæ ad amplificandam gloriam domini, cuius honori dies ille dicatus erat, faciebant: Hoc est, celebratione religiosorum conuentuum ad peragendas diuersas diuini cultus partes, nimirum psalmodiam, scripturarum lectionem, verbi diuini prædicationem, preces & sacrae eucharistiæ perceptionem, quæ omnia in huius diei officio semper fiebant. Et tantus quidem religiosorum istorum hominum ardor erat, vt nihil nisi morbus, vel magna quædam necessitas, vel carcer, vel exilium ab hoc cultu abstrahere eos posset; & tum quoque dabatur opera, vt præcipua eius pars, communio, ipsis administraretur per manus diaconorum, qui eam ad illos, qui agrotarent, vel in carcere essent, deferebant, vt, quoad eius fieri posset, cum publica congregatione adhuc communicarent. Manifestum hoc est ex iis, quæ de ratione peragendi sacra narrat IUSTINVS MARTYR [1]: *Solis, inquit, qui dicitur, die omnium, qui vel in oppidis, vel ruri degunt, in eundem locum conuentus fit: & commentaria apostolorum, aut scripta prophetarum, quoad tempus fert, legitur. Deinde lectore quiescente, præsidens orationem, qua populum instruit & ad imitationem tam pulchrarum rerum*

(1) Iustin. apol. II. p. 93. τῇ τῷ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγρῶς μερόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεσθαι, καὶ τὰ ἀποκημινοέματα τῶν ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγιγνώσκουσι μέχρις ἐγγχωσῆ· εἶτα παυσανμία τῶ ἀναγιγνώσκουσιν, πρῶτως δὲ λόγῳ τῆν νεδείσιον καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν cohort-

cohortatur, habet. Sub hac censuramus communiter omnes, & preces profundimus: & precibus peractis panis offertur & vinum & aqua: & praepositus itidem, quantum pro virili sua potest, preces & gratiarum actiones fundit, & populus fauste adclamat; dicens, Amen. Et distributio communicatioque fit eorum, in quibus gratiae sunt actae, cuiusque praesenti: absentibus autem per diaconos mittitur. Ex hac narratione apparet, christianos omnes, quoad fieri potuerit, in publico Dei cultu die dominica sese coniunxisse, maxime in recipienda communione, a qua nec absentes exempti fuerint, si quam recipiendi eam haberent opportunitatem.

§. VIII.

2. Ex eorum zelo in frequentandis religiosis conuentibus, ipsis persecutionis temporibus.

NEQUE VLLA periculi formido ipsis difficillimis persecutionis temporibus zelum eorum pro cultu publico in die dominica suppressere poterat. Quando enim interdium ad colendum Deum sine vitae periculo coire non poterant, nocturnos vel antelucanos hanc in rem conuentus celebrabant. Quod ex PLINII [t] de illis narratione patet, quod soliti sint stato die convenire ante lucem carmenque Christo dicere. Ita TERTULLIANVS [u], quum nonnulli metuentes, ne a militibus detegerentur, ex eo quaerebant: *Quomodo colligemus, quomodo dominica sollempnia celebrabimus?* respondebat: *Vtique quomodo apostoli, fide non pecunia tuti. Quae fides si montem transferre potest, multo magis militem.* Et paucis interiectis, addit: *Si colligere interdium non potes, habes noctem luce Christi luminosi aduersus eam.* Idem auctor [x] gentilibus, qui christianis infanticidium in conuentibus suis malitiose obieciabant, scribit: *Quotidie obidemur, quotidie prodimur, in ipsis plurimum catibus & congregationibus*

καὶ τῶν μνησῶν ποιῆται ἔπειτα ἀντιμέτωχὸν ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄπο: προσφθέταις καὶ αἴω: καὶ ὕδω: καὶ ὁ προσὼς εὐχῆς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῶ, ἀναπέμπει, καὶ ὁ λόγος ἐπιβληθεὶς λέγειν τὸ αἴμα. καὶ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ μελέτη αὐτῶ τῶν εὐχαριστησίων ἐκείνη γίνεσθαι, καὶ τοῖς δ ποιῶσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται.

(t) Plin. lib. X. epist. XCVII. vid. c. II. §. I. sub litt. (b) pag. 14.

(u) Tertull. de fuga c. XIV.

(x) Tertull. apolog. c. VII.

nostris opprimimur. *Quis unquam taliter vagienti infanti superuenit? Quis cruenta, ut inuenerat, Cyclopum & Sirenum ora iudici referauit.* Immo vero crudeliter nonnumquam interficiebantur in congregationibus suis, legibus conuentus eorum sub appellatione *betariarum* prohibentibus, areasque illis suas, siue loca adorationis, tamquam illicita & clandestina concilia, ubi non nisi ad prodicionem & rebellionem aduersus imperium conueniretur, negantibus. LACTANTIUS [y] & EVSEBIUS [z] narrant, præsidem quemdam gentilem in *Phrygia* viuicisum populum cum ipso pariter conuenticulo, siue templo, in quo ad colendum Deum congregati fuerint, concremasse. Leges autem [a], conuentus eorum prohibentes, PLINIO & christianis scriptoribus memorantur. Ut adeo his difficilibus temporibus christiani non potuerint coire ad colendum Deum, nisi cum vitæ periculo: Neque tamen inde iustam & idoneam excusationem, quo minus coirent, se habere existimabant, sed continuo ad celebrandam diem dominicam, omni periculo & interdicto gentilium susque deque habito, inter se conueniebant.

(y) Lactant. lib. V. c. XI. Aliqui ad occidendum præcipientes extiterunt, sicut vnus in *Phrygia*, qui vniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo concremavit.

(z) Euseb. lib. VIII. c. XI. Ἦδη γὰρ ἔλην χριστιανῶν πολίχνην αὐτανόρον ἀμφὶ τὴν Φρυγίαν ἐν κύκλῳ περιβαλόντες ἐπλήται, πύρριε ὑφάφαρτες, κατέφλεξαν αὐτὰς ἅμα ἡπίους καὶ γυναιξί, τὸν ἐπὶ πάντων θεῶν χριστὸν ἐπιβωμίζοντες. Certe urbem quamdam christianorum in *Phrygia* milites armati obsidione cinxerunt; inestoque igne totam vna cum viris & mulieribus ac paruulis *Christum omnium Deum* inuocantibus concremariuit.

(a) Plin. libr. X. epist. XCVII. - - quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum, tamen & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum laudata tua *betarias* esse veteram.

Tertull. ad Scapul. c. III. Doleamus necesse est, quod nulla ciuitas impune latura sit sanguinis nostri effusionem. Sicut & sub Hilario præside, quum de areis sepulchrarum acclamassent: *Areae non sunt*; areae ipsorum non fuerunt; messes enim suas non egerunt, cetera.

Euseb. lib. X. c. II. πρῶτον μὲν εἰργεν ἡμᾶς τῆς ἐν τοῖς κοιμηθῆσις συνόδα διὰ προφάσεως περῆται. Primum quidem nostros a conuentibus, qui in caeniteris fieri solebant, nescio quo prætextu, arcere adgressus est.

§. IX.

3. *Ex studiosa vigiliarum siue congregationum nocturnarum, diem dominicum antecedentium, obseruantia.*

ALIVD zeli eorum exemplum ostendebatur in studiosa longarum vigiliarum, siue nocturnarum congregationum, diem dominicam antecedentium, obseruantia. Quamquam enim hæ ipsæ persecutionis demum temporibus agi cœptæ sunt, eas tamen, tamquam vtile pietatis exercitium, continuabant, persecutionibus iam finitis. Neque, qui summo loco nati erant, eas frequentare aliosque suo exemplo ad illas excitare recusabant, quemadmodum SIDONIVS APOLLINARIS [b] nominatim de *Theodorico* rege *Gothorum* narrat, quod antelucanos sacerdotum suorum (secta enim *Arianus* erat) cœtus minimo comitatu expetierit. Quod ille faciebat ad ornandam & amplificandam causam *Arianorum*, qui communiter hisce in sacris zelo certabant cum catholicis. Vnde factum, vt catholici, tam clerici quam laici, principes æque ac populi maiorem curam studiumque pro hac specialiore magnum officium diei dominici introducendi ratione testarentur; quemadmodum libro quodam anteriore [*] pluribus ostendimus. Quod hoc loco porro obseruare habemus, est, quod licet hoc matutinum officium longius duraret (communiter enim in psalmodia, hymnis & precibus, a media nocte ad lucem vsque, continuabatur) magna tamen cum alacritate & assiduitate generatim ab omnium ordinum hominibus frequentatum fuerit, qui sponte sua, sine vlla ipsis imposta necessitate, eo se recipiebant. Et hoc ipsum aliud magni zeli eorum in religiosa diei dominici obseruatione documentum erat.

§. X.

4. *Ex eo, quod multis in locis bis hoc die publicos sermones audierunt.*

DIGNVM quoque notatu est, quod multis in locis, maxi-

(b) Sidon. lib. I. epist. II. Antelucanos sacerdotum sacrorum cœtus minimo comitatu expetit: grandi sedulitate veneratur; quamquam (si sermo secretus) possis animo aduertere, quod seruet istam pro consuetudine potius, quam pro religione reuerentiam.

(*) Lib. XIII. cap. IX. §. IV. vol. V. p. 288 seqq. Et cap. X. §. XI. XII. p. 329 seqq.

me in ciuitatibus & maioribus ecclesiis, duos hoc die sermones communiter habuerint, hominesque ad vespertinum æque ac matutinum sermonem confluerint. CHRYSOSTOMVS [e] aliquoties populi *Antiocheni* studium hac in re laudat. Et sunt varia loca in AVGVSTINO, BASILIO, THEODORETO & GAUDENTIO, quæ manifesto ad eandem consuetudinem respiciunt: de quibus hic nihil amplius dico, quod ea plenius exhibui, quando de antiqua ratione concionandi alio loco [d] verba feci.

§. XI.

5. *Ex eo, quod precibus vespertinis, vbi nullus sermo recitabatur, sedulo interfuerunt.*

IN illis ecclesiis, quæ non habebant sermonem vespertinum, commune tamen precum vespertinarum officium erat: hominesque generatim eis, tanquam necessariæ cultus publici parti in die dominico, interesse se debere putabant. Nonnulli quidem in præfatis illis sæculis huic sese instituto opponerent, quorum CHRYSOSTOMVS [e] in homilia quadam mentionem facit eosque acriter reprehendit; *Cur*, (inquirebant illi), *ingredimur ecclesiam, si non audimus aliquem verba facientem?* Quibus respondens CHRYSOSTOMVS, *Hoc*, aiebat, *omnia perdidit & corruptit. Quid enim opus est aliquo, qui verba faciat, & sermonem habeat? Ex nostra socordia hoc usu venit. Quid enim opus est sermone? Omnia sunt dilucida & recta, quæ sunt in diuinis scripturis; manifesta sunt, quæcumque sunt necessaria. Sed quoniam estis auditores delectationis, propterea hæc etiam queritis. Nam dic, quæso, quo orationis fastidio dicebat PAVLVS? Sed tamen conuertit orbem terræ. Quoniam autem PETRVS, qui erat illiteratus? At nescio, inquit, quæ sita sunt in scri-*

(c) Chrysostom. homil. X. ad popul. Antiochen. p. 132. (p. 116. sin. edit. Francof.) Vid. lib. XIV. c. IV. §. VIII. vol. V. sub litt. (q) p. 133.

(d) Lib. XIV. cap. IV. §. VIII. vol. V. p. 133 - 136.

(e) Chrysostom. homil. III. in 2 ad Thessal. p. 1502. (p. 381. edit. Francof.) Τὴ ἐπιτοχὴν; φησι, ἡ ἐν ἁπλοῦ τῶν διδασκάλων; τὸ πάντα ἀπόλαβε καὶ διέφθεγε; τί γὰρ χρεια διδασκῆ; ἀπὸ τῆς ημετέρας φασιδυμίας αὐτῆ ἡ χρεια γέγονε; διὰ τὸ γὰρ διδασκῆς χρεια; παντὶ σαφῆ καὶ ἑυθεῖα τὰ παρὰ ταῖς θελας γραφῶν; πάντα τὰ ἀναγκαῖα διδῆναι; ἀλλ' ἐπειδὴ τέφσεως ἐτε ἀκουαται, διὰ τὸ καὶ ταῦτα ζητεῖτε; εἰπέ γὰρ μοι, ποῖω κέμπω λόγῳ Παῦλος ἔλεγε; ἀλλ' ὅμως τὴν ἐπιτοχὴν ἐπέσχε; ποῖω δὲ Πέτρος ὁ ἀγράμματος; ἀλλ' ἐκ οὐδὲ, φησι, τὸ ἐν πτωχῶν.

puris. *Quare? Num enim Hebraica, num Romana, num alia lingua dicta sunt? Annon Graece dicuntur? Sed obscure, inquit. Quenam ea obscuritas, dic queso. Annon sunt historiae? Nostine, quae sunt clara & dilucida, ut de iis, quae sunt obscura, preconteris? Historiae immumerabiles sunt in scripturis. Dic mihi unam ex illis; sed non dicis. Praetextus haec sunt & verba: Licet, inquit, eadem audire quotidie. Quid vero, dic queso, in theatris non eadem audis? In staliis & equorum curriculis non eadem vides? Res autem omnes novae sunt eadem? Non idem sol semper oritur? Non iisdem utimur alimentis? Vnde tandem concludit: Sunt haec verba socordiae & praetextus sceptici. Sic iterum, quando nonnulli excusati ab hisce precibus ecclesiae haberi volebant, hanc friuolam praetextentes caussam, quod orare vel domi possent, sed sermonem audire non nisi in ecclesia possent, adeoque ad audiendum sermonem, non ad faciendas preces, in ecclesiam venire se velle dicebant: In hunc modum eleganter eis respondet [f]: Te homo decipis & magno in errore versaris. Nam etsi domi quoque datur orandi facultas, tamen fieri non potest, ut domi tam bene ores, quam in ecclesia, ubi tot patres, ubi clamor felici societate excitus ad Deum immortalem refertur. Non pariter exoras, quum solus dominum obsecras, atque tuis cum fratribus. Etenim in hoc plus aliquid, videlicet concordia, conspiratio, copula amoris & caritatis, sacerdotum preces. Praesunt enim ob eam rem sa-*

ταῖς θείαις γραφαῖς κείμενα· διὰ τὸ ἐκ οὐδὲν; μὴ γὰρ ἑβραϊαί; μὴ γὰρ ῥωμαίσι; μὴ γὰρ ἑτερογλώσσωσ εἶρηται; ἔχει ἑλληνιστὶ λέγεται; ἀλλ' ἀσαφῶσ, φησι ποῖον ἀσαφῆσ, εἰπέ μοι; ἔχει ἰσορῖαι εἰσι; τὰ γὰρ σαφῆ οὐδὲσ, ἵνα περὶ τῶν ἀσαφῶν ἐρωτήσῃσ· μυρία ἰσορῖαι εἰσὶν ἐν ταῖσ γραφαῖσ· εἰπέ μοι μίαν ἐξ ἑκείων ἀλλ' ἐν ἐρείσ· πρόφασι ταῦτα καὶ λόγου καθ' ἡμέραν, φησι, τὰ αὐτὰ εἰσι ἀκείν· τί δὲ, εἰπέ μοι, ἐν τοῖσ θεάτροισ ἔ τὰ αὐτὰ ἀκείν; ἐν ταῖσ ἰπποδρομίαισ ἔ τὰ αὐτὰ ὄρασ; τὰ δὲ πράγματα πάντα ἔ τὰ αὐτὰ εἰσι; ὁ δὲ ἄλλοσ ἔχ ὁ αὐτόσ αἰ ἀντιθέει; τροφαῖσ δὲ ἔ ταῖσ αὐταῖσ χωόμεθα; --- πάντοθεν ἰσχυρίας καὶ ἐνήθεισ τὰ ῥήματα.

(f) Chrysof. homil. III. de incomprehensibili Dei natura tom. I. p. 303. (p. 321. edit. Francof.) εὐξάδαί φησι καὶ ἐπὶ τῆσ οἰκίουσ δύναμαι, ὁμιλίουσ δὲ ἀκῆσαι καὶ διδασκαλίουσ ἔ δυνατὸν ἐπὶ τῆσ οἰκίουσ· ἀπατῆσ σαυτὸν, ἀίθραπε· εὐξάδαο μίαν γὰρ ἐπὶ τῆσ οἰκίουσ δυνατὸν, ἄτω δὲ εὐξάδαω, ὡσ ἐπὶ τῆσ ἐκκλησίουσ, ἀδύνατο, ἔπα πατέρων πλήθοσ τοσῆτο, ὅπα βοή πρὸσ τὸν θεὸν ὁμοθυμαδὸν ἀναπέμπεται· ἔχ ἄτωσ ἀκῆσ, κατὰ σαυτὸν τὸν δεσπότην παρακαλῶν, ὡσ μὲτὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν σῶν ἐνταῦθα γὰρ ἐστὶ τι πλῆον, εἶδὸν ἢ ὁμόνοια καὶ συμφωνία, καὶ τῆσ ἀγάπῆσ ὁ σύνδισμοσ, καὶ ἀί ἴων ἱερῶν ἔρχαι· διὰ γὰρ τῆτο εἰ ἱερείσ προετήκασιν, ἵνα καὶ

cerdo-

cerdotes, ut populi orationes, quæ infirmiores per se sunt, validiores illas complexæ simul in calum euehantur. Alio loco, respondens eidem vulgari hominum excusationi, quod domi orare possent; ait [g]: *Potes quidem orare domi, sed tantam virtutem non habet oratio, quam tibi cum propriis membris fit, quam quum totum corpus ecclesie unanimiter & una voce preces fundit, sacerdotibus presentibus ac verba communis carus offerentibus.* Hæc opinio erat, quam vir ille sanctus de publicis precibus in die dominico fouebat; etiãsi nullus ibi haberetur sermo; & hæc methodus; qua utebatur ad commonstrandum hominibus officium suum ecclesiam propter publicas preces frequentandi, quas si homines frequentandi haberent opportunitatem, semper preferendas esse devotioni priuatæ, ostendebat. Vtrasque simul consistere posse, & utrasque fieri tamquam accommodata diei dominicæ exercitia. Alteras autem alteras non debere extrudere, vel allegari tamquam idoneam fugæ publici cultus Dei excusationem. Qui hanc materiam fufius tractatam videre gessit, is respiciat ad librum quemdam antecedentem, vbi de vnitæte ecclesiastica [*] loquuti sumus, hominumque officium conseruandi vnitatem cultus Dei, in coniungendo se cum precibus ecclesiæ & administratione verbi ac sacramentorum, considerauimus pluribus.

§. XII.

6. *Ex panis inflctis illis, qui leges de religiosa diei dominicæ obseruatione violassent.*

VNUM tantummodo exemplum magni studii ac zeli eorum pro religiosa diei dominicæ obseruatione adhuc adferam, quod est cura ecclesiæ in faciendis pluribus bonis legibus disciplinæ ad puniendum eos, qui notabili quodam modo obser-

αὶ τὰ πλήθη εὐχαὶ ἀδελότερα ἔσαι, τῶν δυνατῶτερον τέτων ἐπιλαβόμεναι, ὁ μὲ συναιέλωσαν αὐταῖς ἐκ τῶν ἀρανῶν.

- (g) Chrysoft. hom. II. de obscurit. prophet. tom. III. p. 946. (p. 821. ed. Francof.)
 δύνατον μὲν εὐχεῖσθαι [ἐν οἰκίᾳ] ἔ ταύτην δὲ δύναμιν ἔχει ἡ εὐχή, ὡς ὅταν μετὰ τῶν μελῶν τῶν οἰκίῶν γίνηται, ὡς ὅταν ὀλόκληρον τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας δομοδομαθὸν ἀναπέμπῃ τὴν δέξιν μετὰ Φωνῆ, ἰστέον παρόντων καὶ τὰς εὐχὰς τῆ κατὰ πλήθος ἀναφέροντων.

(*) Lib. XVI. cap. I. §. V. vol. VII. p. 18. seqq.

vati-

uationem eius violassent. Si quis per tres dominicas a publica ecclesiae congregatione abfuisse, nulla iusta causa vel necessitate compulsus, delictum hoc erat dignum excommunicatione, quemadmodum in canonibus concilii *Illiberritani* [b], *Sardienfis* & *Trullani* videre est. Si quis ad publica spectacula theatri vel circi hoc die vaderet, excommunicationi, ob vnam solam offensam, quam spreta prima admonitione admisserat, obnoxius erat, quemadmodum ex conciliis *Carthaginensibus* [i] & CHRYSOSTOMO apparet. Si quis, sacerdote verba faciente, de ecclesia egrederetur, secundum regulam concilii *Carthaginensis* quarti [k] eidem censuræ & condemnationi subiaceret. Si quis ad ecclesiam veniret ad audiendam scripturarum lectionem & sermonem, precibus autem sese iungere vel eucharistiam (quæ hisce temporibus per singulas dies dominicas in vniuersum omnibus administrabatur) recipere recusaret, propter istam offensam excommunicandus & ad statum poenitentium reducendus erat, velut inducens confusionem in ecclesiam. Hoc ex *apostolicis canonibus* [*] & conciliis *Antiocheno*, *Illiberritano* & *Toletano* discimus. Si quis separatim conuentum ageret, vel frequentaret commendaretue, instar hæretici vel schismatici tractandus erat, propter contemptum cultus publici in die dominica. *Canones apostolici* [l] istiusmodi omnes excommunicant, & concilium *Gangrense* [m] grauissimam anathe-

(b) Concil. Illiberrit. c. XXI. Si quis in ciuitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco (al. tanto) tempore ablineat, vt correptus esse videatur.

Concil. Sardic. can. XI. *μὴ μνηθε κ. τ. λ.* vid. lib. XVI. c. I. §. V. vol. VII. p. 21. sub litt. (l).

Concil. Trull. can. LXXX. Vid. ibid. sub litt. m).

(i) Concil. IV. Carthag. can. LXXXVIII. Qui die sollempni, prætermisso sollempni ecclesiae conuentu, ad spectacula vadit excommunicetur.

Chrysostr. homil. VI. in Genes. tom. II. p. 53. p. 45. edit. Francof.) cit. supr. §. IV. sub litt. o) pag. 35.

(k) Concil. Carth. IV. can. XXIV. Sacerdote verbum faciente in ecclesia, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur.

(*) Can. apostol. c. VII. vid. lib. XVI. c. I. §. V. vol. VII. p. 20. sub litt. (h). Concil. Antioch. can. II. ibid. sub litt. (i). Concil. Illiberrit. can. XXVII. ib. sub litt. (k). Concil. Tolet. I. c. XIII. ibid.

(l) Can. apostol. c. XXXII. ibid. sub litt. (y) p. 19.

(m) Concil. Gangr. can. V. *Εὐ τῶν διδάσκει, τὸν οὐκὸν τῶ θεῷ ἐνακαφρόνητον εἶναι,*

matris poenam illis infligit. Si quis diem dominicum peruerse faceret diem esurialem; quum hoc esset generali regulæ ac consuetudini ecclesiæ contrarium, suspicionemque hæresis, *CHRISTI* resurrectionem negantis, præberet; canones *apostolici* [n], concilium *Gangrense* [o], concilium *Carthaginense* quartum [p] & *Bracarense* primum [q] ei simpliciter denuntiant excommunicationem & anathema, nec pro catholico habendum eum esse decernunt, vt qui conspiret cum impijs *Manicheis*, *Marcionitis*, *Priscillianistis* & alijs istius furfuris hæreticis, qui die dominico dedita opera ieiuent, vt doctrinam de humana servatoris nostri natura & resurrectione in ludibrium vertant. Fusius de his rebus edisseruimus, quando de unitate & disciplina ecclesiæ libro quodam antecedente [*] loquuti sumus, ad eoque eas hoc loco tantum attingimus, vt ostendamus, quantum studium & operam veteres christiani posuerint in stabilienda obseruatione diei dominicæ, quam reginam & maximam omnium dierum vocabant, in qua & vita nostra exorta sit, & in *CHRISTO* mors sit deuicta, quemadmodum personatus [r] *IGNATIVS* in epistola ad *Magnefianos* id reddit, qui in hoc linguam loquitur veterum, qui hanc diem frequenter nominant

καὶ τὰς ἐν αὐτῇ συναῖξας, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis docet, domum Dei esse contemnendam & quæ fiunt in ea congregationes, sit anathema. Can. VI. Ἐπί τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιαίξει, καὶ, καὶ αὐτοῦ τῆς ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίλοιπα πράττει, μὴ συνότοι τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἡρώων τῶν ἐπισκόπων, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis præter ecclesiam vult ecclesiam habere, & contemnit ecclesiam, vult ea, quæ sunt ecclesiæ, agere, non conueniente presbytero de episcopi sententia, sit anathema.

(n) Can. apostol. can. LXIV. vid. §. V. sub litt. (d) pag. 38.

(o) Concil. Gangr. can. XVIII. ibid. (c).

(p) Concil. Carth. IV. c. LXIV. ibid. sub litt. (b).

(q) Concil. Bracar. I. c. IV. ibid. sub litt. (c).

(*) Lib. XVI. cap. I. §. V. vol. VII. p. 18. seqq. Et cap. VIII. §. III. ibid. pag. 373. 374.

(r) Pseudo-Ignat. epist. ad Magnef. §. IX. μετὰ τὸ σαββατίσαι, ἑορταζέτω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακὴν, τὴν ἀνεσάσιμον, τὴν βασιλικήν, τὴν ὑπατον πᾶσιν τῶν ἡμερῶν -- ἐν ἣ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀπέτελε, καὶ τὰ θανάτα γέγονε νίκη ἐν Χριστῷ. Post sabbatum omnis Christi amator dominicum celebret diem, resurrectioni consecratum dominicæ, reginam & maximam omnium dierum; -- in qua & vita nostra exorta est, & in Christo mors est deuicta.

regi-

reginam dierum [s], quomodo & sabbatum suum Rabbini מלכה *Malcha* siue *reginam* nominauisse docet IOANNES BUXTORFIVS [t], a quibus christiani id nominis mutuati ad diem dominicam, proprium christianorum sabbatum, transtulerunt.

LIBRI VICESIMI

CAPVT TERTIVM

DE OBSERVATIONE SABBATI, SIVE FERIAE SEPTIMAE, TAMQVAM HEBDOMADALI SOLLEMNITATE.

S. I.

Feria septima hebdomadis siue dies sabbati, in ecclesia Orientali semper festa habita.

POST diem dominicam veteres christiani studiose obseruabant diem sabbati, siue feriam septimam hebdomadis, quae erat vetus sabbatum iudaicum. Alii eo die ieiunabant, gaudebant alii; omnes autem in obseruando eo, tamquam sollempniori religiosi cultus & adorationis die, amice conspirabant. In ecclesia *Orientali* ille dies semper festus habebatur, vno solo sabbato excepto, quod vocabatur sabbatum magnum, inter pasceuen & pascha, quando seruator noster mortuus iacuit in sepulchro, quam ob causam per vniuersam ecclesiam ieiunio deputatum fuit. Verum si ab hoc vno sabbato discesseris, reliqua omnia festa agitari consueverunt in ecclesia *Orientali*. AVGVSTINVS, licet in regione degeret, in qua ieiunio transmittebatur sabbatum, pro contraria tamen ecclesiae *Orientalis* consuetudine [a] dicit testimonium. Scribens enim ad HIERONYMVM, *Vellem, inquit, me doceret benigna sinceritas tua,*

(s) Naz. orat. XLIII. in nouam dominicam p. 703. ἡ βασίλισσα τῶν ὁρῶν τῆ βασιλίδι τῶν ἡμερῶν πομπεύει, *Regina temporum regina dierum pompam peragit.*

(t) Buxtorf. Synagog. iudaic. c. X. p. 246. Rabbini Sabbatum מלכה *Malcha* siue *reginam* nominarunt. Iam si quis vestrum regales, ante *reginam* illam compariturus, non indueret; quales alias causa regum honorandorum quilibet induere soleret: per id *regina* talis dedecore magno adsciceretur.

(a) Augustin. epist. XIX. ad Hieron. p. 29. (p. 75. edit. Basil. MDLXIX.)

utrum simulate quispiam sanctus Orientalis, quum Romam venerit, ieiunet sabbato, excepto illo die paschatis vigiliae? Quod si malum esse dixerimus, (sabbato ieiunare) non solum Romanam ecclesiam, sed etiam multa ei vicina & aliquanto remotiora condemnabimus, ubi mos idem tenetur & manet. Si autem non ieiunare sabbato malum putauerimus, tot ecclesias Orientis, multo maiorem orbis christiani partem, qua temeritate criminabimur? Placetne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulate sed congruenti societate atque obseruantia fecerit? Ex quibus planum perspectumque est, omnes ecclesias Orientales & maximam orbis partem sabbatum festum egisse. Et scriptores Graeci concordēs in testimonio suo sunt. Auctor constitutionum, qui consuetudines enarrat praecipue ecclesiae Orientalis, saepissime hac de re loquitur. Die sabbati, inquit [b], & dic, qua dominus resurrexit, hoc est, dominica studiosus ad ecclesiam occurrere, ut laudibus prosequamini Deum, qui condidit omnia per Iesum, eumque ad nos amandauit, pati permisit, atque ex mortuis suscitauit. Qua enim expurgatione apud Deum uterur, qui ad audiendum salutarem de resurrectione sermonem non conuenit in die dominico? in quo & tres preces stando peragimus ad memoriam illius, qui in iudicio resurrexit, & in quo habentur lectio prophetarum, euangelii predicatio, sacrificii oblatio, & sacri cibi donum. Alio loco [c] ait: CHRISTVS praecipit nobis per ipsum sabbatum (pridie paschatis) ieiunare, non quod ieiunatum sit sabbato, die quo a creatione est cessatum, sed quod illo solo ieiunari oporteat, in quo scilicet creator adhuc sub terra erat. Et rursus [d]: In omni sabbato, praeter unum, atque in omni dominica letos conuentus celebrate. Rur-

[b] Constitut. lib. II. c. LIX. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶ σαββάτου καὶ ἐν τῇ τῶ κυρία ἀναστάνω, τῇ κυριακῇ, σπαδακίτους ἀπὸ κλάτε, ἀλλοὺ ἀναπέμποντες τῷ θεῷ, τῷ ποιῶσιν τὰ ὅλα διὰ ἰησοῦ, καὶ αὐτὸν εἰς ἡμᾶς ἐξῆποσειλάει καὶ συγχωρήσαντι παθεῖν, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσαντι ἕπει τὴ ἀπολογίησται τῷ θεῷ, ὁ μὴ συνεργήσωμεν ἐν τῷ τῇ ἡμέρᾳ ἀκείν τῶ σαββάτου περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγου, ἐν ᾗ καὶ τοῖς ἐσχότος ἐσώτες ἐπιτελεῖμεν, μήμεν χάρι τῶ διὰ τριῶν ἀναστάσεως ἡμερῶν ἐν τῇ προσφωτῶν ἀνάγνωσις, καὶ εὐαγγελία κηρυξία, καὶ θυσιῶν ἀναφορά, καὶ τριστῶν ἱερῶν θυσιῶν.

[c] Id. lib. V. c. XV. Παρήγγειλεν ἡμῖν αὐτὸς - - αὐτὸ νηστεύσαι τὸ σαββάτον, ἐχέτω δὲ σαββάτον νηστεύειν, κἀλάπασιν δημοκροίας ἐπάρχον, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο μόνον καὶ νηστεύειν, τῶ δημοκροίας ἐν αὐτῷ ἔτι ὑπὸ γῆν ὄντος.

[d] Id. lib. V. c. XX. p. 327. πᾶν μὲν τοῦ σαββάτου, ἀνεῖ τῶ ἐνός, καὶ πᾶσαν κυριακῇ ἐπιτελεῖντες συνόδας, εὐφραίνεθε.

fus alibi [e]: *Sabbatum & dominicum festos dies habere; quia illud quidem creationis recordatio est; hæc vero resurrectionis. Vnum vero duntaxat sabbatum vobis obseruandum est in toto anno, illud, quo dominus sepultus fuit; quo ieiunare decet, non autem festum agere. Quamdiu enim creator sub terra degit, plus valet luctus de eo susceptus, quam letitia de creatione: quoniam creator creaturis suis natura ac dignitate præstat. Denique sub nomine Petri & Pauli apostolorum ita præcipit [f]: *Serui operentur quinque diebus: Sabbato autem & dominica vacent in ecclesia propter doctrinam pietatis. Dicimus enim sabbatum quidem rationem habere creationis; dominicum vero resurrectionis. Similiter ATHANASIVS [g]: *In die sabbati congregati sumus, non quod iudaismi morbo laboremus: Numquam enim falsa sabbata vel attingerimus; sed ad sabbatum accessimus, dominum sabbati Iesum adoraturi. Idem dicit EPIPHANIVS [h]: *Quibusdam in locis (videlicet in ecclesiis Orientalibus) sacri conuentus & synaxes etiam sabbatus indicuntur.****

§. II.

Iisdem, quibus dies dominica, religiosis sollemnitatibus celebrata.

ALII auctores religiosam huius diei obseruationem describunt curatius: Et, quod ad cultum publicum attinet, in rebus omnibus eam conformem faciunt diei dominicæ, quod nouum argumentum est, in diebus festis eam fuisse habitam.

- (e) Lib. VII. c. XXIII. τὸ σάββατον μὲν τοι καὶ τὴν κυριακὴν ἐορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν, δημογραφίαι ἐστὶν ὑπόμνημα, ἡ δὲ, ἀναστάσις· ἐν δὲ μόνον σάββατον ὑμῶν Φυλακίον ἐν ἕλῳ τῶ ἐπιαιῶ, τὸ τῆς τῆ κυρία ταφῆς, ἕπερ νηστεύειν προσῆκειν, ἀλλ' ἔχ' ἐορτάζειν· ἐν ὅσῳ γὰρ ὁ δημογράφος ὑπὸ γῆν τυγχάνει, ἰσχυρότερον τὸ περὶ αὐτῶ πένθος, τῆς κατὰ τὴν δημογραφίαν χαρᾶς· ὅτι ὁ δημογράφος τῶν ἑαυτῶ δημογραφμάτων φύσει τε καὶ ἀξίῳ τιμιώτερος.
- (f) Lib. VIII. c. XXXIII. Ἐγὼ Παῦλος, καὶ ἐγὼ Πέτρος ἀνατασσόμεθα ἐργαζέσθωσαν εἰ δόλοι πύλι ἡμέρας· σάββατον δὲ καὶ κυριακὴν οὐλοαζέτωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας· τὸ μὲν γὰρ σάββατον εἶπομεν, δημογραφίαι λόγον ἔχει· τὴν δὲ κυριακὴν ἀναστάσις.
- (g) Athanas. homil. de semente. Tom. I. p. 1060. (tom. II. pag. 60. edit. Paris. MDCCXVIII.) ἐν ἡμέρᾳ σαββάτῳ συνήχθημεν, & νοστήτες ἰσχυριστόν· & γὰρ ἐφραπόμεθα σαββάτων ψευδῶν παραγενόμεθα δὲ ἐν σαββάτῳ, τὸν κύριον τῶ σαββάτῳ ἡσῶν προσκυνήσαντες.
- (h) Epiphani. exposit. fid. §. XXIV. tom. I. p. 1107. ἐν τισὶ δὲ τόποις καὶ ἐν τοῖς σάββασι συνάξεις ἐπιτελεῖται.

Narrant non solum scripturas, perinde ac die dominica, legi & sermonem haberi, sed communionem etiam administrari. Id quod diferte affirmatur a SOCRATE [i], CASSIANO [k], BASILIO [l], TIMOTHEO ALEXANDRINO [m], AVGVSTINO [n] & concilio *Laodiceno* [o]; quod concilium speciatim interdicit, ne in quadragesima panis eucharisticus offeratur, nec martyrum natales peragantur, nisi in sabbato & solis diebus dominicis; quia reliqui dies vniuersi dies erant ieiunio sacri, hi vero in ipsa quadragesima festi & lati agebantur. Iam semel occasionem habuimus [p] testimonia horum scriptorum producendi in medium, vnde satis est, hoc loco ea breuiter indicasse, ad ostendendam antiquam rationem celebrandi sabbatum in ecclesia *Orientali*.

§. III.

Certis autem respectibus dies dominica in veneratione ei preposita.

ENIMVERO obseruandum est, quod, licet summa sacro-

(i) Socrat. lib. V. c. XXII. lib. VI. c. VIII.

(k) Cassian. institut. lib. III. c. II.

(l) Basil. epist. CCLXXXIX.

(m) Timoth. can. XIII.

(n) Augustin. epist. CXVIII.

(o) Concil. Laodic. c. XLIX. & CI.

Vidimus alium in solitudine commorantem, qui nunquam se sibi soli indulisse cibum testatus est, sed, quum per totos quinque dies ad eius cellulam nullus e fratribus aduenisset, refectio- nem iugiter distulisse, donec sabbatorum vel dominico die deuotæ congregationis obtentu procedens ad ecclesiam, peregrinorum quempiam reperisset, quem exinde reducens ad cellulam confoite eo refectio- nem corporis -- adsumeret.

Aster. Amasen. hom. V. ap. Combefis. auctar. tom. I. p. 78. Καλή συνωρίς τῶν δύο τέτων ἡμερῶν χοιριωῶσι καὶ φιλοπόνοις ἰνυχάνει, τῶ σαββάτῳ, καὶ τῆς κυριακῆς ἡμέρῳ, ἣν καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ὁ χρόνος ἀνακυκλῶν περιφέρει ὡς γὰρ μητέρες ἢ πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν λαὸν ἀφοίξουσιν, καὶ τὰς ἱερέας παιδείας προκαθίστασι. δημαγωγῶσι δὲ καὶ τὰς μαθητὰς καὶ τὰς διδασκαλίας εἰς τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν. Præclara christianis ac studiosis duarum ha- rum dierum copula ac concursus; sabbati, inquam ac dominicæ, quas tempus in orbe recurrentis hebdomadis singulis reducit. Nam quasi ma- tres ac nutrices ecclesiæ cum populum congregant, tum sacerdotes ad do- cendum confedere faciunt; atque adeo discipulos pariter ac doctores ad a- nimarum pellicunt curam ac blande impellunt.

(p) Lib. XIII. cap. IX. §. III. vol. V. p. 283 -- 287.

rum in sabbato & die dominica esset eadem, in ritibus tamen & caerimonijs nonnihil discriminis intercesserit, & in quibusdam alijs respectibus dies dominica praelata fuerit sabbato. *Primum* enim nullas inuenias leges, quæ homines in die sabbati stando orare iubeant. Hæc enim caerimonia erat dici dominicæ peculiaris, in memoriam resurrectionis seruatoris nostri *IESV CHRISTI*. Nec *secundo*, vllæ leges exstant imperiales, quæ caussarum actionem & dictionem hoc die prohibeant. Nec *tertio*, vllæ leges, quæ publica spectacula & ludos hoc die fieri vetent, vti die dominico. Nec *quarto*, vllæ leges, quæ homines a manuum opere penitus arceant. Contra ea concilium *Laodicenum* [q] canonem habet, qui christianis interdicit iudaizare, siue otiari in sabbato, nisi quoad ob publicum cultum necesse sit: diem autem dominicam honorare in eaque otiari eos iubet tamquam christianos. Quod si qui inuenti fuerint iudaizantes, anathema pronuntiatur contra illos. Simile præceptum auctor epistolæ ad *Magnesianos* [r] secundum hanc regulam tradit. *Non amplius sabbatizemus, inquit, iudaico more, ac feriis gaudentes. Qui enim non operatur, non manducet. In sudore enim vultus tui edes panem tuum, aiunt eloquia. Sed vnusquisque vestrum sabbatizet spiritualiter, meditatione legis gaudens, non corporis remissione, opificium Dei admirans, non pridiana comedens, ac tepida bibens, & ad præscripta spatia (id est, limites itineris sabbatici) obambulans, & salutationibus plausibusque insanis oblectans sc.* Diuersæ heic superstitiones & vanitates in iudaica sabbati obseruatione ab hoc auctore notantur: ego vero discrimen tantum animaduerto, quod ille facit inter christianam & iudaicam rationem obseruandi sabbatum, quod ad opera manuum attinet. Iudæi omnino ab opere manuum abstinebant in sabbato; christiani autem eatenus tantum, quatenus necesse erat ad vacandum diuino cultui in ecclesia. Et hoc sensu, reor,

(q) Concil. Laodic. c. XXIX. vid. cap. II. §. III. sub litt. (x) pag. 29.

(r) Pseudo-Ignat. ad Magnes. n. IX. μηκέτι ἐν σαββατίζωμεν ἰσθαίως, καὶ ἀργίως χαίροντες ὃ μὴ ἐργαζόμενος γὰρ, μὴ ἐδίετω ἐν ἰδρωτί γὰρ τῆ προσώπου σα Φάγη τὸν ἄρτον σα, Φασὶ τὰ λόγια ἄλλα ἕκαστος ὑμῶν σαββατίζετω πνευματικῶς, μελέτη νόμου χαίρων, ἢ σώματος ἀνίσσει, δημιουργίαν θεῶ θανμάζων, ἐκ ζελα ἐδίειν, καὶ χλιαρὰ πίνων, καὶ μεμετρημένα βαδίζων, καὶ ὀρχήσει καὶ κρότοις νῦν ἐκ ἴχου χαίρων.

intelligendus est auctor *constitutionum* [r] quando ait: *Serui operentur quinque diebus: sabbato autem & dominica vacent in ecclesia propter doctrinam pietatis.* Si quis vero cum COTELERIO existimet, hunc auctorem vacationem sabbati heic aequae longe extendere ac vacationem diei dominici, quia vtrumque coniungat: non repugnabo, sed dico tantum, tum cum contradicere patribus *Laodicenis*, qui in sabbato prorsus otiosi vetant, vt hac in re diem dominicam anteponant, cui maior reuerentia habebatur in ecclesia christiana.

§. IV.

Cur ecclesia antiqua obseruationem iudaici sabbati continuauerit.

Si queras, cur ecclesia antiqua obseruationem sabbati iudaici continuerit, quum tamen eam temporariam tantum institutionem, solis iudæis datam, crediderit, perinde ac circumcisionem aliosque ritus typicos legis: (quod expressis verbis multi veterum, nominatim IVSTINVS MARTYR [r], IRENAEVS [u], TERTULLIANVS [x], & EVSEBIVS [y] dicunt, vt plures taceamus.) Respondetur a viris doctis [z], quod id factum sit, vt iis, qui ex iudæis Christo nomen dedissent, sese accommodaret, vti in multis aliis indifferentibus rebus fecerit, quoad nulla necessitas doctrinalis ipsi impingeretur. „Quum enim

(r) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. vid. supra §. I. sub litt. (f) pag. 53.

(r) Iustin. dial. cum Tryph. p. 245. 246. tot. & passim.

(u) Iren. lib. IV. c. XXX. Quia non per hæc iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit, quod ipse Abraham circumcisione & sine obseruatione sabbatorum credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam & amicus Dei vocatus est.

(x) Tertull. contr. iud. c. IV. Sequitur, vt, quatenus circumcisionis carnalis & legis veteris abolitio expuncta suis temporibus demonstratur, ita sabbati quoque obseruatio temporalis fuisse demonstratur. cetera.

(y) Euseb. lib. I. c. IV. ἕτε σάματος αὐτοῖς περιτομῆς ἐμέλειν, ὅτι μὴ δὲ ἡμῶν ἔσβαζάτων ἐπιτηρήσεως, ὅτι μὴ δὲ ἡμῶν ἀλλ' ἐδὲ τῶν τοιῶνδε τροφῶν παραφυλακῆς, ἐδὲ τῶν ἀλλοῦ διαστολῆς, ὅσα τοῖς μετέπειτα πρώτος ἀπάντων μωσῆς ἀρξάμενος ἐν συμβόλοις τελειῶσαι παρέδωκεν, ὅτι μὴ δὲ τῶν χριστιανῶν τὰ τοιαῦτα. *Nec circumuersionem, nec sabbatum obseruare cura illis fuit, sicut nec nobis: neque a certis cibis abstinere, & alia quaedam sollicite obseruare, quae primus omnium Moyses typice agenda & custodienda posteris tradidit: sicut neque nunc apud christianos quidquam horum geritur.*

(z) Cave, *prim. christ.* lib. I. cap. 7. p. 174. *The Jews being generally the first*
„iudæi

„iudæi generatim primi essent, qui ad fidem christianam con-
 „vertentur, singularem adhuc reuerentiam retinebant ad-
 „versus institutiones *Mosaicar*, maxime vero aduersus sabbat-
 „tum, utpote ab ipso Deo in memoriam cessationis ab opere
 „creationis præscriptum, a *Mose* magno ipsorum magistro
 „stabilitum, & a maioribus eorum per tot sæcula, tamquam
 „sollemnem publici cultus Dei diem celebratum: adeoque i-
 „psium omnino antiquari & abrogari ægre latu-
 „re (sicut in aliis ritibus iudaicis, ita & in hoc) ad indolem
 „huius populi sese accommodare, sabbatumque ut diem religi-
 „osorum officiorum, publicarum videlicet præcum, lectionis
 „scripturarum, prædicationis verbi diuini, celebrationis sa-
 „cramentorum & similibus functionum, obseruare,„ Si quis
 autem obseruationem eius longius protendere conaretur, dum
 vel doctrinalem introduceret necessitatem, vel obseruationem
 illius vrgeret more iudaico, tum masculis ei sese opponere,
 tamquam iudaismum inducenti in religionem christianam. Vnde
Ebionæi hæretici damnati, quod sabbatum [a] secundum legem
 iudaicam obseruarent, & simul dominicam christianorum mo-
 re sanctificarent. Contra tales concilium *Laodicenum* [b] ana-
 thema pronuntiat, hoc est, eos, qui necessitatem docebant om-
 nino otiosi cum iudæis in die sabbati. Et hoc sensu capi-
 endum est illud GREGORII MAGNI [c], quando antichristum

Converts to the Christian Faith, they still retained a mighty Reverence for the Mosaic Institutions, and especially for the Sabbath, as that, which had been appointed by God himself, as the Memorial of his Rest from the Work of Creation, settled by their great Master Moses, and celebrated by their Ancestors for so many Ages, as the solemn Day of their publick Worship, and were therefore very loth it should be wholly antiquated and laid aside. For this Reason it seemed good to the Prudence of those Times [as in other of the Jewish Rites, so in this] to indulge the Humour of that People, and to keep the Sabbath as a Day for Religious offices, viz. publick Prayers, Reading of the Scriptures, Preaching, Celebration of the Sacraments & such like Duties. Vid. edit. German. Lipsæ. MDCCXXIII. 8uo p. 142. 143.

(a) Theodor. de fabul. hæret. lib. II. c. I. Τὸ μὲν σάββατον κατὰ τὸν ἰουδαϊὸν τιμῶσι νόμον, τὴν δὲ κυριακὴν καθαρῶσι παρακλησίαις ἡμῶν.

(b) Concil. Laodicen. c. XXIX. Vid. c. II. §. III. sub litt. (x) pag. 29.

(c) Gregor. lib. XI. epist. III.

sabbati obseruantiam renouaturum esse dicit. Obseruationem eius intelligat, oportet, ad consuetudinem iudaicam; quoniam modo christiano tam in *Latina* quam *Græca* ecclesia tum obseruabatur; hoc tantum cum discrimine, vt *Latini* in eo ieiunarent, *Græci* autem ipsum festum agerent.

S. V.

Cur id festa celebritate transfegerim in ecclesia Orientali.

SI quæras, quæ fuerit huius discriminis occasio, cur ecclesia *Græca* sabbatum festum egerit, *Latina* autem in eo ieiunarit? Respondeo, *Græci* illud receperunt, sicut sibi traditum inuenerunt a iudæis, quos inter semper festum erat. Præter hanc autem alia adhuc erat ratio, quæ ad hoc faciendum eos inducebat. *Marcion* enim hæreticus patrem hæreseos suæ faciebat, sabbato in odium Dei iudæorum ieiunare, docens, alium esse Deum adorandum præter creatorem mundi, qui sit Deus iudæorum, & propterea in sabbato ieiunium celebrari iubebat, vt ne se conformare videretur ad ritus Dei iudæorum, qui in sabbato siue die septimo ab omni opere suo quieuerit, quod fecisset. Expressis verbis hoc adfirmat EPIPHANIVS [d]: *Marcion sabbato ob eam causam ieiunium sanxit. Quum enim, ait, iudæorum Dei, qui hunc mundum fabricauit, illa sit requies, quum die septimo quieuerit, eadem nos ieiunare instituiamus, ne Dei iudæorum ritibus vti videamur.* Iam vero hæc res faciebat, vt catholici maiori studio sabbatum celebrarent, ne nefariæ *Marcionis* impietati fauere, vel villo modo iniurii in Deum veteris testamenti viderentur, quem illi fatebantur & honorabant tamquam patrem & dominum *IESU CHRISTI*, quod *Marcion* facere recusabat. Quando ille in veri Dei contemptum ieiunabat sabbato, illi id ipsum festum & latum agendum ducebant, quemadmodum a prima eius institutione semper moris fuerat. Cuius contra hæresin, simulac spargi cœpisset, canon sanciebatur in ecclesia, qui hodie inter sic dictos *canones apostolicos* [e] repe-

(d) Epiph. hæres. XI. II. §. III. τὸ δὲ σάββατον ἤσθετε, διὰ τοιαύτην αἰτίαν ἐπειδή, Ἐπὶ, τῆ δευτέρου τῶν ἡμερῶν ἐστὶν ἡ ἀνάπαυσις, τῆ περὶ ἡμέρας τῶν ἡμερῶν, καὶ ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμερῶν ἀναπαυσάμενος, ἡμεῖς ἠσθεύσαμεν ταύτην, ἵνα μὴ τὸ αὐθιγὸν καὶ τῆ δευτέρου τῶν ἡμερῶν ἔργα ᾄωμεθα.

(e) Can. apollol. LXIV. al. LXVI. Vid. supra cap. II. §. V. sub litt. (d) pag. 38.

ritur in hanc sententiam: *Si quis clericus inuentus fuerit die dominica tetunans, vel sabbato, præter unum solum, deponatur, si vero laicus sit, segregetur.* Post Marcionem multæ aliæ sectæ subortæ sunt, quæ hanc ipsius peculiarem consuetudinem ieiunandi in sabbato sunt imitata; quamuis non omnes iisdem sic agendi rationibus ducerentur. *Eustathiani* id faciebant ex vitæ asceticæ amore; & *Massaliani* siue *Euchitæ* eandem huius rei causam prætexebant. Ecclesia tamen praxin eam approbare nolebat. *Marcianiste* (qui secta erant a *Marcionitis* distincta: vocabantur enim ita a *Marciano* trapezita, qui vixit tempore *Iustiniani*) itidem sabbato ieiunabant. Idem quoque faciebant *Sabbatiani*, *Lampetiani*, *Chorentæ* & *Adelphiani*, qui damnantur a MAXIMO [f], ANASTASIO [g], TIMOTHEO presbytero *Constantinopolitano* [h] & NICEPHORO patriarcha [i], quorum testimonia collecta & correctæ ex manuscriptis lector curiosus apud COTELERIVM [k] & COMBESISIVM [l] reperire potest. Ego tantum animaduerto, quod concilium *Trullanum*, an. DCXCII habitum, ipsam *Romanam* ecclesiam reprehendat, eo quod hunc diem esuriale faciat, iubeatque eam consuetudinem suam emendare. Verba canonis [m] digna sunt, quæ huc transcribantur: *Quoniam intelleximus, in Romanorum ciuitate in sanctis qua-*

[f] Maxim. in Dionys. de eccles. hierarchia c. VI. σημείωσαι καὶ τὴν Λαμπετιανῶν, ἥτις Μεσσαλιανῶν ἢ Ἀδελφικῶν, ταῦτὸν δὲ εἰπέτω Μαρκιανιστῶν κ. τ. λ. Nota contra *Lampetianos* siue *Messalianos* aut *Adelphianos*, vel quod idem valet, *Marcianistas*, cetera.

[g] Anastas. quest. LXIV. ὡς καὶ τινες καὶ πάλιν ἀπεύκει τεσσαρακστήν ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ καὶ τὸ δόγμα τῶν λεγομένων Εὐσαδιανῶν. καὶ Μαρκιανιστῶν, καὶ Λαμπετικῶν, καὶ Μεσσαλιανῶν, τῶν ἐν Ἡεφλαγονίᾳ ποτὲ ἀναφέετων.

[h] Timoth. de iis qui ad fidem catholicam accedunt. Μαρκιανιστῶν, οἱ ἀπὸ Μαρκίου τῆς τραπεζίτης, καὶ Μεσσαλιανοὶ, καὶ Εὐτυχίται [potius Εὐχίται] καὶ Εὐδασιεῖται, καὶ Χορενταί, καὶ Λαμπετικοὶ, καὶ Ἀδελφικῶν, καὶ Εὐσαδιανῶν. Ita in apparatu Possuini. Exemplari autem regio 2336 aliter. vid. Cotel. ad constitut. lib. V. c. XV. p. 319.

[i] Niceph. antirhetic. ἐκ τῆς συγγραφῆς Τιμοθέου πρεσβυτέρου τῆς κατὰ Μαρκιανιστῶν ἥτοι Λαμπετικῶν καὶ τῶν ἡγωνιστῶν Κυρίου Ἀλεξανδρείας, Φλαβιανῆς, καὶ Θεόδοτος Διτωχίαις κ. τ. λ.

[k] Coteler. in constitut. lib. V. c. XV.

[l] Combefis. histlor. Monothelit. p. 461.

[m] Concil. Trullan. c. LV. al. LVI. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν, ἐν τῇ Ρωμαίων πόλει ἐν

dragesime ieiuniis, in eius sabbatis ieiunare, prater ecclesiasticam iraditam obseruationem: sancta synodo visum est, vt in Romanorum quoque ecclesia inconcussa vires habeat canon, qui dicit: Si quis clericus inuentus fuerit in sancto die dominico vel sabbato ieiunare, prater vnum & solum, deponatur, sin autem laicus sit, segregetur. Vnde obseruare possumus, consuetudinem diem sabbati festum & latum agengi in ecclesia *Græca* constanter, sine vlla variatione, fuisse cuttoditam.

§. VI.

Cur in eo ieiunium celebratum sit in Romana & aliis quibusdam ecclesiis Latinis.

SUNT etiam inter ipsos *Romanenses* viri quidam docti, qui initio in ecclesia *Romana* ita quoque obtinuisse existimant. ALBASPINAEVUS [n] adeo manifesto in hac opinione versatur, vt ipsam ecclesiam *Romanam* initio sabbatum festa celebritate coluisse existimet. Ex TERTVLLIANO etiam id liquido constat, qui aduersus orthodoxos in gratiam *Montanistarum* scribens, istos sabbatis, excepto sancto, non ieiunare adfirmat. *Et ieiuniis*, inquit [o], *parascuem quamquam vos etiam sabbatum, si quando continuatis, nunquam nisi in pascha ieiunandum, secundum rationem alibi redditam.* *Montanistas* quoque, qui bis per annum duas hebdomadas ieiunabant, non nisi cibis ficcioribus vescentes, nunquam tamen vel in sabbato vel die dominica ieiunasse, idem auctor adfirmat: *Duas*, inquit [p], *in anno hebdomadas xerophagiarum, nec rotas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, offerimus Deo.* Vt adeo fieri vix potuerit, vt dies sabbati

τῶν ἁγίων τεσσαρακοστῆς νηστίας τοῖς ταύτης σάββασι νηστεῖν, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀπολυδίαν, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὡς κελεύει καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρσαλεύτως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα: εἰ τις κληρικὸς ἐνερθεῖν τῇ ἁγίᾳ κυριακῇ νηστεύων ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῶ ἐνὸς ἕ, μόνος, καθαιρεῖται εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

[n] Albaspin. obseruat. lib. l.c. XIII. Quod ad sabbata attinet, *Græci* & *Orientalis* eandem pene rationem sequuti sunt. Nam vt ex antiquioribus auctoribus constat, festa celebritate colebatur, ieiuniunaque interdicebatur. *Latinorum* autem varius in ea re vsus fuit. *Ea enim alias perinde ac Græci celebrantur*, sed sensim inductus est mos, vt ieiunaretur, tristitiæ dies haberentur.

[o] Tertull. de ieiun. c. XIV.

[p] Tertull. ibid. cap. XV.

esurialis esset hoc tempore in ecclesia *Romana*, nec tamen id a tam acuto homine, cuiusmodi erat TERTVLLIANVS, notare-
 tur, quum tantopere causæ suæ faueret in hac disputatione,
 facere eius rei mentionem. Quomodocumque autem res se
 habet, certum est, non multo post in *Romana* & aliis quibus-
 dam ecclesiis *Latinis* mutationem esse factam. Ipsa autem ra-
 tio mutationis nouitatem rei satis abunde demonstrat. Patres
 concilii *Illiberritani* [q], qui legem de ieiunio sabbati primum
 induxerunt in *Hispaniam*, manifesto hoc ipso declarant, non
 fuisse antea heic obseruatum ieiunium, donec ipsi illud inue-
 herent; idque probabiliter ad exemplum ecclesiæ *Romanæ*, in
 qua paullo ante institutum erat. AVGVSTINVS [r] longo post
 tempore obseruat, *Romanam* tantum & nonnullas, non omnes,
Occidentis ecclesias in sabbato ieiunare: Et maxime in *Africa*
 varium esse vsus & diuersum notat [s]. Nam in vna ecclesia
 vel in vnus regionis ecclesiis, alios prandere dicit in sabbato,
 alios ieiunare. *Mediolani* autem, quod propius ab vrbe *Roma*
 aberat, antiquus mos agendi sabbatum festum adhuc obtine-
 bat. Adeo vt in ipsa quadragesima, vt auctor est AMBROSI-
 VS [t], non tantum diem dominicum, sed singulos etiam dies
 sabbati, solo sabbato magno & sancto ante pascha excepto,
 festos & lætos agerent; Et hanc ob causam, vt auctor vitæ
 eius narrat, sabbato non minus quam die dominico prandere

(q) Concil. Illiberritan. c. XXVI. Errorem placuit corrigi, vt omni sabbati die
 ieiuniorum superpositiones celebremus. Albaspin. in loc. *Superpositiones*,
 id est, imponere ieiunia, quæ solita non essent obseruari.

Vid. concil. Agath. c. XII. Placuit, vt omnes ecclesiæ filii, exceptis diebus
 dominicis, in quadragesima, etiam die sabbati, sacerdotali ordinatione, &
 distractionis comminatione ieiunent.

(r) Angustin. epist. LXXXVI. ad Casulanum. (p. 392. edit. Basil. MDLXIX.) Hinc
 exorta est ista in regia illa veste varietas, vt alii, sicut maxime populi Ori-
 entis, propter requiem significandam mallent relaxare ieiunium: alii pro-
 pter humilitatem mortis domini ieiunare, sicut *Romana* & nonnullæ Oc-
 cidentis ecclesiæ.

(s) Ibid. p. 149. (p. 393. edit. Basil.) Contingit maxime in *Africa*, vt vna ec-
 clesia, vel vnus regionis ecclesiæ alios habeant sabbato prandentes, alios
 ieiunantes.

(t) Ambros. de Elia & ieiunio c. X. Quadragesima totis præter sabbatum & do-
 minicam ieiunatur diebus.

consueſcebat. Quod ſæpius etiam AVGVSTINVS notat ^(u), reſpondens *Monica* matri ad ſcrupulum, qui ipſam & alios nonnullos perplexos tenebat de obſervatione huius diei; dum diuerſas diuerſarum eccleſiarum conſuetudines inter ſe conciliare non poterant, quando alii cum eſurialeſ alii feſtum agebant. Ad eximendum ei hunc ſcrupulum monebat, in omnibus huiusmodi rebus, in quibus ſacra ſcriptura nihil determinaffet, conſuetudinem populi Dei & regulas maiorum pro lege eſſe habendas: Et de talibus rebus diſputare velle, & condemnare conſuetudinem vnus eccleſiæ ex contraria conſuetudine alterius, nihil aliud eſſe, quam infinitas diſputationes excitare & caritatem in feruore contentionis perdere. Addit, ſe aliquando matris ſuæ cauſa *Ambroſium* hac de re conſuluiſſe; qui reſponderit, ſe nihil ipſum docere poſſe, niſi quod ipſe faceret. Quumque putaffet, *Ambroſium*, nulla reddita ratione auctoritate ſola ſua ſe voluiſſe admonere, ne ſabbato ieiunarent, ſubſequutum dixiſſe: *Quando hic ſum, non ieiuno ſabbato, quando Romæ ſum, ieiuno ſabbato: Et ad quamcumque eccleſiam veneritis, eius morem ſeruate, ſi pari ſcandalum non vultis aut facere.* Hoc reſponſum retuliſſe ſe ad matrem, ait, eique ſuffeciſſe: ſe vero de hac ſententia etiam atque etiam cogitantem, ita ſemper habuiſſe, tamquam eam de cæleſti oraculo ſuſcepiffet. Nihil igitur poteſt eſſe clarius, quam quod ieiunium ſabbati non fuerit in omnibus *Occidentis* eccleſiis admiſſum, ſiquidem ipſa eccleſia *Mediolanenſis* hunc diem feſtum agere perrexit. Et hæ ipſæ eccleſiæ, quæ ſabbatum in feriis eſurialibus habere cœperant, de ratione & origine huius inſtituti inter ſe non conſentiebant. Alii a *Petro* eam deriuabant, quem perhibebant *Romæ* cum *Simone mago* die dominico certaturum ^[x], propter ipſum magnæ tentationis

(u) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſulan. (p. 393. a. b. edit. Baſil. MDLXIX.) Epiſt. CXVIII. ad Loran. (p. 557. a. b. edit. citat.)

(x) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſul. p. 146. (p. 386. edit. Baſil. cit.) Eſt quidem & hæ opinio plurimorum, quamvis eam eſſe falſam perhibeant plerique Romani, quod apoſtoloſ Petrus, cum *Simone mago* die dominico certaturus, propter ipſam magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrſis eccleſia ieiunauerit, & conſequuto tam proſpero glorioſoque ſucceſſu, eandem morem tenuerit, eumque imitatur ſunt nonnullæ Occidentis eccleſiæ.

periculum pridie cum eiusdem urbis ecclesia ieiunasse, & positum tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuisse, eumque imitatas esse nonnullas *Occidentis* ecclesias. Sed plerique *Romani* hanc opinionem ut falsam, ipsa AVGVSTINI aetate, reiciebant, aliis licet fidem ei habere pergentibus, quemadmodum ex iis apparet, quæ in CASSIANO [y] aliisque recentioribus scriptoribus de hoc ecclesiæ *Romane* ieiunio dicuntur. INNOCENTIVS [z] pontifex *Romanus* aliam huius rei reddit rationem, quia scilicet hoc die dominus noster in sepul-

- (y) Cassian. institut. lib. III. c. X. Cuius moderaminis causam nonnulli in quibusdam Occidentalibus ciuitatibus ignorantes, & maxime in vrbe, idcirco putant absolutionem sabbati minime debere præsumi, quod apostolum Petrum in eodem die contra Simonem conflictaturum adferunt ieiunasse. cetera.

Anonymus de Francis & reliquis Latinis ap. Combefis. histor. Monothelitar. p. 429. Πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν νηστεύουσι τὰ σάββατα, εἴτινες Σαββατικῶν ὀνομαζόμενοι καὶ ἐρωτώμενοι, διὰ τί ταύτην νηστεύουσι προσφασίζονται, ὅτι ἐν σαββάτῳ ἡμέρα ἐγένετο [ὁ Σίμων Πέτρος] τὸν Σίμωνα μάγον, ὃς καὶ σινηριβεὶς διεξήρανε καὶ τέτα χάριν νηστεύουσι τὰ σάββατα· ψευδόντας δὲ ἀπὸ γὰρ τῆς Σαββατικῆς, τοῖς λόγοις καὶ τῇ ἀκρίσει τῶ Μάνεντος ἑπαχθεῖς, ἐξέμεσε καὶ αὐτὸς βλασφημίας ῥήματα, καὶ πολλὰς ἐκ τῶν προγραφείσων ἀγρίσεων ἐκέρυθεν ὁ ἄθλιος· ὅστις ἐπαίνεσθαι παρὰ τῶν Ἀλεμάνων, καὶ Ἀφρικανῶν· Καὶ τῶν Ἰσπανίων οἰκόντων, καὶ πολλῶν διαστάντων ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ τελευτῶντος δὲ αὐτῆ, διετάξατο τοῖς αὐτῆ μαθηταῖς, νηστεύειν ὑπὲρ αὐτῆ τὰ σάββατα, διότι Σαββατικός κέκληται καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης νηστείας μείαν αὐτῆ ποιῶντες, μέμνηται καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆ. Multi autem ex illis ieiunant sabbata, qui Sabbatiani appellantur. Quumque quæritur, quamobrem eam diem ieiument, prætexunt atque excusant, Simonem Petrum die Sabbati deiecisse Simonem magum, quo is casu allusus contractusque sit; ac idcirco sabbata ieiunare. Mentiantur vero: a quodam enim Sabbatio acceperunt ieiunium sabbati. Iste enim ter maledictus Sabbatinus, Manetis sermonibus ac blanditiis deceptus, ipse quoque miser, blasphemæ verba euomuit, ac plures præfatarum hæresium docuit. Laudemque habet apud Alemannos, ac Africanos, nec non Hispaniæ incolas, ac multos in ipsa vrbe Roma morantes. Is porro morietas constituit, ut discipuli eius sabbatis pro eo ieiunarent, eo quod ipse Sabbatinus appellatus esset: ex quo eiusmodi ieiunio eius facientes memoriam, doctriinam quoque recolunt.

- (z) Innocent. epist. I. ad Decentium c. IV. Si sexta feria propter passionem domini ieiunamus, sabbatum prætermittere non debemus, quod inter trillitiam atque latitiam temporis illius (paschatis) videtur inclusum. Nam vtiq; constat, apostolos biduo isto in mœrore fuisse & propter metum iudeorum se occuluisse.

chro mortuus iacuerit, & apostoli in grati mœrore fuerint, atque propter metum iudæorum se occuluerint. Quæ causa est, quam communiter viri docti in hodierna ecclesia *Romana*, BARONIUS [a], BELLARMINVS, COMBESIVS [b] & alii adlegare solent. Verum hæc coniectura tantum est INNOCENTII, quæ quidem pro causa adlegari potest, cur ecclesia *Romana* sabbati diem ieiunio dicarit ante ipsius ætatem; primitiuorum autem temporum praxin fuisse, non probat. SOCRATES [c] *Romanam* ecclesiam hac in re plus vice simplice variasse auctor est. Sua enim ætate *Rome* in sabbato non ieiunatum esse dicit, ne in ipsa quidem quadragesima, sed per quinque tantum dies hebdomadis. Et VALESIVS [d] ac MENARDVS progrediuntur vterius dicuntque, tempore *Leonis* tres tantum dies in quadragesima *Rome* consecratos fuisse ieiunio. Pro quo adserto ipsius LEONIS verba in sermone quodam de quadragesima adlegant: *Secunda [e] & quarta & sexta feria ieiunemus: Sabbato autem apud B. Petrum apostolum vigiliis celebremus.* Postquam vero

(a) Baron. ad an. LVII. n. CCVII. tot.

Bellarmin. lib. II. de bonis oper. c. XIII. (tom. IV. p. 469. edit. Colon. MDCXV.) *Romana ecclesia & Occidens vniuersus -- ieiunat sabbato -- in memoriam humilitatis domini, qui die sabbati iacuit mortuus & clausus in sepulchro.*

(b) Combesif. vbi supra p. 431. Probabilior videtur (ratio) quam Humbertus ex sancto Siluestro refert, vt Latini in memoriam sepulturæ dominicæ ac iuctus discipulorum domini sabbatis omnibus ieiunent.

(c) Socrat. lib. V. c. XXII. *οἱ μὲν ἐν Ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τῆς πάσχα ἑβδομάδας, πλὴν σαββάτου καὶ κυριακῆς, συνεχόμενας νηστεύουσι. Qui Romæ sunt, tres continuas hebdomadas ante pascha, exceptis sabbato & dominico die, ieiunant.*

(d) Valef. in loc. Immerito Baronius Socrati opponit testimonium Gregorii magni. Aliter enim Socratis ætate, aliter Gregorii magni temporibus Romani per quadragesimam ieiunabant. Temporibus Leonis Papæ, quibus fere æqualis fuit Socrates, Romani tribus duntaxat diebus hebdomadis ieiunabant in quadragesima, secunda scilicet, quarta & sexta feria, vt patet ex sermonibus eiusdem papæ de quadragesima.

Menard. in sacramentar. Gregorii, apud Pagium p. 43. edit. Antwerp. MDCCV. Hugo Menardus sacramentarium S. Gregorii commentans, istam explicationem merito reiicit, ostenditque quatuor illos dies Gregorii ipsius ætate in vfu non fuisse, nedum Leonis temporibus. In eam autem ipse sententiam, non plures reuera dies Romæ tunc temporis ieiunio fuisse consecratos, quam qui in sermone a B. Leone designantur.

(e) Leo sermon. IV. de quadragesima.

QVESNELLVS [f] & PAGIVS [g] hæc verba sermoni Leonis superaddita fuisse, ex variis manuscriptis codicibus, in quibus absunt, demonstrarunt, & quum fieri potuerit, vt SOCRATES, scriptor *Græcus*, in enarrandis ecclesiæ *Romane* consuetudinibus erraret; nos *Romanensibus* plures mutationes non tribuemus, quia concilium *Trullanum* [h] & omnes recentiores *Græci* potius eos accusant, quod in sabbato ieiunent, quum contra reliquæ ecclesiæ omnes id festum agant. Sufficit monstrasse, *Græcam* & *Latinam* ecclesias initio in eadem praxi consensisse, observantes sabbatum vna cum dominico die tanquam dies festos hebdomadales, idque in ipsa quadagesima, solo sabbato magno, pascha proxime antecedente, excepto.

(f) Quesnell. dissertat. VI. de ieiunio sabbati, &c.

(g) Pagi critic. in Baron. an. LVII. n. II. (n. VIII p. 43. edit. Antwerp. MDCCV.)

Ait vir eruditissimus (Quesnellus) Leonis non esse verba illa, quæ obii-cuntur, sed sermoni eius esse superaddita, occasione ac ratione mox explicanda. Nam penes antiquiores & melioris notæ codices arbitrium est & ius & norma, de dubiis veterum scriptorum scetibus, aut interpolationibus decernendi, & in quinque vetustissimis MSS. vno nempe regio, duobus Thuanais, Nauarrico & San-Germanensi, verba illa absunt. totusque ille pannus a nobis descriptus desideratur. Eum itaque institutum esse non dubitandum. Norunt omnes, in more fuisse apud monachos & clericos, homilias sermonesque SS. Patrum suis vsibus aptare, atque aliqua addere, quæ propriæ sollempnitati conuenirent. Quare arbitratu Quesnellus, simile quid contigisse huic sermoni IV. de quadagesima; ab ea scilicet ad aliud ieiunium translatum esse: atque vt pro more Leonis, & pro loci, etiam consuetudine, feriarum, quæ istis ieiuniis deputatæ erant, sollempnis inter officia fieret indictio, concinnata est præfata formula, quam bona fide transferipserunt ex libris lectionariis, qui de S. Leonis sermonibus in vnum corpus colligendis & publice lucidandis primi cogitauerunt. Testis enim est Gregorius Turonensis lib. X. c. XXXI. *Perpetuum* illius vrbs episcopum, qui *Leons* aqualis erat, aut suppar, terna in septimana ieiunia instituisse a Martini depolitione vsque ad natale domini, quod postea in concilio Martisconensi primo his verbis confirmatum: *Vt a feria sancti Martini usque ad natale domini, secunda & sexta sabbati ieiunetur, & sacrificia quadagesimali debeant ordine celebrari*, &c. Hinc sumta illa verba, in quibus explicandis ante Quesnellum frustra sudatum est.

(h) Concil. Trullan. c. LV. vid. §. V. sub litt. (m) pag. 59. 60.

LIBRI VICESIMI
CAPVT QVARTVM
DE FESTA SOLLEMNITATE NATALIS ET
EPIPHANIAE CHRISTI.

§. I.

*Natalis Christi antiquis temporibus ab aliis Maio mense
adsignatus.*

HACTENVS hebdomadales veteris ecclesiae sollemnitates spectauimus, iam de illis verba facienda nobis sunt, quae fuerunt anniuersariae, siue quae semel per annum celebrari consueuerunt; cuiusmodi erant natalis domini, epiphania, pascha, pentecoste & adscensio, & anniuersariae commemorationes apostolorum & martyrum. Natalis domini antiquis temporibus non eidem diei ab omnibus ecclesiis adsignabatur, licet BARONIVS [a] & alii scriptores eum tam in *Gracorum* quam *Latinorum* ecclesiis semper vicesima quinta mensis *Decembris* obseruatum fuisse communiter adserant. Qua in re viri isti docti insigniter falluntur. Nam vt ne memoremus, quae CLEMENS ALEXANDRINVS [b] de *Basilidianis* haereticis commemorat, quod dicant ex iis aliqui, Christum natum esse XXIV vel XXV mensis illius, quem *Pharmuthum* appellant *Aegyptii*, hoc est, *Aprilis*: rem adhuc magis memorabilem narrat de aliis quibusdam, quod curiosius natali domini non solum annum, sed etiam diem addant, quem dicant [c] XXVIII anni *Augusti*, & XXV mensis *Pachon*. Quem licet IACOBVS PAMELIUS doctose [d] dicat *Decembrem*, vt vulgari hypothese seruiat, faciat-

(a) Baron. apparat. num. CXXI. Tam Latinorum quam Gracorum ecclesiae pari consensione in eam conveniunt sententiam, vt redemptor noster sit natus vicesima quinta mensis Decembris.

(b) Clem. Stromat. l. p. 408. *να μην τῶν αὐτῶν Φοσι Φαρμουθι γεννηθῆσαι καὶ ἡ κτ.*

(c) Clem. Stromat. l. p. 407. *Ἐισὶ δὲ οἱ περιεργότερον τῆ γενίσει τῆ σωτῆρος ἡμῶν ἐ αἰῶνα τὸ ἔτος, εἰδικὸν καὶ τὴν ἡμέραν προσεδίβλες.*

(d) Pamel. not. in Tertull. contr. Iudaeos c. VIII. n. 78. Deinde addit (Clemens) aliorum sententiam, qui subtilius (inquit) natali domini non solum annum sed & diem addunt, quem dicunt XXIX anno Augusti (sic enim le-

que lectori suo fucum; nihil tamen certius & exploratius est, quam quod mensem *Maium* significet, quemadmodum SAMUEL BASNAGIUS [e] fuse demonstravit ex EPIPHANIO & THEOPHILO ALEXANDRINO, qui *Aegyptiorum* ephemerides communiter sequuntur, in quibus *Pachon Maio* nostro respondet; quomodo unusquisque nouit, qui diuersas rationes, quas veteres scriptores in computationibus suis chronologicis ineunt, aliquo modo intelligit.

§. II.

Ab aliis diei epiphaniae, siue sexto Ianuarii.

Quod autem hac in materia magis considerari meretur, est, Quod maxima pars ecclesiae *Orientalis* per tria quatuorue priora saecula natalem *CHRISTI* celebrarit eo ipso die, qui hodie dicitur dies *epiphaniae*, hoc est, VI mensis *Ianuarii*, qui manifestationem *CHRISTI* denotat, qua mundo se patefecit quatuor diuersis respectibus, qui initio vniuersi hoc die commemorabantur. 1. Per natiuitatem siue incarnationem, quae erat apparitio Dei, manifestati in carne. 2. Per apparitionem stellae, quae magos ad natum *CHRISTVM* ducebat, & erat epiphania siue manifestatio eius gentilibus facta. 3. Per glorio-

gendum pro eo, quod mendose iterum est XXVIII.) in XXV. mensis *Pachon* (quem nos *Decembrem dicimus*) natum.

(e) Basnag. critic. in Baron. p. 216 -- 224. Ecclesiae suae disciplina imbutus Pamelius, Aegyptium *Pachon* Decembri vindicat notis in Tertullianum: *Decembrem Pachon quem nos dicimus*. n. 78. aduers. Iudaeos. Quo concessio admirabili consensu Latinorum sententia cum Aegyptiorum opinione conspiraret. Sed Pamelius maxime fallitur: constat enim ab edito Christo sic menses esse dirigendos.

<i>Aegypt.</i>	Tybi	<i>Lat.</i>	Ianuarus	<i>Syro-Græco</i>	EN EPIPH.	Αυδωνίος
	Mechir		Februarius			Περίτιος
	Phamenot		Martius			Δύσπος
	Pharmuti		Aprilis			Ξάντιος
	<i>Pachon</i>		<i>Maius</i>			Αγλεισιος
	Paini		Iunius			Δασιος
	Epiphi		Iulius			Ηάβειος
	Mesori		Augustus			Λάος
	Thoth		September			Γορπαίος
	Paophi		October			Τρεφβεραίος
	Athir		November			Δίος
	Choiac		December			Ἀρεθαίος. cct.

sam apparitionem, factam in baptismo ipsius, quando cæli aperiebantur & spiritus Dei descendeat quasi columba, & veniebat super ipsum, & vox aderat e cælis, dicens, *Hic est filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.* 4. Per manifestationem diuinitatis suæ, quum miraculorum suorum faciens principium, aquam in vinum mutabat in nuptiis in *Cana*, oppido *Galilææ*. Hunc diem, vt redemptoris nostri natalem, per aliquot sæcula ab ecclesiis *Aegyptiis*, *Hierosolymitana*, *Antiochena*, *Cypriis* aliisque *Orientis* celebratum fuisse, adeo perspectum & exploratum ex idoneis testimoniis est, vt nunc quidem inter viros doctos [f] extra omnem controuersiam positum sit. CASSIANVS [g] diserte adfirmat, atate sua omnes prouincias *Aegypti* sub generali nomine *epiphaniarum*, tam natalem *CHRISTI*, quam baptismum eius intellexisse: Et idcirco hæc duo mysteria non duobus separatis diebus, vt *Occidentales*, sed vno eodemque die simul celebrasse. GENNADIVS [h] cuiusdam *TIMOTHEI* episcopi meminit, qui composuerit librum de natiuitate domini, quam crediderit in epiphania factam. IOANNES BAPTISTA COTELERIVS [i] non sine probabili ratione coniectat, fuisse hunc *Timotheum Alexandrinorum* episcopum, GVILIELMVS tamen CAVEVS [k] de eo tamquam recentiore quodam scriptore loquitur. Ante concilium autem *Ephesinum*, anno

(f) Vide Coteler. in constitut. apost. lib. V. c. XIII. p. 312. 313.

(g) Cassian. collat. X. cap. II. Epiphaniarum diem prouinciæ illius sacerdotes, vel dominici baptismi, vel secundum carnem natiuitatis esse definiunt; & idcirco vtriusque sacramenti sollempnitatem non bisarie, vt in Occidentis prouinciis, sed sub vna diei huius festiuitate concelebrant.

(h) Gennad. de scriptor. cap. LVIII. Timotheus episcopus composuit librum de natiuitate domini secundum carnem, quam credit in theophania factam.

(i) Coteler. not. in constit. lib. V. c. XIII. p. 313. Aegyptii, referente Cassiano collat. X. c. II. diem epiphaniarum definiiebant diem baptismi dominici & dominicæ natiuitatis. Vnde forsitan Timotheus ille episcopus, qui a Gennadio dicitur composuisse librum de natiuitate domini, quam credebat in epiphania factam, est Timotheus Alexandrinus.

(k) Cave histor. liter. tom. I. p. 304. (p. 216. edit. Geneu. MDCXCIII.) Timotheus, episcopus, cuiusdam vrbs, non conlat. Claruit circa annum CCCCXV. Scripsit librum de natiuitate domini secundum carnem, quam in die epiphaniæ contigisse arbitratus est.

CCCCXXXI habitum, *Aegyptii* diem natalem *CHRISTI* mutaverunt fixeruntque in die vicesimo nono mensis sui *Choiac*, qui est vicesimus quintus *Decembris*: Quemadmodum ex homilia *PAULI* episcopi *Emiseni* [1], praesente *CYRILLO* episcopo *Alexandrino* habita istiusque concilii actis interposita, apparet. Non multo ante hoc tempus ecclesiae *Antiochena* & *Syre* morem ecclesiarum *Occidentalium* in celebranda ad diem *XXV. Decembris* hac sollemnitate amplexae sunt. Nam *CHRYSOSTOMVS* [m] in homilia quadam ad populum *Antiochenum*, nondum decimum annum esse dicit, ex quo dies natalis *CHRISTI* manifeste ipsis innotuerit, quem antea in epiphania celebrarint, usque dum ex ecclesia *Occidentali* ad ipsos transmissus sit. Atque ex eo tempore natalis & epiphania distinctae sollemnitates esse coeperunt, quemadmodum ex aliis homiliis [n] huius scriptoris liquet, ubi de illis distincte loquitur, tamquam duobus diebus; qui ante vnus idemque crediti fuerant. *EPIPHANIVS*, qui *Constantiae* siue *Salaminis* in *Cypro* erat episcopus, sæ-

- (1) Paul. Emisen. homil. in actis concil. Ephesin. part. III. c. XXXI. tom. III. concil. p. 1096. Ομιλία Παύλου ἐπισκόπου Ἐμισῆς, λεχθεῖσα καὶ. Χοιὰκ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας, καθήμενος τῷ μακαρίῳ Κυρίῳ, εἰς τὴν γέννησιν τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. *Homilia Pauli episcopi Emisem, habita vicesimo nono die mensis Choiac (est XXV dies Decembris) in magna Alexandriae ecclesia, praesente beato Cyrillo, de natiuitate domini & saluatoris nostri Iesu Christi.*
- (m) Chrysostr. homil. XXXI. de natali Christi. tom. V. p. 456. (homil. XXXIII. p. 417. edit. Francof.) ἔγω δὲ κατὸν εἶναι ἔτος, ἐξ ἧς δὴ ἤδη καὶ γνώριμος ἡμῖν ἐστὶν ἡ ἡμέρα γενένηται -- παρὰ μὲν τοῖς τῆν ἐσπέρην οἰκῆσαι ἀναδεν γνωμιζομένη, πρὸς ἡμᾶς δὲ κομιθεῖσα νῦν, καὶ ἔτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀδρόσον ἔτος ἀειδραμα κ. τ. λ. *Nondum decimus annus est, ex quo hic ipse dies manifeste nobis innotuit. -- hic dies, quum ab exordio iis, qui in Occidente habitant, cognitus fuerit, nunc ad nos demum non ante multos annos transmissus, ita increuit, &c.*
- (n) Chrysostr. homil. XXIV. de baptisim. Christi. tom. I. p. 311. (p. 376. edit. Erf.) ὅτι μὲν ἐν ἐπιφάνειᾳ ἢ παρ᾽ ἅτα λέγεσθαι ἐορτῇ, δὴ ἄλλῃ ἐστὶ πλῆσι. *Epiphaniae quidem diei hanc celebritatem dici, omnibus liquet. Et paulo post: ἀλλὰ τίος ἐνεκεν ἐχθὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἢν ἐτέχθη, ἀλλὰ ἡ ἡμέρα, καὶ ἢν ἐβαπτίσθη, ἐπιφάνεια λέγεται αὐτῇ γὰρ εἶναι ἡμέρα, καὶ ἢν ἐβαπτίσθη, καὶ τὴν τῶν ὀφθῶν ἡγήασε φύσιν. At enim qui fit, ut non ea dies, qua natus est, epiphania & apparitio appelletur, sed ea, qua baptizatus est? haec enim dies est, qua baptizatus est, & aquarum naturam sanctificauit.*

pe de *CHRISTI* natiuitate loquitur semperque computationem sequitur *Orientalium*, eidem cum epiphania diei mensis *Ianuarii* cam assignans. Vno loco [o] ait: *Epiphaniarum die, quo dominus secundum carnem natus est, ieiunare non licet.* Alio loco [p] multam nauat operam, vt lectoribus suis demonstraret, mense *Ianuario CHRISTVM* natum esse. *Quum Ianuario mense, inquit, natus esset VIII idus Ianuarii, qui est apud Romanos dies V[*]; Aegyptiis porro Tybi XI; Syris siue Græcis Aulynæi VI; Cypriis siue Salaminis quinti mensis dies V; Paphiis Iulii XIV; apud Arabes vero Aleom XXI. Cappadociibus Atarte XIII; Hebræis Tebeth; Atheniensibus Mæmacteronis, VI; omnes illos, quos supra recensuimus, XXIX integros consulatus percurrit. cetera.* Et ibidem paullo ante [†]: *Inprimis baptizatus est CHRISTVS, si Aegyptiorum mensum rationem habeas, Athyr XII. A. D. VI idus Nouembris, hoc est LX ante festum epiphaniarum die, qua is secundum carnem natus est.* Nihil potest in adscribendo diem natalem diei epiphaniæ, vel in figendo diem epiphaniæ in sexto die *Ianuarii*, esse exactius, quam hæc, per tot nationum inter se comparatas ephemerides deducta, computatio *EPIPHANII*. Quod ipsum ab *HIERONYMO* confirmatur, qui etsi ab *EPIPHANIO* dissentit, quod ad diem natalem *CHRISTI* attinet, significat tamen [q], fuisse tum quosdam, qui putarent,

(o) Epiphani. exposit. fid. XXII. ἔτε ἐν ἡμέραις τῶν ἐπιφανίων, ὅτε ἐγενήθη ἐν σαρκὶ ὁ κύριος, ἔξει νηστεύσασθαι.

(p) Id. hæref. I. I. Alogor. n. XXI. Γενηθεὶς γὰρ αὐτῶ περι τὸν Ἰαννουάριον μῆνα, τατέτι πρὸ ὀκτώ εἰδῶν Ἰαννουάριον, ἧτις ἐστὶ κατὰ Ῥωμαίους πέμπτη τῶ Ἰαννουάριον μηνός, κατὰ Λιγυρίους Τυβί ἐνδεκάτη, κατὰ Σύρους, εἴταν Ἑλληνας, Αὐθυροίαν ἐκτὴ, κατὰ Κοπίους, ἦταν Συλαομηνίους, πέμπτη πέμπτη, κατὰ Παφίους ἑλέα τεσσαρεσκαιδικάτη, κατὰ Ἀραβίους Ἀλεὼμ καὶ, κατὰ Κυπριώτικους, Ατυράτῃ γ', κατὰ Ἑβραίους Τεβέθ γ', κατὰ Ἀθηναίους Μαιμακτιονίου ε'. παρῶν δὲ τὰς προειρημέναις ἐπιτεταίς εἰκοσιπέντε πλήρεις κ. τ. λ.

(*) Sunt qui hoc putant scribi oportere VI Ianuarii, quia VIII id. Ianuar. sic sextus Ianuarii in kalendario Romano: Ac vero Hieronymus etiam epiphaniam in quinto Ianuarii assignat, comment. in Ezechiel. I. p. 459. Et Asiani idem faciunt. Vid. V. Ter. de anno solari Macedonum & Asianorum, lib. II.

(†) Epiphani. ibid. n. XVI. πρῶτον μὲν βαπτισθέντος αὐτῶ κατ' Ἀλιγυρίους Ἀθύρ δωδεκάτη πρὸ ἑξ εἰδῶν Νοεμβρίου, τατέτι πρὸ ἑξήκοντα ἡμερῶν [πλήρης] τῆς ἡμέρας τῶν ἐπιφανίων, ἧ ἐστὶν ἡμέρα τῆς αὐτῶ γενήσεως κατὰ σάρκα.

(q) Hieron. comment. in Ezech. I. p. 459. Apud Orientales October erat primus *CHRISTUS*

CHRISTI natiuitatem contigisse in die epiphaniarum; quem *Ezechiel* quintum diem mensis quarti vocat, initio computandi facto ab *Octobri*, quum decimæ post messem & vindemiam e populorum *Orientalium* more in templum inferrentur. Auctor *homilia in diem epiphaniae* inter opera *ORIGENIS* [r] idem ait, quod diuersa opinio hac de re feratur in mundo: aliis *CHRISTVM* eo die natum, aliis baptizatum esse statuentibus. *PAGIVS* [s] *CLEMENTEM ALEXANDRINVM* & *EVSEBIVM* eis accenfet, qui *CHRISTVM* in die epiphaniarum siue sexto *Ianuarii* natum esse existimarunt. Quod si consideres, vbi & quando illi vixerint, probabile omnino est, sic eos sensisse, tametsi nullum ex illis testimonium adlegat. Nam non *Alexandrini* tantum, sed ecclesiæ etiam *Hierosolymitanae* & *Palestinae*, vbi vixit *EVSEBIVS*, natalem *CHRISTI* eodem die cum epiphania per aliquot sæcula obseruarunt, testimonio ex epistola quadam *Iacobi* pro praxi sua allegato, donec *Iuuenalis* episcopus *Hierosolymorum* meliora edoctus, ad vicesimum quintum *Decembris* eum reduceret; quemadmodum ex *BASILIO CILICE*, *IOANNE NICAENO* & homilia quadam sub nomine *CHRYSOSTOMI* aliisque scriptoribus fuscè demonstrat *COTELERIVS* [t].

§. III.

In ecclesia Latina semper obseruatus die XXV Decembris.

ITA res in ecclesia *Orientali* se habuit per plura sæcula; in *Occidentali* generatim obseruata est illius diei sollemnitas, vti hodie obseruatur, tamquam festiuitas ab epiphania distincta, vicesimo quinto *Decembris*. *AVGVSTINVS* enim ait [u]: *Natus*

mensis & Ianuarius quartus. Quintam autem diem mensis adiungit, vt significet baptisma, in quo aperti sunt Christo cali, & epiphaniarum dies huc vsque venerabilis est; non, vt quidam putant, natalis in carne. Tunc enim absconditus est & non apparuit: Quod huic tempori congruit, quando dictum est; Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

- (r) Orig. homil. VIII. de diuersis tom. II. p. 446. Siue hodie natus est dominus Iesus, siue hodie baptizatus, diuersa quippe opinio fertur in mundo.
- (s) Pagi apparat. chronol. ad Baron. n. XCV. (num. CXLVI. p. 37. edit. Antwerp. MDCCV.) Not. de Eusebio quidem hic dicit Pagius, sed de Clemente Alexandrino profus alia.
- (t) Coteler. not. in constitut. lib. V. c. XIII. p. 312. seqq.
- (u) Augustin. de trinit. lib. IV. c. V.

traditur (Christus) octavo kalendas Ianuarias, hoc est, vicefimo quinto Decembris. Et CASSIANVS [x] pariter atque HIERONYMVS [y] natalem & epiphaniam dicunt separatis diebus celebrari in omnibus Occidentis ecclesiis. Ambo isti dies indiscriminatim vocabantur *theophania* & *epiphania*, item *prima* & *secunda natiuitas*. Prima scilicet, in qua natus est in carne; & secunda, in qua baptizatus & stella indice manifestatus est gentilibus, quemadmodum lector apud COTELERIVM [z] & SVICERVM [a] ex GREGORIO NAZIANZENO, AMBROSIO, BASILIO, THEODORO STVDITA & pluribus scriptoribus aliis fufius demonstratum reperire potest.

§. IV.

Origo huius sollempnitatis a quo apostolico a quibusdam antiquis scriptoribus adsignata.

(x) Cassian. collat. X. c. II. Vid. §. II. sub litt. (g) pag. 68.

(y) Hieron. in Ezech. I. Vid. sub litt. antec. (q) p. 70.

Constitut. lib. V. c. XIII. Τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν φυλάσσετε, ἀδελφοί, καὶ πρώτην γε τὴν γενεθλίαν, ἥτις ἐστὶν ἐπιτελεῖσθαι εἰσὶν πέμπτῃ τῆς ἐνάτης μηνός· μεθ' ἣν ἡ ἐπιφανία ἐστὶν ἕκτα τεταυρίστη, κατ' ἣν ὁ κύριος ἀνέδειξεν ἡμῶν τῆς οἰκείας θεότητος ἐπιφάνειαν· γενεθλίαν δὲ καὶ αὐτὴ ἕκτη τῆς δεκάτης μηνός. Dies festus obferuate, fratres; ac primum quidem diem domini nataleni; qui a vobis celebretur vicefima quinta noni mensis. Post hunc diem, dies epiphaniæ sit vobis maxime honorabilis, in quo dominus nobis diuinitatem suam patefecit, is autem agatur sexta decimi mensis.

Lib. VIII. c. XXXIII. τὴν τῶν γενεθλίων ἑορτὴν ἀργεῖσθαι, διὰ τὰ ἐν αὐτῇ τὴν ἀποδοκίμητον χάριν [al. χάριον] δεδίδαι ἀνθρώποις, γεννηθῆναι τὸν τῆς θεᾶς λόγον ἡστῶν χρόνῳ ἐν Μαρίας τῆς παρθένου ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶ κόσμου· τὴν τῶν ἐπιφανίων ἑορτὴν ἀργεῖσθαι, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀνέδειξιν γενεθλίας τῆς τῶ χρόνῳ θεότητος κ. τ. λ. Festo natalis cessent ab opere. eo quod tunc hominibus tributum fuit maxime beneficium (al. gaudium) ut, nupitue Dei verbum Iesus Christus ex Maria virgine nasceretur ad mundi salutem. In epiphania festo vacent; quia in eo demonstrata est Christi diuinitas, cetera.

Opus imperfect. sub nomine Chryostomi ad Matth. XXIV. 21. Ab æquinoctio vernali duodecimi mensis incipiunt paulatim tepescere aëres per singulos dies, vsque ad mensem tertium, & dies fieri noctibus longiores. Item ab æquinoctio autumnali mensis septimi incipiunt paulatim iterum frigeſcere aëres, per singulos dies, & noctes fieri longiores diebus, vsque ad mensem nonum, quando celebratur Christi natalis.

(z) Coteler. vbi supra p. 312.

(a) Suicer. thesaur. eccles. voce ἐπιφανία. tom. I. p. 1199.

ORIGO huius sollemnitatis a quibusdam antiquis scriptoribus ad aetatem vsque apostolorum refertur. GVILLIELMVS CAVEVS [b] prima eius vestigia se reperisse dicit in saeculo secundo; non dubitat autem, quin iam antea celebrata sit. Auctoritate nititur THEOPHILI episcopi *Casariensis*, qui circiter aetatem *Commodi* imperatoris an. CXCII. vixit. Non adlegat autem librum; vnde nobis locus relinquatur coniectandi, quod *pascuale* eius intelligat, EVSEBIO & HIERONYMO memoratum, ex quo HOSPINIANVS [c] ante istum haec verba citavit, quæ *Gallor* natiuitatem *CHRISTI* vicesimo quinto *Decembris* celebrasse innuunt. Ita enim, narrante HOSPINIANO, pro obseruatione diei paschalis argumentati sunt: *Sicut domini natalem, quocumque die VIII kalend. Ianuarii (id est, vicesimus quintus Decembris) venerit, ita & VIII kalend. Aprilis (hoc est vicesimo quinto Martii) quando resurrectio accidit CHRISTI, debemus pascha celebrare.* Enim vero haec verba in THEOPHILO reperire nequeo. Nam BEDA, qui epistolam refert, non nisi haec verba habet in epistola ipsius synodica [d]: *Galli, quacumque die octaua kalendarum Aprilium fuisse, quando CHRISTI resurrectio iradebatur, semper pascha celebrabant.* Nulla autem mentio fit natiuitatis *CHRISTI* per integram epistolam, quæ spuria etiam & nullius fidei esse videtur. Id satis exploratum est, non esse eam, cuius EVSEBIVS & HIERONYMVS meminerunt. Neque adeo huic testimonio inhareo, vtpote quod nec locuples est, nec iustæ auctoritatis & fidei. HOSPINIANVS & CAVEVS porro pro antiquitate huius festiuitatis tristem illam historiam adle-

(b) Cave prim. christian. par. 1. chap. 7. p. 194. (p. 119. edit. Germ. Lips.) *Was dessen (des geburts fest) Christi) alterthum anlanget, so finde ich schon in dem andern jahr-hundert enige susstapfen davon, ungeachtet ich nicht zweiffe, daß es schon vorher ist gezevet, und von dem bischoff zu Cæsarien, Theophilo, um die zeit des kaysers Commodi herum, erwehnet worden.*

(c) Hospin. de festis christianor. p. 110. Not. In editione Geneu. MDCLXXIV. haec verba non leguntur.

(d) De ordinatione feriarum paschalium per Theophilum Cæsariensem ac reliquorum episcoporum synodum. ap. Bedam de æquinotio vernali, tom. III. p. 232. Habetur etiam ap. Bucherium com. in canon. paschal. Victorii & ap. Labbeum concil. tom. I. p. 596.

gant, quæ a NICEPHORO [e] & BELLARMINO [f] ex antiquis martyrologiis refertur, Quod feruente persecutione sub *Diocletiano Nicomedia*, inter alia crudelia facinora, ingentem omnis ætatis christianorum multitudinem, quæ in templo natalem *CHRISTI* celebratura conuenisset, ianuis clausis igneque iniecto, vna cum templo in cineres redegerit. Satis probabile hoc est, quia familia crudelitatis exempla habemus, aliis in locis die dominico commissa, quemadmodum supra ex LACTANTIO [g] & EVSEBIO percepimus. Magis autem in rem nostram faciunt, quæ CHRYSOSTOMVS [h] dicit, quod hic dies antiquus admodum & vetustus, & iam inde a prinordio ab ipsa *Thracia Galis* vsque incolentibus manifestus & celebris fuerit. Id certum est, *Gregorii Nazianzeni* & *Basilii* memoria religiose cultum esse. In utroque enim homiliæ, in illam sollemnitate recitata, inueniuntur. Et AMMIANVS MARCELLINVS [i] narrat, quod *Iulianus*, tempore *Constantii* christianum se simulans, quum reuera superstitioni ethnicorum addictus esset, vt hoc celaretur (quod paucis tantum e familiaribus notum fuerit) cum christianis feriarum die, quem mense *Januario* celebrant, epiphania appellatum, in ecclesiam progressus, sollemniter numen orauerit. ZONARAS eandem narrans historiam, in natali *CHRISTI* id factum esse, dicit. Vnde nonnulli na-

(e) Niceph. lib. VII. c. VI. ἐπι τῆς ἡ τῶν χριστῶ γενέθλιαν ἐπέτατο ἐστῆ, καὶ σὺν πάντων τῶν χριστιάνων πλῆθος ἐν αὐτῆς ἡλικίᾳ ᾧ ἐκείσε νεῶ ἔθροιστο πανηγυρίζοντες τὴν γενέθλιαν, ἀρπάσας ἐκείνη ὡς ἐρμύων τὴν καιρὸν, ὡσεὶ τὴν ἐαυτῶ μανίαν ἐπὶ θύραι, πρὸς αὐτὸν καὶ περιεκύρω πῦρ ἀνήσαν ἐυθύς. κ. τ. λ. *Quinta natalis Christi festus adisset dies, & multitudo ætatis omnis, quæ Christi nomine conuenit, in templo natalem eum celebratura conuenisset, tyrannus veluti opportunum tempus & iucrosam occasionem hæsus, per quam resantiam & furorẽ suum adimpleret, misit eos, qui templum clauderent & ignem circumueca accenderent, &c.*

(f) Baron. ad an. CCCL. num. XLI --- XLVIII.

(g) Iasant. lib. V. c. XI. Euseb. lib. VIII. c. XI. Vid. cap. II. §. VIII. sub litt. (y) & (z) pag. 44.

(h) Chrysof. homil. XXXI. de baptismo Christi. tom. V. pag. 467. (p. 417. edit. Francof.) τῶν δὲ ἀπολογημάτων, ὅτι παλαιὰ καὶ ἀρχαία ἐστὶ, καὶ διωθεν τοῖς ἀπὸ Θρησκῆς μέχρι Ρωδιαν ἐκείσε κατάδηλος καὶ ἐπίσημος γέρον.

(i) Ammian. lib. XXI. p. 195. Vt hæc interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Ianuario christiani epiphania dicitant, progressus in eorum ecclesiam, sollemniter numine orato, discessit.

talem & epiphaniam tunc temporis in Gallia vnam eandemque sollemnitatem fuisse colligunt. Quod si autem consideres, Galliam fuisse e prouinciis Occidentalibus, in quibus hi dies festi semper separatim celebrati fuerunt, probabilius est, ZONARAM in hoc die hallucinasse. Vtcumque autem est, tuto nobis concludere licet, diem natalem & diem epiphaniæ hoc tempore festos haberi consueuisse in Gallia. Et hoc nobis quidem ad tuendam sollemnis obseruationis eorum antiquitatem sufficit.

§. V.

Hoc festum eadem religiosa veneratione, qua dies dominica, celebratum.

QVOD ad rationem celebrandi hoc festum attinet, maxima cum veneratione id eos fecisse, obseruare licet. Nam de eo magnifice semper loquuntur, tamquam præcipua christi-
anorum sollemnitate, a qua reliqui festi dies omnes originem suam traxerint. Ita CHRYSOSTOMVS [k], *Appetit, inquit, festum omnium festorum maxime venerandum tremendumque: quod si quis appellet omnium festorum metropolin, haudquaquam aberret. Quid autem hoc est? Christi iuxta carnem natiuitas. Ab hoc enim festum epiphaniarum, ac sacrum pascha, adscensio & pentecoste originem ac fundamentum ducunt. Nisi enim secundum carnem natus esset CHRISTVS, nequaquam baptizatus esset, nam id festum theophaniorum; nequaquam fuisse crucifixus, nam hoc est festum paschæ; nequaquam misisset spiritum sanctum, quod est festum pentecostes. Itaque ab hoc, ceu fonte quopiam diuersi fluuii, nata sunt nobis hæc festa. Verum non ob hoc tantum par est hunc diem ceteris anteponi, sed etiam ob id, quod in hoc*

(k) Chrysof. homil. XXXI. de Philogonio. tom. I. p. 399. (p. 373. edit. Francof.)

καὶ γὰρ ἑορτὴ μέλαι προσελαύνει, ἢ πασῶν ἑορτῶν σεμνοτάτη καὶ Φεινωδέστα, ἢ ἐν αὐτῇ τις ἀμάρτωτος, μητρόπολι πασῶν τῶν ἑορτῶν προσεπιπῶν τῆς δὲ ἐστὶν αὐτῆς, ἢ κατὰ σάρκα τῷ Χριστῷ γέννησις ἀπὸ γάρ ταύτης τὰ Θεοφάνια, καὶ τὸ πάχος τὸ ἑσθὸν, καὶ ἡ ἀνάληψις, καὶ ἡ πεντηκοστὴ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβον· εἰ γὰρ μὴ ἐτέχθη κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ἐκ αὐτῆς ἐβαπτίσθη, ὅπερ ἐστὶ τὰ Θεοφάνια· ἐκ αὐτῆς ἐσταυρώθη, ὅπερ ἐστὶ τὸ πάχος· ἐκ αὐτῆς τὸ πνεῦμα κατέπεμφθη, ὅπερ ἐστὶν ἡ πεντηκοστή ὡσεὶ ἐνταῦθον, ὡσπερ ἀπὸ τινος πηγῆς ποταμοὶ διάφοροι ῥυέντες, αὐτὰ ἐτέχθησαν ἡμῖν αἱ ἑορταὶ· ἢ κατὰ ταῦτα δὲ μόνον δικαία ταύτης ἀν εἰη τῆς προσεδρίας ἀπολαύειν ἡ ἡμετέρα, ἀλλ' ὡς

natum est, ceteris omnibus est memorabilius. Nam quod Christus, homo factus, sit mortuus, consequentia cuiusdam fuit: licet enim nullum omnino peccatum perpetrasset, mortale tamen corpus adsumserat: Et erat quidem hoc admirandum: ceterum quod, Deus quum esset, v. luerit homo fieri, tantumque sese demittere sustinuerit, quantum ne cogitatione quidem complecti queas, hoc est omnium maxime venerandum stuporisque plenum; Quod quidem & Paulus admirans, dicebat: Sine controversia magnum pietatis mysterium! Quod magnum? Deus manifestatus in carne. Ac rursus alibi: Non enim angelos apprehendit. Vnde debuit per omnia fratribus adsimulari. Propter hoc potissimum amplector diligoque diem hunc, & amorem eius in medium propono, ut vos huius amatorii pharvacii participes reddam: eoque rogo vos omnes obsecroque, summo studio summaque cum alacritate velitis adesse, sed prius suam quisque domum repurget, ut videamus dominum nostrum in cunis iacentem ac fasciis involutum, tremendum ac stupendum spectaculum. In hunc modum sanctus ille pater auditores suos ad celebrandam natiuitatem CHRISTI quinque ante diebus inuitabat. Et obseruandum est, hunc diem eadem veneratione & religiosa sollempnitate fuisse transactum, qua dies dominicus coli consueuerit. Nam hoc die semper sermones habebant, cuius rei multa exempla apud CHRYSOSTOMVM, NAZIANZENVM, BASILIVM, AMBROSIVM, AVGVSTINVM, LEONEM, CHRYSOLOGVM & alios reperiuntur. Neque hunc diem vinqquam sine sollempni eucharistia transire patiebantur. Nam CHRYSOSTOMVS hoc ipso loco populum suum ad sacram mensam cohortatur, adfir-

καὶ τὸ ἐν αὐτῇ γενόμενον πᾶν ἔθνος ἑπλήτων πολὺ Φρικωδέστερόν ἐστι τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπον γενόμενον τὸν χριστὸν ἀποθανεῖν, τῆς ἀκολουθίας λοιπὸν ἦν· εἰ γὰρ καὶ ἀμαρτία ἐκ ἐπιήρσει· ἀλλὰ θνητὸν σῶμα ἀνέλαβεν, καὶ ἦν μὲν καὶ τῆτο θαυμασιὸν τὸ θεὸν οὕτω ἄνθρωπον θιλάσαι γενέσθαι καὶ ἀναχέσθαι καταβλήσασθαι τοσαύτων, ὅσον ἀπὸ δίκαια δεξιᾶσαι δύναται, τῆτο ἐστὶ τὸ Φρικωδέστατον, καὶ ἐκπλήξασθαι γέμον· ὃ δὴ καὶ Παῦλος θαυμάζων ἔλεγει, καὶ δοιολογούμενος μέχρι ἐστὶ τὸ τῆ· εὐσεβέως προσήρσει πᾶν μέγα; Θεὸς ἐφανερωθῆ ἐν σαρκί· καὶ πάλιν ἄδικα ἢ γὰρ ἀγγέλων ἐπιλαμβύεται ὁ θεός, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβύεται· ὅθεν ἐφείλει κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς δοιοαθῆσαι· διὰ τῆτο μέγιστον ἀσπίξασθαι τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ Φιλῶ· καὶ τὸν θρωτον εἰς μέσον προτίθει· ἵνα κοινῶς ὁμοῦ ποιῶσιν τῶ Φίλλοσ· Διὰ τῆτο δέομαι πάντων ὑμῶν καὶ ἀντιβιῶ, μετὰ πῶσθι σπεύδης καὶ προθυμίας παρογενέσθαι, τὴν οἰκίαν ἑαυτοῦ κερῶσασθαι τὴν ἑαυτοῦ· ἵνα ἴδωμεν τὸν δεσπότην ἡμῶν ἐπὶ τῆς Φάτης κείμενον, ἐσπαργασόμενον, τὸ Φιλῶν ἑκείνο καὶ παραδέξον θέσθαι.

mans eis [*], si cum fide accesserint, fore, vt *CHRISTVM* videant in praesepi iacentem. Hanc enim mensam vicem explere dicit praesepis. Nam & heic poni corpus dominicum, non quidem fasciis inuolutum, sicuti tunc, sed vndiquaque spiritu sancto conuestitum. Et vt hac solleinnitas in vniuersum obseruaretur, libertas hoc die dabatur seruis a consuetis laboribus cessandi, perinde ac die sabbati & dominica. Cuius rei speciatim mentio fit ab auctore *constitutionum* sic dictarum *apostolicarum* [1]: *Festo natalis cessent (serui) ab opere, eo quod tunc hominibus tributum fuit inexpectatum beneficium, vt nempe Dei verbum IESVS CHRISTVS ex Maria virgine nasceretur ad mundi salutem.* Omne quoque ieiunium seuere prohibitum erat hoc festo, sicuti die dominico: Nec quisquam sine impiæ alicuius hæresis suspicionem hanc regulam violare poterat, vti ex eis apparet, quæ de *Priscillianistis* dicit *LEO* pontifex *Romanus* [m]: *Natalem CHRISTI, inquit, quem secundum susceptionem veri hominis catholica ecclesia veneratur, quia verbum caro factum est & habitauit in nobis, non vere isti honorant, sed honorare se simulant, ieiunantes eodem die sicut & die dominico, qui est dies resurrectionis CHRISTI. Quod vtrique ideo faciunt, quia Christum dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt, quæ vera non fuerint; sequentes dogma Cerdonis atque Marcionis, & cognatis suis Manicheis per omnia concordantes.* Huic igitur & similibus hæresibus vt sese opponeret ecclesia, magna semper seueritate utebatur in eos, qui natalem *CHRISTI* ieiunio transigere ausi essent.

DENIQUE ad nullam non venerationem huic diei conciliandam, ecclesia ab omnibus ciuibus suis requirebat, vt religiosos conuentus in ecclesiis oppidanis frequentarent, nec ad vllam minorem ecclesiam in agris commearent, nisi necessita-

(*) Ibid. p. 316. edit. Francof. καὶ γὰρ οὐ μετὰ πίστεως παραγενόμεθα, πλὴνως αὐτὸν εὐλόμεθα ἐπὶ τῆς Φάτνης κείμενον ἢ γὰρ τράπεζα αὐτῆ τὰξιν τῆς Φάτνης πληροῦ καὶ γὰρ καὶ ἐταῦθα κείσεται τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν καὶ ἐσπαργανωμένον, καθάπερ τότε, ἀλλὰ πανταχόθεν ἀγλῶ πνεύματι περιεβρόμενον.

(1) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. Vid. supra §. III. sub litt. (γ) pag. 72.

(m) Leo epist. XCIII ad Turibium c. IV. (tom. III. concil. p. 1412. Conf. Conc. Bracar. I. c. IV. (tom. V. p. 873.) vbi eadem leguntur.

re aliqua vel infirmitate ita facere compellerentur [p]. Leges imperiales omnes publicos ludos & spectacula hoc die aque ac die dominico prohibebant. Quamquam enim principio prohibitio ad solum diem dominicum spectabat, THEODOSIUS tamen junior [o] eam ad diem quoque epiphaniarum, pascha & quinquaginta dies pentecostales extendebat, quia hisce temporibus totæ mentes christianorum Dei cultibus occupatæ esse deberent. Sunt [p], qui ecclesiam festum natiuitatis *CHRISTI* & epiphaniarum hoc anni tempore ideo instituisse existimant; ut vanis oblectamentis & gaudiis contra iret, quibus gentiles in *Saturnalibus* suis & *kalendis Ianuariis* hoc ipso anni tempore indulgebant. NAZIANZENI adhortatio ad populum suum in natiuitate *CHRISTI* eo directe spectare videtur, quando auditores suos pramunire adlaborat, ne in easdem illecebras abripiantur [q]: *Non, ut in publicis festis fieri solet, inquit, sed diuine; non mundane, sed supramundane; non nostra, sed nostri, vel, ut rectius loquar, domini: non, quæ infirmitatis sunt, sed quæ curationis; non quæ creationis, sed quæ recreationis, celebremus. Id autem quæ ratione consequemur? Nempe si nec domus vestibula coronis cingamus, nec choros agitemus, nec vicos ornemus, nec oculum pascamus, nec aurem cantu mulcemus, nec olfactum muliebriter deliniamus, nec gustui lenocinemur, nec tactui gratificemur, promittis inquam illis ad vitium viis & peccati ianuis, nec teneris & circumfluentibus vestibus emolliamur, quo-*

(n) Concil. Aurel. l. c. XXVII. Ut nulli ciuium paschæ, natalis vel quadragesimæ sollempnia in villa liceat celebrare, nisi quem infirmitas probabitur tenuisse.

(o) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis, leg. V. Dominico & natali, atque epiphaniarum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus -- omni theatrorum atque circensium voluptate per vniuersas vrbes earundem populis denegata, totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur, cetera.

(p) Hospinian. de festis christianor. p. III. Not. In mea edit. nihil huius exstat.

(q) Nazianz. orat. XXXVIII. in theophaniam siue natalem Christi p. 614. 615.

τοιμαζόν ἐορτάζουμεν, μὴ πανηγυρικῶς, ἀλλὰ θεϊκῶς· μὴ κοσμικῶς, ἀλλ' ὑπερκοσμίου· μὴ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ τῶ ἡμετέρου, μᾶλλον δὲ τὰ τῶ δεσπότη· μὴ τὰ τῆς ἀδελείας, ἀλλὰ τὰ τῆς κυρίας· μὴ τὰ τῆς πλάσεως, ἀλλὰ τὰ τῆς ἀναπλάσεως· ἔσει δὲ τῶτο πῶς; μὴ πρὸς θύρα σεφαιώσωμεν, μὴ χορὰς συσπώμεθα, μὴ κοσμώσωμεν ἄγυια, μὴ ὀφθαλμοὺ ἐτίκωμεν, μὴ ἀνοήν καταυλώσωμεν, μὴ ἐσφρησὸν ἐκδυλώμεν, μὴ γένου καταπορεύσωμεν, μὴ ἀφ' ἡ χαρισώμεθα ταῖς

rum quod pulcherrimum est, nulli usus est, nec gemmarum splendoribus nec auri fulgoribus, nec colorum artificibus, natiuam plebritudinem emendentibus, atque aduersus diuinam imaginem excogitatis: nec commessionibus & ebrietatibus, quibus cubilia & impudicitias adiuueta esse scio; quandoquidem malorum magistrorum male doctrine sunt, vel potius malorum seminum male segetes. Nec toros altos figamus, ventri delicias sternentes. Nec fragrantia vina, coquorum lenocinia, ingentis sumtus unguenta in pretio habeamus. Nec terra & mare pretiosum nobis stercus dono offerant (hoc enim honore delicias afficere soleo). Nec alius alium intemperantia superare contendamus. Mihi enim intemperantia est, quidquid superfluum est, ususque necessarios excedit: idque esurientibus aliis, atque inopia laborantibus: iis inquam, qui ex eodem luto & temperamento constant. Verum haec gentilibus, ac gentilitis pompis, festisque relinquamus: qui etiam iis, quos sacrificiorum nidor oblectat, deorum nomen tribuunt apteque proinde diuinum nomen ventre cohunt, mali utriusque malorum demonum & fictores & sacerdotes & cultores. At nos, a quibus verbum adoratum, si quid deliciis dandum est, in sermone deliciemur, atque in lege diuina & narrationibus, cum aliis, tum iis praesertim, qua praesenti festo consentanea sunt.

S. VI.

De epiphania tamquam distincta sollemnitate.

QVOD ad epiphaniam attinet, qui eam obseruabant vt sol-

προχειροῖς εἰς καίαν ὀδοῖς, καὶ εἰσδοῖς τῆς ἀκεροῦσας· μὴ ἐδῆτι μελακιδῶμεν, ἀπαλῆτε καὶ περιβρέεση, καὶ ἦς τὸ κάλιον ἀχερσίω μὴ λίθων διαυγείας, μὴ χρυσῆ περιλάμψεσι, μὴ χρωμάτων σοφίσμασι, ψευδομένων τὸ φουσιῶν κῆπος, καὶ κατὰ τῆς εἰκότος ἐξεννημέναν· μὴ κῆμοις καὶ μέθαις, οἷς κοίτας καὶ ἀσελγείας οἶδα συνεξεννημέναις· ἐπειδὴν κικῶν διδασκάλων κακὰ τὰ μαθήματα· μᾶλλον δὲ πονηρῶν σπερμαίων πονηρὰ τὰ γεώργια· μὴ εὐθιῶδες ἐψηλάς πηξῶμεθα σκηνοποιῶντες τῇ γαστρί τὰ τῆς θρόψεως· μὴ τιμῆσωμεν οἶνον τὰς ἀυδοσίαις, βλοπιῶν μαργαρίαις, μέσων πολυτελείαις· μὴ γῆ καὶ θάλασσα τὴν τιμίαν ἡμῶν κῆπον δωροφροῖτων· ἄτω γάρ ἐγὼ τιμῶν οἶδα τρυφήν· μὴ ἄλλοις ἄλλων ἀκρασία κικῶν σπαδάσωμεν ἀκρασία γάρ ἐμοὶ πᾶν τὸ περιτλόν καὶ ἐπὲρ τὴν χροῖαν· καὶ ταῦτα πινῶντων ἄλλων, καὶ δεομένων, τῶν ἐκ τῶ αὐτῶ πηλᾶ τε καὶ κρέματος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔδῆτι παρῶμεν, καὶ ἔθνηκοῖς κόμποις καὶ πανηγύρεσιν· οἱ καὶ θεὰς ὀνομάζεσι κῆσσαις χαίροιτας, καὶ ἀκολάδας τὸ θεῖον τῇ γαστρί θερμαπῆκοῖς πονηρῶν πονηρῶν δεομένων καὶ πλάσαι, καὶ αὐταγωγοῖ, καὶ μέσην τυγχάνοντες· ἡμεῖς δὲ, οἷς λόγος τὸ προσκυνῶμεν, κῆν τε δῆν τρυφῶν, ἐν λόγῳ τρυφῶσωμεν, καὶ θεῖον νόμῳ, καὶ διηγήμασι τοῖς τε ἄλλοις καὶ ἐξ ἡν ἡ παρῶσαι πανηγύρεσι.

lemni-

lemnitatem a natiuitate distinctam, faciebant id maxime propter baptismum *CHRISTI*, & apparitionem stellæ, quæ magos ex *Oriente* ad adorandum seruatorem nostrum duxerat. Quibus duabus rationibus alii duas alias addunt, miraculum scilicet redemptoris nostri in *Cana Galilææ* patratum, quando aquam in vinum mutauit; & alterum eius miraculum, quando quinque hominum millia quinque panibus saturauit. Quæ rationes omnes simul adlegantur in vno sermone istorum in hunc diem, qui *AVGVSTINO* vulgo adscribuntur: *Hodie [r] illud sacramentum colimus, quo se in homine Deus virtutibus declarauit, pro eo quod in hac die, siue quod in celo ortus sui nuntium præbuit; siue quod in Cana Galilææ in conuiuio nuptiali aquam in vinum conuertit; siue quod in Iordanis undis aquas ad reparationem humani generis suo baptismo consecrauit; siue quod de quinque panibus quinque millia hominum satiauit. In quolibet horum salutis nostræ mysteria continentur & gaudia.* *PETRVS CHRYSOLOGVS [s]* & *EVCHERIVS* archiepiscopus *Lugdunensis [t]* trium priorum rationum, non autem postremæ, meminerunt. *LEO* episcopus *Romanus [u]* octo sermones habet in hanc sollempnitatem, in quibus haud aliam rationem virget, quam manifestatam magis stellæ indice *Christi* natiuitatem. Contra ea *HIERONYMVVS [x]* dicit, hunc diem maxime celebrari in commemorationem baptismatis *CHRISTI*, & vt significetur, quod tunc orbi manifestatus sit per vocem de celo, dicentem: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Scriptores *Græci* communiter huic rationi insistant. *Qui sit*, inquit *CHRYSOSTOMVS [y]*, *vt non ea dies, qua natus est, epiphania & apparitio appelletur, sed ea, qua baptizatus est; Quia nimirum*

(r) Augustin. serm. XXIX. de tempore.

(s) Chrysol. serm. CLVII. de epiphania & magis. (tom. VII. bibl. patr. max. ed. Lugdun. MDCLXXVII. p. 964. 965. Per epiphaniam magi Christum dominum innumeribus mysticis consistitur &c. Per epiphaniam Christus in nuptiis aquas saporauit in vinum, cetera. Per epiphaniam Christus Iordanis undas ad baptismum nostrum consecratas intravit, cetera.

(t) Eucher. homil. in vigili. S. Andree.

(u) Leo sermon. in epiphania. p. 25. (tom. VII. biblioth. patr. max. p. 1004-1011.

(x) Hieron. in Ezéch. p. 459. Vid. §. III. sub litt. (y) pag. 72.

(y) Chrysol. homil. XXIV. de bapt. Christi. tom. I. p. 311. (p. 276. edit. Francof.)

τὸς ἕνεκεν & οὐκ ἡ ἀποφασίς ἢ ἐπέκεινται, ἀλλ' ἡ ἡμέρα, καὶ ἢ ἐβαπτίσθη, ἐπι-

non omnibus manifestus est redditus, quum partu est editus, sed quum est baptizatus: nam ad hunc usque diem vulgo erat ignotus. Sicut constat ex istis Ioannis baptiste verbis, Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. Quid vero mirum, si alii non nossent, quando illum etiam ipse baptista ad eum usque diem ignorabat? Et ego nesciebam eum, inquit, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in spiritu sancto. GREGORIUS NAZIANZENSIS eandem rationem observationis huius sollemnitatis reddit. Sanctus luminum dies, inquit [z], ad quem pervenimus, quemque hodie diuino beneficio celebramus, pro principio quidem Christi mei, hoc est, vere lucis, omnem hominem in mundum venientem illuminantis, baptismum habet. Similiter GREGORIUS NYSSENSIS [a] sermonem suum in baptisma CHRISTI inscripsit, In diem luminum, in quo baptizatus est dominus noster. Et ASTERIVS episcopus Amaseæ, loquens de præcipuis christianorum diebus festis [b], ait: Natalem celebramus, quod per hoc tempus sese Deus in carne mortalibus ostenderit. Luminum festum agitantur, quod peccatorum remissione donati, tamquam ex obscuro prioris vite ergastulo ad lucidam atque a crimine liberam vitam subuehamur.

Φάνεια λέγεται; -- επειδή ἔχ' ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατάδηλος· ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίστατο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνοῦτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς· καὶ ὅτε ἠγνοῦν αὐτόν, οἱ πολλοὶ, καὶ ἐκ ἡδυσαν ὅσις ποτε ἦν, ἄκασον τῆ βαπτιστῆ ἰωάννη λέγοντες· μέσος ὑμῶν ἔστηκεν, ὃν ὑμεῖς ἐκ οἴδατε καὶ τί θαυμαστόν, εἰ οἱ ἄλλοι ἀγνοῦν, ὅπαγε καὶ αὐτός ὁ βαπτιστῆς αὐτόν ἠγνοῦε ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης; καὶ γὰρ ἐγώ, φησιν, ἐκ ἡδυν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἐφ' ὃν ἂν ἴδης πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, ἐτός ἐσιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

(z) Nazianz. orat. XXXIX. in sancta lumina tom. I. p. 624. ἡ ἀγία τῶν Φώτων ἡμέρα, εἰς ἣν ἀφίγημεθα, καὶ ἣν ἐορτάζειν ἠξιώμεθα σήμερον, ἀρχὴν μὲν τὸ τῆ ἐμῆ χριστῆ βάπτισμα λαμβάνει, τῆ ἀληθινῆ φωτός, τῆ φωτίζοντος πάντα ἀνθρώπων, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

(a) Nyssen. orat. de bap. Christi. tom. III. p. 366. εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, ἐν ἣ ἐβαπτίσθη ὁ κύριος ἡμῶν.

(b) Aller. hom. IV. in festum kalendarum ap. Combefis auclat. tom. I. p. 67. γενέθλια ἐορτάζομεν, επειδὴν τὰ ἐν σαρκὶ θεοφάνεια κατὰ τῆτον τὸν χρόνον ἐδείξαν ἡμῖν ὁ θεός. Φῶτα πανήγυριν ἀγομεν, επειδὴν τῇ τῶν ἀμαρτημάτων ἀφῆσει, οἷον ἐκ σκευειῶν τῶν δεσμητηρίκ, τῆ πρῶτοῦ βίβ, πρὸς τὸν φωτεινὸν καὶ ἀνεύθυνον ἀναγόμεθα.

§. VII.

Cur hic dies a nonnullis appelletur epiphania secunda, & dies luminum.

QUVM baptismus generatim Φῶς & Φῶτισμα lumen & illuminatio, a magnis & admirandis effectis suis, nominaretur: Hic dies, utpote dies baptismatis Christi creditus, ideo appellabatur ἡμέρα Φῶτων, vel ἅγια Φῶτα, dies luminum, vel sancta lumina, siue illuminatio. Sicut non solum ex ante memoratis GREGORII NAZIANZENI & GREGORII NYSSENI locis, sed ex diuersis etiam aliis Græcis scriptoribus apparet, a SVICERO [c] notatis, qui iure reprehendit XYLANDRVM & PAMELIVM, quod diem sacrorum luminum dicant esse eum, quem alias purificationis Mariae vocant, Germanice *Lichtmess*, quia in ecclesia Romana, quæ nunc est, hoc die candelas suas cereas consecrare solent; quum tamen istiusmodi sollempnitas nec tempore GREGORII NAZIANZENI & GREGORII NYSSENI, nec multis annis post in ecclesia obtinuerit, vsque dum impe-

(c) Suicer. thesaur. eccles. tom. II. p. 1487. Dies baptismi Christi vocatur ἡμέρα τῶν Φῶτων, dies luminum a Gregor. Nazianzeno orat. XXXIX. p. (24. ἡ ἅγια &c. (vid. sub litt. (z) pag. 81.) Ipsi orationis titulus est: *eis τὰ ἅγια Φῶτα τῶν ἐπιφανίων λόγος.* Nicetas ad hæc: *Baptismus luminum nomine appellatur, quod purget & illustret. Quo etiam fit, ut faces eo tempore in latitis signum accendamus. Ac principium quidem & causa huius festi baptismus Christi est.* Id satis etiam perspicuum ex titulo orationis Gregor. Nysseni in baptismum Christi, tom. III. p. 366. vid. sub litt. (a) pag. 81.) Pantoleon hoc festum vocat τὰ ἅγια Φῶτα, sancta lumina. Typicum: *Ἐξ ὁμοιοῦ τῶν ἁγίων τῆ παραμυθῆ τῶν ἁγίων Φῶτων.* Notitia bened. editionis, quæ fit in vigilia sanctorum luminum. Cælienas in Romano Iacapoeno, pag. 90. Ρωμαῖος δὲ ταμιεὺς τῆ βασιλικῆ διαδήματι, σέβει κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῶν ἁγίων Φῶτων καὶ τὴν αὐτῆς σύζυγον Θεόδωραν. Coronatus autem Romanus, ipso eo die luminum, epiphania scilicet, uxorem quoque suam Theodoram coronat. Xylander in notis ad hunc locum: *Diem sacrorum luminum puto esse, quem alias purificationis Mariae vocant, Lichtmess.* Pamelius in epist. XXXIV. Cypriani, num. XIII. p. 65. *Festum etiam, quod hodie purificationis, olim, teste Bedæ, ἐπιφανίον, dicebatur, celebratur, celebrat homilia de hominibus siue secundis epiphaniis D. Gregorii Nazianzenus.* Eadem aliorum etiam est sententia. Sed nihil minus. *Purificatio enim virginis, Græcis ἐπιφανίον, siue ἐπιφαντή, occurrit, secundo Februarii die celebratur: Baptismi vero Christi festum sexto Ianuarii tam apud Græcos, quam Latinos celebratur. cetera.*

rante *Iustiniano* a *Græca* ecclesia sub nomine ὑπαντῆς siue ὑπαπαντῆς institueretur. Hinc, quando NAZIANZENVUS [d] alio loco inducit quosdam, rationem cur baptismum suum differant, reddentes, quorum alius dicat, μένω τὰ Φῶτα, *luminum diem exspecto*; alius, *paschatis festum pluris facio*; Rursus alius, *Pentecosten exspectabo*: Planum omnino est, diem luminum non posse significare festum purificationis *Mariæ* virginis (quod non erat sollemne tempus baptismi) sed epiphaniam, in qua ecclesia *Græca* homines ad baptismum admittebat, utpote quævnum ex tribus sollemnibus baptismi temporibus erat, idque ob baptismum servatoris nostri (quem [e] secundam ipsius natiuitatem, vel secundam epiphaniam vocabant) quando diuinitas eius clarius manifestabatur per vocem, ex caelo venientem dicentemque: *Hic est filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.*

§. VIII.

Celebratus uti reliquæ maiores festiuitates, & certo respectu magis cognitus, utpote vnum ex tribus sollemnibus temporibus baptismi in ecclesia Græca.

IMMO obseruare licet, quod in ecclesia *Græca* hic dies certo respectu notabilior fuerit ipso natali *CHRISTI*; utpote inter tria sollemnia tempora baptismi relatus, quod de natali dici nequit. In *Latina* quidem ecclesia hoc priuilegium non habuit. Nam, quemadmodum alicubi [*] ostendimus, *Romana, Gallicana & Hispanica* ecclesiæ per multa sæcula haud alia sollemnia tempora baptismi admittere voluerunt, præter pascha & pentecosten, nisi morbus vel alia quædam necessitas aliter fieri

(d) Naz. orat. XL. de bapt. p. 654. τὸ καὶ τὸ σπῆτιν, καὶ προφασίην προφάσις ἐν ἀμαρτίας· μένω τὰ Φῶτα, τὸ πλῆμα μοι τιμώτερον, τὴν πετηκοῦν ἐδέξουμ.

(e) Vid. Coeler. not. in constit. lib. V. c. XIII. Epiphania diuisa fuit in primam & secundam. *Duæ sunt autem epiphaniæ*, ait Isidorus Originum VI, 18. *prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum angelo nuntiante apparuit: secunda, in qua ex gentium populis stella indice præsepis cumabula magos adoratos exhibuit.* Cui partitioni suffragatur Rufinus, dum Gregorii Nazianzeni orationi XXXIX titulum fecit, *de secundis epiphaniis*, in codice Diuionensi, quem ad Vigilium Tapfensem laudat Chiffletius.

(*) Lib. XI. cap. VI. §. VII. vol. IV. p. 246. seqq.

iuberet. *Græca* autem & *Africana* ecclesiæ epiphaniam quoque diem baptismi fecerunt, sicut non solum ex ante memorato NAZIANZENI loco, sed ex VICTORE etiam VTICENSI [f], IOANNE MOSCHO [g] & antiquo libro rituali, quem *typicum Sabæ* vocant, apparet. Quibus addere possumus, quod CHRYSOSTOMVS [h] dicit, „quod in hac sollemnitate, in memoriam „baptismi *CHRISTI*, quo aquarum naturam sanctificauit, sub „mediam noctem, quum aquati fuerint, domum latices refe- „rant ac recondant, & per integrum annum conseruent, fiat „que miraculum euident, dum nihil temporis longinquitate a- „quarum illarum natura vitietur, sed integro anno atque adeo „biennio & triennio sæpe, quæ isto die fuerit hausta, incorru- „pta & recens permaneat, ac post tantum temporis cum iis, „quæ nuper fuerint e fontibus eductæ, certet. Et FRONTO DVCAEVS [i] similem consuetudinem obseruat in calendario *Syrorum* apud GENEBRARDVM ad hunc ipsum diem. Quod ipsum peculiarem ritum ecclesiæ *Orientalis* fuisse, arguit. Ceterum obseruatio huius diei eadem erat atque natiuitatis aliarumque maiorum festiuitatum. Sermones enim habebantur & communio distribuebatur hoc die, & serui libertatem habebant cessandi ab opere manuum, vt religioso huius diei cultui vacare possent. Ad quam consuetudinem respiciens auctor *constitutionum* [k] ita præcipit: *In epiphania festo vacent serui;*

(f) Vid. de persecut. Vandal. lib. II. bibliothec. patr. tom. VII. p. 603. (p. 1903. d. edit. MDLXXXIX.) Vid. vol. IV. p. 213 sub litt. (x).

(g) Mosch. prat. spirituale cap. CCXIV. ibid. sub litt. (u).

(h) Chrysof. hom. XXIV. de bapt. Christi tom. I. p. 311. (p. 276. edit. Francof.)

διὰ τοῦ τῆτο καὶ μεσονυκτίου κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἅπαντες ὑδρευόμενοι οἴκαδε τὰ νύκτα ἀποτίθενται καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ὀλοκλήρον φυλάττειν, ἅτε δὲ σήμερον ἀγιαζέντων τῶν ὑδάτων καὶ τὸ σημεῖον γίνεται ἐναργές, & διαφθειρομένης τῆς τῶν ὑδάτων ἐκείνων φύσεως τῆς μήκει τῶ χρόνου, ἀλλ' εἰς ἐνιαυτὸν ὀλοκλήρον καὶ δύο καὶ τρία ποδάκις ἔτη τῶ σήμερον ἀντληθέντος ἀεραίας καὶ νεαρῶ μένοντος, καὶ μετὰ τοσούτον χρόνον τοῖς ἀρτι τῶν πηγῶν ἐξαπαδείσειν ὑδάσω ἀμιλλωμένως.

(i) Fronto Duc. in loc. p. 63. (p. 46. edit. Francof.) Nota veterum christianorum morem, cuius vestigium etiamnum restat in calendario Syrorum apud Genebrardum VI Ianuarii, *Eu nocte*, inquit, *aqua consecratur in totum annum.*

(k) Constitut. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν τῶν ἐπιφανίαν ἑορτὴν ἀργεῖταισαν [οἱ δὲ λαοὶ] *quies*

quia in eo demonstrata est Christi diuinitas, quando pater testimonium ei praeiuit in baptismo, & paracletus in specie columbae ostendit eum, cui perhibitum erat testimonium. Et licet initio hic dies actibus iudicis & negotiis forensibus non exemptus, nec publicorum ludorum & spectaculorum praebitio in eo prohibita esset: Tandem tamen Theodosius iunior [1] honorificum ei locum inter istos dies dedit, in quibus publici ludus non permittendi erant; eo quod homines discrimen facere oporteret inter dies supplicationum & dies voluptatum. Et Iustinianus recitans legem quamdam Theodosii magni [m], in die natali non minus quam in die epiphaniarum iura differri, nec spectaculorum copiam fieri iubet. Atque ita fuit in legibus Visigothorum [n], publicatis ex legum Romanarum corpore a Reciswindo aliisque Gothorum regibus, & in veteri interpretatione Gothica legum codicis Theodosiani [o]. Vnde concludere possumus, euasisse statam regulam ac consuetudinem per Romanorum & Visigothorum imperium, ut haec epiphaniae festiuitas magna cum ueneratione celebraretur, nec iudicia hoc die aperirentur ad actiones forenses, nec theatra ad oblectationes.

§. IX.

Die epiphaniarum tempus celebrandi in sequenti anno paschalis denuntiari solitum.

VNUM adhuc habeo, quod quasi in transitu de hoc die obseruem: Quod illi, quibus cura cycli paschalis, siue computatio paschalis commissa fuerit, hoc ipso epiphaniarum die

διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀναδείξιν γενεῆσαι τῆς τῆ χριστοῦ θεότητος, μαρτυρήσαντος αὐτῷ τῆ πατρὸς ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ τῆ παρακλήτῃ ἐν εἰδει περιστερᾶς ὑποδείξαντος τοῖς κεραιώσι τὸν μαρτυρηθέντα.

(1) Cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectac. leg. V. Vid. supra cap. II. §. IV. sub litt. (z) pag. 31.

(m) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. VII. Dies etiam natalis atque epiphaniarum Christi & quo tempore commemoratio apostolicæ passionis, totius christianitatis magistræ, a cunctis iure celebratur: in quibus etiam praedictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam referamus.

(n) Leges Visigoth. lib. II. tit. I. leg. XI. (cit. Gothofr. ad cod. Theod. lib. II. tit. VIII. p. 124.)

(o) Cod. Theodos. lib. II. tit. VIII. de feriis, in interpretat. legis II. Nec non & dies natalis domini nostri, uel epiphaniae, sine forensi strepitu volumus celebrari.

vel circa hoc tempus significare debuerint, quo tempore pascha, quadragesimale ieiunium & ceteras sollemnitates mobiles per insequentem annum celebrari oporteret. Epistolæ, a metropolitano ad episcopos prouinciales hac occasione missæ, communiter appellantur *epistolæ paschales* & *heortasticæ*, in quibus plerumque pauca quadam de vtili quodam & arduo argumento differuntur, & sub finem antistites certiores fiunt de die, quo quadragesimale ieiunium, pascha & pentecoste capere debeant initium. Cuiusmodi sunt tres illæ epistolæ paschales THEOPHILI, *Alexandrinarum* episcopi, quæ ab HIERONYMO in *Latinnm* sermonem translatae sunt, & hodie inter opera HIERONYMI & in *bibliotheca patrum* [p] visuntur. De quibus & reliquis istiusmodi CASSIANVS ait [q]: *Intra Aegypti regionem mos iste antiqua traditione seruator, vt peracto epiphaniarum die -- epistole pontificis Alexandrini per vniuersas dirigantur ecclesias, quibus initium quadragesimæ & dies pasche non solum per ciuitates, sed etiam per vniuersa monasteria significentur.* Extant & tales aliquot a DIONYSIO, ATHANASIO, CYRILLO, INNOCENTIO [r] & LEONE [s] exaratae. Habentur quoque in conciliis [t] decreta quadam, quibus primates prouinciarum iubentur litteras suas en-

(p) Biblioth. patr. tom. III. p. 79. (tom. V. p. 843. seqq. ed. Lugdun. MDCLXXVII.)

(q) Cassian. collat. X. c. II.

Vid. Sozom. lib. VIII. c. XI. καὶ Θεόφιλος δὲ ταύτης ἔχεισαι θέσης, ἐν ἐκκλησίᾳ παρεκλήσαστο, καὶ ἐν ἐπιστολῇ, ἣν ἐξ ἔθους περὶ τῆς παχαλίας ἐορτῆς ἔγραψε, καὶ ἀσώματον χεῖναι τοῦ θεοῦ εἰσηγήτο, καὶ ἀσώματον ὁμήματις ἀκρίτων. *Et hanc quidem sententiam Theophilus amplectentem esse publice in ecclesia docuit: & in epistola, quam ex more scripsit de festo paschali, Deum incorporeum intelligi oportere & ab humana figura alienum.*

(r) Innocent. epist. XI. de ratione paschali (tom. II. concil. p. 1264.) Dionys. ap. Euseb. lib. VII. c. XX. tot. Athanas. epist. heortastic. Cyrill. serm. XXX.

(s) Leo epist. XCIII. al. XCV. ad episcopos Gallos.

(t) Concil. Arelat. I. c. I. Primo loco de obseruatione paschæ dominicæ, vt vno die & vno tempore per omnem orbem a nobis obseruetur, & iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

Concil. Carthagin. III. c. I. Placuit in principio propter errorem, qui sæpe solet oboriri, vt omnes Africanæ prouinciæ episcopi obseruationem paschæ ab ecclesia Carthaginensi curent accipere. Can. XLI. Adiciamus, de die

cyclicas mittere, vt de his rebus ecclesias, iurisdictioni suæ subiectas, in tempore faciant certiores. Speciatim concilium *Aurelianense* quartum, loquens de tempore celebrandi pascha secundum laterculum *Victorii* (*Victorem* nominat): *Quæ festiuitas, inquit, annis singulis ab episcopo epiphaniarum die [u] in ecclesiis denuntietur. De qua sollempnitate quoties aliquid dubitatur, inquisita vel agnita per metropolitanos a sede apostolica sacra constitutio teneatur.* Et hoc ipsum ad proxime sequentis maioris festi considerationem nos deducit, quod erat pascha.

LIBRI VICESIMI CAPVT QVINTVM DE PASCHATE.

S. I.

Sollempnitati paschali antiquis temporibus quindecim dies adscripti, tota videlicet hebdomas, quæ diem dominicæ resurrectionis antecedit, & hebdomas, quæ eam insequitur.

DE paschali loquentes sollempnitate, istam eius partem hoc loco tantum considerabimus, quæ proprie festa fuit. Sciendum enim est, veteres communiter quindecim dies integræ sollempnitati paschali præstituisse, hoc est, hebdomadem, quæ diem dominicam resurrectionis antecedit, & hebdomadem, quæ eam insequitur. Quarum vna *πάσχα σταυρώσιμων*, pascha crucis, altera *πάσχα ἀναστάσιμων*, pascha resurrectionis vocabatur. Vtriusque generis exempla lectori erudito exhibet IOANNES

---

paschæ nobis esse mandatum, vt de ecclesia semper Carthaginensi initruamur & non sub angusto temporis spatio.

Concil. Carth. V. c. VII. Placuit, vt dies venerabilis paschæ formatarum subscriptione omnibus intimeretur.

(*) Concil. Aurelian. IV. c. I. Placuit, vt sanctum pascha secundum laterculum Victoris ab omnibus sacerdotibus vno tempore celebretur. Quæ festiuitas, cetera.

It. Concil. Antissiodor. can. II. Vt omnes presbyteri ante epiphaniam missos suos dirigant, qui eis de principio quadragesimæ nuntient, & in ipsa epiphania ad populum indicent.

CASPAR SVICERVS [a]. Nomen generale *pascha* (quod est de *Hebræo pefach*, quod *transitum* significat) vtrumque comprehendit. Nam *pascha* christianum tam passionem quam resurrectionem includit redentoris nostri, qui est verus agnus paschalis, pro nobis sacrificatus. Quapropter licet vocabulum nostrum *Anglicanum Easter*, generatim ad significandam resurrectionem vsurpetur; antiquum tamen vocabulum *pascha* latiore sensu accipiebatur, vt non minus *pascha* crucifixionis quam *pascha* resurrectionis dominicæ denotaret. Et hanc ob causam veteres communiter de *paschate* loquuntur, tamquam quod quindecim dies sollempnitate sua complectatur, includens hebdomadem memoriæ passionis, nec non hebdomadem memoriæ resurrectionis dominicæ consecratam. Ita *Theod. sius* [b] in lege quadam, qua, quos dies ab omnibus negotiis iuridicis immunes esse oporteat, decernit, sanctos *paschæ* dies eis accenset, qui septeno vel præcedunt numero vel sequuntur. Et GOTHOFREDVS in erudito commentario in hunc locum, PAPIANVM in legibus [c], ex *Romanis* in vsum *Burgundionum* a se collectis, & AMIANVM in collectione sua pro *Visigothis* [d] eandem phrasin *quindecim dierum paschalium* retinere obseruat. De his quindecim diebus paschalibus mentio etiam habetur in sermone quodam AVGVSTINI, quem in *dominica in albis*, hoc est, die dominica, diem paschatis proxime insequente, habuit, in quo populum suum hunc in modum adloquitur [e]: *Peraſi sunt dies feriati: succedent iam illi conuenti num, exactionum, litigiorum; videte, quomodo in his viuatis, fratres mei: de uacatione dierum istorum manuſculinam habetis concipere, non ingeniorum consilia meditari. Sunt enim homines, qui propterea uacauerunt per istas dies, vt cogitarent malitias, quas exercerent post dies festos. Petimus vos, vt ita viuatis, tamquam qui Deo rationem reddituri vos ſciatis de tota uita, non de ſolis iſtis QVINDECIM DIEBUS.* Lex quoque *Constantini magni* apud

(a) Suicer. thesaur. ecclesi. tom. I. p. 304. & tom. II. p. 1014.

(b) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis. leg. II. Sanctos quoque paschæ dies, qui septeno vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem obseruatione numeramus.

(c) Papian. lib. responſor. tit. XII. Paschalibus etiam quindecim diebus.

(d) Leg. Visigoth. lib. II. tit. I. leg. XI.

(e) Angustin. serm. XIX. ex editis a Sirmondo. tom. X. p. 811.

SCALIGERVM [f] memoratur, in qua duæ hebdomades paschales, vna quidem pascha antecedens, altera consequens, excipiuntur ab opere faciundo. Quoniam vero prior ex hebdomadibus paschalibus ad ieiunium quadragesimale spectat, sub isto capite eam considerabimus, heic tantum loquuturi de solemnitate paschali; quatenus proprie festa fuit.

§. II.

Magnæ controuersiæ in ecclesia de hoc festo agitatæ; Aliis eodem anni vertentis die id obseruantibus.

DE hoc igitur festo magnæ controuersiæ antiquis temporibus in ecclesia agitatæ sunt. Et si enim generatim omnes in obseruatione eius conspirabant, magnopere tamen a se inuicem dissentiebant de tempore; quo celebrari illud oporteret; aliis quidem eodem anniuersario die, aliis decimo quarto die primi mensis noui anni, in quamcumque hebdomadis feriam ille incidisset, eum obseruantibus: Aliis ad primam dominicam post primum plenilunium differentibus; & his ipsis in dominicâ, qua illud celebrarent, ob diuersam, quam inibant, rationem computandi discrepantibus. EPIPHANIVS [g] non nullos ex *Quartadecimanis* in *Cappadocia* pascha suum celebrare ait VIII kalend. *Aprilis*, ex actis *Pilati* se huius instituti rationem didicisse dictitantes, in quibus scriptum sit, VIII kal. *Aprilis* saluatorem esse passum. Addit autem EPIPHANIVS, se eiusmodi *Pilati* exemplaria quædam inuenisse quæ a. d. XVI kal. *Apr.* passionem Christi contigisse narrent. Christiani per *Galiliam* itidem ad *Victoris* episcopi *Romani* vsque ætatem, si BEDA [h] vera narrat, pascha VIII kal. *Aprilis* celebrarunt, eo quod

(f) Scalig. de emendat. tempor. p. 776. τὰς πασχαλίας δύο ἑβδομάδας ἀπράκτους τελῶν τὴν τε πρὸ τοῦ πάσχα καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ.

(g) Epiphani. hæres. L. Quartadeciman. n. XI. Ἔτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν ἄγοντες, καὶ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες, καὶ τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες, ἀπὸ τῶν ἁγίων δίδου πιλᾶτου ἀρχῆσι τὴν ἀκριβεῖαν εὐρησκέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται, τῇ πρὸ οὐλῶ καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸν σωτῆρα πεπονθέναι; καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βάλονται ἀγειν τὸ πάσχα, ὅπως δ' ἂν ἐμπέσῃ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης. --- ἔτι δὲ εὐρομεν ἀντίγραφον ἐκ τῶν Πιλᾶτου, ἐν οἷς σημαίνει πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸ πάθος γεγενῆσθαι.

(h) Bed. de ratione temporum cap. XLV. Galli quamcumque die VIII kalend. Aprilis fuisset, quando Christi resurrectio fuisse tradebatur, pascha semper celebrabant. Item de æquinoctio vernali tom. II. p. 232.

isto die *CHRISTVM* surrexisset crederent. *BEDA THEOPHILI* episcopi *Cesariensis* & synodi sub ipso habitæ citat testimonium. Si autem consideres, quod *IRENAEVS* episcopus *Lugdunensis*, qui tempore *Victoris* vixit, de ecclesiis *Gallicanis* nihil eiusmodi, sed contrarium potius dicat, quod videlicet pascha nulli certo diei adfixerint, sed illud cum reliquis ecclesiis *Occidentalibus* die dominica, decimum quartum mensis sequente, celebrarint; vero est similis, *BEDAM* per spuriam aliquam *THEOPHILI* epistolam & falsa synodi eius acta fuisse deceptum, quæ ecclesiis *Gallicanis* id tribuant, cuius profus non fuerunt reæ.

§. III.

Aliis illud obseruantibus cum Iudeis quarto decimo mensis die, in quamcumque hebdomadis feriam ille incidisset.

VERVM TAMEN certum est, secundo post natum *CHRISTVM* sæculo magnam controuersiam inter *Asiaticas* & reliquas orbis christiani ecclesias de hac die esse subnatam. *PIVS* pontifex *Romanus*, qui ad annum *CXLVII* vixit, decretum faciebat, anniuersariam paschatis sollemnitatem die solum dominica oportere celebrari; cuius in decreti confirmationem dicitabat, *Hermæ* fratri suo, qui tunc temporis maxime insignis doctor inter eos erat, angelum apparuisse [i] ei que præcepisse, vt pascha die dominico ab omnibus celebraretur. Hoc autem non obstante ecclesiæ *Asiaticæ* antiquam sequebantur consuetudinem, & *Polycarpus* episcopus *Smyrnenfis* *Romam* proficiscebatur, vt cum *Aniceto* hac de re conferret consilia. Enimvero non poterant ambo in eandem hac de re sententiam flecti. „Neque enim *Anicetus* *Polycarpo* [k] persuadere vmquam poterat, vt obseruare morem desineret, quem cum *Icanne*, domini nostri discipulo, & reliquis apostolis, quibuscum familiariter vixerat, perpetuo obseruarat. Neque item *Polycarpus* *Aniceto*

(i) Pii epist. I. *Hermæ* angelus domini in habitu pastoris apparuit, & præcepit ei, vt pascha die dominico ab omnibus celebraretur.

(k) *Irenæi* epist. ad *Victor.* ap. *Euseb.* lib. V. c. XXIV. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρον πείσασθαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ὡς μετὰ Ἰωάννη, τὴν μετρητὴν τῆς κυρίας ἡμῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, οὓς συνήθειον, ἀεὶ τηρηκότων ἔτε μὴ ὁ Πολύκαρος τὸν Ἀνίκητου ἔπεισε τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτῶν πρεσβυτέρων

per-suadere conatus est, vt a consuetudine recederet eorum, qui ante se fuerant, presbyterorum. Nihilò tamen secius communicarunt sibi inuicem: Et *Anicetus* in ecclesia conferrandi munus *Polycarpo* honoris causa concessit, tandemque cum pace a se inuicem discefferunt.

NON multo post obitum *Polycarpi* controuersia recruduit *Laodiceæ*, qua occasione MELITO episcopus *Sardicenfis* duos libros scripsit *de paschate*, in quibus opinionem *Asianorum* propugnat, quemadmodum ex testimonio & caractere apparet, quem non multo post de ipso dedit POLYCRATES, episcopus *Ephesinus*. Controuersia enim illa per *Victoris* episcopi *Romani* ferociam resuscitata, POLYCRATES [1], datis ad *Victorem* litteris, narrabat ei, ecclesias *Asiaticas* quarta decima luna paschatis diem obseruare, quemadmodum a *Philippo* apostolo, qui mortuus sit *Hierapoli*; a *Ioanne* apostolo, qui *Ephesi* extremum diem obierit; a *Polycarpo* episcopo, qui apud *Smirnam* episcopus & martyr fuerit; a *Thrasca*, *Eumenia* episcopo & martyre, qui *Smirna* requiescat; a *Sagryi* episcopo eodemque martyre, qui *Laodiceæ* mortuus sit; a *Papirio*, a *Melitone* episcopo *Sardium*, aliisque compluribus obseruatum ipsisque traditum sit, qui omnes semper paschatis diem tunc celebrarint, quum iudæorum populus fermentum abieciisset. Verum enim vero *Victor*, cui hæc non faciebant satis, in grandem & immoderatum zelum abreptus, statim omnes *Asiæ* vicinarumque prouinciarum ecclesias, tamquam contraria rectæ fidei sentientes, a communione rescindebat, datisque litteris ad eas ecclesias, quæ cum ipso sentiebant, ab unitate ecclesiæ istas prorsus alienas pronuntiabat. Hoc autem præproperum & audax eius facinus omnibus viris bonis & sapientibus, qui alioquin cum eo faciebant, displicebat, & eorum nonnulli acerbius eum perstringebant grauiterque hortabantur, vt ea potius sentire vellet, quæ paci & unitati caritatisque erga proximum congruerent. Cum primis vero *Irenæus* (cuius ingenium, vt nomen habet, vere ire-

ων ὀφείλειν κἀπέχειν καὶ τῶτων ἅτως ἐχόντων ἐκκοινωνήσαν ἐκυτοῖς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρτῳ, καὶ ἐτροπήν διελόντι, καὶ μετ' εὐθύνης ἀπ' ἀδελφῶν ἀπηλλάγησαν.

(1) Polycrates epist. ap. Euseb. ibid. p. 155. 156.

nicum siue pacificum erat) ecclesiarum in Gallia nomine ad *Victorem* scribens, decenter cum admonebat, ne integras Dei ecclesias, morem sibi a maioribus traditum custodientes, a communione absceinderet. *Neque enim*, inquit [x], *de die solum controuersia est, sed etiam de forma ipsa ieiunii. Quidam enim existimant, unico die sibi esse ieiunandum: alii duobus, alii pluribus: nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem suum metuntur. Atque hæc in obseruando ieiunio varietas non nostra primum ætate nata est, sed longe antea apud maiores nostros cepit; Nihilominus tamen omnes isti pacem inter se retinuerunt, & nos inuicem retinemus. Ita ieiuniorum diuersitas concordiam fidei commendat.* Addit, quod *Polycarpus & Anicetus*, licet hanc controuersiam decidere inter se non potuerint, cum pace tamen a se inuicem discesserint sibi que mutuo communicare perrexerint, hanc differentiam nihil morati, quemadmodum antea dictum est. ATHANASIVS ecclesias quoque *Ciliciae, Mesopotamiae & Syriae* ætate sua idem cum ecclesiis *Asiaticis* sensisse, auctor est [m], IACOBO VSSERIO [n] & HENRICO VALE-

(*) Iren. ap. Euseb. ibid. p. 176. *ὅτι γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἢ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς τῆς νηστείας· οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτὸς νηστεύειν· οἱ δὲ δύο· οἱ δὲ καὶ πλείονες· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερῶν τε καὶ νυκτερινῶν συμμετρῶσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν· καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρόντων, ἃ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονῶτα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν -- καὶ ἂν ἐλάττω πάντες αὐτοὶ εἰρήνευσαν τε καὶ εἰρηνεύουσαν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστην.*

(m) Athanas. epist. ad Africanos tom. I. p. 933. (p. 892. edit. Paris. MDGXCVIII.) *οἱ κατὰ Συρίαν καὶ Κιλικίαν, καὶ Μεσοποταμίαν διεφώνον πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καιρῶν, ἐν ᾧ ποιεῖσιν οἱ Ἰσραῆλ, ἐποίησαν καὶ αὐτοὶ. Syria, Cilices, & qui in Mesopotamia degunt, a nobis dissentiebant, & eodem quo iudæi tempore pascha celebrabant.* Id. de synodis Arimin. & Seleuc. p. 872. (p. 719. ed. cit.) *οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ Κιλικίας, καὶ Μεσοποταμίας ἐρχόμενοι περὶ τὴν ἑορτήν, καὶ μετὰ τῶν Ἰσραηλίων ἐποίησαν τὸ πάσχα. Syriae Ciliciae & Mesopotamiae populi, circa festi celebrationem claudicantes cum iudæis pascha celebrabant.*

(n) Vsser. de epistolis Ignat. c. IX. Admisso ab omnibus communiter iudaico isto calculo; alii pascha *σαυρώσεμον* die primo azymorum, in quamcumque septimæ feriam ille incidisset, lugendo & ieiunando obseruabant, eoque transacto ieiunium soluebant (ut ex Chrysostomi oratione intelligimus, aduersus eos habita, qui primo pascha ieiunabant.) alii ieiunium usque ad proximam dominicam continuantes, in ea pascha *ἀναστάσιμον* cum

SIO [o] quantumuis inter se disputantibus, an initio sic senserint. Nam VALESIUS tempore *Victoris* id eas fecisse non vult concedere. Vt cumque autem est, multas certe magnas & celebres ecclesias fuisse videmus, quæ decima quarta luna cum iudæis pascha celebrarint, idque ex more, a *Philippo & Ioanne* apostolis sibi tradito. Neque vero minis *Victoris* sese induci passi sunt, vt morem suum mutarent, sed cum continuarent ad tempus vsque concilii *Nicani* an. CCCXXIV. Quæ tempestate *Constantinus*, ecclesiam hac contentione liberare etiam atque etiam studens, *Hosium* episcopum *Cordubæ* primum mittebat in *Orientem*, vt narrat SOZOMENVS [p], vt dissentientes ad concordiam cum reliquis reducere adlaboraret. Sed quum

gaudio & festiuitate celebrabant. Prior consuetudo, in ecclesiis non solum *Asiæ* proprie dictæ (quod ex controuersia, cum eis hac de re a *Victore Romano* episcopo habita, notum est) sed etiam *Syriæ*, *Mesopotaniæ* & *Ciliciæ* (vt ex *Athanasii* libro de synodis & epistola ad *Africanos*, colligitur) obtinuit: posterior in *Romana*, *Alexandrina* & aliis ecclesiis est recepta, cetera.

(o) *Vales.* in *Euseb.* lib. V. c. XXIII. *Iacobus Vsserius* in prolegomenis ad *Ignatii* epistolas c. IX. scribit, *Asianos*, qui primo azymorum die cum iudæis pascha celebrabant, cum diem cum iuctu ac ieiunio transegerint, eoque demum transacto ieiunium quadragesimale soluisse. Verum huic sententiæ refragatur *Eusebius*, qui diserte adfirmat, *Asianos* die XIV primi mensis, quamuis non esset dominica, sinem statuisse quadragesimæ. Quod vero *Vsserius* adfert *Chrysofomi* testimonium, meo quidem iudicio eius sententiam nihil adiuvat. Nam *Chrysofomus* in oratione illa aduersus eos, qui pascha ieiunant, inuehitur aduersus quosdam *Quartadecimanos*, qui XIV luna cum iudæis pascha celebrabant, eoque die ieiunabant ac mysteria celebrabant; id enim proprium erat *Quartadecimanorum*, vt in eorum hæresi tradit *Epiphanius*. Verum *priscos Asianos* ita fecisse, nec *Chrysofomus*, nec alius quisquam dixit.

(p) *Sozom.* lib. I. c. XVI. νομίσεις τὸ δύνασθαι προκαταλαβεῖν τὸ κακὸν, πρὶν εἰς πλείους χωρῆσαι, πέμπει ἄνδρα τὸν ἀμφ' αὐτὸν πίσει καὶ βίῳ ἐπίσημον, καὶ ταῖς ὑπὲρ τῶ δόγματος ἑμολογίας ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις εὐδοκίμησάντα, διακρίνοντα τὰς ἐν Αἰγύπτῳ διὰ τὸ δόγμα εὐσιώζοντας, καὶ τὰς πρὸς ἑω περὶ τὴν ἐσχλην διαφερομένους ἢν δὲ ἔτος Οσίου ὁ Κοροῦβης ἐπίσκοπος. Quoniam malum priusquam ad plures serperet, præuenire se posse existimaret, virum, quem in comitatu suo habebat, fidei ac vitæ integritate conspicuum, & qui superiori tempore variis confessionum certaminibus pro religionis defensione inelaruerat, a latere suo mittit, qui ad concordiam reduceret tum illos, qui in *Aegypto* de doctrina fidei dissentiebant, tum eos, qui in *Orientis* partibus de festiuitate paschæ discrepabant. Is erat *Hosius* episcopus *Cordubæ*.

euentus spei non responderet, postea rem synodo *Nicene* proponebat, in qua statuebatur, vt omnes festum paschale vno eodemque die celebrarent: Quemadmodum ex epistola quadam *Constantini* ad episcopos, qui synodo non interfuerant, historicis omnibus [q] memorata, intelligimus. Non multo post tempore concilium *Antiochenum* an. CCCXCI. magis decretorium faciebat canonem in hæc verba [r]: *Omnes, qui audent dissoluere decretum sanctæ & magne synodi, quæ Nicæe celebrata est in præsentia religiosissimi imperatoris Constantini, de sancto festo salutiferi paschatis, esse excommunicatos & ecclesia eielles statumus, si aduersus ea, quæ recte decreta sunt, contentiosius insistere perrexerint.* Similes canones separatis ante temporibus facti sunt, nullus autem tam seuerè hac de re statuit, quam quidem hic *Antiochenus*. *Eusebius* plures memorat synodos [s], tempore *Victoris* antistitis *Romani* habitas, quæ cum ipso definierint, vt ne vlllo alio quam dominico die mysterium resurrectionis domini vquam celebraretur. Neque vero vlllos ex differentibus excommunicarunt, sed potius, vt *Sozomenus* [t] perhibet, alii alios

(q) Theodoret. lib. I. c. X. Socrat. lib. I. c. IX. Sozom. lib. I. c. XXI. Euseb. de vita *Constantini* lib. III. c. XIV.

(r) Concil. Antiochen. can. I. πάντας τὰς τολμῶντας παραλείπειν τὸν ὄρον τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσία τῆς εὐσεβείας τῆς θεοφιλεστάτης βασιλέως Κωνσταντίνου. περὶ τῆς ἀγίας ἑορτῆς τῆς σωτηριακῆς πάσχα, ἀκουσίως καὶ ἀτολμήτως εἰσα τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένουσιν φιλονεικίτερον ἐπιστάμενοι πρὸς τὰ κληρὸς δόγματα.

(s) Euseb. lib. V. c. XXIII. συνέδοι καὶ συνκροτίσεις ἐπισκόπων ἐπὶ τ' αὐτὸν ἐγένοντο πάντες δὲ μετ' ἡμέρας οἱ ἐπισκόπων ἐκκλησιαστικῶν ὄγκου τοῖς πανταχόσε διετυπύοντο, ὡς ἂν μὴ δ' ἐν ἀπείρῳ πλὴθ' τῆς κυριακῆς ἡμέρῃ τὸ τῆς εὐαγγελίου ἀναστάσεως ἐπιτελοῦντο τῆς κυριακῆς μυστήριον.

(t) Sozom. lib. VII. c. XIX. ἐπεὶ οἱ πρὸ ὅσων ἱερῶν ἐκ ἦσαν τοῦ δαῖν Παύλου καὶ Πέτρος τὴν παράδοσιν ἀτιμάζουσιν οἱ οὐκ ἐκ τῆς Ἀσίας, ἰωάννη τῷ εὐαγγελιστῇ ἀκολουθεῖν ἰσχυρίζονται τάτο κωνὴ ὄσσαν, ἕκαστοι ὡς ἐνώθησαν ἐσθράζοντας, τῆς πρὸς σφῶν κοινῆς ἐκ ἐχθρῶν ἐνηδες γὰρ καὶ μέλα διπαίως ὑπέλαβον, ἐθῶν ἕνεκεν ἀπλήτων χωρίζεσθαι, καὶ τὰ κληρὸς τῆς θρησκείας συμφωνήσαντες. Quoniam Occidentales episcopi, traditionem Pauli ac Petri abrogandam non esse confitebantur; Asiani vero Ioannem euangelistam sequi se velle adfirmabant, ex communium consensu placuit, ut si quibus festum prout consueverant celebrantes, a mutua inter se communione remanquam discederent. Stultum enim, nec immerito, existimabant, consuetudinum causis ab se inuicem separari eos, qui in præcipuis religionis capitibus consentient.

in diuersis consuetudinibus suis tolerarunt. Similiter concilium *Arelatense* primum[u], ante synodum *Nicenam* an. CCCXIV habitum, præcepit, vt pascha vno die & vno tempore per omnem orbem obseruaretur. Non subiunxit autem istiusmodi excommunicationis pœnam infligendam iis, qui contrariam consuetudinem obseruauerint. Vna sola regula, obseruationem istam cum pœnæ denuntiatione vrgens, erat canon quidam apostolicus [x], qui ab *Orientali* quodam concilio circa ætatem *Victoris* factus creditur, qui habet: *Si quis episcopus aut presbyter, aut diaconus, sanctum pasche diem ante vernale æquinoctium cum iudeis celebrauerit, deponatur.* Verum hæc pœna potissimum clericos adfecit. Quum autem magna synodus *Nicæna* hanc materiam semel suscepisset determinandam, talem reuerentiam decreto suo statuendam ducebat, vt actio schismatica & digna censura ecclesiastica haberetur, si quis ci sese opponeret. Adeoque ex eo tempore contemtores huius decreti communiter puniuntur vt hæretici vel schismatici, quomodo videre est in canonibus concilii *Laodicensi* [y], concilii primi *Constantinopolitani* [z] & narrationibus, quas de antiquis hæreticis habent *AVGVSTINVS* [a] & *EPIPHANIUS*, vbi sub *Quartadecimanorum* & *Tessarescædecatisarum* & *Audianorum* nominibus condemnantur, reddita simul peculiari condemnationis eorum ratione. *AVGVSTINVS* enim ex *EPIPHANIO* notat, *Audianos* damnatos ef-

- (u) Concil. Arelat. I. can. I. Primo loco de obseruatione paschæ domini, vt vno die & vno tempore per omnem orbem a nobis obseruetur & iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.
- (x) Can. apostol. c. VIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἀγίαν τῆ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρεῖται.
- (y) Concil. Laodic. can. VII. περὶ τῆς, τῆς ἐκ τῶν ἀιρέσεων, τῆς ἐστὶ Ναυατικῶν, ἢ τοι Φωτιανῶν, καὶ Τεσσαρεςκαδικατικῶν, ἐπισκοφούμενης, κ.τ.λ. *Eor, qui ex hæresibus, hoc est, Nonatianis, siue Photinianis, vel Tessaradecatis conuertuntur, cetera.*
- (z) Concil. Constantinopol. I. c. VII. Ἀρειανὸς μὲν καὶ Μακεδονιανὸς --- καὶ τῆς Τεσσαρεςκαδικατικῆς κ.τ.λ. *Arianos quidem & Macedonios -- & Tessaradecatis, cetera.*
- (a) Augustin. har. XIX. & L. Epiphan. hæres. L. *Quartadeciman.* Et hæres. LXX. *Audianor.*

se non tam propter opinionem hac in re suam, quam propter peruicaciam, dum in ecclesia hanc ob rem turbas dederint ei-que constarint schisma. Noluisset enim eos cum episcopis suis [b] vel aliis quibuscumque communionem colere, qui pascha eodem cum iudæis tempore celebrare recusarint. Copiose de illis differit EPIPHANVS, eosque dicit patres *Nicanos* calumniari, quod paternam in celebrando paschate consuetudinem reliquerint diemque commutauerint, vt se ad imperatoris nutum accommodarent [c], seque ab ecclesiæ coniunctione segregasse; Ceterum *Audium* eorum ducem a *Constantino* in *Scythiam* relegatum esse, quod populos passim ab ecclesiæ obsequio retraxisset. Casus non multum discrepabat ab eo, qui tempore *Aniceti* & *Victoris* erat, quando *Polycarpus* & *Polyerates* pascha celebrabant diuerso a reliquis tempore, nullum autem dissidium excitabant in ecclesia, sed pacem & concordiam colebant cum illis, qui ab ipsis dissentiebant. Et hæc sine dubio causa fuit, quamobrem *Audiani* siue noui *Quartadecimanæ* tanta cum seueritate ab ecclesia & republica præ veteribus illis tractarentur, quia dissensum suum in schisma peruicaciter deducebant; aperteque rumpebant communionis ecclesiasticæ vincula. Et hanc ob causam leges imperiales admodum seueræ nonnumquam erant aduersus illos. *Theodosius* magnus [d] lege quadam *Manicheis* eos accenset, & conuenticula eorum interdicit, bo-

(b) August. de har. cap. I. Eos autem separasse se, dicit Epiphanius, a communionem nostra, culpando episcopos diuites, & pascha cum iudæis celebrando.

(c) Epiphani. hæres. LXX. n. IX. Από Κωνσταντίνου δια τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Φησι πρωτοπόληψίαν κατελείπειτε τὴν τῶν πατέρων περὶ τῆς πάσχα ἑορτῆς ἀκολουθίαν, καὶ τὴν ἡμέραν μεταλλάξετε εἰς τὸ καθήκον τῆ βασιλείας. Ibid. n. XIV. ἐπέση δὲ καὶ ἔθορον αὐτοῦς ὁ γέρον Λυδὸς εἰς τὴ μίση τῆς Σκυθίας ὑπὸ τῆ βασιλείας ἔθορισις διὰ τὸ ἀφηνιάζειν λαὸς.

Vid. Chrysof. homil. LII. in eos qui pascha ieiunant. Tom. V. p. 706. (p. 632. edit. Francof. τριακόσιοι πατέρες, ἢ καὶ πλείους, εἰς τὴν Βιθυνίαν χώραν συνελθόντες ταῦτα ἐνομοθέτησαν καὶ πάντας ἀτιμάζειν ἐκείνους; κ. τ. λ. Trecenti patres vel etiam plures quum in regione Bithyniæ conuenissent, hæc decreuerunt, & tu illos probris adficiis?

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæret. leg. IX. Quicumque in vnum paschæ diem non obsequenti religione conuenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauimus, habeantur.

na eorum fisco adiudicat eosque intestatos reddit & pœnæ capitali obnoxios. Similiter *Theodosius* iunior *Sabbatianos* & *Protopaschitas* (quæ nouæ erant *Quartadecimanorum* appellationes, ætate ipsius inductæ) eodem loco cum *Manichæis*, *Cataphrygibus* siue *Montanistis*, *Arianis*, *Macedonianis* [e], *Eunomianis* & *Nouatianis* habet, eosque omnes generalibus pœnis, quas leges infligi iubent, obnoxios facit. Et speciatim in duabus aliis legibus [f] execrandos homines eos vocat, qui, quum sint portiones *Nouatianorum*, non satis habeant, esse in communi grege, sed nouam sectam condant, *Protopaschitas* se appellari cupientes (quod pascha celebrent ante, quam ceteri christiani, & hanc suam rationem antiquæ & primitiuæ institutioni respondere contendant.) Hos ille bonorum proscriptione atque exilio multari iubet, & acriori pœna dignos esse dicit, quod aliorum hæreticorum vesaniam superent, dum alio tempore, quam quo orthodoxi christiani, paschatis festiuitatem obseruantes, alium pene Dei filium, non quem illi colant, venerentur. Non succurrit in præsentī locus alius, qui *Protopaschitas* nominatim me-

(e) Ibid. leg. LIX. Manichæi & Phryges --- Ariani itidem, Macedonianique & Eunomiani, Nouatiani & Sabbatiani, ceterique hæretici, sciant, vniuersa sibi hac quoque constitutione denegari, quæ illis generalium sanctorum interdixit auctoritas: Puniendis, qui contra generalium constitutionum interdicta venire tentauerint.

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VI. Ne sanctum baptisma iteretur. leg. VI. Illud etiam, quod a retro principibus dissimulatum, & in iniuriam sacrae legis ab *execrandis hominibus* agitur, & ab aliis potissimum, qui Nouatianorum collegio desertores & refugæ auctores se quum potiores (al. portiones) memoratae sectæ haberi contendunt, quibus ex crimine nomen est, quum se Protopaschitas appellari desiderent, inultum esse non patimur. Sed si alio die Nouatiani, quam quo orthodoxorum antistites prædicandum ac memorabilem in seculis diem paschæ duxerint celebrandum, auctores illius conuentionis deportatio pariter ac proscription subsequatur: Contra quos etiam acrior pœna fuerat promulganda: Si quidem hoc delictum etiam hæreticorum vesaniam superet, qui alio tempore, quam quo Orthodoxi, paschæ festiuitatem obseruantes, alium pene Dei filium, quam quem colimus, venerantur.

It. cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis. leg. XXIV. Eos qui omnibus hæreticis hac vna sunt persuasione peiores, quod in venerabili die paschæ ab omnibus dissentiunt, si in eadem amentia perseverant, eadem pœna multamus, bonorum proscriptione atque exilio.

moret, præter hanc legem: planum autem est, fuisse eos pef-
 fimum *Quarta decimanorum* genus, qui nouam secessionem a *No-*
uatianis schismaticis, ob hanc de festiuitate paschali quaestionem,
 fecerint. Nonnulli enim *Nouatianorum* in *Phrygia* episcopi, col-
 lecta synodo in vico *Pazo*, regulam promulgarunt, SOCRATI
 [g] memoratam, vt quotannis festum paschale vna cum iudæis
 celebraretur. Propter quam rem *Nouatianorum* ecclesia paullo
 post duas in partes diuisa, (antiquiores enim *Nouatiani* *Roma* &
Constantinopoli aliter sentiebant) *Marcianus*, episcopus *Nouatiano-*
rum Constantinopolitanus, aliam synodum cogendam curauit apud
Angarum in *Bitbynia*, vbi ad finiendam sopiendamque hanc con-
 trouersiam nouam regulam condiderunt, quam ἀδιάφορον, hoc
 est, indifferentem vocarunt, vt vnicuique liceret pro arbitrio
 pascha celebrare, secundum eam consuetudinem, quam semel
 animo imbibisset, nec vlla esset amplius in communione dis-
 crepantia, sed vt ii, qui diuerso more festum agerent, nihilo-
 minus in vnitae & concordia ecclesiae perseuerarent. *Sabba-*
tius autem, ferox ingenio & verbis homo inter eos, consen-
 tire in hoc nolens, regulam in synodo *Pazensi* promulgatam
 obseruari, & festum paschale [h] ex more iudæorum celebrari
 oportere contendebat. Vnde noua separatione inter *Nouati-*
anos facta, *Protopaschitarum* episcopus est constitutus, qui ab ip-
 so *Sabbatiani* appellati sunt. Ex CHRYSOSTOMO [i] etiam in-
 telligimus, hosce *Protopaschitas* longius progressos esse in iudai-
 ca ista opinione de paschate, quam reliquos *Quarta decimanos*.
 Statuebant enim, iudæorum azyma necessario obseruanda esse
 & ieiunandum, quum pascha iam præterierit. Ipse enim

(g) Socrat. lib. IV. c. XXVIII. συνέδριον ἐν Πάζῳ κώμῃ, ἔνθα τῶ Σαγγαρίῳ ποταμῷ
 εἰσιν αἱ πηγαὶ, ποιήσαντες ὀλίγοι τινες καὶ ἐκ εὐσημοῦ τῶν περὶ Φρυγίαν Ναυατρι-
 αῶν ἐπίσκοποι, ὅρον ἐπέθεσαν, ὡς ἰουδαῖοις ἐπιτηδεῖν, ποιῆστας τὰ ἀζύμα, καὶ σὺν
 αὐτοῖς τὴν τῶ πάσχα ἐπιτελεῖν ἑορτήν. Pauci & obscuri *Nouatianorum* in *Phry-*
gia episcopi, collecta synodi in vico *Pazo*, vbi fuites amnis *Sangari* visun-
 tur, regulam promulgarunt, vt quotannis obseruaretur, quo die iudæi a-
 zyma celebrarent, & vna cum illis festum paschale celebraretur.

(h) Socrat. lib. V. c. XXI. tot.

(i) Chrysostom. homil. LII. in eos, qui pascha ieiunant. Tom. V. p. 713. (p. 633
 ed. Francof.) Τῆτο ἀπὲν λεγόντων ποιδῶν, ὅτι μετὰ τῶ ἀζύμα τὸ πάσχα εἶναι.
 Multos dicere istud audire, Pascha esse cum azymo.

Sabbatius, ex iudæo factus christianus, iudæorum opinioni, qua prius fuerat imbutus, studiose inferuiebat, quemadmodum SOCRATES loco ante citato animaduertit. Ita festum agebant cum iudæis, quando christiani ieiunabant die passionis (vti de illis narrat CHRYSOSTOMVS [k]) & ieiunabant die paschatis, vbi christiani in memoriam resurrectionis dominicæ festum suum celebrabant. Hæc, quantum ego possum colligere, vera historia est progressus, quem nouum *Quartadecimanorum* schisma post concilium *Nicænum* fecit, & ratio, cur leges tam imperiales quam ecclesiasticæ seuerius aduersus eos egerint, quam quidem aduersus veteres *Quartadecimanos*, qui nunquam communionem cum fratribus soluerunt, quantumuis ab eorum praxi discreparent. Pacem & vnitatem ecclesiæ pluris faciebant, quam temporum & dierum obseruationem: Et si cum fratribus suis de iusto celebrandi paschatis tempore conficere non poterant, ante omnia tamen spiritus vnitatem in vinculo pacis conseruare adlaborabant.

§. IV.

Qui illud die celebrabant dominica, non semper conspirabant in vna eademque die dominica propter diuersas, quas inibant, supputandi rationes.

PRAETER hanc de celebrando in die dominica paschate controuersiam, alia erat, quæ licet minoris esset momenti, ecclesiam tamen olim valde disturbabat. Erat hæc disputatio inter eos ipsos, quorum consensus ad hoc festum non in alio quam dominico die obseruandum conspirabat. Quamuis enim in hoc omnes congruerent, non tamen adeo facile ad determinandum erat, quo die dominico pascha esset celebrandum, quia festum erat mobile: adeoque nonnumquam accidit, vt regionis cuiusdam ecclesiæ vna hebdomade vel mense citius illud agerent quam reliquæ, propter diuersas, quas ini-

(k) Chrysostom. ibid. p. 714. (p. 636.) & διὰ τὸ πάσχα ἠνεύομεν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν σαββῆν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀμαρτήματα τὰ ἡμέτερα, ἐπειδὴ μέλλομεν μυστηρίοις προσεῖναι ἐπὶ τοῦτο πάσχα & ἠνεύειν ἐπὶ, ἀλλ' ἐνδύσεως καὶ χαρῆς ἐπέθεως κ. τ. λ. Neque ob pascha ieiunamus, neque ob crucem, sed ob peccata nostra, quoniam ad mysteria sumus accessuri: nam alioqui pascha non ieiunii, neque luctus, sed gaudii & exultationis est occasio, cetera.

bant, supputandi rationes. Ex epistola quadam AMBROSII [1] intelligimus, anno CCCLXXXVII pascha ter separatim temporibus celebratum esse, aliis XII kal. *Apriles*, aliis XIV kal. *Maias*, aliis VII kal. *Maias* id obseruantibus. Sic iterum accidit anno DLXXVII. Ecclesiæ per *Galliam* XII kal. *Apriles*, ecclesiæ per *Italiam* XIV kalend. *Maias*, & ecclesiæ per *Aegyptum* VII kal. *Mai.* illud celebrarunt, quemadmodum EDVARDVS STILLINGFLEETVS [m] ex GREGORIO TVRONENSI & LABBEI *chronologico tecnico* an. CCCLXXXVII, & DLXXVII. demonstrat. Vbi porro ex antiquo *laterculo paschali*, publicato a BVCHERIO [n], ostendit, quod pascha apud *Latinos* intra centum annorum spatium, videlicet an. CCCXXII, CCCXLIX, CCCCVI. ter vno mense maturius celebratum sit, quam apud *Alexandrinos*. Ex

(1) Ambros. epist. LXXXIII. tot. (XXIII. tom. II. opp. pag. 880. seqq. edit. Paris. MDCXC.)

(m) Stillingfleet's *Answer to Cressy* p. 323. It appears by the ancient *Laterculus paschalis*, first published by Bucherius, that within the compass of it, viz. an hundred years, the *Easter* of the *Latinos* was kept a month sooner than the *Alexandrinos*, viz. *A. D.* 322, 349. 406. And *A. D.* 387. a threefold *Easter* was kept, some *March* 21, others *April* 25, others *April* 18, as appears by S. *Ambrose's* Epistle written on that occasion. Again *A. D.* 577. a threefold *Easter* was kept, some keeping it the eighteenth of *April*, as those which followed *Victorius*, others the twenty fifth of *April*, viz. those which followed the *Alexandrian Canon*; and others again, even in *Gaul*, as *Gregor. Turonensis* saith, on the 12 kal. of *April* *March* 21. the very day of the *Vernal Aequinox*. &c.

(n) Bucher. commentar. in Hippolyt. can. paschal. p. 264. Hic est paschalis ille centum annorum laterculus, quo vetustiore, Latinorum quidem, nondum videre contigit; nobilissimum (meo quidem sensu) venerandæ antiquitatis ecclesiasticæ monumentum. Et est illius epocha sane perillustis; nempe a Maxentio, crucis virtute per Constantinum debellato, assertaque tum primum ecclesiæ, saltem in Occidente, libertate: annis ante Nicenam synodum omnino tredecim. Qui eius meminerit, neminem veterum adhuc inuenies: vetustissimæ tantum membranæ beneficio ad nos usque peruenit. Cuspiniano quoque in manus obuénisse, ex eius fastis intelligimus, vt supra monui. Porro Latinorum potius, quam aliorum fuisse, docet nos ipsa paschatum series. Nam cum iis solis ter pascha planissime decernit, toto mense, quam *Victorius* & *Alexandrini*, maturius. Semel anno *Christi* 322, iterum 349, demum 406; & limes ipse patrum *Cæsariensium* paschalis, qui numquam hic violatur, numquam iam inde ab synodo *Nicana* ab *Alexandrinis*, sed Latinorum dumtaxat nonnullis admissus, his potius, quam illis adstruit.

LEONIS etiam epistolis [o] apparet, anno CCCCLV. octo dierum interuallum inter pascha Romanorum & pascha Alexandrinorum interuenisse. — CYRILLVS ecclesiæ Alexandrinæ episcopus in epistola quadam paschali [p] queritur, fuisse ingentem confu-

(o) Leo epist. LXIV. ad Marcian. (tom. III. concil. p. 1355.) Theophilus Alexandrinæ ecclesiæ episcopus, quum huius obseruationis annos centum numero collegisset, septuagesimo sexto paschale festum longe aliter, quam alii decreuerant, tenendum esse constituit, a primo augustæ memoriæ Theodosii senioris consulatu (i. e. an. Christi CCCLXXX.) succedentes sibi sacra obseruantia ordines ponens: vt longioris temporis ratio eius litteris tenerentur adscripta, cuius complexionis septuagesimus & quartus est annus, in qua pridie idus Aprilis sanctum pascha celebrauimus: sequenti vero anno pridie nonas Apilis eadem, propitio Deo, erit habenda festiuitas, sicut regulariter centenariæ annorum rationis ordo declarat. Sed in anno, qui erit septuagesimus sextus (i. e. Christi CCCCLV) pascha dies inuenietur adscriptus, quem a passione domini nullius exempli, nullius constitutionis admittit auctoritas. Nam diem octauum kalendarum Maiarum ab eo cognoscimus præfinitum, qui anni limitem antiquitus constitutum excedit: quum alii quinto decimo kalendarum Maiarum huic festiuitati deputauerint diem. cetera. Id. Epist. LXV. ad Eudoxiam (ibid. p. 1356.) Annus, qui erit septuagesimus sextus (Chr. CCCCLV.) memorati episcopi (Theophili Alexandrini) annotationem habere cognoscitur, quæ a totius antiquitatis exemplo & ab omni auctoritate patrum discordat. Siquidem in octauum kalendarum Maiarum dominicum pascha transtulerit, præfinitos antiquitatis limites nimis audenter excedens, quum die quinto decimo kalendarum Maiarum paschalem sollempnitatem potuerit adnotare. Id. epist. XCV. ad episcopos Gallia & Hispania. Quum in quibusdam adscriptionibus patrum, futurum proxime pascha domini, ab aliis in diem XV kalendas Maias, ab aliis in diem VIII kalendas eadem inueniretur adscriptum, tantum me diuersitas ista permouit, vt elementissimo principi Marciano curam hac de re animi mei panderem, cetera.

(p) Cyrill. epist. paschal. ap. Bucher. de doctrina temporum p. 482. Quum his igitur atque huiusmodi disensionibus per vniuersum orbem paschalis regula turbaretur; sanctorum totius orbis synodi consensione decretum est, vt, quoniam apud Alexandriam talis esset repeita ecclesia, quæ in huius scientia clareret, quota kalendarum vel iduum, quota luna pascha debeat celebrari, per singulos annos Romanæ ecclesiæ litteris intimaret; vnde apostolica auctoritate vniuersalis ecclesia per totum orbem definitum paschæ diem sine vlla disceptatione cognosceret. Quod cum per multa sæcula pariter custodissent; nullamque inde scripturarum quispiam crederet, vbi nulla quaestio solueretur: & nonnumquam occurreret, vt in sabbato luna XXI, quæ illis XXIII a quinto decimo kalendarum Maiarum, vsque in octauum, quasi in secundo mense pascha celebrare metueretur; *essetque magna con-*

tionem in computatione paschatis in omni ecclesia, pratorio & palatio. ANATOLIVS in praefatione sua in canonem paschalem [q]uidem queritur, diuersos omnino & contrarios cyclos aetate sua an. CCI XX fuisse vsitatos, aliis cyclum HIPPOLYTI annorum XVI; aliis cyclum iudaicum annorum LXXXIV; aliis cyclum annorum XXV; aliis denique cyclum annorum XXX sequentibus. Dicit quoque, *Isidorum, Hieronymum, Clementem & Origenem*, omnes *Aegyptios* conterraneos suos, hac in materia ante se desudasse. Non obstantibus autem co-

quisio in omni ecclesia, Pratorio vel Palatio: Theodosius imperator religiosissimus, qui non solum in humanis, verum etiam in diuinis legibus placere Deo semper studuit, sanctum Theophilum Alexandriae urbis episcopum suis litteris conrogauit, vt sacramentum paschae euidentissima ratione differere, sibi que dirigere dignaretur. Cuius sanctissimis praecipis obtemperans, quadriagentorum octodecim annorum circulum paschalem instituit, eiusque clementiae, a primo anno consalatus eius, vsque ad centum calculans, quoto kalendarum vel iduum, & quoto luna pascha debeat celebrari, subiectis suis litteris destinauit, manifestamque veritatem sub libello breuiter perstrinxit. In quo, reuelante sibi domino, perfecta rationis ordinem pandit, omnesque errores, ac superfluas quaestiones luce clarius expugnauit atque dissoluit.

- (q) Anatol. can. paschal. ap. Bucher. p. 439. In veteribus exemplaribus, id est Hebraeis & Graecis voluminibus, non tantum lunae cursum, sed etiam solis non solum gressus, sed & singula ac minutissima horarum momenta, inuenimus computa. E quibus Hippolytus XVI annorum circulum quibusdam ignotis lunae cursibus composuit. Alii XXV, alii XXX, nonnulli LXXXIV annorum circulum computantes, numquam ad veram pascha computandi rationem peruenerunt. Verum maiores nostri, Hebraeorum & Graecorum librorum peritissimi (Isidorum, & Hieronymum, & Clementem dico) licet dissimilia mensium principia pro diuersitate linguae senserint; tamen ad veram eandemque paschae certissimam rationem, die & luna, & tempore conuenientibus summa veneratione dominica resurrectionis consenserunt. Sed & Origenes omnium eruditissimus, & calculi componendi perspicacissimus (quippe qui & *χαλκευτης*, vocatus) libellum de pascha luculentissime edidit. In quo adnuntians de die paschae non solum lunae cursum, & aequinoctii transitum intuentium, sed & solis transcensum, omnium tenebrarum tetras insidias & offendicula auferentis, & lucis aduentum, ac totius elementorum virtutem & inspirationem afferentis, esse seruandum, ita dicit: *In die, inquit, pasche non dico obseruandum, vt dies dominica inueniatur, & luna VII (forte XIV) dies transiendi, sed vt sol diuisionem illam, lucis scilicet & tenebrarum, in exordio mundi, domini dispensatione aequaliter compositam, transcendat, cetera.*

nati-

natibus & laboribus, qui tunc temporis vel postea adhibiti sunt, magna diuersitas in ecclesia hac de re per multa sæcula remansit. Nam ecclesiæ *magnæ Britannię & Hibernię* cum *Romana* ecclesia in celebrando paschate ad eandem diem dominicam [r] ad annum vsque octingentesimum non concordarunt. Neque *Romana* huius festiuitatis obseruantia omnino recepta est in *Gallia*, donec tandem auctoritate *Caroli magni* inducetur; quemadmodum a duobus doctis scriptoribus EDUARDO STILLINGFLEETO & HVMPHREDO PRIDEAVX nouissime demonstratum est, qui controuersias, inter *Britannos & Romanos* hac de re agitatas, fufius enarrant, quas hoc loco non repetemus, sed lectori nostro tantum significabimus, quemadmodum hæ controuersię in ecclesia ex diuersa, quam vsurparint veteres, calculationis methodo, primum ortæ sint.

IN confesso est, priscos christianos *Hierosolymitanos* haud aliam tenuisse computandi diem paschatis rationem, quam cyclum iudaicum LXXXIV annorum, quo iudæi aliquanto ante, ad constituendam anniuersariam paschatis sui celebrationem, vsi fuerant: Qui cyclus etsi aliquid erroris habebat, a christianis tamen per ducentos fere annos adhibitus est. Non quod pascha suum quarta decima die cum iudæis obseruarint, uti quidem IOSEPHVS SCALIGER [s] & alii quidam hinc falso colligunt; propter quod a IACOBO VSSERIO [t] & GVILLIELMO BEVEREGIO [u] castigantur, qui ostendunt, quod hi

(r) Vid. Stillingfleet's *Answer to Cressy*, p. 321. 322. Et *Dr. Prideaux's Connection of Hist. &c. part. II. Book IV.* p. 273. (p. 296. edit. German. Dresd. 1721.)

(s) Scaliger. de emendat. tempor. lib. II. p. 150. In primordiis ecclesiæ tum apostoli, tum qui eos centum annis postea sequuti sunt, pascha semper iudaice celebrarunt, ut testantur Eusebius & historia vetus ecclesiastica, & post omnes Nicephorus Callistus. - Qui per omnia apostolos hac in re imitarentur, & permulti ex illis ex iudaismo ad christianismum transissent, non obscurum est, eorum cyclum merum iudaicum fuisse, & de periodo Alexandria iudæorum peti solitum.

(t) Vfler. prolegom. ad Ignat. c. IX. p. 204. Ut maximopere viri docti decepti hec fuerint, qui ex consensu in paschatis mensis $\psi\eta\theta\iota\sigma\mu\tilde{\nu}$ cum primis Hierosolymorum episcopis stabilito, paschatis quocumque septimane die cum *Quartadecimanis* obseruandi ritum simul fuisse introducendum sibi persuaserunt.

(u) Beuereg. ad can. apostol. VII. p. 19. Iosephus Scaliger, tum apostolos, tum qui primi

primi *Hierosolymitani* christiani, licet computationem iudaicam sequuti sint, pascha non cum iudæis, in quemcumque diem hebdomadis incidisset, sed sequenti die solis in honorem resurrectionis dominicæ celebrarint: tametsi cyclo iudaico vsi sint, vsque dum, quindecim *Hierosolymorum* episcopis ex circumcisione defunctis, alii successerint, qui non essent ex circumcisione; vbi pascha suum alia ratione cœperint computare. EPIPHANIVS [x] eos initio pascha ex vetusto cyclo iudaico celebrasse disertis verbis adfirmat, decretumque citat ex *constitutionibus apostolicis* (ab illis, quas hodie habemus, diuersis) in quo præcipiatur, vt temporum rationes ne subducant, sed eo tempore pascha celebrent, quo fratres ipsorum, qui ex circumcisione prodierint, nihilque dubitent, quantumuis in calculationibus suis fallantur. Post iudaicum vero statum ab *Hadrmano* penitus sublatum, vbi quindecim ex circumcisione episcoporum successio erat finita, nonnulli christiani in errores computi iudaici inquirere cœperunt, secundum quod pascha nonnumquam æquinoctium verum anteuertere compertum erat, vt bis aliquando in vno anno pascha fieret. Quod incommodum vt deuitaretur, ad alios cyclos confugiebant. Circa annum CCXX HIPPOLYTUS episcopus *Portuensis* in *Arabia* nouum cyclum in libro de paschate publicauit, qui, narrante EVSEBIO [y], *ἐκκαίδεκαετηρίς*, siue *sexdecim annorum circuitus* dictus est.

eos centum annis postea sequuti sunt, pascha semper iudaice celebrasse ex Eusebio, historiæ veteri ecclesiastica, & Nicephoro Callisto adfirmate non veretur, de emendat. temp. lib. II. p. 110. edit. Genæ. MDCXXIX. Verum hæc Scaligeri doctrinam auctoribus illis falso adscriptam & ab omnibus detestandam esse Dionysius Petauus suscipit, de doctrina temp. lib. II. c. LVII.

(x) Epiphanius, hæres. LXX. Audianus, n. X. Ὁρίζεται ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει οἱ ἀπόστολοι, ἵνα ἡμεῖς μὴ ψευδίζετε, ἀλλὰ ποιεῖτε, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν, οἱ ἐκ περιτομῆς, μετ' αὐτῶν ἡμεῖς ποιήτε.

(y) Euseb. lib. VI. c. XXII. Τότε δὴ καὶ Ἰσπίδαντος συντάττων, μετὰ πλείων ἄλλων ὑπομνημάτων, καὶ περὶ τῆς πάσης πεποιήται σύγγραμματα ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκδέμενος καὶ τινὰ κανὼνα ἐκκαίδεκαετηρίδος περὶ τῆς πάσης προδεδίξας, ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τὰς χρόνας περιγράφει. Eodem tempore & Hippolytus, inter primæua alia ingenii sui monumenta, librum de pascha composuit: in quo temporum seriem describens, & canonem quendam paschalem per sexdecim annorum circuitum exhibens, anno primo imperatoris Alexandri computationem temporum circumferibit.

Non

Non multo post hæc tempore DIONYSIVS ecclesie *Alexandrinæ* episcopus ad annum CCL alium canonem condidit, dictum *ὀκταετηρίδα, ὀστο annorum circuitum*, in quo, vt fidem nobis facit EUSEBIVS [z], præcipue probat, festum paschatis diem non nisi post æquinoctium vernum celebrari oportere. Non multo post ANATOLIVS, ipse quoque *domo Alexandrinus*, circa annum CCLXX alium cyclum composuit, quem *ἑνεακαιδεκαετηρίδα, ὠνδενήγιντι annorum circulum*, vti auctor est idem EUSEBIVS [a], nominauit. In quo ex ipsis antiquis scriptoribus iudæicis ostendit, pascha omnino post æquinoctium fieri, adeoque cyclum eorum corrigi debere. Vnde IACOBVS VSSERIVS [b] ab hoc tempore tum octauæ canonis apostolici primam constitutionem, tum veterum constitutionum apostolicarum interpolatōnem originem suam traxisse existimat. Quorum ille [c] ait: *Si quis episcopus aut presbyter, aut diaconus, sanctum paschæ diem ante vernum æquinoctium cum iudæis celebrauerit, deponatur*. Hæ autem ita præcipiunt [d]: *Oportet; fratres, vt vos, qui pretioso Christi sanguine redempti estis, dies paschæ accurate & eum omni diligentia celebretis POST AEQUINOCTIUM; ne his in anno passionis vnius memoriam peragatis, sed semel quotannis memoriam semel mortui recolatis: non amplius obseruantes, vt cum iudæis festum agitetis: nulla enim no-*

(z) Euseb. lib. VII. c. XX. ἐν ἡ [ἐπιστολῇ] καὶ κανόνα ἐκτίθεται ὀκταετηρίδος, ὅτι μὴ ἄλλοτε ἢ μετὰ τὴν ἐκρινὴν ἰσημερίαν προσήμιοι τὴν τῆ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν παριστάμενος.

(a) Euseb. lib. VII. c. XXXII. Ἐκ τῶν περὶ τῆ πάσχα Ανατολῆς κανόνων ἔχεις τοῖων ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τὴν νεμηρίαν τῆ πρώτῃ μηνός, ἥτις ἀπάσης ἐστὶν ἀρχὴ τῆς ἑνεακαιδεκαετηρίδος. Ex canonibus paschalibus Anatolii. Habes igitur in primo anno nouitimum primi mensis, quod caput est totius circuli novemdecim annorum.

(b) Vsser. prolegom. in Ignat. c. IX. Atque hinc nata est, tum octauæ canonis apostolici prima constitutio, tum δικτάζεις constitutio longe post ab interpolatione hæc, postea ad eundem facta conformatio.

(c) Can. apostolicæ V. al. VIII. Vid. Græc. §. III. sub litt. (x) pag. 95.

(d) Constitut. lib. V. c. XVII. Δεῖ ἐν ὑμῶς, ἀδελφοί, τὸς τῶ τῆ κατὰ τιμὴν ἐξηγορημένους αἵματι, τὰς ἡμέρας τῆ πάσχα ἀκριβῶς ποιῆσαι, μετὰ πάσης ἐπιμελείας, μετὰ τροπὴν ἰσημεριήν ὅπως μὴ οἷς τῆ ἐνιαυτῆ εἰς πλῆθους μερίων ποιῆσθε, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἑτας τῆ ἀπὸ πάντων μικτῆς δὲ παρατηρήμενοι μετὰ Ἰουδαίων ἑορτάζειν: ἀδελφί γὰρ κοινωνία ἡμῶν οὖν πρὸς αὐτοὺς. πεπλά-

bis nunc cum eis est societas: nam in ipso etiam calculo falluntur, quem putant se recte ponere; ut omni ex parte errent, & a veritate sint disiuncti. Videmus, hoc tempore iudaicam calculationem generatim ab ecclesia *Orientali* reiectam, nec tamen certam aliquam & indubitata in eius locum adsumtam fuisse, ad diem dominicam, qua præcipue hoc festum agitari oporteat, exacte definiendam. Quum igitur res incerta adhuc maneret, synodus *Nicana*, quæ illud die tantum dominica celebrandum esse decreuit, omnem hanc curam *Alexandrinis* episcopis dicitur [e] delegasse, ut reliquos in orbe christiano certiores facerent de die dominico, quo per singulos annos esset obseruandum. Sunt, qui hoc negotium componendi cyclum vndeuginti annorum *EVSEBIO* datum esse existimant, quem postea *Theophilus* episcopus *Alexandrinus* tempore *Theodosii* in calculationem centum annorum redegerit. Et postea tamen *CYRILLVS* de grandi confusione queritur, quæ ex computatione paschatis in ecclesia, in castris & in palatio dominetur; & quod *Romanorum* & *Alexandrinorum* computationes nonnumquam hebdomade vel mense, altera ab altera discrepet; (quemadmodum antea percepimus), quod diuerse computandi rationi vnice debebatur: quia ecclesia *Romana* adhuc vetusto cyclo iudaico *LXXXIV* annorum, non autem nouo *Alexandrino* *XIX* annorum utebatur. Ad quam confusionem tollendam *Victorius* quidam *Gallus* ab *Hilario* archidiacono *Romano* ad faciendum nouum canonem paschalem adhibebatur: sed vero nec illius opera successum habebat optatum. Quamuis enim ille cyclum *Alexandrinum* vndeuginti annorum adsumeret, tantum tamen ex *Romano* cyclo retinebat, ut dies dominica paschatis interdum vna hebdomade & interdum mense inter eos differret. Neque perfecta medela huic incommodo inuenta est, vsque dum

ἡμεται γάρ κει ἀπὸ τῆν ψῆφον, ἣν νομίζουσιν ἐπιτελεῖν ὅπως παντοχόθεν ὡσι πλανημένοι, καὶ τῆς ἀληθείας ἀπεχόμενοι.

- (e) Leo ep. *LXIV.* ad *Marcian.* imperat. Studuerunt sancti patres (*Nicæni*) occasionem huius erroris auferre, omnem hanc curam *Alexandrino* episcopo delegantes: quoniam quoad *Aegyptios* huius supputationis antiquitas tradita esse vidbatur periti, per quam, qui annis singulis dies prædictæ solemnitatis eueniret, sedi apostolicæ indicaretur, ut huius scripti ad longinquoies ecclesias indicium generaliter percurreret.

DIONYSIUS EXIGVVS an. DXXX canonem *Alexandrinum* in ecclesiam *Romanam* omnino induceret. Interea ecclesiæ *Galliane & Britannicæ* canonum vetusto *Romano* inhærebant, nec nisi post duo demum vel tria sæcula nouus *Romanus*, hoc est, *Alexandrinus* canon, non sine repugnatione & difficultate penitus inter eos stabilitus est. Hæc summa est historiæ bene longæ illius & satis litigiosæ disputationis, quæ in ecclesia inter eos exstitit, qui alioquin de paschate non nisi die dominica celebrando consensere, quæ, vt audiimus, originem suam magnæ diuersitati cycloꝝ & calculationum eorum debebat. Interim priuati particularium ecclesiarum ciues huic disputationi sese non immiscebant, sed eorum erat, pacis causa regulam ecclesiæ suæ sequi, quantumuis error aliquis in calculatione eius esse posset: Nam, vt CHRYSOSTOMVS [f] de disputatione cum *Protopaschitis* recte notat, non exigitur ab hominibus, vt dies & tempora & annos obseruent, sed vt vbique diligenter sequantur ecclesiam, pacemque & caritatem rebus omnibus præferant. Licet enim ecclesia falleretur, non tantum laudis ac lucri ex temporum exacta ratione, quantum vituperii ex diuisione & schismate nasceretur. Hæc dum considerabant, generatim propendebant eo, vt pascha celebrarent in pace; & interdum ad eam calculationem, quam falsam credebant esse, sese potius accommodabant, quam vt turbas hac de re excitarent in ecclesia. Ita *Leo* pontifex *Romanus*, vt ex epistola eius ad episcopos *Gallie & Hispanie* constat, *Alexandrinorum* cyclum an. CCCCLV sequebatur, qui integra hebdomada a *Romanorum* cyclo differebat; *Romanis* quidem paschatis sollemnitatem in diem XV kal. *Maias*, *Alexandrinis* autem in diem VIII eadem kalendas adscribentibus: Studio autem veritatis & pacis malle se dicit eorum definitioni acquiescere, quam in tantæ festiuitatis obseruantia dissidere [g]. Monet etiam episcopos *Occi-*

(f) Chrysostom. homil. LII. tom. V. p. 714 (p. 640. edit. Francof.) μη τολμῶν ἡμεῖς, καὶ κατὰ, καὶ ἐνικτὸς παρεληθῆμεν, ἀλλὰ πανταχῶς τῇ ἐκκλησίᾳ μετ' ἀκριβείας ἐπάμεθα, τὴν ἀρχαίην καὶ τὴν εὐρήην προτιμῶντες ὑπάρτων· εἰ γὰρ ἂν ἐσφάλλετο ἡ ἐκκλησίαν, ἐποσῆτον κινεῖσθαι ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων ἀκριβείας ἧν ὅσον ἔγκλημα ἀπὸ τῆς διαίρεσεως καὶ τῆς σχίσματος τῆς.

(g) *Leo* epist. CXV. Quum in quibusdam adscriptionibus patrum, futurum proxime pascha domini, ab aliis in diem XV kalendas *Maias*, ab aliis in di-

dentes, vt idem agant fratresque suos de hoc tempore faciant certiores, vt, qui vna fide sint iuncti, vna quoque sollempnitate ferientur. Hæc præstantissima erat pacis regula, tametsi non deerant feroces & intractabiles animi, qui non semper ad eam sese gubernari patiebantur.

§. V.

Omnes autem in eo consentiebant, vt magnam ei reuerentiam & honorem exhiberent, tamquam diei resurrectionis dominicæ.

ENARRATIS hæctenus, dissensionibus, quæ in ecclesia de tempore huius festi exstiterent, iam progredimur ostensuri, in quo omnes consenserint, ad exhibendum ei peculiarem honorem & reuerentiam. GREGORIUS NAZIANZENSIS [b] hunc diem vocat dierum regem, festiuitatum & celebritatum celebritatem, tanto ceteris omnibus, non solum humanis & humi defixis, sed iis etiam, quæ ipsius Christi sint, ac propter ipsum celebrentur, superiorem, quanto sol stellas antecellat. Dies erat singularis gaudii ac lætitiæ de resurrectione dominicæ, vt pote qui, (vti CHRYSOSTOMO [i] vocatur) erat optatum & salutare festum, dies resurrectionis domini nostri *IESU CHRISTI*, fundatio pacis, occasio reconciliationis nostri, finis con-

---

em VIII kalendas eiusdem inueniretur adscriptum, tantum me diuersitas illa permouit, vt clementissimo principi Marciano curam de hac re animi mei panderem, vt, præcipiente ipso, ab his, qui habent huius supplicationis petitionem, diligentius illic discussa ratione quaeretur, quo die possit veneratione sollempnitate rectius celebrari. Quo rescribente VIII kalendas Maias definitus est dies. Quia ergo studio vnitatis & pacis malui orientalium definitioni acquiescere, quam in tantæ festiuitatis obseruantia dissidere, noverit fraternitas vestra, die VIII kalendas Maias ab omnibus resurrectionem dominicam celebrandam: & hoc ipsum per vos aliis fratribus esse inrimandum, vt diuinæ pacis consortio, sicut vna fide iungimur, ita vnâ sollempnitate feriemur.

(b) Nazianz. orat. XIX. in fun. patris. Tom. I. p. 304. τὸ ἄγιον πάσχα καὶ περιβύπτον, ἢ βασίλισσα τῶν ἡμερῶν ἡμέρα. Et orat. XLII. de pasch. p. 676. πάσχα κυρίῳ αὐτῇ ἑορτῶν ἡμῖν ἑορτῇ, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, τρεῖς ἄνθρωποι πάντας, ἢ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαρμὰ ἐρχομένης, ἀλλ' ἡδὴ καὶ τὰς αὐτῆς χάριτος καὶ ἐπ' αὐτῇ τελουμένης, ὅσων ἀστέρων ἦλθας.

(i) Chrysostom. homil. LXXXV. de paschate. tom. V. p. 587. edit. Sauii. ἰδὲ ἡμῶν περιμαζέμεν ἢ ποδωπὴ καὶ σωτηρίας ἑορτῇ, ἢ ἀνυστάσιμος ἡμέρα τῆς κυρίῳ ἡμῶν ten-

tionum, destructio mortis & victoria de diabolo. Vnde in quibusdam antiquis scriptoribus ab omnibus reliquis diebus dominicis nomine *dominica gaudii* distinguitur, quemadmodum PAPEBROCIVS & PAGIVS [k] in vita *Pachomii* & *Theodori* observarunt, quorum sanctorum hic posterior mortuus esse dicitur *dominica gaudii*, quam hi viri docti non de alia, quam die dominica paschatis, intelligi posse existimant. Et hoc arguit, quod hæc trita & nota appellatio tunc temporis fuerit.

§. VI.

Hoc die imperatores, carceribus generatim apertis, omnibus reatu aliquo adstrictis veniam dabant, paucis quibusdam atrociorum & odiosorum criminum reis exceptis.

MAGNUM aliquod huius publici gaudii exemplum ab imperatoribus dabatur, qui hoc die carceres generatim aperire & edicto quodam, quod *indulgentiam paschalem* vocabant, omnibus reis libertatem restituere solebant, paucis quibusdam, qui atrociora & odiosiora commiserant crimina, exceptis. Hæc consuetudo primum coepit an. CCCLXVII, imperante *Valentino*, cuius duæ hanc in rem exstant leges in codice *Theodosiano*. Quarum prior his verbis concepta est [l]: *Ob diem paschæ, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adstringit, carcer inclusit, clausura dissolvimus: Adtamen sacrilegus, in maiestate reus, in mortuos, veneficus, siue maleficus, adulter, raptor, homicida, communionem istius muneris separentur. Valentinianus iunior & Theodosius*

Ἡσὴ Χριστῶ, ἢ τῆς εἰρήνης ἐπόθεσις, ἢ τῆς καταλλαγῆς ἀφραμῆ, ἢ τῶν πολέμων ἀναλοσις, ἢ τῶ θανάτῳ κατάλυσις, ἢ τῶ διαβόλῳ ἡτῆα.

(k) Papebr. vita Pachomii XIV Maii.

Pagi critic. in Baron. an. CCCLXX. n. IV. (aliis V.) Scripta ea epistola (Athanasii super sancti Theodori mortem) vt notat Papebrocius in vita SS. Pachomii & Theodori abbatum Tabennensium in Thebaide, die XXIV Maii, parágrafo XVII anno Christi CCCLXVIII post Theodori mortem, quæ, vt legitur in laudata vita, contigit *dominica gaudii*, id est, paschatis, vt Papebrocius interpretatur.

(l) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. III. Vid. leg. IV. eiusdem imper. ibid. Paschæ celebritas pollulat, vt quoscumque nunc agra expectatio quæssionis, pœnæque formido sollicitat, absolvamur. Decretis tamen veterum mos gerendus est, ne temere homicidii crimen, adulterii sceditatem, maiestatis iniuriam, maleficiorum scelus, insidias venenorum, raptusque violentiam sinamus euadere.

an. CCCLXXXI simile indulgentiæ edictum publicabant, iisdem solum criminibus exceptis, sub quibus expressius comprehendebant parricidium, incestum, & publicæ monetæ adulterationem [m], tamquam species homicidii, adulterii & proditiōnis, quæ propter infamem indolem suam maiorem detestationis notam sibi appositam habere deberent. Excipiebant etiam illos, qui in pristina sua relapsi fuerant crimina, eo quod principum indulgentia, quæ ad emendationem eos inuitare debebat, ad iterandum delictum illecebra eis fuisset. Idem imperator an. CCCLXXXV aliud decretum fecit, quod, quum vel tabellariorum negligentia vel alio casu principum litteræ tardius sæpe & post festum ad iudices perferantur, hi, simul ac dies paschatis [n] illuxisset, statim exsequi debeant, quod indulgere illi consueuerint, carceres aperiri & omnium vincula solui eisque libertatem restitui iubentes; illis duntaxat exceptis, quos dimittere scandalum futurum sit, quia actionibus suis gaudium lætitiæque communem sint potius contaminaturi. *Quis enim (elegantissime ait lex) sacrilego diebus sanctis indulgeat? Quis adulterio vel incesti reo tempore castitatis ignoscat? Quis non raptorem in summa quiete & gaudio communi persequatur instantius? Nullum accipiat requiem vinculorum, qui quiescere sepultos quadam sceleris inmanitate non fuit: patiatur tormenta veneficus, maleficus, adulteratorque monete: homicida, quod fecit, semper expectet: Reus etiam maiestatis de domino, aduersum quem talia molitus est, veniam sperare non debet.* Si vero ab his reis discesseris, reliqui omnes beneficium huius imperialis beneficentiæ hoc sancto tempore habebant. *Iustinianus* priores leges in codice suo non habet, habet autem hanc vltimam [o]; quod eam firmam & statam legem imperii *Romani* euasisse ostendit. *Gothi* quoque eam in legem suam adoptarunt, quemadmodum ex epistola quadam

(m) Ibid. leg. VI & VII. vid. lib. XVI. c. X. §. I. sub litt. (a) vol. VII. pag. 392. 393.

(n) Ibid. leg. VIII. Nemo deinceps (tardiores fortassis) affatus nostræ perennitatis expectet: exsequantur iudices, quod indulgere consueuimus. Vbi primum dies paschalis exlitterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula soluantur. Sed ab his secernimus eos, quibus contaminari potius gaudia lætitiæque communem, si dimittantur, aduertimus. Quis enim, cetera.

(o) Cod. Iustin. lib. I. tit. IV. de episcopali audientia leg. III.

CASSIODORI [p] apparet, quam ut elegantissime in hoc argumentum scriptam laudat GOTHOFREDVS. Patres antiqui non meminerunt solum huius paschalis indulgentiæ, sed de ea etiam sæpius cum laude loquuntur. Sic meminit eius, & quidem a Theodosio M. datæ eo ipso anno & tempore, quo tumultus Antiochie exortus statuæque imperatoriæ deiectæ erant, id est, an. CCCLXXXVII, CHRYSOSTOMVS, quando in homilia quadam ad populum Antiochemum inter alia [q] ait: *Per hos dies imperator missa epistola in honorem festi omnes ferme, qui carcere detinebantur, liberos dimisit. Hanc ergo, quum ad imperatorem venerit sacerdos noster (Flavianum intelligit, qui ad imperatorem ad mitigandam illius iram profectus erat) epistolam ipsi præleget suasque ipsi leges in memoriam reuocabit & ad eum dicit: Domi tue, vel a te ipso humanitatis exemplar habes: Noluisti iustam eadem facere, & iniustam poteris admittere? Conuictos & condemnatos ob festi reuerentiam dimisisti, & non obnoxios nihilque ausos damnabis? præsertim sollempnitate paschali? Nequaquam, o rex: tu hanc epistolam ciuitatibus omnibus mittens atebas: Utinam & defunctos resuscitare posses. Huic supplicamus huma-*

(p) Cassiodor. lib. XI. epist. vltima. Ad te claustrorum magistrum verba reuocemus &c. Ut tuos quoque gemitus consolemur, illos tibi tantummodo vendica, quos lex pietatis gratia non relaxat, ne, quum truculentis parceret, asperissima facinora leuigaret.

(q) Chrysostr. homil. VI. ad pop. Antiochen. p. 95. (p. 84. edit. Francof.) ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις πέμψας [ὁ βασιλεὺς] ἐπιστολὴν εἰς τὴν ἐορτῆς, τὰς τὸ δεσποτικόν αἰκνίας σχεδὸν ἀφῆκεν ἅπασας, καὶ ταύτην ὁ ἱερεὺς ὁ ἡμέτερος εἰσδύων ἀναγνώσεται τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τῶν οἰκείων αὐτὸν ἀναμώσει νόμων, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὅτι σὺ αὐτὸν παρακάλισον, καὶ τὰ σαυτῆ μίμησαι, οἷόνθεν ἔχεις τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας, δίκαιον ἢ εἰς αἰὶν ποιῆσαι φόνον, καὶ ἀδίκον ὑπομένειν ἐργασάσθαι; τὰς ἐληλεγεμένους καὶ καταδικαζέντας τὴν ἐορτὴν αἰδεῖσθαι ἀφῆκε, καὶ τὰς ἀνευδύνους καὶ μηδὲν τετολημκίας κατακρνεῖς, εἰπέ μοι, καὶ ταῦτα τῆς ἐορτῆς παράσης; μηδαμῶς, βασιλεῦ σὺ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διαλεγόμενος τὰς πόλεις ἔλεγες· εἴθε μοι δυνατὸν ἦν ἢ τὰς νεκρὰς ἀναστῆσαι ταύτης δέουσα τῆς φιλανθρωπίας, τῶν δέουσα τῶν βημάτων ἴν.

Id. homil. XX. ad popul. Antioch. tom. I. p. 256. (p. 225. ed. Frf.) μέμνησαι πρώην, ὅτε τῆς ἐορτῆς ταύτης καταλευθέρωσας ἐπιστολὴν ἐπέμψας πανταχῶς τῆς οἰκνίας, κελύσαν τὰς τὸ δεσποτικόν αἰκνίας ἀφείδαι, καὶ συγχωρεῖν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὡς ἂν ἀρκύνων ἐκείνων δεῖξαι σε τὴν φιλανθρωπίας ἐλεγεσθαι διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι εἴθε μοι δυνατὸν ἦν, καὶ τὰς ἀπεθόντας κλέσαι καὶ ἀναστῆσαι, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀναγαγεῖν ζῆν.

nitati, his nunc verbis supplicamus. AMBROSIVS [r] eodem argumento vtitur, quando *Valentiniano* iuniori exprobrat, quod *In-
stine* matris suasionem paschatis tempore episcopos quosdam catholicos carceri mancipasset, quo vincti alioquin dimitti sole-
rent: quod & ipse antea facere solitus erat, quemadmodum ex
iam memoratis eius legibus percepimus. Meminit eiusdem
consuetudinis GREGORIVS NYSSENVVS [r], qui loquens de re-
surrectione CHRISTI; Nullus, inquit, adeo aegritudine pressus & ob-
noxius est, quin per huius festi (paschatis) magnificentiam, mali sui
remissionem sentiat atque leuamen: hoc die nexi solvuntur, debitor di-
mittitur, seruus b.no & humano praeconio atque edicto ecclesiae manumit-
titur. Meminerunt etiam huius indulgentiae paschalis monachi
Eutychis haeretici, in libello supplice ad synodum secundam E-
pbesinam in actis concilii Chalcedonensis [t]: Superuenit & salutaris
passionis dies & sacra nox, & resurrectionis festiuitas, in qua quidem &
plurimis peccatoribus a sanctis patribus nostris irrogatae pœnæ solvuntur;
verum & ab imperatoribus criminum veis vincula relaxantur.

CHRYSOSTOMVS [u] porro rationem & fundamentum
huius paschalis indulgentiae nobis ostendit, quando ait: *Habi-
tantes in carceribus a vinculis solvunt* (imperatores in hebdomade
magna) *ut pro humano virili dominum suum imitentur: quia sicut ipse
gravi nos peccatorum carcere exsoluit, & innumeris bonis frui fecit:
eodem modo & nobis faciendum est, ut sumus imitatores misericordiae do-
mini Dei nostri.* Sic iterum in homilia in Psalm. CXLV. (quæ in

(r) Ambros. epist. XXXIII. (epist. XIV. tom. V. p. 207. fin. edit. Paris. MDCXLII.)

Itaque sanctis diebus hebdomadis ultimæ, quibus solebant debitor laxari vincula, strident catena, imponuntur collo innocentium, cetera.

(s) Nyssen. homil. III. de resurrect. Christi. Tom. III. p. 420. ἄδεις δὲ ἔστω κατῶ-
δουτος, ὡς ἄισον μὴ εὐρέσθαι· τῆ μεγαλοσπλαγχνίας τῆς ἐσθῆς οὐκ ὁ δεσμώτης λύεται,
ὁ χρεωστὴς ἀφίσταται, ὁ δάσλος ἀλευθερῶται τῷ ἀγαθῷ καὶ Φιλανθρώπῳ τῆς ἐκκλη-
σίας κηρύγματι.

(t) Concil. Chalced. act. I. tom. IV. concil. p. 278. ἐπέση καὶ ἡ τῆ σωτηρίας πάδας
ἡμῶν, καὶ οὐξ ἐσθῆ, καὶ ἡ τῆς ἀνοστάσεως ἐσθῆ, καθ' ἣν λύεται μὲν τοῖς πλεί-
στοις τῶν ἡμαρτηρότων τὰ ἀπὸ τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν ἐπιτίμια, λύεται δὲ πα-
ρὰ τῶν βασιλευσίων ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τὰ δεσμὰ τοῖς ἐπειθήνοισι.

(u) Chrysost. homil. XXX. in concil. tom. II. p. 427. (p. 329. edit. Francof.) Τὰς
τὸ δεσμώτηριον εὐκρίτως ἀφίσταται τῶν δεσμῶν, καὶ κατὰ δίκαιον ἀνθρωπίνην μι-
μνήσκει τὴν ἐλευθερίαν δεσπότην καθάπερ γὰρ αὐτοῖς, Φησι, τὰ χαλεπὰ δεσμώτηρις
τῶν ἀμαρτηρότων ἡμῶν ἀίψαι, καὶ τῶν μυρίων ἀγαθῶν παρεῖχει τὴν ἀπόλαυσιν·
τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡμῶς, προσήκει, εἰς δουλέμεθα μιμητὰς γενέσθαι τῆς
τῆ δεσπότης Φιλανθρωπίας. hebd-

hebdomade magna recitata & ideo utroque titulo insignita est): *Imperatoriae litterae*, inquit [x], *emittuntur, quibus edicitur, ut incole carceris catenis exsoluantur, ut, quemadmodum dominus noster, quum in aëth, siue apud inferos esset, omnes detentos a morte liberauit; ita & serui pro viribus quod possunt, conferentes, quo imitatores sint misericordiae dominicae, eximunt detentos e vinculis sensilibus, quum spiritualibus nequeant.* Vnde obseruari licet, has indulgentias principum non eo spectasse, ut homines sibi persuaderent, se vel culpa vel infamia criminum suorum esse purgatos, sed poena tantum illis debita liberatos. Culpa pariter & scandalum in illis remanebat, & ipsa indulgentia infamiae nota erat, eos aliquid istiusmodi veniae indigum fecisse arguens. Et hanc ob causam hae indulgentiae numquam vniuersis hominum societatibus dabantur promiscue, quia hoc fuisset notam infamiae & condemnationis innocentibus non minus quam nocentibus apponere; quemadmodum aliquando senatui toti *Romano*, indulgentiam petenti, propter senatores videlicet aliquot criminis cuiusdam reos, respondebat *Valentinianus* [y]. Singulis senatoribus indulgentiam suam promptam paratamque pollicebatur; indulgentiam autem toti senatui datam cum totius senatus infamia coniunctam fore aiebat, quia indulgentia eos ipsos, quos liberet, notet, & poenae quidem gratiam faciat, at non etiam infamiam criminis tollat. Quibus consonat illud poetæ:

Pœna potest demi, culpa perennis erit.

Utrumque autem est, imperatores prompti erant ad dandam mortalibus in hac sancta festiuitate, quamcumque poterant,

(x) Chrysost. homil. in psalm. CXLV. tom. III. p. 823. quæ est homil. LXXVIII. in hebdomadam magnam tom. V. edit. Sauiil. p. 541. (p. 713. edit. Francof.) *Βασιλικὰ καταπέμποντα γραμματα λέγοντα τὰς τὸ δεσμωτήριον οὐκ ἄντας ἀφίεδα τῶν δεσμῶν καθάπερ γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν ἐν αἶθρα γενόμενος, τὰς κατεχόμενες ὑπὸ τῆ θανάτου πάντας ἀπέλυσεν ἕτω δὲ καὶ οἱ δαῖλοι τὰ κατὰ δύναμιν εἰσφέροντες, καὶ τὴν δεσποτικὴν μιμνήμενοι Φίλων θρωπίαν, δεσμῶν ἀπολύσει τῶν αἰδητῶν, ἐπειδὴ τῶν νοητῶν ἐκ ἐχούσιν.*

(y) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgent. criminum. leg. V. Indulgentia, patres conscripti, quos liberat, notat; nec infamiam criminis tollit, sed poenae gratiam facit: In vno hoc, aut in duobus reis ratum sit: Qui indulgentiam senatui dat, damnat senatum.

indulgentiam, vt captiui clementiæ suæ, quam *CHRISTVM* dominum suum imitantes tribuebant, fierent participes, & opportunitate ista vterentur ad aliquanto plus agendum pro semetipsis, perfugiendo tamquam pœnitentes ad cælum petendoque sibi a throno gratiæ indulgentiam efficaciorém.

§. VII.

Hoc tempore homines maiore quam alias liberalitate vti soliti in seruos, donando eis libertatem.

PORRO obseruare ex antememorato *NYSSENI* loco possumus, moris fuisse hoc tempore, non solum detentos in carcere per publica principum edicta dimittere, sed priuatos quoque homines liberalitate vti consueuisse in alios, dando seruis suis libertatem. Quo ipso misericordiam declararunt, huic sancto festo apprime conuenientem, vbi generalis redemptio a seruitute, & vniuersalis libertas generi humano per resurrectionem domini Iesu Christi parta est. Ne vero aliquod impedimentum bonæ huic hominum ad istiusmodi liberalitatem propensioni obstaret, lege prouisum erat, vt, licet omnes reliquæ actiones iuridicæ per totam hebdomadem, quæ hanc festiuitatem insequeretur, cessare deberent, quidquid tamen ad seruorum manumissionem liberaliter agendum esset, id agi liceret, vtpote quod cum scopo & intentione sanctæ huius sollemnitatis consistere omnino posset. Discimus hoc ex lege quadam *Theodosii* [z] in codice *Iustiniano*, quæ habet: *Actus omnes seu publici sint seu priuati, diebus quindecim paschalibus* (hoc est, hebdomade ante & hebdomade post diem dominicam paschatis) *conquiescant. In his tamen emancipandi & manumittendi cuncti licentiam habeant. Et super his acta non prohibeantur.* Hæc eadem exceptio est, quam antea *Constantinus* fecerat [a] respectu diei dominicæ, qua omnes actiones iuridicæ prohibitæ erant, iis solum exceptis, quæ absolutæ essent necessitatis vel summæ caritatis, inter quas seruorum manumissionem refert, quæ proinde omni tempore permixta erat, quemadmodum supra, de die loquentes dominica, obseruauimus.

(z) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. VIII.

(a) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis. leg. I. vid. supr. cap. II. §. II. sub litte.

(s) pag. 19.

§. VIII.

Et in pauperes, largis muneribus eos donando.

VERVM hoc non vnum solum beneficentiæ eorum, durante hac sancta sollempnitate, exemplum erat. Liberalitatem enim suam ambiciosius exercere solebant in pauperes, quam nihil magis congruere in pascha crederetur, quam vt homines pauperes beneficentia sua exhilararent eo tempore, quo de communi misericordiarum fonte admonentur, quemadmodum in *instructiõibus* suis scite obseruat COMMODIANVS [b]. Vnde *Constantinus*, narrante EVSEBIO [c], simulac dies paschatis illuxerat, seruatoris nostri beneficentiam imitari studens, vniuersis gentibus, prouinciis ac populis largam manum porrigere solebat; opulentissima donans omnibus munera.

§. IX.

Integra hebdomas post diem paschatis celebrata cum sermonibus, synaxibus, aliisque deuotionis actibus, tamquam pars eiusdem festiuitatis.

NEQE vero actus suos pietatis ac deuotionis in die paschatis terminabant, sed integram etiam sequentem hebdomadem, tamquam partem eiusdem festiuitatis, obseruabant strictissime; agentes religiosos conuentus singulis diebus, non solum ad preces faciendas, sed ad audiendos etiam sermones & recipiendam sanctam communionem. Hoc ex parte intelligimus ex iis, quæ sub initium huius capituli §. I. obseruauimus: Quod videlicet vniuersa sollempnitas paschalis quindecim dies, siue duas integras hebdomades, complexa sit, vnam quidem ante, & alteram post diem resurrectionis dominicæ. Quod ad eam attinet, quæ sequebatur (& de qua heic solum loquimur) CHRYSOSTOMVS [d] plane adfirmat, quod quotidie sermonem per

(b) Commodian. instruct. cap. LXXV.

*Congruit in pascha, die felicissimo nostro,
Latentur & illi, qui postulant sub aëta diuina,
Erogetur eis, quod sufficit, vinum & esca*

(c) Euseb. vit. Constant. lib. IV. c. XXII. διαλυβέσης δὲ τῆς ἑω, τὰς σατηοῖας ἐνεργεσίας μιμῶμενος, πᾶσαν ἔδωσαν λαοῖς τι καὶ ἡμῶν τὴν ἐνεργετικὴν ἐξήπληξ δεξιῶν, πλῆσσια πάντα τοῖς πᾶσι δωρούμενος.

(d) Chrysostom. homil. XXXIV. de resurrect. Christi. tom. V. p. 521. 532. (p. 476.

totam hebdomadem habuerint. *Idcirco, inquit, septem dierum spatio consequenter collectam agimus, ac spirituales mensam vobis apponimus, ut nostra opera diuinis eloquiis persruamini, et vos singulis diebus instruamus, atque aduersus diabolum armemus. Et paullo post iterum: Idcirco septem consequentibus his diebus concionum doctrina fruimini, ut in luctarum palestra diligenter insituumini. Et totam illam sollempnitatem vocat nuptias spirituales, in quibus, quemadmodum in aliis nuptiis ad septem dies thalami prostant, christiani septem dierum spatio ad sacros thalamos sistere se soleant. Idcirco auctor constitutionum [e] seruos tota hac hebdomade otari iubet, ut publicis sermonibus aliisque diuini cultus officiis interesse possint. Idem requiritur in concilio secundo Matifconensi [f]: Sanctissimis illis sex diebus nemo seruite opus audeat facere, sed omnes simul coadunati, hymnis paschalibus indulgentes, perseverationis nostrae praesentiam quotidianis sacrificiis ostendamus, laudantes creatorem ac regeneratorem nostrum vespere & mane & meridie. In eandem sententiam concilium quoque Trullanum [g]: A sancta Christi Dei nostri resurrectionis die usque ad novam dominicam, tota septimana in ecclesiis vacare fideles iugiter oportet psalmis & hymnis & spiritualibus canticis, in Christo gaudentes festumque celebrantes, & divinarum scripturarum lectioni mentem adhibentes, & sanctis mysteriis iucunde & laute fruenter. Sic enim cum Christo exaltabimur, & una*

edit. Franco.) διὰ τῆτο ἐπὶ τὰς ἡμέρας ἐφεξῆς σύναξιν ἐπιτελοῦμεν, τὴν πνευματικὴν ὑμῶν παρατιθέμενοι τραπέζαν· ποιῶντες ὑμᾶς ἀπολαύειν θεῶν λογίων. Et paullo post: διὰ τῆτο ἐπὶ τὰς ἡμέρας ἐφεξῆς ἀπολαύετε διδασκαλίας, ὡς ἐ ἀκριβῶς μαθεῖν τὰ παλαιότατα.

(e) Constitut. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν μεγάλην ἐβδομάδα πᾶσαν, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἀγγελίωσαν οἱ ὅλλοι, ὅτι ἡ μὲν πάθος ἐστίν, ἡ δὲ ἀναστάσις, καὶ χρεῖα διδασκαλίας, τίς ὁ παθῶν καὶ ἀναστάς, ἢ τίς ὁ συγχωρήσας, ἢ καὶ ἀναστήσας. Magna hebdomade tota, & ea, que illum sequitur, serui orientur: quia illa, passionis est; hæc, resurrectionis; & opus est doceri, quis sit, qui passus est, item quis sit, qui pati permisit, qui que resistit.

(f) Concil. Matifcon. II. can. II.

(g) Concil. Trull. c. LXVI. Ἀπὸ τῆς ἀγίας ἀναστασίας χριστοῦ τῆς δεῆς ἡμῶν ἡμέρας μέχρι τῆς καινῆς καιρικῆς, τὴν ὅλην ἐβδομάδα ἐν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις σχολιάζειν δεῖ ἀπαραλείπτως τὰς πιστὰς, ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς πνευματικαῖς ἐν φωνοῦμέναις ἐν χριστῷ καὶ ἐορτάζουσαι, καὶ τῆ τῶν θεῶν γραφῶν ἀναγνώσει προσέχουσαι, καὶ τῶν ἀγίων μυστηρίων κατατροφῶνται· ἐσόμεθα γὰρ ἕτω χρι-

*resurgemus. Nequaquam ergo predictis diebus equorum cursus vel ali-
quod publicum fiat spectaculum.*

§. X.

*Nulla publica spectacula, hac tota durante sollemnitate,
permiffu.*

QVOD hoc concilium sub publicorum spectaculorum nomine heic prohibet, antiquioribus legibus imperialibus congruit, quæ non solum in die paschatis, utpote quæ vna ex diebus dominicis est, ea fieri vetant, sed prohibitionem ad totam quoque subsequenter hebdomadem extendunt. Ita enim *Theodosius* iunior[*h*] in paschatis & pentecostes diebus omnem theatrorum ac circensium voluptatem populis expresse denegari iubet, quamdiu recens baptizati alba vestimenta, cælestis lauacri lumen repræsentantia, gestent: (hoc est, ad sequentem usque dominicam, quæ, ut mox videbimus, clausula huius sollemnitatis erat:) Et ratio quidem huius probationis ibi redditur; quia durante isthac festiuitate totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupari debeant. Prohibitio etiam ad iudæos & gentiles extenditur, qui eatenus hosce sanctos dies reuereri iubentur, ut aliud esse sciant supplicatio-
num tempus, aliud voluptatum.

§. XI.

*Nullæ actiones iuridicæ, præterquam in quibusdam specialibus &
extraordinariis casibus.*

OB eandem rationem nullæ actiones iuridicæ hoc tempore permiffæ erant, præterquam in quibusdam specialibus & extraordinariis casibus. Exempli gratia, seruorum manumissio, quum esset res magnæ liberalitatis, nullis non temporibus permiffa erat; quemadmodum paullo ante [*] ex GREGORIO NYSSENO obseruauimus & lege *Theodosii*, quæ omnes permittit & confirmat actus, quos ad seruos manumittendos libertateque donandos fieri oporteat. Similis exceptio a *Theodosio*

ἡ συναντιθέμενοι τε καὶ συνανοψόμενοι μηδαμῶς ἐν ἐν ταῖς προκειμέναις ἡμέραις ἵπποδρομία ἢ ἕτερα δημώδης διαίτιτελεύσειω.

(*h*) Cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectac. leg. V. Vid. cap. II. §. IV. sub litt.

(*z*) pag. 31.

(*) Vid. §. VI. & §. VII. huius capituli.

iunior & *Honorio* [i] facta est in negotio examinandi piratas, quia hoc statim fieri salus publica poscebat. Adeoque istiusmodi conſecratorum hominum examinatio permiſſa erat in quadrageſima & die feſto paſchatis. Hiſce autem neceſſitatis caſibus exceptis, reliquæ actiones forenſes omnes hoc tempore in honorem feſtiuitatis paſchalis prorsus ceſſabant. Exſtant hanc in rein leges *beodoſi* in vtroque codice [k], quibus integri quindecim dies ſollemnitate paſchales, hoc eſt, hebdomas diem paſchatis antecedens, dicta hebdomas magna, & hebdomadas diem paſchatis ſequens, omnibus actionibus & negotiis forenſibus liberae eſſe ſtaſuntur; ſolis ante memoratis caſibus exceptis. Saepe etiam *AVGVSTINO* [l], *CHRYSOSTOMO* & aliis memorantur, quorum loca heic in medium producere nihil attinet, quia iam ſupra[*], alia ſic ferente occasione, a nobis adducta ſunt.

§. XII.

Dominica poſt paſcha, communiter dicta dominica noua & dominica in albis, ſollemniffime obſeruata, tamquam concluſio feſtiuitatis paſchalis.

NEQVE heic animaduertere neceſſe habemus, paſcha fuiſſe notiſſimum & ſollemniffimum baptiſmi tempus in eccleſia, quia hac de re diſtincte loquuti ſumus, vbi de baptiſmo egimus: ſed obſeruamus ſolum, quod dominica poſt paſcha, quæ paſchalis ſollemnitate concluſio erat, magnis ritibus & cærimoniis celebrari conſueuerit. Hac enim die neophyti, ſiue homines recens baptizati, alba veſtimenta ſua exuere & in ſacra-

(i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXV. de quaſtionibus. leg. VII. Præſentiarum iudices moneantur, vt in ſcruatorum latronum quaſtionibus nullum quadrageſimæ, nec venerabilem paſcharum diem exiſtiment excipiendum, ne differatur ſecratorum proſidio conſiliorum &c.

Vid. Cod. Theod. lib. XIII. tit. V. de nauiculariis. leg. XXXVIII. in fin. Hujuſmodi igitur inquiſitio etiam diebus feriatis & deuotionum, abſque vlla obſervatione, peragenda eſt.

(k) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Sanctos quoque paſchæ dies, qui ſepteno vel præcedunt numero vel ſequuntur, in eadem obſervatione numeramus. Vid. cod. Juſtin. de feriis leg. II. VII. VIII.

(l) Auguſtin. ſerm. XIX. inter editos a Sirmondo. Vid. §. I. huius cap. ſub litt. (e) pag. 88. Chryſoſtom. homil. XXX. in geneſ. & in pſalm. CXLV.

(*) Vid. §. I. ſub litt. (e) pag. 88. Et §. VI. ſub litt. (u) & (x) pag. 112. 113.

rio ecclesiæ reponere solebant. Vnde, vti interdum *octaua paschatis* vocabatur, quod esset sollempnitatis paschalis conclusio: ita magis nota erat nomine *dominicæ in albis*. Sub quibus nominibus aliquoties apud AVGVSTINVM, in sermonibus eius hoc die habitis, reperitur: quorum alii recitati dicuntur [m] *dominica in octauis paschæ*; & alii *dominica in albis* [n], si quid pretii tituli isti habent, qui forte ab aliis scriptoribus ætate *Caroli magni* additi sunt, cuius tempore hæ communes appellationes erant inter omnes rituum expositores in ecclesia *Latina* [o]. A *Græcis* autem scriptoribus aliter appellatur, nimirum *καινή κυριακή*, vel *διακαινίσμιμος*, i. e. *dominica noua*. Sub qua appellatione sermones in eam apud GREGORIVM NAZIANZENVM [p] & IOANNEM CHRYSOSTOMVM reperiuntur. Et concilium *Trullanum* [q] eodem nomine eius meminit, *A sancti Christi resurrectionis die*, inquit, *usque ad NOVAM DOMINICAM* tota septimana in ecclesiis vacare fideles iugiter oportet psalmis & hymnis & spiritualibus canticis, &c. Vocabatur ita a renouatione hominum per nouam natiuitatem baptismi; vtpote qui erat conclusio magnæ festiuitatis paschalis, in qua baptizati erant & regeniti ex aqua & spiritu sancto, & tunc induti nouis & albis vestimentis, nouam lucem ac natiuitatem suam repræsentantibus, quæ quum dominica sequente deponerent, dies illa *noua dominica*, a tota actione eam antegressa, nuncupabatur. Quomodo sex dies antecedentis hebdomadis *dies neophytorum* dicebantur ex eadem ratione: Sicut in AVGVSTINO [r] legimus, qui, loquens de tempore a die dominica paschatis ad diem dominicam proxime sequentem, vocat id *octo dies neophytorum*, vtramque dominicam huic numero accensens.

(m) Augustin. ferm. de temp. CLX. CLXII. CLXIII. CLXIV.

(n) Id. ferm. XIX. ex editis a Sirmondo.

(o) Vid. Vicecom. de ritib. bapt. lib. V. c. XII.

(p) Nazianz. orat. XLIII. *εἰς καινὴν κυριακήν*. Chrysolom. homil. CVI. in dom. nou. tom. VII. edit. Saul. p. 575.

(q) Concil. Trull. can. LXVI. Vid. sub litt. anteced. (g) pag. 116.

(r) Augustin. epist. CXIX. ad Ian. c. XVII. Vt quadraginta illi dies ante pascha obseruentur, ecclesiæ consuetudo roborauit, sic etiam vt octo dies neophytorum distinguantur a ceteris, id est, vt octauus primo concinat &c.

LIBRI VICESIMI
CAPVT SEXTVM
DE PENTECOSTE.

S. I.

Pentecoste duplici sensu inter veteres accepta. Primum pro quinquaginta diebus inter pascha & pentecosten, & deinde pro unico die festi pentecostalis.

PROXIMA magna sollempnitas erat *pentecoste*, quæ duplici sensu apud veteres accipitur. Interdum enim totum intervallum quinquaginta dierum inter pascha & pentecosten significat, quod continuum festum erat; interdum vero sensu strictiore accipitur pro particulari isto tempore, commemorationi descensus spiritus sancti super apostolos præstituto. Priori sensu TERTULLIANVS [a] de ea loquitur, quando de ethnicis quasi triumphans ait: *Ethnicis semel annuus dies quisque festus est: Tibi (apud christianum loquitur) octavo quoque die, (i. e. die dominica.) Excerpe singulas sollempnitates nationum, & in ordinem texe, pentecosten implere non poterunt.* Sic iterum alio loco [b]: *Diem baptisimo sollempniorem pascha præstat, exinde pentecoste ordinandis laaveris latissimum spatium est, quo & domini resurrectio inter discipulos frequentata est, & gratia spiritus sancti dedicata, cetera.* Vbi planum est, TERTULLIANVM pentecosten non pro unico isto die accipere, quo super apostolos venit spiritus sanctus, sed pro universo illo tempore, quo cum discipulis suis conuersatus est seruator, vt resurrectionis suæ illis daret documenta. Idcirco licet IOSEPHVS VICECOMES [c] sugillet LVDOVICVM VIVEM, quod illud statuerit, ISAACVS tamen HABERTVS [d] ex

(a) Tertull. de idolo. atr. c. XIV.

(b) Tertull. de bapt. c. XIX.

Vid. can. apostol. XXXVII. & can. XX. concil. Antiochen. vbi quartæ hebdomadis pentecostes mentio iniicitur.

(c) Vicecom. de ritib. bapt. lib. I. c. XXV. Neque adferentior Ludouico Viui, qui in Grammaticæ ludo edoctus, S. Augustini libros de ciuitate Dei exponere parum feliciter adgressus est. Is enim nota (k) in cap. VIII. lib. XXII. a paschate ad pentecosten, *baptisimum quotidie administrari solitum, nullo auctore affirmat.*

(d) Habert. archierat. part. VIII. obseruat. IV. p. 134. Immerito Iosephus Vicecomis

his locis TERTULLIANI cum defendit. Et GVILLIELMVS CAVEVS [e] & alii viri docti idem sentiunt. In primis vero GOTHOFREDVS multam nauat operam, vt hoc per *quinquagesimam*, quod vocabulum *Latinum pentecostes* est, demonstret intelligi in decantatissima illa *Theodesi* iunioris lege, qua [f] publica spectacula, durantibus paschatis & pentecostes sollempnitatibus, prohibet, quæ sollempnitates ibi per duas hæcæ circumstantias describuntur. Primo; quod neophyti alba vestimenta sua; nouam sancti & cælestis lauacri lucem & natiuitatem imitantia, deponant: Et deinde, quod hoc tempore *apostolicæ passiones*, hoc est, acta apostolorum, in commemoratiõnem & confirmationem doctrinæ christianæ de resurrectione dominica legantur.

§. II.

Quo durante tempore, ecclesia præcipue sese exercebat in lectione ac meditatione actuum apostolorum, resurrectionem Christi mirifice confirmantium.

POSTERIOR harum circumstantiarum, peculiaris nota characteristica est, non vnus cuiusdam diei, sed vniuersi temporis inter pascha & pentecosten; quo durante tempore moris erat in ecclesia legi acta apostolorum, quemadmodum ex diuersis locis CHRYSOSTOMI condiscimus, quæ manifesto ostendunt, eum pentecosten accipere pro integris quinquaginta diebus inter diem dominicam paschatis & diem dominicam pentecostes. Vna aliqua homilia maxime eo spectat, vt respondeat quæstioni [g], *Cur in pentecoste acta legantur?* Sermo ipse hanc habet

mes opere de baptismi ritibus sugillat Ludouicum Vivem, quod dixerit, id moris fuisse, vt toto illo temporis decursu a pascha ad pentecosten baptizaretur: nullo, inquit auctore. Sed nos auctorem illi subministramus, Tertullianum lib. de baptism. ad fin. *Diem sollempniorem* &c.

(e) Cave prim. christ. p. 307. edit. Anglic. (p. 248. 249. edit. Germanic. citat. ad libr. XI. c. VI. §. VII. sub litt. g. vol. IV. p. 240.)

(f) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis. leg. V. Paschæ etiam & *Quinquagesimæ* diebus, quamdiu cælestis lumen lauacri imitantia nouam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur: quo tempore & commemoratio apostolicæ passionis, totius christianitatis magistrix, a cunctis iure celebratur omni theatrorum atque circensium voluptate populis denegata &c.

(g) Chrysol. hom. l. XIII. Cur in pentecoste acta legantur. tom. V. pag. 949.

inſcriptionem, & in reſponſione ad hanc quaëſtionem, in ſingulis feſtis ea ex ſcripturis legi, ait, quaë in ſingulis acciderint. Sic in die paſſionis omnia legi, quaë ad crucem pertineant; & in magno ſabbato, ſiue pridie diei paſchatis, quaë de traditione, cruce, morte ac ſepultura ipſius agant; in die paſchatis, quaë reſurrectionem eius condoccant. Tum autem illud videtur aliquid difficultatis habere, Cur acta apoſtolorum, quaë miraculorum, poſt pentecoſten ab eis patriatorum, hiftoriam continent, legantur in hoc interuallo, pentecoſte nondum perfecte finita. Ad quod reſpondet, miracula apoſtolorum, in iſto libro perſcripta, eſſe demonſtrationem reſurrectionis dominicæ. Quod igitur huius reſurrectionis maxime fidem faciat, hoc ſtatim poſt crucem & reſurrectionem patres legi ſtauiſſe, vt homines manifeſtam & indubitatam huius myſterii probationem haberent. Atque hinc firma & ſtata regula in vniuerſa eccleſia facta eſt, vt *acta apoſtolorum* hiſce quinquaginta diebus legerentur, quemadmodum ex multis aliis locis CHRYSOSTOMI [b], AVGVSTINI [i], CASSIANI [k], & concilii quarti *Tolerani* [l] intelligimus, quaë quia libro quodam anteriore [*] recitauiſus, hoc loco repetere ſuperſedemus.

§. III.

Ieiunare & poſitis genibus adorare hoc tempore æque ac die dominica vetitum.

DVRANTE hoc tempore ieiunare & poſitis genibus adorare perinde ac die dominica prohibitum erat, quia hiſce di-

(homil. LXVI. p. 849. ſeq. edit. Francof.) Vid. lib. XIV. c. III. §. III. ſub litt. (z) & (a) vol. VI. p. 64. 65.

(b) Chryſoſtom. homil. XXXIII. in Genef. p. 478. (p. 369. cit. edit.) Vid. lib. XIII. c. VI. §. II. ſub litt. (h) vol. V. p. 202. Homil. XLVII. tom. V. p. 637. (homil. L. p. 569. edit. Francof.) Vid. lib. XIV. c. III. §. III. ſub litt. (b) vol. VI. p. 66. Homil. XLVIII. in inſcriptionem altaris act. XVII. tom. V. p. 650. (homil. LI. p. 580. 581. edit. Erf.) ibid. ſub litt. (c).

(i) Auguſtin. traſt. VI. in Ioan. tom. IX. p. 24. (p. 56. 57. Baſil. MDLXIX.) ibid. ſub litt. (y) p. 64.

(k) Caſſian. inſtitut. lib. II. c. VI. Vid. ibid. ſub litt. (e) p. 66.

(l) Concil. Toler. IV. c. XVI. Vid. ibid. ſub litt. (f) p. 67.

(*) Lib. XIV. cap. III. §. III.

ebus ex instituto resurrectionis dominicæ memoriam lætandi celebrabant. Manifestum hoc est ex verbis TERTULLIANI *(m)*, *Die dominica, iniquientis, ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare: Eadem immunitate a die pasche in pentecosten usque gaudemus.* Idem dicit EPIPHANIVS *[n]*: *Quinquaginta pentecostes diebus neque genua flectuntur, neque ieiunium indicitur.* Et hæc consuetudo de non submitendis per hosce dies genibus firma & stata regula facta est a concilio Nicæno *[o]*: *Quoniam sicut quidam, iniquiunt patres isti conscripti, qui in die dominico genu flectunt, & ipsi diebus pentecostes, ut omnia similiter in omni parochia seruentur, visum est sanctæ synodo, ut stantes Deo orationes effundant.* Non omnes tamen ecclesiæ huic regulæ sese penitus submitserunt, nec hanc regulam tam exacte obseruarunt in pentecoste, quam quidem in die dominica. AVGVSTINVS enim ait *[p]*: *Vt stantes in illis diebus (pentecostalibus) & omnibus dominicis cremus, vtrum vbiq; obseruetur, ignoro.* Et CASSIANVS *[q]* adhuc expressius dicit, quod in monasteriis Syriæ hanc regulam, quæ flexis genibus preces facere vel ieiunare in pentecoste prohibeat, non multum curarint, licet vicini *Aegyptii* vtramque consuetudinem obseruarint studiosissime. Cuius rei diuerlitate inductum se diligentius in eius causam ait inquisisse, responsumque tulisse, quod, quum hoc festum in honorem ac memoriam resurrectionis dominicæ celebretur, tempus sit maximæ lætitiæ: ieiunium autem ac genuum inflexio *[r]* tali festiuitati non conueniat, vtpote poenitentiae ac luctus indicium: Ideo in hisce diebus

(m) Tertull. de coron. milit. c. III.

(n) Epiph. exposit. fid. n. XXII. - διχα. μένης τῆς πεντηκοστῆς ἔλης τῶν πενήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς ἕτε γωνυκιστικὴ γίνονται, ἕτε νηστία προστάττει.

(o) Concil. Nic. can. XX. ἐπειδὴ τοῖς εἰσιν ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς πεντηκοστῆς ἡμέραις ἐπὶ τῶν πάντων ἐν πάσῃ παρουσίᾳ φυλάττεται, ἐστῶτας ἰδοῦν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδίδου τῷ θεῷ.

(p) Aug. epist. CXIX. ad Ianuar. c. XVII.

(q) Cassian. collat. XXI. c. XI. Cœpimus diligentius percontari, cur apud Aegyptios tanta obseruatione caueretur, ne quis penitus totis quinquagesimæ diebus vel genua in oratione curuaret, vel vsque ad horam nonam ieiunare præsumeret, eoque id diligentius perscrutabamur, quod nequaquam hoc tanta cautione seruari in Syriæ monasteriis videramus.

(r) Ibid. c. XX. Ideo in ipsis diebus nec genua in oratione curuantur, quia inflexio genuum velut poenitentiae ac luctus indicium est. Vnde etiam per

se nec ieiunare, nec flexis genibus adorare, sed laudes & halleluiah Deo canere pro resurrectione dominica. Hæc consuetudo canendi halleluiah, quæ multis in ecclesiis obtinebat, huic temporis interuallo peculiaris erat & propria; in aliis autem ecclesiis alia occasione obseruabatur. Qua de re plura lector videre potest in libro quodam antecedente [*], vbi de psalmodia ecclesiæ egimus.

§.IV.

Omnia etiam publica spectacula & comædiæ; non autem actiones forenses vel opera interdictæ.

SED pergimus in præsentis festiuitatis consideratione, vbi obseruandum porro est, habuisse eam tantam reuerentiam ac venerationem, vt *Theodosius* iunior princeps religiosus omnem theatrorum atque circensium voluptatem, durante integra hac sollempnitate, populis denegandam duxerit; quod hoc tempus sit sollempnioris adorationis, vbi totæ christianorum mentes Dei cultu occupatæ & miraculorum, per apostolos ad confirmandum euangelium patrum, commemorationi intentæ esse debeant, quemadmodum in lege sua [†], hunc in finem promulgata, obseruat. Actiones autem forenses & administratio iustitiæ res magis necessariae erant, quam delectationes ludicræ; neque adeo cessare iussæ hoc temporis interuallo, sed prima tantum hebdomade post pascha, quæ festiuitati paschali accensebatur. Simulac finita ea esset, forum aperiabatur & omnes actiones reuocabantur, vt aliis temporibus, quod ex sermone *AVGVSTINI* patet, quem in *octauis paschatis*, siue *dominica in albis*, habuit, vbi ait [‡]: *Peracti sunt dies feriat, succedent iam illi conuentionum, exactioinum, litigiorum.* Vt adeo hoc respectu reliquias horum quinquaginta dierum aliis magnis festiuitatibus inferiores fuisse; in hoc vno autem discrimen aliquod inter eas in lege factum esse appareat. Et respectu

---

omnia eandem in illis sollempnitate, quam die dominica custodimus, in qua maiores nostri nec ieiunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reuerentiam resurrectionis dominicæ tradiderunt.

(*) Lib. XIV. cap. II. n. IV. vol. VI. p. 41. seqq.

(†) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis. leg. V. Vid. cap. II. §. IV. sub litt.

(‡) pag. 31.

(†) Augustin. serm. XIX. ex editis a Sirmondo. Tom. X. p. 811.

rerum ecclesiasticarum eadem fere religiosa sollempnitate, qua alii dies festi, celebrabantur, quemadmodum ex hæcenus dictis apparet. Tantummodo viri quidam docti recte notant, obseruationem huius sollempnitatis non requisisse ab hominibus, tenuioribus sane & inopibus, intermissionem laboris. Hoc enim de die tantum dominica & de quibusdam maioribus festiuitatibus præceptum erat; vti ex auctore *constitutionum* apparet, qui loquens [u] de diebus, quibus otuari debeant serui, nominat diem dominicam, sabbatum, natalem Christi, epiphaniam, magnam hebdomadem in quadragesima & eam, quæ illam sequitur, adscensionem & pentecosten, quatenus hæc significat diem, qua spiritus sanctus descendit super apostolos, nihil autem de pentecoste dicit, sensu latiore accepta, quatenus quinquaginta dierum decursum a die resurrectionis dominicæ ad diem effusioni spiritus sancti sacrum significat. In concilio *Illiberritano* [x] seuerus canon habetur aduersus quosdam, qui diem pentecostes prauo instituto post pascha celebrent, non quinquagesimam sed quadragesimam. Non autem liquet, quod patres illic congregati integros quinquaginta dies, sed tantum vnicum illum diem pentecostes iusto quidem tempore celebrari velint. Quod si autem amplius quid spectent, ALBASPINAEVUS [y] tamen eos hæc non putat præcipere, vt dies isti cessatione operarum celebrentur, sed tantum ieiunii relaxatione & omissione adgeniculationum, publicis

(u) Constat. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν πεντηκοστὴν ἀργύτωσαν, διὰ τὴν παρακλίαν τῆ ἀγίας πνεύματος, τὴν δωρηθεῖσαν τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστόν. In pentecoste ferientur, ob spiritus sancti aduentum, concessum eis, qui in Christum crediderunt.

(x) Concil. Illiberrit. c. XLIII. Pravam institutionem emendari placuit, iuxta auctoritatem scripturarum, vt cuncti diem pentecostes post pascha celebremus, non quadragesimam sed quinquagesimam. Qui non fecit, nouam hæresin induxisse notetur.

(y) Albaspin. in loc. Non omnino liquet hoc canone decretum, diem duntaxat pentecostes, an quinquaginta post pascha dies celebrandos: vulgaris lectio de solo pentecostes die, emendata totos quinquaginta dies festiuos habendos statuisse videtur, his adiectis, non quadragesimam, nisi quinquagesimam. Præterea certum est superioribus temporibus pentecostes, non vnicum diem; a paschate ad pentecosten totos dies a christianis celebratos. Tertullianus; *Excerpe singulas festiuitates nationum, vix pentecosten im-*

de more missarum sacrificiis, eucharistiæ quoque, (quæ probabiliter singulis diebus, durante hac tota festiuitate, administrata est) suntione, aut elogiis recitandis. Atque his in rebus pentecostes, sensu latiore acceptæ, consistebat obseruatio.

§. V.

De die adscensionis, eius antiquitate & obseruatione.

IN longæ huius & continuæ festiuitatis pentecostalis cursu vnus quidem dies curatius memorandus nobis est, priusquam ad ipsam pentecosten deueniamus. Dies hic est *adscensionis* siue adsumtionis seruatoris nostri in cælum. Cuius festiuitatis obseruatio tam antiqua erat, vt AVGVSTINVS originem eius non aliunde, quam vel ex institutione apostolica, vel ex generali consensu ecclesiæ deriuare posset. *Illæ, inquit [2], que non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, datur intelligi, vel ab ipsis apostolis, vel plenariis conciliis, quorum in ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri. Sicut quod domini passio & resurrectio & ADSCENSIO in cælum, & aduentus de cælo spiritus sancti anniuersaria sollempnitate celebrantur.* Certum igitur est, festum adscensionis generatim in omnibus ecclesiis longe ante Augustini ætatem fuisse obseruatum. CHRYSOSTOMVS sæpe de eo loquitur sub nomine ἀναλήψεως. Nam vt ne memoremus duos sermones in HENRICI SAVILII editione [a] in adscensionem, qui spurii habentur, v-

plere poterunt. Nicænum quoque concilium, eosdem quinquaginta dies sollempnes fuisse indicat, vetitis adgeniculationibus. Quapropter in eam potius sententiam hunc canonem acciperem, vt dies quinquaginta, quam vnicum pentecostes diem obseruandum statuat; verum qua cærimonia quinquaginta illi dies tradacerentur, non liquet: non cessatione operarum, neque enim credibile videbitur, tenuiorum sane & inopum causâ; quos ab intermissione laboris pagani facile internoscere potuissent, quapropter potius existimarem, quantum ego conicere possum, dies illos celebrari & agitari consueuisse publicis de more missarum sacrificiis, eucharistiæ quoque suntione sanctissime obiti, aut elogiis recitandis. Adde etiam commune quoddam & publicum gaudium, quo elati ieiunare desinerent, Deumque stantes omiâ genullectione, laudibus & hymnis extollerent & benedicerent.

(2) Augustin. epist. CXVIII. ad Ianuarium.

(a) Chrysostom. homil. LXIII. tom. VII. p. 426. edit. Sauii. εἰς ἀνάληψιν τῆς κυρίου

num aliquem habet in adfumptionem [b], cuius fides numquam in dubium vocata est, vbi hoc festum appellat, *illustrem ac resurgentem diem adfensionis crucifixi*. Et in alia homilia [c] in pentecosten, enarrans magnas sollempnitates, illam proxime antegressas, ait: *Nuper festum crucis celebravimus, passionis ac resurrectionis, ac deinde domini nostri Iesu Christi in calos adfensus &c.* Similiter auctor *constitutionum* [d] diem adfensionis magnis sollempnitatibus christianorum adnumerat, propter finitam tunc in terra œconomiam *CHRISTI*. Apud *Cappadoces* hæc dies dicebatur *ἐπισωζομένη, ἐπισοζομένη*. Ita enim *LEO ALLATIVS* [e] in manuscripto codice *GREGORII NYSSENI* se reperisse adfirmat. Et homilia quædam *CHRYSOSTOMI* [f] dicitur habita *τῇ κυριακῇ τῆς σωζομένης* siue *ἐπισωζομένης*, *dominica ἐπισοζομένης*, quam curatores editionis *Sauiliana* pro *dominica in albis*, siue *dominica proxima post pascha*, accipiunt. *IOANNES CASPAR SVICERVS* [g] autem & *LEO ALLATIVS* *dominica* post adfensionem intelligunt, quæ hinc denominationem nacta sit. Cur

ρίε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Et homil. LXIV. ibid. p. 466. εἰς τὴν ἀγίαν ἀνάληψιν τῆ κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

- (b) Id. homil. XXXV. in adfumpt. tom. V. p. 537. edit. Paris. (hom. XXXVIII. p. 477. edit. Francof.) γυν ὅτε τῆ σαυρωθέντος τὴν ἀνάληψιν ἀρχομεν, τὴν Φαιδραυ ταύτην καὶ ἐξασράπλισαν ἡμέραν.
- (c) Ibid. homil. XXXVII. in pentecost. p. 560. (homil. XL. p. 508. edit. Francof.) πρῶτον μὲν ἔν ἐορτάσαμεν τὸν σαυρόν, τὸ πάθος, τὴν ἀνάστασιν, μετὰ ταῦτα τὴν εἰς ἔρανὸν ἀνοδὸν τῆ κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
- (d) Constitut. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν ἀνάληψιν ἀργαίτωσαν, διὰ τὸ πέρασ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας.
- (e) Allat. de dominicis & hebdomad. Græcor. §. XXVIII. Ascensio quoque domini apud Cappadoces *ἐπισωζομένη, ἐπισοζομένη*, dicebatur. Erat adnotatum in manuscripto codice Gregorii Nysseni: *τῇ ἐπιχωρίῳ τῶν Καππαδοκῶν ἔδει ἐπισωζομένη λέγεται ἡ ἀνάληψις τῆ κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Vernaculo Cappadocum vsu ἐπισοζομένη dicitur ascensio domini nostri Iesu Christi.* Legiturque inter Audriantas Chrysofostomi homilia, *τῇ κυριακῇ τῆς ἐπισωζομένης, dominica ἐπισοζομένης*. Latinis hæc dominica est, *quinta post pascha*. Hebdomas ista *ἀναλήψιος, a festiuitate ἀναλήψεως, ascensionis*, vocatur a Theodoro Studita.
- (f) Chrysofostom. homil. XIX. ad popul. Antioch. (p. 709. edit. Francof.) τῇ κυριακῇ σωζομένης πρὸς τὴς ἀπὸ τῆς χώρας.
- (g) Suer. thesaur. eccles. voce *ἐπισωζομένης* p. I. pag. 1194. Quid *ἐπισωζομένη* sit, docet Leo Allatius de dominicis & hebdomadibus Græcorum. Ascensio apud Cappadoces &c. vid. sub litt. (e).

adscensio ita vocata sit, non facile est ad hariolandum. Forte ideo esse potest, quia per seruatoris nostri adsumtionem in cælum tota œconomia incarnationis eius & redemptionis humani generis iam finita erat, quemadmodum auctor *constitutionum* loquitur. Et CHRYSOSTOMVS [h] in eundem modum edisserit: *Hodie humanum genus reconciliatum est Deo. Hodie diurna similitudo longumque bellum deletum est atque sublatum. Hodie pax quaedam nobis admirabilis rediit, non antea vniquam expectata. Quis enim sperasset fore, vt Deus supremus homini reconciliaretur? Et paucis interiectis: Nos, qui terra videbamur indigni, hodie in cælum sublati sumus; qui ne terreno quidem principatu eramus digni, ad supremum cæleste regnum adscendimus. Cælum peruasimus, thronum regalem atque dominium apprehendimus, & natura, propter quam paradysum seruabant cherubim, ipsa supra cherubim sedet hodie.* Mens eius est, quod CHRISTVS, tamquam primitiæ naturæ nostræ in perfectione, exaltatus sit in cælum; & omnia membra eius quodam modo iam participent istam gloriam, sperentque fore, vt tempore suo in nubibus ei occurrant & in eundem locum transferantur, quo præcurfor eorum pro illis ingressus est. Hæc optima ratio est, quam in præsentī de hoc nomine *epifozomenes* dare possunt, & applicatio eius ad celebrem festiuitatem adscensionis siue adsumtionis redemptoris nostri in cælum. Non necesse fuerit in modum obseruandi illam inquirere. Quum enim in mediam pentecosten incideret, certum est, eam omnes ritus & cærimonias habuisse, quæ ad hanc festiuitatem pertinerent, nec vniquam sine congruo sermone esse transactam, quo mortales ad eleuandum animas suas, & ascendendum vna cum CHRISTO corde & mente sua in cælum excitarentur, sub spe obtinendi illud posthac, tamquam propriam & æternam ani-

(h) Chrysostom. homil. XXXV. in adscens. tom. V. p. 131. & 136. (p. 490. ed. Frif.)

σήμερον καταλλαγῆ τῷ Θεῷ πρὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων γενέσθαι γένος. σήμερον ἡ χρονία ἔχθρα κατελύθη, καὶ ὁ μικρὸς πόλεμος σήμερον εἰρήνη θαυμασίῃ τις ἐπαγγέλλειν, ἀδέποτε προσδοκῆθεῖσα πρότερον τίς γὰρ ἂν ἠλπίσειν, ὅτι Θεὸς ἀνθρώπῳ καταλλάττεσθαι ἔμελλεν; --- ἡμεῖς, οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι Φανέντες, σήμερον εἰς ἐξουδὴ ἀνήχθημεν οἱ μὴδὲ τῆς κάτω ἀρχῆς εἶτασι ἀξιοί, πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνέβημεν τὴν ἰσὺ ὑπερίβημεν τὰς ἐξουδὴ, ἐπὶ τοὺς βόμθου τῶ Θεοῦ τῆ βασιλείᾳ. καὶ ἡ φύσις, δι' ἣν ἐφύλαττε τὸν παράδεισον τὰ χειρῶν, αὕτη ἐπάνω τῶν χειρῶν κατέθηται σήμερον.

mae pariter & corporis sui habitationem. Quod autem ad ridiculam pompam attinet, quam nonnulli hic illic adhibere consueverunt, ad representandam adscensionem *CHRISTI* in ecclesia, trahendo imaginem *CHRISTI* in summum ecclesiae laquear, & imaginem diaboli deiiciendo ardentem, ad representandum casum eius instar fulguris de caelo, cum pluribus aliis eiusdem generis ineptiis (quae ex THOMA NAOGEORGO apud RVDOLPHVM HOSPINIANNVM [i] descriptae videri possunt) earum rerum omnium antiqua ecclesia plane ignara fuit. Posteriorum enim temporum inuentio sunt, ubi carimoniae superstitiosae religionem conuerterunt in iocum & risum, magnasque diuinæ legis res ludicrae pompae & comediae, quam venerabilibus christianae fidei mysteriis, similibus reddiderunt. Sed reuertimur ad ecclesiam antiquam.

§. VI.

De pentecoste sensu strictiore accepta, prout denotat festum diem descensus SPIRITVS SANCTI super apostolos.

CONCLUSIO longae huius festiuitatis pentecoste erat, sen-

(i) Hospin. de festis christian. p. 72. (p. 110. edit. Geneuens. MDCLXXIV.) In hoc Christi festo, quo memoria adscensionis Christi in caelos, & complementi salutis ac redemptionis nostrae, celebrari debebat, multa ridicula, immo profana & impia in papatu hodie fiunt, de quibus Thomas Naogeorgus libro IV. regni pontificii ita canit:

*Post venit illa dies, superas qua Christus ad arces
Scandit, quam celebrant itidem potuque ciboque
Prælarago: qua cuique aliqua est comedenda volucris,
Haud scio, quapropter. Post prandia templa petuntur.
Truncus ibi, qui tempus ad hoc est visus in ara,
In summum trahitur demisso fine lacuar,
Cactu sacrificium deducente atque canente.
Inde statim Sitanae præcepti perturpis imago
Deiicitur, nonnunquam ardens, diruptaque profus.
Exspectant pueri cupide, virgisque iacentem
Conciditur, lacerantque in paruas denique partes.
Post hæc deiicitur panis, quem barbara turba
Nuncupat oblata: cui sæpe admixta papyris
Impouit pueris: finiunt magno omnia risu.
Ex laqueari etiam certa siphonibus arte
Eiaculantur aquas, si quem tinxisse laborant,
Atque ita finitur magno fabella cachinno.*

fu strictiore accepta, pro die, qui vulgo apud nos dicitur *Whit-
sunday*, quando descensus sancti spiritus super apostolos com-
memorabatur; quæ sollempnitas quum in diem incideret, iu-
dæis pentecosten, siue quinquagesimam post pascha vocitatum,
(diem magni nominis inter iudæos, tum propter memoriam
datæ ipsis de monte *Sinai* legis, tum propter collectionem fru-
gum;) nomen pentecostes apud christianos retinebat; tametsi
illam non celebrarent more iudaico, sed tantum vt com-
memorationem illustris effusionis *SPIRITVS SANCTI*, cum dono
linguarum aliisque plenis miraculorum virtutibus, quæ hoc
tempore Christi discipulis contigerat. Vnde etiam *ἡμέρα πνεύ-
ματος*, *dies spiritus sancti* dicta est, quemadmodum in GREGO-
RIO NAZIANZENO [k] reperimus & aliis. Et nonnulli viri
docti [l] hunc diem inde apud nos *Whitsunday*, (i. e. *diem domi-
nicam albam*) dici putant, partim ob largissimam illam lucis &
cognitionis effusionem super apostolos, qui mundum illumi-
nare debebant; maxime vero, quod, quum hoc festum æque
ac pascha certum esset atque statutum tempus, vbi in ecclesia
antiqua homines baptizari solabant, hi qui baptizati erant, al-
bis vestimentis induebantur, in signum, quod sanctam, puram
& innocentem vitam in posterum se victuros promississent. O-
rigo huius festi a nonnullis ad ipsum apostolorum æuam refer-
tur. EPIPHANIVS [m] hunc diem intelligi existimat, quando
in actis apostolicis cap. XX, 16. *Paulus festinasse dicitur, vt, si
fieri posset, die pentecostes esset Hierosolymis.* Quum vero inter-

(k) Nazianz. orat. XLIV. de pentec. tom. I. p. 712. *τίμησον τὴν ἡμέραν τῆς πνεύ-
ματος. Diem spiritui sacrum honori habe.*

(l) Caue prim. christ. par. I. c. VII. p. 192. (p. 178. edit. Germ. Lips. suo.) *Dieses
fest* (de pentecoste loquitur) *ward bey uns* (scil. in Anglia) *der weisse Sonn-
tag* (*Whitsunday*); *genomet*, theils wegen der vortreflichen ausbreitung
des lichts und der erkenntniß, so an diesem tage über die Apostel gekom-
men ist, die da die welt erleuchten solten; theils auch vornemlich darum,
weil dieses pfingstfest, eben wie auch ostern, die gesetzte und gemisse zeit
war, daran man in der alten kirche zu tarffen, und die getaufften mit
weissen kleidern anzulegen pflegte, zum zeugniß, daß sie sich nunmehr vor-
genommen hätten, ein heitiges, reines und unschuldiges leben anzufangen.

(m) Epiphani. hæres. l. XXV. Aelian. §. VI. *καὶ φησιν, ἔσπευδεν, ὅπως ποιήσῃ τὴν
πεντηκοστὴν εἰς Ἱερουσαλήμ: πόλις δὲ τὴν πεντηκοστὴν ἐπέδειξεν Παῦλος, εἰ μὴ πάχος
ἐπιπέλασε; De eo vero sic scriptum est: Festinabat, vt celebraret pentecosten*

pretes generatim hunc locum alio sensu accipiant, ei non infistemus. Vtcumque autem est, tempore *Origenis* hoc festum celebrari consueuisse, certum est. Loquitur enim de eo in libris suis contra *Celsum* [n], quemadmodum *TERTULLIANVS* [o] etiam ante eum fecit, & *IRENAEVS* ante vtrumque in libro de paschate, sicut auctor *questionum* sub nomine *IUSTINI MARTYRIS* narrat, vbi loquens de more standi ad preces in die dominica & pentecoste, *A temporibus apostolorum*, inquit [p], *consuetudo talis accepit initium, prout ait beatus Irenaeus, martyr & episcopus Lugdunensis, in libro de paschate, vbi quoque mentionem facit pentecostes, in qua genua non inflectimus: quoniam pari est cum die dominica potestate, cetera.* *AVGVSTINVS* [q] ait: *Pentecosten, id est, a passione & resurrectione domini quinquagesimam diem, celebramus, quo nobis sanctum spiritum, paraclitum, quem promiserat, misit: quod futurum etiam per iudeorum pascha significatum est, quum quinquagesimo die post celebrationem ovis occisa, Moyses digito Dei scriptam legem accepit in monte. Legite euangelium & aduertite ibi spiritum sanctum appellatum digitum Dei. Ea quippe anniuersarie in ecclesia celebrantur, quae insigniter excellentia certis diebus facta sunt, ut eorum necessariam salubremque memoriam festiuitas concelebrata custodiat.* Haec pentecostes festiuitas per totam hebdomadem ad octauas vsque, siue dominicam proxime sequentem, sine ieiunio & inflexione genuum obseruabatur, atque tum ecclesia ad vilitas ieiuniorum stationes in feria quarta & sexta reuertebatur, & quibusdam in locis exactum ieiunium per totam hebdomadem succedebat

Hierosolymis. *Equam vero pentecosten Paulus ageret, nisi pascha prius obisset?*

(n) Origen. contr. Cels. lib. VIII. p. 392. *ἐὰν δὲ τις πρὸς ταῦτα ἀνδραποδίσῃ τὰ περὶ τῶν πρὸ ἡμῶν κυριακῶν, ἢ παρασκευῶν, ἢ τῆς πάσχα, ἢ τῆς ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ, ἢ τῶν ἡμερῶν γινόμενα, κ.τ.λ. Quod si quis nobis ex aduerso regerat nostras dominicas, parasceuasque, aut pascha, & pentecosten, recurrentes sollempniter &c.*

(o) Tertull. de idololatr. c. XIV. Vid. §. I. sub litt. (a) pag. 120.

(p) Iustin. quaest. & respons. ad orthodox. quaest. CXV. *ἐκ τῶν ἀποστολικῶν δὲ χροῶν ἢ τοιαύτη συνήθεια ἐλάβε τὴν ἀρχὴν, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Εἰρηναῖος, ὁ μάρτυς καὶ ἐπίσκοπος Λυγδύνας, ἐν τῷ πλάτῃ λόγῳ, ἐν τῷ μέλει καὶ περὶ τῆς πεντηκοστῆς, ἐν ᾧ & κληόμεν γένου, ἐπειδὴν ἰσοδυναμῶν τῶν ἡμερῶν τῆς κυριακῆς.*

(q) Augustin. contr. Faust. lib. XXXII. c. XII.

huic festiuitati, quemadmodum ex concilio *Turonensi* secundo [r] discimus. Sed hoc nouum institutum erat, sicut & ieiunium rogationum per tres dies in hebdomade adscensionis: de quo posthac loco suo plura disputabimus.

LIBRI VICESIMI
CAPVT SEPTIMVM
DE FESTIS, IN HONOREM APOSTOLORVM
ET MARTYRVM CELEBRATIS.

§. I.

Origo festorum, in honorem martyrum institutorum.

HACTENVS festa considerauimus, quæ peculiariter ad domini nostri *IESV CHRISTI* œconomiam in terra respiciunt, & in vniuersa ecclesia in memoriam magnorum actorum vitæ & mortis eius celebrari consueuerunt. Erat autem præterea aliud genus festorum, institutorum ab ecclesia in honorem apostolorum & martyrum, quorum actionibus & passionibus religio christiana præcipue propagata & sustentata erat in mundo. Prima horum festorum origo non satis cognita est, viri autem docti [a] communiter eam ad secundum a nato

(r) Concil. Turon. II. c. XVIII. De pascha vsque quinquagesimum, exceptis rogationibus, omni die prandium præparetur. Post quinquagesimam tota hebdomada exacte ieiunetur.

(a) Hospin. de festis christianor. cap. IV. p. 14. (p. 22. edit. Geneu. MDCLXXIV.) Memoria martyrum ex omnibus fere horum temporum auctoribus fit mentio, & circa annum Christi CLXX primum instituta videntur. Non tamen ab initio seris seu festa, sed memoria tantum fuerunt, in quibus passio & constantia martyrum prædicabatur, vt fideles, qui presentes erant, ad similem virtutem incitarentur: deinde ad suæ quisque vocationis labores reuertebatur.

Caue prim. christian. par. I. c. VII. p. 108. In edit. Germ. Lips. suo p. 163. Das allererste, so ich memos behalts habe angers offen, ist das gedächtniß Polycarpi (dessen märtyr-tod von Iusebio Chron. ad an. CLXXIII. in das 168 jahr zur zeit der dritten verfolgung gesetzt wird) von dessen tod und marter, und insonderheit von dem ort, da sie seine geheime hingelegt hatten, die kirche zu Stryna (bey welcher er ehemals bischof war) der kirche zu Philomelo nachricht gab, daß sie willens wären, (so fern es nur die borheit ihrer jeunde nicht hindern würde, darun sie GOtt täglich anruffeten)

CHR-

CHRISTO saeculum referunt. Cuius quidem rei planum suppetit testimonium. Nam non solum frequens eorum mentio habetur in CYPRIANO & TERTVLLIANO, sed multo ante in epistola ecclesiae *Smyrnenfis* ad ecclesiam apud *Philomelium*, EVSEBIO [b] memorata, vbi de *Polycarpi* episcopi sui loquentes passione, qui mortem pro religione *CHRISTI* subierat an. CLXVIII., fratribus suis nuntiant, propositum sibi esse, eo loco, vbi ossa eius condidissent, si Deus concesserit, conuenire natalemque eius martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eorum, qui glorioso certamine perfuncti sint, tum ad posteros huiusmodi exemplo erudiendos & confirmandos.

§. II.

Cur natalitia eorum vocitata.

VBI obseruanda peculiaris eorum loquendi ratio est, quando diem martyrii eius *natalem* eius vocitant; quod vsitato ecclesiae stilo hac in re conuenit. Ita enim TERTVLLIANVS [c] & alii vocabula *natalitia* & *natales* vsurpant, intelligentes non naturalem eorum natalem, sed natiuitatem ad gloriosam coronam in regno caelesti. Supra [*], loquens de feriis ciuilibus, obseruati, natales imperatorum saepe significare non naturalem eorum sed politicam natiuitatem, siue diem, quo diadema imperii nacti sint. Atque ita res se habebat cum ecclesia: Quando haec de natalibus martyrum loquebatur, non naturalem eorum natiuitatem intelligebat, sed diem, quo mortem pro *CHRISTI* religione subeundo ad nouam vitam renati

bey seiner grabstätte zusammen zu kommen, und den geburts-tag seines martyr-todes mit freuden und frolocken zu begehen.

(b) Euseb. lib. IV. c. XV. ἔνθα ὡς δυνατόν ἡμῶν συναγαγόντες ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρῆ, περιέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τῆς μετνοῦσε αὐτῆς ἡμέραν γενέθλιον, εἰς τε τῶν προηθληκότων μνήμων, καὶ τῶν μεθῴντων ἀσκησῶν τε καὶ ἐτοιμῶσαν.

(c) Tertull. de coron. milit. c. III. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die facimus.

Conf. Concil. I aodic. c. LI. Ὅτι & δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ μεθῴρων γενέθλιον ἐπιτελεῖν κ. τ. λ. *Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere.*

Ambros. homil. LXX. Depositionis dies *natalis* dicitur, &c.

(*) Cap. I. §. IV. pag. 9.

et ad cæleste regnum & sempiternæ gloriæ coronam sollempniter inaugurati erant. Hanc in rem PETRVS CHRYSOLOGVS in sermone quodam auditores suos scite admonet: *Natalem sanctorum*, inquit [d], *quum auditis, carissimi, nolite putare illum diem, quo nascuntur in terra de carne, sed de terra in cælum, de labore ad quietem, de tentationibus ad quietem, de cruciatibus ad delicias, non fluxas sed fortes, & stabiles, & æternas, de mundanis visibus ad coronam & gloriam.* Hoc sensu TERTULLIANVS [e] ait: *Tunc Paulus civitatis Romane consequitur natiuitatem, quum illic martyrii renascitur generositate.* Similiter PRVDENTIVS [f]:

Natalemque diem passio festa refert.

Et CHRYSOSTOMVS [g] rationem huius rei reddit, quando martyrum mortem non esse mortem sed vitam sine carentem, atque huius maxima causa omnia esse toleranda, despiciendumque esse decessum docet. Hoc respectu vetustus auctor sub nomine ORIGENIS [h], *Nos non natiuitatis diem celebramus, inquit, quum sit dolorum atque tentationum introitus, sed mortis diem celebramus, vixote omnium dolorum depositionem atque omnium tentationum effugationem. Diem mortis celebramus, quia non moriuntur hi, qui mori videntur.*

§. III.

Hæc festa ad sepulchra martyrum celebrari solita.

IAM vero istæ sollempnitates ad sepulchra seu monumenta martyrum celebrari solebant, quæ ex more sepeliendi, his

(d) Chrysol. serm. CXXIX.

(e) Tertull. Scorpiac. contr. Gnosticos c. XV.

(f) Prudent. hymn. XI. de Hippolyto.

(g) Chrysol. homil. XLIII. de Romano martyre. Tom. I. p. 577. (hom. XLIV. p. 509. edit. Francof.) ὅτι μαρτύριον θανάτου ἐν ἔτι θανάτου, ἀλλὰ ζωῆς πύργου ἐν ἔχρῳ, καὶ μάλιστα γὰρ διὰ ταύτης πάντα ὑπομένειν χρεὶ, καὶ ὅτι δὲ καταφρονεῖν τελευτῆς.

(h) Orig. in lob. lib. III. tom. I. p. 437. (p. 274. g. edit. Paris. MDCCIII.) Vi. J. Euf. b. Emif. serm. de natali S. Genesii. (biblioth. patr. tom. VI. p. 670. edit. Lugdun. MDCLXXVII.) Beatorum martyrum passiones, natales vocamus dies, quando eos martyrii vita & gloriæ fides dum ingerit morti, genuit aternitati, & perpetua gaudia dolore parturit. Merito plane dicendi natales dies, per quos illi, qui nati fuerant in hanc fragilitatis humanæ miseriam, subito renascuntur in gloriam, vitæ perennis initium de mortis sine sumenter.

temporibus vfitato, communiter extra urbem in vallis cryptis, siue conclauibus subterraneis, erant; quo christiani tempore persecutionis saepius coire solebant, securitatis causa, quando templis suis frui non poterant. Et sequentibus temporibus templa super hisce monumentis exstruebantur, dicta inde *martyria*, *area*, *camiteria*, *mensæ* & *memoria martyrum*; quemadmodum libro quodam anteriore [*] fusius demonstrauimus. Ad hæc loca egrediebantur, quotiescumque martyris cuiusdam celebrabant memoriam. Quæ causa est, quamobrem vetustos patres in panegyricis suis in hos illos martyres nonnumquam audiamus dicere, quod populi in anniuersariis martyrum festiuitatibus, relictis ciuitatis ecclesiis, rus abierint, ad agendos ibi conuentus, vbi martyres sepulti sint. Quam in rem CHRYSOSTOMVS [i] in homilia quadam de martyribus ait: *Quemadmodum, quum Maccabæorum festum celebraretur, in urbem vlla omnis effusa est: ita, quum martyrum, qui illic quiescunt, festum ageretur, nunc urbem totam ad illos se oportuit transferre.* Et in alia homilia de sancta Droside [k], de tali ad martyrum sepulcra egressione in hunc modum edisserit: *Diligentes pastores, vbi per longam hiemem viderint radios solis adfulsisse, diemque calidiorum reddidisse, pecudes e caulis excitas ad pascua consuetæ deducunt: hos imitans & bonus iste pastor sacrum hunc gregem ac spirituale Christi ouile ad hæc spiritualia pascua sanctorum eduxit. Nam exsatiantur quidem & pecudes, dum ad prasepia stant, verum vbi fuerint e caulis egressæ, multo maiorem ex campis vtilitatem percipiunt, dum in terram prone multa cum voluptate dentibus gramen detondent, aërem purum respirant, &*

(*) Lib. VIII. cap. I. §. IX. volum. III. p. 126. seqq.

(i) Chrysof. homil. LXXV. de martyribus. Tom. V. p. 9-2 (homil. I XVIII. p. 8-2. edit. Francof.) καθάπερ τῆς ἐορτῆς τῶν Μακκαβαίων ἐπιτελεσμένης, πᾶσα ἡ χώρα εἰς τὴν πόλιν ἐξεχύθη· ἔτω τῆς ἐορτῆς τῶν ἐκεῖ μαρτύρων ἀγομένης, νῦν τὴν πόλιν ἄπικσαν πρὸς ἐπιείκους μεταστῆσαι ἐχρήν.

(k) Chrysof. homil. LXXVII. in Drosid. tom. V. p. 989. (homil. LXX. p. 886. edit. Francof.) οἱ Φιλόπονοι τῶν ποιμένων, ἐπειδὴν διὰ μακρῶς χειμῶνος ἴδωσι λαμπρὰν ἀκτῖνα, καὶ θερμότεραν γενομένην ἡμέραν, τῆς μὲνθρας ἐξαγαγόντες τὰ πρόβατα, πρὸς τὰς συνήθεις ἀρχαίς νομαί· τῆς δὲ ὀκλήος ποιμὴν οὗτος μιμνήσκων, τὴν ἱερὴν ταύτην ἀγέλην, καὶ τὴν πνευματικὴν τῆς χριστῆ πόλιμην πρὸς τὰς τῶν ἀγίων νομαίς ἤγαγε, ταύτας τὰς πνευματικὰς κομίνουσαι μὲν ἐπὶ τῆς φύτης ἐσῶτα τὰ πρόβατα· ἀλλ' ἐπειδὴν ἐξω γένηται τῶν σιχῶν, πλείονα ἀπὸ τῶν πόδιων

claros

clares splendidosque radios solis spectant, & iuxta lacus, fontes & flumina saltitant: neque turo mediocriter eos terra delectat, floribus omni ex parte decorata. Sed non illis tantum, verum etiam nobis, hoc multam utilitatem parit. Licet enim intus spiritualibus cibis referta proposita nobis esset mensa, tamen hæc ad sanctos istos egressio nescio quo recreat nos solatio, & utilitatem nibilo recreatione minorem parit; non quod purum aërem respiremus, sed quod ad præclara generosorum istorum virorum facinora oculos conuertamus; non quod iuxta fluminum fluentia, sed quod iuxta spiritus sancti donorum fluentia saltemus; non quod in terram premi dentibus herbam tondeamus, sed quod virtutes martyrum decerpamus; non quod ornata floribus terram cernamus, sed quod corpora donis spiritualibus affluentia contemplemur.

§. IV.

Et vix plurimum ad istas particulares ecclesias adstricta, ubi martyres passi & sepulti.

Vnde obseruare licet, quod hæc festa initio non fuerint festa generalia, sicut festa dominica, obseruata per vniuersam ecclesiam, sed præcipue celebrata in hisce particularibus ecclesiis, ubi martyres passi erant & iacebant sepulti. Ita festum Polycarpi potissimum Smyrne celebrabatur, & festum Cypriani Carthagine, in locis, in quibus episcopi fuerant & passi: quod hoc maxime ad populi adificationem faceret, exempla martyrum suorum ad imitandum sibi proposita habere. Et hoc peculiari obseruatione confirmatur, a SOZOMENO [1] facta

καρπύται τὴν ἀφθείαν, μετὰ ποταμοῦ τῆς τέλειος κατοικίῃσιν, καὶ τὴν πύαν διὰ ὄδου ἀποκρίονται, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀναπνεύονται, καὶ πρὸς ἀκτῖνα βλέποντα διαιτῶν καὶ φαιτῶν, παρὰ λίανος καὶ πυρὸς σιγῶνται καὶ ποταμὸς φέροι δὲ αὐτοῖς καὶ ἡ γῆ τὴν τέλειαν, τίς ἀνδρῶν καθ' ἑαυτοῦ πλῆθος διὰ ἐπ' ἐκείνων δὲ μένον, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ ἡ αὐτὴ τὸ ποταμὸν ἔχει τὴν ἀφθείαν πλῆθος μὲν γὰρ ἡμῶν καὶ ἐνὸν ἢ τρίτην τῶν πνευματικῶν ἐστῶντων παρῆνται, ἀλλ' ἢ πρὸς τὰς ἀγίας ἑσόδους τῆς ἐκείνης καὶ ψυχολογίας, καὶ κέρως τῆς ψυχολογίας δι' ἐλαττον, διὰ ἐπειδὴ καθ' ἑαυτὴν τὴν αἰῶνα ἀναπνεύμεν ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὰ τῶν γενναίων τῶν κατοικῶντων βλέπονται ἐπὶ πρὸς ποταμὸς ὕδατος, ἀλλὰ παρὰ ποταμὸς χρισμάτων σιγῶνται ἐπὶ κατοικίῃσιν, καὶ πύαν κείροντες τοῖς ὁδοῖσιν, ἀλλὰ μαρτύρων ἀρετὰς ἀναγόμενοι ἐκ τῆν ὁδοῖσιν καθ' ἑαυτοῦσιν ἀίεσται, ἀλλὰ σάματα βλέποντες χρισμῶσιν βεβῶνται πνευματικῶν.

(1) Sozom. lib. V. c. III. ἐκ τῆσιν ἰδίῃ ἐπίσκοποι καὶ κληρὸν ἔχει, καὶ πανηγύρεως μαρτύρων, καὶ μάλιστα τῶν παρ' αὐτοῖσιν γενναίων ἱερέων.

de duabus ecclesiis *Gazæa* & *Constantienſi* in *Paleſtina*, quod licet non plus viginti ſtadiis altera ab altera diſſita eſſet, vtraque tamen ſuum ſeoriſum habuerit epiſcopum, ſuum clerum, dies item feſtos martyrum ſuorum & commemorationes epiſcoporum, qui iſſis præſuerint. Quam in rem qualibet eccleſia ſuos habere ſolebat faſtos ſiue kalendaria martyrum, & publicos notarios, qui dicta & geſta martyrum, quæque cum illis agebantur in eorum paſſionibus, ſcriptis mandarent; ex quibus poſterior atas martyrologia, hiſce particularibus narrationibus vniuerſis in vnum corpus collectis, confeſcit, quam primam originem HENRICVS VALEſIVS [m] & ANTONIVS PAGIVS [n] fuiſſe fatentur *Romani* & reliquorum martyrologiorum omnium, quæ kalendariis recentiora ſunt. Nam iſtiusmodi kalendaria & acta publica primis temporibus in vnaquaque eccleſia cuſtodiebantur ad conſeruandam martyrum ſuorum memoriam. Quomodo ex TERTVLLIANO [o] manifeſtum eſt, qui eccleſiam dicit habere ſuos cenſus, ſuos faſtos, hoc eſt, vti NICOLAVS RIGALTIVS & alii bene interpretantur, libros rationum, expenſas in pauperibus ſubleuandis factas complexos; & martyrologia ſua. Quo CYPRIANVS [p] etiam manifeſte reſpicit, quando in exſilio agens clerum ſuum per litteras hortatur, vt dies, quibus excedant martyres, adnotent, quo anniuerſaria eorum memoria celebretur.

§. V.

Acta, ſiue paſſiones martyrum in feſtis eorum legi ſoliæ.

HAEC *acta* ſiue paſſiones martyrum, ſtudioſe perſcriptæ & genuinæ ſine corruptione conſeruatae, in anniuerſaria commemoratione & feſtiuitate martyrum communiter legebantur in eccleſia. Concilium *Carthaginenſe* tertium, quod omnes li-

(m) Valeſ. de martyrologio Romano, ad calcem Eufebii. Nobiliores eccleſiæ ſuos ſemper faſtos habuerunt, in quibus & epiſcoporum nomina & martyrum, qui apud ipſos paſſi fuerant, natales dies perſcripti habebantur, cetera.

(n) Pagi critic. in Baron. an. LXIV. n. VI. tot.

(o) Tertull. de coron. milit. cap. XIII. Habes tuos cenſus, tuos faſtos.

(p) Cypr. epiſt. XXXVII. al. XII. ad Cler. p. 27. (p. 288. edit. ſell. Amſtelod. MDCC.)

Dies eorum, quibus excedunt, adnotate, vt commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare poſſimus.

broſ reliquos, præter ſcripturas canonicas, in eccleſia legi vetat, paſſiones martyrum excipit [q], tamquàm libros, quos legi liceat, quum anniuerſarii eorum dies celebrentur. AVGVSTINVS, LEO pontifex *Romanus* & GELASIVS ſæpe meminere lectiõnis iſtiusmodi hiftoriarum in eccleſiis *Africanis* & *Romana*. CAESARIVS ARELATENSIS & ALCIMVS AVITVS & FERREOLVS de eadem loquuntur in eccleſiis *Gallicanis*. Et nonnulli, idque non improbabiliter, exiſtimant, iſtiusmodi hiftorias & paſſiones martyrum peculiariter inde dictas eſſe *legendas*, quod in eccleſia in martyrum ſolemnitatibus legi conſueverint. Enimvero fabuloſi vitarum ſcriptores, cuiuſmodi eſt auctõr *legen. le auree*, cum aliis impoſtoribus monachis vitas ſanctorum & martyrum adeo corrupte poſterioribus temporibus ſcripſerunt, vt bonam vetuſti vocabuli ſignificationem mutarint, *legen. lamque* fecerint haberi pro ficta narratione & mera impoſtura. Qua de re viri eruditi inter ipſos *Romanenſes*, LVDOVICVS VIVES, MELCHIOR CANVS, DANIEL PAPEBROCIVS [r] & ANTONIVS PAGIVS [s] frequenter & iuſte quidem conqueſti ſunt, ac confeſſi, quod ipſa *breviaria* & *paſſionalia* ſæpius adeo peregrinis & ſtolidis fabulis repleta ſint, vt viros ſapientes tædeat audire ea in publicis eccleſiæ officiis legi, & quæ penitus aboleti ex animo cupiant. Inprimis autem PAGIVS fabuloſam hiftoriam explodit *Viſule* [t] & yndecim mille virginum, quæ *Coloniæ* tempore *Cyriceii*, fictitiõ pontificis *Romani*, paſſæ dicuntur, narratque martyrologium *Romanum* & breuiarium numerum iſtum tamquam incredibilem omiſſiſſe; idem quoque feciſſe editores *Coloniænſes* & ſcholam *Sorb. nicam*, retento ſolo *Viſule* nomine, non obſtante, quod HERMANNVS CROMBAK totum integrum de *Viſula vindicata*, ad defendendam hanc abſurdam fabulam, compoſuerit. Facile eſſet, plura alia iſtiusmodi dare exempla, ſed hoc ſufficit ad oſtendendam differen-

[q] Concil. Gaſth. III. c. XLVII. Liceat legi paſſiones martyrum, quum anniuerſarii eorum dies celebrantur.

[r] Papebroc. conat. hiſtor. chronol. p. 43.

[s] Pagi critic. in Baron. an. CCCH. § XVIII. XIX. (§. XX. XXI. edit. Antuerp. MDCCV.)

[t] Pagi critic. an. CCCLXXXIII. §. III. (§. V. VI. edit. cit.)

tiam inter recentiora passionalia & simplicitatem eorum, quæ in antiqua ecclesia fuerunt, quorum lectio pars erat sollemnis eorum exercitii in istis festiuitatibus.

§. VI.

Et orationes panegyricæ in eos recitari.

HISCE communiter addebant orationem panegyricam, siue sermonem a se compositum in laudem virtutum martyris, ad excitandum auditorium suum, quod tali occasione solebat esse frequentissimum, ad eorum imitationem. Sexcenta istiusmodi orationum exempla habemus in CHRYSOSTOMO, BASILIO, NAZIANZENO, NYSSENO, AVGVSTINO, AMBROSIO, LEONE, CHRYSOLOGO & aliis. Vbi oratores id agunt maxime, vt sancti, de quo tum verba faciunt, excellentias ita extollant, vt auditores suos egregiarum eius virtutum amore inflamment. Hic scopus & finis erat istarum festiuitatum & conuentuum, qui talibus occasionibus agitabantur, partim vt debitum honorem ac reuerentiam memoriæ defunctorum exhiberent, partim vero vt semetipsos ad imitanda istiusmodi magna & præclara exempla excitarent. Hinc est, quod ecclesia *Smyrnenſis* in epistola ad ecclesiam apud *Philomelium* scribit, animum se induisse eo in loco, vbi *Polycarpi* ossa condita sint, singulis annis conuenire natalemque eius martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eorum, qui glorioso certamine perfuncti sint, tum ad posteros huiusmodi exemplo erudiendos & confirmandos. De alio autem quocumque honore & religioso cultu (ad quem *Polycarpo* exhibendum eos propensos esse iudæi calumniabantur) declarant, nihil tale sibi esse propositum: Se enim nec *CHRISTVM* vnquam posse relinquere, qui pro salute omnium, quotquot ex genere humano salui futuri sint, mortem pertulerit, nec alium quemquam colere. *Illum*, inquit [u], *utpote filium Dei adoramus: martyres vero, tamquam discipulos & imitatores domini, merito amere prosequimur, ob eximiam ipsorum beneuolentiam, quam ergo regem ac ma-*

(u) Euseb. lib. IV. c. XV. τῶν μὲν γὰρ οὐκ ὄντι τῶ θεῷ προσκυνῶμεν τὰς δὲ μάρτυρας ὡς μαθητὰς τοῦ κυρίου καὶ μιμητὰς ἀγαπῶμεν ἀξίως, ἕνεκεν ἐνοσίχθων ἀντιπερβλήτης, τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλείᾳ καὶ διδασκαλίᾳ ἃν γένοιτο καὶ ἡμῶς συ-

gistrum suum declararunt. Quorum nos quoque consortes ac condiscipulos fieri omnibus modis optamus. Similiter AVGVSTINVS [x]: Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia si pie vixerunt, non sic habentur, ut tales quarant honores: sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante letantur, meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt per imitationem, non a.adorandi propter religionem. Sic iterum, calumniæ respondens Manichæorum, qui non verebantur falso accusare catholicos, quod mortuos adorarent, ait [y]: Christianus populus memorias martyrum religiosa sollempnitate concelebrat & ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuvetur: ita tamen, ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quamvis in memorias martyrum, constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum adstans altari, aliquando dicit: Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane: sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit apud memorias eorum, quos coronavit: ut ex ipsorum locorum admonitione maior adfectus exsurgat ad acuendam caritatem & in illos, quos imitari possumus, & illum, quo adiuuante possumus. Imitatio ergo, ut videmus, magna res erat, quam in hisce festiuitatibus & eloquentibus sermonibus in martyres propositam sibi habebant. Non tam buccinatores laudatoresque esse studebant martyrum, qui supra ipsos positi nec laudis indigi erant, quam auditores inflammare & adducere ad gloriosarum actionum & virtutum martyrum imitationem. Id quod CHRYSOSTOMVS auditoribus suis diserte declarat, panegyricum quemdam his ordiens verbis [z]: Ad sacram istam sollempnitatem festumque conuentum beatus nos Barlaam conuocauit: non ut ipsum laudemus, sed ut ipsum emulemur: non ut laudum simus auditores, sed ut præclarorum eius facinorum fiamus imitatores. Tunc enim maxime honoris proprii sensum capiunt martyres, quum suos conseruos ad bonorum suorum consortium viderint peruenisse.

κινωνὸς τε καὶ συμμέθετος γένεσθαι. Conf. §. I. sub litt. (b) pag. 133.

(x) Augustin. de vera relig. c. LV.

(y) Aug. contr. Faust. lib. XX. c. XXI.

(z) Chrysostom homil. LXXIII. de Barlaam martyr. tom. I. p. 886. (p. 784. edit.

Francof.) Συνεκάλεσεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἑσπέρην ταύτην ἑορτήν καὶ πανήγυριν ὁ Μακάριος Βαρλαάμ· εἶχ' ἵνα αὐτὸν ἐπαινήσωμεν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ζηλώσωμεν· εἶχ' ἵνα ἀκροατοὶ γενώμεθα τῶν ἔγκωμιων, ἀλλ' ἵνα μιμηταὶ γενώμεθα τῶν αὐτῶν κατορθωμάτων· τότε γὰρ μέγιστα τῆς οὐσίας τιμῆς ἀξίωσιν λαμβάνουσιν οἱ μάρτυρες,

Itaque si quis martyres laudare velit, martyres imitetur. Si quis religionis athletas celebrare praeconiis velit, illorum labores amuletur. Hoc nihilo minorem quam propria recte facta martyribus asseret voluptatem. Et eundem sermonem hac adhortatione concludit: Miles Christi es, dilectissime; armare, non comere. Athleta es generosus; viriliter age, ne concilia venustarem. Ita sanctos istos imitemur, ita fortes bellatores, coronatos athletas, Dei amicos honoribus prosequamur. Et quum per eandem cum illis viam incessemus, eandem cum illis coronas consequemur. Hic summus omnium panegyricorum atque sermonum eorum in istis festiuitatibus scopus erat, persuadere hominibus, quod imitatio exempli martyrum maximus sit honor, quem quis hisce inclutis christianae fidei athletis exhibere possit. Et sane hoc in hominum mentibus multum semper habebat ponderis & efficacitatis. Nam de temporibus persecutionis, TERTULLIANVS [a] gentilibus libere profitetur, tantum abesse, vt martyrum caede imminuatur numerus christianorum, vt augeatur mirifice. Ne quicquam, inquit, proficit exquisitor quaeque crudelitas vestra, illecebra est magis sceleris. Plures efficiuntur, quoties metimur a vobis. Semen est sanguis christianorum. Et alio loco [*]: Hanc sceleratam tunc magis edificari scias, quum cedi videtur. Ita CHRYSOSTOMVS [b], ipsam martyrum memoriam admiranda in hominum mentibus efficere, affirmat. Porius, inquit, non tam idonei sunt ad refocillandos nautas, quam recitantur fideles sanctorum sollempnitatibus. Nautas quidem littora liberam ab inundatione, multoque impetu marinorum fluctuum; sanctorum autem memoria fideles, ad martyrum festa confluentes, erigit a malignis im-

ὅταν τὰς συνάλας τὰς ἐαυτῶν πρὸς τὴν ἰδίαν ἀγαθῶν κοινῶν φθάσαντας ἰδῶσιν ὡς εἰ τις βέλεται ἐγκωμιάζειν τὰς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας, ζηλέτω τὸν ἐκείνων πόνον τῶτο τοῖς μάστισι ἐκ ἐλάττω τῶν οἰκίων κατορθωμάτων οἷσι τὴν ἡρόνην. Ibid. p. 789. σοφιστικῆς εἰ τῆ χριστῆ ἀγρυπνῆ, ἐπιλίξῃ, μὴ καὶ ἀκωμίζῃ ἀθλητὰς εἰ γενναῖος, ἀνδρῆς, μὴ ἀφροῦς ἔτω μνησόμεθα τὰς ἀγίας τέτας ἔτω τιμῶμεν τὰς ἀριτείας, τὰς σεφανίας, τὰς θεῶν φίλους, καὶ βαδίσαντας τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ὁδὸν σεφῶν ἐπιτευξόμεθα.

(a) Tertull. apol. c. L.

(*) Id. ad Scapul. c. V.

(b) Chrysost. homil. XX. tom. V. p. 290. (homil. XXI. p. 351. edit. Francof.) & γὰρ ἔτιος οἱ λιμένες πλωτῆρας, ὡς αἱ τῶν ἀγίων τέτων ἐροταὶ τὰς πιστὰς ἀνακταῖσιν πεφύκασιν ἐκείνης μὲν γὰρ θαλαττῶν νυμάτων ἐμβολῆς, καὶ ἐρεσίας μακρὰς ἀπαλάττωσι λιμένες τὰς δὲ εἰς πανήγυριν μικρόραν ἀπαντῶντας, πνευμά-

mundisque spiritibus, atque absurdis cogitationibus, magna animabus eorum reddita tranquillitate. Sic alio loco [c]: Martyrum mori fidelium est exhortatio, ecclesiarum fiducia, christianismi confirmatio, mortis deservitio, resurrectionis demonstratio, demonum ignominia, diaboli accusatio, philosophiae doctrina, ad res saeculi huius spernendas adhortatio, & ad futuras desiderandas via, solatium in malis, quibus obsolemur, occasio patientiae, materia tolerantiae, honorum omnium radix, fons ac parens. Et interiectis quibusdam [d]: Quum martyres videris vitam omnem adspernari, quamvis omnium sis stupidissimus, maiores animos concipies, ac delicias contempnes, pecuniam despicias, & in calis versari concupisces. Quod si paupertate premaris, siue aliis quibusvis arumnis vexeris, quietes oculos ad acerbiteriam tormentorum, quae illi sustinere, conuerteres, sufficientem malorum omnium, quibuscumque vexeris, consolationem percipies. Propterea maxime commemorationes martyrum diligo & amplector, atque omnes quidem, sed tum praecipue, quum mulierum (c. gr. Drosidis, de qua iam loquebatur) ceramina proponuntur. Quanto enim infirmus est vas, tanto maior est gratia, tanto illustrius est tropaeum, tanto insignior est victoria, non ob imbecillitatem sexus athletarum, sed quod per ea, quibus vicebat inimicus, nunc etiam vincatur. Per virginem olim Adamum diabolus interemit, per

των ποιητῶν καὶ ἀκαθάρτων, λογισμῶν ἀτόπων, πᾶσις τῆς ἐν ψυχῇ γυρομένης εὐδοκίης, ἢ τῶν ἀγίων μνήμη τῶτων ἐξαρπάζειν εἰώθε.

(c) Id. homil. LXXVII. de S. Droside. Tom. V. p. 991. (homil. LXX. p. 888. ed. Erf.)

μαρτύρων θάνατος πιστῶν ἐστὶ παράκλησις, ἐκκλησιῶν παράκλησις, χριστιανισμῶ σύστασις, θανάτου κατάλυσις, ἀναστάσεως ἀπόδειξις, δαιμόνων γέλωσις, διαβόλου κατηγορία, φιλοσοφίας διδασκαλία, παραινέσις τῆς ὑπερφίας τῶν παρῶτων πραγμάτων, καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἐπιθυμίας ὁδοῦ, περιουσία τῶν κατεχόντων ἡμᾶς δειψῶν, καὶ ὑπερηχῆς πρόφασις, κατ' ἐξέλιξις ἀφορημῆ καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν βίβη, καὶ πηγή καὶ μήτηρ.

(d) Ibid. p. 994. (p. 880. edit. cit.) Ὅταν γὰρ ἴδῃς τῶτας ἀπίστους καταφρονούντας

τῆς ζωῆς, καὶ ἀπίστους ἀκαθάρτους ἢ καὶ καθάρτους, ὑψηλοτάτου δέξῃ φρόνημα, καὶ κατακλιθεὶς τριβῆς, ὑπερφίας χρημάτων, καὶ ἐπιθυμίας τῆς ἐκεί ἀτακτοῦ καὶ ἐν ἀβυσσῶσι ἦς, εἰς ὑπερηχῆ ἀφορημῆ λήθη μεγίστην, τὸ τῶν μαρτύρων παθήματα καὶ πᾶσις πείρη, καὶ ὅτι ἄλλο ἕτερον τῶν χαλεπατάτων, πρὸς τὸ μέγιστος τῶν ἐκείνων ἐπαχθεῶν βουδίων βλέπον ἀρκῶτων ἐξέσι παρακλιθεῶ τῶν κτετιληφῶτων ἀπλῶτων διὰ τῶτο μάλιστα αὐτῶ τῶν μαρτύρων τὰς μνήμας, καὶ ἀσπάζομαι πάσις μὲν, μάλιστα δὲ ὅταν γυναῖκες ἀγωνιζόμεναί τυχῶσι. Ὅταν γὰρ τὸ σκεῶσι οὐδενίτερον, τὸσάτω μίξῶν ἢ χάρις, τὸσάτω λαμπρότερον τὸ τρόποιον, τὸσάτω περιφανέστερον ἢ νίκη. ἢ διὰ τὴν ἀδελφικὴν τῆς φιλίας τῶν ἀδελφῶν, ὅσα ἔτι καὶ οὐ ἐκρίτησεν ὁ ἐχθρὸς, τῶτοις ἐάλω νῦν διὰ παρθεῶ γὰν ἀπέκλεισε πρόην τὸν Ἀδάμ ὁ ἀχθρὸς, διὰ παρθεῶ μετὰ

virginem deinde CHRISTVS diabolum superavit: Et ille gladius, quem ipse in nos exaceruat, caput draconis amputavit. Sæpe hunc insignem aphorismum repetit, quod honor martyrum [e] sit fortitudinem & virtutem eorum æmulari. Et frequenter TERTVLLIANI inculcat obseruationem, quod sanguis martyrum pulchras ecclesiæ plantas perenni irrigatione fœcundet [f]. Sicut plantæ, inquit alio loco [g], rigatæ magis crescunt, ita & filies nostræ oppugnata, magis floret: Et vexata, incrementa maiora sumit: neque borti aquis irrigati ita germinant & fœcundi sunt, vt ecclesiæ, si martyrum irrigentur sanguine. Quam ob causam veteres omnem eloquentiæ vim, ad martyrum constantiam & fortitudinem in festis eorum illustrandam, adhibebant, vt hoc ipso auditores suos ad imitationem tam magnorum tamque illustrium exemplorum inducerent.

§. VII.

Communio hisce diebus semper administrata.

ET quia, obseruante CHRYSOSTOMO [h], sanguis CHRISTI, quem ipse prius pro martyribus fudit, tot millia hominum ad vitam summa cum alacritate gaudioque pro causâ eiusponendam accinxerat, vt passionibus illius communicarent & morti eius conformes fierent: Idcirco hæ martyrum solle-

ταῦτα κατηγωνίστο τὸν διάβολον ὁ Χριστός, καὶ τὸ ξίφος, ὅπερ ἦν ἠκονημένον αὐτῷ κατ' ἡμῶν, τῆτο τὴν τῷ δράκοντος ἀπέτεμε κεφαλὴν.

(e) Chrysofl. homil. XLVII. in Iulian. martyr. tom. I. p. 611. (p. 540. edit. Frf.)

τιμὴ μαρτύρων ἐ τὸ παραγενέσθαι πρὸς αὐτὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τέτα ζηλώσασα τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν.

Homil. LXII. de martyr. tom. I. p. 696. edit. Francof. Τιμὴ μαρτύρων, μίμησις μαρτύρων.

(f) Homil. LXXIV. de martyr. tom. I. p. 898. (p. 793. edit. Frf.) αἷμα διηκνῶς τὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἄρδον φυτὰ.

(g) Homil. XL. in Iuuentin. & Maxim. tom. I. p. 547. (p. 484. edit. Francof.) καθ' ὅπερ τὰ φυτὰ ἀρδεδύμενα αὐξέσθαι πέφυκεν ἔτω καὶ ἡ πίσις ἢ ἡμοῖσθα πολυεμπνέη μακρόν ἀνθεῖ, καὶ ἐνοχλομένη πλεονάζει, καὶ ἐχ ἔτω τὰς κήπας ἐνδαλτῆς ἢ τῶν ὕδατων ἀρδεῖα ποιεῖν εἴωθεν, ὡς τὰς ἐκκλησίας τῶν μαρτύρων τὸ αἷμα ἐπιτίθειν πέφυκε.

(h) Chrysofl. homil. LXXIV. de martyr. tom. I. p. 899. (p. 713. edit. Frf.) δι' ἐκείνο τὸ αἷμα τῆτο ἐξήρουν ἐξ ἧ γὰρ ἐνύγη ἢ πλευρὰ τῷ δεσπότη, μυρίας θαλάσσιον πλευρὰς νυτομένους: τίς γὰρ ἐ κατ' ἡθνής ἀποδύσαστο πᾶσι πρὸς τὰς ἀγῶνας τῆσθε, μίθλων κοινωνεῖν δεσποτικῶν πεδημάτων, καὶ συμμορφῶσθαι τῷ θανάτῳ Χριστοῦ; Propter illum sanguinem (Christi) hic (martyrum) effluit

mnitates nunquam finiebantur sine generali communione totius ecclesiae, participantis benedicta corporis ac sanguinis *CHRISTI* symbola, quorum oblatio istiusmodi occasione semper celebrabatur. Hoc ex eodem discimus *CHRYSOSTOMO*, qui auditores suos ab intemperantia in hisce sollempnitatibus auocaturus, perpendere [i] eos iubet, „quam ridiculum sit, post „eiusmodi conuentum, post vigilias, post sacrarum auditionem „scripturarum, post diuinorum participationem misteriorum, post spi- „ritualem largitionem, virum aut mulierem totos dies in po- „pulis transigentes videri,„. Ratio argumenti eius nititur hoc supposito, quod eucharistiam in ecclesia antea acceperint, in celebranda martyrum memoria. Et hoc modo rem repræsentat *SIDONIVS APOLLINARIS*, quando de festo beati *Iusti*, martyris cuiusdam *Lugdunensis*, loquens [k] dicit, quod peractis per antegressam noctem vigiliis, ad horam tertiam (siue secundum horologium nostrum, ad nonam matutinam) denuo conuenerint, quum sacerdotes rem diuinam, hoc est, oblationem facerent seu consecrarent eucharistiam, quemadmodum *IOANNES SAVARO* id recte interpretatur.

§. VIII.

Et in hac distincta martyrum commemoratio facta, dicta oblatio siue sacrificium laudis & gratiarum actionis, pro illis Deo oblatum, & precatio pro generali consummatione & fausta resurrectione.

Hoc tempore præcipue sollempniorem faciebant commemorationem martyrum in oblatione eucharistiæ, quæ quum esset sacrificium laudis & gratiarum actionis, Deo oblatum pro mirificæ fortitudinis eorum exemplo in subeunda propter

*ex quo enim domini latus apertum est, sexcenta deinde latera effossa con-
tueris. Quis enim non summa cum alacritate gaudioque sese ad agones istos
incundos domineis passioibus communicaturus, & Christi morti confir-
mis futurus accinget?*

(i) Chrysol. homil. l. IX. de martyr. tom. V. p. 779. (homil. LXII. p. 697. ed. Erf.)
ἐνώθησαν ἡλίκος γέλας, μετὰ τοιαύτην σύνεθον, μετὰ πικρυχίδας, μετὰ γραφῶν
ἀγίων ἀκρόασι, μετὰ μυστηρίων θεῶν κοινωνίαν, καὶ μετὰ πνευματικῆν
χορηγίαν, ἀνδρα ἢ γυναῖκα ἐν κληθεῖσι φαίνεσθαι διημεροσύντας.

(k) Sidon. lib. V. epill. XVII. Vid. infr. §. IX. sub litt. (q) in textu.

religionem morte, idcirco communiter dicebatur oblatio, siue sacrificium factum pro natalitiis martyrum. Ita apud TERTULLIANVM [1] legimus: *Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.* Similiter apud CYPRIANVM [m]: *Dies eorum (martyrium), quibus excedunt, aduocate, vt commemoraciones eorum inter memorias martyrum celebrare possimus.* Et paullo post: *Celebrentur hec a nobis oblationes & sacrificia ob commemoraciones eorum.* Sic rursus in alia epistola [n]: *Sacrificia pro eis semper, vt meministis, offerimus, quoties martyrum passiones & dies anniuersaria commemoratione celebramus.* Est quidem aliqua disputatio inter veteres, quid intelligendum sit per hæc sacrificia siue oblationes pro martyribus. AVGVSTINVS sacrificia tantum laudis pro gloriosis mortibus egregiisque exemplis eorum intelligi existimat. Et hæc sine dubio pars quaedam fuit sacrificii, de quo loquuntur. Quando autem dicit [o], iniuriam esse pro martyre orare, quia martyres ad nonnullam perfectionem in hac vita peruenerunt, nec precum ecclesiæ egeant: hoc cum generali consuetudine ecclesiæ conciliari non potest, quæ pro patriarchis, prophetis, apostolis ac martyribus orare solebat, vtpote considerans eos in statu quodam imperfectionis, quoad corpora eorum in sepulcris permanerent. Quod ipse apostolus agnoscit, quando Deum pro nobis potius quiddam prouidisse dicit, ne absque nobis consummarentur. Idcirco ecclesia credi potest per sacrificia & oblationes pro martyribus intelligere preces æque ac laudes & gratiarum actiones, vt ipsi & omnes fideles perfectam consummationem in futura vita per

(1) Tertull. de coron. milit. c. III.

(m) Cypr. epist. XXXVII. al. XII. p. 27. (p. 188. edit. Amsterd. MDCC.)

(n) Cypr. epist. XXXIV. al. XXXIX. p. 77. (p. 224. edit. cit.)

(o) Augustin. serm. XVII. de verbis apostol. tom. X. p. 132. (p. 343. edit. Basil. MDLXIX.) In patria nullus orandi locus erit, sed tantum laudandi. Quare orandi nullus locus erit? Quia nihil deest. Quod heic creditur, ibi videtur: quod heic speratur, ibi tenebitur, quod heic petitur, ibi accipitur. Perfectio tamen in hac vita nonnulla est, ad quam sancti martyres peruenerunt. Ideoque habet ecclesiastica disciplina, quod fideles nouerunt, quum martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oratur, pro ceteris autem commemoratis defunctis oratur. *Iniuria est enim, pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari.* Certauit enim contra peccat in usu ad sanguinem.

beatam resurrectionem obtineant. Ecclesiam vero aliquando sacrificium precum pro ipsis martyribus obtulisse, libro quodam superiore [*] plenius demonstrauimus. Adcoque plura hac de re hoc loco dicere nihil attinet.

§. IX.

Nox istiusmodi aliquam festiuitatem antecedens, communiter obseruata vt vigilia, cum psalmodia & precibus.

OBSERVANDVM autem est, ad hasce martyrum festiuitates sollempnibus carimoniis & ritibus celebrandas, vigiliam nocte precedente agi, eamque, perinde ac illam ante diem dominicam aliaque maiora festa, psalmodia, hymnis ac precibus ad lucem vsque matutinam duci consueuisse. Patet hoc ex CHRYSOSTOMI adhortatione ad populum in istiusmodi quadam festiuitate [p]: *Noctem conuertistis in diem διὰ τῶν πανουχιδῶν τῶν ἱερῶν, per sacras istas vigiliat: nolite rursus diem in noctem per ebrietatem & crapulam ac meretricios cantus conuerrere.* Similem in modum SIDONIVS APOLLINARIS, describens rationem celebrandi festum *Iusti*, episcopi quondam *Lugdunensis*, non solum ipsam dici istius obseruationem, sed praemissam quoque vigiliam enarrat: *Conueneramus, inquit [q], ad sancti sepulchrum: processio fuerat antelucana, sollempnitas anniuersaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima basilica non caperet, & quamlibet cineta diffusis cryptoporticibus. Culu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi clericique psalmicines celebrauerant, quisque in diuersa secessimus, non procul tamen, vixite ad tertiam praesto futuri, quum sacerdotibus res diuina facienda, hoc est, eucharistia consecranda, esset, tamquam die festo.* Sic festiuitates martyrum perinde ac dies dominici semper cum vigilia capiebant initium.

(*) Lib. XV. cap. III. §. XVI. volum. VI. p. 330 -- 338.

(p) Chrysof. homil. LIX. de martyr. tom. V. p. 779. (homil. LXII. p. 697. edit. Francof.) ἐποίσατε τὴν νύκτα ἡμέραν διὰ τῶν πανουχιδῶν τῶν ἱερῶν· μὴ ποιήσατε πάλιν τὴν ἡμέραν νύκτα διὰ τῆς μέθης, καὶ τῆς κραυγῆς, καὶ τῶν ἀσμάτων τῶν πορνικῶν.

(q) Sidon. lib. V. epist. XVII.

§. X.

Communia conuiuia a ditioribus ad refocillandos pauperes his diebus instituta iuxta monumenta martyrum, donec propter abusum abregarentur.

SOLEBANT etiam hisce diebus ditiores conuiuia libera-
lia pro pauperibus iuxta monumentum martyrum instituere.
Quidam viri docti [r] existimant, hæc conuiuia per sacrificia &
oblaciones, quæ ad sepulchra martyrum factæ dicuntur, intel-
ligi posse; & alii [r] eas solum intelligendas esse contendunt;
quia vocabulum *natalitia* in propria sua significatione munera
potius & dona, quæ homines in natalibus suis distribuere so-
liti sint, quam natales ipsos denotet. Ut ne autem hac de ma-
teria cum quopiam disputemus acutius, certum est, habuisse
eos *συνπρόσια* sua, siue conuiuia communia his diebus iuxta se-
pulchra martyrum. Vetustus auctor, qui nomine ORIGENIS
[t] scripsit, hoc diferte adfirmat, quando ait: *Celebramus (diem
mortis) religiosos cum sacerdotibus conuocantes, fideles una cum cle-
ro, imitantes adhuc egenos & pauperes, pupillos & viduas saturantes, ut*

(r) *Caue prim. christi.* par. 1. chap. 1. p. 204. edit. Anglican. (p. 169. edit. Germ.

Lips. MDCCXXIII.) *Von dieser gewohnheit zu beten, zu loben, und almosen auszutheilen zur selbigen zeit, kam es eben her, daß nach diesem die altväter so oft von denen opfern und darbringung der geschenke geredet haben, so an martyrtagen sind dargebracht worden. - - Tertullianus sagt oft hie und da: bey diesen jährlichen fest-tagen opfern wir für die, so dahin und verstorben seyn, zum gedechtniß ihrer geburtstage. So oft (spricht Cyprianus) als wir bey jährlicher feierung den leidens- und sterbetag der martyrer begehen, so oft opfern wir für sie: und dergleichen redens-arten kommen nun gar oft bey denen altväteren vor. Woraus denn klarlich erscheint, daß sie nichts anders dadurch verstanden haben, als ihre öffentlichen gebete, und daß sie Gott für die stänmigkeit, beständigkeit, und für die gute exempel ihrer martyrer gelobet haben; dergleichen haben sie dadurch das heilige abendmahl verstanden, so dabey zugleich zum gedechtniß des opfers Christi ausgespendet wurde; item ihr almosen geben und liebes-wercke, deren iedwedes stück wol mit recht mag ein offer genennet werden, wie es auch in der that also geschehen ist, und selbst von etlichen beschreidenen Catholiken also ausgelegt wird.*

(r) *Hospin. de festis cap. III. p. 10. (p. 18. §. Quæritur &c. & pag. 19. edit. Geneu. MDCLXXIV.)*

Iunius not. in Tertull. de coron. milit. c. III.

(t) *Origen. in lob. lib. III. p. 437. (p. 274. h. edit. Paris. MDCIV.)*

fiat festiuitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiatur in odorem suauitatis in conspectu aeterni Dei. Idem dicit CONSTANTINVS [u]: Sobria conuiuia celebrantur a multis tum ad mendicorum, tum ad eorum, qui patria & bonis exciderunt, inopiam subleuantiam. Ita CHRYSOSTOMVS [x] dissuasurus populo, ne ad diabolica propere conuiuia, quæ in Daphne, suburbano quodam Antiochie, fieri solebant, inter alia ait: Quod si placeat voluptate perfundi, quid iucundius hoc conuentu? quid theatro spirituali gratius, membris tuis, fratrum tuorum congressu? At etiam corporalis mensæ vis fieri particeps: heic soluto conuentu licet iuxta martyrium sub ficu, vel vite diuersanti, etiam corpori recreationem indulgere & condemnatione conscientiam liberare. Martyr enim e propinquo spectatus, & quum sit vicinus, ipsique mensæ adstet, voluptatem in peccatum effundi non sinit; sed tamquam pædagogus aut pater optimus oculis fidei conspectus risum comprimit: inlecebras voluptates circumcidit: lasciuos omnes insultus carnis tollit, quos illic non licet euadere. Quid ita? quia nimirum saltantium virorum chori die crastino suburbium occupabunt: at eiusmodi hominum conspectus sapennumero illum etiam, qui temperanter gerere se vult, sensim ad eiusdem turpitu linis imitationem impellit: ac tum maxime, quum in medio illorum diabolus adfuerit: adest enim a meretriciis cantilenis, a verbis obscenis, a diabolica pompa vocatus. Ex quibus conuiuia illa

(u) Constantin. orat. ad sanctos c. XII. σαφρονίστατα δὲ ποθῶν καὶ τὰ συμπόσια, πρὸς ἕλεον καὶ ἀνάλησιν τῶν δεομένων ποιούμενα, καὶ πρὸς βοήθειαν τῶν ἐκπεσόντων.

(x) Chrysol. homil. XLVII. in sin. Iul. tom. I. p. 613. (p. 541. edit. Francof.) εἰ δὲ βέλαι καὶ νῦν τέρψαι ἀπολαύσαι, τί τερπύτερον τῶ συζῶντι τέτι; τί χαριέστερον τῶ θεῷ τῶ πνευματικῷ; τῶν μελῶν τῶν σῶν; τῆς τῶν ἀδελφῶν συνουσίας; ἀλλὰ καὶ σωματικῆς θέλεις τροπῆς μεταρχῆν; ἐπαύθῃ ἐξέστι μετὰ τὸ λυθῆναι τὸν σύζῶνον, τῶ μαρτυρίᾳ πλησίον ὑπὸ συνῆν ἢ ἀμπελον καταλύσαιτι, καὶ τῶ σώματι χριστοῦ τὴν ἄνοιαν, καὶ τὸ συνεῖδη ἀπαλαίψαι καταγνώσεως; ὁ γὰρ μέγας ἐγγύθεν ὁρώμενος καὶ πλησίον ὢν καὶ περιστυκῶς αὐτῇ τῇ τροπῆσει, ἐκ εὐφροσύνης τὴν ἡδονὴν εἰς ἀκαρίαν ἐκχυθῆσιν; ἀλλ' ὡσπερ τις παιδαγωγός, ἢ πατὴρ ἄριστος τοῖς τῆς πίστεως ὁρώμενος ὀφθαλμοῖς καταπέθει τὸν γέλωτα περιπέθει τὰς ἡδονὰς τὰς ἀτότεσ; τὰ σικετήματα τῆς σαροῦς ἅπαντα ἀναμαρτυρεῖ ἐκείνῳ ἐκείνῳ ἐκείνῳ ἐκείνῳ; ὅτι χοροὶ ἀνθρώπων αὐτῶν τὸ προύκειον κατακαμαρῶσαι; ἢ δὲ τῶν τοιούτων ὄψαι καὶ τὸν βυλόμενον σαρφραῖν ἀποστα ἐπεξέρπει πικρῶς πρὸς τὴν τῆς αὐτῆς ἀρχιμυστοσύνης μίμησιν καὶ μέλισσα ἔταν καὶ ὁ διάβολος μέσσω ἐκείνῳ πρὸς τὴν εἰς γὰρ πλῆσιν ὑπὸ τῶν πορνικῶν ἔσματος, ὑπὸ τῶν αἰχμῶν ῥημάτων, ὑπὸ τῆς δαιμονικῆς πομπῆς κολύμενος.

magna cum sobrietate & grauitate tunc celebrata, & ex prisco scopo suo in vsum & beneficium pauperum potissimum instructa fuisse intelligimus. Et vt talia laudantur & commendantur a NAZIANZENO [γ], THEODORETO [z], PAVLINO [a] & aliis, vtpote quæ re ipsa nihil erant aliud, quam ista communia & sollemnia conuiuia, *αγαπα* dicta, & ex praxi apostolica deriuata, iam vero applicata ad festiuitates martyrum. Vt autem res optima hominum culpa sæpe in vitia degenerant, ita laudatæ huic consuetudini vsu venit. Alii enim ea abutebantur tamquam opportunitate gratificandi auaritiæ suæ, & turpis lucri cupidini: alii inde occasionem captabant indul-

(γ) Nazianz. carm. X. de diuersis vitæ generibus. Tom. II. p. 80. fin.

Οὐδ' ἱερὴν ἐπὶ δάτκα γενέθλιον ἢε θανάτος,

Ἡ τινὰ νυμφίην σὺν πλείνεσσι θείῳ.

Non epulum natale adiens cum pluribus, aut quod

Funerum est, vel quod combiale petens.

(z) Theodoret. therapeutic. serm. VIII. (tom. IV. p. 605.) Ἔτοι πάντες, ζῶντες μὲν ἦσαν περιβλεπτοί, καὶ τὸς βαρβάρους ἐνίκαν καὶ μετὰ τὰς νίκας πομπὰς ἐπιτελεῖν καὶ ἐροῦσθε ἐπιπιδὼν δὲ ἐτελεύτησαν, εἰδὲν τῶν πομπῶν διαφέρονσιν οὔτε γὰρ τὰ φέρον ἔχρασαν ἐπισήμας, ἔτε δημοθονιάσας ἐτησίους γεγαίρονται. *Hi omnes (duces bellici), quum viverent, illustres conspiciuntque erant, & barbaros vincebant & post victorias triumphos ducebant, sollemnitatesque celebrabant: mortui autem a plebeis nihil differunt. Neque enim conditi sunt insignibus monumentis, neque anni epuli sollemnitatibus honorantur.* Et pag. 607. Ἀντὶ τῶν Παυλίων καὶ Διονυσίων καὶ Διονυσίων καὶ τῶν ἄλλων ὑμῶν ἑορτῶν, Πέτρα καὶ Παύλου, καὶ Θωμᾶ καὶ Σεργίου, καὶ Μαρκελλοῦ, καὶ Λεοντίου, καὶ Παντελεήμονος, καὶ Αντωνίου, καὶ Μαρτυρίου, καὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων ἐπιτελούνται δημοθονιάσας καὶ ἀντὶ τῆς πύλαις πομπείας, καὶ αἰχμαγωγίας, καὶ αἰχμοδόξου μυστήριος, σάφρονος ἑορτάζομεθα πανηγύριος, εἰ μὲθην ἔχρασα, καὶ κῆμον, καὶ γέλωτα, ἀλλ' ὕμνος θεῶν, καὶ ἱερῶν λογίων ἀκούσασιν, καὶ προσευχῆν ἀξιοπαίνοισιν κοσμημένην διαφύοις. *Pro Pandus Diastisq; ac Dionysius, & alius festis vestris, Petri, & Pauli, & Thomæ, & Sergii, & Marcelli, & Leoniti, & Pantelemonis, & Antonii, & Mauritiu a quoque martyrum sollemnitates peraguntur & pro illa veteri pompa, turpique rerum ac verborum obsecritate, modestæ celebrantur festiuitates, non ebrietatem & iocos risusque exhibentes, sed diuina cantica, sacrarumque sermonum auditionem, & precibus laudabilibus lacrimis ornatos*

(a) Paulin. natal. Felic. VI. v. 8. seqq.

Concordate meis precor & complaudite fratres

Carminibus, calloque animos effundite luxu,

Gaudia sancta decent & carmina casta fideles.

gendi nocturnis gaudijs & saltationibus; alii tam vanæ mentis erant, vt ebrietates & luxuriosa conuiuia, istis temporibus celebrata, honorem martyrum interpretarentur. Quorum abusuum vltimus adeo inualuerat apud multitudinem, vt *Manichei* inde occasionem arriperent vituperandi ecclesiam eamque calumniandi, tanquam quæ istiusmodi detestandas consuetudines in populo suo comprobaret adiuuaretque. Quæ etli malitiosa erat & falsa criminatio, quod ad ipsam ecclesiam, quæ, quantum poterat, populum suum ab eiusmodi intemperantia auocare studebat, de populo tamen res omnino ita sese habebat, & manifestior erat, quam vt generatim de omnibus negari posset. Ideoque *AVGVSTINVS* respondens obiectioni, ex parte imputationem vt veram fateri cogitur. *Novi*, inquit [b], *multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores: Novi, multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaveribus exhibentes, super sepultos se ipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. Nunc vos illud admoneo, vt aliquando ecclesie catholice maledicere desinat, vituperando mores hominum, quos & ipsa condemnat, & quos quotidie tamquam malos filios corrigere studet.* Et alio loco, eidem respondens criminationi, ait [c]; *Qui se in memoriis martyrum inebriant, quomodo a nobis adproberi possunt, quum eos, si in domibus suis id faciant, sana doctrina condemnet? Sed aliud est, quod docemus, aliud quod sustinemus: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur, & donec emendemus tolerare compellimur.* *Ambrosius* hanc intemperantiam feliciter correxit *Mediolani* [d], prohibendo omnia istiusmodi conuiuia in ecclesia. Et *AVGVSTINVS* hoc eius exem-

(b) Augustin. de morib. eccles. cathol. cap. XXXIV. tom. I. p. 331. (p. 774. edit. Pabl. MDLXIX.)

(c) Augustin. contr. Faustum, lib. XX. c. XXI.

Vid. Ambros. de Elia & ieiunio c. XVII. Quid obtestationes potentium loquor? Bibamus, inquit, pro salute imperatoris, & qui non biberit, sit reus inductionis -- Hæc vota ad Deum peruenire iudicant, sicut illi, qui calices ad sepulchra martyrum deferunt, atque illic in vesperam bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant: qui existimant, illos ebrietate placari, qui ieiunio passionem sustinere didicerant.

(d) Vid. Augustin. confess. lib. VI. c. II. tot.

plum adhibebat, ad persuadendum *Aurelio* primati *Carthaginensi* [a], vt auctoritate vtens sua idem faceret in ecclesijs *Africanis*. Quo facto *Aurelius* canonem faciendum curabat in concilio tertio *Carthaginensi* [f] in hanc sententiam: *Vt nulli episcopi vel clerici in ecclesia conuiuentur, nisi forte transeuntes hospitiorum necessitate illic resciantur. Populi etiam ab huiusmodi conuiujs, quantum fieri potest, prohibeantur.* Hoc iam ante prohibitum erat a concilio *Laodiceno* [g]: *Quod non oportet in locis dominicis, vel in ecclesijs eas, quæ dicuntur, agapas facere & in domo Dei comedere & accubitus sternere.* Prohibitum quoque est postea a concilio secundo *Aurelianensi* [h] in *Gallia*, in quo generalis regula data legitur huiusmodi, *Ne quis in ecclesia votum suum cantando, bibendo vel lasciuiendo exsoluat: quia Deus talibus votis irritatur potius, quam placatur.* Alia praua consuetudo obtinuit in *Gallia*, tempore regis *Clodouei* secundi, circa annum DCL, quando concilium primum *Cabillonense* habitum est, quod eam canone quodam [i] abolere adlaborabat. Per festiuitates nimirum martyrum & dedicationes basilicarum mulieres ante basilicas turpia quædam & obscena cantica decantare solebant, dum diuino cultui debebant esse intentæ: Quas proinde repelli, & si in peruersitate ista persisterent, censuris ecclesiæ subiici concilium illud iubebat. *BASILIVS* [k] alius abusionis in hisce festiuitatibus meminit, quæ erat nundinarum celebratio, hisce temporibus

[a] Augustin. epist. LXIV. ad Aurel. tot.

[f] Concil. Carthagin. III. c. XXX.

[g] Concil. Laodic. c. XXVIII. ὅτι ἂν θεῶν ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς θεῶν ἐδίδειν καὶ ἀκίβητα στρωπέειν.

[h] Concil. Aurel. II. c. XII.

[i] Concil. Cabill. I. c. XIX. Noscitur valde esse indecorum, quod per dedicationes basilicarum, vel festiuitates martyrum, ad ipsa sollempnia confluentes chorus femineus turpia quædam & obscena cantica decantare videntur, dum aut orare debeant, aut clericos psallentes audire. Vnde conuenit, vt sacerdotes loci talia a septis basilicarum, vel porticibus ipsarum, ac etiam ab ipsis atrijs vetare debeant & arcere. Et si voluntarie noluerint emendare, aut excommunicari debeant aut disciplinæ aculeum sustinere.

[k] Basil. regul. maior. quæst. XL. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς μαρτυρίοις γινομένων ἀγορασίας οἰκείας ἡμῶν ὁ λόγος δεινύσιν ἔ γὰρ ἄλλα τινὸς ἕνεκεν ἐν τοῖς μαρτυρίοις, ἢ ἐν τοῖς περὶ αὐτὰ τύποις φαινομένῳ ἐπιβλάδει χριστιανῶν ἢ προσευχῆς ἕνεκεν, καὶ

et locis hoc quidem specioso titulo institui solita, ut cibaria aliaque res hisce festiuitatibus tanto melius apparari possent. At enim vero ille nundinationem istam, tamquam grande pietatis impedimentum, acriter reprehendit, quæ minime conveniat talibus sollempnitatibus, quæ orandi & virtutes sanctorum hominum commemorandi causa celebrentur, & ut ad similis fortitudinis æmulationem incitemur. Monet etiam istiusmodi homines, cogitent, quanta olim ira exarserit dominus in eos, qui circum templum vendendis emendisque mercibus operam dando orationis domum in latronum speluncam conuerterint. Plures abusus & corruptiones per hanc ianuam in ecclesiam posterioribus sæculis irreperunt, ut inuocatio sanctorum & martyrum, cultus reliquiarum, peregrinationes & visitationes caplarum sacrorum ossium, & similes superstitiosæ praxes; quæ ut purioribus ecclesiæ ætatibus profus incognitæ fuerunt & illicitæ, ita nostri non est instituti, eas hoc loco longius persequi.

§. XI.

Quenam festiuitates in memoriam apostolorum celebratæ sint.

QVAERI autem potest, Num certi dies in apostolorum & primorum discipulorum CHRISTI memoriam constituti fuerint. Ad quod respondeo, quod nulla sit ratio dubitandi, quin, quotquot ex illis martyres fuerint, & de tempore & lo-

τῶν εἰς ἐπίσημον εὐδοκίας τῆς τῶν ἁγίων ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου ἐνστάσεως πρὸς τὸν ἑἶλεν τὸν ὁμοιον προτραπῆναι, μνησκίους τῆς Φοβερωτάτης ὀργῆς τῆς κυρίας, ὅτι καὶ πάντοτε, καὶ πανταχῶς ποικίς ὦν, καὶ τοπειὸς τῆ καρδίας, καθὼς γέγραπται, μῦθος τοῖς περὶ τὴν ἑσθὴν πωλεῖσαι καὶ ἀγοράζεισι τὴν μάστιγα ἐπαυτεῖναιτο, ὡς τῆς ἐμπορίας τὸν οἶνον τῆς προσευχῆς μεταποιήσας εἰς σπήλαιον ληστῶν. Ferunt enim vero neque nundinationes illæ, quæ in martyriis celebrari solentæ sunt, conuenire nobis putandæ sunt: neque enim aliam aliam ob causam adesse decet christianis in martyriis, aut istis contigua loca inuicere, quam orandi causæ & ut constantia sanctorum admoniti, in qua illi, ne pietatem amitterent, ad necem usque fortiter perseverarunt, ipsi quoque ad similis fortitudinis æmulationem inuicentur. Nouum memoria tenendum est illud, quam terrificæ & formidabilis ira olim exarserit dominus, qui, quum semper & ubique martyres & hanc corde fuisse, in eos tamen suos sigellum inuenit, qui circum templum vendendis emendisque cibis operam dabant, quippe quasi nundinatio illa orationis domum in latronum speluncam conuerteret.

co passionis eorum constiterit, anniuersariam habuerint commemorationem inter reliquos martyres, ad minimum ab eo inde tempore, quo festiuitates martyrum in ecclesia obseruari coeptæ sunt. Sic martyrium *Petri & Pauli* apostolorum *Rome* obseruatum est vel III kalendas *Iulias*, vel VIII kalendas *Martias*: Est enim de die controuersia inter IOANNEM PEARSONIUM [1] & ANTONIUM PAGIUM [m], nec istam controuersiam inter eos dirimere mihi sumo. In confesso autem apud vete-

(l) Pearf. annal. Cypr. an. CCLVIII. p. 63. (p. 50. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Huius obseruationis utilitas diem respicit, quo facta esse dicitur translatio, nempe tertium kalendas Iulii; quo die vulgo putant eos apollolos passos esse, contra veterum sententiam, qui vltimo Neronis anno eorum martyrium adscribunt. Vltimo enim Neronis anno, vicesimo nono Iunii pati non potuerunt, quia ipse Nero sexto die Iunii periit. Sed si alio die depositio facta est, alio translatio, quam sequuta est postea sollempnitas; salua erit veterum sententia. Et sane ante Pseudo-Isidori ætatem, ante gesta pontificalia, natalibus SS. apostolorum Petri & Pauli alius dies adsignabatur. Nam Polemius Sylius in laterculo suo sacra profanaque festa continente, A. D. CCCCLXIX euulgato, hæc habet, *III kal. (Martii) depositio SS. Petri & Pauli*. De qua varietate alibi latius a nobis disputatum est.

(m) Pagi critic. in Baron. an. CCLVIII. §. III. Nihil a Sixto in suo pontificatu gestum reperimus, nisi quod in indiculo depositionis martyrum habetur: *Tertio kalendas Iulii Petri in catacumbas, & Pauli Ostiense, Tusco & Basso coff.* Bucherius, quum hoc arcanum non intelligeret, scripsit in margine: *Nescio, quid heic sibi velint hi consules, forte aliunde luxati.* Verum non de sanctorum apostolorum passionis, sed de translationis tempore heic agit. Idem habet gestorum pontificalium auctor, sed pontifices permutauit, vt sæpe solet, & pro Sixto Cornelium posuit, indeque Pseudo-Isidorus eandem historiam fictitiæ Cornelii epistolæ inseruit. Caius, qui circa annum Christi CC scripsit, tradit, apostolorum tropæa tunc temporis in Vaticano & Ostiensi adseruata fuisse. Heic igitur tropæa in catacumbas translulisse videtur Sixtus, magis in dies fauente persecutiõnis ardore, vt ibi tutius stationes haberi possent. Ita recte Pearsonius, qui subiungit: *Huius obseruationis utilitas* cet. vid. sub lit. anteced. (l). Hæc Pearsonius, cuius librum, in quo de ea varietate agit, non vidi. Verum enim vero obseruatio hæc vanissima. Petrus enim non vltimo Neronis anno, sed vndecimo martyrium subiit, vt suo loco demonstrari, eiusque natale die vicesimo nono Iunii celebratum. Sed quia translationes sanctorum eo sæpe die, quo ad Deum migrarunt, vel colebantur, fieri solitæ erant, is dies a Sixto ad eam translationem faciendam electus quod etiam in S. Urbani papæ translatione præstitum fuisse anno CCXXXI notauimus. Neque refert, quod in laterculo Sylii legitur. Hinc enim tun-

res æque ac recentiores est, ambos vno eodemque tempore Romæ in persecutione Neronis martyrium subiisse. Demonstrat hoc EVSEBIUS [u] c CAIO ROMANO, TERTVLLIANO, ORIGENE & DIONYSIO episcopo Corinthiorum. qui Petrum cruci suffixum, Paulum vero capite truncatum esse, eorumque tropæa sine monumenta, alterius quidem in Vaticano, alterius autem in via Ostiensi conspici dicit, donec Xystus pontifex ea in

tum inferendum, aliam SS. apostolorum translationem, quæ etiam depositionis nomine ab antiquis designatur, in festo cathedræ S. Petri factam esse. Nam VIII kalendas Martii cathedram S. Petri, non vero natalem eius celebratum fuisse, certum sit ex indiculo depositionis martyrum, laterculo Syllii antiquiore; in eo enim legitur: *Oktavo kalendas Martii, natale Petri de cathedra*; vbi vides, etiam natalis nomen cuiilibet festo attributum fuisse.

- (u) Euseb. lib. II. c. XXV. Παῦλος δὲ ἔν ἐπ' αὐτῆς Ρώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι, καὶ Πέτρος ὡσαύτως ἀνασκολοπιθῆσαι κατ' αὐτὸν ἰσορῶνται· καὶ πιστεύει γὰρ τὴν ἰσορίαν, ἢ Πέτρον καὶ Παῦλον εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτοῦ κοιμηθῆναι πρὸς ἑσπέρα· ἔδεν δ' ἔπειτα καὶ ἐκκλησιαστικῆς αἰῆρ, Γάϊος ὄνομα, κατὰ Ἰερουζαλὴμ Ρωμαίων γενοῦς ἐπίσκοπον· ὃς δὲ ἠρόκλῳ τῆς κατὰ Φρύγιαν προΐσταμένης γλώσσης ἐγγράφως διαλεχθεὶς, αὐτὰ δὲ ταῦτα περὶ τῶν τόπων, ἔβλεπε τῶν εἰρημίων ἀποπέλειν τὰ ἱερὰ συννόματα κατατέθεικα, φησὶν ἔγω δὲ τὰ τρέπαια τῶν ἀποπέλειν ἔγω θέλω ἐν γὰρ Ἰερουζαλὴμ ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βασιλικόν, ἢ ἐπὶ τὴν ἔδον τὴν Ἀσίαν, ἐπιθήσει τὰ τρέπαια τῶν ταύτην ἰδουσαμένων τὴν ἐκκλησίαν ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἀέθω κειθὸν ἐμαρτύρησαν, Κορινθίαν ἐπίσκοπος Διονύσιος ἐγγράφως Ρωμαίους ὁμιλῶν, ὥδὲ πᾶς παρέστη ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς σοφίας κηδεσίας, τὴν ἀπὸ Πέτρον καὶ Παύλου φουτεῖαν γεννηθεῖσαν Ρωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνεπεράσατε· καὶ γὰρ ἀέθω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φουτεῖσαντες ἡμεῖς, ὁμοίως ἐδίδαξαν· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμοίως διδάξαντες, ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν κειθόν. Paulus quidem Romæ capite truncatus, Petrus autem cruci suffixus fuisse eodem (Nerone) regnante, traduntur. Quam quidem narrationem abunde confirmant Petri Paulque nomine insignita monumenta, quæ in urbis Romæ cæmeteriis etiamnum videntur. Sed & Caius quidam vir catholicus, qui Zephyrini Romane civitatis episcopi temporibus floruit, in eo libro, quem scripsit adversus Proculum patronum sectæ Cataphrygarum, de loco, in quo prædictorum apostolorum sacra corpora deposita sunt, ita loquitur. Ego vero, inquit, apostolorum tropæa possum ostendere. Nam sicut in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam pergere libet, occurrent tibi tropæa eorum, qui ecclesiam illam fundaverunt. Porro ambos vno eodemque tempore martyrium subiisse, Dionysius Corinthiorum episcopus ad Romanos scribens testatur his verbis: Ita & vos, inquit, tanta adnotatione vestra, sementem, quæ Petri ac Pauli satione succenerat, Romanos scilicet & Corinthios, simul commiscuistis. Ambo enim illi in urbem nostram Corinthum ingressi, sparsa doctrinæ evangelicæ semina cata-

catacumbas, vt vetustus *indiculus depositionis martyrum* vocat, maioris securitatis gratia, feruente adhuc persecutione, transferret. Et hinc est, quod HIERONYMVS [o] dicit, quod, dum esset *Romæ* puer, & liberalibus studiis erudiretur, solitus sit cum ceteris eiusdem ætatis & propositi, diebus dominicis sepulchra apostolorum & martyrum circuire. Vt adeo, quum *Petrum* & *Paulum Romæ* martyrium subiisse indubitatum sit, dubitari haud debeat, quin eorum festiuitates priscis temporibus illic & alibi, quemadmodum ceteræ festiuitates martyrum, obseruata fuerint. Idem quoque de reliquis apostolis omnibus concludi potest, qui martyrium in diuersis, vbi euangelium prædicarunt, regionibus passi sunt.

§. XII.

De festo innocentum.

PRAETEREA vetus ecclesia festum celebrabat in memoriam infantium, non multo post natum CHRISTVM ab *Herode* interfectorum. De his loquens CYPRIANVS [p] ait: CHRISTI natiuitas a martyriis infantium statim cæpit, vt ob nomen eius, a bimatu & infra qui fuerant, necarentur. Aetas, nec dum habilis ad pugnam, idonea existit ad coronam; vt appareret, innocentes esse, qui propter Christum necantur, infantia innocens ob nomen eius occisa est. Osum est, neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando & tales martyria fecerunt. In eandem sententiam HILARIUS [q] *Bethlebem* martyrum sanguine redundasse, eosque in æternitatis

ne nos instituerunt; & in Italiam simul profecti, quum vos similiter instituerunt, eodem tempore martyrium perulerunt. Id. libr. III. c. 1. *O:

(Heros επί τῆς ἐν Ρώμῃ γενόμενος ἀποκοσμίῃ κατὰ καθένης, ἕως αὐτοῦ ἀξιώσας παθεῖν τί δὲ περὶ Παύλου λέγειν -- ἡστὶ ἕτερον ἐν τῇ Ρώμῃ ἐπὶ Νεγανος μεραυτομηκότος ταῦτα λατρεῖν κατὰ λέξιν ἐν τρισὶ τόμοις τῶν εἰς τὴν γένεσιν ἐξηγητικῶν εἰρηται. Qui (Pet us) ad extremum Romanam veniens, crucifixus est capite demsum demissus: sic enim vt in cruce collocaretur, orauerat. De Paulo iam quid attinet dicere? qui - - postremo Romæ sub Nerone martyrio perfusus est. Hac Origenes in tertio volumine expostionum in genefiu d'feru'ti vrbis commemorat.

(o) Hieron. comment. in Ezech. cap. XI. p. 635. (p. 455. edit. Paris. MDCXLIII)

(p) Cypr. epist. LVI. al. LVIII. ad Thibaritanos p. 123. p. 257. edit. Amstel.)

(q) Hilar. in Matth. cap. I. p. 613. edit. Paris. MDCXIII. Post iudaorum infestationem & in extinguendo eo profanæ plebis assensu, Christus ad gentes; inanissimis religionibus deditas transit: & iudæam relinquens, igno-

profectum per martyrii gloriam elatos esse, dicit. Ita quoque AVGVSTINVS [r], *Moriuntur, inquit, paruuli pro CHRISTO nescientes, parentes plangunt martyres morientes. Nec dum loquuntur & Christum constituentur. Præstitit eis Christus, ut pro Christo morerentur, præstitit, ut suo sanguine ab originali peccato diluerentur.* Similiter PRVDENTIVS in carmine quodam eorum laudes celebrat in hunc modum [s]:

*Saluete, flores martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi infecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.
Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener
Aram ante ipsam simplices
Palma & coronis luditis.*

CHRYSOSTOMVS [t] eadem erat sententia, quando infantibus eadem istam nihil obfuisse, sed eos ad tranquillissimum tutissimumque portum tanto celerius euexisse, contendit. Et auctor operis imperfecti sub nomine CHRYSOSTOMI [u], de *Herodis* loquens crudelitate in infantes, *Omnibus, inquit, vitam æternam præstitit propter unum; intelligens, quod eos omnes fecerit martyres causa CHRISTI, cuius de eade inter eos cogitauerat.* Ante hosce omnes IRENAEVS [x] ait: *Propter hoc & pueros*

ranti eum seculo colendus infertur, *Bethlehem, id est iudæa, martyrum sanguine redundante.* --- Non enim non erant ii, qui mortui putabantur; in æternitatis enim profectum per martyrii gloriam efferebantur.

(r) Augustin. de symbolo lib. III. cap. IV. tom. IX. p. 303. (p. 1123. 1124 edit. Basil. MDLXIX.) It. epist. XXVIII. ad Hieron. vid. sub litt. seq. (a).

Id. de liber. arbitrio lib. III. c. XXIII. Non frustra etiam inantes illos, qui, dum dominus Iesus Christus necandus ab Herode quaereretur, occisi sunt, in honorem martyrum receptos commendat ecclesia, cetera.

(s) Prudent. cathemerin. hymn. XII. de epiphania, v. 135. seqq. (p. 80. edit. Halesf. MDCCIII.)

(t) Chrysoft. homil. IX. in Matth. p. 23. (p. 101. edit. Francof.) *τί τοίνυν ἐβλάβη τὰ παιδία ἀναπεδόντα ἐπὶ ἐπιπέδου ταύτης, καὶ πρὸς τὸν ἀνύματον ταχέως ἀπεχθόντα λυμένα; Quid igitur obfuit in tali causa paruulis interuentis, & ad tranquillissimum & tutissimum portum celeriter euectis?*

(u) Opus imperfect. in Matth. II. p. 780.

(x) Iren. lib. III. c. XVIII.

(scil.

(scil. innocentes) *cripicbat, qui erant in domo David, bene sortiti illo tempore nasci, ut eos premitteret in suum regnum; ipse infans quum esset, infantes hominum martyres parans, propter Christum, qui in Bethlehem natus est Iude, in ciuitate David interfectos, secundum scripturas.* LEO [y] pontifex Romanus & FVLGENTIVS in eundem modum de illis loquuntur, tamquam martyribus, qui passionis CHRISTI confortes facti mortem pro ipso pertulerint inscii, & priusquam cum potuerint confiteri coram hominibus.

ORIGENES autem paullo vterius progreditur, eosque non solum primitias martyrum appellat, sed eorum quoque memoriam semper in ecclesiis celebrari [z] dicit, secundum ordinem sanctorum, vt primorum pro domino occisorum. Et AVGVSTINVS plus vice simplici [a] dicit, quod ecclesia eos

(y) Leo serm. VII. in epiphania. p. 33. (biblioth. patr. tom. VII. p. 1010. f. edit. Lugd. MDCLXXVII. Ad hanc vos similitudinem paruulorum mysticium hodiernæ festiuitatis innitat, & hanc vobis humilitatis formam adoratus a Magis puer saluator insinuat, qui vt imitatoribus suis quid gloriæ pararet, ostenderet, *ortus sui tempore editos martyrio consecrauit, vt in Bethlehem, vbi Christus natus est, geniti per communionem ætatis confortes fierent passionis.*

Fulgent. homil. IV. de epiphania & innocentibus p. 541. (p. 810. edit. Basil. MDCXXI. suo.) Non solum istum puerum (Iesum) non inuenisti; sed nec illis pueris aliquid nocuisti; immo inscius, quod illis proderat, hoc egisti. Per sanctitiam quippe tuam *sancti sunt martyres*; qui per infantiam suam fuerant innocentes: quando per gratiam huius pueri pro eo meruerunt mori; priusquam eum possent coram hominibus confiteri. Ille itaque puer, qui mundum creat, qui mundum regit, qui omnia, quæcumque vult, facit, qui cuncta mirabili atque inseparabili ordine disponit, hoc ordinauit, hoc egit, vt per tuam inuidiam furiosam *illi pueri mortem susceperent pretiosam*: & quod eis ad salutem tuam præstare non posses amicus, hoc ad damnationem tuam faceres inimicus. Ad hoc ergo te permisit infantes occidere, vt illos de te faceret triumphare. Te ergo permisit ad nequitiam, *illos perduxit ad pabnam.*

(z) Origen. homil. III. de diuersis tom. II. p. 436. (p. 282. g. edit. Paris. MDCIV.) Horum & memoria semper, vt dignum est, in ecclesiis celebratur, secundum integrum ordinem sanctorum, vt primorum martyrum, pro domino occisorum & vt ipsa Bethleem primitias domino martyrum, in qua natus est ipse saluator, obtulisse videatur.

(a) Augustin. de libero arbitrio lib. III. c. XXIII. tom. I. p. 29. vid. sub anteced. litt. (r) pag. 16. Item epist. XXVIII. ad Hieron. p. 106. edit. Basil. MDLXIX. Non frustra etiam infantes illos, qui, quum dominus noster Iesus Christus

in honorem martyrum receperit. Quod videtur arguere, peculiare aliquod festum eorum commemorationi fuisse adsignatum. Vtrum vero initio id fuerit festum ab epiphania distinctum, an potius eodem die celebratum sit, res est in utramque partem disputabilis: Quia PRUDENTIVS, FVLGENTIVS & LEO de innocentibus paruulis hoc solum die, non vlla occasione alia, loquuntur.

§. XIII.

De festo Maccabæorum.

PORRO autem obseruandum est, antiquis temporibus non solum martyrum christianorum, sed quorundam etiam celebriorum in veteri testamento dies festos agitari consueuisse. Huiusmodi erat festum septem *Maccabæorum*, quorum fortitudo, quam in opponendo sese tyranno *Antiocho Epiphani* & moriendo pro lege iudaica ostenderunt, generatim per vniuersam ecclesiam christianam sollempniter saculo quarto commemorata esse videtur, circa quam tempestatem sexcentos panegyricos de illis habitos inuenias. In CHRYSOSTOMO [b] tres reperiuntur homiliae, hac occasione recitatae, in quibus de eorum festo loquitur, tanquam cum insolita populi frequentia celebrato *Antiochie*. Christianos heic basilicam habuisse, nomine *Maccabæorum* appellatam, auctor est AVGVSTINVS [c]. Et hic ipse duos sermones [*] habet in eorum sollempnitate recitados, in quibus eos re ipsa christianos martyres fuisse demonstrat. Vnde eorum festum in ecclesiis *Africanis* sollempniter celebratum fuisse apparet. Nam primum sermonem hisce verbis exorditur: *Istum diem vobis sollempnem gloria Maccabæorum fecit.* GREGORIVS NAZIANZENSIS sermonem in eandem sollempnitate habet, in quo ait [d]: *Maccabæorum no-*

---

necandus ab Herode quareretur, occisi sunt, in honorem martyrum receptos, commendat ecclesia.

(b) Chryssostom. homil. XLIV. XLIX. & L. tom. I.

(c) Anagillin. homil. CIX. de diuersis tom. X. p. 386. (homil. CCC. tom. V. opp. p. 1221. edit. Monachor. Benediclin. Paris MDCLXXXIII.) Sanctorum Maccabæorum basilica esse in Antiochia predicatur; in illa scilicet ciuitate, quæ regis ipsius persecutoris nomine vocatur.

(*) Homil. CIX. CX. (homil. CCC. CCCL. edit. cit. monach. Benediclin.)

(d) Nazianz. orat. XXII. de Maccabæis tom. I. p. 397. τῆρας (Μακκαβαίων) ἢ mine

mine diem hunc festum agítamus, qui, quamquam apud multos non honorentur, quia non post Christum decertarunt, digni tamen sunt, qui ab omnibus honore adficiantur, quoniam pro legibus institutisque patriis sortem animum praestiterunt. Similes sermones inter eos, qui a Gaudentio episcopo BRIXIENSI [e], EVSEBIO EMISENO [f] & LEONE [g] episcopo Romano habiti sunt, inuenimus. Quod aperte indicat, fuisse hoc festum magni nominis per vniuersam ecclesiam. Cuius rei ratio a GREGORIO NAZIANZENO redditur, quod omnino admirabiles fuerint in actionibus suis, immo ceito respectu magis admirabiles, quam martyres, qui post natum Christum mortem pro diuina religione oppetere. Qui ante Christi passiones, inquit [†], martyrium subierunt, quid tandem facturi erant, si post Christum persecutionem passi fuissent, eiusque mortem nostrae salutis causa susceptam ad imitandum propositam habuissent? Nam qui sine huiusmodi exemplo tanta virtutis laude steterunt, an non multo fortiores se praebuissent, si cum exemplo periculum adire ipsis contigisset? Quam ob causam hoc festum in tota CHRISTI ecclesia fuit celebratum, quo autem die, non habeo dicere, nisi quod in martyrologio Romano kalendis Sextilis illud adsignetur.

§. XIV.

De generali omnium martyrum festiuitate.

EST autem aliquid, quod propius ad hasce martyrum festiuitates spectat: Quod, quum earum multitudo magna admodum esset, nec ecclesia quaelibet particularis eas singulatim posset obseruare, ideo visum fuerit, vnum quemdam diem sollemnem generali omnium martyrum commemorationi praestituere. Hic dies quidam erat non multo post pentecosten,

παρῶσα πανήγυρις, ἡ παρὰ πολλοῖς μὲν τιμωμένων, ὅτι μὴ μετὰ Χριστὸν ἢ ἀπο-
λῆσις πᾶσι δὲ τιμῶσθαι ἀξίων, ὅτι περὶ τῶν παλαιοῦν ἢ νεωτέρων.

(e) Gaudent. ferm. LV. de Maccabæis.

(f) Euseb. Emisen. hom. de iisdem.

(g) Leo ferm. LXXXII. de septem Maccabæis p. 81. Valerian. homil. XIII. de Maccabæis, ibid. p. 740.

(†) Naz. anz. ibid. καὶ οἱ πρὸ τῶν Χριστοῦ παθῶν μαρτυρήσαντες, τί ποτε δοῦσαν
ἐμείδον μὲν Χριστὸν διωκόμενοι, καὶ τὸν ἐκεῖνα ὑπὲρ ἑαυτῶν μιμνήσκοντες θάνατον;
οἱ γὰρ χωρὶς ὑποδείγματος τοιαῦτα, τεταῦτοι τὴν ἀρετὴν, πῶς δὲ ἂν ἀφθόνησαν
γενναῖοι, μὲν τῷ ὑποδείγματι κινδυνεύοντες;

quem-

quemadmodum ex homilia quadam CHRYSOSTOMI [b], hac occasione habita, discimus, vbi ait: *Nondum septem dierum elapsus est numerus, ex quo sacram pentecostes sollempnitatem celebravimus, & nos rursus martyrum chorus a sequitus est, vel martyrum castra potius & exercitus, nihilo minor illis angelorum castris, quæ patriarcha Iacob vidit, sed annulus illis & æqualis.* Hæc igitur vel illa dies videtur fuisse, quam nos *dominicam trinitatis* vocamus, vel alia quædam dies isti proxima. Græci enim hanc vocant *κυριακὴν τῶν ἁγίων*, *dominicam omnium sanctorum*, quemadmodum LEO ALLATIVS [i] ex *synaxario* CALLISTI demonstrat & LEONE SAPIENTE, qui orationem habet in hanc diem, inscriptam *in vniuersa terra sanctis vniuersos*. Nomen *dominicæ trinitatis* recentioris tantum vsus est. Veteribus non fuit istiusmodi festum, quia singuli dies dominici sacrosanctæ trinitati festi habebantur. GVILIELMVS DVRANDVS [k] *Gregorium III*, qui pontificatum Romæ tenuit circa annos *CHRISTI DCCCXXXIV*. primum instituisse

(b) Chrysostom. homil. LXXIV. de martyribus totius orbis, tom. I. p. 895. (p. 789. edit. Francof.) Ἐξ ἧ τὴν ἑβδὸν μαρτύρων τῆς πατρικῆς ἐπετελέσαμεν, ἔπω παρῆλθεν ἡμεῶν ἐπὶ ἀριθμῶς, καὶ πάλιν κατέλυθεν ἡμεῖς μορτύρων χορὸς, μακρὸν δὲ μαρτύρων παρεμβολή, καὶ παραστάς, τῆς παρεμβολῆς τῶν ἀγγέλων, ἢ τῆς πατριάρχης εἶδεν ἰακώβ, κατ' εἶδεν ἴσα χεῖμων, ἀπὸ ἐφ' αὐτῶν αὐτοῖς καὶ ἴσιν.

(i) Allat. de hebdomad. & dominicis Græcor. n. XXXI. Post pentecosten sequuntur hebdomades & dominicæ, quæ Matthæi, quod in illis euangelium Matthæi per sectiones inter officii legatur, dicuntur; nec a præcedente dominica, sed subsequente, numerantur. Feria itaque secunda & tertia proxima dominicæ pentecostes erunt feriæ primæ hebdomadis; quia dominica proxime sequens erit *prima post pentecosten* apud Latinos, apud Græcos erit *πρώτη τῆς Μαρθαίας prima Matthæi. τῆ αὐτῆς ἡμέρας, κυριακὴ μετὰ τὴν πεντηκστήν, τὴν τῶν ἀπειραχῶ τῆς οὐρανῆς*, inquit Callistus in *synaxario*, ἐν Ἀσίᾳ, Λιβύᾳ, καὶ Ἑυρώπῃ, Βαβυλῶνι καὶ Νότῳ ἁγίων πάντων ἐορτὴν ἐορτάζουσι. *Eadem die dominica post pentecosten ubique per vniuersam terram celebrantur, sive in Asia, sive in Libya, sive Europa, Austro atque Septentione, sanctiorum omnium diem festum celebrantur.* Edita est oratio Leonis imperatoris, *κυριακὴ μετὰ τὴν πεντηκστήν εἰς τὸς ἀπειραχῶ γῆς ἁγίους πάντας, ὅτε τὸν ἀπειραχῶ τῆ γῆς αἰετῶς ἀθλοῖς κατέβαλον, καὶ ἡ παγκόσμιος ἐκλήρησα τῆς τῆς τιμῆς. Dominica post pentecosten in vniuersa terra sanctis vniuersos, quanto generis nostri aduersarium suis in certaminibus prostrauerunt & vniuersalis Dei ecclesia illis honorat.*

(k) Durand. rational. lib. VII. c. XXXIV.

ait,

ait, vt *festum trinitatis* & angelorum celebraretur. POTHO [1] autem, *Prumiensium* presbyter, qui floruit circa annos domini MCLII. haud diu ante hæc tempora hanc a monachis sollemnitate institutam esse, statuit. Ex decreto etiam *Alexandri III* apparet, *Romæ* ipsius quidem tempore, hoc est an. MCLXXIX hoc festum non esse obseruatum. Verba eius hæc sunt [m]: *Festiuitas S. trinitatis, secundum consuetudinem diuersarum regionum, a quibusdam consuevit in octauis pentecostes, ab aliis in dominica prima ante aduentum domini celebrari. Ecclesia siquidem Romana in usu non habet, quod in aliquo tempore huiusmodi celebret spiritualiter festiuitatem, quum singulis diebus Gloria patri, & filio, & spiritui sancto, & similia dicantur, ad laudem pertinentia trinitatis.* Vt adeo, quando festum trinitatis veteribus plane ignotum fuit sub hac speciali appellatione, probabilissimum sit, fuisse hunc diem, in quo omnium totius orbis martyrum commemoratio facta sit, vti inscriptio homiliæ CHRYSOSTOMI habet. Quando enim vasta martyrum multitudo erat, fieri non poterat, vt singulis martyribus singuli dies assignarentur. Ideoque vnaquæque ecclesiæ suorum ipsius martyrum celebrabat dies, (qui sæpe duo vel tres [n] in vna eademque hebdomade occurrebant) & vnum sollemnem diem addebat in commemorationem omnium. Qua de re non habeo, quod specialius obseruem, nisi quod veteres hoc die plerumque omnem oratoriam vim dicendi (qua multi eorum longe excellabant) adhibuerint in descri-

(1) Potho de statu domus Dei lib. III. ap. Hospin. de festis p. 73. (p. 113. edit. Geneuens. MDCLXXIV.) Miramur satis, quid visum fuerit *hoc tempore* quibusdam monasteriis, mutare colorem optimum, nouas quasdam inducendo celebritates. Numquid patribus doctiores aut deuotiores sumus? Superba mente præsumimus, quidquid ipsorum in talibus prudentia præteriiuit. Neque vero noui in huiusmodi aliquid inuenire possumus, quod eorum qui veritatem diligentiam præteriiisse. Quæ igitur ratio hæc festa celebranda nobis induxit? Frustra videlicet *S. Trinitatis*, & festum transfigurationis domini &c.

(m) Decretal. Gregor. lib. II. tit. IX. de feriis cap. II. Vid. Microlog. de obseruat. ecclesiast. cap. LX. tot. (in bibliothec. patr. tom. XVIII. p. 489. 490. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(n) Vid. Chrysostom. homil. XL. in Iuuentin. tom. I. p. 546. (p. 484. ed. Francos.) Theodoret. serm. VIII. de martyr. tom. IV. p. 605. Vid. lib. XIII. c. IX. §. V. sub litt. (k) vol. V. p. 294. 295.

bendis passionibus, & prædicanda gloria harum victoriarum & tropæorum, quibus tam frequenter tamque admirabiliter potiti fuerant martyres. Elegantissima sunt verba CHRYSOSTOMI, quæ in homilia quadam in istam sollemnitatem habet [o], quibus hoc caput de festiuitatibus martyrum finiemus. *Ne doleamus, inquit, quod mortales redditi sumus, sed gratias agamus, quod martyrii stadium nobis sit a morte reseruaturn, & ab interitu præmiorum materiam acceperimus, unde & certaminum occasiorem ualidi sumus. Vides sapientiam Dei, quo pacto maximum illud malorum caputque calamitatis, quod inuexit diabolus, mortem inquam, eam in honorem gloriæque nostram conuertit, ac per hanc ipsam athletas ad martyrii brachia deduxit? Diabolus inuexit, ut perderet, & ad terram reductis spem salutis omnem præscinderet. Christus autem id arreptum immutauit, & in celum nos rursus per ipsum inuoduxit. Heic ut in aliis præliis binæ sunt acies, una quidem martyrum, altera uero tyrannorum. Ac tyranni quidem armati sunt; martyres autem nudo pugnant corpore; sed a nudis tamen, non ab armatis, uictoria reportatur. Quis non obstupescat, quando is, qui uirgis ceditur, cadentem vincit, & uinctus filium, exustus uentem, & qui uisitur interficiendum? Vides, ut hæc illis terribiliora sint? Nam illa quidem quamquam formidabilia sunt, tamen ex ordine nature sunt: hæc autem exsuperant naturam omnem rerumque omnem consequentiam: ut intelligas, diuine gratiæ accepta ferenda esse, quæ heic cum laude præstantur.* Ita ueteres martyres suos iustus

(o) Chrysostom. homil. LXXIV. de martye. totius orbis. Tom. I. p. 896. (p. 792. edit. Francof.) ὡς μὴ ἀλγῶμεν, ὅτι ἐγενόμεθα θνητοὶ, ἀλλ' εὐχαριστοῦμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς θανάτου ἀπέχθη ἡμῶν τὸ πάθος τῆς μαρτυρίας ὑπὸ τῆς φθορᾶς ἐλάβομεν ὑπόθεσιν τῶν βραβείων ἐπέσθεν ἔχομεν ἀφορμὴν τῶν πάλαισιμάτων ὄψεσθαι Θεῶν πᾶς τὸ μέγιστον τῶν κικῶν, τὸ κεφάλαιον τῆς ἡμετέρας συμφορᾶς, ὑπερ εἰσῆγαγεν ὁ διάβολος, τὸν θάνατον λέγω, τῶτον εἰς τερμῆν καὶ δόξαν ἡμετέραν μετέβαλε, διὰ τίνος πρὸς τὰ μαρτυρία βραβεῖα τὸς ἀθλητῆς ἄγων --- ἐκεῖνος εἰσῆγαγεν, ἵνα ἀπολέσῃ, καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐπαναγαγῆν πάσαν ἐκπόνη σωτηρίας ἐπιπέδῃ ὁ χριστὸς δὲ αὐτῆ λαβῶν μετέστρεψε, καὶ εἰς τὸν θρανὸν ἡμῶν δὲ αὐτῆ πάλιν εἰσῆγαγε. --- καὶ ἐπιπέδῃ δὲ παρατάξῃς, ἡ μὲν τῶν μαρτύρων, ἡ δὲ τῶν τυράννων ἀλλ' αἱ μὲν τυράννοι εἰσι καθ' ἑαυτοὺς ἰσχυροὶ, αἱ δὲ μαρτύρες γυμνοὶ τῷ σώματι μάχονται, καὶ ἡ νίκη τῶν γυμνῶν, & καθ' ἑαυτοὺς ἰσχυροῦν, γίνεται τίς δὲ αὐτὴν ἐκπληροῖ, ὅτι ὁ μαρτυροῦμενος περιγίνεται τῆς μαρτυροῦντος, ὁ δεδεμένος τῆς λευμῆς, ὁ καλοκλιβύμενος τῆς καύσεως. ὁ ἀποθνήσκων τῆς αἰακῆς, εἶδες πᾶς ταῦτα ἐκεῖνων Φρικωδέστερα; ἐκεῖνα μὲν εἰ καὶ βίβρα, ἀλλὰ κατὰ φύσιν γίνεται. ταῦτα δὲ πᾶσαν ὑπερβαίνει φύσιν καὶ πᾶσαν πραγμάτων ἀνελευθέρων ἵνα μὴ δῆς, ὅτι τῆς τῆς θεῶ χάριτος εἰσι τῆς κατὰ φύσιν.

laudibus extollebant aliosque ad pietatis & virtutum studium exemplo ipsorum inuitare adlaborabant: Qui præcipuus harum sollemnitatum & frequentium ad martyrum monumenta conuentuum scopus & finis erat.

LIBRI VICESIMI

CAPVT OCTAVVM

DE ALIIS QVIBVSDAM FESTIS RECENTIORIS ORIGINIS ET MINORIS OBSERVATIONIS.

§. I.

De enceniis, siue dedicationibus templorum.

PRAETER hæc festa, quæ plus antiquitatis habebant in ecclesia, alia quedam erant, sæculo quarto & quinto addita, quæ vel propter nouitatem suam vel magis circumscriptam sui obseruationem prioribus multo inferiora erant & minoris pretii in ecclesia. Hisce accenseri possunt *encenia*, siue festa anniuersaria, in memoriam dedicationis ecclesiarum habita. De prima dedicatione siue consecratione ecclesiarum (quæ ætate *Constantini* post earum destructionem in persecutione *Diocletiana*, & earumdem instaurationem, pacis temporibus postea insequutis, initium habuit) sub alio capite [*] plura diximus; Hoc loco vnam tantum rem notabimus, quæ proprie huius loci est, anniuersariam videlicet festiuitatem, quæ olim in primæ dedicationis ecclesiarum memoriam obseruari consuevit. Huius rei illustre nobis exemplum dat *SOZOMENVS* [a] de basilica, a *Constantino* magno in honorem seruatoris nostri *Hierosolymis* in *Golgartha* monte ædificata. Dicit enim, *Hierosolymitanis* sollemnem quotannis festiuitatem admodum splendide celebrare, adeo, vt baptisimi sacramenta eo die tradantur & per continuos septem dies collectæ fiant, multique ex omni fere terrarum orbe conueniant, quæ huius festiuitatis tempore

(*) : ib. VII. cap. IX. §. i. seq. volum. III. p. 31. seq.

(a) *Sozom.* lib. II. c. XXVI. ἐτήσιον ταύτην ἐροῦν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῶν ἱεροσολύμων ἐκκλησία ὡς καὶ μνήσεις ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι, καὶ ὅλον ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν συνίεναι τε πολλὰς χεθὸν ἐκ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίον, οἱ καθ' ἑσπέραν τῶν ἱερῶν τόπων πάντοθεν συντρέχεισι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως.

ad sacra loca perlustranda vndique accurrant. Et ab hoc exemplo consuetudo ista recepta & propagata est in aliis ecclesiis. BEDA [b] enim narrat, *Gregorium* magnum in epistola ad *Augustinum* & *Mellitum*, primos episcopos *Saxones* heic in *Anglia*, præcepisse, vt libertatem indulgerent populo, in anniuersariis festis suis tabernacula sibi circa ecclesias, quæ ex fanis commutatae sint, faciendi, ibique conuiujs sollempnitatem celebrandi loco sacrificiorum, quæ olim immolassent malo demoni; dum essent adhuc a religione christiana alieni. HOSPINIANVS [c] lingua *Germanica* hæc festa *Kyrchweibe*, vocari dicit, vnde vocabulum nostrum *Anglicanum Church-Wakes*, quod eiusdem significatus est.

§. II.

De anniuersariis festiuitatibus ordinationum episcoporum.

ALIUD genus festiuitatum, eiusdem cum prioribus naturæ, anniuersariæ erant sollempnitates, quas episcopi in ecclesiis suis in memoriam suæ ipsorum ordinationis celebrabant. Hæ interdum vocantur *natales episcopi* vel *episcopatus*, qua appellatione non significantur dies naturalis eorum natiuitatis, nec dies mortis, vt in priori casu martyrum: Sed dies ordinationis eorum siue natiuitatis ad episcopale officium thronumue ecclesie. Perinde ac natales imperatorum, vt supra ostendimus [*], sæpe denotant non naturalis eorum natiuitatis dies, sed dies, quibus diadema imperii nacti sunt. Istas dies anniuersaria sollempnitate celebrari consueuisse, iam libro quodam su-

(b) Bed. histlor. lib. I. c. XXX. Quia boues solent in sacrificia dæmonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua sollempnitas immutari. Vt de dedicationis vel natalitjs sanctorum martyrum, quorum illic reliquie ponantur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant & religiosjs conuiujs sollempnitatem celebrent, nec diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & donatori omnium de satietate sua gratias referant, cetera.

(c) Hospin. de festis, in appendice de encantijs p. 113. (p. 173. edit. Geneuens. MDCLXXIV.) Nos Germani ea vocamus *Kyrchweibe*, vel corrupte *kyrmi*, aut *kylm*: quo significamus, sella hæc originem sumisise a templorum dedicationibus, in quibus populus frequentius concurrere solebat ad audiendum verbum Dei.

(*) Lib. XX. cap. I. §. IV. supr. pag. 9.

periore [†] occasionem habuimus demonstrandi ex diuersis AVGVSTINI & LEONIS homiliis, quæ in istis sollempnitatibus habitæ fuere. Quibus heic addemus, quæ de *Donatistis* idem dicit AVGVSTINVS [d], quod hac in praxi cum ecclesia concordarint. Quamuis enim *Opratus Gildonianus* nullius frugis homo esset, non dubitabant tamen illius natalitia siue anniuersariam festiuitatem ordinationis eius magna celebratione frequentare, honorantes ipsum osculo pacis inter ipsa sacramenta, & dantes ei ac vicissim recipientes ex manu eius eucharistiam. Quæ circumstantiæ plane ostendunt, quod per natalitia eius nihil aliud quam anniuersaria ordinationis eius celebratio intelligi possit, quando episcopus vicinos episcopos suos inuitare solebat, vt in ista sollempnitate sibi sese adiungerent socios, quæ lectione, psalmodia, verbi diuini prædicatione, precatione & eucharistiæ sumptione, perinde atque aliæ sollempnes festiuitates, celebrabatur. PAVLINVS [e] itidem huius peculiaris circumstantiæ meminit, quod episcopi collegas suos inuitare soliti sint ad celebrandos secum hosce spirituales natales suos. Ita enim se ab *Anastasio* episcopo *Romano* inuitatum esse dicit. Idem in [f] AMBROSII, HILARII pontificis *Romani* & plurium aliorum epistolis legimus.

IAM scopus harum anniuersariarum sollempnitatum insignis omnino erat, vt episcoporum animi ad dignam magni ac grauis, ipsis in ordinatione impositi, oneris reuocarentur considerationem, & vt ipsis esset opportuna occasio ad se reuertendi & expendendi, quam fideliter, quam religiose, & quam di-

(†) Lib. IV. c. VI. §. XV. vol. II. p. 188.

(d) Augullin. contr. litter. Petil. lib. II. c. XXIII. Cuius natalitia tanta celebratione frequentabatis, cui pacis osculum inter sacramenta copulabatis, in cuius manibus eucharistiam ponebatis, cui vicissim danti manus potrigebatis &c.

(e) Paulin. epist. XVI. ad Delphinum. Nos ipsos ad natalem suum inuitare dignatus est.

(f) Ambros. epist. V. ad Felic. episc. Comensem. Tum ego nostris sabuis in-textui diem natalis tui. Natalem tuum prosequemur nostris orationibus &c. Hilar. epist. II. ad Tarracon. concil. tom. IV. p. 1036. Lectis in conuentu fratrum, quos natalis mei festiuitas congregarat, litteris vestris.

Sixt. epist. ad Ioan. Antioch. Concil. tom. III. p. 1261. Audiuit vniuersa fraternitas, quæ ad natalis mei conuenerat diem.

ligenter demandato sibi officio defuncti essent. Ita AVGVSTI-
 NVS rem in sermone quodam in tali festiuitate habito, repræ-
 sentat. „Die quidem omni, inquit [g], & omni hora & cura
 „omnino continua, dilectissimi, cogitare debet episcopus,
 „quante dispensationis sarcinam gerat, qualem de illa ratio-
 „nem domino reddat suo. Veruntamen quum dies anniuer-
 „sarius nostræ ordinationis exoritur, tunc maxime honor hu-
 „ius officii, tamquam primo imponatur, attenditur. Interest
 „autem, quod eo die, quo id prius suscepimus, tantum, quem-
 „admodum gerendum esset, cogitauimus: at vero consequen-
 „tibus diebus, præcipue illo, quo eius sollemnitas agitur,
 „non solum futura eius, quemadmodum deinceps geri debe-
 „ant, cauta præuisione consulimus, verum etiam præterita,
 „quemadmodum gesta sint, sollicita recordatione recolimus:
 „vt nosmet ipsos in benefactis imitemur, & si qua culpanda
 „transierunt, ne repetantur curemus, vt ignoscantur oremus:
 „& accusationem diaboli, vbi possumus, recte agendi sedulita-
 „te fugiamus: vbi autem non possumus, confitendi pietate
 „vincamus. Sicut enim futura peccata negligendo iustitiam
 „committuntur, ita præteritam iniustitiam defendendo fir-
 „mantur. Sicut ergo, ne fiant, prospicit caritas, ita facta de-
 „let humilitas: vt quæ iam non possunt recte agendo non ad-
 „mitti, possint saltem non superbiendo dimitti. Didicimus
 „quippe dicere patri nostro, qui est in caelis, *Dimitte nobis debi-
 „ta nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quod vt ve-
 „raciter dicere possumus, etiam inimicos nostros oportet vt di-
 „ligamus: quos tamen habere, nisi cogente iustitia, non de-
 „bemus. Nam si homines nobis pro nostris malis meritis i-
 „nimici sunt, non curandum est, vt eis debita dimittamus, sed
 „stinendum potius, ne reddamus. Quoniam si nos merito
 „nostræ iniquitatis oderunt, nos eorum, non ipsi nostri sunt
 „debtores. Die ergo isto sollempni episcopatus mei, prius
 „paucis adloquar debitores meos, qui mihi nescientes apud De-
 „um suffragantur, dum faciunt debita, quæ dimittam, vt &
 „mea mihi debita dimitti promerear. Vobis itaque dico siue
 „præsentibus, siue absentibus, quibus inimicus efficior verum

(g) Augustin, homil. XXIV. ex L. tom. X. p. 172. (p. 472. edit. Basil. MDLXIX.)

„prædicans, quibus consulendo videor onerosus, quorum re-
 „quirens vtilitatem cogor offendere voluntatem: *Nolite fieri,*
 „*sicut equus & mulus, non habentes intellectum.* Nam & hæc iumen-
 „ta eos calce morfuque appetunt, a quibus curantur, vt cu-
 „rentur eorum vulnera, contrectantur. Non parcis, non par-
 „co: aduersaris, aduersor: resistis, resisto. Lucta nos com-
 „parat, sed caussa separat. Tu inimicus es medico, ego mor-
 „bo. Tu diligentia meæ, ego pestilentia tuæ. *Retribuebant,*
 „*inquit, mihi mala pro bonis: ego autem orabam.* Quid orabat,
 „*nisi, Pater, ignosce illis: quia nesciunt quid faciant? Quum vobis, in-*
 „*quit, detraxerint, & dixerint omne malum aduersum vos propter iu-*
 „*stitiam, gaudete & exultate, quia merces vestra multa est in caelis.* Vos
 „tamen corrigite peruersitatem vestram, agnoscite caritatem
 „nostram, reddite dilectionem dilectioni, nolimus maiorem
 „cum vestra perditione mercedem. Hæc debitoribus meis,
 „quibus dimitto, vt dimittatur mihi, nunc pauca sufficerent.
 „Deinde adloquendi sunt paullulum etiam illi, quibus debitor
 „sum, non sicut ait apostolus, *Gracis, & Barbaris, sapientibus &*
 „*insipientibus debitor sum.* Nam talis debitor etiam ego pro me-
 „arum virium exiguitate, dispensationisque portiuncula, non
 „quibusdam, sed omnibus sum. Verum nunc de his debitis
 „loquor, quæ mihi dimitti, non a me exigi cupio. Neque e-
 „nim sic tumore vanæ mentis extollor, vt audeam dicere, ex
 „quo huius muneris sarcinas porto, nullum a me hominem
 „perperam læsum: hoc cuilibet homini tam multis & molestis
 „actibus occupato atque distento, ne dicam impossibile, cer-
 „te difficile est: quanto magis mihi, qui noui infirmitatem me-
 „am, quam cum meis & pro me vestris orationibus diebus ac
 „noctibus offero sanandam domino Deo meo. Diuersarum
 „ergo curarum æstibus ac difficultatibus conturbatus, si quem
 „forte non, vt poscebat, audiui, si quem tristius, quam opus
 „erat, aspexi, si in quem verbum durius, quam oportebat, e-
 „misi, si quem corde contribulatum & opis indigum responsi-
 „one incongrua conturbauit, si quem pauperem mihi in aliud
 „intento importunius insistentem vel prætermisi, vel distuli, vel
 „etiam nutu aspero contristauit, si cui de me falsi aliquid tam-
 „quam

quam homini de homine suspicanti, iusto acerbius indignatus sum, si quis in sua conscientia non agnouit, quod de illo humanitus suspicatus sum, vos, quibus pro his atque huiusmodi offensis esse me fateor debitorem, simul me vestrum creditore debitorum. Nam pullos, quos fouet, saepe in angustiis, sed non toto pedis pondere calcat & mater: nec ideo desinit esse mater. *Dimittite, ut dimittantur vobis.* Dimittite amanti vos debita difficultatis, qui nec contra inimicos debita crudelitatis tenere debetis. Ad summam omnes obsecro, commendate domino curam pro vobis meam. Hanc enim iuste exopto pro me vestram, ut quicquid mearum est in praeterito offensionum, propitius ignoscat, non seuerus agnoscat. Quod mihi deinceps temporis sub hac facina erit iter agentem regat, & suis oculis placentem vobisque vtilem faciat, ut non horrorem & poenam meam, sed gaudium & coronam meam, vos eius conspectus inueniat. Hæc pia cogitata sunt & præclaræ contemplationes cum magnæ humilitatis & caritatis declaratione enuntiatae. Faciuntque eo, ut nobis ostendant, quam intime veteres adfecerit ardui oneris officii episcopalis sensus, & quemadmodum illi auditores suos vtilibus sermonibus in hisce anniuersariis suæ ipsorum ordinationis festiuitatibus excipere consueuerint.

§. III.

De festis in memoriam magnæ cuiusdam liberationis, vel diuinitus in ecclesiam collati beneficii, habitis.

ALIUD festorum genus obseruari solebat, tamquam supplicatio, Deo pro singulari quodam merito & beneficio, in ecclesiam suam collato decreta. Ita SOZOMENVS [b] narrat, *Alexandrinis* die XII kalendarum *Augusti* quotannis gratulationem ad templa Dei O. M. fecisse pro liberatione sui a ter-

(b) Sozom. lib. VI. cap. II. ἀμέλει τοι τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τὰδε συνέβη, ἣν γενέσθαι τῶν σεισμῶν προσαγορεύσασιν, εἰσέτι καὶ ὑὸν Ἀλεξανδροῦς ἐτησίαν εὐροτὴν ἀγασί λύχωνος τὸ πλείονος ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν καίνησι, καὶ χρησιμῆρας λιτὰς τῷ Θεῷ προσφύροντες, λαμπρῶς μάλα καὶ εὐλαβῶς ταύτην ἐπιτελεῖσθαι.

Vid. Ammian. Marcellin. lib. XXVI. in fine. Hoc nouatore adhuc supersit, cuius actus multiplices docuimus & interitum diem duodecimum kal. Augustas, consule Valentiniano primum cum fratre, horrendi terrores per

ribili terræ motu & inundatione maris, quæ *Iuliano* imperante tanto cum impetu illis contigerit, vt post recessum maris super tectis domorum reperta sint nauigia. Huius in beneficii memoriam eum diem, quo hæc contigerant, quem etiam *γενέσιος τῆ σεισμῶ*, *natalem terræ motus* appellabant, agebant festum, & memoria quidem *SOZOMENI*, plurimis lucernis per vniuersam urbem accensis, preces cum gratiarum actione offerentes Deo, splendide simul ac religiose eum diem celebrabant. *Constantinopolitani* aliam istiusmodi sollempnitatem VIII kal. *Octobris* obseruarunt in memoriam liberationis a terræ motu, cuius *MARCELLINVS COMES* [i] in *chronico* meminit, vt qui vndecim dies continuos durauerit. Hisce accensere etiam possumus supplicationes pro insignibus victoriis; cuiusmodi illa erat, quam de *Licinio* tyranno reportauit *Constantinus*, per quam christiani omni metu eorum, a quibus antea opprimebantur, liberati sunt, Deumque hymnis ac laudibus tam per agros quam per ciuitates pro felici armorum *Constantini* successu celebrarunt, quemadmodum *EVSEBIVS* [k] iterum iterumque de-

omnem orbis ambitum grassati sunt subito, quales nec fabulæ nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim post lucis exortum, densitate prauia fulgurum acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, mareque dispulsum retro fluctibus enoluit abscescit, vt resecta voragine profundorum, species natantium multiformes limo cernerentur hærentes: valliumque vallitates & montium tunc, vt opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primogenia rerum sub immensis gurgitibus amandauit. --- Ingentes aliæ naues extrusa rabidis flatibus, culminibus insedere tectorum, vt *Alexandriæ* contigit.

- (i) *Marcellin. chron. cos. Basilio* (ap. *Euseb. chronic. p. 46.*) Urbs regia per XL (sic ibi legitur) continuos dies adliuio terræ motu quassata magnopere sese adliuio deplanxit. Ambæ *Troadenses* porticus corruerunt, aliquantæ ecclesiæ vel scissæ sunt, vel collapsæ. Statua *Theodosii* magni in foro *Tanri* super cochlidem columnam posita corruit, duobus fornicibus eiusdem collapsis. Hunc formidolosum diem *Byzantii* celebrant VIII kal. *Octobris*.
- (k) *Euseb. histor. lib. X. c. IX.* ἀφῆρθη ἐξ ἀνδράπων πᾶν δόσ, τῶν πρὶν αὐτὰς πεζόντων λαμπρὰς δ' ἐτέλεον καὶ πανηγυρικὰς ἑορτῶν ἡμέρας. κ. τ. λ. *Hominibus omni metu eorum, a quibus antea opprimebantur, penitus amoto, festos dies cum maximo splendore & celebritate egerunt.* Lib. II. de vit. *Constantin. c. XIX.* χοροὶ δ' αὐτοῖς καὶ ὕμνοι τὸν κυμβασιλέα θεῶν πρώτιστα πάντων, ὅτι καὶ τῶτον ἰδίαστων, ἐγέραιρον κ. τ. λ. *Choris præterea & hymnis, primum quidem Deum omnium regem, prout instituti fuerint, celebrabant, cetera.*

clarat, vbi præclara *Constantini* in ecclesiam christianam merita describit. Ita ille ipse, cuius iussu festi martyrum dies quam fieri poterat splendidissime obseruabantur [1], aliquam in pænegyricis, qui in eo fiebant, partem habebat, & post Deum tamquam magnus fidei christianæ custos ac conseruator celebrabatur. Verum hæc sollempnitates non diu continuatæ, sed cum vita imperatoris, cuius in honorem in ecclesia obseruabantur, terminatæ esse videntur.

§. IV.

De festo adnuntiationis.

Ex hoc autem festo in ecclesia nimium quantum multiplicari cœpta sunt. HOSPINIANVS [m] festum *adnuntiationis* iam *Athanasii* tempore cognitum fuisse existimat, quia mentio eius habetur in sermone quodam, qui nomine eius circumfertur [n]. Alii originem eius adhuc altius repetunt, a *Gregorii Thaumaturgi* ætate, quia apud illum sermo exstat in eandem sollempnitatem. Sed optimi critici, GVILIELMVS CAVEVS[o],

(1) Vid. Euseb. de vita Constantin. lib. IV. c. XXIII. τῶν νεύματι βασιλέως ἀμαρτυρίων ἡμέρας ἐτίμων, καὶ ἵς ἑορτῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδιόχρον. *Iidem festos martyrum dies iussu principis obseruabant & ecclesiasticarum festiuitatum tempore debito hinc re profiquebantur.*

(m) Hospinian. de festis (p. 69. edit. Genæ. MDCLXXIV.) Festum hoc a pontificiis celebratur hodie in solius b. virginis Mariæ honorem & memoriam eius, quod conceptio filii Dei iuxta carnem Mariæ adnuntiata ab angelo Gabriele fuit. Athanasius, qui floruit circa annos domini CCCXL primus de festo hoc quedam retulit, in enacratione enangelii de sancta deipara. Sed vt ex illius verbis apparet, non tam in honorem Mariæ, quam Christi domini celebratam olim fuit: immo huius potius, quam illius festum fuit. Sic enim Athanasius, *Festum hoc*, inquit, *unum est ex dominicis, atque adeo primarium & prorsus venerandum, tempore quod pro ordine & digestionem rerum, que in euangelio de Christo predicantur, sanctofanctum habeatur, quippe in quod de filiis cælis descensu agatur.*

(n) Athanas. serm. de S. deipara. (tom. II. p. 393. edit. Paris. MDCXCVIII.) Ἡρόδοτος ἐπιστημονόμενος ὑπαναμνησκόμενος, ἔτι καὶ τῶν δεσποτικῶν πρώτῃ τε καὶ πᾶσι τοῖς ἑορτῇ κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ τὸν ταξιν τῶν ἐποικιμένων ἐν τοῖς κατὰ χριστὸν κηρύγμασι, ὑπάρχουσα, τὸ θεῖον εὐαγγελισμῶ κλητὴ ἡμέρα, περὶ τῆς ἐξ ἐμοῦ καταβίσεως τῆς διὰ τὸ θεῖον καλοκρινόμενης τῆς κήρυγμα.

(o) Cane histor. litter. tom. I. pag. 96. Scripta ei (Gregorio Thaumaturgo) supposita: -- *In adnuntiationem S. Dei genitricis sermones III.* quorum tertius sub nomine Chrysofolomi apud Lipomanum & Surium habetur. Et pag.

ELLIES DUPIN [p], HAMMONDVS LESTRANGIVS [q] & ANDREAS RIVETVS [r] hæc scripta vt spuria repudiant. Quid? quod ipse ROBERTVS BELLARM'IVS & PHILIPPVS LABBEVS ea in dubiis habent. Scripta sunt a MAXIMO vel ab alio quopiam auctore, post subnatam hæresim *Monothelitarum*, hoc est, sæculo septimo. Adeoque huius festi antiquitas ex illis demonstrari haud potest. Neque hisce temporibus dies ille festus esse potuit per antiquas regulas ecclesiæ, quæ omnes festiuitates in quadragesima prohibuerat, præter sabbatum & diem dominicam, quemadmodum ex concilio, *Laodicensi* [s] videre est. Ante tempus autem concilii *Trullani* venit in consuetudinem. Nam concilium illud [t], antedictam prohibitionem *Laodicensem* renouans, diem *adnuntiationis* quoque excipit. *In omnibus sanctæ quadragesimæ ieiunij diebus, inquit, præterquam sabbato & dominica & sancto adnuntiationis die, sacrum præsanctificationum ministerium.* Ex quibus nota hoc tempore festiuitas fuisse intelligitur. Et idcirco originem eius ex sæculo septimo arcessere nobis licebit, vbi sermones in eam haberi cœpisse animaduertimus.

146. *Sermo* (Athanasi) *in euangelium de sanctissima Deipara virgine & adnuntiationis ac incarnationis mysterijs*: post hæresicos Monotheticæ exortum scriptus, quippe quam sapissime exagitat.

- (p) Du Pin bibliothec. tom. I. (p. 289. edit. Latin. Paris. MDCXCII.) Tres conciones (Gregorii Neocesariensis) de adnuntiatione redolent stilum Procli Constantinopolitani, sicut obseruatum est ab illo, qui in huius auctoris homilias notas composuit. Id. tom. II. p. 70. edit. Lat. Homilia de adnuntiatione est etiam auctoris Athanasio recentioris. Quia consulto Nestorii & Monothelitarum errores refellit, cetera.
- (q) Ham. Lefrange *Alliance of div. offic.* cap. 6. p. 149.
- (r) Rinet critic. sacr. lib. III. c. V. Homilia (Athanasi) de adnuntiatione seu de sanctissima deipara virgine est supposititi. Et tamen oblectant se eius allegatione Iesuitæ, quia Mariæ innocatio hic stabili ur. &c.
- (s) Concil. Laodic. c. LI. ὅτι & δεῖ ἐν τεσσαρακιστῇ κατῴρων γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνησθῆναι ἐν τῇ σαββάτῃ καὶ κυριακῇ. *Quid non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in sabbatis & dominicis.*
- (t) Concil. Trullan. c. LI. Ἐν πάσαις τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν ἡσπεύων ἡμέραις, παρεκτός σαββάτου καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τῆς εὐαγγελισμῶς ἡμέρας, γενέθλιον τῶν προηγουμένων ἱερῶ λειταργίᾳ.

§. V.

De festo purificationis Mariæ, olim hypapante vocitato.

ALIVD recentioris originis festum, erat, quod festum *purificationis Mariæ* communiter vocitatur. Hoc apud *Græcos* initio nominabatur *hypapante*, ὑπαπαντή, quod obuiationem, domino per *Simeonem* in templo factam, denotat, in cuius occursum commemorationem hæc sollemnitatis in ecclesia initio instituta fuit; aliis quidem *Iustini* imperatoris, aliis *Iustiniani* successoris illius ætate, ad annum *CHRISTI* DXLII id factum esse, existimantibus. Est quidem homilia quædam inter opera *CHRYSOSTOMI* [u], quæ si genuina esset, hoc festum ultra centum annos altius remitteret; nam in hoc festo recitatum eam esse, ipsa inscriptio indicat. Apud omnes autem viros doctos in confesso est, non esse eam *CHRYSOSTOMI*. In primis autem *LEO ALLATIVS* [x] locum ex *GEORGII HAMARTOLI* *chronico* allegat, qui ostendit, non obtinuisse tempore *CHRYSOSTOMI* istiusmodi festum in ecclesia, sed imperante demum *Iustiniano* esse institutum. Hoc tempore, inquit, *hypapante* celebrari cepit, quæ hanc numerabatur in festis dominicis. Namque *CHRYSOSTOMVS* ita ait; Sex diebus creavit Deus omnia opera sua, ut scriptum est, & septima requieuit. Quapropter & ultimis diebus Dei verbum inuestigans, & deperditum saluare sibi complacens, & hominem adsumens, secundum numerum dierum creationis mundi, dies festos sue æconomix nobis tradidit. Primus est sollemnitatum radix, Christi secundum carnem ex sancta virgine Maria post conceptionem natiuitas; secundus epiphania; tertius salutaris passionis dies; quartus gloriosissima

(u) Chrysof. tom. VI. homil. XXII. (p. 207. edit. Francof.) εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τῆς κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ εἰς τὴν θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα λόγος. De occurſu domini noſtri Ieſu Chriſti deque deipara & Simeone oratio.

(x) Hamartol. chron. in vita Iustin. ap. Al. at. de hebdom. Græcorum §. 1. p. 1403. καὶ ἡ ὑπαπαντὴ ἐλάβεν ἀρχὴν ἐφορτάζεσθαι, ἵνα ἐκ ἐν ἐναριθμῶσι τῶν δεσποτικῶν ἐφορτῶν, ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ Χρυσόστομος ἕως λέγει· ἐν ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν πάντα, καθὼς γέγραπται, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κατέπαυσε διὰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ὁ θεὸς τὸν λόγον ἐφίησας καὶ ὡσαύτ' ἀπολυλῶς εὐδοκίῆσας καὶ ἐκτιθαυράσας τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς κοσμοποιίας τῆς ἐξ ἑσθῆς παρῆλθεν ἡμεῖν τῆς αὐτῆς αἰωνιότητος· πρώτη μὲν ἐστὶ καὶ ἡμεῖς τῶν ἐφορτῶν τῆς χριστοῦ ἢ κατὰ σάρκα ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας μετὰ τὴν σὺνδραψιν· δεύτερη ἡ ἐπιφάνειος· τρίτη ἡ τῆς σωτηρίας πάντας ἡμεῖς· τετάρτη ἡ ὑπερ-

resurrectio, in qua & in subterranea progrediens saluator, una secum in vitam reuocauit iustos, & eos, qui crediderunt; quinque, in caelum eiusdem adfuerunt; quemadmodum & quinto hebdomadis die perfecta est: sextus aduentus spiritus sancti; septimus, vniuersae resurrectionis moriturorum magnus, & sine ulla successione dies: tunc enim vere celebrabunt festum cum multo gaudio & letitia, qui haeredes futuri sunt eorum, quae oculos non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis adscenderunt, quae praeprauit Deus diligentibus se. Haecenus GEORGIUS HAMARTOLVS EX CHRYSOSTOMO. Omnes etiam, qui eum sequuntur, historici in eadem re consentiunt, quod hoc festum ante aetatem Iustini vel Iustiniani in ecclesia non fuerit cognitum. CEDRENVS [y] originem eius reicit in vltimum annum Iustini. LANDVLPHVVS autem SAGAX [z], SIFFRIDVS PRESBYTER [a], MARTINVS POLONVS [b], NICEPHORVS CALLISTVS [c], SIGEBERTVS [d] & PAVLVS DIACO-

ένδοξος ανάστασις, καθ' ἣν καὶ ἐν τοῖς καταχθονίοις γινόμενος ὁ λυτρωτικὸς συναγέσθη τὰς δικαίας, καὶ τὰς πιστεύσαντας· πέμπτη δὲ ἡ πρὸς θείους αὐτῶ ἀνάληψις, ὡς καὶ ἐν πέμπτῃ διεπράχθη τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα· ἐκείνη δὲ ἡ τῆς ἐπιφοιτήσεως ἡμέρα τῶ ἀγίου πνεύματος· ἐβδόμεν ἡ προσδοκωμένη τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν μεγάλη καὶ ἀδιάδοχος ἡμέρα· τότε γὰρ ἐορτάσασιν οὗτως μετὰ πολλῆς χαρῆς καὶ ἐνφροσύνης οἱ μέλλοντες κληρονομεῖν, ἃ ὀφθαλμὸς ἐκ οὐδὲ, καὶ ἄς ἐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου ἐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

- (y) Cedren. compend p. 300. (pag. 366. edit. Paris. MDCXLVII.) Ἐπὶ αὐτῆ [Iustinus] ἐτυπώθη ἐορτάζειν ἡμᾶς καὶ τὴν ἐορτὴν τῆς ὑπαπαντῆς, τῆς μέχρι τότε μὴ ἐορταζομένης. *Sub eodem (Iuliano) instituta sunt feriae, quae hypapante dicuntur, prius nunquam habitae.*
- (z) Landulph. vit. Iustin. Anno XV. Iustiniani imperii mense Octobri facta est mortalitas Byzantii. Et eodem anno *hypapante* domini sumit initium, vt celebraretur apud Byzantium secunda die Februarii mensis.
- (a) Siffrid. epitom. histor. lib. I. Sub Pelagio papa & Iustiniano imperatore sumit initium apud Constantinopolim, vt *ὑπαπαντῆ* domini, id est purificatio beatæ Mariæ virginis, sollempniter celebraretur.
- (b) Polon. chronic. vid. sub litt. seq. (f).
- (c) Niceph. lib. XVII. c. XXVIII. τάττει δὲ καὶ τὴν τῶ σωτήρος ὑπαπαντῆ ἄρτι πρῶτος, ἀπανταχῆ τῆς γῆς ἐορτάζειν. *Idem imperator (Iulianus) tunc primum seruatoris exceptionem toto orbe terrarum festo die honorare instituit.*
- (d) Sigebert. an. DXLII. Constantinopoli mortalitate magna insurgente, statuta est sollempnitas purificationis beatæ Mariæ, quæ Grace, *ὑπαπαντῆ*, id est

NVS [e], a XYLANDRO [f] & SVICERO [g] citati, a tempore *Iustiniani* id deriuant. Nec ipse BARONIVS [h] id inficitur, modo in honorem *Mariæ* virginis primum constitutum esse dicitur, quod autem ipsum nomen *hyapante* confutat, quod obuiam itior em illam *Syme nis* significat, quando impulsore spiritu in templum ueniebat ad occurrendum domino; secundum faciã sibi reuelationem, qua diuinitus nuntiatum ipsi erat, ipsum non uisurum mortem, priusquam uidisset *CHRISTVM* illum domini. Et *Græci* in illis festis id habent, quæ uocant festa dominica, hoc est, in honorem domini nostri *IESU CHRISTI* instituta, uti fidem nobis facit ipse LEO ALIATVS.

§. VI.

De origine festorum, quæ in honorem confessorum aliorumque sanctorum hominum instituta sunt.

QVI plura de festorum accumulatione & incremento le-

---

obuatio, dicitur, eo quod die illo Simeon obuauerit oblato in templum domino, & ita mortalitas illa cessauit.

(e) Paul. Diac. lib. XI. vid. sub litt. seq. (f)

(f) Xylander. not. in Cedren. p. 688. (p. 15. n. 147. edit. Par. MDCXLVII.) *Hyapante*] quod nimirum quasi in occursum prodiretur (hillo in templo dedicando. Est enim sollempnitas, quam uitate purificationis dicimus, quod primum ex Martini Poloni chronicis didici, qui tamen pestis causa institutam dicit sub Iustiniano magno: quod idem est apud Nicephorum lib. XVII. c. XVIII. & consentit, quod Sigebertus perhibuit, id fuisse anno a Christi natalibus I XLII, quo sine tempore Iulianus decesserat, uel ipso Cedreno teste. Meminit Paulus Diaconus lib. XVI. rer. Romanarum.

(g) Suicer. thesaur. eccles. tom. II. p. 134.

(h) Baron. ann. DXI. IV. tom. VII. p. 310. (p. 358. edit. Antwerp. MDCLVIII.) Quod uero non amplius quam tribus mensibus ciuitatem Constantinopolitanam occupat (pestis), miraculo tribuitur, quod, licet neque a Procopio uel Euagrio recensatur, haud tamen obliuione sepultum penitus relictum est: nam tantum beneficiam sollempni die festo Dei genitricis Mariæ instituto, uniuersarumque die in ecclesia repetendo, remanuit posteris perpetua memoria a conignatum, quom uidelicet idem hyapante est nominatum, nempe huius occursum yuennis, quom deipara suum filium dominum nostrum Iesum huius in templo intulit; cuius festi diei in occidente Gelasium papam fundameti reuocauit, quom Iulercalia penitus abstulit, in notis ad Romanum martyrologium diximus.

gere

gere auct, is HOSPINIANVM [i] consulat, qui singulorum festorum, prout in sequentibus ecclesiae aetatibus instituta sunt, originem adnotauit. Illud tantum obseruamus, quod confessorum aliorumque sanctorum hominum memoriam aliquanto maturius, quam ipse IOANNES BONA concedit, annua sollemnitate recoli coepisse statuatur. BONA [k] enim hunc honorem solis martyribus, proprie sic dictis, per quatuor priora saecula exhibitum esse existimat, non confessoribus nec vllis sanctis aliis: Dicitque in FRONTONIS calendario, ante nongentos annos scripto, non nisi quatuor adscriptos esse, *Martinum scilicet Turonensem, Gregorium magnum, Leonem papam & Syluestrum*. At HOSPINIANI obseruatio exactior est. Nam SOZOMENVS [l] diserte adfirmat, *Palaestinos* longe ante anniuersaria celebritate sanctos viros honorare consueuisse, qui pietate & virtute inter eos praer aliis floruisent, exempli gratia *Hilarionem Gazum, Aurelium Anthedonium, Alexionem ortum Bethagathone, & Alaphionem ex Asalea*, qui non fuerint martyres,

(i) Hospinian. de festis cap. IV.

(k) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XV. §. II. Citati patres (Tertullianus, Cyprianus, Augustinus) de solis martyribus loquuntur, quae confessorum festiuitates ferius in ecclesia receptae sunt; & in Frontonis calendario, ante nongentos annos scripto, non nisi quatuor adscripti sunt, Martinus scilicet Turonensis, Gregorius M. Leo papa, & Syluester.

(l) Sozom. lib. III. c. XIV. διήρατε δὲ τότε ἐνθάδε Ἰλαρίων ὁ Τυρόνιος --- ἐπὶ τοσούτον δὲ Θεοφιλῆς ἐγένετο, ὡς ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ τῷ αὐτῷ τόφῳ πολλὰς ἰσθμῶν κἀμνοντας καὶ δαιμονῶντας καὶ τότε παραδύζατον, παρὰ τε Κυπρίους, καὶ πρότερον ἑτάφη, καὶ παρὰ Παλαιστινοῖς, παρ' οἷς ἐπὶ νῦν συμβῆν γὰρ, αὐτὸν ἐν Κύπρῳ διατρέβοντα τελευτήσαν, πρὸς τῶν ἐπιχωρίων ἐκηδεύθη, καὶ ἐν πολλῇ τιμῇ καὶ θρησκευτικῇ παρ' αὐτοῖς ἢ μετὰ δὲ ταῦτα Ἡσυχίας, ὃς ἐνδοκιμώτατος ἐγένετο τῶν αὐτῶν κλητήρων, κλέψας τὸ λείψον, διεκόμισεν εἰς παλαιστίνην καὶ ἐν τῷ ἴδιῳ μοναστηρίῳ ἐθαψέ, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου, δημολετή καὶ μάλα λαμπρὰν ἐνθάδε ἐτήριον ἑορτήν ἄρασι οἱ ἐπιχώριοι ἔδε γὰρ Παλαιστινοῖς ἕδος γενεῶσαι τὰς παρ' αὐτοῖς ἀνδρας ἀγαθὰς γενόμενας, ὡσπερ ἀμέλει καὶ Αὐρήλιον τὸν Ἀθηναῖον, καὶ Αλεξιῶνα τὸν ἀπὸ Ἀσαλίας οἱ κἀτὰ τὸν αὐτὸν γενόμενοι χροῖον, ἐπὶ τῆς παρεσσης βασιλείας εὐσεβῶς καὶ ἀνδρείως ἐν Φιλοσοφίᾳ ἐπολιτεύσαντο, καὶ ταῖς οὐκ εἰς ἀρετὰς ἐν ἐκκλησιαστικῶν ἄγων ταῖς τῇ δε πύλασι καὶ κώμας, εἰς ἐπίδωον ἡγῶν θρησκείαν. *Floruit in ea (Palestina) tunc temporis diuinus Hilarion*. --- Ceterum ita acceptus fuit Deo, ut ad tumulum eius multi agri ac demones etiam nunc carentur: Et quod magis mirere, tam apud Cyprios, ubi primum sepultus est, quam in Palestina, ubi nunc iacet. Nam quum in in-

sed

fed tantum vni pietatis laude conspicui, quorum virtutibus christiana religio in multis vrbibus ac vicis, superstitioni gentiliū admodum deditis, sub *Constantii* principatu magnopere prouecta fuerit; quam ob causam istorum locorum incolæ eorum memoriam quotannis recoluerint. Atque ita BARONIVS [m] ex HIERONYMO [n] ipsum *Hilarionem* anniuersariam dormitionis *Antonii* diem, præuis nocturnis vigiliis, celebrasse, obseruat. Qualiscumque igitur consuetudo fuerit in ecclesia *Orientali*, in partibus certe *Orientalibus* anniuersariam confessorum aliorumque excellentiorum sanctorum commemorationem paullo maturius receptam esse, manifestum est.

---

sula Cypro, vbi tum degebat, mori eum contigisset, sepultus est ab incolis, magnoque honore & cultu ab eis adificebatur. Postea vero *Hesychus*, qui inter eius discipulos celeberrimus fuit, reliquias eius furatus, in *Palaestina* deportauit, & in monasterio ipsius sepeliuit. Atque ex eo tempore huius regionis incolæ diem festum quotannis celebrem ac splendidum publice agunt. Hic enim mo. lo *Palaestini* honorare solent viros sanctos, qui apud ipsos vixere: exempli gratia, *Aurelium Anthednium*, *Alexionem* ortum *Bethagathone*, & *Alaphionem* ex *Asalea*: qui quum eodem tempore sub *Constantii* vuerent principatu, monasticam philosophiam pie ac viriliter excoluerunt, & virtutum suarum exemplo, in vrbibus ac vicis superstitioni gentiliū admodum deditis, christianam religionem magnopere prouexerunt.

- (m) Baron. an. CCCLVIII. n. XXIII. De sancto Hilarione scribit Hieronymus, quod cognito, licet longe absens, Antonii obitu, illuc magno labore se contulit, ea nimium ex causâ, vt anniuersarium illius dormitionis diem eodem, in quo defunctus erat, loco, præuis nocturnis vigiliis celebraret.
- (n) Hieron. vit. Hilar. c. XXVI. Confessus est fratribus, instare diem dormitionis beati Antonii, & peruigilem noctem in ipso, quo defunctus fuerat loco, a se debere celebrari.

LIBER VICESIMVS PRIMVS
**DE IEIUNIIS VETERIS EC-
 CLESIAE.**

CAPVT PRIMVM
DE IEIUNIO QVADRAGESIMALI.

§. I.

*Quid hoc ieiunium initio fuerit, vtrum quadraginta dierum,
 an quadraginta horarum?*

CONSIDERATIS festiuitatibus, quæ in veteri ecclesia obseruari consueuerunt, iam proxime contemplanda nobis sunt sollempnia eorum ac stata tempora ieiunii. Horum, perinde ac festiuitatum, alia erant hebdomadalia, alia annua, hoc est, talia, quæ semel quotannis certa tempestate reuertebantur. Inter ea, quæ semel singulis annis obseruabantur, quadragesimale celeberrimum erat. *Græci τσσαρακοντην*, Latini *quadragesimam* vocabant, quod vtrumque vocabulum numerum XL denotat, vnde hoc ieiunium ex quadam ratione vocabatur *quadragesimale*; vtrum vero ideo, quod quadraginta dies, an vero quod quadraginta horas duraret, de eo quidem viri docti inter se controuerfantur. *Romanenses* scriptores generatim contendunt, fuisse id semper ieiunium quadraginta dierum, & vt tale ab ipsis apostolis institutum. Et sunt ex protestantibus, qui idem sentiunt. Alii ecclesiasticæ tantum institutionis esse, adeoque, vt per ecclesiæ potestatem variare potuerit & mutari, ita varie in diuersis ecclesiis fuisse obseruatum, & gradatim ex ieiunio quadraginta horarum in ieiunium quadraginta dierum increuisse, nomine *ieiunii quadragesimalis* sub omnibus eius mutationibus manente. Hoc est, quod THOMAS MORTONIUS [a], IEREMIAS TAYLORIVS [b], PETRVS MOLI-

(a) Morton *Catholic. Appeal.* lib. II. c. XXIV. p. 304.

(b) Taylor, duellor dubitant. Book 3. chap. 4. p. 631. (p. 504 -- 523. edit. Germ. Brem. MDCCV.)

NAEVS [c], IOANNES DALLAEVS [d] & DANIEL CHAMIERVS [e] copiose aduersus *Romanenses* tuiti sunt. Et quidam ex ipsis pontificiis non imi subsellii scriptoribus, exempli gratia, MELCHIOR CANVS [f] & THOMAS CAIETANVS [g] dicunt, esse eiusmodi regulam & consuetudinem apostolicam, quæ ecclesiæ relicta sit pro arbitrio suo mutanda, sicut alia quædam ex idoneis & iustis rationibus mutarit, & abroganda per contrariæ praxis introductionem. Verum hæc controuersia est, quam hoc loco non decidemus, sed in rem facti duntaxat inquiremus, a quo hoc ieiunium primum inductum sit, & quamdiu durauerit, quando primum in ecclesia cœpit obseruari. GVILIELMVS CAVEVS [*] hoc ieiunium omnino antiquum, non autem apostolicæ institutionis esse, dicit, & HERBERTVM THORNDIKIUM de *religiosis conuentibus vna cum IEREMIA TAYLORIO* pro eadem citat sententia.

(c) Moulin *Novelty of Popery* lib. VII. contr. V. c. VII. p. 516. (p. 711 - 713. ed. Germ.)

(d) Dall. de ieiun. & quadrages. lib. III. c. IX.

(e) Chamier. *panstrat.* tom. III. lib. XIX. c. VII.

(f) Can. loc. theol. lib. III. c. V. p. 124. Alteras traditiones apostoli ipsi spiritu sancto suggerente ad ecclesiæ vtilitatem ediderunt. Quas tamen eis Christus, dum in terra degeret, nusquam edidit. Et pag. 195. In aliis, quæ videlicet apostoli constituerunt tanquam ecclesiæ pastores, poterit quidem summus pontifex, vt in ceteris ecclesiæ legibus, dispensare, sic enim schola loquitur, poteritque ita contrarius populi mos instituta huius generis abrogare. Vt trina immersio, quam ex apostolica traditione in baptisini sacramento ecclesiam habuisse, canon apostolorum XLIX ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Eiusdem quoque ordinis est quadragesimæ ieiunium, cetera.

(g) Caietanus hoc nomine reprehenditur a *Catharino* Vid. *Illyricum* de festis papisticis p. 143.

(*) Cave *primit. christian.* p. 192. (p. 149. edit. Germ. Lips. MDCCXXIII.) *Ihre jährliche faste geschähe auch würcklich zu unser ertzigen fasten-zeit vor o- stern, damit sie sich auf solche weise zuon fest der auferstehung unsers hezlandes desto besser zubereiten möchten. Und ist an dem, es ist diese faste (aber nicht in solchem verstande, wie sie heutiges tages genommen wird) schon sehr lange vor alters im schwange gewesen, ob sie schon nicht vermöge eines apostolischen schlusses ist eingeführet worden, wie solches ein gelehrter prelat unsrer kirche (Taylor. mit. dub. lib. 3. c. 4. p. 629.) augenscheinlich dargethan hat. Schon bey den allerersten zeiten der christlichen kirche war es herkommens, daß man vor dem osterfeste fastete, aber wie lange es eigentlich gewähret und gedawret hat, das kan man so genau*

§. II.

Quaedam probabilitas, initio fuisse tantum ieiunium quadraginta horarum, siue duorum dierum a passione ad resurrectionem CHRISTI.

RATIONES autem, quibus viri docti inducuntur, vt hoc ieiunium credant non ab apostolis esse institutum, ad minimum non vt regulam necessariam, omnibus hominibus quadraginta dies ieiunare præcipientem, sequentes sunt:

I. QVIA quadam datur probabilitas, fuisse initio tantum ieiunium quadraginta horarum, siue istius temporis, quando seruator noster in sepulchro iacuit, hoc est, duorum dierum pascha proxime antecedentium, temporis, quo CHRISTVS sponfus discipulis suis inter passionem & resurrectionem suam ablatuſ erat. TERTVLLIANVS iam *Montanista* factus, disputans contra catholicos [b], putare eos dicit, hosce duos tantum dies ieiunio determinatos esse, in quibus ablatuſ sit sponſus. Hoc alibi [i] ieiunium pascha vocat, quod communiter omnes tamquam publicum ieiunium religioſe obseruent. Et rursus opponens [k] catholicis, quod alia ieiunia citra hosce duos dies, in quibus CHRISTVS ablatuſ sit; obseruent, exem-

nicht sagen, weil es nach unterschied der zeit und orte auch unterschiedlich war, indem einige so viel tage, andere so viel wochen, wieder andere so viel tage in iederder woche fasteten (vid. Thordike rel. assembl. c. 8. p. 276.) Und es ist gar wahrscheinlich, daß diese jährliche fasten nicht um derwillen ist quadragesima genennet worden, weil sie etwa 40 tage soll gewähret haben; sondern weil sie 40 stunden gedauert, nemlich von freytage zu mittage um 12 uhr an (um welche zeit unser heyland in die gewalt des todes gefallen ist) bis auf den sonntag des morgens, da er wieder von den todtten aufwrecket ist. Nach diesem wurde sie weiter auf noch längere tage und wochen hinaus gesetzt, bis es endlich gar auf drey, und endlich auf sechs od. r sieben wochen gekommen.

- (b) Tertull. de ieiun. c. II. Certe in euangelio illos dies ieiunio determinatos putant, in quibus ablatuſ est sponſus; & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum christianorum.
- (i) Tertull. de orat. c. XIV. Sic & die pascha, quo communis & quasi publica ieiunii religio est, merito deponimus osculum.
- (k) Tertull. de ieiun. c. XIII. Conuenio vos & prater pascha ieiunantes citra illos dies, quibus ablatuſ est sponſus: Et stationum semieiunia interponentes & vos interdum pane & aqua victitantes, vt cuique visum est: Denique respondetis, hæc ex arbitrio agenda, non ex imperio.

pli gratia semiieiunia dierum stationariorum & reliqua ieiunia, in quibus solo pane & aqua vescantur; respondere eos facit, hæc ieiunia ex arbitrio agi non ex imperio; vt adeo ipsi crediderint, debere se tantum obseruare duos istos dies, in quibus sponsus ab ipsis ablati sit. Hoc IRENAEVS vocat *ieiunium* quadraginta horarum ante pascha, si vulgatam & communem lectionem retineamus. Scribens enim ad *Victorem* episcopum *Romanum* de differentia inter ecclesias *Orientalis* & *Occidentales* de tempore celebrandi pascha [1], *Non de die paschatis solum*, inquit, *controversia est, sed etiam de ieiunii ratione & modo. Quidam enim existimant, unico die sibi esse ieiunandum: alii duobus, alii pluribus: Nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem suum (vel potius, vt VALESIVS [*] legendum esse recte obseruat, ieiunium suum) metiuntur. Atque hæc in obseruando ieiunio varietas non nostra ætate nata est, sed longe antea apud maiores nostros capit: qui negligentius, vt verisimile est, præsidentes ex simplicitate & imperitia ortam consuetudinem posteris iradiderunt. Nihilominus tamen omnes isti pacem inter se retinuerunt & nos inuicem retinemus. Ita ieiuniorum diuersitas consensionem fidei commendat. Non celem heic oportet lectorem, esse viros doctos, qui verba quædam in hoc loco paullo aliter legi debere sentiant. Dicunt enim*

(1) Iren. ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. εἰδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς εἰδὸς αὐτῆς τῆς ἡμετέρας· οἱ μὲν γὰρ οἰοῦνται μίαν ἡμέραν εἶναι αὐτὴν ἡμετέραν οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ πλείους· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερῶν τε καὶ νυκτερινῶν συμμετρήσει τὴν ἡμέραν [ιεραίων vid. not. seq.] αὐτῶν καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηδεύτων ἔστιν ἐφ' ἡμῶν γενομένη, ἀλλὰ καὶ πολλὸν πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν τῶν παρὰ τὸ ἀκριβὲς ὡς εἰκὸς κραλόντων, τὴν καθ' ἐπιπέτητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιμημένων καὶ ἐξ οὗ ἐλάττων πάντες ἔτι εἰρησεσάν τε, καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἡ διαφορὰ ἥτις ἡμετέρας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι.

(*) Vales. in loc. συμμετρήσει τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Miror, tot homines eruditos, qui hunc Irenæi locum in suis libris exposuerunt, eius vitium non animaduertisse. Quis enim est sensus horum verborum? aut quis vniquam credit, fuisse homines, qui quadraginta horarum spatio diem metirentur. At qui quadraginta horæ biduum ieiunantibus efficiunt. Equidem non dubito, quin Irenæus ita scripserit, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερῶν τε καὶ νυκτερινῶν συμμετρήσει τὴν ἡμετέραν. Quia scriptura nihil planius esse potest. Quare aut Irenæus omnino ita scripsit, aut certe ita scribere debuit. Sed antiquarii, vocabulo ex superiore linea huc translato, locum corruerunt.

HENRICI SAVILII CODICEM ea legere & distinguere hunc in modum: *οἱ μὲν γὰρ οἴονται, μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτὰς νηστεύειν· οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ἄρας τε ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς συμμειτρῶσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν.* Sic etiam legere codicem illum, quo RVFFINVS in transferenda EVSEBII historia vsus sit. Eius enim *latinam* horum verborum versionem sic habere: *Quidam enim putant, uno tantum die observari debere ieiunium, alii duobus, alii vero pluribus, nonnulli etiam quadraginta; ita ut horas diurnas nocturnasque computantes, diem statuant.* Hinc ieiunium quadraginta dierum tempore IRENAEI in vsu fuisse argumentantur. Ita GVILIELMVS BEVEREGIVS [m], SIMON PATRICKIVS [n], GEORGIUS HOOPERVS [o] & alii, qui de hoc argumento peculiare dissertationes ediderunt. Ab altera parte omnes codices manuscripti, quibus vsi sunt ROBERTVS STEPHANVS & HENRICVS VALESIVS, ita distincti sunt, vt vocabulum *τεσσαράκοντα*, *quadraginta*, non ad dies, sed ad horas tantum referatur. Non facile est, rem inter tot viros doctos tantopere controuersam decidere. Si qua vero mihi daretur copia coniectandi in tam obscura materia, propenderem ad faciendum compromissum de hac disputatione, & rem quasi inter eas diuiderem; dicendo, primum, Quod tempore IRENAEI ac TERTVLLIANI catholici concesserint, ieiunium quadraginta horarum inter seruatoris nostri mortem ac resurrectionem, (sive id vnus sive duorum dierum ieiunium vocare licuerit) rationem atque indolem praecepti euangelici habere, partim ex exemplo & praxi apostolorum, partim vero ex his seruatoris ac domini nostri verbis: *Veniet dies, quo auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Quae, vti vidimus, de tempore quadraginta circiter horarum, quibus seruator in sepulchro fuit, intelligebant. Vnde primam notionem & nomen quadragesimalis ieiunii, sensu strictissimo accepti, originem suam traxisse, non est improbabile. Quod sufficit ad probandam perpetuitatem ieiunii qua-

(m) Beueereg, cod. can. vindic. lib. III. c. VII. tot. (apud Coteler. patr. apostol. tom. II. p. 159 -- 1 3. edit. Antwerp. MDCXCVIII.)

(n) Patrick of Fasting in Lent. chap. 16. p. 143.

(o) Hoopers Discourse of Lent. part. 1. chap. 3.

dragesimalis ante pascha, tamquam constantis vsus in ecclesia. Deinde, quod eodem tempore, quo IRENAEVS & TERTVLLIANVS scripserunt, alii additicii dies ieiunii istis diebus a diversis ecclesiis adiecti fuerint, magnam tamen partem numero & obseruatione eorum variantibus: quandoquidem cuiuslibet ecclesiae libertati relictum erat, istorum additicio- rum numerum, prout ipsi expedire videbatur, constituere. Qui etiam in aliis ecclesiis plures, in aliis pauciores, & in earum nulla omnino quadraginta dies erant, ad aetatem vsque GREGORII magni; omnes tamen nomine ieiunii quadregesimalis vocabantur, vel quod ad numerum quadraginta dierum prope accederent, vel quod festi paschalis, quod antiquissimis & primis temporibus *quadregesimale* dictum fuit, appendix essent. Quo primum tempore hi dies additicii inuerti fuerint [p], non facile est ad determinandum; Receptos autem fuisse a nonnullis ecclesiis tempore IRENAEI & TERTVLLIANI, id ea quidem, quae ex utroque allegauimus, ponunt extra controuersiam. Ambo enim de pluribus quam duobus diebus loquuntur, tamquam obseruatis in quibusdam ecclesiis; hac tantum cum differentia, quod alii sint obseruati, tamquam magis necessarii, utpote in ipsius CHRISTI verbis fundati, alii autem in ecclesiae libertate ac arbitrio siti, utpote ex ecclesiastica tantum institutione oriundi, & idcirco numero suo in diuersis ecclesiis variantes, pro sapientia & arbitrato earum, quae eos praescripserunt. Atque hoc viam aperit ad secundum aliquod argumentum siue rationem, quae multos viros doctos, induxit ad credendum, quod ieiunium antepaschale, prout numerum quadraginta dierum exacte comprehendit, numquam fuerit ab apostolis vel institutum vel obseruatum.

§. III.

Magna varietas in puncto temporis in celebratione huius ieiunii multis in ecclesiis obseruabilis.

QVIA, si qua fuisset istiusmodi apostolica regula vel exem-

(p) Gunning. *Lent-Fast*. p. 114. existimat, mentionem haberi ieiunii cuiusdam decem dierum apud LYCIANVM in dialogo, qui *philoparris* inscribitur.

plum, difficulter comprehendi possit, quomodo tanta varietas in puncto temporis in huius ieiunii obseruatione statim exorta sit, quam tamen ipso facto multis in ecclesiis exortam esse, certo constat; dum aliæ tribus tantum hebdomadibus, aliæ sex, aliæ septem id obseruarunt, nec tamen vlla earum exactum quadraginta dierum numerum confecit. SOCRATES [q] rituum ac carimoniarum in diuersis ecclesiis vsitatarum describens differentiam, de isto ieiunio hæc habet: „Ienunia illa, quæ ante pascha fiunt, aliter apud alios obseruari reperio. „Nam qui *Rome* sunt, tres continuas hebdomadas ante pascha, „exceptis sabbato & dominico die, ieiunant. Qui vero in „*Illyrico* & per vniuersam *Achaiam* & qui *Alexandria* degunt, sex „ante pascha septimanas ieiunant, idque ieiunium *quadregesimam* vocant. Alii (videlicet *Constantinopolitani*) rursus diuersum ab illis morem sequuti, septima hebdomade ante pascha ieiunium ordiuntur; ac tres duntaxat septimanas, quinque dierum singulas per interualla ieiunantes, nihilominus hoc tempus ipsi quoque *quadregesimam* appellant. Ac me quidem mirari subit, qua ratione isti, licet de numero dierum inter se differentiant, eodem tamen nomine *quadregesimam* vocent. Huius autem appellationis pro suo quisque ingenio alius aliam rationem adfert. Neque vero in dierum numero duntaxat, verum etiam in ciborum abstinentia discrepare inter se reperiuntur. Nam alii quidem ab animatis penitus abstinent, alii ex animantibus pisces solos comedunt. Nonnulli cum piscibus etiam auibus vescuntur; ex aquis, vt est apud *Mossem*,

(q) Socrat. lib. V. c. XXII. τὰς πρὸ τῆ πάσχα νηστείας, ἄλλοις παρ' ἄλλοις ἑταίρο-
 μένας ἐστὶν εὐρεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἐν Ρώμῃ, τρεῖς πρὸ τῆ πάσχα ἑβδομάδας, πλὴν σαβ-
 βάτου καὶ κυριακῆς, συνεχόμενας νηστεύουσιν· οἱ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ὅλη τῇ Ἑλλά-
 δι, καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πρὸ ἑβδομάδων ἑξ, τὴν πρὸ τῆ πάσχα νηστείαν νηστεύου-
 σι, τεσσαρακοσὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι· ἄλλοι δὲ παρὰ τῆς, ἄλλοι πρὸ ἐπιπέτης
 ἑορτῆς ἑβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι, καὶ τρεῖς μῆνας πεντημέρας ἐν διακοσ-
 μῶν νηστεύοντες, ἑδὲν ἤσαν καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοσὴν τὸν χρόνον τῆτον καλῶσι
 καὶ διαμύσαι μοι ἐπεσει, πῶς ἔσται περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφανῆσαι,
 τεσσαρακοσὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι καὶ ἄλλοι ἄλλοις λόγον τῆς ἰνδικτικῆς εὐκλειστοῦ
 ἀποδοῦσιν· ἔστι δὲ εὐρεῖν ἢ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφανῆσαι,
 ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ἐδεσμάτων ἐξ ὁμοίων ποιούμενος· οἱ μὲν γὰρ, πόσῃ
 ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ, τῶν ἐμψύχων ἰχθύος μόνος μεταλαμβάνουσιν· τινὲς δὲ
 σὺν τοῖς ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, ἐξ ἕδατος καὶ αὐτὰ κατὰ τοὺς Μαυ-

„ eas quoque conditas esse, adfirmantes. Quidam ab omni
 „ arborum fructu & ab ouis abstinent. Quidam solo vscun-
 „ tur pane: alii ne hoc quidem vtuntur. Nonnulli vsque ad
 „ horam nonam ieiunantes, quouis posthac ciborum genere
 „ vtuntur absque discrimine. Aliæ rursus apud alias gentes ob-
 „ seruantia & innumerabiles earum caussæ adferuntur. Et quo-
 „ niam nemo scriptum de hac re præceptum proferre potest,
 „ apparet, apostolos arbitrio cuiusque ac voluntati id permi-
 „ sisse, vt vnusquisque, quod bonum est, sua sponte non me-
 „ tu ac necessitate perageret, „ SOZOMENVS [r] similia de his
 „ variationibus narrat: „ Quadragesimam, inquit, quæ festum
 „ paschatis antecedit, in qua populus ieiunare solet, alii qui-
 „ dem sex dierum septimanis computant, vt *Illyrii & Occidentales*
 „ totaque *Africa & Aegyptus & Palestina*. Alii vero septem heb-
 „ domadas computant; vt *Constantinopoli & per cunctas in cir-
 „ cuitu prouincias vsque ad Phœnicen*. Nonnulli e sex aut se-
 „ ptem illis hebdomadis tres per interualla ieiunant. Alii tres
 „ simul hebdomadas, paschale festum proxime antecedentes,
 „ continent: quidam duas tantum, vt *Montanistæ*, „. Hactenus:
 SOCRATES.

§. IV.

*Quadragesimale ieiunium non amplius triginta sex diebus esuria-
 libus in vlla ecclesia constitit, ad ætatem vsque Gregorii
 magni, quia omnes dies dominici ieiunio exenti fue-
 runt, nec non omnia sabbata, præter vnum solum
 in omnibus ecclesiis Orientalibus.*

οὐα γεννηθῶτα λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροθῶνα καὶ αὐτὸν ἀπέχοντα, τινὲς δὲ καὶ ζῆ-
 ρῶν ἄφρα μόνα μεταλαμβάνωσιν· ἄλλοι δὲ εἰς τὰς ἑπτὰ ἡμέρας ἐννῆτες ἄρας
 ἠπειῶντες, διὰ φοβὸν ἔχουσι τὴν ἐστῆσαν ἄλλως δὲ παρ' ἄλλων Φύλας καὶ μυρία
 αἰτία τῶν τεγγύων· ἢ ἐπεὶ δὲ εὐαὶς περὶ τὰς ἐγγράφων ἔχει διέξω παρὰ γέλο-
 μα, δῖλον, ὡς καὶ τρεῖς τὰς τῆ ἐκείσε γνώμη καὶ περιερίσει ἐπί τρεῖς ἡ
 ἀπό-
 σοδοι, ἢ αὐτοὶ μὴ φέρω, μὴ ἐξ ἀνάγκη, τὸ ἀγαθὸν κωτεροῦζοιτο.

(r) Sozom. lib. VII. c. XIX. καὶ τὴν πρὸ ταύτης [ἀνοσιβίου ἐρημῆς] δὲ καλεῖται
 ἡν τεσσαρακοστήν, ἐν ᾗ ἠρεῖται τὸ πλῆθος, οἱ μὴν, εἰς ἐξ ἑβδομάδας ἡμερῶν λο-
 γίζονται, ὡς Ἰταλῶσι καὶ οἱ πρὸς ὄσων, Ἀβύνη τὲ πᾶσα καὶ Ἀγυπτος ἐν τοῖς
 Ἰαλασινοῖσι· οἱ δὲ ἐπὶ, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τοῖς περὶ εἰς ἔθνεσι, μίχου
 Φοινίκων ἄλλοι δὲ, τρεῖς σποράδην ἐν ταῖς ἐξ ἡ ἐπὶ ἠπειῶσιν· οἱ δὲ, ἅμα τρεῖς
 πρὸ τῆς ἐσπῆς συνήλθον· οἱ δὲ, δύο, ὡς οἱ τὸ Μοναχῶ Φροῖσιτες.

CASSIANVS [s] non nihil eiusdem obseruationis habet. Dicit enim, quasdam ecclesias sex hebdomadibus quadragesimam celebrare, nonnullas adiicere hebdomadam etiam septimam; neutrum tamen numerum quadraginta dierum implere summam. Licet enim sex hebdomades dies quadraginta duos efficiant, omnes tamen dies dominicos ieiunio eximi; atque ita sex diebus subtractis, non plus sex & triginta dies remanere ieiunio persoluendos. Similiter illas ecclesias, quæ septem hebdomadas, hoc est, vndequinquaginta dies, quadragesimæ adsignent, non solum dies dominicos, sed omnia etiam sabbata, vno excepto, numero dierum esurialium subtrahere, adeoque tredecim diebus hac ratione subductis, non nisi triginta sex dies esse residuos. In hunc modum quadragesima obseruata est ad tempus vsque *Gregorii* magni, qui de quadraginta duobus diebus [t] loquitur, tamquam quadragesimali ieiunio deputatis; sed diebus dominicis subtractis triginta tantum & sex remanent. Ita vero rem se habuisse, ex iis liquet, quæ de die dominico & sabbato disseruimus supra [*], vbi plenius demonstrauimus, diem dominicum numquam ieiunio transactum sed semper festum in ipsa etiam quadragesima, in omnibus per vniuersum orbem terrarum ecclesiis habitum, & in ecclesiis *Orientalibus* sabbatum quoque numero dierum esurialium exemptum fuisse. Supra dictis heic vnum tantum locum *CHRYSOSTOMI* addemus, vbi rationem reddit, cur hi duo dies in quadragesimali ieiunio excipiantur. *Quemadmodum*, inquit [u], *in viis publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi viatores & respirant & quiescant, et alacrius postea iter suum consciant: & sicut in mari littora sunt & portus, et in eos e iactatione se recipiant nauigantes, & expectent, donec ventorum impetus conquiescat, & sic iterum na-*

(s) Cassian. collat. XXI. c. XXIV. XXV. vid. sub litt. (z. XXVII. XXVIII.

(t) Gregor. homil. XVI. in euangelia. tom. III. p. 42. Sex dies dominici subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta & sex dies remanent.

(*) Lib. XX. cap. II. §. V. pag. 36 seqq. Et cap. III. §. V. pag. 50 seqq.

(u) Chrysol. homil. XI. in genef. tom. II. p. 106. (pag. 93. edit. Francof.) καθήκει ἐν ταῖς λεωφόροις εἰς τὰς σταθμοὺς καὶ κεντρῶνα, ὥστε τὰς ἐλάττας κεντρῶνάς τε διανκινέειν, καὶ τῶν πόνων λήγοντας. ἕτω πάλιν ἕπιπλεον τῆς ὁδοῦ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ δὲ ἀκτῆς ἢ αἰγιατοὶ, καὶ λιμένες εἰσὶν. ὥστε καὶ τὰς ναυτιλοῦσάσιν, μετὰ τὰ πολλὰ κύνιατα διαδραμεῖν, καὶ πρός τὰς τῶν ἀέμων ἐμβολὰς ἀντιγί-
Bingh. O. E. Vol. IX. Aa τῖγα-

vigare incipiant: ita & nunc, qui in hac quadragesima ieiunii cursum suscipere, quasi stationes & diuerticula, & littora & portus per duos hebdomadae dies, dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquantulum ieiunii labores remittantur, & animum refocillent ieiunantes, & exactis duobus illis diebus in pulchre cepto itinere alacriter pergant. Ex quibus apparet, in nonnullis ecclesiis Orientalibus, in quibus vniuersum tempus quadragesimæ sex tantum hebdomades siue quadraginta duos dies durauerit, subductis sabbatis & diebus dominicis, non amplius triginta vnum dies, & in quibus longissime, non plus triginta sex dies ieiunio fuisse deputatos [w].

§. V.

Quis diem cinerum & alios tres dies in ecclesia Romana initio quadragesimalis ieiunii primum addiderit.

QUIS diem cinerum & tres dies alios initio quadragesimali ieiunii primum addiderit in ecclesia Romana, ut exacte quadraginta fierent, inter ipsos eius scriptores res dubia est. Alii a Gregorio M. id factum esse dicunt, alii a Gregorio II. qui centum circiter annis post illum vixit, sæculo octauo incunte. Verum, ut AZORIVS [x] dicit, non multum refert, vter eorum huius additamenti auctor fuerit, quum in confesso sit, eos quadragesimæ additos esse, posteaquam sexcentis annis sine illis fuerit obseruata. Atqui hoc planissime demonstrat, quadragesimam, hac saltem notione, quatenus pro exacto quadraginta dierum esurialium numero accipitur, non posse esse institutionis apostolicæ, quidquid illa tandem in alia forma & duratione fuerit.

τισησας, μικρὸν ἀνεθένας, ἔτω πάλιν τῆς ναυτικῆς ἐπιπέδου τὸν αὐτὸν δὴ τρέπον καὶ νῦν ἐπὶ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, τοῖς τὸν δόξμον τῆς ηγείας καταδεξιμένοις, καθάπερ σαθμὸς καὶ καταγώνη, καὶ ἀκλῆς, καὶ ἀγμῆλας, καὶ λιμένιας, τὰς δύο ταύτας ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος βραχὺ τι διαναπέυειδαι κεχαρίσασθαι ὁ θεοπότης, ἵνα καὶ τὸ σῶμα μικρὸν ἐλύτῃ ἀπὸ τῶν πόνων τῆς ηγείας, καὶ τὴν ψυχὴν παραμυθισάμενοι, πάλιν προελθῶτων τῶν δύο τέτων ἡμερῶν, τῆς αὐτῆς ἰδὲ μετὰ προθυμίας ἐπλησῶσι εἰ τὴν καλὴν ταύτην, καὶ ἐπωφελῆ ὁδοπορίαν ποιήμενοι.

(w) Vid. Gunnig. Lent-Fast p. 556.

(x) Azor. institut. moral. lib. VII. c. XII. part. I.

§. VI.

S. VI.

Num veteres quadragesimale ieiunium pro institutione apostolica habuerint.

AT ENIM VERO multi veterum illud vlla in forma apostolica institutionis esse negant, sed tantum vtilem obseruantiam, ab ecclesia praescriptam, esse statuunt. Expressis verbis hoc adfirmat CASSIANVS [y]: *Sciendum sane, inquit, hanc obseruantiam quadragesimae, quamdiu ecclesie illius primitiua perfectio iniuncta permansit, penitus non fuisse. Non enim praecipiti huius necessitate, nec quasi legali sanctione constricti, arctissimis ieiuniorum terminis clauderentur, qui per totum anni spatium aequali ieiunio concludebantur. Verum quum ab illa apostolica deuotione desciscens, quotidie credentium multitudine suis opibus incubaret, nec eos vsu cunctorum fidelium secundum apostolorum instituta, diuideret, sed priuatis suis impendiis consulens, non seruare tantum, sed etiam augere contenderet, id tunc vniuersis sacerdotibus placuit, ut homines curis secularibus allegatos & pene (vt ita dixerim) continentiae vel compunctionis ignaros, ad opus sanctum canonica ieiuniorum indictione reuocarent & velut legali decimarum necessitate compellerent. Intelligit, quod triginta sex dies, qui tunc quadragesimali ieiunio constituti erant, per computationem [z] decimam totius anni partem, efficiant. Cassianus discipulus fuit Chrysostomi, ab eoque notionem ac sententiam suam de origine quadragesimae videtur accepisse. Nam*

(y) Cassian. collat. XXI. c. XXX.

(z) Cassian. ibid. c. XXV. *Lege Mosaiica vniuerso populo generalis est promulgata praecipio: Decimas tuas & primitias offeres domino Deo tuo.* Itaque qui substantiarum omniumque fructuum decimas offerre praecipimur, multo magis necesse est, vt ipsius quoque conuersationis nostrae & humani vsus, operumque nostrorum decimas offeramus, quae profecto in supputatione quadragesimae euidenter implentur. Omnium enim dierum numerus, quibus reuolutus in orbem annus includitur, triginta sex semis dierum numero decimatur. In septem vero hebdomadibus, si dies domitici & sabbata subtrahantur, quinque & triginta supersunt dies ieiuniis deputati, sed adiecta illa vigiliarum die, qua vsque in gallorum cantum illuciente dominica ieiunium sabbati protelatur, non solum sex & triginta dierum numerus adimpletur, verum etiam pro decimis quinque dierum, qui residui videbantur, si illud quod superest adiectum nobis spatium computetur, plenitudini totius summae omnino non deerit.

CHRYSOSTOMVS profusus eadem de illa habet [a]: *Quam ob causam, inquit, ieiunamus per hos dies quadraginta? Multi quondam temere ac sine iudicio, precipue vero hoc tempore, quo CHRISTVS ea tradidit, ad sacra mysteria accedebant. Quum igitur intelligerent patres, quantum ex temerario accessu detrimenti caperetur, conuenientes quadraginta dies ieiunii, precum, auditionis verbi Dei & conuentuum designarunt, ut in his diebus omnes per preces, per eleemosynam, per ieiunium, per vigilias, per lacrimas, per confessionem ac per cetera omnia diligenter expurgati, ita pro captu nostro cum conscientia pura accedamus.* AVGVSTINVS interdum mentem suam in eundem modum declarat, tametsi alio tempore originem quadagesimæ ex euangelii auctoritate deriuare videtur. Vno loco ait [b]: *Ego in euangelicis & apostolicis litteris totoque instrumento, quod appellatur testamentum nouum, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto domini vel apostolorum non inuenio definitum.* Alio loco [c], diuersas sollempnitates, a christianis obseruatas, fundamentum aliquod & auctoritatem pro illis in sacra scriptura haberi adserit: *Ex euangelio, quia iam manifestum est, quo etiam die dominus crucifixus sit, & in sepultura fuerit, & resurrexerit, a ieiunia est etiam ipsorum dierum obseruatio per paruum concilia & urbi vniuerso christiano persuasum est, eo modo pascha celebrari oportere. Quadagesima sane ieiuniorum habet auctoritatem in veteribus libris ex ieiunio Moysi & Helie, & ex euangelio, quia totidem diebus dominus ieiunauit.* Addit paullo post [d], quod supputatio paschatis & quinquaginta dierum pentecostes firmiter ex scriptura colligatur: *Nam ut quadraginta illi*

(a) Chrysoſtom. homil. LII. in eos, qui primo pascha ieiunant. tom. V. p. 709. (homil. LV. p. 633. edit. Francof.) τίνος ἐν ἐκεῖνῃ ἡμερῇ τὰς τεσσαράκοντα ταύτας ἡμέρας; ποῦ αἱ τὸ πάλαι τῶν μυστηρίων προσήσαν ἀπλῶς καὶ ὡς ἐτυχε, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῶτον, καὶ ὅτι ὁ χριστὸς αὐτὰ παρέδωκε συνειδή-
τες ἐν οἷς πατέρες τὴν βλάβην τὴν γνομένην ἐκ τῆς ἡμελημένης προσόδου, συνελ-
θόντες ἐτίπωσαν ἡμέρας τεσσαράκοντα ἡσυχίας, εὐχῶν, ἀκροάσεως, σιγῶν, ἢ
ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις καθαρθέντες μετ' ἀνιψίας ἅπαντες καὶ δι' εὐχῶν, καὶ
δι' ἐλεημοσύνης, καὶ διὰ ἡσυχίας, καὶ διὰ πεινουρήτων, καὶ διὰ δακρύων, καὶ δι'
ἐξομολογήσεως, καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἕτω κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν
μετὰ καθάρσιν συνειδήτος προσήμεν.

(b) Auguſtini. epist. LXXVII. ad Cæſulan. p. 147. (p. 379. c. edit. Baſil. MDLXIX.)

(c) Id. epist. CXIX. ad Ianuar. c. XV.

(d) Ibid. c. XVII.

dies ante pascha obseruentur, ecclesiae consuetudo roborauit, sic etiam ut octo dies neophytorum (siue tempus, quo recens baptizati alba vestimenta gestabant) distinguuntur a ceteris, id est, ut octauus primo concinat. Duo heic in verbis AVGVSTINI probe notanda sunt: 1. Quod auctoritas & fundamentum, quod quadragesimale ieiunium habet ex euangelio, idem sit, quod ex veteri testamento habeat, quod non præceptum erat, sed exemplum *Mosis & Helia.* 2. Quod quadragesimale ieiunium patrum conciliis & consuetudini ecclesiae originem suam debeat, perinde ac dies octo neophytorum, & quinquaginta dies pentecostes observationem sui eidem debeant origini; quos nemo dubitat, licet remotius aliquod pro illis fundamentum in scripturis esse possit, quum vero nullum expressum mandatum ibi habeatur, originem suam conciliis patrum & consuetudini ecclesiae vniue acceptam referre.

§. VII.

Quo sensu quidam eorum diuinæ illud institutionis esse dicant.

Ex his iam intelligimus, quid alii ex veteribus velint, quando quadraginta dierum ieiunium diuinæ institutionis esse adferunt, illudque ex auctoritate deriuant scripturarum. Exempli gratia, HIERONYMVS [e] ait: *Moyse ac Helias quadraginta dierum esurie, Dei familiaritate saturati sunt. Et ipse dominus totidem diebus in solitudine ieiunauit, ut nobis sollempnes ieiuniorum dies relinqueret.* Et iterum [f]: *Ipse Dominus, verus Ionas, missus ad prædicationem mundi, ieiunat quadraginta dies: & hereditatem ieiunii nobis derelinquens, ad esum corporis sui sub hoc numero nostras animas præparat.* Multæ similes locutiones in scriptis occurrunt BASILII [g],

[e] Hieronym. in Esaiam c. LVIII. p. 262. (p. 190. edit. Paris. MDCXLII.)

[f] Id. in cap. III. Ionæ (p. 140. edit. cit. Paris.)

[g] Basil. homil. II. de ieiunio, tom. I. p. 287. a.) *εις πάντων τὴν διακρίσιν περι-
αγγέλλεται τὸ κήρυγμα· καὶ ἢτε τις νῆστος, ἢ ἡπειρος, ἢ πόλις, ἢ ἔθνος, ἢ
ἐσχάτη ἀνήκοος ἐστὶ τῷ κηρύγματος· ἀλλὰ καὶ στρατόπεδα, καὶ ὁδοίποροι, καὶ
πλατῆρες, καὶ ἔμποροι, πάντες ὁμοίως καὶ ἀπέσι τῷ παραγγέλματος, καὶ πε-
ριχαρῶς ὑποδύχονται· ἕτε μὴδὲς ἑαυτὸν ἐξω ποιῶτω τῷ καταλόγῳ τῶν νηστεύ-
των, ἐν ᾧ πάντα γίνηται καὶ πᾶσα ἡλικία καὶ ἀξιωματῶν διαφοραὶ πᾶσαι καταλέ-
γονται -- πλάσιος εἶ; μὴ καθυβρίσης τὴν νηστείαν -- μὴ ποτὶ σε καταγγέλη
ἐπὶ τῷ νομοθετῆ τῶν νηστειῶν.* Hoc tempore per uniuersum testatum

THEOPHILI [b] & CYRILLI [i] *Alexandrinorum*, PETRI CHRYSOLOGO [k] & aliorum, quos hac occasione congeffit GVILIELMVS BEVEREGIVS. Enim vero nullus horum vult dicere, quod disertum & expressum mandatum Dei pro eo habeatur, sed tantum exempla quaedam in extraordinaria per quadraginta dies ieiunandi praxi seruatoris nostri, vel *Moyfis* & *Eliæ*: Quæ res non sufficit ad eliciendum inde & extruendum præceptum, quia istiusmodi extraordinaria exempla non sunt imitabilia, nec in praxin deduci possunt, nisi inferiore quodam gradu; quod ecclesiæ ansam dare potuit ad iniungendum quadraginta dierum ieiunium, non autem ad imponendum illud tanquam diuinitus mandatum. CHRYSOSTOMVS inter veteres hoc penitus perspiciebat, & hinc in homilia quadam ait [l]: *Non dicit CHRISTVS, ieiunium esse imitandum, quamuis*

orbem vniuersæ denuntiatum ieiunii præconium. Nec vlla est insula, nec vlla terra continens, non ciuitas, non gens vlla, non extremus mundi angulus, vbi non sit auditum ieiunii edictum. Quin & exercitus, & viatores, & nautæ, & negotiatores, omnes pariter audiunt edictum & summo gaudio excipiunt. Ne quis igitur semet excludat a numero ieiunantium, in quo omne hominum genus, omnis ætas, omnes dignitatum formæ censentur. -- Diues es, ne ieiunium adfeceris contumelia -- ne quando te reum peragat apud eum, qui de ieiunio legem tulit.

(b) Theophil. paschal. epist. de quo Beuereg. de ieiun. quadrages. c. VIII. §. V. hæc habet: *Isdem fere diebus (quibus Basilius scripsit) Theophilus Alexandrinus tres fitas paschales epistolas, quas S. Hieronymus æqualis eius Latinas fecit, in lucem edidit, in quibus passim adserit, ieiunium hoc quadragesimale secundum euangelicas & apostolicas traditiones obseruandum esse.*

(i) Cyrill. homil. paschal. passim. Vid. Beuereg. l. c. vbi statim pergit in hunc modum: *Exiguo post eam tempore, Cyrillus, Alexandrinæ itidem ecclesiæ antistes, in paschalibus homiliis a se conscriptis sæpe inculcat, hoc ieiunium ab omnibus celebrandum esse κατὰ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις & nonnumquam κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν.*

(k) Chryolog. serm. XI. apud Beuereg. l. c. Videtis, fratres, quia quod quadragesimam ieiunamus, non est humana inuentio, auctoritas est diuina: & est mysticum, non præsumtum: nec est de terreno vsu, sed de caelestibus est secretis.

Id. serm. CLXVI. Si ergo quadraginta dierum simplex, purum, æquale tantis testimoniis sub tanti numero sacramenti traditum nobis a domino ieiunium perdocetur, vnde nouitas illa, vnde hebdomadæ nunc resolutæ, nunc rigidæ, nunc indulgentes, nimitum nunc leuata?

(l) Chryost. homil. XLVII. in Matth. p. 425. (p. 528. edit. Francof.) *Μὴ δεῖτε γὰρ, quæ-*

quadragesima illos dies posset proponere: sed, discite a me, quoniam mitis sum & humilis corde. Immo vero contra, quum apostolos ad euangelizandum dimitteret, non dixit, ieiunate, sed quidquid vobis apponitur, comedite. Hæc dixi, (pergit CHRYSOSTOMVS,) non quia ieiunium mihi non placeat, quod magnis soleo efferre laudibus: sed quia doleo, si ceteris neglectis, satis ad salutem vobis ieiunium existimetis, quod in eboro virtutum vltimum certe locum sortitur. Præcipue namque virtutes sunt caritas, humilitas, misericordia, que vel virginitatem superant. Ex quibus manifestum est, non putasse eos, exemplum CHRISTI sufficere ad conciliandam impositioni quadragesima dierum ieiunii, tamquam rei diuinitus mandatæ, auctoritatem.

§. VIII.

Quatenus traditionem vel canonem apostolicum esse concesserint.

FATENDVM autem est, quosdam eorum id vocare traditionem vel canonem apostolicum. HIERONYMVS [m] in epistola ad Marcellam aduersus Montanum hæc habet: Nos vnani quadragesimam, secundum traditionem apostolorum toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus. Illi, (Montanistæ) tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores. cetera. LEO papa [n] id apostolicam institutionem vocat, Quod ergo, dilectissimi, inquit, in omni tempore vnumquemque facere conuenit christianum, id nunc sollicitius & deuotius est exsequendum, vt apostolica institutio quadragesima dierum ieiunij impleatur. Et alibi [*]: In quibus (quadragesimæ diebus) merito a sanctis apostolis per doctrinam spiritus sancti maiora sunt instituta ieiunia, vt per commune consortium crucis CHRISTI, et-

Φησιν, ἀπ' ἐμῶν, ὅτι πρῶτος εἶμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ ἂν εἶπεν, ὅτι ἐνήσειντα· καὶ τοι γε εἶχεν εἶπεν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀλλ' ἔ λέγει τῶτο· ἀλλ' ὅτι πρῶτος εἶμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· πάλιν πέμπων αὐτὸς, ἐκ εἶπεν, ὅτι νηστῆτε· ἀλλὰ πᾶν τὸ πρακτικόμενον ὑμῖν ἐδίτε· -- ταῦτα δὲ λέγω, ἕξι νηστῆν καλῶν μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπανῶν· ἀλλ' ὡ δέ, ὅταν τῶν ἀδικῶν ἡμελημέων ταύτην νομίσητε ἀρκῆν εἰς σωτηρίαν ὑμῶν, τὸ ἕχατον τῆ χροῦ τῆς ἀρετῆς ἕχσαν μέγος· τὸ γὰρ μέγιστον, ἀγάπη καὶ ἐπιεικεία καὶ ἐλεημοσύνη, ἡ καὶ ταπεινὸς ὑπερηκόντισεν.

(m) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam.

(n) Leo ferm. VI. de quadragesima.

(*) Id. ferm. IX.

tam nos aliquid in eo, quod propter nos gessit, ageremus. Verum iudicio LEONIS non parum derogant, quæ PAGIVS [o] & QVESNELLVS de ipso obseruant, quod familiare ei fuerit, ea omnia vocare legem apostolicam, quæ vel in sua ipsius ecclesia olim obseruata vel decretis antecessorum suorum *Damasi & Siricii* sancita inuenerit. Quod autem ad HIERONYMV M attinet, is sese nonnumquam particulares ecclesiarum consuetudines nomine traditionum apostolicarum appellare adfirmat. Scribens enim de sabbato, in quo aliæ ecclesiæ ieiunabant, aliæ autem id festum agebant, ait [p]: *Vnaquæque prouincia abundet in sensu suo, & præcepta maiorum leges apostolicas arbitretur.* Quod si HIERONYMV S ita heic facit, facile eius mentem capere possumus. Sin aliter, certe fallitur opinione. Siquidem ex ante dictis apparet, ieiunium apostolicum multo breuius fuisse ieiunio, de quo HIERONYMV S loquitur, & per multos gradus ad numerum quadraginta dierum increuisse. Ieiunium apostolicum ieiunium erat paucorum duntaxat dierum ante pascha. Tempore *Dionysii Alexandrini* an. CCL per integram hebdomadam, & forte paullo longius celebratum est. *Romæ* circa eandem ætatem (vt vir quidam doctissimus [q] existimat, qui de hoc argumento accurate scripsit) tribus hebdomadibus durauit, eo tempore, quo *Cornelius & Nouatianus* de episcopatu *Romano* inter se contenderunt. Vnde factum, vt sectatores *Nouatiani* illud ad hunc terminum adstringerent tempore SOCRATIS, vbi ieiunium antepaschale in sex hebdomadas *Romæ* protrahebatur. Ex tribus hebdomadibus, vt vir ille doctus sentit, primo ad sex auctum est, aut a concilio *Nicano* in quinto eius canone, aut certe non multo ante. Atque tunc communiter vocari cœpit quadagesima, siue quadraginta dierum ieiunium, quia etsi dies ieiunii proprie non amplius triginta sex, vel triginta vnus e-

(o) Page critic. in Baron. an. LXVII. §. XV. (§. XIX. p. 57. edit. Antwerp. MDCCV.) Familiare est Leoni, vt quum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab apostolo Petro ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Ea vero ex b. Petri traditione descendere exillimauit, quæ & olim obseruata, & decretis sancita inueniebat eorum ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta supererant illa ætate. Hæc Quesnellus.

(p) Hieron. epil. XXVIII. ad Lucin.

(q) *Bishop Hooper of Lent* p. 130. & 54.

rant, primus tamen eorum ad minimum quadraginta diebus ante pascha incidebat, a quo integrum ieiunium denominabatur. Atque ita tempore HIERONYMI fuit. Male autem se habet eius conclusio, quod, quum ieiunium aliquod apostolicum paucorum quorundam dierum fuerit ante pascha, quod postea per varios gradus in quadraginta dierum ieiunium excreuit, ideo ieiunium quadraginta dierum apostolicæ institutionis sit oporteat. Multo autem intolerabilius in illis est, qui, postquam quatuor alii dies triginta sex diebus additi sunt, ut perfectam quadraginta dierum ieiunii summam efficiant, adhuc idem illud ieiunium esse contendunt, quod initio ab apostolis in ecclesia sit institutum. Res equidem in se non magna est, præiudicata autem hominum opinio & confidentia in virgenda disputatione summa est, quando paucorum tuentur, quod tanta rei euidencia tam facile confutari potest. Nam, ut IEREMIAS TAYLORIVS [r] scite hanc in rem differit, „Si quis omnes reges, perinde ac *Adamum*, in perfecta corporis statura & adulta ætate ab ipso Deo immediate conditos esse, diceret, „is omnium optime ab obstetricibus & nutricibus, a pædagogis & famulis atque omnibus vicinis confutari posset, quippe „qui eos infantes nasci viderunt, de matrum sinu gremioque „susceperunt, lactarunt, in vlnis gestarunt, conuectierunt, literas docuerunt, adolefcere obseruarunt & circa eos fuerunt; „Eadem præsentis rei ratio est. Qui quadagesimam nostram, „siue quadraginta dierum ieiunium ante festum paschatis, ab apostolis, in ista quidem adulta ætate ac statu, in quo illud „iam conspiciamus, stabilitum esse dixerit, is testimonio earum

(r) Taylor. dict. dubit. Book III. chap. IV. p. 632. *If any Man should say, that Kings were all created, as Adam was, in full stature and Manhood by God himself immediately, he could best be confuted by the Midwives and the Nurses, the Schoolmasters & the Servants of the Family, and by all the Neighbourhood, who saw them born Infants, who took them from their Mothers Knees, who gave them Suck, who carried them in their Arms, who made them Coats, and taught them their Letters, who observed their Growth, and changed their Ministries about their Persons. The same is the Case of the present Article. He that says our Lent, or Forty-Days Fast before Easter, was established by the Apostles in that full Growth and State we now see it, is perfectly confuted, by the Testimony of*

ætatum, quæ id in infantia & pueritia viderunt, & ad præsentem ætatis granditatem nutrimentis suis educarunt, manifesto confutatur. Atque hisce præsentem disquisitionem de origine & progressu ieiunii antepaschalis in primis ecclesiæ sæculis finimus.

§. IX.

Quænam causæ & rationes fuerint instituendi ieiunium illud antepaschale. 1. Apostolorum luctus & ægritudo e magistri sui amissu.

IAM inquirendum erit in causas & rationes huius institutionis. Atque heic primum omnium, si ad primitiuam institutionem respicimus, ratio a TERTVLLIANO redditur, qui, vt audiimus antea, catholicos dicere auctor est, quod ratio, cur apostoli hoc tempore ieiunarint, sit, quia sponsus eis ereptus fuerit. Quam ad praxin vt sese conformarent veteres, generatim hosce duos dies, per quos seruator in sepulchro fuerat, exactissime obseruabant, quemadmodum pluribus videbimus postea. *Montanistæ* vero, qui de spiritu prophetiæ se iactabant, ereptionem sponsi alio sensu accipiebant, pro domini adscensione siue adsumptione in caelum. Et propterea vnã quadragesimam (tres enim in anno faciebant) post adscensionem *CHRISTI* celebrabant, vt ecclesiæ, quæ vniuersum pentecostes tempus festum habebat, sese opponerent. Hoc ex *HIERONYMO* discimus, qui non tantum [s] *Montanistas* tres in anno quadragesimas facere, sed vnã quoque post adscensionem [t] celebrare adfirmat, ex noua inspiratione se cognoscere dicentibus, quod hoc tempus seruator intelligat, *Venient, in-*

---

those Ages, that saw its Infancy and Childhood; and helped to nurse it: up to its present Bull. (Conf. sis. vers. Germanic. p. 517. edit. Brem. MDCCV. 410.)

- (s) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam. Illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores.
- (t) Id. commentar. in Matth. IX. (p. 13. fin. edit. Paris. MDCLII.) Sponsus, Christus; sponsa ecclesia est. De hoc sancto spirituali connubio apostoli sunt procreati: qui lugere non possunt, quãdiu sponsum in thalamo vident, & sciunt, sponsum esse cum sponsa. Quando vero transferint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus aduenerit, tunc sponsi filii ieiunabunt. Nonnulli putant, idcirco *post dies quadraginta passionis ieiunia debere* qui-

quiens, dies, quum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Ita catholici & Manonistæ super ratione ieiunii inter se consentiebant, quamuis diuerso tempore, secundum diuersam verborum CHRISTI acceptionem, id celebrarent.

§. X.

2. *Remissio christianæ pietatis a prisco & primitiuo feruore suo.*

ALIAM institutæ quadragesimæ rationem nobis reddit CASSIANVS, quando „Sciendum sane, inquit [u], hanc obseruantiam quadragesimæ, quamdiu ecclesiæ illius primitiua perfectio „inuiolata permansit, penitus non fuisse. Non enim præcepti „huius necessitate, nec quasi legali sanctione constricti, arctissimis ieiuniorum terminis claudebantur, qui per totum anni „spatium aequali ieiunio concludebantur. Verum quum ab „illa apostolica deuotione desciscens, quotidie credentium „multitudo suis opibus incubaret, nec eos vsui cunctorum fidelium secundum apostolorum instituta diuideret, sed priuatim impendiis suis consulens, non seruare tantum sed etiam „augere contenderet, *Anania & Sapphyra* exemplum non contenta sectari, id tunc vniuersis sacerdotibus placuit, vt homines curis secularibus illigatos, & pene (vt ita dixerim) continentia vel compunctionis ignaros, ad opus sanctum canonica ieiuniorum indictione reuocarent, & velut legalium decimarum necessitate compellerent. In eandem sententiam argumentatur LEO pontifex *Romanus* [w]: „Quamuis nulla sint „tempora, quæ diuinis non sint plena muneribus, & semper „nobis ad misericordiam Dei per ipsius gratiam præstetur accessus: nunc tamen omnium mentes maiori studio ad spirituales profectus moueri, & ampliori fiducia oportet animari, quando ad vniuersa pietatis officia illius nos diei, in quo

committi: licet statim dies pentecostes & spiritus sanctus adueniens, indicent nobis festiuitatem. Et ex huius occasione testimonii, Montanus, Prisca & Maximilla, etiam pentecosten faciunt quadragesimam: quod ablato sponso, filii sponsi debent ieiunare.

(u) Cassian. collat. XXI. cap. XXX.

(w) Leo serm. IV. de quadragesima. (Bibliothec. patr. tom. VII. p. 1014.) edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

„redempti sumus, recursus inuitat: vt excellens super omnia
 „passionis dominicæ sacramentum, purificatis & corporibus &
 „animis, celebremus. Debebatur enim tantis mysteriis ita
 „incessabilis deuotio & continuata reuerentia, vt tales perma-
 „neremus in conspectu Dei, quales nos in ipso paschali festo
 „dignum est inueniri. Sed quia hæc fortitudo paucorum est,
 „& dum carnis fragilitate austerior obseruantia relaxatur, dum-
 „que per varias actiones vitæ huius sollicitudo distenditur, nē-
 „cesse est de mundano puluere etiam gloriosa corda sordescere:
 „re: magna diuinæ institutionis salubritate prouisum est, vt
 „ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis die-
 „rum exercitatio moderetur, in quibus aliorum temporum
 „culpæ & pia opera redimerent & ieiunia casta decoque-
 „rent,„

§. XI.

3. *Vt homines ad dignam sacræ eucharistiæ in festo paschali receptionem sese præpararent.*

TERTIA quædam ratio erat, vt homines mentes suas ad
 dignam sacræ eucharistiæ in festo paschali receptionem præpara-
 rent. Quamquam enim homines initio singulis diebus do-
 minicis eam percipere seque continuo in constanti ad sanctum
 hoc mysterium præparatione tenere solebant; tamen deficiente
 primitiuo christianismi ardore, gradatim eo deueniebant,
 vt potissimum in pascha, & quidam haud vlllo tempore alio, ad
 sacrum illud epulum sumendum accederent. Istorum homi-
 num causa præcedentis ieiunii obseruantia valde vige-
 batur, vt per accommodata ac spiritualia exercitia recte præpararentur
 ad recipiendam in pascha communionem, qui, vt aliis tempo-
 ribus eam frequentarent, adduci non poterant. Hoc est,
 quod ex CHRYSOSTOMO [x] antea audiuimus: *Multi quondam
 temere ac sine iudicio, præcipue vero hoc tempore, quo CHRISTVS ca-
 tradidit, ad sacra mysteria accedebant. Quum igitur intelligerent pa-
 rres, quantum ex temerario accessu detrimenti caperetur, conuenientes
 quadraginta dies ieiunii, precum, auditionis verbi Dei & conuentuum*

(x) Chrysostom. homil. I II. in eos qui pascha ieiunant. Tom. V. p. 709. (p. 633. edit. Erf.) Vid. Græc. §. VI. sub litt. (a) pag. 188.

designarunt, ut in his diebus omnes per preces, per elemosynam, per ieiunium, per vigillas, per lacrimas, per confessionem, ac per cetera omnia diligenter expurgati; ita pro captu nostro cum conscientia pura accedamus. In eundem modum alio loco [y]: Vt nihil commodi adfert decursio per multa stadia, si a premio excidas: ita nihil nobis lucri erit ex multis laboribus & sudoribus, ieiunio insumtis, nisi cum pura conscientia sacra mensa frui possimus. Ob hoc enim ieiunium & quadragesima & tot dierum synaxes, auditiones, preces & doctrinae susceptae sunt, ut absterfis sceleribus per istiusmodi studium, quae nobis hoc anno quocumque modo allita inhaeserunt, cum spiritali securitate illius inruenti sacrificii participes efficeremur. Idem dicit HIERONYMVS [z] verbis, ante adductis: Ipse dominus verus Ionas, missus ad praedicationem mundi, ieiunat quadraginta dies: & hereditatem ieiunii nobis derelinquens, ad esum corporis sui sub hoc munere animas nostras preparat. Atque haec, reor, praecipua causa fuit, quamobrem ecclesia ieiunium suum antepaschale ad quadraginta dies, occasione ita ferente, a tam paruis initiis, quae in primo ortu suo videtur habuisse, extenderit.

§. XII.

4. Vt catechumeni sese praepararent ad baptismum.

PRAETER hasce generales quadragesimam observandi causas, duae specialiores rationes erant, ad duos hominum ordines in ecclesia peculiariter respicientes, ad catechumenos scilicet, qui ad baptismum, & ad poenitentes, qui ad absolutionem recipiendam imbui debebant & praeparari. Iam alibi [*] observatum nobis est, pascha fuisse sollemne ac statum tempus admittendi catechumenos ad baptismum, poenitentesque post lapsum & legitimam ac sollemnem actam poenitentiam restitu-

(y) Homil. XXII. de ira. Tom. I. p. 276. (p. 245. edit. Frf.) ὡς περ ἐδὲν ὄφελος τῶν πολλῶν διαύλων τοῖς τρέχουσιν, ἂν τῶν βραβείων ἐκπέσωσιν ἄτως ἐδὲ ἡμῖν ἔσται τι κέρδος ἀπὸ τῶν πολλῶν πόνων καὶ ἰδρώτων, τῶν περὶ τὴν νηστείαν, ἐὰν μὴ μετὰ καθαροῦ συνειδήτος δινηθῶμεν τῆς ἱερᾶς ἀπολαύσεως τραπέζης· διὰ τούτο νηστεία καὶ τεσσαροκοσῆ, καὶ τσάετων ἡμερῶν σίναξις, καὶ ἀκρόασις, καὶ ἐνυκία, καὶ διδασκαλία, ἵνα παντὶ τρόπῳ τὰ παρὰ πάντα τὸν ἐναιυτὸν ἡμῖν ἀμικρήματα προστριβέντα διὰ τῆς σπευδῆς ταύτης τῶν θεικῶν ἐνταλμάτων ἀποσηξίμενοι, μετὰ κληρονομίας πνευματικῆς μετασχωμεν ἐνλαβῶς τῆς ἀγαμακτικῆς ἐκείνης θυσίας.

(z) Hieron. in Ion. c. III.

(*) Lib. XI. cap. VI. §. VII. vol. IV. p. 246. seqq.

endi in communionem ecclesiae. Atqui sollempne ieiunium ad vtrumque hoc beneficium preparatio erat. IUSTINVS MARTYR [a] de generali quodam ieiunio totius ecclesiae vna cum catechumenis, ad recipiendum baptismum se sistentibus, loquitur. *Quicumque, inquit, persuasi fuerint & crediderint vera esse, quae a nobis traduntur & dicuntur, ac viuere se ita posse receperint, orare ieiunantes, & petere a Deo priorum peccatorum remissionem docentur, nobis cum illis vna & orantibus & ieiunantibus.* Deinde eo adducuntur a nobis, ubi aqua est; atque eo regenerationis modo, quo ipsi regenerati sumus, regenerantur. Haec verba de publico ante baptismum ieiunio planissime testantur. Postea quando tempus baptismi ad pascha terminatum fuit, ieiunium antepaschale a catechumenis, tamquam preparationem ad baptismum suum, celebratum fuisse exploratum est. Nam CYRILLVS, antistes ecclesiae Hierosolymitanae [b], catechumenum suum instituens ita adloquitur: *Tempus praesens est tempus confessionis. Omnem humanam sollicitudinem deleas ex animo: nam in animae cura versaris. Tot annorum circulos transegisti, mundo frustra operam nauans; & quadraginta diebus non vacabis precibus pro anima tua? Sic iterum [c]: Satis longum habes interuallum, quum penitentia dierum quadraginta tibi datur: habes magnam opportunitatem & exuendi & lauandi, ac rursus induendi, atque inuandi.* Hoc intuitu omnes baptismi candidati nomina ante baptismum dare debebant, quod CYRILLVS *ὄνοματογραφίαν* [d] inscriptionem nominum eodem loco vocat.

- (a) Iustin. apol. II. p. 93. ὅσοι ἀν' παιδείᾳ καὶ πιστεύσῃ, ἀληθῆ ταῦτα τὰ εἶψ' ἡμῶν διδασκόμενα καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ βίην ἄνω δύνανται ὑποχρῶνται, εὐχεδαί τε καὶ αἰτεῖν ἠσθενέστες παρὰ τῆ θεῆ τῶν προημαρτημένων ἄφεσιν διδάσκοντες, ἡμῶν συνεχρομένων καὶ συνηθεύοντων αὐτοῖς, ἐπειτα ἄγονται εἶψ' ἡμῶν εἰς τὸ ὕδωρ εἶσι, καὶ τρόπον ἀναγενήσεως ἐν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνεγενήθημεν, ἀναγεννώμεθα.
- (b) Cyrill. catech. I. §. V. καὶ οὐδ' ἐξομολογήσεως ὁ παρών -- πᾶσαν μέριμναν ἀνθρώπινην ἐξέλειψεν ἀπὸ σοῦ περὶ ψυχῆς γὰρ τρέχεις -- τοσάυτος κύκλος ἐναυτιῶν διήλθες, περὶ τοῦ κόσμου μέλην ἀπορλήκμενος, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὁ οὐλοῦντος τῆ προσευχῆ διὰ τὴν σουτῆ ψυχῆν.
- (c) Id. in pract. I. §. III. πολλὰ σοὶ ἢ προδεσμῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετάνοιαν ἔχεις ἔχεις πολλὰν ἐνκαίριον, καὶ ἐνδύσαδας, καὶ ἀποπλύνσας, καὶ ἐνδύσας, καὶ εἰσελθεῖν.
- (d) Ibid. §. I. ὄνοματογραφία τίως ὑμῶν γέγενε καὶ σεαυτῆς κλήσις, Nomina iam in Christi militiam vocati dedisti. Ibid. §. III. ὄνομά σε ἐνεγράφη, nomen enim inscriptum est.

Hoc

Hoc est, quod concilium *Carthaginense* innuit, quando ait [e]: *Baptizandi nomen suum dent, & diu sub abstinentia vini & carniū, ac manus impositione, crebra examinatione baptismum percipiant.* Temporis quadraginta dierum non habetur heic disertā mentio, habetur autem in canone quodam SIRICII, qui de baptismo loquitur, in pascha dando [f] iis duntaxat, qui ante quadraginta dies nomen dederint & exorcismis quotidianisque orationibus atque ieiuniis fuerint expiati. Ex quibus apparet, hoc quadraginta dierum ieiunium tunc temporis peculiariter ab istis catechumenis fuisse obseruatum, qui ad baptismum in seque fesiuitate paschali sese pręparariint.

§. XIII.

Et pœnitentes ad absolutionem recipiendam in festo paschali.

SIMILIS disciplina in pœnitentes obseruabatur, qui, confecto canonicę pœnitentię cursu, circa festum paschale generatim absoluebantur. Vnde rationi consentaneum est credere, quod pręcedens tempus quadagesimę exactius semper ab illis obseruatum fuerit, tamquam debita pręparatio ad absolutionem, quam tunc exspectarint. Non quod hoc vnum solum pœnitentię tempus fuerit, in primis pro grandibus & atrocibus peccatoribus: Multi enim eorum per plures annos continuos sub pœnitentia detinebantur, quemadmodum libro quodam, superiore ostendimus: Sed sollempne tempus absoluendi eos pascha erat; sicut non solum ex testimonio AMBROSII [g] & aliorum, quos antehac, loquentes de absolutione [*], adlegauimus, sed ex GREGORIO etiam NYSSENO [h] discimus, qui *Vniuersale festum creationis*, inquit, *quod in pręstito annui circuli ambitu, singulis annis in vniuerso mundo, propter eius,*

(e) Concil. Carth. IV. can. LXXXV.

(f) Siric. epist. I. ad Himerium. cap. II. Generatim baptismatis tradi conuenit sacramenta his duntaxat electis, qui ante quadraginta vel eo añplius dies nomen dederint, & exorcismis, quotidianisque orationibus atque ieiuniis fuerint expiati.

(g) Ambros. epist. XXXIII. ad Marcellin. sororem. Erat dies, quo dominus sese pro nobis tradidit, quo in ecclesia pœnitentialia relaxantur.

(*) Lib. XIX. cap. II. §. X. vol. VIII. p. 226. 227.

(h) Nyssen. epist. canon. ad Letoium. (tom. II. opp. pag. 114. edit. Paris. MDCXXXVIII.) ἡ καθολικὴ καὶ αὐτῆς κτίσεως ἑορτὴ κατὰ τὴν τετραμέην

quæ

qui ceci derat, resurrectionem peragitur. (casus autem est peccatum, resurrectione vero, ex peccati casu erectio) recte habuerit, si hodierno die non solum eos, qui ex regeneratione per lauacri gratiam transmutati sunt, ad Deum adducamus, sed eos etiam, qui per penitentiam & conuersionem a mortuis operibus ad uiuentem uiam ascendunt, ad spem, que saluos eos faciat, tamquam manu deducamus, a qua per peccatum alienati sunt. Idem innuitur in canonibus patrum Ancyranorum [i] & PETRI ALEXANDRI-

περίοδον τῆ ἐκκλησιαστικῆς κλήσεως κατὰ ἕνα ἔτος, ἐν παντί πληρωθεῖν τῷ κόσμῳ, ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τῆ πεπληκός ἐπιτελεῖται· πῶσις δὲ ἐστὶν ἡ ἀμαρτία· ἀνάστασις δὲ ἡ ἐκ τῆ πλῆμματος τῆς ἀμαρτίας ἀνάστασις· καλῶς ἂν ἔχοι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἢ μόνον τὰς ἐκ παλιγγενεσίας μεταποιημένους, διὰ τῆς τῷ λατρῷ χάριτος τοῦ Θεοῦ προσάγειν, ἀλλὰ καὶ τὰς διὰ τῆς μετανοίας τε καὶ ἐπιστροφῆς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων εἰς τὴν ζωὴν ὄντων πάλιν ἐπανίστας, καὶ τὰς τῶν χειροαγωγῶν πρὸς τὴν σάβρασαν ἐλπίδα, ἧς διὰ τῆς ἀμαρτίας ἀπεξενώθησαν.

- (i) C. cil. Ancyr. can. VI. Περί τῶν ἀπειλῆ μόνον εἰζάντων κολάσεως, καὶ ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ μεταίτιας, καὶ θυσάντων, καὶ μέχρι τῆ παρόντος καιροῦ· μὴ μετανοήσαντων, μηδὲ ἐπιστρέψαντων, νῦν δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς συνόδου προσελθόντων, καὶ εἰς δύναντον τῆς ἐπιστροφῆς γενομένων, ἐδοξε μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας εἰς ἀνάστασιν δεχθῆναι, καὶ μετὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν ὑποπεσεῖν τρία ἔτη, καὶ μετὰ ἄλλα δύο ἔτη κοιμηθῆσαι χωρὶς προσφοράς, καὶ ἄρας εἰσεῖν ἐπὶ τὸ τέλειαν, ὥστε τὴν πῦσαν ἐξέστην πληρωθῆναι· ἐὶ δὲ τὸς πρὸς τῆς συνόδου ταύτης ἐδέχθησαν εἰς μετανοίαν, ἀπ' ἐκεῖνος τῆ χρόνος λογορῆσαι αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξουσίας· εἰ μὲν τοι κόπους ἢ θανάτου προσδοκία ἐκ νύκτῃ ἢ ἄλλῃς τινὲς προσφάσεως συμβῆναι, τῆς ἐπὶ ὄργῃ δεχθῆναι. De iis, qui supplicii nimis & bonorum ablationis, vel exterminationis tantum cesserunt & sacrificauerunt, & ad praesens usque tempus penitentiam non egerunt, nec conuersi sunt; nunc autem circa tempus synodi processerunt, & conuersionis cogitationem induerunt: visum est, ad magnum usque diem eos ad auditionem admitti, & post magnum diem tribus annis esse supplices & subserui, & post alios duos annos communicare sine oblatione, & sic ad id quod perfectum est venire, ut totum sexennium impleant: si qui autem ante hanc synodum ad penitentiam admissi sint, ab illo tempore eis sexennium reputari. Sed si periculum mortis exspectatio ex morbo, vel aliqua alia occasione euenerit, u sub defensione recipiantur.

Petr. Alexandr. can. I. ἐπὶ τῶν τεταρτῶν ἤδη πάλιν ἐπινατελεῖται τὸν διωγμὸν, ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἔχει τοῖς μὲν προσκεχθῆσι καὶ φυλακισθῆσι, βασάνους τε, ἀνοπίστους ὑποκειμηκῶσι καὶ ἀφορήτας μίσους, καὶ πολλὰς ἑτέρας ἀνάγκας δεινὰς, ὕπερον δὲ προσδοκίμους ὑπὸ τῆς ἀδελφείας τῆς σαρκὸς· εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς παρεδέχθησαν διὰ τὴν παρακληθῆσασιν νοστήσαν πλῆσιν, ὁμοίως δὲ τὸ πολλὰ αὐτὰς ἠθληθῆναι καὶ ἐπὶ πολλὴ ἀτιμάρχῃσιν· ἢ γὰρ κατὰ προαίρεσιν ἐν τῷ ἑλληνισμῷ, ἀλλὰ καταπροδοθέντες ὑπὸ τῆς ἀδελφείας τῆς σαρκὸς· ἐπειδὴ καὶ σίγματα τῷ Ἰησοῦ ἐνδείκνυνται ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν, καὶ ἢ ἢ τινὲς τοῖτον ἔτος ἔχουσι καταπεθῆναι προσεπιληθῆναι αὐτοῖς ἀπὸ τῆς προσελούσεως κατὰ ὑπόμνησιν, ἄλλως τεσσαράκοντα

NI, nec non in epistolis CYPRIANI, qui omnes de paschate loquuntur, tamquam magno illo atque sollempni tempore admittendi pœnitentes, quemadmodum eruditus quidam ecclesiæ nostræ præsul [k] cum magno iudicii acumine ex illis obseruavit. Atque hinc concludere nobis licet, pœnitentes, asperioribus pœnitentiæ regulis per vniuersum annum adligatos, & nonnumquam per plures annos continuos in longo disciplinæ cursu constitutos, in huius temporis obseruatione plus operæ ac studii consumsisse, sub spe obtinendi in eius clausula absolutionem. Quo illa HIERONYMI spectat obseruatio, *Quadragesarius numerus, iniquientis [l], conuenit peccatoribus & ieiunio, & orationi, & sacco, & lacrimis, & perseverantia deprecandi, ob quod & Moyses quadragesima diebus ieiunavit in monte Sina, & Helias fugiens*

ἡμέρας, ἃς καίτερος νηστεύτας ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, ἐπειράδι ἀπὸ τῆ διαβόλου εἰς ἃς καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ περισσὸν διαγυμναζέμετες, ἐντονώτερον τε νήσαντες, γρηγορήσαν εἰς προσευχὰς τῆ λοιπῆ, κατὰ μελετώμετες τὸ λέγομενον ὑπὸ τῆ κυρίας πρὸς τὸν πειράζοντα αὐτὸν, ἵνα προσκυνήσῃ αὐτῷ, ἕπαγε ὁπίσω με σατανᾶ γέγραπται γὰρ, κύριον τὸν θεὸν σε προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Quoniam autem quartum pascha persequutionem iam apprehendit, satis est iis, qui delati quidem sunt, in custodiaque coniecti, tormenta que non sufferenda, & intolerabilia flagella, & multas alias graves necessitates sustinuerunt, postea autem sunt a carnis imbecillitate prodi: etiamsi non ab initio suscepti sunt propter gravem lapsum consequutum: tamen, quia multum decertarunt & diu resistenterunt: non enim sponte ad ea devenerunt, sed a carnis imbecillitate prodi: nam & stigmata lesu in suis corporibus ostentant, & nonnulli omnino iam tertio desunt: eis ab adventu per reuocationem in memoriam alii quadragesima dies iniungantur, quos quum ieiunasset dominus & servator noster Iesus Christus, postquam baptizatus fuerat, tentatus est a diabolo: In quibus & ipsi quum valde exercitati fuerint & constantius ieiunarent: deinceps in orationibus vigilabunt: meditantibus quod dicitur a domino ad eum, qui illum tentat, ut ipsum alore: *Abi pone me, Satana: Scriptum est enim, dominum Deum tuum adorabis & illi soli servies.*

Cyprian. epist. LVI. edit. Oxon. (& Amstelod. p. 251.) tot. in primis sub finem: Quoniam scripsistis, ut cum pluribus collegis de hoc ipso plenissime tractem, & res tanta exigit maius & impensius de multorum collatione consilium, & nunc omnes fere, inter paschæ prima sollempnia, apud se cum fratribus demorantur: quando sollempnitati celebrandæ apud suos satisfecerint & ad me venire cœperint, tractabo cum singulis plenius, cetera.

(k) Hooper of I ent chap. 6. p. 93.

(l) Hieron. comment. in Ion. III.

Iezabel indicta fame & Dei desuper ira pendente, quadraginta dies ieiunasse describitur. Ipse quoque dominus, verus Ionas, missus ad prædicationem mundi, ieiunat quadraginta dies: & hereditatem nobis ieiunii derelinquens, ad esum corporis sui sub hoc numero nostras animas præparat.

§. XIV.

Ieiunium quadragesimale generatim ab omnibus christianis obseruatum, licet magna cum libertate, & iusta infirmitatis excusatione, utpote magnam partem eorum arbitrio relictum.

ITÁ catechumenos & publicos pœnitentes videmus ieiunii quadragesimalis obseruatione, tamquam aliqua disciplinæ ac præparationis ad baptismum & absolutionem parte, valde obstrictos fuisse. Neque magnum ecclesiæ corpus hoc tempore in ieiuniis & precibus sc̄se illis adiungere detrectabat. Patet hoc ex homilia quadam CHRYSOSTOMI [m], vbi de populi ad ieiunandum hoc quadragesimæ tempore propensione hunc in modum loquitur: „Nos quidem si toto anno clamare ac ieiunium prædicare non cessemus, nemo verbis nostris animam attendit: quod si tantum quadragesimæ tempus aduenierit, licet cohortetur nemo, licet consilium det nemo, etiam iis, qui negligentissimus fuerit, excitatur, & oblatum ab ipso tempore consilium & cohortationem admittit. Quadragesima videtur tunc proprium ieiunandi, pœnitendi ac de peccatis lugendi tempus generatim credita, vt illi, qui alias negligentibus erant, hanc opportunitatem acciperent ad se revertendi, seque deprimendi atque cum debita præparatione veniendi ad percipiendam in festo paschali communionem. Vnde CHRYSOSTOMVS statim subiungit: „Si te interroget iudæus & gentilis, qua de causa ieiunes, ne dicas, propter pascha, neque propter crucem: sic enim ansam illi nos argu-

(m) Chrysoſt. homil. III. in eos, qui pascha ieiunant, tom. V. p. 709. (p. 638. edit. Francof.) ἡμεῖς μὲν ἂν διὰ παντός τῷ ἐνιαυτῷ μένωμεν βιώντες καὶ κηρύττοντες ὑπεύκτοι, ἀλλὰ προσέρχεται τοῖς λεγομένοις ἐν δὲ ἐπιπέτῃ μόνον ὁ τῆς τεσσαρακοστῆς καιρὸς, καὶ μηδὲν παραμένοντος, μηδὲ συμβουλευόντος, καὶ ὁ σβόδρα ἰωδρότατος διατίσεται, τὴν παρὰ τῷ καιρῷ λαμβάνον συμβελίον καὶ παραίτησιν ἂν ἂν ἐζητήσῃ σε Ἰουδαῖος καὶ Ἕλληνας, τίνας ἔσκειν ὑπεύκτους; μὴ εἶπες, ὅτι διὰ τὸ πάσχα, μηδὲ ὅτι διὰ τὸν σταυρόν, ἐπεὶ πολλὰν αὐτῷ δίδως τὴν λαβὴν. ἔ γὰρ διὰ

„endi præberes. Neque enim ob pascha ieiunamus, neque
 „ob crucem, sed ob peccata nostra, quoniam ad mysteria su-
 „mus accessuri: nam alioquin pascha non ieiunii neque luctus,
 „sed gaudii & exultationis est occasio. Non ob crucem lu-
 „gemus, absit, sed ob nostra peccata; Idcirco ieiunamus, „
 Tunc enim hoc ieiunium magna cum libertate celebrabatur.
 Nam eodem loco ait: „Si quis cum pura accedat conscientia,
 „pascha celebrat, siue hodie, siue cras, siue alio quouis tem-
 „pore communionis fiat particeps. Non enim ex temporum
 „obseruatione, sed ex pura conscientia optimus iudicatur ac-
 „cessus, „ Hinc alio loco [n] dicit, consuetudinem omnes
 habere „ per quadragesimam interrogandi, quot quisque septi-
 manas quadragesimæ ieiunarit, & dicere hos quidem, quod
 duas, hos vero, quod tres, illos autem, quod omnes ieiunarint
 hebdomadas. „Et quod lucrum, (addit ipse,) si recte factis ca-
 „rentes ieiunium transigemus? Si alius dicat, totam ieiunau-
 „quadragesimam, tu dic: inimicum habebam, & conciliatus
 „sum: habebam detrahendi consuetudinem, & destiti: iuran-
 „di tenebar vsu & mos improbus mihi correctus est. Nulla
 „mercatoribus utilitas, si magnam maris longitudinem percur-
 „rerint, sed si cum reum copia & mercimonio nauigauerint:
 „Nulla ieiunii nobis utilitas, si infructuose ipsum & temere
 „prætereamus, „ Aliis in locis innuit, magnam hominibus

τὸ πάχος ἡστυοῦμεν, εἰ δὲ διὰ τὸν σαυρόν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τὰ ἡμέτε-
 ρα, ἐπειδὴ μέλλομεν μυστηρίως προσεῖναι· ἐπεὶ τότε πένθος ἐν ἡστυίᾳ ἐστίν, εἰ δὲ
 πένθος, ἀλλ' ἐνφροσύνης καὶ χαρᾶς ἐπίθεσις -- ἔ γάρ περὶ ἔμμεν δι' ἐκεῖνον
 [σαυρόν], μὴ γένοιτο, ἀλλὰ διὰ τὰ οἰκτεῖα ἁμαρτήματα· διὰ τῆτο ἡστυοῦμεν ---
 ἂν μὲν κἀκεῖ ἀπὸ προσέλθῃ συνειδήτος, πένθος ἐπιτελεῖ, καὶ ἄν σήμερον, καὶ αὐ-
 ρειν, καὶ ἂν ὁποῖόν τι μετὰ τῆς κωνανίας· ἔ γάρ ἐν παρατηρήσει καυρῶν, ἀλλ' ἐν
 συνειδήσει κἀκεῖ ἢ ἄριστῃ κρίνεται πρόσδοσι.

(11) Chrylost. homil. XVI. ad popul. Antioch. tom. I. p. 211. (p. 188. edit. Francof.)
 ἔθος ἄπιστων ἐρωτήσαν κατὰ τὴν τεσσαροκοστὴν, πῶσας ἑκάστος ἑβδομάδας ἐνήστευσε,
 καὶ ἐστὶν ἀκῶσαι λεγόντων, τῶν μὲν, ὅτι δύο, τῶν δὲ, ὅτι τρεῖς, τῶν δὲ, ὅτι πέν-
 σαι, ἐνήστευσαν ἑβδομάδας· καὶ τί τὸ κέρδος, ἐὰν ἔσημοι κατορθωμάτων παρέλ-
 θωμεν τὴν ἡστυίαν; ἐν ἑτέροις λέγει, ὅτι πῶσας ἐνήστευσαν τὴν τεσσαροκοστὴν, σὺ
 εἶπες, ὅτι ἐχθρὸν εἶχον καὶ κατηκάλειν· ἔθος εἶχον κατηγορεῖν, καὶ ἐκπυστάμην·
 ἔθος εἶχον ὀμνύειν, καὶ ἔλυσαν τὸ πονηρὸν ἔθος· ἐδὲν ὄφελος τοῖς ἐμποροῖς, ἂν
 πολὺ μῆκος πελάγους παραδρομάσωσιν, ἀλλ' ἐὰν μὲν ὄφελος τῆς πλοῦσι καὶ πολλῆς
 τῆς ἐμπορίας· ἐδὲν ὄφελος τῆς ἡστυίας ἡμῶν, ἂν παρέλθωμεν αὐτὴν ἀπλῶς, εἰκὴ ἔ-
 μάτην.

relictam fuisse libertatem ob suorum infirmitatem corporum, magnamque partem eis licuisse ieiunare arbitrato suo. „Nullus (inquit [o]) in solo ieiunio fiduciam habeat, qui vitis sine emendatione inhæsit. Fas enim est eum, qui non ieiunaverit, veniam consequi, excusata nimirum corporis imbecillitate: is vero qui non castigauerit delicta, impossibile est, ut ullam excusationem instituat. Age, dic mihi, non ieiunasti ob corporis infirmitatem, recte: sed cur inimicis tuis reconciliatus non es? An heic habes, quod pretendas corporis infirmitatem? Rursum si odium invidiamque retineas, quid possis excusationis allegare? Nusquam enim in istiusmodi delictis ad corporis imbecillitatem confugere licet. Ita adhuc fufius hanc materiam prosequens alio loco [p]: „Si ob corporis imbecillitatem non potes ieiunus diem producere, nullus, qui sapit, propter hoc arguere te poterit. Dominum enim habemus mansuetum & benignum, & nihil supra vires nostras a nobis exigentem. Neque enim abstinentiam a cibis & inedia simpliciter a nobis exigit: neque hoc ipsum, ut ieiuni solum permaneamus: sed ut a sæcularibus operibus nos abdicantes, omne nostrum otium in spiritualibus collocemus. Nam si sobria mente vitam nostram institueremus, & quidquid otii datur, in spiritualia impenderemus: & cibos

(o) Chrysol. homil. XXII. de ira. Tom. I. p. 277. (p. 245. edit. Francof.) Μηδεὶς μόνῃ τῇ νηστείᾳ ἐπισχερίζω, ἐὰν τοῖς κακοῖς ἔμεινῃ ἀδιόρθωτος· τὸν μὲν γὰρ μὴ νηστεύοντα εἰκὸς καὶ συγγνώμης τυχεῖν, σώματος ἀδένειαν προβαλλόμενον· τὸν δὲ μὴ διορθώσαντα ἑαυτῶ τὰ πλημμελήματα, ἡμῆχανον ἀπολογίας τυχεῖν· οὐ ἐνηστευσας διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀδένειαν τοῖς ἐχθροῖς σε τίσις ἔτιεν· ἡ κατηλιθάγης, εἰπέ μοι; μὴ καὶ ἐν ταῦτα ἀδένειαν σώματος προβαλλέδω ἔχεις; πάλιν ἂν βλασκαλίῃ καὶ φθόνον μένης ἔχων, ποῦν ἔξεις ἀπολογίαν, εἰπέ μοι; ἄκουε γὰρ ἐν τέτοις τοῖς ἑλαττώμασιν ἐπὶ σώματος ἀδένειαν εἶναι καταφυγεῖν.

(p) Chrysol. homil. X. in genef. tom. II. p. 91. (p. 80. edit. Francof.) εἰ δὲ ἀδένειαν σωματικὴν ἢ δύνασιν ἄσιτοι παρατείνου τὴν ἡμέραν, ἀδείς εὐφρονῶν ὑπὲρ τέσσα σοι ἐγκαλέσασιν· δεσπότην γὰρ ἔχουμεν ἡμέρον καὶ Φιλάνθρωπον, ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ὑπὲρ δύνασιν παρ' ἡμῶν ἐκζητῶντα· ἀδὲ γὰρ τὴν ἀποχρὴν τῶν βιωμάτων, καὶ τὴν νηστείαν ἀπλῶς ἀπατεῖ παρ' ἡμῶν γέεδα, ἀδὲ τῆτο, ἵνα ἄσιτοι διαμείωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα ἀφιστῶντες ἑαυτὰς ἀπὸ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, πᾶσαν τὴν σχολὴν ἐν τοῖς πνευματικῶς ἀναλίσκουμεν· ὡς εἰ μετὰ νηφέσης διανοίας τὸν ἑαυτῶν βίον οἰκοδομεῖμεν, καὶ περὶ τὰ πνευματικὰ πᾶσαν τὴν σχολὴν ἐπιδεικνύμεθα, καὶ τῇ τροφῇ ἑτῶ προσώμεν, ὡς τὴν χρεῖαν μόνον πληροῦν, καὶ ἔν

ita

,,ita fumeremus, vt tantum fatiaremur, quantum vsus exigit,
 ,,& vitam omnem in bonis operibus dispensaremus, iam nullo
 ,,opus esset ex ieiuniis adiumento. Sed quia negligens est hu-
 ,,mana natura, & deliciis gaudet, & relaxationes quærit; id-
 ,,circo, tamquam ad amorem prolis propensus pater, clemens
 ,,dominus hanc ex ieiunio medicinam excogitauit, vt & de-
 ,,licata a medio tollantur, & sæcularium curam ad spiritualia
 ,,opera transferamus. Si igitur sunt; aliqui præsentem, quos
 ,,corporis vetat infirmitas ieiunos & impransos permanere, eos
 ,,hortor, vt corporis infirmitatem curent & spirituali hac do-
 ,,ctrina non solum non priuentur, sed & pransi plus exhibeant
 ,,studii. Sunt enim, sunt profecto viæ, quibus fiducia ad De-
 ,,um ianua aperiri possunt multo maiores, quam ciborum ab-
 ,,stinentia. Igitur qui cibum accipit & ieiunare non valet,
 ,,largiorem det eleemosynam, feruentior sit in precibus, ma-
 ,,iorem habeat alacritatem in audiendis diuinis eloquiis, in
 ,,quibus corporis infirmitas nihil ob stare potest, inimicis re-
 ,,concilietur, omne odium & vindictæ cupiditatem ex animo
 ,,effuget. Qui hæc fecerit, verum ieiunabit ieiunium, quod
 ,,a vobis potissimum exposcit dominus. Præter hæc enim
 ,,hanc a cibis abstinentiam fieri præcipit, vt refrænantes car-
 ,,nis lasciuias, eam obedientem faciamus & ad mandata Dei

ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἅπαντα τὸν βίον καταναλίσκεν, ἀδὲ χρεῖα ἡμῶν ἦν τῆς
 βοηθείας τῆς ἀπὸ νηστείας· ἀλλ' ἐπειδὴ βραδύμους ἐσιν ἡ φύσις ἡ ἀνθρώπινη, καὶ τῇ
 ἀνέσει καὶ τῇ τρυφῇ μᾶλλον ἑαυτὴν ἐπιδίδωσι, διὰ τῆτο κλέδιον πατὴρ φιλό-
 σοφος τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας ἡμῶν ἰατρειάν ἐπένοιησεν ὁ φιλόσοφος δεσπότης, ἵνα
 καὶ τὰ τῆς τρυφῆς ἡμῶν ἐκκόπηται, καὶ τὴν περὶ τὰ βιοτικὰ φροντίδα μεταγά-
 γωμεν ἐπὶ τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν· ἂν τοῖνυν ὡς τινες ἐνταῦθα συνόντων
 ἐπὸ ἀδενείας σωματικῆς κωλύμενοι, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀστικοὶ διαμένειν, τότε
 πικρὰ καὶ τὴν ἀδένειαν τὴν σωματικὴν παραμυθεῖσθαι, καὶ τῆς διδασκαλίας
 ταύτης τῆς πνευματικῆς μὴ ἀποστρεφῆν ἐαυτοὺς, ἀλλὰ ταύτη μᾶλλον πλείονα τὴν
 σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι· εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν ὅσοι πολλῶν μείζους τῆς ἀποχῆς τῶν βρωμάτων,
 αἰ δυνάμεται τὰς θύρας ἡμῶν ἀνοίγειν τῆς παθήσεως τῆς πρὸς τὸν θεόν ὁ τρυφῆς τοῖ-
 νυν μεταλαμβάνων, καὶ νηστεῖν μὴ δυνάμενος, διαφιλετέραν τὴν ἐλεημοσύνην ἐ-
 πιδεικνύσθαι, εὐχὰς ἐκτενεῖς, τὴν προθυμίαν ἐπιτεταμένην ἐχέτω περὶ τὴν ἀπόουσαν
 τῶν θεῶν λογίαν· ἐνταῦθα ἀδὲν ἢ τῷ σώματος ἀδένεια ἐμπόδιον ἡμῶν γίνεται·
 τοῖς ἐχθροῖς κατακλιθεῖσθαι, πᾶσαν μνησικακίαν ἐξοριζέτω τῆς ἐαυτῆ ψυχῆς· ἂν
 ταῦτα κατορθῶν βεληται, τὴν ἀληθῆ νηστείαν ἐπιδειξάτω, καὶ ἦν μάλιστα πάν-
 των ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ δεσπότης· ἐπεὶ καὶ ταύτην τὴν ἀποχὴν τῶν βρωμάτων
 διὰ τῆτο κελνεῖ γίνεσθαι, ἵνα χαλινώντες τὰ σκιήματα τῆς σαρκὸς, εὐήνιος

„implenda sequacem. Quod si ob infirmitatem corporis sub-
 „sidium hoc, quod ieiunium præstat nobis, adhibere nolumus,
 „& desidiæ deditiores sumus, maxima nobis ipsis damna ad-
 „ferimus. Nam si ieiunium, absentibus aliis prædictis operi-
 „bus, nihil nobis prodest, multo magis, si, quum ieiunii phar-
 „maco uti non possimus, grauiore negligentia fuerimus præ-
 „pediti. Proinde scientes hæc oramus vos, qui ieiunare va-
 „letis, vt ipsi quantumcumque possibile, bonam & laudatam
 „hanc vestram intendatis & augeatis promptitudinem. *Quanto*
 „*enim externus noster homo corrumpitur, tanto internus renouatur.* Ie-
 „iunium enim corpus comprimit, & lasciuias inordinatas re-
 „frænat, animam autem clariorem efficit, & sublimem & leuem
 „facit. Fratres quoque vestros, quotquot ob corporis vale-
 „tudinem ieiunare nequeunt, exhortemini, ne propterea spi-
 „ritualem hanc mensam relinquunt: & ad illos referte, quæ a
 „nobis didiceritis, indicantes, quod medicocriter pransus non
 „indignus sit hoc auditorio, sed deses & dissolutus. Et dicite
 „eis apostolicum hoc dictum: *Et qui manducat, domino mandu-*
 „*cat: & qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit*
 „*Deo.* Igitur qui ieiunat, gratias agit domino; qui vires ei tri-
 „buit ad ferendos ieiunii labores: Et qui manducat, iterum

αὐτὴν ἐγκρίνομεθα πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν· εἰ δὲ μέλλοιμεν μὴδὲ τὴν
 ἀπὸ τῆς ἡστέρας βροῦθειαν ἐαυτοῖς προσάγειν διὰ τὴν τῶ σώματος ἀδύνηαν, καὶ
 πλείονα τὴν ἰσχυρίαν ἐπιδεινῶσαι, λαθάνουσι ἐαυτὸς τὰ μέγιστα ζημιώμενοι· εἰ
 γὰρ μετὰ ἡστέρας ἢ τῶν προσημαίων καταρθημάτων ἔλθοις ἰδὲν ἡμῶς ὀνήσει,
 πῶς ἄλλω μᾶλλον εἰ μὴδὲ τῷ φαρμάκῳ τῆς ἡστέρας χρῆσασθαι δύναμενοι, πλείονα
 τὴν ἰσχυρίαν ἐπιδεινῶμεθα· τὰυτὰ δὲ μαδίστε παρ' ἡμῶν, παρακαλῶ, οἱ ἡστέ-
 ρει δύναμενοι, αὐτοὶ τε καὶ ὅταν οἴντε ἐπιπέστε ὑμῶν τὴν καλὴν ταύτην καὶ
 ἐκαστὴν προθυμίαν, ἵδση γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἀνθρώπος οὐ φθίσεταί, τοσῶτον ὁ
 εἴτω ἀνυπερβῆται· ἢ γὰρ ἡστέρα τὸ μὲν σῶμα κατατείνει, καὶ χαλαρῶ τὰ ἄτακτα
 σφραγίσματα, τὴν δὲ θυρῆν διακεκλιμένην ἐργάζεται καὶ πύρρον, καὶ μεταρσίον ἅ-
 νθρωποι πικρῶ καὶ τὰς ἀδελφὰς δὲ τὰς ὑμετέρας, ὅσοι διὰ σωματικῆς ἀδύνης ἡ-
 στέρειν εἰδύναται, πρὸς ὅπερ, μὴ ἀπολιμπάνωσι τῆς πνευματικῆς ταύτης τρο-
 φῆς, διδάσκοντες αὐτὰς, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὐτοῖς διαπορθημένοις, καὶ δεικ-
 νύστε, ὅτι ὁ φαρῶν καὶ πικρῶν μετρίως ἐκ ἀνάγκης ἐστὶ ταύτης τῆς ἀποστάσεως,
 ἀλλ' ὁ ἰσχυρῶς καὶ δυναστεύων καὶ λέγετε πρὸς αὐτὰς τὴ ἀποστατικὴν λό-
 γον, ἵνα καὶ ὁ ἐδύναμειν ἐσθίει, καὶ ὁ μὴ ἐσθίειν, κυρίως ἐκ ἐσθίει, καὶ εὐ-
 χαριστῆ τῷ θεῷ, καὶ ὁ ἡστέριον τόνον ἐνχαριστῆ τῷ θεῷ, ὅτι δύναμις ἔχει δυ-

gra-

gratias agit Deo, quia nihil ipsum offendere potest, quo minus animam salutem agat, modo velit. Hæc loca fufius ex CHRYSOSTOMO recitavi, vt ostenderem, quam ille notionem habuerit de incumbente hominibus officio obseruandi quadragesimale ieiunium. Si homines firma essent valetudine possentque illud sustinere, regula & consuetudo ecclesiæ propofita illis erat ad illud obseruandum, & generatim id faciebant sine vlla iterata admonitione: Sin autem ad istam regulam & consuetudinem sese non conformarent; hæc eos ieiunii intermissio non arcebat ab vsu eucharistiæ in festiuitate paschali, nec vlli censuræ ecclesiasticæ subiiciebat, veluti qui magno quodam crimine adstricti essent. Ab altera parte, si corporis infirmitatem adlegarent, ea semper tamquam idonea excusatio acceptabatur, dummodo aliis bonis operibus, se ex animo non fecte aut simulate in negotio religionis agere, declararent.

NONNULLA huius libertatis, qua obseruatio quadragesimæ hominum arbitrio permiffa fuit, vestigia a viris doctis in diuersis aliis vetustis scriptoribus describuntur. GEORGIUS HOOPERVS [q] e TERTVLLIANO [r] obseruat, quod, exceptis duobus diebus pascha proxime antecedentibus, catholici ipsius ætate nullos dies ieiuni transfegerint, nisi ex arbitrio, & quod ieiunium maximam partem priuatum fuerit, nec vlla publica actione celebratum. Et IEREMIAS TAYLORVS [s] idem adferit, non solum e TERTVLLIANO, verum ex SOCRA-

καμένη ἀποχεῖν πρὸς τὸν πόνον τῆς ημετέρας καὶ ἡ εὐχαριστῆ τῶ θεῷ, ὅτι ἐδὲν αὐτὸν τῆτο λυμῆσθαι δύναται πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν, ἢν θείη.

[q] Hoopers *disc. of Lent.* p. 64.

[r] Tertull. de ieiun. c. II. Certe in euangelio illos dies ieiuniis determinatos putant, (physici h. e. catholici) in quibus ablati sunt sponfus: & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum christianorum, abolitis legalibus & propheticis vetustatibus. Cap. XIII. Ecce conuenio vos & præter pascha ieiunantes, citra illos dies, quibus, ablati sunt sponfus & stationum semiieiunia interponentes & vos interdum pane & aqua visitantes, vt cuique visum est: denique respondetis, hæc ex arbitrio agenda, non ex imperio.

[s] Taylor. du. dub. lib. III. c. IV. p. 629. In edit. Germanic. p. 508. 509. vbi verba sic habent: *Die vierzig tägige oder große fasten ist keine apostolische tradition oder regel. Dieses ersehen wir ersichtlich daher, daß wir in der an-*

TE etiam, PRVDENTIO, VICTORE ANTIQCHENO, PROSPERO & AVGVSTINO: ieiunia enim ecclesiæ arbitraria di-

riquitat est finden, daß die fasten der kirche in ihren belieben una willkühr gestanden, ohne alle nothwendigkeit und befehlt von einiger aufloriret. Welches auch SOCRATES (lib. V. cap. XXII.) in acht genommen, da er vom vierzügigen fasten redet. Quoniam nemo scriptum de hac re præceptum potest, apparet, apollolos arbitrio cuiusque ac voluntati id permisisse, vt vnusquisque quod bonum est sua sponte, non metu ac necessitate perageret. Sic abstinere, vel ieiunare debetur sagt PROSPER (de vita contempl. lib. II. c. XXIV.) vt non nos ieiunandi vel abstinendi necessitati subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus. Doch wir finden hiervon ältere nachricht. Denn wenn Tertullianus alles, was er nur kan, zusammen suchet, um die fasten des Montani, oder die neue fasten, welche er um guter zucht willen wünschete, iederzeit von der kirchen in acht genommen zu seyn, zu rechtfertigen, so gründet er sich auf den gebrauch der catholischen, des Montani begehren zu bekräftigen, sagende, daß die catholischen bischöffe fasten anordnet, bisweilen, & ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causâ (lib. de ieiun. c. XIII.) wenn etwas einiges anliegen der kirche dazu gelegenheit gegeben, das ist, solche fasten, die nur eine gewisse zeit gewehret, oder feyertage wegen sonderbahr sich hervor thuerend zufalle. Er setzet auch hinzu, daß sie die osterliche fasten zwey tage vor dem osterfeste gehalten, in welchen der bräutigam von ihnen genommen worden. Und in diesen tagen aßen sie bisweilen nur brod und wasser, vt cuique videbatur, & hæc ex arbitrio agentes, & non ex imperio; denn so redeten und glaubten auch die catholischen, sic & obseruasse apollolos, nullum aliud imponentes iugum certorum & commune omnibus obeundorum ieiuniorum (cap. II.) daß die apostel eben so gefastet, als ein redet christ sonst thut und zu thun schuldig ist, ex arbitrio, pro temporibus & causis vnus cuiusque. Sie legten aber sonst kein ander joch einer gewissen und stets in acht nehmenden fasten auf.

Laxus ac liber modus abstinendi
 Ponitur cunctis: neque nos feuerus
 Terror impellit: sua quemque cogit
   Velle potestas.
 Sufficit quicquid facies, vocato
 Numinis nutu prius, inchoare,
 Sive tu mensam renuas, cibumque
   Sumere tentes.

So sagt Prudentius (Cathermer. hymn. VIII.) und bekräftiget es ausdrücklich, daß zu derselben zeit keine gesetze von geordneten oder jährlichen fasten vorhanden gewesen. Denn eben dieses setzet Victor Antiochenus (in Marc. cap. II.) zum unterschied zwischen dem alten und neuen testament; inmassen die gläubigen selbiger zeit von Gott verordnete fasttage hatten, quæ proinde modis omnibus explere obligabantur, etiam si alias noluisent.

cit

cit fuisse & electa, sine vlla necessitate & sine vllius auctoritatis præcepto. Intelligit non solum præceptum apostolicæ siue diuinæ auctoritatis, quo ecclesiæ generatim imposita sint ieiunia, sed etiam præceptum ecclesiæ, quo membris suis ea iniunxerit, tamquam ex aliqua necessitate obseruanda. Et ita quidem de tribus vel quatuor prioribus ecclesiæ sæculis res se habet, de sequentibus autem id magis dubium est. Nam in concilio *Aurelianensi* quarto [t] canonem inuenimus ita decernentem: *Vt quadragesima ab omnibus ecclesiis teneatur; neque per sabbata absque infirmitate quisquam soluat quadragesimæ ieiunium, nisi tantum die dominico prandeat; quia sic fieri specialiter patrum statuta sanxerunt. Si quis hanc regulam irruperit, tamquam transgressor discipline a sacerdotibus censeatur.* Et e sic dictis canonibus apostolicis [u] quidam ita statuit: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor, sanctam quadragesimam non ieiunat, vel feriam quartam, vel parasceuen, deponatur; præterquam si per imbecillitatem corporalem impediatur; sin vero laicus sit, segregetur.* Verum hic ca-

Unter dem ewangelio aber fisten wir vielmehr aus heile zur tugend und aus freyem willen, als aus zwang einges gesetzet. Denn St. Augustinus (epist. LXVIII. ad Cassianum) sagt, quibus diebus ieiunandum sit, nullo apostolorum præcepto definitum reperiri.

(t) Concil. Aurel. IV. ann. DXLI. can. II.

(u) Can. apostol. LXIX. *Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὴν ἐργίαν τεσσαρακοσὴν ἀνησθεύει, ἢ τετραδάκις, ἢ παρασκευῆν, καθαιρεῖσθαι ἐπὶ τὸς εἰμὴ δι' ἀδένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο. ἐὰν δὲ λαϊκὸς ἢ, ἀφοριζέσθαι.*

Vid. concil. Tolet. VIII. c. IX. Nouæ intentionis admonitu detecta est ingluuiæ horrenda voracium, quæ, dum freno parsimonia non adstringitur, religioni contraire censetur. Nam dicente scriptura: *Qui spernit minima, paulatim decidet in maxima:* illi tantæ edacitatis improbitate grassantur, vt cælestia & pene summa contemnere videantur. Etenim quum quadragesimæ dies anni totius decimæ deputentur, quæ in oblatione ieiunii domino consecrantur, quibus etiam saluberrime conditio humani generis expiatur, dum a quatuor mundi partibus ad hanc homo religionem crediturus adducitur; quatuor elementis formatus, propter transgressionem decalogi quater decies conuenienter adstringitur: illi ausu temerario hæc omnia contemnentes, voracitatis ingluuiem non frænant, & (quod peius est) paschalia festa illicitorum esuum perceptione profanant. Quibus ex hoc adeo acerrime interdicitur, vt quisquis absque inuitabili necessitate, atque fragilitatis euidenti languore, seu etiam a tatis impossibilitate, die-

non ex iis est, qui recentioris originis esse noscuntur, adeoque vetustæ regulæ ecclesiæ eum conformem esse, non possumus concludere.

§. XV.

Quemadmodum Montanistæ ab ecclesia in imponendis ieiuniis discreparint.

Ex his facile erit rationem reddere differentiæ, quæ inter orthodoxos & *Montanistas* circa imponenda ieiunia intercessit. *Montanus* ab istius æui scriptoribus damnatur, quod novam legem de ieiuniis fecerit. In fragmento APOLLONII apud EVSEBIUM [x] dicitur ὁ ἡγούμενος νομοθετήσας, is qui ieiuniorum leges imposuit. Quod nonnulli eo accipiunt, quasi ille primus fuerit, qui de ieiuniis certam regulam siue legem præscripserit. Quod esse non potest. Nam ut antea vidimus, ecclesia quoque, se regulam de ieiunio duorum ante pascha dierum sibi traditam habere, credit. Et TERTULLIANVS ad defendendum *Montanum* dicit catholicis, (quod nec ipsi negabant,) episcopos ipsorum vniuersæ plebi ieiunia mandare assolvere [y] ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa. Quamobrem de eo non potest tunc fuisse controuersia; Num ieiunia per legem imponi possent: Sed *Montanistæ*, præter ieiunium antepaschale, a catholicis obseruatum, alia adhuc ieiunia de prouidentia spiritus per ministerium & reuelationem diuinæ voluntatis *Montano* factam, esse imposita dictebant. *Mon-*

bus quadragesimæ esum carniū præsumferit attentare, non solum reus erit resurrectionis dominicæ, verum etiam alienus ab eiusdem diei sancta communione. Et hoc illi cumuletur ad poenam, ut ipsius anni tempore ab omni esu carniū abstinere gulam: quia sacris diebus abstinentiæ oblitus est disciplinam. Illi vero, quos aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat, non ante prohibita violare præsumant, quam a sacerdote permissum accipiant.

- (x) Euseb. lib. V. c. XVIII. ὁ ἡγούμενος νομοθετήσας, Hic est, qui nuptiarum dissidia docuit, qui ieiuniorum leges imposuit.
- (y) Tertull. de ieiuniis cap. XIII. Bene autem, quod & episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, ut vestra captura est, sed interdum & ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa.

tanistæ enim tres in anno [z] quadragesimas, & vnamquaque earum duabus hebdomadibus celebrabant; idque in cibis aridis cum perfecta carniū abstinentia; & hæc quidem vt necessario obseruandas, tamquam a spiritu iniunctas per nouam réuelationem *Montano* factam, quam scriptis apostolorum præferebant, & leges istas in perpetuum obseruandas esse dictabant. Quæ ratio est, cur *Montanistæ* tempore SOZOMENI antepaschale ieiunium suum duabus tantum hebdomadibus adstringerent, quum catholici contra multo diutius ieiunarent. Nam, vt vir quidam doctus [a] obseruat, isti magni ieiunatores ab his ieiunii seueritate sese vinci vix passuri erant, nisi duæ istæ hebdomades spatium fuissent, per prophetam suum ipsis determinatum, & nisi ipsi omnia instituta illius exacte obseruare debuissent. Hæc tunc magna illa controuersia erat inter catholicos & *Montanistas*, Num *SPIRITVS* hæc ieiunia iniunxisset? Quod *Montanistæ* adferebant, negabant autem catholici. Hinc licet ecclesia ieiunium suum a duobus diebus ad quadraginta protraheret, tamen id faciebat adhuc magna cum libertate, cuiuslibet ecclesiæ particulari reseruata; & quælibet ecclesia particularis magna ex parte omnibus ciuibus suis concedebat, vt pro sua quisque prudentia christiana de viribus suis hac in re iudicaret ipse; adhortans quidem homines ad ieiunandum, sed nullis seuerè imponens plus quam ferre vel poterant vel volebant, nec exigens illud sub pœna censuræ ecclesiasticæ.

§. XVI.

Quadragesimale ieiunium cum perfecta inedia singulis diebus ad vesperam vsque obseruatum.

(2) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam. Nos vnam quadragesimam -- ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas.

Id. commentar. in Hagg. c. I. (p. 237. edit. Paris. MDCXLIII.) Qui tribus quadragesimis per annum ieiunantes, & *ἐνεσφουγίως* humiliantes animam suam &c.

Tertull. de ieiun. c. XV. Quantula est apud nos interdictio ciborum, duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, offerimus Deo, abstinentes ab eis, quæ non reiciimus, sed differimus.

(a) Hooper of Lent p. 65.

RATIO obseruandi ieiunium quadragesimale inter eos, qui ad illud obseruandum pie ferebantur, in eo consistebat, vt ab omni omnino cibo ad vesperam vsque abstinerent. Antiquis enim temporibus ciborum commutatio non credebatur esse ieiunium; sed hoc cum perfecta abstinentia ab omnibus corporis alimentis per integrum diem ad vesperam vsque celebrabatur. Atque in hoc ieiunium quadragesimale a semiieiuniis dierum stationariorum discrepabat, quemadmodum videbimus postea. AMBROSIVS de ieiunio antepaschali loquens, *Quadragesima, inquit [b], totis, præter sabbatum & dominicam, ieiunatur diebus.* Et alio loco, homines adhortans, vt quadragesimale obseruent ieiunium, ait [c]: *Differ (epulas) aliquantulum, non longe finis est diei.* CHRYSOSTOMVS frequenter de eadem loquitur circumstantia in sermonibus, tempore quadragesimæ habitis. *Mentem ita instituanus, inquit [d], vt ne quid nocivum promat: & si forte aliquid tale forinsecus inferatur, id statim vt superfluum & damnosum amoveamus; & si intrinsecus nascitur, statim pia cogitatione id effugemus, & ne existimemus, in ediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere.* Et alibi [e]: *Que utilitas ieiunii, dic obscuro, si toto die nihil comedis, ludis autem & nugaris, sæpe etiam peccatas & blasphemias, & ita totum perdis diem?* Et rursus [f]: *Omnis nostra cura sit in animarum salute, & quomodo poterimus lascivias carnis refrænare, vt verum probemus ieiunium. Ieiunium autem dico abstinentiam a vitiiis. Etenim abstinentia a cibis propter hoc recepta est,*

(b) Ambros. de Elia & ieiunio c. X.

(c) Id. serm. VIII. in psalm. CXVIII. (tom. II. p. 945. l. edit. Paris. MDCXLII.)

(d) Chrysostom. homil. IV. in genef. tom. II. p. 37. (p. 32. edit. Francof.) τὴν δὲ δianoian παιδεύωμεν μηδὲν προϊέσθαι τῶν βλαβερῶν ἀλλὰ καὶ ἐξωθῆναι τι ἐπισφύρηται τοῦτο, ταῦτα ὡς περιττὰ καὶ βλάπτεν δυνάμει ἀποστρέσθαι, καὶ ἐνδοθὲν τρέφεται, τυχὸς αὐτὰ φυγαθεύει τῷ εὐσεβεῖ λογισμῷ, καὶ μὴ νομιζώμεν τὴν ἀστίαν μόνον τὴν μέτροι τῆς ἐσπέρας ἀρκεῖν ἡμῶν πρὸς σωτηρίαν.

(e) Homil. VI. in genefin p. 60. (p. 52. edit. Hf.) τί γὰρ ὕψελος, εἰπέ μοι, τῆς νηστείας, ὅταν ἄσιτος μὲν διημερεύῃς, κύβοις δὲ ἐαυτὸν ἐπιδίδως, καὶ Φλυαρίας ἀνοήτοις, πικράκις δὲ ἐπιτοκίας καὶ βλασφημίας πάσαν ἀνικλώσῃς τὴν ἡμέραν;

(f) Homil. VIII. in genef. p. 79. (p. 69. edit. Francof.) πάσα ἡμῶν ἡ φροντίς ἐστὶ περὶ τῆς κατὰ φύσιν σωτηρίας, καὶ ὅπως διηδηθήμεν τὰ σικροτήματα τῆς σαρκὸς χαλινώσαντες τὴν ἀληθινὴν νηστείαν ἐπιδείξασθαι, λέγω δὲ τὴν τῶν κακῶν ἀποχρῆν τῶτο γὰρ νηστεία καὶ γὰρ ἡ βρωμάτων ἀποχρῆ διὰ τῶτο παρείληπται, ἵνα

ut vigorem carnis refranet, & equum moderanti facile parere faciat. Ieiunantem ante omnia oportet iram refranare, mansuetudinem & lenitatem addiscere, habere cor contritum, absurdas concupiscentias repellere, ante oculos continuo proponendo oculum aeterni iudicis & tribunal illud incorruptum; pecuniis superiorem esse & illis dominari: liberalem esse in danda elemosyna, nullum malum aduersus proximum in cor admittere. Hoc verum ieiunium est. Hoc nobis curae sit & non ut plerique existimemus, definiri in hoc ieiunium, ut ad vesperam vsque impransimaneamus. Non hoc est, quod quaeritur, sed ut cum ciborum abstinentia & a ceteris abstinence, quae nocere possunt, & spiritualibus magis vacetur. Idem illud ipse BELLARMINVS [g] ex BASILIO [h] aliisque vetustis scriptoribus ostendit, qui semper de quadragesimali ieiunio loquuntur, tamquam perfecta abstinentia ab omni cibo ad vesperam vsque. Et dignum omnino notatu est, quod ex MICROLOGO, GRATIANO & BERNARDO adlegat, quod hæc consuetudo ad duodecimum vsque sæculum in ipsa ecclesia Romanensi durarit.

§. XVII.

Esculentorum commutatio non congruens quadragesimæ ieiunium credita, sine perfecta abstinentia vsque ad vesperam.

VNDE facilis ratio est concludendi, quod quadragesimalis ieiunii obseruatio, quæ per esculentorum commutationem fieri venditatur, piscibus videlicet, vel adhuc delicatioribus ci-

τὸν τόνον τῆς σαρκὸς χαλινώσῃ, καὶ εὐήμιον ἡμῶν τὸν ἵππον ἐργάσῃται τὸν νηστεύοντα μέλιστα πάντων προσήκει τὸν θυμὸν χαλινῶν, πραότητα πεπαιδευθῆναι, καὶ ἐπιεικειῶν, συντετριμμένην ἔχειν τὴν καρδίαν, τῶν ἐπιθυμιῶν ὅτιπῶν ἐξορίξειν τὰς ἐνθυμήσεις, πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνοντα τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν, καὶ τὸ κριτήριον τὸ ἀδίκαιον, χρήματων κρείττονα γίνεσθαι, περὶ τὴν ἐλεημοσύνην πολλὴν τὴν δραβίλειαν ἐπιδεικνύσθαι, πᾶσαν κακίαν τὴν περὶ τὸν πλησίον ἐκ τῆς ψυχῆς ἀπελαύνειν αὐτῇ ἀληθῆς ἡ νηστεία --- ταύτην ἀσκήσωμεν, καὶ μὴ ἀπλῶς κατὰ τὰς ποδᾶς νομίζωμεν, ἐν τάτῳ τὰ τῆς νηστείας ἡμῶν περιορίζεσθαι, ἐὰν μεχρὶ τῆς ἑσπέρας ἄσιτοι διαμείνωμεν ἢ τὰτὸ ἐστὶ τὸ ζητέμενον, ἀλλ' ἵνα μετὰ τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν βλαπτόνων ἐπιδειξώμεθα, καὶ περὶ τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν πολλὴν σπαδὴν ποιησώμεθα.

[g] Bellarmin tom. IV. de bonis oper. lib. II. c. II. Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio, de quadragesima loquens: *Exspectas, inquit, vesperam, ut cibum carias, sed diem totium abstinimas apud tribunalia &c.*

[h] Basil. homil. I. de ieiun. tom. I. opp. 284. fin. τὴν ἑσπέραν ἀναμείνεις εἰς μεσάληψιν, ἀλλὰ διαπαντὸς τὴν ἡμέραν εἰς δικασήρια.

bis in carniū locum substitutis, vinisque & aliis sitaibus portionibus adhibitis, non nisi merum ludibrium sit & nouatio, penitus incognita veteribus, quorum quadragesimale ieiunium perfecta & exacta erat abstinentia ab omni cibo ad vesperam vsque. Eorum refectus erat cœna tantum, non vllius generis prandium: Atque tum indifferens erat, vtrum caro esset vel aliud quoddam alimentum, dummodo sobrie & moderate, vt recreationi a ieiunio conueniebat, sumeretur. Generatim quidem a carnibus, vino, piscibus aliisque cibis lautioribus vniuersis abstinebant hoc tempore: Nondum vero istiusmodi vniuersalis regula & consuetudo hac in re obtinebat, vt, quum homines toto die ieiunassent, moderata cœna, ex carnis aliisque esculentis indiscriminatim instructa, se reficere prohiberentur. Hoc ex iis liquet, quæ de diuersa ieiunandi in quadragesima ratione memoriæ prodidit SOCRATES. *Alii, inquit [i], ab animatis penitus abstinent; alii ex animantibus pisces solos comedunt. Nonnulli cum piscibus etiam auibus vescuntur; ex aquis, vt est apud Moysen, eos quoque conditos esse adfirmantes. Quidam ab omni arborum fructu Fontis abstinent. Quidam solo vescuntur pane; alii ne hoc quidem vtuntur. Nonnulli vsque ad horam nomam ieiunantes, quouis post hac ciborum genere vtuntur, sine discrimine.* Neque vero ipsi summi nominis ascetici carnem in quadragesima, si qua id requireret necessitas, edere dubitabant. Notabilem hanc in rem de *Spyridone, Trimyrbuntis* in *Cypro* episcopo, narrat SOZOMENVS [k]: „Instante quadragesima, inquit, quidam „ex itinere ad eum accessit, iis ipsis diebus, quibus ille vna „cum domesticis solebat continuare ieiunia, ac certo die com- „edere, reliquos dies absque vlllo traducens cibo. Quum au- „tem *Spyridon* peregrinum admodum fessum videret, Age, in- „quit, filia: Laua hominis pedes, eique cibum appone. Quum „virgo respondisset, nec panem domi esse, nec farinam: super-

(i) Socrat. lib. V. c. XXII. Vid. Græc. ad §. III. sub litt. (q) pag. 183.

(k) Sozomen. lib. I. c. XI. ἤδη τῆς τεσσαρακοστῆς ἐπέσης, ἤκε τις πρὸς αὐτὸν ἐξ Ἰδοιπορίας, ἐν αἷς εἰώθει μετὰ τῶν οἰκείων ἐπισυνάπτειν τὴν νηστείαν, καὶ εἰς ζητὴν ἡμέραν γεύεσθαι, ἄσπιτος τὰς ἐν μέσῃ διαμένων ἰδιὸν δὲ τὸν ζῆλον μάλα νεκρηκό-
τι, ἄγε δή, πρὸς τὴν θυγατέρα ἐφη, ὅπως τὰ ἀνδρός τὰς πόδας νύφη, καὶ Φα-
γῆν αὐτῆς παραδέσῃ ἐπέσης δὲ τῆς παραδέσῃ, μή τε ἄρτον εἶναι, μήτε ἀλφίτου

vacuum enim esse harum rerum apparatus propter ieiunium: *Spyridon*, præmissa oratione & petita venia, præcepit filia, vt suillas carnes, quas sale conditas habebat, coqueret. Quibus coctis, hospitem vna secum sedere iussit, & appositis carnibus cum ipso comedit, tum hominem hortatus est, vt comederet. Quumque ille detrectaret, ac se christianum esse diceret; Eo minus, inquit, detrectandum est. Omnia enim munda esse mundis sermo diuinus edocuit. Similem historiam de *Alcibiade* quodam martyre *EVSEBIUS* [1] narrat: *Alcibiades* quidam, inquit, vnus ex illorum inartyrum numero durum & squalidum viuendi genus sectabatur; nullumquo omnino cibum admittens, solo pane & aqua vesci consueuerat. Quumque in carcere positus, eandem viuendi rationem vellet retinere, *Attalo* post primum, quod in amphitheatro confecerat, certamen, reuelatum est, non recte neque ordine facere *Alcibiadem*, qui & creaturis Dei minime vteretur, & aliis exemplum scandali fieret. Paruit itaque *Alcibiades*, & cunctis deinceps cibus promiscue vti coepit, gratias agens Deo. Ex his apparet, quod carnem edere vel non edere res indifferens eis fuerit omnibus temporibus; & quod carne vesci non dubitarint in ipsa quadragesima, si qua id necessitas exigeret, sine vlla regularum circa ieiunandum fraude ac detrimento. Res autem, quam potissimum præcautam volebat, luxuria erat & cuticulam curandi studium, sub obtentu ieiunii. Vehementer in eiusmodi falsos ieiunatores in ser-

περιτὴ γὰρ ἡ τέτων παρασκευὴ διὰ τὴν νησειᾶν δεξάμενος πρότερον καὶ σωγῆν μὴ αἰτήσας, ἐπέλευσε τῇ θυγατρὶ, κρέα ὕεια ἅπερ ἔτυχε τῇ οἰκίᾳ τεταριχευμένα εἶναι ἐπεὶ δὲ ἤψητο, καθίσας ἄμα αὐτῶ τὸν ξένον, παρατεθέντων τῶν κρεῶν ἤδισε, καὶ τὸν ἄνδρα παρεκάλει, αὐτὸν μιμεῖσθαι παρατεμένιον δὲ, καὶ λέγοντα χριστιανὸν ἑαυτὸν, ταύτη μᾶλλον, εἶφη, ἃ παρατητέον πάντα γὰρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ὁ θεὸς ἀπεψήγητο λόγος.

(1) Euseb. lib. V. c. III. Ἀλκιβιάδης γὰρ τινος ἐξ αὐτῶν, πλὴν αὐχμηρὸν βιῶντος βίον, καὶ μηδενὸς ὄλης τὸ πρότερον μεταλαμβάνοντος, ἃζ' ἢ ἄρτω μόνῳ καὶ ὕδατι χρωμένος, πειρωμένος τε καὶ ἐν τῇ εἰρηκτῇ ἔτω διάγειν, Ἀττάλῳ μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα, ὃν ἐν τῷ ἀμφιδεάτρῳ ἤνυσεν, ἀπεκαλύφθη, ὅτι μὴ καλῶς ποιοῖν ὁ Ἀλκιβιάδης, μὴ χρωμένος τοῖς κτίσμασι τῶ θεοῦ, καὶ ἄλλοις τύποι σκαιδάλῃ ὑπολειπόμενος· πεισθεὶς δὲ Ἀλκιβιάδης, πάντων ἀνάδην μεταλάμβανε, καὶ ἠνυχάρισε τῷ θεῷ.

mone quodam inuehitur AVGVSTINVS [m]: „Sunt, inquit,
 „quidam obseruatores quadragesimæ deliciosi potius quam re-
 „ligiosi, exquirentes nouas suauitates magis quam veteres con-
 „cupiscentias castigantes; qui copiosis pretiosisque apparati-
 „bus fructuum diuersorum, quorumlibet obsoniorum varia-
 „tes & sapes superare contendunt: vasa, in quibus coctæ
 „sunt carnes, tamquam immunda formidant, & in sua carne
 „ventris & gutturis luxuriam non formidant: ieiunant, non
 „vt solitam temperando minuunt edacitatem, sed vt immode-
 „ratam differendo augeant auiditatem. Nam vbi tempus re-
 „ficiendi aduenerit, opinis mensis, tamquam pecora præsopi-
 „bus, irruunt, numerosioribus ferculis corda obruunt, ven-
 „tresque distendunt, artificiosis & peregrinis condimentorum
 „diuersitatibus gulam, ne vel copia comescatur, irritant. De-
 „nique tantum capiunt manducando, quantum digerere non
 „sufficiant ieiunando. Sunt etiam, qui vinum ita non bibunt,
 „vt aliorum expressione pomorum alios sibi liquores, non sa-
 „lutis causa, sed iucunditatis, exquirant: tamquam non sit
 „quadragesima piæ humilitatis obseruatio, sed nouæ volupta-
 „tis occasio,„ Ciborum mutationem non existimabant ve-
 „rum esse ieiunium, si qui diei abstinentiam, conuiuio vesperti-
 „no immoderatus indulgendo, profunderent. Multo minus
 „ieiunium interpretabantur, si qui cupedias pranderent, a solis
 „carnibus se abstinentes, nec tempus edendi ad vesperam dif-
 „ferentes; sed toto die ab omni generis esculentis abstinebant,
 „atque tunc simplice ac plana cœna, die iam in vesperam incli-
 „nato, se reficiebant, de genere ciborum suorum, quoad eis
 „temperanter & moderate vterentur, minus scrupulose ambi-
 „gentes.

§. XVIII.

*Quæ per prandium lucrati erant, ea non in cœnam opiparam,
 sed in vsus inopum conferebant.*

QVÆ ita suis ipsorum corporibus, negando illis pran-
 dium, subtrahebant, ea, qui piæ adfecti erant, ad reficiendos
 pauperes conferebant. Hoc ex homilia quadam CAESARII

(m) Augustin. serm. LXXIV. de diuersis tom. X. p. 530. (tom. V. p. 931. edit. mo-
 nach. Benedic. Paris. MDCLXXXIII.)

ARELATENSIS, vel quisquis auctor eius sub nomine AVGVSTINI [r] est, condiscimus. *Ante omnia, inquit, in diebus ieiuniorum, quod solebamus prandere, pauperibus erogemus, ne forte aliquis sibi sumtuosas cœnas & exquisitis saporibus epulas studeat preparare, & corpori suo magis committasse quam subtraxisse ciborum abundantiam videatur. Nihil prodest, tota die longum traxisse ieiunium, si postea ciborum suauitate vel nimietate anima obruatur. Et LEO, Proficiat, inquit [o], elemosynis, quod non impenditur mensis: Tunc enim demum ad animæ curationem proficit medicina ieiunii, quum abstinentia ieiunantis esuriam refecit indigentis. ORIGENES [p] inuenisse se dicit in quodam libello ab apostolis dictum: Beatus est, qui etiam ieiunat pro eo, ut alat pauperem. Huius ieiunium valde acceptum est apud Deum. Misericordia & pietas, ut loquitur CHRYSOLOGVS [q], ieiunii sunt ala, per quas tollitur & portatur ad celum, sine quibus iacet & volutatur in terra. Ieiunium sine misericordia simulacrum famis est, imago nulla est sanctitatis, sine pietate ieiunium occasio est auaritiæ: quia parcitas ista quantum siccat in corpore, tantum rufescit in sacculo. Ieiunantes ergo prandium nostrum reponamus in manu pauperis; quod venter nobis fuerat perditurus. Manus pauperis est gazophylacium CHRISTI, quia, quidquid pauper accipit, Christus acceptat.*

§. XIX.

Omnes pœnæ corporales in quadragesima interdictæ per leges imperiales.

IGITUR quadragesima aptum tempus esse credebatur exercendi abundantius omnis generis caritatem. *Horarum spatii, inquit CAESARIUS VEL AVGVSTINVS [r], in quibus solebamus sine vilo lucro animæ detineri, visitentur infirmi, requirantur in carcere constituti, peregrini suscipiantur & discordes ad concordiam reuocentur. Hoc maxime ab iis requirebatur, qui ob corporis infirmitatem ieiunare se non posse dicebant, quemadmodum antea e CHRYSOSTOMO audiuius: Age, dic mihi [s], non ieiunasti ob*

(n) August. serm. LVI. de tempore. tom. X. p. 212. (p. 703. edit. Basil. MDLXIX.)

(o) Leo serm. III. de ieiun. pentecost.

(p) Origen. homil. X. in Leuitic.

(q) Chrysol. serm. VIII. de ieiunio & elemosyna.

(r) August. homil. LVI. de temp. tom. X. p. 212. (p. 702. ser. edit. Basil. cit.)

(s) Chrysol. homil. XXII. de ira. Tom. I. p. 277. (p. 245. edit. Francof.) vid. §.

corporis infirmitatem, recte: sed cur inimicis tuis reconciliatus non es? An heic habes, unde prætendas corporis infirmitatem? Qui cibum accipit & ieiunare non potest, largiorem det elemosynam, inimicis reconcilietur, omne odium & vindictæ cupiditatem ex animo effuget. Tempus hoc erat, quo homines misericordiam & veniam a Deo exspectabant, & idcirco tanto iustius erat & æquius, vt in exercitio misericordiæ in alios multo studiosiores se præberent. Hoc intuitu leges imperiales omnem caussarum criminalium cognitionem, quæ homines supplicio & quæstionibus poterat subiicere, toto huius temporis spatio cessare iubent. THEODOSIVS MAGNVS duas hanc in rem leges tulit, quarum altera ita sanxit: *Quadraginta diebus [t], qui auspicio carimoniarum paschale tempus anticipant, omnis cognitio inibebatur criminalium quæstionum.* Et altera in hunc modum: *Sacris quadragesimæ diebus [u] nulla supplicia sint corporis, quibus absolutio expectatur animarum.* AMBROSIVS [x] similis responsi facit mentionem, a Valentiniano iuniore dati in caussa hominum quorundam, nobili ortorum genere & locuplete profapia, quos in re criminali vrserit præfectus vrbis, ad celere contra eos sententiam ferendam propensus. At vero imperator hoc impediturus, nihil cruenti sanctis præsertim diebus statui præcipiebat. Neque vlla exceptio huius regulæ locum habebat, nisi in sola caussa *Isaurorum* latronum, quorum prædationes saluti publicæ adeo periculosa erant & noxiæ, vt *Theodosius*, iunior eorum examinationem per quæstiones quouis tempore, nullo ipsius vel quadragesimæ [y] vel paschalis festiuitatis die excepto, fieri iuberet, quia

XIV. sub litt. (o) pag. 204. Et homil. X. in Genesi tom. II. p. 91. (p. 80. edit. Erf.) vid. ibid. sub litt. (p) pag. 204.

(t) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXV. de quæstionibus leg. IV.

(u) Ibid. leg. V.

(x) Ambrosi. de obitu Valentin. (tom. V. opp. p. 108. h. edit. Paris. MDCXLII.)

Quid de pietate eius loquar? qui quum homines nobili ortos genere & locupleti profapia, quæ cito mouere inuidiam solet regis cupiditatis, accufator vrgeret, præfectus insisteret, respondit, vt nihil cruentum sanctis præsertim diebus statueretur.

(y) Cod. Theod. ibid. leg. VII. Provinciarum iudices moneantur, vt in *Isaurorum* latronum quæstionibus nullum quadragesimæ, nec venerabilem paschalem diem existiment excipiendam, &c.

maior

maior erat misericordia, praua eorum consilia & conspirationes detegere, ad conseruandam aliorum innocentum hominum vitam, quam iudicii prolationem ob temporis sanctitatem istis nebulonibus indulgere. Vt adeo misericordia & caritas tum spectaretur, tanquam res, omnium optime corporibus hominum praestanda, his quidem diebus, quibus omnes ieiunando & resipiscendo animarum absolutionem e manu Dei expectabant, vti vna ex memoratis modo legibus rem eleganter exprimit.

§. XX.

Religiosi conuentus & sermones singulis diebus quadragesimae habiti.

QUADRAGESIMA maioris seueritatis & deuotionis tempus erat, adeoque in multis maioribus ecclesiis religiosi conuentus ad faciendas preces habendosque sermones, singulis diebus per totam illam tempestatem, instituebantur. In omnibus & singulis ecclesiis parochialibus & per villas atque agros hunc morem obtinuiffe, non ausim adfirmare. In maioribus autem siue cathedralibus basilicis ita fuisse, ex certis atque indubiis documentis & rebus facti palam est. Homiliae CHRYSOSTOMI in *Genesim*, & celebres illae de *statuis*, dictae ἀνδριάντες, ad populum *Antiochenum*, sermones erant, hoc modo in dies singulos tempore quadragesimae recitati, quemadmodum vnusquisque, qui eos inspexerit, videbit. Vnum tantum locum proferemus ex vna harum homiliarum [z], qui lectori cuiuis, credo, faciet satis. „Non hoc solum quaeritur, inquit, vt heic „quotidie conueniamus & de iisdem continuo audiamus, & „totam quadragesimam ieiunemus. Quandoquidem si nihil „ex hac congregatione & admonitione & ieiunii tempore lucrati essemus: tunc non solum nihil vtilitatis adferrent haec, „sed & maioris condemnationis occasio fierent: si quidem

(z) Chrysol. homil. XI. in *Genes.* tom. II. p. 107. (p. 93. edit. Francôf.) Ου γὰρ τῆτο μόνον ἐστὶ τὸ ζητούμενον, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐνταῦθα παραγωνώμεθα, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν συνεχῶς ἀκούωμεν, καὶ τὴν τεσσαρακοσὴν πᾶσαν ἠψεύδοντες ὦμεν· εἰ γὰρ μὴ μέλουμέν τι κερδαίνειν ἐκ τῆς ἐνταῦθα συνεχῆς ἐλευσεως τε καὶ παραπίστεως, καὶ ἀπὸ τῆς τῆς ἠψεύσεως καμῶ προσφίξωμεν τι τῶν χρησίμων εἰς τὴν αὐτῶν ψυχὴν, ταῦτα ἂ μίσην ἡμᾶς ἐδὲν ἀφελήσει, ἀλλὰ καὶ μείζονος ἡμῶν κα-

3, tanta tractati diligentia iidem permanemus, & neque ira-
 3, cundus fit mitis; neque indignabundus, mansuetus; neque
 3, inuidens, amicus; neque infania in diuitias correptus, desi-
 3, stit ab affectione, & eleemosynis dispertiendis & alendis pau-
 3, peribus vacat; neque intemperans, castus; neque vanæ glo-
 3, riæ studiosus, illam contemnere & veram gloriam desiderare
 3, discit; neque caritatis in proximum negligens, se ipsum ex-
 3, citans dat operam, vt non solum non minor sit publicanis
 3, (nam si diligitis eos, qui vos diligunt, inquit, quid amplius facitis?
 3, Nonne & publicani hoc faciunt?) sed etiam vt se ipsum, doceat &
 3, inimicos humaniter adspicere & magna caritate fouere. Quod
 3, si adfectionibus istis, & aliis, quæ in nobis subnascuntur,
 3, malis, superiores non fuerimus, liceat quotidie heic conue-
 3, niamus, & continuo doceamur, & tantum a ieiunio admini-
 3, culum habeamus, qualis nobis erit venia, qualis defensio?
 Ex his manifestum est, nullum diem in quadragesima sine ser-
 mone tractatum esse, quo hominibus magna christianismi, e-
 mendationis ac resipiscentiæ officia, huius sacri temporis scopo
 peculiariora & propria, ad animum reuocarentur.

§. XXI.

Et frequentes communiones, maxime in sabbato & die dominica.

FREQUENTES quoque communiones hoc tempore habebant, ad minimum in sabbato & die dominico. Quamuis

τακρίσεις ἀφορμὴ γένησεται, ὅταν ποσαύτης ἐπιμελείας ἀπολαύοντες, οἱ αὐτοὶ δια-
 μείνωμεν, καὶ μήτε ὁ ὀργίλος ἐπιεικὴς γίνηται, μήτε ὁ θυμώδης εἰς προύτητα
 μεταβάλλῃται, μήτε ὁ βιάσκων εἰς φιλοφροσίνην εὐλόγῳ ἐναγάγῃ, μήτε ὁ περὶ
 τὰ χρήματα μεριμῶς, ἀποσπῶς τὰ πάθος πρὸς ἐλεημοσύνην εὐτόν παρασκευάσῃ
 καὶ τὴν τῶν πονητῶν διατροφήν, μήτε ὁ ἀκόλατος σώφρων γένηται, μήτε ὁ περὶ
 τὴν κτῆν ταύτην δόξαν ἐπισημῶς, μᾶλλον ταύτης ἐπεφοβῆν, καὶ τῆς ἀληθῆς ἐφι-
 εδαιῶσῃ ἀόξῃς, μήτε ὁ περὶ τὴν ἀγάπην τὴν περὶ τὸν πληθὺν ἐχέτωμος, διακνήσας
 αὐτὸν παύσῃ, μὴ μόνον τῶν τελωνίων μὴ εἶνευ ἐλάττων, ἔάν γὰρ ἀγαπήσῃτε
 3, τὸς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, φησι, τί περισσὸν ποιεῖτε; ἐχθὲρ καὶ οἱ τελῶνας τὸ αὐτὸ
 ποιοῦν; ἀλλ' ἵνα παρασκευάσῃ αὐτῶ τὸν λογισμὸν, καὶ τὰς ἐχθρὰς ἡμέρας ὄρῃ,
 καὶ πῶλῃν περὶ αὐτῆς τὴν ἀγάπην ἐπιδείκνυδαι, ἔάν μὴ τέτων περιγενοίμεθα τῶν
 κατῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν ἡμῶν τιτωμένων, κατ' ἐκκῆσιν ἐνταῦθ' παρηγο-
 ρησε, καὶ συνεχῆς ἀκροάσεις ἀπολαύοντες, καὶ ποσαύτης διδασκαλίας μετέχον-
 τες, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἡσυχίας ἔχοντες βοήθειαν, ποία ἡμῶν ἔσται συγγνώμη, ποία
 δὲ ἀπολογία;

enim

enim martyrum festiuitates hoc humiliationis tempore non solerent celebrari, dies tamen sabbati & dies dominicus in ipsa quadragesima festi agebantur, quemadmodum supra ostendimus. Et idcirco hisce diebus oblationem faciebant panis ac vini in eucharistia, perinde ac aliis temporibus. At per canonem concilii *Laodicensi* [a] hæc oblatio hisce solis duobus diebus adstricta esse videtur: Nam vlllo alio die panem offerri ibi interdicitur. Et hoc videtur arguere, nullo die alio communionem fuisse celebratam in quadragesima. Tum autem id considerari potest, quod tempore concilii *Trullani* [b] consuetudo obtinuerit communicandi aliis diebus quadragesimæ ex elementis præsanctificatis, hoc est talibus, quæ die dominica præcedente fuerant consecrata. Et si fas est supponere, hanc consuetudinem antiquis temporibus in ecclesia obtinuisse, tum nihil impedit, quo minus quotidianam in quadragesima communionem, æque ac quotidianum sermonem, habuerint; quod ardenti harum præscarum ætatum pietati videtur esse convenientissimum. Verum in re dubia nihil definitio, videns satis esse testimonium pro frequenti communionem in quadragesima, si tantum singulis sabbatis & diebus dominicis administratam esse statuamus.

§. XXII.

Omnia spectacula & ludi publici hoc tempore prohibiti.

Ad amplius incrementum pietati adferendum hominesque ad conuentus religiosos hoc tempore eo magis inuitandos omnia spectacula & ludi publici per leges ecclesiæ interdicti erant. GOTHOFREDVS [c] vniuersum ieiunii quadragesi-

(a) Concil. Laodic. c. XLIX. "Ὅτι & δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. Quod non oportet in quadragesimo panem offerre, nisi solis dominicis.

(b) Concil. Trull. c. LII. "Ἐν πάσαις τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν ἡσσειῶν ἡμέρας, παρεκτός τῶ σαββάτου καὶ κυριακῆς καὶ τῆς ἁγίας τῆ εὐαγγελισμῆ ἡμέρας γινέσθω ἡ τῶν προσημασμένων ἱερῶν λειτουργία. In omnibus sanctæ quadragesimæ ieiunii diebus, præterquam sabbato & dominica, & sancto administrationis die, fiat sacrum præsanctificatorum ministerium.

(c) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis, leg. V. Vid. lib. XX. c. II. §. IV. sub litt. (2) pag. 31.

Gothofr. in loc. Theodosius iun. hac lege non dominico tantum die, etsi

malis tempus celebri illi *Theodosii* junioris lege simul comprehendi putat, qua omnia spectacula & ludi in diebus supplicationum, in quibus tota christianorum mentes Dei cultibus occupari debeant, prohibentur. Quamvis enim quadragesima disertis verbis non nominetur, sub generali tamen dierum supplicationum nomine intelligenda est. Et sane ecclesia id agebat sedulo, vt homines ab huius oblectamentis & voluptatibus hoc tempore auocaret. GREGORIVS NAZIANZENSIS [d] *Celestium* praesidem hoc nomine acriter reprehendit, quod ieiunii diebus spectacula ederet. *Inique agis, o iudex, inquit, qui non ieiunes. Et quomodo leges humanas seruabis, qui diuinas contemnis ac pro nihilo ducis? Purga tribunal tuum: ne duorum alterum tibi accidat, vt aut malus fias, aut existimeris. Teda spectacula proponere, se ipsum traducere est. In summa, o iudex, te iudicium subiturum esse scito: & minus peccabis.* CHRYSOSTOMVS in sermonibus suis, in quadragesima habitis, eundem zelum in castigando & corrigendo hoc grandi sacri temporis abusu adhibet. Vnum ex istis sermonibus incipit cum hac acri eorum, qui ludos equestres siue circenses frequentabant, reprehensione [e]:

» Volo solitam tractare doctrinam & moram traho & detrecto; Mentem enim meam confudit & conturbauit superueniens tristitia nubes: immo non solum tristitiae sed & irae, ita vt nesciam, quid faciendum: mentem enim tenet magna haesitatio. Quoniam quum cogito, quod omnem illam nostram doctrinam & quotidianam adinotionem ad modicum diaboli flatum obliuioni tradideritis, & ad satanicum illum

hunc primum nominet, verum omnibus festis supplicationumque christianarum diebus spectacula edi vetat: In quibus certe ieiuniorum dies nonnulli suere, quibus proinde spectacula prohibita hac lege.

(d) Naz. epist. l. XXI. al. LXXIV. *παρονομήσῃς ὁ δικαστὴς ἃ ἡσιεῖν καὶ πῶς φυλάξει τὰς ἀνθρωπίνους νόμους, τὰς θείας περιφρονῶν; καθάρα σε τὸ δικαστήριον, ἵνα μὴ εὐθὺν ἐν, ἢ γὰρ κενὸς ἢ νομίζῃ τὸ προσιδέναι θεῶν αἰχμαλωτῆ, ἐκούτῃ ἐστὶ θεατρῆριον κεφάλαιον τῶ λόγου, ἔστι κενόμενος ὁ δικαστὴς, καὶ ἦσαν ἀμαρτήσεαι.*

(e) Chrysost. homil. VI. in Genes. tom. II. p. 49. (p. 44. edit. Francof.) *Βούλομαι τῆς συνήθους ἡψιδας διδασκαλίας, καὶ ἐπιπῶ, καὶ ἀποδόμα· νέφος γὰρ ἀθυμίας ἐπέλθόν συνέχει καὶ σκεπάζει με τὸν λογισμὸν· ἀλλὰ δὲ ἐν ἀθυμίας μόνον, ἀλλὰ καὶ θυμῶ, καὶ ἐκ τῶ, ὅ, τι πρόσω· ὁποῖα γὰρ κατέχει τὴν διάνοιαν· ἔτσι γὰρ ἐπιπῶ, ὅτι μὴ μὲν πνεύματος τῶ διαβόλου, πᾶσαν ἡμῶν ἐκείνην τὴν*

eque-

sequerem ludum omnes concurreritis, qua alacritate potero iterum de prædictis vos docere, quum tam cito animo exciderunt? Hoc enim est, quod potissimum me contristat & bilem mihi mouet, quod cum nostra admonitione reuerentiam etiam, quam sacræ quadragesimæ debetis, ex animo vestro simul eiecistis, vosque sic diaboli ritibus inuoluistis. Quæ ieiunii utilitas, dic oro? Quod lucrum ex hac congregatio-
ne? Idem argumentum pluribus persequitur in sermone proxime sequente, etiam atque etiam eos adhortans, ut hanc absurdam derelinquant praxin. [/], Vincite, oro, pravam & perniciosam consuetudinem: Et cogitate, quod non hoc solum graue est, quod, qui illo confluant, sibi damnata adfiscant, sed & quod multis aliis scandalo sint. Quippe gentiles & iudæi videntes eos, qui quotidie in templo versantur, & doctrinas audiunt, simul ibi comparere & sibi commisceri: quomodo res nostras pro deceptionibus non habebunt, & non idem de omnibus nobis suspicabuntur? Annon audis beatum Paulum, admonentem & consulentem clara voce: *Absque offendiculo estote?* Deinde ne putes, de nostris tantum admonere, subdidit: *Et iudæis & gentilibus.* Et tandem adiecit: *Et ecclesie Dei.* Nihil enim ita offendit & nocet religioni nostræ, ut scandali ansam præbere infidelibus. Nam quando vident

συνεχῆ διδασκαλίαν, καὶ τὴν καθημερινὴν παραίνεσιν λήθη παραδόντες, εἰς τὴν σατανικὴν πομπὴν ἐκείνην ἀπαιτῶντες δεδραμένηκατε, τὴν ἰπποδρομίαν καταλαβόντες· ποῖα προθυμίαι δυνήσομαι πάλιν τὴν πρὸς ὑμᾶς τοιήσασθαι διδασκαλίαν, τῶν πραγμάτων ἕως ἀθρόον διαφύροντων --- τί τῆς ημετέρας ὕφελος, εἰπέ μοι; τί τῆς ἐκταῦθα συνελύσεως τὸ κέρδος;

(f) Chysof. homil. VII. ibid. p. 61. (p. 53. edit. Francof.) τὴν ἀπὸ τῆς βραθυμίας προστρεβίσαν ὑμῶν κηλίδα ἀπονήσασθε, περιγενομένοι τῆς ἀκαίρου συνειδήσεως καὶ ἐπιβλαβῆς, καὶ λογισάμενοι, ὡς ἂν τῆτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι ἐκυτοῖς ποῶν τὴν βλάβην προστρέβοντα οἱ αὐτοὶ παραγενομένοι ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοῖς ἑτέροις σκανδάλω ἐπόθεσις γίνονται· ὅταν γὰρ ἴδωσιν ἕλληνας καὶ ἰεδαῖοι τὸν ἐφ' ἐκείνης ἡμέρας εἰς τὴν ἐκκλησίαν διημερεύοντα, καὶ συνεχῶς ὑπὸ πικρῶν διδασκαλιῶν ἀφ' ὧν ἐκεῖ φανόμενοι, καὶ μετ' αὐτῶν συμφυρόμενοι, πῶς ἂν νομίσκωσιν ἀπίστην εἶναι ἡμέτερά, καὶ περὶ πάντων τῶν παρ' ἡμῶν τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν εἶχουσιν; ἢ ἀκαίρως τῶν μακαρίων Παύλου παραίνετος λαμπρῶ τῇ φωνῇ καὶ συμβουλευτοῦς, ἀπρόσκοποι γίνεσθε; εἴτα ἵνα μὴ νομίσῃς περὶ τῶν οἰκείων μόνον τὴν παραγγελίαν παρ' αὐτῶ γενέσθαι, καὶ τῶν μεθ' ἡμῶν τεταγμένων, προσέθικεν· καὶ ἰεδαῖοι καὶ ἕλλησι, καὶ τότε ἐπήγαγα· καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Σεβ'· ἀδὲν γὰρ ἄνω λυμάνεται καὶ βλάπτει τὴν θρησκείαν τὴν ἡμετέραν, ὡς καὶ τοῖς ἀπίστοις λαβὴν τινα παρέχει· ὅταν ὦν ἴδωσιν

„aliquos e nostris virtute conspicuos huius vitæ negotia &
 „curas e sublimi contemnere, multos ex ipsis male habet, ple-
 „rique admirantur & obstupescunt, quod, quum eiusdem no-
 „biscum naturæ sint, non concedantur ipsis eadem. Denique,
 „quando vident paruum aliquod delictum nostrorum, statim
 „linguam exacuunt simul contra nos omnes, & ex vnico de-
 „licto totam christianam gentem iudicant. Neque hoc con-
 „tenti sunt, sed statim aduersus caput suum loquentes, ob ser-
 „vorum delicta etiam communem dominum blasphemare au-
 „dent & putant, velamenta errorum suorum esse aliorum desi-
 „diam. Ex quibus intelligimus, non habuisse veniam eos, qui
 „tanto studio publicarum oblectationum arderent, vt eas in
 „ipsa quadragesima sectarentur, quum publica poenitentiae, hu-
 „miliationis & tristitiæ de peccatis ab hominibus facienda pro-
 „fessio, rem absurdissimam faciebat, vana oblectamenta & vo-
 „luptates mundanas sectari, quæ in hoc rerum concursu nullos
 „decere poterant, nisi eos, qui in pagana superstitionis tenebris
 „versabantur.

§. XXIII.

*Nec non omnium festiuitatum, natalitiorum, & nuptiarum ce-
 lebratio, utpote presenti temporis rationi minime con-
 gruens.*

Ob eandem rationem omnium festiuitatum martyrum
 celebrationem hoc tempore interdicebant, præterquam in
 sabbato & die dominico. Omnes enim festiuitates dies erant
 lætitiæ, quæ cum profunda humiliatione & luctu, ad exactum
 severumque ieiunium requisito, consistere non poterant. Dies
 autem sabbati & dominicus ieiunio exempti erant in ipsa qua-
 dragesima, quemadmodum antea obseruauimus. Et ideo

τῶας ἐν αἰετῇ διαλαμπούσας παρ' ἡμῶν, καὶ πολλὰ τῶν βιωτικῶν ὑπερβολῶν ποι-
 μέναι, εἰ μὴ αὐτῶν καὶ ἀποβῆσθαι ἐκκλησίαις, ὅτι τῆς αὐτῆς φύσεως ὄντας
 ἔ τὰ αὐτὰ αὐτῆς μετέσθαι αἰετῶν ἐπιδαὶ θεάσονται τινα μικρὰ βραδυμία προσ-
 γενόμενῃ, εὐθείας τῆς γλῶσσης ἀκοῦσιν κατὰ πάντα ἡμῶν, καὶ ἀπο τῆς τῆ ἐνός
 βραδυμίας κατὰ πάντα τῆ τῶν κρισιαῶν ἔτις τὰ αὐτὰ ψηφίζονται καὶ εἰδὲ μέ-
 κει τέτῳ ἴσονται, ἀλλ' εὐθείας κατὰ τῆς ἐαυτῶν κεφαλῆς φθεγγόμενοι, διὰ τῶν
 τῶν δόλων βραδυμίας καὶ τῶν κοινῶν διοπέτι, βλασφημεῖν πολλῶσι, καὶ νομίζουσι
 τῆς οἰκείας πλάνης παραπέτασμα αὐτοῖς γίνεσθαι τῆ ἐξέαν βραδυμίας.

festi-

festiuitates martyrum his diebus, non autem vlllo die alio, durante tota quadragesima, celebrari poterant, vti ex plano quodam concilii *Laodicensi* [g] canone, hanc in rem factò, liquet. Et per alium eiusdem concilii canonem [h] nuptiæ & natalitia celebrari prohibentur in quadragesima. Vbi per γενέθλια in canone intelligendi sunt priuatorum hominum dies natales naturales; quos, quia cum magnis ac sollempnibus lætitiæ signis, cum festiuitate aliisque iucunditatis & oblectationis cærimoniis celebrare solebant, fieri minime conueniebat tempore ieiunii, quod res essent, quæ vna consistere non poterant; eoque magis deuitari debebant, quia hoc tempore ecclesia ne martyrum quidem natales celebrari permittebat, qui alioquin magnam in ecclesia habebant venerationem.

§. XXIV.

Magna hebdomadis ante pascha seuerè admodum & sollempniter obseruata.

HÆ communes regulæ erant, in celebratione obseruatæ ieiunii quadragesimalis, vbi ad quadraginta dierum longitudinem excreuerat. Erat autem hebdomas quædam dicta *hebdomas magna* ante pascha, quam maiori quam reliquas omnes seueritate & sollempnitate celebrabant. Nemo hoc melius nobis enarrare potest, quam quidem CHRYSOSTOMVS, quando in oratione, in hanc hebdomadam habita, in hunc modum loquitur (i): „Ideo magnam eam appellamus hebdomadam, „non quod illius dies magnitudine exsuperent, quippe quum „alii longiores sint, aut quod plures numero sint, quum hac „in parte nihil ab aliis diebus variant; sed quod hoc tempore

(g) Concil. Laodic. can. LI. "Οτι & δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἀγίων μαρτύρων μνήμην ποιεῖν ἐν τοῖς σαββάτοις καὶ κυριακαῖς. *Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in sabbatis & dominicis.*

(h) Ibid. c. LII. "Οτι & δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ γάμος ἢ γενέθλια ἐπιτελεῖν. *Quod non oportet in quadragesima nuptias vel natalitia celebrare.*

(i) Chrysost. homil. in psalm. CXLV. siue in hebdomade magna. Tom. III. p. 821. (p. 711. ed. Francof.) διὰ καὶ μεγάλην καλεῖται αὐτὴν διὰ ἐπειδὴ μείζον ἐχει μέγεθος τῶν ἀδελφῶν ἀποσῶν αἱ ταύτης ἡμέραι, καὶ γὰρ εἶναι ἕτερας μέγας, ἐδὲ ἐπειδὴ πλείους τὸν αἰὸς αὐτῶν, καὶ γὰρ ἴσας ταῖς ἀδελφῶν ἐπειδὴ με-

23, egregia res gesta sunt in ea a domino nostro *IESVS*. In hac
 23, enim hebdomada, quæ magna dicitur, diuturna diaboli ty-
 23, rannis dissoluta est, mors extincta est, fortis ille vincit, est,
 23, vasa eius direpta sunt, peccatum deletum, execratio abolita
 23, est, paradysus reclusus, cælum inaccessum esse desit, homi-
 23, nes angelis permixti sunt, medius paries maceriae sublatus est,
 23, cancelli subducti sunt. Deus ille pacis caelestia simul & ter-
 23, restria pacificauit, ideo magna vocatur hebdomada, & vt i-
 23, p̄sa caput est hebdomadarum reliquarum, ita huius hebdoma-
 23, dae caput sabbatum magnum, quodque est in corpore caput,
 23, id est in hebdomada sabbatum. Quapropter in ea multi stu-
 23, dia intendunt, alii ieiunia maiora faciunt, alii sacras vigila-
 23, tiones, nonnulli elemosynas largiores exercent: alii bono-
 23, rum operum studiis, maioreque viuendi pietate, beneficentia
 23, diuinæ magnitudinem quasi contestatam faciunt. Quem-
 23, admodum enim quum *Lazarum* excitauerat *IESVS*, omnes, qui
 23, in *Hierusalem* erant, illi occurrerunt, multitudinique testifi-
 23, cati sunt, mortuum ab eo ad vitam reuocatum, officiositas-
 23, que ipsa occurrentium quasi assertio miraculi fuit: ita vestra
 23, quoque studiosa sedulitas in hac hebdomada magna quasi te-
 23, stis est, quam magna ipsa, & quam multa bona in ea *CHRIS-
 23, TVS* fecerit. Non enim hodie ex vna ciuitate egredimur

γαίλα ἡμῶν γέγονεν ἐν αὐτῇ παρὰ τῷ δεσπότῃ κατορθώματα· καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ
 τῇ ἑβδομαδὶ τῇ μεγάλῃ ἡ χρονία τῷ διαβόλῳ καταλύθη τυραννίς, ὁ θάνατος
 ἐσβέβη, ὁ ἰσχυρὸς ἐβέβη, τὰ σκῆνη αὐτῆ διηγήθη, ἀμαρτία ἀνηρέθη, ἡ κατά-
 ρα καταλύθη, ὁ παράδεισος ἀνεψέχθη, ὁ θρόνος βασιμῶς γέγονεν· ἀνδρῶποι τοῖς
 ἀγγέλοις ἀνεμίγησαν, τὸ μεσότοιχον τῶ Φραγμαῦ ἤρθη, τὸ θάϊμαιον περιηρέθη,
 ὁ τῆς εἰρήνης θεὸς εἰσηγοποίησε τὰ αἶμα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· διὰ τῶτο μεγάλην κα-
 λεῖται ἑβδομάδα· καὶ ὡσπερ αὕτη κεφαλαῖον τῶν λοιπῶν ἑβδομαδῶν, ἔτω ταύτης
 κεφαλῆ τὸ σάββατον τὸ μέγα· καὶ καθάπερ ἐν σώματι κεφαλῆ, ἔτως ἐν τῇ
 ἑβδομαδὶ τὸ σάββατον διὰ τῶτο ἐν αὐτῇ πᾶσαι τῆν σπαδὴν ἐπιτίθεισιν καὶ οὐ
 μὲν τῶν κηρῶν ἀνῆσαν, ἐὶ δὲ τὰς ἀγρυπνίας τοῦ ἱερῶς, αἱ δὲ ἐλεημοσύνην δα-
 ψίλευσαν ἐργάζονται, τῇ περὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις σπαδῇ καὶ τῇ συντεταμένῃ
 περὶ τὸν βίον εὐλοβείῃ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης
 παρὰ τῷ θεῷ μεγαυρῆντες· καθότι περὶ γὰρ, ὅτε τὸν Λάζαρον ἀπέστηεν, ὅτι ἀπέτη-
 σεν αὐτῶ πάντες οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῶ πληθεὶ ἐμαρτύρησαν, ὅτι ἀπέτη-
 σεν τὸν κερῶν [ἢ γὰρ σπαδῇ τῶν ἐξελθόντων, τῷ θάϊματος ἢ ἀπόδειξις] ἔτω δὴ
 καὶ ἡν σπαδῇ ἡ περὶ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα ταύτην, τῷ μεγέθους τῶν κατορθώ-
 ματων τῶν ἐν αὐτῇ τεκμηρίων ἐσὶ καὶ ἀπόδειξις· ἐδὲ γὰρ ἐν μιᾷ πόλει ἐξερ-

occurrentes *CHRISTO*; neque ex *Hierosolymis* solum, sed ex
 vniuerso orbe innumérabiles vndique ecclesiæ prodeunt, vt
 occurrant *IESV*, non cum ramis palmarum, vt eos in mani-
 bus teneant ac vibrent; sed cum eleemosynarum humanitate,
 virtute, ieiunio, precibus, peruigiliis, ac omni denique pie-
 tate, vt eâ *CHRISTO* domino offerant. Non nos solum hanc
 hebdomadam veneramus; sed & imperatores nostri orbis.
 Neque id leuiter & perfunctorie, sed vacationem ciuitatum
 magistratibus concedunt, vt liberi iis curis omnes istos dies
 in spirituali cultu absument, ideo & tribunalium ianuas oc-
 cluserunt: Cesset, inquit, omnis controuersia, & conten-
 tionis & poenæ species, ferientur aliquantisper carnificum ma-
 nus, in commune ad omnes pertinent bona, quæ dominus
 fecit; fiat & aliquid boni a nobis seruis. Neque hoc solum
 honore eam venerati sunt; sed & alio nequaquam hoc infe-
 riore. Imperatoriæ litteræ emittuntur, quibus edicitur, vt
 incolæ carceris catenis exsoluantur, vt, quemadmodum do-
 minus noster, quum apud inferos esset, omnes detentos a
 morte liberauit; ita & serui pro viribus, quod possunt, con-
 ferentes, quo imitatores fiat misericordiæ dominicæ, eximunt
 detentos e vinculis sensibilibus, quum spiritualibus nequeant.
 Hæc omnia *CHRYSOSTOMVS* in alio sermone quadragesi-

χρόμεθα ἀπαντῶντες τῷ χριστῷ σήμερον ἀλλ' ἐξ Ἱεροσολύμων μόνον ἀλλ' ὑπὸ τῆς
 εὐκλεμένης ἀπίστης μυριάσδεσιν πάντοθεν ἐκκλησίαι ἐξέρχονται ἀπαντῶσαι τῷ Ἰησοῦ,
 ἔ βαῖτα Φωνίων κατέχευσαι καὶ ἐπισείσαι, ἀλλ' ἐλεημοσύνην καὶ Φιλανθρωπίαν
 καὶ ἀρετὴν καὶ ἡσθερίαν καὶ δάκρυα καὶ εὐχαρίαν καὶ ἀγρυπνίας ἢ πάσαν ἐνδύθειν
 προσφέρεισαι τῷ δεσπότη χριστῷ· ἔχ ἡμεῖς δὲ μόνον ταύτην τιμῶμεν τὴν ἑβδο-
 μέαν, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς καθ' ἡμεῖς οὐκ ἐκλήτης, ἔχ ὡς ἐτυχεν, αὐτὴν
 τετιμῆκασιν, ἐκεχειρίαν πᾶσι δίντες τοῖς τὰ κοινὰ τῶν πλείων πράττειν πράγμα-
 τα, ἵνα τῆς ἐκείθεν ἀπολυθέντες σχολῆς, τὰς ἡμέρας ταύτας ἀπλῶς τῆ πνευ-
 ματικῆ προσέχῃσι Θεραπειᾷ· Διὰ τῆτο καὶ τῶν δικαστηρίων τὰς θύρας ἀπικλει-
 σαν ἀργεῖτω, Φησὶ, πᾶσα ἀμφισβήτησι καὶ μάχης εἶδος καὶ τιμωρίας, ἀνα-
 παυσάδωσαν μικρὸν τῶν ὁμοίων αἱ χεῖρες κοινὰ τὰ κατορθώματα τῆ δεσπότη
 γέροντι γένοιτο δὴ τε καὶ παρ' ἡμῶν τῶν δέλων ἀγαθόν· ἔ ταύτη δὲ μόνον αὐτὴν
 τετιμῆκασιν τῆ σπαθῆ καὶ τιμῆ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα ἐκ ἐλάττω ταύτη· βυσιλικὰ
 κατεπέμπυται γράμματα λέγοντι, τὰς τὸ δεσποτικῶν οὐκ ἐκ τῶν ἀπλεῶν τῶν
 δεσμῶν κούθπερ γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν ἐν ἔδα γενόμενος, τὰς κατεχομένους ἐπὶ
 τῆ θανάτω πάντας ἀπέλευσεν ἔτω δὴ καὶ οἱ δέλοι τὰ κατὰ δόξαν ἐσφίρον-
 τες, καὶ τὴν δεσποτικὴν μιμήσοι Φιλανθρωπίαν, δεσμῶν ἀπολύσει τῶν ἀδθη-
 τῶν, ἐπειδὴ τῶν νεγτῶν ἐκ ἰούνης.

mali [k] iisdem omnino verbis repetit, quæ proinde hoc loco denuo interponere nihil attinet. Non autem præter rem fuerit, singula capita recognoscere eaque locis parallelis aliorum auctorum confirmare. Exploratum est, exactam huius hebdomadis obseruationem tempore *Dionysii* episcopi *Alexandri*, qui discipulus fuit *ORIGENIS*, obtinuisse, etsi cum quadam differentia pro diuersis hominum in ea obseruanda viribus & studiis. Ita enim de ea loquitur in epistola sua canonica [1]: *Non omnes, sex ieiuniorum dies equaliter nec similiter expectant: sed alii quidem vel omnes transmittunt, ieiuni permanentes, alii duas, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem, qui in illis transmittendis valde laborauerunt, deinde desessi sunt, & propemodum deficiunt, ignoscendum est, quod celerius gustent. Si qui autem non modo non transmissis, sed ne ieiunatis quidem, vel etiam in delicatis oppiparisque conuiujs consumitis præcedentibus quatuor diebus, ad duos eosque solos extremos dies quum venerint, illis a cibo non gustato transmissis, parasæne & sabbato, magnum quid & egregium se facere existimant, si ad auroram vsque permanserint: non existimo, eos ex æquo certamen subiisse cum iis, qui se pluribus diebus prius exercuerunt.*

§. XXV.

Quid intelligatur per ieiunia, dicta ὑπερθέσεις ἐν superpositiones.

PLANVM hinc est, in hac magna hebdomada multos ad vulgarem ieiunandi morem fecisse aliquam accessionem. Quando enim in præcedente quadragesimæ parte aliquam relaxationem singulis vesperis ceperant, nec vniquam ieiunabant in sabbato; iam non solum in sabbato huius hebdomadis ieiunabant, sed ei etiam ad-

(k) Chrysostom. homil. XXX. in Genes. tom. II. p. 426. (p. 328. 329. edit. Francof.)

(l) Dionys. epist. canon. can. I. apud Beuereg. pandect. tom. II. pag. 3. ἐπεὶ μὲν δὲ τὰς ἕξ τῶν ηἱεσιῶν ἡμέρας ἴσως μὲν δὲ ὁμοίως πάντες διακρίνωσιν ἀλλ' οἱ μὲν καὶ πάσας ὑπερτίθεισιν ἅστωι διατελόντες, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας, οἱ δὲ ἀδειῶν καὶ τοῖς μὲν πάνυ διαπονηθεῖσιν ἐν ταῖς ὑπερθέσει, εἴτα ἀποκαμίσει καὶ μόνῃ ἐλαίπτει, συγγνώμῃ τῆς ταχύτερας γενέσεως· εἰ δὲ τινες ἐχθρῶς ὑπερτίθεισιν, ἀλλὰ μὲν ηἱεύσαντες, ἢ καὶ τρυφήσαντες τὰς προαγώσας τέσσαρας, εἴτα ἐλθόντες ἐπὶ τὰς τελευταίας δύο καὶ μίνας ἡμέρας, αὐτὰς ὑπερτίθεισιν, τὴν τε παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον, μέγα τι καὶ λαμπρὸν ποιεῖν νομίζουσιν, ἢν μέχρι τῆς ἐν διακρίνωσιν ἐκ οἴμῃ τὴν ἴσῃ ἀδελθῶν αὐτὲς ποιοῦσθαι τοῖς τὰς πλείους ἡμέρας πρησικησίω.

debant, alii quidem vnum diem, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii quinque dies, quos continua abstinencia transigebant, nihil omnino per integram hebdomadem edentes, ad gallicinium vsque diei resurrectionis. Hoc genus ieiuniorum *Græci ὑπερθεΐσεις, Latini superpositiones* vocabant. DIONYSIVS loco iam memorato, ὑπερθεΐμενης eos appellat, qui integras sex dies ieiuni transmittent. Et EPIPHANIVS, loquens [m] de ratione obseruandi eisdem sex dies, *Sex illos paschatis dies*, inquit, ἐν ξηροφωγίᾳ, hoc est, arido victu, transigere populus omnis adsuevit: hoc est panem duntaxat cum sale & aqua sub vesperam adhibere. Immo vero nonnulli ad biduum, vel triduum, vel quatrimum vsque ieiunia prorogant. Alii totam hebdomadem vsque ad sequentis dominicæ gallicinium sine cibo transmittunt. Vbi duo accessionum, ad vulgare ieiunium per hanc hebdomadem præ reliquis factarum, genera obseruare licet; primum quidem, quod ipsi se ad vsum trium tantum ciborum adstrinxerint, quod non generatim in priore quadragesimæ parte faciebant; & deinde, quod per aliquot dies conti-

(m) Epihan. exposit. fid. n. XXII. τὰς δὲ ἕξ ἡμέρας τῆ πάσχα ἐν ξηροφωγίᾳ διατελῶσι πάντες οἱ λαοὶ Φημί δὲ ἄρτω, καὶ ἄλι, καὶ ὕδατι τότε χρωόμενοι πρὸς ἑσπέραν ἄπλᾶ καὶ οἱ σπεδαῖοι διπλᾶς, καὶ τριπλᾶς, καὶ τετραπλᾶς ὑπερθεΐοντας, ἢ ὄλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς ἄχρι ἀλεκτρούων κλαγγῆς, τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκίσης. Vid. constit. apostol. lib. V. c. XVIII. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆ πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι τῆς παρασκευῆς, καὶ σαββάτα, ἕξ ἡμέρας, μόνω χρωόμενοι ἄρτω, καὶ ἄλι, καὶ λαχάνοις, καὶ ποτῶ ὕδατι αἶνα δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις ἡμέραις γὰρ εἰσι πένθες, ἢ ἕξ ἑσπέρας: τὴν μὲν τοι παρασκευὴν καὶ τὸ σαββατον ὀνόκληρον νηστεύσατε, οἷς δύναμις πρόσει τοιαύτη, μηδενὸς γεύμενοι μέχρις ἀλεκτροφωγίας νυκτός: εἰ δὲ τις ἀδυνατεῖ τὰς δύο συνάπειν ὁ μὲν, φυλισσέτω καὶ τὸ σαββατον: λέγει γάρ πα ὁ κύριος περὶ ἐαυτῆ φάσκων ὅταν ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, νηστεύσατε ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις: Ἐν ταύταις ἐν ἡσθῆ ἀπ' ἡμῶν ὑπὸ τῶν ψευδωνύμων ἰσδαίων, καὶ σαυρῶ προστάγη, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίδη. In diebus pasche ieiuniate incipientes a feria secunda, vsque ad parasceuen & sabbatum per sex dies, solo utentes pane, sale, oleis & aqua potu: abstinete autem tunc vino & carne: dies enim sunt ieiunij & non festi. Et quidem in parasceue ac sabbato ex parte omni ieiuniate, quibus sat virium suppetit, nihil penitus gustantes vsque ad nocturnum galli cantum: si quis vero duos dies continuare non valet, saltem sabbatum seruet. De se enim loquens dominus ait: Quam ablatus fuerit ab illis sponsus, ieiunabunt in illis diebus. In his itaque diebus nobis ablatus fuit a falso dictis iudæis, & cruci confixus, & cum secleratis reputatus.

nuos omni cibo ac potu abstinerint, nonnullis integros sex dies in hoc asperiore ieiunandi exercitio, sine vlla respiratio-
ne, transmittentibus. Atque ita alio loco [o] rem repræsen-
tat EPIPHANIVS, vbi de ratione obseruandi sanctam hebdo-
madem paschatis loquitur. *Nonnulli, inquit, totam illam sanctam*
hebdomadam ὑπερθεύμενοι sine vilo cibo transigunt: alii alternis illum
diebus capiunt, quidam vero sub vesperam. Hoc alias dicebatur
ἐπισυνάπτειν, & *ieiunia coniungere* & *continuarè*, quemadmodum
in SOZOMENO inuenias & TERTVLLIANO. SOZOMENVS
[p] enim, loquens de ratione obseruandi magnam hebdoma-
dam antepaschalem, quam inierit *Spyridon*, his diebus solitum
cum esse dicit cum domesticis *ἐπισυνάπτειν τὴν νηστείαν*, conti-
nuare ieiuniū, ac certō diē comedere, reliquos autem dies
sine vilo cibo traducere. Et hoc phrasi TERTVLLIANI est,
ieiunia coniungere [q]; Et, *sabbatum continuare cum ieiuniis parasce-
ves* [r]. Exercitium hoc erat, quod multi eorū, qui vitam
sectabantur asceticam, aliis etiam temporibus adhibebant:
Nam EVAGRIVS, loquens de monachis *Palæstine*, crebro eos
facere dicit [s] *τὰς καλαμμένας ὑπερθεύμας*, sic dictas *superpositio-
nes*, biduum ac triduum integram ieiunantes; nec deesse, qui
per dies quinque & amplius ieiunia continent: Hoc in *Lati-
nis* scriptoribus vocatur *superpositio ieiunii*. Exempli gratia in
fragmento VICTORINI *Petauionensis*, a GVILIELMO CAVEO [t]

(o) Epiph. hæres. XXIX. Nazar. §. V. ὡς τὰς ἑβδομάδα τὴν ἁγίαν τῶν πάσχων ὑπερθεύμενοι διετέλουν, ἄλλοι δὲ διὰ δύο ἑβδόμους, ἄλλοι δὲ καὶ καθ' ἑσπέραν.

(p) Sozom. lib. I. c. XI. vid. §. XVII. sub litt. (k) pag. 214.

(q) Tertull. de patient. c. XIII. Inprimis adhibebatur carnis hostia domino placatoria per humiliationis sacrificium, quum sordes cum angustia victus domino libat, contenta simplici pabulo puroque aquæ potu, quum *ieiunia coniungit*, quum cineri & sicco inolefcit.

(r) Tertull. de ieiun. c. XIV. Cur stationibus quartam & sextam sabbati dicamus & *ieiunii parascevens* quamquam nos etiam *sabbatum*, si quando *continuat*, numquam nisi in pascha ieiunandum secundum rationem alibi redditam. Vid. constit. ap. stol. lib. V. c. XVIII. sub litt. (m).

(s) Euagr. lib. I. c. XXI. οἱ πολλοὶ μὲν καὶ τὰς καλαμμένας ὑπερθεύμας πρώτῳ τῆσιν, ἡμέραι καὶ τμήμασιν τὰς νηστείας ἐκτελούντες· εἰς δὲ οἱ καὶ πεμπήσιοι, ἢ καὶ πρὸς· κ. τ. λ.

(t) Victorin. de fabrica mundi, ap. Caue. hist. litt. vol. I. p. 103. (p. 73. edit. Ge-
publi;

publicato, vbi de diuersis loquitur ieiuniis, vsitatis inter christianos, quorum alii ad horam vsque nonam ieiunent, alii vsque ad vesperam, alii cum superpositione vsque in alterum diem. Notandum tamen est, superpositionem ieiunii non semper hoc sensu accipi, sed nonnumquam quoduis recens prescriptum ieiunium denotare, quamuis nihil in se habeat extraordinem, sed nouitatem tantum impositionis, quemadmodum in concilio inuenimus *Illiberritano* [u], qua de re posthac plura loco suo.

§. XXVI.

Christiani maiore per hanc hebdomadem quam alias, liberalitate & beneficentia in pauperes vsi.

PROXIMA additio, cuius CHRYSOSTOMVS meminit, tamquam facta in spirituali exercitio & obseruatione huius hebdomadis, est maior liberalitas ac beneficentia in pauperes, caritatisque omnis generis exercitium in eos, qui opis erant indigi. Quo enim propius a passione & resurrectione CHRISTI aberant, per quam omnia diuina beneficia in humani generis salutem collocata sunt, eo magis omnis generis misericordiam atque humanitatem fratribus suis tribuere se oportere arbitrabantur.

§. XXVII.

Hæc hebdomadas requietis & libertatis hebdomas pro seruis.

CVM PRIMIS autem hæc hebdomas ante pascha, & ea, quæ istam festiuitatem sequebatur, tempus erat requietis & libertatis pro seruis. Multi domini insigni moti caritate, libertatem eis donabant in imitationem spiritualis libertatis, quam hoc tempore CHRISTVS vniuersis mortalibus acquisierat. Manifestum hoc est ex iis, quæ supra [*] ex GREGORIO

neuenf. MDCXCIII.) Nunc ratio nouitatis ostenditur, quare dies 4 tetras nuncupatur: quare vsque ad horam nonam ieiunamus, vsque ad vesperam, aut superpositio vsque in alterum diem fiat.

(u) Concil. Illiberrit. c. XXIII. Ieiuniorum superpositiones per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium Iulii & Augusti, ob quorumdam infirmitatem. Can. XXVI. Errorem placuit corrigi, vt omni sabbati die superpositiones celebremus.

(*) Lib. XX. cap. V. §. VI. & VII. pag. 109 seqq.

NYSSENO & legibus *Theodosii* adduximus, quæ omnes actus iuridicos quindecim sollempnitatis paschalis diebus, quibus & pascha crucis & pascha resurrectionis æqualiter includitur, in gratiam feruorum fieri permittunt. Ambæ istæ hebdomades itidem æqualiter diuino cultui assignatæ erant. Eamque ob causam ferui vacationem habebant a consuetis & quotidianis laboribus, vt maius haberent otium atque opportunitatem diuino cultui & animarum suarum ædificationi attendendi. Auctor *constitutionum* [x] huic consuetudini, quam in ecclesia tum obtinentem reperit, congruenter conuenienterque hunc in modum præcipit: *Magna hebdomade tota (ante pascha) & ea que illam sequitur, ferui otientur: quia illa passionis est; hæc resurrectionis; & opus est doceri, quis sit, qui passus est ac resurrexit, item quis sit, qui pati permisit, quique resuscitauit.*

§. XXVIII.

Generalis dimissio hoc tempore ab imperatoribus indulta omnibus captiuis, debitoribus æque ac aliorum criminum reis, si a quibusdam, atrocioere quodam & odiosiore scelere adstrictis, discesserit.

PECULIARIS illa misericordia, de qua CHRYSOSTOMVS loquitur, tamquam ab imperatoribus tributa omnibus captiuis, tam debitoribus, quam aliorum criminum reis, quando illis generalem dimissionem ex carceribus hoc ipso tempore indulserunt, e legibus imperialibus adhuc exstantibus demonstratur. Dicuntur enim imperatores hanc indulgentiam decernere, habita speciali ratione sollempnitatis paschalis, quæ hebdomadem ante diem paschatis æque ac eam, quæ sequitur, includit [y]; Atque ita non CHRYSOSTOMVS solum intelligit, sed AMBROSIVS [a] quoque, quando sanctis diebus hebdomadis vltimæ debitorum vincula laxari adfirmat. Quæcumque igitur antea de hac in-

(x) Constit. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν μεγάλην ἑβδομάδα πᾶσαν, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἀργεῖταισαν οἱ δόλοισι ὅτι ἢ μὲν πάθος ἐστίν, ἢ δὲ ἀναστάσις, καὶ χρεία διδασκαλίας, τίς δὲ πειθῶν καὶ ἀνομιῶν, ἢ τίς δὲ συγχωρήσας.

(y) Cod. Theod. lib. IX. c. XXXVIII. de indulgent. crimin. leg. III. & IV. Vid. supr. ad lib. XX. c. V. §. VI. sub litt. (1) pag. 100.

(a) Ambros. epist. XXXIII. Sanctis diebus hebdomadis vltimæ, quibus solebant debitorum laxari vincula &c.

dulgentia, tamquam pertinente ad festiuitatem paschalem, dicta sunt, ita intelligenda sunt, tamquam quæ spectent ad hanc sanctam & magnam hebdomadem passionis dominicæ, vbi hæc indulgentia habebat initium suoque in robore persistebat, vsque dum tota festiuitas sortiretur finem.

§. XXIX.

Omnes actiones forenses, tam ciuiles quam criminales, hac tota hebdomade antepaschali cessare iussæ.

QVOD porro CHRYSOSTOMVS de iustitio seu iuris dicendi intermissione, a summis principibus per hanc hebdomadem imperata, & de clausis tribunalium foribus dicit, id ex disertis verbis legis THEODOSII, etiamnum in vtroque codice extantis, sumtum est. Hæc enim definiens, qui dies a iuridicis actionibus exini debeant, expressam mentionem facit [b] quindecim dierum paschæ, hoc est, hebdomadis ante pascha, & hebdomadis, quæ hanc sollempnitatem sequitur. AVGVSTINVS [c] de iisdem quindecim diebus loquitur. Et IOSEPHVS SCALIGER [d] legis *Constantini* meminit, qua similiter duas hebdomades paschales, vnam paschale festum proxime antecedentem, & alteram sequentem, omnibus actionibus forensibus extitas esse debere decreuerat. Cuius rei ratio erat, vt ne quid vel animositatis, vel contentionis, vel crudelitatis, vel supplicii, vel effusionis sanguinis hoc sancto tempore conspiceretur, quando omnes misericordiam & veniam per sanguinem CHRISTI obtinere adlaborabant; & vt homines, a quouis civili & mundano negotio se abstinentes, frequenter & assidue pietatis exercitiis, sollempni isti occasioni peculiaribus & propriis, vacare possent.

§. XXX.

Feria huius hebdomadis quinta quomodo celebrata.

FERIA quinta huius hebdomadis, quæ dies erat, qua

(b) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Sanctos quoque paschæ dies, qui septeno vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem obseruatione numeramus.

(c) Aug. serm. XIX. ex editis a Sirmondo tom. X. p. su. Vid. supr. lib. XX. c. v. §. I. sub litt. (e) pag. 88.

(d) Scaliger. de emendat. tempor. lib. VII. p. 776. vid. ibid. sub litt. (f).

CHRISTVS proditus erat & cœnæ suæ vltimæ instituerat communionem, quibusdam peculiaribus ritibus celebrabatur. Hoc enim die in nonnullis ecclesiis *Latinis* communio administrabatur vespere post sumtam cœnam, in imitationem communionis apostolorum in vltima cœna domini. Quemadmodum per canonem quemdam concilii *Carthaginensis* tertii [e] constitutum legimus; *Vt sacramenta altaris non nisi a ieiunis hominibus celebrentur, excepto vno die anniuersario, quo cœna domini celebratur.* **AVGVSTINVS** [f] eiusdem consuetudinis meminit simulque obseruat, quod nonnullis in locis communio hoc die bis administrata sit; mane quidem propter eos, qui isto die non potuerint ieiunare, & ad vespeream propter eos, qui totum diem ieiunio transegerint, vt finito ieiunio post cœnam possent accipere communionem. Narrat etiam, peculiarem fuisse rationem, cur multi hoc die ieiunare non potuerint, ideoque mane receperint eucharistiam. Solitos enim esse multos, quorum corpora per obseruationem quadragesimæ sordidata fuerint, hoc die sc̄se lauare, vt fecerint catechumeni, vt si ad baptismum in vigilia, siue nocte inter sabbatum magnum & diem paschæ, recipiendum venirent, sine offensione sensus mundi ac puri comparerent: Non potuisse autem eos ieiunia simul & lauacra tolerare, adeoque hoc die non ieiunasse, sed communionem recepisse mane, pr̄nsosque esse perinde ac aliis temporibus; dum alii toto die ieiunarint communionemque receperint post cœnam.

Hoc die sic dicti *competentes* siue candidati baptismatis, publice in ecclesia symbolum coram episcopo vel presbyteris

(e.) Concil. Carth. III. c. XXIII.

(f) Augustin. epist. CXVIII. ad Januar. c. VII. Nonnullos probabilis quadam ratio delectauit, vt vno certo die per annum, quo ipsam cœnam dominus dedit, tamquam ad iustiorē commemorationem post cibos offerri & accipi liceat corpus & sanguinem domini. Honestius autem arbitror, ea hora fieri, vt qui etiam ieiunauerit, post refecionem, quæ hora nona sit, ad oblationem possit occurrere. Quapropter neminem cogimus dominica illa cœna prandere, sed nulli etiam contradicere audemus, huc tamen non arbitror institutum, nisi quia plures & prope omnes in plerisque locis eo die cœnare consueuerunt. Et quia nonnulli etiam ieiunium custodiunt, mane offertur Christo propter prandentes, quia ieiunia simul & lauacra tolerare non possunt, ad vespeream vero propter ieiunantes.

recitabant, quemadmodum ex concilio discimus *Laodiceno* [g], quod hanc recitationem feriæ quintæ magnæ hebdomadis assignat; & ex THEODORO LECTORE [h], qui *Timotheum*, episcopum *Constantinopolitanum*, primum fuisse dicit, qui symbolum fidei in singulis collectis recitari præceperit, quod antea semel tantum recitatum sit quotannis die magnæ parasceues, siue dominicæ passionis, dum episcopus baptizandos catechizarit.

Hoc diē moris erat feruorum, vt comunionem reciperent, quemadmodum apud IOANNEM MOSCHVM [i] legimus, qui notabilem historiam de non nemine commemorat, qui sanctam communionem linteo inuolutam in armario deposuerit, quam, τῇ ἀγία πέμπτη, hac sancta feria quinta hebdomadis passionis in ecclesia sumtam, domum secum attulerit. Sub quo nomine hunc diem quoque deprehendimus in inscriptione homiliæ cuiusdam CHRYSOSTOMI [k] τῇ ἀγία ἡ μεγάλη πεντάδι. Recentiores rituum expostores vocant eam, *diem mandati*, quia hoc die feruator noster pedes lauit discipulo-

(g) Concil. Laodic. can. XLVI. "Ὅτι δεῖ τὰς φωτιζομένους τὴν πίσυν ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ ἑβδομάδου ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ τοῖς πρεσβυτέροις. *Quod oportet eos, qui illuminantur, fidem discere & quinta hebdomadis feru e-piscopo renuntiare vel presbyteris.*

(h) Theodor. Lect. lib. II p. 563. Ἰουδαῖος τὸ τῶν τριακοντῶν ἡμέρα ἡ ἐκτὴ πεντέρων τῆς πίστεως σύμβολον, κατ' ἐκείνην συνάξιν λέγεσθαι παρετυύλεον, ἐπὶ διαβολῇ, δῆθεν Μακεδονία, ὡς αὐτῆ μὴ δεχομένη τὸ σύμβολον, ἀπαξ τῆ ἑτας λεγόμενον πρότερον ἐν τῇ ἀγίᾳ παρασκευῇ τῆ θείας πάσχα, τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ἐπισκοπῶν κατηχῆσεων.

(i) Mosch. prat. spirit. c. LXXIX. ἔχων δὲ πιστὸν κοινῶντα τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ ἡ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ· ἔτος δὲ πιστὸς κατὰ τὸ ἔθος τῆς χώρας ἔλαβεν κοινῶν τῇ ἀγίᾳ πέμπτῃ καὶ βελῶν αὐτὴν ἐν μουσικῷ ἀπέδωκε ἐν τῷ ἰδίῳ ἀρκαρίῳ. κ. τ. λ. *Hubebat autem seruum fidelem quemdam, sancta & apostolica ecclesie communicantem. Hic iuxta provincie consuetudinem, de sancto cenæ dominicæ sumtam communionem inuoluit in linteo mundissimo & in armario deposuit.*

(k) Chrysof. homil. XXX. de proditiōe Iudæ. Tom V. p. 413. (hom. XXXII. p. 400. edit. Frf.) Εἰς τὴν παραδίσιον τῆ Ἰούδα, καὶ εἰς τὸ πάσχα, καὶ εἰς τὴν παραδίσιον τῶν μυστηρίων, καὶ περὶ τῆ μὴ ἀνησικακεῖν τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ πεντάδι. *In proditiōnem Iudæ, & in pascha, & in traditiōnem mysteriorum, & quod non oporteat iniuriarum meminisse: habita feru quinta hebdomadæ sancta.*

rum suorum eisque mandauit, vt exemplum suum [1] imitarentur, vel quia sacramentum cœnæ suæ instituit, mandans discipulis, vt id facerent in sui commemorationem, vt alii [m] exponunt. Verum mos ille pontificis *Romani* excommunicandi hoc die omnes populos ac principes sedi *Romanæ* inimicos; & inter reliquos regem quoque *Hispaniæ* [n], eo quod in iura inuaserit ecclesiæ (quem, nulla petita venia, die parasceues rursus absoluit) vt est grande disciplinæ ecclesiasticæ ludibrium, ita nullum habet in antiquæ ecclesiæ praxi fundamentum.

§. XXXI.

De die passionis dominicæ.

SVNT, qui cum magna probabilitate statuunt, quod isti pœnitentes, qui vnus, duorum, trium vel plurium annorum pœnitentiam præcedenti quadragesima compleuissent (nam anni pœnitentiæ ab alio paschate ad aliud computari solebant) hoc die absolutionem acceperint. Id sane certum est, vel hoc ipso vel sequenti die eos absolui consueuisse. AMBROSIVS [o] enim diferte ait, quod dies, quo pœnitentiæ in ecclesia relaxetur, sit dies, quo sese pro nobis tradidit dominus. Qui vel ille dies sit, oportet, quo a *Iuda* proditus fuit; vel dies, quo passus est, & se ipsum sacrificium obtulit pro peccatis mortalium; hoc est, parasceue, (*Good Friday* [*]), siue pascha, vt saepe vocatur, nimirum pascha crucis, *πάχα σταυρώσιμον* in oppositione illius paschatis, quod *πάχα ἀναστάσιμον*, siue pascha resurrectionis, dicebatur. Neque solum particulares absolutiones erant, quæ hoc passionis die publicis pœnitentibus impertiebantur, sed generalis quædam absolutio siue indulgentia omni denuntiabatur populo, diem istum ieiunio, precibus & vera cordis contritione obseruanti. Quomodo in concilio *Toletano* quarto inuenimus, vbi patres illic conscripti comperisse se aiunt, quod per nonnullas ecclesias *Hispanicas* sex-

(1) *Ep. Sparrow's Rationale on the Common-Prayer.* p. 135.

(m) *Vid. LeStrange Alliance of div. Offic.* p. 142.

(n) *Bull. in cœna domini. Moulin Buckler of Faith.*

(o) *Ambros. epist. XXXIII. ad sororem.* Erat dies, quo sese dominus pro nobis tradidit, quo in ecclesia pœnitentia relaxatur.

(*) *Germ. Stille Freytag.*

ta feria, siue dies passionis domini, non rite obseruetur: clausis enim basilicarum foribus nec celebrari officium, nec passionem domini populis prædicari. Vnde canonem faciunt in hæc verba [p]: *Oportet eodem die mysterium crucis, quod ipse dominus cunctis nuntiandum voluit, prædicari, atque indulgentiam criminum clara voce omnem populum postulare (al. præsolari): ut penitentiæ compunctiōne mundati venerabilem diem dominicæ resurrectionis remissis iniquitatibus suscipere mereamur; corporisque eius & sanguinis sacramentum mundi a peccatis sumamus.* Præterea damnant eos [q], qui hoc die ieiunium ante horam nonam soluant, iubentque omnes præter paruulos, senes & languidos, totum diem in mœrore & abstinentia peragere, nec ieiunium resolvere ante peractas indulgentiæ preces. Vnde inferri licet, hanc absolutionem fuisse clausulam totius officii publici huius diei, quam quisquis non expectasset, sacramentum corporis ac sanguinis domini in die paschatis percipere vetebatur, quia, vt canon loquitur, diem passionis dominicæ per abstinentiam non honorarat. Certe hic dies, quemadmodum antea vidimus, erat vnus ex duobus magnis illis diebus, quos generatim omnes christiani a se exacte obseruari oportere credebant. Etiam illi, qui nullam aliam quadragesimam obseruabant, hosce dies religiose celebrabant, tamquam dies, in quibus sponsus eis ablatos esset. Atque hæc ratio videtur esse, cur hic canon eos seuerius tractet, qui diem passionis dominicæ negligenter, quia generalem contemnebant consuetudinem & obseruationem christianorum.

(p) Concil. Toletan. IV. can. VII.

(q) Ibid. c. VIII. *Quidam in die eiusdem dominicæ passionis ad horam nonam ieiunium soluant, conuiuuii abutuntur, & dum sol ipse eodem die tenebris palliatus lumen subduxerit, ipsaque elementa turbata mœst. tiam totius mundi ostenderint, illi ieiunium tanti diei polluunt, epulisque inseruiunt. Et quia totum eundem diem vniuersalis ecclesia in mœrore & abstinentia peragit; quicumque in eo ieiunium, præter paruulos, senes, & languidos, ante peractas indulgentiæ preces, resolverit, a paschali gaudio repellatur, nec in eo sacramentum corporis & sanguinis domini percipiat, qui diem passionis ipsius per abstinentiam non honorat.*

§.XXXII.

De feria sexta, siue sabbato magno ante pascha.

SEXTA feria, siue sabbatum huius hebdomadis in vulgus notum erat nomine *sabbati magni* [r]; quemadmodum in CHRYSOSTOMO appellatum inuenimus & aliis scriptoribus. Multa habebat sibi peculiaris & propria. Hoc enim vnum solum sabbatum erat per vniuersum annum, quod ecclesiæ *Græcæ* & quædam ex *Occidentalibus* ieiunio transigebant. Cetera sabbata omnia, in ipsa etiam quadragesima, vna cum diebus dominicis festa erant, quemadmodum iterum iterumque percepimus supra. Hoc autem sabbatum magnum vt sollempnissimum ieiunium obseruabatur, quod nonnulli cum præcedentis diei ieiunio coniungebant, & vtrumque vnum continuatum efficiebant ieiunium superpositionis: & qui hosce duos dies ita coniungere sine relaxatione non poterant, feriam tamen sextam tanto exactius & seuerius obseruabant, ieiunium suum post mediam noctem ad galli vsque cantum prorogantes. Ita in *constitutionibus* [r] secundum praxin ecclesiæ mandari legimus. *In parasceue & sabbato ex parte omni ieiunare, quibus sat vitiū suppetit, nihil penitus gustantes vsque ad nocturnum galli cantum. Si quis vero duos dies continuare non valet, saltem sabbatum seruet. De se enim loquens dominus, ait: Quum ablati fuerit ab illis sponsus, ieiunabunt in illis diebus.* Vt adeo hoc die vniuersale ieiunium fuerit per omnem ecclesiam, & quidem prorogatum non ad vesperam tantum, sed ad gallicinium vsque, quo tempore seruatoris nostri resurrectio contigisse credebatur. Præcedens noctis tempus vigiliis transigebatur, vbi ad peragendas omnes diuini cultus partes coibant, ad psalmodiam videlicet, ad scripturæ, legis, prophetarum & euangelii lectionem, ad preces,

(r) Chrysostr. epist. I. ad Innocent. tom. IV. p. 680. (p. 591. edit. Erf.) ἡμῶν αὐτῶν, καθάπερ ἐμπροσθεν εἶπον, προτεροντων, ἀθροῦν στρατιωτικῶν πληθῶς αὐτῶν **μεγάλω σαββάτῳ**, πρὸς ἐσπέραν λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐτιγυμένως, ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπισημασθέν, τὸν κλήρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῶν ἐξέβαλον κ. τ. λ. *Quum illi, que dixi, prætenderemus, ipso magno sabbato, collecta manus militum, ad vesperam diei in ecclesiam ingressi, ceterum omnem, qui nobiscum erat, vi ciecit & armis sanctuarium undique obsedit.*

(s) Constitut. lib. V. c. XVIII. Vid. §. XXV. sub litt. (m) pag. 229.

ad verbi diuini prædicationem & ad baptismum conferendum illis catechumenis, qui ad eum recipiendum sese offerebant: Qui actus omnes auctori *constitutionum* [t] in descriptione vigiliæ paschalis memorantur figillatim. Diuersas vigilias in ecclesia obseruatas, libro quodam anteriore [*] enarrauimus. Hoc loco vnus tantum mentionem facimus, quæ reliquarum omnium erat celebratissima, inter sabbatum magnum & diem resurrectionis. Cuius crebra habetur mentio in antiquis scriptoribus, CHRYSOSTOMO [u], EPIPHANIO [x], PALLADIO [y],

(t) Ibid. c. XIX. τῷ δὲ σαββάτῳ μέγιστος ἀλεκτροφωνίας παρατείνοντες, ἀπονησέεσθε ἐπιφωσκέσης μῆς σαββάτων, ἥτις ἐστὶν ἡ κυριακή, ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἀλεκτροφωνίας ἀγρυπνέοντες, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συναθροισόμενοι, γοηροῦτε, προσευχόμενοι καὶ δεόμενοι τῷ θεῷ, ἐν τῇ διανοουμένησει ὑμῶν, ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, τὰς προφῆτας, τὰς ψαλμοὺς, μέγιστος ἀλεκτροφῶν κορυφῆς, καὶ βαπτίζοντες ὑμῶν τὰς κατηχευμένους, καὶ ἀναγινόντες τὸ ἐυαγγέλιον ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ, καὶ προσλαλῆσοντες τῷ λαῷ τὰ πρὸς σωτηρίαν, παύσαδε τῆ πέρας ὑμῶν. *Sabbato usque ab gallicinum permanentes (in ieiunio), illucescent una sabbatorum, quæ est dies dominica, ieiunium soluite; a vespera usque ad galli cantum vigilantes; & in ecclesia congregati in unum, vigiliis, orationibus & ad Deum precibus vacantes, in pernoctatione vestra, legem, prophetas, ac psalmos legite usque ad galorum cantum, & baptismum conferte vestris catechumenis; & recitatio euangelio in timore ac tremore, habitaque ad populum adlocutione de rebus ad salutem, pertinentibus luctui vestro finem imponite.*

(*) Lib. XIII. c. IX. §. IV. vol. V. p. 283. seqq.

(u) Chrysof. homil. XXX. in Genes. p. 426. Not. Nihil heic inuenio de isto præcipue peruiugio; pag. autem 424. (p. 329. edit. Frf.) habentur quadam de vigiliis magnæ hebdomadis in genere. Vid. lib. XIII. c. IX. §. IV. sub litt. (i) vol. V. p. 290.

(x) Epiph. exposit. fid. §. XXII. ἐν τισὶ δὲ τόποις τὴν μετὰ τὴν πέμπτῃν ἀγρυπῶσον, ἐπιφώσκεισαν εἰς τὸ προσάββατον, καὶ τὴν κυριακὴν μύσας. *Quibusdam in locis in ea solum nocte, quæ quintam feriam sequitur, & in feriana sextam desinit, atque in ea, quæ dominicam antecedit, peruiugiant.*

(y) Pallad. vit. Chrysof. cap. IX. pag. 82. 83. edit. Par. MDCLXXX. Ἐν τούτοις ἐπέστη ἡ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ ἡμέρα, ἐν ἣ ὁ σωτὴρ σαυρωθεὶς ἐσπύλευσεν τὸν ἔθνη --- οἱ μὲν τοὶ πρεσβύτεροι Ἰωάννης, οἱ τὸν θεῖον ἔχοντες φόβον, ἐν τῷ δημοσίῳ λότρῳ τῷ ἐπικαλυμένῳ Κωνσταντιναῖς, τὰς λαὸς συναγαγόντες, εἶχοντε τὰς ἀγρυπνίας· οἱ μὲν τὰ θεῖα λόγια ἀναγινώσκοντες· οἱ δὲ βαπτίζοντες τὰς κατηχηθέντας, ὡς εἰκὸς διὰ τὸ πάχος. *Interea venit magui sabbati dies, quo servator crucifixus exposuauit infernum: --- Ioannis presbyteri, qui Dei timorem habebant, in publico lauacro, quod Constantianas vocant, conuocatis populis vigilias agebant; alii scripturas diuinas legentes, alii catechumenos baptizantes, ut par est propter pascha.*

GREGORIO NYSSENO [z] & compluribus aliis. In primis LACTANTIUS & HIERONYMVS ex duplici ratione eam obseruatam esse narrant. *Hæc est nox*, inquit LACTANTIUS [a], *quæ nobis propter a luentum regis ac Dei nostri peruigilio celebratur: Cuius noctis duplex ratio est, quod & in eâ vita nunc recepit, quum passus est; & postea orbis terræ regnum recepturus est.* Et HIERONYMVS ait [b]: *Traditio iudeorum est, Christum media nocte venturum in similitudinem Aegyptii temporis, quando pascha celebratum est, & exterminator venit, & dominus super tabernacula transit, & sanguine agni postes nostrarum frontium consecrate sunt. Unde reor & traditionem apostolicam permanissse, ut in die vigiliarum pascha, ante noctis dimidium populos dimittere non liceat, expectantes aduentum Christi.* Et postquam illud tempus transierit, securitate presumta, festum cunctos agere diem. Tempore Constantini hanc vigiliam magna cum pompa actam esse, auctor est EVSEBIUS [c]. *Sacram vigiliam, inquit, in diurnum splendorem conuerterat Constantinus, accensis tota urbe cercorum quibusdam columnis per eos, quibus id operis erat iniunctum: Lampades quoque accense cuncta passim loca illustrabant; adeo ut hæc mystica vigilia quous vel splen. lissimo die splendidior redderetur.* GREGORIVS etiam NAZIANZENSIS [d] de hac consuetudine accendendi lampades & faces tam in ecclesia quam priuatis domibus loquitur. *Præclare quidem, inquit, nobis quoque fuit besterna facium ac luminum gestatio, (quam priuatim iuxta, publiceque peregrimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magistratu & dignitate*

(z) Gregor. Nyssen. orat. in resurrectione domini. Not. Vaga allegatio. Nyssenus quinque habet orationes de hoc argumento, quarum priores tres bene longæ sunt, quas, lector ipse, si volet, euoluunt.

(a) Lactant. lib. VII. c. XIX.

(b) Hieron. in Matth. XXV, 6.

(c) Euseb. vit. Constantin. lib. IV. cap. XXII. τὴν δὲ ἑσπέρην διακινῆρουν μετέβυδον εἰς ἡμέραν φῶτα. κατὰ κίνους ὀθλοτάτας κατ' ὄλης ἐξελθόντων τῆς πόλεως τῶν ἐπὶ τῷ τεταγμένῳ λαμπάδες δ' ἦσαν πυλῆ, πάντα φωτίζουσι τόπον ὡς λαμπρῶς ἡμέρας τηλευγέστραν τὴν νυκτὴν διακινῆρουνσι ἀποτελεῖδαι. Et cap. LVII. ἦσεν δ' ἡ μεγάλη τῶ πάρχα ἐστὴ παρῆν ἐν ἧ ὁ βασιλεὺς τῷ θεῷ τὰς εὐχὰς ἀποδίδει, σιδιενκῆρουνσι τοῖς ἄλλοις. *Alerat iam magni paschalis festi sollempnia; in qui imperator vota Deo persoluens, vna cum ceteris pernoctauit.*

(d) Nazianz. orat. XI II. de pascha. p. 576. καλὴ μὲν ἡ χεὶρ ἡμῶν λαμπροφόροι καὶ φωταγωγία, ἣν ἰδὲ το ὑψὲ θεοῦ συνησπόμεθα πᾶν γένος ἀνθρώπων μαρτύρῃ, *infi-*

insignes, largo igne noctem illustrantes) magnumque illud lumen referens, quod vel calum uniuersum orbem, siderum suorum pulchritudine illustrans, superne nobis traiecit, vel supercaeleste est, tum in angelis, quae prima post primam lucida natura est (nam illine splendorem trabunt) tum in ipsa trinitate, a qua lumen omne productum est, ab indiuisibili lumine diuisum atque honoratum. At hodierna praeclearior & excellentior. Nam besternum lumen magni illius luminis exsurgentis praenuntium erat, ac ueluti profesta quaedam animarum uoluptas. Hodie autem ipsam resurrectionem celebramus, non iam in spe positam, sed iam ortam mundumque totum sibi conciliantem. TERTULLIANVS hanc vigiliam aetate sua ab omni populo, a feminis non minus quam uiris sollempniter actam esse innuit. Scribens enim contra christianarum feminarum cum ethnicis matrimonium, inter alia argumenta hanc illis quaestio[n]em [e], ad dissuadendum eis tam periculosum consortium, proponit: *Quis (infidelis maritus) sollempnibus pasche abnoctantem (vxorem) securus sustinebit?* Ex SOCRATE manifestum est, festariis aequae ac catholicis magnam huius noctis fuisse reuerentiam. Nam in quadam harum vigiliarum paschalium [f] accidit, ut *Sabbatiani*, qui propago quaedam erant *Novatianorum*, tumultu quodam ac terrore daemoniaco correpti, orta[m] in-

καὶ ἀξία πᾶσα, δαψιλῶς τῷ πυρὶ τὴν νύκτα φωτίζοντες, καὶ τῶ μεγάλῃ φωτὸς ἀντίτυπος ὅσον τε ἄρατος ἄνωθεν φωνῶνται, κίσμεν ἕλον ἀγλάζων τοῖς παρ' ἑαυτῶ κάλλεσι, καὶ ὅσον ὑπερκράνιον, ἐν τε ἄγγελοι τῇ πρώτῃ φωτῶν φέσει μετὰ τὴν πρώτην τῷ ἐκείθεν πυλῶντι, καὶ ὅσον ἐν τῇ τοιάδῃ, παρ' ἧς φῶς ἅπαν συνέστηκεν ἐξ ἀμερίσθω φῶτος μεριζόμενον καὶ τιμώμενον καλλῶν δὲ ἡ σήμερον καὶ περιφανετέρα ὅσῳ χθὲς μὲν πρόσδρομον ἦν τῶ μεγάλῃ φωτὸς ἀντακείν τὸ φῶς, καὶ οἷον εὐφροσύνη τις προσεχρῆτος σήμερον δὲ τὴν ἀνάστασιν αὐτὴν ἐστάζομεν, ἐκ ἔτι ἐλπίζομένην, ἀπ' ἤδη γενημένην, καὶ κόσμον ἕλον ἑαυτῇ συνάγασαι.

(e) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IV.

(f) Socrat. lib. VII. c. V. μετ' ἂ πολλὴ τὴν ἐκ προλήψεως ἐσθλὴν ἐπιτέλει [ὁ Σωκράτης] καὶ συνέβηεν πρὸς αὐτὸν ἐξ ἔδης ποικίλῃ καὶ τὴν, ἐξ ἔδης πανουχίᾳ πικύων, θόρυβος τις δαιμόνιος ἐπέπεσεν εἰς αὐτὸς, ὡς ἄρα Σισίνιος ὁ αὐτῶν ἐπίσκοπος σὺν ποικίλῃ πλῆθει ἔρχεται κατ' αὐτῶν καὶ ταραχῆς γενομένης, οἷα ἐκός, ἐν νυκτὶ καὶ σὺν τόπῳ ἀπολησθῆντες, ἑαυτὰς συνίτριψαν ὡς ἀπὸ λέου ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τῶς ἐρδομήκοντα ἀνθρώπων. Paulo post quum Sabbatius festum diem ex anticipata opinione celebraret, multique ad eum concurrerent, & sollempni peruisigilio in ecclesia pernoctarent, tumultus quidam ac terror daemontiacus repente eos corripuit; quasi Sisinus ipsorum episcopus cum ingenti hominum multitudine in ipsos impetum faceret. Ortaque ex eo, ut

Bingh. O. E. Vol. IX.

Hh

de

de perturbatione fugientes, in angusto loco conclusi semetipsos obtererent, adeo vt plusquam septuaginta ex illis interirent.

HAEC nox præ reliquis omnibus illustris erat ob consuetudinem dandi baptismum catechumenis; quemadmodum non tantum ex illis discimus, quæ de prisco baptizandi tempore, tamquam paschali sollemnitati præcipue assignato, generatim commemorantur; sed specialius quoque ex funestis relationibus, quas de barbara inuasione basilicæ CHRYSOSTOMI, & de impetu in ipsum ipsiusque clerum ac populum, hac nocte ad agendas paschales vigilias baptizandosque catechumenos congregatum, facto hic ipse CHRYSOSTOMVS [g] atque PALLADIVS [h] narrant. Vbi inter alia inhumanæ hosti-

fieri solet, perturbatione, noctu in angusto loco conclusi semetipsos obtererunt: adeo vt plus quam septuaginta ex illis interierint.

(g) Chrysol. epist. I. ad Innocent. tom. IV. p. 680. (p. 596. edit. Fis.) ἡμῶν αὐτῶ, καθάπερ ἐμπροσθεν εἶπον προτεινόντων, ἀθρόον στρατιωτικὸν πλῆθος αὐτῶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ, πρὸς ἐσπέρην λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐκινουμένους, ταῖς ἐκκλησιαίαις ἐπεισιθρόν, τὸν κλήρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῖν πρὸς βίαν ἐξέβηλον, καὶ ὅπλοις τὸ βῆμα περιεσφίχον· καὶ γυναῖκες τῶν ἐκκλησιῶν οἰκῶν πρὸς τὸ βάπτισμα ἀποδυσάμεναι κατ' αὐτῶν τὸν καιρὸν γυναιῶν ἐφύγον ὑπὸ τῆ φόβῃ τῆς χαλεπῆς ταύτης ἐφόδου ἀδὲ τὴν πρόπασαν γυναικῶν ἐσχημασμένη συγχωρόμεναι περιεδίδαμ πολ-
λαὶ δὲ καὶ τοκέαια διεξέμεναι ἐξεβάλλοντο, καὶ αἷματος αἰ κολυμβήθραμ ἐπλη-
ρῆντο, καὶ τὰ ἴσθ' ἀπὸ τῶν αἰμάτων ἐφονίσσεται νύματα. *Quint illa, quæ dixi, præterderunt, ipso magno sabbato collectæ manus militum ad vesperam diei in ecclesiis ingressæ, clerum omnem, qui subsecum erat, et vi eiecit, et armis sanctuarum vulque obsedit. Mulieres quoque sacrarum ædium, quæ per illud tempus se exuerant, ut baptizarentur, metu, grauis infestus inuentus nude cinguerunt. Neque enim concedebatur, ut se velarent, sicut mulieres honestas decet. Multæ etiam exceptis vulneribus eiciebantur, et sanguine implebantur piscine, et sancto cruore latice rubescebant.*

(h) Pallad. vit. Chrysol. cap. IX. p. 84. 85. 86. περιεσφίχον γὰρ τὸν λαὸν ἐν τοῖς μέ-
ρισσι ἡμῶν ἕως ἀλέκτορος πρώτης, ἔχον θρόνους ξιφῆρας νοστρατεύτας κατὰ τὸν Ἰεσαὶ τιτοκοσίας, ἀναλεῖς περισσῶς, ἐποπῆθηται αἰφνίδιον κατὰ τὴν νύκτα, σὺν τότε ἐπιεικύνεσι κληρικαῖς καὶ ταῖς στρατιώταις ἰταμίαις, ὡς ἄτε λύκος, σιδήρῳ εὐδόντι διασχίστας τὰς ὄχλους· χωρήσας δ' ἰδὼν τῶν μακαρίων ὄστων ἐπὶ κω-
λύσει τῶν μακαρίων τὴν ἀνάστασι τῶ σατήρος· καὶ τῷ μὲν διακόνῳ θρασέως ἐπι-
μαχθεῖς, τὰ σάμβαλα ἐσχέει· τὰς δὲ περισυτῆρας ἤθη πα καὶ ἠλικιούτας, ῥοπά-
λους κατὰ κρηκίαις πείτας, αἷματι κρηκῆ τὴν κολυμβήθραμ τότε ἦν ἰδὼν τὴν ἀγ-
γελικὴν ἐπέβη ἰούκτα, ἐν ᾗ καὶ δαίμονες πίπτει ἐπληρῆτες, εἰς λαβύρινθον με-
ταβληθεῖσσαν γυναιῶν γὰρ γυναῖκες σὺν τοῖς ἀνδράσι δρασμαῖ ἐχρῶντο, φόβῳ τῆ
σφαγήμῃ ἢ ἀχρημύθησά, τὸν ἀσχηματὶ ἀσπαζόμεναι θρόμον --- τῇ ἐπιούριον γυν
lita-

litatis facinora hoc insolitum nefandæ crudelitatis exemplum memorant, quod hostes mulieres sacrarum ædium, siue catechumenas, quæ per illud tempus se exuissent vt baptizarentur, nudas aufugere coegerint, multas etiam trucidarint in ipso baptisterio, & sanguine impleuerint piscinas, siue sacros fontes. Et tamen hac nocte, tumultu isto non obstante, tria hominum millia baptismum susceperunt; quemadmodum speciatim a PALLADIO memoratæ proditum est. Vnde facile est colligere, quod hæc nox celebratissimum baptismi tempus fuerit; & quod, sicut poenitentes pridie in communionem restituti sint ecclesiæ, quam perdidissent, ita hoc die catechumeni perfecti christiani facti & in communionem admitti fuerint, quam antea numquam habuissent, & vtrique quidem, vt sacram eucharistiam in die paschatis perciperent. Ita vniuersam ecclesiæ praxin, in obseruanda quadragesima siue anniuersario quadraginta dierum ieiunio, priscis temporibus vsitatam a principio ad finem vsque spectauimus.

ἔξελθὼν δὲ βασιλεὺς, τὰ γυμναδῆμα ἐν τῷ παρακειμένῳ πεδίῳ, εἶδεν τὴν ἄσπερον γῆν, τὴν περὶ τὸ Πέμπλον, λευχειμονῶσαν καὶ ἐκπλαγεῖς ἐπὶ τῇ θέρῃ τὰ ἄνδρας τῶν νεοφωτιστῶν ἦσαν γὰρ ἀμφὶ τοὺς τροχιλῆας ἤγετο πρὸς τῶν δορυφόρων τίς ἢ λογὸς τῶν ἐκεῖ συνηθροισμένων, κ.τ.λ. In eos, qui populum in partibus nostris vsque ad primum galli cantum detinebant, de repente noctu impetum fecit, ipse timores habens, distinctos gladios gestantes instar Esau quadraginta, egregie imprudentes cum iudicibus, clericis & militibus, insolenter vt lupus, conuiscante ferro multitudinem pererrumpens, penetrat vsque ad sanctas aquas, vt prohiberet eos, qui initiabantur sacramento dominicæ resurrectionis. Et in diaconum procaciter illisus, symbola effudit: Presbyteros vero grandæuos fustibus in capite feriens, sacrum fontem cruore conasperit. Tunc videre erat angelicam illam noctem, in qua etiam demones corrunt perterriti, in labyrinthum conuersam. Nudæ enim mulieres cum viris metu mortis aut turpitudinis, turpi figuræ se dabant, indecorum cursum præferentes. - Die sequenti egressus imperator, vt sese exerceret in vicino campo, vidit agnum circa Penitum seu Quintum, non confutum & candentem, & stupefactus adspectu coloris nuper baptizatorum (erant enim ad tria millia) sacellites rogat, quoniam esset illic congregatorum carus.

LIBRI VICESIMI PRIMI.

CAPVT SECVNDVM.

DE IEIUNIIS QVATVOR TEMPORVM;
DE IEIUNIIS MENSTRVIS, ET DE ORIGINE IEI-
NIORVM QVATERNARIORVM ORDINATIO-
NIS ET ROGATIONVM.

S. I.

*Ieiunium Martii sive primi mensis idem atque ieiunium quadra-
gesimale.*

PROXIMA anniuersaria ieiunia erant sic dicta ieiunia quatuor temporum. Hæc vocabantur ieiunia primi, quarti, septimi & decimi mensis, siue ieiunia vernum, æstiuum, autumnale & hiemale, obseruata in *Martio, Junio, Septembri & Decembri*, qui quatuor diuersorum anni temporum initia habebantur. Hæc initio designata erant, non vt essent tempora ordinationis, sed vt diuina imploraretur diuersis anni temporibus benedictio, vel vt agerentur gratiæ pro beneficiis in eorum quolibet diuinitus acceptis, vel vt corpus & anima peculiari quadam ratione, recurrentibus his statibus strictioris disciplinæ & magis intensæ deuotionis temporibus, exercerentur atque purgarentur. Vnus e primis, qui de ieiuniis sub nomine & numero quatuor temporum ex instituto loquitur, I.E.O est, pontifex *Romanus*, in sermonibus suis circa annos CCCCL, quorum in viro hoc illa ordine recenset [a]: *Ieiunia ecclesiastica ita per totius anni circulum distributa sunt, vt lex abstinentiæ omnibus sit adscripta temporibus. Siquidem ieiunium vernum in quadragesima, æstiuum in pentecoste autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc, qui est decimus, celebramus.* Alio loco [b] ait: *Præsidia militiæ christiane (ieiunia intelligit) sanctificantis mentibus nostris atque corporibus diuinitus instituta, ideo cum dierum temporumque curriculis sine cessatione reparantur, vt infirmitatum nostrarum*

(a) Leo ferm. VIII. de ieiunio decimi mensis. (biblioth. patr. tom. VII. p. 991. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(b) Leo ferm. VII. de ieiun. decimi mensis. (ibid. p. 990. fin.)

ipsa nos medicina commoneat. Et rursus alibi [*]: Ideo ipsa continentie observantia quatuor est adsignata temporibus, ut in id ipsum totius anni redeunte decursu cognoscereimus, nos indefinenter purificationibus indigere, semperque esse nitendum, dum huius vite varietate iactamur, ut peccatum, quod fragilitate carnis & cupiditatum pollutione contrahitur, ieiuniis atque elemosynis deleatur. PHILASTRIVS quoque de quatuor notis ieiuniis, per annum ab ecclesia celebrari solitis, loquitur. Loco autem ieiunii *Septembris* ponit ieiunium epiphaniæ, hoc ordine ea [c] recensens: *Per annum quatuor ieiunia in ecclesia celebrantur. In natali primum, deinde in pascha, tertium in epiphania, quartum in pentecoste, ab ascensione inde usque ad pentecosten diebus decem.* Ut adeo hæc quatuor ieiunia non prorsus eadem fuerint tempore PHILASTRII, quæ tempore LEONIS pãpæ fuerunt. Ieiunium vernum siue ieiunium in pascha euidenter est ieiunium quadragesimæ, de quo loquuti sumus antea. Nondum enim peculiaris hebdomas in quadragesima ordinationibus adsignata erat, ut distinctum aliquod esset ieiunium, vti postea videbimus.

§. II.

De ieiunio pentecostes.

IEIUNIVM pentecostes, quod LEO ieiunium æstivum vocat, ATHANASIO quoque memoratur. Nam in apologia sua ad *Constantium* [d] hebdomade post sanctam pentecosten populum, expleto ieiunio, orandi causa ad cœmiterium egressum esse, dicit. Concilium *Gerundense* in *Hispania* [e] hebdomadi post pentecosten hoc ieiunium adsignat, statuens, *ut, expleta sollemnitate pentecostes, in sequenti septimana, a quinta feria usque in sabbatum, per hoc triduum abstinentia celebretur.* Concilium *Turonense* vitam viuentes monasticam [f] integram hebdomadem post pentecosten ieiunare iubet. *Post quinquagesi-*

(*) Id. serm. IX. de ieiun. septimi mensis. (ibid. p. 1060. e.)

(c) Philastr. biblioth. patr. tom. IV. p. 48. (p. 723. edit. Lugd. MDCLXXVII.)

(d) Athan. apol. de fuga. Tom. I. p. 704. (p. 323. c. edit. Paris. MDCXCVIII.) τῆ γὰρ ἐβδομίδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν ὁ λαὸς ἠνεύστας ἐξῆλθε περὶ τὸ καινὸν τῆριον εὐχάσαι.

(e) Concil. Gerun. l. can. II.

(f) Concil. Turon. II. c. XVII.

nam, inquit, tota hebdomade ex affe ieiunent. Vtrum vero hoc fuerit in hebdomade pentecosten sequente, an hebdomade post hanc, ex hisce canonibus non liquet. Neque enim hæc quatuor temporum ieiunia certæ cuidam hebdomadi ita assignata erant, vt hebdomade & amplius in obseruatione sui non possent variare, quemadmodum ex concilio *Salgunstadiensi* [g] patet, quod regulas suggerit, secundum quas hæc variationes instituendæ sint & accommodandæ. Et in quodam concilio in *Anglia* nostra, *Oxonii* [h] ann. MCCXXII sub *Stephano de Langetuna*, archiepiscopo *Cantuariensi*, habito, quod ieiunia quatuor temporum constituit, ieiunium pentecostes a multis diuerso modo celebratum esse significatur. Alii enim id obseruabant in hebdomade post litanias, siue dies rogationum, alii in hebdomade pentecostes. Quæ res non vniuersalem aliquam regulam siue traditionem in ecclesia de hoc ieiunio fuisse ostendit.

(g) Concil. Salgunst. an. MXXII. can. II. (tom. IX. concil. p. 845.) De incerto ieiunio quatuor temporum hanc certitudinem statuimus, vt si kalendæ Martii in quarta feria siue antea euenerint, eadem hebdomada ieiunium celebretur. Si autem kalendæ Martii in quintam feriam aut sextam aut sabbatum dissenduntur, in sequentem hebdomadam ieiunium differatur. Simili quoque modo si kalendi Iunii in quartam feriam, aut antea euenerint, in subsequente hebdomada ieiunium celebretur. Et si in quintam feriam aut sextam aut sabbatum contigerint, ieiunium in tertiam hebdomadam referretur. Et hoc sciendum est, quod si quando ieiunium mensis Iunii in vigilia pentecostes secundum prædictam regulam euenerit, non ibi celebrandum erit, sed in ipsa hebdomada sollempni pentecostes: & tunc propter sollempnitatem spiritus sancti, diaconus dalmaticis induatâr & alieluia cantetur, & Ilectamus genua, non dicatur. Eodem modo de Septembris ieiunio constitutum est, & si kalendæ Septembris in quarta feria euenerint, aut antea, ieiunium in tertia hebdomada celebretur: & si in quinta aut sexta aut sabbato contigerint, in quarta hebdomada ieiunandum erit. In Decembri illud obseruandum erit, vt proximo sabbato ante vigiliam natalis domini celebretur ieiunium: quia si vigilia in sabbato euenerit, simul vigiliam & ieiunium celebrare non conuenit.

(h) Concil. Oxon. c. VIII. (tom. XI. concil. p. 275.) In Martio prima hebdomada ieiunandum est feria quarta & sexta & sabbato. In ieiunio in secunda, quod dupliciter obseruatur a pluribus, in prima hebdomada post litanias, aut in hebdomada pentecostes. In Septembri per tres dies. In proxima septimana integra ante natalem domini.

§. III.

De ieiunio mensis septimi, siue ieiunio autumnali.

IEIUNIVM mensis septimi, siue ieiunium autumnale, nec PHILASTRIO nec vlli scriptori alii, quod ego sciam, ante *Leonem* memoratur. Post eum vero GELASIVS [i] de eo loquitur, tamquam vno ex quatuor sollempnis ordinationis temporibus, quæ semper obseruabantur cum ieiunio, ex quo primum in ecclesiam fuerant inuenta. Verum hoc non nisi post *Leonem* [k] factum. Etsi enim hic semper de ieiunio *Septembris* siue mensis septimi loquitur, numquam tamen innuit, fuisse hoc statum & sollempne tempus ordinationis, sed alias eius rationes reddit, quia deceat homines in anniuersario vnus cuiusque horum temporum decursu peccatis sese purgare.

§. IV.

De ieiunio aduentus seu natalis domini, vocato ieiunio Decembris siue mensis decimi.

IEIUNIVM *Decembris* siue mensis decimi, dictum alias ieiunium aduentus seu natalis domini, PHILASTRIO memoratur, tamquam vnum ex sollempnibus ecclesiæ ieiuniis. Hoc ieiunium antiquis temporibus a festo *S. Martini* vsque ad natalem *CHRISTI*, ter per singulas hebdomadas, diebus scilicet *Lunæ*, *Mercurii* & *Veneris* agitabatur, quemadmodum ex concilio *Matisconensi* videre est, vbi canon habetur in hanc sententiam [l]: *Vt a feria S. Martini vsque ad natale domini, secunda, quarta & sexta sabbati ieiunetur, & sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari. In quibus diebus canones legendos esse speciali definitione sancimus, vt nullus se fateatur per ignorantiam deliquisse.* Concilium *Turonense II.* [m] monachos singulis diebus per hoc tem-

(i) Gelas. epist. IX. ad episcopos *Lucaniæ*, cap. XI. Ordinationes presbyterorum & diaconorum, nisi certis temporibus & diebus exerceri non debent, id est, quarti mensis ieiunio, septimi & decimi, sed & etiam quadragesimalis initium ac mediana quadragesimæ die, sabbati ieiunio circa vesperam nouerint celebrandas.

(k) Leo ferm. IX. de ieiun. mensis septimi p. 88. (Vid. §. I. sub signo (*) pag. 245. in textu.

(l) Concil. *Matiscon.* I. c. IX.

(m) Concil. *Turon.* II. c. XVIII. De decembri vsque ad natalem domini omni die ieiunent.

poris interuallum ieiunare iubet. In concilio autem *Salaguntensi* [n] & *Oxonienſi* [o] hoc ieiunium ad hebdomadem natalem Christi proxime antecedentem, reducitur.

§. V.

De ieiunio epiphaniæ.

PRAETER hæc quatuor temporum ieiunia, PHILASTRIVS ieiunii facit mentionem ante epiphaniam, vel potius, vt antea obseruatum est, in locum ieiunii *Septembris* illud ponit. Concilium *Turonense* secundum [p] huius ieiunii meminit, dicitque esse ieiunium tridui, & præcipue institutum ad calcandas gentilium festiuitates, quas per tres dies continuas licenter & intemperanter celebrarint; quos tres dies patres id circo iussisse esse dies abstinentiæ & priuatarum litaniarum, vt hoc modo impediatur populi, quo minus in comestationes ac heluatiões gentilium abripiantur. Vt ita kalendis *Januarii*, siue die circuncisionis, ieiunium potius quam festum per aliquot ecclesiæ sæcula agitarint. Ex ante memorato enim concilio kalendas *Januarias* tribus diebus sic dicti ieiunii epiphaniæ inclusas fuisse apparet.

§. VI.

De ieiuniis mensuris.

NONNULLIS in locis etiam singulis mensibus celebrabantur ieiunia, duobus mensibus *Iulio* & *Augusto* exceptis. Sic in *Hispania* obtinuit ex canone concilii *Illiberritani* [q]: *Ieiuniorum superpositiones per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium Iulii & Augusti, ob eorum rem infirmitatem.* Fuisse hæc ieiunia aliquid amplius quam vsitata ieiunia feriæ quartæ & sextæ, manifestum videtur ex nomine ieiuniorum superpositionum, quo insigniuntur, quod hoc loco non longitudinem

-
- (n) Concil. Salaguntlad. c. II. In decembri illud obseruandum erit, vt proximo sabbato ante vigiliam natalis domini celebretur ieiunium.
- (o) Concil. Oxon. c. VIII. vt supra. In proxima septimana integra ante natalem domini ieiunandum.
- (p) Concil. Turon. II. c. XVIII. Inter natalem domini & epiphaniam omni die festiuitates sunt. Excipitur triduum illud, quo ad calcandam gentilium consuetudinem patres nostri statuerunt priuatas in kalendis *Januarii* fieri litanias &c.
- (q) Concil. Illiberrit. c. XXIII.

ieiuniorum, sed nouam eorum impositionem & indictionem significat, quemadmodum in hunc canonem recte obseruat ALBASPINAEVVS [*]; tametsi, quæ fuerint illa ieiunia, non facile est dicere. Si mihi copia daretur in re obscura faciendi coniecturam, concluderem, hanc ieiuniorum superpositionem fuisse additionem feriæ secundæ ad quartam & sextam, quia in concilio quodam *Gallicano* [r] sic inuenimus, quod rationem ieiunandi per diuersos anni menses vitam sectantibus asceticam præscribens, ter in hebdomade eos ieiunare iubet, nimirum feria prima, quarta & sexta a pentecoste ad *Augustum* vsque mensem; & rursus per menses *Septembrem*, *Octobrem*, & *Novembrem*. *Augustus* autem excipitur, quia hoc mense fere quotidie festiuitas cuiusdam martyris [s] celebrabatur cum manicatione, siue officio matutino festiuitati proprio. Accedit, quod ipsum concilium *Illiberitanum* in alio canone [t] introducens in *Hispaniam* ieiunium sabbati, quod antea festum fuerat, ideo ieiuniorum superpositionem vocet, quia nuper in *Hispania* exemplo ecclesiæ *Romanae* receptum erat. Si cui hæc coniectura circa mensura ieiunia & ieiuniorum superpositiones non probatur, is per se ex melioribus rationibus iudicandi habet libertatem.

§. VII.

*De origine ieiuniorum quaternariorum ordinationis, vulgo
Ember-Weeks.*

SVNT, qui ieiunia ordinationis, vulgo *Ember-Weeks*, ea-

- (*) *Albaspin.* in loc. ieiunia superponere est ieiunia de nouo imponere & indicare, quæ autem fuerint illa ieiunia, quæ singulis mensibus, præter stationes feriæ sextæ & sabbati, superimposita essent in *Hispania*, non facile est dicere, quum ea peculiari quadam lege & consuetudine celebrarentur in illa provincia.
- (r) *Concil. Turon. II. c. XVIII.* Post quinquagesimam tota hebdomade exacte ieiunent. Postea vsque ad kalendas Augusti ter in septimana ieiunent, secunda, quarta & sexta die, exceptis his, qui aliqua infirmitate constiti sunt. In Augusto, quia quotidie missæ sanctorum sunt, prandium habeant. In Septembri toto & Octobri & Nouembri, sicut prius dictum est, ter in septimana.
- (s) *Ibid. can. XIX.* Toto Augusto manicationes fiant, quia festiuitates sunt & missæ.
- (t) *Concil. Illiberit. c. XXVI.* Errorem placuit corrigi, ut omni sabbati die ieiuniorum superpositionem celebremus.

dem esse putant quæ ieiunia quatuor temporum, adeoque communiter pro certo & concessio sumunt, quod quæ illa, ea & hæc probent. Verum superiore quodam libro [*] occasionem habuimus ostendendi, per aliquot sæcula non fuisse ab ecclesia certa tempora ordinationi præstituta, sed homines omnibus officiis ac gradibus quouis tempore consecrari consuevisse, prout rerum necessitas requisierit. Et quum ieiunia quatuor temporum primum instituerentur, alio profus sine instituebantur, non ob ordinationes: Quia ordinationes in ecclesia Romana mense Decembri adhuc peragebantur, postquam quatuor temporum ieiunia iam inuenta essent, vsque dum Simplicius circa annos CCCCLXVII. Februarium Decembri adderet. Hoc ab AMALARIO FORTVNATO [u] obseruatur, quemadmodum monuimus antea. Et HENRICVS WHARTONVS [x], eandem obseruationem, ab IVONE Carnotensi in libro de officiis ecclesiasticis manuscripto factam, se reperisse ait. Concilium Moguntinum, tempore Caroli M. imperatoris habitum, ieiuniorum quatuor temporum [y] mentionem iniicit, eaque in prima hebdomade Martii, in secunda hebdomade Iunii, in tertia hebdomade Septembris & in Decembri in hebdomade, natalem domini proxime antecedente, obseruari iubet: Ista autem ieu-

(*) Lib. IV. c. VI. §. VI. volum. II. p. 177. seqq.

(u) Amalar. de offic. eccles. lib. II. c. I. (In bibliothec. patr. tom. XIV. pag. 968.) Primi apostoli semper in Decembri mense, in quo natiuitas domini nostri Iesu Christi celebratur, consecrationes ministrabant, vsque ad Simplicium, qui fuit a b. Petro quadragesimus nonus. Ipse primus sacrauit in Februario.

(v) Wharton auctar. ad Vffer. hist. dogmat. de scriptura & sacris vernaculis p. 353. Omnes apostolicos a beato Petro vsque ad Simplicium papam ordinationes tantum in ieiunio Decembris celebrasse adnotauit Iuo Carnotensis in libro de ecclesiasticis officiis MS.

(y) Concil. Mogunt. c. XXXIV. (tom. VII. concil. p. 1249.) Constituimus, vt quatuor tempora omni ab omnibus cum ieiunio obseruentur, id est, in mense Martio hebdomada prima: & feri IV & VI. & sabbato veniant omnes ad ecclesiam, hora nona cum litiis ad missarum sollempnia. Similiter in mense Iunio hebdomada secunda, feria IV & VI. & sabbato ieiunetur vsque ad horam nonam, & a carne ab omnibus abstineatur. Similiter in mense Septembrio tertia, & in mense Decembrio hebdomada, quæ fuerit plena ante vigiliam natalis domini, sicut est in Romana ecclesia traditum.

nia ieiunia ordinationis fuisse, de eo quidem altum ibi est silentium. Sunt etiam, qui a *Gregorio VII.* primum sancitum esse statuunt, vt ieiunia ordinationis & ieiunia quatuor temporum exacte simul inciderent; ante quod tempus, vt tempora ordinationis arbitraria fuerint & mobilia, ita quoque ieiunia fuisse, ad illa pertinentia, quæ semper in ecclesia obtinuerint, quamuis nulli certo tempori adsignata.

§.VIII.

De origine ieiunii rogationum.

CIRCA sæculum quintum medium nouum ieiunium in *Gallia* a *Mamerco* episcopo *Vienne* sub nomine *litaniarum* sive *rogationum* inuehi ceptum est, quod per dies tres, diem adscensionis in festiuitate pentecostali proxime antecedentes, celebrabatur. Ieiunium hisce diebus obseruandi consuetudo plane noua erat, quia antehac vniuersi quinquaginta dies pentecostes omnino festi fuerant, & omne ieiunium & inflexio genuum prohibita hoc tempore; quemadmodum libro ultimo[*] demonstraui. Supplicationes siue litanie extra ordinem, ferente hac illa occasione, fieri solebant, at *Mamercus* primus erat, qui hosce dies illis præstituebat. Cuius exemplum multæ *Occidentis* ecclesie sunt imitata, quemadmodum memorie prodidit *SIDONIVS APOLLINARIS* [z]. Ecclesie autem *Hispanica* veterem potius morem omnes pentecostes dies festos agendi sequendum ducebant. Vnde concilium *Gerundense* [a]

(*) Lib. XX. c. VI.

(z) Sidon. lib. V. epist. XIV. Quidquid illud est, quod vel otio, vel negotio vacas, in urbem tamen *rogationum* contemplatione reuocare: Quorum nobis sollempnitatem *primus Mamercus* pater, & pontifex, reuerendissimo exemplo, vtilissimo experimento inuenit, instituit, inuexit. Erant quidem prius (quod salua fidei pace sit dictum) vagæ, tepentes, infrequentesque, vtque sic dixerim, obsecranda supplicationes, quæ sæpe interpellantium prandiorum obicibus hebetabantur, maxime aut imbres, aut serenitatem deprecaturæ, ad quas (vt nihil amplius dicam) sigulo pariter atque hortulano non oportuit conuenire. In his autem, quas supradictus summus sacerdos nobis protulit pariter & contulit, ieiunatur, oratur, psallitur fletur. Id. lib. VII. epist. I. ad *Mamercum*. *Solo inuectarum te auctore rogationum* palpamur auxilio, quibus inchoandis, instituendis *populus Auernus*, etsi non effectu pari, adfectu certe non impari cepit initiari.

(a) Concil. Gerund. c. II. De litanie, vt expleta sollempnitate pentecostes, se-

hoc ieiunium rogationum in hebdomade post pentecosten potius obseruari iussit; aliamque istiusmodi litaniam, siue rogationum ieiunium, kalendis *Novembris* adsignauit, qui dies postea omnium sanctorum festiuitas euasit, a dominica trinitatis huc translata. Concilia *Toletana* quintum & sextum [*b*] alias litanias idibus *Decembris* instituerunt. Et concilium decimum septimum *Toletanum*, an. DCXCIV. habitum, generalius decretum [*c*] fecit, vt per totum annum singulis mensibus istiusmodi litanix seu rogationes celebrarentur. Et sub hoc capite ieiuniorum menstruorum concludere licebit, ieiunium rogationum in pentecoste, etsi initio non receptum, tandem fortassis in ecclesias *Hispanicas* inuectum esse: Quod tamen non extra omnem controuersiam positum est, quia WALAFRIDVS

quenti septimana, a quinta feria vsque in sabbatum per hoc triduum abstinentia celebretur. Can. III. Item secundæ litanix faciendæ sunt kalendis *Novembris*, ea tamen conditione seruata, vt si iisdem diebus dominica intercesserit, in alia hebdomada secundum prioris abstinentix obseruantiam, a quinta feria incipiatur, & in sabbato vespere missa facta finiatur. Quibus tamen diebus a carnibus & a vino abstinendum decreuimus.

(*b*) Concil. Tolet. V. can. I. Scilicet vt in cuncto regno a Deo sibi concesso specialis & propria hæc religiosa omni tempore teneatur obseruantia, vt a die iduum *Decembris* litanix triduo vbique annua successione peragantur, & indulgentia delictorum lacrimis impetretur cetera. Conc. Tolet. VI. c. II. Vniuersalis auctoritate censemus concilii, vt dies litaniarum, qui in synodo præmissa sunt instituti, eodem in tempore, quo iussi sunt excoli, annuo recurso omni obseruatione habeantur celeberrimi, vt pro illis, quibus nunc vsque simul implicati sumus delictis, sit nostra expiatio ante oculos Dei omnipotentis.

(*c*) Concil. Toletan. XVII. c. VI. Quamquam præcorum patrum institutio, per totum annum, per singulorum mensium cursum, litaniarum vota decreuerit persoluenda, nec tamen specialiter pro quibus causis id ipsam sit peragendum, tamen quia cooperante humani generis aduersario, multa inolevit oberrandi consuetudo, & iuriurandi transgressio, ideo secundum euangelistam, qui ait: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem*, in comune statuentes decernimus, vt deinceps per totum annum, in cunctis duodecim mensibus per vniuersas *Hispanix* & *Galliarum* prouincias, pro flatu ecclesix Dei, pro incolumitate principis nostri, atque saluatione populi, & indulgentia totius peccati, & a cunctorum fidelium cordibus expulsiõne diaboli, exomologeses votis gliscentibus celebrantur: quatenus tum generalem omnipotentis dominus afflictionem perspexerit, & delictis omnibus miseratus indulgeat, & sauentis diaboli incitamenta ab animis omnium procul eliciat.

STRABO, qui integro sæculo post hoc concilium vixit, de illis obseruat [d], quod in pentecoste ieiunare recusent, quia scriptum sit, *Non possunt filii sponsi lugere, quam diu cum illis est sponsus.* Vtrum vero hanc obseruationem de ecclesiis *Hispanicis* faciat, prout sua ipsius ætate, an vero prout prioribus temporibus mos in eis obtinuerit, quando concilium *Gerundense* ieiunium omne in pentecoste prohibuit, id aliquo modo dubium est. Quamobrem satis habeo hæc res hoc loco [*] vel digito indicasse, easque vt controuersas diligentiori aliorum disquisitioni relinquo. De ecclesia *Græca* res magis incontrouersa est atque indubia, numquam in ea ieiunium rogationum celebratum fuisse tempore pentecostes. Nam præter omnium veterum *Græcorum* scriptorum hac de re silentium, LEO ALLATIVS ipse quidem natione *Græcus* nobis adfirmat [e], hodiernis *Græcis* rogationes triduanas ante adscensionem ignotas esse; neque eos habere vlla stata ieiunia inter pascha & pentecosten, immo ne quidem semiieiunia feriæ quartæ & sextæ, quæ tamen tamquam dies stationum in reliquis anni partibus omnibus obseruentur. Idem ille [f] & IACOBVS GRETSERVS eos reprehendunt, qui obseruationem ieiunii rogationum illis

(d) Strabo de offic. eccles. c. XXVII. Hispani, propter hoc, quod scriptum est, *Non possunt filii sponsi lugere, quam diu cum illis est sponsus*, infra quinquagesimam paschæ recusantes ieiunare, litanias suas post pentecosten posuerunt, quinta, sexta & septima feriis eiusdem hebdomadis, eas facientes.

(*) Vide plura de hoc ieiunio rogationum lib. XIII. cap. I. §. X. vol. V. p. 21.

(e) Allat. de dominicis hebdomad. Græc. p. 1466. Rogationes tridvano ante adscensionem domini Græcis ignotæ sunt, nec vlla habent stata ieiunia inter pascha & pentecosten. --- Immo vero, quum in aliis hebdomadis feria quarta & sexta ieiunium præcipiatur, ea ieiunia iis etiam feriis soluere concessum est.

(f) Allat. ibid. Nomen (*διακαινισμὸς*) habuit ex sanctissimo resurrectionis Christi triumpho, quo omnia renouantur, instaurantur & meliorem in statum reducuntur. Hinc apparet, quantum aberrent ii, qui nullo veterum scriptorum testimonio fido *διακαινισμὸν* scribunt; multoque enormius, qui *διακαινισμὸν*, quasi diceret, exanationi dicatur, quia per illud tempus exinanunt sua corpora & macerant, oraturi Deum pro commoditate anni, & volunt esse hebdomadem rogationum; quos optime refellit Gretserus in Codinum lib. III. cap. IX.

Gretser. in Codin. lib. III. c. IX, (p. 246. edit. Paris. MDCXLVIII.) Male Iunius

ex quadam aberratione tribuunt, quasi vocabulum *διακαινισμος*, quod hebdomadem post pascha, siue hebdomadem renouationis significat, legendum sit, *διακαινισμος* & hebdomadem exinanitioni corporum per ieiunia dicatam denotet; existimantes hanc esse hebdomadem rogationum; quum tamen re ipsa tale ieiunium numquam inter eos fuerit vsitatum. Ut adeo, quemadmodum hoc ieiunium non diu duravit in ecclesia *Occidentali*, nec vniuersaliter in ea receptum fuit, ita planum perspectumque sit, ecclesiam *Orientelem* nihil eius habuisse, sed totam pentecosten, secundum antiquam & vniuersalem ecclesie regulam, semper festam agitasse.

LIBRI VICESIMI PRIMI

CAPVT TERTIVM

DE IEIUNIIS HEBDOMADALIBVS FERIAE QVARTAE ET QVINTAE.

S. I.

De origine horum ieiuniorum.

HACTENVS ieiunia annua veteris ecclesie, quae vertente anno, suis quaeque statis temporibus, obseruari consueverunt, considerauimus. Praeter haec ieiunia, erant etiam hebdomadalia, die *Mercurii* & die *Veneris*, *Latinis* dicta statio-

in notis interpretatur *εβδομαδα διακαινισμος*, hebdomadem rogationum. Male etiam rationem nominis reddens, ait, eam dici *διακαινισμος*, exinanitioni dicatam, quia per illud tempus exinaniant sua corpora & macerant, oraturi Deum pro commoditate anni. Primum, non scribendum *διακαινισμος* sed *διακαινισμος*, ut habent exemplaria Alexandri, rituales libri Graecorum, & codex bibliothecae Angustanae MS. quo continentur euangelia, di-uisis sacris praefata solita, quorum initium, *την τελευτη της διακαινισμος*. Quo circa hebdomas *της διακαινισμος* dicitur quali *septimana renouationis*, *ησ ανανωσει*, quam, Christo resurgente, omnia renouata & instaurata fuerunt. Secundo, tantum abest, ut haec hebdomas ab exinanitione ieiunantiumque inedia nomen inueniret; ut tota illa hebdomade ieiunium soluite moris fuerit. Tullis Balsamon in can. LXIX. apost. qui quum percensuisset dies, quibus ieiunandum est, excipit quartos dies, & parasceues seu ferias sextas quae sunt *πρὸ της ἀποκριας*, seu *ἀποκριω*, ante carnispriuium: & quae sunt *πρὸ της τυροψαγης*, & hebdomadem *της διακαινισμος*. cetera.

nes,

nes, semiieiunia, & ieiunia feriae quartae & sextae, *Græcis τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς*. Sane hæc iam tempore CLEMENTIS ALEXANDRINI & TERTVLLIANI obtinuerunt. Nam CLEMENS [a], describens verum gnosticum suum, siue perfectum christianum, ait: *Novit ipse ieiunii quoque anigmata siue mysteria horum dierum, quarti inquam & parasceves (siue sexti). Dicitur autem ille quidem Mercurii, hic vero Veneris. Hinc ille ieiunat in vita, & ab avaritia, & a libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia.* Intelligit, esse hæc vitia Mercurio & Veneri inter gentiles peculiaris & propria. Non multo post TERTVLLIANVS, disputans contra nonnullos, qui omni religiose statutorum temporum obseruationi sese opponebant, quia apostolus dicat, *Gal. IV, 10. Dies obseruatis & menses & tempora & annos*: ita eos ex consuetudine & obseruantia totius ecclesie confutat [b]: *Si omnem in totum deuotionem temporum & dierum & mensium & annorum erasit apostolus, cur pascha celebramus in annuo circulo, in mense primo? Cur quinquaginta exinde diebus in omni exultatione decurrimus? Cur stationibus quartam & sextam sabbati dicamus? Et ieiunium parasceuen?* Similem in modum ORIGENES [c]: *Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiunium consecratos. Habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus sollempniter ieiunamus.* Et VICTORINVS [d] martyr, qui sæculo tertio extremo vixit, de duobus hisce diebus loquitur, tamquam cum ieiunio religiose obseruatis, ad nonam vsque horam, hoc est, tertiam postmeridianam, siue ad vesperam, aut per superpositionem (vt vocant) vsque in alterum diem. Speciatim narrat, sexto die siue in

(a) Clem. Alex. Strom. VII. p. 877. edit. Oxon. *οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ ἀνίγματα τῶν ἡμερῶν τέτων, τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς, λέγω' ἐπιφημίζοντα γὰρ, ἢ μὲν Ἑρμῆ' ἢ δὲ, Ἀφροδίτης' αὐτίκα νηστείει κατὰ τὸν βίον Φιλάργοντας τε δ' αὐτῶν, καὶ Φιληθονίας' ἵξ' ἂν αἱ πᾶσαι ἐκθύοντα κικλία.*

(b) Tertull. de ieiun. c. XIV.

(c) Origen. homil. X. in Leuitic. tom. I. p. 159. (p. 99. edit. Paris. MDCIII.)

(d) Victorin. de fabrica mundi ap. Cau. histor. litter. tom. I. p. 103. (p. 73. edit. Geneuens. MDCXCIII.) Nunc ratio nouitatis ostenditur, quare dies quartus tetras nuncupatur; quare vsque ad horam nonam ieiunamus, vsque ad vesperam, aut superpositio vsque in alterum diem fiat. -- Sextus dies parasceue appellatur: Hoc quoque die ob passionem domini Iesu Christi, aut stationem Deo, aut ieiunium facimus.

parascœue aut stationem Deo, aut ieiunium fieri ob passionem domini nostri *IESV CHRISTI*. Quod etiam a *PETRO*, ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopo, notatur, qui eadem ætate vixit & paullo post in persecutione *Diocletianea* mortem pro *CHRISTI* religione oppetiit. Ita enim in canone quodam suo loquitur [e]: *Non reprehendit nos quispiam, quartam & sextam feriam observantes, in quibus nobis ieiunare secundum traditionem cum ratione preceptum est. Quartam quidem propter initum a iudeis consilium de proditione domini: sextam autem, quod ipse pro nobis passus sit.*

§. II.

Rationes institutionis eorum.

MVLTA alia istiusmodi testimonia in quarti & sequentium sæculorum scriptoribus, *BASILIO* [f], *HIERONYMO* [g], *AVGVSTINO* [h], *EPIPHANIO* [i], atque auctoris *cano-*

- (e) Petr. Alex. c. XV. Ουκ ἐγκαλέσει τις ἡμῶν παρατηρούμενους τετράδα καὶ παρασκευήν, ἐν αἷς καὶ νηστεύειν ἡμῶν κατὰ παράδοσιν ἐυλόγως προσετέτακτο· τὴν μὲν γὰρ τετράδα διὰ τὸ γενόμενον συμβόλαιον ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῇ παραδοσίᾳ τῆς κυριακῆς, τὴν δὲ παρασκυήν, ὅτι αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαυσε.
- (f) Basil. epist. CCLXXXIX. Ημεῖς μὲν τοιγὲ τετράδιον κατ' ἐκείτην ἐξδομάδα κεινώμεν, ἐν τῇ κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, ἐν παρασκυῇ καὶ τῇ σαββάτῳ. *Nos igitur quater singulis septimanis communicamus, dominica, feria quarta, in parascœue & sabbato.*
- (g) Hieron. in Galat. IV, 10. (p. 140. edit. Paris. MDCXLIII.) Si dies observare non licet, & menses, & tempora & annos, nos quoque simile crimen incurrimus, *quartam sabbati observantes & parascœuen, cetera.*
- (h) Angustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. Vid. sub litt. (m) seq.
- (i) Epiph. hær. I. XXV, §. VI. Τίμη δὲ & συνηθίστηται ἐν πᾶσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης, ὅτε τετράς ἢ προσάββατον νηστεία εἴναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὠρισμένη; Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸ τῆς διατάξεως τῶν ἀποστόλων λέγειν, πῶς ἐκεῖ ὠρίζοντο τετράδα ἢ προσάββατον νηστεῖν διὰ παντός χωρὶς πενητησοῦς; *Quis est vestrum tertianus, qui non in eo consentiat, quantum sextimum feriam sollemniter in ecclesia ieiunio consecratam? Quid si ex apostolorum constitutione petenda nobis sit auctoritas, cur ibi quartæ sextæque ferie ieiunium perpetua lege sancitur, excepta pentecoste?* Id. Exposit. fidei §. XXII. Συνήξεις δὲ ἐπιτέλειται ταχέστατον εἶναι ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, τετράδι, καὶ προσάββάτῳ, καὶ κυριακῇ· τετράδι δὲ, καὶ ἐν προσάββάτῳ, ἐν νηστεία ἕως ὥρας ἐνάτης· ἐπιπέπερ ἐπιφυσήσῃ τετράδι συνελήφθη ὁ κύριος, καὶ τῷ προσάββάτῳ ἐπαυρώθη, καὶ παρόντων ἐκ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείας ἐπιτελεῖσθαι, πληρωμένους τὰ ῥητὰ· ὅτι ἔστιν ἀπαρθῆναι αὐτῶν ὁ νομῆτος, τότε νηστεύσκειν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· δι' ὅλα μὲν τὰ ἔτος ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ αὐτῇ ἑλίχ καθο-

num [k] & *constitutionum* apostolicarum occurrunt. At, quæ iam adlegauimus, ad demonstrandam huius obseruationis antiquitatem satis sunt idonea. Nonnulli horum ieiuniorum originem ex apostolica deriuant institutione. Sic EPIPHANIUS & auctor *constitutionum*. „E quibus, (vt vir quidam doctus [7]) „recte loquitur) intelligi datur, quartæ & parasceues ieiunium „non modo *Epiphani* memoria antiquius, verum adeo etiam „antiquum fuisse, vt longe ante cum ipsis domini apostolis ad „scriptum esset,„ Verumtamen AVGVSTINVS ea non adeo alte repetit, sed potius eorum meminit, tamquam ab ecclesia institutorum, ob rationes ex euangelio petitas, quando ait [m]: *Cur quarta & sexta maxime ieiunet ecclesia, illa ratio reddi videtur,*

λικῆ ἐκκλησίᾳ, ὧμὶ δὲ τετρίδι καὶ προσεββάτω, ἕως ὄρου ἐνάτης, δι-
 χα μόνῃ σὺν πενηκοστῇ ἅλης τῶν πενήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς ἔτε γονυλάσιαι
 γίνονται, ἔτε ἡμεῖς προσέταυται. Sacri conuertus & *synaxes* ab apostolis
 instituta sunt his potissimum diebus; quarta sextaque feria & domini-
 ca. Item quarta, sextaque feria ieiunium ad horam vsque nonam indi-
 catur, propterea quod quarta feria comprehensus est dominus, & sexta in
 crucem sublatas. Ideo per illos dies ieiunandum esse decreuerunt apostoli,
 vt impleretur illud, quod scriptum est: Quom sublatas fuerit ab illis spon-
 sus, tunc ieiunabunt. -- Istinismodi ieiunium toto anno in ecclesia catho-
 lica diligenter obseruatur: quarta sextaque feria ad horam vsque nonam:
 exceptis quinquaginta pentecostes diebus, quibus neque γενεα slectuntur,
 neque ieiunium indicitur.

(k) Can. apost. LXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης,
 ἢ ψάλτης, τὴν ἀρίαν τεσσαρακοστὴν καὶ ἡστένη, ἢ τετράδα ἢ παρασκευὴν,
 κενταροεῖδω ἐκτός εἰ μὴ δι' ἀδελφίαν σωματικὴν ἐμποδίζουτο: ἐὰν δὲ λαϊκὸς ἢ,
 ἀφροεῖδω. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector,
 aut cantor, sanctum quadragesimam non ieiunat, vel seriam quartam vel
 parasceuen; deponatur; præterquam si per imbecillitatem corporalem im-
 pediat: Sin vero laicus sit, segregetur.

Constitut. lib. V. c. XV. τετράδα δὲ καὶ παρασκευὴν προσέταξεν ἡμῶν νη-
 σεῖν: τὴν δὲ διὰ τὴν προδοσίαν, τὴν δὲ διὰ τὸ πάθος. In quarta feria & in
 parasceue iussit nos ieiunare; in illa quidem propter prodicionem, in hac
 vero propter passionem. Lib. VII. c. XXIII. αἱ δὲ ἡστένη ἑμῶν μὴ ἔσῳσαν με-
 τὰ τῶν ὑποκριτῶν ἡστένησι γὰρ δευτέρῃ σοββάτων καὶ πέμπτῃ ἑμῆς δὲ ἢ τὰς
 πέντε ἡστένηστε ἡμέρας, ἢ τετράδα καὶ παρασκευὴν. κ. τ. λ. Ieiunata ve-
 stra ne sint cum hypocritis: ieiunant enim secunda & quinta sabbatorum:
 vos vero aut quinque diebus ieiunate, aut quarta feria & parasceue.

(l) Beuereg. cod. canon. vindic. lib. III. c. X. §. II.

(m) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan.

quod considerato euangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, consilium reperitur ad occidendum dominum fecisse iudei. Intermissio autem vno die, cuius vespera dominus cum discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei, quem vocamus quintum sabbati, deinde raditus est nocte, quæ iam ad sextam sabbati, qui dies passionis eius manifestus est, pertinebat. Hoc ergo die intermissio, passus est dominus (quod nullus ambigit) sexta sabbati: Quapropter & ipsa sexta recte ieiunio deputatur. PETRVS [u] Alexandrinorum antistes eamdem rationem obseruationi horum ieiuniorum assignat; ita quoque auctor consuetudinum & VICTORINVS in locis iam adlegatis. Ut adeo, quæcumque horum ieiuniorum origo fuerit ratione temporis, veteres certe in causa institutionis eorum generatim consensisse videantur, quod celebrata fuerint, ob prodicionem & crucifixionem domini nostri IESV CHRISTI, factam hisce diebus, quos ecclesia in perpetuam rei memoriam singulis hebdomadibus obseruandos duxerit.

§. III.

Quomodo discreparint a ieiunio quadragesimali & reliquis omnibus, ratione durationis.

NOTANDVM autem est, hæc ieiunia, vtpote singulis hebdomadibus per vniuersum annum, exceptis quinquaginta diebus inter pascha & pentecostem, continuo vsitata, non tanta cum asperitate obseruari consueuisse, quanta quidem tempore quadragesimæ fuerit adhibita. Nam ieiunium quadragesimale, vti ante ostendimus, communiter ad vesperam vsque durabat cuiuslibet diei, quo celebrabatur: Hæc autem ieiunia non diutius quam ad horam nonam, hoc est tertiam postmeridianam, durabant, nisi quis sponte sua ad vesperam vsque vel per superpositionem (vt VICTORINVS loquitur) vsque in alterum diem producere illa vellet. Et hanc ob causam communiter vocantur *stationes & semiieiunia*; quia hisce diebus conuentus ecclesiasticos ad horam tertiam pomeridianam, nec longius, continuabant; quum contra ea perfectum ieiunium numquam ante vesperam finiri crederetur. TERTVLLIANVS sepe de iis loquitur sub hisce reconditis appellationibus, mul-

(u) Petr. Alexandr. c. XV. Vid. sub litt. (c) anteced.

tis in locis præter ea, quæ iam adduximus. Loco quodam [o] ea vocat *stationum ieiunia*. Aliis in locis tria genera abstinentiæ [p] distinguit sub nominibus *ieiunationum*, *xerophagiarum* & *stationum*. Vbi per ieiunationes intelligit ieiunia completa, ad vesperam producta; per xerophagias, abstinentiam a carnibus & esum aridorum; & per stationes, ieiunia ad horam vsque nonam. Quæ proinde vocat *officia* [q] *recusati vel recisi vel retardati pabuli*. Et rursus [r], *disciplinam gula frenos induentem per nulas interdum vel seras vel aridas escas*. In quibus distinctionibus omnibus vnusquisque facile videbit, stationes & semiieiunia poni ad denotanda ieiunia hebdomadalia feriæ quartæ & sextæ, quæ apud catholicos tantum ad horam vsque nonam durabant, TERTVLLIANO quantumvis & *Montanistis* protrahenda ea esse ad vesperam vsque vigentibus, nouamque reuelationem & auctoritatem, a spiritu sancto pro ista impositione acceptam, adlegantibus. Ecclesia autem veteri suæ constanter adhærebat consuetudini, hæc ieiunia ad horam vsque nonam, nec longius, producens, sicut ex iis apparet, quæ de illis suo tempore narrat EPIPHANIVS, loquens de consuetudinibus ecclesiæ catholiæ: *Quarta [r] & sexta feria, inquit, ieiunium ad horam vsque nonam ducimus*. Et rursus: *Ieiunium toto anno in ecclesia catholica diligenter obseruatur, quarta sextaque feria ad horam vsque nonam, exceptis quinquaginta pentecostes diebus*. Hinc PRVDENTIVS, describens passionem *Fructuosi*, episcopi & mar-

(o) Tertull. de ieiun. c. XIII. Ecce conuenio vos & præter pascha ieiunantes, citra illos dies, quibus ablati sunt sponsum, & *stationum semiieiunium* interponentes, & vos interdum pane & aqua victitantes, vt cuique visum est.

(p) Ibid. c. I. Argunt nos, quod ieiunia propria custodiamus, quod *stationes* plerumque in vesperam producimus, quod etiam *xerophagias* obseruamus, siccantes cibum ab omni carne & omni iurulentia & vuidioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus. Cap. XI. Propterea per singulas direximus species *ieiunationum*, *xerophagiarum*, *stationum*, vt, dum recensemus secundum vtriusque testamenti paraturam, quartam proficiant *recusati vel recisi vel retardati pabuli* officia, eos retundamus, qui hæc velut vacantia infirmant.

(q) Ibid. c. XI. Vid. sub litt. anteced. (p).

(r) Ibid. c. I.

(s) Epiphian. exposit. fid. §. XXII. Vid. Græca §. II. sub litt. (i) pag. 276.

tyris *Hispanici*, introducit eum pro se ipso ita respondentem [t]:

Ieiunamus, (ait) recuso potum:

Nondum nona diem resignat hora.

Vbi ad horam dici, ad quam hæc ieiunia continuabantur, manifesto respicit. Et alio loco [u]:

Nona submissum rotat hora solem,

Partibus vix dum tribus euolutis.

Quarta deuexo superest in axe

Portio lucis.

Nos, breuis voti dape vindicata,

Soluimus festum, fruimurque mensis

Adfatim plenis, quibus imbuetur

Prona voluptas.

Quibus in verbis τὸ festum denotat quemdam istiusmodi diem stationis, quo religiosos conuentus in ecclesia celebrabant, diuino cultui deuote vacabant, eucharistiam recipiebant, & tum ad horam nonam conuentum soluebant, vadebantque ad sumendum cibum.

§. IV.

Quibus sollempnibus ritibus obseruari consueuerint.

VNDE discimus, hosce stationum dies non solum cum ieiunio obseruari consueuisse, sed cum religiosis etiam conuentibus, & sollempnibus Dei cultibus in ecclesia, cum perceptione eucharistiæ, vsitatisque dici dominicæ facris, in singulis partibus, nisi quod sermo fortassis omissus fuerit, qui nunquam omitebatur die dominica. AMBROSIVS, auditores suos ad obseruanda vsitata ecclesiæ ieiunia adhortans, similia de ratione obseruandi hos stationum dies dicit. De ieiunio quadragesimali admonet ipsos, vt cibi sumtionem ad finem vsque dici [x] differant, quia hæc communis ratio obseruandi quadragesimam erat; Dicit autem, plerosque esse eiusmodi dies,

(t) Prudent. Peristeph. hymn. VI.

(u) Id. cathemerin. hymn. VIII.

(x) Ambros. homil. VIII. in psalm. CXVIII. vers. LXII. Differ aliquantulum, non longe est finis dici. Immo plerique sunt eiusmodi dies, vt statim meridiano horis adueniendum sit in ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio.

vt statim meridianis horis adueniendum fit in ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio siue eucharistia, & tum ieiunium solui. Quibus verbis vt manifesto indicat, ieiunium stationum breuius fuisse ieiunio quadragesimali, ita diserte adfirmat, ipsos hisce diebus religiosos conuentus in ecclesia agitalse a meridie, seque in canendis hymnis & recipienda eucharistia exercuisse. Atque hæc cum iis congruunt, quæ TERVLLIANVS, BASILIVS & SOCRATES hac de re narrant, (quemadmodum alibi [*] ostendimus;) hac solum cum differentia, vt SOCRATES dicat, *Alexandriæ* hisce diebus sermones fieri & reliqua cuncta, quæ ad collectam pertineant, excepta mysteriorum celebratione: Qua in re ista ecclesia singularem & diuersam ab aliis ecclesiis omnibus consuetudinem sequuta est.

S. V.

Quomodo catholici & Montanistæ de eorum obseruatione disputarint.

ATENIM VERŌ hæc differentia nullam hac in re, nec in vllis aliis ritibus & consuetudinibus, contentionem peperit in ecclesia catholica, quia res istæ indifferentes erant per se, & ecclesia eas semper peragebat, iustam & æquam habens christianæ libertatis rationem, quandoquidem nullum expressum mandatum pro illis in verbo Dei suppetebat. Ecclesia eas numquam hominum imponebat conscientis, tamquam diuinas præceptiones, sed commendabat tantum, vt laudabiles institutiones ecclesiasticas, aut ad summum vt consuetudines ex antiqua oriundas traditione, & (secundum opinionem quorundam) ex praxi apostolica. Hinc licet summi etiam viri accurate eas obseruarent, (vti SOCRATES [y] de *Theodosio* iunioris obseruat, quod ieiunaret frequentissime ac præsertim quarta & sexta feria, idque egerit *χριστιανίζειν ἐσπεδακώς*, christianæ religionis ritus exacte obseruare contendens:) tamen,

(*) Lib. XIII. cap. IX. §. II. vol. V. p. 282. 283. 284.

(y) Socrat. lib. VII. c. XXII. *καρτερὸς δὲ ἔτιος ἦν, ὡς καὶ κολὸς καὶ καὶ μὲν γενοῦσας ἰσομένειν ἠπεύειν τὲ τὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα τοῖς καλεμένοις τετραδάς καὶ πεντακθεαῖς ἡμέραις καὶ τῶτο ἐποίει, ἄκρος χριστιανίζειν ἐσπεδακώς.* Fortitudo

si quos sua infirmitas vel muneris sui ratio impediret, quo minus in horum dierum obseruatione tantum studii, quantum quidem alii, possent ponere, tum illis indulgebatur venia, nec vlla censuræ ecclesiasticæ seueritas præter admonitionem adhibebatur. Clerici quidem, episcopi, presbyteri, diaconi & omnes ordines inferiores, ad ecclesiam pertinentes, per quosdam canones [z] hæc & alia ieiunia sub pœna depositionis & degradationis obseruare iubentur: Neque hoc iniquum credebatur, quia haud alia ipsis esse solebat occupatio, quam vt adsidue vacarent sacris ecclesiæ. Verum nec hoc ipsum indomitæ ac morosæ *Montanistarum* asperitati faciebat satis. Nam hæc ieiunia ab ortu diei ad vesperam vsque producebant, omnesque homines illa obseruare volebant, non vt vsitas consuetudines & ritus ecclesiæ, sed vt necessarias nec vlllo modo negligendas præceptiones Dei, nuper orbi datas per nouam inspirationem *SPIRITVS SANCTI*, loquentis in magno ipsorum propheta *Montano*, quem a Deo auctoritatem accepisse dicitabant præscribendi ecclesiæ multo perfectiores leges ac regulas vitæ, quam quæ ab apostolis essent traditæ. Hæc erat disputatio inter illos & ecclesiam, quemadmodum ex libro apparet *TERTVLLIANI de ieiuniis aduersus Ppsychicos*, vt maledice contumelioseque appellat catholicos, quando contra ecclesiam pro defendenda noua *Montanistarum* hypothese scribit. Non de eo disceptabatur, Num ecclesia habeat aliquam potestatem instituendi dies ieiunii in suam ipsius adificationem. Hanc enim illa sibi numquam non vindicabat exercebatque, quemadmodum ex tota hac dissertatione de ieiuniis eius liquet; nec non ex eo, quod de illa *TERTVLLIANVS* dicit: quod episcopi ecclesiæ [a] præter statuta & ordinaria annua & hebdomadalia ieiunia, plebi quisque suæ mandare ieiunia asso-

---

ac tolerantia tanta in eo fuit, et algorem pariter & æstium generoso animo sustinere; ieiunaret etiam frequentissime, ac præsertim quarta & sexta feria. Idque agebat, christiane religionis ritus accurate obseruare con-
tendens.

(z) Can. apostol. LXIX. Vid. §. II. sub litt. (k) pag. 257.

(a) Tertull. de ieiun. c. XIII. Episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent, interdum ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa.

leant interdum ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticae causa, *Montanista* autem noua ieiunia sua imponere satagebant, tamquam leges diuinas ex speciali mandato *SPIRITVS SANCTI*. Vnde est, quod *APOLLONIVS*, vetustus scriptor ecclesiasticus, *EVSEBIO* [b] memoratus, *Montanum* incuset, quod ieiunia per leges imposuerit. Quae ieiuniorum per leges impositio eo accipiatur, oportet, quod ieiunia iniungere ausus sit, tamquam ex diuino praecipio sibi ex noua, quam venditabat, inspiratione *SPIRITVS SANCTI* dictato, necessario obseruanda. Alias enim episcopi ecclesiae de eodem crimine argui potuissent; quia certum est, eos ieiunia & aduentitia & fixa, cum aequa tamen & iusta humanarum legum libertate, in beneficium & aedificationem populi instituisse. Atque hac in re, puto, vera differentia inter utrosque constitit. Vna pars iusta pollebat auctoritate praescribendi aptas regulas de ieiunando ad bonum ordinem & aedificationem, suaeque auctoritate hunc solum in finem utebatur, suos intra limites sese tenens: Altera autem pars nullam prorsus auctoritatem habebat, utpote qui non erant gubernatores & doctores ecclesiae, & nihilo tamen secius diuinam sibi arrogabant auctoritatem imponendi ecclesiae necessarias & vniuersales ieiuniorum leges, quasi ex peculiari impulsu & mandato *SPIRITVS SANCTI*. Et hanc ob causam schisma faciebant, nouamque communionem & conuenticula instituebant contra ecclesiam, eo quod haec oraculis & inspirationibus eorum, quas a spiritu impostore profectas sciebat, morem gerere recusaret.

S. VI.

Quomodo ieiunium feriae quartae commutatum sit in ieiunium sabbati in ecclesiis Occidentalibus.

VNA adhuc res superest, quam de hisce ieiuniis hebdomadalibus par est adnotemus, nempe vnius eorum a die quarta ad sabbatum translatio in ecclesiis *Occidentalibus*. In eccle-

(b) Ap. Euseb. lib. V. c. XVI. Ἐπίσ. Ἰσὶν ὁ Ἰουλιανὸς ἠγόρευεν ἡμετέρας.

ſia *Orientali* ſabbatum ſemper feſtum fuit, in eoque ieiunium interdicitum. Atque ita viri quidam docti ab initio in eccleſia etiam *Occidentali* obtinuiſſe exiſtimant, quemadmodum ſupra [*] libro ultimo obſeruauimus. Vtcumque autem eſt, id certum eſt, circa tempus concilii *Illiberitani* ſabbatum in quibusdam eccleſiis *Occidentalibus* ieiuniis fuiſſe deputatum. Nam concilium illud hoc die ieiunium celebrari [e] iubet in eccleſiis *Hiſpanicis*. Et AVGVSTINVS [d] *Romæ* & in aliis quibusdam *Occidentalibus* & *Africanis* eccleſiis eo die ieiunatum eſſe fidem nobis facit. Vt adeo in omnibus iſtis locis aliquamdiu ſingulis hebdomadibus tres dies habuerint eſuriales, ſabbato duobus reliquis adiecto. Progrediente autem tempore ieiunium ſabbati pluris fieri cœpit, quam ieiunium feriae quartæ, quod gradatim neglectum vel omiſſum fuit, donec tandem, vt vir quidam eruditus [e] obſeruauit, in omnibus eccleſiis, quæ ſabbato ieiunare cœperant, feriae quartæ ieiunium proſus deſineret.

(*) Lib. XX. c. III. §. VI. pag. 60.

(c) Concil. Illiberit. c. XXVI. Errorem placuit corrigi, vt omni ſabbati die ieiuniorum ſuperpoſitionem celebremus.

(d) Auguſtin. epil. LXXXVI. ad Caſulan. Vid. lib. XX. cap. III. §. VI. ſub litt. (r) & (s) pag. 61.

(e) Albaſpin. obſeruauit. lib. I. c. XIII. Notandum porro, ſimulac ſabbatis ieiunari cœptum eſt, apud Latinos diei Mercurii ieiunium deſuiſſe & in ſabbatum tranſmiſſum eſſe.

LIBER VICESIMVS SECVNDVS
DE RITIBVS NVPTIALIBVS, IN
ANTIQA ECCLESIA OBSERVATIS.

CAPVT PRIMVM

DE HAERETICIS, QVI MATRIMONIVM
DAMNARVNT, VEL VILIPENDERVNT SVB MA-
IORIS PVKITATIS ET PERFECTIONIS OBTEN-
TV; ET DE ILLIS ETIAM, QVI COMMVN-
ONIS VXORVM ET FORNICATIONIS
DEDERVNT LICENTIAM.

§. I.

Communio vxorum primum tradita a Simone Mago.

ANTEQVAM ad historiam praxis ecclesiasticæ, ratione sancti officii matrimonii diuersorumque rituum & consuetudinum in celebratione illius observatarum, me conferam, non ab re fuerit pauca quædam de illis dicere hæreticis, qui statim post, prima iacta euangelii fundamenta ad vilipendendum & contemnendum matrimonium, vel aperte illud, tamquam rem illicitam sub euangelio, maioris puritatis & perfectionis ab euangelio requisitæ obtentu, damnando; vel licentiam communionis mulierum & promiscuæ fornicationis indulgendo sese applicauerunt. Quamquam Deus matrimonium tamquam honorificum ordinem in statu innocentie instituit, & seruator noster id vt tale concessit, ad primitiuam illud reducens institutionem; apostolus quoque dixit: *Honorable connubium inter omnes & torus immaculatus*: Tamen, quemadmodum spiritus pronuntiarat, statim oriebantur, qui a fide deciscerent, spiritibus addicti fallacibus ac doctrinis demoniorum, prohibentes contrahere matrimonia; & alii, qui homines fornicationem licenter & impune committere docerent. Hæc posterior doctrina contra fidem a *Simone Mago* hæresiarcha illico diffeminata est.

Nam, narrante AVGVSTINO [a], *docebat detestandam turpitudinem indifferenter utendi feminis.* Quod EPIPHANVS [b] etiam & IRENAEVS affirmat, quando *Simonem* venerabile coniugium corrupisse dicunt, dum consuetudinem cum scorto nomine *Helena* habuerit omnique se in libidinum genere volutarit. THEODORETVS [c] de impietate eius loquitur paullo distinctius, narrans nobis doctrinae eius fundamentum, quod docuerit, prophetas angelorum, qui mundum condiderint, ministros fuisse: itaque ipsum sectatores suos iussisse nullam eorum habere rationem, nec legis minas pertimescere, sed tamquam liberos facere, quae vellent. Non enim per bonas actiones, sed per gratiam ipsos salutem consequuturos. Qua de causa, qui huius fuerint sectae, libere omnem libidinem & praestigiarum omne genus exercuisse, amatoria quaedam & pellicentia vsurpantes, & quaecumque alia incantatores soleant, velut diuina mysteria obcuntes. Quae omnia bene congruunt iis, quae de eo strictim tradunt DAMASCENVS [d] & auctor haeresis *Prædestinatiaporum*, a IACOBO SIRMONDO [e] in lucem editus,

(a) Augustin. de haesef. c. I.

(b) Epiphan. haesef. I. Simon. al. XXI. §. II. *γυναικα γάρ τινα ἐαυτῷ εὐράμενος ἡμεβιάδα, Ἐλένην τῆνομα, ἀπὸ τῆς Τυρίων ἑρμωμένην ἄγετο, μὴ ὑποφαιῶν συνάφειαν ἔχειν πρὸς ταύτην ἐν παραβύσῳ δὲ ἀσχερότητι συμπεριπλεόμενος τῇ γυναικί ὁ γόνος. Paganam quamdam mulierculam nomine Helenam nactus, ruitiva Tyriam, sibi eam copulat, quacum palam nullam se habere consuetudinem simulans, homo uasfer clam omni se in libidinum genere volutabat.* Iren. lib. I. c. XX. Hic Helenam quamdam, quam ipse a Tyro ciuitate Phœnicæ quæstuariam quum redemisset, secum circumducebat, cetera.

(c) Theodoret. fabul. haesef. lib. I. cap. I. tom. 3. p. 192. 193. *τὰς δὲ προφῆτας πᾶν ἀγγέλων ὑπεργὰς γεννηθέντες τὰς δὲ εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐπέλευσε μὴ προσέχειν ἐκείνοις, μὴ δὲ φρίττειν τῶν νόμων τὰς ἀπειλὰς, ἀλλὰ πράττειν ὡς ἐλευθέρως ἄπερ ἐθελήσωσιν ἃ γὰρ διὰ πράξεων ἀγαθῶν, ἀλλὰ διὰ χάριτος τεύξειεν τῆς σωτηρίας ἃ δὴ χάρις, οἱ τῆς τάτης συμμορίας πῆσαν ἐτόλμων ἀσέλγειαν, καὶ μαχηματικῆς ἐχρῶντο παντοδαπῆς, ἐρωτικὰ τινα καὶ ἀγάγῃμα μηχανώμενοι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῆς γοητείας ἴδια ὡς θεῶν μετιόντες μυστήρια.*

(d) Damascen. de haesef. p. 576. Simoniaci a Simone Mago, qui Petri apostoli temporibus ex vico Samariae, qui Githo dictus est, fuit. Hic quum Christi nomen tantum vendicaret, concubitum passim sine delectu corporum docebat.

(e) Prædestinat. lib. I. c. I. Dicebat castitatem ad Deum non pertinere, Deum mundum non fecisse.

qui

qui *Simonem* promiscuum usum mulierum docuisse narrant & dixisse, castitatem ad Deum non pertinere, quandoquidem mundus non a Deo, sed ab angelis factus sit.

§. II.

Deinde a Saturnilo & Nicolaitis, aliisque pluribus.

PRAECIPVVS quidam *Simonis* discipulus fuit *Saturnilus* vel *Saturninus Syrus*, qui *Simonis* turpitudinem confirmavit, vti AVGVSTINVS [f] dicit, idque ex eadem ratione, nimirum quod Deus non curet mundum vtpote non ab ipso, sed a certis angelis, praeter conscientiam ac voluntatem eius, fabricatum. Alii eum matrimonium & liberorum procreationem generatim damnasse, primumque omnium matrimonium opus diaboli aperte appellasse, dicunt. Ita IRENAEVS [g], EPIPHANIVS [h], THEODORETVS [i] & alii post illos. Fortassis utramque opinionem fuit, aduersus legitimum matrimonium aequaliter iniuriosam. Neque enim hominibus, matrimonio sese acriter opponentibus, inusitatum fuit, ipsi impudicitiae & fornicationi magis fauere.

NICOLAITAE omnibus scriptoribus *Simonis Magi* vestigiis in docenda fornicationis licentia instituisse dicuntur. Atque haec doctrina & opera *Nicolaitarum* creduntur esse, damnata in apocalypsi *S. Ioannis*. Certum enim est, fuisse eo tempore, qui homines docerent committere fornicationem, quemadmodum ex reprehensione apparet, qua ecclesiae *Thyatirensis* angelus adfectus legitur *Apoc. II, 20. Habeo aduersum te pauca, quod permittis mulierem Iezabel, quae se dicit prophetissam, docere & seducere seruos meos, ut scortentur.* Vnde viri quidam docti existimant, quod doctrina *Iezabel* eadem fuerit, quae doctrina *Nicolaitarum*,

(f) Augustin. de haeret. c. III. Saturninus turpitudinem Simonianam in Syria confirmasse perhibetur: qui etiam mundum solos angelos septem praeter conscientiam Dei patris fecisse dicebat.

(g) Iren. lib. I. c. XXII. Nubere & generare a Satana dicunt esse.

(h) Epiphan. haeret. XXIII. §. II. τὸ γαμεῖν καὶ τὸ γεννᾶν ὁ αὐτὸς ἀγγέλῳ ἐν τῇ Σατανᾷ ὑπέρχεν λέγει. *Proxores ducere liberosque gignere ab Satana esse circulator idem pronuntiat.*

(i) Theodoret. haeret. fab. lib. I. c. III. τὸν δὲ γέγονεν ἴστος πρῶτος τῆ διαβόλης διδασκαλίαν ἀνέμαρτε. *Nuptias hic primus omnium diaboli doctrinam appellauit.*

et quod diuersa duntaxat nomina fuerint eorumdem hominum. Nam omnes scriptores ecclesiastici in eo consentiunt, *Nicolaitas* hanc doctrinam fouisse. IRENAEVS [k], TERTULLIANVS [l] & EPIPHANIVS [m] *Nicolaum*, vnum e septem diaconis, huius hæresis auctorem esse statuunt. Alii autem ipsum excusant, dicuntque fuisse doctrinam ab eis adsumtam, qui se *Nicolaum* sequi dixerint, adducentes quoddam eius adagium, cuius non fuerit istiusmodi sensus. Ita CLEMENS ALEXANDRINVS [n] semel atque iterum eum defendit: Similiter EVSE-

(k) Iren. lib. I. c. XXVII. Nicolaitæ magistrum quidem habent Nicolaum, vnum ex septem, qui primi ad diaconium ab apostolis ordinati sunt: qui indiferece viuunt.

(l) Tertull. de præscript. c. XLVI. Alter hæreticus Nicolaus emerfit, hic de septem diaconis, qui in actis apostolorum allekti sunt, fuit.

(m) Epiphani. hæres. XXV. Νικόλαος γέγονεν εἰς ἀπὸ τῶν ἐπτὰ διακόνων, --- ὕστερον δὲ τῶν ὑπέδου ὁ διάβολος, καὶ ἐξηπάτησεν αὐτῶν τὴν καρδίαν τῆ αὐτῆ πλάνῃ τῶν ποσειδημένων παλαιῶν, καταγεωθῆναι μαιζόνως ὑπὲρ τὰς πρώην. κ. τ. λ. Nicolaus e numero VII diaconorum fuit --- Postea in eum sc. diaboliis insinuaui, eiusque mentem veterum illorum, quos commemorauimus, erroribus imbuere, ut etiam maius ipsi, quam iisdem illis uulnus infligeret.

(n) Clem. Alex. Stromat. II. p. 490. 491. Τοῖστοι δὲ καὶ ἐι Φάσκοτες ἑαυτὰς Νικόλαον ἔπειθαι, ἀπομιμηθέντες τι τὰνδράς Φέροντες ἐκ παρατροπῆς, τὸ δὲν παραχρησθῆναι τῆ σαρκί· ἀπὸ δὲ μὲν γενναῖος κολάειν δὲν ἐδίδα τὰς τε ἡδονὰς, τὰς δὲ ἐπιθυμίας· καὶ τῆ ἀσκήσει ταύτη καταμαρμαίνων τὰς τῆς σαρκὸς ὀργὰς τε καὶ ἐπιθυμίας. Tales sunt etiam, qui dicunt se sequi Nicolaum, adducentes quoddam eius uiri adagium, sed ab eis detortum, nempe oportere carnis abuti: Sed ille quidem in præclaris significabat, oportere uoluptates arce-re & cupiditates, & hac exercitatione marcidias flaccidasque reddere carnis appetitiones & insultus. Id. Stromat. III. p. 522. 523. Ἐπιμνηθῆμεν δὲ καὶ τῆς τῶν κατὰ Κροποιόρτην ἀθέσιας γενναίων κοινωσίας περὶ τε Νικόλαον γήσεως διαλεχθέντες, ἐκείνο παρελείπομεν ὡραῖον, Φασί, γενναῖα ἔχων ἔτος, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν τῆ σωτηρίας, πρὸς τῶν ἀποστόλων διειδίδεις χριστοτύπων, εἰς μέσον ἀγκυρῶν τῶν γενναίων, γῆμασι τῶ βελομένῳ ἐπέτροφον· ἀλλὰ καὶ γὰρ εἶπαι Φασί τὴν πράξιν ταύτην ἐκείνη τῆ Φωνῆ, ὅτι παραχρησθῆναι τῆ σαρκί· δεῖ καὶ δὴ κατακολαθῆσαντες τῶ γενναίῳ τῶ τε εἰρημένῳ ἀπλῶς καὶ ἀβασκανίας, ἐμπορεύσασιν ἀνάληψιν, εἰ τὴν ἀρεσὴν αὐτῶ μετίοντες· πυνθάνομεν δ' ἔργαγε τὸν Νικόλαον μηδεμίαν ἑτέραν, πρὸ ἢ ἔργαμεν, κρησθῆναι γενναί· τῶν δ' ἐκείνη τέκτων θηλείας μὲν, καταγεροσάμα κερθέντες, ἀφ' ὅσων δὲ διαμῆναι τὸ εἶόν ὡς ἔταος ἔχοντων, ἀποβολὴ πάθος ἦν, εἰς μέσον τῶν ἀποστόλων ἢ τῆς χριστοτυπέων ἐκκυκλήσας γενναί· καὶ ἢ ἐγκράτεια τῶν περισπαδίστων ἡδονῶν, τὸ παραχρησθῆναι τῆ σαρκί· ἐδίδοσαν. Memimus nefaria quoque ex Carpocratis sententia mulierum communiōnis. Quum autem de dicto Nicolai loqueremur, illud prætermissimus. Quum formosam, auuit, haberet uxorem, & post seruatoris adfuntionem

BIVS [o], THEODORETUS [p] & AVGVSTINVS [q]. Inter omnes autem in confesso est, aut ipsum, aut ipsius discipulos talem inuexisse doctrinam, quæ condemnatur tamquam doctrina & opera Nicolaitarum in apocalypsi Ioannea. Postea propagata est a Prodicto, impuræ sectæ Adamitarum auctore, atque a Carpocratianis & Gnosticis, quorum turpitudinibus fusius enarrandis heic immorari necesse non est.

ei fuisset ab apostolis exprobrata zelotypia, in medium adducta muliere, permissa, cui vellet, cum nubere. Auunt enim hanc actionem illi voci consentaneam, quæ dicit, quod carne abuti oporteat. Proinde eius factum & dictum absolute & inconsiderate sequentes, qui eius hæresin persequuntur, impudenter effusque fornicantur. Ego autem audio Nicolaum quidem nuptiam quam vlla alia, quam ea, quæ ei nupsit, vxore usum esse; & ex illius liberis, filias quidem concessisse virgines, filium autem permixsisse inconvuptum. Quæ quum ita se habeant, vitii erat depulso atque expurgatio, in medium apostolorum circumactio vxoris, cuius dicebatur laborare zelotypia: & continentia a voluptatibus, quæ magno studio parari solent, docebat illud, Abuti carne, hoc est, exercere carnem.

(o) Euseb. lib. III. c. XXIX. Ἐπὶ τέτων δὴτα καὶ ἡ λεγομένη τῶν Νικολαϊτῶν αἵρεσις, ἐπὶ σμικρότατον συνέση χρόνον ἢς δὴ καὶ ἡ τῶ Ἰωάννη ἀποκαλύψις μεημονέει. Ἔτοι Νικόλαος ἓνα τῶν ἀμφὶ τὸν Στέφανον διακόνων πρὸς τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῆ τῶν ἐνδεῶν φεραπείᾳ προκεχειρισμένων ἤρχεν, ὅγε μὴ Ἀλεξάνδρου Κλήμεντος ἐν τρίτῳ σημειεῖ ταῦτα περὶ αὐτῶ κατὰ λέξιν ἰσορεῖ ὠραίων, Φασὶ γυναικα ἔχων, καὶ τὰ ἐφεξῆς. Sub idem tempus hæresi, quæ dicitur Nicolaitarum, brevissimo temporis spatio permansit, cuius etiam mentio sit in revelutione Ioannis. Hi Nicolaum quemdam, unum ex illis, qui ad curam inopum gerendam una cum Stephano ab apostolis constituti fuerant ministri, sectæ suæ auctorem iactabant. De hoc autem Clemens Alexandrinus in tertio operis, quod *σρωματεὺς* inscribitur, libro hæc narrat ad verbum, Quam haberet formosam vxorem, cet. vid. sub litt. anteced. (n).

(p) Theodoret. hæret. fabul. lib. III. c. I. ἡ Νικολαϊτῶν αἵρεσις, ἔ μόνον ἐξ ἀνομίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀπολαυσίας συνέση σφίσερον δὲ τὰ περὶ ταύτης ὁ Κλήμεντος ἐδίδαξεν. κ. τ. λ. Nicolaitarum hæresis non solum ex amentia, verum etiam ex intemperantia conflata est. De huc Clemens apertius docuit. cetera.

(q) Augustin. de hæres. c. V. Nicolaitæ a Nicolao nominati sunt, vno, vt perhibetur, ex illis septem, quos apostoli diaconos ordinarant. Ille quum de zelo pulcherrimæ coniugis culparetur, velut purgandi se causâ permixsisse ferret, vt ea, qui vellet, vteretur. Quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet vsus indifferens seminarum.

§. III.

Vnde calumnia gentilium aduersus christianos generatim orta, quod turpitudines in religiosis conuentibus suis exercerent.

OBSERVAMVS tantum, ex hisce impuris praxibus sectarum, nomine christianorum sese appellantium, vulgarem illam gentilium calumniam aduersus christianos generatim ortam esse, quod turpitudines in religiosis conuentibus suis exercerent. Nam quædam harum sectarum non solum fornicationem & quasuis impuritates communiter committebant, sed eas quoque in religionis suæ adoptabant mysteria. CLEMENS ALEXANDRINVS [r] speciatim *Carpocratianos* hoc nomine accusat; & THEODORETVS [s] *Adamitas*, sectatores *Prodicii*, qui *Carpocratis* fuit discipulus. EPIPHANIVS [t] & AVGVSTINVS addunt illis *Gnosticos*. De quibus AVGVSTINVS obseruat, quod, vt diuersis appellentur nominibus in diuersis mundi partibus,

(r) Clem. Strom. p. III. οἱ δὲ ἀπὸ Καρποκράτης καὶ Ἐπιφάνους ἀναγόμενοι, κινῶντες εἶναι γυναικῶν ἐξέσθω ἐξ ὧν ἡ μέγιστη κατὰ τὴν ἐνάμητος ἐξέσθω βλασφημία. *Qui a Carpocrate descendunt: & Epiphane, censent oportere uxorē esse communem: a quibus contra nomen Christi maximum emanant efferum.*

Vid. Philastr. hæres. X. (bibliothec patr. tom. V. p. 707. 708. edit. Lugdun. MDCLXXVII.) Floriani sive Carpocratiani, dicuntur negantes iudicium atque resurrectionem, Christum natum de virgine non credentes, omnemque resurrectionem in filiorum procreatione nefandæ coitus æstimantes consistere, vt in ecclesia sua post occasionem solis lucernis exstinctis misceri cum mulierculis non dubitauerint, legis præceptum implere putantes: *Nascimini & multiplicamini*. Iudaismo potius & paganitati parere nefandæ, quam christiana: veritati acquiescere propitantes, pecudamque potius vitam & alimentiam detinentes, quos & scriptura vitæ pecudum comparauit.

(s) Theodor. hæret. fabul. lib. I. c. VI. Προδίκους δὲ τῆτοι διδιδέξμενοι τὴν τῶν κληρικῶν ἀδελφῶν συνήθειαν ἀλλοιωσάμενοι ἐτος προφανῶς λαμβάνου τοῖς Καρποκράτους προτιθέμεν ἄρχοντας κινῶντες γὰρ εἶναι τὰς γυναῖκας κοινωδέτηται & δι' χάριν αὐτῶν ἐν τοῖς κινῶνσι μένει τὸ λαχνηαῖον οὗς ἐκποδῶν ποικίμενοι, ἕπερ' ἀνέκατος ἐπέταξε συνειρημένῳ ἀλλὰ δὴ καὶ τελετῆν τὴν τοιαύτην ἀπολασίαν ἐπιλαμβάνου μυστικῶν. *Prodicus hos sequitur Adamitarum, quam vocant, hæresin constituit. Hic ad decreta Carpocratis adiecit palam & publice scortari. Vxorēs enim communes esse iauit. Quare non solum in publicis conuiuiis, lucernæ lumine remoto, in quam quisque incidere, cum ea coeuit, sed mysticum initiationis ritum incontinentiam hanc dicebant.*

(t) Epiphani. hæres. XXVI. §. III. αἰτῶν τὴν σύναξιν αὐτῶν ἐν ἀιχρότητι πολυμυθίας φύραων. *Ipse conuentus suos multiplicis ac promiscui concubitus scortitate contaminant.* It. §. IV. tot.

ita nonnulli eos *Borboritas* [u] vocent, quasi cœnosos, propter nimiam turpitudinem, quam in suis mysteriis exercere dicantur. Et de *Carpocrate*, patre *Carpocratianorum*, notat [x], quod docuerit omnem turpem operationem omnemque adinventionem peccati: nec aliter euadi atque transiri principatus & potestates, quibus hæc placeant, vt possit ad cælum superius perueniri. Hæ sane erant doctrinæ dæmoniorum, vix auditiæ inter gentiles, quod quis cum patris vxore impudicitiam committere impune possit, & quod homines mala facere debeant, vt inde eueniant bona, & quod via optima euadendi potestatem dæmonum sit, fieri eorum mancipia, & facere, quæ illis placeant. Vnde gentiles cognito, talia & doceri & peragi apud hæreticos, christianam præ se ferentes religionem, sine vilo discrimine generatim omnibus christianis hæc tribuebant; atque ita *per eos, qui sequebantur exitia* (vel, vt alia exemplaria legunt, *ἀσελγείας, lasciuias*) eorum, *via veritatis blasphemabatur.*

§. IV.

Hæ doctrinæ ex ipsa face ethnicismi deriuatæ, & in honestorum gentilium oculis plenæ indignitatis & offensionis habitæ.

ET hoc quidem tanto speciosius fiebat atque plausibilis, quod inter ipsos gentiles pauci essent, qui istiusmodi turpitudines approbarent. Doctrinæ illæ ab hæreticis ex ipsa face ethnicismi deriuatæ, plenæque indignitatis atque offensionis erant in omnium sapientum atque honestorum gentilium oculis. Nonnullæ quidem ex immanioribus & magis barbaris nationibus vxorum communionem permiserunt peregeruntque promiscua adulteria. De *Aethiopibus Garamanticis* id adfirmat SOLINVS [y], idemque de *Britannis* IULIVS CAESAR [z] narrat. Verum in omnibus cultioris orbis terrarum par-

(u) Augustin. de hæres. cap. VI.

(x) August. ibid. c. VII.

(y) Solin. cap. XLIII. Garamantici Aethiopes matrimonia priuatim nesciunt, sed omnibus vulgo in Venerem licet. Inde est, quod filios matres tantum recognoscunt.

(z) Cæsar. de bello Gallico lib. V. c. XIV. p. 146. edit. Cellarii Lips. MDCCV. suo. Vxores habent deni duodenique inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis.

tibus, per vniuersum imperium *Romanum*, non nisi vnum hu-
 ius moris exemplum inuenimus apud *Heliopolitas* in *Phœnice*,
 quippe apud quos, vt *SOCRATES* [a] prodidit memoriæ, lex
 patria vxores iubebat esse communes; vt adeo incerti apud
 eos essent liberi: quia parentum ac liberorum nulla erat di-
 stinctio. Virgines quoque hospitibus, qui ad ipsos venerant,
 constuprandas tradebant. Atque hoc turpissimæ consuetudi-
 nis flagitium ab vltima vetustate apud illos obtinuerat, & con-
 tinuabatur, vsque dum *Constantinus* imperator contraria lege id
 aboleret, & ecclesiis inter illos ædificatis episcopos & sacrum
 cleiun constitueret, atque hoc modo ad christianam religio-
 nem eos perduceret, moresque eorum ex pessimis modestiores
 redderet hac in re, quæ publicam semper offensionem habere
 ipsis gentilibus credita est. Nam *SOLINVS*, lasciuiam descri-
 bens *Garamantum*, qua factum sit, vt nullus filius patrem co-
 gnosceret nec reuereretur, ait [b]: *Ea propter Garamantici Aethi-
 opes inter omnes populos degeneres habentur: nec immerito, quia adstricta
 castitatis disciplina, successione ritum imperio perdididerunt.*
Plato quidem ab antiquis ecclesiæ scriptoribus generatim ar-
 guitur, quod communionem vxorum in republica sua stabili-
 endam esse dixerit. Hoc illi crimen primum omnium a *THEO-
 PHILO* [c] episcopo *Antiochiæ* intenditur: Tum ab *HIERONY-*

(a) Sociat. lib. l. c. XVIII. κοινὸς γὰρ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὰς γυναῖκας ἐγγχώριος νό-
 μος ἐκείνων καὶ διὰ τῆτο ἀμφίβολα μὲν ἢ παρ' αὐτοῖς τὰ τιχτόμενα γονέων
 γὰρ καὶ τέκνων ἐδείκνυε διάκρισις ἦν τοῖς δὲ πατρῷοις τοῖς πατρῷοις ξένους περιέχον
 πορνείδων καὶ τῆτο ἐξ ἀρχαῖς κριτῶν παρ' αὐτοῖς Χῶμα ἐσπέδισιν [δ βασι-
 λείδ] νόμῳ γὰρ σεμνῶ τῶν ἀρχαῶν ἀνελὼν τὸ μῦθος, τὰ γένη ἐκείνα ἐπιγνώσειεν
 παρεσκευάσεν ἐκκλησίας τὸ κλήσας, καὶ ἐπίσκοπον χειροτονήθηκαυ παρεσκευάσας,
 καὶ κλήρον ἱερῶν ἔτω τὰ Ἡλιακολιτῶν κακὰ μετρίωτερον ἀπειργάσατο.

(b) *ibid.* cap. XXX.

(c) *Theophil.* ad Autolye. lib. III. p. 207. (p. 120. ad calcem Iustini. Martyr. edit.
 Paris. MDCXXXVI. πρῶτος γὰρ Πλάτων, ὁ δευτῶν ἐν αὐτοῖς σεμνότερον φιλοσο-
 φησάτω, διαβόητος ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ τῶν πολιτειῶν ἐπιγραφουμένη, τρώψαι τοῖ
 νομοθετῶν, καὶ τῶν κοινῶν ἀπῶντων γυναῖκας, καὶ γονέων παραδείξι κατὰ τῶ Διὸς,
 καὶ Κορητῶν νομοθετῶν, ἕως διὰ προβάσεως παιδοποιῶν πολλὰ γένηται ἐν τῶν ποι-
 ἔτων, καὶ ὡς δὴ ἐν τῶς δευτερείας διὰ τούτων οὐκίτων, καὶ τῶν παραμυθευθῶν.
 Primus, nuncius princeps fuit sorhorion, Plato, statim tu libro primo, qui
 de republica uiscribitur, qualiammodo lege iurari uult, ut omnium u-
 xores sint communes, sequitur nuncium exemplam Iouis & Cretenfium
 pronouentem, ut hoc sub pretextu frequentior & abundantior pronouet

MO [d], CHRYSOSTOMO [e] & THEODORETO [f]. At vero si recte se habent, quæ ad defendendum eum adfert CLEMENS ALEXANDRINVS; in ista accusatione error quidam admissus sit, oportet. De Carpocrate enim loquens, ait [g]: *Mibi videtur Platonem quoque male intellexisse, in republica dicentem, oportere esse communes omnium uxores: ut qui diceret, eas quidem, que nondum nupsissent, esse communes eorum, qui essent petitura, quemadmodum theatrum quoque est commune spectatorum; esse autem unamquamque uni-*

soloboles: Et ut tristitia adfecti ob communem uxorum concubitum, consolationem aliquam inde caperent.

(d) Hieron. epist. ad Ocean. lib. II. aduersus Iouin. (c. VI. p. 367. a. edit. Paris. MDCXLIII.) Scotorum natio uxores proprias non habet, & quasi Platonis politiam legerit, & Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos coniux propria est: sed ut cuique libitum fuerit, pecudum more lasciuunt.

(e) Chrysol. homil. V. in Titum p. 1725. (p. 657. edit. Frf.) καὶ ὁ Θουκυπιδὸς αὐτῶν φιλόσοφος ἐνομοθέτει, δάμω ἐξέτει μὴτε παιδεραστῶν, μὴτε ἑραλοικεῖν, ὡς ἐναρξέτε τῆ πρόγυμνατος ἔντος καὶ ποτὴν ἔχοντος τιμῆν διὰ τῆτο καὶ ἐπ' οἰκημάτων εἰσῆκισαν τῆτο ποιῶντες. κ. τ. λ. Fuit quidam apud illos præclari nominis opinionisq; philosophus, qui leges tulit, ne seruis liceret amare pueros aut cute aridi mungi; quasi ea res virtutis esset, magnoque in honore haberetur. Aperte denique & publice plerisque cum uxoribus congressi legitimum erat. Homil. IV. in act. (p. 45. edit. Frf.) κοινὰ, Φησὶν, αἱ γυναῖκες ἔωσαν, καὶ γυνυμνωμέναι παρθένοι ἐπ' ὄψει τῶν ἑρασῶν παλαιότατων, καὶ κοινὸι πατέρες ἔωσαν, καὶ οἱ τιμώμενοι παῖδες. Uxores, inquit, Plato, communes sunt: nude virginis sub oculis amatorum luctantur: Tum genitores, tum filii, qui gignuntur, communes sunt.

(f) Theodoret. de curand. Græcor. adfect. serm. IX. tom. IV. p. 611. ὁ γὰρ τοι Λυκούργος, τῶν νομοθετῶν ὁ ἀριστος, ὡς δοκεῖ τοῖς τῶν ἑλλήνων σοφοῖς, δηγορέουσαν ἐν τοῖς νόμοις, ὡς οἱ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν συγγεγραφότες Φασὶν, ἐξέτει καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν, ἢ δὲ δεξαμένοι τὸν τῶ γάμου ζυγόν, ταῖς μὲν, ἐξ ἄλλων ἀνδρῶν, τοῖς δὲ, ἐν γυναικῶν ἑτέροις ἀνδράσι ξυνεξεγυμένων, πᾶσιν ποιεῖσθαι, ἀδῶς μιγνυμένοι καὶ Πλάτων καὶ τὴν ὑπ' αὐτῆ διαπλαθεῖσαν πόλιν κατὰ τῆτας προσέταξε πολιτεύσθαι. Lycurgus ille, Græcorum sapientium iudicio legislatorum præstantissimus, suis in legibus scriptum reliquit, ut aiunt, qui de republica Lacedæmoniorum scripserunt, licere tum viris tum feminis coniugatis, illis quidem ex alienis uxoribus, his vero ex alienis maritis, sibi filios libera mixtione procreare. Et has leges admiratus est Plato, & institutam a se ciuitatem his legibus gubernari iussit.

(g) Clem. Alexandrin. Stromat. III. c. II. p. 514. edit. Oxon. δοκεῖ δὲ μοι καὶ τῆ Πλάτωνος παραρηκόμεναι, ἐν τῇ πολιτείᾳ Φαμέν, κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας πάντων κοινὰς μὲν τὰς πρὸ τῶ γάμου, τῶν ἀπειθεῖναι μελλόντων, κατὰ μέρος καὶ τὸ θεα-

uscuiusque, qui præoccupasset, & non amplius communem esse eam, quæ nupsisset. Quomocumque autem se res habet, certum est, præcipuas leges ethnicas istiusmodi impuritatibus fuisse aduersarias; adeoque res tanto detestabilior in hæreticis erat, illas in purissimam omnium religionem inuchere, quæ legitimo matrimonio non minus faucebat, quam omnem detestabatur turpitudinem.

§. V.

Matrimonium tamquam illicitum damnatum a Tatiano & Eucratitis.

NEQVE vero hi hæretici soli fuerunt, qui ecclesiam christianam ex hoc capite infestarunt. Erant alii, qui matrimonium vituperabant tamquam simpliciter illicitum sub euangelio, omnes homines ab eo se abstinere oportere, nec aliter saluos fieri posse, dictitantes. Hæc doctrina, quemadmodum IRENAEVS [h] narrat, primum disseminata est a *Saturnilo* & *Marcione*, postea autem magis innotuit inter *Eucratitas*, quæ secta originem habuit a *Tatiano*, discipulo *Iustini Martyris*, qui post magistri sui obitum ex hoc & aliis quibusdam capitibus ab ecclesia se separauit, matrimonium fornicatione nihil me-

τρον κανόν των θεωμένων, φάσκοντας τῶ προκαταλαβόντος ἀε ἐκείσιν ἐκάσῃ εἰσῆ, καὶ ἀκ ἐτι κοινὴν τὴν γεγαμημένην.

(h) Iren. lib. I. c. XXX. Ἀπὸ Σατυρόν καὶ Μαρκίωνος οἱ καλέμενοι ἐγκρατεῖς ἀγαμίαν ἐκήρξαν, ἀδειπνῶντες τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τῶ θεῶ, καὶ ἥβημα κατηγοροῦντες τῶ ἄλλοῦ καὶ ἑῷ εἰς γένεσιν ἀνθρώπων πεποιηκότος.

Ap. Lu eb. lib. IV. c. XXIX. ab initio, ubi hæc Irenæi verba recitat, & tum addit: καὶ τῶτο ἦν ἐξευρέθη παρ' αὐτοῖς, Τατιανῶ τὰς πρώτας ταύτην εἰσεύγκαντες τὴν βλασφημίαν ὡς ἰσχυρῶς ἀνορθῆς γενεαῖς, ἐφῶσον μὲν οὐδὲν ἐκείσιν, ἀδὲν ἐξέφρανε τοῦτων μετὰ δὲ τὴν ἐπιείκην ἀποστόλες τῆς ἐκκλησίας, διήλυται διδασκαλίᾳ ἐπαρθείς καὶ τυφώδεις ὡς διαβέβηκε τῶν λοιπῶν, ἴδιον χειρακλήρι διδασκαλίᾳ συνστήσαστο, αἰδῶνός τινος ἀβάτας ἐμῆς τοῖς ἀπὸ Οὐδαντίας μολογαρήσας τὸν γάρμιν τε, φθορῶν καὶ ποικίλων παρακλήσεως Μαρκίων καὶ Σατορίων ἀναγορεύσας. Atque hoc nuper apud illos excogitatum est, Tatiano quodam omnium primo huius impietatis auctore. Qui Iustinum auditor, quamdiu quidem cum illi versatus est, nihil eiusmodi protulit. Post martyrum autem illius, ab ecclesia se abrumpens, doctores arrogantia elatus ac tumidus, tamquam præstantior ceteris, nouum quamlibet formam doctrinæ conflat: æoniam insubiles commentus, perinde ac Plautinus: adserens quoque cum Saturnilo & Marcione, matrimonium nihil aliud esse, quam corruptionem & stuprum.

lius

lius adeoque omnibus hominibus vitandum esse adferens. *A Saturnino & Marcione qui vocantur continentes*, inquit auctor noster, *abstinentiam a nuptiis adiutiauerunt, frustrantes antiquam plasmationem Dei & oblique accusantes eum, qui & masculum & feminam ad generationem hominum fecit.* EPIPHANIVS [i] de Encratitis loquens, ait: *Hi nuptias damnant easque satanae tribuunt.* Idem THEODORETVS [k] adfirmat: *Encratita calibatum obseruant, nuptias scortationem appellantes, & legitimam coniunctionem diabolicam vocantes.* Quod ab AVGVSTINO [l] quoque confirmatur, qui, *Encratitae*, inquit, *nuptias damnant atque omnino pares eas fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt.* Et addit: *Nec recipiunt in eorum numerum coniugio utentem, siue marem siue feminam.*

§. VI.

Ab Apostolicis etiam, siue Apotactitis.

NON absimiles hisce fuerunt alii, qui se *Apostolicos* nominarunt ex eo, quod se vnos esse gloriabantur, qui vitam ad exemplum apostolorum instituerent, & *Apotactitas*, quod maiorem quam reliqui homines huius saeculi abrenuntiationem praese ferebant. AVGVSTINVS [m] de illis haec habet: *Apostolici, qui se isto nomine arrogantissime vocauerunt, eo quod in suam communionem non reciperent utentes coniugibus, & res proprias possidentes, quales habet catholica ecclesia & monachos & clericos plurimos, sed ideo isti haeretici sunt, quoniam se ab ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui viuuntur his rebus, quibus ipsi carent.* Encratitis isti similes sunt, nam & *Apotactitae* appellantur.

§. VII.

A Manichæis, Seuerianis & Archonticis.

EODEM errore AVGVSTINVS *Manichæos* arguit, *Nuptias*, inquit [n], *sine dubitatione condemnant, & quantum in ipsis est, prohibent, quando generare prohibent, propter quod coniugia copulanda sunt.*

(i) Epiph. haeref. XLVII. §. I. *Ἐγκρατιτῶν τὸν γάμον ἀπεβίβασαι, τῶ σατανᾷ φάσκοντες τῆτον εἶναι.*

(k) Theodoret. haeret. fab. lib. I. c. XX. *τὴν ἀγγελίαν δὲ μετρίσει, πορεύειν δὲ γάμον προσαγορεύοντες, καὶ τὴν ἕνομεν κοινίαν διαβολικὴν ἐνομάζοντες.*

(l) Augustin. de haeref. c. XXV.

(m) Augustin. de haeref. c. XI.

(n) Augustin. de haeref. cap. XLVI.

Seueriani, perhibente EPIPHANIO [o], mulierem fatanæ opus esse dicebant, ideoque qui se nuptiis copulent, fatanæ opus perficere. Et CLEMENS ALEXANDRINVS [p], de iisdem loquens hæreticis, vel aliis hifce similibus, docere eos dicit, matrimonium esse ipsam fornicationem, & a Satana traditum.

§. VIII.

Ab Hieracitis & Eustathianis.

POST hosce *Hieracas* quidam nomine prodiit, cuius discipuli *Hieracite* nominantur, qui paullo quidem modestius, sed nihilo minus falso docuerunt, nuptias in veteri tantum testamento licitas fuisse, post CHRISTI autem aduentum easdem reiiciendas: utpote quibuscum regnum cæleste obtineri nequeat. Ita doctrinam eorum repræsentat EPIPHANIVS [q]. Vnde AVGVSTINVS [r] monachos tantum & monachas & conjugia non habentes in communionem ab eis recipi narrat. Eadem placita pertinaciter tuitus est *Eustathius* quidam, quem SOCRATES [s] & SOZOMENVS [t] episcopum appellant *Sebaste-*

(o) Epiph. hæret. XLV. §. II. Φάσκει δὲ, καὶ τὴν γυναῖκα εἶναι ἔργον τῆς Σατανῆς -- διὸ τῶτο τῆς γάμου πλησιάζοντος τῆς Σατανῆς τὸ ἔργον πληρῶν λέγουσιν.

(p) Clem. Stromat. III. cap. IX. p. 540. Not. hæc ibi non exstant, nisi fortassis auctor noster respexerit ad verba, quæ ineunte pagina leguntur: Φασὶ γὰρ, ἔτι αὐτῶς εἶπεν ὁ σωτὴρ, ἦλθεν καταλίσκει τὰ ἔργα τῆς θηλείας· θηλείας μὲν, τῆς ἐπιθυμίας ἔργα δὲ, γίνεσθαι καὶ φθοράν. *Aunt, ipsum dixisse Seruatorem: Veni ad dissoluendum opera feminæ: femine quidem, cupiditatis: opera autem, generatorem & interitum.*

(q) Epiph. hæret. I XVII. §. I. συγκεχωρηδαί φησι ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, τῷ γάμῳ συνάπτεσθαι ὅπο δὲ τῆς ἐνθεμίας τῆς χριστῆς, μηκέτι τὸν γάμον παραδέχεται, μῆτι δύναιται αὐτὸν κληρονομεῖν ἱουδαίων ἔργων.

(r) Augustin. de hæret. c. XLVII.

(s) Socrat. lib. II. c. XLIII. γαμῶν ἐκώλυε -- καὶ πολλὰς μὲν τὰς γεγαμηκότας τῆς συνοικίας ἐχώριζε -- ἐν αἷμας τῶν γεγαμημένων ἐνέχευε ἐκώλυε γοῦν καὶ προσβότερα γυναῖκα ἔχοντες, ἢ νόμῳ λαϊκῶν ἂν ἠγάγετο, τὴν ἐυλογίαν καὶ τὴν κοινωσίαν, ὡς μῦθος ἐκκλησίαν ἐκέλευε. *Fluxorem ducere prohibebat. -- Unde multos quidem, qui matrimonia contraxerunt, a coniugibus separauit. -- In audibus coniugatorum preces fieri vetuit: & presbyteri exorum habentis, quam, dum esset laicus, legitimo matrimonio sibi copulauerat, benedictionem & communionem usque presbiteri d. claudiani docerat*

(t) Sozom. lib. IV. c. XXIV. Εὐστάθιος, ὡς ἔδειν διδάσκων τὴν ἀπράξιαν, ἀφῆρθέη τῆς ἐπισκοπῆς παρὰ τὸν ἐν Γάγγησι συνεδρίων. *Eustathius, tamquam sciscus quam oportet prædicans & agens, & sentiens, a Gangrensi concilio episcopatu exentus fuerat.*

num, & HENRICVS VALESIVS [u] illos hoc de eo adfirmantes defendit, BARONIO [x] quantumuis alium hunc *Eustathium* fuisse probare adlaborante. Vtcumque autem est, inter omnes in confesso est, fuisse quemdam huius nominis tantum vitæ monasticæ admiratorem, vt propter illam omnes nuptias damnarit docueritque, nullum in coningio positum spem habere apud Deum, vnde factum, vt multæ mulieres relictis propriis viris, & viri, vxoribus destitutis, vinculum coniugale dissoluerent, serui etiam a dominis recedentes, per hunc inuitatum religionis morem dominos contemnerent, multique, neglectis publicis ecclesiæ conuentibus, priuatim conuenticula agitent, ministros ecclesiæ sperni, nec sacramenta, quæ ab eis conficiantur, attingi debere dicitantes, eo quod matrimonia contraxissent. Quemadmodum patres concilii *Gangrensis* errores in declaratione contra illos sua verbis pluribus commemorant [y].

(u) Valef. in Socrat. lib. II. c. XLIII. Basiliius in epistola LXXIV. quam scripsit ad Occidentales contra Eustathium Sebastenum, Gangrensis concilii nullam mentionem facit. Ex quo manifeste colligitur, tunc, quum Basiliius eam epistolam conscriberet, scripsit autem sub Valente, nondum celebratum fuisse Gangrense concilium, in quo damnatus est Eustathius. Dicit fortasse aliquis ad id, quod a Baronio dictum est, Eustathium illum, qui in Gangrensi synodo condemnatus est, diuersum esse ab Eustathio Sebasteno. Verum hoc gratis dicitur, nec vllius auctoris testimonio nititur.

(x) Baron. an. CCCLXI. n. XLV. At priusquam de his agamus, de Eustathio prauorum huiusmodi dogmatum architecto differendum est. Hunc fuisse Eustathium illum episcopum Sebastix in minori Armenia, Socratis atque Sozomeni & aliorum recentiorum, qui hos sunt sequuti, historicorum adferuntur. Quod quidem mihi nulla prorsus ratione probatur: quum e contrario plura sint, quæ dictis auctoribus magnopere aduersentur. Et in primis, quod S. Basiliius duobus epistolis, cum diligenti secura cunctas eiusdem Eustathii Sebasteni turpitudines in vnum congerat, easdemque singulas spectandas palam exponat; nullam prorsus de huiuscemodi hæresibus, vel eius damnatione, facta in Gangrensi concilio, mentionem habuit: quæ quidem ad totam eius vitam fugillandam ante omnia ponenda esse videbantur &c.

(y) Concil. Gangrenf. in præfat. Καὶ γὰρ ἐν τῇ καταμύμφοδῳ αὐτῆς [τὰς περὶ Εὐστάθιον] τὸν γάμον καὶ ὑποτίθειται, ὅτι δεῖς τῶν ἐν γάμῳ ὄντων ἑλπίδα παρὰ θεῷ ἔχει, ποῦ καὶ γυναῖκες ὑπανδρῶν ἀπατηθεῖσθαι τῶν ἐαυτῶν ἀνδρῶν λυχωρήσαν, καὶ ἄνδρες τῶν ἰδίων γυναικῶν --- καὶ ἄλλοι δεσποτῶν ἀναχωρήσας, καὶ διὰ τῆς ζῆνις ἀμφίστατος καταφρόνησιν καὶ τῶν δεσποτῶν ποιούμενοι --- καὶ περισβυτ-

§. IX.

Qui condemnati in concilio Gangrensi & sic dictis canonibus apostolicis.

Quos errores ut quodammodo reprimant, auctoritate sua in condendis aduersus eos nonnullis canonibus, munere primum auctori abdicato, vtuntur. In primo canone [*] aiunt: *Si quis nuptias in accusatorem deluxerit, & mulierem fidelem & religiosam, cum viro suo dormientem, abominandam crediderit, aut etiam accusantem, tamquam que non possit in regnum Dei ingredi, anathema fit.* Canon quartus [**] in eandem est sententiam: *Si quis de presbytero, qui uxorem duxit, contendat, non oportere, eo sacra celebrante, oblationi communicare, fit anathema.* Similiter novus [***]: *Si quis vel virginitatem vel continentiam professus, tamquam abominandas nuptias iudicat, & non propter hoc scilicet, quod continentie & virginitatis bonum sit sanctumque propositum, anathema fit.* Decimus quartus [†] ita decernit: *Si qua mulier relinquit maritum & vult recedere, matrimonium abhorrens, fit anathema.* Addunt in fine omnium [††]: *Hec scribimus, non abscondentes eos, qui in ecclesia Dei secundam scripturas sanctum propositum continentie eligunt, sed eos, qui prætexitum exercitationis ad arrogantiam assumunt, aduersus eos, qui simpliciter viuunt, se effertentes, & præter scripturas ecclesiasticasque canones nouitates inducunt. Virginitatem itaque una cum humilitate admiramus, & continentiam, que cum pietate & grauitate exercetur, ad-*

μων γαρχαμηλάτων ὑπερφρονεῖτες, καὶ τῶν λειτουργῶν τῶν ἐπ' αὐτῶν γινομένων μὴ ἀπὸύσσει.

- (*) Concil. Gangren. c. I. Εἰ τις τὸν γάμον μέμφοιτο, καὶ τὴν καθιδέουσαν μετὰ τῶ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἕσαν πιστὴν καὶ ευλαβῆ, βδελύσσεται, ὡς ἂν μὴ δυναμένη εἰς βασιλείαν εἰσελθεῖν, ἀνάθεμα ἔστω.
- (**) Can. IV. Εἰ τις διακρίνοτο παρὰ πρεσβυτέρου γαρχαμηλάτος, ὡς μὴ χρῆναι, λειτουργῆσαι τοὺς αὐτῶ προσφύτας μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.
- (***) Can. IX. Εἰ τις παρθεῖναι, ἢ ἐγκρατεῖσθαι, ὡς ἂν βδελύξῃται, τῶν γάμων ἀναχωρήσας, καὶ μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ ἄγιον τῆς παρθεῖας, ἀνάθεμα ἔστω.
- (†) Can. XIV. Εἰ τις γυνὴ καταλειπομένη τὸν ἄνδρα, καὶ ἀναχωρεῖν ἐθέλοι, βδελυτομένη τὸν γάμον, ἀνάθεμα ἔστω.
- (††) Can. XXI. ταῦτα δὲ γράψομεν, δι' ἐκπόθουτος τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ τῶ θεῷ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσκήθαι βελουαίης ἐκ τῶς λαλιούνοτες τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀσκήσεως εἰς υπερφροσύνην, κατὰ τῶν κηρύττειν μόνων ἐπιουμένους τε καὶ παρὰ τὰς γραφὰς καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς κανόνας, καὶ νεωτερισμὰς εἰσάγοντας ἡμεῖς ποιησά-

mittimus: & a secularibus negotiis secessum cum humilitate suspicimus; & honorabilem matrimonii coniunctionem honoramus; & ut summatim dicamus, quae a diuinis scripturis & apostolicis traditionibus tradita sunt, in ecclesia fieri optamus. Per traditiones apostolicas hi patres intelligunt aut regulas de matrimonio, per apostolos in scripturis traditas, aut regulas datas in sic citatis *canonibus apostolicis*, qui tunc temporis in ecclesia obtinebant. Quorum vnus quidam ita praecipit [z]: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino ex numero clericorum, a nuptiis, & a carne & vino, non propter exercitationem, verum propter detestationem, abstinerit, oblitus quod omnia sunt valde bona, & quod masculinum & feminam Deus fecit hominem; sed blasphemans accusauerit creationem; vel corrigat se, vel deponatur, atque ex ecclesia eiiciatur. Itidem & laicus.*

Ex quibus omnibus perspicue intelligimus, ecclesiae satis facebitum esse negotii ab his antiquis haereticis, qui in nuptias sub statu euangelii acerbe & prauiter inuehebantur, multasque infirmas mentes eo adducebant, vt multa temere atque immoderate facerent, puriorem praetextentes viuendi rationem maioremque perfectionem, quam tamen euangelium nupsiam tamquam necessitatem aliquam mortalibus iniunxit; sed tantum qui ad eam recipiendam idonei erant, pro libertate sua & arbitrio recipere illam poterant, dummodo libertatem suam non facerent laqueum aliorum conscientiae, nec rem liberi arbitrii, tamquam simpliciter necessariam, reliquis hominibus imponerent.

§. X.

Error Montanistarum de secundis nuptiis nec non Nouatianorum.

ECCLESIA aliam quoque controuerfiam habuit cum

ἐν καὶ κερθενίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης ταυμάζουμεν, καὶ ἐγκράτειαν μετὰ σεμνότητος καὶ θεοσεβείας γινωσκόμεθα ἀποδεχόμεθα καὶ γάμος συνοικήσιον σεμνῶς τιμώμεν -- καὶ πάντα συνελόντας εἰπεῖν, τὰ περὶ δευτέρου ὑπὸ τῶν θεῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γίνεσθαι εὐχόμεθα.

(z) Can. apostol. LI. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλιως τὰ κατὰ λόγον τὰ ἱερατικῶν, γάμος καὶ κερῶν καὶ οἴκη, ἢ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βέλουςίαν ἀπέχεται, ἐπιλανθανόμενος, ὅτι πάντα καλά λίαν, καὶ ὅτι ἔββεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημιῶν διωβήσκει τὴν δημοκρασίαν ἢ διορθώσω, ἢ καθυπερέσω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλέσω ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

Mont-

Montanistis de secundis nuptiis. THEODORETUS [a] *Montanum* de soluendo matrimonio legem dedisse ait. Eiusdem rei ab APOLLONIO, vetusto scriptore apud EVSEBIUM, insimulatur, qui nouo *Montani* spiritui, quamprimum in orbe apparere cœpisset, mascule sese opposuit. *Hic est*, (inquit [b] in volumine aduersus eum edito) *qui nuptiarum dissidia docuit*. Quod nonnulli recentiores scriptores eo accipiunt, quasi nuptias generatim prohibuisset, quemadmodum illi hæretici, de quibus modo sumus loquuti: Quum tamen *Montanus* non negaret legitimam rationem coniugii, sed secundas tantum nuptias reiiiceret; quemadmodum ex TERTULLIANO apparet, qui præcipuus huius hæretici propugnator erat & defensor adliduus aduersus ecclesiam. Libri illius, de *monogamia* & *exhortatio castitatis* inscripti, ex instituto hanc in rem editi sunt. Quorum in utroque satis quidem acerbe contra secundas nuptias declamat, quasi nihilo meliores adulterio; nupsiam autem vel leuissimum indicium facit, quod ille, vel *Montanista* quispiam alius, priorem illam opinionem fouerit. Immo vero librum suum de *monogamia* his notatu dignis verbis incipit [c]: *Hæretici nuptias auferunt, Psychici* (per quos catholicos intelligit) *ingerunt, illi nec semel, isti non semel nubunt. Verum neque continentia eiusmodi laudanda, quia hæretica est; neque licentia defendenda, quia psychica est. Illa blasphematur, ista luxuriatur. Illa destruit nuptiarum Deum, ista confundit. Penes nos autem, quos spirituales merito dici facit agnitio spiritualium charismatum, tam continentia religiosa est, quam licentia verecunda, quandoquidem ambe cum creatore sunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia temperat. Illa non cogitur, ista regitur. Illa arbitrium habet, hæc modum. Unum matrimonium nouimus, sicut unum Deum.* Ut adeo planum sit atque perspicuum, *Montanistas* non esse accusandos, quod legitimas nuptias generatim damnarint, quas contra alios hæreticos potius defenderunt; sed quod tantum secundarum & tertiarum nuptiarum negarint libertatem, quas reiiiciebant ex acceptis quibusdam, quas venditabant, nouis reuelationibus *SPIRITVS SANCTI*.

(a) Theodoret. hæret. fab. lib. III. c. II. Οὗτος τὸν γάμον διαλύει ἐνομοθέτησε.

(b) Euseb. lib. V. c. XIII. Ἐτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων.

(c) Tertull. de monogam. c. I.

Adeoque quando veteres dicunt, illos dissoluisse matrimonium vel interdixisse hominibus nuptias, semper intelligendi sunt, tamquam loquentes de secundis nuptiis, non de primis, quemadmodum EPIPHANIVS [d] mentem suam declarat, quando aduersum eos scribit.

NOVATIANI idem cum *Montanistis* statuebant, a communionem omnes, qui secundis nuptiis illigati essent, reiicientes. Quod non solum ex EPIPHANIO [e] & aliis auctoribus privatis, qui contra eos scripserunt, sed ex regula etiam, quæ in magna synodo *Nicana* aduersus ipsos facta est, condiscimus. Hæc enim a *Novatianis*, ad ecclesiam catholicam reuertentibus, requirit, vt hoc in scriptis profiteantur, se ad hæseros & obtemperaturos catholicæ ecclesiæ decretis, maxime in hoc, vt cum bigamis [f], hoc est iis, qui secundas nuptias celebrassent, communicent. Unde cum *Novatianorum* hac de re opinionem, tum vniuersalem ecclesiæ, isti quidem contrariam, sententiam perspicimus. Et si qui priuati scriptores paullo durius & indecentius

(d) Epiph. hæres. XLVIII. §. IX. *ὁ δὲ τις κατὰ ἀδελφικὴν ἐπιειθεῖαν, μετὰ τὴν τελευταίαν τῆς ἰδίας γαμῆλης, συναφθῆναι δευτέρῳ γάμῳ, ἢ ἀπογορεύει τῷτο ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας, ταῦτι τὸν μὴ ὄντα ἱερέα ἔτοι δὲ κωλύσει κατὰ τὸ εἰρημένον, κωλύοντων γαμῶν ἐκβάλλουσι γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθῆναι, καὶ ἀναγκάζουσι, μὴ δευτέρῳ γάμῳ συνάπτεσθαι. Quid si quis post uxoris obitum secundas nuptias pro sua imbecillitate disiderat, minime id quidem veritatis regula prohibet, in eo dumtaxat, qui sacerdos non fuerit. At isti prohibent, adeoque Pauli illa sententia comprehenduntur: prohibentium nubere. Nam enim, qui secundis nuptiis illigatus fuerit, expellunt, ac ne facere istud audeat, vim ac necessitatem adhibent.*

(e) Epiph. hæres. LIX. §. IV. *Τὰ εἰς ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἱεραργίας, εἰς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρεσθαι ἀκηκόουσι, ὅτι δὲ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίκλητον εἶναι, μίαν γυναικὸς ἀνδρα κ. τ. λ. Siquidem quæ sacerdotio propter singularem functionis illius dignitatem præcipue tributa sunt, ea ad omnes communiter pertinere iudicant. Illud quidem audierunt; Episcopum irreprehensibilem esse oportet, vnus uxoris virum, continentem.*

(f) Concil. Nic. c. VIII. *περὶ τῶν ὀνομαζόμενων μὲν ἑαυτὲς καθαρὸς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὡς χρὴ σοφειμῶν αὐτὰς μένειν ἕως ἐν τῷ κλήρῳ· πρὸ πάντων δὲ τῷτο δημογεῖσθαι αὐτὰς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται ἢ ἀκολοθήσονται τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀποστολικῆς ἐκκλησίας διγμοῖς τῶν ἑστί, καὶ διγμοῖς νομινῶν. κ. τ. λ. De his, qui se catharos, id est puros, quandoque nominant, ad catholicam autem*

de secundis nuptiis loquuti sunt, eorum opinio nec defendenda nec vrgenda est, tamquam sententia ecclesiæ, quemadmodum libro quodam superiore [*] de disciplina ecclesiæ id ostendendi habuimus occasionem, vbi hæc materia plenius discussa est.

LIBRI VICESIMI SECUNDI

CAPVT SECVNDVM

DE IVSTIS IMPEDIMENTIS NVPTIARVM
IN CASIBVS SPECIALIBVS; VBI OSTENDITVR,
QVAENAM PERSONAE POTVERINT VEL NON
POTVERINT LEGITIME SOCIARI; ET DE TEM-
PORIBVS, QVIBVS NVPTIARVM CELE-
BRATIO INTERDICTA FVIT.

§. I.

Christianis cum infidelibus, vel iudeis, vel hæreticis, vel aliis quibuscumque alienæ religionis matrimonium inire non permissum.

ENARRATIS ita diuersis hæreticorum opinionibus ac consuetudinibus, quæ nuptiis vel generatim, vel earum post prioris coniugis obitum iterationi derogarunt, iam pergitur ostensuri, quænam impedimenta certis hominibus per regulas suas intulerit ipsa ecclesia, nuptias eis vel ad aliquod tempus interdicens, vel certe non in istis circumstantiis permittendo, quæ iusta matrimonii impedimenta in certis specialibus casibus habebantur. Huiusmodi regula illa erat, quæ christianis matrimonium cum infidelibus siue ethnicis, ob periculum scandali, quod ex ista disparili cum infidelibus coniunctione non poterat non existere, interdicebat. Apostolus mulieri, cuius vir sit mortuus, liberum esse dicit cui velit

---

Et apostolicam ecclesiam accedunt, sanctæ magne synodo visum est, et impositis eis manibus sic in clero maneat. Ante omnia autem hoc in scriptis ipsis profiteri conuenit, quod adherentur et sequentur catholicæ et apostolicæ ecclesiæ decreta, ut est, quod cum dignis communicabunt &c.

(*) Lib. XVI. c. XI. §. VII. vol. VII. p. 437. 438. 439.

nube-

nubere; *tantum in domino* 1 Cor. VII, 39. Quod veteres generatim ita intelligunt, vt pro præcepto accipiant, christianos cum solis christianis matrimonium inire debere, non cum infidelibus, vel diuersam a sua religionem profitentibus. CYPRIANVS [a] in libro *testimoniorum* ex scriptura sacra, hunc locum & duo alia ex epistolis Pauli apostoli adfert, vt matrimonium cum gentilibus non iungendum esse demonstrat. Alia ista loca sunt 1 Cor. VI, 15. *Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollam membra CHRISTI, vt faciam membra fornicaria? absit.* Et 2 Cor. VI, 14. *Nolite coniungi cum infidelibus.* Et in libro de *lapsis* [b] queritur, quod inter alias causas, quomobrem Deus terribilem istam persecutionem christianis immiserit, aliqua sit; quod multi cum infidelibus vinculum matrimonii iunxerint prostituerintque gentilibus membra CHRISTI. Similiter TERTVLLIANVS [c] ante ipsum verbis apostoli eundem sensum tribuit. *Certe, inquit, prescribens, tantum in domino esse nubendum, ne quis fidelis ethnicum matrimonium contrahat, legem tuetur creatoris, allophyolorum nuptias ubique prohibentis.* Et iterum [d]: *Et illa nuptura in domino habet nubere, id est, non ethnico, sed fratri: quia & vetus lex adimit coniugium allophyolorum.* Et rursus [*]: *Propterea adiecerit, tantum in domino, ne scilicet post fidem ethnico se nubere posse presumeret.* Persequitur hoc argumentum copiosius libro secundo ad *vixorem*, vbi primum eundem apostoli locum vrget, et tandem concludit [e]: *Hæc quum ita sint, fideles gentiliū matrimonium subeuntes, stupri reos esse constat, & arcendos ab omni communicatione fraternitatis, ex litteris apostoli dicentis, cum eiusmodi ne cibum sumendum.* Et alio loco [f]: *Ideo non nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriam vsque deducant, a qua apud illos nuptiæ incipiunt.* HIERONYMVS eadem apostoli testimonia contra istiusmodi nuptias vrget. *Quod addit apostolus,*

(a) Cyprian. testimon. ad *Quirin.* lib. III. c. LXII.

(b) Id. de *lapsis* p. 123. (p. 88. edit. Fellii Amstelod. MDCC.) Iungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostitueri gentilibus membra Christi.

(c) Tertull. contr. Marcion. lib. V. c. VII.

(d) Id. de monogamia c. VII.

(*) Id. c. XI.

(e) Id. ad *vxor.* lib. II. c. III.

(f) Id. de coron. milit. c. XIII.

inquit [g], *TANTVM IN DOMINO*, amputat ethnicorum coniugia: de quibus & alio loco dixerat: *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate: aut quæ societas luci cum tenebris: quæ conuentio Christi cum Belial: aut quæ pars fidei cum infidei: qui consensus templo Dei cum idolis?* Equidem HIERONYMVS alio loco hancce regularum violationem deplorat, in easque violantes vehementius inuehitur [h]. „Nunc pleræque „mulieres, inquit, contemnentes apostoli iussionem, iunguntur gentilibus & templa *CHRISTI* idolis prostituunt: nec intelligunt, se corporis eius partem esse, cuius & costæ sunt. „Ignoscit apostolus infidelium coniunctioni, quæ habentes „maritos in *CHRISTVM* postea crediderunt: non iis, quæ, „quum christianæ essent, nupsērunt gentilibus: ad quas alibi „loquitur: *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidei cum infidei? qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei viui.* Licet in me fauitoras sciam plurimas matronarum, „licet eadem impudentia, qua dominum contempserunt, in „me pulicem & christianorum minimum debacchaturas: tamen dicam, quod sentio: loquar, quod me & apostolus docuit, non illas iustitiæ esse, sed iniquitatis: non lucis, sed tenebrarum: non *CHRISTI* sed *Belial*: non templa Dei viuentis, sed fana & idola mortuorum. Vis apertius discere, quod christianæ omnino non liceat ethnico nubere? Audi eundem apostolum, *Mulier, inquit, alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est: cui vult nubat, tantum in domino*, id est, christiano. Qui secundas tertiasque „nuptias concedit in domino, primas cum ethnico prohibet. „Vnde & *Abram* adiurat seruum suum in femore suo, hoc est, in *CHRISTO*, qui de eius semine erat nasciturus, vt filio suo *Isaac* alienigenam non adducat vxorem. Et *estras* offensam Dei huiuscemodi vxorum repudiatione compefcit. Et „*Malachias* propheta, *Pœuaricatus est, inquit, Iudas & abominatio-*

(g) Hieron. epist. XI. ad Ageruchiam de monogamia. (pag. 92. g. edit. Paris. MDCXLIII.)

(h) Id. contr. Iouin. lib. I. c. V.

„nem fecit in Israel & in Hierusalem. Polluit enim sanctum domini,
 „& dilexit & habuit filiam Dei alieni. Disperdat dominus virum, qui
 „fecerit hoc, magistrum & discipulum, de tabernaculis Iacob, & offe-
 „rentem munera domino virtutum. Hæc idcirco dixi, vt qui nup-
 „tias virginitati comparant, sciant saltem, nuptias digamiæ &
 „trigamiæ subiiciendas,„ Hactenus HIERONYMVVS. AMBRO-
 SIVS non minorem nauat operam, vt christianis dissuadeat, ne
 istiusmodi imparia matrimonia, non cum gentilibus solum,
 sed cum hæreticis contrahant; etiam atque etiam adhortans
 parentes, quorum præcipua in decernendo de liberorum suo-
 rum nuptiis erat auctoritas, vt tam periculosa fieri consortia
 ne permittant. *Cauc ebristiane*, inquit [i], *gentili aut iudeo filiam*
tuam tradere. Caue, inquam, *gentilem aut iudeam atque alienam, hoc*
est, hæreticam atque omnem alienam a fide tua uxorem accersas tibi. Et
 iterum, scribens ad *Vigilium* quemdam, ad episcopatum recens
 adsumtum, quomodo suo muneri digne satisfacere valeat, in-
 ter cetera eum adhortatur, vt populum suum sedulo doceat
 vitare alienigenarum coniugia. *Legimus*, inquit [k], *peremptos*
gravi populos excidio, propter violata iura hospitii. Propter libidinem
quoque commissa bella atrocita, sed prope nihil grauius quam copulari a-
lienigenæ, vbi & libidinis & discordia incendia & sacrilegii flagitia
constantur. Nam quum ipsum coniugium velamine sacerdotali & ben-
 edictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, vbi non
 est fidei concordia. Quum oratio communis esse debeat, quomodo inter
 dispares deuotione potest esse coniugii communis caritas? Sape plerique
 capti amore feminarum fidem suam perdididerunt, vt patrum populus in
 Beelphegor. Auctor etiam commentariorum in epistolas, qui
 sub nomine AMBROSII [l] scripsit, eodem modo verba Pauli,
Nubat, cui volet, tantum in domino, interpretatur: *Tantum in do-*
mino, hoc est, vt sine suspitione turpitudinis nubat, & religionis sue
viro nubat. Hoc est in domino nubere. Ita quoque in eundem lo-
 cum SEDVLIVS [m]: *Cui voluerit, nubat, tantummodo christiano, non*

(i) Ambros. de Abrahamo c. IX. (tom. I. p. 239. f. edit. Paris. MDCXLII.)

(k) Id. epist. LXX. ad Vigil.

(l) Pseudo-Ambros. in 1 Cor. VII, 39.

(m) Sedul. in 1 Cor. VII, 39.

*gentili. Et THEODORETUS [u]: Modo in domino, hoc est, fidei, pio, honeste & legitime. Hinc AVGVSTINVS veritus, ne Rusticus quidam ethnicus filio suo certam feminam duceret, quæ christiana erat, datis ad eum litteris ita scribit [o]: Certissime noveris, etiamsi nostræ absolute sit potestatis, quamlibet puellam in coniugio tradere, tradi a nobis christianam nisi christiano non posse. Hæc AVGVSTINVS dicit secundum cognitatas regulas & consuetudinem ecclesiæ. Licet enim ipse per se priuatim non existimaret, istiusmodi coniugia claris & perspicuis verbis in nouo testamento prohiberi, vti quidem sentiebant alii; idoneas tamen causas ad rem valde dubiam faciendam suppetere credebat: atque hoc sufficere ad deterrendum quemlibet ab hoc audendo, ministrisque ecclesiæ persuadendum, vt ne quid tale, vel consentiendo istiusmodi matrimoniis, vel administratione sua auctoritatem eis conciliando, adiuuent. Verumtamen, si quæstio sit, Num hominibus, ecclesiæ regulas sic violantibus, baptismatis vel communionis beneficium denegandum sit, tum rem quodammodo ambiguam esse putat, nec adeo facilem ad solvendum, quam quidem quæstionem de apertis scortatoribus & adulteris. *Quæ manifesta sunt impudicitiae crimina, inquit [p], omni modo a baptismo prohibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & penitentia corrigantur: quæ autem dubia, omni modo conandum est, ne fiant tales coniunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput immittere? Si autem factæ fuerint, nescio, vtrum ii, qui fecerint, similiter ad baptismum non debere videantur admitti.* Sane pœna istiusmodi coniugiorum non semper & vbique eadem fuit in ecclesia, licet omnes in eo consentirent, prohibenda & impedienda esse, tamquam periculosa & dubia, vel etiam manifesto vitiosa. Nonnulli canones rem simpliciter prohibent, nullam committentibus eadem denuntiantes pœnam. Ita in concilio *Laodiceno* canon quidam ait [q]: *Non oportet eos, qui sunt ecclesiæ, indiscriminatim suas filias hæreticis matrimonio iungere. Et**

(u) Theodoret. in 1 Cor. VII, 39. *μόνον ἐν κυρίῳ, τὰ τέσσα δημοίσιμ, ἐνσεβεί, σωφρόνως, ἐν νόμῳ.*

(o) Augustin. epist. CCXXXIV. ad Rusticum.

(p) Augustin. de fide & oper. c. XIX.

(q) Concil. Laodic. c. X. *περὶ τῶ, μὴ δεῖν τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀδιάφορους πρὸς γάμους ποινῶν συνάπτεν τὰ ἐκ τῶν παίδων αἰρετικῶν.*

alius [r]: *Non oportet cum omni haeretico matrimonium contrahere, vel dare filios aut filias; sed magis accipere, si se christianos futuros profiteantur.* In concilio tertio Carthaginensi prohibitio ad liberos episcoporum & clericorum extenditur, sine speciali mentione aliorum. *Placuit, (inquit canon aliquis [s],) ut filii vel filiae episcoporum, vel quorumlibet clericorum gentilibus vel haereticis vel schismaticis matrimonio non iungantur.* Concilium Agathense [t] iisdem pene verbis, quibus concilium Laodicenum, hoc prohibet: *Non oportet cum haereticis miscere connubia, & vel filios vel filias dare, sed potius accipere, si tamen profitentur christianos futuros esse se & catholicos.* Ita quoque concilium Chalcedonense [u] lectoribus & cantoribus inter inferiores clericos interdicit haeretico, vel pagano, vel iudeo matrimonio se coniungere, nisi utriusque persona, quae orthodoxo coniungitur, se ad orthodoxam fidem convertendam respondeat. Et addit: *Si quis autem hoc sanctae synodi decretum transgressus fuerit, canonicis penis subiiciatur.* Concilium autem primum Arelatense [x] paullo longius progreditur, cum respectu ad totum christiano- rum corpus in hunc modum statuens: *De puellis fidelibus, quae gentilibus iunguntur, placuit, ut aliquanto tempore a communione separentur.* Concilium Illiberritanum non solum tales nuptias prohibet, metu spiritualis adulterii, hoc est idololatriae, *Propter copiam puellarum, inquit [y], gentilibus minime in matrimonium dandae sunt virgines christianae, ne aetas in flore tumens in adulterio animae resoluatur;* sed parentes etiam, qui filias ethnicis dare ausi fuerint, ad aliquot annos excommunicari iubet, facto alio canone in hunc modum [z]: *Haeretici, si se transferre voluerint*

(r) Ibid. can. XXXI. "Οτι ε δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικούς ἐπιγαμίας ποιεῖν, ἢ διδοῖαι υἱὸς, ἢ θυγατέρας, ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴγε ἐπαγγέλλονται χριστιανοὶ γίνεσθαι.

(s) Concil. Carth. III. c. XII.

(t) Concil. Agath. can. LXVII.

(u) Concil. Chalcedon. c. XIV. μήτε μὴν συνάπτειν πρὸς γάμον αἱρετικῶν, ἢ Ἰσδαίων, ἢ Ἑλλήνων· εἰ μὴ ἄρα ἐπαγγέλλονται μετατίθεσθαι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὸ συναπτόμενον πρόσωπον τῷ ὀρθόδοξῳ· εἰ δέ τις τῶν τούτων ἕβρον παραβαίῃ τῆς ἁγίας συνόδου, ἐπιτιμῆναι κανονικῶ ὑποκειίδω.

(x) Concil. Arelat. I. c. XI.

(y) Concil. Illiberrit. c. XV.

(z) Ibid. can. XVI.

ad ecclesiam catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas: sed neque iudeis, neque ethnicis dare placuit: eo quod nulla possit esse societas fidei cum infideli. Si contra interdictionem fecerint parentes, abstinere per quinquennium placet. Et tertio quodam canone [a] statuit: Si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas iunxerint, placuit, nec in sine eis dandam esse communionem. Concilium Aurelianense secundum [b] christianis omnibus generatim nuptias cum iudeis interdicit; Placuit, ut nullus christianus iudeam, neque iudeus christianam in matrimonio ducat uxorem: quia inter huiusmodi personas illicitas nuptias esse censemus. Quod si commoniti a consortio hoc se separare distulerint, a communionis gratia sunt sine dubio submouendi. Hæc tum erat disciplinæ ecclesiasticæ ratio, respectu omnium istiusmodi matrimoniorum. Neque vero lex civilis hanc sanctionem ecclesiasticam confirmare dubitavit. Edictum enim a *Valentiniano & Theodosio* publicatum est, quod bis in codice *Theodosiano* [c] recitatur, & in codice *Iustiniano* etiam nunc extat, in hanc sententiam: *Ne quis christianam mulierem in matrimonium iudeus accipiat, neque iudeam christianus coniugio sortitur: Nam si quis aliquid huiusmodi admisserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinet; libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata.* CONSTANTIVS antehac crimen capitale iudæo esse iusserat, si christianam duxisset uxorem, christiano viro, iudæam sibi iungenti, pœna nulla denunciata. Lex ita habet [d]: *Quod ad mulieres pertinet, quas iudei in turpitudinis sue duxere consortium, in gynecio nostro ante versatas, placet castem restitui in gynecio: idque id reliquum obseruari, ne christianas mulieres suis iungant flagitiis; vel, si hoc fecerint, capitali periculo subiungentur.* Quæ autem in lege quæ deesse illud videret THEODOSIVS, noua lege suppleuit, in eaque id clarius utrisque capitale fecit. Atque ita magistratus civilis omnia, quæ poterat, impedimenta istiusmodi matrimoniis interponebat.

(a) Ibid. can. XVII.

(b) Concil. Aurel. II. can. XVIII.

(c) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. II. Vid. Cod. Theod. lib. IX. tit. VII. ad legem Iuliam de adulteris leg. V. Et cod. Iustin. lib. I. tit. IX. de iudæis leg. VI.

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. de iudæis leg. VI.

§. II.

Ecclesia de christianorum omnium consilio contrahendi matrimonium ante, quam hoc consummaretur, certior reddenda.

AD præuenienda autem, quæ ex istiusmodi disparibus matrimoniis existere poterant, incommoda, ab omnibus christianis requirebatur, vt ecclesiæ episcopum de consilio suo contrahendi matrimonium in tempore facerent certiozem, vt, si quod istiusmodi obstaculum appareret, a proposito possent deterreri. Ita IGNATIVS in epistola ad Polycarpum [e]: *Decet, vt sponsi & sponsæ de sententia episcopi coniugium faciant, quo nuptiæ sint secundum Dominum, & non secundum cupiditatem.* Et hoc e diversis locis apud TERTVLLIANVM patet, qui sæpe inculcat, quod hac in re monitum & consilium ab ecclesia expetendum sit. Loquens enim de quibusdam feminis, quæ gentilibus nupsérant, mirari se dicit [f] aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorum præuaricationem. Quibus verbis indicat, ipsas hac in re ab aliis expetiisse consilium, non ab ecclesia, quæ eis non datura fuisset consilium & approbationem nubendi gentilibus. Alio loco [g] ait: *Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renuntiant, & pater ratum habet?* Heic, vt ne in præsentem de verborum vllorum sensu disputemus, matrimonium ab ecclesia conciliatum ad minimum significet, oportet, matrimonium monito & consilio eius factum, si non eius ministerio ac benedictione; quod nonnulli ægre concedunt; verum hac de re mox plura. TERTVLLIANVS, quum ad *Montanistarum* transisset castra, omnibus viduis secundas nuptias dissuadebat, inter alia tali eas vrgens argumento [h]: *Qualis es,*

(e) Ignat. epist. ad Polycarp. §. V. Πράπει τοῖς γαμῶσι καὶ ταῖς γαμυμέναις μετὰ γνώσεως τῆ ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιῆσαι ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ τὸν θεὸν καὶ μὴ κατὰ ἐπιθυμίαν.

(f) Tertull. ad vxor. lib. II. c. II. Quum quædam istis diebus nuptias suas de ecclesia tolleret, id est, gentili coniungeretur, idque ab aliis retro factum recordarer, miratus aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorum præuaricationem &c.

(g) Ibid. cap. IX.

(h) Id. de monogam. c. XI.

id matrimonium postulans, quod eis, a quibus postulas, non licet habere; ab episcopo monogamo, a presbyteris & diaconis eiusdem sacramenti; a viduis, quarum sectam in te recusasti? Heic discrete dicit, vniuersam ecclesiam de omnium proposito inuendi matrimonium certiore fieri, & ab vnoquoque ecclesiæ ordine, a viduis non minus quam a clericis, quali veniam peti consueuisse, vt, si quis haberet, quod cum ratione opponeret, (exempli causa, quod cum gentilibus vel iudæis, vel hæreticis, vel propinquis & necessariis, vel sine parentum consensione, vel alia quacumque iniqua ratione matrimonium vellent contrahere) id in tempore indicari, & istiusmodi matrimonium præpediri, aut certe caueri posset, ne consensu ecclesiæ approbaretur habereturque ratum. Hoc manifesto intelligendum est, quando ecclesiæ consilium in negotio matrimonii expetitur esse dicitur: Non, quod ecclesia sibi arbitrariam aliquam potestatem arrogarit concedendi vel prohibendi vllis hominibus matrimonium, sed quod hoc illis solum recusarit, contra quos ei iusta quædam & idonea esset ratio; cuiusmodi erat illa primo loco nominata, si quis in eo esset, vt iudæam sibi matrimonio iungeret; quod, licet hisce temporibus alio modo in effectum posset deduci, numquam tamen agnoscente vel consentiente vel ministrante ecclesia fieri debebat; quemadmodum ex iis omnibus apparet, quæ de ratione agendi, quam respectu istiusmodi matrimoniorum cum gentilibus ecclesia iniit, differuimus.

§. III.

Nuptiæ non celebrande cum propinquis siue consanguinitate siue adfinitate, ad suspicionem incestus deuitandam.

ALIA ecclesiæ regula, certarum personarum prohibens coniugium, erat, si vel consanguinitate vel adfinitate propius se attingerent, quæ res matrimonium incestum redditura erat, vtpote in gradibus, a Deo in scriptura sacra prohibitis, contractum. Quam longe christiana morum præcepta post se reliquerint hac in re ea, quæ ab ethnicis tradita sunt, (non obstante gentilium aduersus christianos calumnia, quod incestum in religiis suis conuentibus committerent) fusius ostendimus loco alio, vbi pœnas etiam tam ecclesiasticas quam ciuiles

viles enarrauimus [*], quæ ex istorum temporum disciplina iis, qui flagitio incesto se polluisent, inflictæ fuerint. Hæc tantum paullo distinctius istos gradus recensēbimus, qui matrimonio incestum & omnino nullum, si ita contractum esset, facere crediti sunt. Concilium *Agathense* hæc de illis habet [i]: *De incestis coniunctionibus nihil prorsus veniæ reseruamus, nisi quum adulterium separatione sanauerint. Incestos vero nullo coniugii nomine deputandos, quos etiam designare funestum est. Hos enim censēmus esse: Si quis relictam fratris, que pene prius soror exsisterat, carnali coniunctione polluerit: Si quis frater germanam uxorem duxerit: Si quis novercam duxerit: Si quis consobrine sue se sociauerit: Si quis relicte vel filie ammulu miscetur, aut parui filie, vel priuigne sue: aut qui ex propria consanguinitate aliquam, aut quam consanguineus habuit, concubitu polluat, aut duxerit uxorem. Quos omnes & olim & sub hac constitutione incestus esse non dubitamus, & inter catechumenos manere & orare præcipimus. Quod ita presenti tempore prohibemus, ut ea, que sunt hætenus instituta, non dissoluamus. Sans quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt inuendi melioris coniugii libertatem.* Hic canon ad verbum repetitur in concilio *Epaunensi* [k], modo vltimum comma negatiue sic legitur [*]: *non habebunt inuendi melioris coniugii libertatem.* Quæ manifesto corrupta lectio est, negligentia indocti cuiusdam librarii inuecta. Nam in concilio *Turonensi* secundo [l] hic canon *Epaunensis* citatur & legitur eodem modo, vti in concilio *Agathensi*. Et correctores *Romani* in *GRATIANVM* [m] in indice *GREGORII* atque capitulari *Cavoli magni* sic cum legi obseruant. Ego præterea id solum ob-

(*) Lib. XVI. cap. XI. §. III. vol. VII. p. 419. sqq.

(i) Concil. Agath. can. LXI.

(k) Concil. Epau. c. XXX.

(*) Not. in editione Labbei hæc negatiua particula *non* abest.

(l) Concil. Turon. II. c. XXII.

(m) Grat. caus. XXXV. quæst. II. cap. VIII. de incestis. *habebunt*]. Sic in *Agathensi* & apud *luonem*. In *Epaunensi* legitur, non *habebunt*. Sed in *Turonensi*, in quo citatur *Epaunense*, *habebunt*. Sic etiam infra q. VIII. c. p. hæc salubriter. ex *Gregorio*. In capitulari autem indicato plenius hæc sententia exponitur: *Sed quibus illicita coniunctio interdicitur, nisi hi sicut, quos sanctorum patrum decreta coniugio copulari prohibent, habebunt inuendi melioris coniugii libertatem.*

feruo, quod, licet confobrinorum matrimonium hisce in canonibus incestum habeatur, ita tamen non fuerit in vetustis ecclesiæ legibus, donec *Theodosius* monitu *Ambrosii* id primum vt tale declararet. Quæ vero prohibitio non diuturna fuit. Nam *Arcadius* eam reuocauit, & *Iustinianus* vetustam legem instaurauit eamque in suum adoptauit codicem. De quibus omnibus libro quodam superiore [*] diximus fusus. Quod hoc loco addendum fuerit, hæc sola obseruatio est, Quod, quidquid ecclesia vmquam incestum declarauerit, id semper iustum matrimonii impedimentum habitum, adeoque tanquam grauis causa adlegatum fuerit, quamobrem personæ, tam propinqua cognatione coniunctæ, matrimonio iungi non possent, vel si id factum esset, quod idonea ratio fuerit infligendi illis censuras ecclesiæ, vsque dum mutua separatione istiusmodi creditum matrimonium dissoluerent.

§. IV.

Filiis impubibus sine parentum vel tutorum vel proximorum agnatorum consensu matrimonium contrahere haud permiffum.

ALIA ratio inhibitionis hæc in re erat, quando filii, qui nondum ad annos pubertatis peruenerant, de ineundo matrimonio cogitarent sine consensione parentum, vel tutorum, vel proximorum agnatorum, qui, si parentes essent mortui, paternam eorum curam gerebant, habebantque de illis statuendi potestatem. Lex ciuilis admodum seuera hoc in negotio erat, non tantum aduersus ipsos raptores, qui virgines contra parentum voluntatem rapuissent, omnesque eos, qui illis hæc in re operam suam commodassent, qui vel solum vertere vel viui comburi debebant; sed contra ipsas etiam virgines, quæ in eiusmodi connubia præter parentum suorum consensum conspirassent: quemadmodum ex variis *Constantini*, *Constantii*, *Valentiniani* & *Gratiani* legibus, in vtroque codice interpositis, ostendendi occasionem iam antehac [*] habuimus. Iam vero quum hæc esset legum imperialium ratio, ecclesia multo magis cauebat, ne hæc in re delinquendo talem incur-

(*) Lib. XVI. cap. XI. §. IV. vol. VII. p. 423. seqq.

feret ignominiam. TERTVLLIANVS de sua ætate id testari videtur, quando ait [n]: *Nec in terris filii sine consensu patrum rite & iure nubent.* Et clandestinas nuptias ab ecclesia improbari adserit, *Penes nos*, inquit [o], *occultæ quoque coniunctiones, id est, non prius apud ecclesiam professæ, iuxta mæchiam & fornicationem iudicari periclitantur. Nec inde confertæ obtentu matrimonii crimen eludant.* AVGVSTINVS similiter potestatem parentum hoc in negotio adserit. Loquens enim de puella, cui ætas nondum matura erat, sub tutela ecclesiæ suæ constituta, vt ab omnibus conatibus faciendi eam raptori prædam tuta & incolumis præstaretur, ait [p]: *In ea ætate est, vt si voluntatem nubendi haberet, nulli adhuc dari vel promitti deberet. Habet materteram; Fortassis, quæ nunc non apparet, apparebit & mater, cuius voluntatem in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura præponit: nisi eadem puella in ea iam ætate fuerit, vel iure licentiori sibi eligat ipsa, quod velit.* BASILIVS [q] sæpe de istiusmodi immaturæ ætatis puellis raptis, & clandestine sine parentum consensu ductis, loquitur: Dicit autem tales, quæ venditentur, nuptias non esse matrimonium sed fornicationem, nec vllius valoris, sed nullas & irritas, nisi forte parentes reconciliati coniugio postea aduerint: Interim transgressores pœnitentiam fornicatorum & meretricum agere oportere in ecclesia. Et sane tanto maior cum hanc præuiam cautionem, tum subsequenter seueritatem adhibendi ratio erat, quia non solum lex civilis sub imperatoribus christianis, sed vetusta etiam lex *Romana* sub imperatoribus ethnicis seuera & rigida erat in hac materia de necessitate consensus parentum ad legitimum matrimonium, sine quo illegitimum habebatur, & filii spurii. IVSTINIANVS quasdam leges imperatorum gentilium [r] *Seueri & Antonini Caracallæ* in codicem suum adoptauit. Præterea id ex APVLEIO apparet, qui adludens ad diuersa momenta, quæ matrimonium faciant nullum, vtpote

(n) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IX.

(o) Id. de pudicit. c. IV.

(p) Augustin. epist. CCXXXIII.

(q) Basil. c. XXII. Vid. lib. XVI. c. IX. §. II. sub litt. (o). vol. VII. p. 384. Can. XXXVIII. Vid. ibid. sub litt. (q) p. 385. Can. XLII. Vid. h. l. sub litt. seq. (r).

(r) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. I. II.

contra legem initum, *Venerem* introducit *Psyche*, eo quod *Cupidi* filio ipsius se nupsisse dicat, ita insultantem: *Impares nuptiæ, & præterea in villa sine testibus & patre non consentiente [s] factæ, legitime non possunt videri: ac per hoc spurius ille nascetur.* Quod igitur tam necessarium credebatur ad reddendum in matrimonium legitimum inter gentiles, id profecto multo magis inter christianos necessarium fuit. Neque vllum exemplum, quod ego sciam, reperitur, quod ecclesia vllum matrimonium tamquam legitimum concesserit vel approbarit, ad quod ratum habendum parentum, de liberis suis impubibus statuentium, non prius aut certe postea accesserit consensio.

§. V.

Nec seruis sine dominorum consensu.

EAMDEM potestatem idemque ius, quod parentes in liberos, domini habebant in seruos suos. Quam ob causam nullus seruus sine domini consensu matrimonium contrahere poterat; & si id faceret, in domini positum erat potestate, approbare illud matrimonium vel rescindere. BASILIUS *Que sine iis, inquit [t], qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo viuente patre, nec domino, ii qui conueniunt, sunt ab accusatione liberi, donec coniugio domini adiuuerint, tunc enim accipit firmitatem coniugium.* Et iterum [u]: *Que præter domini sententiam se viro tradidit, fornicata est: que autem postea libero matrimonio usa est, nupsit.* Eorum enim, qui sunt in alterius potestate, *prædicta commenta firmi nihil habent.*

§. VI.

Illustri conditione hominibus non permixtum matrimonium contrahere cum seruis.

ALIA res, ad legitimum matrimonium requisita, erat, vt esset quædam conditionis inter partes contrahentes æqualitas. Illustri loco natis non licebat esse tam humilibus tamque ab-

(s) Apulei. de asino aureo, lib. VI. p. 104.

(t) Basil. can. XLII. Οἱ ἄνευ τῶν κρατάντων γάμοι, πορνείαι εἰσὶν οὔτε ἔν πατέρος ζῶντος, ἕτε δεσπότης, οἱ συνήντες ἀνεύθουοι εἰσιν, ἕως ἂν ἐπιτύσῃσι οἱ κύριοι τὴν συνίκτην: τότε γὰρ λαμβάνει τὸ τῶν γάμων βέβαιον.

(u) Id. can. XL. Ἢ παρὰ γάμον τῶν δεσπότην ἀνδρὶ ἐαυτὴν ἐκδόσκει, ἐπάρουσεν, καὶ γὰρ συνίκτηι τῶν υπεξασίων, ἔθεν ἔχασι βέβαιον.

iectis, vt seruas secum matrimonio iungerent. Lex civilis eos *pares genere & moribus* [x] esse iubet. Per quod lex non intelligit, quod pares fortunis eos esse oporteat, sed quod non esse debeat eiusmodi disparilitas in eorum conditione, cuiusmodi est inter ingenuum ac seruum; nec talis disparilitas in eorum moribus, qualis est inter mimam & senatorem, vel alium quemcumque hominem ingenuum liberaliterque educatum: Quomodo res in lege quadam *Valentiniani ac Marciani* [y] de hoc capite accurate explanatur. *Humilem vel abiectam feminam minime eam iudicamus intelligi, que licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit: unde licere statuimus, senatoribus, & quibuscumque amplissimis dignitatibus præditis, ex ingenuis parentibus natas, quamvis pauperes, in matrimonium sibi accipere, nullamque inter ingenuas & opulentiores ex diuitiis & opulentiore fortuna esse distantiam. Humiles vero abiectasque personas eas tantummodo mulieres esse censemus; ancillam, ancilla filiam; libertam, libertæ filiam; scenicam, scenicæ filiam; tabernariam, tabernarii, vel lenonis vel arenarii filiam; aut eam, que mercimoniis publice præfuit. Ideoque huiusmodi inibiuisse nuptias senatoribus harum feminarum, quas modo enarrauimus, equum est. Constantinus* [z] iam antea legem tulit, qua omnes senatores, præfectos, magistratus oppidanos & prouinciarum sacerdotes maculam infamiæ subire & alienos a Romanis legibus fieri iussit, si ancillas, vel libertas, vel scenicas in matrimonium duxerint, filiis, quos ex istiusmodi coniunctione susceperint, a successione in paternis possessionibus omnino exclusis. Et vt mulieres, nobili genere natæ, a vilium atque

(x) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. I. Placet admodum -- habendo examini auctoritatem quoque iudiciariæ cognitionis adiungi, vt si *pares sunt genere ac moribus* petitores, is potior aestimetur, quem sibi consulens mulier adprobarit.

(y) Cod. Iustin. lib. V. tit. V. de incestis & inutilibus nuptiis, leg. VII.

(z) Cod. Iustin. lib. V. tit. XXV. de naturalibus liberis. leg. I. Senatores seu præfectos, vel quos in ciuitatibus diuinitas, vel sacerdotii, id est Phœniciarchiæ vel Syriarchiæ ornamenta condecorant; placet maculam subire infamiæ, & alienos a Romanis legibus fieri; si ex ancilla, vel ancillæ filia; vel liberta, vel libertæ filia; vel scenica, vel scenicæ filia; vel humili vel abiecta persona, vel lenonis aut arenarii filia, vel que mercimoniis publice præfuit, susceptos filios in numero legitimorum habere voluerint, &c.

abiektorum malaque fama virorum insidiis eo magis tutae sint, lex prouidet, ne quis inferioris conditionis nobilem feminam sollicitet, vel clandestinis artibus eos, qui circa ipsam sint, corrupendo illius compos fieri adlaboret, sed ut consularur ad finitas [a], & omnia transigantur publice in praesentia procorum, qui non videantur talem fraudem in efficienda istiusmodi disparili consociatione adiuturi. Immo vero curialibus siue municipiorum decurionibus per legem quamdam *Constantini* [b] diserte verbis interdicitur, ne ducant seruam in matrimonium, alioquin mulier in metallum trudi & ipse decurio in insulam deportari ac bona eius mobilia & urbana mancipia fisco acquiri, praedia vero & rustica mancipia ciuitati, cuius decurio fuerit, mancipari iubentur. Neque dubium est, quin, quod tam seuerè punitum est in republica, in ecclesia, pro eo ac decuerit, punitum sit, ut ne istiusmodi illicitae praxes foueri vel adiuuari viderentur, quod ignominiae & dedecori futurum erat ecclesiae; tametsi nullos canones ecclesiasticos diserte contra hanc rem factos meminerim.

§. VII.

Nec prouinciarum administratoribus cum femina quadam prouinciali, durante administrationis suae anno.

ERANT etiam quaedam rationes status, quamobrem prouinciae alicuius administratori non permittendum esse iudicabatur, ut feminam aliquam istius prouinciae, durante administrationis suae anno, in matrimonium duceret. Non quod infra dignitatem eius hoc esset, sed quia ille non sine causa iudicari poterat occasione auctoritatis & potestatis, quam in omnes circa se habebat, terrorem iniecerurus feminae, eamque vel inuitam ad obsequium matrimonii perducturus, nec parentibus vel tutoribus illius libertatem de ea pro arbitrio suo decernendi relicturus. Quibus incommodis atque oppres-

(a) Ibid. Nuptias nobiles nemo redimat, nemo sollicitet, sed publice consularur ad finitas, adhibeatur frequentia procorum.

(b) Cod. Theod. lib. XII. tit. 1. de decurionibus leg. VI. Si decurio fuerit alienae seruae coniunctus, & mulierem in metallum trudi sententia iudicis iubeat, & ipsum decurionem in insulam deportari &c.

Vid. Apulei. lib. VI. Impares nuptiae non sunt legitima.

fioni vt occurreretur, *Theodosius* legem [c] tulit in hanc sententiam: *Si quis in potestate publica positus, atque honore prouinciarum administrandarum, qui parentibus aut tutoribus, aut curatoribus, aut ipsis, quæ matrimonium contracturæ sunt, potest esse terribilis, sponsalia dederit; iubemus, vt deinceps siue parentes, siue eadem mutauerint voluntatem, non modo iuris laqueis liberentur, pœnaque expertes sint, quæ quadruplum statuit, sed extrinsecus data pignora lucratiuua habeant, si ea non putent esse reddenda. Quod ita late patere volumus, vt non solum circa administrantes, sed & circa administrantium filios, nepotes, propinquos, participes domesticosque censeamus, quibus tamen administrator operam dederit; Impleri autem id postea matrimonium non vetamus, quod tempore potestatis ob eas personas, de quibus loquuti sumus, arris fuerit obligatum, si sponsorum consensus accedat.* Ex quibus videmus, fuisse hoc tantummodo impedimentum aliquod certis personis ad tempus interpositum, nimirum prouinciarum moderatoribus, vt ne feminam ex sua ipsorum prouincia sibi iungerent matrimonio, durante administrationis suæ anno. Non alias quascumque, sed eas solum, quæ ex propria ipsorum essent prouincia, ducere prohibebantur ex scitis & idoneis, quas lex adlegat, rationibus.

§. VIII.

Nec viduis secundas nuptias facere, ante duodecimum a virorum suorum obitu mensem.

EODEM modo cum viduis res se habebat: Non prohibebantur a secundis nuptiis, lege autem cautum erat, ne ante exactum a maritorum suorum obitu annum eas celebrarent. Hæc lex veterum *Romanorum* erat inde a *Romuli*, primi eorum regis, tempore. Quando autem annus *Romanus* tunc deceim tantum menses habuit, haud longius tempus legendi viduæ

(c) Cod. Theod. lib. III. tit. VI. leg. I.

Vid. etiam ibid. tit. XI. leg. I. Si quis ordinaria vel qualibet præditus potestate, circa nuptias inuitis ipsis vel parentibus contrahendas (siue pupillæ, siue apud patres virgines, siue viduæ erunt, siue & sui iuris viduæ, denique cuiuscumque sortis) occasione potestatis vtatur & minacem fauorem suum inuitis iis, quorum utilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegitur, hunc & multæ librarum auri decem obnoxium statuimus, & quum honore abiecit, peractam dignitatem vsurpare prohibemus.

constitutum fuit initio. Neque per plures subsequitas aetates prorogatum est, licet ipse annus a Numa ad duodecim menses productus esset; sed annus viduae secundum veterem supputandi rationem aestimabatur. Ut adeo, ubicumque vidua annum post mariti sui excessum lugere dicitur, hoc de anno *Romulo* decem tantum mensium intelligendum sit. Atque ita res duravit ad aetatem usque *Theodosii*, qui pristino temporis spatio annum addidit per legem, his verbis expressam [d]: *Si qua ex feminis, perduto marito, intra anni spatium alteri festinavit innubere (Parum enim temporis post decem menses seruandum adiciimus, tamesi id ipsum exiguum putemus) probrois iniusta votis honestioris nobilisque persone & decore & iure priuetur; atque omnia, que de prioris mariti bonis, vel iure sponsaliorum, vel iudicio defuncti coniugis consequuta fuerat, amittat.*

§. IX.

Mulieribus haud licitum nubere, absentibus maritis suis, antequam de eorum obitu facte essent certiores.

SI cuius vxoris maritus abiret peregre ab eaque abesse pergeret, non erat ei certum tempus iterandi nuptias constitutum, sed expectare illa debebat, usque dum de morte eius esset facta certior. Alias enim adulterii rea habebatur. Sic *BASILIVS* [e]: *Quae, quum vir secessit & non apparet, antequam de eius morte certior facta sit, cum alio cohabitavit, mæchatur.* Hic casus erat vxoris cuiusdam militis (nubentis post longam mariti peregrinationem atque absentiam, ante tamen, quam de eius morte certior esset facta) quemadmodum alio canone [f] declarat: Sed rem nonnullam heic veniam admittere existimat,

(d) C. d. Theodof. lib. III. tit. VIII. de secundis nuptiis. leg. I.

(e) Basil. can. XXXI. Η ἀναχωρήσασα τῷ ἀνδρὶ, καὶ ἀφανὲς ὄντος, πρὸ τῆς περὶ τῆς θανάτου αὐτοῦ, ἐτέρω συνικησασα, μοιχῆται.

(f) Id. can. XXXVI. Σπαταίτιδες, αἱ τῶν ἀνδρῶν ὄψων ὄντων γαυηθεῖσαι, τῷ αὐτῷ ἐπίκειται λόγῳ, ἥπερ αὐ καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν ἀνδρῶν μὴ ἀναμίχασαί τὴν ἐπίδοτον πλὴν ἔχου τινὲ συγγνώμην τὸ πρῶτον ἐπαύθου, διὰ τὸ μὴ εἶναι πρὸς θάνατον αὐτῶν τὴν ἐπίδοτον. Multarum vxores, quae, quum mariti ipsarum non appareant, nupservunt, eidem rationi subicuntur, cui & quae propter maritorum peregrinationem & absentiam, reditu non expectato, nupservunt: sed res non nullam hic veniam admittit, quod maior sit mortis suspitio.

quod maior sit mortis suspicio. Hisce in casibus, si prior maritus rediret, vxorem sibi suam vindicare poterat, & secundæ nuptiæ nullæ erant & irritæ, quemadmodum in concilio *Trullano* [g] determinatur, vbi hi canones *BASILII* repetuntur. Lex autem ciuilis vxori militis post quatuor annorum moram [b] secundas nuptias inire permittit.

§. X.

Tutoribus non permissum pupillas ducere nondum adultas, vsque dum tutela esset finita.

PER antiquam legem *Romanam* nullus poterat in matrimonium ducere feminam, cuius tutor erat vel curator. Neque filio ille suo dare eam poterat. Exstant variæ leges *Seueri*, *Philippi* ac *Valeriani* [i] hanc in rem in codice *Iustiniano*. V-

(g) Concil. Trull. can. XCIII. Ἡ ἀναχωρήσαντος κ. τ. λ. εἰ δὲ γε ὁ στρατιώτης ἐπανέλθοι χρόνῳ ποτὶ, ἢ ἡ γυνὴ διὰ τὴν ἐπιτολὴν ἐπιβὰς ἀπίστευον ἐτέρῳ συνήθη ἀνδρὶ, ἕτος εἰ περιαιρέται, τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἀναλαμβάνεται γυναῖκα, συγγνώμης αὐτῇ ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ δεδομένης, καὶ τῷ ταύτην εἰσποιταμένῳ κατὰ δεύτερον γάμον ἀδρόι. *Vxor viri, qui secessit &c. -- Sin autem miles aliquanto post tempore redierit, cuius vxor propter longam illius absentiam alteri viro coniuncta est; is si velit, propriam vxorem recipiat, nisi venia propter ignorantiam data, eique qui illam in secundis nuptiis domum duxit.*

(b) Cod. Iustin. lib. V. tit. XVII. leg. VII. Vxor, quæ in militia profecto marito, post interuentum annorum quatuor, nullum sospitatis eius potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis aliis cogitauit, nec tamen ante nupsit, quam libello ducein super hoc suo voto conuenit, non videtur nuptias iniisse furtiuas, nec dotis amissionem sustinere, nec capitali pænæ esse obnoxia, quæ post tam magni temporis iugitatem non temere nec clanculo, sed publice contestatione depulsa nupsisse firmatur.

(i) Cod. Iustin. lib. V. tit. VI. de interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem seu curatorem filiosque eorum. leg. I. Senatus consulti auctoritatem, quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrime sublatum est, circumueniri nullitatis & imperitiæ velamentis non oportet. Leg. IV. Libertinum, qui filio suo naturali, quem in seruitute susceperat, postea manumisso pupillam suam, eandemque patroni sui filiam in matrimonium collocauit; ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptias interdicens putauit, pertinere dubitari non oportet. Leg. VI. Si patris tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione, vel post redditam nondum exacto quinto & vicesimo anno, nec non vili anno, vxorem duxisti; nec matrimonium cum ea habuisti, nec filium ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes. Leg. VII. Si tutor vel curator pupillam, vel adultam quandam suam sibi, vel filio suo, nullo diuino impetrato beneficio, in

na sola exceptio, quæ hac in re locum habebat, erat, si principis venia & speciali edicto id faceret tutor. *Constantinus* autem hanc materiam alia determinauit distinctione, nimirum, vt ne liceret tutori [*] puellam sibi matrimonio iungere, quoad ad annos adultæ ætatis non accessisset, sub illiusque posita esset tutela; si autem per ætatem ad nuptias adspirare cœpisset, vt tum ducendi eam haberet veniam, dummodo prius probauisset, quod puellæ esset intemerata virginitas. Si quam vero iniuriam pudicitia eius illatam ab eo esse constaret, vt non solum ab ea in matrimonium ducenda arceretur, sed deportatione quoque plecteretur, atque vniuersæ eius facultates fisco vindicarentur.

§. XI.

Quo primum tempore prohibitio matrimoniorum inter spirituales cognatos inuenta sit.

PER quasdam regulas, etsi non primitiæ antiquitatis, certi gradus spiritualium cognatorum ab ineundis inter se matrimoniis prohibebantur. Qua de re primum omnium cogitauit *Iustinianus*, legemque [1] tulit in hæc verba: *Ea persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis a sacro sancto suscepit baptisate: quum nihil aliud sic inducere potest paternam adfectionem & iustam nuptiarum prohibitionem, quam huiusmodi nexus, per quem Deo mediante animæ eorum copulate sunt.* Concilium *Trullanum* hanc materiam paullo vterius extendit [m], & susceptori non solum cum infante, sed etiam cum suscepti in-

matrimonio collocauerit: manet infamia contra eum, veluti confessum de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit: & dos data per conditionem repeti potest.

(*) Cod. Theod. lib. IX. tit. VIII. leg. I. Vbi puella ad annos adultæ ætatis accesserit, & adspirare ad nuptias cœperit, tutores necesse habeant comprobare, quod puellæ sit intemerata virginitas, cuius coniunctio postulatur. Quod ne latius porrigatur, hic solus debet tutorem nexus adstringere, vt se ipsum probet ab iniuria lassi pudoris immunem: Quod vbi consliterit, omni metu liber optata coniunctione sibi debet: officio seruatur, vt si violatæ castitatis apud ipsum facinus hæreat, deportatione plectatur, atque vniuersæ eius facultates fisci viribus vindicentur: quamuis eam poenam debuerit sustinere, quam raptori leges imponunt.

(1) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptis leg. XXVI.

(m) Concil. Trull. c. LIII. Ἐπιδη μίζων ἢ κατὰ προῖμα οἰκίτης τῆς τῶν σωμα-

fan-

fantis matre vidua matrimonium contrahere interdicit, iubens eos, qui hoc fecerint, primo ab eiusmodi matrimonio desistere, deinde & fornicatorum pœnis subiici. Lex canonica postea hanc prohibitionem ad baptizantem & baptizatum, nec non ad catechisantem & catechumenos [n], & ad nescio quos spiritualis cognationis gradus dilatauit. Et sane pontifices *Romani* cum eadem ratione omnibus christianis interdicare potuissent, ne alii cum aliis matrimonium contraherent; quia per baptismum & multa alia vincula magis indubie spirituales fratres sunt. At vero *ESTIVS* [o] hoc statuere absurdissimum fore putat, quia hoc omnes christianos adacturum sit vel abstinere a coniugio, vel cum infidelibus illud contrahere: Et tamen omnes reliquas insulas atque ineptas prohibitiones ex infallibili ecclesiæ auctoritate diligentissime defendit ac tueritur.

§. XII.

Num quis post legitimum diuortium aliam uxorem ducere potuerit.

Sed reuertimur ad antiquam ecclesiam, vnde digressi era-

των συναφείας ἐγνωμεν δὲ ἐν τῷ τόποις τινὸς ἐκ τῆ ἀγίας καὶ σωτηριώδους βαπτισματός παιδὸς ἀναδεχομένους, καὶ μετὰ τὴν ταῖς ἐκείνων μητρᾶσι χηρευθεῖσας γαμικὸν συναλλάσσαντας συνεισίστων ὀφείζομεν, ἀπὸ τῆ παρόντος μηδὲν τοιούτου πραχθῆναι· εἰ δὲ τινες μετὰ τὸν παρόντα κενὸν Φωραδῆεν τὸτο ποιεῖντες, προτοτύπως μὲν οἱ τοῖτοι ἀφιστάδωσαν τῆ παρόντος τὰτα συνοικεσία· ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς τῶν πορευόντων ἐπιτιμίας ὑποβληθῆτωσαν. Quoniam spiritualis necessitudo seu adfinitas corporum coniunctione maior est; in nonnullis autem locis cognouimus quosdam, qui ex sancto & salutari baptisuate infantes suscipiunt, postea quoque cum matribus illorum viduis matrimonium contrahere, statuimus, ut in posterum nihil fiat eiusmodi. Si qui autem post presentem canonem hoc facere deprehensi fuerint, ii quidem primo ab hoc illicito matrimonio desistant, deinde & fornicatorum pœnis subiiciantur.

(n) Sixt. decretal. lib. IV. tit. III. de cognatione spirituali cap. III. Per catechisimum, qui præcedit baptismum, sacramentorum fundamentum & ianuam reliquorum, cognatio spiritualis contrahitur: per quam contrahendum matrimonium impeditur.

(o) *Estius* in sentent. lib. IV. dist. XLII. n. I. Multo minus ea spiritualis fraternitas, quæ est inter omnes christianos, debuit impedimentum matrimonii constitui; tum quia ratio supradicta non habet in ea locum, tum quia per eiusdem legem christiani non possent matrimonia contrahere, nisi cum infidelibus, quod foret absurdissimum.

mus. Multi ex vetustis scriptoribus matrimonii vinculum nulla re nisi morte solui posse statuebant. Et proinde non solum polygamiam siue nuptias cum secunda aliqua femina, priore adhuc in viuis agente, & nuptias post illegitimum diuortium, quod re ipsa idem cum polygamia esse habebatur, damnabant, sed illicitum quoque matrimonium iudicabant, post legitimum diuortium contractum: quia etsi ratio separandi coniuges esse poterat, matrimonii tamen dissolutionem non esse existimabant, quoad vtraque pars viueret. Nihil heic de illicita polygamia siue matrimonii, post illicitum diuortium initi, ratione dicturi sumus amplius, quia antehac [*] occasionem habuimus de legibus ac disciplina ecclesiae aduersus vtrumque differendi copiosius. Prohibitio autem nuptiarum post legitimum diuortium res est, quae paullo diligentiore meretur considerationem.

ATQUE heic obseruamus, variasse hac de re veterum sententias. ORIGENES quidem nuptias post istiusmodi diuortium improbat, ab aliis tamen eas admissas esse declarat, quando ait [p]: „Scio quosdam, qui praesunt ecclesiis, extra scripturam permisisse aliquam nubere, viro priori viuente: „& contra scripturam fecerunt quidem, dicentem, *Mulier ligata est, quanto tempore viuit vir eius: Item: Viuente viro adultera vocabitur, si facta fuerit alteri viro.* Non tamen omnino sine causa hoc permiserunt: forsitan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione quae mala sunt, permiserunt, aduersus ea, quae ab initio erant scripta. Heic rationi consentaneum est statuere, istos episcopos, qui viris atque vxoribus post diuortia secundas nuptias permiserunt, has pro non simpliciter malis habuisse, etiamsi tales essent in oculis ORIGENIS. Idem illud de *Constantino* statuendum est, qui viro vxorem suam ob tria crimina, si nimirum vel moecha, vel medicamentaria, hoc est, venefica, vel conciliatrix, siue lana esset, dimittere aliamque ducere lege hanc in rem promulgata [q] permisit. Nam, vt recte obser-

(*) Lib. XVI. cap. XI. §. V. & VI. vol. VII. p. 426. seqq. pag. 430. seqq.

(p) Origen. homil. VII. in Matth. tom. II. p. 67. (p. edit. Paris. MDCIII.)

(q) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis, leg. I. In masculis etiam, si re-

vat GOTHOFREDVS [*], dum dicit, virum, si vxorem ab his criminibus liberam eiecerit, omnem dotem restituere debere & aliam non ducere, plane indicat; quod, si illam vnus criminis ex his tribus nominatis ream esse probasset, repudiandi eam aliamque ducendi habuerit licentiam. Personatus AMBROSIVS in eadem fuit sententia. Nam exponens verba apostoli: *Non est seruituti subiectus frater aut soror, in huiusmodi*, ait [r]: *Si Esdras dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret Deus, nec iratus esset, si alias ex genere suo acciperent: (non enim ita præceptum his est, vt remissis istis alias minime ducerent:) quanto magis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit, nubere legis sua viro?* Et huius adfert sui hanc reddit rationem: *Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus, infidelis autem discedens, & in Deum & in matrimonium peccare dignoscitur.* EPIPHANIVS non tantum suam ipsius sententiam, sed sententiam quoque ecclesiæ sui temporis loquitur. Dicit autem perspicue, quod licet clericis, secundam vxorem, priore mortua, sibi copulare interdictum sit; populo tamen non tantum vxoribus mortuis, sed iuste etiam repudiatis, id facere liceat. *Cui mortua vna non sufficit, inquit [r], quum occasione aliqua stupri adulterii que aut alterius flagitii cum ea diuortium fecerit, is si alteram vxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa illos absoluit, neque ab ecclesia aut æterna vita reiecit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat. Non ita tamen, duas vt altera supersitite v-*

padium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, si mœcham, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiare voluerit: Nam si ab his criminibus liberam eiecerit, omnem dotem restituere debet & aliam non ducere.

(*) Gothofred. in loc. p. 313. a fin. Ex hac lege; & *aliam non ducere*, a contrario discimus, iuste repudiata vxore a marito, veluti ob adulterium, alteram ei vxorem ducere licuisse.

(r) Ambros. in 1 Cor. VII, 15.

(r) Epiphani. hæres. LIX. n. IV. *ὁ μὴ δυναθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκυδιῶν τελευτήσῃ, ἐκείνῃ τινὸς προφύσεως, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμῶ γενόμενα, συναφθέντα δευτέρῃ γυναίκῃ ἢ γυνὴ δευτέρῃ ἀνδρὶ, ἐκ αἰτιατῶν ὁ θεὸς λόγος, εἰδὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβασιάζει διὰ τὸ ἀδυναθεῖν, ἕκ τῆν διὸ γυναικὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄχι, ἐπι περιούσιας τῆς μιᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ*

xores simul habeat; sed ut ab una separatus, alteram sibi legitime, si lubet, adiungat. PETAVIVS [t] ingenue fatetur, quod hoc de ecclesiæ istius aui sententia plenissime testetur: Tantummodo illis temporibus nondum eam rem ab ecclesia definitam prorsus fuisse dicit. Quod vero ad præsentem disquisitionem nihil facit, quæ non de definitionibus conciliorum *Florentini & Tridentini*, sed de sententia & praxi ecclesiæ vetustæ agit. Iam quod de istiusmodi matrimoniis, sine vilo censuræ ecclesiasticæ freno in ecclesia toleratis, dicit EPIPHANIVS, id porro confirmatur ab ipso concilio *Arelatensi* & AVGVSTINO, quamvis ab EPIPHANIO, quod ad sensum scripturæ, dissentientibus. Marito secundas nuptias putabant interdictas esse post diuortium, quoad prior vxor viueret. Non tamen ita perspicue revelatum esse existimabant, vt hoc crimen dignum excommunicatione haberi deberet, perinde atque alia manifestæ adulterii species. Concilium [u] illud ita statuit: *De his, qui coniuges suas in adulterio deprehendunt, & iidem sunt adolescentes fideles & prohibentur nubere, placuit, vt, in quantum potest, consilium eis detur, ne viuens vxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.* At vero ne verbum quidem de censura ecclesiastica dicit, quam eis infligi oporteat, si aliter faciant. Et AVGVSTINVS [x] ait: *Quis vxorem adulterio deprehensam dimiserit & aliam duxerit, non videtur æquandus eis, qui excepta causa adulterii dimittunt & ducunt. Et in ipsis diuinis sententiis ita obscurum est, vtram & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, a luter tamen habeatur, si alteram duxerit, vt, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur.* Et tan-

μὴν ἀποσχεθεὶς, δευτέρῃ, εἰ τούτων, ἕνωσιν συναφθῆναι.

- (t) Petau. in loc. p. 257. Ita quidem Epiphanius. Sed vt illis temporibus nondum ea res ab ecclesia definita prorsus fuerit, hodie tamen, præsertimque post editum a sacrosancta Tridentina synodo canonem, aliter sentire nefas, quam superstate priore coniuge, etiam post legitimum diuortium, alteris copulari nuptiis numquam licere.
- (u) Concil. Arelat. I. c. X. Nota, Petauium hunc canonem aliter legere, quam quidem omnia edita exemplaria habeant: Contendit enim, pro *prohibeatur nubere*, legi oportere: *Non prohibeatur nubere*; Atque ita aliud testimonium est, innocentibus hominibus post legitimum diuortium hoc tempore non interdictas fuisse secundas nuptias. Petau. animaduers. in Epiphani. hæref. LIX. p. 255. Vid. etiam Basilii can. IX. in eandem sententiam.
- (x) Augustin. de fide & oper. c. XIX.

dem concludit: *Quamobrem que manifesta sunt impudicitia crimina, omnino a baptismo prohibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & poenitentia corrigantur: que autem dubia, omni modo conandum est, ne fiant tales coniunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput immittere? Si autem facte fuerint, nescio, verum ii, qui fecerint, similiter ad baptismum non debere videantur admitti, (aut iam baptizati ecclesie gremio exturbari).* AVGVSTINVS sic habebat persuasum, istas nuptias post diuortium esse illicitas, sæpe enim id in operibus suis [y] repetit, & quibus potest, argumentis vtitur, vt homines ab illis deterreat, non dubitans mentem suam de eis declarare, tamque matrimoniis dubiis ac suspiciosus, quæ adulterii argui possint. Nusquam vero innuit, ecclesiam homines, talibus matrimoniis illigatos, tractare vel debere tractare, sicut alios adulteros, (quorum de flagitiò magis compertum habeatur,) vel matrimonium dissoluendo, vel homines excommunicationi & publicæ poenitentia in ecclesia subiiciendo; sed potius declarat, eiusmodi homines venialiter errare, quia res non ita d.serte in scriptura sacra damnetur. Atque eatenus ESTIVS [a] id concedit, modo non condemnatum esse dicit ab vllò concilio generali. Vnum quidem exemplum reperitur, ab HIERONYMO [b] datum, feminæ cuiusdam, quæ publicam poenitentiam in ecclesia egit de eo, quod alteri viro nuplisset, posteaquam a priore ob adulterium aliosque intolerandos mores illius ipsa se separasset. E-

(y) Vid. Augustin. de adulterinis coniugiis lib. I. c. I. & XXIV. tot. De nuptiis & concupiscentia lib. I. c. X. tot. De bono coniugali c. VII. tot. De sermone domini in monte lib. I. c. XIV. tot.

(a) Estius in sentent. lib. IV. dist. XXXV. n. XI. Sanctus Hieronymus in epitaphio Fabiolæ ad Oceanum refert, quemadmodum Fabiola, quæ dimisso viro non solum adultero, sed omnibus flagitiis contaminato, alteri nupserat, post mortem secundi mariti publicam poenitentiam, ab episcopo Romano impositam, similiter subierit, eiusque factum non aliter excusat, quam quod euangelii rigorem ignorauerit. Hinc discimus, illo tempore publicum crimen habitum fuisse in ecclesia, si quis viuente coniuge, etiam ob fornicationem dimissa, aliud coniugium iniret cetera.

(b) Hieron. epitaph. Fabiolæ. Ep. XXX. ad Oceanum. Quis hoc crederet, vt post mortem secundi viri in semetipsam reuersa sacrum indueret, vt errorem publice fateretur, & tota vrbe spectante *Romana* ante diem paschæ basilica quondam Laterani stare in ordine poenitentium? &c.

nimvero hic voluntarius quidem feminæ istius actus erat, neque hoc ea fecit, nisi post secundi mariti obitum. Ecclesia hanc ei non imponebat pœnitentiam, viuentis eius marito, nec eo mortuo; sed ipsa eam sponte sua eligebat, illique se submittebat a nemine compulsâ. Si qua generalis tum fuisset in ecclesia regula, secundum quam istiusmodi matrimonia dissolui, vel coniuges publicæ pœnitentiæ subiici debuissent, episcopus *Romanus* sine dubio, viuentis adhuc viro, ambos regulæ & disciplinæ ecclesiæ se submittere compulisset. Quando autem hoc non est factum, argumento nobis videtur esse, non fuisse tunc temporis ecclesiæ *Romane* morem, infligere publicas pœnas iis, qui post legitimum diuortium matrimonium contraxissent, sed tantum, quibus posset, argumentis vti, ad deterrendum viros feminasque ab istis matrimoniis, vsque dum prior coniux diem suum obiisset: Vel si illis sese illigarent, exhortari eos, ad agendam de illis coniunctionibus pœnitentiam, tamquam criminibus ab apostolo vetitis. Id quod ipse **HIERONYMVS** [c] satis quidem vehementer pro more suo faciebat, adfirmans feminæ, quæ lic nupserat alteri, eam adulteram reputari, nec sacram communionem recipere posse, antequam pœnitentiam pro crimine suo egisset. Per quam pœnitentiam ego quidem priuatam resipiscentiam, non sollempnem illam, per publicam ecclesiæ disciplinam imponi solitam, pœnitentiam intelligo. Veruntamen in ecclesia *Hispanica* ante hæc tempora aliquid publicæ disciplinæ contra eiusmodi personas, maxime mulierem, quæ priore marito adhuc viuentis alteri nupsisset, adhibitum videtur. Nam in concilio *Iliberritano* [d] canon habetur in hunc modum decernens: *Femina fidelis, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi, quem reliquerit, prius de sæculo exierit, nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.* Verum vti hic canon a priuato tantum concilio

(c) Hieron. epist. CXLVII. ad Amandum. Ista soror, quæ, vt dicit, vim passa est, vt alteri iungeretur, si vult corpus Christi accipere & non adultera reputari, agat pœnitentiam, ita duntaxat, vt secundo viro, qui non appellatur vir, sed adulter, a tempore pœnitentiæ non copuletur, cetera.

(d) Concil. Iliberritan. c. IX.

lio factus est, ita diuerſas exceptiones ac mitigationes admittit. Primum enim ad ſolas feminas, non ad viros reſpicit; Deinde ad ſolas feminas fideles, non ad catechumenas, quæ per canonem proxime ſequentem, hoc non obſtante, ad baptiſmum admittuntur, quemadmodum & AVGVSTINVS rem definiuit. Præterea maritus deſertus fidelis eſſe debet. Alia enim rei ratio erat, ſi ille eſſet ethnicus. Denique feminæ, neceſſitate infirmitatis compellente, hoc eſt in articulo mortis, communio dari iubetur, etiamſi ſecundum maritum nunquam deſeruiſſet. Vt adeo prohibitio vario reſpectu nondum eſſet vniuerſalis. Poſtea in lege quadam *Hon. vii* [e] ita in hoc negotio decretum legimus: *Si graues cauſas atque inuolutam criminibus magnis conſcientiam probauerit, que recedit, dotis ſue compos, ſponſalem quoque obtineat largitatem, atque a repudii die poſt quinquennium nubendi recipiat poteſtatem. Si diuortium prior maritus obiecerit, ac mulieri graue crimen intulerit, perſequatur legibus accuſatam, impetrataque vindicta & dote potiatur, & ſuam recipiat largitatem, & ducendi mox alteram liberum ſortiatur arbitrium. Si vero merum eſt culpa non criminum, donationem recipiat & dotem relinquat, aliam poſt biennium ducturus uxorem. Quod ſi matrimonium ſolo maluerit ſeparare diſſenſu, multiſque vitiis peccatiſque grauetur excluſa, & donationem vir perdat & d. tem, ac perpetuo calibatu inſolentis diuortii penam de ſolitudinis merore ſuſtineat, mulieri poſt anni metas nuptiarum poteſtate conceſſa.* Exſtant variæ leges *Theodoſii* iunioris, *Valentiniani III.* & *Anaſtaſii* in codice *Iuſtiniano* [f], quæ eandem libertatem nuptiarum poſt legitimum diuortium largiuntur. Verum hæ leges ab eccleſiaſticis huius æui ſcriptoribus non omnino approbantur. Nam vt AVGVSTINVM & HIERONYMVM antea audiuiſimus, diſſenſum ſuum declarantes, ſic idem in CHRYSOSTOMO [g], AMBROSIO [h] & INNOCEN-

(e) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis. leg. II.

(f) Cod. Iuſtin. lib. V. tit. XVII. de repudiis leg. VIII. & IX. tot.

(g) Chryſoſt. hom. XVII. in Matth. Not. de diuortiis quidem, ſed non de legibus imperialibus circa diuortia, heic loquitur Chryſoſtomus.

(h) Ambroſ. de Abraham, lib. I. c. IV. Vos monco, viri, maxime qui ad gratiam domini tenditis, non miſceri adulterino corpori: qui enim ſe iungit meretrici, vnum corpus eſt: nec date hanc occaſionem diuortii mulieribus. *Nemo ſibi blandiatur de legibus hominum.*

TIO [i] aliisque illius ætatis scriptoribus legere est, qui leges reipublicæ iusto laxiores & benigniores esse in eos existimant, qui post diuortium nouum matrimonium contrahant. Quod saltem eo facit, vt obseruationem recte se habere videamus, quam initio fecimus, quod diuersa veterum hac de re fuerint sententiæ, & quod eam tractarint tantum velut quæstionem problematicam; quamquam patres *Tridentini* postea articulum fidei [k] fecerunt, omnibus, qui non ad ipsorum accederent sententiam, damnatis. Atqui in sententia sua, vt hoc obiter notemus, quosdam ex suis ipsorum pontificibus damnant & quædam recentiora concilia, quorum meminit GRATIANVS. *Zacharias* papa [l] mulieri, cuius cum sorore maritus suus incestum commiserat, permittit, vt isto repudiato nubat in domino, cui velit. Et GREGORIUS III. viro dat licentiam ducendi aliam, cui sua ob infirmitatem [m] corporis debitum redere non valeat. Concilium *Triburiense* [n] ait: *Si quis cum noverca sua dormierit, neuter ad coniugium potest peruenire, sed vir eius*

- (i) Innocent. epist. III. ad Exuper. c. VI. De his etiam requisituit dilectio tua, qui interueniente repudio alii sese matrimonio copularunt: quos in vtraque parte adulteros esse manifestum est. Qui viro vel vxore viuentis, quamuis dissociatum videtur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum, vt hæc etiam personæ, quibus tales coniuncti sunt, etiam ipse adulterium commisisse videantur; secundum illud, quod legimus in euangelio: *Qui d. m. seruit uxorem suam* &c.
- (k) Concil. Trident. sess. XXIV. c. VII. Si quis dixerit ecclesiam errare, quum docuit & docet, iuxta euangelicam & apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolui, & vtrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero confuge viuentis, aliud matrimonium contrahere, neccharique cum, qui, dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ dimisso adultero, alii nupsit: anathema sit.
- (l) Apud Gratian. caus. XXXII. quæst. VII. c. XXIII. Concubuisisti cum sorore vxoris tue? Si fecisti, neutram habeas: & si illa, quæ vxor tua fuerit, conscientia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat in domino, cui velit. Tu autem & adultera sine spe coniugii permaneat: & quamdiu vixeritis, iuxta præceptum sacerdotis poenitentiam agite.
- (m) Ibid. caus. XXXII. quæst. VII. cap. XIX. Quod proposuisti, si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ea faciat iugalibus; bonum esset, si lic permaneret, vt abstinentiæ vacaret: sed quia hoc magnum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis &c.
- (n) Ibid. c. XXIV.

potest,

potest, si vult, aliam accipere, si se continere non potest. Et concilium Vermeriense (quod in quibusdam GRATIANI exemplaribus falso vocatur Eliberense) ait [o]: Si qua mulier in irremediabilem mariti sui cum aliis consiliata sit, si probare potest ille vir, eam rem esse consilii, potest ipsam uxorem dimittere, & si voluerit, aliam ducere. Ut adeo noui latores legis apud Tridentum non minus in sua ipsorum lege canonica, quam ab antiquis patribus hac de re dissentiant.

§. XIII.

Num adultero adulteram, quam vitiaisset, post mortem mariti ducere licuerit.

NEQVE vero casuistæ Romanenses cum veteribus melius de alia conspirant questione, quæ ad nuptiarum impedimenta pertinet. Nimirum, Num adultero alius viri uxorem ducere licuerit, post mariti sui obitum, qua cum, viuente adhuc priore marito, adulterium commisisset? Moderni iuris canonici doctores communiter id negant. Concilium Triburiense in Germania, anno DCCCXCV. sub Formoso papa habitum, famosum casum proponit viri cuiusdam, qui alterius viri coniugi stuprum intulerit iuraueritque, se illam post mariti sui mortem ducturum: Concilium hoc simpliciter illicitum esse [p] definit: *Tale connubium, inquit, anathematizamus & christianis omnibus obstruimus. Non licet ergo, nec christiana religioni oportet, ut illius ea utatur in matrimonio, cum qua prius polluta erat adulterio.* PETRVS LOMBARDVS [q] & GRATIANVS [r] adia testimonia LEONIS papæ & concilii apud Althæum hanc in rem adlegant:

(o) Concil. Vermer. ap. Gratian. caus. XXXI. quest. I. c. VI.

(p) Concil. Tribur. c. XL.

(q) Lombard. sent. lib. IV. dist. XXXV. Solet quæri, an valeat duci in coniugium, quæ prior est polluta per adulterium. De hoc Leo papa ait: *Nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio. Item: Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quendam alterius uxorem stupro violasse & insuper mæchæ iuramentum dedisse, quod post legitimi mariti mortem, si superueneret, duceret eam in uxorem, quod & factum est. Tale ergo connubium prohibemus & anathematizamus. His aliisque auctoribus vetantur in coniugium copulari, qui se prius adulterio maculauerunt.*

(r) Gratian. caus. XXXI. quest. I. ubi Leo: *Nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio. Et concil. ap. Althæum: Illud communi decreto secundum canonum instituta definimus & prauudicamus, ut si quis cum uxore alterius eo viuente fornicatus fuerit, moriente marito, synodali m-*

Et moderni iuris canonici doctores in eorum determinatione [s] communiter acquiescunt, modo quasdam subtiles distinctiones faciunt, vt hosce canones cum melioribus veterum testimoniis concilient. Veteres enim hac in re aliter senserunt. AVGVSTINVS [t] ad hanc quæstionem respondet adfirmando vniuersaliter & sine vlla distinctione, *Mortuo viro*, inquit, *cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium potest, cum quo prius adulterium fuit.* Et iterum [u]: *Possè sane fieri nuptias ex male coniunctis, honesto postea placito consequente, manifestum.* Et con-

dicio aditus ei clauditur illicitus, ne ulterius ei coniugatur matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus enim, nec christianæ religioni conuenit, ut vllus ducat in coniugium, quam prius polluit per adulterium.

- (s) Vid. Estium in sentent. lib. IV. distinct. XXXV. n. XIII. Quare altera eiusdem Augustini expositio, quam & alii veteres fere sequuntur, ceteris præponenda videtur, vt exceptio illa (*nisi ob fornicationem*) ad id, quod præcedit, tantum referatur, totaque oratio elliptica sit, hoc pacto supplenda atque intelligenda: *Quicumque dimiserit uxorem suam* (quod non licet nisi ob fornicationem) *& aliam duxerit, mæchatur.* Simile est, si dicam, quicumque mulierem cognouerit, nisi in coniugio, & libidini suæ obsecutus fuerit, peccat. Constat autem, ellipticæ loquendi genus Hebræis admodum fuisse familiare, & huius rei exempla plura reperiri in sacris literis, quale illud est i Timoth. IV. *Prohibentium nubere, abstinere a cibis*, &c. subauditur enim vocabulum contrariæ significationis, nempe iuuentium.

Et pag. 430. Apud Gratianum XXXII. quæst. VII. exstat canon cuiusdam concilii in hæc verba: *Quædam cum fratre viri sui dormiuit, decretum est, vt adulteri nunquam coniugio copulentur; illi vero, cuius vxor stuprata est, licita coniugia non negentur.* Sed respondetur, vt canoni detur auctoritas, qui tamen cuius concilii fuerit ignoratur, quandoquidem nec hodie in vilo exstat concilio, sensum eius hunc esse, adulteros incestuosos, (talis enim est casus in canone propositus) nunquam posse coniugio copulari, ne quidem post mortem coniugum: At eorum coniuges non prohiberi, quo minus adulteris mortuis ad alia coniugia transeant. Qui sensus canonis colligitur, tum ex antithesi partium, tum ex simili canone Gregorii, qui habetur eadem quæst. cap. *Hi vero*. quem similiter de adultera incestuosa exponunt. In eo enim expresse post mortem coniugis adulteri conceditur, quod in vita negatur, & similiter respondendum est ad duos alios canones, alterum Zachariæ papæ, & alterum concilii Triburiensis, quos ibidem Gratianus recitat. Hoc enim dumtaxat concedunt innocenti, quod prohibetur nocenti, nempe aliud coniugium post mortem prioris.

- (t) Augustin. de nupt. & concupisc. lib. I. c. X.

- (u) Id. de bono coniugali c. XIV.

cilium *Illiberritanum* canone quodam definiit, quod licet femina, quæ relicto marito suo adulteretur, non accipere debeat communionem, quoad maritus prior vixerit; post illius tamen mortem accipere possit, quia tum legitima eius vxor facta sit, cum quo antea tantum vixerit in adulterio. Verba canonis ita habent [x]: *Femina fidelis, que adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi, quem reliquerit, prius de saculo exierit.* GABRIEL ALBASPINAEVVS [y] in suis ad hunc canonem notis hanc habet ingenuam obseruationem: *Illis temporibus, et vides, matrimonium poterat stare & validum esse inter adulteros, qui viuente vero & legitimo marito rem simul habuerant: Quod hodie ita prohibitum est, ut ne quidem post mortem mariti mulier possit cum adultero nuptias firmas & legitimas facere, nisi summo dispensante pontifice.* Quæ plana & ingenua confessio est differentiae inter antiquam & recentiorē hanc quæstionem soluendi rationem, & fortassis tacite innuit veram causam tot noua impedimenta adinueniendi in negotio matrimonii, vt pontifex *Romanus* in sua habeat potestate frequentes indulgere dispensationes. Quidquid antiqui canones in hoc peculiari casu requirebant, illud erat, vt hoc crimine adstricti veram & legitimam de priore adulterio agerent pœnitentiam; numquam autem eis interdicebant inire matrimonium, nec illud dissoluebant, si post prioris mariti mortem semel legitime esset contractum, nec vllum aliud interponebant impedimentum, ad illud prohibendum vel faciendum irritum. Quomodo ex alio concilii *Illiberritani* canone apparet, qui ait [z]: *Si qua vidua fuerit mœchata & eundem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus, acta legitima penitentia, placet eam communionē reconciliari; si alium duxerit, relicto illo, nec in sine dandam esse communionem.* Vbi obseruari meretur, tantum abesse, vt concilium illud prohibeat vel irritum declarat matrimonium adulteræ cum adultero suo, vt eam compellat illum accipere maritum, nec alii vlli nubere, nisi pœnam negandæ sibi communionis in ipso mortis articulo velit incurre-

(x) Concil. Illiberrit. can. IX.

(y) Albaspin. in locum.

(z) Concil. Illiberrit. can. LXXII.

re. Quod veterum hac de re sententiam satis abundanter nobis demonstrat, quod numquam dispensatione pontificis ad adulteros legitimo coniugio copulandos opus esse crediderint; quamuis illud a pluribus inde sæculis vsitatum & quotidianum sit in curia *Romana*.

§. XIV.

Nuptiarum celebratio interdicta in quadragesima.

VNUM superest, quod de antiquis nuptiarum impedimentis obseruemus, & hoc ad tempus spectat, in quo more vsitato celebrari non poterant. Antiquissima prohibitio, quam inuenimus huc referendam, est illa in concilio *Laodicensi*, vbi nuptiarum æque ac natalitiorum celebratio [a] prohibetur in quadragesima. Et hæc vna sola prohibitio est respectu temporis, quæ in genuinis vetustatis documentis occurrit; PETRVS LOMBARDVS [b] & GRATIANVS [c] canonicam citant ex concilio *Herdensi* an. DXXIV. qui non solum in quadragesima, sed tribus etiam hebdomadibus ante festiuitatem sancti *Ioannis* baptistæ & ab aduentu domini vsque post epiphaniam nuptias celebrari vetat, eosque, qui id fecerint, separari iubet. Verum istiusmodi canon in conciliorum tomis hodie non habetur, id quod arguit, canonem esse recentioris æui, quam quidem concilium est, cuius ille esse venditatur. MARTINVS episcopus *Bracarenfis* aliquanto post illud concilium vixit, atqui in collectione canonum, quam ad an. DLXXII. publicauit in concilio *Lucensi*, prohibitionis in concilio *Laodicensi*, non in *Herdensi* [d] nec vlllo alio, factæ meminit. Quod itidem ar-

(a) Concil. Laodic. can. LII. ὅτι ἡ δὲ ἐν τεσσαρακοστῇ γάμος ἢ γενέθλιον ἐπιτελεῖται.

(b) Lombard. sentent. lib. IV. distinct. XXXII. Nec solum in opere carnali obseruanda sunt tempora, sed etiam in celebrandis nuptiis, secundum *Illud*; Non oportet a septuagesima vsque in octauam paschæ & tribus hebdomadibus, cetera. Vid. sub litt. seq. (c).

(c) Gratian. caus. XXXIII. quæst. IV. c. X. Non oportet a septuagesima vsque in octauam paschæ & tribus hebdomadibus ante festiuitatem sancti *Ioannis* baptistæ, & ab aduentu domini vsque post epiphaniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, separentur.

(d) Martin. Bracar. collect. cau. c. XLVIII. Ex concil. Laodic. can. I. Non oportet in quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum in sabbato &

guit,

guit, nondum vllam prohibitionem nuptiarum nisi in quadragesima cognitam fuisse in *Hispania*, quando antistes ille *Bracarenfis* canones in vsum ecclesiæ *Hispanicæ* conlegit. *Nicolaus* pontifex *Romanus* circa annos DCCCLX vixit: Et ipse nuptias in quadragesima interdictas esse narrat [e], sed nullius præterea temporis meminit. IOANNES autem SELDENVS [f] in synodo *Aquisgranensi* an. DCCCXXXVI. sub imperatore *Ludouico I.* habita, nuptias prohiberi dicit diebus dominicis, quod autem loco ab eo citato non inuenio. Concilium vero *Salegunstadense* an. MXXII. sub *Benedicto VIII.* & imperatore *Henrico II.* decretum fecit, verbis expressum sequentibus [g]: *De legitimis coniugiis ita visum est, quod nullus christianus uxorem ducere debeat ab aduentu domini vsque in octauas epiphaniæ, & a septuagesima vsque in octauas paschæ, nec in supra notatis XIV diebus ante festiuitatem sancti Ioannis baptistæ, neque in prædictis ieiuniorum diebus, siue in omnium sollempnium dierum præcedentibus noctibus.* Et ex eo tempore, vt SELDENVS demonstrat fusius, hæc fuerunt tempora prohibitarum nuptiarum in plerisque ecclesiis. Lector eruditus, qui plura hac de re videre gestit, & simul praxin pernoscere ecclesiarum *Gallicanæ* & *Anglicanæ* in sequentibus sæculis, elaboratum doctissimi illius scriptoris librum consulere potest. Nobis enim ad antiquam reuertendum est ecclesiam.

---

dominica tantum memoriã fieri. Einsl. canon. III. Non oportet in quadragesima aut nuptias vel quælibet natalitia celebrare.

(e) Nicol. responf. ad consulta *Bulgar.* §. XLVIII. (tom. VIII. concil. p. 534.) Vnde nec uxorem ducere, nec conuiuia facere in quadagesimali tempore conuenire posse nullatenus arbitramur.

(f) Selden. vxor. *Hebraic. lib. II. c. XXX. p. 313.* (p. 224. edit. Frf. MDCLXXXIII.) Dominicis item diebus prohibentur nuptiæ in synodo *Aquisgranensi* (can. XVII. part. II.) sub *Ludouico primo* imperatore, anno DCCCXXXVI habita.

(g) Concil. *Salegunstad. c. III.*

LIBRI VICESIMI SECUNDI
CAPVT TERTIVM
DE RATIONE FACIENDI SPONSALIA,
NVPTIIS IN VETERI ECCLESIA PRAE-
MISSA.

§. I.

Quomodo sponsalia discreparint a nuptiis.

QVVM personæ, quibus nullum iustum impedimentum obiectum erat, constituissent matrimonio sese iungere, per certos actus præuios, consuetudine vel lege præscriptos, ire debebant ante, quam nuptias rite consummare possent. Hi generali nomine vocabantur *sponsalia*. Quæ a nuptiis differebant, quomodo stipulatio antecedens futuras nuptias, a nuptiis sollemniter celebratis ac consummatis credi potest differre. Quam ob causam (quamvis a nonnullis scriptoribus confundantur) de illis separatim hoc loco loqui malimus; sicut lex vetusta, quæ ea vel præscribit vel confirmat, semper facit, distinctum eis dans titulum in vtroque codice. Ibi enim titulum inuenimus, *de sponsalibus & donationibus ante nuptias* [a]: Et alium, *de nuptiis ipsis* [b]. Ut caerimonias, in vtrisque obseruatas, summam enarremus, primum de sponsalibus notandum fuerit, quod ea in sponsione & repromissione nuptiarum, intra certum temporis spatium celebrandarum, præcipue constiterint. Qui actus certis confirmari consuevit muneribus ac donationibus, dictis *arris & arrabombus*; item annulo, osculo, dote, scripto siue instrumento dotali cum pleno testimonio, factæ stipulationi testimonium perhibentium, numero. Quibus gestis neutra pars a stipulatione seu conuento recedere aut nuptias reculare poterat, nisi grauem multam legis & nonnumquam grauissimam ecclesiæ censuram vellet incurrere. Hæ erant caerimonie præparatoriæ, siue quædam prælusio atque præcursorio futurarum nuptiarum, quæ generatim legum *Romanarum* iussu obseruabantur, etli non ab omnibus æque

(a) Cod. Theod. lib. III. tit. V. Cod. Iustin. lib. V. tit. I. & III.

(b) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. Cod. Iustin. lib. V. tit. IV.

neccessario requisitæ. Lex enim quasdam distinctiones admittit, & certos hominum ordines in quibusdam particularibus casibus ab huius illiusve ritus obseruatione eximit. Quod ad nuptias ipsas attinet, hoc generatim in more positum erat institutoque veterum, vt adhibitis ministris ecclesiæ celebrarentur; quamquam, vt tum erat imperii *Romani* status, non absolute id fieri per legem oportebat, nec nuptiæ aliter factæ dissoluebantur. Si autem ministrorum ecclesiæ opera accederet, cum sollempni benedictione nec non cærimoniis veli ac coronæ & quibusdam ritibus aliis peragebantur; de quibus loco suo plura.

§. II.

Liber partium consensus necessarius in sponsalibus.

A cærimoniis ordimur, in sponsalibus obseruatis. Vbi primum omnium liber partium paciscentium consensus requirebatur. Hæc vetus lex *Romana* erat, dicta lex *Papia & Iulia*, confirmata a *Diocletiano*, & a *Iustiniano* adoptata in codicem [c]. *Nec filium quidem familias, inuitum ad uxorem ducendam cogi, legum disciplina permittit.* Igitur licet parentes ius haberent de liberorum suorum nuptiis statuendi, nec filii legitime matrimonium possent contrahere sine eorum consensione, vti in eadem lege expressis verbis decernitur & supra plenissime demonstratum est [*]: Liberi tamen æquale ius habebant statuendi de semetipsis, nec a parentibus ad vllam nuptiarum sponsionem contra inclinationem voluntatis absolute cogendi erant. Si qua puella desponsata esset consentiente patre [d], vel matre, vel tutore, ante decimum ætatis suæ annum, postea mutata voluntate nuptias detrectare poterat, nec multa quadriupli (quam lex violationi contractus aliis in casibus constituerat)

(c) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XII. Nec filium quidem familias inuitum ad uxorem ducendam cogi, legum disciplina permittit. Igitur sicut desideras, obseruatis iuris præceptis, sociare coniugio quam volueris, non impedieris: ita tamen, vt contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat.

(*) Cap. II. §. IV. pag. 292.

(d) Lex Theodosii in cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus, leg. VI. Patri, matri, tutori, vel cuiilibet, ante decimum puellæ annum datis sponsalibus, quadriupli pœnam remittimus, etsi nuptiæ non sequantur. Quod si decimo

ab ipsa vel a parentibus illius exigenda, locum vllum habebat: quia necdum legitima aetas illa erat ad sponsalia contrahenda: quemadmodum ex DIONE & antiquis legibus ostendit GOTHOFREDVS. Sin vero puella decem annos nata esset, nec dum duodecim, quum a parentibus desponderetur, & illum postea renueret, cuius sponsalia susceperat, parentes puellæ, quiue eam desponderant, ad quadrupli pœnam tenebantur, at non ipsa puella; quod eo tempore desponsata esset, quo ipsa nec dum vllius iudicii erat ad dandum desponsationi consensum. Si iam duodecennalis esset puella, quum arram acciperet, multæ quadrupli obnoxia erat, si matrimonium secundum sponsalia consummare recusaret. Hoc autem in casu aduersus matrem, vel tutorem, vel curatorem iustum regressum habebat, si probare posset, se ab iis compulsam fuisse in sponsi conditionem consentire, in quam, si sui arbitrii fuisset, non consensisset. Et ex eadem ratione, vti ostendimus antea [*], feminæ, quæ cum administratore alicuius prouinciæ, durante administrationis anno, sponsalia fecerat, liberum erat finito anno, vtrum conuentis stare an dissoluere sponsalia vellet: quia suspicio esse poterat, illam tanta sponsi auctoritate & potestate perterrefactam, aduersante & repugnante natura, pactiõnem de coniugio cum eo fecisse. Tam sapienter antiqua lex eorum libertari consultum cupiebat, qui de nuptiis transigebant, ne quid huiusmodi ratum ac firmum esset, nisi in quod vtraque pars sua sponte & voluntarie, non inuito atque ingratiss, consensisset.

anno vel ultra, pater quisue alius, ad quem puellæ ratio pertinet, ante duodecim annos, id est, vsque in vndecimi metas, suscepta crediderit pignora esse retinenda, deinceps, aduentante tempore nuptiarum, a fide abfiliens, quadrupli fiat obnoxius. --- Duodecimo autem anno impleto, quisquis de nuptiis paciscitur, si quidem pater, semetipsum obliget; si mater, curatorue, aut alii parentes, puella fiat obnoxia. Cui quidem contra matrem, tutorem, curatorem, eumue parentem, actio ex bono & ex æquo integra reseruatur eorum pignorum, quæ ex propriis iuxta pœnam iuris facultatibus reddiderit, si ad consensum accipiendarum arrarum, ab his se ostenderit fuisse compulsam.

(*) Cap. II. §. VII. pag. 296.

§. III.

Contractus sponsalitiis plerumque confirmatus muneribus, dictis arris vel donationibus sponsalitiis, quæ nonnumquam mutuo a viro ac femina dari ac recipi consueverunt.

PACTO conjugali sic inito, vir certa munera feminae dare solebat, tamquam pacti illius signa & pignora. Et nonnumquam, sed non ita communiter, femina dona dabat viro ex eadem ratione. Hæc interdum *sponsalia*, interdum *donationes sponsalitiæ*, *arris* & *pignora* vocantur: quoniam horum datione ac receptione pactum illud siue contractus confirmabatur, & vtraque pars obligabatur mutua futuri lege matrimonii, nisi idonea quædam & legitima ratio secus faciendi eis daret libertatem. Hæc communiter a viro, vt diximus, dabantur & interdum a femina, etsi rarius, vt in lege quadam *Constantini* notatur, quæ ait (e): *Si sponsa sponsaliorum titulo (quod raro accidit,) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hanc vel illam mori contigerit, omni donatione infirmata, ad donatricem sponsam, siue eius successores, donatarum rerum dominium transferatur.* Res eodem modo sese habebat cum donis, a viro mulieri datis, si alterutra pars ante consummatas nuptias moreretur: Hoc tantum cum discrimine, vt, si vir donationem suam interueniente osculo (de qua cærimonia mox plura) confirmasset, donatio inter partem superstitem & partis mortuæ heredes diuideretur. Si vero cærimonia osculi non accessisset, tota donatio, siue sponsus siue sponsa obiret, donanti parti superstiti vel heredibus illius debebat restitui. Quamquam per legem quamdam priorem [f] *Constantini* donationes viri ac mulieris eodem prorsus loco habebantur, & interueniente alterius morte, nulla habita distinctione, restituendæ erant.

(e) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsal. leg. V.

(f) Ibid. leg. II. Quoniam fieri potest, vt moriatur alter adhuc incolumi voluntate, quam nuptiæ contrahantur, congruum duximus, eo, in quem fuerat facta donatio, ante matrimonii diem functo, quæ sponsaliorum titulo vel data, vel vilo genere donata sunt, ad eum, qui donauerat, reuocari: Eo etiam, qui donauerat, ante nuptias mortuo, nos infirmari donationem & ad eius heredes sine aliqua difficultate detrahi res donatas.

§. IV.

He donationes in actis publicis perscriptæ.

AD hæc donationes magis firmas atque a casibus, quos mors inferre poterat, nec non ab alterutrius partis perfidia tutas reddendas, requirebatur, vt publicis actis perferberentur. Sic diserte in quadam *Constantini* [g] lege sancitum legitur, vt inter sponsum & sponsam nulla donatio valeat, nisi quam testificatio actorum sequuta sit. Enimvero hoc postea aliquam admisit exceptionem. Nam ipse *Constantinus* alia lege [h], respectu eorum, quibus nondum ætas adulta esset, decreuit; vt si res donatæ sint mulieri, infra ætatem constitutæ, ideo non possint reuocari, quod actis consignatæ non fuerint. Et hoc alia *Theodosii* iunioris [i] lege, eo respiciente, confirmatum est; qui aliam quoque exceptionem addidit; vt, si donatio sit infra ducentorum solidorum summam, necesse non sit, ad summam eam reddendam, in actis perferibi. *Iustinianus* [k] hanc exceptionem porro ad trecentorum & tandem ad quingentorum solidorum [l] summam extendit, vt donationes mulieri factæ in sponsalibus, sine insinuatione, vti lex loquitur, hoc est, sine relatione in acta publica, firmitatem obtineant, nec a donatore reuocari possint.

- (g) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus leg. I. Inter sponfos quoque ac sponsas, omnesque personas eam solam donationem, ex promulgatæ legis tempore, valere sancimus, quam testificatio actorum sequuta est.
- (h) Ibid. leg. III. Si futuris coniugibus, tempore nuptiarum infra ætatem constitutis, res fuerint donatæ & traditæ; non ideo posse eas reuocari, quia actis consignare donationem quondam maritus noluit.
- (i) Ibid. leg. VIII. Illa manente lege, quæ minoribus ætate feminis, etiam actorum testificatione omiſſa, si patris auxilio destitutæ sunt, iuste consulit, &c. -- Item, in illa donatione, quæ in omnibus infra ducentorum solidorum est quantitatem, nec actorum confessio quaerenda est.
- (k) Cod. Iustin. lib. VIII. tit. LIV. de donationibus. leg. XXXIV. Sancimus, omnem donationem, siue communem, siue ante nuptias factam, vsque ad trecentos solidos cumulatam, non indigere monumentis, cetera.
- (l) Ibid. leg. XXXVI. Ceteris etiam donationibus, quæ gestis interuenientibus minime sunt insinuatæ, sine aliqua distinctione vsque ad quingentos solidos valituris: hoc etiam tantummodo ad augendas huiusmodi donationes addendum esse, ex præſenti lege decernimus, anteriore tempore nostra lege præcedente moderando, qua vsque ad trecentos solidos factæ donationes & sine insinuatione firmitatem obtinere iussæ sunt.

§. V.

Contractus iste porro testatus donatione & acceptione annuli.

VNA cum hisce donationibus sponsalitiis, vel potius tamquam aliqua earum pars, feminæ a viro dari solebat annulus, tamquam aliud mutui contractus siue pactionis signum ac testimonium. Hæc innocens erat cærimonia, a *Romanis* iam ante initia christianismi [m] adhibita, & quodam modo a iudæis admissa. Vnde inter ritus sponsalitiis christianorum, nullo contradicente, adscita est. Inter ritus sponsalitiis, dico. Nam in ipsarum nuptiarum sollempnitate initio adhibitam eam esse, non adeo liquet; tametsi ii, qui ritus sponsalitiis cum ritibus nuptiarum confundunt, testimonia prioris, tamquam probationes posterioris consuetudinis, adferant. Annum in sponsalibus, non in ipsa nuptiarum celebratione, adhiberi consueuisse ætate *Nicolai* papæ, an DCCCLX. ex iis videtur esse manifestum, quæ de cærimoniis, in ecclesia *Romana* primum in sponsalibus & deinde in nuptiis vsitatis, narrat, vtpote de quibus tamquam distinctis rebus in hunc modum loquitur [n]: *Apud nostrates post sponsalia, quæ futurarum nuptiarum sunt promissio, fœdera quæque consensu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur. Postquam arris sponsam sibi sponsus per dignum fidei annulo insignitum desponderit; dotemque viriusque placitam sponsus, eius scripto pactum hoc continente, coram inuitatis ab utraque parte tradiderit; aut mox, aut apto tempore (ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid facere præsumant) ambo ad nuptialia fœdera perducuntur. Et primum in ecclesiam domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo, per sacerdotis manum, statuuntur: Sicque deum benedictionem & velamen caeleste suscipiunt. Post hæc autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quæ semper in ecclesia ipsa sunt solite reservari.* Hæc cærimonias sponsalitiis & cærimonias nuptiarum distincte describi videmus. Et inter cærimonias sponsalitiis annum inuenimus, non autem denuo memoratum in cærimoniis nuptiarum. Vnde probabile est, fuisse tunc temporis priorum tantum, non posteriorum cærimo-

(m) Vid. Seld. vxor hebr. lib. II. c. XIV: & cap. XV.

(n) Nicol. respons. ad consulta Bulgarorum. Concil. tom. VIII. p. 517. & ap. Gratian. causs. XXX. quæst. V. cap. III.

niam. Atque ita a veteribus christianis adhibitus est annulus in sponsalibus, tamquam arra futurarum nuptiarum, non autem in nuptiis ipsis, quantum quidem ex relationibus, de hac carimonia datis, condiscere possumus. AMBROSIVS de ea loquitur, sed tantum inter ritus sponsaliorum, non inter ritus nuptiarum. Narrans enim, quemadmodum se gesserit Agnes virgo, quum præfæti vrbis *Roma* filius, nuptias eius ambiens, pretiosissima illi offerret ornamenta, eam introducit tale isti iuueni dantem responsum [o]: *Discede a me, fomes peccati, nutrimentum facinoris, fabulum mortis: discede a me, quia iam ab alio amatore præuenta sum, qui mihi satis meliora te obtulit ornamenta, & annulo fidei suæ subarravit me, longe te nobilior & genere & dignitate.* CHRISTVM intelligit, cui spiritualiter nupserit, virginitatem professa. Et ante illum TERTULLIANVS [p] de annulo pronubo loquitur, inuehens aducifus gentiles, eo quod a melioribus patrum institutis ac moribus desciverint. *Circa feminas, inquit, etiam illa maiorum instituta ceciderunt, que modestiæ, que sobrietati patrocinabantur. Quum aurum nulla norat præter unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo, cetera.* Non quidem expresse dicit, annulum a christianis adhiberi, loquitur tamen de eo, tamquam ritu laudabili, qui a quouis adhiberi possit & re ipsa adhibeatur a gentilibus in sponsalibus suis. Alio loco dicit, eum innocenter ab illis adhiberi in sponsalibus, & idcirco christianum sponsalibus vel nuptiis gentilium saluo officio interesse posse, perinde ac aliis quibusdam priuatis & communibus sollempnitatibus. *Circa officia [q] priuatarum & communium sollempnitatum, & rogæ puræ, ut sponsalium, ut nuptiarum, ut nominalium, nullum putem periculum observari de statu idololatriæ, que interuenit. Causse enim sunt consideranda, quibus præstatur officium. Earum mundas esse opinor per semetipsas: Quia neque vestitus virilis, neque annulus, aut coniunctio maritalis de alicuius idoli honore descendit.* CLEMENS ALEXANDRINVS ab ipso IOANNE SELDENO [r]

[o] Ambros. epist. XXXIV. (tom. V. opp. p. 274 edit. Paris. MDCXLII.)

[p] Tertull. apol. c. VI.

[q] Id. de idololatr. c. XVI.

[r] Selden. vxor hebr. lib. II. c. XXV. p. 253. (p. 181. edit. Francof. MDCLXXIII.)

Clem. pedagog. lib. III. c. XI. p. 237. *ἰδωσω ἀτάκτῳ δακτύλιον ἐκ χρυσίου ἐστὶ τῆ-*

citatur testis antiqui vsus annuli in sponsalibus christianorum. *Dat. feminis annulum aureum, nec eum quidem ad ornatum sed ut ea ob- signet, quæ domi digna sunt quæ custodiantur, propterea quod seruande domus. ad eas cura pertinet.*

§. VI.

Et sollemni osculo & iunctione dextrarum.

ALIA carimonia, in sponsalibus interdum adhibita, sollemne osculum erat, quod vir mulieri dabat in pacti confirmationem. Cognitus hic ritus erat apud christianos in sacris & religiosis eorum officiis, ad testificandum sincerum amorem & amicitiam inter se mutuam, de quo diximus loco alio [*]. Hinc *Constantinus* lege quadam sua [†] carimonia[m] sponsaliorum facit, utpote ad hunc actum imprimis accommodatam. Et quodam modo eam vrget. Nam si quis sibi mulierem desponderit, interueniente osculo, tunc si alterutra pars ante nuptias moriatur, dimidia rerum donatarum pars defuncti vel defunctæ hæredibus, & dimidia pars superstiti adiudicatur. Si vero sponsalia fiant osculo non interueniente, tunc si sponsus vel sponsa obeat ante nuptias, tota donatio donatori sponso vel hæredibus eius restitui iubetur. Et hæc statæ ac perpetuæ vim legis a *Iustiniano* obtinuit, qui eam in codicem suum [‡] adoptauit. Hæc carimonia antiquus ritus erat apud gentiles, vna cum iunctione dextrarum in sponsalibus adhibitus: quemadmodum ex *TERTULLIANO* condiscimus, qui *Apud ethnicos*, inquit [u], *velate ad virum ducuntur. Ad desponsationem velantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtæ sunt per osculum & dexteras, per quæ primum resignarunt pudorem spiritus.* Hæc igitur carimonia,

τον εις κόσμον, ἀλλ' εις τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπι- μέλειαν τῆς οἰκίας.

(*) Lib. XV. cap. III. §. III. vol. VI. p. 299. seqq.

(†) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus leg. V. Si, ab sponso rebus sponsa donatis, interueniente osculo, ante nuptias hunc vel illum mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctæ heredes. ... Osculo vero non interueniente, siue sponsus siue sponsa obieint, totam infirmari donationem, & donatori sponso siue heredibus eius restitui.

(‡) Cod. Iustin. lib. V. tit. III. de donation. ante nupt. leg. XVI.

(u) Tertull. de veland. virgin. cap. XI.

vt pote innocentes per se, cum aliis istiusmodi consuetudinibus in sponsalia sua adoptatæ videntur a christianis, qui nunquam de innocentibus ritibus mouebant scrupulum, eo quod ab ethnicis adhiberentur, exceptis iis, qui ad adficiendum eos ineuitabili quadam idololatriæ & superstitionis macula natura sua tendebant.

§. VII.

Et dotis stipulatione in tabulis perscribenda.

ALIA pars sponsaliorum erat dotis stipulatio, a viro facienda mulieri, quam hæc eo mortuo adipiscendi ius habere debebat ac potestatem. Exstant in vtroque codice diuersæ leges, ad hanc materiam spectantes [x] multosque casus continentes, quos hoc loco interponere nihil attinet. Duo tantum obseruamus: Primum quidem, quod stipulatio siue pollicitatio dotis ita vsitata fuerit, vt concilium quoddam *Arelatense*, GRATIANO [y] memoratum, canonem habeat in hunc modum decernentem: *Nullum sine dote fiat coniugium: Iuxta possibilitatem fiat dos.* Deinde, quod hæc stipulatio tabulis siue instrumentis publicis perscribi manuque & sigillo confirmari communiter consueuerit. Vnde lex ciuilis toties loquitur *de instrumentis dotalibus*, quæ in sponsalibus requirantur. Et ad hæc adludit ASTERIVS episcopus *Amasenus* [z], quando homines a diuortio deterrens, ita rogat: *Pacta nuptialia ac sponsiones quomodo rescinderes? Quæ vero putas ex me pacta audire? An quibus scripta iam dote, & ipse manu propria subscripsisti ac sigillum apposuisti tuum? Sunt equidem illa quoque valida ac firma satis: ego nihilo minus ad Adami vocem prouoco: Hæc caro ex carnibus meis, & os ex ossibus meis; ipsa vocabitur exor mea.* Hæc manifesta est allusio ad cognitam tunc temporis consuetudinem faciendi in-

(x) Cod. Theod. lib. II. tit. XIII. de dotibus. Lib. II. tit. XXI. de inofficiosis dotalibus. Cod. Iustin. lib. V. tit. XI. XII. XIII. XIV. XV.

(y) Concil. Arelat. can. VI. ap. Gratian. caus. XXX. quest. V. cap. VI.

(z) Aster. homil. in Matth. XIX, 3. ap. Combefisi. auclar. nou. p. 82. πῶς δὲ ἀδελφῶν τῶν δουλοκρατῶν, ἵς ἐπὶ τῷ γάμῳ κατέβη; καὶ ποῖος οἴου με λέγειν; ἄρα τῆς προκίτης τῆς συγγαμείων ἀποκρίσεως, ὅτε τῆς αὐτῆς χειρὸς ἐπιστημῆς τῷ βιβλίῳ ἐπισφραγισθῆναι τὰ τελευτήσαντα; ἰσχυρὰ μὲν κενύθη, καὶ ἰκανὴ τὴν ἀσφάλειαν ἔχουσα: πλὴν ἐγὼ πρὸς τὴν φωνὴν τῆς Ἀδὰμ ἐκκεκρῶ ἀναφέρω τῶτο σῶμα ἐν τῶν σκερῶν μου, καὶ ὅσον ἐν τῶν ὀστέων μου: αὕτη κληθήσεταί μου γυνή.

strumenta dotalia ante nuptias, eaque confirmandi manu & sigillo, vt legalem haberent firmitatem.

§. VIII.

Et transactione totius negotii coram idoneo testium numero.

AD totum sponsaliorum negotium non solum sollempnius sed firmitus etiam & tutius reddendum, moris erat, rem omnem publice coram idoneo electorum testium numero, hoc est, praesentibus vtriusque partis amicis, transigere, ad deuitandas maxime clandestinas pactiones. Nescio, an in lege certus quidam numerus praescriptus sit, quod alias tunc vocabatur *frequentia* [a] & *fides amicorum*. Consuetudo autem decem videtur requisisse: Quemadmodum ex noto quodam AMBROSII loco apparet, vbi loquens ad virginem, quae virginitatem perdiderat, ita argumentatur [b]: *Si inter decem testes confectis sponsaliis, nuptiis consummatis, quauis viro semina coniuncta mortali, non sine magno periculo perpetrat adulterium: Quid putas fore, si inter innumerabiles testes ecclesiae, coram angelis, exercitibus caeli, facta copula spiritualis per adulterium soluitur?* Haec euidenter docent, fuisse tum communem morem celebrandi sponsalia & nuptias, ad minimum decem praesentibus testibus, ad negotium illud attendendum.

§. IX.

Quousque sponsalia obligarint.

PACTO futuri coniugii per sponsalia sic confirmato, neutri parti cum alio quopiam contrahere matrimonium licebat, si graues poenas, in ciuili & ecclesiastica lege dictatas, vellet effugere; nisi forte tempus nuptiarum fraudulenter prorogatum esset vltra biennium, quod tempus erat sponsaliorum durationi praestitutum. *Augustus Caesar* per leges celebres, legem *Juliam* & legem *Papiam* dictas, tempus sponsaliorum ita determinauit, vt si quis matrimonium intra biennium non consummaret, nullum fructum ex sponsalibus capere permetteretur.

(a) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. I. Nuptias nobiles nemo redimat, nemo sollicitet; sed publice consalatur adfinitas, adhibeatur *frequentia* procorum. Leg. III. Nulla lege impediende fiat consortium, quod ipsorum consensu atque *amicorum fide* sumatur.

(b) Ambros. ad virgin. lapsam, cap. VI.

Quum vero milites, ob publica negotia peregre agentes, videri possent longius tempus requirere, *Constantinus* lege quadam illis itidem biennium constituit. Ut adeo si qua mulier, militi desponsa, duos annos expectasset, neque vero matrimonium consummaretur [c], impune alii posset nubere, quia non illius sed sponsi erat culpa, qui nuptias vltra tempus in lege prescriptum protraxerat. At vero si quis pater, vel mater, vel tutor, vel curator, vel cognatus quispiam alius, qui virginem militi desponderat, ante elapsum biennium alii eam in matrimonium daret, vt perfidia reus exilio adficiendus erat. Per aliam quoque legem [d] sanxit, vt, si quis vir, qui mulierem sibi desponderit, postea eam ducere vxorem nolit, ex frivola quadam ratione, quod scilicet mores eius ipsi non placeant, vel genus; vel aliam istiusmodi leuem & minus iustam causam subiiciat, femina retinendi habeat potestatem, quæcumque ei in sponsalibus ab illo data sint, nec non poscendi, quidquid præterea ex eodem capite illi promissum sit, etiamsi in ipsa possessione remanserint donatoris. Et contra ea, si qua mulier plena ætate, hoc est, annos nata duodecim, sponsalia suscepisset & deinceps, mutata voluntate, sponso nubere renueret; vel parentes, tutores curatoresque id ei facere non permetterent, vel si vidua, quæ per ætatem sponsalia facere poterat, matrimonium detrectaret: Tunc non solum omnia,

(c) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus, leg. IV. Patri aut matri puellæ, aut tutori, vel curatori, aut cuilibet eius adfina, non liceat, quum prius militi puellam desponderit, eandem alii in matrimonium tradere. Quod si intra biennium, vt perfidia reus in insulam relegatur. Quod si pactis nuptiis transcurso biennio, qui puellam desponderit, alteri eandem sociarit, in culpam sponsi potius quam puellæ referatur, nec quicquam noceat ei, qui post biennium puellam marito alteri tradiderit.

Vid. cod. Iustin. lib. V. tit. I. de sponsalibus leg. II. Si is, qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exire nuptias in eadem prouincia degens superfederit, eiusque spatii sine decurso in alterius postea coniunctionem puella peruenerit, nihil fraudis ei sit, quæ nuptias maturando vota sua diutius eludi non passa est.

(d) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus leg. II. Si quidem sponte vir sortiri noluerit vxorem, id quod ab eo donatum fuerat, nec repetatur traditum, & si quid apud donatorem refedit, ad sponsam submotis ambagibus transferatur &c.

quæ donationum sponsalitarum titulo accepissent, perdere debebant, sed poena quoque quadrupli ob perfidiam tenebantur. Quemadmodum ex variis legibus [e] *Theodosii & Honorii* apparet, qui etiam innuunt, præcepisse hoc antiquam legem *Iuliam & Papianam* imperii *Romani* a tempore inde *Augusti*. Et quamvis *Leo & Authemius* hanc poenam paullo mitigarint, non tamen omnino sustulerunt, sed tantum a quadruplo ad duplum reducerunt, atque ita *Iustinianus* [f] velut firmam imperii legem in codice suo interposuit. Lex ecclesiastica non minus seuera fuit in omnem istiusmodi perfidiam in sponsalibus. Nam concilium *Illiberritanum* canonem habet, hac de re in hunc modum decernentem [g]: *Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione. Si sponsus vel sponsa in illo graui crimine fuerint deprehensi, superior (id est eadem) sententia seruetur.* Porro a concilio *Ancyrano* [h] statutum legimus, vt, si quis desponsam alii puellam rapuerit, ei reddatur, cui primum desponsa sit, etiam si vim a raptore passa fuerit. Et concilium *Trullanum* [i] adulterii crimen appellat, si quis alteri desponsam mulierem, eo adhuc viuo, cui desponsa sit, in nuptiarum duxerit societatem. *SIRICIVS* [k] pontifex *Romanus* instar sacrilegii esse dicit, si quis puellam, alii prius desponsatam, in

(e) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsal. leg. VI. Vid. §. II. sub litt. (d) p. 315. Leg. VII. Si pater pactum de nuptiis filiae inierit, & humana sorte consummatus ad vota non potuerit peruenire, id inter sponsos firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur definitum: Nihilque permittatur habere momenti, quod cum defensore, ad quem minoris commoda pertinebunt, docebitur fuisse transactum: Periniquum est enim, vt contra patriam voluntatem redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium. Tit. VI. leg. I. vid. cap. II. §. VII. sub litt. (c) pag. 297. Vid. tit. X. leg. I.

(f) Cod. Iustin. lib. V. tit. I. de sponsalibus, leg. V.

(g) Concil. Illiberrit. can. LIV.

(h) Concil. Ancyran. c. XI. Τὰς μησευθείσας κόρας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπ' ἄλλων ἀρπαγείσας, ἴδοξεν ἀποδίδουαι τοῖς προμνησευσάμενοις, εἰ καὶ βίαν ἐπ' αὐτῶν πάθειεν.

(i) Concil. Trull. can. XCVIII. ὁ ἐτέρω μησευθείσαν γυναῖκα, ἐτι τῶ μησευσάμενος ζῶντος, πρὸς γάμου κοινωνίαν ἀγόμενος, τῷ τῆς μοιχείας ὑποκειδῶ ἐγκληματι.

(k) Siric. epist. I. ad Himer. c. IV. De coniugali autem violatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, omnibus modis inhibemus: quia illa benedictio, quam nuptura sa-

matrimonium accipiat, quia illa benedictio, quam nupturæ sacerdos impertiat, hoc ipso violetur. Ex quibus porro intelligimus, benedictionem nonnumquam in sponfalibus non minus quam in nuptiis dari consueuisse, etsi diuersi ac separati actus tum essent. Sponfaliorum autem obligatio non vltius extendenda est, quam lex requirit, quæ in nonnullis casibus limitationes & exceptiones admittit. Exempli gratia, si quis parens vel cognatus de puellæ cuiusdam sponfalibus statueret, antequam decimum ætatis annum absoluisset; vel si qua puella alius cuiuscumque ætatis inuita nec consentiens desponderetur; vel si quis prouinciæ administrator cum femina quadam istius prouinciæ, durante administrationis suæ anno, sponfalia faceret; vel alius quisquam tempus nuptiarum duceret vltra biennium, quod tempus erat sponfaliorum durationi præstitutum. Rebus sic se habentibus, sponfalia fiebant irrita, nec crimen erat ea non consummare, quia leges ipsæ ea non nisi sub hisce cautionibus ac limitationibus valere iuebant.

§. X.

Num simpliciter & absolute iustis ac legitimis nuptiis præmitti debuerint?

VNA adhuc quæstio superest de sponfalibus, hoc loco pertractanda. An videlicet vel in totum vel ex parte carimonia sponfaliorum simpliciter & absolute nuptiis præmitti debuerit, vt hæ iustæ fierent atque legitimæ? Sunt hæ reuera duæ diuersæ quæstiones, Num necesse sit obseruari pactiorem sponfalitiam? Et, Num necesse sit istiusmodi pactiorem fieri ante quaslibet nuptias eo quidem fine, vt hæ reddantur legitimæ? Vti autem in priore quæstione lex sponfis absolutam imponit necessitatem, præterquam in casibus ab ipsa lege aliter determinatis: Ita in posteriore quæstione non generatim omnes compellit sponfalia facere ante nuptias, sed has tantum a certis quibusdam hominum ordinibus, propter ordinis sui dignitatem ac decentiam, requirit. Hoc clare patet ex lege

---

cerdos imponit, apud fideles cuiusdam sacrilegii instar est, si vlla transgressione violetur.

qua-

quadam *Theodosii* iunioris, quæ nuptias legitimas esse iubet sine ullis sponsaliorum cærimoniis antecedentibus. *Si donationum* (1) *ante nuptias vel dotis instrumenta defuerint, pompa etiam aliaque celebritas omittatur; nullus asimet ob id deesse recte alias inito matrimonio firmitatem, vel ex eo, natis liberis iura posse legitimorum auferri; si inter pares honestate personas, nulla lege impediente, fiat consortium, quod ipsorum consensu atque amicorum fide firmatur.* Hic, vt recte obseruat *GOTHOFREDVS*, quatuor condiciones in nuptiis requirit *Theodosius*, quarum prima est, vt inter pares honestate personas cæ celebrentur. Neque enim viro liberali conditione seruam, vel alius vilis atque infamis notæ feminam ducere in matrimonium permittitur. Secundum requisitum est, vt nulla lex istiusmodi nuptias impediat. Non enim inter omnes pares honestate personas connubii ius erat, veluti inter iudæum & christianum, inter prouincialem & officium in prouincia administrantem, quia id lex prohibebat. Tertium requisitum est consensus partium, sine quo nullum matrimonium validum & firmum erat. Postremum, vt nuptiæ amicorum fide firmentur, id est, vt conscientia amicorum intercedat & impediatur clandestinæ nuptiæ. Hisce rebus obseruatis, nulla sponsaliorum præmittendorum, aut cærimoniarum eo spectantium, ad nuptias reddendas legitimas, necessitas erat; quum omnia, quæ necessaria esse poterant, in ipsarum nuptiarum actu ita essent prouisa, quemadmodum apud nos hodie obtinent, vbi ritus & cærimoniæ magnam partem cessant. Atque ita res a tempore *Theodosii* ad *Iustinianum* vsque continuata est, qui priori legi aliquam exceptionem addendam duxit. Nam in quadam nouella sua (facta post *codicem*, qui priorem legem *Theodosii* iisdem verbis exhibet,) postea distinctionem fecit inter nobiles [m] & inferioris ordinis homines. *In maioribus dignitatibus*, inquit, *et quæcumque vsque ad nos et senatores, et magnificentissimos illustres, neque fieri hac omnino patimur: sed sit omnino et dos*

(1) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. III.

(m) Iustin. nouell. LXXIV. c. IV. *Επι μὲν τῶν μεγίστων ἀξιωματίων, καὶ ὅσα μέ-
λοι τῶν ἡμετέρων ἐστὶ συγκλητικῶν καὶ τῶν μεγιστοπρεσβύτων ἰδασσείων, ἐδὲ
γίνεσθαι ταῦτα παντελῶς ἀνεχόμεθα· ἀλλ' ἐς ὅσον πάσιτας καὶ προῖξ, καὶ προγαμικῆ*

et antenuptialis donatio, & omnia, quae honestiora decent nomina. Quantum vero in militiis honestioribus & negotiis, & omnibus professionibus dignioribus est, si ueruerint legitime uxori copulari, & non facere nuptialia documenta: Non sic quomodocumque, & sine cantela effuse, & sine probatione hoc agant, sed veniant ad quamdam orationis domum & fatigantur sanctissima illius ecclesiae defensori: Ille autem adhibens tres aut quatuor exinde reuerendissimorum clericorum, attestationem conficiat, declarantem, Quia sub illa indictione, illo mense, illa die mensis, illo imperii nostri anno venerunt apud eum in illam orationis domum, ille & illa, & coniuncti sicut alterutri: & huiusmodi protestationem, si quidem accipere volunt aut ambo conuenientes, aut alteruter eorum, & hoc agant, & subscribant ei & sanctissima ecclesiae defensor, & reliqui tres aut quatuorcumque voluerint; non tamen minus trium, litteris hoc significantibus. Si vero etiam hoc illi non egerint: ille tamen talem reponat venerabilis illius ecclesiae defensor in eiusdem sanctissime ecclesiae archiuus, praedictarum subscriptiones habentem, ut reconditum sit omnibus ex hoc munimen, & non aliter uideatur nuptiali adfectu eosdem conuenisse, nisi tale aliquid agatur, & omnino ex litteris causae testimonium habeat: his ita gestis, & nuptias, & ex eis sobolem esse legitimam. Haec autem dicimus, ubi non dotis aut antenuptialis donationis sit documentum: fidem enim in so-

δωρεά καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα τοῖς σεμνοτέροις πρέπει τῶν ὀνομάτων ὅσα δὲ ἐν στρατίαις τε σεμνοτέροις καὶ ἐμπορίαις, καὶ ὅπως ἐν ἐπιτηδεύσειν ἀξιώλογότερος ἐστὶν, εἰ βάλοιτο νομίμως γυναικὶ συνελθεῖν, καὶ μὴ ποιήσασθαι γάμων συμβόλαιον· μὴ ἄτως εἰκὴ καὶ ἀπαρρυθλάκιως καὶ ἐκπερυσμένως καὶ ἀναποδείκτως τῆτο προκρίτω, ἀλλὰ παρηγεῖδω πρὸς τινὰ τῶν εὐκλήριων οἴκων, κοινωσάδω τε τῷ τῆς ἀγνωστῆς ἐκείνης ἐκκλησίας ἐκδίκῳ ὁ δὲ περιλαβὼν τρεῖς ἢ τέσσαρας τῶν ἐκείσε εὐσεβεσάτων κληρικῶν, ἐκμαρτυρίαν συνιστάτω δηλῆσαν, ὡς ἐπὶ τῆς δε τῆς ἐπιμερίσεως, τῶ δὲ τῶ μηνός, ἄγνωτος τὴσὴν ἡμέραν, τῆς βασιλείας ἔτας τόση, ὑπατείας τοῖς δε, ἡλθον παρ' αὐτῶ ἐν τῷ δε τῷ εὐκλήριῳ οἴκῳ ὁ δίκαιος καὶ ὁ δίκαιος, καὶ συνηρωσάθησαν ἀπλήλως· καὶ τὴν τοιαύτην ἐκμαρτυρίαν εἰ μὲν ἐκλαβεῖν βόλοισιν ἢ ἀμφότεροι εἰ συνόντες, ἢ καὶ ἕτερος αὐτῶν, καὶ τῆτο προκρίτωσαν ἢ ὑπογραφέτωσαν ταύτην ἢ, τε τῆς ἀγνωστῆς ἐκκλησίας ἐκδίκος, καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς, ἢ ὅσας ἀν βάλῃθαι [ἀν ἐλάτῃς μένοι τῶν τριῶν] γράμμακτα, τῆτο σημαίνοντα· εἰ δὲ καὶ τῆτο μὴ πράξαιεν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὸν τοιαύτων ἀποκρίσάδω χάρτην ὁ τῆς σεβασμιωτάτης ἐκκλησίας ἐκεῖνος ἐκδίκος ἐν τοῖς τῆς αὐτῆς ἀγνωστῆς ἐκκλησίας ἀρχαίοις, τὰς εἰρημένως ὑποσημειώσεις ἔχοντα ὡς ἀποκρίσάδω τοῖς ἀνδράποισι τὴν ἐντυθεν ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἄλλως δοκεῖν γαμικῇ διαθήσει τέτας αὐτὰς συνελθῆσαι, πλην εἰ μὴ ποιῆτό τι προκρίσει, καὶ ὅπως ἐκ γραμματῶν τὸ πρᾶγμα μαρτυροῖτο· τέτων δὲ ἄτω γενομένων, καὶ τὸν γάμον καὶ τὰς ἐξ αὐτῶ γονὰς εἶναι νομίμους· ταῦτα δὲ φασίεν, εἶδα μὴ προκίς ἢ προγαμικίς δι-

lis testibus suspectam habentes ad presentem venimus dispositionem. Hæc regula erat, mediî ordinis ac conditionis hominibus præscripta, vt clandestinæ deuitarentur nuptiæ. Tum lex pergit & de infimi ordinis hominibus, cuiusmodi sunt agricolæ & milites gregarii & alii obscuro, ita præcipit [†]: *Quisquis in abiecta degit vita, parvæ quidem substantiæ dominus consistens, in nouissima vero vitæ parte iacens, habeat etiam in his licentiam. Sed neque agricolas, aut milites armatos, & quos lex caligatos appellat, (hoc est, viliores & obscuriores) perscrutamur, quibus ciuiliû causarum ignorantia est, & solius circa terram operationis, & circa bella concupiscentiæ causa est studiosa & iuste laudabilis: sic vt in vilibus personis, & in militibus armatis obscuris & agricolis licentia sit eis, & ex non scripto conuenire, & matrimonia celebrare inter alterutros: sintque filii legitimi, qui patrum mediocritatem, aut militares vel rusticas occupationes & ignorantias adiument.* Immo vero si quis istiusmodi vir tactis euangelii, siue in domo priuata, siue in ecclesia, iuraret [n], hanc illamue feminam vxorem suam fore, matrimonium legitimum

ρεῖς γίνεται συμβόλιον τὴν γὰρ ἐν μόνων μαρτύρων πίστιν ὑπαπέχοντες, ἐπὶ τὴν παρθένον ἐληλύθαμεν διατίπασιν.

(†) Ibid. Τὸ δὲ ὅσον ἐν καταπιφρονημένῳ δικῆ βίῳ, μικρῶς μὲν δόσις κύριον καθεστῶς, εἰς ἔσχατον δὲ τῶ δήμα μέρος ἀποκείμενον, τῶτο ἐχέτω καὶ τὴν ἐπὶ τῶτοις ἀδειαν ἀλλ' ἔδδ γεωργῶν, ἢ στρατιώτης ἐνόπλις, ἢ ὀνόμας καλλιγῆτης καλεῖ [ταῦ ἐστιν ἐπιτελετέρας καὶ ἀφαντέρας] περιτορχῶμεθα, οἷς ἢ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐμαθία, καὶ ἢ μόνος τῆς περὶ τὴν γῆν ἐργασίας καὶ περὶ τὰς πολέμας ἐπιθυμία, πρῶγμα ἐστὶ περισπῆδισον καὶ δικαίως ἐπαυκόμενον ὡς ἐπὶ τε τῶν ἐπιθελῶν προσώπων, ἐπὶ τε στρατιωτῶν ἐπίπλων ἀφικνῶν, καὶ γεωργῶν, ἀδειαν ἔτω αὐτοῖς καὶ ἀγράφως συνιέναι, καὶ συνοικεῖν ἀλλήλοισ' καὶ ἔστωσαν οἱ πάντες γνήσιοι, τῇ τῶν πατέρων μετριότητι, ἢ στρατιωτικῆς ἢ γεωργικῆς ἀρχολίας τε ἢ ἀγροίας βοηθῆμενοι.

(n) Ibid. nouell. LXXIV. cap. V. Επειδὴ δὲ ἐν τῶν προσελεύσεων, τῶν γινομένων ἡμῶν αἰεὶ, συγχρότον δὲ πάντων, γυναικῶν ἀκόμεν ὀδυρομεῖων, καὶ προσαγγεικασίαν, ὡς τὰς προσπαιδείας κρατῆμενοι πρὸς αὐτάς, εἴτα ταύτας ἀνάγκασιν οἴκοι, καὶ τῶν θεῶν ἀπίθμενοι λογίων, ἢ ἐν εὐκλήσιος οἴκοις ὁμόσσαντες ἢ μὴν ἔξεν αὐτάς νομίμας γαμετάς, ἄτως αὐτάς οἰκειῶνται χρόνον πολὺν, καὶ παιδοποιῶσιν ἴσως· εἴτα ἐπειδὴν ἐμπλεθεῖν τῆς αὐτῶν ἐπιθυμίας, ἢ τῶν παίδων χωρίσ, ἢ μετὰ τῶν παίδων, ἀποδρίπασι τῶν οἴκων ἐκρίναμεν καὶ τῶτο χροῖμα θεραπεύσασ, καὶ, εἴπερ ἢ γνή δειξά δυνηθεῖν τρόποις νομίμοις, ἔτι κατὰ τῶτο τὸ σχῆμα ὁ ἀνὴρ ταύτην ἐλαβεν οἴκοι, ἐπὶ τῶ γυναικα γησιῶν ἔχειν, καὶ παίδων γησιῶν μητέρα, μηκέτι παντελῶς ἀδειαν αὐτῶ καθεσάναι, ταύτην παρὰ τὴν τῶ νόμα τάξιν ἐξυθεῖν τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἔχειν γησιῶν καὶ τὰς παῖδας γησιῶν αὐτῶ καθεσάναι καὶ ἐκείνην

erat, si mulier ita se ab illo ductam esse modis legitimis posset ostendere, quantumque bonorum viri partem vindicare sibi poterat, etiamsi non haberet instrumentum dotale, quod hanc in rem allegaret. Hæc ex *Iustiniano* copiosius adduximus, tum quia generatim ostendunt diuersos matrimonii incundi modos, tunc temporis per legem ciuilem licitos, tum maxime, quod non fuerit absoluta necessitas præmittendi cærimoniam instrumenti dotalis, siue donationis ad reddendum matrimonium firmum ac validum in casibus omnibus. Atque ex his factis facile cognoscere & interpretari possumus difficilem illum concilii *Toletani* [o] canonem, qui habet: *Is, qui non habet uxorem, sed pro uxore concubinam habeat, a communionem non repellatur, tantum ut virius mulieris, aut uxoris, aut concubine, ut ei placuerit, coniunctione sit contentus.* Antequam enim causa per has leges *Theodosii* & *Iustiniani* plene determinata esset, femina, quæ sine antenuptiali instrumento dotali & donatione aliisque ritibus, in lege requisitis, viro nupserat, stilo legis non vxor sed tantum concubina vocabatur. At sensu ecclesiastico vera vxor habebatur, quia contractu matrimoniali se viro iustam fidamque futuram ipsa sponderat, etiamsi sine præuiis antenuptialium sponsaliorum ritibus, quos lex tunc exigebat, iuncti essent: Et idcirco patres *Toletani* nullam distinctionem

μὲν, εἰπερ ἄπροικος εἴη, τῶν ἐκ τῆς ἑμετέρας διατάξεως ἀπολαύειν ἀγαθῶν, τὸ τέταρτον τῆς περιστάσεως τῆ ἀνδρὸς λαμβάνουσιν, εἴτε ἐξυδεῖν, εἴτε καὶ προικοβῆλαι τὸν ἄνδρα. κ. τ. λ. Quoniam intespellationibus, quæ nobis fiunt semper, omnium tamen assidue mulieres audiuntur ingemiscetes & dicentes, quia quidam earum concupiscentia detenti, ducant eas in domibus suis, sacra tangentes eloquia aut in orationis domibus iurantes, habituros se eas legitimas uxores: taliter eas habentes tempore multo, & forte suscipientes filios, demde dum se satiauerint earum desiderio, aut extra filios, aut cum filijs, eas proicientes de suis domibus: iudicauimus etiam hoc oportere sancire: *Ut si mulier ostendere potuerit modis legitimis, quia secundum hanc figuram vir eam acceperit domum, ut eam uxorem legitimam haberet, & filiorum legitimorum matrem, nequaquam penitus licentiam esse ei, hanc de domo præter ordinem legis expellere: sed habere eam legitimam & filios suos esse ei legitimos: & illam, si quidem indotata sit, nostræ constitutionis uti bonis quartam substantiæ viri percipientem, siue expellatur, siue prius moriatur vir &c.*

(o) Concil. Toletan. I. can. XVII.

faci-

faciunt inter vxorem & concubinam, quod ad disciplinam ecclesiæ attinet; dummodo femina, quam lex concubinam vocat, re vera vxor esset per contractum matrimonialem; licet sollempnitatē sponsaliorum destitueretur, quæ tunc in legē civili requirebatur, postea autem in quibusdam casibus per edita *Theodosii & Iustini*, quemadmodum hic ostendimus, post habitum concilium *Teletanum* relaxata est. Tantum de regulis ac legibus ad sponsalia ante nuptias spectantibus. Iam ad considerandos ipsarum nuptiarum ritus ac caerimonias progredimur.

LIBRI VICESIMI SECUNDI

CAPVT QVARTVM

DE RATIONE CELEBRANDI NVPTIAS IN VETERE ECCLESIA.

§. I.

Sollemnia nuptiarum inter christianos iam inde a principio per ministros ecclesiæ celebrari solita.

HEIC primæ quæstiones erunt, Per quem sollempnes nuptiarum caerimonie ac ritus antiquis temporibus peracti fuerint? Et num benedictio ministri ecclesiæ, vti in sæculis posterioribus, ad matrimonium firmum ac validum reddendum secundum leges ecclesiæ ac reipublicæ necessaria fuerit? Ad quas quæstiones vt recte respondeamus, distinctiones quædam necessariae præmittendæ sunt: 1) Inter nuptias, factas inter christianos mutuo, & nuptias, factas inter christianos & infideles, iudæos, ethnicos & hæreticos. 2) Inter nuptias, factas secundum tenorem & præscriptum legum, & nuptias, factas contra legem. 3) Inter improbationem illiciti modi matrimonium ineundi, & declarationem, quod simpliciter & absolute nullum & irritum sit. Iam si quæstio primum fiat de nuptiis, quas christiani cum christianis fecerint, Per quem sollempnis nuptiarum caerimonia peracta est? Vtrum per ecclesiæ ministrum, an per quemuis alium? Respondeo *primum*, verisimillimum esse, per tria priora sæcula sollempnes nuptiarum caerimonias ac ritus per ministros ecclesiæ peragi consuevisse. &c.

cundo autem, Si christiani cum iudæis aut ethnicis aut hæreticis (vt nonnumquam faciebant) matrimonia inirent, tunc, vti ecclesia istiusnodi matrimonia improbabat, ita probabile est, ministros ecclesiæ in istarum nuptiarum celebratione nihil habuisse negotii. Sed *tertio*, Quum leges *Romane* talia matrimonia permetterent, non erat in potestate ecclesiæ ea rescindere aut irrita facere, sed reos tantum censuris suis subiicere. Tantummodo in illis casibus, quos leges prohibent, cuiusmodi sunt omnes nuptiæ incestæ, & nuptiæ liberorum, inuitis parentibus factæ, quas leges *Romane* non solum prohibent, sed sæpenumero nullas & irritas pronuntiant: In illis casibus, inquam, ecclesia paullo longius progredi poterat, vtpote per leges imperiales non minus quam per leges diuinas auctoritatem habens istiusnodi matrimonia declarandi nulla & irrita. *Quarto*, Quamuis ecclesia omnem illicitam nuptiarum rationem improbaret, quam respublica prohibebat; exempli gratia, nuptias sine sponsalibus & instrumentis dotalibus, quandoquidem lex civilis eis erat aduersaria: Non tamen eousque progrediebatur, vt eas simpliciter irritas & nullas declararet. De tribus prioribus momentis nullas memoratu dignas controuersias inter viros doctos inuenimus. De primo autem magna controuersia fuscitata est a IOANNE SELDENO. Nequaquam enim ille vult concedere (a), generatim ita obtinuisse antiquioribus sæculis inter christianos, vt nuptiæ cum benedictione ministri ecclesiæ fierent in ædibus sacris. Interdum sic

(a) Selden. vx. hebr. lib. II. c. XXIX. p. 307. (p. 217. edit. Francof.) In sanctionibus imperatoris seu iure Cæsareo, non ab antillitibus sacris introducto, quod scilicet de re nuptiali habetur in digestis & utroque codice multiplex, sacri ministerii mentio sane est nulla. In digestis quidem titulus est *de ritu nuptiarum*, quem e paganismo illic traduxit Tribonianus, sacra paganorum nuptialia horumque appendices, iusque de ea re pontificium primo inuenientem. Sed sacra illi, qua sacra proisus abolita christianis. Immo Theodosius & Valentinianus Augusti venere in basilicis, id est ædibus sacris, nuptias celebrari. Sed id sumi solet pro eo, quod est conuiuia, tripudium, id genus nuptialis hilaritatis alia iuibi haberi; non de ipso contractu reliquoque ibi ritu sacro nuptiali, qualem ad aras deorum etiam in paganismo, velut ex receptissimo more sibi solitum volunt Stephanus Forcivulus, Alexander Sardus aliique nonnulli. Et interdum sic factum, pro arbitratu scilicet contrahentium communi, quorum essent in potestate, non factum

factum pro arbitrato contrahentium eorumque, quorum essent in potestate, non diffitetur. Sed de iure eiusmodi sæculis antiquioribus recepto, nusquam liquere dicit. Enimvero SELDENVS summos suæ ipsius professionis viros hac in re aduersarios habet. DIONYSIVM GOTHOFREDVM [b] & FRANCISCVM HOTOMANNVM in puncto legis a se dissentire, ipse non inficiatur: Et IACOBVS GOTHOFREDVS, celeberrimus ille codicis *Theodosiani* interpres, in puncto praxis ei aduersatur. Prior GOTHOFREDVS [c] & HOTOMANNVS [d] existimant, per *vota nuptiarum* in lege quadam *Iustiniana* intelligi nuptiarum celebrationem per sacram benedictionem. Posterior GOTHOFREDVS hunc locum difficilem vix sufficere putat ad rem plene demonstrandam. Sed tamen, quod ad praxin attinget, SELDENO manifeste aduersatur. Dicit enim, veterem ecclesiam & in his *Africanam*, in celebrandis nuptiis sollempni

diffitemur. Sed de iure eiusmodi sæculis antiquioribus ita recepto nullibi liquet. Et quod habetur in Theodori Prodrumi, scriptoris inter Græcos recentioris, Amaranto, de ridiculis Stratoclis senis plane capularis & Myrillæ puellulæ nuptiis; illum nempe, simulac tabulæ nuptiales confectæ erant lectaque, dixisse, *τι δὲ διαμέλλομεν ἐτι καὶ ἀπὸς τὸν νεὺν ἐπιμεν*, quid amplius moramur, neque templum recta pergimus? statimque ad Ihdid, velut ex recentissimo more, sponfos amicosque iuiss; hoc inquam ex ritu inter christianos recentiores passim admissio, quo templa sponsi adire solent, ibi natum, non ex more aliquo eiusmodi apud paganos veteres, seu qui æui erant illius, cui fabulam suam adfingit Theodorus ille, cetera.

- (b) Selden. *ibid.* p. 306. (p. 218.) Iustinianus quidem statuit, si nuptiarum tempus in pactum aliquod, seu conditionem venisset, id de ipsa nuptiarum festiuitate solum intelligendum, quod explicat ipse de tempore, ex quo *vota nuptiarum* re ipsa processerint. Sunt, qui benedictionem heic sacram volunt (Gothofr. *vid. sub lit. (c) seq.* & Hotomann. *illustr. quæst. XXV.*) intelligi; alii rectius actum qualemcumque, quo nuptia celebratæ.
- (c) Dionys. Gothofred. *not. in codic. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XXIV.* Puta sacra benedictio.
- (d) Hotomann. *quæst. illustr. quæst. XXV.* *Not. De hac phrasi vota nuptiarum*, nihil heic inuenio, inuenio autem nonnulla, quæ huc pertinent: Vetusissimum christianorum institutum hoc esse, vt matrimonia palam ecclesiæ & ministrorum precibus consecrarentur, facile demonstrari potest: primum ex Tertulliano, qui lib. ad uxorem ita scribit: *Vnde Ifficiam* &c. Alterum testimonium est ex *I. sancimus, 24. C. de nupt.* vbi imperator Iustinianus statuit, vt ea demum rata sint matrimonia, in quibus nuptiarum accessit festiuitas, cetera.

benedictione sacerdotum uti consueuisse. Et satis idonea huius adfertur adfert documenta [e]. Primæ eius demonstrationes ex TERTULLIANO desumptæ sunt, qui loco quodam [f] hæc habet notatu digna verba: *Vnde sufficiam ad enarrandum tantam felicitatem matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignat benedictio, angeli renuntiant, pater ratum habet.* „Quo quidem loco, (inquit GOTHOFREDVS [g]), ecclesia matrimonium conciliare dicitur, quia ab ecclesiasticis ferme coniuges postulabantur, superque matrimonio hi consulebantur, apud hos matrimonii professio fiebat: benedictione denique ecclesiastici coniuges dabant: Et in summa, illo loco *Tertullianus* alludit ad quinque ritus gentilitios, qui in nuptiis interueniebant: Conciliatores scilicet seu proxenetæ nuptiarum; oblationem osculi & arrarum; obsignationem tabularum; amicorum testiumque fidem & præsentiam; parentis denique consensum, si de liberorum nuptiis ageretur. Quibus *Tertullianus* totidem, quæ in matrimonio christiano interueniebant, opponit; Conciliationem ecclesiæ, seu ecclesiasticorum; oblationem precum, (ego addo, fortassis etiam oblationem eucharistiæ, quæ communiter coniungi solebant) obsignationem, quæ fit benedictione ecclesiasticorum; renuntiationem, fidem, testimonium angelorum; ratihabitio- nem patris nostri cælestis. Secundus locus, a GOTHOFREDO allegatus ex TERTULLIANO est, ubi de clandestinis loquitur nuptiis: *Penes nos, inquit [h], occultæ quoque coniunctio- nes, id est, non prius apud ecclesiam professæ, iuxta moechiam & forni-*

(e) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis, leg. III. Sed quid de *εὐλογία* seu *ιερολογία* dicemus, quæ heic non exprimitur? De paganico ritu, ubi sacrificium & auspices adhibitos notum est, non quæro: verum de sacra benedictione in christianorum nuptiis. Certe enim hoc codice nullæ mentio occurrit: Neque Theodosius iunior id hac lege requirit: neque Valens imperator leg. VI. inf. de tyronibus. Neque etiam vllus est hac de re apud Iustinianum locus expressus, etsi leg. XXIV. cod. hoc tit. nuptiarum festiuitas & vota requirantur. Et veterem tamen ecclesiam & in his Africanam ea usam colligitur, non ex vno Tertulliani loco. Primus occurrit sine libri II. ad uxorem: *Vnde sufficiam* &c. Vid. sub litt. (f) seq. in textu.

(f) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IX.

(g) Gothofred. ibid.

(h) Tertull. de pudicitia cap. IV.

cationem iudicari periclitantur: Nec in le confert, e obtentu matrimonii crimen elulant. Et alio loco, loquens de secundis nuptiis, omnesque ab eis deterrens, ait [i]: *Vt igitur in domino nubar, secundum legem & apostolum, si tamen vel hoc curas, qualis es id matrimonium postulans, quod cis, a quibus postulans, non licet habere? Ab episcopo monogamo, a presbyteris & diaconis eiusdem sacramenti (id est, pariter monogamis) a viduis, quam sectam in te recusasti: Et illi plane sic dabunt viros, & uxores quomodo bucellas. Hoc enim est apud illos, Omni petenti dabis, & coniungent vos in ecclesia virgine, vnius Christi unica sponsa.* IOANNES SELDENVS [*] aduersus hunc locum excipit, vt qui viduis idem negotium ac curam in nuptiis tribuat, quam ministris ecclesiæ. Sed manifesto fallitur. Nam viduæ rem in illis habere poterant, dando consensum suum atque approbationem; ministri autem ecclesiæ præterea dando benedictionem. De hac benedictione similiter loquitur AMBROSIVS, tamquam in Italia vsurpata suo tempore. *Quum ipsum, inquit [k], coniugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, vbi non est (fidei) concordia?* GOTHOFREDVS eandem consuetudinem deduci quoque posse existimat ex verbis IGNATII [l], *Decet, inquentis, ducentium & nubentium coniunctionem fieri cum episcopi sententia, vt ita nuptiæ secundum dominum sint, non autem secundum concupiscentiam.* Et porro ex loco quodam NAZIANZENI, vbi nuptiis Olympiadis episcoporum gregem adfuisse ait, & de se mox subiicit [m]: *Nam & ego animo & voluntate adsum, simulque festum celebros, iuuenilesque dextras inter se iungo, at-*

(i) Tertull. de monogamia c. XI.

(*) Selden. ad hunc Tertull. locum lib. II. c. XXVIII. (pag. 211. edit. Francof. MDCLXXIII.) Dabant episcopi, presbyteri, diaconi, viduæ maritos; qui ab ipsis petebantur. Sed neque ad ipsum nuptialem contractum necessarium eius celebrationem, a ministro sacro peragendam, aut ad ipsam simplicem benedictionem sollempnem hæc attinent. Ita enim pariter & ad vi-
duas spectaret simile officium.

(k) Ambros. epist. LXX. (XXIV. edit. Paris. MDCXLII.)

(l) Ignat. epist. ad Polycarp. *πρέπει δὲ τοῖς γαμῶσι, καὶ ταῖς γαμύσασιν μετὰ γνώμης τῆ ἐπισκόπου τὴν ἐνωση ποιῆσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ κύριον καὶ μὴ κατὰ ἐπιθυμίαν.*

(m) Nazianz. epist. LVII. *καὶ παρὴν ἐπισκόπων ὄμιλος ἐπεὶ τῆ γε βέλ.εδαυ καὶ πάρεμι, καὶ συνεορτάζω, καὶ τῶν νεῶν τὰς δεξιὰς ἀδελφῆλας τε ἐμβάδω καὶ ἀμφο-*
que

que utraque Dei manu. Vbi tò iungere iuueniles dextras, non nisi alia benedictionis descriptio est. Hoc porro patet ex quodam concilii quarti Carthaginensis [n] canone: *Sponsus & sponsa, quum benedicenti sunt a sacerdote, a parentibus suis, vel paranymphis offerantur: Qui quum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia ipsius benedictionis in virginitate permancant.* Hactenus testimonia, producta a GOTHOFREDO. Quibus addi potest illud AVGVSTINI, qui tempore illius concilii Carthaginensis vixit, quando scribens ad Rusticum ethnicum, [o]: *Certissime noueris, inquit, etiamsi nostræ (meæ & aliorum episcoporum) absoluta sit potestatis, quamlibet puellam in coniugium trahere, iradi a nobis christianam nisi christiano non posse.* Benedictionis quidem heic non fit expressa mentio, si autem consideres, totum negotium in episcopi fuisse potestate, benedictio facile inde inferri poterit. Quid? quod POSSIDIUS in eius vita discitam illius mentionem faciat. *Seruandum quoque, inquit [p], in vita & moribus hominis Dei referbat, quod in institutis sanctæ memoriæ Ambrosii conpererat, ut uxorem cuiquam nunquam posceret --- ne dum inter se coniugati casu iurgarent, & eum maledicerent, per quem continetii essent. Sed plane al. hoc sibi iam illis consentientibus, petitum interessè debere affirmabat sacerdotem, ut vel eorum iam pacta & placita firmarentur, vel benedicerentur.* Similem in modum IOANNES CHRYSOSTOMVS, inuehens in lasciuas & diabolicas pompas, quibus nonnulli in nuptiis suis utebantur, ait [q]: *Cur honesta nuptiarum mysteria inuulgas? Oportebat omnia hæc depellere, & verecundiam principio docere puellam, & sacerdotes vocare & precibus & benedictionibus concordiam coniugii constringere: Ut amor sponsi augeatur, & puellæ continentia crescat, & omnia, quæ sunt, eo spectent, ut virtutis opera ingrediantur in*

τίους τῆ τῆ θεῶ.

(n) Concil. Carth. IV. c. XIII.

(o) Augustin. epist. CCXXXIV.

(p) Possid. vit. Augustin. c. XXVII.

(q) Chrysost. homil. XLVIII. in Genes. tom. II. p. 681. (p. 549. edit. Francof.)

Τί τὰ σεμνά τῆ γάμου ἐμπομπεύς μυστήρια; δὲν ἅπαντα ταῦτα ἀπελαίειν, καὶ τὴν αἰδῶ ἐκ προοιμίων ἐπαυθῆσειν τὴν κόρη, καὶ ἱερέας καλεῖν, καὶ δι' εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν τὴν ὁμοίον τῆ συνικεσία συσφίξειν, ἵνα καὶ ὁ πόθος τῆ νυμφῆς ἀυξήται, καὶ τῆς κόρης ἡ σωφροσύνη ἐπιτείνηται, καὶ διὰ πάντων τὰ

domum

domum illam, tollanturque e medio omnes diaboli insidiae: Et ipsi Dei auxilio muniti iucunde vitam perficiant. Hæc manifesto docent, quæ præsul ille fieri cupierit, & quæ a melioris notæ christiani facta sint in istiusmodi nuptiarum sollempnitatibus. SIRICIVS episcopus Romanus eadem ætate cum CHRYSOSTOMO atque AVGVSTINO vixit, & benedictionis sacerdotalis speciatim meminit, tamquam vsurpatæ in nuptiis, id tamquam rationem [r] adferens, cur puellam alii desponsatam alter in matrimonium non possit accipere, quia apud christianos cuiusdam sacrilegii instar sit, benedictionem, quam nupturæ sacerdos imponat, vlla transgressione violare. Et post eum HORMISDAS papa, qui circa annos orbis redempti DXX, paullo ante *Iustiniani* vixit tempora, decretum fecit in hanc sententiam [s]: *Nullus fidelis, cuiuscumque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed benedictione accepta a sacerdote publice nubat in domino.* Hæc testimonia satis abundanter demonstrant, quæ generalis praxis christianorum hac in re ab ipsis primis temporibus fuerit.

§. II.

Quibus in casibus aliter fieri potuerit.

QVOD ad exceptiones attinet, quæ contra istiusmodi vniuersalem consuetudinem adlegari possunt, illæ admodum exigui momenti sunt. Nonnulla quidem matrimonia, omni cura & dissuasiōe ecclesiæ non obstante, inter christianos & ethnicos contrahebantur. Atque in tali casu ministri ecclesiæ nullum habere poterant commercium in nuptiis, nec eis dare benedictionem, quia id manifesto pugnabat cum regulis ecclesiæ, quod quis christianus ethnicam duceret. Item, canones quidam dissuadebant, licet non simpliciter proliberent, secundas & tertias nuptias post mortem prioris coniugis, & presbyteris interdicebant illis interesse. Concilium *Neocæsari-*

τῆς ἀρετῆς ἔργα εἰσελεύσεται εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην, καὶ πᾶσαν τὴν διαβόλην αἰμιχαναὶ ἐκποδῶν ἔσονται, καὶ οὗτοι μεθ' ἡδονῆς τὸν βίον διάγωσι. Hinc Baliano matrimonium vocatur ὁ διὰ τῆς εὐλογίας ζυγός, *benedictione obstrictum iugium*, homil. VII. in hexamer. tom. I. p. 81. a.

(r) Siric. epist. I. ad Himerium, cap. IV. & apud Gratian. caus. XXVII. quæst. II. cap. L. Vid. supra ad cap. III. §. IX. litt. (k) pag. 325.

(s) Hormisd. decret. c. VI.

cuse [t] canonem hanc in rem habet: *Presbyter in nuptiis eius, qui duas uxores ducit, seu digamus efficitur, ne coniuuetur. Quum enim requirat penitentiam digamus, quis erit presbyter, qui eo, quod sit coniuuius acceptus, nuptiis adfentiatur?* Quod si consensum præsentia sua illis præbere non potuit, multo minus sollempni benedictione eas angustiores reddere potuit. PETRVS MARTYR [u] & glossa in GRATIANVM [x] hunc canonem intelligunt, tamquam qui clericis interdicit, ne vllum commercium habeant in nuptiis proprie dictorum polygamorum, hoc est eorum, qui secundam aliquam uxorem ducant, priore adhuc superffite. Quod ne quidquam est amplius, quam quod in hodiernum diem clericis interdicitur. Nam polygamix benedictione sacerdotis non est concilianda auctoritas. Si vero canonem sensu communi accipiamus pro iteratione nuptiarum post prioris uxoris obitum, & clericis interdici statuamus, benedictionem dare illiusmodi nuptiis, tamen non nisi particularis concilii canon est, qui nunquam inualuit. Nam secundas nuptias, non minus quam primas, generatim habuisse benedictionem sacerdotalem, exploratum est. Quidquid igitur ex rigore illius canonis forte factum est, id non potuit esse adeo magna aduersus vniuersalem consuetudinem exceptio. Quod autem maximam occasionem dedit nuptias celebrandi sine benedictione sacerdotali, licentia erat, quam leges imperiales indulgebant aliis modis contrahendi matrimonium, præter illum modum, quo nuptiæ per benedictionem sacram sollempniter consummabantur. Licet enim hæc ipsa per tria priora facu-

(t) Concil. Neocasar. can. VII. Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμῶντων μὴ ἐπιβάδαι· ἐπεὶ μετὰ τὴν αἰτένητος τῶ διγάμου, τίς ἐστὶν ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἐπίσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις;

(u) Petr. Mart. loc. com. lib. II. c. X. p. 277. (p. 517. edit. Basil. MDLXXX.) Canonem concilii Neocasarientis, quo prohibentur ministri ecclesiæ vel interesse vel benedicere secundis nuptiis, ego de illis (nouis nuptiis in divoritiis) accipio, non de illis, quæ repetuntur altero coniugum defuncto.

(x) Gratian. causs. XXXI. quæst. I. cap. VIII. De his, qui frequenter uxores ducunt, & de his, qui sepius nubunt, tempus quidem penitentix his manifestum constitutum est, sed conuersatio & fides eorum tempus abbreviat. Presbyterum vero coniuuius secundarum nuptiarum interesse non debere; maxime quum præcipiatur secundis nuptiis penitentiam tribuere: quis erit presbyter, qui propter coniuuium illis consentiat nuptiis?

la, dum leges essent ethnicae, non multum haberet momenti: (nam plerique christiani nihilo magis matrimonium sine benedictione episcopi aut cuiusdam ex clero inire cupiebant, quam ciuiles controuersias vlllo alio modo, quam arbitrio & decisione antistitis, volebant dirimi) postea tamen, quum leges fierent christianae, nec statim aliqua daretur expressa regula, qua generatim omnes compellerentur nuptias sub benedictione clericorum celebrare; sed adhuc aliae viae licitae essent, tamquam sufficientes ad matrimonium faciendum legitimum sine ea; homines ab institutis maiorum desciscere coeperunt, alii quidem ex hac, alii ex alia ratione, donec prisca & vetusta nuptias celebrandi ratio inter christianos gradatim despiceretur & negligeretur.

§. III.

Quomodo primitiua praxis resuscitata sit, vbi negligi coeperit.

HAEC res fecit, vt nonnulli rei christianae studiosiores imperatores, qui circa saeculum octauum & nonum quosdam abusus, quos temporum iniuria in ecclesiae disciplinam iruerat, corrigere & emendare adlaborabant, hanc coniugium sine benedictione sacerdotali ineundi rationem reliquis abusibus adnumerarent, & pro secessione a vetusta ac laudabili consuetudine haberent. Quamobrem priscam consuetudinem instaurandi agitabant consilia, maioremque, quam haecerus factum erat, nauabant operam, vt expressioribus ac generalioribus legibus eam constabilirent atque confirmarent CAROLVS MAGNVS circa annos DCCLXXX in *Occidentalibus* partibus legem tulit, qua nullum coniugium [y], nisi cum precibus & oblationibus sacerdotalibus fieri, & quaecumque coniugia aliter facta essent, ea non vera coniugia, sed adulterium, concubinatum & fornicationem haberi iussit. Et circa annos DCCCC LEO SAPIENS [z] in imperio *Orientali* eandem ar tiquam praxin reuexit, quae ab eo tempore semper mansit praxis ecclesiae.

(y) Carol. capitular. lib. VII. cap. CCCLXIII. Aliter legitimum non sit coniugium -- nisi sponsi sua suo tempore sacerdotaliter cum precibus & oblationibus a sacerdote benedicatur &c.

(z) Leo nouell. LXXXIX. Vid. sub sequ. litt. (a).

IOANNES SELDENVS [a] & IACOBVS GOTHOFREDVS [b] in hoc consentiunt, quod nulla benedictionis sacerdotalis necessitas per legem stabilita sit: Vna tamen in re dissentiunt, quan-

(a) Salden. vxor. hebr. lib. II. c. XXIX. p. 309. (p. 221. edit. Frf. MDCLXXXIII.)

Leo sanctionem edidit, cuius titulus *περὶ τῆ τῶ συνοικίσι ἀνευ τῆς ἱερῆς ἐυλογίας μὴ ἐγγυῆσαι*, *Ne matrimonia citra sacram benedictionem firma habeantur*; vbi inquit, *καθ' ἕνα ἐπὶ τέκνων εἰσποιήσεως ἱερῆς ἐπικλήσεσι τὴν εἰσποίησιν προβαίνειν διορισάμεθα, ὥτω καὶ τὰ συνοικίσι τῆ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερῆς ἐυλογίας ἐγγυῆσαι κτερόμεν*, *quemadmodum adhibitis sacris deprecationibus adoptionem perfici præcepimus, sic sane etiam sacra benedictionis testimonio matrimonia confirmari iubemus*. Neque aliter iure matrimonii, siue in societate vitæ, siue in prole quemquam gauisurum. In hanc rem, eiusdem memorat constitutionem Harmenopulus, vti & aliam Alexii Comneni, ducentis aut circiter annis postea Orientis Augusti. Sic item Ioannes episcopus Ciriensis, alii. Atque Leonina hæc vim iuris postea obtinuit, vt pauca aliquot eiusdem aliæ, nec plures. Atque vnde in Oriente ius in matrimonii celebrandis sacerdotale, quatenus ius intuemur Cæsareum, ortum habuerit, & quamdiu sine sacris rata satis ibi haberentur coniugia, ex iam indicatis satis constat. Quod ad occidentem attinet; ex epistola illius Euarilli papæ verbis, saltem Euaristo tributis, in capitula Caroli & Ludouici Cæsarem relatis ibique vim legis obtinentibus, videtur sane non solum benedictionis sacra vsus, adeoque ipsa contrahendi formula in actu sacro, præeunte sacro ministro, inoleuisse, sed & matrimonium ipsum inde tantum pro legitimo habitum esse. Id euenit sub annum Christi DCCCLXXX. Et paullo post exemplum occurrit illustre benedictionis nuptialis, velut in morem receptæ, quum coniungebantur Ethewolfus Anglorum rex & Iuditha Caroli Calui filia. Alibi autem iidem imperatores, vt publica fierent nuptiæ, statuere, vbi nihil de benedictione sacra. Etiam in legibus Wisigothorum, hisce antiquioribus, expressa in connubiis mentio permissus comitis, dotis constitutionis, tabularumque dotalium, vt quæ testimonii publici vicem obtinerent, vbi nihil omnino de benedictione sacra aut sacro ministro. Quod & de aliis legibus veterum dicendum, quæ in re nuptiali sub illud æuum adeo diuersæ, vt Francus, verbi gratia, qui Saxoniam in re Saxonico duxisset, eam non vxorem legitimam conferret, quia non ducta iure seu ritu Francico, renitente interim concilio Triburiensi. Quod autem de benedictione sacra sic in imperium occidentale est receptum, in alia regna christiana, quæ vicina fuerunt, aliter atque aliter postmodum diffusum est, cetera.

(b) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. III. p. 281. Ex his locis omnibus (scil. quæ ante citauerat vid. supr. sub litt. (h) -- (n)) patet, professionem nuptiarum apud episcopos & presbyteros factam, interuenisse adeo in nuptiis ecclesiasticas personas, benedictionesque proinde ritum in nuptiis apud veteres christianos vsurpatum: Nondum tamen sub facie ecclesiæ totius, verum domi. Immo & hæc ipsa benedictio postea neglecta,

do

do SELDENVS statuit, fuisse hoc initium generaliter postea obtinentis moris nuptias celebrandi cum benedictione sacerdotali: quum contra GOTHOFREDVS existimet, esse hoc solum antiquæ illius & vbiq; olim receptæ, postea vero per aliquot sæcula neglectæ, consuetudinis instaurationem. Et GOTHOFREDDI quidem sententiam recte se habere, lector ex hæcenus dictis facile poterit cognoscere.

§. IV.

Aliæ carimonie in nuptiis vsitate; Iunctio dextrarum & velatio.

PERTRACTATA sic præcipua quæstione de benedictione sacerdotali, ad minoris momenti carimonias, in nuptiis vsitas, pergimus. Quas inter veterem ritum iungendi nouorum coniugum dextras reperimus. Ita enim iam audiuius NAZIANZENVM [c] de nuptiis *Olympiadis* sic differentem, vt in illis dextras nouorum coniugum inter se, atque vtrasque Dei manui iunctas, esse dicat. AMBROSIVS quoque consuetudinis velandi, tamquam carimonie in nuptiis vsitæ, meminit, quando coniugium velamine sacerdotali [d] & benedictione sanctificari oportere ait. TERTVLLIANVS [e] itidem huius consuetudinis, tamquam apud ethnicos vsurpatæ, mentionem facit, quam simul cum carimonia sollempnis osculi & iunctionis dextrarum laudat. Sed vero de his loquitur potius, velut carimoniis, in sponsalibus ante nuptias adhibitis: quamquam in vtrisque vsurpari consueuisse credi potest, quandoquidem *Latinum nomen nuptiarum antiquitatum Romanarum explicatori-*

quam ideo reuexit, nuptiasque adeo huic benedictioni præcise subiecit in Oriente Leo imper. nouella LXXXIX. *περι τῆς τῶ συνοικίσει ἀνευ τῆς ἱερῆς εὐλογίας μὴ ἰσχυῶσαι:* (Eiusdemque idem meminit nouella LXXIV.) *περι τῆς μὴ τελειῶσαι τὰς εὐλογίας, πρὶν ἂν ὁ νόμιμος τῆ γάμου συμφύραση καιρός*) & nouella Alexii Comneni: vide & scholiasten Harmenopuli lib. IV. tit. IV.

(c) Nazianz. epist. LVII. Vid. §. I. sub litt. (m) pag. 335.

(d) Ambros. epist. LXX. (XXIV. k. edit. Paris. MDCXLII.) Vid. §. I. sub litt. (k) pag. 335.

(e) Tertull. de veland. virgin. c. XI. Atquin etiam apud ethnicos velatæ ad virum ducuntur, Si autem ad desponsationem velantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtæ sunt per osculum & dexteram &c.

bus [f] ab *obnubere*, quod velare & operire significat, dictum dicitur.

§. V.

Solutio crinium mulieris.

AD aliam carimoniam adludit OPTATVS, cuius in nullo alio auctore expressam mentionem fieri memini. Hæc erat solutio crinium mulieris in nuptiarum sollempnibus. Scribens enim aduersus *Donatistas*, qui catholicas virgines denuo consecrarent, quæ ante *CHRISTO* ipsæ sese desponderant, ait [g]: *Vt secularibus nuptiis se renuntiasse monstrarent, spiritali sponso soluerant crinem, iam caelestes celebrauerant nuptias. Quid est, quod eas iterum crines soluere cogistis?* Quæ verba ad quamdam istiusmodi consuetudinem in nuptiis secularibus videntur adludere: quia paucis interiectis addit [h]: *Vt crines iterum soluerent, imperastis; Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt.* Quod arguit, in primis nuptiis id fieri consueuisse, etsi in secundis omissum sit, vti aliæ quædam carimonix temporalis festiuitatis cessarunt, cuiusmodi erant, pulchrarum vestium gestatio, coronatio, & quæ has res consequi solent, concursus atque acclamationes populi. Si quis vero existimauerit, hoc non ad vllam alludere carimoniam, in secularibus nuptiis adhiberi solitam, sed potius carimoniam re vera fuisse in spiritualibus virginum cum *CHRISTO* nuptiis vsurpatam: quia *HIERONYMVS* [i] dicat, moris fuisse in quibusdam locis, vt virgines Deo se vouentes, & sæculo renuntiantes, crines defecarent: Ego de hac materia exigua & obscura cum ipso non contendam, sed ad ea pergam, quæ certiora sunt & exploratiora in secularibus nuptiis, de quibus in præsentī exponimus.

(f) Rosin. antiquit. Roman. lib. V. cap. XXXVII. p. 959. Velo obnubi solebat, quum ad virum duceretur. -- Vnde nuptiarum nomen ductum est. Nubere enim & obnubere præcis velare & operire significabat, vt Festus Pompeius non vno loco, Nonius Marcellus & alii complures notant.

(g) Optat. lib. VI. p. 97. (p. 116. edit. Paris MDCLXXXIX.)

(h) Ibi. l. (p. 117. cit. edit.)

(i) Hier. epist. XI. VIII. ad Sabinian. cap. III. (p. 235. d. edit. Paris MDCXLIII.) Moris est in Aegypti & Syriæ monasteriis, vt tam virgo quam vidua, quæ se Deo vouerint & sæculo renuntiantes, omnes delicias sæculi conculcarint, crinem monasteriorum matribus offerant defecandum, non intectō poltea contra apostoli voluntatem incessuræ capite, sed ligato pariter ac velato.

§. VI.

Coronatio nouorum coniugum.

SACRO officio & benedictione finita, quum noui coniuges in eo essent, vt discederent, moris erat eos coronis & sertis, victoriae symbolis, redimire. Iam enim iudicabantur strenue adhuc contra omnem impudicitiam decertasse, & propterea tamquam victores in nuptiis suis coronabantur. CHRYSOSTOMVS [k] huius carimoniae meminit, & haec de ea habet: *Idcirco corone imponuntur capiti, vt victoriae signa sint: quod scilicet antea libidini impenetrabiles, ita demum cubiculum ingredientur, quia scilicet a voluptate superati non sunt.* Vt adeo haec carimonia vsurpata sit, tamquam signum honoris & nota strenuitatis ac fortitudinis, ad remunerandam virtutem eorum & ponendum discrimen inter ipsos & eos, qui sese fornicationi & impuritati antea addixissent. *Nam si quis (subiicit CHRYSOSTOMVS) libidine superatus se ipsum scortis addixerit: cuius iam rei gratia coronatus incedat, qui tam sœdæ libidini colla subdidit?* Quod videtur innuere, scortatoribus hunc honorem denegatum esse, vbi matrimonium inierint, partemque poenae eorum fuisse inter alios actus disciplinae in ecclesia. Et ob eandem rationem haec carimonia numquam vel raro in secundis ac tertiis nuptiis vsurpata est, quia licet illae non absolute damnarentur tamquam illicitae, tamen non ita honorificae habebantur, vti quidem primae. Ad carimoniam generatim quod attinet, IOANNES SELDENVS [l] eam GREGORIO NYSSENO, BASILIO SELEUCIENSI & PALLADIO memorari obseruat. Et SIDONIVS APOLLINARIS semel atque iterum eius meminit, qui loquens de nuptiis *Ricimeri* earumque describens pompam, ait:

(k) Chrysof. homil IX. in 1 Timoth. p. 1567. (p. 461. edit. Frf.) διὰ τῆτο σέφανοι ταῖς κεφαλαῖς ἐπιτίθενται, σύμβολον τῆς νίκης, ὅτι ἀήττητοι γινόμενοι, ἔτιω προσέρχονται τῇ ἐνυῆ, ὅτι μὴ κατηγωνίδησαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς· εἰ δὲ ἀλὰς ὑπὸ τῆς ἡδονῆς πόρναις ἑαυτὸν ἐνδῶ, τίνας ἕνεκεν λοιπὸν ἡεῖ σέφανον ἔχει τῆς κεφαλῆς ἡτλημένος;

(l) Selden. vxor. hebr. lib. II. c. XXIV. p. 245. (p. 174. edit. Francof.) De corona orientalium nuptiali ex Gregorio Nysseno, Basilio Seleuciensi, Palladii historia Lausaca, alia notarunt pridem viri docti, Paulus Sherlogus in canonic. vestigat. XXVII. §. XVI. &c.

Iam quidem virgo tradita est, iam corona [m] sponsus honoratur. Et iterum in panegyrico suo ad Anthemium imperatorem, verba faciens de iisdem nuptiis Ricimeri, qui filiam imperatoris duxerat, poetico numero & modo ad Ricimerum ita loquitur [n]:

*Hos thalamos, Ricimer, virtus tibi pronuba poscit,
Atque Dioneam dat Martia laurea myrtum.*

Quo ipso ad diuersas consuetudines coronandi heroas bellicos laurea, & sponfos myrto, adludit. Erat quidem hæc vetusta cærimonia, in gentiliū nuptiis vlitata; quemadmodum ex TERTULLIANO [o] discimus, qui, *Coronant, inquit, & nuptia sponfos: Et ideo non nubimus ethnicis, ne nos ad idolatriam vsque deducant, a qua apud illos nuptiæ incipiunt.* At vero cærimonia ista per se innocens erat, neque adeo christiani vnquam dubitabant eam inter ritus nuptiales suos adoptare, quia significantissima erat cærimonia, partium matrimonio iunctarum declarans innocentiam. Vnde adhuc inter Græcos obtinet, quemadmodum ex NICAETA episcopo *Heracleæ* [p], recentiore scriptore Græco, METROPHANE CRITOPVLO [q] & ex THOMAE SMITHI epistola de *Græcæ ecclesiæ hodierno statu* [r] condiscimus. Memoratur

(m) Sidon. lib. I. epist. V. p. 29.

(n) Id. carm. II. ad Anthem. vers. 503.

(o) Tertull. de coron. milit. c. XIII.

(p) Nicet. respons. ap. Lennclaium iur. Græc. Rom. tom. I. p. 310. ἡ μὲν ἀκριβεια τὰς διγάμους ἀκ οἷδε σεφαῖον, ἡ δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνήθεια τὰ τοιαῦτα ἐπερτηρεῖται· ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τὰς νυμφικὰς σεφαῖνας ἐπιτίθησι. κ. τ. λ. *Exacta quidem disciplina bigamos coronare non nouit: magna autem ecclesiæ consuetudo hæc non obseruat, sed bigamis etiam sponsalitias coronas imponit.*

(q) Critopul. confess. fid. c. XII. εἰτ' ἀπὸ τῶν δεξιῶν συνάψας, ἐπιτίθησι τοῖς ἐκείνων κεφαλῶς σεφαῖνας ἐξ ἀειδαλλῶν φυτῶν. *MoX dexteris inter se iunctis coronas e plantis perpetuo virentibus, ipsorum (sponsorum) capitibus imponit (presbyter).*

(r) Smiths Account &c. p. 189. Pag. 123. edit. latin. Traiect. ad Rhen. MDCXCVIII. Coronarum in nuptiis celebrandis adhuc constantissimus est vsus, quorum symbola, ne dicam complementum, habentur; vnde σεφαῖνωμα pro nuptiis frequentissime occurrit, & σεφεδαγ & σεφανῶδαγ idem ac γαμῆδαγ. Coronæ autem ex oleaginis ramusculis constant, quos setæ candidæ purpureis intextæ circumdant. Altera viri caput tegens, sacerdos pronuntiat, σεφεταγ δᾶλος τῷ θεῷ, ὁ δὲ τὴν δᾶλην τῷ θεῷ, τὴν δε, εἰς τὸ ὀνομα τῷ πατρὶος καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματος. *Coronatur, hoc est, ut*

etiam

etiam cum approbatione PETRO MARTYRI [s], aliisque protestantibus scriptoribus, qui eam tamquam laudabilem carimoniam commendant, ob rationem datam a CHRYSOSTOMO. Et inter *Helvetios* ille mos adhuc custoditur, quomodo in notis suis in liturgiam *Tigurinam* obseruat WERNDLIUS [t]. Sed ad antiquam reuertimur ecclesiam.

§. VII.

Deductio nouæ nuptiæ in domum viri, quatenus necessaria fuerit in quibusdam casibus legis.

ALIA erat consuetudo, quæ non tam religiosis carimoniis accensenda est, quam memoranda in pompa nuptiali. Neque ego hoc loco eius facerem mentionem, nisi requisita esset tamquam necessaria in quibusdam casibus legis. Hæc est deductio vxoris in domum mariti, vnde phrasis, *ducere vxorem* tam communiter adhibetur a parte viri, pro vxorem sibi adiungere; quam *ubere* mulieribus tribuitur, pro viro iungi, ob ritum velandi sponsam, in nuptiis vsitatum, vti antea obseruatum est. Sed huius rei non ideo tantum memini, sed quia in quibusdam casibus conditio erat, simpliciter requisita in lege, antequam vir priuilegia quædam, ad matrimonium pertinentia, sibi vindicare possêt. Quemadmodum ex lege quadam VALENTIS imperatoris [u] de tironibus militibus apparet. Reparando exercitui *Valens* incumbens, vt tirones eo

uxorem ducit seruus Dei N. seruam Dei N. in nomine patris & filii & spiritus sancti; altera feminam coronat, eadem formula, mutatis mutandis, vtens, εὐφρατα ἢ δόξα τῷ θεῷ τὸν δεῖρα &c. hoc est, serua Dei coronatur, id est, ubit, &c.

(s) Petr. Martyr. loc. commun. lib. II. cap. X. §. XXII. (tom. I. opp. p. 521. e. edit. Basil. MDLXXX.) Obiter annotabo, quid eo loco de nuptialibus coronis tradat: (Chrysostomus homil. IX. in 1 Timoth.) Nam etiam tum coronis utebantur in nuptiis: *Quid, inquit, vult corona? vt ostendant se coniuges, usque ad id tempus victores fuisse cupiditatum: quod si fuisset adulter aut scortator, quomodo coronam gestas?*

(t) Werndly's *Notes on the Tigurine Liturgy* p. 152.

(u) Cod. Theod. lib. VII. tit. XIII. de tironibus leg. VI. Si oblatus iunior fuerit, qui censibus tenetur infertus, ex eo tempore, quo militiæ sacramenta suscepit, proprii census caput excuset, ac si quinquennii tempus fide obsequii deuotione compleuerit, vxoriam quoque capitacionem merito laborum præstet immunem: ea scilicet seruanda ratione, vt quam sibi vxorem copula-

maiore cum alacritate a provincialibus offerrentur, eorum quemlibet, simul atque militiae sacramenta suscepisset, immunem fieri iussit a capitatione siue censu: Neque id tantum, sed post quinquennii etiam militiam vxorem quoque eius immunem reddi, si quidem eam non adfectu solum sibi copulasset, verum etiam domum suam traduxisset. Si enim in priori domicilio eam dereliquisset, probare illam dicit non posse, se eius esse vxorem, adeoque census sarcinam sustinere debere. IUSTINIANVS [x] legem promulgauit eiusdem argumenti pro aliis casibus: *Si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualicumque pacto, quod ad dandum vel faciendum concipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominauerit: non aliter conditionem intelligi esse adimplendam, nisi ipsa nuptiarum festiuitas (quæ hanc cærimoniam ducendi vxorem domum viri comprehendebat) accedat.* Ut adeo hæc in casibus hæc cærimonia ob certas rationes necessaria fuerit, tametsi alias matrimonium sine ea completum esset. Veruntamen quum antiqua esset consuetudo, pompa nuptialis imperfecta habebatur, vsque dum hæc cærimonia usurparetur: quemadmodum ex illo SIDONII [y] loco colligitur, vbi *Noudum, inquit, cuncta thalamorum pompa defrenuit, quia nec dum ad mariti domum noua nupta migrauit.*

§. VIII.

Quatenus pompa nuptialis permessa vel non permessa fuerit ab antiquis patribus.

HÆC innocens pompæ nuptialis pars erat, quæ sæpe inter festiuas confluentis multitudinis acclamations peragi solebat. Neque iniuria credebatur, modestum habere epithalamium, siue carmen nuptiale, vel conuiuium occasione isti accommodum. Fescennina autem siue impudica carmina, quæ nonnumquam sub notione pompæ nuptialis adhibebantur, & scurrilitas atque obscenitas histrionum ac mimorum, ex theatro arcessita, vna cum nocturnis perpotationibus ac saltationibus, quas nonnulli innocentem nuptialem lætitiã atque

verit adfectu & in priore lare derelictam memorarit, improbata (leg. improbatam) census sarcina sustineat.

(x) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis. leg. XXIV.

(y) Sidon. lib. I. ep. V.

oblectationem vocant, in magnis ponebantur vitiis; & consequenter proscribebantur & damnabantur in quibusdã canonibus, & grauissimis verbis reprehendebantur a patribus, tamquam res, nuptiarum christianarum modestiam ac grauitatem minime decentes. Concilium *Laodicenum* [z] ait: *Non oportet christianos ad nuptias venientes βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ballare vel saltare, sed modeste cœnare, vt decet christianos.* Nonnulli vocabulum βαλλίζειν reddunt *cymbala pulsare* & ad eorum sonum saltare. Ita *SVIDAS* [a] & *ZONARAS* [b]. Sed vero vocabulum aliquid amplius denotat, nimirum lasciuia & impudica ratione manus iactare. Et hoc sensu idonea ratio id prohibendi esse poterat: quum contra nuda musica & saltatio sine inmodestis & ridiculis gesticationibus vix crimen esse videatur dignum, quod canon aliquis prohibeat. Et si ex acerba *CHRYSOSTOMI* inuestiua in hanc & alias res leues ac nugatorias, in nuptiis commissas, iudicare nobis licet, nonnulla prater communem modum ibi facta sint oportet. Loquens enim de nuptiis *Isaac cum Rebecca, Heic confideva, oro, inquit* [c], *quomodo nusquam diabolica pompa, nusquam cymbala & tibia, & chorea & satanica illa conuiuia, & scommata omni obscenitate plena, sed omnis honestas, omnis sapientia, omnis modestia. Intrauit autem Isaac, inquit, in domum matris suae, & accepit Rebeccam, & fuit ei uxor, & dilexit eam, & consolationem accepit super Sarra matre sua. Hunc imitentur mulieres, hunc amulentur viri. Sic sponsas ducere curent. Quare enim, dic oro,*

(z) Concil. Laodic. c. LIII. Ὅτι ἡ δὲ χριστιανὸς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δεπνεῖν ἢ ἀριστῶν, ὡς ποιεῖ χριστιανός.

(a) Suid. voce βαλλίζειν. Βαλλίζειν, τὸ κύμβαλα κλυπεῖν καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι.

(b) Zonar. in can. LIII. Laodic. βαλλίζειν ἐστὶ, τὸ κύμβαλα κλυπεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι.

(c) Chrysof. homil. XLVIII. in genef. p. 680. (p. 149. edit. Frf.) ἐν ταῦθα σκόπει μοι, ἀγαπητέ, πῶς ἔδαμά πομπή διαβολική, ἔδαμά κύμβαλα καὶ αὐτοὶ καὶ χορεῖται, καὶ τὰ σατανικά ἐκείνη συμπίσια, καὶ αἱ λοιδορίαι, αἱ πάσης ἀχρημοσύνης γήμεσαι, ἀλλὰ πᾶσα σεμνότης, πᾶσα σοφία, πᾶσα ἐπιεικεία· εἰσῆλθε δέ, Φησιν, Ἰσαὰκ εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἔλαβε τὴν Ρεβέκκην, καὶ ἐγένετο αὐτῷ γυνή, καὶ ἠγάπησεν αὐτὴν καὶ παρεκλήθη Ἰσαὰκ περὶ Σάρρας τῆς μητρὸς αὐτοῦ τούτην μιμνῆσθαι αἱ γυναῖκες· τῶτον ζηλέτωσαν ἄνθρωποι· ἔτι τὰς κύματας ἀγαγέτω σπεδαζέτωσαν· τίνας γὰρ ἔκεν, εἶπέ μοι, ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ

statim ab initio sordibus impleri suis puellae aures, tam turpibus cantilenis, tam intempestiva illa pompa? Nescis, quomodo adolescentia per se in malum propensa? Cur honesta nuptiarum mysteria immulgas. Oportet omnia hęc depellere & verecundiam principio docere puellam. Sic iterum de nuptiis differens Iacobi & Leę [d], Vidisti, inquit, quanta olim honestate nuptias egerint! Audite, qui satanicas pompas admiramini & statim ab initio nuptiarum honestatem dedecore adscitis. Num tunc tybia? num tunc cymbala? num tunc choreę diabolicę? Quare enim, dic mihi, tantum statim ab initio damnum inducis in domum tuam, & eos, qui in scenis & orchestris operam locant, vocas, ut cum intempestivo sumtu virginis ledas continentiam, & iuvenem impudentiorem facias. Satis enim arduum erat, absque illis somitibus illam aetatem posse ferre moderate tempestatem afectionum: quum autem & hęc accedunt, tam quę videntur, quam quę audiuntur, maiusque accenditur incendium & fornax concupiscentiarum magis inflammat, quomodo non pessimum in adolescentis animam? Ex quibus omnibus manifestum est, non fuisse pudicum & sobrium conuiuium in nuptiis, nec nudam musicam & saltationem, nec modestum carmen nuptiale, in quod patres tam vehementer declamant, tamquam pompas satanicas: sed fuisse obscena & impudica cantica, perpotationes & lasciuia mimorum & ludionum actiones, ex scena arcessitas, vna cum immodestis saltationibus, aliisque ineptiis ad corrumpendas per visum atque auditum inuenciles mentes spectantibus, quas contra meritissimo iure inuelitur, vtpote christia-

προσιμίαν ηηλίδων πληρώσαι συγχωρεῖς τῆς κόρης τὰς ἀκούσ διὰ τῶν αἰχρῶν ὀσμάτωι, διὰ τῆς ἀκαίρου πόμπης ἐκείνης; ἐκ εἶδα, ἔπως ἡ νεότης εὐκόλος πρὸς ὀλιθον; τί τὰ σεμνὰ τῆ γάμου ἐκπομπέως μυστήρια; δέον ἅπαντα ταῦτα ἀπειλᾶν, καὶ τὴν αἰδῶ ἐν προσιμίᾳ ἐκπαυδέειν τὴν κόρη.

(d) Id. homil. LVI. in genef. p. 743. (p. 601. edit. Hf.) εἶδες τὸ παλαιόν, μεθ' ὅσης σεμνότητος τὰς γάμους ἐπετέλεον; ἀκότατε οἱ περὶ τὰς σατανικὰς πομπὰς ἐπισημέναι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προσιμίῶν τὰ σεμνὰ τῆ γάμου καταχρῶντες; μήπε αἰθεῖς; μήπε κύμβαλα; μήπε χορεῖα σατανικά; τίος γὰρ ἔσκεν, εἰπέ μοι, τοσαύτην λύμην εὐθείως ἐπιστρέφεις εἰς τὴν δικίαν, καὶ τὰς ἀπὸ τῆς σκηπῆς καὶ τῆς ἀρχήτους καλεῖς; ἵνα μετὰ τῆς ἀκαίρου δαπάνης καὶ τὴν τῆς κόρης λημῆν σαφροσύνην, καὶ τὸν νέον ἀναίχροντότερον ἐυγάτη; ἀγαπήσον γὰρ καὶ ἄνευ τέτων τῶν ὑπεκκαυμάτων, ἐκείνην τὴν ἡλιεῖαν δυναθῆναι πρῶται ἐνεργεῖν τὴν χειμῶνα τῶν παθῶν; ὅταν δὲ καὶ τοσαῦτα ἢ τὰ διὰ τῆς ὕψους, καὶ διὰ τῆς ἀκῆς διαφιλετέραν ἀνάπλοντα τὴν πυρὰν, καὶ τὴν κάμινον τῶν παθῶν φλογαδέστεραν ἐργαζόμενα, πῶς ἔχει ὑποβρύχιος ἢ τὰ νέε ψυχῇ γεήεταται;

norum modestiam ac sobrietatem minime decentes. Aliam quamcumque innocentem pompam vel lætitiã libenter & facile concedebant, denegantes solum eas, quæ leuitatem vel impudicitiam, vel intemperantiam sapiebant, natura sua, perinde ac praua sodalitia, ad corrupendum bonos mores tendentes. Atque ita ritus & cærimonias, in contrahendis ac celebrandis nuptiis apud veteres christianos vsitatas, spectauimus. Vnum tantum restat, ad matrimonium pertinens, nimirum vt ostendamus, quomodo vinculum matrimonii potuerit rumpi ac dissolui per diuortium, & quæ iustæ atque idoneæ causæ diuortii creditæ sint. De quo, quum sit res alicuius momenti, peculiari capite distincte differemus.

LIBRI VICESIMI SECUNDI

CAPVT QVINTVM

DE DIVORTIIS, QVATENVS EA PERMISSA VEL NON PERMISSA FVERINT IN ANTIQVA ECCLESIA.

§. I.

Veterum de sensu fornicationis diuisa & discors opinio; dum quidam eam accipiunt tantum pro carnali fornicatione, & hanc vnã solã iustã diuortii causã faciunt.

VETERES non omnino vnum atque idem sentiebant de hac quæstione. Scriptores ecclesiastici ipsi inter se discordabant, & leges reipublicæ discrepabant ab vtrisque. Nostrium igitur est differentiam harum opinionum explanare & diuersas consuetudines, quæ ad vtrâque pertinere deprehenduntur. Scriptores ecclesiastici maximam partem in vna re consentiunt, Quod nulla iusta diuortii causã a *CHRISTO* permissa sit præter fornicationem. Tum autem de notione fornicationis inter se dissident. Nonnulli obuiò & vulgari sensu pro carnali tantum fornicatione accipiunt; alii significationem eius eo extendunt, vt spiritualement simul includat fornicationem, hoc est idololatriam & apostasiam, siue defectionem a Deo, quam non minus legitimam causã diuortii esse existimant,

quam alteram illam. Et pauci quidam omnia reliqua peccata, fornicationi æqualia, sub hac fornicationis notione comprehendunt, atque ita ea quoque idoneas diuortii causas faciunt. Qui fornicationem siue adulterium proprio & nativo suo sensu accipi credunt, legitimi diuortii negotium ad hanc solam causam referunt. CLEMENS ALEXANDRINVS generatim loquitur contra diuortia [a], vt tunc temporis permiffa atque facta auctoritate legum Romanarum, quæ ea necessaria faciunt ob adulterium, & talia, vt defendi possint ad minimum in quibusdam aliis casibus. TERTULLIANVS autem clarius loquitur, *Præter ex causa adulterii*, inquit [b], *nec creator diriungit, quod scilicet ipse coniunxit*. Ita multis in locis CHRYSOSTOMVS: *CHRISTVS* [c] *reliquit viro vnum expulsivis molium, dicendo, excepta causa fornicationis*. Idem [d], *CHRISTVS omnem malitiam uxoris ferendam esse admonuit, præter crimen fornicationis*. *Apostolis*, inquit rursus [e], *onerosum ac durum valde videbatur, omni nequitia plenam mulierem retinere, & tam atrocem beluam in penetralibus domus sanientem fouere*. Et ipse tamen illis dixit *Matth. XIX, 9. Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, & aliam duxerit, mæchatur*. Et hoc in aliis locis [f] repetit. LA.

(a) Clem. Strom. II. cap. XXIII. p. 506. ὅτι δὲ γαμῶν ἡ γραφὴ συμβαλεῖται, ἀδὲ ἀφίστασθαι ποτὲ τῆς συζυγίας ἐπιτρέπει, ἀντικεῖνος νομοθετεῖ οὐκ ἀπολύσει γυναῖκα, πλὴν εἰ μὴ ἐπὶ λόγῳ πορνείας· μοιχεύειν δὲ ἡγεῖσθαι, τὸ ἐπιγῆμιον ζῶντος θατέρε τῶν κερχωρισμένων. Quod autem consulti scriptura uxorem ducere & nec a coniugio unquam permittit discedere, legem aperte constituit: Non dimittit uxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem exstimat, coniungi matrimonio, dum vivit alter ex separatiss.

(b) Tertull. contr. Marc. lib. IV. c. XXXIV.

(c) Chrysof. homil. XVII. in Matth. p. 177. (p. 215. sub fin. edit. Francof.) καὶ γὰρ καὶ τάτω καταλυμπάνει τρόπον ἓνα ἀφίσεως, εἰπὼν, παρεκτός λόγῳ πορνείας.

(d) Id. homil. I. de decem millium debitore. tom. V. p. 8. (p. 8. edit. Francof.)

Χριστὸς πᾶσαν κακίαν γυναῖκος παρανότου θέρειν πλὴν πορνείας μόνης.

(e) Id. homil. LXIII. in Matth. p. 552. (p. 675. edit. Frf.) καὶ γὰρ σφόδρα ἐπαχθὲς εἶναι ἐδόκει τὸ γυναῖκα πύσης, κακίας γέμισαν ἔχειν, καὶ ἀνέχεσθαι ἀνημέρω θηρία διὰ πωτὸς ἔθου συγκεκλεισμένα. κ. τ. λ.

(f) Id. de virgin. c. XXVIII. tom. IV. p. 330. p. 297. edit. Frf.) ἀδὲ γὰρ ἐπεινοὶ πρότερον φροτικὸν εἶναι καὶ ἐπαχθὴ τὸν γάμον ἐνόμισαν ἀλλ' ὅτε ἤκουσαν τῆς κυρίας εἰς ταύτην αὐτὰς κατακλείοντος τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν καὶ τὰς Κερωνίδας ὁ Παῦλος τότε τὸ γὰρ ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτῆ, πάρεκτός λόγῳ πορνείας,

STANTIVS in eadem opinione videtur fuisse. Ait enim [g],
Deus præcepit non dimitti uxorem, nisi crimine adulterii deventam: &
nunquam coniugalis federis vinculum, nisi ruperit, (nimirum perfi-

ποῦτὶ αὐτὴν μοιχεύσαι καὶ τὸ, ὃ ἀνὴρ τῆ ἰδίας σώματος ἐκ ἐξουσιάζει, ἡμῶσι
 μὲν ἑτέροις, γνώμη δὲ εἰσηγαγὴ τῇ αὐτῇ· εἰ δὲ τις ἀκριβέτερον καταμάθει τὸ τῆ
 Παύλου, μᾶλλον ἐπιτείνει τὴν τυραννίδα, καὶ φοβητικώτερον ἐργάζεται τὴν δαλεί-
 αν· ὁ μὲν γὰρ κύριος ἐκ ἀφίσει κύριον εἶναι τῆ τῆς οἰκίας ἐκβαλεῖν· ὁ δὲ Παῦ-
 λος καὶ τὴν τῆ οἰκίας σώματος ἐξουσίαν παρανοεῖται, πᾶσαν αὐτῆ τὴν ἀρχὴν τῇ
 γυναικὶ παραδίδας, καὶ ἀργυρωμένα μᾶλλον ὑποτάξας ἐκίετα· τάτω γὰρ μὲν ἔ-
 ζεσι ποικίλεις καὶ παντελῆς ἐλευθερίας τυχεῖν, εἰ δουθεῖη ποτὲ εὐπορήσας ἀρ-
 γυρίαι καταθέσται τὴν τιμὴν τῷ δεσπότῃ· ὁ δὲ ἀνὴρ καὶ τὴν ἀπάντων ἀργυρωμα-
 τῆραν ἔχη γυναικα, σέργει ἀναγκάζεται τῇ δαλείᾳ, καὶ λύσῃ ἀδελφίαν εἰς δι-
 ζοδὸν ταύτης δυνάται τῆς δεσποτικῆς εὐρεῖν. Nam nec in (discipulis) graue ac
 molestum esse matrimonium prius arbitrati sunt, quam a domino se in
 eam necessitatem conclusos, in quam & a Paulo tum Corinthii, viderint.
 Illud enim, Qui uxorem suam repudiat, præterquam adulterii nomine, in
 causa est ut adulteret: & hoc, Vir sui corporis dominus non est, dissim-
 libus verbis, sed eodem sensu concepta sunt. Quum si quis hoc Pauli ac-
 curatius animaduertat, tyrannidem auget magis, tristioreque seruitu-
 tem reddit. Nam dominus ei liberum non permittit, eam domo exigere.
 Paulus ei etiam sui corporis dominio excepto, omne eius ius in uxorem
 confert, eique eum emittit famulo grauius subiicit; huic enim licet interdum
 solidam libertatem adipsi, si quidem possit aliquando auctus pecuniæ
 hero pretium numerare: at vir, quamuis omnium difficillimam uxorem
 nactus sit, seruitutem ferre cogitur, nec qua eo dominatu se absoluat at-
 que eluctetur, inire etiam potest.

Id. homil. LIII. In eos qui cum iudæis ieiunant. tom. V. pag. 720. (homil.
 LVI. p. 644.) Εἴ τις γὰρ, Φησιν, ἔχει γυναῖκα ἄπιστον, καὶ αὐτῇ συνευδοκεῖ οἰκεῖν
 μετ' αὐτῆ, μὴ ἀφίστω αὐτὴν· ἂν δὲ πόρνη καὶ μοιχαλίδα, ἃ κωλύεται ἐκβάλ-
 λειν· Ὅς γὰρ ἂν, Φησιν, ἀπολύει τὴν γυναῖκα αὐτῆ παρεκτός λόγος πορνείας,
 ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· ὥστε ἐπὶ λόγος πορνείας ἔξεστιν ἀπολύειν· εἶδες Φιλα-
 θρωπίαν θεῶ καὶ κηδεμονίαν· ἂν ἐθνηὶς ἢ, Φησιν, ἢ γυνή, μὴ ἐκβάλλης· ἂν δὲ
 πόρνη, ἢ κωλύω τῆτο ποιῆσαι, ἂν εἰς ἐμὲ, Φησιν, ἀσεβήσῃ, μὴ ἐκβάλλης· ἂν
 δὲ εἰς σὲ ὑβρίσῃ, ἔδεις ὃ κωλύων ἐκβάλλειν. Si quis infidelem habeat uxorem,
 hoc est gentilem, eiecere illam minime cogitur, Si quis enim, inquit, vxor-
 em habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat il-
 lam: Si vero meretricem & adulteram, eiecere minime prohibetur. Quis-
 quis enim, inquit, dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa,
 facit eam moechari. Itaque fornicationis ob causam licet dimittere. In-
 des benignitatem Dei ac sollicitudinem. Si gentilis sit, inquit, vxor, ne
 eicias: si meretrix, id facere non prohibeo. Si in me, inquit, impia
 fuerit, ne eicias: si te iniuria adfecerit, nemo prohibet, quo minus eu-
 cias.

(g) Lactant. epit. diuin. instit. c. VIII.

dia in pactum sponsalitiū) *resoluitur*. Idem dicit BASILIUS [b], *Domini dictum*, inquit, *secundum sententię consequentiā, ex aq̄ro & viris & mulieribus conuenit: quod non liceat a matrimonio discedere, pręterquam propter fornicationem*. Similiter ASTERIVS episcopus *Amasę* [i]: *Quod Deus coniunxit, homo ne separet*. Sane quidem hęc Phariseis tunc dicta fuere: verum nunc quoque vos horum institutores, audite, qui ceu vestes, subinde vxores mutatis; qui thalamos tam sepe ac facile, atque mundinarum tabernulas seruitis: qui dotem ac bona ducitis, coniugesque ad questum ac negotiationem habetis; qui leuistatim offensione reputati libellum conscribitis; qui in vinis adhuc agentes viduas plures relinquitis; hoc vero ratum atque omnino persuasum habete, exceptis morte atque adulterio, nulla est causa, matrimonium diuini. In eandem sententiā præceptum CHRISTI interpretatur HIERONYMVS [k]. Pręcepit Dominus, inquit, vxorem non debere dimitti, excepta causa fornicationis, & si dimissa fuerit, manere inuuptam. Quidquid viris iubetur, hoc consequenter redundat in feminas. Neque enim adultera vxor dimittenda est, & vir męchus retinendus. Si quis meretrici iungitur, vnum corpus facit: ergo & que scortatori impuroque sociatur, vnum cum eo corpus efficitur. Alie sunt leger Caesarum, alie Christi: Aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitie frena laxantur; & solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur; quasi culpam dignitas faciat, non voluntas: apud nos, quod

(b) Basil. can. IX. ἡ δὲ τῆ κυρία ἀπόφασις μετὰ μὲν τὴν τῆς ἐνόμις ἀκολαθίαν, ἐξ ὅσα καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν ἀραύζει, περὶ τῆ μὴ ἐξέτιμα γάμος ἐξίτιμα, παρ- κλῆς λόγῳ μοιχείας.

Vid. homil. VII. in hexaëmeron. p. 81. καὶ τεραχὺς ἡ, καὶ ἄγχιος τὸ ἦθος ὁ σύννομος, ἀνάγκη φέρειν τὴν δούλου, καὶ ἐν μηδεμίς προφάσει καταδέχιδαι τὴν ἑωσιν διασπῆν. Sicut asper est cuiuspiam connux, siue ferus moribus, perferat illam vxor necesse est: nec vllam propterea ob causam societatem vinculumque dissoluere patiatur.

(i) Alter. homil. V. ap. Combessif. bibl. patr. auct. nou. tom. I. p. 82. ὁ συνέζυξεν ὁ θεός, ἀνδρῶπος μὴ χωρίζεται, ἐλέχθη μὲν ταῦτα τοῖς Φαρισαίοις τότε, ἀνά- σατε δὲ νῦν οἱ τέτων κάπηλοι, καὶ τὰς γυναῖκας ὡς ἐμάτια ἐπιπίλους μετανδύομενοι οἱ τὰς πιστάδας πωλάτας καὶ προάως πηγυίντες, ὡς πικηνύγους ἐργαστήρια· οἱ τὰς ἐμπορίας χαμῆντες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐμποροῦνομενοι· εἰ μισθὸν παροξυνόμενοι, καὶ ἐυθὺς τὸ βιβλίον τῆς διαφύσεως γράφοντες· οἱ πωλάτας χήρας ἐν τῷ ἔην ἐτε καλαλιμπύκοντες· πείθεται, ὅτι γάμος θανάτῳ μόνῳ καὶ μοιχείᾳ διακόπεται.

(k) Hieron. epist. XXX. in epitaph. Fabiola. cap. I.

non licet feminis, aequè non licet viris, & eadem seruitus pari conditione censetur. Et alio loco [*]: Sola fornicatio est, quæ uxoris vincat affectum. Vbi cumque igitur est fornicatio & fornicationis suspicio, libere uxor dimittitur. Atque hæc etiam opinio fuit AMBROSII.

§. II.

Alii vocabulum illud eo accipiunt, ut comprehendat simul spirituales fornicationem, hoc est idololatriam & apostasiam siue defectionem a Deo, & id genus crimina alia.

AVGVSTINVS autem & alii quidam in ea sunt opinione, fornicationem siue adulterium, quod seruator noster vnam solam causam repudii facit, sensu paullo latiore intelligendam esse, ita quidem, ut non solum carnalem fornicationem denotet, sed spirituales etiam fornicationem, hoc est, idololatriam & apostasiam siue defectionem a Deo, & id genus crimina alia omnia includat. Patres concilii quarti Toletani certe in ea fuerunt sententia. Decretum enim ab illis factum legitur verbis sequentibus [l]: *Iudei, qui christianas mulieres in coniugio habent, admonentur ab episcopo ciuitatis ipsius, ut, si cum eis permanere cupiunt, christiani efficiantur. Quod si admoniti noluerint, separentur, quia non potest infidelis in eius coniunctione permanere, quæ iam in christianam translata est fidem.* Et AVGVSTINVM aliquando hæc fouisse opinionem manifestum est. Nam in expositione sermonis domini in monte [m] ait: *Idololatria, quam sequuntur infideles, & qualibet noxia superstitio fornicatio est; Dominus autem permittit causa fornicationis uxorem dimitti. Vnde porro argumentatur: Si infidelitas fornicatio est, & idololatria infidelitas, & auaritia idololatria, non est dubitandum, & auaritiam fornicationem esse. Et hinc ita concludit: Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest rectè a fornicationis genere separare? si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias, non tantum, quæ in stupris cum alienis viris aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet, quæ animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faci-*

(*) Id. commentar. in Matth. XIX.

(l) Concil. Tolet. IV. can. LXII.

(m) Augustin. de serm. dom. in monte lib. I. c. XVI.

unt, & perniciose turpiterque corrumpunt, possit sine crimine & vir uxorem dimittere & uxor virum, quia exceptam facit Dominus causam fornicationis: Quam fornicationem generalem & uniuersalem intelligere cogimur. Eandem notionem AVGVSTINVS in multis locis [u] tuetur. Verum in retractationibus [o] de hac re magis dubie loquitur, De praecepto, inquit, quo prohibetur uxor non dimitti nisi propter fornicationem, scrupulosissime disputauit. Sed quam uelit dominus intelligi fornicationem, propter quam liceat dimittere uxorem, utrum eam, quae damnatur in supris, an illam, de qua dicitur: Perdidisti omnem, qui fornicatur abs te, in qua uirque & ista est: neque enim non fornicatur a domino, qui tollens membra Christi, facit ea membra meretricis: etiam atque etiam cogitandum est atque requirendum. Neque uolo in re tanta tamque ad dignoscendum difficili putare lectorem, istam sibi nostram disputationem debere sufficere: sed legat & alia, siue nostra, quae postea scripta sunt, siue aliorum melius considerata atque tractata: uel ipse, si potest, ea quae heic merito mouere possunt, uigilantiore atque intelligentiore mente discutiatur. Non quia omne peccatum fornicatio est, neque enim omne peccatum Deus perdit, qui quotidie sanctos suos exaudit, dicentes: Dimitte nobis debita nostra: quum perdat omnem, qui fornicatur ab eo. Sed quatenus intelligenda atque limitanda sit haec fornicatio, & uirum etiam propter hanc liceat dimit-

[u] August. de adulterinis coniugijs lib. I. c. XVIII. tom. VI. p. 848. edit. Basil. MDLXIX. Sic recedere ab infidelibus uxoribus uel maritis, fideles uiri uel feminae non prohibentur a domino, (1 Cor. VII.) ut neque iubeantur. Nam si dimittere tales coniuges iuberentur, nullus esset locus consilio apostoli, ne hoc fieret, cetera.

Id. epist. LXXXIX. ad Hilar. in respons. ad quaest. IV. (tom. III. p. 409. edit. Basil. MDLXIX.) In iis, quae dimittenda mandauit (Christus Matth. XIX.) etiam uxor commemorata est, quam nullis humanis legibus licet vendere, Christi autem legibus nec dimittere, excepta causa fornicationis. Quid sibi ergo uolunt ista praecepta? Non enim possunt inter se contraria, nisi quia occurrit aliquando necessitatis articulus, ubi aut uxor dimittatur, aut Christus; ut alia omittam, si ipsi uxor maritus displicuerit christianus, ei que proposuerit aut a se diuortium, aut a Christo. Hic ille quid eligat, nisi Christum, & dimittat uxorem laudabiliter propter Christum: ambobus quippe christiani dominus praecepit, ne quisquam dimittat uxorem, excepta causa fornicationis, cetera. Vid. de fide & oper. c. XVI. (tom. IV. p. 72. 73. edit. Basil.)

[o] Augullin. retract. lib. I. c. XIX.

tere uxorem, latebrosissima questio est. Licere tamen propter istam, que in supris committitur, nulla questio est. Et uti dixi, permissum esse, non iustum, non attendi aliam scripturam dicentem: *Qui tenet adulteram, stultus & impius, est.* Ex quibus apparet, non fuisse eam communem ecclesie doctrinam: Et tamen ante AVGVSTINVM quaedam eius vestigia visuntur. Nam HERMES PASTOR [p] eodem sensu fornicatorem intelligit: *Non solum machatio est illis, inquit, qui carnem suam coinquinant: Sed & is, qui simularum facit, machatur. Quod si in his factis perseverat & penitentiam non agit, recede ab illa, & noli coniuere cum illa; alioquin & tu particeps eris peccati eius.* ORIGENES [q] etiam viris doctis [r] generatim huius opinionis adfertor creditur, quod, si femina alia crimina fecerit, grauitate fornicationi paria, vel ea etiam maiora; exempli gratia, si venefica inuenta sit, aut interfecitrix communis infantis nati, aut in quocumque simili scelere; propter talia facinora legitime dimitti possit. Verum hac testimonia pondere non adæquant priora illa, adeoque hanc privatam duntaxat opinionem in ecclesia per tria priora sæcula fuisse, existimo.

(p.) Herm. Pall. lib. II. mandat. IV.

(q.) Orig. homil. VII. in Matth. (p. 43. c. edit. Paris. MDCIV.) Querendum est autem, si propter solam causam fornicationis dimittere iubet uxorem, quid sit, si mulier non quidem fuerit fornicata, sed aliud quid grauius fecerit, vtputa venefica inueniatur, aut interfecitrix communis infantis nati, aut in quocumque homicidio: aut exportans domum & male dispergens substantiam viri, aut furta viro faciens, si iuste huiusmodi mulier dimittatur, quum dominus excepta causa fornicationis dimittere veter? Ex vtraque enim parte aliquid inhonestum videtur: nescio autem, si vere inhonestum. Talia enim mulieris sustinere peccata, quæ peiora sunt adulteriis & fornicationibus, irrationabile esse videbitur. Item facere contra voluntatem doctrinæ saluatoris, omnis confitebitur impium esse. Disputo ergo, quia non præceptione mandauit, vt nemo dimittat uxorem excepta causa fornicationis, sed quasi exponens rem dixit: *Qui dimiserit uxorem.*

(r.) Vid. Grot. in Matth. V, 32. Notat Origenes, verba hæc poni magis enuntiando quam iubendo.

Selden. vxor hebr. lib. III. c. XXXI. p. 602. Horum vterque (Origenes & Tertullianus) liberum diuortiorum ius seu extra causam mæchia, aut causam, vt sentire videtur Origenes, non disparem impugnat.

§. III.

Hæc posterior opinio a tempore Constantini per leges imperiales valde propugnata. 1.) A Constantino ipso.

CONSTANTINO autem ad dignitatem imperii euecto, leges reipublicæ omnes eo respiciebant, & pro diuortio, ob alias etiam causas præter illam fornicationis, rogabantur. Femina quidem non statim in omnibus idem habebant cum viris priuilegium: propter tria tamen crimina, in lege quadam *Constantini* [s] nominata, & vir & femina diuortia faciendi gaudebant libertate. Vir dimittere vxorem suam poterat, si mœcha esset, vel venefica, vel lena: & mulier viro nuntium remittendi habebat licentiam, si homicida esset, vel veneficus, vel sepulchrorum spoliator. Quod si esset ebriosus, aut aleator, aut fornicator, non licebat mulieri ab illo discedere. Atque heic magna erat inæqualitas virum inter & feminam, vt viro quidem per hanc legem liceret vxorem suam dimittere propter adulterium; mulieri autem non eadem esset licentia in maritum adulterum. Et hæc res frequentium querelarum materies antiquis scriptoribus facta est, qui virum & vxorem per legem diuinam pari conditione & iure esse, & vxorem eandem habere debere existimabant potestatem mittendi repudium viro, quam vir habebat diuortium faciendi cum leui vxore. Et quemadmodum GOTHOFREDVS [t] obseruat, erant quædam vetustæ leges *Romane*, quæ priuilegium vtrique

(s) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis. leg. I. Placet, mulieri non licere propter suas prauas cupiditates marito repudium mittere, exquilita causa, velut ebrioso, aut aleatori, aut mulierculario: Nec vero maritus per quas-cumque occasiones vxorem suam dimittere. Sed in repudio mittendo a femina hæc sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probauerit. - In masculis etiam si repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, si mœcham, vel medicamentariam vel conciliatricem repudiare voluerit: &c.

(t) Gothofred. in locum. Etsi veteri quoque aliquando iure hanc a viris quoque diuertendi iustam causam fuisse, aliquot exemplis & documentis discimus, vel ex hac lege & exemplo, quod ex apologia Iuliani refert Eusebius *lib. IV. hystor. eccles. cap. XVII.* & ex Antonini rescripto, quod ex codice Gregoriano memorat Augustinus *lib. II. ad Pollent.* & *lib. de bono coniugio.* Eodemque adludit, quod Iurisconsultus scribit, in *lib. XIII. §. F. n. de adulteriis.*

æquale faciebant. Exempli gratia, rescriptum *Antonini*, AVGVSTINO [u] memoratum, & iudicium VLPiani in pandectis [x]. At enim quicquid legibus hanc in rem subinde sancitum fuerit, licentia tamen a parte virorum recruduit, ut vxores ob fornicationem vel quamcumque leuem causam dimitterent, neque tamen vxoribus idem priuilegium in viros concederetur. Quomodo GOTHOFREDVS ex querelis a LACTANTIO [y],

(u) Augustin. de adulterin. coning. lib. II. c. VIII. Cauendum viro illac ire vi-
vendo, qua timet, ne vxor sequatur imitando. Sed illi, quibus displicet,
ut inter virum & vxorem par pudicitæ forma seruetur, & potius eligunt,
maximeque in hac causa, mundi legibus subditi esse, quam Christi, quoni-
am iura forensia non eisdem quibus feminas pudicitæ nexibus viros vi-
dentur obstringere: legant, quid imperator Antoninus, non vtique christia-
nus, de hac re constituerit, vbi maritus vxorem de adulterii crimine occu-
sare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum, ita ut
ambo damnentur, si ambos pariter impudicos confictus ipse conuicerit.
Nam supra dicti imperatoris hæc verba sunt, quæ apud Gregorianum legun-
tur. *Sane, inquit, meæ litteræ nulla parte causæ præiudicabunt. Neque
enim si penes te culpa fuit, ut matrimonium solueretur: & secundum le-
gem Iuliam Eupasia vxor tua miberet: propter hoc rescriptum meum adul-
terii damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante
oculos inquirere, an quum tu pudice viueres, illi quoque bonos mores co-
lendi auctor fuisti. Periniquum enim mihi videtur esse, ut pudicitiam vir
ab vxore exigat, quam ipse non exhibet: quæ res potest & virum da-
nnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter vtrumque com-
ponere vel causam facti tollere.*

(x) Pandect. lib. XLVIII. tit. V. ad leg. Iuliam de adult. leg. XIII. §. 5. Iudex
adulterii ante oculos habere debet & inquirere, an maritus, pudice viuens,
mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit? Periniquum enim vi-
detur esse, cetera.

(y) Lactant. lib. VI. c. XXIII. Seruanda fides ab vtroque alteri est, immo ex-
emplo continentia docenda vxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim, ut
id exigas, quod ipse præstare non possis. Quæ iniquitas effecit profecto,
ut essent adulteria, feminis ægre ferentibus, præstare se fidem non exhiben-
tibus mutuam caritatem. Denique nulla est tam perditæ pudoris adultera,
quæ non hanc causam vitiiis suis prætendat, iniuriam se peccando non
facere, sed referre. Quod optime Quintilianus expressit: *Homo, inquit,
neque alieni matrimonii abstiniens, neque sui custos: quo inter se natura
comexa sunt.* Nam neque maritus, circa corrupendas aliorum coninges
occupatus, potest vacare domesticæ sanctitati: & vxor, quum in tale inci-
dit matrimonium, exemplo ipso incitata, aut imitari se putat, aut vindic-
care. Cauendum igitur, ne occasionem vitiiis nostra intemperantia demus:

GREGORIO NAZIANZENO [z], ASTERIO AMASENO [a], CHRYSOSTOMO [b], HIERONYMO [c] & di-

sed adfueſcant inuicem mores duorum & iugum parib' s, animis ſerant. Nos ipſos in altero cogitemus. Nam ſere in hoc iuſtitia ſumma conſiſtit, vt non facias alteri, quidquid ipſe ab altero pati nolis.

(z) Nazianz. orat. XXXI. p. 409. περί ἢ δὲ θεῶ τὰς πολλὰς κακὰς διακειμένους, καὶ τὸν νόμον αὐτῶν ἄριστον, καὶ ἀνώμαλον τί δή ποτε γὰρ τὸ μὲν θεῶν ἐκόλουσε, τὸ δὲ ἄρῶν ἐπέτροψε, καὶ γυνὴ μὲν κακῶς βαλευταμένη περὶ κοίτην ἀνδρός μοιζήται, καὶ παρὰ ἐπιτέθειναι τὰ τῶν νόμων ἐπιτήμια; ἀ ἢ δὲ κατωπορευῶν γυναικίς, ἀνύδριος; ἢ δὲ χροιαὶ ταύτην νομοθεσίαν, ἢ ἐπ' αὐτῇ τὴν συνήθειαν ἄνδρες ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες, διὰ τῆτο κατὰ γυναικῶν ἢ νομοθεσίαν --- πῶς σὺ σαφροσύνην μὲν απαιτεῖς, ἢ ἀπεισφθέρεις δέ; πῶς ὁ μὴ δίδως αἰτίαι; πῶς ὑβριτικὸν σῶμα αἶ, αἰσῶ νομοθετεῖ; Circa hanc (pudicitiam) plerumque male adfectus cernitur, ac legem eorum iniquam, nec sibi constantem. *Quid enim cauſſe fuit, cur mulierem coherceret, marito contra indulgeret, cuiusque liberum relinqueret? & mulier quidem, quæ improbam conſuetudinem a iuratus viri ſin cubile ſuſceperit, adulterii præciū conſtringatur, acerbis ſiniſſique legum penis exarctetur: vir autem, qui fidem uxori datam per adulterium violauerit, nulli ſupplicio obnoxius ſit? Hanc legem hanc, inquam probo, hanc conſuetudinem minime laudo. Furi erant, qui hanc legem ſanxerunt: ac propterea aduerſus mulieres lata eſt, --- Qua fronte pudicitiam exiſtis, quam ipſe viciffim non præſtas? Quomodo, quod non das, petis? Quomodo corpori puri honore prædico imparem legem ſtatuis?*

(a) Aster. homil. V. p. 91. οὗτος τῆς σαφροσύνης ὁ νόμος ἢ ταῖς γυναιξὶ μόνον παρέσθαι ὄρεται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνδράσιν οἱ δὲ τοῖς τῶ βίαι τέτα νομοθετοῦντες προσέχοντες, ἀνεύδριον καταλιπεῖσι τῆς πορνεύας τοῖς ἀνδράσι τὴν ἐξουσίαν, βαρῆς μὲν εἶναι καὶ ταῖς καὶ διδάκαλοι τῆς τῶν γυναικῶν σεμνότητος οἱ δ' ἐν πολλοῖς ἀναιδῆν ἐπιμαίοντες σώμασιν, ἀλλὰ ἑατοῖ, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὡς οἱ βάρῆτες ἰδύσιν κ.τ.λ. *Hæc continentia lex non feminis tantum, ſed etiam viris a Deo lata eſt. Qui vero ſæcularibus legiſlatoribus adherentes, liberans viris libidinandæ ſuauitatem relinquunt, nec veni crimini ducunt, ſeuerè quidem iudices ſunt & arbitri caſtutatis mulieris, uſſique nihil minus ſumma impudentia in multa uſſant corpora, cum, iuxta proverbium, aliorum medici inſinitis vulneribus ſentent.*

(b) Chryſoſt. homil. V. in I theſſal (p. 30f. edit. Francof.) κατὰ μέρος ἡμῶς τὰς γυναικῶν κολλῶμεν, ὅταν ἡμῶν συνεπιπῶν ἐτέροις ἐαυτὰς δῶσιν ἕτω καὶ ἡμεῖς κοληθῶμεθα, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν νόμων ζῶμεθα, ἀλλ' ὑπὸ τῶ θεῶ καὶ γὰρ καὶ ἕτω μοιχεία ἐστὶ μοιχεία γὰρ ἢ μόνον τῆς ἐτέροις συνεπιπῶν μοιχεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ δεδεμένον αὐτῶν γυναικῶν κ.τ.λ. *Sicut nos uxores punimus, quando nobiſſetum habitantes ſe ipſis aliis dederint; ita nos quoque punimur, ſi non a legibus Romanorum, a Deo quidem certe. Etenim hoc quoque eſt adulterium. Adulterium enim eſt non ſolum, ſi viro coniuncta mæchetur, ſed & ſi alligatus uxori. cetera.*

(c) Hieron. epitaph. Fabiolæ epiſt. XXX. Aliæ ſunt leges Caſarum, cetera. Vid. §. I. ſub litt. (k) pag. 312. in textu.

versis aliis demonstrat. *Constantinus* ad corrigendos hosce abusus tollendamque priuilegiorum in negotio diuortii inter viros & mulieres inæqualitatem propendebat. Sed in primis initiis reformationis non poterat omnia facere, quæ quidem facere religiose cogitabat: Et proinde quodam modo necesse habebat hanc legem promulgare cum aliqua inæqualitate respectu feminarum, vt illis repudium mitti posset propter fornicationem, licet a viris suis ob idem crimen discedere ipsis haud permetteretur. Enimuero vti quodam modo magnam illam libertatem faciendi quauis occasione diuortium, quam leges ethnicae antea viris indulserant, cohibebat: Ita viris libertatem dabat in pluribus casibus vxores suas dimittendi, quam quidem generatim cum præcisa legis *CHRISTI* interpretatione consistere posse creditum antea fuerat. Hæc enim, vt antea ostendimus, exceptionem fornicationis siue adulterii sensu strictissimo accipit: *Constantinus* autem diuortium concedit in casibus, qui non possunt vocari fornicatio sensu stricto, sed latiore requirunt interpretationem. Vtrum quoque episcopos christianos tum in consilium adhibuerit, antequam hanc legem faceret, an vero episcopi tam latam illam fornicationis notionem habuerint, vt alia graua crimina, exempli gratia, homicidium, veneficium, sacrilegium, & id genus alia includat, quemadmodum *SELDENVS* eos habuisse existimat; id quidem est, quod ego adfirmare non ausim, quia multi hisce temporibus diuersam habuerunt opinionem.

§. IV.

2.) *Ab Honorio.*

VERVMTAMEN id certum est, sequentes imperatores in iisdem instituisse vestigiis, immo plures adhuc diuortii causas addidisse tribus prioribus, quas concesserat *Constantinus*. Nam *Honorius* non tantum diuortia facere viris ac feminis ob graua crimina permittebat, sed etiam diuortiorum licentiam ob leuiora indulgebat vitia, poenis tantum iniusto repudio propositis. Nam lege quadam sua [d] in hanc sententiam sanciebat: *Si diuortium maritus obiecerit, ac mulieri graue crimen intulerit, per-*

(d) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis, leg. II.

sequatur legibus accusatam impetrataque vindicta & dote potiatur & suam recipiat largitatem, & ducendi mox alteram liberum sortiatur arbitrium. Si vero morum est culpa, non criminum, donationem recipiat & dotem relinquat, aliam post biennium ducturus uxorem. Ut adeo manifesto maior diuortiorum licentia heic concessa sit, quam antea lege Constantini fuerat permessa. Quæ res fecit, ut ASTERIVS AMASENVS [e], quomodo antea audiimus, quere retur, quod viri in contrahendis matrimoniis institores agerent; subinde uxores suas ceu vestes mutantem; thalamos tam sæpe ac facile atque nundinarum tabernulas struentes; dotem ac bona ducentes, coniugesque ad quæstum ac negotiationem habentes; ob leuem statim offensionem repudii libellum conscribentes, & in viuis adhuc agentes viduas plures relinquentes. Qua de re ipse quoque GOTHOFREDVS [f] queritur, *Hæc sanè, inquit, magna huius æui labeis fuit. Diuino enim præcepto conuenientius, non ita dissociari coniugia, quam pœnas imponi.*

§. V.

3.) A Theodosio iuniore.

THEODOSIVS tamen iunior prioribus imperii sui temporibus paullo progressus est longius. Nam duabus præcedentibus legibus Constantini & Honorii abrogatis, antiquas Romanorum leges de diuortii in usum reuexit nouella quadam an. CCCCXXXIX verbis concepta sequentibus [g]: *Consensu licita matrimonia posse contrahi, contracta non nisi misso repudio dissolui præcipimus. Solutionem enim matrimonii difficiliorem esse, fauor imperat liberorum. Sed in repudio culpaque diuortii perquirenda, durum est, legum veterum moderamen excedere. Ideo constitutionibus abrogatis, quæ nunc maritum, nunc mulierem matrimonio soluto præcipuum pœnis grauissimis coerceri, hæc constitutione repudia, culpas, culparumque coherctiones ad veteres leges responsaque prudentum reuocari censuimus.* Sed hæc duarum istarum legum priorum abrogatio, uti obseruat SELDENVS [h], procul dubio compluribus admodum

(e) Aler. homil. V. ap. Combessif. auctar. nou. tom. I. p. 82. Vid. §. I. sub litt. (i) pag. 312.

(f) Gothofr. in dist. leg. Honorii p. 314. b. fin.

(g) Theod. nouell. XVII. ad calcem cod. Th.

(h) Selden. vxor. hebr. p. 567. (p. 416. 417. edit. Francof. MDCLXXIII.)

difficuit, utpote quæ paganismi in divortii libertatem reducere, aut omnimodum ob crimen culpamve ea fieri permittere visa est. Unde intra decennium ipse *Theodosius*, hac constitutione abolita, aliam legem anno CCCCXLIX tulit, in qua causæ matrimonii dissoluendi designantur apertius. Et uxori quidem repudium uti permittitur: *Si maritum suum [i] adulterum, homicidam, veneficum, vel certe contra imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum inuenerit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris adibus aliquid subtrahentem, si latronem vel latronum susceptorem, vel abactorem aut plagiarium, vel ad contentum sui domusve sue, ipsa inspiciente, cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas exasperat) cæcum ineuntem, si sue vite veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si se verberibus (quæ ingenuis aliena sunt) adsicientem probauerit.* De viro item sic statuit: *Vir pari sine claudetur, nec licebit ei sine causis apertius designatis propriam repudiare iugalem. Nec vilo modo expellat, nisi adulteram, vel veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut sepulchrorum dissolutricem, aut ex sacris adibus aliquid subtrahentem, aut latronum fauricem, aut extraneorum virorum, se ignorante vel usente, comiuita appetentem, aut ipso invito sine iusta & probabili causa foris scilicet pernoctantem, vel circensibus vel theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis in ipsis locis, in quibus hæc adsolent celebrari, se prohibente, gaudentem: vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem, vel contra nostrum imperium aliquid machinationibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem inuenerit, aut manus audaces sibi probauerit ingerentem. Tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, & causas dissidii legibus comprobare.* In hisce casibus omnibus uxori & viro æqua libertas indulgebatur matrimonium dissoluendi. Si vero mulier viro repudii libellum daret, sine aliqua ex antememoratis rationibus, dotis & antenuptialis donationis amissione puniebatur, nec intra quinquennium denuo nubendi habebat potestatem. *Quod si præter hæc misserit, (inquit imperator ille) erit ipsa quidem infamis; connubium vero illud nolimus nuncupari.* Si vero causam suam rite comprobaret, dotem & antenuptiales donationes ei restitui oportebat, & ipsa libertatem habebat intra quinque annos nubendi alteri. Et si vir actionem suam contra uxorem comprobaret, & dotem & donationes antenuptiales retinere poterat habebatque liberam statim alteram ducendi facultatem.

(i) Cod. Iustin. lib. V. tit. XVII. de repudiis. leg. VIII.
Bingh. O. E. Vol. IX.

§. VI.

4.) A Valentiniano tertio.

NON multo post *Valentinianus III.* nouellam publicauit, qua vetusto *Romanorum* more faciendi diuortia sine vlla alia causa, præter vtriusque partis consensum, (qui etsi a *Constantino* prohibitus, denuo irreperat) abrogato, in primam *Theodosii* nouellam, ista etiam diuortia cum mutuo consensu fieri permittentem, animaduertens, ita statuit [k], *In ipsorum matrimoniorum reuerentia & vinculo, ne passim & temere deserantur, antiquata nouella lege, que solui coniugia sola contraria voluntate permiserat, ea, que a diuo patre nostro Constantio (vel potius Constantino, ita enim legi debebat) decreta sunt, intemerata seruentur.*

§. VII.

5.) Ab Anastasio.

VERVM TAMEN hoc non obstante, *Anastasius* circa annos ccccxcvii. antiquatam consuetudinem rursus inuexit. Quamuis enim vltimam *Theodosii* iunioris constitutionem vt excellentem legem laudaret, vium tamen eius hac vna in re imminuit, lege promulgata in hanc sententiam [l]: *Si constante matrimonio, communi consensu tum viri quam mulieris repudium sit missum, quo nulla causa continetur, que consultißima constitutioni diuæ memoriæ Theodosii & Valentiniani inserta est, licebit mulieri non quinque annis expectare (quomodo nonnullæ leges antegressæ præceperant,) sed post annum ad secundas nuptias consolare.*

§. VIII.

Et 6.) a Iustiniano.

Sic res se habuit cum diuortiis in lege ciuili ad tempora vsque *Iustiniani* an. dxxxviii. quando hic nouo decreto [m] non solum omnes causas diuortiorum, quas longa constitutione legitimas declarat *Theodosius*, confirmauit, sed vnam adhuc eis addidit, antea numquam memoratam; nimirum naturalem imbecillitatem viri; a quo mulieri post biennium hanc ob causam discedendi dat libertatem. Et hoc ipsum in nouella quadam [n]

(k) Valentin. nouell. XII.

(l) Cod. Justin. lib. V. tit. XVII. de repudiis leg. IX.

(m) Cod. Iustin. leg. X. In causis iam dudum specialiter definitis, ex quibus resca mittuntur repudia, illam addimus, vt, si maritus vxori ab initio matrimonii vsque ad duos annos continuos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier vel eius parentes sine periculo dotis amittendæ repudium marito mittere: ita tamen, vt ante nuptias donatio eidem marito seruetur.

(n) Iustin. nouell. XXII. c. VI. καὶ κατὰ πρόθεσιν ἀναγκάων τε καὶ ἐν ἄλλοις ἀκατάσκευτον γάμος, ὅταν τις ἀρχὸς τὸ ἐν συνήθειᾳ τῆ γυναικί, καὶ τὸ παρὰ τῆς repetit,

repetit, hac sola cum differentia, vt loco biennii triennium permitti iubeat. Alia lege [o] prioribus diuortii causis omnibus hæc addit, *Si forte vxor sua ope vel industria abortum fecerit, vel ita luxuriosa est, vt communis lauacrum cum viris libidinis causa habere audeat; vel, dum est in matrimonio, alium maritum sibi fieri conata fuerit.* Hac autem lege mutauit & aboleuit omnes istas leges antiquas, quæ diuortium ob leues & vulgares causas permittebant. Easdem diuortii causas in aliis nouellis repetit usque alios quosdam casus addit: vt si quis vir vel vxor vitam monasticam amplecti velit, libellum repudii dare possint, nullam aliam separationis causam adlegare necessum habentes [p]. Quæ plane noua *Iustiniani* lex erat. Neque enim

Φύσεις ἀνδράσι δεδομένα πράττειν, ἀλλὰ διετία μὲν, καὶ τὸν περὶ τέττα πρώην παρ' ἡμῶν γεγραμμένον νόμον, περιχράσκει ἐν τῷ τῶν γάμων καιρῷ· ὁ δὲ, ὅτι ταῖς ἀληθείαις ἐστὶν ἀνήρ, ἔδεικνυσι· τίς γὰρ τῇ γυναίκι ἢ τοῖς γε αὐτῆς πατρῴσι διαφενγνύει τὸ συνικίσειν, καὶ εὐλαβῆ διαζύγιον, εἰ καὶ μὴ βάλαιτο τὸ τοῦ συνοικῶν κενταῦδα ἢ μὲν προῦθ' [εἰ τις ἐστὶν ὕλως ἐπιδομένη προϊῶ] ἀκολαθήσει τῇ γυναίκι, καὶ ἀποδώσει ταύτην ὁ ἀνὴρ, εἴτε τύχῃ λαβῶν ἢ δὲ διὰ τὸν γάμον ἦτοι πρὸ τῶν γάμων· ὁμοῦ μὲν παρὰ τῷ ἀνδρὶ, ἐστὲν οὐκ ὀρθὸν ζημιωκίμῳ· τῶτον δὲ διὰ τὸν νόμον ἀπαντρηθῆμεν βορραίῃ τῶι προδιήκῳ· ἔτι γὰρ διετίην ἀριθμεῖσθαι μέλλῃ τὴν ἐξ αὐτῶ τῷ καιρῷ τῆς συνικίας, ἀλλὰ τριετίην βεβούμεθα· καὶ γὰρ ἐδιδάχθημεν ἐκ τῶν ἐπισυμβάντων ἐν μέσῳ, τίνας πλείονα ἢ ἢ κατὰ διετίαν χρόνον ἐκ ισχύσαντας, ὕστερον ἰκανὸς ἀφ' ἑτέρας ὑπερησάσθαι τὴν τεκνογονίαν. Per occasionem quoque necessariam & non irrationabilem destrahitur matrimonium, quando aliquis impotens fuerit coire mulieri, & agere quæ a natura viris data sunt: si biennium quidem secundum de hoc a nobis pridem scriptam legem transcurrat ex nuptiarum tempore: ille vero, quia pro veritate est vir, non ostendat: habet enim mulieri aut eius patris, desinere matrimonium & mittere repudium, vel si noluerit hoc maritus: & heic siquidem dos (si quæ omnino data sit) sequitur mulierem: & reddet hanc vir, si contigit eam accipi: propter nuptias autem seu ante nuptias donatio manet apud virum, nihil de suo damnificandum. Hunc itaque legem corrigimus breui quodam adiectione: nos enim biennium numerari solum ex ipsò tempore copulationis, sed triennium volumus: edocti namque sumus ex us, quæ ante hæc prouenerunt, quosdam amplius quam biennium temporis non valentes, postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi.

(o) Cod. Justin. ibid. leg. XI.

(p) Iustina. nouell. CXVII. c. XII. Ταῖς εἰρημίας αἰτίας συνείδησιν καὶ ταύτας ἀνομοσὶ προδιῶσαι, ἐξ ἧν τὰς γάμους δίχα παύσῃ ἐξέσι διαλύειν ταῖς τὴν τοῦ περὶ τῶν μὴ δυναμένων ἐξ ἀρχῆς τῷ γάμῳ μίσησθαι ταῖς ἐαυτῶν γαμισταῖς, καὶ τὰ παρὰ τῆς φύσεως ἀνδράσι δεδομένα πράττειν καὶ πρὸς γε τὴν περὶ τῶν ἐν συνικίῳ τῷ γάμῳ εὐλαβῆ βίον καὶ τὴν ἐν μοναστηρίῳ αἰήσῃ ἐπιλεγομένων ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν καὶ τὴν περὶ τῶν ἐν ἀίχμαλωσίῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον διακοχτημένων προσόπων· ἐπὶ τῶν γὰρ τοῖς τρισὶ θεμασί τὰ περὶ αὐτῶν τοῖς προτέρῳ ἐμῶν νόμοις περιχράσμενα, βίβρασι εἰσαθεσίζομεν. Ταῖς εἰρημίας τοῖσι ἀπίσιν αἰτίας, τὰς τῷ παρῆτι ἡμῶν νόμῳ περιχομένας, μίνας ἀρκίῳ πλεούμεν πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν νομίμων συνικίσιων· τὰς δὲ λοιπὰς ἀπίσιν ἀρκίῳ περιχράσμεθα,

vmquam antea hæc idonea diuortii causa credita fuit. Libellum quoque repudii dari permittit, si alterutra pars diu in captiuitate esset constituta. Cuiusmodi diuortia dicuntur fieri *cum bona gratia* [q], nec propter vllum crimen, sed ob alias, vt vocantur, idoneas causas. Ita comparatum erat cum diuortiiis tempore *Iustiniani*, quando lex ciuilis omnino restituta & stabilita erat in imperio *Romano*. Quænam nouæ leges vel mutationes postea ab aliis principibus tum in *Oriente* tum in *Occidente* factæ sint ad tempus vsque reformationis, lector, qui volet, videre poterit apud SELDENVM [r], qui historiam ad postrema vsque tempora pertexuit. Sed hoc extra limites præsentis disquisitionis est, cui tantum propositum est praxin ecclesiæ & reipublicæ in sæculis primitiuis explicare.

ἡξὶ ἀνδραίων ἄποη αἰτίαν πλήν τῶν ἀνοικσὶ ἐγκριμένω τῶν νόμω δόνασαι διαλθεῖν νόμιμον γάμον εἴτε ἡμετέροις, ἢτε παλαιότεροις περιέχεται νόμοις. Πραδικτῆς καυστῆς προσέχρημας ἐταμ ἡας νομινατιμ ἀδικερε, ἐκ quibus matrimonia sine pœna licet transigere: hoc est, de iis, qui non potuerint ab initio nuptiarum misceri suis vxoribus, & quæ per naturam viris concessi sunt, agere: insuper de is viris ac feminis, qui consistente matrimonio sanctimoniam conuersationem & monasterii habitationem elegerint, & de is personis, quæ in captiuitate aliquanto tempore detinentur: in his enim tribus casibus quæ de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus. Memoratas igitur omnes causas, quæ in præsentis nostræ lege continentur, solas sufficere iubemus ad transactionem legitimorum matrimoniorum. Reliquas autem omnes vacare præcipimus, nullamque aliam causam circa eas, quæ nominatiu insertæ sunt huic legi, posse soluere legitimum matrimonium, siue nostris siue veteribus legibus continentur.

It. cod. lib. I. tit. III. de episc. & cleric. leg. LIII. §. III. Ad hæc sancimus: siue vir ad solitariam vitam venire voluerit, siue mulier, viro relicto, ad exercitationem monachicam venerit: nec hoc damni causam præbeat, sed vt sua omnimodo recipiat: ita vt liceat vxori & dotem recipere suam, & propter nuptias donationem ei, qui cum ea cohabitauerat: & quod inde venit lucrum, non secundum eam, quæ per repudium fit, disunctionem vindicare, aut manere apud eum, qui non diuertit, sed secundum quod in casum mortis factum est pactum; quasi videatur is, qui diuertit a communi alterius conuictu, mortuus esse in alterius contubernio, quem cohabitanti sit omnino inutilis: quicquid autem in dotalibus instrumentis receptum fuerit ex pactis in casum mortis, id debitum intelligatur. Non audente muliere ante anni lapsum in aliud respicere matrimonium, propter generationis (aut seminis) incertitudinem. Sed si quid tale futurum sit, statim dimitti diuortium, quod idcirco *bona gratia* vocatur, ab ea, quæ conuersionem non eligit, persona, atque ita agat, quod voluerit, lucris (vt ante dictum sit) ad ipsam pertinentibus: sane eo quod lucranda esset ex tali causa omnimodo, si & in prioribus nuptiis, vel vir vel mulier mansissent, communibus liberis ex eo matrimonio natis, si qui fuerint, conferuando. Vid. etiam nouell. CXXXIV. cap. XI.

(q) Nou. XXII. Mitiores nuptiarum solutiones, tamquam generali quadam ratione sub *bona gratia* factis disunctionibus, sciendum est, tolerasse quodammodo.
(r) Seld. vxor. hebr. lib. III. cap. XXIX. XXX. seqq.

IOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES

SIVE

ANTIQUITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN DECIMVM ET VLTIMVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXIX.

JOSEPH B. BROWN
DIRECTOR OF THE HAWAIIAN
IN THE HAWAIIAN ISLANDS

ORIGINS

2172

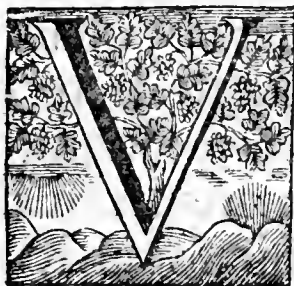
THE HAWAIIAN
ISLANDS

THE HAWAIIAN ISLANDS

THE HAWAIIAN ISLANDS

LECTORI BENEVOLO S.

ULTIMUM *originum siue antiqui-*
tatum ecclesiasticarum IOSEPHI
BINGHAMI volumen lin-
gua latina iam edo, simul-
que fidem meam libero,
quam in secundi voluminis præfatione de-
di. Monuerant videlicet viri quidam do-
cti, quum primum volumen exiisset, ad-
dendum fuisse indicem: quibus ego tum
 respondi, sub finem totius operis deside-
rio ipsorum me, Deo bene iuuante, cumu-
latissime satis esse facturum. Id nunc de-

num me praestitisse, perspicient. Triplicem enim sub calcem libri vicesimi tertii, qui in hoc volumine continetur, indicem exhibeo, vnum *rerum*, alterum *auctorum*, tertium *conciliorum*.

IPSE quidem clarissimus auctor noster tres indices operi suo subiunxit: Enimvero praeterquam quod index rerum in hac latina editione multo locupletior, quam in anglicana, facta est, secundus & tertius posteriores duos *Binghamianos* longissime superant, vel alia potius apparent forma. Quamquam enim vir doctissimus auctorum, quibus usus est, non nomina solum, (sicut alias plerumque fieri solet) sed editiones etiam indicavit: locum tamen, ubi hunc istum in opere suo adlegarit, adscripsit nullum. Eandem rationem sequutus est in indice conciliorum, quippe in quo praeter nomina, numerum canonum
et

et annum, ad quem vnumquodque celebratum fuit, nihil habet. In hac autem latina editione singulis patribus, auctoribus & conciliis paginas, vbi locus quidam vel canon citatus est, adnotavi: ita quidem, vt, si plures alicuius scriptoris libri adlegati fuerint, ad euitandam in euolvendis adlegationibus confusionem & tædium, distincte eos posuerim. Quam rem multis lectoribus gratam me fecisse, persuasus sum. Quum enim in hacce *origines* ingens notabilium sententiarum farrago ex omnis generis scriptoribus congesta sit, talis index, qui, vbiicumque ex hoc illoue auctore auctorisque libro hic ille locus adlegatus sit, plane indicat, illis mirifice prodesse potest, qui de simili vel cognato argumento commentantur, auctores vero quoslibet, quibus opus eis est, nancisci nequeunt. Quod ipsum & mihi in hac adornanda versione sæpius vsu venit.

Quando scilicet auctor noster de quadam materia ad scriptoris alicuius testimonium prouocauit, neque vero illud interpoluit: tum ego, pro instituti mei ratione (*) illud exscribere cupiens, si ipsius libri compos fieri non potui, quæsiui vel in ALBERTINO, vel CHAMIERIO, vel alio quopiam auctore, & beneficio istiusmodi indicum haud raro eum ipsum locum non sine gaudio reperi, quem BINGHAMVS innuit (**).

PRAETEREA in gratiam eorum, quibus latinam hanc editionem cum anglicana conferendi copia est, hoc quoque de indice auctorum *Binghamiano* monendum duxi,

---

(*) De qua dixi in præfatione ad volum I. pag. 19.

(**) Multorum loco vnum tantum idque recentissimum exemplum indicare lubet ex subsequente auctoris præfatione pag. 32. vbi Raineri, (sive Reineri) librum contra Waldenses adlegat, quem alibi frustra quæsitum apud ALBERTINVM de *eucharistia sacramento* in indice auctorum tandem consexi & in ipso eius libro pag. 967. locum, ad quem prouocat, inueni & transcripsi.

viginti circiter scriptores (*), partim alios scriptorum adlegatorum libros (**), ibi legi, quos, quantumvis diligentissime quaesitos, nusquam in ipsis voluminibus adlegatos deprehenderim, adeoque in huius editionis indice omiserim; contra ea non paucos omissos esse (***), quos in colligendis adlegationibus occupatus obseruarim, & heic interposuerim. Quod de indice etiam conciliorum (*) notatum volo.

(*) Ex. gr. IOANNEM BALAEVM, MARTINVM CHEMNITIVM, FRANCISCVM HALLOIX, IOANNEM PHOCAM, IOAN. MARIAM THOMASIVM, cet.

(**) Vt HENR. DODWELL, de iure laicorum sacerdotali contra Hugonem Grotium: CHRIST. KORTHOLD, de variis scripturae editionibus: IACOB. VSSER, de successione ecclesiae, cet.

(***) *Constitutiones apostolorum*: PETRI LAMBECHII comment. de bibl. Vindobonensi: IOANNIS GARNERII librum diurnum Romanorum pontificum. cet.

(*) Sic ibi leguntur concil. Aransican. 2. & Carthag. 6. e quibus canonem nullum adlegatum animaduerti. Contra in *originibus* citantur Arelat. 4. & 5. Tolet. 16 & 17. cet. quae in indice non existant.

CETERVM, vti auctor noster sub operis sui finem gratum animum aduersus eos, a quibus se adiutum esse intellexit, declaravit publice (*): ita & meas partes esse arbitror, idem vt faciam. Gratias itaque ago iis, qui vel publice (***) vel priuatim laborem meum approbarunt, meque, vt in incepto pergerem, cohortati sunt. Plurimum autem illis me debere profiteor, qui ex bibliothecis propriis (***), vel alie-

(*) Lib. XXIII. cap. IV. §. IX. vol. X. p. 99.

(**) Post D. IOANNEM FRANCISCVM BVDDEVM, (cuius mortem, de qua his ipsis diebus nuntius huc adlatus est, cum bonis omnibus, ecclesiae euangelicae causa, doleo) in praefatione volumini primo praemissa, mihi innotuerunt clarissimi auctores nouorum litterariorum, quae inscribuntur: *Auserlesene theologische bibliothec, oder, Grünliche nachrichten von denen neuesten und besten theologischen büchern; Et: Neue zeitungen von gelehrten sachen.*

(***) Ex nostrae academiae Doctores honoris causa nomino NICOLAVM HIERONYMV M GVDLINGIVM, h. t. Pio-Rectorem Magnificum, (quem per aliquot hebdomades grauitate aegrotantem Deus respiciat propitius, & in comoda vtilitateque academiae conualescere, si velit, iubeat!) PAVLVM ANTONIVM, IOANNEM HENRICVM MICHAELIS & IVSTVM HENNINGIVM BOEHMERVM. Ex Lipsiensibus IOANNEM BURCARDVM MENCKENIVM.

nis, quibus præfecti sunt (*), libros mihi suppeditarunt, vel integra loca excerpta mecum communicarunt (**). Pro qua insigni liberalitate & humanitate ipsis omnia officia, quæ quidem a me proficisci possunt, promitto.

NON minus autem cum auctore nostro DEVM immortalem laudo & concele-

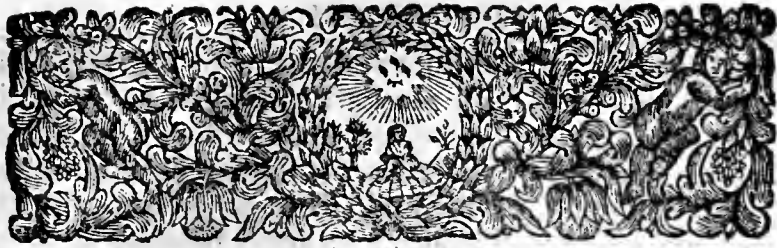
(*) Horum in numero sunt, CHRISTIANVS BENEDICTVS MICHAELIS, P. P. O. cui academice Fridericianæ; D. IOANNES FRIDERICVS BIECKIUS & D. IOANNES GEORGIUS FRANCKIUS Icti, quorum huic post istum ecclesie Marianæ; IOANNES HENRICVS CALLENBERGIUS, P. P. cui orphanotrophei; HIERONYMVS FREYERVS, pædagogii regii Inspector, cui istius scholæ bibliotheca commissa est: Et, qui hoc nomine primum laudandus erat, HENRICVS IVLIVS EELERS, bibliopola quondam orphanotrophei sollertissimus, superiore anno, mense Sept. beate defunctus; cuius e semina plerosque selectiores & pretiosiores libros e. g. *Acta sanctorum*; CAESARIS BARONII *annales*; *Bibliothecas patrum*; *Scriptores Byzantinos*; PHILIPPI LABBEI *tomos conciliorum*, & *Patres graecos & latinos* tantum non vniuersos depromere mihi licuit. Nec prætereundus est, qui illius in locum successit, HENRICVS ZOPFIUS.

(**) Id iterum iterumque fecerunt, *Guelpherbyti*, PETRVS SCHILLINGIUS, Serenissimo Duci Brunsvicensium & Luneburgensium, AVGVSTO GVILIELMO, a concionibus aulicis, ex bibliotheca ista celeberrima Ducali: *Gothæ*, IOANNES FRIDERICVS HEVSINGERVS, illustris gymnasii Sub-Con-Rector, ex Ducali & Vockerodiana: et *Lipsiæ*, G. KEYSELITIVS, M. A. & catecheta ad ædem D. Petri, e publicis pitiuaticque.

bro, quod & mihi hoc dedit clementissime, vt hanc latinæ versionis telam, ante hos lex annos exorsam, etsi aliquando morbo acutissimo interruptam, saluus & incolumis deduxerim. Faxit Iple, qua est bonitate, vt multa ex hoc, vtvt in se exiguo, labore in rem christianam pariter ac litterariam redundant emolumenta, & hæc ipsa cedant in sanctissimi nominis sui gloriam laudemque sempiternam ! Glau-
chæ ad Halas Magdeburgicas, III kal.
Decembr. CIO IOCC XXIX.

IO. HENR. GRISCHOW,
Osterodanus Halberstadiensis.

PRAE-

PRAEFATIO AVCTORIS,

VVM hæc duo volumina confecissem, & quod animo intenderam, vniuersum absoluisssem opus, prelisque subiecissem, nunc pusillum laxamenti ac quietis quærens ex magno labore; statim ad nouum opus vocatus sum per librum ad me missum, qui inscribitur (*), ECCLESIAE PRIMITIVAE NOTITIA. CUI PRAEFIXVS EST INDEX HAERETICVS, BREVEM CONTINENS RECENSIONEM OMNIUM PRAECIPVARVM HAERESIVM A PRIMIS INDE RELIGIONIS CHRISTIANAE INITIIS. ACCEDIT SVCCINCTA RECENSIO OCTO PRIORVM GENERALIVM CONCILIORVM, DVOBVS VOLVMINIBVS, LONDINI, ANNO MDCCXXII. 8uo. Dedicatus liber est venerandæ societati, quæ a propagando in exteris regionibus euangelio nomen habet, ab A. BLACKMORE. Vehementer, fateor, initio obstupui libri titulo &

(*) *Ecclesia Primitiva Notitia*, or a Summary of Christian Antiquities. To which is prefix'd, An *Index Haereticus*, containing a short Account of *All* the Principal Heresies since the Rise of Christianity; There is also added, A Brief Account of the Eight first General Councils. In two volumes. London MDCCXXII. 8uo.

epistola dedicatoria, nouum aliquod opus esse ratus, in quo non nihil egregie & praclare praestitum esset, vel in corrigendis meis erroribus, vel supplendis iis, quæ, duro viginti annorum labore, in colligendis in usum ecclesiæ *originibus* meis, perfunctus, forte omissem. Enimvero simul atque in praefationem intuli oculos, & in librum ipsum paullum introspexi, auctorem illum animaduerti aliquam *originum* mearum partem transcripsisse, sub notione quidem *epitomes*, tametsi nihil huius in libri titulo legatur. Id artificium quoddam esse videtur, excogitatum ab hoc viro & decem bibliopolis, qui cum ipso conspirarunt, quo libros meos inutiles reddere, suo autem tanto maius pretium conciliare satagant, utpote qui omnia, quæ ego scripserim, & quodam modo plura complectatur, minorisque veniat. Quam rem profuturam esse dicit pauperibus clericis aliisque, qui procliuitate quadam naturæ in studium antiquitatis ferantur, neque tamen libros meos cariores comparare sibi possint. At enim vero bonus ille vir pauperibus lectoribus egregie imponit, dum hæc dicit, ex duabus rationibus: Primo quidem, dum epitomen totius operis nostri se exhibere profitetur, quum tamen duo volumina adhuc reliqua sint, quæ in epitomen redigere haud potuit, typis nondum excusa. Dicit quidem in praefatione, me vniuersum opus octo voluminibus feliciter absoluisse, illudque maioribus laudibus extollit, quam forte illud meretur. Vbi autem cognouerit, me opus meum octo voluminibus absoluisse, id equidem haud scio. Scio autem, quod lectoribus adeoque & ipsi significarim, de duobus adhuc voluminibus me commentari atque meditari, quæ iam, ut ad eum exitum perueniam, qui mihi fuit propositus, in lucem publicam emitto. Quare auctor noster pauperibus fratribus suis verba dat, quando vniuersi operis

ris nostri epitomen illis se dare dicitur, quum id ex parte tantum fiat. Aliud igitur adhuc volumen conscribat, eisque id sibi comparandi necessitatem imponat, oportet, ut epitomen integram habeant. Deinde, si auctori nostro tantæ curæ fuit, ut pauperum fratrum suorum, consuleret rationibus: Cur, quæso, epitomen adeo longam fecit? Capita & summæ rerum, quas libris meis complexus sum, in multo brevius compendium contrahi poterant. Non opus erat, testimonia allegari in usum eorum, qui libros non habent, quos euoluant examinentque, sed ipsi in auctoritate acquiescere poterant collectoris; cuius auctoritatem quavis occasione decentius atque honestius poterant adlegare, quam auctoritatem patrum atque conciliorum, quæ, ut auctor noster mecum recte existimat, videndi non habent opportunitatem. Præterea, si ipsi propositum fuit pauperibus fratribus suis gratificari paruo pretio, cur epitomæ duas longas a se ipso conscriptas dissertationes, alteram ad caput, ad calcem alteram, adsuit? Non sane hoc erat librum eis parabilem reddere, sed facere, ut plus pecuniæ in illum impendendum sit; dum dissertationes eius emere necesse habent, si quid de meo legere cupiant. Bella epitomen faciendi ratio fuisset, si libros meos, in compendium redactos, per se edidisset, suumque ipsius separatim excudendum curasset. Id magis e re pauperum lectorum eius fuisset, & ipse, credo, aliquando intelliget, maiorem hoc utilitatem bibliopolis suis adlaturum fuisse. Nescio, quam auctoritatem vel ipse vel ipsius bibliopolæ habeant, libros, qui per legem mei proprii sunt, re ipsa recudendi. Sed hoc nomine ipsum iam non arguo. Si honesta ratione id fecisset, petita videlicet venia & sub directione, veniam ei dedissem addidissemque calcar. Vel si utiliter id fecisset, ita ut proposito susceptoque consilio, quod

præ se fert, satis eum fecisse constaret, etiam sine venia; ego quidem id ei facile condonarem. Iam vero suum ipsius consilium inutilibus pariter & noxiis additamentis peruertit, quæ non solum libris illius incommodo atque impedimento futura, sed hos quoque incautis lectoribus periculosos perniciososque redditura sunt, nisi in tempore ab exercitatore quadam manu remedium eis & correctio adhibeatur. Quam ob causam, quum istas meditationes suas diulgauit cum *originum* mearum epitome, tum aliis, tum mihi ipsi æquum & rectum censui, aptas quasdam in eas facere animaduersiones. Equidem fateor libere, veterum ac recentiorum sectarum atque hæresium recensitionem, a docto & intelligente viro ex iustissimæ auctoritatis & fidei documentis editam, opus vtilissimum fore. Et hoc est, quod iam pridem multi desiderarunt homines eruditi, qui vulgarium hæresiologorum vitia vndiquaque animaduernerunt. At enim vero non video, quid recentiorum hæresium index ad antiquitates attineat ecclesiasticas, aut quid modernorum sectariorum notitia ad explanandos vetustos ritus ac consuetudines catholicorum in prioribus sæculis confèrat. Vnde auctor noster istam operis sui partem sine vlllo detrimento omittere potuisset, vt liber eius tanto minoris constaret. Siue autem commodum fuerit siue incommodum, operi suo hæresium antiquarum vel recentiorum indicem adsuere; quidquid in alterutro genere factum est, accurate sane diligenterque & studiose fieri oportuisset: Quod autem, quantiscumque laudibus opus meum cumulauit, de eo prædicare non possum, & quod non possum saluo officio in alios, dolco. Etenim narrationum eius aliæ valde leues sunt & ieiunæ ac tales, quæ lectorum mentibus nihil luminis præferant: Aliæ falsæ sunt & in magnos viros iniuriôsæ, quos ille hæreticos facit, quum re ipsa propu-

gna-

gnatores fuerunt fidei catholicæ & defensores adfidei. Quid? quod tota eius recensio valde manca atque imperfecta est, omittens quasdam consideratu dignissimas sectas atque errores, & tamen in fronte libri recensio promittitur OMNIUM præcipuarum hæresium inde a primis religionis christianæ initiis. Non iuvat sine ratione quempiam reprehendere, adeoque manifestas quasdam singulorum capitum, de quibus ipsum arguo, probationes dabo, præmissurus tantummodo aliquam rem, quæ, reor, faciet, ut subrideant grammatici. Inscriptio dissertationis habet, INDEX HAERETICVS, quæ lingua *anglicana* non id significat, quod vocat *An Account of Heresies*, sed, *An Heretical Index*. Quam appellationem, credo, non cupit esse notam eius characteristicam. Enimvero si vocabulum, *heretical*, (*hereticus*) mollius interpretemur, & tantum pro *erroneo* accipiamus, utcumque ominosum est, verus tamen illius character est. Nam præterquam, quod alia vitia habet, valde errat in iis, quæ magnis & orthodoxis sanctisque viris adfingit, qui ex ipsius relatione pessimi sunt hæretici. Singula, quæ vitio & culpæ ipsi do, demonstrabo ordine.

I. NARRATIONVM illius aliæ leues sunt & ieiunæ ac tales, quæ lectorum mentibus nihil luminis præferant. Quando de *Hypisitariis* loquitur, quidquid de illis dicit, hoc solum est (*): *Hypisitarii defensores hæreseos in quarto sæculo, ex Iudaismo & paganismo constatae*. Iam vero quam ex his omnibus scientiam consequitur lector? Quæ enim ita generaliter de illis dicuntur, ea ad minimum de viginti hæresibus intelligi possunt, neque adeo lector eas distinguere nouerit, non videns, quænam opiniones &

(*) Ind. hæret. pag. 36. *Hypisitarians*, Maintainers of an Heresie in the Fourth Century, made up of *Judaism* and *Paganism*.

praxes iudæorum vel gentilium *Hypfiftariis* heic adscribantur, in quibus hi ipsi ab aliis hæreticis, qui iudaismum & paganismum cum christiana religione commiscuerunt, discerni debeant. Ait in præfatione, ex præcipuis causis, cur *indicem hæreticum* confecerit, fuisse vnam aliquam, quod ego in libris meis leuiter tantum & in transitu *hæreses* attigerim, quomodo eæ videlicet ad institutum meum fecerint. nec vllam perfectam earum dederim descriptionem. Recte quidem. Cur vero ipse non dedit perfectam horum *Hypfiftariorum* descriptionem, aut certe perfectiorem, quam quæ a me data est? Ignorare enim non potuit, qui libros meos in epitomen redegit, quod eos, quantum satis est, descripserim lib. XVI. cap. VI. §. II. vol. VII. p. 272. vbi hæc habeo: *Ipsi se vocabant Hypfiftarios, hoc est, cultores superni Dei, quem in vna tantum persona adorabant, vti iudæi: Quorum sabbata obseruabant & a nonnullis cibis tamquam impuris abstinebant, circumcisionem autem adsperebantur, quemadmodum GREGORIUS NAZIANZENSIS, cuius pater huic festæ aliquando addictus fuerat, de illis narrat.* Hæc certe aliqua, etiamsi non perfecta, eorum descriptio est. Quare igitur non eandem dedit aut meliorem? Aut, Cur saltem lectorem suum non amandauit ad librum meum vel suam ipsius epitomen, vbi p. 335. verba mea transcripsit? Sed vir bonus festinauit, quando *indicem* suum scripsit, nec morari potuit ad satisfaciendum mihi suis lectoribus. Addere quædam poteram de hisce *Hypfiftariis* ex GREGORIO NYSSENO, HESYCHIO & SVIDA; at satis opportunum erit id facere, si vixero, & lectoribus epitomen cum quibusdam additamentis ipse tradidero. Id solum hoc loco obseruo, nullam horum *Hypfiftariorum* mentionem fieri in EPIPHANIO, THEODORETO, PHILASTRIO, AVGVSTINO, aliisque patribus, qui de hæresibus scripserunt; nec eos, qui de illis verba faciunt, paga-

paganismi eorum meminisse; etsi auctor noster temere & inconsiderate de eo loquatur.

QVÆ de *Calicolis* tradit, ea nihilo meliora sunt istis prioribus. *Calicolæ*, inquit (*), *sive cultores cæli, secta hæretica initio sæculi quinti, quo tempore damnati sunt per rescripta Honorii imperatoris.* Iterum per mihi mirum est, non potuisse eum lectores suos ad eamdem libri mei vel epitomes suæ locum remittere, ubi eos verbis luculentioribus & pluribus depictos inuenire potuissent. Verum enim vero *indicem* suum extollere & lectoribus persuadere volebat, se res magnas & mirandas præstitisse in detegendis veterum hæreticorum opinionibus, quas ego vel silentio præterissem, vel attigissem leuiter: tametsi ex hisce exemplis lectori facile crit, de operis ipsius perfectione & excellentia iudicare.

VNUM tantum adhuc exemplum huius generis ex multis, quæ addi poterant, adferam. Loquens de *Ethnophronibus* ait (**), *fuisse eos hæreticos sæculi septimi, qui quasdam superstitiones paganas una cum christianismo retinendas esse docuerint.* Cur vero lectoribus non aperit, quænam fuerint istæ superstitiones paganæ? An auctor nullus est, qui de illis distinctè loquatur? Lector eruditus accipiat, quæso, a me hanc de illis relationem verbis IOANNIS DAMASCENI de *hæresibus* pag. 585. *Ethnophrones quum gentium instituta sequantur, in ceteris sunt christiani. Hi natales dies, fortunam, fatum, omnem astronomiam & astrologiam omnemque diuinationem & auspicia probant: Auguria, expia-*

(*) Ind. hæret. p. 21. *Calicolæ*, or Worshippers of Heaven, an Heretical Sect in the Beginning of the Fifth Century; at which Time they were condemn'd by the Rescripts of *Honorius* the Emperour.

(**) Ind. hæretic. p. 28. *Ethnophrones*, Hereticks of the Seventh Century, who taught, that some *Pagan* Superstitions were to be retain'd together with *Christianity*.

tiones & placationes, sortes, prodigiorum & portentorum inspectiones, veneficia aliasque eiusdem generis impias fabulas adhibent: indemque, quibus gentes; vtuntur institutis. Dies etiam festos quosdam Graecorum probant. Dies denique, & menses & annos & tempora obseruant & rotant. Vt summam dicam, iidem fuerunt atque illi superstitiosi christiani, qui vetitas gentilium artes, magiam, incantationem, astrologiam iudiciariam & apotelesmaticam, genethliologiam, augurium, diuinationem per sortes, obseruationem dierum & casuum fortuitorum, praesagia atque omnia, obseruationem item festiuitatum gentilium sectabantur, de quibus fuse distincteque egimus per duo integra capita IV & V. libri XVI. vbi de disciplina & legibus ecclesiae, aduersum illas praxes factis, loquuti sumus. Et nihilo tamen secius epitomator ille noster lectores hoc vult sibi penitus persuadeant, se perfectam exhibere recensitionem antiquarum sectarum & haeresium, quas ego, occasione ita ferente, leuiter tantum attigerim.

II. ALTERVM, quod aduersus indicem eius habeo, maioris momenti est; Quod quaedam narrationum eius, quas de haeresibus & haereticis habet, falsae sint & in magnorum, bonorum & excellentium virorum memoriam summopere iniuriosae, vtpote quos ille haereticos faciat; quum re vera fuerint constantes fidei catholicae confessores & defensores inuicti. Quod vt demonstrum, non insistam eis, quae de *Melitone* (*) episcopo *Sardium*, vel de *Nicolao* (***) diacono narrat; sed obseruabo tantum, quod

(*) Ind. haeretic. p. 46. *Melitonians*, so called from *Melito*, an Heretick of the first Ages, who held, that the *Body*, and not the *Soul* of Man, was made *after Gods Image*, and that *God* therefore was *Corporeal*.

(**) Ind. haeretic. p. 52. *Nicolaitans*, a Sect of Hereticks deriving their Original from *Nicolas* one of the Seven Deacons, *Acts VI*, scri-

scriptor aliquis prudens, ea, quæ de utroque dixerit, parce & molliter scribere potuerit. Quamquam enim HENRICVS VALESIVS (*) *Melitonem*, nimis asperè tractet & cum auctore nostro dicat, quod Deum corporeum esse contenderit in libro, quem scripserit *περὶ ἐσωμάτων θεῶν*, quod VALESIVS reddit: *de Deo corporeo*: alii tamen viri docti (**) id errorem esse existimant; siquidem *θεὸς ἐσωμάτων* non significet, *Deum corporeum*, sed *Deum incarnatum* siue *carnem factum*, aut *in corpore habitantem*; quod profus aliud quid est, quam Deum in diuina natura sua esse corporeum. Igitur quum tantum iure suo dici posset ad defendendum *Melitonem*, auctor noster non debebat tam acerbis & seueris in ipsum esse, vt primorum sæculorum hæreticum eum vocaret, qui Deum corporeum esse staterit; sed pro illo adlegare, quæ in illius defensionem a tot viris doctis dicta sunt; id imprimis considerans, quod

who having a very beautifull wife, was accused of overmuch Jealousy; to clear himself of which Imputation he brought her into a full Assembly; and declared his Consent, that any Man might take her. Hence his Followers took Occasion to live promiscuously, and taught that it was lawfull for Men to have their Wives in common.

(*) Valef. not. in Euseb. lib. IV. c. XXVI. *περὶ ἐσωμάτων θεῶν*] Hoc in libro contendebar Melito, Deum corporalem esse; idque ex variis scripturæ locis comprobabat.

(**) Caue histor. litter. vol. I. p. 43. (pag. 32 edit. Genenens) *περὶ ἐσωμάτων θεῶν*, *de Deo* (non corporeo sed) *corporeo* seu *corpore induto*, vt olim Rufinus reddidit.

Du Pin, biblioth. nou. p. 96. edit. latin. *De Deo incarnato*] Græce *περὶ ἐσωμάτων θεῶν*. Alii hunc locum aliter explicant & eum existimasse crediderunt, Deum esse corporeum, sed vocis græcæ propria significatio ea est, quæ a nobis ei est tradita.

Vide sis Suicer, thesaur. eccles. vocibus *ἐσωμάτων* & *ἐσωμάτων*.

POLYCRATES (*) apud EVSEBIUM, & TERTULLIANVS (***) apud HIERONYMUM de eo narrant, ipsum spiritu sancto adflatum cuncta gessisse & a plerisque christianorum prophetam creditum fuisse.

EODEM modo defendi poterat, & iure quidem ac merito debebat, *Nicolaus*, vnus e septem diaconis. Quamvis enim nonnulli veterum doctrinam *Nicolaitarum* illi tribuant; tamen, vti in libro quodam antecedente (***) ostendimus, multi alii, in primis autem CLEMENS ALEXANDRINVS, EVSEBIVS, THEODORETVS & AVGVSTINVS ipsum excusant dicuntque, doctrinam non fuisse *Nicolai*, sed tantum ab eis adsumtam, qui se istum sequi dixerint, adducentes quoddam eius adagium, cuius non fuerit istiusmodi sensus.

VERVM his missis ad ea transeo, quæ de *Acephalis* auctor noster habet: *Acephali*, inquit (*), *genus quoddam, hereticorum sine capite, nullum agnoscens episcopum, nullum sacerdotem, nullum sacramentum, perinde atque moderni Quakeri apud nos in Anglia.* Nescio, quibus rationibus nixus

(*) Apud Euseb. lib. V. c. XXIV. Τί δὲ θεῖ λέγειν Μελίτωνα τὸν εὐνόχου, τὸν ἐν ἀγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον ὃς κεῖται ἐν Σάρδεσι περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν ἑβραίων ἐπισκοπὴν, ἐν ἧ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται. *Quid de Melitone eunuchō attinet dicere, qui spiritu sancto adflatus cuncta gessit; qui ἔν Σαρδibus situs est, aduentum domini de caelis, in quo resurrecturus est, exspectans.*

(**) Tertull. ap. Hieron. de scriptur. in voce *Melito*. Huius, (Melitonis) elegans & declamatorium ingenium laudans Tertullianus in septem libris, quos scripsit aduersus ecclesiam pro Montano, dicit, eum a plerisque nostrorum prophetam putari.

(***) Lib. XXII. cap. I. §. II. vol. IX. pag. 267. 268.

(*) Index heretic. p. 2. *Acephali*, or *Ἀκέφαλοι*, a headless kind of Hereticks, who own'd neither Bishop, Priest or Sacrament, like our modern *Quakers*.

auctor noster hæc dicat : nullum enim scriptorem per vniuersum *indicem* adlegat. Noui autem ALEXANDRVM ROSSAËVM idem dixisse ante illum ; & hic vnus ex huius viri eruditis auctoribus est. Noui etiam, quosdam scriptores pontificios (*) hoc ipsum obiecisse *Lutheranis*, quod sint similes veteribus *Acephalis*, quia non habeant episcopos, qui ipsis præsent. Existimarem autem, ALEXANDRVM ROSSAËVM id, (vtrum recte an secus, non definitio), ex aliquo horum scriptorum pontificiorum accepisse. Sed enim ALEXANDER ipse sibi infeliciter contradicit. Nam vno eodemque spiritu ait, *Seuerum*, episcopum *Alexandriae* (potius *Antiochie*) huius sectæ *Acephalorum* auctorem fuisse, imperante *Anastasio* an. CCCCLXII. Et, ipsos vocatos esse *Theodosianos* a *Theodosio*, præcipuo patrono suo & episcopo *Alexandrino*. Satis quidem mirabile! Habuisse eos episcopos auctores & patronos, & tamen fuisse sine episcopo, sacerdote & sacramento! Auctor noster hunc scopulum præuidit cauteque studuit evitare. Hinc ducem suum sapienter & considerate deserit eumque contradictionibus suis per se consulere finit; narrans nobis priorem historiae partem, non vero posteriorem, quæ similitudinem, quam inter *Acephalos* & *Quakeros* statuit, ademtura erat. Quomodo autem probare vellet, si vrgeretur, *Acephalos* non habuisse episcopos, vel ita dictos fuisse, quod non habuerint istiusmodi capita inter se? Ego quidem nullum vetustum scriptorem noui, qui hæc de illis memoriae prodiderit. LIBERATVS (**)*Acephalos* sic vocatos esse dicit, quia noluerint doctrinam recipere CYRILLI ALEXANDRINI, nec

(*) Vid. *Masons Defence of the Ordination of Ministers beyond Seas*, p. 129. *Oxon.* 1641.

(**) *Liberat*: breuiar. c. IX. Hos esse puto auctores *Acephalorum*, qui neque *Cyrillum* habent caput, neque quem sequantur ostendunt.

eum tamquam caput suum sequi, nec vllum alium. Hi autem episcopi erant, qui neque *Cyrium* patriarcham *Alexandrinum*, nec *Ioannem* patriarcham *Antiochenum*, caput suum volebant agnoscere, & idcirco dicebantur *acephali*, quia istorum patriarcharum alterutrum tamquam ducem sequi detrectabant. Nam vti isti episcopi appellabantur *autocephali*, qui nulli patriarchæ subiecti, sed ipsimet patriarchæ quidam erant; absoluta & omni subiectione immuni libertate gaudentes: Ita hi episcopi, qui patriarchis subiecti erant, parere autem eis nolebant, *acephali* vocabantur, quia ipsi non erant capita siue patriarchæ, & tamen alii cuidam subesse recusabant. Patriarchæ tunc erant episcoporum capita, vti episcopi capita erant populi. Et hæ res diuersissimæ sunt, quod episcopi vocentur *acephali*, quia patriarcham suum reiiciant, & quod populi vocentur *acephali*; quia non habeant inter se episcopum, nec sacerdotem, nec sacramentum. Equidem non sum cupidus defendendi veteres hæreticos, puto tamen, omnes homines æquitate erga eos vti oportere, nec plures illis hæreses adfingere, quam quarum re vera rei fuerint. In confesso est, hosce *Acephalos* fuisse *Eutychianos* & aduersarios concilii *Chalcedonenfis*. Et vt tales **LEONTIUS** (*) quoque eos in libro *de sectis* describit. At ne verbum quidem dicit, quod fuerint sine episcopis, sa-

(*) *Leont. de sectis, Action. VII. Bibl. patr. grec. latin. Tom. I. p. 521.*

522. πάλιν πρὸς τὸ το λέγομεν, ὅτι εἰ καὶ μὴ ἀπὸ τῶν Γαλιανιτῶν πισθῆθε τὸ το, ἀλλ' ἐν ἀπὸ τῶν Ἀκεφάλων ἀνάγκη ὑμᾶς τὸ το πισθῆσαοθαῖ ἐκείνοι γὰρ ἀρχαιότεροι ὑμῶν καὶ τῶν Γαλιανιτῶν Φανερώς ὄντες, ἔτω μάχονταί τῇ συνόδῳ, ὡς δυο λεγῶση τὰ μέρη. Nos rursus respondemus, si maxime non a *Gaianitis* ipsi fidem illam sumserint, tamen esse necesse, vt ab *Acephalis* acceperint. Nam illi manifesto *Theodosianis* & *Gaianitis* antiquiores, ita synodum oppugnant, quasi qua partes duas iradat.

cerdotibus vel sacramentis. Adeoque auctor noster antiquiorem aliquem scriptorem, quam ALEXANDRUM ROSSAEVM, producat, oportet, vt ea ita sese habere probet, quæ de illis narrat.

NON immorabor leui errori grammatico, in quem abreptus est, loquens de *Saccophori*. *Saccophori*, inquit (*), *Encratitarum sarculus*, ita dicti, quia longum sacco (a long Bag) gestabant, vt populo persuaderent, se vitam degere penitentialem. Fuerunt quidem particularis quædam secta *Manicheorum*, qui sub hoc nomine in diuersis codicibus *Theodosiani* (***) legibus damnantur; vbi diuersæ *Manicheorum* propagines describuntur sub diuersis *Solitariorum*, *Encratitarum*, *Apotactitarum*, *Hydroparastatarum* & *Saccophororum* nominibus, quæ adsumserunt, vt a priorum legum, contra *Manicheos* sub solo nomine *Manicheorum* promulgatarum, seueritate tutos sese præstarent. Iam vero hi *Manichei Saccophori* non ita vocati, quod longum sacco gestarent, sed quod veste induti cilicina, (*Sackcloth*) in publicum prodirent. *Saccus* quidem lingua nostra æque significat a *Sack* siue a *Bag*, quam *Sackcloth*, hoc est cilicium: Quid autem longus sacco ad vitam penitentialem? Melius facit ad describendum philosophum quam penitentem. Vestis autem cilicina & vita penitentialis bene consistunt. Verumtamen ecclesia nemini hunc vestitum adfectandi dedit veniam, etiamsi monachi quidam, perinde ac *Manichei*, eius essent percupidi atque ex singulari quadam & adfectata agendi ratione catenas & cruce humeris iugiter circumferre, & nudis pedibus incedere amarent. Qui proinde a veteribus, EPIPHANIO, AV-

(*) Index hæretic. pag. 67. *Saccophori*, a Branch of the *Encratites*, so called because they carry'd a long Bag, to make the People believe they led a penitent Life.

(**) Cod. Theod. lib. XVI, tit. V. de hæreticis, leg. VII, IX, XI.

GUSTINO, HIERONYMO, PALLADIO & CASSIANO acrius hoc nomine reprehenduntur, quemadmodum alio loco id plenius ostendimus (*). Numquam autem aliquos siue monachos siue hæreticos audiui reprehensos esse, quod longum faccum in signum vitæ pœnitentialis gestarint. Nec dubito, quin auctor noster, si id denuo consideraverit, hoc pro alio istiusmodi errore *indiciis heretici* habiturus sit. Sed hæc leuia tantum errata sunt, si cum eis comparentur, quæ iam porro aduersus ipsius indicem dicere habeo, qui in variis tam priscarum quam recentiorum ætatum exemplis catholicos in numerum refert hæreticorum.

INTER veteres magna iniuria adficit *Eustathium*, celebrem illum *Antiochensium* episcopum. De hæreticis enim *Eustathianis* differens, ait (**): *Eustathiani semen erant heresis Sabellianæ, nomen suum indepti ab Eustathio, episcopo Antiocheno, cui concilium quoddam, in sua ipsius ciuitate circa medium sæculi quarti habitum, munus abrogauit, eo, quod hisce dogmatibus addictus esset.* Nihil dico de parachronismo eius, quando concilium *Antiochenum* circa sæculi quarti medium ei munus abrogasse, narrat. Licet enim annum CCCXXVII vel CCCXXIX. ubi illud concilium celebratum est, non possimus recte vocare sæculi quarti medium; id tamen leuis tantum error est, in quem facile induci potuit a CAESARE BARONIO, vel corruptis ATHANASII & HIERONYMI exemplaribus, quæ concilium istud sub *Constantium* referunt, loco *Constantini*, quemadmodum optimi critici, HENRICVS VALESIVS (***) , IACOBVS GO-

(*) Lib. VII, cap. III. §. VI. vol III. p. 50 seqq.

(**) Ind. hæretic. p. 28. *Eustathians*, were the Spawn of the *Sabellian* Heresie, and had their Name from *Eustathius* Bishop of *Antioch*, who was deposed in a Council held in his own City, about the Middle of the fourth Century, for holding those Principles.

(***) Vales. adnotat. ad Euseb. de vit. Constant. lib. III. cap. LIX. Baro-

THOFREDVS (*), ANTONIVS PAGIVS (**) & GVILI-

nus certissimis, vt quidem ipse purar, rationibus, Eustathium non sub Constantino imperatore sed sub Constantio, ex Antiochena sede deiectum esse contendit. Videamus igitur, quibus id argumentis adstruere nitatur. Primum adfert Athanasii locum ex epistola ad Solitarios sub initium. *Fuit, inquit; quidam Eustathius episcopus Antiochiæ, vir confessione clarus &c. quem homines Ariane opinionis ita apud Constantium facta calumnia accusarunt, quasi in matrem principis contumeliosus fuisset.* Verum ego pro Constantio Constantinum in hoc Athanasii loco scribendum esse adfirmo. Quam emendationem confirmant ea, quæ de imperatoris matre mox subiiciuntur. Helenam enim intelligit, quæ in Orientem circa hoc tempus aduenerat. Nam de Fauſta omnino hæc intelligi non possunt, ante viginti fere annos, si Baronium sequimur, occisa. Hieronymi vero locus ex libro de scriptoribus ecclesiasticis parum facit pro Baronio, quum in antiquis editionibus, adeoque in Lugdunensi, quæ penes me est, diserte scriptum sit, *sub Constantino principe missus est in exilium.* Neque enim video, cur tanti motus in creatione Eustathii esse ponerint, de quibus in epistola imperatoris Constantini sit mentio, vt ad eos sedandos mittendus fuerit Comes, totque epistolas ab imperatore scribi oportuerit. cetera.

(*) Gethofred. dissert. in Philostorg. lib. II. c. VII.

(**) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXVII. n. III. Tres annos, quibus Arius in exilio fuit, incompleros fuisse, manifestum facit synodus Antiochena, hoc anno (CCCXXVII) vel sequenti aduersus sanctum Eustathium episcopum Antiochenum congregata, in qua is ab Eusebio Nicomediensi sociisque, falsis impositis criminibus, depositus fuit. Baronius eam synodum in annum CCCXL coniecit; sed, vt eo anno dicetur, per hoc tempus celebrata fuit. Id. ad an. CCCXL. n. XVIII. (al. XIX.) Synodus Antiochena, in qua Eusebiani Eustathium Antiochiæ episcopum in exilium ab imperatore pelli curarunt, non Constantio, sed Constantino magno imperante, celebrata, vt suo loco demonstrauimus; idque manifeste docet Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes p. 212. vbi loquuturus de episcopis, quos Eusebiani persequuti

ELMVS CAVEVS (*), concorditer statuunt; & sicut ex omnibus historicis, SOCRATE, SOZOMENO, THEODORETO & PHILOSTORGIO euidenter apparet. Sed res, de qua conqueror, hæc est: Quod hunc *Eustathium* faciat *Sabellianum* ipsiusque sectatores semen vocet *Sabellianæ* hæresis. Quam re vera fidem catholicam contra hæresin *Arianorum* in synodo *Nicæna* omni conatu propugnari. Ab ipsis istius synodi patribus *Beræa Antiochiam* translatus est; & primus fuit, qui synodum oratione panegyrica ad *Constantinum* aperuit; vt hic auctor sui oblitus libere profiteretur in recensione octo conciliorum generalium p. 476. Præclaro encomio cum ornat ATHANASIVS, *Eustathius quidam*, inquiens (**), *fuit Antiochenus episcopus, vir confessione clarus, & religione pius, qui magno zelo pro veritate dimicauit, & Arianam heresin odio profèquutus est.* Quo pacto igitur fieri potuit, vt *Sabellianus* esset, nisi hæresin *Sabellianam* veram fidem ipsumque *Athanasium Sabellianum* fuisse statuas? Vt hanc materiam adhuc magis illustrem auctorique

sunt, initium facit ab Eustathio, quem cum ingenti turba presbyterorum & diaconorum in exilium eiectum dicit. Quare synodus illa ante Tyriam, in qua multi episcopi relegati, congregata, vt alibi fasè ostendi & omnibus Baronii dubiis satisfeci, 1
 (*) *Caue histor. literat. vol. I. p. 139. (p. 99. edit. Genæ, MDCXCIII.)* Referunt id Baronius, Petauius alique ad annum CCCXL. Athanasii Hieronymique testimonio præcipue nixi, qui Eustathium sub Constantio in exilium missum fuisse scribunt. At veto contigisse hæc sub Constantino non diu post Eusebii Nicomediensis reditum, nempe circa annum CCCXXIX vel CCCXXX. testes sunt Socrates, Sozomenus, Theodoretus & Philostorgius, idque multis firmatur argumentis. cetera.

(**) *Athanas. epist. ad Solitar. tom. I. p. 812. (p. 346. edit. Paris. MDCXCVIII.)* Ευσάθιος τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητῆς, καὶ τὴν πίστιν εὐσεβῆς, ἔτος πολὺς ἦν ζῆλῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τὴν τε Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίση, κ. τ. λ.

nostro & lectoribus eius auferam errorem, addo: Hic *Eustathius* hoc nomine delatus tantum fuit ex odio & malevolentia ab *Arianis*, qui acerrimi eius hostes erant, eo quod fidem *Nicanam* aduersus eos strenue defenderet. Hi igitur odiosum eum reddere conati sunt, criminando ipsum tamquam *Sabelliani* dogmatis fautorem, aliaque quaedam crimina illi adfingendo, vi quarum calumniarum, coacta apud *Antiochiam* synodo, ipsum deposuerunt. SOCRATES(*) & SOZOMENVS(**) diserte aiunt, fuisse hanc

(*) Socrat. lib. I. c. XXIV. Σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιήσαντες καθάρῃσιν Εὐστάθιον, ὡς τὰ Σαβελλίῳ μαῖλλον Φρονῶντα, ἢ ἄλλῃ ἢ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐδογματίσεν ὡς μὲν ἔν τινες Φασὶν, δι' ἄλλας ἔκ ἀγαθῆς αἰτίας. Φανερώς γὰρ ἔκ εἰρηκασί - ὅτι μέντοι ὡς Σαβελλίῳ καταθέλον Εὐστάθιον, Κύριον τῆ Βεβρίας ἐπισκόπον κατηγοροῦντος αὐτῆ, Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς ἐν Συρίᾳ ἐπίσκοπος, εἷς ὢν τῶν μισῶντων τὸ ὁμοῦσιον, ἐν τῷ ἔγκραμῳ τῷ εἰς Εὐσέβιον τὸν Ἐμισσηνὸν ἔγραψεν εἰρηκῆσαι. *Congregata Antiochie synodo, Eustathium deposuit, ut qui Sabellii dogmati potius, quam Nicæne synodi decretis insisteret. Sunt, qui ob alias etiam causas minus honestas depositum esse dicant, quas tamen in medium non proferunt.* -- Porro quod *Eustathius* tamquam *Sabelliano dogmati* fauens, ab episcopis depositus sit, accusante illum *Cyreo Beroeæ urbis episcopo*, *Georgius Laodiceæ in Syria episcopus*, unus ex eorum numero, qui vocem *consubstantialis* oderant, in *laudatione Eusebii Emisæni* scribit.

(**) Sozomen. lib. II. c. XIX. Σύνοδος ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης, ἀφαιρέσται Εὐστάθιος τὴν Ἀντιοχείων ἐκκλησίαν τὸ μὲν ἀληθές, ὡς πολὺς ἔχει λόγος, καθότι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίσιν ἐπήνσει, καὶ τὰς ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ Παυλῖνον τὸν Τύρον ἐπίσκοπον, καὶ Πατρόφιλον τὸν Σκυθοπόλεως, ὢν τῇ γνώμῃ αἰ ἀνά τὴν ἑὸν ἰσρεῖς εἰπαιτο, οἷά γε τὰ Ἀρεῖον Φρονῶντας ἀπεσρέφετο, καὶ Φανερώς διέβαλλε. πρόφασιν δὲ, ὡς ἔκ ὁσίων πράξεσι τὴν ἱερωσύνην αἰχρῶνας ἐφωράθη. *Congregata Antiochie synodo, Eustathius epi-*

synodum *Arianam*, quæ *Eustasium* deposuerit, specie, quasi *Sabelli* dogmati potius quam *Nizæne* synodi decretis insisteret. Quod vsitatum *Arianorum* artificium fuit, quo *Athanasium* quoque destruere adnisi sunt. Iam vero quando hoc non nisi merum conuicium sit atque contumelia, tanto viro ab *Arianis*, qui ei tam crudeliter inimici fuerunt, imposita, non decet eum, qui indoctis lectoribus antiquarum hæresium recensitionem se dare præ se fert, hanc illi notam apponere, sine vlla auctoritatis adlegatione, vllaue significatione, eum in synodo pure *Ariana* fuisse depositum. Non credo, habuisse auctorem nostrum malum quoddam consilium in his, quæ hac de re scripsit; sed aut deceptum esse a recentiore quodam historico, aut non satis considerasse, quæ a vetustis scriptoribus tradita inuenit. Quæ res in posterum ipsi eo prodesse debet, vt diligentius aduertat & circumspiciat cautius, quos duces sequatur, & discat cum iudicio scribere, si officium in se susceperit historici pro illis, qui ipsi contradicere nequeant.

EVMDDEM errorem admittit, quando de *Essenis* loquens, *Esseni*, inquit (*), *secta erant hereticorum christianorum Alexandriæ, tempore S. Marci*. Heic vero paullo plus voluntarii erroris videtur subesse. Ignorare enim non potuit, quando *origines* meas transcripsit, allegasse

---

scopatu Antiochenſis eccleſiæ exiuit: re ipſa quidem ſicut maior pars aſſerit, eo quod Nicæni concilii fidem adſtrueret, & Eufebium Pamphili, Paulinum Tyri ac Pawrophilum Scythopolæos epiſcopum, quorum ſententiam omnes Orientis epiſcopi ſectabamur, tamquam Arianos auſaretur, palamque eos accuſaret. Specie vero, quaſi honorem ſacerdotii ſlagitiis quibuſdam commaculaſſe deprehenuſ fuiſſet.

(*) Index heretic. p. 28. *Esſeans*, *Esſenes*, and *Esſenians*, a *Sett of Chriſtian Hereticks at Alexandria, in the Time of St. Mark, &c.*

me auctoritatem EPIPHANII, EVSEBII atque HIERONYMI, vt ostenderem, ab hisce scriptoribus eos creditos fuisse orthodoxæ ecclesiæ ciues, non autem sectam hæreticorum christianorum *Alexandriæ*, tempore *S. Marci*. Quid? quod ipsemet in epitome lectores suos ad hæc testimonia remittat. Addidi, (quod ille omittit,) viros quosdam doctos, nominatim HENRICVM VALESIVM, IOSEPHVM SCALIGERVM & IOANNEM DALLAEVM dubitare, an christiani fuerint, GVILIELMO BEVEREGIO aliisque communem opinionem tuentibus. Omnes autem in hoc consentiunt, non fuisse eos sectam hæreticorum christianorum. Verum hic auctor omnem tam veterum quam recentiorum spernit auctoritatem, dum hanc eis notam adponit. Si enim hæretici fuerunt, ad *iudeos*, non ad *christianos*, spectarunt.

IN modernorum hæreticorum recensione (a qua sibi in libro de *antiquitatibus ecclesiasticis* temperare potuisset) multo est iniuriosior in lectores non minus quam in piam plurimorum excellentium virorum memoriam causamque protestantium in genere, quando *Albingses*, *Hussitas* siue *Bobemos*, *Lollardos*, *Waldenses* & *Wicluitas* vniuersos in numerum hæreticorum refert; tam monstrosas eis adscribens opiniones, quas numquam foverunt, sed illis ex implacabili odio tribuerunt aduersarii *Romanenses*, qui in eundem modum eos tractarunt, quemadmodum in prius sæculis *Athanasium* & *Eustathium* tractarunt *Ariani*. Decebat hæresiologum & historicum protestantem aut omittere hæc nomina, aut certe lectoribus suis narrare, quam præclaris scriptis causam eorum eruditissimi auctores ex protestantibus per duo posteriora sæcula vindicarint, & has criminationes, ab eorum aduersariis falso & de industria oblatas, depulerint. Si nihil huius vindicationis novit, ad agendas partes historici hac in re minus idoneus

tuit : Sin autem nouit, tanto magis est inexcusabilis, quod lectores suos ea celauit, quæ, vt illis & ecclesiæ & memoriæ sanctorum, de quibus ita detractum erat, satis faceret, studiose ante eorum oculos ponere debebat. Si ei placuisset librum meum, inscriptum *Scholastical History of Baptism*, diligentius inspicere, quemadmodum inspexit *origines*, veneranda nomina deprehensurus fuisset quorundam ex hisce excellentibus viris, qui hosce testes veritatis a falsis criminationibus & contumeliis, in ipsos iactis, vindicando causæ protestantium ius suum asseruerunt. In gratiam illius & veritatis adhuc semel illos transferbam, additurus non nihil, librosque ac loca, quibus hæ vindiciæ continentur, apertius indicaturus. Referendi autem huc sunt :

IACOBVS VSSERIVS de christianarum ecclesiarum successione & statu, cap. X. quæ est de *Albigensium* & aliorum, qui ecclesiæ pontificiæ aduersati sunt, historia.

RICHARDI CRANKANTHORPII Defensio ecclesiæ *Anglicane* contra *Spalatensem* cap. XVIII. p. 100.

EDMUNDVS ALBERTINVS de eucharistia lib. III. p. 976. vbi agit de *Wicleuitis*, *Waldensibus*, *Lollardis*, *Taboritis* siue *Bohemis*.

SAMVELIS MORLANDI History of the Evangelical Churches of the Valleys of *Piedmont*. Lond. MDCLVIII. fol.

PETRI ALLIX History of the *Albigenses*. Lond. MDCXCII. 4to. 2 vol.

IOACHIMVS HESTEBERGVS de ecclesia *Waldensium*. Argentorat. MDCLXVIII. 4to.

PAVLI PERRINI History of the *Albigens* and *Vaudois*. Lond. MDCXXIV. 4to.

BALTHASARIS LYDII *Waldensia*, siue conseruatio veræ ecclesiæ, demonstrata ex confessionibus *Taboritarum* & *B. hemorum*. 2 vol. Roterod. MDCXVI. 8uo.

GVILIELMI CAVEI *Historia litteraria. In conspectu sæculi Waldensis siue duodecimi.*

THOM. JAMES'S *Apology for John Wickliffe, shewing his Conformity with the now Church of England. Oxon. MDCVIII. 4to.*

HENRICI MAVRITII *Vindication of the Prim. Church. p. 374.*

Ratio disciplinæ fratrum Bohemorum. Hagæ MDCLX.

HENR. WHARTHONII *appendix ad CAVEI historiam litterariam, p. 50. in vita Ioan. Wickles. p. 50.*

The life of Wickliffe, by a Late Author. Lond. 8vo.

AMOS COMENII *Historia persecutionum ecclesiæ Bohemice. Lugd. Bat. MDCXLVII. 8vo.*

IT. *Historia ecclesiæ Slauonica &c.*

ANTON. LEGER *Hiitoire Vaudois des Eglises de Vallees de Piedmont. Lugd. Bat. MDCLXIX. fol.*

Waldensum Confessio contra claudicantes Hussitas. Basil. MDLXVI. 8vo. Vid. etiam in Fasciculo rerum &c. Tom. I.

CONRADI DANHAVERI *Ecclesia Waldensum orthodoxiæ Lutheraniæ testis & locia. Argent. MDCLIX. 4to.*

SAMVELIS MARESII *Dissertatio historico-theologica de Waldensibus. Groning. MDCLX. 4to.*

AEGIDII STRAVCHII *Historico-theologica disquisitio de Waldensibus. Witteberg. MDCLXXV. 4to.*

PETRVS WESENBECIVS *de Waldensibus & principum protestantium epistolis, huc pertinentibus MDCIII. 4to.*

IOANNIS LASICII, *veræ religionis apologia. Spira MDLXXXII.*

NUM autem in tanta eximiorum commentariorum & opusculorum, de hoc argumento elaboratorum, copia fieri potuit, vt is, qui librum de hæresibus scriberet, omnino nullum ex illis omnibus videret, nec quiddam de apologiis inaudiret, quæ in horum hominum gratiam in lucem publi-

publicam emissæ sunt? Num adeo necesse habuit narrationes suas ita crude exponere, quemadmodum a manifestis eorum inimicis accepit traditas? Si quis ea, quæ **RAINERIVS** (*), aduersarius quidem eorum, at ingenuus scriptor pontificius, de illis memoriæ prodidit, conside-

(*) Not. Inueni hunc scriptorem apud **EDMUNDVM ALBERTINVM** de eucharistia p. 967. Luber igitur ea, quæ ex illo excerptis **ALBERTINVS**, in gratiam lectorum, qui hunc librum euoluere non possunt, huc transcribere: **REINERVS** (ita vocatur **ALBERTINO**) licet illis infensissimus, eos a Catharis & Manicheis (cap. VI.) distinguit. Ait: (cap. V & III.) *Novi testamenti textum & magnam partem veteris vulgariter sciunt corde. Item: Novum & vetus testamentum vulgariter transfulerunt, & sic docent & discunt. Audiui & vidi quemdam rusticum idiotam, qui Iob recitavit de verbo ad verbum & plures, qui totum novum testamentum perfecte sciuerunt. Et rursum (cap. IV.): Inter has omnes sectas, quæ adhuc sunt vel fuerunt, non est perniciosior ecclesiæ, quam Leonistarum. Et hoc tribus de causis. Prima est, quia est diturnior. Aliqui enim dicunt, quod durauerit a tempore Syluestri: aliqui a tempore apostolorum. Secunda, quia est generalior: fere enim nulla est terra, in qua hæc secta non sit. Tertia, quia quum omnes aliæ sectæ immunitate (leg. immanitate) blasphemiarum in Deum audientibus horrorem inducant, hæc, scilicet Leonistarum, magnam habet speciem pietatis, eo quod coram hominibus iuste viuunt & bene omnia de Deo credant, & omnes articulos, qui in symbolo continentur. Solummodo Romanam ecclesiam blasphemant & clerum, cui multitudo facilis est ad credendum. Inter causas autem illius credulitatis, notat (cap. III.) insufficientiam doctrine quorundam, qui prædicant quandoque frivola, quandoque falsa: unde quidquid doctor ecclesiæ docet, quod per textum novi testamenti non probat, hoc totum pro fabulis habent contra ecclesiam. Et iterum (cap. VII): Hæretici cognoscuntur per mores & verba. Sunt enim in moribus compositi & modesti. Superbiam in vestibus non habent, quia nec pretiosis nec multum abiectis viuunt. Negotiationes non habent propter mendacia & iuramenta & fraudes vitandas, sed tantum viuunt de labore ut opifices &c.*

RET,

ret, plus æquitatis & iuris eum illis tribuere, cognoscet;

Diuitias non multiplicant, sed necessariis sunt contenti. Casti etiam sunt, maxime Leonistæ. Temperati etiam sunt in cibo & potu. Ad tabernas non eunt, nec ad choreas, nec ad alias vanitates. Ab ira se cobibent: semper operantur, discunt vel docent, & ideo parum orant, &c. Cognoscuntur etiam in verbis præcisè & modestis. Cauent etiam a scurrilitate & detractione & verborum leuitate & mendacio & iuramento. Papæ! (sunt verba ALBERTINI) quales nobis depingit hæreticorum notas, quæ purus christianismus sunt? Denique: Post hæreticus, inquit, (cap. VIII.) facit comparationem status ecclesiæ Romanæ ad statum ipsorum, sic dicens: Doctores Romanæ ecclesiæ sunt fastuosi in vestibus & moribus Matth. XXIII. Amant primos recubitus & vocari appetunt ab hominibus Rabbi, Rabbinos vero tales non querimus, Item, ipsi sunt incontinentes, sed vnusquisque nostrum uxorem suam habet & cum ea caste viuit. Item, sunt diuites & auari, quibus dicitur, v. e. vobis diuitibus, quia habetis heic consolationem vestram: Nos vero habentes victum & vestes, quibus possumus regi, his contenti sumus. Item, sunt voluptuosi quibus dicitur, v. e. vobis, qui deuoratis domos viduarum &c. nos vero utcumque sustentamus. Item, ipsi pugnant & bella inducunt & mandant occidi & incendi pauperes, quibus dicitur, omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit: nos vero ab eis persecutionem patimur propter iustitiam. Item, comedunt panem otiosum, nihil operantes: nos vero manibus operamur. Item, ipsi volunt esse doctores soli, quibus dicitur Matth. XXIII. V. e. vobis, qui tulistis clauem scientiæ: apud nos vero tam femina (priuatim videlicet) quam viri docent, & discipulus septem dierum docet alium. Item, rarus est doctor inter eos, qui tria capitula continuata noui testamenti literaliter sciât corde: apud nos vero rarus est vir & femina, qui textum non sciât vulgariter recitare. Et quia veram Christi fidem habemus, & sanctam vitam & doctrinam docemus omnes nos, ideo scribe & pharisei gratis persequuntur nos ad mortem, vt Christum. Præterea, ipsi tantum dicunt, non faciunt, & alligant onera grauiâ in humeros hominum, sed digito suo hæc non mouent: nos vero omnia facimus quæ docemus. Item, ipsi plus cogunt seruari traditi-

quam hunc auctorem. Licet enim eos sectam appellet, dicit tamen, diuturniorem esse sectam: Aliquos enim dicere, quod durauerit a *Syluestri* episcopi *Romani* tempore, aliquos a tempore apostolorum, & quum omnes aliæ sectæ immanitate blasphemiarum in Deum audientibus horrorem inducant, hanc *Leonistarum*, magnam habere speciem pietatis, eo quod coram hominibus iuste uiuant, bene omnia de Deo credant & omnes articulos, qui in symbolo continentur: solummodo *Romanam* ecclesiam blasphemare & clerum. Num hi igitur fuerunt *Waldenses*, *Qui episcopatum, symbolum apostolicum, omnes sacros ordines, & potestatem magistratus reiecerunt, & approbarunt adulterinos amplexus & promiscuos concubitus agitarunt*; quemadmodum auctor noster (*) eos repræsentat, vocans eos contemtim *nundinatores religionis & pios reformatores sæculi duodecimi?*

ones hominum, quam Dei mandata, ut ieiunia, festa, ire ad ecclesiam, & multa alia, quæ sunt hominum instituta: nos uero tantum doctrinam Christi seruare suademus & apostolorum. Item, ipsi penitentes onerant penis grauissimis, quas nec digito mouent: nos uero exemplo Christi dicimus peccatori, uade iam & noli amplius peccare, & ei per manus impositionem omnia peccata relaxamus & animas transmittimus a morte in celum. Ipsi autem fere omnes animas transmittunt ad infernum.

(*) Index hæretic. p. 78. While they rejected *Images*, &c. as *Popish*, they also run down the Use of *Churches*, decried *Confirmation* with all *Episcopal* Obedience, and would allow no Distinction between a *Bishop* and *Priest*. --- They rejected the *Apostles Creed*, abhorred all *Kinds of Oath*, and taught that the *Magistrate* had not the *Power of Sword*, and that no Man ought to suffer *Death* by the *Sentence* of any *Judge*. But tho' they were so severe against *Priests* and *Magistrates* falling into Sin, they were a great deal more indulging to themselves. For they were so far from mortifying the *Flesh*, that they not only permitted but approv'd of adulterous Embraces, and practis'd promiscuous Copulation. These were some of the *Religion-mongers* and *Pious Reformers* of the twelfth Century. Si

Si auctor noster causam suam ipse defendere iuberetur, culpam omnem in ALEXANDRUM ROSSAEVUM conferret: hic enim doctus auctor ipse est, quem transcripsit. Atqui ALEXANDER ingenue fatetur, narrationes suas se habere ex CAESARE BARONIO, GILBERTO GENEBRARDO, NIC. SANDERO, GVALTERO, ROB. BELZARMINO, VIEGA, FLORIMUNDO RAIMUNDO, GABRIELE PRATEOLO, GREGORIO DE VALENTIA & istiusmodi scriptoribus aliis, qui papicolæ & capitales hostes *Waldensium* pariter & protestantium fuerunt. An ergo auctorem nostrum, de hæresibus scribentem, decebat narrationes suas, lectorum protestantium vsibus destinatas, ex talibus depromere auctoribus, quando vnum & alterum consulere poterat ex tanta multitudine præclarorum scriptorum protestantium, qui res *Waldensium* illustrarunt eorumque memoriam ex suis ipsorum scriptis & confessionibus fidei, quæ certissima religionis eorum documenta sunt, vindicarunt? Equidem satis mirari non possum, qua ratione auctor quispiam ingenuus, qui vel mediocrem librorum & doctrinæ cognitionem habet, eiusmodi censoriæ seueritatis notam hiscè excellentibus confessoribus & testibus veritatis inurere audeat, nulla, ne minima quidem, mentione facta eorum, quæ in istorum hominum defensionem a tot viris eruditis dicta sunt vel dici poterant. Non suspectum reddam auctorem nostrum nomine malorum consiliorum promouendi papatum: audeo tamen dicere, eum vix propiorem & magis compendiarium viam inire potuisse, si id ipsi propositum fuisset, quam mentes eorum, qui longius retro respicere non possunt, quam narrationes illius lumen eis præferant, imbuendo tam aduersis opinionibus de istis viris, quorum tot millia mortem pro vera religione oppetiere, & quidem ob hæc ipsa capita, in quibus protestantes in ho-

diernum vsque diem a pontificiis dissident. Fuit mihi aliquando occasio in libro quodam antehac edito (*) idem illud alium quemdam scriptorem monendi, qui auctori nostro doctrina & ingenuitate longè antecellit. Neque vero umquam audiui, id eum accepisse graviter. Nam historici est, quantum potest, diligentissime perquirere & inuestigare veritatem, inuentamque aliis aperte & ingenue sine fucō & fallaciis tradere. Et idcirco spero, auctorem nostrum hunc grandem errorem emendaturum esse, si opportunitatem habuerit adhuc quiddam de hoc argumento scribendi. Melius omnino tempus impenderit legendis & considerandis libris quorundam ex his excellentibus scriptoribus, ad quos eum remisi, quam colligendis quisquiliis ex ALEXANDRO ROSSAEO vel vllis aliis istiusmodi minus doctis & intelligentibus scriptoribus.

III. VNVM autem adhuc habeo, quod hunc auctorem eiusque lectores moneam: Quod videlicet, dum misellos *Waldenses*, *Albingenses*, *Wicleuitas*, *Hussitas* & *Lollardos* ita aspere tractat, de granibus *Romanensium* siue *Pontificiorum* erroribus in vniuerso indice suo, sub quocumque demum titulo aut denominatione, verbum nullum faciat. Non potest respondere, id ad institutum suum haud directe spectasse: nam ille de modernis æque ac veteribus hæresibus agit. Neque a duce suo heic destitutus est. Nam ALEXANDER ROSSAËVS integram quinquaginta paginarum sectionem in libro suo de hoc argumento habet. Et si hic ea de re dixisset nihil, tamen nouum hæresium expositorem decebat errorum *Romanensium* sub vno alteroue titulo meminisse. Errores eorum tam graves sunt & periculosi, quam plerarumque recentiorum sectarum. Cur igitur in *indice* ipsius locum habent nul-

(*) Scholaistical History of Baptism. Part, I. chap. I. p. 97.

lum? An num transubstantiatio error nullus est? Num idololatria in variis cultus sanctorum, angelorum, imaginum, reliquiarum, hostiæ & crucis speciebus vitium nullum est? Hæresis *Hildebrandina*, vti scriptoribus nostratibus vocatur, hoc est, doctrina de abrogando regibus imperio, annon error est, dignus qui memoretur? Insolentia illa pontificis *Romani*, qua se omnis erroris expertem esse iactat, & vniuersalem potestatem in ecclesiam sibi arrogat, annon digna est censura scriptoris protestantis? An crimen nullum est, clericos ciuilibus magistratus eximere potestate, aut temere atque iniuriose illis imponere calibatam? An nullam habet ista res iniquitatem, quod populis scripturæ sacræ lingua incognita obserantur? Aut, quod illos sacris interesse oporteat, quæ lingua fiant, quam minus intelligant? Aut, quod per sacrilegium altera eucharistiæ specie priuentur? Aut, quod absolutæ necessitati confessionis auricularis sese submittere cogantur? Num nihil damni est ex vsu interdictorum & indulgentiarum? Num missæ priuatæ & solitariæ, doctrina item de igne purgatorio cum multis erroribus aliis, tam innocentes res sunt, vt historicus non facturus sit aliquid, quod sit operæ pretium, si lectoribus suis aliquam eorum notitiam suggererit, eosue, vt ab illis sibi caueant, præmonuerit? Nouit auctor noster, quod res istas plerasque in diuersis *originum* mearum partibus, nactus occasionem, palam impugnauerim, & nouationes magnasque corruptelas esse ostenderim. Potuisset ergo saltem ad hæc epitomes suæ mearumue *originum* partes, vbi eæ tractantur, lectores suos remittere, si illas in collectionibus suis vno obtutu exhibere non libuisset.

VERVM ENIM VERO *Anti-episcopalis*, siue *Presbyterianis* æque fauet atque *Pontificis*. Nam nec istis locum vllum in catalogo suo adsignat. Festinauit, credo, vr-

gentibus operis, nec animaduertit eorum prætermiffionem. Iam vero considerare ipfimum oportet, quod, qui *Waldenfes* nomine reiecti muneris epifcopalis, (quod femper ftudiofe tuiti funt) falfo arguit, filentio iltos prætereire non debuiffet, qui epifcopali auctoritati fele opponunt; quum hoc, tamquam heterodoxiam, quam fibi habent propriam, & a qua *Anti-epifcopales* fiue *Presbyteriani* appellantur, iure ac vere eis adfcribere potuiffet. Non autem hoc folum in *indice* eius deeft, fed defiderantur etiam plura.

SI auctor noster animum induxit perfectum catalogum OMNIVM hærefium, quæ a primis inde christianifmi initiis exftiterunt, præcipuarum item heterodoxiarum, quæ posterioribus temporibus ortæ funt, tradere, debebat multa alia, tam vetufta quam recentiora nomina interponere, quæ vero in indice eius iam deficiunt. Ex primo quidem fæculo defunt; *Thebuliani*, *Cleobiani*, *Dofitheani*, *Gorthæani*, *Merinthiani*: vt ne commemorem de *Dema*, *Hermogene*, *Hymenco* & *Phileto*, *Alexandro* fabro, *Diotrephe* & doctrina *Iefabel*, quorum omnium mentio fit in fcripturis. Ex fecundo fæculo, *Baffus*, nouus difcipulus *Valentini*. Ex tertio fæculo, *Difcalceati*, *Apocartæ*, *Dicartæ* & *Solitarii*, nouæ *Manichæorum* propagines. Ex quarto fæculo, *Mimeï*, *Adelphiani*, *Pfarhyriani* & *Lucianiſtæ*, duo noui furculi *Arianorum*, *Adelophugi*, *Theoponitæ*, *Trifcilitæ* fiue *Triformiani*, *Hydrotheitæ*, *Cyribiani* & *Pytheciani*, nouæ feftæ *Arianorum*, *Gyrouagi*, *Homuncionitæ*, *Ametritæ*, *Psychopneumones*, *Adecerditæ*, *Sarabaite*, fiue *Remboth*, *Paſſioniftæ*, *Nyftages*, *Theophroniani*, *Metagenetæ*, *Sabbatiani* fiue *Protopafchitæ*. Ex fæculo quinto, *Vigilantiani* & *Maſſilienfes*. Ex fæculo ſexto, *Marcianiſtæ* fiue feftatores *Marciani* *Trapezite*, *Tetraditæ* & *Seueriani* cum diuerfis furculis, qui ex illis ſucceuerunt, *Contobaditæ*, *Pauliani*,
Theo-

*Theodosiani, Damianistæ, Petrite, Cononitæ, Corrupticolæ; vna cum erroribus PETRI MOGGI & PETRI GNAPHEI siue FVLLONIS, qui magnum momentum in istius ævi historia faciunt; sicut & praxes Zenonis cum henotico suo, & Anastasii aduersus concilium Chalcedonense. Ex sæculo septimo, IOANNES PHILOPONVS & Esthicosproscopæ. Sæculum octauum celebre fuit ob controuersias inter Iconoclastas & Iconolatrias. Et errores synodi Nicænæ secundæ cum maiore fructu in clariorem lucem proferri potuissent, si auctori nostro placuisset in historia generalium conciliorum lectoribus suis narrare, quam fortiter concilium Francofurtense & alia concilia ac scriptores istius sæculi & sequentium temporum eis sese opposuerint. Sæculum nonum & decimum GABRIEL PRATEOLVS(*), hæreticorum interregnum fuisse dicit & ecclesiæ ab hæreticis infestationibus quietem & cessationem per ducentorum annorum spatium & ultra. Alii ista tempora melius vocant tempora tenebrarum & ignorantiae, vbi inimicus, dormientibus hominibus, seuerit zizania. Neque ipse CAESAR BARONIVS facere potest, quin ex certis rationibus ea vocet, *infelicissima Romanæ ecclesiæ tempora & omnium luctuosissima(**)*, vbi periculum sit, ne quid scandali pu-*

(*) Prateolus in elencho hæreticorum. Hæreticorum interregnum, hoc est, ecclesiæ ab hæreticis infestationibus quies & cessatio, per ducentorum annorum spatium & ultra, sub initium translati imperii ad Germanos: ab anno videlicet 800. quo Carolus, merito magnus dictus, regnare cœpit, vsque ad 1000. & ultra, donec sub Henrici tertii imperio, Berengarius diaconus Andegauanus in Gallia erupit, circa annum 1048. Quod sane Dei optim. max. gratia & fauore, atque sapientum principum sedulitate ac diligentia, in Deumque & christianam religionem propensa sinceritate atque flagranti dilectione, contigisse nemo dubitavit, qui eorundem principum historias diligenter perlegerit.

(**) Not. Quæsiui hæc verba in BARONIO, sub initia sæculi noni & fillus

fillus animo patiatur, si quando videre contigerit abominationem desolationis in templo. Si auctor noster, pro eo ac decebat, scrutatus esset, grande idolum transubstantiationis inuenire potuisset, hisce temporibus formari cœptum in erroribus PASCHASII RATHBERTI, etsi non profus perfectum, nisi aliquot sæculis post in concilio *Lateranensi*. Item semina hæresis *Hildebrandinæ*, herbescencia in temerariis ausibus pontificum horum temporum contra potestatem principum, vsque dum maturescerent sub *Hildebrando* ipso, dicto *Gregorio VII.* Ut plurimum errorum mentionem ne faciam, quos auctor noster tacitus præteriit. In sæculo duodecimo errores inuenire potuisset DVRANDI DE WALDACH, PETRI ABELARDI & GILBERTI PORRETANI, *Coterellorum* etiam & *Populicanorum*, eosque in indice suo interponere. In primis autem sæcula decimum tertium & decimum quartum largam ei suppeditatura fuissent insigniorum errorum segetem, quibus catalogum suum, *Wicleuitarum, Hussitarum, VValdensium & Albingensium* loco, potuisset implere. In decimo enim tertio sæculo errores apparent IOACHIMI abbatis PETRI IOANNIS DE OLIVA & IOANNIS DE PARMA infamis auctoris libri, qui *Euangelium æternum* inscriptus & ad abrogandum euangelium *CHRISTI*, obtentu intro-

decimi sed non inueni. Quæ autem sequuntur, in principio sæculi decimi (tom. X. p. 629. edit. Antwerp. MDCXVIII.) exstant, ubi tamen in antecedentibus BARONIUS aliis verbis in istam fere sententiam de hoc sæculo iudicat. *En incipit, inquit, annus redemptoris nonagesimus, tertia indictione notatus, quo & nonum inchoatur sæculum, quod sua asperitate ac boni sterilitate ferreum, malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum appellari consuevit obscurem. In cuius limine constituti, ad ea, quæ pro foribus adeo flagitiosa nuper contigit aspexisse, antequam progrediamur ulterius, heic lectorem monendo, præfari aliquid necessarium duximus, ne quid scamlali pusillus animo patiatur, cetera.*
du-

ducendi magis spiritualis euangelii *SPIRITVS SANCTI*, compositus est. Septem & viginti errores ac blasphemias, quas monachi mendicantes hoc tempore magnifecerint & probauerint, in hoc libro notauit NICOLAVS EYMERICVS. Sed auctor noster ne necesse quidem habebat hunc EYMERICVM quærere & euoluere. Nam EDVARDVS STILLINGFLEETVS amplam earum recensio- nem exhibet in libro, quem de *fanaticismo ecclesie Romanensis* (*) edidit. Sicut etiam errores commemorat GERARDI SEGARELLI, *Dulcinistarum*, HERMANNI FERRARIENSIS & libri, qui vocatur *Flores S. Francisci* (**), & alius cuiusdam, qui inscribitur *Conformitates vite beati Francisci ad vitam domini nostri Iesu Christi*. Quibus addi possent errores RAYMVNDI LVLLII, DAVIDIS DINANTII & BVGAVRII DE MONTE FALCONE, VNA CUM ERRORIBUS IOANNIS GVIONIS DE MERCVRIA, NICOLAI DE VLTRICVRIA, DIONYSII SOVLECHATI monachi ordinis *Francisci*, IOANNIS DE CALORE, LVDOVICI cuiusdam, & GVIDONIS, monachi *Augustiniani*, cum aliis quibusdam, qui his temporibus condemnati sunt a GVIELMO *Parisiensi* & STEPHANO *Parisiensi*, iuuante & approbante academia *Parisiensi*, & sub calcem quarundam editionum PETRI LOMBARDI, VNA CUM ERRORIBUS huius ipsius LOMBARDI, leguntur, sub hoc titulo, *Articuli, in quibus magister sententiarum communiter non tenetur. Lombard. sentent. Lugd. MDXCIII. 8uo.* HENRICVS SPONDANVS hisce adiungit *Condormientes, Pasto- rellos, GVIDONEM DE LACHA, Humiliatos & Ordinem apostolorum*: Qui omnes in sæculo decimo tertio apparuerunt, præter famosas *Guelphorum & Gibelinorum* disputationes, quæ sequentibus temporibus continuatæ sunt. In sæculo decimo quarto errores deprehenduntur ARNALDI MON-

(*) Fanaticism of the Church of Rome.

(**) The Flowers of St. Francis.

TANERII, ALNALDI DE VILLA NOVA, BERTOLDI DE ROBACK, MARTINI GONSALVI CONCHENSIS, NICOLAI CALABRI, BARTHOLOMAEI IANOVESII, *Bizochorum*, *Fratrum de paupere vita*, *Pseudapostolorum*, IOANNIS DE LATONE, IOANNIS HATONIS, sectæ *Impurorum*, RAIMUNDI DE TERRAGA, AMADEI *Lusitani*; *Albatorum*, qui cum magna sanctitatis suæ admiratione omnes partes *Europæ* peragrarunt; *Templariorum*, quorum ordo in concilio *Vienensi* extinctus est; nouorum *Sabellianorum* in *Hispania*, qui ex hypothese transubstantiationis statuerunt, eucharistiam esse *PATREM, FILIUM & SPIRITUM SANCTVM*; errores FRANCISCI CECCHI, astrologi *Italici*; Litigiosæ disputationes inter GREGORIVM PALAMAM, & IOANNEM CANTACVZENVM ab vna parte, & BARLAAMVM atque GREGORIVM ACINDYNUM ab altera parte, de lumine *Thaboritico*; Reuelationes *S. Brigittæ* & *S. Catharine* pro immaculata *Marie* virginis conceptione & contra hanc ipsam; controuersia de eadem materia inter *Dominicanos* & *Franciscanos*; & ferociores contentiones horum ordinum de paupertate *IESV CHRISTI*, de quibus EDYARDVS STILLINGFLEETVS in *fanaticismo, ecclesie Romanensis* & auctor *mysterii Iesuitismi* fuse disputant. Et hisce ad di poterant errores pontificis IOANNIS XXII, qui nonaginta ei adscribuntur a populo nostro, GVILIELMO OCCAM, propter quod ipse cum amicis suis IOANNE PARISIENSI, IOANNE DE POLIACO, PETRO DE VINEIS, IOANNE DE IANVINO & MARSILIO DE PADVA cum multis aliis hærescos insimulantur, re ipsa imperialem potestatem contra populum firmissime adferentes. Quorum tractatum collectio reperiri potest in MELCHIORIS GOLDASTI *monarchia imperii Romani, seu de iurisdictione & potestate imperatoris & papæ, per varios auctores* 3 vol. Hanou. MDCXII. fol.

— SAECVLO decimo quinto occurrunt litigiosæ illæ disputationes inter concilia *Constantiense* & *Basileense* ab

vna,

vna, & concilium *Florentinum* ab altera parte, de eo, an pontifex *Romanus* errori obnoxius & conciliis generalibus superior sit? Error concilii *Constantiensis* in eripiendo multitudini calice; error concilii *Basileusis* in stabiliendo dogmate de immaculata conceptione *S. Mariæ* virginis. Errores item AVGVSTINI DE ROMA, IOANNIS PARVI, FRANCISCI GEORGII VENETI, LAVRENTII VALLAE, instauratoris *Sabellianismi*, NICOLAI MACHIAVELLI, MATTHAEI PALMERII, PETRI DE ARANDA, *Fanaticorum Sueuensium*, MATTHAEI TIVERTINI *Enthusiastæ Franciscani*, *Tympanistæ Germani*, & sectæ sic dictorum *Opinionistarum*: Ut ne mentionem faciam HENRICI HARPHII, cuius errores, quia tantum ab *indice Romano* damnati sunt & expurgati, magis dubiæ naturæ sunt. Fuit etiam ineunte hoc sæculo quidam VINCENTIVS FERRERIVS, *Catalanus*, ordinis prædicatorum, qui iam pro insigni sancto habetur ab HENRICO SPONDANO & CAESARE BARONIO aliisque ecclesiæ pontificiæ scriptoribus. Fuit autem aliquando tempus, vbi hæreticus declaratus est a NICOLAO EYMERICO, hæreticæ pravitatis inquisitore, eo quod *Iudam* proditoris ad salutem pœnituisse, statuerit. Quibus addi possent errores QVADRIGARTII & MVNERII, damnati a schola *Parisiensi* an. MCCCCXLII & MCCCCLXX.

DE sæculo decimo sexto non multum temporis effluxit, antequam HVLDERICVS ZWINGLIVS & MARTINVS LVTHERVS ecclesiam reformare cœperunt: tamen in hoc breui interuallo auctor noster notare potuisset HERMANNVN RISSVICVM, *Fossarios* in *Bohemia* & PETRVN POMPONATIVM in *Italia*, qui publice contra immortalitatem animæ disputavit. Et si addidisset THOMAM DE VIO, hoc est, CAIETANVM cardinalem, auctoritate id fecisset GABRIELIS PRATEOLI & AMBROSHI CATHARINI, qui librum ex instituto aduersus *Caietanum* scripsit, in quo ei plus du-

centos errores tribuit, ex quo libro excerpta quaedam leguntur apud MATTHIAM FLACIVM ILLYRICVM, *de controversiis religionis papisticae*, p. 138. *Basil.* MDLXV. 410.

DEVENIMVS iam ad tempus *Reformationis*, vbi auctoꝝ noster multas adnotauit sectas & heterodoxias, multo autem plures praetermisit notatu omnino dignas. AMBROSIVS CATHARINVS, qui CAIETANVM condemnat, errores quoque ipsemet habet ab aliis notatos. ANTONIVS SOTOMAIOR in indice suo quosdam eius libros legi vetat, iubetque expurgari. Quæri autem potest, vtrum hoc factum sit ob errores eius vere tales, an solum ob opiniones, ad partes protestantium inclinantes. Nam opinio eius de statu quodam post huius mundi finem in noua terra inter cælum & orcum intermedio, pro illis, qui non ita boni fuerunt, vt in cælum admitti possint, nec tam mali, vt ad orcum damnandi sint, error est qui meruisset, vt ab auctore nostro obseruaretur. De *Anabaptistis* loquitur, at confuse & permixte, quum alii eos ad minimum in quatuordecim sectas, pro diuersis suis dogmatibus, dispertiant, nimirum in *Muntzerianos*, *Apostolicos*, *Separatos*, *Catharos*, *Silentes*, *Enthusiastas*, *Liberos*, *Adamitas*, *Ilutitas*, *Augustinianos*, *Beuckeldianos*, *Melchioritas*, *Georgianos* & *Mennonistas*. Nonnulli hisce addunt *Pastoricidas*, *Nudipedes*, *Manifestarios*, *Clanculãrios*, *Baculares*, *Batzemburgicos*, *Pacificos* & *Sanguinarios*. Auctoꝝ noster quorundam ex illis meminit sub suis ipsorum titulis, maximam autem illorum partem omisit. Debat etiam *Anabaptistas Anglicanos* ab aliarum regionum *Anabaptistis* distinguere, quia a multis illorum opinionibus abhorrent. De *Antitrinitariis* loquens dicit, eos esse propagines veterum *Arianorum* & *Samosatenianorum*, in stirpem eorum inſitos, a MICHAELE SERVETO. Quum tamen SERVETVS non fuerit *Arianus* nec *Samosatenianus* sed instaurator *Sabellianismi*, in quo

quo sectatorem habuit BARTHOLOMAEVM KECKERMANNVM & plures alios, quos nusquam tam seuera censura vexat. Auctores recentioris *Arianismi* fuerunt VALENTINVS GENTILIS, GEORGIVS BLANDRATA, GREGORIVS PAVLI, MATTHAEVS GRIBALDVS, FRANCISCVS DAVID, IOANNES PAVLVS ALCIATVS, IOANNES CAMPANVS, & LAELIVS SOCINVS, FAVSTI SOCINI patruus, de quibus auctorem nostrum sub diuersis eorum titulis differere oportebat distinctius. Attingere etiam, breuiter saltem strictimque, debuisset errores IVLII CAESARIS VANINI, ANDREAE CAESALPINI & THOMAE HOBESHII, qui in eadem, qua BENEDICTVS SPINOSA, fuerunt classe. Operæ quoque pretium fuisset lectorem docere, quæ singulares & heterodoxæ opiniones fuerint ARCHERI, qui, inter alia in res diuinas contumeliosa dicta, Deum auctorem esse peccati publico scripto docuit, quamobrem a theologorum ordine castigatus. & liber eius per carnificem an. MDCXLV. combustus est. Notare etiam debuisset errores IACOBI BOEMII & ANTONIETTAE BOURIGNONIAE (contra quos D. COCKBURNIVS scripsit) HIERONYMI ITEM CARDANI, STEPHANI CURCELLAEI, SIMONIS EPISCOPII & IACOBI ARMINII; & errores HVGONIS GROTHII, posteaquam consilium cepit comprehendendi mitioremque in partem interpretandi & *Pontificiorum* & *Socinianorum* dogmata, quod in vltimis eius scriptis manifesto apparet; Errores quoque EDVARDI HERBERTI DE CHERBVRY; Nouam hæresin *Iesuitarum*, vt ipsi *Iansenistæ* eam vocant, qui pontificem *Romanum* omni errore immunem statuunt, non solum in rebus fidei, sed rebus etiam facti, & potestatem ei tribuunt deturbandi de folio principes & subiectos absoluendi a sacramento debitæ illis fidelitatis. Quæ doctrina passim occurrit in scriptis ROBERTI BELLARMINI contra GVILIELMVM BARCLAIVM & WIDDRINTONEM

sub nomines SCVLKENII, & in MARTINO BECANO, & IOANNE MARIANA, FRANCISCO SVAREZIO, IOANNE AZORIO, EMANVELE SA & compluribus aliis, quorum librorum nonnulli vna cum libro BARONII *Parisiis & Mantue Carpeianorum* per carnificem publice combusti sunt. Hisce addi potuisset noua doctrina *Iesuitarum* moralis, satis fufe exposita in libris, qui inscribuntur, *litteræ prouinciales de morali & politica Iesuitarum disciplina*; præcipue desumpta ex ANTORIO DE ESCOBAR, VINCENTIO FILLICIO & aliis istiusmodi scriptoribus. Doctrina item de probabilitate, defensa a IOANNE CARAMVELE, quæ viam aperit effrenatæ licentiæ, quo nomine damnata & notata est in ipso *Romano indice*, sub hoc titulo: *IOANNIS CARAMVELIS apologema pro antiquissima & vniuersalissima doctrina, de probabilitate prorsus prohibetur*. Exstant etiam non minus quadraginta quinque propositiones theologiæ casuisticæ *Iesuitarum*, ex quibus hæc doctrina de probabilitate vna aliqua est, damnatæ duabus, vt vocantur, bullis *Alexandri VII.* sub calcem *Romani indicis*, quæ in auctoris nostri collectione interponi potuissent. Sicut & censure supremæ curiæ *Parisiensis* & scholæ, quam *Sorbonam* vocant, in propositiones ANTONII SANCTARELLI an. MDCXXVI. quibus potestatem deponendi reges pontifici *Romano* adferere conatus est: Censura modo dictæ scholæ in *Iesuitas* an. MDCLXI. quod papam eadem gaudere docuerunt infallibilitate, qua gaudeat *IESVS CHRISTVS*, in rebus facti non minus quam iuris. Censura item scholæ *Sorbonice* an. MDLXI. in alium auctorem, quod adfirmavit, papam habere potestatem decernendi de hæreticorum principum dominiis, & absoluedi subiectos a sacramento fidelitatis. Quæ omnia inueniuntur in libro, inscripto *The pernicious Consequences of the new Heresy of the Jesuits*. EDMVNDVS quoque RI-

CHERIVS censuram nobis exhibet *Sorbonæ* in quemdam LUDOVICVM COUBANT, quod statuerit, episcopos auctoritatem suam non habere proxime a *IESV CHRISTO*, sed a papa *Romano*: Et aliam, in LUDOVICVM CELLOTIVM, quod concilia auctoritatem a solo papa habere docuerit: Et aliam, in FRANCISCVM GUILLOU, & rursus aliam in IACOBVM VERNANTIVM ob easdem adsertiones; præter censuram SANCTARELLI *Iesuite*, quæ heic etiam memoratur. RICHER. *Vindic. doctrinæ scholæ Parisiensis*. In alio libro RICHERII *de potestate papæ in temporalibus* decreta senatus *Parisiensis* habemus contra TANQUERELLVM, PERRONIVM cardinalem & BERNARDINVM CASTORIVM ob publicatam infamem illam bullam pontificiam *de cena domini*, & aduersus IOANNEM CASTELLVM ac FLORENTINVM IACOB & RAVAILLACVM, qui *Henricum IV* regi *Galliæ* interfecit, inductus illo dogmate de potestate deponendi principes hæreticos; Decreta etiam contra ROBERTVM BELLARMINVM, MARTINVM BECANVM & SCVLKENIVM, hoc est, BELLARMINVM ipsum & FRANCISCVM SVAREZIVM, ob varios ac perniciosos libros, quos de eodem argumento ediderunt. Quorum omnium recensio auctoris nostri catalogo recentiorum heterodoxiarum ornamento fuisset. Porro, si EDVARDI STILLINGFLEETI inspexisset librum *de dissidiis cleri Romani* (*), præter schismata paparum in prioribus sæculis eorumque contentiones cum imperatoribus de potestate temporali, & mutuas dissensiones inter ordines monasticos, distincta narratione ibi expositum videre potuisset, quanto conatu studioque *Iesuitæ* potestati & iurisdictioni episcopali sese opposuerint, in libris NICOLAI SMITHI & THOMAE a *IESV*; qui libri primum ab archiepisco-

(*) Of the Divisions of the Roman Clergy.

po *Parisiensi*, deinde a *Sorbona* & tandem ab episcopis *Galliae* in conuentu *Parisis* habito, sub censuram vocati & damnati sunt. Hisce subiungere potuisset libros, quos *Iesuitae* sub fictis nominibus HERMANNI LOEMELII & EDMUNDI VRSVLANI ediderunt, & censuram symboli apostolici ad vertendas in ludibria censuras *Parisienses* publicatam. Item, quomodo illis denuo responderit FRANCISCVS HALLERIVS, ISAACVS LVDOVICVS DE MAISTRE & PETRVS AVRELIVS, qui ostenderunt, hasce doctrinas a *Iesuitis* defendi: „*Quod ordo episcopalis non sit, necessarius ad essentiam particularis alicuius ecclesiae; Quod dignitas episcopalis non sit iuris diuini; Quod confirmatio dari possit sine episcopis; Quod ordo monasticus perfectior sit ordine episcopali; & quod sic dicti regulares exempti sint ab episcoporum iurisdictione.* Et quidquid *Romae* contra hasce doctrinas factum sit, eo tantum spectasse, vt vtriusque partis libri supprimerentur; eaque de re doctores *Parisienses* grauiter conqueri, quod tales indignitatis & offensionis pleni ac seditiosi libri, quales sint hi *Iesuitarum*, eadem *Romae* gratiam incant quam censura episcoporum *Galliae*; quod profanae eorum & impiae censurae symboli apostolici nulla offensionis nota inuisa sit eorumue criminacionibus, quando episcopos & theologos contumeliosissimis nominibus appellent ipsosque veritatis ac pietatis inimicos esse dicunt, „ Si auctor noster ea etiam, quae in dicto libro *Stillingfleetiano* aliquanto post sequuntur, oculis perlustrasset, deprehendere potuisset, quam immani & barbara ratione *Arnandum Guerrerum*, insularum *Philippinarum* episcopum, tractarint, quia in synodo quadam eos condemnauerat, eo quod omnia agere ausi essent, inconsulto episcopo & insuper habita illius iurisdictione. Item quemadmodum se gesserint aduersus episcopum *Angelopolitanum* in *America* ex eadem prorsus

sus ratione: Et, quam horrenda in catechesi eorum, quam recens conuersis in *China* dare soliti sint, continentur, a congregatione de propaganda fide *Romæ* ann. MDCXLV. damnata propositionibus septendecim. Summa institutionum eorum hæc erat: *Pauca loqui de Christo crucifixo, sed hanc parui momenti & minus dignam consideratu circumstantiam doctrinæ christianæ, quam fieri possit, diligentissime celare; omnibus & iisdem ritibus uti, quibus utantur idololatræ, modo ut omnem eorum cultum ad Christum & sanctos dirigant; Non magnopere angi de ieiunio, pœnitentia, confessione, & participatione eucharistiæ, nec de seueritate respicientiæ & mortificationis.* Nonne hi tam perniciosi errores sunt, quam vlli eorum, qui in hisce posterioribus sæculis apparuerunt? Nonne igitur digni erant, qui in modernarum heterodoxiarum legerentur catalogo? ALPHONSUS DE VARGAS quatuor libros contra illos in vulgus edidit, qui inscribuntur:

Relatio ad principes christianos de stratagematis & sophismis politicis societatis Iesu ad monarchiam orbis terrarum sibi conficiendam.

Sedis apostolicæ censura aduersus nouam, falsam, impiam & hæreticam societatis Iesu doctrinam super in Hispania publicata.

Iesuitarum fidei symbolum velut canticum nouum.

Actio hæresis in societatem Iesu.

AT ENIM VERO auctor noster multas alias heterodoxias silentio præterit, dignas omnino, de quibus docerentur lectores. Cuiusmodi sunt errores IOANNIS DEE & KELLEY, de conuersatione cum angelis, publicati a MERICO CASAVBONO, *Londini* MDCLIX. Errores THOMAE MONETARI & CHRISTOPHORI SCHAPLERI: *Nicodemitarum*, contra quos scripsit IOANNES CALVINUS: NICOLAI DRABICII *Enthusiastæ Germani*:

Bingh. O. E. Vol. X.

g

IA-

IACOBI BROCARDI, prophetae apocalyptici, damnati in synodo protestantium *Rupelle* an. MDLXXXI. PAVLI GREBNERI vatis *Sueci*: IOANNIS FRANCISCE BORRI: BERNARDINI OCHINI, THEOPHILI ALTHEI, & libri, qui vocatur *Polygamia triumphatrix*, IOANNIS MILTONII, CORNELII VYTHAGII aliorumque defensorum polygamiae & diuortiorum: *Paionismus* profligatus a FRIDERICO SPANHEMIO in elencho. ERRORES GVILIELMI POSTELLI, P. SIMONIS, *Schwenckfeldianorum*, VINCENTII VIVIANI *Itali*, CONRADI VORSTII, *Weigelianorum* & *Paracelsianorum*, sic dictorum novorum prophetarum *Germaniae*, quorum blasphemiae videri possunt in epistola dedicatoria, quam theologiae suae praemisit MARCVS WENDELINVS, & apud IOANNEM HORNBECKIVM, THEODORVM THVMIVM & BECKMANNVM, qui ex instituto contra eos scripserunt.

HISCE addi opportune potuisset relatio de novis prophetis in *Anglia* nostra, qui non multis abhinc annis maximum strepitum dederunt; & de *Masonitis* paullo ante illos, nec non de *Rationalistis*, *Latitudinariis*, *Libere cogitantibus* & de *Vnionistis*, qui doctrinam papistarum & protestantium, recte quidem repraesentatam, vnam eandemque esse dicunt; cuiusmodi fuit DAVENPORTVS, alias dictus SANCTA CLARA, IACOBVS BENIGNVS BOSSVETVS, *Condomiensis* primum postea *Meldensis* episcopus, & alii istiusmodi reconciliatores & expositores fidei. ERRORES IOAN. TOLANDI, AS GILII & libri, qui inscribitur *Iura ecclesiae christiana* (*), iure suo in auctoris nostri *indice* locum habere potuissent. Ita quoque diversae *Fanaticorum* sectae in vltima rerum confusione ab an. MDCXL ad an. MDCLX. *Vanistae*, siue discipuli HENRICI VANI; Noui *Bæmislæ* auctore IOANNE POR-

(*) *The Rights of the Christian Church.*

DAGIO; Sectatores ROBERTI GELLI, PARKERI & AVGVSTINI GIBBONII; LVDOVICVS MOLINAEVS, LEVELLERS & multi alii, qui describuntur in EDVARDI *gangrena & reliquis Baxterianis* aliisque consimilibus huius æui relationibus.

AUCTOR noster fortassis sibi ipse iam persuadere incipiet, plus a quo sese breuitati seruisse, & nimia prætermisisse in breui sua *omnium* præcipuarum hæresium, quæ ab initiis inde christianismi exstiterunt, recensione; quum tot ex antiquis pariter & recentioribus reliquæ sint, quas non tantum non recensuit, sed ne nominauit quidem aut leuissime attigit. Si dixerit, non opus fuisse; Respondeo, ita est, vt ipse dicit, respectu habito ad opus, in quo tum occupatus erat. Quum autem semel id ipsum suscepisset, promissa debebat perficere & operam dare, vt liber responderet titulo. Sed hoc forte fieri non potuit, nisi magnum aliquod volumen de hoc argumento conscriberet. Tunc autem illud seorsum edendum fuisset, atque ita epitome eius tanto minoris iam constaret essetque commodior. Pauperes eius lectores antiquas hæreses ex AVGVSTINO *de hæresibus* tutius & minore sumtu cognoscere potuissent. Libellus enim *Oxonii* seorsum excusus & vno denario (*) venalis est. Quod autem ad modernas sectas attinet, eæ nihil faciunt ad institutum explicandæ antiquitatis, adeoque hac occasione potuissent prætermitti.

DE HISTORIA autem octo conciliorum generalium, in qua longissimus est, ita censeo, potuisse hac non minus quam illa superfederi. Nam auctor nouissimus libri, qui vocatur *Vade mecum clericorum*, in volumine secundo in eiusmodi lectorum gratiam canones tam *uniuer-*

(*) Six penny Book.

salis quam *Romani* & *Africani* codicis, ad annum vsque DCCLXXXVII enarrauit. Quem librum dicere ausim in pauperrimi cuiusque clerici manibus fuisse ante, quam auctor noster, magna permotus misericordia, eis opitulari animum induxit. Si quid in rem praesentem facere voluisset, non debuisset actum agere, sed breuem eis tradere recensioem istorum conciliorum *Latinorum*, quae ab ante memorato auctore non attinguntur, saepissime autem adlegantur in meis *originibus*. Quam ob causam alphabeticum & chronologicum eorum indicem dedi, quum sint centum circiter & viginti, vna cum numero canonum, qui in eis continentur. Quod pro instituti mei ratione satis est.

VNIVERSVM etiam opus generali rerum suppleui indice; voluminibus, libris, capitibus, sectionibus & paginis distincte adnotatis. Addidi etiam catalogum auctorum, quos in elaborando opere a principio ad finem vsque consului. Meditabar animo alium quoque indicem subnectere istorum auctorum, quos nec videndi nec evoluendi mihi copia fuit, qui tamen magno vsui illis esse possunt, qui in hoc antiquitatum ecclesiasticarum studio longius progredi cupiunt: Quia vero auctor noster ad repetendos labores meos me vocat, & impellit, vt sim mei ipsius epitomator,

- - - (*Donatum rade reposcit,*

Atque iterum antiquo tentat me includere ludo.)

ad commodiorem id occasionem differo: optans lectori interea tantam voluptatem, delectationem & utilitatem in legendis sine labore his collectionibus, quantam ego, magno quidem permixtam labore, in excerptis digi-
rendisque illis percepi.

ADDITAMENTVM.

AD maius antiquitatis ecclesiasticæ incrementum, si qui validi, docti, sollertes & iudicio pollentes iuvenes ad hanc potissimum rem sese applicare velint, multum profuerit, si sequentia opera conficiantur ab eis, quibus librorum vsus & otium suppetit, maxime in academiis.

- I. Supplementum ad meas *origines*, in libro quodam rituum miscellaneorum: ad quem componendum, si per diuinam gratiam melius valuero, ego ipse alacer atque lætus adgrediar, tamen id in minimis iam pono eorum, quæ desiderantur.
- II. Commentarius catholicus in scripturas, quem doctus quidam & diligens scriptor iam inchoauit, in eoque conficiendo animum occupatum habet.
- III. Systema theologiæ catholicæ, ex ipsis veterum scriptorum effatis concinnatum; cuiusmodi *Theologia dogmatica* DIONYSII PETAVII & LVDOVICI THOMASSINI inter *Romanenses* est.
- IV. Systema theologiæ practicæ seu moralis & casuisticæ: Cuiusmodi quiddam faciendi occasionem habui, quod ad grandia crimina contra decalogum attinet, quæ sub disciplinam cadunt ecclesiæ. Perfectum autem opus in hoc genere, quod de omnibus virtutibus, vitiis & quibusuis casibus practicis agat, amplius ac diffusius, magnoque vsui concionatoribus & theologiæ moralis doctoribus fore video.
- V. Editio canonum, conciliorum, *Græcorum & Latinorum*, quæ iustæ auctoritatis & fidei sit, & ex ipsis vetustatis fontibus adornata. Versiones enim & epitomæ etsi quodammodo vtilis sunt indoctis, hominibus tamen, vera doctrina & iudicio præditis, non faciunt satis,

qui ad ipsos semper fontes amant recurrere. *PETRVS ALLIXIVS* aliquando hoc ipsum molitus & singulari benevolentia ac liberalitate patrum conscriptorum supremi senatus Magnae Britanniae fructus est, qui, uti ego quidem certior factus sum, extraneae chartae usum sine vectigali ipsi concesserunt, & tamen conatus eius hac vel illa ratione irritus factus est. Acta conciliorum, quae a canonibus differunt, longiora sunt, quam ut in tali editione interponi possint: Canones autem ipsi, uti in ipsis fontibus *Graece & Latine* habentur, duobus mediocribus voluminibus in forma, quam vocant, quarta comprehendi possent. Quod studiosis modica pecunia instructis plurimum utilitatis adlaturum esset, si potissimum magnorum, viginti vel triginta numero, voluminum conciliorum partem haberent, in manus sibi fideliter & vili pretio traditam: quum iam eiusmodi conciliorum editiones, qualis est illa *PHILIPPI LABBEI*, vix per integram aliquam dioecesim inuenias, praeterquam in bibliothecis cathedralibus aut ecclesia quadam collegiata, ubi paucis, qui ad euoluendum eas propensi sunt, sine labore & sumtu aditus datur, nisi quis forte in vicinia degat, quod per diuinam providentiam mihi contigit, sine qua opportunitate nullam unquam partem conficere potuissim operis, quod iam, quae Dei est gratia, absolui.

VI. Historia persecutionum & passionum priscorum martyrum, ex authenticis eorum actibus & probatis historicis extracta, sine spuris additamentis ineptorum scriptorum, *legendarum & incertorum martyrologiorum* posterioris aevi. Ego aliquando ad hoc ipse me applicavi, & multa hanc in rem per annum unum & alterum legi, tamquam exhortationes pomeridianas, aptas ad alendum zelum & constantiam in religione, in eccle-

ecclesia mea parochiali. Aliæ autem occupationes id attentatum deferere me coëgerunt. *THEODORETI RVINARTI acta primorum martyrum sincera & selecta*, & *ANTONII PAGI critica in annales CÆSARIS BARONII* singulari v-
 fui forent ei, qui istiusmodi opus denuo adgredi vel-
 let & ad exitum perducere. Ita quoque liber *IOANNIS MEISNERI de persecutionibus & martyriis christianorum ve-
 terum*; *CHRISTIANI KORTHOLDI de persecutionibus ecclesiæ
 primitivæ, sub imperatoribus ethnicis*; & *ANTONII Gallonii
 de SS. martyrum cruciatibus*, quos in prolegomenis ad hi-
 storiam litterariam laudat *GVILIELMVS CAVEVS*. Dissertatio
HENRICI DODWELLI in Cyprianum duodecima ad
 exponendas causas fortitudinis primorum martyrum
 longe est accommodatissima: Undecima autem de
paucitate martyrum non alio facit, nisi vt ostendat, quid
 vir aliquis magnus de mala quadam causa possit di-
 cere, & argumentari plausibiliter in leuibus ac falso
 fundamento innixis rationibus, a qua autem re huius-
 ce operis molitor sibi caueat oportet, diligenterque
 consideret, quæ contra eam dixit *RVINARTVS*.

VII. HISTORIA hæresium, heterodoxiarum & schisma-
 tum, quæ, quidquid hanc in rem tentatum fuit, num-
 quam ita perfecta apparuit, vt quis in ea satis acqui-
 escere possit. *GVILIELMVS CAVEVS* lectoribus suis no-
 mina auctorum, qui de hoc argumento scripserunt,
 recitat: Tandem vero his notatu dignis verbis con-
 cludit: *Hæc tamen aliisque plurimis, qui addi poterant, non
 obstantibus, opus accuratum de hereticis, præcipue antiquis, de-
 que eorum ortu, progressu, adfinitate, dogmatibus, duratione,
 merito adhuc inter desiderata habendum est.* Quam obser-
 uationem recte se habere, animaduersiones, quas in re-
 centissimum quemdam huius generis auctorem modo
 feci, plane demonstrare existimo. Multa plura de hoc
 argu-

argumento dicere poteram, sed quæ iam innui, ea homini sapienti sufficiunt, qui ad tale opus edendum animum suum adiecerit.

VIII. Denique, Supplementum ad hos magnos & incomparabiles scriptores *CAVEVM* & *DV PINIVM*, quorum vterque tam eximiam historiam scriptorum ecclesiasticorum edidit. Vix quidquam in hoc genere tam perfecte præstari potest, quin multa consideratione digna addi possint. Expectavit orbis eruditus adhuc tertium volumen a *CAVEO*, atque ita fortassis reliquorum hominum omnium laboribus superfederali posset; Antequam autem illud appareat; dicere audeo, multos auctores occulto latere & a plerorumque conspectu penitus esse reconditos. Et hoc satis est ad declarandum, esse hoc argumentum, quod ad maiorem perfectionem prouehi possit. Præterea autem hæc res eo etiam prodesset, ut variorum historicorum aliorumque scriptorum notitia in lucem proferretur, quorum testimonia causam protestantium confirmarent, & contrarias ecclesiæ *Romanensis* corruptelas refellerent.

QUANDO iam huius rei mentionem feci, duo vel tria adhuc addam, quæ maximo vsui ecclesiæ forent, si ab hominibus industriis & intelligentibus conficerentur, licet ad antiquitatem non spectent.

1. Dissertatio de *Romanis indicibus* librorum prohibitorum & expurgatorum, ostendens rationes, ob quas inquisitores tam sollicitè eos prohibeant & expurgent. Persuasus sum, hac ratione insignem catalogum testium veritatis contra manifestos ecclesiæ *Romanensis* abusos & corruptelas ex domesticorum scriptorum confessionibus adornari posse ipsius.

2. Nouum opus breuium adnotationum marginalium in sacrum codicem, explicantium tantummodo difficultates maxime obuias, quæ vulgares lectores demorari possunt. Eruditi satis adnotationum habent, quæ istarum vicem suppleant. Videtur autem aliquid istius generis deesse pro lectoribus indoctis. Cohortatus sum aliquando doctos amicos ad hocce opus, quibus forte postea aliud quoddam vtile negotium demandatum fuit: Et nisi idem mihi contigisset, attentassem non nihil huiusmodi in indoctæ multitudinis gratiam, cui scripturas sacras legere licet, sapius tamen admicula ad earum intelligentiam desunt. Cui rei remedium adhiberi posset, si vel aliquid lucis adfunderetur versioni, vel obscura quædam phrasis aut antiqua consuetudo explanaretur, a qua sacri sermonis sensus sapissime pendet, cum aliis eiusmodi viis scripturas ad captum vulgi accommodandi.
3. Usque dum hoc efficiatur, breuis expositio istorum modo capitum, quæ tanquam aptæ lectiones de veteri testamento recitantur, vulgi captui & rudioribus lectoribus conducere posset ad instituendas meditationes in hæc scripturæ partes, quas ecclesia in ædificationem & institutionem eorum selegit, & quæ alicuius lucis & ducis maxime indigere videntur, vt finem, quem sibi præfixum habent, obtineant. Nisi me fallit animus, tale opus vidi, a *COOPERO* episcopo superioribus temporibus elaboratum. Sine autem illud hunc vel alium quempiam auctorem habeat, ego tale quiddam, sapienter quidem factum, opus generatim vtile ad istum finem, qui intenditur, habitum iri existimo. E- quidem *possibile*, siue explicationibus epistolarum & euangeliorum, nec non vberioribus adnotationibus in

vetus & nouum testamentum abundamus: Sed breues istæ explicationes, quarum memini, multo magis necessariæ sunt; atque hoc ipsum satis valet ad negotium illud pio & religioso cuidam auctori commendandum.

QVIDQVID contra hæc omnia maxime opponi potest, hoc est, quod vnumquodque eorum maius sit, quam vt aliquis per se solus id suscipere possit atque perficere. Idem illud contra me & *origines* meas obiectum esse memini, quum primum earum volumen publicassem. Gratiarum autem ago Deo, qui mihi hoc dedit, vt istam obiectionem ipse confutarim, & demonstrarim publice, magna & laboriosa opera non semper ita formidolosa esse, vti quidem esse creduntur. Exiguum aliquod specimen hac in re dedi, quid industria vnus cuiusdam hominis valeat, cui nec summum ingenium sit, nec firmissima corporis constitutio. Et quum periculum mei ipsius fecerim, decentius & liberius has res aliis possum commendare, qui ad eas suscipiendas idonei sunt. Dum autem hoc dico, non quosuis audaculos, vt ita loquar, empiricos in theologia & historia ad edenda istiusmodi opera incitatos volo, ad quæ, vel ob cognitionis inopiam vel defectum iudicii, nullo modo idonei sunt. Ad omnes istos monitum illud poëtæ spectat:

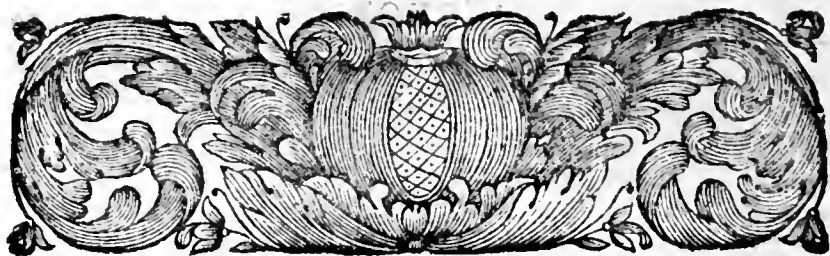
*Sumite materiam vestra, qui scribitis, equam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.* - - -

Quæ regula si negligatur, multo plura damna quam comoda ex eiusmodi conatibus existunt. Istorum enim hominum scripta eo tantum valent, vt confundatur doctrina, & res peiore loco relinquuntur, quam in quo deprehensæ sint. Testatur id quotidiana experientia cum
rei

rei litterariæ pariter ac religionis detrimento. Quidquid igitur excitationis gratia dixi, non ad istos, sed ad intelligentes, sollertes, modestos & doctos homines spectat, quibus nihil nisi par eruditioni animus deest, vt ipsos eo adducam, vt res vtilis in ecclesiæ gratiam agendo diuinæ gloriæ euadant instrumenta. Ecclesiæ nostræ nunquam defuerunt eiusmodi magna & illustria ingenia, nec illi vniquam ea defore confido, ad veritatem cum omnibus doctrinæ & eruditionis subsidiis proponendam, conatusque omnium religionis hostium, qui istam vel aperte oppugnant, vel fundamenta illius suffodiunt clandestine, reprimendos.

DEVS omnia feliciter succedere iubeat eis, quibus facultas est & voluntas magna & vtilia opera, ad pietatis & religionis incrementum, suscipiendi, & ruinosam murorum ecclesiæ labem aduersus omnes veri rectique hostes propugnandi.

ΣΥΝΟΧΙΣ.

LIBER VICESIMVS TERTIVS

De ritibus funebribus, siue de consuetudine & ratione sepeliendi mortuos in ecclesia antiqua.

CAPVT PRIMVM

De cœmiteriis, siue locis sepulturæ; vbi simul disquiritur, quomodo & quando consuetudo sepeliendi mortuos in ecclesiis primum inducta sit.

- §. I. Cœmiterium commune nomen loci sepulturæ & ecclesiæ.
Quomodo hoc factum pag. 1
- §. II. Nulla loca sepulturæ in oppidis vel in ecclesiis per tria priora secula 3
- §. III. Sed vel in monumentis, in publica via erectis, vel in fornicibus & catacumbis, in campis subterraneis 8
- §. IV. Sepelire intra ciuitates & ecclesias ab imperatoribus christianis interdictum per subsequuta aliquot secula 12
- §. V. Primus gradus ad humanitatem intra ecclesias ædificatio ecclesiarum super sepulchris martyrum in agris, vel translatio reliquiarum eorum in ecclesias oppidanæ 15
- §. VI. Proximus gradus, sepultura regibus & imperatoribus in atrio

- atrio, *sue porticu & exterioribus ædificiis ecclesiæ concessa* pag. 16
- §. VII. *Tum populus sæculo sexto in atrium, non autem intra ecclesiam, admitti cœptus* 17
- §. VIII. *Atque intra hoc temporis intervallum regibus, episcopis, ecclesiarum conditoribus, aliisque viris primariis per leges quasdam locus sepulturæ concessus in ecclesiis* 19
- §. IX. *Res denique arbitrio relicta episcoporum & presbyterorum, quos in ecclesiis sepeliri aut non sepeliri oporteret. Hereditariæ sepulturæ sæculo nono nondum permisse, sed per decretales papales demum inductæ* 21

CAPVT SECVNDVM

Aliæ quædam obseruationes de loco, ratione & tempore sepeliendi.

- §. I. *Consecratio cæmeteriorum non adeo antiqua* 23
- §. II. *Sanctitas eorum ex alia ratione oriunda, non ex formali ipsorum consecratione* 24
- §. III. *Modus exornandi sepulchra diuersus inter ethnicos & christianos* 25
- §. IV. *Differebant etiam inter se ritu sepeliendi: ethnicis quidem corpus communiter cremantibus, ossaque & cineres in urnis ponentibus: Christianis autem integrum corpus terra humantibus, & a gentili consuetudine abhorrentibus* 28
- §. V. *Mos defunctorum corpora condiendi valde vsitatus inter christianos. Et cur magis inter illos quam inter gentiles* 32
- §. VI. *Christiani interdum, ethnici vero noctu sepelire soliti* 34

CAPVT TERTIVM

Quemadmodum corpus ad exsequias præpararint,
& quibus religiosis cærimoniis & ritibus illud
sepelierint.

- §. I. Christiani sepeliendi mortuos, etiam cum vite sue periculo, nunquam non studiosi pag. 43
- §. II. Quemadmodum corpus ad sepulturam præpararint. Primo, Claudendo oculos & ora eius obturando. De cæns omnino ritus, ab omnibus nationibus obseruatus 45
- §. III. Abluendo corpus aqua 46
- §. IV. Induendo ei vestimentum funebre: Idque interdum pretiosum atque splendidum 47
- §. V. Excubando & custodiendo illud in loculo, vsque dum esset 50
- §. VI. Exportatio cadaveris per propinquos & necessarios, vel homines honoratiores, vel quoscumque officiosos, prout res & circumstantie defuncti requirerent, peracta 52
- §. VII. Peculiares hominum ordines in maioribus quibusdam ecclesiis, sub nominibus copiatarum & parabolanorum, ad curanda ægrotorum corpora, & præstanda mortuis omnia ista officia, instituti 53
- §. VIII. Psalmodia, magna illa cærimonia in omnibus exsequiis inter christianos vsitata, & gentilium neris, siue cantionibus lugubribus, ad tibias cani solitis, opposita 54
- §. IX. Loculos fœtis floribus coronare haud permissum inter christianos, quamuis lumina ante eos portare non dubitarint 58
- §. X. Orationes funebres in præclarorum hominum laudem habitæ 59
- §. XI. Vna cum psalmodia & vsitato officio ecclesie 60
- §. XII. Interdum oblatio eucharistie celebrata 62
- §. XIII. Cum specialibus precibus pro defunctis 63
- §. XIV.

- §. XIV. *Corrupta consuetudo dandi mortuis osculum pacis & eucharistiam, per vetustos canones correctæ & emendata* pag. 66
- §. XV. *Elemosynæ communiter additæ precibus pro defunctis* 68
- §. XVI. *Et quotannis in anniuersariis commemorationis defunctorum diebus repetita* ibid.
- §. XVII. *Quod autem sepius in magnos abusus degenerauit, de quibus querelæ factæ tamquam nihilo melioribus, quam sint parentalia gentilium* 69
- §. XVIII. *Decens moderati doloris testatio in faneribus non prohibita, sed gentilis consuetudo conducendi præficas ad deplorandum funus a veteribus grauius vituperata* 71
- §. XIX. *Nouemdiæ gentilium, tamquam præcis superstitiosa, reiectum* 74
- §. XX. *Consuetudo spargendi flores super sepulchra mortuorum sine offendiculo retenta* 76
- §. XXI. *Iuxta ac gestatio vestis lugubris ad certum tempus* 77
- §. XXII. *Alii quidam ritus non permitti a veteribus* 78
- §. XXIII. *Quibus priuilegium sepeliendi cum hisce sollempnibus ritibus denegatum sit* 79

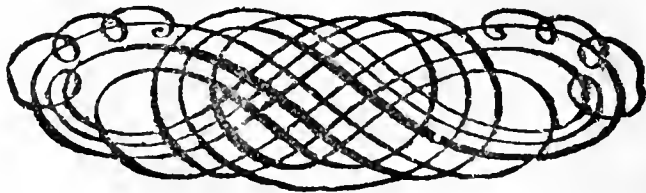
CAPVT QVARTVM

De legibus, ad defunctorum corpora & sepulchra a spoliatorum direptorumque violentia tuta præstanda, factis.

- §. I. *Antiquæ leges Romanæ admodum seueræ contra spoliatores sepulchrorum, & contra omnem iniquitatem atque iniuriam in defunctorum corpora* 84
- §. II. *Hæc seueritas maximam partem continuata permansit sub imperatoribus christianis, cum circumstantiis quibusdam additiis* 86

§. III.

- §. III. *Nulla indulgentia sepulchrorum spoliatoribus ab summis imperantibus in festo paschali tributa* pag. 88
- §. IV. *Ob hoc crimen mulieri per leges permissum a marito discere* ibid.
- §. V. *Ratio quaedam, homines ad committendum hoc crimen inducens, erat sepulchra gentilium ample magnificeque exornandi consuetudo* 89
- §. VI. *Magis plausibilis ratio petita ex legibus, omnes gentilium aras & imagines excindi iubentibus* ibid.
- §. VII. *Tertia quaedam ratio, studium acquirendi reliquias martyrum, ad vendendas eas questumque ex illis faciendum* 91
- §. VIII. *Peculiaris consuetudo in Aegypto corpora mortuorum aromatibus condita & inssepulta adseruandi domi supra terram* 93
- §. IX. *Cultum religiosum reliquiis in veteri ecclesia exhiberi haud permissum, nisi post tempora Augustini* 95

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI- CARVM

LIBER VICESIMVS TERTIVS
DE RITIBVS FVNEBRIBVS, SI-
VE DE CONSVETVDINE ET RATIO-
NE SEPELIENDI MORTVOS IN EC-
CLESIA ANTIQVA.

CAPVT PRIMVM

DE COEMITERIIS, SIVE LOCIS SEPVLTV-
RAE; VBI SIMVL DISQVIRITVR, QVOMODO ET
QVANDO CONSVETVDO SEPELIENDI MOR-
TVOS IN ECCLESIIS PRIMVM INDV-
CTA SIT.

§. I.

Cæmeterium commune nomen loci sepulturae & ecclesie.

Quomodo hoc factum.

PRIVSQVAM ad sacros ritus ac consue-
tudes, in mortuorum humatione obseruatas, ad-
grediamur, quiddam de locis, vbi humari mortui
consueuerint, breuiter commemorandum videtur.
Christianos olim loca quædam habuisse sibi peculiaria pro se-
peliendis mortuis, inde patet, quod persecutionis temporibus,

peracturi cultum diuinum, saepe ad martyrum suorum sepulchra & monumenta conuenerunt: quae non fuissent loca istiusmodi conuentibus accommodata, si ipsis cum gentilibus fuissent communia. Haec generali nomine vocabantur *κοιμητήρια*, *cimiteria*, quia mortem tantum pro somno habebant, & corpora illic deposita non proprie mortua esse, sed tantum dormiendi ac quiescendi causa iacere existimabant, usque dum veniente ad iudicium *CHRISTO* expectata resurgerent. Alio nomine appellabantur *area sepulturarum* [a], & *cryptae* [b] quia saepe fornices erant subterraneae, ubi christiani tutius coire poterant ad agendos conuentus religiosos tempore persecutionis. Qua de causa, quemadmodum alibi [*] animaduertimus, haec omnia nomina erant tam locis sepulturarum quam locis religiosorum conuentuum indita. Vnde gentiles saepius, christianis conuentus ad diuinum cultum agere interdicturi, areas eis interdicebant; vt in illo loco TERTULLIANI, *Area non sunt* [c]. Cuiusmodi interdictiones in aliis etiam locis reperiuntur. Ita similem in modum *Aemilianus praefectus Romanus*, loquens ad *Dionysium episcopum Alexandrinorum* [d], *Nullatenus licebit vobis*, inquit, *nec quibuscumque aliis, conuentus agere, aut ea, quae vocantur, cimiteria alire*. In quibus locis omnibus manifestum est vocabulum promiscue accipi pro locis sepulturarum & pro locis conuentuum ad cultum peragendum religiosum. Vnde quis propemodum adduci posset, nisi inuicta argumenta essent

- (a) Tertull. ad Scapul. c. III. Sicut & sub Hilarione praeside, quum de *areis sepulturarum nostrarum* adclamassent: *Areae non sunt; areae ipsorum non fuerunt*. Messes enim suas nonegerunt.
- (b) Hieronym. comment. in Ezech. cap. XL. Dum essem Romae & liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris eiusdem aetatis & proposito diebus dominicis sepulchra apostolorum & martyrum circumire, crebroque *cryptas* ingredi.
- (*) Lib. VIII. cap. I. §. IX. vol. III. p. 129. seqq.
- (c) Tertull. ad Scapul. c. III. vid. sub ltr. (a). Et gesta purgationis Caeilian. ad calcem Optati p. 272. (p. 95. b. Paris. MDCLXXIX.) *Clues in area martyrum fuerunt inclusi*. It. p. 277. (p. 96. d.) *Tollat aliquis de vestris in area, ubi orationem facitis, & illic ponantur*. Item passio Cyprian. p. 12. *Eius corpus positum est in areis* Macrobbii Candidi.
- (d) Ap. Euseb. lib. VII. c. XI. *ἀδελφοὶ ἐξέτασι ἕτε δ' αὖτις ἐτε ἀδελφοὶ τῶν, ἢ συνόδου ποιῶσαι, ἢ εἰς τὰ κληόμενα κοιμητήρια εἰσέλθαι*.

in contrarium, ut antiquissimorum christianorum morem fuisse sibi persuaderet, mortuos in ecclesiis sepelire.

§. II.

Nulla loca sepulturæ in oppidīs vel in ecclesiis per tria priora secula.

QVOD si vero in rem inquiramus studiosius considerati- usque eam contemplemur, perspicuum est, non fuisse nec esse potuisse vllam sepulturam in ecclesiis proprie loquendo, per tria priora secula. Necessitas nonnunquam christianos, durante hoc interuallo, cogebat conuentus suos instituire in locis, vbi martyres sepulti erant, atque ita ea extraordinarias quasdam & temporarias facere ecclesias; vti quancunque speluncam vel locum a frequentia hominum remotum, rebus ita ferentibus in istiusmodi vsum adhibere poterant. Nam vti DIONYSIVS ALEXANDRINVS [e] scite loquitur, *Tempore persecutionis quibus locus, ager, solitudo, nauis, stabulum, carcer instar templi est ad sacros conuentus peragendos.* Verum hic obuentitius vsum in casu quodam extraordinario & extrema necessitate ista loca non proprie fecit ecclesias, hoc est, loca ad diuinum cultum constituta. Et propterea conuentus priscorum christianorum ex istiusmodi occasione in cœmeteriis suis, siue ad sepulchra & monumenta martyrum, instituti, hæc non conuenerunt in ecclesias. Neque proprie hoc respectu dici potest, quod tunc temporis mortuos in ecclesiis sepeliuerint, sed tantum quod extraordinarias quasdam ecclesias siue loca temporariorum conuentuum ad sepulchra siue monumenta mortuorum fecerint. Ecclesiæ eorum, quæ veræ & propriæ eorum ecclesiæ erant, præcipue tunc erant in ciuitatibus, & in plerisque locis fortassis illic solum: Atqui læges *Romane* per omne illud tempus mortuos in ciuitatibus sepelire omnibus hominibus cuiuscumque ordinis ac conditionis interdicebant. Christiani igitur, qui *Romanis* legibus in omnibus rebus per se innocentibus & indifferentibus, nec cum religionis suæ regulis pugnantibus obtemperabant obediebantque, huic innocenti regulæ aut consuetudini æque atque vlli alii parere parati erant.

(e) Ap. Euseb. lib. VII. c. XXII. πῶς ὁ τῆς καθ' ἑκαστὴν θλίψεως τόπος, παρηγορι- κὸν ἡμῶν γέγονε χωρίον ἀγρόσ' ἐρημίᾳ καὶ πανδοχείᾳν δεσποτήριον.

Et hoc firmissimo nobis argumento est, christianos haud humanasse nec potuisse humare corpora in ecclesiis. Gentiles quidem ipsi interdum hanc legem perfringebant, & prohibitione & interdicto insuper habito in urbibus sepelire audebant. Nusquam autem christianos hoc nomine speciatim accusari inuenias; sed christiani potius huius legis violationem obieciabant gentilibus: Quemadmodum IOANNES SAVARÒ in doctis animadversionibus suis in SIDONIVM APOLLINAREM [f] e diuersis CLEMENTIS ALEXANDRINI, ARNOBII, LACTANTI, IULII FIRMICI, PRVDENTII aliorumque locis demonstrat. Erat vna ex vetustissimis duodecim tabularum legibus, *Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neue vrito* [g]. Hac

(f) Saurò in Sidon. lib. III. epist. XII. p. 101. Veteres in campis & agris cadauera sepeliebant, non in vrbibus -- qui mos cum apud Græcos, sum apud Latinos obtinuit. Polybius lib. VI. & lib. VIII. Diogenes Laërtius in Pyrrhone Heliensi, apud Latinos ex. 12. *In vrbe ne sepelito, neue vrito.* quæ lex quum exoleuisset, & plerique intra urbem inhumarentur, & quot Romæ templa, tot sepulchra prius fuerant. Clemens Alexandrin. ad Gentiles, Arnobius lib. VI. Lactantius lib. I. c. XI. Plutarch. rer. Romanar. cap. LXXIX. Iulius Firmicus de errore prof. relig. Prudent. lib. I. contra Symmachum. Iustus I. in *Argea loca.* Idem III. in *Cincta*, postea senatusconsulto cautum est, ne quis in vrbe sepeliretur. Seruius lib. XI. ad hæc:

vbique remittunt;

Meminit, inquit, antiquæ consuetudinis, nam etiam ante homines in ciuitate sepeliebantur, quod postea Duellio consule senatus prohibuit & legauit, ne quis in vrbe sepeliretur. Vnde mos inualuit, vt in continentibus vrbis humatio fieret. Ouidius:

Inque suburbanis membra sepulta solo.

M. Tullius pro Roscio, & T. Liuius lib. XI. ab vrbe cond. Gregor. Turon. de glor. confessor. cap. LXXX. quod senatusconsultum, quum penitus antiquatum esset, D. Hadrianus restituit, lib. III. §. D. Hadrianus, de sepulch. violato. itemque eius successor Antonin. Pius, Capitolinus, *intra vrbes sepeliri mortuos vetuit.* Paulus I. sentent. titulo ultimo, §. II. *Corpus in ciuitatem inferri non licet.* Idem §. III. Sed quum leges illæ conculcarentur, vt omnes intra ecclesias & vrbes sepeliri vellent, id christiani imperatores vetuerunt, leg. VI. cod. Theodos. de sepulch. violato. & leg. II. cod. de relig. & sumt. funer. Leo sapiens nouella I III. legem illam reuocauit, quam legem Galli religiose excoilerunt, concilii Bracarenfis primi cap. XXXVI. *Nam si firmissimum hoc priuilegium vsque nunc retinent Gallie ciuitates, vt nullo modo intra ambitum murorum ciuitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum &c.*

Dallaus de obiecto cultus religiosi lib. IV. cap. VII. p. 620. 621.

(g) Cicer. de legibus lib. II. c. LVIII.

quum

quum aliquo modo exoleuisset, postea *Duclio* consule, ut ex *SERVII* obseruationibus in *VIRGILIVM* porro notat *SAVARO*, senatusconsulto confirmata est. Et tum aliquamdiu mos obtinuit, ut humatio fieret in suburbanis non in urbibus, ut idem auctor e *TULLIO*, *LIVIO* & *OVIDIO* ostendit. Postea quum lex denuo violaretur (gentiles enim adhuc intra urbem in templis sepelire ambitiose contendebant) *Hadrianus* nouo rescripto [b] id fieri vetuit, poenamque quadraginta aureorum in eos, qui in ciuitate sepelirent, statuit, & in magistratus, eadem qui passi essent: & locum publicari iussit, & corpus transferri. Neque vlla lex municipalis vel priuata hoc in casu, monente *VLPIANO*, vim obtinere debuit contra generale rescriptum principis. *Antoninus Pius*, *Hadriani* successor, eandem legem renouauit, &, quemadmodum *IULIVS CAPITOLINVS* [i] vitæ eius scriptor ait, *intra urbes sepeliri mortuos vetuit*. *IACOBVS GOTHOFREDVS* [k] *Paulum* celeberrimum illum iuriconsultum citat, tanquam qui in eandem sententiam statuat, simulque idoneam huius rei det rationem: *Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne furescentur sacra ciuitatis, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur*. Denique *Diosletianus* [l] præcedentes leges noua sanctione confirmauit, data eadem, quam *PAVLVS* antea attulerat, contra morem sepeliendi in ciuitatibus ratione: *Mortuorum reliquias, ne sanctum municipiorum ius polluat, intra ciuitatem condi iam pridem vetitum est*. Hinc est, quod extra ciuitates in agris & ad vias publicas sepulchra communiter constituerentur, uti *VARRO*, antiquus scriptor *Romanus* [m] ob-

[b] *Vlpian.* in digest. lib. XLVII. tit. XII. de sepulchro violato. leg. II. §. V. *Di-
vus Hadrianus* rescripto poenam statuit quadraginta aureorum in eos, qui
in ciuitate sepeliunt: quam sisco inferri iussit & in magistratus, eadem
qua passi sunt: & locum publicari iussit, & corpus transferri. Quid
tamen, si lex municipalis permittat in ciuitate sepeliri? post rescripta prin-
cipalia an ab hoc discessum sit, videbimus: quia sunt generalia rescripta,
& oportet imperialia statuta suam vim obtinere & in omni loco valere.

[i] *Capitolio.* vit. *Antonini Pii* p. 60.

[k] *Paulus* sentent. lib. I. cap. ult. ap. *Gothofred.* in cod. Th. lib. IX. tit. XVII. de
sepulchris violatis leg. VI. p. 149.

[l] *Cod. Iustin.* lib. III. tit. XLIV. de religiosis & sumptibus funerum leg. XII.

[m] *Varro* de lingua latina lib. V. citante *Gothofr. I. c.* p. 145, Sepulchra ideo
secundum viam sunt, quo prætereuntes admoneant, & se iussit, & illos esse
mortales.

feruat, aliam huic rei rationem assignans, *quo praterentes ad-
monerent, & se fuisse, & illos esse mortales.* Augustus & Tiberius in
via Appia [n] sepulti sunt, & Domitianus in via Latina [o]. Hinc
IUVENALIS poëta [p] de mortuis in genere loquitur, tam-
quam qui in via Flaminia atque Latina [q] sepulti sint. S. Petrus
apostolus hanc ob causam humatus est in via triumphali iux-
ta Tiberim, vti narrat HIERONYMVS [r]: Et S. Paulus in via O-
stiensî, III mill. passuum extra portam vrbis [s], quemadmo-
dum idem auctor & reliqui omnes, qui de eorum mortibus
loquuntur, fidem nobis faciunt. Quid? Quod SIDONIVS
APOLLINARIS [t] porro nobis adfirmat, locum illum, in quo S.
Petrus sepultus sit, etsi ecclesia superstructa fuerit, suo adhuc
tempore, an. CCCCLXX extra pomeria vrbis Romæ fuisse.
Loquens enim de itinere suo Romam suscepto, ait, *Præquam
vel pomeria contingerem, triumphalibus apostolorum liminibus adfusus,
omnem protinus sensi membris male sortibus explosum esse languorem,
cetera.* Quæ verba hoc monumentum & ecclesiam adhuc ex-
tra muros vrbis fuisse innuunt. Atque ita generatim de se-
pulchris ac monumentis martyrum scriptores veteres loquun-
tur, tamquam extra ciuitates constitutis. Ita sepulchrum Cy-
priani [u] esse dicitur in via Mappaliensî: & Sixti in cœmiterio

Vid. Tertull. de testimon. animæ c. IV. Vocas porro securos (defunctos) si
quando extra portam cum obsoniis & matteis tibi pctius parentans ad bu-
sta recedis, aut a bustis dilutior redis.

[n] Seneca, apocolocynt. Claud. Appiæ viæ curator est, qua seis & diuum Au-
gustum & Tiberium Caesarem ad deos iisse.

[o] Sueton. vit. Domitian. c. XVII. Cadaver eius populari fundapila per vespil-
iones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funeravit.

[p] Iuuenal. satyr. I. in fine:

Quorum Flaminia regitur cinis atque Latina.

[q] Vid. plura ap. Dempster. in Resini antiqu. Roman. lib. V. cap. vlt. p. 1006.

[r] Hieron. de scriptor. c. I. Sepultus Romæ, in Vaticano, iuxta viam trium-
phalem, totius vrbis veneratione celebratur.

[s] Ibid. cap. XV. Hic XIII Neronis anno, eodem die, quo Petrus, Romæ
pro Christo capite truncatus, sepultusque est in via Ostiensî, anno post pas-
sionem Domini tricesimo septimo.

[t] Sidon. Apoll. lib. I. epist. V.

[u] Passio Cypriani p. 14. (p. 15. edit. Amstelod. MDCC.) Eius corpus propter
gentilium curiositatem in proximo positum est cum cereis & scolacitæ; in

Calix-

Calixti in *via Appia* [w] & *sex diaconorum eius* in cœmiterio *Prætextati* in *via Appia*; & *Laurentii* in *crypta viæ Tiburtine*. Hinc sequentibus temporibus, quando ad monumenta martyrum conuentus agitabant, semper loqui deprehenduntur de egressione ex urbibus in agros, vbi martyres sepulti iacebant. Sic CHRYSOSTOMVS in homilia quadam de martyribus [x] ait: *Quemadmodum quum Maccabæorum festum celebraretur, in urbem villa omnis effusa est: ita quum martyrum, qui illic (in villis) quiescunt, festum ageretur, nunc urbem totam oportuit ad illos se transferre. Simili modo loquens de festo Drosidis [y] martyris, ait: Licet intus in ciuitate spiritualibus cibis reserua proposita nobis esset mensa, tamen hæc ad sanctos istos egressio nescio quo nos reueat solatio, & utilitatem nihilo recreatione minorem parit.* Ex quibus omnibus luce meridiana clarius est, christianos per tria priora sæcula non sepelisse nec sepelire potuisse mortuos in oppidis vel ecclesiis oppidanis, quia leges *Romane*, ad quas sese libenter conformabant, absolute id prohibuerunt. Si postea vniquam martyres in ecclesiis positos inuenimus, id de reliquiis tantum martyrum, in ecclesias urbicas, vel ecclesias recens in agris super sepulchra siue monumenta martyrum ædificatas, translatis intelligendum est. Quorum neutrum nihil omnino ad sepulturam in ecclesiis attinet: Quia alterum tantum translatio erat cinerum eorum in urnis post aliquot sæcula, & alterum potius constructio nouarum ecclesiarum in locis, vbi martyres sæculis aliquot ante sepulti erant, quam vlla veri nominis sepultura martyrum in ecclesiis: Tametsi hoc ipsum primam occasionem

areis Macrobiij Candidi procuratoris, quæ sunt in *via Murræensi* iuxta piscinas cum voto & triumpho magno.

(w) Pontific. vit. Sixti. Not. Apud Labbeum tom. I. concil. p. 553. hæc non inuenio, sed illa ibi leguntur: Qui sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano.

(x) Chrysost. homil. LXV. de martyribus. Tom. V. p. 972. (homil. LXVIII. tom. V. p. 872. edit. Francof. MDCXCVIII.) καθάπερ τῆς ἐροῦτῆς τῶν Μακκαβæίων ἐπιτελεμένης, πᾶσα ἡ χώρα εἰς τὴν πόλιν ἐξεχύθη ἕτω τῆς ἐροῦτῆς τῶν ἐκείῳ μαρτύρων ἀγομένης, ὡν τὴν πόλιν ἄπασαν πρὸς ἐκείνους μεταστῆναι ἐχρήσθη.

(y) Chrysost. homil. LXVII. in Drosidem. Tom. V. p. 989. (homil. LXX. p. 885. edit. Erf.) πλήρης μὲν γὰρ ἡμῶν καὶ εἶδον ἡ τράπεζα τῶν πνευματικῶν ἰδοῦσά- των παρέκειτο, ἀλλ' ἢ πρὸς τὰς ἀγίας ἕξοδος τότες ἐχρεῖται καὶ ψυχῶν καὶ κῆδος τῆς ψυχῶν καὶ ἐκ ἐλαττον.

nouationi hac in re factæ dedit, vt in ecclesijs mortui sepeliri cœpti sint, quemadmodum postea pluribus videbimus.

§. III.

Sed vel in monumentis in publica via erectis, vel in fornicibus & catacumbis in campis subterraneis.

INTERIM observari licet, per hoc trecentorum annorum intervallum mortuos conuulter sepeliri consueuisse aut in sepulturis cum monumentis superstructis in publicis viis, aut in fornicibus & catacumbis, maioris securitatis causa factis in campis & locis subterraneis. Nam habuisse eos istiusmodi fornices hanc in rem, dictas *cryptæ* & *arenaria*, eo quod priuatim defossæ essent in arena: um profurda, ex antiquis pariter & recentioribus narrationibus manifestum est. BARONIUS [2] cœmeteri quadraginta tria istiusmodi cœmeteria in suburbanis

(2) Baron. an. CCXXVI. n. IX. Præter cœmeteria duo, Callisti & Calepodii, quorum hæc mentio est, aliud fuit cum primis nobilissimum, positum in Vaticano, in quo Petri & aliorum plurium sanctorum pontificum corpora condita sunt: aliud Ostianum via Salara, in quo idem S. Petrus dicitur baptizasse, cuius mentio est in actis Liberii papæ: quintum ad Nymphas dictum, via Numentana, in prædio Seueræ, septimo ab vrbe lapide: sextum Soteris nominatum, haud longe a cœmeterio Callisti; iuxta quod etiam septimum situm erat cœmeterium Zephyrini: octauum Prætextati via Appia: nonum Pontiani: Cyriacæ matronæ decimum in agro Verano: undecimum Lucinæ via Aurelia: duodecimum Aproniani via Latina: decimum tertium Felicis papæ via Aurelia secundo ab vrbe lapide: decimum quartum Priscillæ via Salaria tertio ab vrbe lapide iuxta cryptam sancti Crescentionis: quintum decimum Timothei via Ostiensi in loco, vbi nunc est basilica S. Pauli: decimum sextum Nauellæ dictum via Salaria: decimum septimum S. Balbinæ inter viam Appiam & Ardeatinam, idemque nominatum Marci papæ: insuper cœmeterium Iulii via Flaminia: aliud eiusdem nominis via Aurelia: rursus aliud eiusdem quoque nominis via Portaensi, quod numeratur vicesimum; rursus cœmeterium Damasi inter viam Ardeatinam & Appiam: vicesimum secundum vero quod dicebatur Anastasii papæ, tempore pacis intra urbem in Exquilino factum: vicesimum tertium Hermetis: aliud Nicomedis via Ardeatina: vicesimum quintum sanctæ Agnetis via Nomentana: vicesimum sextum sanctæ Felicitatis via Salaria: vicesimum septimum dictum Iordanorum: vicesimum octauum Nerei: sanctorum Felicis & Adaudi vndeciesimum: tricesimum vero Tiburtii & Valeriani: XXXI. sanctorum Petri & Marcellini via Lauicana: XXXII. Marci & Marcelliani; quod sequitur XXXIII. dictum Quarti & Quinti: itemque illud sanctæ Agathæ via Aurelia: XXXV. cœmeterium Vrsi: & aliud quod dictum est Cardianum: tricesimum vero septimum di-

Rome receret. Et ΟΝΥΦΡΙΥS [a] sigillatim commemorat eorum nomina (desumpta a nominibus conditorum suorum, vel talium beneficorum hominum, quibus curæ fuit ea adificare vel instaurare), & quod præcipue notandum est, loca robis nominat, vbi fuerint, nimirum non in vrbe, sed in publicis viis extra moenia, *Roma* ad alia loca ducentibus, vt in via *Appia*, *Aurelia*, *Ostiensis*, *Nomentana*, *Tiburтина*, *Latina*, *Salaria*, *Flaminia*, *Portuensis*, *Ardeatina*, *Laicana*, ceteris. Quæ notæ viæ sunt, ad vicina *Rome* oppida ducentes. Atque hac ratione intelligere possumus, quid HIERONYMVS velit, quando ait [b]: „Dum essem *Rome* puer, & liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris eiusdem ætatis & propositi, diebus dominicis sepulcha apostolorum & martyrum circuire: crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ, ex vtraque parte ingredientium, per parietes habent corpora sepulturarum, & ita obscura sunt omnia, vt propemodum illud propheticum compleatur: *Descendant ad infernum viuentes*: & raro desuper lumen admissum horrorem temperet terebratum, vt non tam fenestram, quam foramen demissi luminis putes; rursusque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud *Virgilianum* proponitur:

Horror ubique animos simul ipsa silentia terrent.

Hæc intelligenda sunt non de vllis locis intra vrbem, sed de istis cryptis, quæ secundum diuersas vias circa *Roman* constructæ erant. Et hæc descriptio optime congruit cum iis, quæ BARONIVS [c] de vna quadam earum, quæ ipsius tempore inventa, & cœmeterium *Priscille* dicta sit, narrat: Vidimus, inquit, sæpiusque lustrauimus *Priscille* cœmeterium, haud pridem inuentum atque refoßum via *Salaria* tertio ab vrbe lapi-

alum est, inter duas lauros: tricesimum octauum ad cliuvm cucumeris via *Salaria*: cœmeterium vero *Thraonis* ad sanctum *Saturninum* ponitur tricesimum nonum: quadragesimum vero *Cyriaci* via *Ollienti*: quadragesimum primum *Petronillæ*: quadragesimum secundum *Ianuarii*: denique quadragesimum tertium *Simplicij* & *Serulliani*. Quorum omnium sit mentio in libro de *Romanis pontificibus*, & aliis in locis.

(a) Onuphr. de cœmeteriis cap. XII. tot. (p. 18 - 23. edit. Colon. MDLXVIII.)

(b) Hieron. in *Ezech.* cap. XL. p. 636. (p. 455. b. edit. Paris. MDCXLIII.)

(c) Baron. an. CXXX. n. II.

de, quod nullo magis proprio vocabulo dixerimus præ eius
 amplitudine, multisque atque diuersis eiusdem viis, quam sub-
 terraneam ciuitatem: quippe quod ipsius ingressu primaria
 via ceteris amplior pateat, quæ hinc inde diuersas vias ha-
 beat, easdemque frequentes, quæ rursus in diuersos viculos
 diuidantur & angiportus: rursus, vt in ciuitatibus, statis lo-
 cis velut fora quædam, ampliora sint spatia ad conuentus fa-
 cros agendos, eademque sanctorum imaginibus exornata;
 nec desint, licet nunc obstructa, ad lumen recipiendum de-
 super excisa foramina. Obstupuit vrbs, quum in suis subur-
 biis abditas se nouit habere ciuitates, christianorum tempo-
 re persecutionis olim colonias, modo autem sepulchris tan-
 tum refertas, cetera. Hæ catacumbæ vrbs *Romæ* omnium
 sermone celebratæ sunt. Erant autem, quæ ad multas alias ci-
 uitates pertinebant. GILBERTVS BURNETVS [d] catacumbas
 ciuitatis *Neapolis* describit, quas extra mœnia esse dicit & no-
 biliores ac spatiosiores *Romanis*. Ab ethnicis non a christianis

(d) Burnet's Travels, Letter 4. p. 201. (p. 144. edit. Germ. Lipsi. MDCLXXXVII. 12mo.) *Vor der Stadt an der kirche und dem hospital St. Gemaro seynd schöne Catacomben, welche, weil ich in gantz Italien nichts vortreflicheres gesehen, und die Römischen diesen nicht das wasser reichen, ich auch in keiner beschreibung von Napoli davon etwas gelesen, alhier von mir umständlich beschriben werden sollen. Es seynd große lange in felsen gebauene gallerien, welche über einander hingehen. Ich habe dorer selben zwar 2. gesehen, weil aber in der untersten der felsen eingefallen war, kunte ich davon nichts als den eingang in angenschein nehmen. Diese gallerien seynd fast über alle 20. schuch breit und 50. hoch, und erfolghch schön und geräumig. Sie haben ein gantz ander ansehen, als die zu Rom, welche nur 3. oder 4. schuch breit, und 5. oder 6. schuch hoch seyn. Man wolte mich bereden, daß diese Neapolitanischen catacomben wohl 9. meilen die länge lung in den felsen hinein gingen, aber man kunte mir solches nicht erweisen. Wenn es sich so verhielte, und dieselben nach Pozzuolo zu gingen, möchte man sagen, daß dieses der ort wäre, dahin die auf diese lime liegende städte ihre todten begräben, allein es ist nur eine bloße muthmaßung. Wenn sie aber gleich nicht 9. meilen in der länge halten, darf man deswegen nicht denken, sie seyn kurz: massen ich weit hinein ging, und sehr viel quer-gänge auf allen seiten antraff. In den Römischen catacomben seynd nicht mehr als 3 oder 4 reihen in stein gebauene löcher oder grüffte über einander, darein man die todten körper begräbet. In den Neapolitanischen aber seynd 6 oder 7 reihen, dergleichen löcher von größerer breite und höhe, als die Römischen;*

constructas [*] esse putat: quod non est præsentis instituti nostri examinare: quia, siue ab his siue ab illis factæ fuerint (quasdam ab utrisque factas esse, probabile est) tamen extra ciuitatis muros fuerunt; quod ad præsentem nostram diquisitionem satis est. Et cum his testimonium congruit vetusti illius scriptoris, sub CHRYSOSTOMI nomine delitescens, qui generatim ait [e]: *Omnia ciuitas, omne castellum ante ingressum sepulchra habet, ut contentens intrare in ciuitatem, que imperat & floret diuitiis & potentatu, aliisque dignitatibus, priusquam videret, quod seculum concepit, videat primum, quod sit. Ante ciuitates sunt sepulchra, ante agros sunt sepulchra. Ubique ante oculos est nostræ humilitatis schola: & docemur, in quid desinamus tandem, & tunc videmus, que inuis sunt spectacula.* Iam consideratis his omnibus existimo, vix vllius rei meliorem nos habere posse probationem, quam quæ huius adserti nobis suppetit, siue legem siue factum spectemus, quod per tria priora sæcula sub imperatoribus ethnicis generalis regulâ & mos fuerit, extra ciuitatis mœnia sepelire, neque adeo intra ciuitates vel ecclesias, in ciuitatibus constitutas, nisi per quamdam conuiuentiam vel transgressionem.

HEGESIPPVS quidem, EVSEBIVS [*], atque HIERONYMVS post eos, *Iacobum* episcopum *Hierosolymitanum* in ciuitate prope templum, vbi percussus sit, sepultum esse dicunt: HIERONYMVS autem fatetur, esse qui cum in monte olearum humatum esse statuunt. Quod multo est probabilius, quia ex

(*) Christianarum catacubarum mentio sit in antiquissimo libro, qui inscribitur *depositio martyrum*, cit. a Pearsono in *annal. Cyprian. an. CC. LVIII. p. 62.* (p. 49. §. II. edit. Amstelod. MDCC.) Ratio, si recte capio, in antiquissima depositione martyrum continetur; vbi hæc leguntur, *Tertio kalendas Iulii, Petri in catacumbas, & Pauli Ostiensis, Tusco & Basso conf.*

(e) Chrysost. homil. XVII. de fide & lege nature. tom. VI. p. 184. (p. 156. edit. Francof.) *πᾶσα πόλις, πᾶσα κώμη πρὸ τῶν εἰσόδων τὰ φέροι ἔχει ἐπιγρησέτι τις εἰσελθεῖν εἰς πόλιν βουδαιεύσαν, καὶ κομιῶσιν πλῆτω καὶ δυνατεῖα ἢ τοῖς ἄλλοις ἀξιώμασι καὶ πρὶν ἰδῆν, ὃ φαντάζεται, βλέπει πρῶτον ὃ γίνεται τῶφου πρὸ τῶν πόλεων, τὰ φέροι πρὸ τῶν ἀγρῶν πανταχῆ τὸ διδασκάλιον τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν πρόκειται, καὶ παιδευόμεθα τότε ὁρᾶν τὰ ἴσω φαντάσματα.*
Vid. Tertull. de testimo. animæ c. IV. citat. §. II. sub litt. (m) pag. 6.

(*) Euseb. lib. II. c. XXIII. *Ἐθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἔτι αὐτῆς ἡ σῆλη μένει παρὰ τῷ ναῷ. Sepulcrus est eodem in loco, manetque adhuc cippus illius prope templum.*

cuangelio [†] constat, iudæos extra ciuitatem sepelire consue-
uisse. Et EVSEBIUS de mausoleo siue monumento *Helene* re-
ginæ *Adiabenorum* loquens, in sububijs [*] *Hierosolymorum* illud
fuisse expressis verbis adfirmat. Vt adeo, quidquid in contra-
rium cum aliqua specie adfertur, concludi liceat, fuisse gene-
ralem christianorum, iudæorum & *Romanorum* per tria priora
sæcula morem, mortuorum cadauera extra ciuitates sepelire.

§. IV.

*Sepelire intra ciuitates & ecclesias ab imperatoribus christianis
interdictum per subsequenta aliquot sæcula.*

DISQVIRAMVS iam, quemadmodum hæc res se habuerit
in proxima temporis periodo, quando imperatores *CHRISTO*
nomen dederunt, legesque factæ sunt christiana. Hæc leges
per multa tempora easdem deprehendimus atque antea, vetan-
tes omnem sepulturam in ciuitatibus. Immo nouæ quædam
leges latæ reperiuntur, homines speciatim a sepeliendo in ec-
clesiis prohibentes atque arcetes. Quum enim nonnulli *Con-*
stantinopoli has leges perfringere cœpissent, dicitantes, non ex-
stare expressam aliquam legem, quæ nortuos in ecclesiis sepe-
liri vetet; *Theodosius* nouo edicto [f] in ecclesiis æque atque in
ciuitatibus sepelire interdixit; idque siue solum cineres & re-
liquiæ corporum essent, supra terram urnis clausæ, siue inte-
gra corpora sarcophagis detenta: Omnia extra urbem deferri
iubet ex iisdem rationibus, quas veteres leges adsignarunt,
nimirum, *Vt & humanitatis instar exhibeant & relinquant incolarum
domicilio sanctitatem.* Poenam quoque denuntiat non obtem-
perantibus: *Quisquis huius præcepti negligens fuerit, atque aliquid
tale ab huius interminatione præcepti ausus fuerit moliri, tertia in su-*

[†] Matth. XXVII, 60. Luc. VII, 12. Ioan. XI, 30.

[*] Euseb. lib. II. c. XII. Τῆς γὰρ ἐκείνης, ἧς δι' αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς ἐποίησεν ἀνή-
μην, εἶπεν ἔν τῃ πόλει διὰ Φωνίᾳ ἐν προκείμεῖς δεικνύται τῆς ἔν τῷ Ἀδλίῳ. Τῆ δὲ Ἀ-
διαβηνῶν ἑδρας αὐτῆ βροσιδίου ἐδ. γέτο. Ceterum *Helene* reginæ, cuius men-
tio fit a *Iosepho*, illustres etiamnum existant cippi in sububijs *Hierosoly-*
morum, quæ mutato nomine nunc *Actia* appellatur: canique *Adiabenorum*
reginam fuisse perhibent.

[f] Cod. Theodof. lib. IX. t. r. XVII. de sepulchris violatis. leg. VI. Omnia, quæ
supra terram urnis clausa, vel sarcophagis corpora detinentur, extra urbem
delata ponantur, vt & humanitatis instar exhibeant, cetera.

turum patrimonii parte multatur: Officium quoque, quod sibi paret, quin-
 quaginta librarum auri adfectum dissipatione merebitur. Ac ne alicui-
 us fallax & arguta sollicitia ab huius se præcepti intentione subducatur,
 atque apostolorum vel martyrum sedem humanis corporibus æstimet esse
 concessam, ab his quoque, ita ut a reliquo ciuitatis, nouerint se atque
 intelligant esse submotos. IOANNES CHRYSOSTOMVS huius legis meminit,
 quando peccatores, quos nihilo meliores esse sepulchris iudicat, si in peccatis
 suis moriantur, redarguens, ita loquitur [g]: Cogita, quia nullum in
 ciuitate sepulchrum struitur, quare nec tu in supernam poteris ciuitatem
 introire. Nam si in terrestri ciuitate hoc interdictum est, multo magis
 in caelesti. Similiter alio loco [h]: Si mortua corpora extra urbem
 sepelimus, multo magis eos, qui verba mortua, & qui talia proferunt,
 & ne tegere aut obumbrare quidem volunt, longe amandare oportet.
 Huiusmodi enim ora sunt communis ciuitatis perniciēs. Auctor, qui
 sub nomine CHRYSOSTOMI [i] scripsit, probabiliter SEVERIANVS
 Gabaliensis, illius σύγχρονος, ad hanc legem eamque antegressas respicit,
 quando ait: Omnis ciuitas, omne castellum ante ingressum sepulchra
 habet. Hoc non solum consuetudinem, quæ ante ista tempora
 obtinuit, sed etiam praxin temporum ipsius circa annum
 CCCC. comprobatur, legi accommodatam. SIDONIVS
 APOLLINARIS episcopus Gallicanus centum fere annis post
 vixit, atqui ille manifesto indicat, fuisse tum adhuc morem in

(g) Chrysost. homil. XXXVII. al. LXXIV. in Matth. p. 34. (p. 781. edit. Frf.)
 ἐνόησον ὅτι δεῖς τὸ φῶς ἐν πόλει κατασκευάζεσθαι· ἐκὼν δὲ σὺ εἰς τὴν ἄνω Φαι-
 νικί θνήσκη πόλιν· εἰ γὰρ ἐνταῦθα τὸ τοῦ ἀπειρηταί, πολλῶν μᾶλλον ἐκεῖ.

(h) Id. exposit. psalm. V. tom. III. p. 50. (p. 44. edit. Frf.) εἰ τὰ νεκρὰ σώματα
 ἐξω τῆς πόλεως καταθάπτωμεν· πολλῶν μᾶλλον τὰς τὰ νεκρὰ ῥήματα, καὶ τὰς τὰ
 τοιαῦτα ἐπιφέροντας, καὶ δὲ ἐπιθυμῶντες βλαποῦντας, πῶς πρὸς κατοικίαν χρῆ-
 σθαι.

(i) Id. homil. XVII. de hde. Tom. VI. p. 184. (p. 155. edit. Francof.) vid. lub litt.
 antec. (c) pag. II.

Vid. Macar. homil. XXX. §. V. ὡς περὶ δὲ νεκρῶν ἀχρεῖος, καὶ ἄλλως μὴ χρησιμεύ-
 ων τοῖς ἐκεῖ ἐστὶ διὰ καὶ ἐνκομίζουσιν αὐτὸν ἐξω τῆς πόλεως καὶ κατατίθεν-
 ται ἕως καὶ ἡ ψυχὴ, ἢ μὴ φέρεται τὴν ἐπαράμιον τῆς θεῆκῃ φωτὸς εἰκόνα, τὴν
 ζωὴν τῆς ψυχῆς, ὡς περὶ ἀδίκου καὶ πάντῃ ἀπόβλητος γυγῆναι. Quemadmo-
 dum mortuus inutilis est, nec omnino quid commodat us, qui hec viuunt;
 quapropter exportant quoque eum ex urbe & huius deponunt: sic quoque
 anima, quæ non gestat caelestem diuini luminis imaginem, vitam scilicet
 anima, velut reproba ac plane reiectitia euadit.

Gallia, vt mortui extra mœnia ciuitatis in aperto campo sepelirentur. Loquens enim de aui sui tumulo, campum esse dicit [k], in quo sepultus sit, tam bestialibus fauillis quam cadaueribus refertum, in publicis viis ac suburbiis vrbis *Aruerna*. Et post hæc concilium *Bracarense* an. DLXIII. hac de re iterum loquitur [l], tamquam priuilegio ad istam vsque ætatem in *Gallia* ciuitatibus firmiter retento, vt nullo modo intra ambitum murorum ciuitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum. Et hoc tamquam argumentum adhibent, cur nullus intra ecclesiam aliquam sepeliri debeat in *Hispania*. Qua de re mox plura. Interim si in *Africam* intueamur, ætate *Augustini* an. CCCCI, ex decreto, in concilio quinto *Carthaginensi* aduersus *Donatistas* factò, intelligimus, obtinuisse adhuc eo tempore morem, vt in campis & viis publicis mortui humarentur. Nam *Donatistæ* sic sepelierant *Circumcelliones*, creditos martyres suos, exstructis in eorum memoriã tumulis in forma altarium. Quo intuitu concilium illud hunc in modum decernebat [m]: *Placuit, vt altaria, que passim per agros aut vias, tamquam memoriã martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquie martyrum conditæ probantur, ab episcopis, qui eisdem locis præsunt, si fieri potest, euertantur.* Quod non ideo sic decernebatur, quia in agris aut viis sepulti erant; (hoc enim legi a *Theodosio* non multo ante datæ conueniebat;) sed quia dubium erat, vtrum veri nominis martyres essent an non. Neque enim catholici neque *Donatistæ* generatim in ciuitatibus aut in ecclesiis tunc sepelire contendeabant; sed tantum pauci ex *Circumcellionibus*, qui reliquis ferociores erant & effrenatiores, cum omnium legum contemptu quosdam ex sic creditis martyribus suis in ecclesiis sepeliebant. Sed hi ipsi, quemadmodum narrat *OPTATVS* [n], de

(k) Sidon. lib. III. epist. XII. Aui mei tumulum hesterno (proh dolor!) die pene manus profana temerauerat. Sed Deus adfuit, ne nefas tantum perpetraretur. Campus autem ipse dudum refertus tam bestialibus fauillis, quam cadaueribus, nullam iam diu serobem recipiebat &c.

(l) Concil. Bracar. l. c. XXXVI. Firmissimum hoc priuilegium vsque nunc retinent *Gallia* ciuitates, vt nullo modo intra ambitum murorum ciuitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum &c.

(m) Concil. Carthag. V can. XIV.

(n) Optat. lib. III. p. 68. (p. 71. edit. Paris. MDCLXXIX.) In loco Octauesi

integro refossi & eieci sunt, quod non liceret mortuorum corpora in domo Dei sepelire. Hoc primum exemplum est, quod memini, sepulturæ in ecclesiis factæ; cui autem episcopus loci sese opposuit sepultosque eiici iussit. Nullam adhuc mutationem lex, contra sepulturam in ecclesiis promulgata, subierat. Nam *Iustinianus*, qui priorem partem legis *Theodosianæ* aduersus humationem in ciuitatibus refecit, posteriorem partem contra humationem in ecclesiis [o] adhuc retinuit, in suoque interposuit codice: *Nemo apostolorum vel martyrum sedem humanis (leg. humanis) corporibus existimet esse concessam.* Et longo post tempore hæc prohibitio vim habuit ad ætatem vsque *Caroli magni*, licet cum quibusdam exceptionibus in nonnullorum præcipuorum hominum gratiam; quemadmodum ex continuatione serieque rerum patebit, ubi, per quos gradus contraria consuetudo in ecclesiam irrepserit, examinabimus.

§. V.

Primus gradus ad humationem intra ecclesias ædificatio ecclesiarum super sepulchris martyrum in agris, vel translatio reliquiarum eorum in ecclesias oppidanæ.

PRIMÆ res, quæ hominibus occasionem dedit de humatione in ecclesiis cogitandi, fuit singularis honor, martyribus tributus sæculo quarto, ubi sepulchra siue monumenta in agris, in quibus illi conditi iacebant, & ad quæ christiani olim persecutionis temporibus diuini cultus gratia conuenire consueuerant, iam in se inædificatas habebant ecclesias: Aut cineres & reliquæ eorum in ciuitatem translatae in ecclesiis deponerantur; & sæpenumero nouæ ecclesiæ construebantur in locis, ubi iacebant, dictæ inde *martyria, propheteia, apostolea*, a martyribus, prophetis vel apostolis, quorum reliquæ eo translatae erant. Hæc adeo cognita sæculi quarti consuetudo fuit, vt

---

occisi sunt plurimi, detruncati sunt multi: quorum corpora vsque in hodiernum, per dealbatas aras aut mensis poterunt numerari. Ex quorum numero quum aliqui in basilicis sepelire cœpissent, *Clarius presbyter* in loco *Subbulensi* ab episcopo suo coactus est, vt insepultam faceret sepulturam. Vnde proditum est, mandatum fuisse fieri, quod factum est; quando nec sepultura in domo Dei exhiberi concessa est.

(o) Cod. Iustin. hb. I. tit. II. de ecclesijs, leg. II.

nul-

nullum eius exemplum in medium proferri, sed generatim tantum obsequari oporteat, quod hoc tactopere ab istius aui ecclesia approbatum sit, ut nulla huiusmodi martyria siue ecclesias edificari licuerit, nisi reliquiae cuiusdam probati martyris in illis essent depositae. Quod ipsum ex quodam concilii quinti *Carthaginensis* [p] canone apparet, in quo inter alia & hoc decernitur: *Omnino nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi aut ibi corpus, aut aliqua certa reliquiae sint.* Hoc autem nihil ad sepulturam in ecclesiis facit, sed honor tantum erat, cineribus exhibitus martyrum, qui forte saeculis aliquot ante mortui & sepulti fuerant; nec tam proprie humatio in ecclesiis, quam aedificatio ecclesiarum, & noua earum exstructio in vetustis sepulturae locis vocari potest. Quidquid autem fuerit, certe peculiare fuit priuilegium martyrum, quod eorum reliquiae in corpore ecclesiae ita repositae essent. Leges hoc reliquis omnibus interdicebant, nec summo loco nati hoc honore atque beneficio gaudebant, ut in eodem loco sepelirentur, quo martyrum repositae essent reliquiae.

§. VI.

Proximus gradus, sepultura regibus & imperatoribus in atrio, siue porticu & exterioribus aedificiis ecclesiae concessa.

REGES autem & imperatores hac aetate peculiare praereliquis mortalibus habebant priuilegium, ut in atrio siue porticu vel in aliis quibusdam exterioribus ecclesiae aedificiis sepelirentur. EVSEBIUS [q] *Constantinum* imperatorem dicit iuxta apostolos sepeliri voluisse, quorum memoriam, ecclesiam nominibus eorum appellatam aedificando, honorarit. Sed hoc non ita intelligendum est, quasi in ipsa ecclesia voluerit sepeliri, sed tantum in atrio ecclesiae. Atque eatenus *Constantius* filius voluntati ipsius morem gessit, quemadmodum semel at-

(p) Concil. Carth. V. can. XIV. Nos. Hae reliquiae sub altari sepultae, non super altari positae. Nam Ioannes Mabillonius dicit, reliquias altari impositas non fuisse ad saeculum vsque decimum. Mabill. de liturg. Gallicana lib. I. c. IX. § 4.

(q) Euseb. vit. Constant. lib. IV. c. LXXI. τὸ σπαδάδιον αὐτῷ τὸν τῆ τῶν ἀποστόλων κατηξιάτο μῆνην κ. τ. λ. quod maxime ambierat, locum iuxta apostolorum memoriam ei concessit (Deus).

que iterum narrat CHRYSOSTOMVS: *Constantinum magnum, inquit [r], filius ita demum ingenti honore se adfecturum existimavit, si eum in piscatoreis vestibulo conderet. Quodque imperatoribus sunt in aulis ianitores, hoc in sepulchro piscatoribus sunt imperatores. Atque illi quidem, velut domini, interiores loci partes obtinent: hi autem, velut accolae ac vicini, praecare secum agi putarunt, si vestibuli ianua ipsis adsignetur. Iterum alio loco, loquens de eadem materia, Constantinopeli, inquit [s], reges nostri magnam gratiam putant, non si prope apostolos, sed si vel extra eorum vestibula, corpora sua sepeliantur, sicutque piscatorum ostiarii reges. Ita quoque Theodosius senior, Arcadius & Theodosius iunior non nullis historicis [t] sepulti esse dicuntur. Quod fati est credibile, quamvis vetusti historici SOCRATES, SOZOMENVS & THEODORETVS nihil hac de re narrent. Huc usque igitur per quingentos annos, christiani generatim videmus extra ciuitatem sepultos, & solis regibus atque imperatoribus intra ciuitatem locum sepulturæ concessum esse; nec dum in ecclesia, sed tantum in atrio siue porticu, vel aliis exterioribus aedificiis ecclesiae.*

§. VII.

Tum populus saeculo sexto in atrium, non autem intra ecclesiam, admitti coepit.

INEVANTE saeculo sexto populus etiam ad idem privilegi-

(r) Chrysol. homil. XXVI. in 2 Cor. p. 929. (p. 741. edit. Francof.) *Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν μεγάλη τιμῇ τιμῶν ἐνόμισεν ὁ παῖς, εἰ τοῖς προθύροις κατάδοιτο τῆ ἀλείως καὶ ὅπερ εἰσὶν οἱ πύλωροι τοῖς βασιλεῦσι ἐν τοῖς βασιλείοις, τῶτο ἐν τῷ σήματι οἱ βασιλεῖς τοῖς ἀλείωσι καὶ οἱ μὲν, ὡς περ δεσπότηαι τὰ τόπα, τὰ εἶδον κατέχασαν, οἱ δὲ, ὡς πάροικαι καὶ γείτονες, ἠγάπησαν τὴν αἰλίαν αὐτοῖς ἀφοριδῆσαι θύραν.*

(s) Id. lib. Quod Christus sit Deus c. VIII. Tom. V. p. 839. (p. 752. edit. Frf.) *Ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀδὲ πρὸς τὰς ἀποστόλους ἐγγύς, ἀλλὰ παρ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῶ ἀγαπητῶν εἶναι ἐνόμισαν οἱ τὰ διαδοχῆματι περικείμενοι τὰ σήματα αὐτῶν κατορεῖσθαι, καὶ γέγοναι θύραροι λοιπῶν τῶν ἀλείων οἱ βασιλεῖς.*

(t) Niceph. lib. XIV. cap. LVIII. *Θεοδοσίος δ' ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ πατρὶκι θήκη ἐτάφητο, κατὰ τὸ δεξιὸν ὑπερώων τῶ τῶν ἀποστόλων σημεῖον, ἐν λίθῳ Ρωμανίῳ, ᾧ δηλαδὴ ὑπερώῳ τῷ ἰσθμῷ καὶ ὁ πατὴρ Ἀρκάδιος καὶ ἡ μήτηρ Εὐδοκία, καὶ ὁ πάππος αὐτῆς Θεοδοσίος κατέβησαν. Theodosius postea mox in paterno monumento Romani lapidis repositus est, in dexira sublimi sanctuorum apostolorum templi porticu: in qua porticu, eodemque lapide, pater quoque Arcadius, & mater Eudoxia, nec non avus Theodosius sitis sunt.*

um sepulturae in atrio, siue area ante ecclesiam, admissus videtur. Adhuc autem per leges tam ecclesiasticas quam ciuiles in ecclesia sepeliri vetabantur. Nam *Iustinianus* in nouo codice suo, praetermissa priore legis *Theodosiane* parte, omnem populum extra ciuitatem sepeliri iubente, posteriorem clausulam [u] adhuc retinebat, quae homines in sedibus martyrum & apostolorum humari interdicebat. Et circa annos DLXIII concilium primum *Bracarense* in *Hispania* [x] corpora defunctorum, necessitate sic exigente, foris secundum murum ecclesiae, nullo autem modo intra ecclesiam, sepeliri permittebat, hanc huius rei dans rationem: *Si firmissimum hoc priuilegium usque nunc retinent ciuitates Galliae, ut nullo modo intra ambitum murorum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum; quanto magis hoc venerabilium martyrum reuerentia debet obtinere?* Concludere hinc possumus, vti fecimus antea, tantum abesse, vt hoc tempore in *Gallia* sepulturas in ecclesia permiserint, vt ne quidem in atrio vel vlllo alio loco intra ciuitatem defunctorum corpora humari fuerint. Sed aliquanto tempore post, circa annum DCLVIII vel DCXCV, quando concilium *Nannetense* habitum est; (chronologi de tempore inter se non consentiunt) populo etiam *Galliae* permissum fuit, in atrio [y] aut in porticu aut in exedris ecclesiae sepelire, non autem in ipsa ecclesia prope altare, vbi corpus & sanguis *CHRISTI* consecratur. Haec regula repetitur in concilio *Arelatensi* [z] & concilio *Moguntino* [a] ad annum DCCCXIII, tempore *Caroli magni*, ex quo impera-

(u) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de ecclesiis. leg. II. Nemo apostolorum vel martyrum sedem humandis corporibus existimet esse concessam.

(x) Concil. Bracar. I. can. XXXVI. Corpora defunctorum nullo modo intra basilicam sanctorum sepeliantur, sed si necesse est, deforis circa murum basilicae usque adeo non abhorret.

(y) Concil. Nannet. can. VI. Prohibendum est etiam secundum maiorum instituta, vt in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio aut in porticu, aut in exedris ecclesiae. Intra ecclesiam vero & prope altare, vbi corpus & sanguis domini conficitur, nullatenus sepeliantur.

(z) Conc. Arelat. III. c. XXI. De sepeliendis mortuis in basilicis illa constitutio seruetur, quae ab antiquis patribus constituta est.

(a) Concil. Moguntiu. can. LII. Nullus mortuus intra ecclesiam sepeliatur, cetera.

tor ille regulam in *capitularibus* suis [b] fecit in eandem sententiam. Ut ne insistamus incerto canoni concilii *Varenfis*, uti apud GRATIANVM [c] vocatur, qui non nisi repetitio canonis *Namnetensis* est: addere hisce possumus regulam in synodo datam *Triburiensi* [d], itidem *Caroli magni* tempore celebrata: *Praecipimus*, inquiunt patres illic conscripti, *ut deinceps nullus laicus in ecclesia sepeliatur*. Addunt tamen paucis interiectis: *Corpora antiquitus in ecclesia sepulta, nequaquam proiciantur, sed pavimento desuper facto, nullo tumulorum vestigio apparente, ecclesia reuerentia conseruentur. Vbi vero hoc pra multitudine cadaverum difficile sit facere, locus ille caemiterium & polyandrium habeatur, ablato inde ahari & constituto, ubi religiose sacrificium Deo valeat offerri*. Dum istae leges sic in *Occidente* ferebantur, dantes hominibus licentiam sepeliendi in ciuitatibus & atrijs ecclesiae, adhuc tamen magnopere in ecclesiis quempiam sepeliri vetantes; *Leo sapiens in Oriente* circa annos DCCC antiquas leges omnes, contra humanationem in ciuitatibus promulgatas, abrogabat, perfectam hominibus relinquens libertatem sepeliendi intra vel extra cuiuscumque ciuitatis muros [e]: Nihil vero de licentia sepeliendi in ecclesiis ab eo statutum legimus. Ut adeo notum atque testatum sit, huc vsque nulla in orbis parte quibuslibet hominibus generalem aliquam per leges indultam fuisse licentiam sepeliendi in ecclesiis sine discrimine, sed quasdam leges in hoc interuallo omnino & generatim id ipsum vetuisse.

§. VIII.

Atque intra hoc temporis interuallum regibus, episcopis, ecclesiarum conditoribus, aliisque viris primariis per leges quasdam locus sepulturae concessus in ecclesiis.

VERVM TAMEN nonnullae leges intra hoc temporis in-

(b) Carol. capitular. lib. I. cap. CLIX. ap. Lindenbrog. leg. antiqu. Nullus deinceps in ecclesia mortuum sepeliat.

(c) Gratian. causs. XIII. quaest. II. c. XV.

(d) Concil. Tribur. c. XVII.

(e) Leo nouell. LIII. Ne igitur vilo modo inter ciuiles leges haec lex recenseatur, sancimus: quin potius, ut a consuetudine recte contemnitur, sic etiam decreto nostro prorsus reprobatur. Quicumque autem sine extra muros, siue intra ciuitatem sepelire mortuos volet, perficiendae voluntatis facultatem habeto.

teruallum factæ sunt, cum quibusdam limitationibus & exceptionibus, respectu magnorum & primariorum hominum, regum videlicet & episcoporum, conditorum ecclesiæ, presbyterorum & quorundam ex laicis, qui sanctimonia vitæ & virtutum laude maxime essent conspicui. Concilium *Moguntiacum* ante memoratum generalem prohibitionem cum hac exceptione pronuntiat, *Nihilus mortuus, inquit [f] intra ecclesiam sepeliatur, nisi episcopi, aut abbates, aut digni presbyteri, aut fideles laici.* Et concilium *Triburienſe [g]*, tantum laicos sepeliri vetans in ecclesia, clericis id permittere credi potest. Atque hic quidem honos episcopis & imperatoribus aliquanto ante exhibitus erat. *SOCRATES [h]* enim *Proclum* corpus *Ioannis Cbrysoſtomi*, quod *Comanis* sepultum fuerit, *Constantinopolim* deportasse & in ecclesia apostolorum deposuisse perhibet. Et *EVAGRIVS [i]* hac de re loquitur, tamquam vſitata consuetudine sepeliendi imperatores & clericos in ecclesia apostolorum, a *Iustiniano* ædificata *Constantinopoli*. Eodem honore ecclesiarum conditores adfici consueverunt. Sepeliri permisi sunt in sacris ædificiis ab se conditis. Quemadmodum de vxore *Casarii* cuiusdam *SOZOMENVS [k]* narrat, quod in ecclesia circa ambonem siue pulpitem lectorum sepulta fuerit, eo quod maritus illius

(f) Concil. Moguntiac. can. LII.

(g) Concil. Tribur. c. XVII. vt supra sub lit. (d).

(h) Socrat. lib. VII. c. XLV. τὸ σῶμα Ἰωάννη ἐν Κομάνοις τεταμμένον, βασιλεὺς πείσας, τριακοσῶ πέμψῃ ἔπει μετὰ τὴν καθάρωσιν, εἰς τὴν Κωνσταντίνικὴν πόλιν μετεκόμισε· καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς, δημοσίᾳ πομπέσας αὐτὸ, εἰς τὴν ἐπάνω μὲν τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίαν ἀπέδειτο. *Ioannis corpus, quod Comanis sepultum erat, annuente imperatore Constantinopolim deportauit, anno post eius abdicationem quinto ac tricesimo. Idque sollempni pompa per urbem traductum, ingenti cum honore in ecclesia apostolorum deposuit.*

(i) Euagr. lib. IV. c. XXXI. εἰρηάζο αὐτῶ ὁ τῶν θεσπεσιῶν ἀποστόλων νῆος, ἐκ ἐθέλων ἑτέρῳ τὰ πρωτεῖα δίδουσι ἐν τῷ οἴτῳ βασιλεῶς, οἴτῳ ἱερῶν μόνι, τῆς νομομισείης ταφῆς τυγχόνουσι. *Exstructum est ab eodem Iustiniano templum sanctorum apostolorum, quod nulli alteri templo facile concedat: in quo imperatores ac sacerdotes sepeliri mos est.*

(k) Sozom. lib. IX. c. II. μέμνημαι παρατυχῶν τῇ ταφῇ τῆς Καισαρίᾳ γαμετῆς καὶ ἀναλογιζόμενος ἐν τῆς πέλας παρακειμένης λεωφόρου, εἰκάζω αὐτὴν κείδαι περὶ τὸν ἀμβωνα βῆμα δὲ τῶτο τῶν ἀναγνωστῶν. *Memini adesse me, tunc quum vxor Casarii sepeliretur, & ex adiaceente via publica iudicans, conuicio illam incere circa ambonem, quod est pulpitem lectorum.*

cam ædificarit. Et VALESIVS *Constantinum* ideo in basilica apostolorum sepultum esse putat, quod eam exstruxisset. Ita duplex huius privilegii ius habuit, tamquam imperator & conditor. Differentiam autem aliquam observare possumus inter tempus *Constantini* & hoc. *Constantini* memoria imperator & conditor tantum in porticu sepeliebantur: tempore autem *Sozomeni* conditor quicumque in media ecclesia sepeliri poterat.

§. IX.

Res denique arbitrio relicta episcoporum & presbyterorum, quos in ecclesiis sepeliri aut non sepeliri oporteret. Hereditariæ sepulturæ sæculo nono nondum permixtæ, sed per decretales papales demum inductæ.

ITA res pedetentim & gradatim processit longius, partim permissu & relaxatione legum, partim etiam transgressione legum & conniuentia eorum, qui illas exsequi debebant. Et tandem magnam partem episcoporum & presbyterorum arbitrio relicta est, ut hi decernerent, quos in ecclesia sepeliri aut non sepeliri oporteret, pro merito eorum, qui id desiderarent. Sæculo nono quædam familiæ in *Gallia* hereditarias sepulturas in ecclesia sibi adserere cœperant. Verum huic consilio obuiam itum est, & concilium *Meldense*, anno DCCCXLV decretum fecit [1] istiusmodi: *Nemo quemlibet mortuum in ecclesia, quasi hereditario iure, nisi quem episcopus & presbyter pro qualitate conversationis & vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat.* Et postea leges quasdam deprehendimus generatim factas contra humanitatem in ecclesiis. Sic in concilio *Vimoniensi* [m] sub *Lanfranco* archiepiscopo *Canuariensi*, anno MLXXVI canon habetur: *In ecclesiis corpora defunctorum non sepeliantur.* Verum enim vero tot exceptiones passæ sunt antiquæ leges, ut cuius ambitioso vel superstitioso homini, qui maius beneficium in morte sibi tributum iri crederet, si in ecclesia sepeliretur, non difficile esset, hoc privilegium obtinere. Et hæc duæ rationes viam maiori aperuerunt licentiæ, quam quidem antiqui canones indulserunt. Nam opinio, quod hominum animabus id multum

[1] Concil. Meldens. can. LXXII.

[m] Concil. Vinton. an. MLXXVI. can. IX. tom. IX. pag. 352.

profit, si in ecclesia sepeliantur, homines huius priuilegii post mortem obtinendi tanto reddebat appetentiores. Quid? quod *Leo III.* papa decretum fecit, quod decretalibus suis [n] inferuit *GREGORIUS IX*, quo vnicuique genus quoddam iuris hæreditarii conceditur in sepulturis maiorum suorum iacendi, exemplo, vt dicitur, patriarcharum. Factum hoc circa ann. *MCCXXX*. Non multo post *BONIFACIUS VIII* [o] de ea re loquitur, tamquam consueta hominibus, vt sepeliantur intra ecclesiam in maiorum suorum monumentis. Vt adeo ab hisce decretalibus antiquarum legum conculcatio arcessenda sit. Nam episcopis relictam exiguam potestatem permittendi vel non permittendi pro suo arbitrio & prudentia populo locum sepulturæ in ecclesia abstulerunt, iusque & possessionem locorum sepulturæ in ecclesiis priuatarum familiarum tradiderunt manibus. Et alii, quibus non erat istiusmodi ius, sua ducti vel ambitione vel superstitione, ius sepulturæ in ecclesia facile sibi emere poterant; quæ res erat, quam ne ipsi quidem imperatores præcis temporibus sibi expetere ausi fuerant. Ego in historia huius materiæ a primis initiis ad extrema vsque eius deducenda tanto fui studiosior, quia nouatio viris quibusdam, doctrina & iudicio præstantibus, querendi eamque tempore reformationis vel postea sublatam volendi dedit occasionem. *Hunc morem*, inquit doctus *ANDREAS RIVETVS* [p], quem inuexit auaritia & superstitio, valde vellem apud nos, cum aliis superstitionum reliquiis esse abolitum, & pristinam consuetudinem reuocari, vt sepulturæ publicæ in campo libero & aperto, extra ciuitatum portas constituerentur. Id etiam convenientissimum esset vsibus ciuilibus, quia in locis reclusis non potest air non alisci tetra cadauerum odore, ita vt nec mortuis hac ratione consulatur; nec viuentium pericula caueantur; præsertim morborum contagiosorum tempore, quo promiscue cadauera pesti-

[n] Gregor. decretal. lib. III. de sepulturis cap. I. Statuimus vniquemque in maiorum suorum sepulchris iacere, vt patriarcharum exitus docet.

[o] Sext. decretal. lib. III. tit. XII. de sepulturis. cap. II. Quam quis, cuius maiores sunt feliti in aliqua ecclesia sepeliri ab antiquo, cetera.

[p] Riuet. in Gen. XLVII. exercit. CLXXII. p. 842. (p. 656. ed Roterod. MDCLI.) Vid. Grot. Luc. VII. 12. Quod in memoriam martyrum olim inductum, nescio an satis sapienter retineatur.

seva conduntur templis, in quibus quotidie conuocantur. Quod sane horrendum mihi, & aliis multis merito visum est. Similis querela facta est a nonnullis inter *Romanenses*, maxime a IOANNE STEPHANO DURANTO [q], excellentissimo quondam iureconsulto & senatus *Tholosani* praeside. Laudat hic veterum patrum religionem, qua cauerint diligenter, ne intra ecclesiam defunctorum corpora sepelirentur, & *Caroli magni* pietatem, qua priscam institutionem, quodam modo neglectam, renouarit atque instaurarit. Simul cum magno dolore id loquitur, quod, quum olim imperatores tantum in porticu ecclesiae sepulti sint, hodie recepta consuetudine laici passim intra ecclesiam sepeliuntur praeter leges & instituta veterum christianorum: ad quae, post hanc digressionem, iam reuertimur.

LIBRI VICESIMI TERTII

CAPVT SECVNDVM

ALIAE QVAEDAM OBSERVATIONES DE LOCO, RATIONE ET TEMPORE SEPELIENDI.

§. I.

Consecratio cœmiteriorum non adeo antiqua.

CONSIDERATO hactenus generatim loco sepulturae; ad specialiores quasdam obseruationes de loco, ratione & tempore sepeliendi inter christianos progredimur. Et heic primum quaeri potest, Num formali quadam cœmiteriorum suorum, perinde atque ecclesiarum, vsi sint consecratione? Iam vero hac de re perfectum est silentium in primis saeculis. Nullus scriptor ante GREGORIVM TVRONENSEM, qui vixit circa annos DLXX, vllam eius fecit mentionem. Dicit autem [a] hic, sepulchrorum loca suo tempore sacerdotali benedictio-

(q) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. XXIII. §. 5. 6. 7.

(a) Gregor. Turon. de gloria confessor. cap. CVI. Quid faciemus, si episcopus vrbis non aduenerit? quia locus ille, quo sepeliri debet, non est sacerdotali benedictione consecratus? Tunc ciues & reliqui viri honorati, qui ad exsequias beatae reginae conuenerant, imperant paruitati mea, dicentes: Praesume de caritate fratris tui, & benedic altare illud. Confidimus enim de eius beneuolentia, quod molellum non ferat, si feceris, sed magis gra-

ne consecrata fuisse. DURANTVS [b] huius consuetudinis originem haud potest repetere altius, adeoque concludere possumus, hac memoria, non antea, hunc morem in ecclesiam esse inuectum. Sanctitas enim sepulchrorum, de qua tam crebro antehac legimus, ex alia ratione erat, non ex formali eorum consecratione.

§. II.

Sanctitas eorum ex alia ratione oriunda, non ex formali ipsorum consecratione.

NAM ipsi gentiles hæc loca sacra eorumque violationem genus quoddam sacrilegii & violationem religionis habere consueverunt. Sicut ex duorum imperatorum gentilium, GORDIANI & IVLIANI edictis, quæ adhuc inter leges christianas locum retinent, apparet. GORDIANVS [c] ea vocat *res religioni destinatas, etiam religionis effectas*: & propterea sepulchrorum spoliatores puniri iubet, ut qui in læsæ religionis crimen inciderint. Similiter IVLIANVS [d] busta diem functorum *aggeres consecratos* nominat; & lapidem hinc mouere, terram sollicitare, & cespitem vellere, proximum sacrilegio maiores semper habuisse dicit: Ornamenta tricliniis aut porticibus auferre de sepulchris, piaculum esse & contaminationem religionis, pœna manium vindice cohibendam. IVSTINIANVS

tiam referat. Præsume, precamur, ut caro sanctæ sepulturæ reddatur. Et sic ab illis iniunctus altare in cellula ipsa sacraui.

(b) Durant. de ritib. eccl. lib. I. cap. XXIII. n. 9. Omnia cœmeteria consecrabantur ab hisque potestas secularis excludebatur. Iuo Carnotensis *epist. CCXXIX*, Gregor. Turon. de *gloria confessor. cap. CII*. testatur, sepulchrorum loca sacerdotali benedictione consecrata fuisse.

(c) Cod. Iustin. lib. IX. tit. XIX. de sepulchro violato leg. I. Res religioni destinatas, quin imo iam religionis (al. religiosus) effectas, scientes qui contigerint, & emere & diltrahere non dubitauerint: tamen iure venditio non subsistat: læsæ tamen religionis inciderunt in crimen.

(d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis. leg. V. Pergit audacia ad busta diem functorum & aggeres consecratos: Quam & lapidem hinc mouere, terram sollicitare & cespitem vellere, proximum sacrilegio maiores semper habuerunt: sed ornamenta quidam tricliniis aut porticibus auferunt de sepulchris. Quibus primis consulentes ne in piaculum incidant, contaminata religione bustorum, hoc fieri prohibemus, pœna manium vindice cohibentes.

hanc

hanc IULIANI legem repetens in codice suo [e] pro *pœna manium* legit *pœna sacrilegii*, nomen pariter & pœnam sacrilegii huic crimini expressis verbis adsignans. Ita quoque vetustus poëta in hoc disticho:

Res ea sacra, miser, noli mea tangeve fata:

Sacrilegæ bustis abstinere manus.

Quæ omnia ostendunt, sepulchra tam ab ethnicis quam christianis pro rebus sacris habita esse, sine vlla formali consecratione. Et *Romani* impium esse statuebant, mortuorum cineres disturbare vel violare, nisi publicorum hostium essent cineres, quorum sepulchra illis religiosa non erant, quemadmodum PAVLVVS [f] magnus ille iureconsultus, definit: Ideoque lapides inde sublato in quemlibet vsu conuertere quis poterat, nec vlla sepulchri violati actio in eum competebat.

§. III.

Modus exornandi sepulchra diuersus inter ethnicos & christianos.

VERVM in reliquis casibus omnibus sepulchra mortuorum loca magnæ sanctitatis, adeoque & loca magnæ securitatis erant: Ita quidem, vt tuta repositoria esse crederentur non solum mortuorum, ad illos ab omni violentia factos tectos conseruandos, sed ornamentorum etiam, quibus illa circumdata erant, vel diuitiarum, quæ sæpe vna cum mortuo sepeliebantur. Nam *Romani* monumenta sua sæperumero pretiosis columnis, marmoribus, statuis atque imaginibus circumpositis ornabant. Quemadmodum e diuersis legibus in codice *Theodosiano* [g], ad cohibendos eorum spoliatores factis, & ex mul-

(e) Cod. Iustin. lib. IX. tit. XIX. de sepulchro violato, leg. V.

(f) Digest. lib. XLVII. tit. XII. de sepulchro violato, leg. IV. Sepulchra hostium nobis religiosa non sunt; ideoque lapides inde sublato in quemlibet vsu conuertere possumus: Non sepulchri violati actio competit.

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XIX. de sepulchris violatis, leg. II. Vniuersi, qui de monumentis columnas vel marmora abstulerunt, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerunt, -- singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inferant. -- Eadem etiam pœna, qui dissiparunt, vel ornatum minuerunt, teneantur. cetera. Leg. IV. Qui aedificia manium violant, domus, vt ita dixerim, defunctorum, geminum videntur facinus perpetrare: nam & scultos spoliant destruendo, & viuos polluunt fabricando. Si

tis *Romanis* scriptoribus patet, qui GOTHOFREDO [b] in commentario in vnam harum legum memorantur, & nominatim sunt PLINIUS, CICERO, AGGENVS, PROPERTIVS, SERVIUS & EUTROPIVS, quorum hic postremus speciatim de *Traiani* monumento narrat, quod columna ibi posita fuerit, cuius altitudo CXL pedes habuerit. *Antonini* quidem imperatores immensam *Romanorum* vanitatem ac profusionem hac in re quodam modo cohibuerunt, asperioribus legibus contra nimis splendidam funerum pompam & sepulchrorum magnificentiam promulgatis, vti memoriae prodidit IULIVS CAPITOLINVS [i]: Verum hoc non impediēbat, quo minus monumenta sua statuis & columnis marmoreis & id genus ornamentis aliis honestarent homines, quemadmodum postea in lege quadam *Gordiani* in codice *Iustiniano* [k] permittum esse reperimus. Vt adeo hæc monumenta gentilium tam structura quam ornamentis sæpius splendida essent & magnifica, vrde non raro præda & spoliū rapacibus inuasoribus facta sunt. Hoc autem vix de vilo christianorum sepulchro per tria priora sæcula statuere possumus. CALVS, vetustus scriptor & presbyter ecclesie *Romane* circa annum CCX, de tropæis ac monumentis [l] loquitur *Petri* & *Pauli* apostolorum, quæ tunc temporis ostendi solita sint, vnum quidem in *Vaticano* ad viam *triumphalem*,

quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, a liamne quamcumque in teriam, fabricæ grata, siue id fecerit venditarius, decem pondo auri cogatur inferre sisco; siue quis propria sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quacumque alius accusauerit, vel officium nuntianerit.

(b) Gothofred. in leg. II. p. 141. a lin. seq.

(i) Capitolin. vit. Marc. Anton. pag. 78. Tunc Antonini leges sepeliendi sepulchrorumque asperissimas sanxerunt; Quandoquidem cauerunt, Ne vti quis vellet fabricaret sepulchrum: Quod hodieque feruatur.

(k) Cod. Iustin. lib. III. tit. XLIV. de religiosis & sumptibus funerum leg. VII. Statuas sepulchro superimponere vel monumento ornamenta superaddere, non prohiberis: Quum iure suo quæ minus prohibita sunt, vnicuique facultas libera non denegetur.

(l) Ap. Euseb. lib. II. c. XXV. ἐγὼ δὲ τὰ τεύχεα τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι ἐν γὰρ δεξιῇ ἀποδείξω ἐπὶ τῶν Βατικῶν, ἢ ἐπὶ τῶν ὁδῶν τῆς Ὀστίας, ἐν ἧσιν τὰ τεύχεα τῶν πάντων ἰδουμάτων τῆς ἐκκλησίας. Ego vero (inquit Caius) apostolorum tropæa possunt ostendere. Nam sias in Vaticano, siue ad O-

et alterum ad *viam Ostiensem*. At vero hæc tropæa non adeo magnifica fuerunt. Qualiæcumque autem fuerunt, postea tamen vtriusque ossa circa annos CCLVIII a *Nyisto* pontifice Romano [m] in catacumbas reposita sunt formidine dedecoris atque iniuriæ, quæ feruente persecutione illis inferri poterat. Quodcumque de illis statuere tuto possumus, hoc est, quod lapides sepulchrales fuerint cum inscriptione, nomina eorum, merita, tempus & genus mortis declarante. Et nonnulla eorum ne hoc quidem fuisse exploratum habemus. Interdum enim multi martyres in vno communi sepulchro humabantur, & tum inscriptio solum numerum, non nomina, nec vlla singularia de illis continebat. PRUDENTIUS [n] tumulum se obseruasse dicit, in quo sexaginta martyres vna sepulti iacuerint. Monumentum *Iacobi* apostoli *Hierosolymis* solus cippus [o] erat cum inscriptione. Et sequentibus sæculis christiani magnifica monumenta non magnopere adfectabant ante quidem, quam intra ecclesias sepelire inciperent. Obseruarant enim, quemadmodum gentilium monumenta spoliata & direpta essent, & quot leges contra sepulchrorum violationem ferre necesse habuissent imperatores. Quæ res multis christianis occasionem dabat cogitandi, quanto melius ac tutius esset, sibi ipsis, dum viuerent, monumenta exstruere per liberalitatem ac beneficentiam in pauperes, quam splendida ac magnifica

stiensẽm viam pergere libet, occurrerent tibi tropæa eorum, qui ecclesiam illam fundauerunt.

(m) Depositiõ martyrum ap. Pearson. annal. Cyprian. p. 62. (p. 49. §. II. c. lit. Amstel. MDCC.) cit. cap. I. §. III. sub rot. (*) pag. II.

(n) Prudent. Peristephan. hymn. XI. de Hippolyto.

*Plurima literulis signata sepulchra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.*

*Sunt & iuxta tamen tacitas claudientia turbas
Marmoræ, quæ solum significant numerum.*

*Quanta virum iaceant congestis corpora acervis
Nosse licet, quorum nomina nulla legas.*

*Sexaginta illic, defossus mole sub vna,
Reh quias memini me didicisse hominum.*

(o) Euseb. lib. II. c. XXIII. vocat *σημα*, *ἢ τὴ ἀδοξία ἢ τὴν ἡσυχίαν*, inquit, *μὲν πρὸς τὸν νεκρὸν*. Et Hieronymus de scriptor. eccles. c. II. *IIIIVM, iuxta templum*, inquit, *vbi præcipitatus fuerat, sepultus est, IIIIVM vsque ad obsidionem Titi & vltimam Hæbri innotissimum habuit.*

monumenta ædificare, a furibus ac latronibus pro arbitrio suo diripienda. Ita narrat de *Paula* HIERONYMVS [*], eam omnia bona sua dedisse pauperibus & hoc habuisse voti, vt mendicans ipsa moreretur & in funere suo aliena sindone inuolueretur. *Ephrem Syrus* iam moriturus iis, qui tunc aderant, mandabat, ne pretioso cum vestimento corpus suum sepelirent. Et si quis tale quidquam cogitasset, aut preparasset, id ne exsequeretur, sed consilio in melius mutato, hoc ipsum, quod sepulturæ cohonestandæ decreuisset, pauperibus impertiretur, quemadmodum in vita amplissimi huius viri ac magni luminis in ecclesia *Orientali* refert GREGORIUS NYSSENVS [p]. Et BASILIUS diuites ac locupletes generatim adhortatur, vt opes suas potius pietatis operibus impendant, quam vt libi magnifica exstruant monumenta. *Quid opus, inquit [q], monumento sumptuoso, aut quæ utilitas inanis sumtus? Bonum sepulchrum est pietas. Omnibus uis ornatus hinc discede, fac ornent te tuæ diuitiæ. Habe illas penes te.*

§. IV.

Differebant etiam inter se viuu sepeliendi: ethnicis quidem corpus communiter cremantibus, ossaque & cineres in urnis ponentibus: Christianis autem integrum corpus terra humanibus, & a gentili consuetudine abhorrentibus.

ALIA differentia ethnicos inter & christianos erat in ratione sepeliendi. Ethnici enim plerique omnes defunctorum corpora in rogam imposita cremabant, & tum cineres & ossa in urnas colligebant sepeliebantque: christiani autem ab hac sepeliendi ratione abhorrebant; neque adeo illa vniquam vte-

(*) Hieronym. epist. XXVII. in epitaph. Paulæ cap. VII.

(p) Nylæn. vit. Ephrem. tom. III. p. 613. Μέλιον ὁ Θεοφόρος ἄτος ἀνὴρ ἀπαίρειν πρὸς τὰ ἔθνη, τοῖς πλεῖστον παρεγγυῶτο, ὡς ἐκ ἐξόν αὐτοῖς ἐδῆτε πολυτέλει τὸ τάτα σῶμα ἐνταφίσαι· εἰ δὲ καὶ τις φιλοπάτωρ ἂν τοιαῦτόν τι προενόησεν, ἢ παρητοίμασε, μηδὲ αὖθις εἰς ἔργον τὴν βελὴν ἀγαγεῖν· ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ δοξάζειν εἰς τὴν ἐκεῖνα ταφὴν, δοξάζειναι πτωχοῖς.

(q) Basil. homil. in diuites, tom. I. p. 348. τί μνήματος ἐπισημὴ καὶ ταφῆς πολυτέλει; καὶ διπλῆς ἀνεργῆς ὕφελος; -- καλὸν ἐντάφιον ἢ ἐυσέβεια· πάντα περιβλαβόμενος ἀπέλθε· οἰκεῖν νόσον τὸν πλεόν ποιῆσαι· ἔχε αὐτὸν μετὰ σεαυτοῦ.

bantur, sed vniuersum corpus terra humabant, vel si qua occasione ad alium sepeliendi modum esset, corpus condiebant, ad ponendum illud in catacumbis, vt ne quid offensionis & incommodi ex illis haberent in istis locis, vbi nonnumquam religiosos conuentus suos agere necessum habebant. Christianos planam & simplicem infodiendi corpora, non cremandi, rationem sequutos esse, ex obiectione pagani illius apud MINUCIUM FELICEM [r] patet, *Anceps malum, inquietis, & gemina dementia! Caelo & astris, quæ sic relinquimus vt inuenimus, interitum denuntiare: sibi mortuis & extinctis, qui, sicut nascimur, & interimus, æternitatem repromittere. Inde videlicet exsecrantur rogos, & damnant ignium sepulchras, quasi non omne corpus, etsi flammis subtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram resoluetur; cetera. Ad quam obiectionem christianus respondet [s]: Corpus omne, siue auerscit in puluerem, siue in humorem soluitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, subducitur nobis: sed Deo elementorum custodi reseruetur. Nec, vt creditis, vllum damnum sepulture timemus, sed veterem & meliorem consuetudinem humandi frequentamus. Idem manifestum est ex TERTULLIANO, qui quosdam ethnicos a cremando ex superstitionosa quadam opinione [t] abstinere dicit, quod scilicet modicum quid animæ subsidat in corpore post mortem. Propterea nec ignibus funerandum aiunt, parentes superfluo animæ. Addit: *Alia autem ratio pietatis istius (christianorum videlicet) non reliquit animæ aulatrix, sed crudelitatis etiam corporis nomine auersatrix, quod & ipsum homo non vtique mereatur penali exitu impendi. Alio loco [u] ait: Ego magis ridebo vulgus, nunc quoque quum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem!* Inter criticos non conuenit, quo tempore & qua ratione hæc consuetudo cremandi corpora inter Romanos cessarit. Nonnulli eam vetitam esse putant per vtrumque Antoninum in seueris legibus de funeribus, antea memoratis. GOTHOFREDVS autem & alii, non sine ratione errorem*

[r] Minuc. p. 32. (cap. XI. n. 2. 3. p. 33. edit. Cellar. Hallens. MDCXCIX.)

[s] Ibid. p. 101. (cap. XXXVII. n. 10, 11. p. 129. 130. cit. edit. Hall.)

[t] Tertull. de anima. cap. LI.

[u] Id. de resurr. cap. I.

esse putant: quia non solum TERTULLIANVS exustionem derideat tamquam adhuc vsitatam inter gentiles, sed quia etiam in lege quadam *Theodosii*, tempore ipsius adhuc quasdam eius reliquias fuisse, significetur. Nam de vtraque consuetudine loquitur, hoc est, de humatione non solum vniuersorum corporum subter terram, sed etiam [x] de more sepeliendi in vnis supra terram; quod corpus ante exuri, & solas reliquias, ossa & cineres, in vnis supra terram poni consueuisse innuit. Verum enim vero certum est, hanc consuetudinem inter ipsos ethnicos quadraginta circiter annis post exoleuisse. MACROBIVS [y] enim, qui *Theodosii* iunioris memoria vixit, circa anno CCCCXX, vrendi corpora defunctorum vsu eo tempore nullum fuisse, & quidquid de eo norit, ex lectione se didicisse exprellis verbis adfirmat. Maxime probabile est, gentilitiam consuetudinem gradatim immutatam fuisse a *Commodi* imperatoris inde tempore. Nam ipse *Commodus* & multi ex amicis ipsius sepulti sunt per humationem, non per combustionem, quemadmodum vir quidam doctus [z] ex XIPHILINO obseruat. Et ab hoc tempore consuetudo cremandi fortassis coepit exolefcere, donec tandem sub christianis imperatoribus, licet sine vlla eam prohibente lege, contraria consuetudo profus inualefceret, & hęc occideret in nihilum. Christiani autem simplicis rationis sepeliendi per humationem semper erant retinentissimi, nec vlla alia vti volebant; magnam crudelitatis partem in vexatoribus suis habentes, quandocumque hanc ipsis decentem sepulturam post mortem negarent, vti faciebant nonnumquam, vel exponendo eorum tetris & immanibus beluis ac rapacibus auibus, vel cremando illa in contemptum ac risum doctrinę de futura resurrectione. Ita, vt

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de fœculchris violatis. leg. VI. Omnia quę super terram vnis cinisi, vel sarcophagis corpora detinentur, extra urbem delata ponantur, cetera.

(y) Macrobi. Saturnal. lib. VII. c. VII. Licet vrendi corpora defunctorum vsu nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quanto vsu venisset, vt plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse tenerum ministris denis vniuersorum corporibus adficere singula ministris, cetera.

(z) Burnet. *Travels*. Let. IV. p. 210.

EVSEBIVS [a] ex epistola ecclesiae *Smyrnenfis* refert, *Polycarpum* infligantibus iudæis tractabant, corpus illius in medio collocatum, vt moris erat ipsis, concremantes: atque ita christiani demum illius ossa colligentes sepeliebant. Eodem modo martyres *Lugdunenses* & *Viennenses* in *Gallia* tractabant, cum gravissimo dolore christianorum, quibus humare cadauera non permittebant, sed sub dio sex dies custodita, & tandem cremata atque in cineres redacta, in præterfluentis *Rhodani* alueum spargebant, in contemptum doctrinae de carnis resurrectione; exclamantes, *Videamus nunc, an sint resurrexerunt, & utrum al-esse ipsis Deus suus ac de manibus nostris ipsos eripere valeat*, quemadmodum historiam ex actis & monumentis passionis eorum idem EVSEBIVS [b] narrat. Sic *Maximus* præfes *Tharaco* martyri [c] dicebat, non esse, quod corpus suum vnguentis & odoribus conditum atque sepultum iri speret; se enim comburi ipsum iussurum, & cineres eius in ventum disperfurum. Facile esset, alia eiusdem consuetudinis exempla proferre in medium,

(a) Euseb. lib. IV. cap. XV. ἰδὼν ἔν δ' ἑκατοντάρχῃς τὴν τῶν ἰσθμίων γενομένην Φιλονικίαν, θεὸς αὐτὸν ἐν μέσῳ, ὡς εἶδος αὐτοῖς, ἔκαστεν ἕτως τε ἡμεῖς ὑπερον ἀνευλόμηναι τὰ τιμιώτερα λίσσαν πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσοῦν ὅσα αὐτῶ, ἀπεδέμεθα ὅτι καὶ ἀνόλαστον ἦν.

(b) Euseb. lib. V. c. l. τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐν μεγάλῳ καθείστηται πένθει, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ σώματα κρύψαι τῇ γῆ· τὰ ἔν σώματα τῶν μαρτύρων παντοῖος παραδειγματιζέμεθα καὶ αἰθριαζέμεθα ἐπὶ ἡμέραις ἕξ, μετέπειτα κέντη καὶ αἰθριαζέμεθα ἐπὶ τῶν ἀθέμων κατεσπαρώδη εἰς τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν πλησίον παραβάλλοντα, ὅπως μὴ δὲ λείψανον αὐτῶν φαίνεται ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι καὶ ταῦτ' ἐπραττον, ὡς δυνάμενοι νικᾶσαι τὸν θεόν, καὶ ἀφελέσθαι αὐτῶν τὴν καλιγγενεσίαν -- νῦν ἰδύμεν εἰ ἀναστήσονται, καὶ εἰ δύναται βοηθῆσαι αὐτοῖς ὁ θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελεῖσθαι ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν. Nos gravissimo interim dolore premebamur, quod humate cadauera nobis non heeret. -- Igitur martyrum corpora postquam omni genere contumelie traducta & sub dio per sex dies exposita iaceverunt, tandem cremata atque in cineres redacta, in præterfluentis Rhodani alueum sparsa sunt ab impiis, ne vlla demceps eorum reliquis interitis superessent. Atque id agebant, profusus quasi Deo superiores esse & resurrectionem illis adinere possent. -- Videamus nunc &c.

(c) Acta Tharaci ap. Baron. an. CCXC. n. XXI. (n. XXIII. ed. Antwerp. MDCXVII.) Præfes dixit, Bonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas? ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involuant, & vnguentis & odoribus adornent. Sed scelestè, iubebo te comburi, & cineres tuos in ventum dispergam.

quorum nonnulla ab ipsis historicis ethnicis [d], non sine dolore & animaduersione in inhumanam istam ac crudelem agendi rationem, commemorantur.

§. V.

Mos defunctorum corpora condiendi valde vsitatus inter christianos. Et cur magis inter illos quam inter gentiles.

AB vltimo exemplo, quando præses *Tharaco* dixit, fore; vt corpus eius vnguentis haud condiatur, facile esset concludere, fuisse morem christianorum ad minimum martyres suos, si non alios, vnguentis adornare. Verum consuetudo videtur fuisse generalior. Nam paganus ille apud MINVCIVM FELICEM [e] christianis generatim dat vitio, quod corpus odoribus non honestent, dum viuant, sed referuent vnguenta funeribus. Et TERTVLLIANVS significare videtur [f], corpus ad funus præparare, adhibitis aromatibus aliisque rebus odoriferis, generalem consuetudinem fuisse christianorum. *Tura*, inquit, *plane non emimus. Si Arabia queruntur, sciunt Sabæi, phuris & carioris suas merces christianis sepeliendis prostigari, quam diis fumigandis.* Vna ex præcipuis speciebus huius inunctionis corporum erat myrrha. Vnde PRVDENTIVS, adludens ad hanc consuetudinem [g] ait:

*Aspersaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine seruat.*

(d) Ammian. Marcellin. lib. XXII. p. 241. (Inter scriptor. August. tom. II. p. 406. edit. Francof. MDLXXXVIII.) Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita vexit ad lacus: iisdemque subito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens, vt clamabat, ne collectis supremis, (i. e. reliquiis) ædes (rectius, sedes) illis exstruerentur vt reliquiis, qui deniare a religione compulli, perire cruciabiles penas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc martyres appellantur.

(e) Minuc. p. 37. (p. 33. edit. Hal.) Non corpus odoribus honestatis, referuatis vnguenta funeribus.

(f) Tertull. apol. c. XLII. Vid. de idololatria cap. XI. Annon illa principalis idololatria viderint, si eadem merces, tura dico & cetera peregrinitatis sacrificium idolorum. Etiam hominibus ad pigmenta medicinalia, nobis quoque insuper ad solatia sepulture vsui sunt.

Acta Euplii ap. Baron. an. CCCIII. n. CXLIX. sublatum est postea corpus eius a christianis, & conditum aromatibus, sepultum est.

(g) Prudent. cathemerin. hymn. de exsequiis defunctorum.

Hic præcipuus vsus erat myrrhæ, vti ex PLINIO obseruat HVGGO GROTIUS [b]. Hinc porro [*] ex HERODOTO narrat [i], nationes *Orientalis* corpora mortuorum myrrha condire solitas esse. Et Iudæis quidem morem fuisse, vnguentum adhibere ad funerandum, manifestum est ex seruatoris nostri testimonio, dato mulieri, quæ corpus ipsius vnixerat ad funerationem, & ex iis, quæ *Ioannes de Iosepho Arimatheaensi & Nicodemo* dicit, quod attulerint misturam myrrhæ & aloës libras quasi centum, acceperintque corpus *IESV* & obuinxerint illud linteis cum aromatibus, sicut mos sit iudæis funerare, Ioan. XIX, 39. 40. Vnde christiani probabiliter ansam acceperant eundem honorem mortuorum corporibus deferendi. Veteres etiam existimabant, aliquid mystici denotatum esse in donis, *CHRISTO* nato exhibitis a magis, quum ei darent aurum, tus ac myrrham: aurum quidem tamquam regi; tus autem tamquam Deo; & myrrham tamquam homini, quem mori oporteret atque sepeliri. Etiam si enim forte nihil huiusmodi in animo habuerint, spiritus tamen sanctus hæc dona talia esse iubere potuit, vt ipsis vel nescientibus hæc omnia significarent; quemadmodum vnctionem *CHRISTI*, a *Maria* susceptam & perfectam, ad funerationem illius direxit. Ita enim ipse seruator noster eam interpretatus est atque accepit, quantumuis illa de ea nihil fortassis cogitarit. Certum est, hanc generalem fuisse notionem de myrrha *CHRISTO* oblata: quemadmodum ex *IRENAEO*, *CYPRIANO*, *ORIGENE*, *BASILIO*, *GREGORIO NYSSENO*, *AMBROSIO*, *CHRYSOSTOMO*, *AVGVSTINO*, *HIERONYMO*, *IUVVENC* & *SEDVLIO* ostendit *IOANNES MALDONATVS* [k]. Et hæc opinio originem suam videtur traxisse

(b) Grot. in Matth. II, 11. Myrrhæ vix alius vsus est, quam vt corpora incorrupta conferret.

(*) Not. Nulla apud Grotium l. c. (nec Ioan. XIX, 39.) mentio habetur *Herodoti*, nec eorum, quæ heic ex eo adferuntur.

(i) Herodot. lib. II. cap. LXXXVI. tot. pag. 120. edit. Londin. MDCLXXIX. vbi inter alia hæc habentur: ἔπειτα τὴν ἰησοῦν σμύρνης ἀκηράτης τετραμύνης, καὶ κασίης, καὶ τῶν ἄλλων θυμιαμάτων, πλὴν λιβανωτῆ, πλήσσαντες, συβόπτουσι ὀπίσω. Tum alium (mortui) complentes contusa myrrha pura, & casia, & alius, excepto ture, odoribus, iterum consuunt.

(k) Maldonat. in Matth. II, 11. Obrulerunt ei munera, aurum, tus, myrrham]

ex regionum *Orientalium* consuetudine adhibendi myrrham in præparandis ad sepulturam defunctorum corporibus. Et quum hoc cum consuetudine iudaica & ratione sepulturæ seruatoris nostri exacte conueniret, veteres probabiliter tanto magis adduxit, vt eadem mortuorum corporum præparatione ad funerationem vterentur. Sapius enim mortuos suos in istis locis sepelire necessum habebant, vbi ad diuinum cultum congregabantur. Atque hoc in casu necesse omnino erat, mortua corpora aromatibus condire, vt a corruptione conseruarentur, & loca tanto minus offensionis & incommoditatis haberent: Quemadmodum recentiore quemdam ingeniosum scriptorem [1], in cogitationibus suis de hoc capite, huic opinioni fauere deprehendo. Iam quum ethnici generatim aliam sepeliendi viam inirent, hæc consuetudo nullum inter ipsos usum habebat. Absurdum enim fuisset, remediis vt ad corpus a corruptione liberum conseruandum, quod statim igne destruere & in rogo in cineres redigere cogitabant. Hæc manifesto pugnantia erant. Quamobrem vt ethnici *Romani* a consuetudine condiendi cadauera alieni fuerunt, ita hoc ipsum pro alia differentia inter christianam & gentilitiam sepeliendi rationem habere possumus.

§. VI.

Christiani interdum, ethnici vero noctu sepelire soliti.

ALIA quædam differentia erat ratione temporis. Ethnici enim exsequias funerum suorum plerumque noctu agebant:

Quibus Orientales abundant, quamquam nolim mysterium excludere, quod omnes heic veteres auctores tanto consensu cognouerunt, vt regi aurum, Deo tus, homini myrra data sint. Minus enim mysterii esse videbatur, quod mulier illa vnguento Christum perfudisset, quod nihilominus erat apud Orientales vlitatum, tamen Christus ad significandam suam sepulturam, de qua nihil fortasse mulier cogitabat, factum dixit, Matth. XXVI, 12. Huius autem mysterii etsi non Christum, quia nihil eum de magis loquutum legimus, tamen omnes veteres auctores interpretes habemus, Irenæum lib. III. c. X. Cypr. serm. de stella & magis. Orig. lib. I. contr. Celsum, Basil. homil. de humana Christi generatione, Gregor. Nyssen. hom. de Christi natiuit. Chrysol. hom. I. in varios euangelistas, Ambros. lib. I. de fide c. II. Augustin. serm. I. de epiphania & serm. XXXVII. Hieron. comment. Iuuenicum & Seditium, quorum nota sunt carmina.

(1) Reeve's Apolog. not. on Minucius. p. 76.

Christiani autem, si tuto illis liceret, semper eligebant diem. Temporibus quidem persecutionis, par est statuamus, eos sapius coactos esse officia sua funcbria, vti alia, ad deuitandam inimicorum suorum rabiem, de nocte celebrare. Sicut exemplum habetur in passione CYPRIANI [m], cuius corpus propter gentilium curiositatem noctu sepultum esse dicitur cum cereis & scolacibus. Neque vero id ipsum semper hisce difficilibus temporibus factum. Nam iudices sapius faciliore & humaniore erant animi indole, quam vt illis commune ius & beneficium sepulturæ negarent, quod ipsimet officium, humanæ naturæ generatim debitum, credebant. Et propterea, quamcumque alioquin crudelitatem exercerent in christianos, plerumque hoc eis commodabant, vt martyres, quos trucidassent, sepeliri sinerent; quomodo ex diuersis eorum actis, siue historiis passionum [n] patet. Quod officium si martyrum cadaueribus præstari permittebatur, necesse haud erat noctis perfugium & præsidium quarere, sed poterant, vti faciebant sapius, luce palam sepelire. Ita quum Polycarpus esset crematus, discipulis postea tuto licebat [o] ossa eius & cineres colligere atque arbitrato suo humare. Et Asturius, vir ex Roma vrbis senatoribus, celeberrimum nomen consequutus dicitur EVSEBIO [p], quod Marini martyris cadauer humeris suis impositum baiularit & decenti sepulturæ tradidit.

(m) Passio Cyprian. p. 14. Eius corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est cum cereis & scolacibus.

(n) Passio Maximiliani ad calcem Laët. de mort. persecut. p. 46. Pompeiana mitrona corpus eius de iudice meruit & imposuit dormitorio suo &c.

(o) Euseb. lib. IV. c. XV. vid. sub litt. anteced. (a) §. IV. pag. 31.

(p) Euseb. lib. VII. c. XVI. Ἐνθὺ καὶ Ἀστὺριὸς ἐπὶ τῇ θειοφιλῆ παύσει μνημονεύεται ἀπὸ τῶν ἐπιρῶν συγκαταστῶν γενόμενος, βασιδεύσας τε πρὸς Φιλίππῳ καὶ πᾶσι γνώριμος ἐν γενεῇ τε ἔθνεσιν καὶ περιήλθας ὅς πατρῶν τρυφῆ τελευτήσας τῷ μάστρε, τὸν ἄμυν ὑποδείξας, ἐπὶ λαμπρῶς καὶ πολυτελῶς ἐξήτοι ἄρως τὸ σῆμα ἐπιπέταται σευσίλλας τε εὖ μάλα πλαστῶς, τῇ προσήκοντι ταύτῃ παραδίδοσσι. Tunc & Asturius ob religiosam fiduciam ac libertatem celeberrimum nomen est consequutus: vir ex Roma vrbis senatoribus, imperatoribus vni- ce carus: & cum ob splendorem generis, tum propter diuitias omnibus notus. Qui quum supradicti martyris (Marini) supplicio interesset, humeris suis impositum cadauer candida ac pretiosa amictus veste baiularit: & magnifico cultu ornatum decenti tradidit sepulturæ.

QUOMODO CVMQVE autem res se habuit persecutionis temporibus, id certum est, quamprimum ad imperii dignitatem euectus fuit *Constantinus*, christianis funerum suorum exsequias luce palam peragere placuisse. Quod illi fecerunt, quoad *Constantinus & Constantius* imperio Romano præsuerunt, quo ipso *Julianus* apostata magnopere offensus, promulgato edicto id vetuit, quod luculentum hac in re testimonium est. Edictum illud ita habet [q] : *Esseri cognouimus cadauera martuorum per confertam populi frequentiam & per maximam incessentium densitatem: quod quidem oculos hominum infaustis infestat aspectibus. Qui enim dies est bene auspiciatus a funere? aut quomodo ad Deos & templa venietur? Ideoque quoniam & dolor in exsequiis secretum amat, & diem finitibus nihil interest, vtrum per noctes an per dies esserantur, liberari conuenit populi totius aspectus, ut dolor esse in funeribus, non pompa exsequiarum, nec ostentatio videatur.* Quæ lex manifesto ad praxin christianam sub duobus antecedentibus imperatoribus respicit. Dolebat *Julianus*, quod christianos videbat exsequias suas palam de die peragere, idque cum gaudii potius quam doloris testificatione, maxime in translationibus martyrum, quæ eiusdem naturæ erant cum exsequiis, magnaque cum pompa & lætitiæ significatione, cum psalmodia & hymnis ad Deum, in generali quadam congregatione & concursu multitudinis, perficiebantur. Quomodo speciatim in translatione *Bahle* martyris ex *Daphne* suburbano in urbem *Antiochiam* factum, quæ ætate ipsius contigit, & vna ex maximis noxis in imperio suo ab ipso habita est. Nam, ut historici [r] perhibent, christiani, qui *Antiochia* erant, viri simul ac mulieres, iu-

[q] Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de violandis sepulchris. leg. V.

[r] Socrat. lib. III. c. XVIII. τὰ γὰρ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἱερὰ τῶν ἐδμήτων ἀνδι-
 γήναι κελύουσιν, χρησιμὸν λαβρὸν παρὰ τῶ ἐν Δάφῃ Ἀπόλλωνος ἔσπευδεν ὡς δὲ ὁ
 ἱερεὺς τῶ ἱερῷ δάμην τὴν γέγονα δέδικταις, λέγω δὲ Βαβυλῶν τὸν μάρτυρα, ἐκ
 ἀπεκρίνατο πλησίον γὰρ ἦν ἡ σορὸς, ἢ τὸ σῆμα τῶ μάρτυρος κρήνησα γὰρ τὴν
 αἰτίαν ὁ βασιλεὺς, τὴν σορὸν τέλος κελύει μετακίθεσαι τῶτο μαθόντες οἱ κα-
 τὰ τὴν Ἀντιόχειαν χριστιανοὶ, ἕμα γυναιξὶ καὶ νέε ἡλικίᾳ, χιρσοίτες καὶ ψαλμοψ-
 δόντες, ἀπὸ τῆς Δάφης ἐπὶ τὴν πόλιν μετέφερον τὴν σορὸν αἱ δὲ ψαλμοψοῦσαι ἤπ-
 τοιο τῶν ἐδμητικῶν Θεῶν, καὶ τῶν πεπιστευότων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐ-
 τῶν. Imperator quum templa gentium in vrbe Antiochia aperiri iussisset,
 oraculum ab Apolline Daphnæo accipere omni studio contendebat. Sed quum
 venes

venes ac virgines, senes ac pueri immensa exultatione succincti, loculum per totam viam praecedebant. Praecinebant autem ceteris ii, qui psalmos apprime callebant: multitudo deinde respondebat cum concentu, & singulis versibus psalmodum hanc addebant clausulam: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris.* Haec in auribus Iuliani per sex millia passuum tanta exultatione psallebat omnis populus, ut caelum clamoribus resultaret. Vnde & ille in tantam iracundiae rabiem deductus est, ut altera die comprehendi christianos passim & tradi iuberet in carceres ac poenis ac cruciatibus adfici. Et haec procul dubio secreta erat ratio, cur legem istam contra ritum celebrandi christianas exsequias ferret; quamvis lex ipsa alias rationes praetexeret, ex superstitionis penitioris philosophiae ac religionis eius principiis desumptas. Prima eius ratio erat, quod ipse exsequiarum aspectus, maxime vero funeris persecutio diurna homines ita polluat, ut ad cultum deorum inepti reddantur. Eamque ipsam ob ra-

in templo habitans denton, vicinum veritus, Babylam videlicet martyrem, nihil responderet: erat enim in proximo loculus, quo martyris corpus inclusum seruebatur: comperta causa imperator loculum confestim transferri iubet. Quod ubi christianis, qui Antiochia erat, palam factum est, simul omnes effusi cum mulieribus & parvulis, loculum ex Daphne in urbem comportant, tripudiantes gaudio & psalmos concinentes. Psalmi autem illi perstringebant gentilium deos, eosque, qui diis illis & simulacris eorum fidem adhibebant.

Sozom. lib. V. cap. XIX. *Φασί δὲ τότε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ νέους καὶ παρθένας, γέροντας τε καὶ παῖδας, εἰ τὸν σορὸν εἶδον, παρακληνομένοις ἀλλήλοις, παρὰ πάσαν τὴν ὁδὸν διατελέσειν ψάλλοντας· πρόσθεν μὲν τῇ ᾠδῇ τὰς ἐμῶντας ἐπικραζέοντες· τὸ δ' ἀληθές, ὑπὸ ζήλῳ καὶ προθυμίᾳ κινούμενοι, τῷ μὴ τὴν αὐτῆν γνώμην ἔχειν αὐτοῖς τὸν κρατῆντα περὶ τὸ θεῖον ἐξήρχον δὲ τῶν ψαλμῶν τοῖς ἀλλοῖς, οἱ τέρας ἀκριβέστερον, καὶ ξυνοπήσει τὸ πλῆθος ἐν συμφωνίᾳ· καὶ ταύτην τὴν βῆσιν ἐπίθεν ἠρχόμενοι πάντες οἱ προσκυνῶντες τοῖς γλυπτοῖς, εἰ ἐκμανχώμενοι τοῖς εἰδώλοις.* Quo quidem tempore aiunt viros simul & mulieres, iuvenes ac virgines, senes ac pueros, qui loculum martyris trahebant, sese inuicem coherentes, psalmos per totum iter cecinisse: specie quidem et laborem cantu subleuarent: re ipsa vero, zelo quodam & pietatis astu succensos, eo quod princeps non idem cum ipsis de Deo sentiret. Praecinebant autem ceteris ii, qui psalmos apprime callebant: multitudo deinde respondebat cum concentu; & hunc versiculum succinebat: *Confusi sunt omnes qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris.* Vid. eadem apud Ruffinum lib. I. c. XXXV. Theodoret. lib. III. c. X.

tionem magistratui aut sacerdotibus per *Romane* superstitionis leges non licebat funus de die exsequi, sed tantum de nocte; quemadmodum in huius legis interpretatione ex optimis *Romans* scriptoribus SERUIO, DONATO, AVLO GELLIO, SENECA, TACITO & DIONE fute ostendit IACOBVS GOTHOFREVDVS [r]. Hæc ratio est, desumpta ex principiis superstitionis eius in religione. Secunda ratio, e philosophiæ penetrali desumpta a *Iuliano* & ipso maximo philosopho, hæc est, quod dolor in exsequiis secretum amet: quod dolor in funeribus esse debeat, non pompa exsequiarum aut ostentatio. Tertia & postrema ratio est, ex persona defunctorum petita, quod videlicet diem functis nihil intersit; vtrum per noctes an per dies efferantur: & quod adeo commodius sit de nocte sepelire propter viuos, qui nocturnis exsequiis pollui & offendi nequeant. Verum christiani has rationes despiciebant, tamquam minus philosophicas, ridiculas & irreligiosas. Quod ad primam, nullam agnoscebant pollutionem, oriundam ex prosecutione funeris. Corpora christianorum credebant *CHRISTI* membra esse, tam mortua, quam viua; nec vllam statuebant labem in eorum deductione ad sepulchra sua, in quibus tantum somni ac quietis causa deponerentur, aliquando resurrectura. Quidquid theologia gentilis docebat in contrarium, persuasissimum tamen habebant, mortuos in communione esse sanctorum, &

(s) Gothofred. in dict. leg. Iuliani. Quibus concinit Donatus in *Antrium Terrentii*. Noctu, inquit, efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam. Item Seneca lib. XI. *Amenit.* ad verba illa: Rapuere facer. Quia, inquit, in religioſa ciuitate cavebant, ne aut magistratibus occurrerent, aut sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere volari. Etque ipsa ratione vel certe simili Paulus 1. *sect. tit. de sepulchris & lugend's*, corpus in ciuitatem inferre non licere scribit, ne funestentur, inquit, sacra ciuitatis. Et tamen refert Gellius lib. X. c. XV. ex Fibi Picloris lib. I. cæsi fas non esset pontifici, vel flammæ Diui mortuum intueri, (quod etiam Seneca *confi. ad Mart.* c. XV. & Tacitus 1. *Annal.* agnoscent, id perperam negat Dio, lib. LIV.) & feralem tangere, funus tamen exsequi ne quidem pontifici religioni fuisse. Neque tamen hæc sunt contraria. Non sunt religioni pontifici funus exsequi de nocte, quo tempore sacra non celebrabantur: religioni fuisse de die, vt in iudicium funere: vide exemplum in Tiberio apud Dionem lib. LV. in funere Casaris Augusti, quo tempore sacrorum celebratio diurna, vt loquitur Donatus, fiebat.

vt talibus communicari & ministrari posse sine vlla contaminatione. Quod vero ad secundam eius rationem attinet, ex philosophia petitam, Quod nox ad luctum sit aptior, dies autem non nisi ad pompam & ostentationem faciat: hoc nullum ipsis argumentum erat, qui docti erant non immoderate lugere mortuos, nec lugere vt ceteri sine spe eos, qui tantum obdormierant. Nam christianorum luctus gaudio & solatio misti sunt. Pompæ exsequiarum potissimum psalmi erant & hymni, cum quibus defunctos ad sepulchra deducebant. Et talis pompa, qualis hæc, nihil in se habebat ostentationis. Eo solum spectabat, vt viui ad sanctitatem & studium virtutis excitarentur, vt mortis memores essent, ad eamque digne se præpararent. Quam ob causam commodum erat, eam fieri palam in ore atque oculis omnium per confertam spectatorum frequentiam. Ad quæ omnia dies accommodatior erat nocte, quum exsequiis ipsorum propositum esset videri ab omni populo. Et propterea, quum mortuorum nihil intersit, vtium per dies an per noctes efferantur, (quæ tertia *Iuliani* ratio erat) christiani diem istis sollempnitatibus præstituebant, vt pote viuis, quorum vtilitatis præcipua hac in re habebatur ratio, magis conuenientem.

ATQVE ex his rationibus christiani exsequias suas de die celebrare pergebant, *Iuliani* prohibitionem rationesque in contrarium nihil morati. GOTHOFREDVS ab hoc tempore nullum exemplum exsequiarum de nocte factarum extare putat: Refragari tantum videri dicit locum quemdam AMBROSII [†], vbi viduam, alteras post mariti decessum nuptias repetentem amissis liberis, sic compellat & dehortatur: *Nonne iterum passura, quod repetit, & ad ipsorum votorum tumulos, exceptarum orbitatum imagines, lamentorum strepitus perhorrescit, vel quum accensis funalibus nox ducitur, nonne pompa sinebris exsequias magis putat, quam thalamum præparari?* „Verum, inquit GOTHOFREDVS, non „vult eo loco AMBROSIVS ad noctem exsequias celebrari, sed „ritum nuptiarum cum ritu funeris componit. Vt in funere; „ita in nuptiis faces vlitata. Hinc illud ad matrimonio recens „iunctos:

(†) Ambros. de viduis,

„Vinite felices inter vtramque facem:

„Et sub noctem accensis facibus noua nupta in domum mari-
 „ti deducebatur. Ait igitur AMBROSIVS, ipso nuptiarum die
 „funalia illa accensa non minus exsequiarum ritum præ se fer-
 „re quam nuptialem deductionem, non quod tempus tempori
 „respondere contendat. Hactenus GOTHOFREDVS. At
 vero hoc idoneum esse responsum, non persuasus sum, quia
 dantur alia minime dubia testimonia, quod christiani accensis
 lampadibus ac facibus exsequias suas celebrarint. Adeoque
 aliam quamdam huius ritus rationem reddi necesse est. Quæ
 hæc fuerit: Quod christiani, etiamsi interdiu sepelirent, faces
 in deductione funerum in testificationem gaudii portare soliti
 sint. Quod ipsum & aliis quibusdam occasionibus fecerunt.
 HIERONYMVS [u] enim ait: *Per totas Orientis ecclesias, quum le-
 gendum est euangelium, accenduntur luminaria in sole vutilante, non v-
 tique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum; vt
 sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in psalterio legi-
 mus: Lucerna pedibus verbum tuum, domine, Flamen semitis meis.*
 Et hinc non est improbabile, eos eadem cærimonia in exse-
 quiis diuinis vsos fuisse, & quidem eadem de causa, vt lætiti-
 am potius suam demonstrarent, quam tristitiam, sicut ethnici.
 De factò res extra controuersiam est, quod ardentibus
 facibus vti sint in exsequiis; nullum tamen indicium exstat, ex-
 sequias eorum fuisse nocturnas. NAZIANZENVS de exsequiis
 loquens *Cæsarii* fratris [x], matrem facem in manibus ante mor-
 tuum corpus illius in funeris deductione gestasse discrete adse-
 rit. HIERONYMVS episcopus *Palesinos* [y] idem dicit fecisse

(u) Hieron. contr. Vigilant. cap. III.

(x) Naz. orat. X. in *Cæsarium*. tom. I. p. 169. *Καὶ ἔτι ἡμεῖς ὁ πόλις Κωνσταντῖνος ἀ-
 ποπέσαι, τοῖς τελευτῶν, νεκρῶν ἐταυρώμενος, ἕως ἐξ ἕως παρρησιασθέντος,
 μαρτύριον βήμασι παρεπόμενος, γοῶν χροῖν δόλις τελευτῶν, μητρὸς
 λαμποχορία, τῷ πατρὶ τὴν εὐσέβειαν ἀντισταθῆναι κ. τ. λ. Ac nunc nobis
 magnus ille *Cajarius* seruatus est, cuius pretiosus, mortuus laudatus, ex
 hymnis ad hymnos transmissus, ad martyrium sacra cum pompa ductus,
 sanctis paruum manibus honoratus, materna cereorum gestatione, pietate
 maiori subrogante.*

(y) Hieron. epist. XXVII. ad Eustoch. in epitaph. *Paulæ*. Translata episcoporum

in *Paulæ* celebris illius matronæ funere. Nonnullos corpus eius, ceruice feretro subiecta, ad sepulchrum transtulisse, alios lampades cereosque prætulisse ait. Eadem de funere *Macrinæ* sororis suæ narrat GREGORIUS NYSSENSUS [z], quod non pauci diaconi ministrique funus præcesserint, qui ordine progredientes, accensos cereos gestarint manibus. Et THEODORETVS [a], loquens de reliquiarum *Chrysofolmi* ex *Comanis* in urbem regiam *Constantinopolin* translatione, dicit, tantam populi multitudinem eas prosequutam esse in nauigiis, quum *Bosporum* transportarentur, vt mare facibus obtegeretur. CHRYSOSTOMVS ipse [b] de vsu lampadum in funeribus loquitur. Et in nouella quadam IVSTINIANI [c] acoluthis interdicitur quidpiam exigere pro facibus suis. Nam *Constantinopoli* faces funeribus dabantur ex publico arario, quod ibi ad sepeliendos mortuos

manibus & ceruicem feretro subiicientibus, quum alii pontifices lampadas cereosque præferrent.

(z) Nyssen. vit. *Macrinæ*, tom. II. p. 201. Τὰ λαῖ περὶ τὴν κλῆν περικνωμένα, καὶ πάντων ἀπλῶς ἔχόντων τὰ ἱερὰ ἐκείνῃ θεάματος, ἃ ἦν ἐν ἐνιστάσει τὴν πορείαν ἡμῶν διανέδειναι προηγεῖτο δὲ κατ' ἐκότερον μέρος διακόνων δὲ καὶ ὑπηρετῶν ἀὸλίγων πλῆθος, σοιχιθδὶν τῶ σκηνώματος προπομπέων, τὰς ἐκ κηρῶ λαμπάδας ἔχοντες πάντες. Quum frequens populus feretrum circumstaret, nec tam mirabilis & sacro spectaculo possēt expleri, non erat facile nobis iter facere, ex utraque autem parte præcedebat non exiguus diaconorum ministrorumque numerus, qui omnes ordine progredientes, accensos cereos manibus gestabant.

(a) Theod. lib. V. c. XXXVI. χρόνῳ μέντοι ὕστερον καὶ αὐτὰ τὰ διδασκάλικα τοῦ λαίφωνα εἰς τὴν βασιλεύσαν μετεκόμισαν πόλιν καὶ πάλιν ὁ πιστὸς ὄμιλος, ὡς ἠπίερω τῶ πελάγει διὰ τῶν πορθμείων χρησάμενος, τὰ βοσπόρου τὸ πρὸς τῇ προποντιδὶ τόμα ταῖς λαμπάσι κατέκρυψε. Aliquantis post ipsam quoque magni doctoris reliquie in urbem regiam translate sunt. Atque iterum fidelis populus, mari præ nauigiorum multitudine instar contentmentis effecto, ostium *Bospori* ad *Propontidem* situm facibus obtexit.

(b) Chrysost. homil. IV. in Hebr. p. 1784. (p. 736. edit. Francof.) εἶπε γάρ μοι, τί βάλονται αἱ λαμπάδες αἱ φαιδραὶ; ἢ ὡς ἀδελφὰς αὐτῶν προπόμεναι; τί δὲ ὕμνοι; ἢ καὶ τὸν θεὸν δοξαζόμεναι, καὶ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι λοιπὸν ἐσεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα; Nam dic mihi, quid sibi volunt claræ lampades? Annon eos tamquam athletas deducimus? Quid autem hymni? Annon Deum glorificamus & gratias agimus, quod eum, qui excesserit, iam conuolauerit?

(c) Iustin. nouell. I. IX. cap. V. tot.

constitutum erat. Hæ non mere sunt adlusiones ad vetustam consuetudinem, sed planæ narrationes de ipso facto. quæ christianos probant aut quasdam exsequias noctu celebrasse, aut certe de die facibus vfos esse: vti quædam testimonia videntur innuere. Nam CHRYSOSTOMVS lampades ante mortuos portari dicit, ad significandum, quod athletæ ac victores fuerint, & vt tales in triumpho ad sepulera sua deducantur. Et cætenus opinio GOTHOFREDI admitti potest, quod christiani generatim de die funera sua duxerint. At vero tum ei illud addi oportet, quod lampades & faces accensas adhibuerint interdum ad declarandam lætitiã suã & testificandã reuerentiã atque honorem mortuo, tamquam triumphanti victori, qui hunc mundum inferiorem deuicerit, & iam profectus sit in melioris mundi, qui supra est, possessionem. Si quid pretii statui posset incertæ auctoritati scriptoris vitæ *Germani* episcopi *Antistiodorensis* apud SVRIVM, res extra controuersiam poneretur. Dicit enim [d], „Gallos funus eius honorifice curasse, & multitudinem humanum, splendorem sibi etiam per diem vendicantem, repercusso solis radio, refulsisse. Verum præter hoc incertum testimonium satis multa diximus ad ostendendam differentiam inter ritum gentilem sepeliendi de nocte & christianum ritum sepeliendi de die; quæ res præcipua est, quam in hac dissertationis meæ parte spectauim. Vnum tantum confirmationis loco subiungo, quod christiani hoc auro generatim eucharistiã in elatione funerum celebrarint, quod diurnum officium est, non nocturnum, & matutina quidem diei parte, non post meridiem, peragendum. Vnde in concilio quodam *Carthaginensi* decretum legitur, vt, si qua commemoratio defuncti faciendã sit a meridie, ea fiat cum solis precibus, non cum celebratione eucharistiæ. Quod certissimum argumentum est, funera eorum generatim de die efferrî consueuisse, siquidem officium funebre officio eucharistico siue matutino quodam modo adsignatum erat. Qua de re plura loco suo.

(d) Sur. XXX. Iul. ap. Durant. de ritib. lib. I. c. XXIII. n. 14.

LIBRI VICESIMI TERTII

CAPVT TERTIVM

QVEMADMÓDV M CORPV S AD EXSEQVIAS PRAEPARARINT, ET QVIBVS RELIGIOSIS CAERIMONIIS AC RITIBVS ILLVD SEPELIERINT.

§. I.

Christiani sepeliendi mortuos, etiam cum vitæ suæ periculo, numquam non studiosi.

VENIMVS iam ad caerimonias, in præparatione mortui corporis ad exsequias adhiberi solitas, & ritum illud sepeliendi. Nullus caritatis actus maioribus laudibus effertur a veteribus, quam quidem hic sepeliendi mortuos. Et propterea sæpe cum vitæ suæ periculo hoc amoris in defunctos officium suscipiebant. Persequutionis & pestilentiae temporibus fieri hoc non poterat sine graui periculo; neque tamen in utroque casu id reformidabant. *Asturinus* senator *Romanus* [a] corpus *Marini* martyris humeris suis impositum de loco supplicii ad sepulchrum portabat. Et *Eutychanus* presbyter *Romanus* in *Romano*-martyrologio & pontificali laudatur, quod per loca diuersa CCCXLII martyres [b] manibus suis sepeliuerit. Interdum cadauera martyrum noctu auferre audebant, si libertatem ea sepeliendi precibus obtinere aut pecunia redimere non poterant. Quemadmodum ex epistola ecclesiarum *Lugdunensis* & *Viennensis* apud *EVSEBIVM* [c] discimus, vbi fratres grauissimum animi dolorem declarant, quod sibi per inimicos non licuerit martyres suos humare. Omni enim studio atque industria cadauera noctu atque interdum custodiisse eos dicunt, ne quis christianorum ea auferret, neque vim auri neque preces vllas hostium animos commouere potuisse, vt ea sepulturae mandari sinerent, sed sub dio per sex dies exposita, tandem

(a) Euseb. lib. VII. c. XVI. vid. cap. præced. §. VI. sub litt. (p) pag. 35.

(b) Pontifici il. vit. Eutychiani, concil. tom. I. p. 213.

(c) Euseb. lib. V. c. I. Vid. cap. antec. §. IV. sub litt. (b) pag. 31.

cremata atque in cineres redacta, in *Rho lanum* fluitium sparsisse, ne vlla deinceps eorum reliquæ in terris superessent. Fratres heic vitam suam noctu exposuerunt periculo, vt, si fieri posset, cadauerum compotes facti ea honeste sepelirent. Neque exempla in vetustis martyrologiis defunt eorum, qui propter flagrantissimum in fratres suos hac in re amorem martyres facti sunt. Alter difficilis casus, in quo æqualem caritatem & industriam demonstrabant, tempus erat, vbi pestilentia contagia humanum vrebant genus. Neque tum fratres suos, dum viuerent, deserebant, neque inhumatos esse sinebant, si diem obiissent. Singulare huius curæ exemplum [d] nobis suggerit *DIONYSIVS* episcopus *Alexandriae* in terribili pestilentia, quæ tunc temporis grassata sit in *Aegypto*. „Plurimi ex fratribus nostris, inquit, curam omnem propriae salutis abiicientes, sibi que mutuo adhaerescetes, dum agros secure atque audacter inuisunt, eisque assidue ministrant & curationem adhibent in *CHRISTO*, vna cum illis mortui sunt; aliorum agritudine libentissime sese implentes, & proximorum morbum in semetipsos quodam modo attrahentes, doloresque eorum sponte sua exprimentes atque extergentes. Multique adeo, qui alios ægrotantes curauerant, & in pristinam valetudinem restituerant, ipsi interierunt: mortem illorum in se ipsos traducentes, verbumque illud vulgare, quod officiosæ duntaxat comitatis haectenus visum fuerat, re ipsa adimplentes, quum aliorum peripsoma effecti ex hac vita migrarent. Et hoc quidem pacto optimi quique ex fratribus nostris, quorum nonnulli presbyteri erant atque diaconi, & ex populo lauda-

(d) Ap. Euseb. lib. VII. c. XXII. οἱ πλείστοι τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν δι' ἐπιχειρήσαν ἀγάπην καὶ φιλαδελφίαν ἀψυδῶντες ἐαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἐχθόμενοι, ἐπισκοπῶντες ἀφιλάτου τὰς ἰσότητας λιπαρῶς ὑπηρετούμενοι θεραπεύοντες ἐν χριστῷ, συναπληροῦνται ἐκείνης ἀσθενείας τὰ παρ' ἐτέραν ἀνατιπλάτουμενοι πάσας, καὶ τὴν ἰσότητα ἐαυτῶν ἔχοντες ἀπὸ τῶν πλησίων, καὶ ἐκείτους ἀναμασάμενοι τὰς ἀληθειῶν καὶ πολλοὶ νοσοκομήτῶντες καὶ ἴψαντες ἐτέροις, ἐτελεύτησαν αὐτοὶ, τὴν δικαίαν θάνατον εἰς ἐαυτοὺς μετατιπτόμενοι καὶ τὸ ἀγαπᾶν ὅτι μὴς ἀειδοῦν φιλοφρονεῖν ἐχθόμενοι, ἐργῶ δὲ τίς πλεονέκτης, ἀπίπτες αὐτῶν πάντων περιφρονῶντες οἱ γὰρ ἄνθρωποι τῶν παρ' ἡμῶν ἀδελφῶν, τῶν τὸν τρόπον ἐξεχρήσαν τὰ βίαι, πρεσβύτεροι τε τῶν καὶ δίακονοι, καὶ τῶν ἀπὸ τῆ λαῶν ἑπανό-

„tissimus quisque mortem oppetierunt. Adeo, vt genus hoc
 „mortis ob pietatem fideique constantiam nequaquam in-
 „ferius martyrio censeatur. Hi ergo sanctorum corpora sa-
 „pius manibus gremioque excipientes; oculos illis & ora clau-
 „dentes; baiulantes eadem humeris suis; componentes; ad-
 „hærescentes illis; complectentes; lauacro & vestimentis or-
 „nantes, paullo post eadem officia ab aliis consequuti sunt,
 „quum superflites semper eorum, qui præcesserant, vestigiis
 „insisterent,,

§. II.

*Quemadmodum corpus ad sepulturam præpararint. Primo,
 Claudendo oculos & ora eius obturando. Decens omnino
 ritus; ab omnibus nationibus obseruatus.*

HIC locus DIONYSII nobis non solum magnam veterum christianorum caritatem in sepeliendis mortuis, sed etiam quasdam minores circumstantias, in preparando & decenter componendo corpore ad sepulturam tum obseruari solitas, ostendit. Primum eos consueuisse dicit oculos claudere & ora obturare, simul atque quis decessisset. Quæ consuetudo decentiæ erat, ab omnibus nationibus obseruata, & ab ipsa natura tamquam res conueniens commendata. Soli Romani aliam ei carimoniam addebant, quæ nihil a natura iniunctum in se habebat, sed meram superstitionem: Quæ, describente PLINIO [e], erat, oculos rursus in rogo patefacere, eisque cælum ostendere. Quod ex superstitione Romana tam necesse fieri oportebat, quam necesse erat primum oculos eorum claudere aduersus adspæctum hominum. Cuius in superstitionis rationem heic non inquiremus, sed obseruabimus duntaxat,

μνοι ὡς καὶ τῆ θανάτῃ τῆτο τὸ εἶδος διὰ πολλὴν εὐσέβειαν καὶ πίστιν ἰσχυρὰν γινόμενοι, μὴδὲν ἀποθεῖν μαρτυρία δοκεῖν καὶ τὰ σώματα δὲ τῶν ἀγίων ἐπίτῃαι χερσὶ καὶ κόλπῳι ὑπολαμβάνοντες, καθαιροῦντες τε τὰς ὀφθαλμοὺς, καὶ σώματα συγκλείοντες ὠμοφορεῖντες τε καὶ διατιθέντες προσκολλημένοι συμπλεκόμενοι λετροῖς τε καὶ περιελαῖς κατακοσμοῦντες μετὰ μικρὸν ἐτύγγχον τῶν ἰσῶν ἀεὶ τῶν ὑπολειπομένων ἐφεπομένων τοῖς πρὸ αὐτῶν.

(e) Plin. natur. histor. lib. XI. cap. XXXVII. p. 204. Morientibus oculos operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium inagno ritu sicrum est. Ita more condito, vt neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & cælo non ostendi nefas.

quod sicuti christiani hanc carimoniam reiecerint, eo quod mera superstitio esset, ita alteram illam retinuerint, tamquam conuenientem decoro illi, quod ab natura docetur.

§. III.

Abluendo corpus aqua.

PROXIMA circumstantia, DIONYSIO memorata, erat corporis expositio & ablutio. Hæc carimonia erat, non solum *Grecis & Romanis*, sed *Hebrais* etiam usitata: A quibus accessita & continuata est per christianos, uti apud Iudæos, quamquam ex magis superstitiosis rationibus quam olim, in hodiernum usque diem, narrante IOANNE BUSTORFIO [f], obtinet. Ritus fuisse, admodum mature a iudæis ad christianos transmissum, ex iis patet, quæ de *Tabitha* Act. IX, 37. memoriæ prodita leguntur, quod, quam illa diem obiisset, lauerint eam posuerintque in coenaculo. Et nonnulli [g] hoc ipsum *Paulum* apostolum intelligere putant, 1 Cor. XV, 29. ubi de ablutione super mortuos loquitur. Quod non adeo certum est. Utcumque autem est, consuetudinis, tamquam usitatae apud christianos, mentio habetur non solum apud DIONYSIVM, sed apud TERTVLLIANVM [h] etiam, qui christianos æque laucio uti dicit atque gentiles, ad seruandum calorem & sanguinem. Rigendi enim & pallendi tempus post mortem esse. Hæc itidem innocens decensque carimonia erat, adeoque a christianis retinebatur, non ob mysticam aliquam significationem, cuius ulli eorum meminerint, sed ut ritum civilem &

[f] Buxtorf. *Synagog. Iudaic.* c. XXXV. p. 501. (cap. XLIX. p. 609. 700. edit. I. a. fil. MDCLXI. gne.) Aqua calida, cui addunt flores chamæmeli & resas siccas, studiose abluunt mortuos, ut purus & mundus sit; quam peccatorum ratio reddenda erit. Oculi insuper acceptum, cum vino agitantes, permisceant & capiti illius illiunt. Ablutio & inunctio hæc a quibusdam fit domi, antequam essentur; in nonnullis locis, præsertim ubi iudæorum est magna copia, in cœmiteriis, quæ *בית חיים* *Bes chajim* locum viuentium vocant, tabulæ (quam *סמטא* *Mittab* lectum vocant) impositum in cœmiterium deferunt, in quo certam quendam adieculam habent, in qua eum abluunt, & post ablutionem loco includunt. Huius ritus fit mentio Act. IX, 37.

[g] Bez. in Act. IX, 37. †

[h] Tertul. apol. cap. XLII. Labor honesta hora & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem seruet; Rigere & pallere post lauerum mortuus possum.

decentem corporis ad sepulturam preparationem. Quamdiu hæc carimonia obtinuerit, ego quidem non recte scio: STEPHANVS autem DVREANTVS [i] recentiora eius exempla adfert ex GREGORIO MAGNO, GREGORIO TVRONENSI, BEDA de exsequiis *S. Gumbberti*, & EGINARTO in *vita Caroli Magni*.

§. IV.

Induendo ei vestimentum funebre: Idque interdum pretiosum atque splendidum.

PROXIMA circumstantia, a DIONYSIO notata, est, quod mortuorum corpora vestimentis funebribus ornata fuerint. Nihil de pretiosis vnguentis & aromatibus adhibitis dicit (quorum autem meminisse debebat inter carimoniau lauandi & vestiendi); quia istorum vsus non adeo vniuersalis erat, vtpote res laboriosior, neque adeo lamentabili isti casui, de quo loquitur, conueniens. Sed hac de re antea satis multa dicendi habuimus occasionem. Præsens circumstantia induendi & ornandi corpus vestimentis funebribus, diuersis aliis scriptoribus memoratur, qui de hisce vestimentis loquuntur, vt inter se, vel pro dignitate & conditione defuncti, vel pro conditione eorum, qui ea præpararent, multum discrepantibus. EVSEBIVS [k] *Asturium*, vrbis *Rome* senatorem diuitem ac nobilem, cadauer *Marini* martyris candida ac pretiosa veste & magifico cultu ornatum, sepulturæ tradidisse narrat. Et *Constantinus* imperator regis insignibus, purpura scilicet & diademate

(i) Durant. de ritibus lib. I. c. XXIII. n. 14. S. Gregorius *homil. XXXIX. de sorte sua disincta* loquens ait: *Quinque corpus eius, ex more mortuorum, ad lauandum esset nudatum.* Idem Gregorius *lib. III. dialog. capit. XI. II.* ibi: *Quum ex more lotum & vestimentis indutum,* Et *lib. IV. c. VI. Quinque corpus, ex more mortuorum, ad lauandum esset nudatum.* Quibus etiam verbis vtitur eodem *lib. c. XXVII.* Beda *de exsequiis S. Gumberti*, testatur, Gumbertum vita sanctum, a nauigantibus in insulam delatum, totum corpore lauatum &c. Eum morem Gallos præcipue retinuisse testatur Gregor. Turon. *lib. de gratia confess. cap. CIII.* vbi ait: *Pelagiam vita sanctam ablutam fuisse iuxta morem ac deinde collocatam in feretro.* Idem Gregorius in *vitis patrum* capit. IX. X. XIII. & XX. Sanctos Patroclum, Feriandum, Lupicinum, & Leopardum, post obitum ablutos fuisse commemorat. Eginartus in *vita Caroli magni*, corpus Caroli magni sollempni more lotum scribit.

(k) Euseb. lib. VII. c. XVI. vid. cap. II. §. VI. sub litt. (p) pag. 35.

exornatus, sepultus est, vt idem EVSEBIUS [l] memoriae prodidit. HIERONYMVS etiam hunc morem diuitem fuisse significat, tametli fatyricè, vt solet, in eum inuehatur. *Parcite, queso, inquit [m], vobis, parcite saltem diuitiis, quas amatis. Cur & mortuos vestros auratis obuoluitis vestibus? Cur ambitio inter luctus lacrimasque non cessat? An cadauera diuitem nisi in serico putrescere nesciunt?* Ita simul nobis consuetudinem narrat, suamque acerbam animaduersionem in illam demonstrat; declarans, sibi potius planam & communem probari vestiendi mortuos ad funus rationem: Quæ erat, obuolucere eos mundis linteis ad exemplar corporis CHRISTI, sicut mos erat iudæis funerare. Ita HIERONYMVS alio loco [n], loquens de muliere septies icta, ait: *Clerici, quibus id officii erat, cruentum linteo cadauer obuoluerunt.* Sic quoque PRUDENTIUS in hymno circa exsequias defuncto- rum hoc representat, tamquam vsitatissimum vestimentum funebre [o]:

Can bre nitentia clero

Pratendere linteæ mos est.

Et ATHANASIVS [p] *Aegyptios* dicit, solitos esse piorum hominum defunctorum corpora maximeque sanctorum martyrum linteis inuolucere. Verum enim vero hæc vel illa ornandi ratio semper obtinuit. Vnde SIDONIUS APOLLINARIS [q]

(l) Euseb. de vit. Constantin. lib. IV. cap. LXVI. ἔνδον γὰρ τοὶ ἐν αὐτῷ παλατίῳ μετὰ τὸ μεσαικτὸν τῶν βασιλείων, ἐφ' Ἑλληνῆς κείμενον χρυσοῦς λέγνακος τὸ βασιλέως σῆνος, βασιλικῶν τε κόσμοις, προθύρα τε καὶ διαδήματι τελευημένον πλεῖστοι περιτομιζόμενοι, ἐπιγυρῶντες δὲ ἡμῶν καὶ νῶτος ἐφ' ἄρκου. *Quir- re in medio conclauis regalis palatii finus imperatoris in aurea aurea subli- me iacens, regis insignibus, purpura scilicet ac diademate exornatum, multi circumdantes noctu atque interdum vigiles custodiebant.*

(m) Hieron. vit. Paul.

(n) Hieronym. epist. XLIX. ad Innocent.

(o) Prudent. cathemer. hymn. X. circa exsequias defunctor. n. 49. 50.

(p) Athanas. vit. Anton. (tom. I. opp. p. 862. c. edit. Paris. MDCXCVIII.) οἱ Αἰ- γύπτιοι τὰ τῶν τελευτῶντων σπαυλίαν σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἀγίων μαρτύρων, φιλοῦσι μὲν ἴσταν καὶ περιελίσσιν ὄψαντες.

(q) Sidon. lib. III. epist. III. Nec ossa tumultuarii cespitis mole tumulabant; quibus nec elutis vellimentis, nec vestitis sepulcra tribuebant, iuste sic mor- tuis talia inssa soluementa. Iacebant corpora vndique locorum plaustris con- vecta rorantibus &c.

tamquam rem communi sepeliendi consuetudini contrariam repræsentat in *Gothis*, quod coacti casus suos tumultuaria quadam ratione humare, ipsos nec abluere nec vestire ad sepulturam potuerint, sed vniuersa eorum cadauera nudata & sanguine stillantia terræ infoderint. Quæ res satis vsitata est in sepeliendis cæsis militibus in campo, sed minus conueniens rationi sepeliendi tempore pacis. Qui plura de hac consuetudine legere cupit, IOANNIS SAVARONIS viri doctissimi notas in SIDONIVM [*] consulat, qui alia exempla ex ARNOBIO, LACTANTIO, CORIPPO, GREGORIO TVRONENSI & CONSTANTIO de vita *Germani* suppeditat, quæ hoc loco interponere nihil attinet. Nos duntaxat illud HIERONYMI [r] addimus, vbi magnam *Paulæ* liberalitatem in pauperes laudans dicit, nullum eorum diem obiisse, qui non illius vestimentis obuolutus sit; illamque ex incredibili huius virtutis studio hoc habuisse voti, „vt mendicans ipsa moreretur, vt vnum „nummum filia non dimitteret, & in funere suo aliena sindone „ne inuolueretur,“. Cui subiungimus locum illum CHRYSOSTOMI [s], vbi hoc vestimentum funebre mysticam aliquam significationem habere statuit. *Novis vestibus*, inquit, *mortuos induimus, novum vestimentum incorruptibilitatis nostræ præsignificantes.*

(*) Sauar. in loc. Postquam elata erant cadauera, vestiebantur. Paulus I. XIX. de in rem verso. Vlpianus I. XIV. §. idemque & si, de religiof. & sumt. funer. I. CXIII. §. vlt. de legat. I. I. XV. §. proinde de usufructu. Constantius de S. Germano lib. II. c. XXII. *regina vestit*. præter Arnob. lib. V. & Lactantium de orig. error. cap. IV. Quintil. declamat. CCCLXXIII. Corippus lib. I.

Purpureaque in veste uicens requiescere somno &c.

Gregor. Turon. lib. IV. cap. vlt. idem lib. VI. c. IX. histor. & de vita patrum cap. III. *Exinde vestitus atque ablutus in ecclesiam deferitur*, cap. VII. *Adfuit quædam matrona, quæ ablutam dignis vestit vestimentis*. & cap. XII. *ablutus ac vestimentis dignis indutus*. & cap. VIII. in fine; idem lib. IV. histor. cap. L. lib. VI. cap. vltim. lib. VII. cap. I. & de gloria confess. cap. LXXXI. &c.

(r) Hieron. epitaph. Paulæ. c. II. Quis inopum moriens non illius vestimentis obuolutus est? Ibid. cap. VII.

(s) Chrysol. homil. CXVI. tom. VI. p. 944. edit. Sautil. *καὶ οὐκ ἵματίοις τὰς τεθνεώτασ ἀμφιζόμεν, τὸ κακὸν ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας ἡμῶν προσημαίνοντες.*

§. V.

Excubando & custodiendo illud in loculo, usque dum
efferretur.

PROXIMA circumstantia, in breui narratione DIONYSII memorata, est, quod corpora decenter composuerint in loculis, & excubantes custodierint, usque dum efferrentur. Mos omnium gentium erat, vt mortua corpora aliquamdiu iacere sinerent insepulta, ne, si quis forte spiritus vitalis in illis superesset, per festinatam humationem penitus destrueretur. Hac de causa apud Romanos solebant mortuorum cadavera seruari inhumata septem dies, & interim lauari calida & conclamari, vt vocabant, per interualla: vt si vitalis spiritus oppressus delitesceret, excitaretur: nec nisi post vltimam conclamationem, quum nulla spes vitæ esset super, tum demum cremari. Antiquitatum Romanarum scriptores porro norant, quod ditiores in lectis, tenuis autem fortunæ homines in arcis seu loculis, in vestibulo adium ad ianuam ipsam collocari soliti sint. Christianæ carimonæ in quibusdam rebus eadem erant, & in quibusdam rebus correctæ paululum & emendatæ. Plerique ex populo in arcis siue feretris ligneis ponebantur, vti ex AMBROSIO aliisque [1] discimus. Nam hac in re christiani ethnicos quam iudæos imitari malebant; quum iudæi non vererentur arcis, sed tantum vestibulis sepulchralibus, quibus cadavera inuoluerent, & sandapila, qua efferrent ad sepulchrum. Alii arcas habebant magnificas & pretiose ornatas. Constantini corpus in arca aurea, ἐν χρυσῇ λέγεται, vti EVSEBIUS [2] & SOCRATES loquuntur, deponebatur, eaque purpurea obtegebatur veste. HIERONYMVS similiter *Blesillam Paulæ*, diuitis feminæ Romanæ, filiam feretrum habuisse dicit, aureo velamine obtectum. At ipse HIERONYMVS hoc non appro-

[1] Ambros. in Luc. II. cit. a Durant. de ritib. lib. I. c. XXIII. p. 112. Feretrum ligneum est, ait Ambrosius in cap. II. Lucæ, propter spem resurgendi. Lignum enim, ait ille, etsi antea non proderant, posteaquam tamen Iesus id tetigit, proficere coepit ad vitam.

[2] Euseb. vit. Constant. lib. IV. c. LXVI. Ἀγαπῆτες οἱ στρατιωτικοὶ τὸ σκῆνος χρυσοῦ κατετίθεντο λέγων· ταύτην θ' ἀλαοργικῆ ἀλαργίδι περιέβαλλον. Socrat. lib. I. cap. XL. Τὸ δὲ σῶμα τῆ βασιλέως αἰ ἐπιτήθειαι χρυσοῦ ἐνδέμενοι λέγονται.

babat; statim enim subiungit [x]: *Videbatur mihi CHRISTVS tunc clamare de caelo: Non agnosco vestes: Amictus iste non est meus: Hic ornatus alienus est.* Vnde concludere nobis licet, hanc rationem tam magnifice ornandi loculos non adeo communem fuisse inter christianos. Neque illi ethnicos in eo imitati, vt mortuos in vestibulo ædium collocarent: quamquam DURANTVS [y] hanc vetustam *Romanorum* consuetudinem *Lutetiae Parisiorum* adhuc obseruari dicit: Sed loculos suos vel in interiore ædium parte vel in cœnaculo ponebant, vti de *Tabitha* relatum legimus Act. IX, 37. vel in ecclesiam deportabant, vbi excubabant apud cadauer, vsque dum sepeliretur. EVSEBIVS [z] narrat, *Constantini* corpus in arca aurea, purpurea obtecta veste, depositum atque in præcipuo imperialis palatii cubiculo collocatum fuisse: accensis aurea super candelabra luminibus, funusque regis insignibus, purpura scilicet ac diademate exornatum, multos noctu atque interdiu vigiles custodiisse; idque tam admirabile spectaculum præbuisse intuentibus, quale in nullo vniquam mortalium ab ipso orbis conditu visum in terris sit. Alii simulac animam efflasset, in ecclesia collocabantur, vbi vigiles eos quoque custodiebant, vsque dum funus duceretur. Ita corpus *Ambrosii*, simul ac vita defunctus esset, in ecclesia depositum; ibique a vigilibus proxima ante pa-

(x) Hieron. epist. XXVII. in epitaph. Paulæ. Autem feretro velamen obtenditur. Videbatur mihi &c.

(y) Durant. de ritib. lib. I. c. XXIII. n. XIII. Lutetiae, vbi quis extremum vitæ spiritum edidit, cadauer in vestibulo ædium ad ianuam ipsam vulgo collocari solet: quod non nullæ ad consuetudinem ethnicorum referunt. Mortis enim erat & apud Græcos & apud Romanos, cadauer ad ianuam deponere. cetera.

(z) Euseb. vit. Constant. lib. IV. c. LXVI. "Αραντες οι στρατιωτικοι το σκήνος, χρυσῆ κατετίθεντο λάρυνκι ταύτην ὃ ἀλαργικῆ ἀλαργίᾳ περιεβλάθον, ἐπόμψον τε εἰς τὴν βασιλείας ἐπάνωμον πόλιν, κἀπειρ' ἐν αὐτῷ τῷ πάντων προσφέρουσι τῶν βασιλείων οἰκων, βᾶδρων ἐφ' ἑλληνῶν κατετίθεντο. Ἐωτάτ' ἐφάψοντες κίκλω ἐπὶ σκευῶν χρυσῶν, θανμασὸν θέαμα τοῖς ὁρῶσι παρέϊχον, οἷον ἐπ' ἑδνός πώποτ' ἐφ' ἡλῖς αὐγαῖς ἐν πρώτης αἰῶνος συστάσεως ἐπὶ γῆς ἄφθῆ, ἔδον γάρ ται ἐν αὐτῷ πικλατίῳ κατὰ τὸ μεσσίτατον τῶν βασιλείων, ἐφ' ἑλληνῆς κείμειον χρυσῆς λάρυνκος τὸ βασιλείας σκήνος, βασιλικαῖς τε κίσμοις, πορφύρεσ τε καὶ διαδήματι τετιμημένον, πλείστοι περισχισάμενοι ἐπαγρόπως ἐπ' ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἑφάρων.

ſcha nocte cuſtoditum eſſe, auct̄or eſt PAVLINVS [a]. Atque heic conclamationis *Romanis* uſitata loco eccleſiam pſalmodia, hymnis & laudibus Dei reſonare faciebant; quæ veteris carmonia conclamationi eximia correctio erat atque emendatio. GREGORIVS NYſſENVS [b] vigilias, ad corpus *Macrinae* ſoris ætas, repræſentat. Per totam noctem pſalmos cantatos eſſe dicit, quemadmodum in nocturna peruigilatione ante martyrum celebritatem fieri conſueuerit. Et nonnihil huiusmodi eſt, quod AVGVSTINVS [c] in matris ſuæ ædibus aliquanto poſt illius obitum factum eſſe dicit: *Pſalterium arripuit Euodius, & cantare capit pſalmum, cui reſpondebamus omnis domus: Miſericordiam & iudicium cantabo tibi, Domine.*

§. VI.

Exportatio cadaueris per propinquos & neceſſarios, vel homines honoratiores vel quoscumque officioſos, prout res & circumſtantia defuncti requirerent, peracta.

VLTIMA circumſtantia, DIONYSIO memorata, exportatio eſt corporis ad ſepulchrum. Quæ in ſpeciali iſto caſu, de quo loquitur, flagrante ſcilicet plaga peſtilentiæ, ab iſtiusmodi officioſis peragebatur hominibus, qui cum ſuæ ipſorum vitæ periculo mortuis fratribus vltimum amoris officium præſtare haud grauabantur. Crebræ huiusmodi caritatis officium præſtandi ocaſiones dabantur in tribus primis ſæculis, non ſolum ob contagioſos morbos, ſed ob multitudinem etiam martyrum & pauperum, qui non habebant, in quo conſiderent, niſi in humanitate talium beneficorum hominum in eccleſia. Interdum hoc officium a proximis & neceſſariis per-

(a) Paulin. vit. Ambroſ. Ad eccleſiam, antelucana hora qua defunctus eſt, corpus ipſius portatum eſt, ibique eadem ſuit nocte, quam vigilauimus in paſcha.

Vil. Gregor. Turon. de gloria confefſor. cap. CIV. vbi de Pelagia Lemouicina loquens ait: Et hæc dicens, emiſit ſpiritus abluta iuxta morem, conlocatur in feretro, atque in eccleſiam deportatur.

(b) Nyſſen. vit. Macrinae, tom. II. p. 200. τῆς ἐν πανυχίδος περὶ αὐτῆν ἐν ὑμνωδίαις, καὶ ἀπέβη ἐπὶ μαρτύρων πανηγύρεως, τελεθείας, κ. τ. λ. *Quum igitur nocturna peruigilatio, ut in martyrum celebritate, canendis pſalmis perfectæ eſſet, cetera.*

(c) Auguſt. confefſ. lib. IX. c. XII.

agebatur, interdum vero ab illustri conditione hominibus, si peculiari quodam honore defunctum ob merita & virtutes eius adficere eis esset animus. Iam supra ex EVSEBIO [d] adnotauimus, quod *Asturius senator Romanus* cadaver *Marini* martyris humeris suis impositum baiularit ad sepulchrum: & quod *Eutychemus episcopus Romanus* trecentos amplius martyres suis manibus sepeliisse perhibetur. HIERONYMVS [e] etiam narrat, episcopus *Palæstinus* hunc singularem honorem *Paulæ*, nobilissimæ feminæ *Romanæ*, exhibuisse, vt suis eam manibus transtulerint ceruicemque feretro subiecerint. Ita GREGORIUS NYSSENSIS [f] se & alios quosdam de clero insignes viros *Macrinam* sororem suam ad sepulchrum deportasse adfirmat. BASILIVM sanctorum virorum, hoc est clericorum, manibus elatum esse, GREGORIUS NAZIANZENSIS [g] perhibet.

§. VII.

Peculiares hominum ordines in maioribus quibusdam ecclesiis, sub nominibus copiatorum & parabolanorum, ad curanda ægrotorum corpora, & præstanda mortuis omnia ista officia, instituti.

IN prioribus sæculis pauperes communi ecclesiæ sumtu efferebantur, quemadmodum ex TERTVLLIANO [*] discimus.

(d) Euseb. lib. VII. c. XVI. vid. §. I. sub litt. a) pag. 43.

(e) Hieron. epist. XXVII. epitaph. Paulæ. Translata episcoporum manibus & ceruicem feretro subiicientibus.

(f) Nyssen. vit. Macrinæ. tom. II. p. 201. ἐπεὶ δὲ τῆτο εἰδίδεκτο, καὶ ἐν χερσὶν ἦν ἡ σπαθὴ ὑποβὰς τὴν κλίνην ἐγὼ, καὶ κεινὸν ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος προσκαλεσάμενος ἄνωγτε δύο τῶν ἐν τῷ κλίβῳ τετιμημένων, τὸ ὀπίθιον τῆς κλίνης μέρος ὑπολαμβάνοντες, εἶναι τὰ πρόσω ἐχόμενος βάδην, ὡς εἰκός, καὶ κατ' ὀλίγον ἡμῶν γινόμενης τῆς κινήσεως. Quum autem hæc ita constituta studiose gererentur, ego feretrum subiens illum (Arasium episcopum) aduocaui, vt alteram partem sustineret: posteriores vero feretri partes subierunt alii duo de clero insignes viri: scissim igitur procedebatur, quum & qui præibant pedetentim incederent & nos item gradatim sequeremur.

(g) Naz. orat. XX. in laud. Basil. p. 371. προοικουίετο μὲν ὁ ἅγιος χερσὶν ἁγίων ὑψόμενος.

(*) Tertull. apologet. c. XXXIX. Modicam vnusquisque stipem mensura die, vel quum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit. --- inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratiniis dispensatur, sed egemus a-
lendis *humandisque* &c.

Postea autem in quibusdam maioribus ecclesiis, vbi magna inopum multitudo erat, incunte sæculo quarto duos hominum ordines institutos in ecclesia deprehendimus, clericali quodam charactere insignitos, quorum proprium negotium erat, ministrare ægrotis, maxime in morbis contagiosis, & facere omnia officia, quæ fieri oportebat, vt pauperes honesto ac decenti funere efferrentur. Horum alteri *parabolani* dicebantur, eo quod morbo quodam contagioso decumbentibus ministrantes vitam suam exponerent periculo; & alteri *copiatæ*, *laborantes*, *læticarii*, *fosarii*, *sanctipilarii* & *decani* (conuenienter vetustis *Romanis libitinariorum* & *cessellorum* nominibus) quorum erat, pro pauperibus fodere sepulchra, & loculum siue feretrum portare & in terra deponere, quemadmodum pleraque ex istis nominibus significant. Quod fatis est heic vel inuisse, quia de hisce hominum ordinibus in duobus distinctis capitibus supra [*] falsius diximus.

§. VIII.

Psalmodia, magna illa cærimonia in omnibus exsequiis inter christianos vsuata, & gentilium nenis, siue cantionibus lugubribus, ad tibias cani solitis, opposita.

ITAQUE pergimus. Quum gentiles suas haberent nenias, siue cantiones lugubres, quæ ad tibias & nonnumquam ad tubas [b] canebantur: harum loco christiani defunctos suos sollempni psalmodia ad sepulchra deducere malebant. Non est, quod de hoc ritu multa in tribus prioribus sæculis, dum adhuc ferueret persecutio, nos inuenturos speremus. Simul atque autem pacata eorum tempora venissent, in quolibet scriptore mentionem eius inueniamus. *Constitutionum apostolicarum* auctor [i] hac in re ita præcipit: „In funeribus mortuorum, cum psalmis deducite eos, si fuerint fideles in domino: *Pretiosa enim in conspectu Domini mors sanctorum eius*: Et iterum: *Conuertere,*

(*) Lib. III. cap. VIII. & IX. vol. II. p. 42. seq. & pag. 47. seqq.

(b) Vid. Rosini antiquit. Roman. lib. V. c. XXXIX. p. 991. Scitius in V. Aeneid. scribit, moris fuisse, vt maioris ætatis funera ad tubam proferrentur: minoris vero ad tibias. cetera.

(i) Constit. lib. VI. c. XXX. ἐν ταῖς ἐξέδοις τῶν νεκροκνημῶν ψάλλοιτες προσέμπετε αὐτοῖς, εἰς δὲ τοὺς πύλοι ἐκ νεφελῶν Ἰησοῦς γὰρ ἐστατίεν κυρία ἐ θανάτου τῶν δούλων
 „animæ

„anima mea, in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi: Et alio in loco: Memoria iustorum cum laudibus. Et; Iustorum anime in manu Dei,». Hi probabiliter fuerunt de istis versiculis, qui psalmodiam eorum talibus occasionibus constituerunt. Nam CHRYSOSTOMVS, loquens de hac materia, non solum rationem nobis reddit psalmodiæ eorum, sed narrat etiam, quibus psalmis vel portionibus psalmoreum vsi sint, tamquam huic sollemnitati accommodatis. *Dic mihi, inquit [k], quid sibi velint hymni? Annon Deum glorificamus ei que gratias agimus, quod cum, qui iam excesserit, coronauerit? Quod a laboribus liberauerit? Quod a cuncto metu eum apud se habeat? Non ideo sunt hymni? Non ideo psalmodiæ? Et paucis interiectis: Cogita, quid psallas illo tempore: Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Et rursus: Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et rursus: Tu es mihi refugium a tribulatione, quæ me circumdat. Cogita, quid sibi velint hæc psalmi. --- Si reuera credis iis, quæ dicis, superuacaneæ luges & lamentaris. Si autem ludis & simulas, & hæc puras esse fabulas, cur psallis? Cur etiam eos, qui adsunt, pateris? Cur non eos, qui psallunt, abigis? Loquitur hæc aduersus eos, qui nimio luctui se dabant in exsequiis, ostendens, quod id huic psalmodiæ ecclesiæ non conueniat. Idem argumentum frequenter hac occasione vrget, auocare homines studens non a moderato, sed a nimio luctu, vt qui cum vsitata ecclesiæ psalmodia nequeat consistere, eosque eodem tempore gentilium ludibrio exponat. *Quid non illi dicent [l]? Quos de nobis sermones habebunt? Hi sunt, qui de**

αὐτῶ καὶ πάλιν· Ἐπίστρεψον, ἡ ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι κύριος ἐνηργήτησέ σε καὶ ἐν ἁμαρτίαις· Μή μὴ δικαίων μετ' ἐγκωμίων καὶ Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ.

(k) Chrysofl. homil. IV. in Hebr. p. 1784. (p. 736. edit. Frf.) εἰπέ μοι, τί βάλονται -- οἱ ὕμνοι; ἔρχι τὸν Θεὸν δοξάζομεν, καὶ ἐγκωμίζομεν, ὅτι λοιπὸν ἐστὶ φάσμα τὸν ἀπελθόντα, ὅτι τῶν πόνων ἀπήλαξεν, ὅτι τῆς δικαίας ἐκβαλῶν ἔχει παρ' ἑαυτῶ; & διὰ τὸτο ὕμνοι; & διὰ τὸτο ψαλμοὶ; --- ἐνόησον, τί φάλαξ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι κύριος ἐνηργήτησέ σε καὶ πάλιν, οὐ φοβηθήσεμαι κινῶν, ὅτι σὺ μετ' ἐμῶ εἶ. καὶ πάλιν· Σὺ με εἰ καταφυγὴ ἀπὸ θλίψεως, τῆς περιερχομένης με. ἐνόησον, τί βάλονται οἱ ψαλμοὶ --- εἰ ὅπως πιστεύεις οἷς λέγεις, περιστῶς πενήτην· εἰ δὲ πείσεις καὶ ὑποκρίνη καὶ μίθως αὐτὰ εἶναι νομίζεις, τί καὶ φάλαξ; τί καὶ ἀνέχη τῶν παρανομιῶν; διὰ τί μὴ ἀπελαίνεις τοὺς ψάλλοντας;

(l) Chrysofl. homil. XXIX. de dormientibus. tom. V. p. 423. (homil. XXX. pag. 765.)

resurrectione philosophantur? Sane quidem. At cum dogmatibus facta eorum non consentiunt. Resurrectionem enim esse quum defendant, de ea desperantibus tamen conuenienter agunt. Nam si resurrectionem esse considerent, talia non agerent. Si enim sibi persuaderent, in vitam meliorem eum introisse, haud lugerent. Hunc efferendi modum (subiicit CHRYSOSTOMVS) erubescere. Psalmorum cantiones, patrum conueniunt, ac tanta fratrum multitudo est, non ut fleas, mæreas & indigneris, sed ut Deo gratias agas, qui eum accepit, qui effertur. HIERONYMVS quoque de hac psalmodia, tamquam præcipua quadam pompæ funebris parte, sæpius loquitur. Ita de exsequiis loquens *Paulæ*, *Bithlelemi* celebratis, ad quas magnus episcoporum, clericorum & populi *Palestini* concursus factus, ait [m]: Non ululatus, non planctus, ut inter seculi homines fieri solet, sed psalmorum linguis diuersis, (Hebraica scilicet, Græca, Latina, Syraque, quia populi his diuersis linguis vtentes aderant) examina concerpabant. Et de *Pauli* eremitæ loquens humatione [n], facta per *Antonium*, obuoluto & prolato foras illius corpore, hymnos quoque & psalmos de christiana traditione eum decantasse dicit. Idem de exsequiis *Macrinæ* sororis suæ memoriæ prodidit GREGORIUS NYSSENVS [o], & de *Casarii* fratris sui exsequiis GREGORIUS NAZIANZENSIS [p]. Quid? quod hæc praxis adeo

380. edit. Francof.) τί γὰρ ἐχ' ἐρῶσα ἐκείνοι; τί δὲ & Φθέρζονται περὶ ἡμῶν; ἔτσι εἰσιν οἱ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφῶντες; πᾶν γὰρ & γὰρ συμβάλει τοῖς δόγμασι τὰ γινόμενα ἐν ῥήματι τὰ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφῶσι, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τὰ τῶν ἀπεργηκότων ποιεῖσιν· εἰ πεπεικότες ἦσαν εὐτὸς, ὅτι πρὸς βελτίονα λήξιν ἀπ᾿ ἡλθεν ἕτος, δεῦν ἐθρήνησαν --- ἀρχὴν δὲ τὴν σχῆμα τῆς ἐκφορῆς· ψαλμοὶ καὶ εὐχαὶ ἐν πατέρων σέβαστος, καὶ πλήθος ἀδελφῶν τούτων, ἐχ' ἴσα κλίμας καὶ ὄδον καὶ ἀποδυσαπειῆς, ἀλλ' ἵνα εὐχαριστῆς τῷ λαβόντι.

[m] Hieronym. epitaph. *Paulæ* epist. XXVII.

[n] Id vit. *Pauli*. (tom. I. opp. p. 245. a. edit. Paris. MDCXLIII.)

[o] Nyssen. vit. *Macrin*. tom. II. p. 201. καὶ ἦν τις μουσικὴ πομπὴ τὸ γινόμενον, ὁμοφώνως τῆς ψαλμωδίας ἀπ' ἀκρῶν ἐπὶ ἐσχάτας, καθάπερ ἐν τῇ τῶν τριῶν παιδῶν ὕμνωδι, μελωδικαίης. Quæ quidem pompa non cavebat mysterio, quum a principio ad finem usque decantatio psalmorum eadem voce triplicique canentium ordine, sicut ille trium puerorum cantus, absolueretur.

[p] Naz. orat. X. tom. I. p. 169. καὶ ἦν ἡμῶν ὁ πολὺς Κισαρίου ἐπιστάσασαι, κίμας τιμῆα, κερὸς ἐπικλήματος, ὕμνοις ἐξ ὕμνων παραπεμπόμενος, κερτῶν βήμασι πομπεόμενος, --- ψαλμωδίας κερμεζέσας τὸς θρήνας. Nunc nobis magnus ille *Casarius* seruatus est, cinis pretiosus, iocundus

vniuersalis fuit, vt inter *Nonatianos* etiam obtinuisse dicatur SOCIATII [q], qui *Pauli*, episcopi ipsorum, corpus cum cantu ad tumulum portatum esse narrat. VICTOR VTICENSIS [r] hoc respectu de inhumana regis cuiusdam *Vandalorum* queritur crudelitate: *Quis sustineat, inquit, atque possit sine lacrimis recordari, dum praecipet nostrorum corpora defunctorum, sine sollemnitate hymnorum, cum silentio ad sepulturam perducere?* Nullis enim hoc privilegium denegari solebat, nisi eis, qui vel manus violentas sibi ipsi intulissent [s], vel publico supplicio ob scelera sua adfecti, vel in voluntario baptismatis neglectu mortui essent. Talibus hæc psalmodiæ sollemnitas in exsequiis non permittebatur, quod in eadem classe essent cum excommunicatis, quibus nullo modo licebat in officiorum, communicantibus in ecclesia peculiariter assignatorum, venire societatem. Illis autem, qui diuina vocatione ab hac vita recedebant, vt concilium quoddam *Toletanum* [t] loquitur, hoc est, piorum ac religiosiorum christianorum corporibus, hic honor tribuebatur,

laudatus, ex hymnis ad hymnos transmissis, ad martyrum sacra cum pompa ductus --- psalmodiis *lucem sedantibus.*

(q) Socrat. lib. VII. cap. XLVI. *ὅς τῆ ἐαυτοῦ ἐκπομπῆ πάσαι τὰς διαφόρας αἰρέσεις τρέπον τὰ μίαν ἐκκλησίαν εἰργάσατο* πάντῃ γὰρ αὐτῷ τὸ σῶμα ἄχρηστῶ μνήματος σὺν ψαλμοῦν παρῆπεμπον, ἐπειπερ καὶ ζῶν διὰ βίῃς ὁρδότητα πάσαις ἐπίρρατος ἦν. *Qui, (Paulus) in suo funere omnes religionum sectas, licet inter se discrepantes, unam quodam modo efficit ecclesiam. Quippe cumtæ corpus eius cum psalmodiorum cantu prosequitur sunt ad tumulum; eo quod, dum viveret, ob vitæ sanctimoniam civitatis pariter gratissimus fuerit.*

(r) Victor. de persecut. Vandal. lib. I. bibl. patr. tom. VII. p. 589. (tom. VIII. p. 677. a. edit. Lugd. MDCLXXVII.)

(s) Concil. Bracar. I. can. XXXIV. XXXV. (al. concil. II. can. XVI. XVII) *Placuit, vt hi, qui sibi ipsis aut per venenum, aut per venenum, aut per precipitium aut suspendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadauera deducantur.* --- Similiter & de his placuit, qui pro suis sceleribus puniuntur. Item placuit, vt catechumenis, sine redemptione baptismi defunctis, simili modo neque oblationis commemoratio, neque psallendi impendatur officium.

(t) Concil. Tolet. III. c. XXII. *Qui diuina vocatione ab hac vita recedunt, cum psalmis tantummodo & psallentium vocibus debent ad sepulchra deferri. Nam funebre carmen, quod vulgo defunctis cantari solet, vel in pectori-*

vt cum psalmis ad sepulchra sua deferrentur. Isti autem psalmi non debebant esse carmina istiusmodi funebria, qualia defunctis suis gentiles cantare solebant, dum hi simul vel in pectore se, aut proximos, aut familias absurda & inepta ratione cadebant. Sufficere enim dicit, quod in spem resurrectionis christianorum corporibus famulatus diuinorum canticorum impendatur. Hoc aliam nobis ostendit differentiam inter rationem sepeliendi ethnicam & christianam. Ethnici suas habere solebant praticas, huc feminas conductas ad funus deplorandum. Quas ipse deridet LUCIANVS, introducens per prosopeceiam hominem mortuum hoc modo interrogantem: *Quid sibi vult ista tua lamentatio? Quid verberatio pectoris ad summi tibi?* Et CHRYSOSTOMVS [u], rem agens magis serio, quosdam reprehendit, qui suo adhuc tempore hunc gentili consuetudini adherebant, quibus edicit, nisi se emendent, fore, vt in eos extrema excommunicationis seueritate vtatur.

§. IX.

Loculos fertis floreis coronare haud permiffum inter christianos, quantum lumina ante eis portare non debuerunt.

GENTILES in pompa funebri cadauera fertis floreis coronare solebant, in signum victoriae, quemadmodum id interpretatur CLEMENS ALEXANDRINVS [x], argumentum inde desumens, quo idola eorum mortuos tantum homines esse probet. TERTULLIANVS [y] etiam coronarum funebrium

bus se, aut proximos aut familias cadere omnino prohibens. Sufficiat autem, quod in spe resurrectionis christianorum corporibus famulatus diuinorum impenditur canticorum.

(u) Chrysof. homil. IV. in Hebr. p. 1786. (p. 737. edit. Fis.) *εἰ τὸς τὸς θεοῦ εὐς ταύτης μεθίσταται, πειθεσάτε μοι λέγει, διὰ ἰδίας γὰρ ἐγώ, ἀλλ' ὡς ἐγγὺς ἔβληται ὑποκρίστω, πάλιν αὐτὸν χεῖρον τῆς ἐκκλησίας ἀπέλασσω ὡς τὸν εἰδωλολάτρων.* Si quis has, que lamententur, conduxerit, mihi credite dicenti non aliter enim dico, quam si in affectus, qui vult irascatur; eum longo tempore urcebimus ab ecclesia, tamquam idololatram.

(x) Clem. pedagog. lib. II. c. VIII. p. 213. edit. Oxon. *Ἀρχλαῖα δὲ ἀμεριανίας ὁ εἰς ἑμὲ ἀμβολοῦν τῶν τε καὶ τῶν νεκρῶν κενυτοφρονῶν ἢ λόγῳ καὶ τὰ εἰδωλὰ, ἔργῳ προσμυροῦντες αὐτοῖς τὸ εἶναι νεκροῖς.* Est autem corona tranquillitatis perturbatione vacue signum. Qui de caussa mortuos coronant; quemadmodum etiam idola, eo factis mortua esse adferentes.

(y) Tertull. de coron. milit. c. X. Quid enim tam dignum Deo, quam quod in-

meminit, sed eas inter reliquas omnes damnat, quas contra in libro de *corona militis* scribit, vbi illas omnes superstitiosas esse docet, tamquam inter ethnicos vsitatas. Non deprehendimus hanc consuetudinem a christianis in ritibus funebribus adhibitam. Paganus ille apud MINVCIVM FELICEM hoc nomine [z] eos accusat, *Coronas, inquit, etiam sepulchris denegatis: Et MINVCIVS [a] in responsione sua accusationem admittit, quando ait: Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut sentienti facem, aut non sentienti coronam, quum & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus. At enim nos exsequias adornamus eadem tranquillitate, qua viuimus: nec aduectimus auescentem coronam, sed a Deo aeternis floribus viuidam sustinemus.* Manifestum ex his est, christianos non coronasse mortuos suos. Neque, secundum hanc lectionem MINVCII, facibus in exequiis vti potuerunt. Hoc autem mirum videtur, quandoquidem certum est, tempore MINVCII eos saepius coactos fuisse noctu sepelire. Quamobrem probabile est, vocabulum *facem* in textum irreplisse: sensus enim & scopus argumenti id non requirit. Quomocumque autem res se habet, in saeculis sequentibus christiani non dubitarunt lumina & faces de die gestare ante mortuos, tamquam symbolum victoriae ac laetitiae, quemadmodum ipsum CHRYSOSTOMVM antea [b] audiuimus huius ritus rationem explanare. Ut adeo aut christiani hac caerimonia numquam dubitarint vti, aut dici oporteat, ipsis visum esse in posterioribus saeculis eam inter ritus suos adoptare.

§. X.

Orationes funebres in praecclarorum hominum laudem habitae.

CADAVERE ad sepulturae locum ita deducto, moris erat, orationem funebrem in defuncti laudem habere, si quid singu-

---

dignum idolo. Quid autem tam dignum idolo, quam quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari: vel quoniam & ipsi idola statim fiunt, & habitu & cultu consecrationis, quae apud nos secunda idololatria est.

(z) Minuc. pag. 35. (cap. XII. n. 6. p. 38. edit. Hall.)

(a) Ibid. p. 109. (cap. XXXVIII. n. 5. 6. p. 142. cit. edit.)

(b) Chrysostr. homil. IV. in Hebr. cit. cap. II. §. VI. sub lit. (b) pag. 47.

lare & eminens in eo esset, quod tamquam exemplum virtutis aliis commendari mereretur, vel dignum esset, vt in debitam meritorum illius memoriam gloriamque recitaretur. Non pauca istiusmodi orationes adhuc existant: Verbi gratia illa EVSEBII in funere *Constantini*; & ista AMBROSII in obitu *Theodosij* ac *Valentiniani* & *Savri* fratris sui; & illa GREGORII NAZIANZENI in patris, *Casarii* fratris, & *Gorgoniae* sororis funeribus; nec non illa GREGORII NYSSENI in obitum *Melittii* episcopi *Antiocheni*, quam SOCRATES alicubi [c] ἐπιικήδειον λόγον, orationem funebrem, & alibi ἐπιτάφιον [d] epitaphium appellat. At epitaphia HIERONYMI in *Nepotianum*, *Fabiolam* & *Paulam* alius sunt generis, vtpote solum priuatae laudes, ab ipso ad perpetuandam eorum memoriam composita, non publice recitata, vt orationes funebres.

§. XI.

Vna cum psalmodia & visitato officio ecclesiae.

SIVE autem oratio funebris haberetur, siue non haberetur, reliquum ecclesiae officium in mortuorum humatione celebrari solebat; vniuersum quidem officium, si funus efferretur ante meridiem, vbi eucharistiae oblatio celebrari poterat; aut certe psalmodia & preces, si exsequiae fierent a meridie. Psalmodia & preces fusius describuntur a personato DIONYSIO AREOPAGTA [e], qui populum Deo auctori victoriae primum cantica gratiarum pro defuncto soluere dicit, quod ad optatum victoriae brabium peruenerit, atque sibi similem fortem optare. Deinde praesulem peragere ad Deum precem & gratiarum actionem, quod largitus sit gratiam in cognitione Dei & christiana militia ad mortem vsque perseuerandi. Deinceps

(c) Socrat. lib. V. c. IX. τότε δὲ καὶ Μελέτιος ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος ἀγῶσιμα περὶ τῶν, ἐτελεύτησεν, ὅτε καὶ τὸν ἐπιικήδειον ἐπ' αὐτοῦ λόγον ὁ ἀδελφὸς Βασίλειος Γρηγόριος ἐπεξῆλθεν. Eodem tempore Meletius Antiochenis episcopus in morbum prolapsus, e viuis excessit: eiusque in laudem Gregorius Basilii frater orationem funebrem dixit.

(d) Id. lib. IV. cap. XXVI. ἐπιτάφιον εἰς Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἐν τῇ Κωνσταντίνῃ πόλει διεξῆλθε. Orationem funebrem in laudem Meletii Antiochenis episcopi Constantinopoli recitauit.

(e) Dionys. eccles. hierarch. cap. VII. p. 408. 409. 411.

vero diaconum promissa de resurrectione, quæ diuinis scripturis inserta sint, recitare, iisque consona psalmodum cantica concinere. Tum archidiaconum catechumenos dimittere, sanctosque iam defunctos commemorare, iisque recens vitam functum consimili congregatione aggregandum censere, hortarique omnes, exemplum illius imitentur, beatumque in *CHRISTO* finem petant. Postea antistitem precem super defuncto peragere, & diuinam bonitatem rogare, vt defuncto peccata omnia dimittat, quæ per humanam infirmitatem contracta sint, eumque in lucem sanctam ac viuorum regionem transferat & collocet in sinu *Abrabæ, Isaac & Iacob*, in loco, a quo dolor & tristitia gemitusque aufugiunt. Hac precatione finita, antistitem defuncto dare osculum pacis, eumque oleo perfundere, atque ita corpus mandare terræ. Nulla heic eucharistiæ, in hoc officio celebratæ, fit mentio, in aliis autem scriptoribus reperitur. Et duæ posteriores carimoniae dandi osculum pacis & perfundendi oleo, quodammodo peculiare sunt huic auctori, & prior earum expressis verbis prohibita est in aliis quibusdam regulis sepeliendi. Hymni autem & psalmodia, accommodarum partium scripturæ lectio & preces partem officii funebri constituant in omnibus ecclesiis. *HIERONYMVS* [*f*] exsequias *Fabiolæ* hunc in modum describit: *Sonabant psalmi, & aurata templorum tecta reboans in sublime quatiebat alleluia.* Ita quoque in funere *Paulæ* [*g*], non solum in ipsa via, dum agmine instructo illud duxerint, sed in media quoque ecclesia psalmos cantatos esse adfirmat. Concilia *Africana* similiter de precibus in exsequiis loquuntur: Quæ preces *παραθέσεις*, & *commendationes* [*h*] vocantur, vtpote quibus utebantur, quum defunctorum cadauera terræ committe-

(*f*) Hieron. epitaph. *Fabiolæ*. cap. IV.

(*g*) Id. epitaph. *Paulæ* epist. XXVII. Alii choros psallentium ducerent in media ecclesia &c.

(*h*) Concil. Mileuit. can. XII. Placuit, vt preces vel orationes seu missæ, quæ probatæ fuerint in concilio, siue præfationes, siue commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur. Nec aliæ omnino ducantur in ecclesia, nisi quæ a prudentioribus tractatæ, vel comprobatæ in synodo fuerint, ne forte aliquid contra fidem, vel per ignorantiam, vel per minus studium sit compositum.

rent. Et hæc tales iubentur esse, quæ in synodo sint probatæ, ne forte aliquid contra fidem per ignorantiam in officia ecclesiæ irrepat. Hoc psalmodiam & preces officii funebris in ecclesia partem semper fuisse satis abunde demonstrat.

§. XII.

Interdum oblatio eucharistiæ celebrata.

ET quodcumque opportunum & commodum tempus erat, sacra etiam eucharistia istis ritibus addebatur. Hoc est, si exsequia hominis defuncti fierent ante meridiem, quod solum opportunum & commodum tempus erat celebrandæ eucharistiæ, quia non nisi a ieiunantibus recipi debebat. Hæc distinctio in concilio *Carthaginiensi* tertio [i] facta est, quod primum decernit: *Sacramenta altaris non nisi a ieiunis celebrentur.* Et deinde addit: *Si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum, siue episcoporum, siue ceterorum commendatio faciendâ est, solis orationibus fiat, si illi, qui faciunt, iam pransi inueniantur.* Hoc manifesto indicat, communionem generatim in exsequiis celebratam esse hoc ævo, ad minimum in ecclesia *Africana*, nisi forte aliqua temporis circumstantia interueniens aliter fieri iusserit. Vnde POSSIDIUS [k] pro *Augustini* commendanda corporis depositione sacrificium Deo oblatum esse ait. Atque ita AVGVSTINVS [l] ipse pro *Monica* matre sua oblatum esse dicit sacrificium pretii siue redemptionis nostræ, sicut fieri consueuerit, priusquam cadaver deponeretur. Hinc est, quod VICTOR VITICENSIS [m] populum *Africæ*, quum omnis clerus in barbarissimalorum persecutione expulsus esset, introducat sic conquerentem: *Qui nos sollempnibus orationibus sepulchri sunt morientes?* Ne autem hunc morem *Africæ* peculiarem fuisse existimemus, PAVLINVS [n] ita *Ambrosiam* illucescente paschatis die, peractis

(i) Concil. Carth. III. can. XXIX.

(k) Possid. vit. August. cap. XIII. Pro eius commendanda corporis depositione sacrificium Deo oblatum est & sepultus est.

(l) Aug. confess. lib. IX. cap. XII. Quum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadavere, priusquam deponeretur, sicut fieri solet &c.

(m) Victor. Vitic. de persec. Van Hal. lib. II. bibl. patr. tom. VII. p. 600. (tom. VIII. p. 681. b. edit. Lugd. MDCLXXVII.)

(n) Paulin. vit. Ambros. illucescente die dominico, quum corpus illius, peractis sacra-

sacramentis diuinis, sepultum esse narrat. Similem in modum EVSEBIUS [o] *Constantini* imperatoris describit exsequias. Ministros Dei diuini cultus caerimonias precationibus peregrisse dicit. Ne vero hæc pro folis precibus accipiamus, addit, illos cum diuinis caerimoniis ac mystico sacrificio & sanctorum precum communione honorasse. Ita AMBROSIVS in funere *Valentiniani* factum esse, in oratione de obitu illius docet, *Date*, inquit [p], *manibus sancta mysteria: Pio requiem eius poscimus affectu.* Atque ita EVODIVS [q] se pium notarium suum sepeliisse dicit. *Exsequias*, inquit, *præbuimus satis honorabiles & dignas tantæ animæ: nam per iridium hymnis dominum collaudauimus super sepulchrum ipsius & redemptionis sacramenta tertio die obtulimus.*

§. XIII.

Cum specialibus precibus pro defunctis.

Hoc autem eo commodius fiebat, quia in officio eucharistico, ex istorum temporum consuetudine, sollempnis commemoratio mortuorum in genere fiebat & preces pro illis offerebantur Deo; aliæ quidem eucharisticae pro eorum liberatione ex huius mundi afflictionibus; aliæ vero per modum deprecationis, vt Deus animam eorum recipiat in locum requiei & beatitatis; vt humanas eis aberrationes condonet, nec peccata quotidianæ incurfionis imputet, quæ in optimo quoque reliqua sint ex naturæ imbecillitate & labe: vt spem eorum augeat, & tandem ad perfectam consummationem cum omnibus sanctis suis per gloriosam resurrectionem perducatur. Quæ preces omnes, vt alio loco [*] copiosius demonstrauius, spectare nullo modo potuerunt ad recentius omni fundamento destitutum dogma de igne purgatorio, sed ex aliis, illud quam longissime superantibus, rationibus fiebat. Quum autem sensui atque opinionibus istorum temporum essent consentanea,

sacramentis diuinis, de ecclesia leuaretur portandum ad basilicam Ambrosianam &c.

- (o) Euseb. vit. Constantin. lib. IV. cap. I XXI. Τὰ τῆς ἐκείνου λειτουργίας δι' ἐυχῶν ἀπεπλήθυνεν --- μεσιότης λειτουργίας ἀξιόμιστον καὶ κοινωνίας ὁσίων ἀπολαύσαν ἐυχῶν.
- (p) Ambros. de obitu Valent. p. 12.
- (q) Ap. Augustin. epist. CCLVIII.
- (*) Lib. XV. cap. III. §. XVII. vol. V. p. 338.

officio communionis tanto lubentius in exsequiis utebantur propter hæc preces, quæ in illo semper offerebantur Deo pro omnibus viris ac feminis defunctis, quibus animam illius speciatim adnumerabant, quem tum mandabant terræ. Siue autem communionem sacram in exsequiis haberent, siue non haberent, preces tamen nunquam non habebant, quemadmodum ex paullo ante memoratis canonibus *Carthaginensibus* & *Mileuitanis*, de earum usu præcipientibus, manifestum est. Et in his precibus, si nulla esset communio, animam defuncti in specie Deo commendabant, vnde hæc preces specialius *παράθεσις*, *commemulationes* dictas esse probabile est. Præterea orare pro illis solebant precibus priuatis & iaculatoriis, vti exempla reperimus in diuersis AMBROSII orationibus funebribus in *Theodosium*, *Valentinianum* & *Gratianum* imperatores, & in suum ipsius fratrem *Satyrum*, & in GREGORII NAZIANZENI sermone funebri in fratrem *Casarium*, nec non in priuatis AVGVSTINI precibus pro matre *Monica*: Vt ne mentionem faciamus precum, pro illis factarum in anniuersariis commemorationis diebus. Vna aliqua ex hisce precationum, in exsequiis recitari solitarum, formulis adhuc superest in *constitutionibus* sic dictis *apostolicis*, quam hoc loco eo lubentius interpono, quia planissime ostendit, nihil in hisce precibus reperiri, quod villo modo ad ignem purgatorium referri possit, sed plane contrarium, nempe, quod anima defuncti statuatur ire ad locum requiei & beatitatis in sinu *Abrahæ*. Formula ista sic habet: Primum diaconus [r] ait: *Pro fratribus, qui in CHRISTO requieverunt, oremus; ut hominum amans Deus, qui animam defuncti suscipit, ei remittat omne peccatum voluntarium ac non voluntarium, & propitiis clemensque factus collocet eum in regione piorum, quiescentium in sinu Abrahæ, Isaaci & Iacobi, cum omnibus, qui a saculo placuerunt Deo, atque eius voluntatem fecerunt; vnde aufugit dolor, tristitia & gemitus.* Postea episcopus etiam precationem facit verbis se-

(r) Constitut. apost. lib. VIII. c. XI. Ἐπεὶ ἀναπαυσμένων ἐν χριστῷ ἀδελφῶν ἡμῶν διηστῶμεν ὅπως ὁ θεὸς ἀγαπᾷ, ὁ προσδεξιόμενος αὐτῶν τὴν ψυχὴν, παραείδη αὐτῶ πᾶν ἁμαρτήματα ἐκούτων καὶ ἀκούτων, καὶ ἰλεως καὶ εὐμενὴς γενόμενος, κατατάξῃ εἰς χώρων εὐσεβῶν, ἀμεμῶτων εἰς νότον Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, μετὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶτος εὐσεβεσάντων, καὶ ποιησάντων τὸ θελημα

quentibus: *Qui natura es immortalis ac sine carens; a quo cuncta immortalia & mortalia orta sunt; qui animal rationale hominem, ciuem mundi, in fabricatione effecisti mortalem, & resurrectionem promissisti; qui Henochum & Eliam non fuisti mortis experimentum capere: Deus Abrahami, Deus Isaaci & Deus Iacobi; non tamquam mortuorum, sed tamquam uiuentium es Deus; quia cunctorum anima apud te uiuunt & spiritus iustorum in manu tua sunt, quos non tanget cruciatus; omnes enim sanctificati sub manibus tuis sunt: ipse & nunc respice super seruum hunc, quem selegisti & assumpsisti in aliam sortem; & condona ei, si quid uolens aut inuitus deliquit; atque angelos ei exhibe placidos; atque colloca eum in sinu patriarcharum, prophetarum, apostolorum, omniumque qui tibi a seculo placuerunt; ubi non est tristitia, dolor, gemitus, immo locus piorum sedatus, & pariter quieti terra rectorum, eorumque qui in ea uident gloriam CHRISTI tui; per quem tibi gloria, honor, cultus, actio gratiarum, adoratio, in sancto spiritu, in secula, Amen.*

TVM episcopus pro praesentibus orat, dicens, *Saluum fac, domine, populum tuum & benedic hereditati tuae, quam acquisuisti pretioso CHRISTI tui sanguine; pasce illos sub dextera tua; protege illos sub alis tuis; & tribue illis, ut certamen bonum certent, cursum consumment, fidem seruent, absque mutatione, culpa & crimine; per domi-*

αὐτῶ· ἔνθα ἀπέθρα, ὀδύνη, καὶ λύπη καὶ στεναγμός· --- καὶ ὁ ἐπίσκοπος λέγει· τῶ ὁ τῆ φύσει ἀθάνατος καὶ ἀτελεύτητος, παρ' ἔ πᾶν ἀθάνατον καὶ θνητὸν γέγονεν ὁ τὸ λογικὸν ζῶον, τὸν ἀνθρώπου, τὸν κοσμοπολίτην, θνητὸν ἐν κατασκευῇ ποιήσας, καὶ ἀνυστάσιαν ἐπαγγειλάμενος ὁ τὸν Ἐνώχ, καὶ τὸν Ἡλίαν θανάτω πείραν μὴ ἔλασ λαβεῖν ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ἐχ' ὡς νεκρῶν, ἀλλ' ὡς ζῶντων Θεὸς εἶ' ὅτι πάντων αἱ ψυχαὶ παρὰ σοὶ ζῶσι, καὶ τῶν δικιῶν τὰ πνεύματα ἐν τῇ χειρὶ σε εἰσιν, ὧν ἔ μὴ ἄφηται βλάσφημος πάντες γὰρ ἡγισμοῖνοι ὑπὸ τὰς χεῖρας σε εἰσὶν αὐτὸς καὶ νῦν ἐπιθε ἐπὶ τὸν δᾶλόν σε τῶδε, ὃν ἐξελέξω, καὶ προσελάβη εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώρησον αὐτῶ, εἴ τι ἐκῶν ἢ ἄκων ἐξημακρτε, καὶ ἀγγέλως ἐυμνεῖς παράσῃσον αὐτῶ, καὶ κατάρτεξον αὐτὸν ἐν τῶ κλίπῳ πῶν πατριάρχῶν καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πᾶντων τῶν ἀπ' αὐτῶς σοι ἐυαρετησάντων, ὅπως ἐκ ἐν λύπῃ, ὀδύνη καὶ στεναγμός, ἀλλὰ χάριτος ἐυεβῶν ἀνημένως, καὶ γῆ εὐθείαν συνανημένη, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὁραῶντων τῆν δόξαν τῶ χριστῶ σε δι' ἔ σοι δόξω, τιμῆ καὶ σέβας, εὐχαριστία, προσκύνῃσι, ἐν ἀρίφ πνεύματι, εἰς τὰς κῆνας αἰών. --- καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐυχαιρισεῖτω εὐπερ αὐτῶν, λέγων τοιαῦτα· σῶσον, κύριε, τὸν λῶν σε, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σε, ἣν περιποίησω τῶ τιμῷ αἵματι τῶ χριστῶ σε ποίμανον αἰτές ὑπὸ τῆν δεξιάν σε, καὶ σκέπασον αὐτῶς ὑπὸ τῶς πτέρυγας σε, καὶ δὲς αὐτοῖς τὴν ἀγάπην ἀγαπίσασθαι καλῶν, τὴν δρόμῳ τελείω, τὴν πίσυ τηρησαι ἀτρέπῃως, ἀ-

num nostrum Iesum Christum dilectam filium tuum; cum quo tibi gloria, honor & veneratio, atque sancto spiritui, in secula, Amen.

HÆ preces pro mortuis non ideo factæ, quasi cum Romanensibus animas eorum in igne purgatorio, vel alio quocumque loco cruciatus hære crediderint, sed ex contraria profus ratione, videlicet quod eas per sanctos angelos in locum requiei, in sinum patriarcharum, apostolorum & prophetarum conductas statuerint. Quod firmissimo nobis argumento est, ecclesiæ tunc temporis ignem purgatorium, quo mortui per multa tempora post mortem torqueri dicuntur, omnino ignotum fuisse. Omnes autem preces illius ex alia ratione proficiscebantur, quæ dogma de igne purgatorio subuertit, quando animas defunctorum in statu requiei & beatitudinis statim collocari credebatur.

§. XIV.

Corrupta consuetudo dandi mortuis osculum pacis & eucharistiam, per vetustos canones correctæ & emendatæ.

DVM de precibus pro mortuis & de eucharistiæ administratione in exsequiis loquimur, non prætereunda silentio est corrupta quædam consuetudo, quæ per ignorantiam & superstitionem in quibusdam locis inuicta, seuerè autem per canones prohibita est. Hæc consuetudo erat dandi mortuis osculum pacis & eucharistiam. Hæc speciem pietatis habebat & sine dubio orta est ex laudabili consuetudine celebrandi eucharistiam in exsequiis, ad quam probandam etiam facit. At non nisi cœcæ superstitionis effectus erat. Et propterea licet fictus auctor sub nomine DIONYSII AREOPAGITAE [r] de consuetudine dandi defunctis osculum pacis cum approbatione loquatur: tamen quum hæc consuetudo, yna cum ritu dan-

μέγιστος, ἀνεγκλίπτως, διὰ τῆς κυρίας ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀγαπητῆς σε ποιήσας μετ' ἑσσι δέξαι, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τὰς αἰῶνας ἀμήν.

- (r) Dionys. eccles. hierarch. cap. VII. p. 408. Ἐπεὶ προσελθὼν ὁ θεὸς ἱεραρχῆς, θυμὸν ἑνωτάτην ἐπ' αὐτῶν ποιῆσαι, καὶ μετὰ τὴν θυμὸν, αὐτὸς τε ὁ ἱεραρχῆς ἀσπάζεται τὸν κεκοιμημένον, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ παρόντες ἅπαντες. Tunc accedens diuinus antistes precem super eo sacratissimam peragit, qua fitu, ipsemet antistes defunctum salutatur & cum illo presentes omnes.

di mortuis eucharistiam, in Galliam circa annum DLXXVIII inuehi cœpisset, concilium *Antissiodorensē* canonem aduersus eam in hæc verba promulgauit [t]: *Non licet mortuis nec eucharistiam nec osculum tradi.* Corrupta consuetudo dandi eucharistiam mortuis introduci cœpta erat aliquanto ante aetatem AVGVSTINI. Verum ille & reliqui patres, qui in concilio *Carthaginensi* tertio conuenerant, ei sese opponebant [u], interdicentes ignorantibus & infirmis presbyteris, quorum stultitia hæc praxis inualuerat, ne amplius eam fouerent, populumue in istiusmodi erroneas inducerent opiniones, vt eucharistiam mortuis dandam esse sibi persuaderent: quum dictum sit a domino: *Accipite & edite*: cadauera autem nec accipere possint nec edere. Iidem illi mortuos sacramenta etiam baptismi recipere posse existimabant: quasi peculiaris quædam virtus atque efficacia ipsis externis sacramentorum elementis insit, sine sensu & fide in recipiente. Qui errores a CHRYSOSTOMO [x] etiam redarguuntur; & ille dandi mortuis eucharistiam specialius a concilio *Trullano* [y]. Quæ omnia ostendunt, errorem fuisse, cui multi populi superstitiosi adhaeserint; nulla tamen auctoritate in ecclesia eum publice permissum vel confirmatum esse. Mos consuepeliendi mortuis eucharistiam (qui tantopere inualuit in ecclesia *Romanensi*) posteriorum tantum sæculorum novatio est, cœpta a *Benedicto* monacho, sine vlllo prauio exemplo in vetustis ecclesiæ monumentis, quemadmodum occasionem habui ostendendi libro quodam anteriore [*]. Progrediamur itaque ab hisce corruptis consuetudinibus ad ritus magis approbatos ecclesiæ.

(t) Concil. Antissiodor. can. XII.

(u) Concil. Carthag. III. c. VI. Macuit, vt corpori bus defunctorum eucharistia non detur. Dicitum est enim a domino, *Accipite & edite*: Cadauera autem nec accipere possunt nec edere. Cauendum est etiam, ne mortuos baptizari posse fratrum infirmitas credat, quum eucharistiam mortuis non dari animaduertent.

(x) Chrysof. homil. XL. in 1 Cor. p. 668. (p. 449. edit. Francof.) Vid. lib. XV. cap. IV. §. XIX. vol. V. p. 425.

(y) Concil. Trull. can. LXXXIII. ibid.

[*] Lib. XV. cap. IV. §. XX.

§. XV.

Eleemosynæ communiter additæ precibus pro defunctis.

ELEEMOSYNÆ tamquam aptæ semper precum comites, iam viuentibus pro mortuis opportunissime dari credebantur. *Vis mortuum honorare, inquit CHRYSOSTOMVS [z], fac eleemosynas.* Et alio loco [a]: *Cur post mortem tuorum pauperes conuocas: cur presbyteros, ut pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro, te respondurum, ut defunctus requiem adipiscatur, ut propitium iudicem inueniat.* Hanc consuetudinem paullo post laudat & diuites ad eam hortatur, qui haeredes suos sepeliant: *Si multæ barbaræ gentes vna cum defunctis res eorum cremare solent, quanto æquius defuncto tuo filio tua tradere potes: non ut in cinerem redigantur, sed ut gloriosum magis illum reddant.* Putas cum maculis inquinatum abiisse, da ipsi sua, ut illis se a maculis abstergat: putas, in iniustitia ipsum decessisse, præbe ipsi tua ad mercedis & retributionis adiectionem. HIERONYMVS hoc nomine laudat Pammachium [b], *Ceteri mariti, inquit, super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officiis consolantur.* Pammachius noster sanctam fauillam ossaque veneranda eleemosynæ balsamis rigat.

§. XVI.

Et quotannis in anniuersariis commemorationis defunctorum diebus repetitæ.

NONNULLI hæc eleemosynas quotannis in anniuersaria commemorationis defuncti die repetebant. Hisce temporibus commune facere solebant conuiuium, religiosos cum sacerdotibus conuocantes, fideles vna cum clero, egenos & pauperes, pupillos & viduas, ut fieret festiuitas in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebrabant,

(z) Chrysost. homil. LXXI. in Ioan. (p. 401. edit. Frf.) βάλει τιμήσαι τὸν ἀπεθθόντα; ἐτέρας τίμησον, ἐλεημοσύνας ποιῶν.

(a) Id. homil. XXXII. in Matth. p. 307. (p. 3-1. edit. Frf.) τί μετὰ ταῦτα πένητας καλέεις; καὶ παρακαλεῖς ἱερεῖας ἐξουθεῖναι; ἢ αἰς ἀνάπαυσιν ἀπέλθῃ, Φησὶν, ὁ τετελευτηκώς, ἵνα ἴδωσιν τὸν δικαστήν. Pag. 3-4. d. εἰ γὰρ καὶ βάρβαροι συγκυτικαῖσι τοῖς ἀπεθθούσι τὰ ὄντα, ποῦ μᾶλλον σὲ συναποσεῖλαι τῷ τετελευτηκῶτι δικαίον τὰ αὐτῶ ἐχ' ἵνα τίφρα γένηται, καθάπερ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἢ καὶ πλέονα τέτω περιβύληθ' ἴδωσιν καὶ εἰ μὲν ἀμαρτυρίαις ἀπῆλθεν, ἵνα τὰ ἀμαρτήματα λύσῃ· εἰ δὲ δικαίος, ἵνα προδῆχη γένηται τῷ μισθῷ καὶ ἀτιμώσεως.

(b) Hieron. epist. XXXVI. ad Pammach. de obitu vxoris, cap. II.

fibi autem efficeretur in odorem suauitatis in conspectu Dei, quemadmodum personatus ORIGENES in *Iobum* [c] loquitur. CHRYSOSTOMVS [d] homines huius consuetudinis maiorem rationem habere dicit, quam aliarum, quæ maioris sint momenti. Si filii aut fratris defuncti memoriam agant, eos pun- gi a conscientia, si non morem impleuissent & pauperes vocassent. Sed aliis temporibus, etiam si CHRISTI faciant cõmmemorationem, ipsos pauperes despiciere & non exhorre- scere.

§. XVII.

Quod autem sæpius in magnos abusus degenerauit, de quibus que- relæ factæ tamquam nihilo melioribus, quam sint parentalia gentilium.

AT ENIM VERO hoc sæpius in magnos degenerauit abus- sus. Nonnulli enim cibi potionisque pauperibus dandæ loco, occasionem captabant indulgendi comestationibus. Quod vitium est, quod tam acerbè in gentilium parentationibus vi- tuperat TERTVLLIANVS [e], quando epulas eis obiectat, qui- bus ad defunctorum busta ita intemperanter indulgeant, vt inde redeant dilutiores, gulosissime eos nutrientes, quos antea in speciem quidem religiose, sed re vera atrocissime exusse- rint. In tribus prioribus sæculis nemo omnium gentilium hoc crimen in christianos retorquere poterat: Quarto autem sæculo tanta a quibusdam vitia tali occasione committebantur, vt *Manichæi* tempore AVGVSTINI id obiectarent catholicis, resque adeo in publicum nota erat, vt AVGVSTINVS eam fateri cogeretur. *Nouî*, inquit [f], multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant & epulas cadaueribus exhibentes super sepultos se

(c) Origen. in Iob. lib. III. p. 437. (p. 274. h. edit. Paris. MDCLIII.)

(d) Chrysost. homil. XXVII. in 1 Cor. p. 565. (pag. 296. edit. Frf.). ἀνάμνησιν τῶν χριστῶν ποιεῖς, καὶ πένθους παρορῆς, καὶ ἡ φιλίᾳ; ἀλλ' εἰ μὲν εἰς ἡ ἀδελφῶν τετελειωμένος ἀνάμνησιν ἐποίησας, ἐπλήρης ἂν ὑπὸ τῶν συνειδότες, εἰ μὴ τὸ εἶδος ἐπλήρωσας, καὶ πένθους ἐκάλεισας.

(e) Tertull. de tellimon. animæ cap. IV. Quando extra portam cum obsoniis & mattais tibi potius parentans ad busta recedis, aut a bustis dilutior redis. Id. de resurrect. carn. cap. I. Ipsos defunctos atrocissime exurit, quos post- modum gulosissime nutrit.

(f) Augustin. de morib. eccles. cap. XXXIV.

ipfos sepeliant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. Dicit autem, ecclesiam hos mores condemnare & istiusmodi homines tamquam malos filios corrigere studere. De eadem re iterum in epistola quadam, ad *Aurelium* episcopum *Carthaginiensem* data [g], queritur, vbi hæc oblationes pro defunctis ita fieri cupit, vt ne sint sumtuosæ & in ebrietates ac comessationes degenerent. Et si quid pecuniæ hoc intuitu oblatum fuerit, vt ex primitiuo scopo & intentione istiusmodi oblationum in præsentibus pauperibus erogetur. Tales oblationes ecclesia libenti semper animo accepit, ad alias autem quascumque nullum vnquam est cohoritata [h]. Auctor libri *de duplici martyrio* sub nomine CYPRIANI [i], qui longo post AVGVSTINVM tempore scripsit, similem animaduersionem in plebis *Africane* intemperantiam habet. *Temulentia*, inquit, *adeo communis est Africæ nostræ, et propemodum n. n. habeant pro crimine. Annon videmus ad martyrum memorias christianum a christiano cogi ad ebrietatem? An hoc leuius crimen ducimus, quam bircum immolare Barcho? Sed hac de re diximus libro quodam antecedente [k] fusius, vbi*

(g) Augustin. epist. L. IV. ad Aurelium. Quoniam istæ in cœmiteriis ebrietates & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum a carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi videtur facilius illic distuaderi posse illam scditatem ac tuptitudinem, si & de scripturis prohibeatur, & oblationes pro spiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias non sint sumtuosæ, atque omnibus petentibus siue typho & cum alacritate præbeantur, neque vendantur. Sed si quis aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præsentibus pauperibus eroget. Ita nec deferere videbuntur memorias suorum, quod potest gignere non leuam cordis dolorem, & id celebrabitur in ecclesia, quod pie & honeste celebratur. Conf. homil. CI. de diuersis.

(h) Vid. concil. Carth. IV. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicentur.

Concil. Vafent. I. can. IV. Qui oblationes defunctorum fidelium detinent, & ecclesiis tradere demorantur, vt infideles sunt ab ecclesiâ abiciendi: quia vsque ad exinanitionem fidei peruenire certum est hanc diuinæ pietatis exacerbationem: qua & fideles de corpore recedentes votorum suorum plenitudine, & pauperes collata alimoniam & necessaria sustentatione fraudantur. Hi enim tales, quasi egentium necatores, nec credentes iudicium Dei habendi sunt, cetera.

(i) Cyprian. de duplici martyrio p. 42. (p. 560. lin. 1. seq. edit. Paris. MDCXLVIII.)

(k) Lib. XX. cap. VII. §. X, vol. IX. pag. 147.

occasionem habuimus in eadem animaduertendi vitia, a quibusdam ad monumenta martyrum in anniuersariis eorum commemorationibus commissa. Reuertimur iam ad ritus funebres veteris ecclesiae.

§. XVIII.

Decens moderati doloris testatio in funeribus non prohibita, sed gentilis consuetudo conducendi praeficas ad deplorandum funus, a veteribus grauius vituperata.

MODERATUS luctus ex amicorum amissu decenter quidem declaratus, res ita naturalis per se atque insita in animis mortalium est, & cum ipso gaudio ac fide hominis christiani tam bene consistere potest, vt veteres ne quidquam contra istiusmodi doloris testationem in funere dixerint. Duo autem maximopere improbabant vituperabantque grauius; primum quidem immoderatum luctum, vtpote characteri & professioni hominis christiani minime conuenientem, cuius conuersatio iam in caelo, ipsiusque spes & expectatio non minor sit, quam corona & regnum post mortem; quem proinde non oporteat lugere supra modum, sed cum mixtura gaudii, quod amicus quidam ante se ad caelum abierit ad anticipandam eius possessionem. Alterum, quod improbabant, gentilis consuetudo erat conducendi feminas ad deplorandum funus & edendum immodicum insolitumque clamorem ante defunctum, cum laceratione crinium multisque aliis ridiculis luctus indiciiis. Praecipua earum Romanis dicebatur praefica, eo quod reliquis praeficeretur, vt modum illis daret plangendi, quemadmodum eas ex VARRONE, OVIDIO, SEXTO POMPEIO, NONIO MARCELLO aliisque Romanis auctoribus describit IOANNES ROSINVS [1]. Hoc vero veteres christiani maximopere impro-

(1) Rosin. lib. III. c. XXXI. p. 506. Praefica] Terentius Varro lib. de lingua latina: Praefica, vt Aurelius scribit, mulier ab luctu, quae conduceretur, quae ante domum mortui laudes eius caneret. Hoc iactitatum Aristoteles scribit, in libro, qui scribitur *ῥήματα βαρβαρικά*, quibus testimonium est, quod Fretum est Nauii.

*Hoc quidem hercle opinor praefica est:
Nam mortuos collaudat.*

Claudius scribit, ea quae praeficeretur ancillis, quemadmodum lamentaren-

babant, in illudque tamquam mere gentilem consuetudinem acriter inuehebantur. *Nemo defunctos ploret*, inquit CHRYSOSTOMVS [m], *nemo lugeat, nemo mortem CHRISTI, qua mors superata est, calumniatur. Quid frustra fles, si mortem in somnum redactam esse credis? Quid te cædis & luges? Si enim gentiles id faciunt, videntur tibi sunt; si autem fidelis pariter ac infidelis hac in re peccat, quid respondere poterit? quamnam veniam petere audebit, præsertim longis temporibus postea, quum iam nemo christianorum de resurrectione ambigat? Tu vero sedulo studeas delictum hoc quasi amplificare, & incitatrices fletus mulieres commoceras, quarum flebili cantu incendatur atque inflammetur vehementius ægrotulo tua: nec Paulo dicenti auscultas, *Quæ consonantia est Christo ac Belial, vel quæ pars fideli cum infideli?* Deinde pergit monstruosam stultitiam & absurdam huius carimonie rationem multis argumentis ostendere, cunctisque leuibus rationibus, quas istiusmodi christiani ad excusandam hanc christiano homine minime dignam praxin adlegent, respondet. Alio loco [n] adhuc acrius eos reprehendit, *Quando video*, inquit,*

tur, præfæta est dicta: vtrumque ostendit, a præfectione præfætam dictam. Plautus in truculento:

Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro præfæta.

Sext. Pompeius: Præfæta dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant ceteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum præfæta. Nonius Marcellus: Præfæta, inquit, dicebantur apud veteres, quæ adhiberi solent funeri mercede conductæ, vt & fletent & fortia facta laudarent. Lucilius XII. Mercede quæ conductæ flet alieno in funere præfæta multo, & capillos scindunt & clamant magis.

Id. lib. V. c. XXXIX. pag. 992. Adhibebantur etiam præfæta, quas Sext. Pompeius ait, mulieres fuisse, ad lamentandum mortuum conductas, quæ darent ceteris modum plangendi, vnde etiam nomen habeant, quasi quæ huic rei sint præfæta, cetera.

(m) Chrysof. homil. XXII. in Matth. p. 306. (p. 371. edit. Francof.) Μυθεῖς κοπιῶσα λοιπὸν, μὴδὲ θρηνηῖτω, μὴδὲ τὸ κατ' ἄρθρον τὸ χροῖσθαι διαβυβαλέτω ἢ γὰρ εὐκίησε τὸν θάνατον τί τοῦτον περιτλὴν θρηνηῖς; ἕπος τὸ πρῶτον γένηται, τί ὀδυρὴ καὶ κλαίεις; τὸτο γὰρ εἰ καὶ ἔλαμνος ἐποίησεν, καταγελαῖν δὲ ἔταν δὲ ὁ πιστὸς ἐν ταῖτοις ἀχημοσῇ, ποῖα ἀπολογία; τίς ἔστι συγγνώμη τοιαῦτα ἀνοσιταίνεσι, καὶ ταῦτα μετὰ χρόνον τοσούτων καὶ σιφῆ τῆς ἀναστάσεως ἀπόδειξις; σὺ δὲ ὡσπερ ἀδύησαι τὸ ἐγγλῆσαι σπένδων, καὶ θρηνησῶς ἡμῶν ἄγει ἐλακνίδος γυμναῖνας, ἐξέλιπὼν τὸ πένθος, καὶ τὸν κλάυον διεγείρων, καὶ ἂν ἀκείναις τῷ Πιούλα λέγοντος τίς συμφάνηται χροῖσθαι Βελιάλ; ἢ τίς μέγιστος πιστὸς μετὰ ἀπίστου

(n) Chrysof. homil. IV. in Hebr. p. 1764.

qui sunt in foro plāntus & eiulatus propter e vitius excedentes; ululatusque & lamentationes, & alia, quæ sunt indecete: Credite, me pudeat Græcorum & hæreticorum, qui vident, & nos omnes, vt semel dicam, irident. Nam quidquid de cetero dixerō, frustra dicam philosophans de resurrectione. Quamobrem? Quoniam non, quæ a me dicuntur, attendunt Græci; sed quæ a nobis fiunt. Statim enim dicent: Quando poterit ex his quisquam mortem despiciere, qui ne potest quidem alium videre mortuum. Pulchra sunt, quæ dicta sunt a Paulo & digna cælis Deique benignitate. Quid enim dicit? Et liberavit eos, qui timere mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Sed non finitis nos hæc cernere, per ipsa facta vobiscum pugnantes. Ostende mihi eum, qui in ipso motu animi & in eo, quod accidit, philosophatur & tunc credant resurrectionem. Ita gentiles per elegantem prosopopœiam introducit differentes, vt istiusmodi christianos, si fieri possit, pudefactos ad magis virilem agendi rationem hac in re perducat. Addit, capillos vellere & eiulare, tantum crimen & dedecus esse, vt, si fieret, quod oporteret, eos qui sint huiusmodi, longo tempore arceri oporteret a liminibus ecclesiæ, vt pote resurrectionem re ipsa negantes. In summa, ex auctoritate episcopali illis edicit, si quis in praua ista consuetudine conducendi feminas gentiles ad lamentandum mortuum persistiterit, eum longo tempore se arciturum ab ecclesia tamquam idololatram. Nam si Paulus auarum vocet idololatram, multo magis eum, qui super fidelem ea introducat, quæ sint idololatrarum. Exinde seuerè illis interdicit, ne istiusmodi ethnicas mulieres in funere ad lamentandum mortuum amplius adhibeant, nisi minas ad effectum deduci & censura ecclesiastica adfici velint. Ex quibus (vt ne eis immoremur, quæ aliis locis [o] dicit, nec quæ ab aliis dicuntur scriptoribus) fa-

(o) Chrysol. homil. VI. in 1 Theff. (p. 312. 313. edit. Frf.)

Id. homil. XXIIX. de dormientibus. tom. V. p. 423. (p. 377. edit. Francof. ἀδὲ τὴν ἀθυμίαν ἀλλὰ τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀθυμίας ἀναγῶ τὸ μὲν γὰρ ἀθυμεῖν, τῆς φύσεως τὸ δὲ πέρα τῆς μέτρας τῆτο ποιεῖν, μανίας καὶ παραφροσύνης καὶ γυναικάδες ψυχῆς ἄλγητον, δίκτυσον, ἀλλὰ μὴ ἀποδοσιέτης, μὴ δουχεράνης, μὴ ἀγανακίσης. -- δίκτυσον, ὡς ὁ δεσπότης σε ἐδίκτυσε τὸν Λίζαρον, μέτρα τιθεὶς ἡμῶν καὶ κανόνας καὶ ὕψος ἀθυμίας, ἃς ἐπεβύβειεν ἂ δέη κ. τ. λ. Tristitiam non tollo, sed tristitiæ vehemētiā tollo. Nam morere naturale est, sed supra modum morere, insani, amentis ac muliebrem animam gerentis est.

cile iudicare possumus, quantus abusus hæc indecens lugendi ratio in ecclesia credita fuerit.

§. XIX.

Nouemdiale gentilium, tamquam praxis superstitiosa, reiectum.

GENTILES aliam habebant consuetudinem repetendi luctum suum tertio, septimo & nono die, quæ speciatim dicebatur *nouemdiale*: Et nonnulli addebant vicesimum, tricesimum & quadragesimum, non sine superstitiosa opinione de hisce particularibus diebus, vbi defunctorum manibus lac, vinum, fæta & flores offerre solebant, quemadmodum antiquitatum *Romanarum* scriptores [p] nobis narrant. Nonnihil huius superstitutionis, demto sacrificio, adhuc residuum erat inter rudiores christianos tempore AVGVSTINI. Loquitur enim de quibusdam, qui defunctorum suorum respectu *nouemdiale* celebrant, quibus illud interdicens existimat. *Nescio*, inquit [q], *utrum inueniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctus nouem dies, quod apud Latinos NOUEMDIALE appellant. Vnde mihi videtur ab hac consuetudine prohibendi, si qui christianorum istum in mortuis suis numerum seruant, qui magis est in gentilium consuetudine.* Non videtur significare, quod exacte hanc consuetudinem obseruarint, vti quidem gentiles; sed quod potius superstitiosi fuerint in obseruandis nouem diebus luctus, cuius rei nullum exemplum detur in scripturis. Alia ratio erat continuandi officia funebria per tres dies continuos, quæ licita erat apud

---

Mere, lacrima, at vide ne stomacheris, ne impatienter mortuum requiras. -- Lacrima, sed vt dominus tuus Lazarum luit, qui nobis regulam modanque ac fines doloris constituit, quos egredi non licet. Conf. supra §. VIII. sub lit. (l) pag. 6. seq.

(p) Rosin. antiquit. lib. V. cap. XXXIX. p. 997. Ceterum quum nonnulli essent, qui suorum vel propinquorum vel amicorum minus desiderium ferre possent, tertium, septimum, nonum, & quidam vicesimum, tricesimum & quadragesimum, non sine quadam numerorum religione dies defunctorum manibus & memorie statuebant: vnde parentationes, feralia, nouemdialia, decennialia, vicalia, tricennialia, &c. originem traxerunt, quæ omnia tum lacte, & vino, tum fertis & floribus, tum aliis rebus ab antiquis celebrabantur.

(q) Augustin. quæst. CLXXII. in genef. (tom. IV. p. 127. edit. Basil. MDLXIX.)

chri-

christianos, quia nihil in se habebat, nisi eundem Dei cultum repetitum. Ita EVODIVS scribens ad AVGVSTINVM [r], & narrans, quo funere clausus sit pius quidam iuuenis, qui ipsius notarius fuerat, ait: *Exsequias præbuitimus satis honorabiles & dignas tantæ animæ: Nam per triduum hymnis Dominum collaudauimus super sepulchrum ipsius & redemptionis sacramenta tertio die obtulimus.* Auctor constitutionum [s] huius repetitionis officii funæbris in die tertio, & die nono, & die quadragesimo meminit, peculiarem singulorum reddens rationem. *Quod spectat ad mortuos; celebretur dies tertius in psalmis, lectionibus & precibus ob eum, qui tertia die resurrexit; item dies nonus, in recordationem superstitum & defunctorum; atque dies quadragesimus iuxta veterem typum; Mosén enim ita luxit populus; denique anniuersarius dies pro memoria ipsius.* IOANNES BAPTISTA COTELERIVS in suis ad hunc locum adnotationibus diuersos alios vetustos scriptores nominat, qui huius illiusue ex hisce diebus meminerunt. PALLADIVS in *historia Lausiaca* c. XXVI. diei tertii & quadragesimi mentionem facit. IUSTINIANVS in nouella quadam [t] de tertio, nono, quadragesimo & anniuersario commemorationis die loquitur; feminis vitam monasticam professis interdicens, ne monasteria virorum ingrediantur, sub obtentu sollempnis commemorationis mortuorum. Hisce addit COTELERIVS AMBROSIVM concione de obitu *Theodosii*, & ISIDORVM PELUSIOTAM lib. I. epist. CXIV. EVSTRATIVM *Constantinopolitanum* in bibliothecæ *Photianæ* codice CLXXI. Vt omittamus DAMASCENVM, NICONEM, PHILIPPVM SOLITARIVM, HINC MARVM, THEODORVM archiepiscopum *Canuariensem* & alios recentiores scriptores. SVICERVS & MEVRIVS eiusdem consuetudinis

(r) Euodii epist. CCLVIII. inter epist. Augustin.

(s) Constit. l. b. VIII. c. XLII. Επιτέλειθω δὲ τρίτα τῶν κεκοιμημένων, ἐν ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσει, καὶ προσευχαῖς, διὰ τὸν διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐρηθίνοντα καὶ ἰνατά, εἰς ὑπόμνησιν τῶν περιόντων καὶ τῶν κεκοιμημένων καὶ τεσσαρακοσὰ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον Μωσὴν γὰρ ἔτως ὁ λαὸς ἐπένηθη: καὶ ἰναύσια, ὑπὲρ μνήας αὐτῶ.

(t) Iustin. nouell. CXXXIII. cap. III. Sed neque aliam ingressuum occasionem excogitanto. -- per causam eorum, quæ peraguntur circa exsequias, quas scilicet memorias appellant, in tertium nonumque diem conuenientes, item quum quadragesima excesserint, aut etiam annus.

mentionem faciunt in vocabulo *τριπενάταις*, quod memorias mortuorum significat, quæ celebrentur tertio & nono die, quod in veteri ecclesia factum dicunt. Ut adeo, quando AVGVSTINVS contra noni diei obseruationem loquitur, non illud sit, quod COTELERIVS statuit, quia hanc consuetudinem ignorauit, vna cum AMBROSIO & pluribus alijs *Latinis* (in quo COTELERIVS sibi ipse contradicit, quandoquidem AMBROSIVM antea pro hac praxi adlegauit). Sed inde est, quod AVGVSTINVS aliquid vitiosum in quorundam superstitiosorum christianorum praxi obseruarat, qui nouem dies celebrabant cum quodam abusu, probabiliter cum ebrietate & intemperantia, ad modum *nouemialis* gentilium; quemadmodum ipsum antea audiuius conquerentem de conuiujs, quæ istiusmodi christiani ad monumenta mortuorum instituerint, parentalibus gentilium quam simillima.

§. XX.

Consuetudo spargendi flores super sepulchra mortuorum sine offendiculo retenta.

CONSVETVDO spargendi flores super sepulchra mortuorum innocens habita, adeoque a quibusdam christianis sine offensione retenta. AMBROSIVS & HIERONYMVVS eius sine reprehensione meminerunt. Tantummodo de ea loqui videntur, tamquam consuetudine maxime vulgi. Nam intelligentiores christianos eam tamquam rem friuolam despicerere, & reuerentiam in mortuos actibus magis conuenientibus declarare innuunt. Ita AMBROSIVS in oratione de obitu *Valentiniani* ait [u]: *Non ego floribus tumulum eius adspergam, sed spiritum eius Christi odore perfundam. Spargant alij plenis lilia calathis: Nobis liliū est Christus: Hoc reliquias eius sacramento.* Similem in modum HIERONYMVVS [x] *Pammachium* amicum suum hoc nomine laudat, *Ceteri mariti, inquit, super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia floresque purpureos; & dolorem pectoris his officiis consolantur. Pammachius noster sanctam sauillam ossaque veneranda cleemosyne balsamis rigat. His pigmentis atque odoribus fouet cineres quietescen-*

(u) Ambros. de obitu Valent. p. 12.

(x) Hieron. epist. XXVI. ad Pammach. de obitu vxoris, cap. II.

tes, sicut scriptum: Sicut aqua exstinguit ignem, sic elemosyna exstinguit peccatum.

§. XXI.

Iuxta ac gestatio vestis lugubris ad certum tempus.

EAMDEM opinionem fouebant de gestatione vestis lugubris ob defunctum. Non damnabant eam nec tamen magnopere approbabant, sed omnium libertati relinquebant tamquam rem indifferentem; eos potius laudantes, qui illam vel prorsus omitterent, vel post breue tempus deponerent, vt qui fortitudini & philosophiæ hominis christiani agerent convenientius. Ita HIERONYMVS [y] *Julianum* quemdam vitum diuitem ac præpotentem tempore suo prædicat, quod, quum paucorum dierum interuallo vxorem suam & duas filias perdidisset, lugubrem vestem non amplius quadraginta diebus gestarit, & quod coniugem suam non quasi mortuam sed quasi proficiscentem duxerit. CYPRIANVS [z] quidem rem paullo longius videtur extendere. Dicit, reuelatum sibi esse diuinitus, vt contestaretur adlidue & publice prædicaret, „Fratres „non esse lugendos, arcessitione dominica de sæculo libera- „tos; quum sciamus, non eos amitti, sed præmitti, recedentes „præcedere; desiderari eos debere, non plangi: nec accipien- „das esse heic atras vestes, quando illi ibi indumenta alba iam „sumserint: occasionem dandam non esse gentilibus, vt nos „merito ac iure reprehendant, quod quos viuere apud Deum „dicimus, vt exstinctos & perditos lugeamus, & fidem, quam „sermone & voce depromimus, cordis & pectoris testimonio „non probemus,“. CYPRIANVS nullum omnino luctum de mortuis ostendi oportere existimabat; neque adeo vlla luctus indicia, cuiusmodi est vestis lugubris; quia mors hominis chri-

(y) Hieron. epist. XXXIV. ad Julian. Laudent te alii, & tuas contra diabolum victorias panegyricis prosequantur: quod læto vultu mortes tuleris filiarum: quod in quadagesimo die dormitionis earum lugubrem vestem mutaueris: & dedicatio ossium martyris candida tibi vestimenta reddiderit: vt non sentires dolorem orbizatis tuæ, quem ciuitas vniuersa sentiret, sed ad triumphum martyris exsultares, quod sanctissimam coniugem tuam non quasi mortuam, sed quasi proficiscentem deduxeris.

(z) Cyprian. de mortal. p. 164. (p. 115. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

stiani non nisi translatio eius sit in cælum. Verum alii rem non tanto pere urgebant, sed moderatum luctum naturæ permitti posse statuebant, eaque propter vestem lugubrem non omnino damnabant, utpote quæ sit tantum decens istiusmodi moderate tristitiæ testatio, licet id magis approbarent, si quis animo forti eam repudiare posset.

§. XXII.

Alii quidam ritus non permitti a veteribus.

ALIOS quosdam ritus funebres inuenimus spuriiis auctoribus, qui sub DIONYSII AREOPAGITAE & ATHANASII nominibus scripserunt, memoratos: Cuiusmodi erat inunctio mortui cadaueris per sacerdotem, antequam terræ mandaretur, cuius ritus rationem personatus DIONYSIVS reddit, quando, *Memineris heic, inquit [a], ut in prima illa regeneratione sacra ante sanctum baptismum, post antiquarum vestium depositionem, ille, qui initiatur, in prima sancti symboli participatione, sacri chrismatismis oleo inungatur; Et heic demum in sine omnium defuncto itidem oleum adfunditur, Et tunc quidem olei inunctio baptizantem ad sacra certamina euocabat; nunc autem adfusum oleum declarat eum, qui defunctus est, iisdem sacris certaminibus exalitis functum esse.* Hæc unctio erat prorsus diuersa ab antiqua ratione inungendi & condiendi cadauer ad sepulturam, de qua supra loquuti sumus. Et quum reliqui scriptores nihil de ea dicant, ut rem incertam relinquimus, quandoquidem nudum huius scriptoris testimonium ad stabiliendam aliquam antiquam ecclesiæ consuetudinem non sufficit. Idem de alio ritu dicere possumus, cuius meminit personatus ATHANASIVS [b], qui de accenso ad sepulchrum

(a) Dionys. eccles. hierarch. cap. VII. p. 416. Μνήσσο δὲ, ὅτι κατὰ τὴν ἱερὰν θεογεσίαν ἀπὸ τῆς θρωπιάτης βαπτίσματος, πρώτη μέθεξις ἱερῶν συμβόλων θρωπιάται τῷ τελευτήνῳ, μετὰ τὴν ὀλίγην τῆς προτέρας ἐδήτης ἀπακρίσιν, τὸ τῆς χρίσεως ἔλαιον ἐν τέλει δὲ τῶν ἁγίων ἐπὶ τῷ κεκοιμημένῳ τῷ ἔλαιον ἐπιχρίσται. Καὶ τότε μὲν ἢ τῷ ἔλαιον χρίσται ἐπὶ τὰς ἱερὰς ἀγῶνας ἐκάλει τὸν τελευτήνῳ τῶν δὲ τὸ ἐπιχερόμενον ἔλαιον ἐμψύσει, κατὰ τὰς αὐτὰς ἱερὰς ἀγῶνας ἀθλήσαντα καὶ τελειωθέντα τὸν κεκοιμημένον.

(b) Athan. ferm. de dormientibus, cit. a Durant. de ritibus lib. I. c. XXIII. n. 14. pag. 231. (p. 117. edit. Lugdun. MDCLXXV.) Si quis diem obierit, licet in aëre deponatur humatus, ne omiseris oleum, & ceram, inuocato Christo Deo, ad sepulchrum accendere. *Et postea:* Oleum enim & cera holocaustam est, incruentæ autem hostiæ oblatio propitiatio est.

mortui olco & cera loquitur, tamquam holocausto, quod Deo offeratur. At verò præterquam quod reliqui scriptores de eo silent, duo sunt, quæ ei aduersantur, primum quidem, Quod potius pars iudaicæ superstitionis, quam ritus christianus esse videatur, deinde, Quod concilium *Illiberitanum* expressum canonem [c] habet, qui cærimoniam prohibet non inultum ab hac diuersam: *Cereos per diem placuit in cœmiterio non incendi: Inquietandi enim spiritus sanctorum non sunt. Qui hæc non obseruaerint, arceantur ab ecclesie communionem.* Non ausim lectoribus huius inhibitionis explicare rationem, nec dixerim, ritum ante memoratum hoc canone diferte vetari: Est autem quædam analogia & similitudo inter duas illas cærimonias, & exinde probabile omnino est, neutram earum receptam vel villo modo approbatam fuisse ab ecclesia.

§. XXIII.

Quibus priuilegium sepeliendi cum hisce sollemnibus ritibus denegatum sit.

VIDIMVS vniuersam rationem sepeliendi inter veteres christianos, cum omnibus ritibus sacris pariter ac ciuilibus, in ea vilitatis. Vnum tantum superest, quod generatim de toto hoc negotio obseruemus: Quod videlicet christiana sepultura cum hisce sollemnibus cæimoniis credita sit priuilegium, & tale quidem, quod viri boni semper desiderarent, si habere possent, mali autem ob crimina sua priuatione eius punirentur ab ecclesia; quæ id eis tamquam notam censuræ & indignationis apponebat, quod sollemnis humationis, quæ in praxi ecclesiæ obtinebat, non permetteret eis honorem & priuilegium. Equidem boni haud tantam corporum suorum habebant rationem, vt ea re vera damnium aut detrimentum capere crederent, si vel inimicorum suorum rabies vel alius quisquam casus fortuitus hoc ipsis priuilegium negaret. Fufius hanc veterum sententiam declarat AVGVSTINVS [d]: „At enim, inquit, in tanta strage cadauerum nec sepeliri potue-

(c) Concil. Illiberit. can. XXXIV.

(d) August. de ciuitate Dei lib. I. c. XII.

„runt. Neque istud pia fides nimium reformidat, tenens præ-
 „dictum, nec abstineret bestias resurrecturis corporibus ob-
 „futuras, quoum capillus capitis non peribit. Nec villo mo-
 „do diceret veritas: *Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam*
 „*autem non possunt occidere, si quidquam obesset futuræ vitæ,*
 „quidquid inimici de corporibus occisorum facere voluissent.
 „Nisi forte quispiam sic absurdus est, vt contendat eos, qui
 „corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne cor-
 „pus occidant & timeri debere post mortem, ne corpus oc-
 „cisorum sepeliri non sinant. Falsum est ergo, quod ait *CHRI-*
 „*STVS, qui corpus occidunt & postea non habent, quod faciant: si*
 „*habent tanta, quæ de cadaueribus faciant? Absit vt falsum*
 „*sit, quod veritas dixit. Dicitum est enim, aliquid eos facere,*
 „*quum occidunt, quia in corpore sensus est occidendo: post-*
 „*ea vero nihil habere quod faciant, quia nullus sensus est in*
 „*corpore occiso. Multa itaque corpora christianorum terra*
 „*non texit: sed nullum eorum quisquam a celo & terra sepa-*
 „*rauit, quam totam implet præsentia sui, qui nouit, vnde re-*
 „*suscitet, quod creauit. Dicitur quidem in psalmo: Posue-*
 „*runt mortalia seruatorum tuorum escam volatilibus cali, carnes sancto-*
 „*rum tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam,*
 „*in circumitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret: sed magis ad*
 „*exaggerandam eorum crudelitatem, qui ista fecerunt, non*
 „*ad eorum infelicitatem, qui ista perpessi sunt. Quamuis e-*
 „*nim hæc in conspectu hominum dura & diu videantur: sed*
 „*pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Proinde omnia*
 „*ista, id est, curatio funeris, conditio sepulturæ, pompæ ex-*
 „*sequiarum, magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mor-*
 „*tuorum. Si aliquid prodest impio sepultura pretiosa, oberit*
 „*pio vilis aut nulla. Præclaras exsequias in conspectu homi-*
 „*num exhibuit purpurato illi diuiti turba famulorum: sed mul-*
 „*to clariore in conspectu domini vlceroso illi pauperi mini-*
 „*sterium præbuit angelorum, qui cum non extulerunt in mar-*
 „*moreum tumulum, sed in Abrabæ gremium sustulerunt. -- Se-*
 „*sepulturæ curam etiam philosophi contemserunt: & sæpe v-*
 „*niuersi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, vbi*
 „*postea iacrent, vel quibus bestiis esca fierent, non curarunt.*

„Licu-

„Licuitque de hac re poëtis plausibiliter dicere:

„*Caelo tegitur, qui non habet urnam.*

„Quanto minus debent de corporibus insepultis insultare christi-
 „anis, quibus & ipsius carnis & membrorum omnium reformatio
 „non solum ex terra, verum etiam ex aliorum elementorum
 „secretissimo sinu, quo dilapsa cadauera recesserunt, in tem-
 „poris puncto reddenda & redintegrandam promittitur.

HAEC christianorum erat consolatio, si vel malitia vel
 fati conditionis suae necessitas sepulturae illis beneficium ne-
 garet. Alias autem inter fratres suos decenter sepeliri etiam
 atque etiam cupiebant; & qui superstites erant, partem iusti-
 tiae mortuis debita esse credebant, ut humaniter eos post obi-
 tum tractarent. Id quod ex AVGVSTINO etiam condiscimus,
 quando post verba modo adlata sic pergit [e]: „Nec ideo tamen
 „contemnenda & abiicienda sunt corpora defunctorum, ma-
 „ximeque iustorum atque fidelium, quibus tamquam organis
 „& valis ad omnia bona opera sanctus usus est spiritus. Si
 „enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi, tanto
 „carius est posteris, quanto erga parentes maior affectus:
 „nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quae utique multo
 „familiarius atque coniunctius quam qualibet indumenta ge-
 „stamus. Haec enim non ad ornamentum vel adiutorium,
 „quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis
 „pertinent. Vnde & antiquorum iustorum funera officiosa
 „pietate curata sunt, & exsequiae celebratae, & sepultura pro-
 „visa: ipsique dum viuerent, de sepeliendis vel etiam transfe-
 „rendis suis corporibus filiis mandauerunt. Et hoc quidem
 id faciebat honorificum & desiderabile priuilegium, sepeliri ad
 modum fidelium. Erat autem priuilegium, quod ad nullos nisi
 tales pertinebat. Omnes catechumeni, qui in voluntario ba-
 ptismatis neglectu decedebant, beneficio eius excludebantur,
 uti in quodam concilii *Bracarenfis* primi canone [f] inuenimus
 & multis locis CHRYSOSTOMI [g], qui auditores suos adhor-

(e) Augustin. ibid. c. XIII.

(f) Concil. Bracar. l. can. XXXV. Vid. §. VIII. sub litt. (s) pag. 57.

(g) Chrysost. homil. III. in Philipp. p. 1224. (p. 32. seq. edit. Francof.) *ὅτι εἰς τὴν ταῦτα ἰσομετρίῳ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, τὸ ἐπὶ τῶν Φυσιῶν μυστηρίων μόνον γί-*

tatur, ut priuatas eleemosynas priuatasque preces pro illis offerant, nullum autem locum in publicis ecclesie officiis eos habere adfirmat. Aliter res se habebat, si qui morentur sine baptismo, non ex aliquo eius neglectu vel contemptu, sed ex inuitabili necessitate, quæ præuideri haud poterat nec præueniri, dum pie & studiose ad recipiendum baptismum sese præparent. Hoc in casu martyrimum vel propria hominum fides ad supplendum baptismum sufficere credebatur, quemadmodum alio loco [*] pluribus demonstrauius, & tum sepeliebantur cum iisdem ritibus, quibus ceteri fideles, quandoquidem eodem, quo illi, loco ab ecclesia habebantur.

ALIUD genus hominum, quibus ecclesia sollemnes exsequias denegabat, *biathanati* erant, hoc est illi, qui sibi ipsis violentas manus inferebant, manifesto homicidii rei, idque sine resipiscentia, mortem sibi ipsis consciscentes, & in eadem classe omnes eos collocabant, qui ob scelera sua supplicio adfecti erant; quia hi virtualiter & indirecte *αὐτόχειρες* erant, dum ea patrarant, quæ in cursu iustitiæ eos præmaturæ morti obiecerant, vel certe talia, quæ tam spirituales censuram quam pœnam commeruerant temporalem. Hoc intuitu concilium *Bracarense* [b] statuit, hisce utrisque honorem exsequiarum cum

μεθι τῶν ἀτελεθόντων ἴσασιν αὐτοῖς πολλὸ κέρδος γινόμενον, πολλὰν τὴν ἀφέλειαν ἔσται γὰρ ἐξήγη λαοὶ ὁλοκλήρους χεῖρας ἀνατείνοντες, πλήρωμα ἱερουργικόν, καὶ προκείμενὴ ἡ Φρικτὴ Θυσία, πῶς ἂν δυσωπήσομεν ἕπερ τῶτων τὸν θεὸν παρακαλῶντες; ἀλλὰ τῶτο μὲν περὶ τῶν ἐν πίστει παρελθόντων οἱ δὲ κατηχόμενοι ἐδὲ ταύτης καταλείβονται τῆς πλημυθίας, ἀλλὰ ἐπιστήσονται πάντες τῆς ποιότητος βοηθείας, πλὴν μίαις τισιν πλῆσι δὲ ταύτης; ἔστι πῆσιν ἕπερ αὐτῶν δίδουαι ποιῆται αὐτοῖς παροφουχὴν τὸ πρῶγμα. Non frustra hæc ab apostolis sunt legibus constituta: ut in uenerandis, inquam, atque horribilis mysteriis memoria eorum fiat, qui decesserunt. Nouerant, hinc multum ad illos lucri accedere, nullum uelutatis. Eo enim tempore, quo uniuersus populus stat manibus passis, ac cæcus sacerdotalis, & illud horrorem uenerationis plenum incuriens sacrificium: quomodo Deum non placabimus pro istis orantes? Atque id quidem de his, que in se decesserunt. Catechumeni uero neque hæc dignantur consolatione; sed omni auxilio sunt destituti, uno quodam excepto. Quale uero hoc? licet pauperibus pro ipsis dare, atque hinc aliqui percipiunt refrigerationis. Vid. sis etiam homil. XXXV. in Ioan. p. 159. homil. I. in act. p. 14.

(*) Lib. X. cap. II. §. XX & XXI. volum. IV. p. 44. seqq. & p. 50. 51.

(b) Concil. Bracar. I. c. XXXIV. Vid. §. VIII. sub lit. (s) pag. 57.

vsitata psalmodiæ sollemnitate negari debere. Concilium *Antissiodorense* [i] canonem habet ita decernentem: *Quicumque se propria voluntate in aquam iactauerit, aut collum ligauerit, aut de arbore precipitauerit, aut ferro percusserit, aut qualibet occasione voluntaria se morti tradiderit, istorum oblatio non recipiatur.* Simile decretum exstat in concilio secundo *Aurelianensi* [k], quo oblationes recipi vetantur eorum, qui ipsi sibi mortem propriis manibus probentur intulisse; illi tamen excipiuntur, qui in aliquo crimine fuerint interempti; Ex supposito reor, quod tales homines ante supplicium veram poenitentiam egerint. Si quis vero violentas manus sibi ipse intulisset, vel in sceleribus suis interemptus esset, nulla unquam in eius gratiam exceptio data est. OPTATVS [l] ex ipsis *Donatistarum* episcopis aliquem sollemnem sepulturam *Circumcellionibus* denegasse narrat, eo quod in tumultu aduersus magistratum ciuilem occisi essent. Quod ostendit, hoc fuisse regulam, exacte obseruatam in ecclesia.

ALIVD genus hominum, quibus sollemnium exsequiarum priuilegium negabat ecclesia, omnes erant excommunicati, qui in contemptu disciplinae & censuræ ecclesiasticæ pertinaciter perseuerabant. Sub qua denominatione omnes haeretici atque schismatici, qui re ipsa per ecclesiae censuras tales denuntiati erant, comprehendebantur. Nam officium funebre ad solos pertinebat fideles, siue communicantes, hoc est eos, qui vel in plena ecclesiae communiõne decesserant, vel si excommunicati fuissent, parati tamen fuerant communicare, dum regulas poenitentiae ac disciplinae in ecclesia receperant iisque sese submiserant. Rebus ita sese habentibus desiderium communionis accipiebatur, quemadmodum desiderium bap-

(i) Concil. Antissiodor. can. XVII.

(k) Concil. Aurel. II. can. XV. Oblationes defunctorum, qui in aliquo crimine fuerint interempti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse.

(l) Optat. lib. III. p. 68. (p. 71. 72. edit. Paris. MDCLXXXIX.) In loco Octauensi occisi sunt plurimi, detruncati sunt multi: Quorum corpora vsque in hodiernum per dealbatas aras aut mensas poterunt numerari. Ex quorum numero quum aliqui in basilicis sepelire coepissent, Clericus presbyter in loco Subbulensi ab episcopo suo coactus est, vt insepultam faceret sepulturam.

fimi in catechumenis, & tractabantur vt communicantes, etiam si sine reconciliatione in ecclesia essent mortui. Ecclesia tunc censuras suas relaxabat eosque in communionem suam recipiebat, & perinde ac ceteros communicantes tractabat post mortem: Qua de re in libro quodam anteriore [m], vbi de disciplina ecclesiae egimus, diximus copiosius.

LIBRI VICESIMI TERTII

CAPVT QVARTVM

DE LEGIBVS, AD DEFVNCTORVM CORPORA ET SEPVLCHRA A SPOLIATORVM DIRECTORVMQVE VIOLENTIA, TVTA PRAESTANDA FACTIS.

§. I.

Antiquae leges Romanae admodum seuerae contra spoliatores sepulchrorum, & contra omnem iniquitatem atque iniuriam in defunctorum corpora.

QVAMQVAM ad ritus funebres non multum attinet, de sepulchrorum spoliatoribus & legibus aduersus illos factis verba facere, quum tamen quodam modo ad mortuos spectent, & nonnulla notatu digna in se contineant, non nihil de hoc argumento, in totius dissertationis nostrae clausulam, lubet addere. Supra [*] monuimus, vetustas leges Romanae admodum seueras fuisse contra omnem iniquitatem atque iniuriam in corpora & sepulchra mortuorum. Res sacrae habebantur, adeoque si quis sepulchrum violaret, ita vt corpus extraheret, vel ossa erueret, crimen capitale erat, in humilioris fortunae hominibus supplicio [a], in honestioribus autem deportatione in insulam, vel alia relegatione aut damnatione ad operas metallicas puniendum, quoniam admodum ex responso

(m) Lib. XIX. cap. II. §. XI. vol. VIII. p. 227. seqq.

(*) Cap. II. §. II. pag. 24.

(a) Digest. lib. XLVII. tit. XII. de sepulchro violato leg. XI. Rei sepulchrorum violatorum, si corpora ipsi extraxerint, vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunae summo supplicio adficiuntur: Honestiores in insulam deportantur: alii autem relegantur aut in metallum damnantur.

PAVLI in *pandectis* apparet, nec non ex illis christianorum imperatorum legibus [b], quæ de priscis legibus hoc crimen morte punientibus, loquuntur. Distinctionem faciunt inter corpora & sepulchra. Qui sepulchrum tantummodo violaret, neque vero iniuriam inferret corpori, non supplicio, sed vel bonorum proscriptione, vel infamiae nota, vel exilio adficiendus, vel ad effodienda metalla damnandus erat. At si quam

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchr. violatis leg. II. Factum solum sanguine vindicari, multæ inflictione corrigimus: Atque ita supplicium statuimus in futurum, vt nec ille absit a pœna, qui ante commisit. Vniuersi itaque, qui de monumentis columnas vel marmora abstulerint, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerint, ex consulatu scilicet Dalmatii & Zenophili, singulas libras auri per singula sepulchra sibi rationibus inferant, inuestigati per prudentiæ tuæ iudicium. Eadem etiam pœna, qui dissiparunt, vel ornatum minuerunt, teneantur; & qui posita in agris suis monumenta calcis coctoribus vendiderunt: vna eum his, qui ausi sunt comparare: Quidquid enim attingi nefas est, non sine piaculo comparatur: Sed ita, vt ab vtroque vna libra postuletur. Sed si & præcepto iudicum monumenta deiecta sunt, ne sub specie publicæ fabricationis pœna vitetur, eosdem iudices iubemus hanc multam agnoscere: nam ex vestigalibus, vel aliis titulis ædificare debuerunt. Quod si aliquis multam metuens, sepulchri ruinas confessione celauerit & non intra statutum ab excellentia tua tempus confessus sit, ab alio proditus duas auri libras cogatur inferre. Qui vero libellis datis a pontificibus impetrarunt, reparationis gratia labentia sepulchra deponerent, si vera dncuerunt, ab inlacione multæ separantur: At si in vsum alium depositis abusi sunt, teneantur pœna præscripta. Hoc in posterum obseruando, vt in prouinciis, locorum iudices; in vrbe Roma, cum pontificibus tua celsitudo inspiciat, si per sarturas succurrendum sit alicui monumento: vt ita demum data licentia tempus etiam consummando operi statuatur. Quod si aliquis contra sanctiouem clementiæ nostræ sepulchrum læsurus attigerit, viginti libras auri largitionibus nostris cogatur inferre. Locorum autem iudices si hæc obseruare neglexerint, non minus nota quam statuta in sepulchrorum violatores pœna graffetur. Ibid. leg. III. Quosdam comperimus, lucri nimium cupidos, sepulchra subuertere, & substantiam fabricandi ad proprias ædes transferre, ii detecto scelere animaduersionem priscis legibus definitam subire debent.

Valent. nouell. V. de sepulchris. Diligenter quidem legum veterum conditores prospexerunt miseris & post fata mortalibus, eorum, qui sepulchra violassent, capita persequendo. Sed quoniam noxiæ mentes cæco semper in facinus furore rapiuntur, & se ad pœnas dudum statutas existimant non teneri, necesse est seueritatem nouari, quam videmus hætenus impune contemptam. cetera.

iniuriam ipsi corpori faceret, crimen eius capitale erat, ipsiusque sanguis ad expiandum facinus poscebatur; nisi forte conditionis ipsius dignitas talis esset, vt leges, vita eius in tuto collocata, supplicium in alius generis pœnam commutarent.

§. II.

Hæc seueritas maximam partem continuata permansit sub imperatoribus christianis, cum circumstantiis quibusdam additiis.

HAEC lex per omnem *Constantini* ætatem continuata permansit: *Constans* autem filius eius pœnam quodam modo mutauit; quæ autem mutatio non durauit diu; nam illico a *Constantino* reuocata & vetus pœna restituta est. *Constans* prima lege de demoliendis sepulchris (nullam ipsorum corporum violatorum faciens mentionem) rem profus eo loco relinquebat, quo inuenerat; *Si quis*, inquiens [e], *in demoliendis sepulchris fuerit apprehensus, si id suo domini conscientia faciat, metallo adiudicetur: si vero domini auctoritate vel iussione vergeat, relegatione plectatur. Et si forte detractum aliquid de sepulchris, ad domum eius villamque peruectum post hanc legem reperietur, villa siue domus aut edificium quodcumque erit, sicuti viribus vindicetur.* Secunda autem lege [d] mortis pœnam, veteribus legibus constitutam, auferebat, eiusque loco multam viginti librarum auri illis omnibus dictitabat, qui in vilo huiusmodi crimine essent conuicti. *Constantinus* hanc antiquæ pœnæ mitigationem non approbabat, sed indulgentia *Constantis* fratris reuocata, duabus nouis legibus capitis pœnam, antiquis temporibus constitutam, renouabat, pœnam quamdam adiciens per modum multæ. Prior illius lex [e] ita habet: *Quisquam comperimus, lucri nimium cupidus, sepulchra subuertere & substantiam fabricamque ad proprias edes transferre: Hi detecto scelere animi tuerionem priscais legibus definitam, subire debebunt.* Posteriore lege primum decem pondo auri fisco inferre iubet, quisquis de sepulchro saxa vel marmora vel colu-

(c) Cod. Theodof. ibid. leg. I.

(d) Ibid. leg. II. Factum solitum sanguine vindicari, multæ inflictione corrigimus, cet. Vid. sub litt. anteced. (b).

(e) Cod. Theod. ibid. leg. III.

mnas aliamue quaecumque materiam, propriae fabricae vel venditionis gratia abstulerit. Deinde subiungit [f]: *Quae poena praesca seueritati accedit: nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchra violentibus videtur impositum.* Cuius accessionis ratio ex initio huius legis intelligitur, quia scilicet geminum facinus istiusmodi sepulchrorum violatores perpetrent, in mortuos aequae ac viuos iniuriosum; in mortuos, destruendo eorum habitationes; in viuos, pollucendo eos, dum istiusmodi materias ad fabricandas domus adhibeant. Addit tandem in clausula legis: *Huic poenae subiacebunt, & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint.* Exstat etiam lex Iuliani in codice Theodosiano, in qua ille primum queritur de audacia hominum in demoliendis sepulchris & auferendis hinc ornamentis; & deinde eos ex praesca legum seueritate puniri [g] iubet. Denique Theodosius iunior & Valentinianus III. longe omnium seuerissimam legem contra sepulchrorum violatores quoscumque promulgarunt, poena pro hominum, in isto scelere conuictorum, conditione constituta. *Seruos [b] colonosque, in hoc facinore deprehensos, duci protinus ad tormenta conuenit. Si de sua tantum fuerint temeritate confessi, luant commissam sanguine suo. Si dominos inter supplicia nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur. Ingenui quoque, quos similis praesumptio reos fecerit, si fortasse plebei & nullarum fuerint facultatum, poenas morte persoluant. Splendidiiores autem, vel dignitatibus noti, bonorum suorum medietate multati, perpetua notentur infamia. Clericos vero, quos tam diri operis constitit auctores, dignos credimus maiore supplicio: vehementius enim coercendus est, quem peccasse mireris ---*

(f) Ibid. leg. IV. Qui aedificia manium violant, domus, (vt ita dixerim) defunctorum, geminum videntur facinus perpetrare: nam & sepultos spoliant, destruendo, & viuos pollunt, fabricando. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliamue quaecumque materiam, fabricae gratia, siue id fecerit venditurus, decem pondo auri cogatur inferre sisco; siue quis propria sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicumque alius accusauerit, vel officium nuntiauerit. Quae poena praesca seueritati accedit: nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchra violentibus videtur impositum. Huic autem poenae subiacebunt, & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint.

(g) Ibid. leg. V. Hoc fieri prohibemus, poena manium vindice cohibentes. Vid. supr. c. II. §. II. sub litt. (d) pag. 24.

(b) Valentin. nouell. V. de sepulchris, ad calcem cod. Theodos. p. 22. b.

Quisquis igitur ex hoc numero sepulchrorum violator exstiterit, illico clerici nomen amittat, & sic stilo per scripturam addictus perpetua deportatione plectatur -- Sed quoniam plerumque statutis salubribus dissimulatione venalium iudicium negatur effectus, presenti iubemus edicto, ut prouincie moderator, adminiculo municipum fultus, censuram nostrae legis exerceat. -- Criminosi pena reddatur, pax sepultis.

§. III.

Nulla indulgentia sepulchrorum spoliatoribus ab summis imperantibus in festo paschali tributa.

AD maiorem vim & terrorem hisce legibus conciliandum, imperatores, quum variorum scelerum reis in festo paschali ex more indulgentiam darent, sepulchrorum violatores ab hoc beneficio excludere solebant cum reliquis atrocioribus offensoribus, quos tali venia iudicabant indignos, cuiusmodi erant sacrilegi, incestuosi, raptores virginum, adulteri, venefici, malefici, monetæ adulteratores, homicidæ & perduelles: Sicut exceptiones inuenimus factas in diuersis legibus VALENTINIANI, GRATIANI, THEODOSII senioris, THEODOSII junioris & VALENTINIANI III. sub eundem titulum in codice *Theodosiano* [i] collectis, præter hanc celebrem *Valentiniani* legem modo recitatam.

§. IV.

Ob hoc crimen mulieri per leges permissum a marito discedere.

DIGNVM quoque obseruatu est, Quod *Constantinus*, qui vxoribus libertatem indulsit a maritis suis ob tria crimina discedendi, hoc vnum ex illis tribus fecerit: *In repudio mittendo a femina, hæc sola crimina inquiri placet, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem [k] maritum suum esse probauerit. Theodosius junior idem crimen caussis legitimis diuortii in viris ac feminis accenset in lege quadam sua [l], quam non solum in nouo codice suo interposuit, sed diuersis etiam suis*

(i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum. leg. III. IV. VI. VII. VIII. Vid. lib. XX. c. V. §. VI. sub litt. (l). (m). (n). vol. IX. pag. 109. 110.

(k) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis, leg. I.

(l) Cod. Iust. lib. V. tit. XVII. de repudiis. leg. VIII.

ipſius legibus ac nouellis confirmauit, quemadmodum iam pluribus oſtendimus, quando de diuortii [*] libro vltimo verba fecimus. Neque vero leges eccleſiaſticae puniendo huic crimini, quod crudeliſſimum & immaniſſimum latrocinii genus habebatur, defuerunt; qua de re copioſius diſſeruiſimus ſub capite de diſciplina eccleſiaſtica [†], neque adeo de ea plura hoc loco dicere opus eſt.

§. V.

Ratio quedam, homines ad committendum hoc crimen inducens, erat ſepulchra gentilium ample magnificeque exornandi conſuetudo.

IAM ſi quaeratur, vnde factum, vt homines religionem profitentes chriſtianam huic flagitio tantopere addiſti fuerint, vt tot leges aduerſus illud ferri oportuerit? Reſpondeo, Tres potiſſimum cauſae ſiue rationes erant, quae ad hoc latrocinii genus homines inducebant; Quarum duae aliquid plauſibile in ſe habebant; Prima autem nihil in ſe habebat, niſi ipſam auariti- am, oriundam ex ample magnificeque exornatis monumentis, ſuper ſepulchra gentilium poni ſolitae; quae nonnulli peruerſi chriſtiani aequae atque alii, non tam inuido quam auaro & rapaci cœculo intuentes, occaſionem captabant publice vel priuatim ex iis ſpolia praedasque faciendi. Maniſteſtum hoc eſt ex querelis, quae in diuerſis legibus ſiunt de ſpoliato- ribus, qui marmora, columnas & alia pretioſa ornamenta de ſepulchris auferant, vt vel ſuas ipſorum aedes illis exornent, vel aliis ea vendendo quaerſtum faciant. Nonnulli ita illiberales ac ſordidi erant, vt monumenta, quemadmodum lex quaedam loquitur, coquendae calcis gratia deiicerent, aliisue in hunc uſum venderent.

§. VI.

Magis plauſibilis ratio petita ex legibus, omnes gentilium aras & imagines excindi iubentibus.

VERVM haec rapacitas aliquo modo tegebatur plauſibili pietatis & zeli pro religione chriſtiana obtentu. Nam Con-

(*) Lib. XXII. cap. V. §. V & VIII. vol. IX. pag. 360 & 362.

(†) Lib. XVI. cap. VI. §. XXIV. volum. VII. pag. 312 ſeqq.

stantinus an. CCCXXXIII omnes aras atque imagines iuxta ac templa dirui iusserat. Gentilium autem monumenta & sepulchra sæpius istiusmodi imaginibus exornata erant: Quod præter sententiam legis hominibus fordidis occasionem dabat gentilium monumenta demoliendi, sub notione destruendi imagines & idololatriam omnesque eius reliquias ac vestigia extirpandi. Quod si intra legis intentionem sese tenuissent, destruentes solum imagines & aras, non ipsa sepulchra, nulla iusta querelarum causa fuisset. Quando autem sub hoc obtentu non solum imagines, sed vniuersum etiam monumentorum ædificium deiiciebant, eradentes titulos, & dissipantes cadauera vel cineres mortuorum, & auferentes marmora ac columnas, & quidquid alicuius ornamenti vel pretii erat; hoc succedentibus imperatoribus intolerandum videbatur, & propterea tot bonæ leges contra hypocriticam istiusmodi illegitimum reformationum rapacitatem ferebantur. Lex bona erat, si modo legitime ea essent vsi. Verum illi auaritia & rapacitate ducti limites suos egrediebantur: & propterea *Constantinus*, *Constantini* filius, an. CCCXLIX omnes istos inuestigari iubebat, qui lege parentis ita abusi essent, & sub obtentu destruendi imagines de monumentis columnas vel marmora [m] abstulissent, vel coquendæ calcis gratia lapides deiiecissent. Quotquot hoc fecisse detegerentur, ex consulatu *Dalmatii* & *Zenophili*, hoc est ex anno CCCXXXIII, vbi *Constantinus* edictum suum promulgauit, quod fraudulenter in vsum suum conuerterant, eos singulas libras auri pro singulis deiectis monumentis fisci rationibus inferre cogendos esse pronuntiabat. Et si quis in posterum huius rapinæ reus inueniretur, eum viginti auri libras similiter fisco imperatoris inferre oportere declarabat. Ut adeo hæc demoliendis ethnicorum sepulchris prætexta causa, destruendi videlicet idololatriam consilium, me-

(m) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris, leg. II. Vniuersi itaque, qui de monumentis columnas vel marmora abstulerint, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerint, ex consulatu scilicet *Dalmatii* & *Zenophili*, singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inferant. ----- Quod si aliquis contra sanctionem clementiæ nostræ sepulchrum læsurus attigerit, viginti libras auri largitionibus nostris cogatur inferre,

re hypocriticus auaritiæ, religionis speciem habentis, actus fuerit.

§. VII.

Tertia quedam ratio, studium acquirendi reliquias martyrum, ad vendendum eas quæstunquæ ex illis faciendum.

TERTIA quedam ratio eiusdem generis erat, quæ nonnullos ex rudioribus & auarioribus clericis videtur impulisse. Hæc erat martyrum reliquias acquirendi ac vendendi quæstusosa mercatura. Hæc eos inducebat, vt turpis lucri gratia sepulchra spoliarent, & martyrum vel aliorum quoruncumque ossa auferrent, vt sufficientem haberent apparatus reliquiarum (vtrum genuinarum an falsarum, non magni intererat) ad fouendam stultam eorum superstitionem, qui ipsos ex eis quæstum facere facile patiebantur. Huiusmodi superstitio, quæ ad fouendam auaritiam & religiosas fraudes spectabat, inter quosdam in ecclesia satis mature sese mouebat. Quamuis enim ecclesia per quingentos amplius annos reliquias martyrum in nullum alium vsum adhiberet, quam vt decenter eas humaret; quidam tamen superstitiosi homines priuatim in alium eas vsum conuertebant. OPTATVS *Lucillam*, feminam quamdam opulentam, primam schismatis *Donatistarum* auctorem, vt quis eam recte vocauerit, narrat, antequam eucharistiam sumeret, solitam esse reliquias cuiusdam martyris deoculari [n], quem siue veri siue falsi nominis talem sibi acquisierit & hunc in vsum seruarit. Hoc nomine quum grauius a *Caciliano*, archidiacono *Carthaginensi*, reprehensa esset, iratam

(n) Optat. lib. 1. p. 40. (p. 18. edit. Paris. MDCLXXIX.) Hoc apud Carthaginem post ordinationem *Caciliani* factum esse, nemo est qui nesciat: per *Lucillam* scilicet, nescio quam feminam factiosam, quæ ante concussam persecutionis turbinibus pacem, dum adhuc in tranquillo esset ecclesia, quum correptionem archidiaconi *Caciliani* ferre non posset, quæ ante spirituales cibum & potum, os nescio cuius martyris, si tamen martyris, libare dicebatur, & quum præponeret calici salutari os, nescio cuius hominis mortui, & si martyris, sed nec dum vindicati, correpta, cum confusione irata discessit. --- Pag. 19. *Lucilla*, quæ iam dudum ferre non potuit disciplinam, cum omnibus suis potens & factiosa femina, communioni misceri noluit. --- Schisma igitur illo tempore confusa mulieris iracundia peperit, ambitus nutriuit, auaritia roborauit &c.

discessisse dicit, & *Caciliano* ad episcopatum euecto, ipsam, vt pote potentem & factiosam feminam, alios quosdam concitasse, qui ipsi sese opponerent: & hoc schismati *Donatistarum*, ex mulieris imperiose, reliquias cuiusdam martyris superstitionissime reuerentis, iracundia conflato, prima initia dedisse. Similiter *AVGVSTINVS* [o] narrat, fuisse sua memoria multos otiosos monachos, qui instinctu Satanæ prouincias circumiuerint, venditantes reliquias martyrum, qui an veri nominis martyres fuerint, valde sit dubium. Sed tamen hi quæstuosam eorum mercaturam fecerunt; & sine dubio hinc inducti sunt ad spolianda sepulchra martyrum vel aliorum quorumuis, quod æque consilio eorum inferuire potuit. Cui hominum generi sese opponens *Theodosius magnus* [p], legem promulgabat in hæc verba: *Humanum corpus nemo ad alium locum transferat; nemo martyrem distrabat, nemo mercetur: Habeant vero in potestate, si quolibet in loco sanctorum aliquis est conditus, pro eius ueneratione, quod martyrium uocandum sit, ad tantum quod uoluerint fabricarum.* Hic honor erat, martyribus tunc exhiberi solitus, vt quiete iacere in sepulchris sinerentur, & ecclesiæ adificarentur super illis, quæ Deo eiusque cultui, non religioso adorationi cuiusdam martyris, dedicabantur; tantummodo in honorem eius ecclesia martyrium, nomine ipsius appellari poterat. Præter hunc autem nullus honor sub obtentu uenerationis ei erat tribuendus. Et corpus quidem illius tollere & mercaturam ossium eius facere, tantum aberat a ueneratione, vt disturbatio cinerum eius haberetur & sepulchrorum spoliatio, quæ mera auaritia erat, ficto religionis nomine oblecta. Non est mihi dubium, quin lex *Valentiniani III.* quæ de episcopis aliisque de clero, spoliationis sepulchrorum conscis loquitur, contra istiusmodi genus hominum lata sit, qui martyrum ossa effoderint, & uelut sanctas reliquias vendiderint, vt

(o) *Augustin.* de opere monachor. cap. XXVIII. Callidissimus hostis tum multos hypocritas sub habitu monachorum usquequaque dispersit, circumeuntes prouincias, nusquam millos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes: Alii membra martyrum, si tamen martyrum, venditant: Alii simbras & phylacteria sua magnificant &c.

(p) *Cod. Theod.* lib. IX. tit. VII. de sepulchris uiolatis, leg. VII.

lucro suo gratificarentur superstitiosæ impendiis multitudinis, quæ id martyri honori cedere existimabat, si ossa eius supra terram conferuarentur; quum tamen omnes leges ecclesiæ ac reipublicæ id tunc sacrilegam sepulchrorum direptionem & disturbance[m] sanctarum reliquiarum interpretarentur, quas quietas & imperturbatas iacere ad resurrectionem vsque oporteret.

§. VIII.

Peculiaris consuetudo in Aegypto corpora mortuorum aromatibus condita & insepulta adseruandi domi supra terram.

PECVLIARIS in *Aegypto* consuetudo obtinebat, quæ fortassis malæ huic praxi magnum robur atque incrementum dedit; etiamsi non inueniamus, homines ita perueisse eam vsurpassè; sed tamen ex alia ratione improbabatur. Mos enim *Aegypti* erat, corpora mortuorum ita condire, vt ea vel domi suæ, vel in monumentis & mausoleis insepulta supra terram seruant. Cadauer ita conditum *Græcis* scriptoribus τάρσιχος, *Aegyptiis* *Gabbara* dicebatur. A recentioribus medicorum filiis *mummiæ* appellatur, quemadmodum THOMAS GATAKERVS [q] obseruat, ab *Arabico* *Mum*, quod ceram significat, quæ in hoc negotio præcipue adhibebatur. Vetusissimi scriptores de hac *Aegyptiorum* condiendi mortuos ratione loquuntur. Ita MARCVS TVLLIUS CICERO [r], *Condiunt*, inquit, *Aegyptii* mortuos, & eos domi seruant. Hæc consuetudo a christianis etiam per *Aegyptum* videtur retenta, quorum multi (certum est, non omnes) mortuos suos non sepelire subter terram consueuerant, sed aromatibus conditos & arfactos, domi suæ seruare, lectulis superpositos, rati id vita functis esse honori. ATHANASIVS *Antonium* [s] celeberrimum illum eremitam *Aegyptium*, narrat, hac consuetudine magnopere offensum, adeoque rogasse epi-

[q] Gataker. not. in Marc. Anton. lib. IV. p. 175. (p. 133. edit. Traiect. ad Rhen. MDCXCVII. fol.) Ita apud illos cadauer sit τάρσιχος, id est, *salsura*, siue *mummiæ*, vt appellant recentiores medicorum filii, ab *Arabico* *Mum*, id est *cera*; quia ceromate etiam in eo negotio utebantur; apud istos τάρσιχος, id est *faucilla* vel *emis*.

[r] Cic. quæst. Tuscul. lib. I. §. CVIII.

[s] Athan. vit. Anton. tom. II. p. 502. (tom. I. p. 862. edit. Paris. MDCXCVIII.)

Ὁ Ἀντώνιος πῶθ' ἄν τις περὶ τὰτα ἡμεῖς ἐπισκίπῃς ἢ ζῆν παραγγέλλῃεν τοῖς λαοῖς ἐδού-

scopos *Aegyptiacos*, ut ea de re populum monerent, sineinque eius consuetudinis facerent. Similiterque laicos pudore adfecisse, mulierisque obiungasse dicentem, nec legitimum nec sanctum esse. Nam patriarcharum & prophetarum corpora haecenus in monumentis seruari: ipsumque Domini corpus in monumentum fuisse depositum, impositumque ipsi lapidem, quo opertum sit; donec tertia die resurrexisset. Hisque verbis virum sanctum demonstrasse, praevuaricari eum, qui defunctorum corpora non absconderet, quamvis sancta essent. Nihil enim maius & sanctius esse corpore dominico. Quibus auditis, multos deinceps sub terra occultasse & domino egisse gratias, quod tam probe edocti essent. Addit paullo post, *Antonium* mandasse, ut corpus suum humaretur terraque contegeretur, idque factum in loco quodam, quem nemo norit, duobus exceptis, qui funeris curam habuerint. Verum enimvero non erat facile inueteratam consuetudinem abrogare, quamobrem licet multi hanc viam desererent, multi tamen ei insistebant. Nam *AVGVSTINVS* [t] de ea loquitur, tamquam re suo adhuc tempore usitata inter *Aegyptios*, quod ad minimum cadauera siccarint, & quasi aenea reddiderint, ut ea a corruptione conseruarent. Haec lingua sua peculiari nomine *Gabbaras* vocabant, quod lingua nostra *Anglicana. Egyptian Mummies* dixerimus. Non diserte quidem dicit, quod supra terram ea seruarint, videtur autem illud innuere, quando ipsos condiendo corpora id agere dicit, ut ea siccent, & aenea quasi reddant atque a corruptione conseruent.

ως δὲ καὶ λαϊκοὺς ἐπέτρησε, καὶ γυναικῶν ἐπέπληκτε, λέγων, μήτε νόμιμον, μήτε ἕλιος ὅσιον εἶναι τῆτο καὶ γὰρ τὰ τῶν πατριάρχων καὶ τὰ τῶν προφητῶν σώματα μέχρι νῦν σώζονται εἰς μνήματι, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆ κυρίᾳ σώματι εἰς μνήματι ἐτίθη' λίθος τε ἐπιθεῖν ἐκρυψε αὐτὸ, ἕως ἀνάστη τριήμερον, καὶ ταῦτα λέγων, ἐδείκνυε παρανομεῖν τὴν μετὰ θάνατον μὴ κρύπτειν τὰ σώματα τῶν τελευτῶντων, καὶ ἄγχι τυγχίνοι' τί γὰρ μείζον ἢ ἀγιώτερον τῆ κυρικῆ σώματος; πολλοὶ ἔν ἀπέσαντες, ἐκρυψαν ἐπὶ γῆν λοιπὸν, καὶ ἠυχαρίστων τῆ κυρίᾳ, καλῶς διδαχθέντες.

(t) August. serm. CXX. de diuersis, c. XII. Aegyptii diligenter curant cadauera mortuorum: Mortem enim habent siccare corpora & quasi aenea reddere: Gabbaras ea vocant.

§. IX.

Cultum religiosum reliquiis in veteri ecclesia exhiberi haud permiffum, nisi post tempora Augustini.

DIVERSA hinc argumenta componere possumus, quemadmodum in quodam diligenter elaborato & erudito libro fecit IOANNES DALLAEVS [u], ad demonstrandum, nullum religiosum cultum reliquiis sanctorum & martyrum per aliquot priora saecula in ecclesia exhibitum fuisse. Nam id magnopere curabant illis temporibus, vt eas sub terram occultarent (non vero, vt altari imponerent [x], vti in saeculis posterioribus). Hic maximus honor erat, quem eis se exhibere posse existimabant. *S. Antonius* eremita nec legitimum nec sanctum esse putabat, supra terram eas feruare insepultas: Leges sacrilegium appellabant, si quis earum causa sepulchra spoliaret, & omnibus ac singulis eas emere vel vendere interdicebant. *Lucilla* reprehendebatur, quod illicitum eis honorem tribuisset. AVGVSTINVS inuehitur in monachos, circumeuntes prouincias ac martyrum vendentes reliquias. Damnat etiam eos, qui sepulchra & picturas adorent, mortuos se hoc ipso honorare dictitantes [y], quos in eadem classe collocat, qua illos, qui super monumenta martyrum luxuriosissime bibant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. Omnes istos offendiculo esse dicit ecclesia, quae eos tamquam rudes & superstitiosos damnet, & quotidie tamquam malos filios corrigere studeat. Habetur in saeculo tertio exemplum quorundam bonae mentis christianorum, qui quum *Fructuosus* & *Eulogius* martyres combusti essent, cineres eorum collegerunt, & prout quisque potuit, sibi vendicarunt, non religiosum eis cultum exhibendi, sed reuerentiam & amorem testificandi causa. Quibus autem *Fructuosus* post passionem [z] apparuit eosque monuit, „vt quod vnusquisque per caritatem

(u) Dallaeus de obiecto cultus religiosi, lib. IV. tot.

(x) Mabillon. de liturg. Gallicana lib. I. cap. IX. n. IV. *Factur, nusquam super altare positas fuisse reliquias, ad decimum vsque saeculum.*

(y) August. de moribus ecclesiae cath. cap. XXXIV. Noui multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores: Noui multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos se ipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. &c.

(z) Acta Fructuosi, ap. Baron. an. CCLXII, n. LXVIII.

de cineribus vsurpasset, restituerent sine mora, vnoque in loco simul condendos curarent,,. Magna cura ecclesiæ & ipsorum martyrum hisce temporibus non eo spectabat, vt reliquiæ religiosi cultus gratia supra terram seruariantur, sed vt decenter sub terram occultarentur. Hinc quum *Aemilianus* præfectus *Eulogium* diaconum, qui vna cum *Fruetuosus* episcopo suo mortem pro *CHRISTO* subibat, interrogaret, num & ipse *Fruetuosum* post mortem vellet colere? clara voce respondebat: *Ego Fruetuosum non colo [a], sed & ipsum colo, quem & Fruetuosus.* Simile responsum datum legimus a fratribus ecclesiæ *Smyrnenfis*, quum iudæi, *Polycarpo* christianæ religionis causa ad mortem dato, proconsulem *Romanum* adirent monerentque, ne cadauer illius christianis donaret, ne forte, relicto crucifixo magistro suo, hunc deinceps colere inciperent. *Stulti*, inquebant christiani [b], *qui ignorant, nos nec Christum vnquam posse relinquere, qui pro salute omnium, quotquot ex genere humano salui futuri sint, mortem pertulerit, nec alium quemquam colere. Illum enim vixote filium Dei adoramus: Martyres vero, tamquam discipulos & imitatores domini, merito amore prosequimur, ob eximitiam eorum beneuolentiam, quam erga regem ac magistrum suum declararunt. Quorum nos quoque consortes ac condiscipulos fieri omnibus modis optamus.* Narrant deinde centurionem, animaduersa iudæorum pertinacia, corpus in

(a) Ibid. num. I.XII.

(b) Acta Polyecarpi ap. Eu'eb. lib. IV. cap. XV. ἐπέβληον γὰρ τινες Νικήτην τὸν τῆς Ἡράκλῃ πατέρι, ἀδελφὸν δὲ Δάλλης, ἐτυχεῖν τῷ ἡγεμόνι, ὥστε μὴ δῶναι αὐτῷ τὸ σῶμα· καὶ, φησὶν, ἀφ' ἑαυτῶν τὸν ἐταρωμένον, τῶν ἄρξωνται σέβειν, καὶ ταῦτα εἶπον, ὑπεβαλόντων καὶ ἐνοχουμένων τῶν ἰαθίων, εἰ καὶ ἐτήρησαν, μελλόντων ἡμῶν ἐκ τῆς πύρρος αὐτὸν λαμβάνειν ἀγνώστες ὅτι ἔτε τὸν Χριστὸν ποτὲ καταλιπὼν διησώμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τῶ πάντων νόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας πεποιήτα, ἔτε ἔτερον τινα σέβειν· τοῦτον μὲν γὰρ ἴδον ὅτι τῷ Θεῷ προσκυνῶμεν· καὶ δὲ μαρτυρίας εἰς μαθητῶν τῶ κυρίου ἀγαπῶμεν ἀξίως ἕνεκα εὐνοίας ἀντιπροβλήσας τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλεῖα καὶ διδασκαλίας· ὡν γένειο καὶ ἡμῶν συγκοινωνίας τε καὶ συμμεθητῶν γενέσθαι· ἴδον ἔν ὃ ἐκακοιτάργησεν τὴν τῶν ἰαθίων γνησίην Φιλονικίαν, θύει αὐτὴν ἐν μέσῳ, ὡς εἶδος αὐτοῦ, ἕκαστην ἕτως τε ἡμῶν ὑπερὸν ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίου ὅσα αὐτῷ, ἀπεδέμεθα ὅσα καὶ ἀπολαθὸν ἦν· ἔνθα ὡς δυνατὸν ἡμῶν συναγομένους ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρῇ, παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τῶ μαρτυρίας αὐτῷ ἡμεῶν γενέσθαι, εἰς τὴν τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἀπικησῖν τε καὶ ἐτοιμασίαν.

medio

medio collocatum concremasse, atque ita se demum ossa illius, gemmis pretiosissimis cariore & quouis auro puriora, colligentes, vbi docuerit, condidisse: eoque in loco propositum sibi esse, si Deus concefferit, conuenire & natalem eius martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eorum, qui glorioso certamine perfuncti sirt, tum ad posteros huiusmodi exemplo erudiendos & confirmandos. Vnum adhuc testimonium adiciam ex AVGVSTINO, vbi pias quasdam obseruationes in ante memoratorum *Fructuosi & Eulogii* passiones facit. Eiusdem responsi meminit, iudici *Romano* ab *Eulogio* diacono dati, de quo loquuntur acta: Quod scilicet iudici roganti, *Num quid & tu fructuosum colis?* regefferit, *Ego non colo fructuosum, sed Deum colo, quem colit & fructuosus.* Quam in rem AVGVSTINVS hanc habet animaduersionem: „Hoc modo nos admonuit [c], vt martyres honoremus, & „cum martyribus Deum colamus. Neque enim tales esse debemus, quales paganos dolemus. Et quidem illi mortuos „homines colunt. Illi quippe omnes, quorum nomina auditis, quibus templa constructa sunt, homines fuerunt; & in „rebus humanis habuerunt plerique eorum & pene omnes regiam potestatem. Auditis *Iouem*, auditis *Herculem*, auditis „*Neptunum*, auditis *Plutonem*, *Mercurium*, *Liberum* & ceteros: homines fuerunt. Non ista solum in fabulis poetarum, sed etiam in historia gentium declarantur. Qui legerunt, nouerunt: qui non legerunt, credant eis, qui legerunt. Illi ergo homines beneficiis quibusdam temporalibus res humanas sibi conciliauerunt, & ab hominibus vanis & vana sectantibus ita coli coeperunt, vt dii vocarentur, dii haberentur, „tamquam diis templa ædificarentur, tamquam diis supplicaretur, tamquam diis aræ constituerentur, tamquam diis sacerdotibus ordinarentur, tamquam diis victimæ immolarentur. „Templum autem solus Deus verus habere debet, sacrificium „soli Deo vero offerri debet. Et aliquanto post de martyri-

(c) Augustin. serm. Cl. de diuersis. p. 171. (tom. V. p. 1106. edit. Paris. num. 3. 4.

bus libere profitetur, quod eos pro diis non habeant, nec tamquam deos colant. „Non eis templa, inquit, non eis altaria, non sacrificia exhibemus. Non eis sacerdotes offerunt: absit. Deo præstantur. Immo Deo ista offeruntur, a quo nobis cuncta præstantur. Etiam apud memorias sanctorum martyrum, quum offerimus, nonne Deo offerimus? - - „Quando audistis dici apud memoriam sancti *Theogenis*, a me vel ab aliquo fratre & collega meo, vel aliquo presbytero, „Offero tibi, sancte *Theogenis*? aut, Offero tibi, *Petre*? aut, „Offero tibi, *Paule*? Numquam audistis. Non fit: non licet. „Et si dicatur tibi, Numquid tu *Petrum* colis? responde quod de *Fructuoso* respondit *Eulogius*: Ego *Petrum* non colo, sed Deum colo, quem colit & *Petrus*,. Deinde exemplum adfert *Pauli* & *Barnabe*, cultum religiosum in *Lycaonia* a ciuibus istius regionis sibi oblatum recusantium, nec non exemplum angeli, *Ioannem* se adoraturum prohibentis Deumque adorare præcipientis. Quibus dictis hæc digna notatu verba, tum contra eos, qui conuiuia ad sepulchra martyrum instituebant, tum contra illos, qui martyres adorabant, subiicit [d]. „Oderunt martyres lagenas vestras, oderunt fartagine vestras. Sine iniuria eorum dico, qui tales non sunt: illi ad se referant, qui talia faciunt: oderunt ista martyres, non amant talia facientes. Sed multo plus oderunt, si colantur,. Hæc planissime demonstrant, nullum religiosum cultum martyribus exhibitum esse ab ecclesia tempore *Augustini*: Verum rudes quidam & superstitiosi homines cæco zelo abrepti, hæc res martyribus honori esse arbitrabantur, quæ tum ipsis tum ecclesiæ erant dedecori, Deoque & martyribus displicebant: quibus maximo, qui eis tribui poterat, honori erat, si, qui superstites erant, reliquias eorum in sepulchro quiete deponerent, eorumque ad tumultos, ad collaudandum Deum pro præclaris eorum factis & victoriis reportatis de diaboli terroribus, coirent atque ex istorum exemplis ad pietatem & constantiam in fide sese exci-

---

(d) August. ibid. p. 572. (pag. 1108. n. 8. cit. edit. monachor. Benedict.)

tarent. De alijs honoribus erga mortuos antiqua ecclesia novit nihil; certe nullos approbavit vel confirmavit: sed eos corrigere & reprimere studuit, vbi cumque apparerent, vtpote qui nimis prope accederent similitudine ad stoliditates & superstitiones gentilium, quorum dii non nisi mortui homines erant, dii facti consecratione sui & adoratione, sine vlllo fundamento in natura. Natura enim non erant dii. Atque hoc maius omni contradictione argumentum est, quo veteres adversus illos vsi sunt; quo de plura diximus & hoc loco & alibi [*], atque ita huic dissertationi de modo tractandi mortuos in antiqua ecclesia, finem imponimus.

IAM vniuersum veteris ecclesiae statum contemplatus, diversasque publicae adorationis partes & diuini cultus officia interpretatus sum. Quod magnam partem proposito consilioque respondet, quod, quum ad hoc opus adgrederer, susceperam. Alius adhuc liber de ritibus miscellaneis addi poterat: At enim vero, quando viginti annos in hoc opere elaboravi, iterum ac saepius corporis imbecillitate tentatus: quae res difficilem laborem homini infirma valetudine iam minus iucundum facit; & quum res ipsae non magni momenti sint: malo opus integrum & absolutum cum pleno indice lectoribus tradere, quam nimia adfectando id imperfectum relinquere: quod nec mihi ipsi nec alijs probaretur. Laudo DEVM pro summa ipsius bonitate & gratia, quae mihi hoc dedit & concessit, vt vniuersum opus latus atque alacer perfecerim. Gratiarum ago hominibus pro patientia, qua vsi sunt, & laboris mei approbatione. Gratiarum ago & habeo praecipue patronis & fautoribus, quas debeo maximas, quod mihi in hoc opere praesto fuerunt & addiderunt calcar. Neminem reprehendo, quod mihi defuerit, neminem, qui vniuersum opus, vel

(*) Lib. XIII. cap. III. vol. V. p. 69. seqq.

aliquam eius partem improbet. Habent sorte rationes, mihi ignotas nec vniquam inuestigandas. Spero tamen, opus quodam modo vtile fore tum iis, qui nunc viuunt, tum illis, qui post nos victuri sunt: quemadmodum doctus quidam præsul mihi aliquando, approbationem testando suam meque ad pergendum excitando, futurum adfirmabat, *Seris*, inquit, *arbores, alteri sæculo profuturas*. Quod si ita est, metam meam contigi: Cedant omnia in ecclesiæ emolumentum & in diuini numinis gloriam!

INDEX PRIMVS RERVM.

Numerus *primus* librum, *secundus* caput, *tertius* paragraphum denotat.

A.

Abbatēs.

Sic dicti a vocabulo Ἀββᾶς, 7. 3. II. vol. 3. p. 63.

Eorum potestas in monachos, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64.

Priuegium ferendi suffragium in conciliis, 7. 3. 13. vol. 3. p. 67.

Abbas Huyæ insulæ quo sensu superior fuerit episcopis, 7. 3. 14. vol. 3. p. 69. 70.

Abdicatio.

Doctrina hæreticorum de *abdicatione* omnium rerum ab ecclesia reiecta, 16. 12. I. vol. 7. p. 464.

Muneris *abdicio* in quibusdam casibus permisa, 6. 4. 2. vol. 2. p. 382.

Clerici delinquentes *abdicatione* muneris plerumque puniti, 17. 1. 2. vol. 8. p. 4.

Quenam ob vitia id factum, 17. 5. 6 seqq. vol. 8. p. 66 seqq.

Abcedarii.

Psalmi quidam sic dicti, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.

Ablatum.

Eius restitutio necessaria credita

in communicaturis, 15. 8. 10. vol. 6. p. 550.

Abortio.

Vsus poculi *abortionis* condemnatus & punitus vt homicidium, 16. 10. 4. vol. 7. p. 397.

Abacadabra & Abraxas.

Incantationis, a Basilidianis hæreticis usurpate, nomina, 16. 5. 6. vol. 7. p. 255.

Abrenuntiatio.

In baptismo facta *abrenuntiatio* diaboli, 11. 7. 1. vol. 4. p. 261.

Formula huius *abrenuntiationis* eiusque sensus, 11. 7. 2. vol. 4. p. 262.

Eius antiquitas, 11. 7. 3. vol. 4. p. 265.

Facta ab hominibus veris ad Occidentem & cur, 11. 7. 4. vol. 4. p. 267.

Cur ter facta, 11. 7. 5. vol. 4. p. 268.

Abrenuntiatio omnium rerum quatenus ab hæreticis requisita, damnata 16. 12. I. vol. 7. p. 464.

Absentes.

Pro illis oratum in publico ecclesiæ cultu, 15. 3. 24. vol. 6. p. 356.

Eucharistia ad *absentes* missa, 15. 4.
8. vol. 6. p. 401.

Absolutio.

Quadruplex: baptismi; eucharistiae,
verbi & doctrinae; impositionis
manuum & precum; & recon-
ciliationis per censurarum rela-
xationem, 19. 1. 1. vol. 8. p. 189.

In baptismo, 1. 1. 2. vol. 4. p. 139.
Et 19. 1. 2. vol. 8. p. 190.

In eucharistia, 15. 3. 29. vol. 6. p.
361. Et 19. 1. 3. vol. 8. p. 194.

Numquam data ante exactam legiti-
mam poenitentiam, nisi in ex-
tremo mortis periculo, 19. 2. 1.
vol. 8. p. 204.

Quibusdam peccatoribus negata, in
ipso vitae exitu, 18. 4. 4. vol. 8.
p. 164.

Quemadmodum hoc ab incusatio-
ne Novatianismi liberari possit,
18. 4. 5. vol. 8. p. 170.

Quomodo indulta post mortem,
19. 2. 11. vol. 8. p. 227 seqq.

Tempus dandi eam, celebritas pa-
schalis, 19. 2. 10. vol. 8. p. 226.
Et 21. 1. 13. vol. 9. p. 199.

Semper data ad altare cum im-
positione manuum & precibus, 19.
2. 4. vol. 8. p. 208.

Formula indicatiua, *Ego te absol-
vo*, ante saeculum duodecimum
haud adhibita, 19. 2. 5. vol. 8.
p. 214.

Quo sensu ista formula admitti pos-
sit, 19. 2. 6. vol. 8. p. 215.

Absolutio data potissimum ab epi-

scopo, 19. 3. 1. vol. 8. p. 230.
Saepe presbyteris commissa, 19. 3.
2. vol. 8. p. 20.

Diaconis quoque, necessitate flagi-
rante, 2. 20. 12. vol. 2. p. 315.
Et 19. 3. 3. vol. 8. p. 232.

Quatenus & quo sensu dici possit
a laicis danda, 19. 3. 4. vol. 8.
p. 233.

Grandis culpae reorum *absolutio* pa-
triarchae reseruata, 2. 17. 19. vol.
1. p. 256.

De necessitate *absolutionis*, vol. 8.
append. p. 235. 271.

Iudicialis poenitentium *absolutio*,
19. 1. 6. vol. 8. p. 202.

Abstinencia.

Si quis superstitiose a carne, vino
& aliis istiusmodi rebus se *abs-
tineret*, quomodo punitus, 17.
5. 19. vol. 8. p. 80.

Exercitia *abstinentiae* in praeparan-
dis ad baptismum, 10. 2. 9. vol.
4. p. 27.

Accipiter.

Eos alere interdictum clericis, 17.
5. 24. vol. 8. p. 86.

Acclamationes.

Cencionanti ab auditoribus factae,
14. 4. 27. vol. 6. p. 187.

Accusatio & Accusatores.

Quae cura in accipiendis contra e-
piscopos & clericos *accusationi-
bus* adhibita sit, 5. 1. 5. vol. 2. p.
209.

Falsi *accusatores* cum respectu ad
alte-

- alterius possessiones & fortunas quomodo puniti, 16. 12. 15. vol. 7. p. 485.
- Cum respectu ad famam alterius, 16. 13. 1. vol. 7. p. 507.
- Cum respectu ad vitam alterius, habiti in homicidis, 16. 10. 9. vol. 7. p. 404.
- Αχειροτονητός ὑπηρέσια.*
- Inferius ministerium, sine impositis manibus consecratum, 3. 1. 6. vol. 2. p. 10.
- Acœmetæ.*
- Monachi quidam cur ita dicti, 7. 2. 10. vol. 3. p. 31.
- Acoluthi.*
- Ordo ecclesiæ Latinæ peculiaris, 3. 3. 1. vol. 2. p. 16.
- Eorum ordinatio & officium, 3. 3. 2. vol. 2. p. 16.
- Etyologia huius nominis, 3. 3. 3. vol. 2. p. 17.
- Num *acoluti* iidem sint, qui depurati & ceroferrarii recentiorum sæculorum, 3. 3. 4. vol. 2. p. 17.
- Acrostichi* Vid. *Ακροστίχια.*
- Acta Apostolorum.*
- Per quinquaginta dies pentecostales lecta, 14. 3. 3. vol. 6. p. 64.
- Et 20. 6. 2. vol. 9. p. 121.
- Actores.*
- Actores* scenici a baptismo exclusi, 11. 5. 6 & 7. vol. 4. p. 223 seqq.
- Adelphiani.*
- Hæretici sabbato ieiunantes, 20. 3. 5. vol. 9. p. 59.
- Adfectus.*
- Non fuisse partem oratoriarum antiquarum *adfectus* mouere gesticulationibus & vanis rerum imaginibus, 14. 4. 20. vol. 6. p. 172.
- Adlocutio.*
- Nomen sermonis ecclesiastici, 14. 4. 1. vol. 6. p. 105.
- Admonitio.*
- Pars disciplinæ ecclesiasticæ, 16. 2. 6. vol. 7. p. 80.
- Adnuntiatio.*
- Festum *adnuntiationis* quando originem suam habuerit, 20. 8. 4. vol. 9. p. 170.
- Adoratio.*
- Nulla res creata religiose adoranda, 13. 3. 1. vol. 5. p. 68. Vid.
- Cultus religiosus.*
- Αδειάρες.*
- Sermones Chrysostomi, in quadagesima habiti, 14. 3. 3. vol. 6. p. 67.
- Adscensio.*
- Dies *adscensionis* Christi quando celebrari cœpta, 20. 6. 5. vol. 9. p. 126.
- Apud Cappadoces dicta *ἐπισωζομὴν*, ibid. p. 127.
- Adpersio.*
- In baptismo interdum vsurpata, 11. 5. vol. 4. p. 333.
- Adulatio.*
- Oppositum calumniæ crimen quomodo per leges puniri debuerit, 16. 12. 15. vol. 7. p. 487 seqq.
- Adul-*

Adulterium.

Quomodo punitum, 16. II. 2. vol.

7. p. 416. Et 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Adulteri non ordinandi, 4. 3. 7. vol. 2. p. 126.

Maritus *adultera* non ordinandus, 6. 2. 3. vol. 2. p. 314.

Adulteram clerici dimittere coacti, ibid. Et 17. 5. 27. vol. 8. p. 91.

An *adultero adulteram* ducere licuerit post mariti mortem, 22. 2. 13. vol. 9. p. 309.

Adulti.

Quid ab eis requisitum sit in baptismo, 11. 5. 1. vol. 4. p. 215. Et 11. 7. 1. vol. 4. p. 262.

Aduocati.

Eorum exactioes quomodo punitæ, 16. 12. 12. vol. 7. p. 479.

Alyta.

Sic dictus locus in ecclesia multitudini inaccessus, 8. 6. 7. vol. 3. p. 212.

Aedificus & Frumentius.

Hi christianam religionem in India plantarunt, 1. 5. 4. vol. 1. p. 45. Et 9. 2. 20. vol. 3. p. 462.

Aegrotantes.

Eucharistia ad eos miti solita, 15. 4. 9. vol. 6. p. 403.

Parabolani eorum curam gerere iussi, 3. 9. 2. vol. 2. p. 47. 48.

Pro illis publice in ecclesia oratum, 15. 1. 2. vol. 6. p. 238. Et 15. 3. 20. vol. 6. p. 352.

Aër.

Preces pro *aëris* temperatura factæ, 15. 3. 23. vol. 6. p. 356.

Aerarium.

Ex *arario* imperatorum certa pensio clericis data, 5. 4. 7. vol. 2. p. 27.

Reditus ecclesiæ initio in commune *ararium* illati, 9. 8. 6. vol. 3. p. 601.

Actas.

Episcopi locum occupare iussi secundum *atatem*, 2. 16. 8. vol. 1. p. 214.

Delinquentes episcopi in Africa *atatis* prerogatiua priuati, 2. 16. 7. vol. 1. p. 213. Et 17. 4. 5. vol. 8. p. 41.

Clerici generatim puniti amissione prerogatiuæ *atatis* inter reliquos sui ordinis, 17. 4. 8. vol. 8. p. 43.

Aethiopia.

In ecclesiis *Aethiopicis* caerimonia calceos exuendi sub ingressum in ecclesias vsitata, 8. 10. 6. vol. 3. p. 343.

Africa.

Huius regionis ecclesiæ episcopo Romano numquam subiecte, 9. 1. 11. vol. 3. p. 395.

Patrum *Africanorum* epistola ad Celestinum in causa Apianii, ibid. p. 396.

Quot dioeceses in ecclesia *Africana* fuerint, 9. 2. 5. vol. 3. p. 415 499.

Agapæ.

Vnde ita vocata, 15. 7. 6. vol. 6. p. 504.

In celebratione eucharistiæ institu-
tæ, 15. 7. 8. vol. 6. p. 509.

Et in anniuersariis martyrum com-
memorationibus, 20. 7. 10. vol.
9. p. 147.

Quomodo ob *agapas* christianos
gentilium alii infectati & calu-
mniati, alii admirati, 15. 7. 10.
vol. 6. p. 519.

Cur interdictæ, 8. 10. 1. vol. 3. p.
337. Et 15. 7. 9. vol. 6. p. 516. Et
20. 7. 10. vol. 9. p. 150 seqq.

Agapetæ.

Femine quidam sic dictæ, 6. 12. 13.
vol. 2. p. 337 seq. Et 17. 5. 25.
vol. 8. p. 88.

Ager.

Remotio terminorum ac limitum
agrorum rapinæ loco habita, 16.
12. 8. vol. 7. p. 472.

Clerici ratione *agrorum* a tributis
non excusati, 5. 3. 3. vol. 2. p.
233.

Άγια άγίαις.

Diaconi ita exclamabant ante, quam
sacra eucharistia celebraretur, 1.
4. 5. vol. 1. p. 38. Et 15. 3. 32. vol.
6. p. 365.

Άγίασμα.

Nomen sanctuarii, 8. 6. 2. vol. 3.
p. 209.

Άγιον.

Sanctuarium olim sic dictum, 8.
6. 2. vol. 3. p. 209.

Άγιον άγιων.

Sanctum sanctorum. Altare antiquis
Bingh. O. E. Vol. X.

temporibus ita vocatum, 8. 6. 2.
vol. 3. p. 209.

Αγιώτατοι.

Sanctissimi, sic vocati episcopi, 2.
9. 6. vol. 1. p. 139.

Agnes.

Quale responsum dederit præfecti
urbis Romæ filio, nuptias eius
ambienti, 22. 3. 5. vol. 9. p. 320.

Agnus.

Christus non in *agni* typo expri-
mendus, 8. 8. 11. vol. 3. p. 313.
Mos offerendi *agnum* in die pascha-
li, ecclesiæ Romanensi usitatus,
reprehenditur, 15. 2. 3. vol. 6. p.
262.

Άιθριον.

Atrium, siue area ante ecclesiam,
8. 5. 3. vol. 3. p. 178.

Άκοίμητοι.

Monachi quidam sic dicti, 7. 2. 10.
vol. 3. p. 31.

Ακολαθία.

Ordo precum, siue liturgia, 13. 1.
9. vol. 5. p. 20.

Ακροίχια & Ακροτελεύτια.

Doxologia in psalmodum sine ad-
dita, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20. 21.

Ακρώμειοι.

Carèchiuneni & pœnitentes hoc no-
mine appellati, 8. 4. 3. vol. 3. p.
185.

Alba.

Amiculum lineum, vulgo super-
pelliceum, 13. 8. 2. vol. 5. p. 251.

O

Albi

Albi citatio.

Certa consuetudo, quæ Carthagine obtinuit, ita dicta, 16. 12. 10. vol. 7. p. 477.

Dominica in albis.

Dies dominica prima post pascha sic vocitata, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118. Et 20. 6. 5. vol. 9. p. 127.

Albus.

Catalogus clericorum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 51.

Alcibiades martyr.

Ob immoderatum ieiunium diuina reuelatione reprehensus & emendatus, 21. 1. 17. vol. 9. p. 215.

Altermen.

In Anglia quinam ita dicantur, 2. 19. 19. vol. 1. p. 295.

Alea.

Lusus *aleæ* occasio fraudis & ruinae familiarum, 16. 12. 20. vol. 7. p. 504.

Clericis interdictus, 17. 5. 24. vol. 8. p. 86. Et 6. 2. 5. vol. 2. p. 316.

Αλειουργησία.

Immunitas ab obeundis muneribus publicis, 5. 3. 12. vol. 2. p. 251.

Alexander carbonarius.

Quomodo hic episcopus Comanenſis electus, 4. 1. 3. vol. 2. p. 85.

Alexander Severus.

Laudat electionem clericorum christianorum per communia suffragia, eamque in eligendis prouinciarum rectoribus imitatur; 4. 1. 4. vol. 2. p. 89.

Alexandria.

Huius ciuitatis primas maxima omnium potestate præditus, 2. 16. 23. vol. 1. p. 230.

Alienatio.

Reditus vel bona ecclesiastica non nisi extraordinaria vigente necessitate alienanda, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296.

Et id quidem communi episcopi eiusque clericorum consensu, metropolitano vel quibusdam episcopis prouincialibus approbantibus, 5. 6. 7. vol. 2. p. 299.

Allegoristica.

Cur christiani per conuicium ita nominati sint a Chiliaſtis, 1. 2. 15. vol. 1. p. 28.

Alleluia.

Vñs eius in quibusdam diuini cultus partibus, 14. 2. 4. vol. 6. p. 42 seqq.

Signum, quo christiani ad conuentus religiosos vocati, 8. 7. 15. vol. 3. p. 233.

Psalmi *alleluarici*, sic appellati, qui in fronte sibi præfixum habent *alleluia*, 14. 2. 4. vol. 6. p. 42.

Altare.

Alias nominatum mensa sacra in ecclesia antiqua, 8. 6. 12. vol. 3. p. 222.

Non nisi vnum *altare* in vna aliqua ecclesia, 8. 6. 16. vol. 3. p. 229.

Aliquando non nisi vnum in vna quadam

- quadam ciuitate, 8. 6. 17. vol. 3. p. 231.
- Portatile, 8. 6. 21. vol. 3. p. 246.
- Canopeum *altaris* dictum ciborium, 8. 6. 18. vol. 3. p. 233 seq.
- Effigies crucis quo tempore primum super *altare* posita fuerit, 8. 6. 20. vol. 3. p. 236.
- Episcopi generatim in gradibus *altaris* concionati, 8. 5. 4. vol. 3. p. 194.
- Inscriptio Iustiniana super altari *Sanc̄te Sep̄tiæ*, 8. 8. 4. vol. 3. p. 294.
- Altaria* generatim omnibus præter clericos inaccessa, 8. 6. 7. vol. 3. p. 212.
- Laicis quandoque ad *altare* communicare permissum, 8. 6. 7. vol. 3. p. 213.
- Altaria* ex lignis confecta ad tempora vsque Constantini, 8. 6. 15. vol. 3. p. 226.
- Quomodo collocata in ecclesia, 8. 6. 11. vol. 3. p. 227.
- Quo tempore peculiarem consecrationem, nouis cærimoniis ab ecclesiarum consecratione distinctam, habere cœperint, 8. 9. 10. vol. 3. p. 332.
- Osculo excepta, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
- Linteamine cooperta, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238.
- Incuruandi ritus ad *altare* num obtinuerit in ecclesia veteri, 8. 10. 7. vol. 3. p. 243.
- Altare* locus refugii, vnde ἄσυλος τράπεζα dictum, 8. 11. 2. vol. 3. p. 355.
- Alumni.*
- Cur dæmones ita vocentur, 3. 4. 3. vol. 2. p. 23.
- Ambasiator.*
- Id est apocrifarius seu responsalis, 3. 13. 6. vol. 2. p. 79.
- Ambitio.*
- Qua censura adfecta, 16. 14. 2. vol. 7. p. 519.
- Ambro.*
- Locus in ecclesia lectoribus & cantoribus adsignatus, 8. 5. 4. vol. 3. p. 192.
- Ambrosius.*
- An auctor sit hymni, *Te Deum laudamus*, 14. 2. 9. vol. 6. p. 50.
- Alii eius hymni genuini, 14. 2. 10. vol. 6. p. 52.
- Generoso animo renuit vnã ex ecclesiis Mediolanensibus Arianis tradere, 8. 10. 4. vol. 3. p. 341.
- Excommunicat Theodosium imperatorem, 16. 3. 5. vol. 7. p. 140.
- Ambulantes.*
- Clerici *ambulantes* sub censuram vocati, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.
- Amen.*
- In eucharistia dici solitum, 15. 3. 25 & 26. vol. 6. p. 357. 358. Et 15. 5. 9. vol. 6. p. 484.
- Amentia.*
- Qui *amentiam* simulabant, vt ne

- sacrificare cogentur, quo loco habiti, 16. 4. 7. vol. 7. p. 205.
Amiculum lineum.
 Vestis, in diuino cultu adhibita, 13. 8. 2. vol. 5. p. 251.
Amissa.
 Res *amisse* siue perditæ non retinendæ, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.
Amortizatio.
 Quid sit, exponitur, 5. 4. 6. vol. 2. p. 270. in nota (*).
Αμφίσυρα.
 Vela vel cortine in ostiis sanctuarii, 8. 6. 8. vol. 3. p. 215.
Annuleta.
 Ad curandos morbos adhiberi ve-
 dita, 16. 5. 6. vol. 7. p. 251 seqq.
Anachoretæ.
 Certum genus monachorum, 7. 2. 2. vol. 3. p. 13.
Ανακαμπήγεια.
 Diuerforia pro pauperibus & peregrinis circa ecclesias, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.
Ανάκτορα.
 Palatia & aule Romanæ, in ecclesias christianas conuersæ, 8. 1. 5. vol. 3. p. 121.
Anathema.
 Maior excommunicatio, 16. 2. 8. vol. 7. p. 84.
 Num vnquam pronuntiatum sit cum execratione, 16. 2. 17. vol. 7. p. 116 seqq.
Anathemata.
 Ornamenta ecclesiarum, 8. 8. 1. vol. 3. p. 287.
Anathema Maranatha.
 Num vlla talis excommunicationis formula in ecclesia antiqua obtinuerit, 16. 2. 16. vol. 7. p. 113.
Andronicus.
 Præses Ptolemaidis excommunicatus a Synesio, 2. 4. 3. vol. 1. p. 103. Et 2. 19. II. vol. 1. p. 279. Et 16. 2. 8. vol. 7. p. 84.
Angarie.
 Certum officium, a ciuibus imperii requiriti solitum, 5. 3. 10. vol. 2. p. 247.
Angeli.
 Nulla eorum adoratio in religioso ecclesiæ veteris cultu, 13. 3. 2. vol. 5. p. 73. Et 6. 4. 18. vol. 7. p. 230.
Angeli ecclesiæ.
 Nomen episcopis datum, 2. 2. II. vol. 1. p. 82.
Angelus pacis.
 Quid intelligendum sit per τὸ πο-
 stulare angelum pacis, 14. 5. 4. vol. 6. p. 215.
Animarum descriptio.
 Tributum quoddam sic vocitatum, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.
Annona.
 Hæc clericis quotannis ex ærario imperatoris data, 5. 4. 7. vol. 2. p. 272.
Annulus.
 Eius vsus in sponsalibus, 22. 3. 5. vol. 9. p. 319.

Annuntiatio vid. *Adnuntiatio*.

Antelucanæ congregationes.

Temporibus persecutionis institui
cæptæ, 13. 10. 11. vol. 5. p. 329.

Finicis persecutionibus continuatæ,
13. 10. 11. vol. 5. p. 330.

Ambropolatræ.

Catholici per conuicium sic nomi-
nati ab Apollinaristis hæreticis,
1. 2. 16. vol. 1. p. 28.

Antichristus.

Decius imperator, *antichristi* me-
tator appellatus, 5. 3. 7. vol. 2.
p. 244.

Antimensia.

Altarium loco, ubi hæc non erant,
adhibita, 8. 6. 21. vol. 3. p. 246.

Antiochenum concilium.

Non Arianum concilium, 17. 5. 15.
vol. 8. p. 75.

Antiphona.

Certa canendi ratio ita vocata, 14.
1. 11. vol. 6. p. 15.

Antistes.

Nomen presbyteris non minus
quam episcopis tributum, 2. 19.
14. vol. 2. p. 283.

Απαντιτής διάκονος.

Nomen imaginarium cuiusdam ar-
chidiaconi, 2. 21. 9. vol. 1. p. 337.

Αφορισμός.

Excommunicatio minor, 16. 2. 7.
vol. 7. p. 81.

Αφορισμός παντελής.

Excommunicatio maior, 16. 2. 8.
vol. 7. p. 84.

Aphraates monachus.

Quomodo suam in ciuitate com-
morationem defendeirit, 7. 3. 21.
vol. 3. p. 86.

Apiarius.

Eius appellatio ab ecclesia Africa-
na ad pontificem Romanum, 9.
1. 11. vol. 3. p. 396. Et 17. 5. 14.
vol. 8. p. 73.

Apocalypsis.

LECTA in pentecoste, 14. 3. 3. vol. 6.
p. 66. Et 17. 5. 8. vol. 8. p. 68.

Apocrisarius.

Delegatus episcopi in aula impera-
toris, 3. 13. 6. vol. 2. p. 77.

Apocryphi libri.

Non diuulgandi, 17. 5. 18. vol. 8.
p. 79.

Legi soliti in quibusdam, non in
omnibus ecclesiis, 10. 1. 7. vol. 4.
p. 12. Et 14. 3. 15. vol. 6. p. 91.

Απολελυμένος.

Ordinatio vtopica damnata, 4. 6.
2. vol. 2. p. 170. Et 17. 5. 3. vol.
8. p. 55.

Απολυτικάί.

Litteræ dimissoriae, 6. 4. 4. vol. 2.
p. 387.

Apostatae.

Christiani per conuicium sic ap-
pellati ab ethnicis, 1. 2. 13. vol.
1. p. 26.

Ad iudaismum qui deficerent, quo-
modo puniti, 16. 6. 1. vol. 7. p. 268.

Ad paganismum, quomodo, 16. 6.
4. vol. 7. p. 282.

Beneficio asyli exclusi, 8. II. 6. vol.

3 P. 362.

Apostolea.

Ecclesie cur ita cognominatae, 8.

I. 8. vol. 3. p. 128.

Apostolica sedes.

Qualibet episcopi sedes hoc nomi-

ne insignita, 2. 2. 3. vol. I. p. 71.

Nomen sedis metropolitanae, 2. 16.

24. vol. I. p. 232.

Apostolici.

Heretici ita dicti ab imitatione a-

postolorum, quam venditabant,

22. I. 6. vol. 9. p. 275.

Ordo monachorum *apostolicorum*

in monasterio Banchoriensi, 7.

2. 13. vol. 3. p. 36.

Apostolus.

Nomen olim datum episcopis, 2.

2. I. vol. I. p. 69.

Quenam festiuitas in honorem a-

postolorum celebrata sit, 20. 7.

11. vol. 9. p. 152.

Apotactite.

Iidem atque *Apostolici*, 22. I. 6. vol.

9. p. 275.

Αποταξάμνοι.

Monachi sic vocati, 7. 2. 14. vol.

3. p. 38.

Απόταξις.

Renunciatio in diabolum, in bap-

tismo edi solita, II. 7. 6. vol. 4. p.

272.

Apotelesmatici.

Astronomi, censura adfecti, 16. 5. I.

vol. 7. p. 237.

Apparitores.

Ministri iudicum, dicti cohortales,

4. 4. 3. vol. 2. p. 146.

Eorum exactiones punice, 16. 12. 12.

vol. 7. p. 479.

Appellationes.

Ab episcopis prouincialibus ad me-

uropolitatum, 2. 16. 16. vol. I. p.

222. Et 2. 3. 9. vol. I. p. 100.

A metropolitano ad synodum pro-

uincialem, 2. 16. 16. vol. I. p. 222.

A synodo prouinciali ad patriar-

cham, 2. 17. 14. vol. I. p. 251.

A patriarcha nullus *appellationi* lo-

cus nisi ad concilium aliquod ge-

nerale, 2. 17. 20. vol. I. p. 258.

Nullus *appellationi* locus ex Afri-

ca ad episcopum Romanum, 9.

I. II. vol. 3. p. 395. Et 17. 5. 14.

vol. 8. p. 73.

Apringius.

Proconsul Africae ab Augustino ro-

gatus pro circumcellionibus, 2.

8. I. vol. I. p. 130.

Appis.

Vestibulum vel fores ecclesie, 8.

4. I. vol. 3. p. 184. Et 8. 5. 4. vol.

3. p. 194.

Locus altaris sic dictus, 8. 6. 9. vol.

3. p. 226.

Aqua.

Vino mixta in eucharistia, 15. 2. 7.

vol. 6. p. 273.

Consecrata per preces in baptismo,

II. 10. I. vol. 4. p. 314.

Baptismus in *ayua* a multis antiquis

haec

- hæreticis repudiatus, II. 2. 1599. vol. 4. p. 153 seqq.
- Aque benedictæ* vsus superstitiosus, vnde ortus, 8. 3. 7. vol. 3. p. 181.
- Aquarii.*
- Hæretici ab vsu *aque*, loco vini, in eucharistia sic dicti, 15. 2. 7. vol. 6. p. 273.
- Ara.*
- Altare dictum *ara incruenta*, 8. 6. 13. vol. 2. p. 225.
- Aras* gentilium ædificare vel exornare christianis interdictum, 16. 4. 12. vol. 7. p. 213.
- Arca.*
- Custos *arce*, archidiaconus a Paulino vocatus, 2. 21. 5. vol. 1. p. 333.
- Arcanum.*
- Disciplina arcani* noua nomenclatura inter Romanenses, 8. 8. 6. vol. 3. p. 300. Et 10. 5. 2. vol. 4. p. 123.
- Arcanorum* proditio, 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.
- Archidiaconi.*
- Olim eiusdem cum diaconis ordinis, 2. 21. 1. vol. 1. p. 328.
- Eorum origo, 2. 21. 11. vol. 1. p. 358.
- Ab episcopo electi, & non ob ætatis prærogatiuam constituti, 2. 21. 2. vol. 1. p. 328.
- Eorum officia; Episcopo ad aram ministrare, 2. 21. 4. vol. 1. p. 331.
- Eidem in dispensandis ecclesiæ redditibus succurrere, 2. 21. 5. vol. 1. p. 332.
- Concionibus habendis ipsam subleuare, 2. 21. 6. vol. 1. p. 333.
- Et ordinandis inferioribus clericis, 2. 21. 7. vol. 1. p. 334.
- Diaconos & inferiores clericos, non autem presbyteros, pena ecclesiastica adficere, ibid.
- Cur archidiaconus vocatus Cor-episcopi, 2. 21. 10. vol. 1. p. 337.
- Num potestatem in vniuersam diocesin habuerit, 2. 21. 9. vol. 1. p. 336.
- Archiepiscopi.*
- Antiquum nomen patriarcharum, 2. 17. 1. vol. 1. p. 232.
- Archimandritæ.*
- Nomen abbatum, 7. 2. 14. vol. 3. p. 41.
- Archipresbyteri.*
- Eorum functio & honor, 2. 19. 18. vol. 1. p. 293.
- Archinus.*
- Catalogus ordinationum, in ecclesia prunatis adseruatus, 2. 16. 8. vol. 1. p. 214. Et 3. 13. 3. vol. 2. p. 73.
- Archontici.*
- Hæretici baptismum reiicientes, II. 2. 2. vol. 4. p. 154.
- Arcus.*
- Vestibulum & portæ ecclesiæ, 8. 4. 1. vol. 3. p. 184.
- Arca.*
- Ecclesiæ dictæ *arce*, 8. 1. 9. vol. 3. p. 129.

Et *area* sepulturarum, *ibid.* p. 131.

Et 23. 1. 1. vol. 10. p. 2.

Arenaria.

Monimenta, in arenarum profunda defossa, 23. 1. 3. vol. 10. p. 8.

Apylas dixit

Actio, que otiantibus & vagantibus clericis intenditur, 16. 12. 19. vol. 7. p. 503.

Artiani.

Cur se vocarint Lucianistis, 1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Eorum artificium in destruenda veritate, 6. 3. 10. vol. 2. p. 373 seqq.

Aviminum.

Concilium ibi habitum, 6. 3. 10. vol. 2. p. 375.

Arma.

Non portanda a clericis, 17. 5. 23. vol. 8. p. 86.

Nulli cum *armis* in ecclesiam fugere licitum, 8. 11. 10. vol. 3. p. 368.

Aromata.

Mortuorum corpora *aromatibus* condita a christianis, 23. 2. 5. vol. 10. p. 32.

Maxime ab Aegyptiis in Gabbatis suis, 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Arra.

Arre sponsalitie date & recepte in sponsalibus, 22. 3. 3. vol. 9. p. 317.

Arrogantia.

Vitium *arrogantie* quomodo puniunt ab ecclesia, 16. 14. 2. vol. 7. p. 519.

Ars.

Honestam aliquam *artem* exercere inferioribus clericis permiffum, 6. 4. 13 vol. 2. p. 407.

Artium curiosarum exercitium prohibutum, 11. 5. 8. vol. 4. p. 226.

Arsatius.

Pontifex maximus Galatie, imperante Iuliano, 1. 2. 2. vol. 1. p. 17. Et 6. 1. 1. vol. 2. p. 300. Et 6. 5. 9. vol. 2. p. 438.

Arsenius.

Quo cum discipulino disciplinam in monachos administravit, 7. 3. 12. vol. 3. p. 65.

Artolyrite

Heretici, in eucharistia caseum cum pane offerentes, 15. 2. 8. vol. 6. p. 278.

Aruispicina.

Diuinationis genus, 16. 5. 2. vol. 7. p. 240.

Ascensio vid. *Adscensio.*

Ἀσκησις γεραφική.

Exercitatio litteraria, hospitibus monachis iniuncta, 7. 3. 22. vol. 3. p. 91.

Asceta.

Vocati *σπυδαῖοι*, 7. 1. 6. vol. 3. p. 12. Quomodo differant a monachis, 7. 1. 5. vol. 3. p. 11.

Quinam fuerint primitiui *ascetae*, 7. 1. 3. vol. 3. p. 3.

Ascetrie.

Nomen sacrarum virginum, 7. 4. 8. vol. 3. p. 109.

Asco-

Ascodruta.

Genus quoddam Gnosticonum, 15.
2. 9. vol. 6. p. 279. Et II. 2. 1. vol.
4. p. 153.

Asia minor.

Quot dioceses complexa sit, 9. 3.
I. vol. 3. p. 466 seqq.

Ἀσπασικὸς οἶκος.

Salutatorium, certus locus ecclesie
contiguus, 8. 7. 8. vol. 3. p. 264.

Aspersio.

In baptismo aliquando adhibita,
II. II. 5. vol. 4. p. 333.

Astrologi.

A baptismo prohibiti, II. 5. 8. vol.
4. p. 226.

Communione ecclesie proiecti, 16.
5. I. vol. 7. p. 238 seqq.

Astysa.

Loca sanctuariorum; eorum origo inde
a temporibus Constantini arces-
senda, 8. II. I. vol. 3. p. 353.

Altare initio precipuus locus *asyli*,
postea vniuersa exteriora aedifi-
cia ecclesie, 8. II. 2. vol. 3. p. 355.

Quibus hominibus ad *asylla* confu-
gere licuerit, 8. II. 3. vol. 3. p.
357.

Publicis debitoribus priuilegium
asyli denegatum, 8. II. 4. vol. 3.
p. 359.

Item iudæis, hæreticis & apostatis,
8. II. 5 & 6. vol. 3. p. 361.

Seruis a dominis suis aufugientibus,
8. II. 7. vol. 3. p. 363.

Certo tamen in casu hoc priuilegi-
Bingh, O. E. Vol. X.

um eis indultum vna cum liber-
tate, 8. II. 7. vol. 3. p. 362.

Expilatoribus, homicidis, coniu-
ratis, virginum raptoribus, adul-
teris, & similibus criminum reis,
8. II. 8. vol. 3. p. 365.

Grandis recentiorum *asylorum* ab-
usus, 8. II. 9. vol. 3. p. 366.

Nulli in *asyllum* fugienti clamor-
em, ad seditionem & tumultum
excitandum, arrolere per-
missum, 8. II. II. vol. 3. p. 369.

Nulli in ecclesia edere vel peino-
ctare licitum, sed in exteriori-
bus quibusdam aedibus suis cui-
que victus præbendus erat, 8. II.
12. vol. 3. p. 369.

Ἀτέλεια λειτουργημάτων.

Exemptio clericorum a ciuilibus &
personalibus muneribus, 5. 3. 12.
vol. 2. p. 250.

Athanasius.

Quomodo ab Alexandro episcopo
Alexandrie successor suus decla-
ratus sit, 4. 1. 3. vol. 7. p. 86.

Eius dexteritas in agendo cum ho-
minibus laudatur, 6. 3. 8. vol. 2.
p. 364.

Innumeis calumniis oneratus, 6.
3. 10. vol. 2. p. 373.

Symbolum Athanasii, 10. 4. 18. vol.
4. p. 114.

Athei.

Christiani per conuicium sic vo-
cari a gentilibus, 1. 2. 4. vol. 1.
p. 18.

- Atrium ecclesiæ.*
 Area ante ecclesiam, porticibus seu peristiliis circumdata, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.
- Atrocitas delicta.*
 Publica flagitia, e. g. crimen læsæ maiestatis, rebellio, rapinæ, homicidia, cetera, 5. 2. 5. vol. 2. p. 219.
- Attentio.*
 Peculiaris consuetudo ecclesiæ Africanæ ad excitandam auditorum *attentionem*, 14. 4. 26. vol. 6. p. 186.
- Auauitia.*
 Qua poena in ecclesia adfecta, 16. 14. 3. vol. 7. p. 520.
- Audiani.*
 Heretici, in celebratione paschatis ab ecclesia dissidentes, 20 5. 3. vol. 9. p. 95. 96.
- Audientes.*
 Certus ordo catechumenorum, 10. 2. 3. vol. 4. p. 18.
- Certus ordo pœnitentium, 18. 1. 4. vol. 8. p. 112.
- Eorum statio in ecclesia, 8. 4. 3. vol. 3. p. 185.
- Doctores audientium*, nomen catechistarum, 3. 10. 2. vol. 2. p. 53.
- Auditores.*
 Quomodo concionantibus approbationem suam declarant, 14. 4. 27 & 28. vol. 6. p. 187 seqq.
- Negligentes ac profani *auditores* reprehensi, 14. 4. 30. vol. 6. p. 199.
- Quomodo isti *auditores* tractari fuerint, quibus sermones concionatorum iusto longiores visi, 14. 4. 32. vol. 6. p. 205.
- Aue Maria.*
 Salutatio angelica, cuius usus veteribus incognitus, 14. 4. 15. vol. 6. p. 157.
- Augendus* vid. *Felicissimus.*
- Augurium.*
 Damnatum, 16. 5. 2. vol. 7. p. 240.
- Augustinus.*
 Viuo Valerio Hipponensium episcopus factus, qua de re postea ipsi subnatus scrupulus, & cur, 2. 13. 4. vol. 1. p. 189.
- Diocesis illius XL. mill. pass. longa, 9. 2. 5. vol. 3. p. 416.
- Rationes clericorum examinare solitus, 2. 4. 6. vol. 1. p. 110.
- Ad Casulanum de ieiuniis dubium scribit, 2. 6. 4. vol. 1. p. 120.
- Pro Circumcellionibus ad mortem damnatis deprecatus, 2. 8. 1. vol. 1. p. 130 & 132.
- Oblatas certas hereditates recipere recusat, 5. 4. 13. vol. 2. p. 277.
- Aula.*
 Nulli episcopo in aula comparere permissum sine venia imperatoris, 6. 4. 7. vol. 2. p. 395.
- Αυλή.*
 Area ante ecclesiam, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.
- Aures.*
 Cærimonia aperiendi *aures* catechu-

- chumenorum, 10. 2. 13. vol. 4.
P. 33.
- Oblectatio *aurium* in canendo sine eleuatione adfectionum animæ reiecta, 14. 1. 19. vol. 6. p. 27.
- Auricularis confessio.*
- Nulla eius necessitas antiquæ ecclesiæ ciuibus imposita, 15. 8. 6. vol. 6. p. 538. Et 18. 3. 2. vol. 8. p. 130.
- Aurigæ.*
- Baptismo exclusi, 11. 5. 7. vol. 4. p. 225.
- Et communionem, 16. 4. 10. vol. 7. p. 209.
- Aurum pannosum.*
- Tributum sic dictum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 242.
- Aurum tyronicum.*
- Tributum ita vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.
- Αυτοκέφαλοι*
- Vetus nomen metropolitanorum, 2. 18. 1. vol. 1. p. 261.
- Αυτοχειρία.*
- Quomodo puniuntur, 16. 10. 6. vol. 7. p. 400. Et 7. 3. 12. vol. 3. p. 65.
- Et 23. 3. 23. vol. 10. p. 82.
- Ἄξιος.*
- Vocabulum in electione episcoporum vsitatum, 4. 1. 3. vol. 2. p. 87. not. (r). Et 4. 2. 6. vol. 2. p. 100.
- Azuma.*
- Nullus eorum vsus in veteri ecclesia, 15. 2. 5. vol. 6. p. 266.

B.

- Βακάντιβοι.*
- Clerici ambulantes, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.
- Βαλλίσειν.*
- Turpes & mixtæ saltationes, 16. 11. 15. vol. 7. p. 458.
- Balneæ.*
- Partes ecclesiæ habitæ, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.
- Confugientibus in ecclesiam diuersorum præbuerunt, ibid.
- Promiscuæ mulierum & virorum balneæ prohibitæ, 16. 11. 14. vol. 7. p. 455.
- Pœnitentibus, tempore publicæ pœnitentiæ, interdictæ, 18. 2. 4. vol. 8. p. 124.
- Baptismus.*
- Cur vocatus sit indulgentia siue absolutio, 11. 1. 2. vol. 4. p. 139. Et 19. 1. 2. vol. 8. p. 190.
- Cur christiana siue vnctio, 11. 1. 3. vol. 4. p. 140.
- Cur viaticum, 11. 1. 10. vol. 4. p. 151.
- Cur *Φωτισμός*, siue illuminatio, 11. 1. 4. vol. 4. p. 142.
- Cur *παλιγγενεσία*, siue regeneratio, 1. 1. 3. vol. 4. p. 140.
- Cur sacerdotium laici, 11. 1. 3. vol. 4. p. 142.
- Cur salus, 11. 1. 5. vol. 4. p. 143.
- Cur *σφραγίς*, signaculum domini & signaculum fidei, 11. 1. 6. vol. 4. p. 146.

- Cur sacramentum fidei & poenitentiae, II. I. 8. vol. 4. p. 148.
- Cur δῶρον, χάρισμα, μύησις, μυσταγωγία, τελετή, & symbolum fidei, II. I. 10. vol. 4. p. 150. 151. 152.
- Baptismus* aquae reiectus a multis antiquis haereticis, II. 2. I. vol. 4. p. 153.
- Necessitas vnius *baptismi*, 16. I. 4. vol. 7. p. 13.
- Quomodo infantibus expositiuiis, liberis ethnicorum, iudaeorum & excommunicatorum datus, II. 4. 15. vol. 4. p. 209.
- Quomodo mutis, & enegumenis, II. 5. 2. vol. 4. p. 215.
- Non dandus mortuis, II. 4. 13. vol. 4. p. 205.
- Non iniuris, II. 5. 5. vol. 4. p. 221.
- Non idolorum confectoribus & comcedis, II. 5. 6. [vol. 4. p. 223.
- Non aurigis, gladiatoribus & actoribus aliis, II. 5. 7. vol. 4. p. 225.
- Non astrologis & alias artes curiosas exercentibus, II. 5. 8. vol. 4. p. 226.
- Non seruis, sine dominorum testimonio, II. 5. 4. vol. 4. p. 220.
- Non administratus a presbyteris & diaconis sine episcopi consensu, 2. 3. 3. vol. 1. p. 85.
- Administratus plerumque a diaconis in ecclesiis ruralibus, 2. 20. 9. vol. 1. p. 309. Et 9. 6. 18. vol. 3. p. 549.
- Et a laicis in casibus extraordinariis, 2. 20. 9. vol. 1. p. 310.
- Semper administratus in nomine patris & filii & spiritus sancti, nec in vlla alia formula, II. 3. 1. vol. 4. p. 163. Et 17. 5. 9. vol. 8. p. 68.
- Formula *baptismi* mutata a Trinitistis, Priscillianistis aliisque pluribus haereticis, II. 3. 4. seqq. vol. 4. p. 170. seqq.
- Apud Marcionitas ter datus, 12. 5. 2. vol. 4. p. 402.
- In matrimonio viuentibus negatus ab iisdem haereticis, II. 5. 12. vol. 4. p. 235.
- Baptismus* ad nullum tempus vel locum adstrictus aetate apostolorum, II. 6. 9. vol. 4. p. 254.
- Postea pascha, pentecoste & epiphania sollempnia tempora *baptismi* facta, II. 6. 7. vol. 4. p. 246.
- Cur potissimum in ecclesia episcopi administratus sit, 8. 1. 6. vol. 3. p. 259.
- Dilatio *baptismi* in magnis criminibus habita, 4. 3. 11. vol. 2. p. 136.
- Minus idoneae rationes & excusationes *baptismus* procrastinandi, II. 6. 1. vol. 4. p. 236.
- Character indelebilis *baptismi* quid sibi velit, II. 1. 7. vol. 4. p. 148.
- Crimina ante *baptismus* commissa neminem a sacris ordinibus prohibebant, 4. 3. 10. vol. 2. p. 135.
- Quid de *baptismi* necessitate statuerint

runt veteres, 10. 2. 19. vol. 4. p. 43.
 Quid de infantibus sine *baptismo* denatis, 10. 2. 24. vol. 4. p. 56.
 Defectus *baptismi* martyrio & fide suppleri creditus, 10. 2. 20. vol. 4. p. 44.
 Et communicatione cum ecclesia, 10. 2. 23. vol. 4. p. 53.
Baptismus hæreticus permissus, debita quidem forma datus, II. 3. II. vol. 4. p. 179.
 Sed impedimentum ordinationis creditus, 4. 3. 12. vol. 2. p. 137.
 Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.
Baptismus clinicorum, id est *baptismus*, ægrotis in lecto datus per adspersionem, II. II. 5. vol. 4. p. 333.
 Sic baptizati non ordinandi, 4. 3. II. vol. 2. p. 136.
Baptizari pro mortuis, quomodo intelligendum, II. 4. 4. vol. 4. p. 186.
 Campanas *baptizandi* consuetudo, recentioris originis, 8. 7. 15. vol. 3. p. 235. Et II. 4. 2. vol. 4. p. 184.
 De Abrenuntiatione, Professione fidei & obedientiæ, Sponsoribus, Vnctione, Signo crucis, Consecratione aquæ, Aspersione, Immersione, Vestibus albis, Osculo pacis, Luminibus & Facibus, Lacte & Melle, Lauatione pedum & aliis cærimoniis in *baptismo* vſitatis, vid. sub suo cuiusque titulo.

Baptismus infantium vid. *Pædobaptismus*.

Baptisteria.

Aedificia ab ecclesiis distincta, 8. 7. 1. vol. 3. p. 252.
 Diuersa in illis conclauia pro viris & mulieribus, 8. 7. 1. vol. 3. p. 254.
 Admodum ampla, vt concilia in illis haberi possent, 8. 7. 2. vol. 3. p. 255.
 Differentia inter *baptisterium* & fontem, 8. 7. 4. vol. 3. p. 256.
 Cur dicta *Φωτισήρια*, 8. 7. 3. vol. 3. p. 256.
 Cur piscina & *κολυμβήθρα*, 8. 7. 4. vol. 3. p. 256.
 Quomodo olim exornata, 8. 7. 5. vol. 3. p. 258.
 Non nisi vnum in vna quadam ciuitate in ecclesia matrice, 8. 7. 6. vol. 3. p. 259. Et II. 6. 12. vol. 4. p. 258.

Barba.

Eius rasura clericis interdicta, 6. 4. 15. vol. 2. p. 413.

Barbaræ nationes.

Earum episcopi Constantinopoli ordinari soliti, 4. 2. 14. vol. 2. p. 110.

Βασίλειοι οἶκοι.

Aedes clericorum ecclesiis contiguæ, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.

Basilicæ.

Palatia Romana, in ecclesiis conuersa, 8. 1. 5. vol. 3. p. 120.

- Vnde ecclesie dicitur *basilice*, 8. 1. 5. vol. 3. p. 121. Vid. *Ecclesia*.
Basilidiani.
Hæretici, ob vsum incantamentorum damnati, 6. 5. 6. vol. 7. p. 255. Vid. *Abraca labara*.
Βασιλικαὶ πύλαι.
Portæ speciosæ ac regie, in nauem ecclesie præbentes introitum, 8. 5. 1. vol. 3. p. 189.
Basilius.
Formulæ precationum, ab ipso compositæ, laudantur, 2. 6. 2. vol. 1. p. 117.
Eius animi magnitudo aduersus Modestum præfectum Arianum sub Valente imperatore, 6. 3. 10. vol. 2. p. 371.
Βῆλα.
Vela in ecclesia ad prohibendum prospectum in sanctum sanctorum adhibita, 8. 6. 8. vol. 3. p. 214.
Βῆμα.
Thronus episcopi sic vocatus, 8. 6. 10. vol. 3. p. 219.
Et sanctuarium, 8. 6. 1. vol. 3. p. 208.
Βῆμα γνωσῶν.
Ambon, siue pulpitum, locus lectioribus & cantoribus assignatus, 8. 5. 4. vol. 3. p. 192.
Βήματι περσαγεν.
Aliquem ministerio initiare, 1. 5. 11. vol. 1. p. 52.
Benedicite.
Hymnus trium puerorum. Eius v-
- fus in vetere ecclesia, 14. 2. 6. vol. 6. p. 47.
Benedictini.
Monachi in Italia, quando orti, 7. 2. 12. vol. 3. p. 33.
Benedictio.
Precatio post orationem dominicam in eucharistia sic vocata, 15. 3. 30. vol. 6. p. 361.
Benedictio episcopi post celebratam eucharistiam, 15. 6. 3. vol. 6. p. 493.
Sermonibus nonnumquam *benedictio* quedam præmissa, 14. 4. 16. vol. 6. p. 153.
Episcoporum *benedictio* quo ritu excepta sit a populo, 2. 9. 1. vol. 1. p. 133.
Beneficentia.
In pauperes requisita in communiantibus, 15. 8. 12. vol. 6. p. 554.
Neglecta, quomodo punita in clericis, 17. 5. 33. vol. 8. p. 97. Vid. *Elemosyna*.
Βῆρος.
Birrus, peculiaris episcoporum habitus, 6. 4. 19. vol. 2. p. 419.
Bessis cent simæ.
Vsuræ genus, binæ trientes, siue octo de centenis, 6. 2. 6. vol. 2. p. 322.
Bestiarii.
Cur christiani ita vocati sint a gentilibus, 1. 2. 9. vol. 1. p. 24.
Bethelia.
Domicilium deorum, 9. 2. 8. vol. 3. p. 438.

Biathanati.

Sic vocati, qui sibi ipsi violentas manus intulerant, 16. 10. 6. vol. 7. p. 400.

Cur christiani sic per conuicium dicti sint a gentilibus, 1. 2. 8. vol. 1. p. 22.

Biblia vid. *Scripturæ sacræ.*
Bibliotheca.

De variis ecclesiæ *bibliothecis* narratio, 8. 7. 12. vol. 3. p. 270 seqq.

Birrus vid. Βῆρος.

Βιωτικοί.

Sæculares, sic dicti laici, 1. 5. 5. vol. 1. p. 43.

Blasphemia.

Quomodo punita, 16. 7. 1 & 2. vol. 7. p. 331 seqq.

In spiritum sanctum, quo sensu irremissibilis, 16. 7. 3. vol. 7. p. 335.

Βωμολογία.

Turpitudine verborum & scurrilis dicacitas punita, 6. 2. 10. vol. 2. p. 332. Et 16. 11. 15. vol. 7. p. 438.

Βωμὸς ἀναίμακτος.

Ara incruenta, 8. 6. 13. vol. 3. p. 225.

Βοσκή.

Pascentes, cur monachi quidam sic vocati, 7. 2. 11. vol. 3. p. 32.

Βοτά.

Vota, gentilium sollempnia damnata, 16. 4. 17. vol. 7. p. 222. Et 20. 1. 3. vol. 9. p. 6.

Βελευταί.

Curiales, non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 150.

Breniaria.

Sæpius peregrinis & stolidis fabulis referta, 20. 7. 5. vol. 9. p. 138.

Britannia.

Ecclesiæ *Britannica* antiqua libertas & independentia demonstrata, 2. 18. 2. vol. 1. p. 263. Et 9. 1. 11. vol. 3. p. 398.

Contrariæ exceptiones Schelstrati de ecclesia *Britannica* examinata, 9. 1. 12. vol. 3. p. 401.

Ecclesia *Britannica* non fundata a Petro apostolo, ibid. p. 404.

Episcopi *Britannici* in concilio Arelatenfi, 9. 6. 20. vol. 3. p. 558. Et in concilio Ariminensi, ib. p. 559.

Bromialia.

Gentilium sollempnia vetita, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224.

Bruma & Brumalia.

Quænam sollempnia gentilium per ea intelligenda sint, 16. 4. 17. vol. 7. p. 229.

C.

Cæcilianus.

Archidiaconus Carthaginensis factus, quos habuerit aduersarios, 2. 20. 14. vol. 1. p. 318.

Cælestinus episc. Romanus.

Quomodo patres Africani huic in causa Apiarii sese opposuerint, 9. 1. 11. vol. 3. p. 396.

Cælicolæ.

Hæretici, religionem iudaicam cum christiana commiscentes, 16. 6. 2. vol. 7. p. 271.

Celibatus.

- Non requisitus a clericis per tria
piora sæcula, 3. 5. 7. vol. 2. p. 159.
Contrariarum opinionum vanitas,
4. 5. 6. vol. 2. p. 162.
Clericis sua libertas relicta a con-
ciliis quibusdam, 4. 5. 7 & 8. vol.
2. p. 163.

Cerimoniæ.

- Nulla necessitas convenientiæ ac
consensionis totius ecclesiæ in iis-
dem *cerimoniis*, 16. 1. 15. vol. 7.
p. 52.

Cærlégio.

- Ecclesiæ Britannicæ metropolis, 2.
18. 2. vol. 1. p. 263. Et 9. 1. II.
vol. 3. p. 398.

Calceus.

- Cerimonia exuendi *calceos* sub in-
troitum in ecclesiam nonnullis
vfitata, sed non vniuersaliter re-
cepta, 8. 10. 6. vol. 3. p. 342.

Calculatores.

- Genus quoddam incantatorum, 16.
5. 6. vol. 7. p. 256.

Calix.

- Eucharisticus vitreus, ligneus, ar-
genteus &c. 8. 6. 21. vol. 3. p. 241.
Omnibus datus, 15. 5. 1. vol. 6. p. 437.

Caluitium.

- Rasura capitis contractum, inde-
centiæ vitium in clericis, 6. 4.
15. vol. 2. p. 413.

Calumniæ.

- Quomodo punita, 16. 12. 15. vol. 7.
p. 485. Et 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.

Campanæ.

Quis earum vsum primus in eccle-
siam introduxit, 8. 7. 15. vol. 3.
p. 283. 284.

Quomodo homines ad conuentus
ecclesiasticos conuocati sint ante
vsum *campanarum*, 8. 7. 15. vol.
3. p. 280.

Campanas baptizandi ritus, recentis
quoddam inuentum, 8. 7. 15.
vol. 3. p. 285.

Cancellarii.

Coniectura de eorum ortu in ec-
clesia, 2. 7. 5. vol. 1. p. 129.

Non iidem qui defensores in eccle-
sia primitiua, 3. 11. 6. vol. 2. p. 64.

Cancelli.

Septa reticulata ex ligno, per quæ
chorus a reliquo spatio in eccle-
sia separatus, 8. 6. 6. vol. 3. p. 211.

Candela vid. *Cereus & Fax.*

Candida Casa.

Ciuitas in Beruicia, prouincia Bri-
tanniæ, sic dicta, eo quod ibi
primam ecclesiam de lapide fecerit
Nynias episcopus, 8. 1. 10.
vol. 3. p. 132.

Canere.

Vniuerso cætui permiffum, 3. 7. 2.
vol. 2. p. 40. Et 14. 1. 13. vol. 6.
p. 21.

Cur populo aliquando interdictum,
3. 7. 2. vol. 2. p. 40.

Canis.

Canes venaticos alere clericis in-
terdictum, 17. 5. 24. vol. 8. p. 86.

Canon.

Canon.

Nomen symboli, 10. 3. 7. vol. 4. p. 65.

Nomen catalogi clericorum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50.

Nomen tributi, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Canon frumentarius, tributum ita vocatum, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Canones ecclesie legendi ab ordinandis, 4. 6. 1. vol. 2. p. 168.

Tractandi a clericis, 6. 3. 3. vol. 2. p. 318.

Canonum ecclesie vniuersae codex, 17. 5. 15. vol. 8. p. 77.

Contemptus *canonum* quo modo punitus, 16. 9. 5. vol. 7. p. 390. Et 17. 5. 6. vol. 8. p. 66 seqq.

Episcopi *canonibus* subiecti, 2. 3. 9. vol. 1. p. 98.

Eorum contemptus in illis punitus, 17. 5. 35 & 36. vol. 8. p. 99.

Indictio *canonica*, nomen certi tributi, 5. 5. 3. vol. 2. p. 213.

Obedientia *canonica*, episcopis a presbyteris debita, 2. 3. 2. vol. 1. p. 84.

Et primatibus siue metropolitanis ab episcopis, 2. 16. 16 seqq. vol. 1. p. 222.

Scriptura *canonica*, 14. 3. 16. vol. 6. p. 94.

Epistole *canonicae*, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.

Virgines *canonicae*, in canone siue libris ecclesie notatae, 7. 4. 1. vol. 3. p. 96.

Horae precum *canonicae*, earum o-

rigo, 7. 3. 17. vol. 3. p. 74. Et 13. 9. 8. vol. 5. p. 302.

Pensiones *canonicae*, quibus in casibus indulget, 6. 4. 3. vol. 2. p. 786.

Canonici.

Clerici vocati *canonici*, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50.

Equi *canonici*, tributum sic vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.

Psalter *canonici*, 3. 7. 2. vol. 2. p. 39.

Canonicorum regularium origo, 7. 2. 9. vol. 3. p. 50.

Canopeum altaris.

Vmbraculum altius eductum & totam mensam sacram contegens, 8. 6. 18. vol. 3. p. 234.

Cantabrarum.

Certis corporibus siue societariis praefecti, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Cantharus.

Fons in medio atrio ecclesie positus, ex quo se lauabant, qui ecclesiam ingrediebantur, 8. 3. 6. vol. 3. p. 179.

Cantores.

Eorum institutio & officium, 3. 7. 2. vol. 2. p. 39.

Ordo a lectoribus distinctus, 3. 7. 1. vol. 2. p. 38.

Statio eorum in ecclesia, 8. 5. 4. vol. 3. p. 193.

Cantores canonici in catalogum clericorum recepti, 3. 7. 2. vol. 2. p. 40.

Cur vocati *ὑποβολῆς*, 3. 7. 3. vol. 2. p. 40.

Q

Can.

Cantus, Cantica.

Planus & simplex *cantus* in ecclesia vetere, 14. 1. 15. vol. 6. p. 23.

Cantica amatoria, prohibita 16. 11. 15. vol. 7. p. 458.

Capillus.

Capilli tonsi in penitentiæ exercitio, 18. 2. 3. vol. 8. p. 122.

Soluti in nuptiis, 22. 4. 5. vol. 9. p. 342.

Longi *capilli* in clericis vituperati, 6. 4. 15. vol. 2. p. 413.

Et in monachis, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.

Capitatio.

Capitatio humana, certi tributi exactio, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Capitatio terrena, ibid.

Capitatio animalium, ibid.

Clericis imposta ob possessiones ecclesiasticas, 5. 3. 3. vol. 2. p. 235.

Capitolini.

Nomen ignominiosum catholicis impactum a Nouatianis, 1. 2. 13. vol. 1. p. 26.

Captatores.

Hypocrite, blanditiis & adfessionibus facultates viduarum *captantes*, 16. 12. 15. vol. 7. p. 488.

Captiuus.

Redempti venditorum vasorum & vensilium ecclesiæ pretio, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296.

Eucharistia ad *captiuos* missa, 15. 4. 9. vol. 6. p. 403.

Caput.

Vereres inoperto *capite* precati, 13. 8. 9. vol. 1. p. 266.

Nulla visibilis *capitis* ad omnes ec-

clesiæ catholicæ partes vna communione coniungendas necessitudo, 16. 1. 14. vol. 7. p. 49.

Ecclesia Constantinopolitana aliarum omnium *caput* dicta, 2. 17. 21. vol. 1. p. 259.

A censu *capitis* clerici exempti, 5. 3. 2. vol. 2. p. 229.

Nec non virgines ecclesiasticæ, 7. 4. 7. vol. 3. p. 108.

Capita tria, genus tributi tripartita solutione intra annum solvendi, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Inclinatio *capitis*, gestus orantium, 13. 8. 5. vol. 5. p. 261.

Caracalla.

Certa tunica ita dicta ab Antonino Caracalla, qui eam inter Romanos introduxit, 6. 4. 10. vol. 2. p. 424.

Carcer.

Ecclesiæ carceres ubi? 8. 7. 9. vol. 3. p. 264. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Cardinales.

Eorum origo, 2. 19. 18. vol. 1. p. 294.

Cari Dei.

Nomen christianorum apud Tertullianum, 1. 4. 4. vol. 1. p. 37.

Caritas.

In communicantibus requisita, 15. 8. 12. vol. 6. p. 554.

Carnales.

Sic catholici vocati a Montanistis, 1. 2. 14. vol. 1. p. 27.

Caro.

Superstitiosa abstinentia a *carne*, cen-

cenfuræ subiecta, 17. 5. 19. vol. 8.

p. 80.

Casæ.

Cur ecclesiæ aliquando sic vocatæ,
8. 1. 10. vol. 3. p. 132.

Casus.

Oblatus vna cum pane in eucharistia a quibusdam hæreticis, 15.
2. 8. vol. 6. p. 278.

Castorinati.

Fibrina veste amicti, 13. 1. 12. vol.
5. p. 30.

Casulanus.

De varietate ieiuniorum dubius ab
Augustino docetur, 2. 6. 4. vol.
1. p. 120.

Catacumbæ & Cryptæ.

Fornices subterraneæ in sepulturas
adhibitæ, 23. 1. 3. vol. 10. p. 8.

Catalogus.

Catalogus hieraticus, album cleri-
corum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50. Vid.
Matricula.

Catechesis.

Summa antiquarum catechesium,
10. 1. 6. vol. 4. p. 10.

Catechetica schola.

Origo eius in urbe Alexandria, 3.
10. 5. vol. 2. p. 56.

Catechistæ.

Non distinctus ordo ecclesiæ, 3. 10.
1. vol. 2. p. 51.

Lectores nonnumquam *catechistæ*
facti, 3. 10. 2. vol. 2. p. 53.

Num omnes *catechistæ* publice in
ecclesia docuerint, 3. 10. 4. vol.
2. p. 54.

Catechumeni.

Qua quis ætate inter *catechumenos*
admissus fuerit, 10. 1. 4. vol. 4.
p. 7.

Quandiu quis in hoc statu mane-
re debuerit, 10. 1. 5. vol. 4. p. 7.

Eorum statio in ecclesia, 8. 4. 3.
vol. 3. p. 185.

In quatuor ordines diuisi, 10. 2. 1
seqq. vol. 4. p. 14.

Exercitia eorum & institutio, 10. 2.
6. vol. 4. p. 21.

Sacrarum litterarum lectio eis per-
missa, 10. 1. 7. vol. 4. p. 12.

Ad sermones & factas scripturas
audiendas admissi, 10. 2. 3. vol.
4. p. 18. Et 13. 1. 2. vol. 5. p. 3.

Non autem ad audiendam vel re-
citandam orationem domini-
cam, 1. 4. 7. vol. 1 p. 39. Et 10.
2. 10. vol. 4. p. 29. Vid. *Oratio*
dominica.

Nec ad audiendos sermones de
christianæ religionis mysteriis,
1. 4. 8. vol. 1. p. 40.

Imperfecta tantum ecclesiæ mem-
bra crediti, 1. 3. 3. vol. 1. p. 33.

Precibus in ecclesia adesse *catechu-
menis* non permissum, nisi eis,
quæ pro ipsismet fierent, 14. 5.
3. vol. 6. p. 209.

Nec celebrationi vllorum rituum
mysticorum, 10. 5. 1. vol. 4. p. 119.

Quemadmodum puniti fuerint, in
grauiora peccata delapsi, 10. 2.
17. vol. 4. p. 40.

Catechumenorum missa, 13. 1. 2.
vol. 5. p. 2.

Sacramentum *catechumenorum*, 10.
2. 16. vol. 4. p. 37.

Catechumenia.

Scholæ catecheticae, 3. 10. 4. vol. 2.
p. 55.

Mulierum loca in ecclesia, 8. 5. 7.
vol. 3. p. 200.

Catharistæ.

Hoc nomine se appellarunt Mani-
chæi, 1. 2. 16. vol. 1. p. 29.

Cathedra.

Episcopi thronus sic dictus, 8. 6.
10. vol. 3. p. 219.

Ecclesia *cathedralis*, locus constan-
tis domicilii episcopi, 6. 4. 7.
vol. 2. p. 395.

Cathedra principalis, 8. 1. 12. vol. 3.
p. 140.

Catholicus.

Sensus & antiquitas huius nominis,
1. 1. 7. vol. 1. p. 11.

Ecclesie *catholice* vnitas quomodo
sit custodita, 16. 1. 8. vol. 7. p. 37.

Consuetudines ecclesie *catholice*
obseruandæ, 16. 1. 17. vol. 7. p. 45.

Catholicus *diæcesior*. Minister qui-
dam ciuiliis, questor imperato-
ris in diæcesi quadam Romana,
9. 1. 12. vol. 3. p. 406.

Caua.

Oppidum & diæcesis in Italia, quin-
gentos tantum habens incolas,
ad sacram communionem acce-
dentes, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 608.

Caupona.

Clericis præter necessitatem *caupo-
nar* ingredi haud permissum, 17.
5. 30. vol. 8. p. 95.

Caupones.

Fraudulenti propolæ, quomodo
puniti, 16. 12. 17. vol. 7. p. 496.

Causa criminalis.

Clerici in leuioribus *causis crimi-
nalibus* exempti, 5. 2. 11. vol. 2. p.
222.

Non autem in grauioribus, ibid.
p. 223.

Causa lucratua & onerosa.

Quomodo altera ab altera discre-
parit, 5. 3. 11. vol. 2. p. 249.

Causæ ecclesiasticæ

In iudiciis ecclesiasticis dirimendæ,
5. 1. 14. vol. 2. p. 207. Et 17. 5.
15. vol. 8. p. 74.

Causæ pecuniariæ.

Inter clericum & laicum in foro
ciuili decidendæ, 5. 2. 13. vol. 2.
p. 215.

Causidicus.

Causidicis ordinatio in nonnullis
ecclesiis tributa, in aliis negata,
4. 4. 6. vol. 2. p. 151.

Clerici fieri *causidici* prohibiti, 6.
4. 11. vol. 2. p. 404.

Exactiones *causidicorum* puniti, 16.
12. 12. vol. 7. p. 479.

Cemeliarchæ.

Iidem ac chartophylaces & custo-
des archiuorum, 3. 13. 3. vol. 2.
p. 73.

- Ceimeliarchium.*
Sacrorum vasorum & thesaurorum ecclesiae receptaculum, 8. 7. 7. vol. 3. p. 262.
- Celeusma.*
Alleluia cur ita vocatum sit, 14. 2. 4. vol. 6. p. 46.
- Cellulae.*
Conclauia meditationi, lectioni & orationi accommodata in ecclesiis, 8. 5. 8. vol. 3. p. 201.
- Cellularum.*
Monachi, sic dicti ab ipsorum vivendi ratione in cellulis, 7. 2. 14. vol. 3. p. 40.
- Celsus.*
Seruatorem nostrum magicis artibus operam dedisse criminatus, 1. 2. 5. vol. 1. p. 20.
- Cenones.*
Ordo quidam inter Montanistas, 2. 17. 15. vol. 1. p. 237.
- Censura ecclesiastica.* Vid. *Disciplina.*
- Census.*
Census capitis & census agrorum quomodo inter se differant, 5. 3. 2. vol. 2. p. 229.
- Centenarii.*
Antistites in monasteriis sic vocati, 7. 3. 11. vol. 3. p. 63.
- Officiales ethnici, pompis ludicris praefecti, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.
- Centesima.*
Usura duodecim ex centenis per annum conficiens, 6. 2. 6. vol. 2. p. 320.
- Cephaleota.*
Tributi cuiusdam exactores, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.
- Cereus.*
Per diem *cereos* in caemeterio incendere interdictum, 8. 6. 21. vol. 3. p. 244. Et 16. 4. 17. vol. 7. p. 225. Vid. *Fax & Lucerna.*
- Ceroferarii.*
Non iidem, qui acoluthi veteris ecclesiae, 3. 3. 4. vol. 2. p. 17.
- Ceruula.*
Superstitiosus eius vsus, 16. 5. 6. vol. 7. p. 256.
- Chaldei.*
Astrologi sub disciplinam vocati, 16. 5. 1. vol. 7. p. 273 seqq.
- Character.*
Character dominicus, nomen baptismi, 11. 1. 7. vol. 4. p. 148.
Indelebilis *character* ordinationis quid sit, 17. 2. 5. vol. 8. p. 15.
Baptismi, 16. 2. 1. vol. 7. p. 62.
- Characteres* magici, 16. 5. 6. vol. 7. p. 251.
- Charisma.*
Nomen baptismi datum, 11. 1. 10. vol. 4. p. 150.
- Chartophylax.*
Custos archiuorum, 3. 13. 3. vol. 2. p. 73.
- χειμαζόμενοι.*
Hiemantes, id est daemoniaci, 3. 4. 6.

4. 6. vol. 2. p. 26. Et 13. 4. 13.
vol. 8. p. 182.
χειροτόμος.
- Tunica manicata, 6. 4. 20. vol. 2.
p. 425.
χειροθεσία & χειροτονία.
- Quomodo altera ab altera differat,
4. 6. II. vol. 2. p. 134 seqq.
χειροσήμαντρα.
- Instrumenta, quorum pulsu popu-
lum ad ecclesiam vocant Græci
hodierni, 8. 7. 15. vol. 3. p. 234.
Cherem.
- Species excommunicationis apud
Iudæos, 16. 2. 16. vol. 7. p. 115.
Cherubicus hymnus.
- Magnæ auctoritatis in ecclesia an-
tiqua, 14. 2. 3. vol. 6. p. 37.
Chiliarche.
- Pompis gentilium præfecti, 16. 5. 6.
vol. 7. p. 258.
Chivomantia.
- Damnata in ecclesia, 16. 5. 2. vol.
7. p. 240.
Chorepiscopi.
- Tres diu. se opiniones de eorum
ordine, 2. 14. 2. vol. 1. p. 191.
- Potestate præditi ordinandi infe-
riorum ordinum clericos, 2. 14.
6. vol. 1. p. 195.
- Confirmandi recens baptizatos in
ecclesiis vicorum, 2. 14. 7. vol.
1. p. 196.
- Dandi clericis epistolas dimissorias,
2. 14. 8. vol. 1. p. 196.
- Operandi sacris præsentate ciuitatis
episcopo, 2. 14. 9. vol. 1. p. 196.
- Sedendi ac suffragia ferendi in
conciliis, 2. 14. 10. vol. 1. p. 197.
- Potestas eorum non semper & vbi-
que eadem, 2. 14. II. vol. 1. p. 197.
- Per concilium Laodicenum infra-
Æta, 2. 14. 12. vol. 1. p. 198.
- Basilio quinquaginta *chorepiscopi*
subiecti, 9. 3. 2. vol. 3. p. 470.
- In Assyria chorepiscopus & clerici
CCL interemti, 9. 2. 18. vol. 3.
p. 458.
- Cui censure obnoxii fuerint, si
præter acceptum mandatum e-
gissent, 17. 5. 41. vol. 8. p. 105.
Choreute.
- Heretici sabbato ieiunantes, 20. 3.
5. vol. 9. p. 59.
Chorus.
- Sanctuarium sic vocatum, 8. 6. 5.
vol. 3. p. 211.
Chrestiani.
- Christiani per errorem sic vocati
ab ethnicis, 1. 1. II. vol. 1. p. 14.
Chrisma.
- Nomen, datum baptisino, II. 1. 3.
vol. 4. p. 14c.
- Consecratio *chrismat*is soli episco-
po reseruata, 12. 2. 1. vol. 4. p. 316.
- Vsus *chrismat*is inter episcopos &
presbyteros diuisus, 12. 2. 2. vol.
4. p. 358.
Χριστομωπσία.
- Impia ex Christo nundinatio, 4. 3.
14. vol. 2. p. 141.
Christiani.
- Quomodo vocati ante, quam id
nomi-

nominis essent fortiti, I. I. I seqq.
vol. I. p. I seqq.

Regulæ eorum laudatæ a gentilibus, 4. I. 4. vol. 2. p. 89. Et 6. I. I. vol. 2. p. 300.

Hæretici *christianis* non adnumerati, I. 3. 4. vol. I. p. 33.

Catechumeni imperfecti tantum *christiani*, I. 3. 3. vol. I. p. 33.

Cristophori.

Sic nonnumquam appellati christiani, I. I. 4. vol. I. p. 5.

Christus.

Ab ethnicis plerumque vocatus Chrestus, I. I. II. vol. I. p. 14.

Adoratus cum patre & spiritu sancto, I. 3. 2. I seqq. vol. 5. p. 31 seqq.

Non exprimendus in typo agni, 8. 8. II. vol. 3. p. 313.

Chroniæ.

Nomen, christianis catholicis per conuicium datum ab Aëtianis hæreticis, I. 2. 16. vol. I. p. 28.

Chrysanthus.

Episcopus Nouatianus. Eius frugalitas laudata, 6. 2. 9. vol. 2. p. 331.

Chrysfaryrum.

Tributum ita vocatum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 240.

Χρυσίον πραγματευτικόν.

Vestigal opificiis & negotiationibus impositum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 241.

Ciborium.

Canopeum altaris, 8. 6. 18. vol. 3. p. 233.

Cibus.

Commutatio *ciborum* non congruens quadragesimæ ieiunium credita sine perfecta abstinentia vsque ad vesperam, 21. I. 17. vol. 9. p. 213.

Cilicium.

Pœnitentes in *cilicio* & cinere comparere iussi, 18. 2. 2. vol. 8. p. 118.

Cinis.

Dies *cinerum* quo tempore ieiunio quadragesimali primum additus sit, 18. 2. 2. vol. 8. p. 119. Et 21. I. 5. vol. 9. p. 186.

Pœnitentes in *cinere* super capite comparere iussi, 18. 2. 2. vol. 8. p. 118.

Circumcelliones.

De cæde quorundam ex clero convictis & ad mortem damnatis *circumcellionibus*, deprecante Augustino, parcitum, 2. 8. I. vol. I. p. 130.

Circuisus.

Cerus locus in templo Sophiano ita dictus, 8. 5. 10. vol. 3. p. 206.

Circus.

Ludi *circenses* damnati, 11. 5. 7. vol. 4. p. 225. Et 16. 4. 10. vol. 7. p. 209. Et 20. 5. 10. vol. 9. p. 117.

Ciuitas.

Differentia inter *ciuitatem* & vicum, 9. 2. 3. vol. 3. p. 413.

Intra *ciuitatem* sepelire olim haud permillum, 23. I. 4. vol. 10. p. 12.

Claudianus Mamercus.

Hymnos composuisse dicitur, 14.
2. II. vol. 6. p. 54.

Clerici.

Ratio huius nominis explicata, 1.
5. 9. vol. 1. p. 49.

Idea clericorum ex ethnicis & christi-
anians scriptoribus, 6. I. 1 & 2.
vol. 2. p. 300 seqq.

Eorum pietas & deuotio in publi-
cis ad Deum accessibus, 6. 3. 5.
vol. 2. p. 354.

Quomodo a laicis distincti fuerint,
1. 5. 4. vol. 1. p. 43.

Eorum electio vid. *Electio.*

- - ordinatio vid. *Ordinatio.*

- - reditus vid. *Reditus.*

- - disciplina vid. *Disciplina & Degradatio.*

Clerici necessitate quodam peregrin-
nantes, a fratribus liberaliter ex-
cipiendi, 5. 1. 1. vol. 2. p. 202.

Eucharistiam consecrandi priuile-
gio honorandi, 5. 1. 2. vol. 2. p.
204.

Controuersie eorum non nisi co-
ram iudicio ecclesiastico tractan-
dæ, 5. 1. 4. vol. 2. p. 207. Et 17.
5. 15. vol. 8. p. 74.

Ab ordinaria iudicii secularis co-
gnitione in omnibus causis ec-
clesiasticis exempti, 5. 2. 5. vol. 2.
p. 218.

Exempti etiam in leuioribus causis
criminalibus, 5. 2. 11. vol. 2. p. 222.

Non autem in grauioribus causis
criminalibus, 5. 2. 12. vol. 2. p. 223.

Exempti per leges Gothicas in Gal-
lia, 5. 1. 4. vol. 2. p. 207.

Non exempti per ius diuinum a tri-
butis, 5. 3. 1. vol. 2. p. 227.

A tributis personalibus, seu censu
capitum, exempti, 5. 3. 2. vol. 2.
p. 229.

Ratione agrorum & possessionum
non excusati, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Exempti ab aliis tributis, quæ erant
aurum tyronicum, equi canonici,
chrysoxyrum, siue collatio lu-
stralis, metatum, superindicta,
angaria, & parangaria, cursus
publicus, denarismus, desertio
lucratorum, 5. 3. 4. seqq. vol. 2.
p. 237 seqq.

Interdum, non semper, exempti ab
officio pecuniam contribuendi
ad viam publicarum & ponti-
um instaurationem, 5. 3. 9. vol.
2. p. 246.

Ab vniuersis ciuilibus iisque perso-
nalibus muneribus exempti, 5. 3.
11. vol. 2. p. 250.

Et ab sordidis muneribus tum pa-
trimonialibus tum personalibus,
5. 3. 13. vol. 2. p. 251.

Nec non a curialibus ac municipa-
libus muneribus, ibid. p. 253.

Clerici, possessiones priuatas ha-
bentes, non exempti ab istiusmo-
di officiis, 5. 3. 15. vol. 2. p. 255.

Leges ad vitam & conuersationem
clericorum respicientes, 6. 2.
1. - 14. vol. 2. p. 307 - 342.

Leges ad officiorum & functionum
cleri-

- clericorum* exercitium spectantes, 6. 3. I--II. vol. 2. p. 342--380.
- Ob quæ crimina deiectione de honoris gradu puniti sint *clerici*, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.
- Clericis* stationem suam sine idoneis rationibus & venia deferere vel relinquere non permissum, 6. 4. I. vol. 2. p. 381.
- Nec ex diocesi alia in aliam sine litteris dimissoriis commigrare licitum, 6. 4. 4. vol. 2. p. 387. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.
- Leges contra *clericos* *Barabris* siue ambulantes, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.
- Leges ad fiduam *clericorum* in loco domicilii sui presentiam requirentes, 6. 4. 7. vol. 2. p. 395.
- Nulli *clerico* plures ecclesias usurpare licitum, 6. 4. 8. vol. 2. p. 398.
- Nec sæcularia negotia atque officia in se recipere, 6. 4. 9. vol. 2. p. 401. Et 17. 5. 11. vol. 8. p. 69.
- Nec tutores vel curatores fieri, 6. 4. 10. vol. 2. p. 402.
- Nec pro aliis fideiubere coram tribunali, 6. 4. 11. vol. 2. p. 404.
- Nec in causis criminalibus iudicare, 2. 7. 4. vol. 1. p. 128. Et 17. 5. 34. vol. 8. p. 98.
- Nec sæculares negotiationes exercere & mercaturam facere, 6. 4. 12. vol. 2. p. 404.
- Inferioribus tamen *clericis* honestam aliquam artem, necessitate Bingham, O. E. Vol. X.
- virgente, tractare permissum, 6. 4. 13. vol. 2. p. 407.
- Clericis* cum iudeis & philosophis gentilibus conuersari interdictum, 6. 4. 14. vol. 2. p. 411.
- Quatenus librorum gentilium & hæreticorum lectio eis permissa fuerit, 6. 3. 4. vol. 2. p. 350.
- Qui se clericos esse negassent, depositi, 17. 5. 17. vol. 8. p. 79.
- Qui ecclesiam reliquissent, eorum bona ecclesie adiudicata, 5. 4. 12. vol. 2. p. 276.
- Item eorum, qui sine hæredibus & testamento defuncti essent, 5. 4. 9. vol. 2. p. 273.
- In nonnullis ecclesiis omnes *clerici* in commune vixerunt, 5. 6. 4. vol. 2. p. 293.
- Voluntaria paupertas a quibusdam *clericis* electa, 6. 2. 8. vol. 2. p. 328.
- An *clerici* ad renuntiandum bonis suis temporalibus vlla lege obligati fuerint, 6. 2. 8. vol. 2. p. 329.
- Ex bonis ecclesie ditescere *clericis* non permissum, ibid. p. 332.
- Leges de *clericorum* habitum præcipientes, 6. 4. 15. vol. 2. p. 411.
- Vid. plura lib. IV. V. XVII. ubi materice, ad *clericos* pertinentes, tractantur.

Clinici.

- Quibus in casibus baptismus *clericorum* permissus fuerit, 11. 11. 5. vol. 4. p. 233 seqq.
- Non ordinandi, 4. 3. 11. vol. 2. p. 136.

- Clouca.*
Nomen baptisterii, 8. 7. 4. vol. 3. p. 258.
- Cloca.*
Germanicum campanæ nomen, 8. 7. 15. vol. 3. p. 286.
- Clydomeni & Clydonizomeni.*
Energumeni, siue a malis spiritibus agitati, 18. 4. 13. vol. 8. p. 183. 184. Vid. *Χσιμαζομοιοι* & *Hiemantes.*
- Coadiutores.*
Quo in casu episcopis dati sint, 2. 13. 4. vol. 1. p. 186.
- Cœmiterium.*
Nomen promiscue pro ecclesia & sepulchro martyris cuiusdam vsurpatum, 8. 1. 9. vol. 3. p. 129. Et 23. 1. 1. vol. 10. p. 1.
- Consecratio *cœmiteriorum* non adeo antiqua, 23. 2. 1. vol. 10. p. 23.
- Cœna domini* vid. *Eucharistia.*
- Cœnobitæ.*
Nomen monachorum, 7. 2. 3. vol. 3. p. 15.
- Cobortales.*
Ministri & apparitores iudicum, 4. 4. 3. vol. 2. p. 146.
- Collatio.*
Superindicta & extraordinaria *collatio*, 5. 3. 8. vol. 2. p. 245.
- Collecta.*
Precatio ab episcopo vel primario ministro facta, 16. 1. 4. vol. 6. p. 246.
- Colligere orationem, *ibid*, p. 248.
- Collegiari.*
Certis corporibus ciuium præfecti, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.
- Collobium.*
Certa vestis clericorum, 6. 4. 20. vol. 2. p. 412.
- Collyridiani.*
Heretici, 2. 21. 7. vol. 1. p. 351.
- Columba.*
Domus columbæ, nomen ecclesiæ, 8. 1. 2. vol. 3. p. 115.
- Columbæ* aureæ in ecclesia cui vsui fuerint, 8. 6. 19. vol. 3. p. 235. Et 15. 4. 11. vol. 6. p. 410.
- Columna.*
Ecclesiæ atque altris *columnæ* osculo exceptæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
- Coma*, vid. *Capillus.*
- Combustio.*
Mortuorum *combustio* non vsitata apud christianos, 23. 2. 4. vol. 10. p. 29.
- Comes.*
Liber lectionarius, 14. 3. 3. vol. 6. p. 70.
- Commendationes.*
Preces sic dictæ, 15. 1. 4. vol. 6. p. 248. Et 23. 3. 11. vol. 10. p. 61.
- Commendatiuæ literæ.*
Peregrinis dari solitæ, 17. 3. 7. vol. 8. p. 27. Et 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Commercium.*
Fraudatio in rerum *commercio* cum aliis quomodo punira, 16. 12. 17. vol. 7. p. 491.

Communio.

- Ecclesiastica, 17. 1. 1. vol. 8. p. 1.
 Laica, 15. 5. 1. vol. 6. p. 433. Et 17.
 2. 1. vol. 8. p. 10.
 Peregrina, 5. 1. 3. vol. 2. p. 206. Et
 15. 5. 1. vol. 6. p. 433. Et 17. 3. 1
 seq. vol. 8. p. 33--36. Et 15. 5. 1.
 ibid. p. 437.
 Prefanctificatorum, 15. 4. 12. vol. 6.
 p. 411. Vid. *Missa*.
 Quomodo diuersæ ecclesiæ *commu-*
nionem inter se coluerint in fide,
 cultu diuino & disciplina &c. 16.
 1. 8. vol. 7. p. 37 seqq.
Communio non soluenda ob diuer-
 sitatem cærimoniarum in diuer-
 sis ecclesiis, 16. 1. 10 & 15. vol. 7.
 p. 40 seq. & p. 52.
Communio sub vtraque specie data
 omnibus, 15. 5. 1. vol. 6. p. 431.
 Sub vna tantum specie data, faci-
 legij instar habita, 16. 6. 27. vol.
 7. p. 319.
 Singulis diebus dominicis, & his
 vel ter per hebdomadem, & sin-
 gulis diebus in quibusdam eccle-
 siis celebrata, 15. 9. 1. vol. 6. p.
 570. Et 9. 8. 5. vol. 3. p. 601.
 Quo primum tempore homines ter
 per annum *communicare* iussi
 sint, 15. 9. 5. vol. 6. p. 586.
 Quando semel per annum, 15. 9. 6.
 vol. 6. p. 587.
 Quid operæ laborisque in restau-
 randis crebris ac frequentibus
communibus positum sit tem-

- pore reformationis, 15. 9. 7. vol. 6.
 p. 589.
 Hebdomadalis *communio* inter mo-
 nachos, 7. 3. 17. vol. 3. p. 79.
 Populo permissum *communicare*
 stando ad altare, 8. 6. 7. vol. 3.
 p. 213.
Bonorum communio, prout ab hæ-
 reticis inculcata, damnata, 16.
 12. 1. vol. 7. p. 464 seq.
 A clericis quibusdam exculata, 5. 6.
 4. vol. 2. p. 293.
Vxorum communio damnata, 22. 1.
 1. vol. 9. p. 265 seqq.
 Differentia inter renuniationem &
 vitam *communicatiuam*, 7. 3. 9.
 vol. 3. p. 57.
 In nonnullis ecclesiis monachi in
commune viuere soliti, 5. 6. 4.
 vol. 2. p. 293.
Comædi & Comædia.
Comædi a baptismo exclusi, 11. 5.
 6. vol. 4. p. 223.
 Excommunicatione puniti, 16. 4.
 10. vol. 7. p. 209. Et 16. 11. 11.
 vol. 7. p. 448.
 Numquam ordinandi, 4. 4. 7. vol.
 2. p. 152.
Comædia per totam pentecosten in-
 terdictæ, 20. 6. 4. vol. 9. p. 124.
Competentes.
 Ordo catechumenorum, 10. 2. 5.
 vol. 4. p. 20.
 Precario pro illis, 14. 5. 9. vol. 6.
 p. 221.
 Quid sibi velit, quod *competentes*
 ali-

- aliquamdiu ante baptismum velati incidere debuerint, 10. 2. 12. vol. 4. p. 32.
- Completorium.*
- Officium in hodierna ecclesia Romana, veteribus incognitum, 13. 9. 8. vol. 5. p. 304.
- Computatio paschalis* vid. *Cyclus paschalis.*
- Concilia, Conciliabula.*
- Nomina antiqua ecclesiarum, 8. 1. 7. vol. 3. p. 123. Vid. *Synodus.*
- Conchula bematæ.*
- Supremi bematæ pars, 8. 6. 9. vol. 3. p. 216.
- Concionari.*
- Officium *concionandi* episcoporum proprium, 2. 3. 4. vol. 1. p. 86. Et 14. 4. 2. vol. 6. p. 108.
- Nullus episcopus Romæ *concionatur* per annos quingentos, 2. 3. 4. vol. 1. p. 88. Et 14. 4. 3. vol. 6. p. 117.
- Presbyteris in ecclesia Africana non permissum *concionari* præsentem episcopo ad ætatem usque Augustini, 2. 3. 4. vol. 1. p. 88.
- Presbyteris *concionari* veritum Alexandriæ ab eo tempore, quo Arius ecclesiam turbare cepit, 2. 3. 4. vol. 1. p. 88. Et 14. 4. 3. vol. 6. p. 118.
- Diaconis, permittente episcopo, *concionari* licitum, 2. 20. II. vol. 1. p. 313. Et 14. 4. 2. vol. 6. p. 108.
- An laici veniam *concionandi* vquam habuerint, 14. 4. 4. vol. 6. p. 120.
- Mulieribus numquam permissum *concionari*, 14. 4. 5. vol. 6. p. 123.
- Regulæ de *concionibus* ad ædificationem habendis, 6. 3. 7. vol. 2. p. 357. Et 14. 4. 19. vol. 6. p. 164 seqq.
- Conciones* vtpurimum a stantibus habitæ, 14. 4. 24. vol. 6. p. 178.
- Acclamations *concionantibus* factæ plaususque dati in ecclesia, 14. 4. 27. vol. 6. p. 187.
- Concionari per spiritum*, quid sit, 14. 4. 12. vol. 6. p. 148. Vid. *Sermo.*
- Concubinatus.*
- Damnatus, 16. II. 5. vol. 7. p. 426.
- Quo sensu permissus, II. 5. II. vol. 4. p. 233. Et 16. II. 5. vol. 7. p. 430.
- Qui *concubinam* duxissent, non ordinati, 4. 4. 7. vol. 2. p. 152.
- Condire.*
- Mortuorum corpora aromatibus *contita*, 23. 2. 5. vol. 10. p. 32. Et 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.
- Confectores.*
- Nomen ignominiosum, christianis datum a gentilibus, 1. 2. 9. vol. 1. p. 24.
- Confessio, Confessor.*
- Ecclesia, nomen a *confessore* quodam indepta, 8. 1. 8. vol. 3. p. 126.
- Peccatorum *confessio* quatenus requisita in baptismo, II. 7. 14. vol. 4. p. 285.

Auricularis *confessio* non imposita, 15. 8. 6. vol. 6. p. 536. Et 18. 3. 2. vol. 8. p. 130.

Priuata *confessio* requisita in quibusdam casibus, 18. 3. 5 seq. vol. 8. p. 144 seqq.

Confessio in precibus matutinis, 14. 1. 1. vol. 6. p. 2.

Psalmus *confessionis*, 13. 10. 13. vol. 5. p. 334.

Confirmatio.

Haud peculiare sacramentum a baptismo distinctum, 12. 1. 4. vol. 4. p. 350.

Quid de necessitate eius senserint veteres, 12. 3. 7. vol. 4. p. 379.

Ab episcopis peragenda, 9. 6. 13 & 22. vol. 3. p. 549. Et 12. 2. 1. vol. 4. p. 356.

A presbyteris in quibusdam casibus ministrata, 12. 2. 2. vol. 4. p. 358.

Statim data post baptismum, 12. 1. 1. vol. 4. p. 344.

Et quidem infantibus non minus quam adultis, ibid. p. 347.

Modus administrandi *confirmationem*, 12. 3. 1. vol. 4. p. 368.

Coniugium.

Homines in *coniugio* viuentes monachi fieri prohibiti, sine mutua vtriusque partis consensione, 7. 3. 3. vol. 3. p. 45.

Ad pœnitentiam non admissi, nisi ex vtriusque partis consensu, 18. 2. 7. vol. 8. p. 125.

Coniugium tamquam illicitum damnatum ab hæreticis, 22. 1. 5 seqq.

vol. 9. p. 294 seqq. Vid. *Matrimonium*.

Consanguinitas.

Inter personas in prohibitis gradibus *consanguinitatis* non permixta nuptiæ, 22. 2. 3. vol. 9. p. 290. Vid. *Incestus*.

Consecratio.

Aque *consecratio* in baptismo facta per preces, 11. 10. 1. vol. 4. p. 314.

Eucharistiæ *consecratio* per preces, 15. 3. 12. vol. 6. p. 319.

Virginum *consecratio*, 7. 4. 6. vol. 3. p. 102.

Ministrorum ecclesiæ *consecratio*, Vid. *Ordinatio*.

Ecclesiarum *consecratio*, Vid. *Ecclesiæ*.

Consistentes.

Quartus ordo penitentium, 8. 5. 5. vol. 3. p. 195. Et 18. 1. 6. vol. 8. p. 115.

Consistorium.

Senatus ecclesiasticus, 2. 19. 8 & 11. vol. 1. p. 276. 279.

Consobrini.

Nuptiæ eorum permixtæ, 16. 11. 4. vol. 7. p. 423. Et 22. 2. 3. vol. 9. p. 292.

Constantinus magnus.

Quomodo dicatur ortus in Britannia, 20. 1. 4. vol. 9. p. 9.

Eius magnificentia in ædificandis ecclesiis, 8. 2. 3. vol. 3. p. 163.

- Consuetudo.*
Ecclesie *consuetudines* ab omnibus recipiendæ, 16. I. 6 & 12. vol. 7. p. 26 & 45.
- Contentio.*
Vt inferior quidam homicidii gradus punita, 16. 10. 17. vol. 7. p. 412.
- Contententes.*
Nomen monachorum, 7. 2. 14. vol. 3. p. 38.
- Controuersia.*
Prudentia & probitas antistitum veterum in componendis minus necessariis *controuersis* in ecclesia, 6. 3. 9. vol. 2. p. 367.
- Conuenticula.*
Nomen antiquum ecclesiarum siue remploium, 8. I. 7. vol. 3. p. 123.
- Conuentus.*
Ecclesiastici *conuentus* ante lucem habiti, 13. 10. 11. vol. 5. p. 329. 330. Ipsis persecutionis temporibus magno cum zelo frequentati, 20. 2. 8. vol. 9. p. 43.
- Conuersatio.*
Quomodo clerici in priuata *conuersatione* cum aliis se gesserint, 6. 3. 8. vol. 2. p. 360. Et 6. 4. 14. vol. 2. p. 4 I.
- Conuiuia.*
Ad celebrationem eucharistie habita, 15. 7. 6 - 8. vol. 6. p. 504. seqq. Cur interdicta, 8. 10. I. vol. 3. p. 337. Et 15. 7. 9. vol. 6. p. 516.
Ad sepulchra martyrum celebrata, 23. 3. 16 & 17. vol. 10. p. 68. 69.
- Quomodo in abusum abrepta,* 20. 7. 10. vol. 9. p. 147.
In anniuersariis consecrationum ecclesiarum diebus, 8. 9. 14. vol. 3. p. 335. Et 20. 8. I. vol. 9. p. 163.
- Conuocatio nocturna.*
Preces non vespertinæ, sed matutinæ, 13. 9. 7. vol. 5. p. 300.
- Copiate.*
Ministri ecclesie, curam funerum gerentes, 3. 8. 1. vol. 2. p. 42. Et 23. 3. 7. vol. 10. p. 53.
- Corbona.*
Gazophylacium ecclesie, 5. 4. 2. vol. 2. p. 263.
- Cor-episcopi.*
Nomen archidiaconi, 2. 21. 10. vol. I p. 357.
- Corneliani.*
Orthodoxi sic vocati a Nouatianis hæreticis, 1. 2. 13. vol. 1. p. 26.
- Corona.*
Clericalis, 6. 4. 17. vol. 2. p. 416.
Funeralis, non vilitata inter christianos, 23. 3. 9. vol. 10. p. 58.
Nuptialis, 22. 4. 6. vol. 9. p. 343.
Presbyterii, 2. 19. 6. vol. 1. p. 272.
Sacerdotalis, 2. 9. 4. vol. 1. p. 136.
Virginum, 7. 4. 6. vol. 3. p. 104.
Formula salutandi episcopos *per coronam*, 2. 9. 4. vol. 1. p. 136.
Coronæ oblationum, 15. 2. 6. vol. 6. p. 271.
- Coronati.*
Sic clerici vocati, 3. 11. 4. vol. 2. p. 62.

Ethnici idololatræ *coronati* quomodo puniti, 16. 4. 8. vol. 7. p. 206.
Certi dies festi vocati *dies coronati*, 8. 5. 2. vol. 3. p. 190.

Corpus.

Membra *corporis* non prætruncanda, 4. 3. 9. vol. 2. p. 131. Et 16. 10. 7. vol. 7. p. 400.

Pœna *corporalis* inferioribus clericis & monachis loco excommunicationis inflicta, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64. Et 16. 3. 11. vol. 7. p. 168. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Corruptio.

Quomodo iudicium *corruptio* punita, 16. 12. 10. vol. 7. p. 476.

Creatura.

Nulla religiosa adoratio *rei create* olim exhibita, 13. 3. 1. vol. 5. p. 68.
Iurare per *res creatas* illicitum, 16. 7. 6. vol. 7. p. 361. Et 6. 2. 10. vol. 2. p. 332.

Crimen.

Quomodo distinguatur a peccato ab Augustino, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 16. 3. 14. vol. 7. p. 174.

Quenam *crimina* deiectione de honoris gradu in clericis punita sint, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Error de numero grandium *criminum* notatus, 16. 4. 1. vol. 7. p. 193.

Grandia *crimina* quænam? ibid. p. 194. 195.

Criminales causæ.

In *caussis criminalibus* clerici iudicare vetiti, 2. 7. 4. vol. 1. p. 128. Et 17. 5. 34. vol. 8. p. 98.

Graviores *caussæ criminales* clericorum ad magistratum civilem delatæ, 5. 2. 12. vol. 2. p. 223.

Crinis vid. *Capillus*.

Criniti fratres.

Monachi longam comam alentes reprehensi, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.

Cruæ.

Signum *crucis* in admissione catechumenorum adhibutum, 10. 1. 3. vol. 4. p. 6

Et in ritibus baptismi sæpius, 11. 9. 4. vol. 4. p. 303 seqq.

In consecratione eucharistice, 15. 3. 7. vol. 6. p. 309.

In ordinatione presbyterorum, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290. Et 4. 6. 12. vol. 2. p. 186.

Manus in cælum sublata in forma *crucis*, 13. 8. 10. vol. 5. p. 267.

Cruces lignæ a monachis superstitiosis in humeris portatæ, 7. 3. 6. vol. 3. p. 53.

Quo tempore effigies *crucis* super altare posita fuerit, 8. 6. 20. vol. 3. p. 236.

Cryptæ & Catacumbæ.

Loca sepulturarum, 23. 1. 1. vol. 10. p. 2 & 8.

Cubicula.

Cellule, meditationi, lectioni & orationi accommodatæ in ecclesiis, 8. 5. 8. vol. 3. p. 201.

Cuculli.

Genus vestimenti monachorum, 7. 3. 6. vol. 3. p. 52.

Cucu-

- Cucumellum.*
Lagena argentea, 8. 6. 21. vol. 3. p. 242.
- Culdæi.*
Monachi sic vocitati, 7. 3. 14. vol. 3. p. 70.
- Cultus religiosus.*
Nulli rei creatæ exhibendus, 13. 3. 1. vol. 5. p. 68. Vid. *Angelus, Imagago, Martyr, Reliquiæ &c.*
Nec hostiæ in eucharistia, 15. 5. 5. vol. 6. p. 468.
Quotidianus *cultus* in ecclesia a laicis pariter & clericis frequentatus, 13. 10. 15. vol. 5. p. 337. Et 17. 5. 10. vol. 8. p. 69. Et 6. 3. 6. vol. 2. p. 356.
Lingua vulgari populo cognita peractus, 13. 4. 1. vol. 5. p. 84.
- Curat. r.*
Clericis *curatores* fieri haud permissum, 6. 4. 10. vol. 2. p. 402.
- Curia.*
Curie trali quenam pœna fuerit, 17. 2. 8. vol. 8. p. 19.
- Curiales.*
Non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 147.
Non licuit eis fieri monachis, 7. 3. 1. vol. 3. p. 41.
Officia *curialia* non imposita clericis, 5. 3. 14. vol. 2. p. 253.
- Cursures.*
Nuntii ecclesiæ ita dicti, 8. 7. 15. vol. 3. p. 281.
- Cursus.*
Cursus ecclesiasticus, forma diuini cultus, 13. 1. 7. vol. 5. p. 15.
- Cursus publicus*, 5. 3. 10. vol. 2. p. 247.
Equi cursuales, *ibid.*
- Custos.*
Archiuorum, 3. 13. 3. vol. 2. p. 73.
Ecclesiæ *custodes*, 3. 13. 2. vol. 2. p. 72.
Custodes locorum sanctorum, *ibid.*
- Cyclus.*
Computatio paschalis, 20. 5. 4. vol. 9. p. 99 seqq.
- Cyprus.*
Antiqua illius libertas & independentia, 2. 18. 2. vol. 1. p. 262.
- D.
- Dæmones.*
Cur vocentur alumni, 3. 4. 3. vol. 2. p. 23.
Dæmoniaci vid. *Energumeni.*
Δαιμονίζουσιν.
A malis spiritibus agitati, 3. 4. 6. vol. 2. p. 26.
- Dalmatica.*
Certus vestitus clericorum, 6. 4. 20. vol. 2. p. 412. Et 13. 8. 2. vol. 5. p. 253.
- Debitores.*
Tempore paschali cum aliorum criminum reis dimissi ex carcere, 21. 1. 28. vol. 9. p. 232.
Publicis *debitoribus* beneficium asyli in ecclesia negatum, 8. 11. 4. vol. 3. p. 359.
Recusatio solutionis *debitorum* quam censuram commeterit, 16. 12. 6. vol. 7. p. 421.

Decani.

Antistites monachorum sic dicti,
7. 3. II. vol. 3. p. 63.

Et copiatæ siue fossarii, 3. 8. 3 vol.
2. p. 44.

Corpus *decanorum*, administri mi-
litares, 3. 8. 3. vol. 2. p. 45.

Decani palatii, ibid.

Decani in ecclesiis cathedralibus
Angliæ, 2. 19. 18. vol. 1. p. 293.

Decanica.

Carceres ecclesiæ, in quibus deten-
ti rei clerici, 8. 7. 9. vol. 3 p. 264.

Decimæ.

Antiquitus inre diuino deberi cre-
ditæ, 5. 5. 1. vol. 2. p. 283.

Cur primis temporibus non fuerint
exactæ, 5. 5. 2. vol. 2. p. 284.

Quo primum tempore in ecclesia
constitutæ, 5. 5. 3. vol. 2. p. 285.

Decimæ, tributum imperatori dari
solutum, 5. 5. 3. vol. 2. p. 286.

Decius imperator.

Antichristi metator dictus, 5. 3. 7.
vol. 2. p. 244.

Decumani.

Publicari, tributum decimarum
colligentes, 5. 5. 3. vol. 2. p. 286.

Decuriones.

Communis concilii membra ordi-
nari vetitum, 4. 4. 4. vol. 2. p. 148.

Dedicatio.

Ecclesiarum *dedicatio*, 8. 9. 2. vol.
3. p. 317. Et 20. 8. 1. vol. 9. p. 167.

Vid. *Ecclesia*.

Bingh. O. E. Vol. X.

Deductio.

Nouæ nuptæ in domum viri *dedu-
ctio*, quatenus necessaria fuerit
in quibusdam casibus legis, 22.
4. 7. vol. 9. p. 345.

Defensores.

Iurisconfulti, quorum exactio &
concussio sub censuram vocata,
16. 12. 12. vol. 7. p. 479.

Defensores pauperum, 3. II. 2. vol.
2. p. 59.

Defensores ecclesiæ, 3. II. 3. vol. 2.
p. 59.

Vtrum clerici fuerint an laici, 3. II.
4. vol. 2. p. 61.

Eorum officia, 3. II. 3. vol. 2. p. 60.

Matrimonia interdum facta coram
defensoribus, 22. 3. 10. vol. 9. p. 328.

Defuncti vid. *Mortui*.

Degradatio.

Clericis interdum vna cum excom-
municatione inflicta, 6. 1. 2. vol.
p. 31. Et 17. 1. 3. vol. 8. p. 5. Et
17. 2. 6. vol. 8. p. 17.

Interdum ex parte tantum de vno
ordine ad alium, 17. 4. 2. vol. 8.
p. 39.

Ob quænam crimina plenaria de-
iectio de honoris gradu inflicta,
6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 17. 2. 3.
vol. 8. p. 12. Et 17. 5. 3. vol. 8.
p. 54.

Clerici penitus deiecti, raro per pœ-
nitentiam restituti in suos ordi-
nes, 17. 2. 4. vol. 8. p. 14. Et 17.
5. 4. vol. 8. p. 62.

S

De la-

Delator.

Christiani christianorum *delatores*
tempore persecutionis tractati
vt homicide, 16. 10. 10. vol. 7.
p. 405.

Denarismus.

Tributum ita vocatum, 5. 3. 11. vol.
2. p. 249.

Denarius.

Oblatio *denarii* in eucharistia quo
tempore introducta, 12. 2. 5. vol.
6. p. 269.

Dendrophori.

Genus quoddam incantatorum gen-
tilium, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Deo gratias.

Ad nominationem prophetæ vel
epistolæ in ecclesia populus qui-
busdam in locis dicere solitus
Deo gratias, 14. 3. 9. vol. 6. p. 79.
Depositio vid. *Degradatio*.

Depositum.

Fraus in negatione *depositi* punita,
16. 12. 16. vol. 7. p. 489.

Deprecatio.

Episcopi iure præditi *deprecandi*
pro reis apud magistratum ciui-
lem, 2. 8. 1. vol. 1. p. 129.

Facta etiam a magistratu ciuili a-
pud episcopum, 18. 4. 10. vol.
8. p. 179.

A monachis quoque, 7. 3. 11. vol.
3. p. 88.

Et a martyribus, 18. 4. 10. vol. 8. p. 179.

Descriptio.

Animarum *descriptio*, genus tribu-
ti, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Descriptio lucratiuorum, 5. 3. 11.
vol. 2. p. 249.

Desertor.

Qui vitam clericalem *deserent*,
quomodo puniti, 3. 1. 5. vol. 2.
p. 9. Et 5. 4. 12. vol. 2. p. 276.
Et 6. 4. 1. vol. 2. p. 381.

Religionis *desertor* vid. *Apostata*.

Desperati.

Christiani per contumeliam sic vo-
cati a gentilibus, 1. 2. 9. vol. 1.
p. 24.

Detractio vid. *Obirectatio*.

Δεξαίμεν.

Fons sacer ita dictus, 8. 7. 4. vol. 3.
p. 258.

Dextra.

Iunctio *dextrarum*, cærimonia in
sponsalibus & nuptiis vsitata, 22.
3. 6. vol. 9. p. 32. Et 22. 4. 4. vol.
9. p. 341.

Diaconi.

Semper pro vno ex tribus sacris
ordinibus ecclesiæ habiti, 2. 20.
1. vol. 1. p. 296.

Quo sensu sacerdotes vocentur ab
Optato, ibid. Et 2. 19. 15. vol. 1.
p. 285.

Communiter distincti a sacerdoti-
bus & presbyteris nomine *ὑπη-
ρευτων* ministrorum & leuitarum,
2. 20. 2. vol. 1. p. 299.

Formula ordinandi diaconos, 2. 20.
3. vol. 1. p. 300.

Diaconorum officium, vasorum al-
taris

- raris curam gerere, 2. 20. 4. vol. I. p. 301.
 Recipere dona populi eaque offerre sacerdoti, ac nomina offerentium recitare, ibid. p. 302. Et 15. 2. 4. vol. 6. p. 260.
 Euangelium in quibusdam ecclesiis legere, 2. 20. 6. vol. 1. p. 303. Et 14. 3. 4. vol. 6. p. 73.
 Consecrata panis & vini elementa populo porrigere in eucharistia, 2. 20. 7. vol. 1. p. 304.
 Non autem ea consecrare super altari, 2. 20. 8. vol. 1. p. 306.
 In quibusdam locis baptizare, 2. 20. 9. vol. 1. p. 309.
 Plebem ad preces adhortari eamque in sollempnibus officiis dirigere, 2. 20. 10. vol. 1. p. 310. Et 15. 1. 2 & 3. vol. 6. p. 236 seqq. Et 15. 3. 5. & 31. vol. 6. p. 305. 363. Et 15. 6. 1. vol. 6. p. 492.
 Populum dimittere cum sollempni verborum formula, *Exite in pace*, 15. 6. 4. vol. 6. p. 494.
 Absentibus presbyteris concionari, 2. 20. 11. vol. 1. p. 313. Et 14. 4. 1 & 2. vol. 6. p. 105 seqq.
 Penitentes, urgente extrema necessitate, in gremium ecclesie recipere & in extraordinariis quibusdam casibus inferiorum ordinum clericis officium ad tempus abrogare, 2. 20. 12. vol. 1. p. 315. Et 19. 3. 3. vol. 8. p. 232.
 In conciliis generalibus episcopis suis ministrare & interdum eos repræsentare, 2. 20. 13. vol. 1. p. 316.
 Et suffragia ferre, ibid.
 Tempore oblationis ianuas custodire, 2. 20. 15. vol. 1. p. 320.
 Decriminibus populi episcopo nuntiare, 2. 20. 17. vol. 1. p. 322.
Diaconi olim omnibus inferiorum ordinum ecclesie officiis perfuncti, 2. 20. 15. vol. 1. p. 319.
 Numerus septem *diaconorum* semper retentus in ecclesia Romana, 2. 20. 19. vol. 1. p. 323.
Diaconi potestate præditi reprehendendi atque corrigendi eos, qui in ecclesia inordinate se gerent, 2. 20. 14. vol. 1. p. 317.
Diaconi vocati episcoporum oculi, os, angeli, prophete, &c. 2. 20. 18. vol. 1. p. 322.
 Episcoporum subeleemosynarii, 2. 20. 16. vol. 1. p. 320.
 Non ordinandi infra vicesimum quintum ætatis annum, 2. 20. 22. vol. 1. p. 325.
 Confidere præsentem presbytero aliquo *diaconis* non permissum, 2. 20. 21. vol. 1. p. 326.
Diaconicum.
 Diaconicum bematis, 8. 6. 22. vol. 3. p. 249.
 Diaconicum magnum, 8. 7. 7. vol. 3. p. 161.
Diaconissa.
 Quibus nominibus olim appellatae, 2. 22. 1. vol. 1. p. 341.
 E viduis vel virginibus ecclesie eligenda.

- ligendæ erant, 2. 22. 2. vol. 1. p. 342.
- Non ante sexagesimum ætatis annum ordinandæ, 2. 22. 4. vol. 1. p. 344.
- Vnius tantum viri vxores fuisse eas oportebat, 2. 22. 5. vol. 1. p. 345.
- Quibus ritibus ordinatæ fuerint, 2. 22. 6. vol. 1. p. 346.
- Non ad vllam sacerdotii functionem consecratæ, 2. 22. 7. vol. 1. p. 350. Et II. 4. 1. vol. 4. p. 183. Et 14. 4. 5. vol. 6. p. 123.
- Officia *diaconissarum*, baptismo feminarum adfistere, 2. 22. 8. vol. 1. p. 352.
- Catechumenas priuatim instituere, 2. 22. 9. vol. 1. p. 353.
- Feminas ægrotas & adfictas visitare iisque ministrare, 2. 22. 10. vol. 1. p. 353.
- Martyribus & confessoribus in custodia ministrare, 2. 22. 11. vol. 1. p. 354.
- Ad introitum feminarum in ecclesiam exspectare, 2. 22. 12. vol. 1. p. 355.
- Viduis præsidere, 2. 22. 13. vol. 1. p. 356.
- Quamdiu earum ordo in ecclesia durauerit, 2. 22. 14. vol. 1. p. 356.
- Diaconissa* etiam pro vxore diaconi sumta, 2. 22. 15. vol. 1. p. 358.
- Diapsalma.*
- Extrema versuum psalmodum a populo cantata, vel clausule psal-
- mis apponi solitæ, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.
- Didumarit.*
- Officiales Apollinis Didumæi, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.
- Dies dominica.*
- Illius origo, 20. 2. 1. vol. 9. p. 13.
- Frequentatio theatri aliorumque ludorum & delectamentorum in *die dominica* quomodo punita, 16. 8. 4. vol. 7. p. 377.
- Omnes orationes forenses prohibita & dilata hoc die, exceptis iis, quæ absolute essent necessitatis vel magnæ caritatis, 20. 2. 2. vol. 9. p. 18.
- Ieiunium *diei dominice* sub pena excommunicationis prohibitum, 16. 8. 3. vol. 7. p. 375. Et 20. 2. 5. vol. 9. p. 36.
- Inflexio genuum hoc die non vsita, 13. 8. 3. vol. 5. p. 253 seq. Et 20. 2. 6. vol. 9. p. 41.
- Magna cura & studium a priscis christianis in religiosa *diei dominice* obseruatione positum, 20. 2. 7. vol. 9. p. 42.
- Fuga religiosorum conuentuum *die dominica* quomodo per leges ecclesiæ punita, 16. 8. 1. vol. 7. p. 373. Et 20. 2. 12. vol. 9. p. 48.
- Digami.*
- Ab ordinatione exclusi, 4. 5. 1. vol. 2. p. 153.
- Quinam *digami* a sacræ eucharistiæ usu

- vsu exclusi fuerint, 15. 4. 18. vol. 6. p. 423.
- Dimissoriae epistola.*
- Ab episcopis datæ clericis, ex diœcesi sua in aliam commigrantibus, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106. Et 6. 4. 4. vol. 2. p. 387.
- Nulli clerico sine illis commigrare in aliam diœcesin permissum, ibid. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.
- A chorepiscopis dari solitæ, 2. 14. 8. vol. 1. p. 196.
- Dinothus.*
- Abbas Banchoriensis, strenuus libertatis ecclesiarum Britannicarum aduersus Augustinum monachum defensor, 2. 18. 2. vol. 1. p. 263. Et 9. 1. II. vol. 3. p. 398. 399.
- Diœcesis.*
- Tredecim *diœceses* imperii Romani recensitæ, 9. 1. 5. vol. 3. p. 374.
- Diœcesis* sumra pro tractu terræ, patriarchali potestati subiacente, 9. 1. 12. vol. 3. p. 406.
- Maiores *diœceses* in concilio Arelatensi explanatæ, ibid. p. 405.
- Quo tempore nomen *diœcesis* primum pro episcopali sede adhiberi cœptum sit, 9. 2. 2. vol. 3. p. 410.
- Diœceses* olim vocatæ parœciæ, 9. 2. 1. vol. 3. p. 408.
- Limitibus ciuitatis alicuius Romanæ conformatæ, 9. 2. 3. vol. 3. p. 414.
- Non generatim ita amplæ inter nationes, primis temporibus ad religionem christianam perductas, quemadmodum inter nationes medio ecclesiæ æuo conuersas, 9. 2. 4. vol. 3. p. 414.
- Diœceses* amplæ diuidendæ, 9. 6. 16. vol. 3. p. 547.
- Non diuidendæ sine venia primatis, 17. 5. 37. vol. 8. p. 101.
- Augustini *diœcesis* quam late patuerit, 9. 2. 5. vol. 3. p. 416.
- Theodoretici *diœcesis* quot habuerit parœcias, 9. 2. 14. vol. 3. p. 452.
- Diuersæ ciuitates in vna eademque *diœcesi*, 9. 4. 1. vol. 3. p. 492.
- Quot *diœceses* fuerint in Asia minore, 9. 3. 1. vol. 3. p. 468.
- Quot in Italia, 9. 5. 1. vol. 3. p. 504.
- In Italia exiguarum urbium moenibus terminatæ, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 608.
- Basilii *diœcesis* quot chorepiscopos habuerit, 9. 3. 2. vol. 3. p. 470.
- Quo sensu vniuersus orbis vna tantum *diœcesis* dicatur, 2. 5. 2. vol. 1. p. 113.
- Nulli clerico ex *diœcesi* alia in aliam commigrare permissum sine episcopi sui venia, 6. 4. 4. vol. 2. p. 387. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.
- Nulli clerico in duabus *diœcesibus* beneficia percipere licitum, 6. 4. 8. vol. 2. p. 398.
- Diœceses* episcopales ex antiquis canonibus demonstratæ, 9. 6. 21. vol. 3. p. 563.

Ecclesia *diœcesana* distincta ab ecclesia matrice, 8. 1. 12. vol. 3. p. 137.

Accepta pro ecclesia parochiali, 9. 8. 1. vol. 3. p. 593.

Diptycha.

Libri siue tabule sacræ, 15. 3. 18. vol. 6. p. 347. Et 16. 3. 12. vol. 7. p. 170.

Lecta de ambone ecclesiæ, 8. 5. 4. vol. 3. p. 193.

Expungere alicuius nomen de *diptychis* idem atque excommunicare aliquem post mortem, 16. 5. 12. vol. 7. p. 171.

Nomen alicuius *diptychis* denuo inscribere, idem atque absolueri, 19. 2. 11. vol. 8. p. 228.

Disciplina ecclesiastica.

Quo potissimum spectet, 16. 1. 1. vol. 7. p. 1.

Potestas mere spiritualis, 16. 2. 3. vol. 7. p. 63.

Interdum adiuta a potestate seculari, ibid. Et 17. 2. 7. vol. 8. p. 18. Et 2. 4. 4. vol. 1. p. 104.

Numquam ad sumendum de aliquo supplicium adhibita, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70. Et 2. 4. 4. vol. 1. p. 106.

Nec ad exuendum aliquem naturalibus suis vel ciuilibus iuribus, multo minus ad magistratum potestate sua & debita ei fidelitate priuandum, 16. 2. 5. vol. 7. p. 78.

In quo constitit, 16. 2. 6 & 7 seqq. vol. 1. p. 80 seqq.

Censuræ ecclesiasticæ in clericos quam vltos alios seueriores, 6. 2. 2. vol. 2. p. 311.

Pœna corporalis pars *discipline* in inferiores clericos & minores ætate, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64 seqq. Et 16. 3. 11. vol. 7. p. 168. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Clericorum *disciplina* quomodo discrepat a *disciplina* laicorum, 17. 1. 1. vol. 8. p. 1 seqq.

Præcipue administrata ab episcopis, 19. 3. 1. vol. 8. p. 230.

Episcopi ob neglectum *discipline* deponendi, 17. 5. 36. vol. 8. p. 101.

Vid. *Excommunicatio*, *Anathema*, *Communio laica* & *Communio peregrina*.

Discipuli.

Sic christiani primum vocati, 1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Disputatio.

Nomen sermonis ecclesiastici, 14. 4. 1. vol. 6. p. 105.

Diuales lex & Constitutiones diuales.

Edicta & constitutiones imperatorum ita vocatae, 8. 1. 3. vol. 3. p. 106.

Diuerforium.

Clericis caupones & *diuerforia* publica præter necessitatem ingredi haud permissum, 17. 5. 30. vol. 8. p. 95.

Diuisio mensuræ.

Portio reddituum ecclesiasticorum,
inter clericos singulis mensibus
diuidi solita, 5. 4. 3. vol. 2. p. 264

Diuortium.

In casu fornicationis licitum, 22. 5.
I. vol. 9. p. 349. seq.

Ob alia etiam crimina permissum
per legem ciuilem, 22. 5. 3. vol.
9. p. 356.

Num quis post legitimum diuorti-
um aliam sibi iungere poterit
matrimonio, 22. 2. 12. vol. 9. p. 301.

Qui repudiatas duxissent, eos ordi-
nari haud permissum, 4. 4. 7.
vol. 2. p. 152.

Nec eos, qui vxores suas repudi-
assent, 4. 5. 4. vol. 2. p. 156.

Doctor.

Doctor audientium, nomen cate-
chistarum, 3. 10. 2. vol. 2. p. 53.

Doctores ecclesiastici, sic catechiste
in scholis catecheticis Alexan-
driæ vocati, 14. 4. 4. vol. 6.
p. 120.

Dogma.

Vetustum nomen religionis christi-
anæ, 1. 1. 9. vol. 1. p. 12.

Hinc christiani olim vocati *dogma-
tici*, ibid. p. 13.

Δολομέτραι.

Mensores fraudulentæ censura adfe-
cti, 16. 12. 17. vol. 7. p. 495.

Dolus malus.

Certum rapinæ genus sic vocita-
tum, 16. 12. 14. vol. 7. p. 482.

*Dominica noua & Dominica
in albis.*

Nomen dominicæ pascha proxime
insequentis, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118.

Dominicum.

Varicæ huius vocabuli significatio-
nes, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113 seq.

Domnus.

Episcopus Antiochiæ iniuste eie-
ctus, 6. 4. 3. vol. 2. p. 387.

Domus.

Nomen ecclesiæ, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113.

Domus columbæ.

Nomen ecclesiæ, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113.

Domus diuina.

Palatium imperatoris sic vocatum,
5. 3. 9. vol. 2. p. 246.

Domus synaxeos.

Aliud nomen ecclesiæ, 8. 1. 11. vol.
3. p. 136.

Donaria.

Ornamenta ecclesiæ, 8. 8. 1. vol. 3.
p. 289.

Donatistæ.

Nonnulli eorum episcopi eucharis-
tiam canibus proiciunt & a ca-
nibus laniantur, 8. 10. 2. vol. 3.
p. 340.

Donatus.

Quomodo peregrinantes interro-
gare solitus sit, 1. 1. 6. vol. 1. p. 9.

Δῶρον.

Nomen baptismi, 11. 1. 10. vol. 4. p. 150.

Dos.

Instrumenta *dotalia* quatenus ne-
cessa.

- cessaria fuerint ad legitimum coniugium, 22. 3. 7 & 9. vol. 9. p. 322. Et II. 5. II. vol. 4. p. 234.
- Nulla ecclesia constituenda vel consecranda, nisi ante *dotata*, 8. 9. II. vol. 3. p. 332.
- Dofitbeani.*
- Eorum superstitiosa obseruatio fabricati, 20 2. 3. vol. 9 p. 26. 29.
- Doxologie.*
- Certi hymni sic vocati, 14. 2. 1. vol. 6. p. 29.
- Ad totam sacrosanctam trinitatem directæ, 13. 2. 1. vol. 5. p. 32. Et 15. 3. 25. vol. 6. p. 357.
- Doxologia maior*, Gloria in excelsis Deo &c. 14. 2. 2. vol. 6. p. 35.
- Doxologia minor*, Gloria patri & filio & spiritui sancto, 14. 2. 1. vol. 6. p. 29.
- Dromica.*
- Forma quarundam ecclesiarum *dromica*, 8. 3. 1. vol. 3. p. 172.
- Drungus.*
- Per *drungos* rei nonnumquam liberati, 7. 3. 21. vol. 3. p. 89.
- Ducenarii.*
- Ciuiles quidam ministri apud Romanos, 6. 4. 9. vol. 2. p. 402.
- Dulia.*
- Distinctio inter latriam, *duliam* & hyperduliam veteribus incognita, 13. 2. 3. vol. 5. p. 58.
- Duumuiratus.*
- Præcipuus magistratus ciuitatis, non gerendus a christianis ob idololatriæ administrationem, 16. 4. 9. vol. 7 p. 208.
- Δυναμεις.*
- Ὅση δύναμεις, quid sibi hæc phrasis velit, explicatur, 6. 3. 5. vol. 2. p. 354. 355. Et 13. 5. 5. vol. 5. p. 131.
- E.**
- Ebrietas.*
- Crimen, ob quod clerici de gradu deiciendi, 6. 2. 5. vol. 2. p. 316. Et laici excommunicandi, 16. II. 13. vol. 7. p. 454.
- Ecclesia.*
- Quomodo eius vnitas sit custodita, 16. I. 8. vol. 7. p. 37.
- Eius consuetudines obseruandæ, 16. I. 12. vol. 7. p. 45.
- Ecclesia pro Templo.*
- Huius appellationis ratio explicata, 8. I. 1. vol. 3. p. 112.
- Varia ecclesiarum nomina, 8. I. 2. II. vol. 3. p. 113--137.
- Origo earum a tempore apostolorum arcessita, 8. I. 13. vol. 3. p. 141.
- Quadraginta *ecclesie* Romæ ante postremam persecutionem, 8. I. 17. vol. 3. p. 193.
- Differentia inter *ecclesias* primorum seculorum & *ecclesias* sequentium temporum, 8. 2. I. vol. 3. p. 159.
- Ecclesia* matrix & *ecclesia* diocæsana quomodo distinguendæ, 8. I. 12. vol. 3. p. 137.

- Gentilium templa in *ecclesias* christianas conuersa, 8. 2. 4. vol. 3. p. 164 seqq.
- Romanæ basilicæ in *ecclesias* conuersæ, 8. 1. 5. vol. 3. p. 120 & 171.
- Constantini munificentia in ædificandis *ecclesiis*, 8. 2. 3. vol. 5. p. 163.
- Narratio de *ecclesia* Iustiniani, dicta *Sancta Sophia*, 8. 2. 3. vol. 3. p. 163 seqq. Et 8. 3. 1. vol. 3. p. 172.
- Omnes *ecclesia* in Anglia ex ligno factæ, vsque dum ædificaretur Candida Casa de lapide, 8. 2. 1. vol. 3. p. 160.
- Non questus causa ædificandæ *ecclesie*, 9. 8. 6. vol. 3. p. 603.
- Diuersæ *ecclesiarum* formæ descriptæ, 8. 3. 1. vol. 3. p. 172.
- Diuersus aliarum ab aliis situs, 8. 3. 2. vol. 3. p. 175.
- In diuersas partes diuisæ, 8. 3. 3. vol. 3. p. 177.
- Loca virorum & mulierum vt plurimum alia ab aliis separata, 8. 5. 6 seq. vol. 3. p. 196 seq.
- Priuatæ in illis cellulæ, meditationi, lectioni & orationi adcommodatæ, 8. 5. 8. vol. 3. p. 201.
- Ecclesiarum ornamenta.*
- Variis donariis populi ornatæ *ecclesie*, dictis anathematis, 8. 8. 1. vol. 3. p. 287.
- Inauratum & musium opus in *ecclesiis* antiquis vsitatum, 8. 8. 5. vol. 3. p. 295.
- Sententiis, e scriptura sacra peti-
Bingh, O.E. Vol. X.
- tis & parietibus inscriptis, exornatæ, 8. 8. 3. vol. 3. p. 292.
- Nec non aliis inscriptionibus humanæ compositionis, 8. 8. 4. vol. 3. p. 293.
- Floribus etiam & frondibus, 8. 8. 12. vol. 3. p. 314.
- Non picturis aut imaginibus per tria priora sæcula, 8. 8. 6. vol. 3. p. 296.
- Quo tempore imagines regum atque episcoporum in ecclesiam inuectæ, 8. 8. 8. vol. 3. p. 305.
- Ecclesiarum consecratio.*
- Origo huius consuetudinis ex sæculo quarto arcessenda, 8. 9. 2. vol. 3. p. 317.
- Episcopus in qualibet diœcesi ordinarius huius consecrationis minister, 8. 9. 3. vol. 3. p. 322.
- Nullam ecclesiam sine episcopi permisso *adificari* licitum, 8. 9. 4. vol. 3. p. 323.
- Episcopis ad *consecrandam* aliquam *ecclesiam* episcopi Romani veniaminus opus, 8. 9. 7. vol. 3. p. 326.
- Ecclesie* semper Deo, non autem sanctis *dedicatæ*, etsi horum nominibus non numquam distinctæ, 8. 9. 8. vol. 3. p. 327.
- Nulla *ecclesia consecranda*, nisi ante dotata, 8. 9. 11. vol. 3. p. 332.
- Episcopis ne quidquam pro *consecratione ecclesiarum* deposcere licitum, 8. 9. 12. p. 3. p. 333.
- Consecrationes ecclesiarum* quouis die

- die indiscriminatim peractæ, 8. 9. 13. vol. 3. p. 334.
- Dies consecrationis ecclesiarum inter dies festos anniuersarios celebratus, 8. 9. 14. vol. 3. p. 334.
- Reuerentia in ecclesiis.*
- Reges coronam suam deponere soliti sub introitum in ecclesiam, 8. 5. 1. vol. 3. p. 189. Et 8. 10. 8. vol. 3. p. 345.
- Nulli cum armis ecclesia intrare permillum, 8. 11. 10. vol. 3. p. 368. Et 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
- Manus lauant, qui in ecclesiam ingrediebantur, 8. 10. 5. vol. 3. p. 242.
- Nonnulli exuebant calceos, 8. 10. 6. vol. 3. p. 342.
- Ad altare se incuruabant, 8. 10. 7. vol. 3. p. 343.
- Ianue ac columne ecclesie atque altaris in amoris ac reuerentie signum osculo exceptæ & amplexu circumplexæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
- Ad nullum unquam profanum usum adhibite, 8. 10. 1. vol. 3. p. 335.
- Conuiuia in ecclesiis interdicta, 8. 10. 1. vol. 3. p. 336. Et 8. 11. 12. vol. 3. p. 370.
- Quomodo a priuatis oratoriis fuerint distinctæ, 8. 1. 4. vol. 3. p. 120.
- Quomodo ab ædibus priuatis, 8. 10. 3. vol. 3. p. 340.
- Ecclesie ad meditationem & orationem priuatam adhibite, 8. 10. 10. vol. 3. p. 348.*
- Non hæreticis tradendæ, 8. 10. 4. vol. 3. p. 341.
- Tutissimus rerum alicuius pretii adseruandarum locus, 8. 10. 12. vol. 3. p. 350.
- Asyla, siue loca refugii factæ, 8. 11. 1. vol. 3. p. 353.
- Ecclesie notitia siue geographia vid. Notitia.*
- Status ecclesie statui impetii conformis, 9. 1. 2. vol. 3. p. 372.
- Prædia ecclesiastica a tributis non exempta, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.
- Isdem oneribus obnoxia, quibus ante donationem subiacerant, 5. 3. 5. vol. 2. p. 238.
- Ecclesie redditus vid. Reditus.*
- Ecclesie atria vid. Cimiteria, Sepulchra, Exsequia.*
- Populo non permillum sepelire in atrio ecclesie ad sæculum sextum, 23. 1. 7. vol. 10. p. 17.
- Ecclesiastici.*
- Quo sensu omnes christiani sic vocati sint, 1. 1. 8. vol. 1. p. 12.
- Causse ecclesiasticæ non deferendæ ad iudicia sæcularia, 5. 2. 5. vol. 2. p. 218.
- Quomodo ad conuentus ecclesiasticos ante usum campanarum vocati sint homines, 8. 7. 15. vol. 3. p. 280.
- Quatenus iudeis, hæreticis & ethnicis,

- cis, ad conuentus *ecclesiasticos*
 venire permissum, 8. 4. 4. vol.
 3. p. 187: Et 13. 1. 2. vol. 5. p. 2.
 seq. Vid. *Missæ catechumenorum*
 & *Sermo*.
Leges ecclesiasticae vid. *Canones*.
Ecclesie dicitur.
 Defensores ecclesie, 3. 5. II. vol. 2.
 p. 63.
Edita.
 Imperatorum *edita* vocata episto-
 læ sacræ; 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.
Effigies.
 Solidæ *effigies* siue statuæ in eccle-
 siis per plura sæcula non per-
 mittere, 8. 8. II. vol. 3. p. 311. Vid.
Imagines.
Ἐγγαστριμύθοι.
 Vates ex imo ventre per vmbilicum
 loquentes, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.
Ἐκατοντάρχειαι.
 Genus quoddam diuinorum, 16.
 5. 6. vol. 7. p. 258.
Ἐκατοσαί.
 Vsuræ, duodecim ex centenis per
 annum conficiens, 6. 2. 6. vol. 2.
 p. 320.
Ἐκδικοί & Ἐκκλησιέκδικοί.
 Defensores ecclesie, 3. 5. II. vol. 2.
 p. 63.
Ἐκκηρύττειν.
 Excommunicare, 16. 2. 8. vol. 7.
 p. 84.
Ἐκκλησία & Ἐκκλησιαστήριον.
 Quomodo vocabulum alterum ab
- altero differat, 8. 1. I. vol. 3. p.
 112.
Ἐκλεκτοί.
 Electi, sic vocati christiani, 1. 1. I.
 vol. 1. p. 1.
Ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι.
 Nomen antiquorum ascetarum, 7.
 I. 6. vol. 3. p. 12.
Ἐκτυπώματα.
 Certa quedam donaria in ecclesia
 sic vocitata, 8. 8. 2. vol. 3. p. 291.
Ἐλεεσαί.
 Hæretici, formam baptismi mu-
 tantes, II. 3. 6. vol. 4. p. 73.
Ἐλεεσι.
 Nomen, christianis datum in ge-
 nere, 1. 1. I. vol. 1. p. 1.
 Certus ordo catechumenorum sic
 appellatus, 10. 2. 5. vol. 4. p. 20.
Ἐλεεσιον.
 Clericorum *electio* variis modis fa-
 cta, 4. 1. 1. seq. vol. 2. p. 80 seqq.
 In episcopi *electione* populus æqua-
 lem cum clero inferiore habe-
 bat potestatem, 4. 2. 2. vol. 2. p.
 96.
 Populus nonnumquam ad vnum
 aliquem ex tribus, quem epi-
 scopi nominauerant, eligendum
 adstrictus, 4. 2. 17. vol. 2. p. 113.
 Legibus Iustiniani *electiores* opti-
 matibus confirmatæ, inferiore
 plebe prorsus exclusa, 4. 2. 18.
 vol. 2. p. 114.
 Imperatores interdum suam inter-
 pone-

- ponebant auctoritatem, vt tumultibus occurrerent, 4. 2. 16. vol. 2. p. 112.
- Quomodo & quando principes & patroni præcipuam *electionis* potestatem nacti sint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 115.
- Quid illi, qui episcopum *elegissent*, facere debuerint, 4. 3. 2. vol. 2. p. 119. Et 4. 3. 14. vol. 2. p. 142. *Eleemosyne.*
- Data pauperibus ante fores ecclesie, 13. 8. 14. vol. 5. p. 273. Vid. *Beneficentia.*
- Eleuatio.*
- Hostiæ in eucharistia *eleuatio*, quæ adorationis illius causa fit, per multa secula incognita in veteri ecclesia, 15. 5. 4. vol. 6. p. 451. *Ἐμβάτης.*
- Nomen fontis, in attio ecclesie positi, 8. 3. 6. vol. 3. p. 180. *Embolus.*
- Certus locus in templo Sophiano, 8. 5. 10. vol. 3. p. 206. *Ἐμιολία.*
- Vsuræ genus, damnatum, 6. 2. 6. vol. 2. p. 321. *Encania.*
- Dies consecrationis ecclesiarum inter dies festos anniuersarios celebrari solitus, 8. 9. 14. vol. 3. p. 334. Et 20. 8. 1. vol. 9. p. 163. *Emergumeni.*
- Homines a malo spiritu agitati, non ordinandi, 4. 4. 7. vol. 2. p. 152. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 59. Extrema necessitate urgente baptizandi, 11. 5. 3. vol. 4. p. 218. Et ad eucharistiam admittendi, 15. 4. 16. vol. 6. p. 420. Preces pro *emergumenis*, 14. 5. 7. vol. 6. p. 217. Eorum exorcismus & statio in ecclesia, 3. 4. 7. vol. 2. p. 27. Et 8. 4. 3. vol. 3. p. 185. *Ἐνθρονιστικὰ συλλαβαί.*
- Litteræ inthronificæ, 2. 11. 10. vol. 1. p. 170. Sermo inthronificus, *ibid.*
- Enthusiaste.*
- Vates, ex inhabitantis dæmonis impulsu vaticinantes, 16. 5. 4. vol. 7. p. 248. *Ἐορταὶ θεοσεπτά.*
- Dies coronati, quinam ita dicti sint, 8. 5. 1. vol. 3. p. 190. *Ἐπίκλησις & προσφώνησις.*
- Distincte precationis formulæ, 2. 20. 10. vol. 1. p. 312. *Ἐπίκλησις ἐπὶ ἐπαρχῶν.*
- Imploratio propter primitias, 5. 6. 4. vol. 2. p. 290. *Ἐφάδιον.*
- Viaticum. Nomen baptismatis, 11. 1. 10. vol. 4. p. 151. Nomen etiam eucharistice, 15. 4. 9. vol. 6. p. 404. Et 18. 4. 3. vol. 8. p. 163. *Ἐφοροι.*
- Episcopi hoc nomine appellati, 2. 2. 5. vol. 1. p. 73.

Epiphata.

Carimonia aperiendi aures cate-
chumenorum, 10. 2. 13. vol. 4.
p. 33. Et 15. 1. 4 seqq. vol. 6. 246.
seqq.

Ἐφύμνιον.

Responsio, facta in clausula ver-
sum in psalmodia, 14. 1. 12. vol.
6. p. 20.

Ἐπιθέτης.

Ὁ γραικὸς ἐπιθέτης, Græcus im-
postor, hoc ignominioso nomi-
ne Seruator noster appellatus ab
Ethnicis, 1. 2. 4. vol. 1. p. 18.

Epiphania.

Sollemnitas a natiuitate *CHRISTI*
distincta, 20. 4. 5. vol. 9. p. 79.

Sollemne tempus baptisimi in qui-
busdam ecclesiis, 11. 6. 7. vol. 4.
p. 246. Et 20. 4. 8. vol. 9. p. 83.

Cur hæc dies appelletur *epiphania*
secunda & dies luminum, 20. 4.
7. vol. 9. p. 82.

Celebrata vt reliquæ maiores festi-
uitates, 20. 4. 8. vol. 9. p. 83.

Hac die tempus celebrandi pascha
denuntiatum, 20. 4. 9. vol. 9. p. 85.

Episcopa.

Vxor episcopi, 2. 22. 15. vol. 1. p. 359.

Episcopatus.

Demonstratus ex antiquis canoni-
bus, 9. 6. 21. vol. 3. p. 563.

Consilium de constituendo *episco-
pani* in ecclesiis protestantibus,
9. 8. conclus. vol. 3. p. 606.

Episcopi.

Eorum ordo ab apostolis institutus,
2. 1. 3. vol. 1. p. 58.

Catalogus episcoporum ab aposto-
lis ordinatorum, 2. 1. 4. vol. 1. p. 60.

Dicti initio apostoli, 2. 2. 1. vol. 1.
p. 69.

Et successores apostolorum, 2. 2. 2.
vol. 1. p. 70.

Et principes ecclesiæ, præpositi,
προσῳτες, πρόεδροι, ἔφοροι,
principes sacerdotum, pontifi-
ces maximi, summi sacerdotes,
papæ, patres patrum, episcopi
episcoporum, patriarchæ, vica-
rii Christi, & angeli ecclesiæ,
2. 2. 4. seqq. vol. 1. p. 72 seqq.

Superiores presbyteris, 2. 1. 2. vol.
1. p. 55.

Titulo sanctissimorum, beatissimo-
rum insigniti, 2. 9. 6. vol. 1. p.
139.

Cathedris suis in ecclesia ab aliis
distincti, 2. 9. 7. vol. 1. p. 140.

Omnes *episcopi* libertate præditi
peculiares sibi liturgias forman-
di, 2. 6. 2. vol. 1. p. 117.

Nec non eandem fidei confes-
sionum diuersimode exprimendi,
2. 6. 3. vol. 1. p. 118.

Specialia ieiunia ecclesiis suis indi-
cendi, 2. 6. 4. vol. 1. p. 120.

Plerumque arbitri electi in causis
secularibus ab iis, qui inter se
dissident, 2. 7. 1. vol. 1. p. 123.

Non tamen in causis criminalibus

- & ciuilibus, nisi inter litigantes hac de re ante conuenisset, 2. 7. 4. vol. I. p. 128.
- Priuilegium deprecandi pro reis apud magistratum ciuilem, 2. 8. I. vol. I. p. 129.
- Benedictio, 2. 9. 1. vol. I. p. 133.
- Manuum ipsorum exosculatio, 2. 9. 2. vol. I. p. 135.
- Vtrum *episcopi* olim mitram aliud quoddam ornamentum gestauerint, 2. 9. 5. vol. I. p. 137.
- Formula salutandi episcopos: Per coronam, 2. 9. 5. vol. I. p. 135.
- Nemo ab *episcoporum* iurisdictione exemptus, 2. 4. 1. vol. I. p. 100.
- Omnes monachi *episcopo* diœceseos, in qua uiuerent, subiecti, 2. 4. 2. vol. I. p. 101.
- Nec non omnes subordinati magistratus in rebus, ad spirituales iurisdictionem pertinentibus, 2. 4. 3. vol. I. p. 103.
- Potestas *episcoporum* non arbitraria sed per canones diuerso respectu limitata, 2. 3. 9. vol. I. p. 98.
- In ecclesia Africana non poterant *episcopi* censura adficere presbyteros, nisi consultis quibusdam vicinis episcopis, 2. 3. 9. vol. I. p. 99.
- Episcoporum* thronus in ecclesia, 2. 9. 7. vol. I. p. 140.
- Priuilegium in dando litteras formatas quibusuis hominibus, 2. 4. 5. vol. I. p. 106.
- Potestas in dispensandis ecclesie re-
reditibus, 2. 4. 6. vol. I. p. 108.
- Reditus vel bona ecclesie ab eis non alienanda sine clericorum suorum & metropolitani consensu, 5. 6. 7. vol. 2. p. 299.
- Episcopi* non damnandi nisi duorum vel trium testimonio, 5. 1. 5. vol. 2. p. 209.
- Hæreticis aduersus *episcopos* testimonium dicere non permissum, ibid. vol. 2. p. 210.
- Nec excommunicatis vel flagitiosis hominibus, ibid. p. 211.
- Falsa eorum accusatio quomodo punita, 5. 1. 5. vol. 2. p. 212.
- Episcopi* non accessendi in iudicium seculare ad dicendum testimonium, 5. 2. 1. vol. 2. p. 213.
- Nec ad dandum iureiurando testimonium cogendi, 2. 5. 2. vol. 2. p. 214.
- An singulare vnus *episcopi* testimonium in lege contra multorum aliorum testimonia ualeat, 5. 2. 3. vol. 2. p. 215.
- Episcopi*, qui solus sceleris alicuius esset conscius, testimonium non sufficiebat ad anathematis pœnam reo infligendam, 16. 3. 10. vol. 7. p. 165.
- Quid per *episcoporum* absolutam potestatem in suis ipsorum ecclesiis intelligatur, 2. 6. 1. vol. I. p. 116.
- Quo sensu quilibet *episcopus* totius ecclesie catholice *episcopus* esse dicatur, 2. 5. 1. vol. I. p. 111.

- De episcoporum electione & ordinatione.*
- Episcopi eligendi ab episcopis provincialibus, clero & populo, 4. 2. 4. vol. 2. p. 98. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 56. 57.
- Eligendi intra tres menses, postquam sedes vacua facta erat, 2. II. 1. vol. 1. p. 157.
- Eligendi ex clericis eius ecclesiæ, cui præficerentur, 2. 10. 2. vol. 1. p. 146.
- Non ordinandi infra tricesimum ætatis annum, 2. 10. 1. vol. 1. p. 142.
- Episcopis per inferiores ecclesiæ ordines eundem, antequam ordinationem episcopalem obtinerent, 2. 10. 4. vol. 1. p. 149.
- Diaconi tamen interdum episcopi facti, etsi nunquam ordinati presbyteri, 2. 10. 5. vol. 1. p. 150.
- In casu necessitatis ex inferioribus ordinibus episcopi electi, 2. 10. 6. vol. 1. p. 152.
- Et nonnumquam de ipsis laicis episcopi facti, 2. 10. 7. vol. 1. p. 152.
- Tres episcopi ad ordinationem alicuius episcopi requisiti, 2. II. 4. vol. 1. p. 160.
- Episcopi in sua ipsorum ecclesia ordinandi, 2. II 7. vol. 1. p. 167.
- Non ordinandi in paruis oppidis, 2. 12. 1. vol. 1. p. 171.
- Non numquam tamen in paruis locis ordinati, 2. 12. 2 & 3. vol. 1. p. 172 seqq.
- Duo episcopi in vna aliqua ciuitate haud ordinandi, 2. 13. 1. vol. 1. p. 178.
- Interdum tamen duo episcopi admissi & cur, 2. 13. 2. vol. 1. p. 182.
- Dies ordinationis episcopi anniversaria sollempnitate celebratus, 4. 6. 15. vol. 2. p. 188.
- Regulæ ad episcopos spectantes.*
- Episcopi in loco domicilii sui residere debebant, 6. 4. 7. vol. 2. p. 395.
- Non sine venia de sede alia in aliam migrare, 6. 4. 6. vol. 2. p. 392.
- Munere se abdicare in ecclesiæ commodum eis permissum, 6. 4. 2. vol. 2. p. 382.
- Locum occupare secundum ætatem iussi, 2. 16. 8. vol. 1. p. 214.
- Ad synodos prouinciales coire, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225. Et 17. 5. 38. vol. 8. p. 103.
- Non peregre abire sine metropolitani sui litteris, 2. 16. 19. vol. 1. p. 227.
- Pueros in ædibus suis, tamquam in academiis, educare in ministerium ecclesiæ, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.
- Collegis suis honoris causa veniam dare consecrandi eucharistiam, 5. 1. 2. vol. 2. p. 204.
- Non opprimere populum iniquis exactionibus, 17. 5. 39. vol. 8. p. 103.
- Ecclesiam hæredem testamento constituere, si sine filiis vel nepoti-

- potibus morerentur, 5. 4. 9. vol. 2. p. 273.
- Officium concionandi diligenter explere, 7. 3. 4. vol. 1. p. 86. Et 14. 4. 2. vol. 6. p. 108. Vid. plura sub *Concionari*.
- Confirmationem dare, 9. 6. 18. vol. 3. p. 549. Et 12. 2. 2. vol. 4. p. 358. Vid. *Confirmatio*.
- Visitare parochias, 9. 6. 16. vol. 3. p. 547. Vid. *Visitatio*.
- Disciplinam exercere, excommunicare, absolueri, indulgentiam dare. Vid. hosce titulos.
- Ecclesias, virgines &c. consecrare. Vid. titulos.
- Henrici VIII. consilium numerum *episcoporum* augendi in Anglia, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 606.
- Peculiares modi puniendi delinquentes *episcopos*, 17. 4. 5. vol. 8. p. 41.
- Episcopi* depositioni obnoxii obordinationes datas, canonibus contrarias aliasque ob culpas, 17. 5. 35 seqq. vol. 8. p. 49 seqq.
- Episcopus episcoporum*.
- Titulus cuiusuis episcopi, 2. 2. 8. vol. 1. p. 78.
- Episcopi monachi*.
- Corrupta lectio in Beda pro *ipfi monachi*, 7. 3. 14. vol. 3. p. 70.
- Ἐπισωζόμεν.
- Dies ascensionis CHRISTI, 20. 6. 5. vol. 9. p. 127.
- Epistole*.
- Canonicæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Clericæ, 3. 2. 3. vol. 2. p. 14.
- Commendatoriæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Communicatoriæ, ibid. Et 2. 11. 10. vol. 1. p. 171.
- Concessoriæ, 6. 4. 4. vol. 2. p. 390.
- Dimissoriæ, ἀπλυτικάί, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106. Et 6. 4. 5. vol. 2. p. 390. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.
- Ecclesiasticæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Enthronisticæ, 2. 11. 10. vol. 1. p. 170.
- Formatæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Pacificæ, ibid.
- Sacræ, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.
- Synodica, ibid. Et 2. 11. 10. vol. 1. p. 171.
- Systaticæ, 5. 1. 3. vol. 2. p. 205.
- Tractoriæ, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.
- Epoda*.
- Doxologia *Gloria patri* non nullis vetustis scriptoribus sic vocata, 14. 1. 12. vol. 6. p. 21.
- Equus*.
- Equi* canonici, tributum sic vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.
- Equi* cursuales, 5. 3. 10. vol. 2. p. 247.
- Cursus *equorum*, spectaculum in hebdomade magna prohibitum, 20. 5. 9. vol. 9. p. 117.
- Eradius*.
- Eius in episcopum electio quomodo facta, 4. 2. 6. vol. 2. p. 102.
- Error*.
- Propter *errorem*, mere talem, nemo olim vita priuatus, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70 seqq.

Esseni.

Ab Eusebio pro christianis habitū,
13. 5. 7. vol. 5. p. 154.
Eorum seueritas in obseruando sab-
baro, 20. 2. 3. vol. 9. p. 29.

Esculenta.

Commuratio *esculentorum* non con-
gruens quadragesimæ ieiunium
credita sine perfecta abstinentia
vsque ad vesperam, 21. 1. 17. vol.
9. p. 213.

Ethnici vid. *Gentiles.**Euangelium & Epistola.*

Num *euangelium* & *epistolam* bis
recitarint, primum catechume-
nis & deinde fidelibus ad altare,
14. 3. 5. vol. 6. p. 74.
Ad lectionem *euangelii* omnis po-
pulus adsurgere solitus, 4. 3. 10.
vol. 6. p. 80.
Codex *euangeliorum* in caput epi-
scopi in ordinatione eius posi-
tus, 2. 11. 8. vol. 1. p. 168.
Lumina ante *euangelium* portata,
14. 3. 11. vol. 6. p. 83.
Per *euangelia* iurare quo tempore
inuectum, 16. 7. 7. vol. 7. p. 366.

Eucharistia.

Non consecranda a diaconis, 2. 20.
8. vol. 1. p. 306.
Nec danda per diaconum presby-
tero sed tantum populo, 2. 20.
7. vol. 1. p. 305.
Consecrata in communi pane, non
in oblatis azymis, 15. 2. 5. vol. 6.
p. 266.
Bingh. O. E. Vol. X.

Consecrata in vino aqua mixto, 15.
2. 7. vol. 6. p. 273.
Consecrata per preces, 15. 3. 11 & 12.
vol. 6. p. 318 seq.
Consecrata semper alta voce, 15. 3.
34. vol. 6. p. 368.
Ad sumendam eam facta inuitatio
cum verbis psalmi: *Gustate &*
videte. &c. ibid.
Data sub vtraque specie populo, 15.
5. 1. vol. 6. p. 431.
Elementa *eucharistia* e populi ob-
lationibus sumi solita, 15. 2. 5.
vol. 6. p. 266.
Elementa distincte recepta, non v-
num alteri intinctum, 15. 5. 2.
vol. 6. p. 441.
Populo *eucharistiam* manibus ex-
cipere permissum, 15. 5. 6. vol. 6.
p. 477.
Eucharistia populo tradita cum cer-
ta verborum formula, ad quam
hic respondebat Amen, 15. 5. 8.
vol. 6. p. 484.
Data nonnumquam energumenis in
calamitatis suæ interuallis, 15. 4.
16. vol. 6. p. 420.
Data infantibus, 12. 1. 3. vol. 4. p.
349. Et 15. 4. 7. vol. 6. p. 391 seq.
Et 15. 7. 4. vol. 6. p. 502.
Missa ægrotantibus & absentibus, 15.
4. 9. vol. 6. p. 403.
Consecrata nonnumquam in ædi-
bus priuatis pro ægrotantibus,
15. 4. 10. vol. 6. p. 406.
Adseruata in ecclesia pro ægrotis,
15. 4.

15. 4. II. vol. 6. p. 409. Et 8. 6.
19. vol. 3. p. 236.
- Nonnumquam ab hominibus pri-
vatis domi sine ad quotidianam
participationem adseruata, 15.
4. 13. vol. 6. p. 414.
- Non data mortuis nec consepulta,
15. 4. 19 & 20. vol. 6. p. 424. 425.
Et 23. 3. 14. vol. 10. pag. 66.
- Proiecta canibus a Donatistis, 8. 10.
2. vol. 3. p. 340. Et 16. 6. 26. vol.
7. p. 316.
- Non adhibita ad sic dictas purga-
tiones canonicas, 15. 5. 9. vol. 6.
p. 487.
- Quemadmodum Nouatiani & alii
ea abusi sint, ibid.
- Recepta a ieiuniis, 15. 7. 8. vol. 6.
p. 509.
- Et frequenter, 15. 9. I. vol. 6. p. 570.
- Non adorata ante seculum duode-
cimum aut decimum tertium, 15.
5. 5. vol. 6. p. 468.
- Reliquie *eucharistia* innocentibus
pueris datae, 15. 7. 4. vol. 6. p. 502.
- Interdum etiam igne combustae,
ibid. p. 503.
- Eucharistia* absolutio quaedam cre-
dita, 19. I. 3. vol. 8. p. 194.
- Ευχαριστία.*
- Gratiarum actio sic dicta maior,
15. 3. 9. vol. 6. p. 311.
- Ευχαριστία ὀρθρινή*, gratiarum ac-
tio matutina, 13. 10. 7. vol. 5.
p. 323.
- Ευχαριστία ἐπιλύχνιος.*
- Gratiarum actio ad lucernas, 13. II. 5.
vol. 5. p. 343.
- Ευχὴ διὰ σιωπῆς.*
- Preces cum silentio factae, 15. I. I.
vol. 6. p. 230.
- Ευχὴ κατηχημένων.*
- Preces catechumenorum, 13. I. 9.
vol. 5. p. 21. Vid. *Missâ catechu-
menorum*.
- Ευχὴ νενομισμένη.*
- Ita vocata oratio dominica, 13. 6.
9. vol. 5. p. 225.
- Euchitæ.*
- Heretici, religionem omnem in
precibus ponentes, II. 2. 5. vol.
4. p. 159.
- Ευκλήριοι οἴκοι.*
- Oratoria; quo nomine ecclesie ap-
pellatae, 8. I. 4. vol. 3. p. 118.
- Eulogia.*
- Panes consecrati, ab eucharistia di-
stincti, 15. 4. 3. vol. 6. p. 377.
- Iudaicæ *eulogia* non recipiendæ, 16.
6. 3. vol. 7. p. 274.
- Ευνομιανί.*
- Heretici formam baptismi mutan-
tes, II. 3. 10. vol. 4. p. 177.
- Et baptizantes homines, capite de-
merso pedibus in sublime por-
rectis, II. II. 4. vol. 4. p. 332.
- Eunuchus.*
- Ad ordinationem non admittendus,
4. 3. 9. vol. 2. p. 133 seqq.

Εὐχὴ πικρῶν.
Cur oratio dominicā sic vocata sit,
I. 4. 7. vol. I. p. 39. Et 13. 7. 9.
vol. 5. p. 47.

Liturgia, 13. 1. 9. vol. 5. p. 21.

Εὐστρα.

Premium inuentionis rerum per-
ditarum, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Eustathiani.

Hæretici, ieiunantes in sabbato, 20.
3. 5. vol. 9. p. 59.

Examen.

Ordinandorum *examen* quomodo
institutum, 4. 3. I. vol. 2. p. 118.

Exarchus.

Prouinciæ *exarchus* idem ac me-
tropolitanus, 2. 16. 5. vol. I. p. 209.

Exarchus *diæcesis*, idem ac patriar-
cha, 2. 17. 2. vol. 1. p. 234.

Exceptores.

Notarii, per notas & compendia
celeriter scribere edocti, 3. 13. 5.
vol. 2. p. 75.

Excommunicati.

Communiō cum *excommunicatis*
deuitata in ciuili commercio &
externa conuersatione, 16. 2. II.
vol. 7. p. 95.

Oblationes eorum non recipiendæ,
15. 2. 2. vol. 6. p. 252 seqq. Et 16.
2. 13. vol. 7. p. 102.

Priuilegium *christiana* sepulturæ
eis denegatum, 16. 2. II. vol. 7.
p. 97. Et 23. 3. 23. vol. 10. p. 83.

Non absoluendi nisi in sua ipsorum
ecclesia, 16. 2. 10. vol. 7. p. 88.

Eorum testimonia contra episcopos
non accipiendā, 5. 1. 5. vol. 2. p. 211.

Excommunicatio.

Minor, temporaria communionis
interdictio, 16. 2. 7. vol. 7. p. 81.
Maior, plena separatio, siue ana-
thema, 16. 2. 8. vol. 7. p. 84.

Excommunicatio ipso facto, 16. 3.
10. vol. 7. p. 163.

Administanda interdum a presby-
teris, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64.

Interdum a diaconis, 2. 20. 12. vol.
1. p. 316.

Post mortem quomodo inflicta, 6.
4. 10. vol. 2. p. 403. Et 16. 3. 12.
vol. 7. p. 170.

Aliis ecclesiis significata, 16. 2. 9.
vol. 7. p. 86.

Excommunicatio innocentium pe-
riculosa excommunicantibus, 16.
3. 7 & 8. vol. 7. p. 156 & 160.

Non pronuntianda contra quem-
piam sine præina admonitione
& duorum testium, eorumque
non hæreticorum, testimonio,
16. 3. 9 & 10. vol. 7. p. 162 seqq.

Quibusdam in casibus in reū ec-
clesiæ prorsus non inflicta, 16.
3. 6 & 7. vol. 7. p. 145 seqq.

Nec ordinari pueris & impuberi-
bus inflicta, 16. 3. 11. vol. 7. p. 167.

Nec propter peccata leuia, 16. 3.
13. vol. 7. p. 173.

Nec propter caussas temporales,
16. 3. 15. vol. 7. p. 185.

Nec propter peccata meditata tan-

- tum & cogitata, 16. 3. 17. vol. 7.
p. 190. Vid. *Disciplina*.
Exedra.
Pulpitum lectorum, 8. 5. 4. vol. 3.
p. 194.
Locus altaris, 8. 6. 9. vol. 3. p. 216.
Exedrae, omnia exteriora ecclesiae
aedificia hoc nomine appellata,
8. 7. 1. vol. 3. p. 252.
Exemptio.
Clericorum *exemptio* a tributis &
civilibus officiis. Vid. *Clerici*.
Exite in pace.
Formula diaconi populum, finita
eucharistiae celebratione, dimit-
tentis, 15. 6. 4. vol. 6. p. 494.
Exomologesis.
Non idem ac confessio auricularis,
18. 3. 1. vol. 8. p. 128. Vid. *Con-*
fessio.
Ἐξομολογήσεως ψαλμός.
Psalmus confessionis siue poeniten-
tialis, 13. 10. 13. vol. 5. p. 373.
Exorcismus.
Catechumeni ante baptismum *ex-*
orcismo iusti, 10. 2. 8. vol. 4. p. 22.
Formula *exorcismi*, 3. 4. 5. vol. 2.
p. 25.
Num catechumeni tempore *exor-*
cismi ardentem faciem manibus
tenuerint, 10. 2. 15. vol. 4. p. 34.
Exorcistæ.
Præmissis temporibus non peculiaris
clericorum ordo, 3. 4. 1. vol. 2.
p. 19.
Seculo tertio certum ordinem con-
stituire cœperunt, 3. 4. 4. vol. 2.
p. 23.
Formula ordinandi *exorcistas*, 3. 4.
5. vol. 2. p. 25.
Quo sensu quilibet suus ipse sit
exorcista, 3. 4. 3. vol. 2. p. 22.
Ἐξουθενημένοι.
Quis sit huius verbi Paulini sensus,
2. 7. 2. vol. 1. p. 125.
Expilatio.
Reis *expilationis* beneficium asyli
negatum, 8. 11. 8. vol. 3. p. 365.
Expositio.
Infantium *expositio* pro homicidio
habita, 16. 10. 11. vol. 7. p. 405.
Num infantes *exposititos*, quorum
parentes ignoti, baptizari fas fu-
erit, 11. 4. 17. vol. 4. p. 211.
Exsequie.
Quomodo celebratæ; 23. 1. 1. vol.
10. p. 1 seq. Vid. *Funus & Sepul-*
tura.
Exuperius.
Episcopus Tolosanus, frugalitatis
nomine laudatus, 6. 2. 8. vol. 2.
p. 328.
F.
Fabianus.
Diuino nutu episcopus Romæ ele-
ctus, 4. 1. 3. vol. 2. p. 87.
Facies.
Constantinus *faciei* infamiae notam
apponi vetuit, 16. 10. 7. vol. 7.
p. 401.
Factio.
Christiani pagano apud Minucium
voca-

- vocantur homines inlicitæ ac desperatæ *factionis*, 1. 2. 8. vol. 1. p. 23.
- Famosi libelli.*
- Quid de illis statutum sit, 16. 13. 2. vol. 7. p. 511.
- Fana.*
- Ecclesiæ hæreticorum hoc nomine appellatæ, 8. 1. 6. vol. 3. p. 123.
- Gentilium *fana* in ecclesias christianas conuersa, 8. 2. 4. vol. 3. p. 164.
- Fanatici.*
- Vates ex dæmonis inhabitantis impulsu vaticinantes, 16. 5. 4. vol. 7. p. 248.
- Fascinatio.*
- Quomodo punita, 16. 5. 5. vol. 7. p. 249.
- Fax.*
- Vfus candelarum & *facum* ceræarum in baptismo, 12. 4. 4. vol. 4. p. 386.
- Ad lectionem euangelii, 14. 3. II. vol. 6. p. 83.
- In pompa funebri, 23. 2. 6. vol. 10. p. 35.
- Num catechumeni tempore exorcismi ardenrem *facem* manibus tenuerint, 10. 2. 15. vol. 4. p. 34.
- Felicissimus & Augendus.*
- Hi schismate excitato, sese opponunt Cypriano, 7. 3. 8. vol. 1. p. 96.
- Felix.*
- Iuliani imperatoris minister, ob profanationem factorum diuino iudicio correptus, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339.
- Femina*, vid. *Mulieres.*
- Feneratio.*
- Pecuniæ datio in quæstum & *fenerationem* quo loco habita, 6. 2. 6. vol. 2. p. 318.
- Nullus *fenerator* ordinandus, 4. 3. 8. vol. 2. p. 131.
- Feria.*
- Ferie* quartæ & sextæ hebdomadis ieiunia, 21. 3. 1. vol. 9. p. 254.
- Ferie.*
- Ciuiles & ecclesiasticæ, 20. 1. 1. vol. 9. p. 1. 2.
- Aestiuæ & autumnales, 20. 1. 1. vol. 9. p. 2.
- Fermentum.*
- Eucharistia sic vocata ob vsum panis vulgari, 15. 2. 5. vol. 6. p. 266.
- Ferula.*
- Pars quædam ecclesiæ sic nominata, 8. 4. 2. vol. 3. p. 184.
- Festiuitas, Festum.*
- Festi dies* martyrum quomodo obseruati, 13. 9. 5. vol. 5. p. 194. Et 20. 7. 5. vol. 9. p. 137 seq.
- Festum* omnium martyrum in genere, 20. 7. 14. vol. 9. p. 159.
- Festa* obseruata in anniuersariis diebus ordinationum episcoporum, 20. 8. 2. vol. 9. p. 164. Et 4. 6. 15. vol. 2. p. 188.
- Festa* in memoriam magnæ cuiusdam liberationis, 20. 8. 3. vol. 9. p. 168.

Fideiuffio.

Clericis pro aliis *fideiubere* interd-
dictum, 6. 4. II. vol. 2. p. 404.

Fideles.

Baptizati siue communicantes. Eo-
rum priuilegia præ carechume-
nis, I 4. 5. vol. I. p. 38.

Oratio *fideliū*, id est, oratio do-
minica, I. 4. 7. vol. I. p. 39. Et
10. 5. 9. vol. 4. p. 132. Et 13. 7.
9. vol 5 p. 217.

Missæ *fideliū*, 13. I. 3. vol. 5. p. 6.
Et 15. I. I. vol. 6. p. 230.

Fidelitas.

Christianorum piscorum *fidelitas*
in principes, 16. 9. 4. vol. 7. p. 388.

Fides.

Professio *fidei* secundum articulos
· symboli requisita in baptismo,
II. 7. 8. vol. 4. p. 274.

Que *fides* in ordinandis requisita,
4. 3. 2. vol. 2. p. 119.

Vnitas *fidei* ad fundamentum ec-
clesiæ spectans, 16. I. I. vol. 7. p. 2.

Vnitas *fidei* quomodo conseruata
in ecclesia catholica sine visibili
capite, 16. I. 8. & 9. vol. 7. p. 37.
38. Et 16. I. 14. vol. 7. p. 49. Vid.
Vnitas.

Regula *fidei*, 16. I. I. vol. 7. p. 4. Et
10. 3. 2. vol. 4. p. 65. Vid. *Sym-
bolum.*

Quenam *fides* in communicantibus
requisita, 15. 8. 8. vol. 6. p. 545.

Flabella.

Quis eorum vsus in ecclesia, 15. 3.
6. vol. 6. p. 306. Vid. *Pinnidæ.*

Flagellantes.

Monachi ipsi se *flagellantes* conde-
mnati, 7. 3. 12. vol. 3. p. 67.

Flagellum.

Ad castigandos monachos & puni-
endos latrones ac corrigendos
peregrinos adhibita, 7. 3. 12.
vol. 3. p. 66. Et 16. 3. II. vol. 7.
p. 168.

Flamines.

Christiani *flaminum* in se recipien-
tes munus, censura adfecti, 16.
4. 8. vol. 7. p. 206.

Flavianus.

Episcopus ad imperatorem profe-
ctus veniam procuratum ciuibus
Antiochenis, 2. 9. I. vol. I. p. 134.
Eius constantiani ac sapientiam ad-
miratus Theodosius, 6. 4. 2. vol.
2. p. 385.

Flentes.

Primus ordo poenitentium, 18. I. 3.
vol. 8. p. 110.

Flores.

Sparsi super mortuorum tumulos,
23. 3. 20. vol. 10. p. 76.

Folles.

Moneta sic vocata, 5. 4. 7. vol. 2. p.
277.

Fons.

Locus quidam ab ecclesia separatus,
8. 4. 5. vol. 3. p. 187.

Differentia inter baptisterium &
fontem, 8. 7. 4. vol. 3. p. 256.

Fons in medio arbo positus, 8. 3.
6. vol. 3. p. 179.

Fores.

Fores.

Kalendis Iannariis *fores* fertis coronare interdictum, 16. 4. 17. vol. 7. p. 225.

Formatæ litteræ.

De episcoporum in dandis *litteris formatis* prerogatiua, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.

Episcopis peregre abire sine metropolitani sui *litteris formatis* non permittitur, 2. 16. 19. vol. 1. p. 227.

Nec clericis sine episcopi *litteris formatis*, 5. 1. 3. vol. 2. p. 205.

Formula.

Formule precum, quarum antiquitas probata, 13. 5. 1. vol. 5. p. III.

Omnes episcopi libertate præditi peculiare precum *formulas* sibi formandi, 2. 6. 2. vol. 1. p. 117.

Formula exorcismi, 3. 4. 5. vol. 2. p. 25.

Formula ordinandi presbyteros, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290.

Formula baptismi non muranda, 11. 3. 1. vol. 4. p. 163. Et 15. 5. 9. vol. 8. p. 68.

Fornicatio.

Ab hæreticis quibusdam legitima & licita credita, 22. 1. 1. vol. 9. p. 261.

Quomodo punita, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 16. 11. 1. vol. 7. p. 414.

Veterum de sensu *fornicationis* diuisa & discors opinio, 22. 5. 1. vol. 9. p. 349 seq.

Forum.

Actiones *forenses* die dominica prohibita, 20. 2. 2. vol. 9. p. 18.

Fossarii.

Certi ministri ecclesiæ, a fodiendis tumulis ita dicti, 3. 8. 1. vol. 2. p. 42.

Fractio.

Panis *fractio* in eucharistia quid representet, 15. 3. 35 vol. 6. p. 370.

Fratres.

Nomen christianis generatim datum, 1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Fraus & Fraudatio.

Quomodo punita, 16. 12. 14. vol. 7. p. 482. Et 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Fraudatio in rebus sibi concreditis, 16. 12. 16. vol. 7. p. 489.

Fraudatio in rebus commercio cum aliis, 16. 12. 17. vol. 7. p. 491.

Frediani.

Imagines deorum in pompis gentiliū humeris suis portare soliti, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Freitag (der stille).

Quomodo hæc dies celebrata sit, 21. 1. 31. vol. 6. p. 236.

Frons.

Infamiae notam *fronti* iniuri veterum, 16. 10. 7. vol. 7. p. 401.

Homines integræ *frontis*, 16. 13. 1. vol. 7. p. 508.

Frugalitas.

Clericorum *frugalitas* & rerum humanarum contemptio, 6. 2. 8. vol. 2. p. 326.

Frumentius.

Episcopus Indorum ordinatus ab Athanasio, 1. 5. 4. vol. 1. p. 45. Et 4. 2. 13. vol. 2. p. 109. Et 9. 2. 20. vol. 3. p. 462.

Funus.

Funera curata a copiatis & parabolanis, ministris hanc in rem consultis, 23. 3. 7. vol. 10. p. 53. Et 3. 8. 4. vol. 2. p. 45.

Vestes *funebres*, 23. 3. 4. vol. 10. p. 47.

Psalmodia *funebres*, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54. Vid. *Exsequia* & *Sepultura*.

Furtum.

Inrum simplex quomodo puniuntur, 16. 12. 4. vol. 7. p. 468. Et 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

In retinendis rebus perditis commissum, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Eritio rerum *furtiuarum* quomodo punita, 16. 12. 18. vol. 7. p. 499.

G.

Gabbara.

Aegyptiorum inumixtae, 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Galilaei.

Christiani, per conuicium sic nominati, 1. 2. 2. vol. 1. p. 17. Et 6. 5. 9. vol. 2. p. 441.

Gallia.

Ecclesiae per *Galliam* antiquis temporibus episcopo Romano non subiectae, 9. 1. 11. vol. 3. p. 397.

Gazophylacium.

Certus locus in ecclesia, 8. 7. 11. vol. 3. p. 268.

Geminus Faustinus.

Presbyter Africanus, post mortem excommunicatus, 6. 4. 10. vol. 2. p. 403. Et 16. 3. 12. vol. 7. p. 170.

Genesis.

Liber *Genesis* in quadragesima lectus, 14. 3. 2. vol. 6. p. 60 & 67.

Genethlia.

Dies natales. Vid. *Natales*.

Genethliaci.

Astrologi ex positu & motu stellarum varicinantur, 16. 5. 1. vol. 7. p. 235.

Genius.

Per *genium* imperatoris iurare haud licitum, 16. 7. 7. vol. 7. p. 363.

Gentiles.

Sermones in ecclesia audire *gentilibus* permissum, 8. 4. 4. vol. 3. p. 187.

De christianarum regularum excellentia testati, 6. 1. 1. vol. 2. p. 300.

Quatenus librorum *gentilium* lectio permissa fuerit, 6. 3. 4. vol. 2. p. 350.

Genusficientes.

Ordo catechumenorum, 10. 2. 4. vol. 4. p. 19.

Et poenitentium, 18. 1. 5. vol. 8. p. 114.

Genusflexio.

In precibus usitata, 15. 8. 4. vol. 5. p. 257.

In receptione eucharistiae, 15. 5. 3. vol. 6. p. 446.

- In ordinatione presbyterorum, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290. Et 4. 6. 10. vol. 4. p. 183.
- Penitentibus in precibus semper vfitata, 18. 2. 9. vol. 8. p. 126.
Gestus.
- Quadruplex *gestus* in precibus a veteribus admissus, 13. 8. 3. vol. 5. p. 253. Vid. *Preces.*
- Gladiatores.*
- Reiecti a baptismo, 11. 5. 7. vol. 4. p. 225.
- Et a communione, 16. 4. 10. vol. 7. p. 209.
- Gloria in excelsis Deo &c.*
- Hymnus angelicus, 14. 2. 2. vol. 6. p. 35.
- Gloria patri &c.*
- Responsorium in fine psalmorum, 14. 1. 3. & 8. vol. 6. p. 6. & 12. Et 14. 2. 1. vol. 6. p. 29.
- Gloria tibi, Domine.*
- Post lectum euangelium dictum, 14. 3. 10. vol. 6. p. 80.
- Gnostici.*
- Christiani cur antiquis temporibus sic vocati, 1. 1. 3. vol. 1. p. 4.
- Hæretici hoc nomine appellati matrimonium damnarunt, 22. 1. 3. vol. 9. p. 270.
- Γόηται.*
- Præstigiatores. Sic christiani per contumeliam vocati a Celso, 1. 2. 4. vol. 1. p. 19.
- Γουκλίνοντες.*
- Genusflectentes; ordo catechumenorum, 10. 2. 4. vol. 4. p. 19. Et 18. 1. 5. vol. 8. p. 114.
- Græci.*
- Christiani ita vocati per conuicium, 1. 2. 4. vol. 1. p. 18.
- Γράμμα & γραφή.*
- Nomina symboli fidei, 10. 3. 4. vol. 4. p. 67.
- Gratiarum actio.*
- Maior *gratiarum actio* in oblatione & consecratione, 15. 3. 9. vol. 6. p. 311.
- Specialior pro diuinis beneficiis redemptionis, 15. 3. 11. vol. 6. p. 318.
- Gratiarum actio* episcopi post eucharistiæ celebrationem, 15. 6. 2. vol. 6. p. 492.
- Gregentius.*
- Eius disputatione cum Herbaso iudæo factum, ut quam plurimi iudæi ad christianam religionem perducerentur, 9. 2. 8. vol. 3. p. 459.
- Gustate & videte &c.*
- Cum his verbis *imitatio* ad sacram cœnam facta, 15. 3. 33. vol. 6. p. 367.
- Gyronagi.*
- Monachi sic dicti & damnati, 7. 2. 12. vol. 3. p. 35.
- H.
- Habitus.*
- Quo *habitu* vsi sint clerici, 6. 4. 15. vol. 2. p. 413. Et 17. 5. 23. vol. 8. p. 85.
- An clerici *habitu* distincti fuerint a laicis, 6. 4. 18. vol. 2. p. 417.
- X *Habi-*

- Habitus* monachorum, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.
- Promiscuus virorum & mulierum habitus interdictus, 16. II. 16. vol. 7. p. 461.
- Hæredipetæ.*
- Certi hypocritæ ira dicti, qui fraudulenta ratione, blanditiis & adfentationibus viduarum facultates captabant, 16. 12. 15. vol. 7. p. 488.
- Hæresiarchæ.*
- Seuerius tractati, quam eorum sectatores, 16. 6. 18. vol. 7. p. 306.
- Hæresis & Hæreticus.*
- Hæretici* christianis non adnumerati, 1. 3. 4. vol. I. p. 33.
- Pœnæ ciuiles per leges imperiales illis inflictæ, 16. 6. 6. vol. 7. p. 285.
- Pœnæ etiam ecclesiasticæ, 16. 6. 7. vol. 7. p. 290.
- Anathemate perculsi de ecclesiaque proiecti, ibid. Et 6. 3. II. vol. 2. p. 379.
- Exclusi ab ingressu in ecclesiam per quosdam canones, 16. 6. 8. vol. 7. p. 292.
- Interdum libertatem nacti audiendi sermones in ecclesia, 8. 4. 4. vol. 3. p. 187. Et 13. I. 2. vol. 5. p. 3. Et 16. 6. 8. vol. 7. p. 293.
- Nemini licitum *hæreticis*, conuentus eorum frequentando, animum addere, 16. 6. 9. vol. 7. p. 294.
- Confusio clericorum & laicorum *hæreticis* obiecta a Tertulliano,
1. 5. 4. vol. I. p. 44. Et 3. 5. I. vol. 2. p. 29.
- Hæreticis* non permissum in causa quadam ecclesiastica aduersus aliquem catholicum testari, 16. 6. II. vol. 7. p. 297.
- Nec aduersus episcopum, 5. I. 5. vol. 2. p. 210.
- In paterna hæreditate succedere *hæreticis* haud permissum, 16. 6. 12. vol. 7. p. 300.
- Nec cum illis matrimonium contrahi, 16. 2. 14. vol. 7. p. 103. Et 22. 2. I. vol. 9. p. 282.
- Nec communionem haberi in sacris ecclesiæ officiis, 6. 3. II. vol. 2. p. 380.
- Beneficium sanctuarii seu asyli eis negatum, 8. II. 6. vol. 3. p. 362.
- Hæretici* ad ecclesiam redeuntes quibusdam in locis denuo ordinati, 4. 7. 8. vol. 2. p. 198.
- Clerici si in *hæresin* prolapsi essent, quomodo puniti, 6. 3. II. vol. 2. p. 377.
- Baptizati ab *hæreticis* ad ordinationem clericalem non admitrendi, 4. 3. 12. vol. 2. p. 137.
- Hæreticorum* conuenticula eorumque redditus ecclesiæ dati, 5. 4. II. vol. 2. p. 276.
- Libri eorum comburendi, 16. 2. 14. vol. 7. p. 103.
- Quatenus eorum lectio permessa fuerit, 6. 3. 4. vol. 2. p. 350.
- Nemo pro formali *hæretico* habendus, antequam monitioni ecclesiæ

- siæ contumaciter restitisset, 16.
 6. 21. vol. 7. p. 307.
- Quenam condiciones in reconcili-
 atione *hereticorum* requisitæ, 19.
 2. 9. vol. 8. p. 224.
- Harioli.*
- In communionem ecclesiæ non tole-
 rati, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.
- Haruspicium.*
- Diuinationis genus prohibitum,
 16. 2. 5. vol. 7. p. 240.
- Hebdomadarii.*
- Monachi *hebdomadario* ministerio
 fungentes, 7. 3. 17. vol. 3. p. 79.
- Hebdomas magna.*
- Hebdomas* pascha proxime antece-
 dens, quomodo obseruata, 21.
 1. 24. vol. 9. p. 225.
- Christiani maiore per *hebdomadem*
magnam, quam alias liberalitate
 & beneficentia in pauperes
 vsi, 21. 1. 26. vol. 9. p. 231.
- Hæc hebdomas requietis & liber-
 tatis hebdomas pro seruis, 21.
 1. 27. vol. 9. p. 231. Vid. plura ibid.
- Hegumenus.*
- Nomen abbatis, 7. 2. 14. vol. 3. p. 41.
- Ηγούμενοι præfecti, 1. 3. 1. vol. 1. p. 31.
- Hemiphorium.*
- Vestis clericalis, 6. 4. 20. vol. 2. p. 422.
- Henricus VIII.*
- Consilium eius augendi numerum
 episcoporum in Anglia, 9. 8. con-
 clus. vol. 3. p. 606.
- Herbanus iudeus.*
- Disputatio inter hunc & Gregen-
 tium habita, 9. 2. 18. vol. 3. p.
 459.
- Hermeneutæ.*
- Certi ministri in ecclesia, 3. 13. 4.
 vol. 2. p. 74.
- Hermiani.*
- Hæretici baptismum reiicientes, 11.
 2. 3. vol. 4. p. 155.
- Hesychastæ.*
- Genus quoddam monachorum, 7.
 2. 14. vol. 3. p. 37.
- Heteriæ.*
- Hoc nomine conuentus ecclesiasti-
 stici interdicti ab imperatoribus
 ethnicis, 20. 2. 8. vol. 9. p. 44.
- Hibernia.*
- Num CCCLXV episcopos eodem
 tempore habuerit, 9. 6. 19. vol.
 3. p. 553.
- Hiemantes.*
- Alio nomine vocati energumeni,
 daemones, 3. 4. 6. vol. 2. p. 26.
 Et 13. 4. 13. vol. 8. p. 182.
- Hieracite.*
- Hæretici, in articulo de trinitate
 errantes, 13. 2. 3. vol. 5. p. 48.
- Hierarchia.*
- Nomen peculiare tribus prioribus
 clericorum ordinibus, 3. 1. 6.
 vol. 2. p. 9.
- Hierosolyma.*
- Episcopus *Hierosolymitanus* epi-
 scopo Casarensi subiectus, 2. 18.
 4. vol. 1. p. 265.

- Hilarius.*
Maltorum hymnorum auctor, 14.
2. II. vol. 6. p. 54.
- Hinnicula.*
Gentilis consuetudo offerendi *hinniculam* kalendis Ianuariis, 20. 1.
3. vol. 9. p. 8. Et 16. 5. 6. vol. 7.
p. 256.
- Hispania.*
Ecclesie per *Hispaniam* episcopo Romano olim non subiecte; 9.
1. 10. vol. 3. p. 393.
- Hispopedes.*
Hæretici Eunomiani sic vocati, quod homines capite demerso pedibus in sublime porrectis baptizarent, 11. 11. 4. vol. 4. p. 332.
- Hisiones.*
Quam censuram subierint, 16. 4. 10. vol. 7. p. 209.
- Homicidium.*
Semper pro capitali & venia indigno crimine habitum per leges civiles, 16. 10. 1. vol. 7. p. 392.
Quomodo punitum per leges ecclesiasticas, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.
Et 16. 10. 2. vol. 7. p. 394.
Atrocitas *homicidii*, cum aliis criminibus coniuncti, 16. 10. 3. vol. 7. p. 396.
Inuoluntarium & fortuitum *homicidium*, 16. 10. 8. vol. 7. p. 402.
Consortes *homicidii* quinam habiti, 16. 10. 9. seqq. vol. 7. p. 404. seqq.
Homicida ad sacrum ministerium numquam ordinandus, 4. 3. 7. vol. 2. p. 126.
- Homilia.*
Nomen sermonis ecclesiastici, 14. 4. 1. vol. 6. p. 105.
Homilie lecte in ecclesia, 2. 20. 11. vol. 1. p. 314. Et 14. 4. 22. vol. 6. p. 176.
- Homousiani.*
Christiani orthodoxi ab hæreticis per conuicium sic vocati, 1. 2. 13. vol. 1. p. 27.
- Honor cathedrae.*
Honorarium episcopis, diœceses suas visitantibus, datum, 9. 8. 6. vol. 3. p. 602.
- Honores.*
Quomodo distinguantur a muneribus sordidis, 5. 3. 12. vol. 2. p. 250.
- Hora.*
Hora lucernalis quid significet apud Cassianum, 7. 3. 17. vol. 3. p. 75.
Horæ canonicæ a monachis aliis, obseruatæ, ab aliis non obseruatæ, ibid.
Origo *horarum* canonicarum precandi, 13. 9. 8. vol. 5. p. 302.
Hora matutina siue prima, 13. 9. 10. vol. 5. p. 300.
Hora tertia, sexta, nona, 13. 9. 11-13. vol. 5. p. 312. 313.
- Hosanna.*
Pars maioris doxologie, 14. 2. 5. vol. 6. p. 46.
Mos occidendi episcopis *Hosanna* damnatus, 2. 9. 3. vol. 1. p. 135.
- Hospi-*

Hospitalitas.

A clericis maxime requisita & exercita, 6. 2. 7. vol. 2. p. 324.

Genus quoddam *hospitalitatis* minus laudabile, 6. 2. 8. vol. 2. p. 327. Et 17. 5. 40. vol. 8. p. 104.

Hostia.

Eleuatio *hostiæ* in eucharistia per multa sæcula incognita, 15. 5. 4. vol. 6. p. 451.

Et adoratio *hostiæ*, 15. 5. 5. vol. 6. p. 468.

Humatio.

Antiquis temporibus non in ecclesiis nec in oppidis, sed extra mœnia in agris & ad vias publicas, facta, 23. 1. 2. vol. 10 p. 3 seqq. Vid. *Sepultura*.

Humiprostratio.

Gestus precantium, 13. 8. 6. vol. 5. p. 262.

Huya insula.

Abbas eius quomodo superior dicitur episcopis, 7. 3. 14. vol. 3. p. 69. 70.

Hydroparastatæ.

Hæretici, eucharistiam consecrantes in sola aqua, 15. 2. 7. vol. 6. p. 273.

Hymnus.

Hymni in veteris ecclesiæ officio cani soliti, recensentur, 14. 2. 1 seqq. vol. 6. p. 29 seqq.

Hymnus Cherubicus, 14. 2. 3. vol. 6. p. 37.

Matutinus, 13. 10. 9. vol. 5. p. 324.

Vespertinus, 13. 11. 5. vol. 5. p. 342. Post cœnam dictus, 7. 3. 17. vol. 3. p. 78.

Psalmi atque *hymni*, humano studio compositi, in ecclesia veteri non reiecti, 14. 1. 17. vol. 6. p. 25.

Auctores quidam vetusti *hymnorum* nominati, 14. 2. 10 & 11. vol. 6. p. 52 - 56.

Hypapante.

Festus dies *purificationis Mariæ* cur ira vocatus, 20. 8. 5. vol. 9. p. 172.

Hyperdulia.

Distinctio inter *latriam*, *duliam* & *hyperduliam* veteribus incognita, 13. 2. 3. vol. 5. p. 58.

Hypodiaconi.

Eorum ad sæculum vsque tertium nulla facta mentio, 3. 2. 1. vol. 2. p. 1.

Ordinatio eorum sine manuum impositione facta in ecclesia Latina, 3. 2. 2. vol. 2. p. 12.

Eorum officium, 2. 3. 3. ibid.

Peculiaris ecclesiæ Romanæ consuetudo in tuendo præcisè septenario *hypodiaconorum* numero, 3. 2. 5. vol. 2. p. 15.

Hypodiaconissa.

Vxor hypodiaconi, 2. 22. 15. vol. 1. p. 359.

Hypopsalma.

Mos populi extrema versuum in psalmis succinendi, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.

Hypſistorii.

Hæretici, Deum ſupremum in vna tantum perſona adorantes, 16. 6. 2. vol. 7. p. 272.

I.

Ianitores.

Ordo *ianitorum* inſtitutus ſæculo tertio, 3. 6. 1. vol. 2. p. 35. Vid. *Oſtarii.*

Imperatores piſcatorum ſiue apoſtolorum *ianitores* dicti, 23. 1. 6. vol. 10. p. 17.

Ianua.

Eccleſiæ *ianuæ* oſculo exceptæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.

Ianuarie kalendæ.

Ab ethnicis ſuperſtitioſe obſervatæ. 16. 4. 17. vol. 7. p. 224. Et 20. 1. 3. vol. 9. p. 6.

Iberi.

Mulieris captivæ miniſterio ad religionem chriſtianam perducti, 1. 5. 4. vol. 1. p. 45.

IχϞϙς.

Nomen technicum ſervatoris noſtri, 1. 1. 2. vol. 1. p. 4.

Idiotæ.

Laici ſic vocati, 1. 5. 6. vol. 1. p. 47.

Idololatria & idolum.

Diverſe eius ſpecies & gradus, 16. 4. 4 ſeqq. vol. 7. p. 196 ſeqq. Et 13. 3. 1 ſeqq. vol. 6. p. 68 ſeqq. Fautores & adiutores *idololatriæ* quomodo puniti, 16. 4. 19. vol. 7. p. 231.

Artifices *idolorum* quomodo puniti, 16. 4. 11. vol. 7. p. 211.

Quomodo mercatores, tus vendentes pro *idolorum* templis & venditores publicarum victimarum, 16. 4. 13. vol. 7. p. 216.

Feſti dies *idolorum* non obſervandi a chriſtianis, 16. 4. 17. vol. 7. p. 222 ſeqq.

Quomodo quis ſacrificio *idololatriæ* intereſſe potuerit, 16. 4. 15. vol. 7. p. 218 ſeqq.

Idololatria in ædificandis vel ornandis gentilium aris & templis commiſſa, 16. 4. 12. vol. 7. p. 213.

Idola & *idolorum* templa non deſtruenda ſine auctoritate, 16. 4. 19. vol. 7. p. 233.

Eſus eorum, quæ *idolis* immolabantur, quomodo & quando *idololatriæ* inculcarus ſit, 16. 4. 14. vol. 7. p. 216.

Ieiunium.

Die dominica interdicitum, 16. 8. 3. vol. 7. p. 375. Et 20. 2. 5. vol. 9. p. 36.

Et quinquaginta diebus pentecoſtaliſibus, 20. 6. 3. vol. 9. p. 122.

Ieiunia baptizandis iniuncta, 10. 2. 9. vol. 4. p. 27. 28.

Ieiunia quatuor temporum, 21. 2. 1. & 7. vol. 9. p. 244. 249. Et 4. 6. 6. vol. 2. p. 177.

Ieiunia rogationum, 21. 2. 8. vol. 9. p. 251

Ieiunia diei Mercurii & diei Veneris, 21. 3. 1. vol. 9. p. 254.

Ieiun-

Ieiunia aduentitia, 21. 3. 5. vol. 9.
p. 263.

Specialia *ieiunia* ab episcopis in
ecclesiis suis indicta, 2. 6. 4. vol.
1. p. 120.

Monachorum *ieiunia* voluntaria,
non iniuncta, 7. 3. 16. vol. 3. p.
70. Vid. *Quadragesima*.

Ιερατεῖον.

Nomen sanctuarii, 8. 6. 2. vol. 3.
p. 209.

Ιεροκήρυκες.

Sacri ecclesie præcones; diaconi
sic vocati, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.

Ιεραρχία.

Hoc nomine omnia sacra officia,
omnesque cultus diuini partes
appellatæ a Græcis, 13. 1. 8. vol.
5. p. 16.

Ιεράμενοι.

Superiores clericorum ordines, 3.
1. 6. vol. 2. p. 9.

Ιεσσεῖ.

Nomen antiquum christianorum,
1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Ignatius.

Cur dictus sit *Θεοφόρος*, 1. 1. 4.
vol. 1. p. 6.

Ignorantia.

Excusatio *ignorantia* in clericis nul-
la, 6. 3. 2. vol. 2. p. 345.

Ordinationem reddebat irritam, 17.
5. 2. vol. 8. p. 53.

Illuminati.

Homines baptizati, 1. 4. 1. vol. 1.
p. 36. Et 11. 1. 4. vol. 4. p. 142.

Illuminatio.

Nomen baptismi, 11. 1. 4. vol. 4.
p. 142.

Imagines.

Tribus prioribus sæculis in eccle-
siis *imagines* non permittæ, 8. 8.
6. vol. 3. p. 296.

Nullæ dei vel trinitatis *imagines*
vsque post concilium Nicenum
secundum, 8. 8. 10. vol. 3. p. 309.
Confectores *imaginum* a baptismo
reiekti, 11. 5. 6. vol. 4. p. 223.

Et ab eucharistia, 16. 4. 11. vol. 7.
p. 211.

Immersio.

In baptismo vsitata, 11. 11. 4. vol. 4.
p. 329.

Trina *immersio* vniuersalis ecclesie
praxis per aliquot sæcula, 11. 11.
6. vol. 4. p. 337.

Immunitas.

Clerici ab ordinaria iudicii sæcula-
ris cognitione in omnibus causis
ecclesiasticis *immunes*, 5. 2. 5.
vol. 2. p. 218.

Et a tributis ac ciuilibus muni-
bus, 5. 3. 2. vol. 2. p. 229.

Imperatores.

Natales eorum celebrati, 20. 1. 4.
vol. 9. p. 9.

Solium eorum in ecclesia, 8. 5. 10.
vol. 3. p. 205.

Et quidem extra cancellos, ib. p. 206.
Ecclesiam ingressuri *imperatores*
arma deponere soliti, 8. 5. 1. vol.
3. p. 190.

Edicta *imperatorum* vocatæ epistolæ sacræ, 2. 16 17. vol. I. p. 225.
Imperatoribus in atrio siue porticu ecclesiæ sepultura concessa, 23. 1. 6. vol. 10. p. 16.

Imperium Romanum.

Status eius tempore apostolorum, 9. 1. 1. vol. 3. p. 371.
 Diuisio eius in prouincias & dioceses, 9. 1. 3. vol. 3. p. 373.
 Status ecclesiæ *imperii Romani* statui conformatus, 9. 1. 2. vol. 3. p. 372.

Impluuium.

Nomen atrii siue aræ ante ecclesiam, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.

Impositio manuum.

Adhibita in prima catechumenorum admittance, 10. 1. 2. vol. 4. p. 3.
 In pœnitentium admittance ad pœnitentiam, 18. 2. 1. vol. 8. p. 117.
 In eorum absolutione, 19. 2. 4. vol. 8. p. 208.
 In confirmatione, 13. 3. 5. vol. 4. p. 377.
 In exorcitatione energumenorum, 3. 4. 7. vol. 2. p. 27.
 In episcopi benedictione, 13. 10. 8. vol. 5. p. 323.
 In ordinatione omnium superiorum clericorum, 4. 6. 11. vol. 2. p. 184.
 Non autem in constitutione inferiorum clericorum, 3. 1. 6. vol. 2. p. 10.

Impudicitia.

Quid de peccatis *impudicitia* sta-

tuerint veteres, 16. 14. 4. vol. 7. p. 521. Vid. *Impuritas.*

Impuritas.

Vltra naturam euagantes *impuritates* quomodo punitæ, 16. 11. 9. vol. 7. p. 441.

Inauare.

Opus *inauratum* & musium in ecclesiis antiquis, 8. 8. 5. vol. 3. p. 295.

Incantatio.

Ad curandos morbos damnata, 16. 5. 6. vol. 7. p. 251.

Incantationes iudaicæ, 16. 6. 3. vol. 7. p. 274.

Incendiarii.

Viui combusti, 16. 12. 3. vol. 7. p. 467.

Incesa.

Eorum vsus nullus in primis seculis, 8. 6. 21. vol. 3. p. 245.

Incestus.

Quomodo punitus, 16. 11. 3. vol. 7. p. 419. Et 22. 2. 3. vol. 9. p. 290.

Coniugia *incestuosa* interdicta, 22. 2. 3. vol. 9. p. 290.

Num confobrinorum coniugia *incestuosa* credita sint, 16. 11. 4. vol. 7. p. 423.

Inclinatio, Incuruatio.

Gestus precantium, 13. 8. 5. vol. 5. p. 261.

Num veteres ingredientes in ecclesiam ad altare sese *incuruandi* ritu vsi sint, 8. 10. 7. vol. 3. p. 343.

Independentia.

Quid per episcoporum *independentiam* intelligatur, 2. 6. I. vol. I. p. 116.

Episcoporum in ecclesiis Africanis *independentia* maxime omnium conspicua, 2. 6. 5. vol. I. p. 121.

Ecclesiarum Britanniae, Cypri, Armeniae, Bulgariae & Iberiae *independentia* adserta, 2. 18. 2. vol. I. p. 262 sqq. Et 9. I. II. vol. 3. p. 393.

Indicere orationem, & Indicta oratio.

Harum phrasium sensus explicatus, 15. I. 3. vol. 6. p. 244. Et 15. 3. 31. vol. 6. p. 363.

Indictio canonica.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Indulgentia.

Vera & antiqua huius vocabuli notio, 18. 4. 9. vol. 8. p. 178.

Ab episcopis data, 18. 4. 8. vol. 8. p. 176.

Ab imperatoribus tributa captivis in festo paschali, 20. 5. 6. vol. 9. p. 109.

Baptismus magna *indulgentia* ecclesiae, II. I. 2. vol. 4. p. 139. Et 19. I. 2. vol. 8. p. 190.

Infantes.

Baptismo donati, II. 4. 5. vol. 4. p. 192.

Et eucharistia, 12. I. 3. vol. 4. p. 349. Et 15. 4. 7. vol. 6. p. 391 sqq.

Et 15. 7. 4. vol. 6. p. 502.

Bingh, O. E. Vol. X.

Quid veteres de *infantibus*, sine baptismo denatis, statuerint, 10. 2. 24. vol. 4. p. 56.

Quaestiones quaedam de baptismo *infantium*, I. 4. 15 -- 18. vol. 4. p. 209 seqq. Vid. *Pedobaptismus*.

Inimicitia & Inimicus.

Inimicitia, ut inferior quidem homicidii gradus punita, 16. 10. 17. vol. 6. p. 412.

Oblationes eorum, qui *inimicitias* gerebant cum aliis, non receptae, 15. 2. 2. vol. 6. p. 252.

Deponenda *inimicitia* a communicaturis, 15. 8. 13. vol. 6. p. 557.

Preces pro *inimicis*, 15. 3. 21. vol. 6. p. 353.

Initiati.

Nomen fidelium siue baptizatorum, 1. 4. 2. vol. I. p. 36.

Iniuria.

Condonandae a communicaturo, 15. 8. 13. vol. 6. p. 557.

Episcopo ad ulciscendas priuatas *iniurias* sibi illatas non permiffum excommunicatione uti, 16. 3. 16. vol. 7. p. 188.

Iniustitia.

Quomodo punita, 16. 12. 3. vol. 7. p. 467.

Innocentes.

Diei festi puerorum *innocentum* antiquitas, 20. 7. 12. vol. 9. p. 155.

Insaerati ministri.

Inferiores ordines clericorum, 3. I. 6. vol. 2. p. 10.

Y

Inscri-

- Inscriptio.*
Vinculum *incriptionis* quid in lege dicatur, 16. 10. 9. vol. 7. p. 404.
- Insomnes.*
Monachi quidam sic vocati, 7. 2. 10. vol. 3. p. 31.
- Insula.*
Insula pœnitentiæ quæ dicatur, 7. 3. 15. vol. 3. p. 71.
- Insulani.*
Monachi sic vocati, 7. 2. 14. vol. 3. 3. p. 40.
- Intemperantia.*
Excessus *intemperantiæ* quomodo puniti, 16. 11. 13. vol. 7. p. 453.
- Intercessio* vid. *Deprecatio.*
- Intercessores & Interventores.*
Cur episcopi in ecclesiis Africanis ita vocati sint, 2. 15. 1. vol. 1. p. 202. Et 4. 2. 7. vol. 2. p. 102.
Non eligendi episcopi in illis locis, in quibus *interventores* fuerant, 4. 2. 14. vol. 2. p. 110.
- Interdictum.*
Papalium *interdictorum* novitas & iniquitas, 16. 3. 7. vol. 7. p. 156.
- Interpretes ecclesiæ.*
Certum genus ministrorum in ecclesia, 3. 13. 4. vol. 2. p. 74. Et 13. 4. 6. vol. 5. p. 94.
- Inthronisatio.*
Collocatio novi episcopi in throno suo, 2. 11. 10. vol. 1. p. 169.
- Invidia.*
Num hoc vitium aliquem disci-
- pline ecclesiasticæ subiecerit, 16. 14. 1. vol. 7. p. 518.
- Inuitatio.*
Ad sacram cœnam *inuitatio* facta cum his verbis psalms: *Gustate & videte* &c. 15. 3. 33. vol. 6. p. 367.
- Iobus.*
Liber *Iobi* lectus in ecclesia per magnam hebdomadem, 14. 3. 3. vol. 6. p. 68.
- Ionas.*
Prophetia *Ionæ* lecta in ecclesia per magnam hebdomadem, 14. 3. 3. vol. 6. p. 68.
- Italia.*
Quot in ea fuerint diœceses episcopales, 9. 5. 1. vol. 3. p. 504.
- Iubæcius.*
Episcopus sanguina. ius in Hispania, 2. 4. 4. vol. 1. p. 106. Et 16. 2. 4. vol. 7. p. 77.
- Iudei.*
Scripturarum lectioni & sermonum recitationi in ecclesia adesse illis permissum, 8. 4. 4. vol. 3. p. 187. Et 13. 1. 2. vol. 5. p. 3. Et 16. 6. 8. vol. 7. p. 292.
Beneficium asyli in ecclesiis illis negatum, 8. 11. 5. vol. 3. p. 361.
Defectores ad *iudaismum* quomodo puniti, 16. 6. 1. vol. 7. p. 268.
Iudei ad nullum testimonium in villo iudicio admittendi, 16. 6. 1. vol. 7. p. 270.

Christianis interdictum cum *iudeis*
matrimonium contrahere, 22. 2.

1. vol. 9. p. 282.

Et eulogia ab eis accipere, 16. 6. 3.
vol. 7. p. 274.

Clericis cum *iudeis* edere vetitum,
6. 4. 14. vol. 2. p. 417.

Christiani a gentilibus sæpe vocati
iudei, 1. 1. 10. vol. 1. p. 13.

Liturgia *iudaica* recensetur, 3. 5. 4.
vol. 3. p. 119 seqq.

Iudices.

Eorum corruptio & exactio quo-
modo punita, 16. 12. 10. vol. 7.
p. 476.

Iudices electi quinam dicantur, 2.
16. 16. vol. 7. p. 223.

Iudicium.

Episcopi non arcessendi in *iudici-
um* seculare, 5. 2. 1. vol. 2. p. 213.

Nec clerici in causis ecclesiasticis,
5. 2. 5. vol. 2. p. 218.

Iugatio & Iuga.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 3. vol.
2. p. 233.

Iulianus imperator.

Epistola eius ad Arfacium de imi-
tandis quibusdam christianorum
regulis, 6. 1. 1. vol. 2. p. 438.

Mandatum eius de destruendis ec-
clesiis in Caria, 9. 3. 10. vol. 3.
p. 485.

De eius interitu ecclesia Christi læ-
rata, 16. 2. 17. vol. 7. p. 119.

Iulianus, istius consanguineus.

Ob sacrilegam profanationem va-

forum sacrorum diuino iudicio
correptus, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339.

Iuramentum siue Ius iurandum.

Non omne *iurisiurandi* genus in-
terdictum, 16. 7. 4. vol. 7. p. 353.

Sed tantum in vanum & remere
iuranti adfiduitas, 16. 7. 5. vol.
7. p. 359.

Per res creatas *iurare* punitum, 6. 2.
10. vol. 2. p. 353. Et 16. 7. 6. vol.
7. p. 361.

Per genium imperatoris, per san-
ctos, angelos, ceteros *iurare*
non permissum, 16. 7. 7. vol. 7.
p. 363.

Per salutem imperatoris *iurare*,
quo sensu permissum, 16. 7. 6.
vol. 7. p. 362.

Per alleluiah *iurare* quid? 14. 2. 4.
vol. 6. p. 43.

Iuramentum de calumnia, 16. 7. 4.
vol. 7. p. 356.

Iuramentum fidelitatis, 16. 9. 4. vol.
7. p. 389.

Episcopi ad dandum *iureiurando*
testimonium non coacti, 5. 2. 2.
vol. 2. p. 214.

Iurgium.

Vt inferior homicidii gradus pu-
nitum, 16. 10. 17. vol. 7. p. 412.

Iustinianus imperator.

Quam inscriptionem in altari S So-
phie faciendam curauit, 8. 8. 4.
vol. 3. p. 294.

Illius iactantia de ædificata ecclesia
S. Sophie, 8. 2. 3. vol. 3. p. 164.

- Κ.
- Littera K* 7 Calumniatoribus in fronte inusta, 16. 13. 1. vol. 7. p. 508.
- Καθάρσεις.
- Deiectio clericorum de honoris sui gradu, 17. 1. 6. vol. 8. p. 8.
- Κακοδαίμονες.
- Miseri & ætumnosi. Sic christiani vocati a Luciano ethnico, 1. 2. 8. vol. 1. p. 23.
- Κalendarium.
- Liber scripturarum lectiones, temporibus anniuersariis accommodatas exhibens, 14. 3. 3. vol. 6. p. 71.
- Martyrum *kalendaria* quomodo differant a martyrologiis, 20. 7. 4. vol. 9. p. 137.
- Καλende Ianuaria.
- Festiuitas gentilium, 16. 4. 17. vol. 7. p. 274. Et 20. 1. 3. vol. 9. p. 6.
- Κανονίζεν τὰς ἐκκλησίας.
- Sensus huius phraseos explicatus, 8. 9. 7. vol. 3. p. 327.
- Κανών vid. Canon.
- Κάπηλοι.
- Fraudulentes propolæ, 16. 12. 17. vol. 7. p. 496.
- Καταγωγή.
- Ianitorum seu custodum ecclesie habitacula, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.
- Καταπίτασμα μυσικόν.
- Vela mystica quid? 8. 6. 8. vol. 3. p. 215.
- Κατεχόμενοι.
- Energumeni siue obsessi, -3. 4. 6. vol. 2. p. 76.
- Κεμηλιαρχεῖον.
- Sacrorum vasorum & donariorum receptaculum, 8. 7. 7. vol. 3. p. 262.
- Κεφαλά.
- Metropolitani hoc nomine appellati, 2. 16. 5. vol. 1. p. 209.
- Κήρυγμα ἐκκλησιαστικόν.
- Indicte preces ecclesie, 15. 1. 3. vol. 6. p. 245.
- Κήρυκες.
- Nomen diaconorum, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.
- Κηρύττειν.
- Orationem indicare, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.
- Κιγκλίδες.
- Cancelli altaris, 8. 6. 6. vol. 3. p. 211.
- Κλυδονίζόμενοι.
- A malis spiritibus agitati, 3. 4. 6. vol. 2. p. 27. Et 18. 4. 13. vol. 8. p. 134.
- Κοινωνικός βίος.
- Vita communicatiua, 7. 3. 9. vol. 3. p. 59.
- Κολυμβεῖον.
- Fons in atrio ecclesie positus, 8. 3. 6. vol. 3. p. 180.
- Κολυμβήθρα.
- Piscina, id est fons in baptisterio, 8. 7. 4. vol. 3. p. 257.

- Κρανιομαντεία.*
 Variatio ex cranio hominis mortui, 16. 5. 4. vol. 7. p. 246.
- Κρότος.*
 Acclamationes & plausus, concionatoribus a populo facti, 14. 4. 27. vol. 6. p. 187.
- Κυληδρωτά.*
 Forma ecclesiarum siue templorum rotunda, 8. 3. 1. vol. 3. p. 174.
- Κυριακόν.*
 Nomen ecclesie siue templi, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113.
- L.**
- Labor.*
 Omnes monachi olim ex manuum suarum labore sustentati, 7. 3. 10. vol. 3. p. 60.
- Laborantes.*
 Ordo inter inferiores clericos, 3. 8. 1. vol. 2. p. 43.
- Lac & Mel.*
 Super altari offerri solitum, 15. 2. 3. vol. 6. p. 261. Vid. *Mel.*
- Laceratio.*
 Membrorum corporis *laceratio* tamquam inferior homicidii gradus punita, 16. 10. 7. vol. 7. p. 400.
- Homines ad ordines sacros recipiendos inhabiles reddidit, 4. 3. 9. vol. 2. p. 131.
- Lacunaria.*
 Interficia recti in ecclesiis, 8. 8. 5. vol. 3. p. 295.
- Laici.*
 Antiquitas distinctionis inter *laicos* & clericos, 1. 5. 2. vol. 1. p. 41.
- Distinctio inter officia *laicorum* & clericorum semper obseruata, 1. 5. 4. vol. 1. p. 43.
- Laici* vocati *βιωτικοί*, *saeculares*, 1. 5. 5. vol. 1. p. 46.
- Et *ιδιωται*, *idiotæ*, *ibid.* p. 47.
- Aula *laicorum* quid sit, 8. 4. 2. vol. 3. p. 149.
- Laicorum* sacerdotium, *vid. Baptismus & Sacerdotium.*
- Cancellarii *laici* quando orti, 2. 7. 5. vol. 1. p. 129.
- Seniores *laici* non iidem ac seniores ecclesiastici, 2. 19. 19. vol. 1. p. 294.
- Communio *laica*, 15. 5. 1. vol. 6. p. 433. Et 17. 2. 1. vol. 8. p. 10.
- Reductio clericorum ad communionem *laicam* idem ac plena eorum degradatio, 17. 2. 3. vol. 8. p. 12.
- Lampas* *vid. Lucerna.*
- Lampetiani.*
 Hæretici sabbato ieiunantes, 20. 3. 5. vol. 9. p. 59.
- Laniffæ.*
 Homicidii consortes habiti, eorumque ars damnata, 16. 10. 13. vol. 7. p. 408.
- Lapides sacri.*
 Limites agrorum sic dicti, 16. 12. 8. vol. 7. p. 472.
- Lapsi.*
 Ab omnibus dignitatibus ecclesiasticis exclusi, 4. 3. 7. vol. 2. p. 127.

Clerici, tempore persecutionis *lapsi*, officio exturbati, 6. 2. 4. vol. 2. p. 314. Et 17. 5. 1. vol. 8. p. 53.

Laquearia, vid. *Lacunaria*.

Latria.

Distinctio inter *latriam*, duliam & hyperduliam veteribus inco- gnita, 13. 2. 3. vol. 5. p. 58.

Latrocinium.

Occultores *latronum* quomodo puniti, 16. 12. 18. vol. 7. p. 499.

Lauacrum.

Nomen baptismi, II. 1. 9. vol. 4. p. 149.

Lauatio siue *Lotio*.

Ritus *lauandi* manus sub ingressum in ecclesiam, 8. 3. 6. vol. 3. p. 17 seqq. Et 8. 10. 5. vol. 3. p. 342.

Ante eucharistiam, 15. 3. 4. vol. 6. p. 304.

Cerimonia *lauandi* pedes in bap- tismo a nonnullis vsurpata, 12. 4. 10. vol. 4. p. 394.

Mos *lauandi* mortuos, 23. 3. 3. vol. 10. p. 46.

Lauatio catechumenorum, ritus mere ciuilis decentiae, 12. 4. 10. vol. 4. p. 395. Vid. *Balne*.

Laura.

Monasterium sic vocatum, 7. 2. 2. vol. 3. p. 14.

Lecticarii.

Ministri ecclesiae, a portandis emor- tuis corporibus vel sandapilis sic dicti, 3. 8. 1. vol. 2. p. 43.

Lectioarium.

Index lectionum in ecclesia legen- darum, 14. 3. 3. vol. 6. p. 71.

Lectiones.

Scripturae *lectiones* non nunquam psalmis & hymnis mixtae, interdum post hosce recitatae, 14. 1. 2. vol. 6. p. 4. Et 14. 3. 1. vol. 6. p. 57.

Certis temporibus & sollempnitati- bus certa *lectiones* praescriptae, 14. 3. 3. vol. 6. p. 63.

A quibus scripturae *lectae* sint in ec- clesia, 14. 3. 4. vol. 6. p. 73.

Lectores.

Ordo inferiorum clericorum, sae- culo tertio institutus, 3. 5. 1. vol. 2. p. 29.

Pueri & infantes *lectores* facti, 3. 5. 5. vol. 2. p. 34.

Catechumeni etiam in ecclesia A- lexandrina, 3. 5. 2. vol. 2. p. 32.

Modus ordinandi *lectores*, 3. 5. 3. vol. 2. p. 32. Et 13. 4. 10. vol. 5. p. 107.

Legende.

Vnde nomen habeant, 20. 7. 5. vol. 9. p. 138.

Λειτουργία.

Omnes diuini cultus partes gene- rali nomine sic dictae, 13. 1. 8. vol. 5. p. 16.

Προηγιασμένων λειτουργία quid sit, 13. 9. 6. vol. 5. p. 293. Vid. *Liturgia*.

Lenocinium.

Quomodo punitum, 16. 11. 10. vol. 7. p. 445.

Leo

- Leo sapiens.*
Eius notitia ecclesie, 9. 7. I. vol. 3. p. 566.
- Leuite.*
Commune nomen diaconorum, 2. 20. 2. vol. 1. p. 299.
- Lex.*
Leges ecclesie vid. *Canones.*
Leges imperiales publicatæ in ecclesia, 2. 17. 13. vol. 1. p. 256.
- Libellatici.*
In quo eorum contiterit idololatria, 16. 4. 6. vol. 7. p. 202.
- Libelli famosi.*
Falsi rumores, in aliorum famæ iniuriam sparsi, 16. 13. 2. vol. 7. p. 511.
- Liberalitas.*
In communicantibus requisita, 18. 2. 10. vol. 8. p. 127.
Defectus eius in clericis punitus, 17. 5. 33. vol. 8. p. 97.
- Liberatio.*
Magnæ cuiusdam *liberationis* memoria quotannis celebrata, 20. 8. 3. vol. 9. p. 168.
- Liberi.*
Sine parentum consensione connubia inire non poterant, 16. 9. 2. vol. 7. p. 382.
Nec vitam monasticam amplecti, 7. 3. 4. vol. 3. p. 48.
In monasterium non inuiti trudenti, 7. 3. 5. vol. 3. p. 49.
Ministerio ecclesie ab incunabulis dicati, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.
A patribus non exheredandi, ut
- ecclesia hæres constitueretur, 5. 4. 13. vol. 2. p. 277.
Potestas parentum in *liberos* in causa vite & necis per christianas leges restricta, 16. 9. 1. vol. 7. p. 380.
- Liberti.*
Non ordinandi sine dominorum suorum consensu, 4. 4. 2. vol. 2. p. 145.
- Libra.*
Suffraganei episcopi Romani hoc nomine tecnico vocati, 2. 14. 15. vol. 1. p. 201.
- Libri.*
Lasciui *libri* non componendi nec legendi, 16. 11. 11. vol. 7. p. 448.
Hæretici *libri* comburendi, 16. 2. 14. vol. 7. p. 105.
Libris ecclesie nomina baptizatorum inscripta, 11. 7. 12. vol. 4. p. 280.
Et nomina sponforum, 11. 8. 13. vol. 4. p. 302. Vid. *Catalogus.*
- Ligaturæ.*
Earum usus ad curandos morbos damnatus, 16. 5. 6. vol. 7. p. 252.
- Lilia.*
Nomen ciborii, 8. 6. 18. vol. 3. p. 234.
- Limes.*
Limites sacri lapides dicti, 16. 2. 8. vol. 7. p. 224.
Remotio *limitum* agrorum rapinæ locohabita & punita, ibid.
- Limina martyrum.*
Nomen ecclesiarum, 8. 1. 11. vol. 3. p. 135.

Linea.

Vulgaris vestis e *linis* confecta, 6.
4. 20. vol. 2. p. 435.

Lingua.

Sacræ scripturæ in omnes *linguas*
versæ, 14. 3. 7. vol. 6. p. 97. Et
13. 4. 5. vol. 5. p. 91.

Lingua vulgaris in sacris christia-
norum vsitata, 13. 4. 1. vol. 5. p. 85.

Scripturæ lectæ in *lingua* vulgari,
13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Peccata *lingue* quanto studio cane-
rint clerici, 6. 2. 10. vol. 2. p. 332.

Linteamen.

Ad cooperiendum altare adhibi-
tum, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238.

Litanie.

Earum origo, 13. 1. 10. vol. 5. p. 21.

Litania maior & minor, 13. 1. 11.
vol. 5. p. 26.

Liturgie.

State precum formulæ. Harum
antiquitas & vsus in ecclesia, 13.
5. 1. vol. 5. p. 111.

Ab episcopis in ecclesiarum suarum
vsûm præscriptæ, 2. 6. 2. vol. 1.
p. 117.

Clerici ob neglectum publicæ *litur-
giæ*, ordinis sui honore privati,
17. 5. 8. vol. 8. p. 67.

Cur pleræque ex antiquis *liturgiis*
deperditæ sint, 13. 5. 3. vol. 5. p.
115.

Epitome antiquæ *liturgiæ* ex scri-
ptis Chrysostomi, 13. 6. 1-10.
vol. 5. p. 193-234.

De *liturgia* iudaica, 13. 5. 4. vol. 5.
p. 119.

Liturgia Mozarabica, 14. 2. 1. vol.
6. p. 30.

Liuor.

Num hoc vitium hominem disci-
plinæ ecclesiasticæ subiecerit, 16.
14. 1. vol. 7. p. 518.

Locus.

Loca virorum & mulierum in ec-
clesiis vt plurimum alia ab aliis
separata, 8. 5. 6. vol. 3. p. 196.

Locus virginum ac viduarum ab a-
liis distinctus, 8. 5. 9. vol. 3. p.
202. Et 7. 4. 7. vol. 3. p. 108.

Ordinatio *localis* quid? 4. 6. 2. vol.
2. p. 171.

Longi.

Quidam monachi sic vocati, 7. 2.
14. vol. 3. p. 40.

Lotio vid. *Lauatio* & *Balneæ.*

Λουτρά.

Balneæ ad ecclesiam pertinentes,
8. 7. 12. vol. 3. p. 273.

Λύταις.

Mendici circumnentes, 11. 5. 8. vol.
4. 227.

Lucerna.

Kalendis Ianuariis *lucernas* in foro
accendere interdictum, 16. 4. 17.
vol. 7. p. 225. Et 20. 1. 3. vol. 9.
p. 7.

Et in cœmeteriis, 8. 6. 21. vol. 3.
p. 244.

Oratio *lucernalis*, 3. 3. 4. vol. 2.
p. 18.

Lucer-

Lucernarium.

Preces vespertinae Latinis ita dictae,
13. 9. 7. vol. 5. p. 301.

Lucianista & Conlucianista.

Nomen, quod sibi dederunt Ariani,
1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Lucifuga natio.

Christiani a gentilibus sic vocati, 1.
2. II. vol. I. p. 25.

Lucilla.

Femina diues, prima schismatis
Donatistarum auctor, 2. 20. 14.
vol. I. p. 318.

Lucrum.

Turpe *lucrum* censuræ obnoxium,
5. 4. 13. vol. 2. p. 279. Et 6. 2. 9.
vol. 2. p. 329. Et 16. 5. 3. vol. 7.
p. 242. Et 16. 12. 5. vol. 7 p. 469.

Causa *lucratiua* quid? 5. 3. II. vol.
2. p. 249.

Descriptio *lucratiuorum*, ibid.

Ludi.

Sacerdotales *ludi* quid? 5. 3. 4. vol.
2. p. 238.

Ludos exhibere populo, munus fla-
minum, interdictum christianis,
16. 4. 8. vol. 7. p. 206.

Lugentes vid. *Flentes*.

Lumina.

Portata ante euangelium in eccle-
siis orientalibus, 14. 3. II. vol. 6.
p. 83.

In pompa funebri, 23. 2. 6. vol. 10.
p.

Dies *luminum*, id est epiphania,
20. 4. 7. vol. 9. p. 82. Vid. *Cereus*,
Fax, *Lucerna*.

Bingh. O. E. Vol. X.

Luna.

Superstitiosa observatio eclipsæ
lunæ, 16. 5. 6. vol. 7. p. 257.

Et nouæ *lunæ*, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224.

Lustralæ collatio.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 6. vol.
2. p. 241.

Clerici ab ea exempti, ibid. p. 242.

Lusus.

Alex *lusus* occasio fraudis & ruina
familiarum, 16. 12. 20. vol. 7. p.
504.

Clericis interdictus, 17. 5. 24. vol.
8. p. 86. Et 6. 2. 5. vol. 2. p. 316.

Lutum.

Mos illinendi oculos catechume-
norum *luto* quid significet, 10.
2. 14. vol. 4. p. 34.

Luxuria.

Excessus *luxuriæ* quomodo puniti,
16. 11. 13. vol. 7. p. 453.

Luxus sabbatarius.

Phrasis Sidoniana explicatur, 20. 2.
4. vol. 9. p. 34.

Λυχναΐα.

Preces vespertinae Grecis sic voca-
tæ, 13. 9. 7. vol. 5. p. 301.

M.

Macariani.

Nomen contumeliosum, catholicis
a Donatistis impactum, 16. 2. 4.
vol. 7. p. 76.

Maccabæi.

Eorum festum, 20. 7. 13. vol. 9. p.
158.

Z

Ma

Mafortes.

Vestis monachorum sic dicta, 7. 3.
6. vol. 3. p. 52.

Magi.

Christiani per conuicium sic vocati ab ethnicis, 1. 2. 5. vol. 1. p. 20.
Incantatio *magica* & fascino quomodo punita, 16. 5. 5. vol. 7. p. 249.

Magister discipline.

Praefectus puerorum in domo episcopi, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.

Magistratus.

Spirituali episcopi iurisdictioni subiecti, 2. 4. 3. vol. 1. p. 103.
Et censuris ecclesiasticis aequae reliqui omnes, 16. 3. 5. vol. 7. p. 130.
Potestate praedicti in clericos in grauioribus causis criminalibus, 5. 2. 12. vol. 2. p. 223.
Non autem in pure ecclesiasticis causis, 5. 2. 5. vol. 2. p. 209.

Magnificat.

Canticum S. Mariae virginis, 14. 2. 7. vol. 6. p. 48.

Magnitudo animi.

Quanta fuerit antiquis clericis in defendenda veritate, 6. 3. 10. vol. 2. p. 370.

Maiestas.

Crimen laesae *maiestatis* quomodo punitum, 16. 9. 4. vol. 7. p. 386.

Maiiores.

Nomen ministrorum iudaicorum, 16. 6. 2. vol. 7. p. 274.

Maiuma.

Obscenum spectaculum gentilium, 16. 11. 12. vol. 7. p. 452.

Maledicentia.

Quomodo punita, 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.

Malefici.

Incantatores magici, 16. 5. 5. vol. 7. p. 249.

Mali species.

Quomodo vitanda clericis, 6. 2. 12. vol. 2. p. 336.

Malleus excitatorius.

Instrumentum, cuius pulsu in monasteriis quibusdam Palestinae fratres ad ecclesiam conuocati, 8. 7. 15. vol. 3. p. 282.

Mardpa.

Monasteria ita vocata, 7. 2. 14. vol. 3. p. 41.

Mane.

Oratio *matutina*, 13. 9. 7. & 10. vol. 5. p. 299 & 310. Et 13. 10. 1. vol. 5. p. 315.

Benedictio *matutina*, 13. 10. 8. vol. 5. p. 323.

Hymnus *matutinus*, ibid. p. 324.

Psalmus *matutinus*, 13. 10. 1. vol. 5. p. 316.

Origo *matutinarum* congregationum, 13. 10. 11. vol. 5. p. 329.

Manichaei.

Heretici baptismum recusantes, 11. 2. 4. vol. 4. p. 156.

Et matrimonium, 22. 1. 7. vol. 9. p. 275.

Quae-

Quenam gloriosa nomina sibi dede-
rint, I. 2. 16. vol. 1. p. 29.

Manna.

Insula, septemdecim modo habens
parœcias, 9. 8. conclus. vol. 3. p.
608.

Mansionarii.

Quodnam eorum in ecclesia fuerit
officium, disceptatur, 3. 13. I. vol.
2. p. 71.

Manumissio vid. *Seruus.*

Manus.

Manuum inunctio, carimonia in
sponsalibus & nuptiis vsitata, 22.
3. 6. vol. 9. p. 321. Et 22. 4. 4.
vol. 9. p. 341.

Maranatha.

Num istiusmodi formula excom-
municationis in ecclesia antiqua
obtinuerit, 16. 2. 16. vol. 7. p. 113.

Marcianistæ.

Setta, a Marcionitis distincta, 20.
3. 5. vol. 9. p. 57.

Marcionitæ.

Eorum error in baptizandis mor-
tuis, II. 4. 4. vol. 4. p. 189.

Et in arcendis omnibus, in matri-
monio viuentibus, a baptismo,
II. 5. 12. vol. 4. p. 235.

In dando ter baptismo, 12. 5. 2. vol.
4. p. 402.

Marcosiani.

Hæretici baptismum in totum repu-
diantes, I. 2. I. vol. 4. p. 153. Et
II. 3. 8. vol. 4. p. 175.

Marcus.

Anachoreta in facis scripturis ver-
tissimus, 13. 4. 9. vol. 5. p. 105.

Maria S Virgo.

Canticum eius *Magnificat* non ad-
eo vetusti vsus, I. 1. 2. 7. vol. 6.
p. 4°.

Salutatio angelica, *Ave Maria*, ve-
teribus incognita, 14. 4. 15. vol.
6. p. 157.

Marinus.

Ad honorem centurionis prouehen-
dus, accusatus tanquam chri-
stianus, supplicio adfcitur, 8.
I. 17. vol. 3. p. 155.

Marius.

Episcopus vnus vxoris *maritus*,
quid sit, 4. 5. I. vol. 2. p. 153. Vid.
Diganus.

Mulieri, absente *marito*, non per-
missum nubere alteri, 22. 2. 9.
v. 9. p. 298.

Viduis non permissum nubere,
nisi exactis duodecim post obi-
tum *maritorum* mensibus, 22. 2.
8. vol. 9. p. 297.

Martinus.

Singulari Dei nutu episcopus eccle-
siæ Turonicæ factus, 4. I. 3. vol.
2. p. 89. Et 14. I. 6. vol. 6. p. 10.

Martyres.

Quomodo honorati in ecclesia an-
tiqua, 13. 9. 5. vol. 5. p. 294.

Non adorati, 13. 3. 2. vol. 5. p. 73.
Eorum dies festi siue natales quo-
modo

- modo celebrari, 13. 9. 5. vol. 5. p. 294. Et 20. 7. 1. vol. 9. p. 132.
- Generalis omnium *martyrum* festiuitas, 20. 7. 14. vol. 9. p. 159.
- Eorum acta & passiones a notariis exceptæ, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75.
- Et lectæ in ecclesiis, 13. 9. 5. vol. 5. p. 296. Et 14. 3. 14. vol. 6. p. 86. Et 20. 7. 5. vol. 9. p. 137.
- Eorum privilegium deprecandi pro lapsis, 16. 3. 4. vol. 7. p. 128. Et 18. 4. 10. vol. 8. p. 179.
- Bona *martyrum*, sine hæredibus denarorum, ecclesiæ attributa, 5. 4. 8. vol. 2. p. 273.
- Martyria & Martyrum memorie.*
- Ecclesiæ ita vocatæ, 8. 1. 8. vol. 3. p. 126.
- Martyrarii.*
- Custodes istiusmodi ecclesiarum, 8. 7. 11. vol. 3. p. 268.
- Martyrologia.*
- Eorum origo & quomodo discreparint a kalendariis, 20. 7. 4. vol. 9. p. 137.
- Mathema.*
- Nomen symboli fidei, 10. 3. 3. vol. 4. p. 66.
- Matricula.*
- Sancta matricula*, id est catalogus clericorum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50.
- Catalogus ordinationum, in ecclesia primaris adseruatus, eique omnes episcopi secundum ætatem inscripti, 2. 16. 8. vol. 1. p. 114.
- Matrimonium.*
- Damnatum a multis antiquis hæreticis, 22. 1. 5. vol. 9. p. 234.
- Iteratum *matrimonium* damnatum a Montanistis & Nouatianis, 16. 11. 7. vol. 7. p. 436. Et 22. 1. 10. vol. 9. p. 279.
- Libeis sine parentum suorum consensu *matrimonium* inire haud permixsum, 16. 9. 2. vol. 7. p. 382. Et 22. 2. 4. vol. 9. p. 292.
- Nec seruis siue dominorum suorum consensu, 16. 9. 3. vol. 7. p. 385. Et 22. 2. 5. vol. 9. p. 294.
- Præsidiibus mulierem prouinciæ suæ in *matrimonium* ducere, durante administrationis suæ tempore, haud licitum, 22. 2. 7. vol. 9. p. 296.
- Nec tutoribus pupillas, ætate adhuc minores, 22. 2. 10. vol. 9. p. 299.
- Nec ulli intra gradus prohibitos consanguinitatis & adfinitatis, 22. 2. 3. vol. 9. p. 290.
- Vxoribus, quarum viri absentes, nuptias celebrare interdictum, donec de eorum morte certiores essent factæ, 22. 2. 9. vol. 9. p. 298.
- Viduis, non nisi exactis duodecim mensibus post virorum obitum, alteris nubere permixsum, 22. 2. 8. vol. 9. p. 297.
- Pœnitentibus tempore pœnitentiæ suæ *matrimonium* inire haud permixsum, 18. 2. 8. vol. 8. p. 126.
- Quo tempore lex ista facta sit, qua spon-

- Sponsorum nuptiæ cum spiritibus adfinibus & cognatis prohibentur, II. 8. 12. vol. 4. p. 300.
Et 22. 2. II. vol. 9. p. 300.
- Num quis *matrimonium* inire potuerit post legitimum diuortium, 16. II. 6. vol. 7. p. 431. Et 22. 2. 12. vol. 9. p. 301.
- Num adulter adulteram *matrimonio* sibi iungere potuerit, 22. 2. 13. vol. 9. p. 309.
- Contractus *matrimonialis* testibus confirmandus, 22. 3. 8. vol. 9. p. 323.
- Matrimonium* clericorum vid. *Cælibatus*.
- Matrimonia* monachorum olim haud irrita facta, 7. 3. 23. vol. 3. p. 92. Et 16. 7. 9. vol. 7. p. 371. Vid. *Nuptia*.
- Matrix ecclesia*.
- Distinctio inter *ecclesiam matricem* & *diocesanam*, 8. I. 12. vol. 3. p. 137. Et 8. 7. 6. vol. 3. p. 259.
- Matrona*.
- Nomen templum cuiusdam iudæi, 16. 6. 3. vol. 7. p. 277.
- Mediatores*.
- Cur sacerdotes dicantur *mediatores* inter Deum & hominem, 2. 19. 16. vol. 1. p. 288.
- Mediolanum*.
- Episcopi Romani iurisdictioni numquam subiectum, 9. I. II. vol. 3. p. 393.
- Mel & Lac*.
- In altari offerri solitum, 15. 2. 3. vol. 6. p. 261.
- Et recens baptizatis dati, 12. 4. 6. vol. 4. p. 390.
- Meletius*.
- Episcopus Antiochenus quid Paulino aduersario suo pacis gratia obtulerit, 2. 13. 2. vol. 1. p. 182.
- Melotes*.
- Genus vestimenti clericalis, 7. 3. 6. vol. 3. p. 52.
- Membrum*.
- Corporis *membrorum* laceratio quomodo punita, 16. 10. 7. vol. 7. p. 400.
- Memorie martyrum*.
- Nomen ecclesiarum, 8. I. 8. vol. 3. p. 126.
- Μεμνημένοι ἱσασιν*.
- Quid sibi velit hæc phrasis, explicatur, 10. 5. 8. vol. 4. p. 131. Et I. 4. 2. vol. 1. p. 37.
- Menandriani*.
- Hæretici baptismum corrumpentes, II. 3. 5. vol. 4. p. 172.
- Mendacium*.
- Quatenus hoc quempiam disciplinæ ecclesiasticæ subiecit, 16. 13. 5. vol. 7. p. 514.
- Mendicus*.
- Nulli *mendicantes* inter antiquos monachos, 7. 3. 10. vol. 3. p. 60.
- Mensa*.
- Nomen ecclesiæ, 8. I. 9. vol. 3. p. 139.
- Et altaris, 8. 6. II. vol. 3. p. 220.
- Mensa mystica, 8. 6. 14. vol. 3. p. 225. Vid. *Altare*.

Mensurna diuifio.

Quid significet apud Cyprianum,
5. 4. 3. vol. 2. p. 264.

Μένυτρα.

Præmia pro indicatione rerum per-
ditarum, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Mercatura.

Clericis *mercaturam* facere haud
permissum, 6. 4. 12. vol. 2. p. 404.

Quibusdam tamen in casibus lici-
tum, ibid. p. 406.

Meretrix.

Quæstus *meretricius* quomodo pu-
nitus, 16. 11. 10. vol. 7. p. 445.

Meridies.

Meridiana ecclesiæ sacra, 13. 9. 12.
vol. 5. p. 313.

Μεσίται vid. *Mediator.*

Messaliani.

Quid de baptismo senserint, 11. 2.
5. vol. 4. p. 159.

Μετάνοια.

Χώρα μετανόας, locus pœniten-
tium, 8. 1. 17. vol. 3. p. 156.

Insula inætanœæ, 7. 3. 15. vol. 3. p.
71.

Metator.

Dœcius *metator* antichristi Luciano
martyri dictus, 5. 3. 7. vol. 2. p.
244.

Metatorium.

Certus locus ad ecclesiam perti-
nens, 8. 7. 10. vol. 3. p. 266.

Metatum.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 7.
vol. 2. p. 244.

Metrocomia.

Primarius quidam vicus, multos
alios vicos sibi subiectos habens,
9. 2. 7. vol. 3. p. 433.

Metropolitani vid. *Primates.*

Miles.

Quibus in casibus baptismo exclusi
fuerint *militēs*, 11. 5. 10. vol. 4.
p. 230.

Miletius.

Schismaticus eiusque sectatores se-
se nominarunt Ecclesiam Marty-
rum, 1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Militia.

Vocabulum, omnis generis secu-
laria officia, tam ciuilia quam
bellica denotans, 6. 4. 9. vol. 2.
p. 401.

Militia castrensis, palatina, præfi-
dialis & cohortalis, 4. 4. 1. vol.
2. p. 121.

Ministerium diuinum.

Semper lingua vulgari populo co-
gnita peractum, 13. 4. 1. vol. 5.
p. 84.

Minsters.

Anglicanum ecclesiatum nomen
vnde arcessendum, 8. 1. 11. vol.
3. p. 136.

Miraculum.

Qui *miracula* se patrare gloriaren-
tur, quomodo puniti, 16. 5. 7.
vol. 7. p. 259.

Missa.

Antiquum nomen diuini cultus in
genere, 13. 1. 4. vol. 5. p. 8.

Privatæ & solitariæ *missæ* prioribus sæculis incognitæ, 15. 4. 4. vol. 6. p. 378.

Presbyteri non ordinati ad celebrandam *missam* pro viuis & mortuis, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290.

Missæ catechumenorum, 13. 1. 2. vol. 5. p. 2. Et 14. 1. 1. vol. 6. p. 1.

Fidelium, 13. 1. 3. vol. 5. p. 6. Et 15. 1. 1. vol. 6. p. 1.

Praefanctificatorum, 15. 4. 12. vol. 6. p. 411. Et 15. 5. 1. vol. 6. p. 437.

Solitaria, noua corruptio, 15. 4. 4. vol. 6. p. 378.

Sicca & nautica, alia corruptio, 15. 4. 5. vol. 6. p. 385.

Bifaciata & rufaciata, posteriorum sæculorum inuentio, *ibid.*

Nocturna, id est, Preces matutinæ, 13. 1. 4. vol. 5. p. 9.

Vespertina, Preces vespertinæ, *ibid.*

Missæ, pro lectione scripturarum sumta, 13. 1. 4. vol. 5. p. 9.

Et pro collecta sine oratione, *ibid.*

Et pro dimissione populi, *ibid.*

Μιτάρον vid. *Metatum.*
Mitra.

Num episcopi olim *mitram* gestarint, 2. 9. 5. vol. 1. p. 137.

Mitrella.

Ornamentum virginum, 7. 4. 6. vol. 3. p. 104.

Μίσηρον.

Templum solis Alexandriae, ecclesiae datum, 5. 4. 10. vol. 2. p. 275.

Modestus.

Praefectus Arianus sub Valente. E-

ius colloquium cum Basilio, 6. 3. 10. vol. 2. p. 371.

Monachi.

Origo monachorum & distinctio a priscis ascetis, 7. 1. 14. vol. 3. p. 8.

Monachi vniuersi principio nihil amplius quam laici, 7. 2. 7. vol. 3. p. 20.

Quibus in casibus vita clericalis & *monachica* coniungi potuerit, 7. 2. 8. vol. 3. p. 23.

Omnes *monachi* episcopo diceceseos, in qua vivebant, subiecti, 2. 4. 2. vol. 1. p. 101. Et 7. 3. 14. vol. 3. p. 68.

Ex manuum suarum labore sustentari, 7. 3. 10. vol. 3. p. 60.

Nullum sollempne votum siue publica professio ab illis exacta, 7. 3. 7. vol. 3. d. 54.

Matrimonia *monachorum* non facta irrita, 7. 3. 27. vol. 3. p. 92.

An *monachi* ad vitam saecularem redire potuerint, 7. 3. 22. vol. 3. p. 60.

Quenam poena desertoribus *monachis* inflicta sit, 7. 3. 24. vol. 3. p. 93.

Monachi antiquitus in officia vel iura clericorum non inuolarunt, 7. 3. 19. vol. 3. p. 82.

Neque in ciuitatibus degendi veniam habuere, ad solitudinem adstricti, 7. 3. 20. vol. 3. p. 84.

Ab officiis tam ecclesiasticis quam ciuilibus exclusi, 7. 3. 18. vol. 3. p. 81.

Curi-

- Curialibus non licitum fieri *monachis*, 7. 3. I. vol. 3. p. 41.
- Nec feruis, sine dominorum suorum consensu, *ibid.* p. 43.
- Nec maritis & vxoribus, sine mutua vtriusque partis consensione, *ibid.* p. 43.
- Nec liberis sine parentum suorum consensu & voluntate, 7. 3. 4. vol. 3. p. 48.
- Liberos, quantumuis a parentibus suis adductos, sine suo ipsorum consensu in monasteriis retinere haud permissum, 7. 3. 5. vol. 3. p. 48.
- Antistites inter *monachos* dicti decani, centenarii, patres, 7. 3. II. vol. 3. p. 63.
- Spirituales *monachorum* exercitationes: Perpetua pœnitentia, 7. 3. 15. vol. 3. p. 71.
- Extraordinaria ieiunia, *ibid.*
- Extraordinariæ sacrorum frequentationes, *ibid.* p. 74.
- De differentia inter vitam monachicam & vitam communicatiuam. 7. 3. 9. vol. 3. p. 57.
- Monachi* sæculares & vxorati, 7. 2. 6. vol. 3. p. 19.
- Nomina veterum *monachorum*, *Anachoreta*, *Acæmeta*, *Apostolici*, *Benedictini*, *Βοσζοι*, *Celulani*, *Cænobitæ*, *Continentes*, *Culdei*, *Gyrouagi*, *Hesychastæ*, *Philothei*, *Remboth*, *Remunianes*, *Sarabaitæ*, *Silentarii*, *Stry-*
- litæ*, *Therapeutæ*, 7. 2. I seqq. Vide suo quoduis loco.
- Tonsura & habitus *monachorum*, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.
- Μοναχί.*
- Monasteria sic dicta, 7. 2. 14. vol. 3. p. 40.
- Μοναστήριον.*
- Varia eorum nomina, 7. 2. 14. vol. 3. p. 40. 41.
- Ecclesiæ nonnumquam dictæ *monasteria*, 8. I. II. vol. 3. p. 135.
- Monasteria* patriarchalia, 7. 3. 14. vol. 3. p. 71.
- Relegatio in *monasteria*, pœna clericorum, 17. 4. II. vol. 8. p. 48.
- Μονητα.*
- Adulteratores *moneta* quomodo puniti, 16. 12. 14. vol. 7. p. 483.
- Μονιαλες.*
- Virgines monasticæ, 7. 4. 8. vol. 3. p. 109.
- Μονογαμία.*
- Quo sensu requisita a clericis, 5. 4. I. vol. 2. p. 153.
- Et a diaconissis, 2. 22. 5. vol. I. p. 345.
- Et a viduis ecclesiasticis, 7. 4. 9. vol. 3. p. 110.
- Μοντανιστæ.*
- Hæretici, qui baptismi formam adulterabant, 11. 3. 7. vol. 4. p. 173.
- Mortuos baptizabant, 11. 4. 3. vol. 4. p. 186.
- Cum ecclesia de secundis nuptiis disputabant, 22. I. 10. vol. 9. p. 279.

Et de ieiunio, 21. 1. 15. vol. 9. p. 210.

Et de gestatione coronæ & fuga tempore persecutionis, 16. 4. 8. vol. 7. p. 207.

Morbis.

Non curandus per incantationes, amuleta, phylacteria, ligaturas &c. 16. 5. 6. vol. 7. p. 51.

Mores.

Publici veterum *mores* in ecclesiis magnæ reuerentiæ indices, 8. 10. 11. vol. 3. p. 349.

Mortalia peccata.

Quomodo a venalibus distingui consueverint in disciplina ecclesiæ, 16. 3. 14. vol. 7. p. 177.

Mortui.

Reliquiæ *mortuorum* non seruandæ supra terram sed sepeliendæ, 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Non religioſe colendæ, 23. 4. 9. vol. 10. p. 95.

Mortui non baptizandi, 11. 4. 3. vol. 4. p. 186.

Osculum pacis non dandum *mortuis* 23. 3. 14. vol. 10. p. 66.

Nec eucharistia, 15. 4. 19. vol. 6. p. 424. Et 23. 3. 14. vol. 10. p. 66.

Preces pro *mortuis*, 15. 3. 16. vol. 6. p. 330. Et 23. 3. 13. vol. 10. p. 63.

Quomodo *mortui* excommunicari soliti sint, 16. 3. 12. vol. 7. p. 170.

Quomodo absolui, 19. 2. 11. vol. 8. p. 227.

Mortuorum cadauera condita aromatibus, 23. 2. 5. vol. 10. p. 32. Et 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Bingh. O. E. Vol. X.

Mulieres.

Ad nullam sacerdotii functionem consecratæ, 2. 22. 7. vol. 1. p. 250.

Baptismi administratio per *mulieres* omnino prohibita, 11. 4. 1. vol. 4. p. 183.

Mulieribus numquam permissum concionari, 1. 4. 5. vol. 6. p. 123.

Introitus *mulierum* in ecclesiam, 2. 22. 12. vol. 1. p. 355.

Loca *mulierum* in ecclesia, 8. 5. 7. vol. 3. p. 200.

Mulieribus in ecclesia vigilias agere interdictum, 8. 10. 1. vol. 3. p. 336.

Mulieres pœnitentiam quoque publicam agere iussæ, 16. 3. 2. vol. 7. p. 125.

Mumie.

Quomodo adseruata sint ab Aegyptiis, 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Munerarii.

Adintores idololatriæ, 16. 4. 8. vol. 7. p. 206.

Municipes.

Ad sacrum ministerium non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 150.

Munera *municipalia* clericis non imposita, 5. 3. 14. vol. 2. p. 253.

Munſters.

Appellatio ecclesiarum Germanica vnde, 8. 1. 11. vol. 3. p. 136.

Munus.

Muneris abdicatio clericis in quibusdam casibus permissa, 6. 4. 2. vol. 2. p. 382.

- Quando interdicta, 6. 4. I. vol. 2. p. 38r.
- Clerici ab vniuersis iisque personabilibus *muneribus* exempti, 5. 3. 12. vol. 2. p. 250.
- Et a fordidis *muneribus* tam patrimonialibus quam personalibus, ibid. p. 251.
- Nec non a curialibus & municipalibus, 5. 3. 14. vol. 2. p. 253.
- Musica.*
- Artificialis & melica vocis mutatio in canendo permiffa, si sobrie & moderate fieret, 14. 1. 16. vol. 6. p. 24.
- Musica* theatralis reiecta, 14. 1. 18. vol. 6. p. 26. Vid. *Organon.*
- Musium opis.*
- In ecclesiis antiquis vsitatum, 8. 8. 5. vol. 3. p. 295.
- Muti.*
- In quibusdam casibus baptizati, 11. 5. 2. vol. 4. p. 215.
- Et ad poenitentiam admissi, ibid. p. 217.
- Myrrha.*
- Precipuus eius vsus in condiendis mortuorum cadaueribus, 23. 2. 5. vol. 10. p. 32.
- Mysteria.*
- Catechumenis eclara & cur? 10. 5. I. vol. 4. p. 119.
- Mystica mensa.*
- Nomen altaris, 8. 6. 14. vol. 3. p. 225.
- Mystica vela.*
- Vela, sanctuarium a reliquo templo distinguentia, 8. 6. 8. vol. 3. p. 214.
- Μύησις & Μυσαγωγία.*
- Nomina baptisimi, 11. 1. 10. vol. 4. p. 152.
- N.
- Ναός.*
- Naui ecclesiae, 8. 5. 1 & 2. vol. 3. p. 189 seqq.
- Narthex.*
- Exterior, 8. 3. 4. vol. 3. p. 177.
- Interior, 8. 4. 1. vol. 3. p. 183.
- Varia *narthecum* genera in compluribus ecclesiis, 8. 4. 6. vol. 3. p. 187.
- Natalis.*
- Natalis* Christi; eius origo & quomodo obseruatus, 20. 4. 1. vol. 9. p. 66.
- Quo anni die celebratus sit, 20. 4. 1 - 3. vol. 9. p. 66 -- 72.
- Origo huius sollempnitatis aetuo apostolico a quibusdam antiquis scriptoribus adsignata, 20. 4. 4. vol. 9. p. 72.
- Hoc festum eadem religiosa uereratione, qua dies dominica, celebratum, 20. 4. 5. vol. 9. p. 75.
- Natalis* episcopi, hoc est dies, quo ordinatus est, anniuersaria sollempnitate celebratus, 4. 6. 15. vol. 2. p. 188.
- Natales* imperatorum, 20. 1. 4. vol. 9. p. 9.
- Passiones martyrum dictae *natales* eorum, 20. 7. 2. vol. 9. p. 133.
- Na-*

Natales urbium Romæ & Constantinopolis, 20. I. 5. vol. 9. p. II.

Natales naturales non celebrandi in quadragesima, 21. I. 23. vol. 9. p. 224.

Natatorium.

Nomen baptismi, 8. 7. 4. vol. 3. p. 258.

Natio lucifuga.

Christiani a gentilibus per conuicium sic vocati, 1. 2. II. vol. I. p. 25.

Nauculariæ.

Certa societas hominum, qui anniuersarium frumenti tributum ex Africa & Aegypto Romam & Constantinopolin transportabant, 5. 3. 5. vol. 2. p. 238.

Nauis.

Nauis ecclesiæ, vid. supra *Ναός.*

Ναυτολόγοι.

Cur catechistæ hoc nomine vocati, 3. 10. 3. vol. 2. p. 53.

Nazareni.

Christiani per contumeliam sic appellati, 1. 2. I. vol. I. p. 15.

Necromantia.

Vaticinatio per euocatos mortuos, 16. 5. 4. vol. 7. p. 246.

Negligentia.

Clericorum *negligentia* in officio quomodo punita, 17. 5. 7. vol. 8. p. 66.

Negotiatio.

Clericis *negotiationes* sæculares ex-

ercere haud permiffum, 16. 4. 12. vol. 2. p. 404.

Nemefiani.

Officiales deæ Nemefis, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Neomenia.

Superstitiosa eius obseruatio, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224.

Nemiæ.

Cantiones lugubres gentilium christiani auerfati, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54.

Neophyti.

Neophytis seu recens baptizatis osculum pacis datum, 12. 4. 5. vol. 4. p. 388.

Albæ illis vestes indutæ, 12. 4. 1. vol. 4. p. 383.

Quando eas exuerint, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118.

Dies *neophytorum*, ibid. p. 119.

Νεριοτερικὴ τὰξις.

Inuenilis ordinatio, quid sit, 2. 10. 1. vol. I. p. 145.

ΝεΦελοδιῶκται.

Incantatores per expulsionem nubium, 16. 5. 6. vol. 7. p. 257.

Niddui.

Species excommunicationis apud Iudæos, 16. 2. 16. vol. 7. p. 115.

Nilus.

Cubitus *Nili* ubi adseruari consueverit, 8. 10. 12. vol. 3. p. 351.

Nola.

Cur campanæ dicantur *nola*, 8. 7. 15. vol. 3. p. 284.

- Nomen.*
Nomina offerre, quid sit, 2. 20. 5. vol. 1. p. 302. Et 15. 2. 4. vol. 6. p. 264.
Nonna.
 Nomen virginum ecclesiasticarum, 7. 4. 8. vol. 3. p. 109.
Notarii.
 Eorum officium in ecclesia antiqua, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75. Et 20. 7. 4. vol. 9. p. 137.
Notitia.
 Civilis *notitia* imperii, 9. 1. 5. vol. 3. p. 374.
Notitia ecclesie, 9. 1. 6. vol. 3. p. 376.
Notitia ecclesie per Leonem imperatorem, 9. 7. 1. vol. 3. p. 566.
Novatiani.
 Heretici, damnantes nuptias secundas, 16. 11. 7. vol. 7. p. 436. Et 22. 1. 10. vol. 9. p. 279.
 Quomodo discreparint a catholicis ratione discipline ecclesiasticæ & absolutionis, 18. 4. 5. vol. 8. p. 170.
 Cur in ecclesiam recepti sine noua ordinatione, 4. 7. 8. vol. 2. p. 198.
Novendiale.
 Certa praxis ethnicorum reiecta, 23. 3. 19. vol. 10. p. 74.
Novilunium.
 Superstitiosa eius observatio damnata, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224. Et 20. 1. 3. vol. 9. p. 7.
- Nouitioli.*
 Nomen catechumenorum, 10. 1. 1. vol. 4. p. 1.
Nox.
 Congregationes *nocturnæ*, 13. 10. 11. vol. 5. p. 329.
Nubes.
 Expulsores *nubium*, genus incantatorum, 16. 5. 6. vol. 7. p. 257.
Nullatenfes.
 Episcopi sine sede episcopali, 4. 6. 2. vol. 2. p. 170.
Nummi.
 Aurei vel argentei distributi populo in natalibus imperatorum, 20. 1. 4. vol. 9. p. 10.
Nunc dimittis &c.
 Canticum Simeonis, 14. 2. 5. vol. 6. p. 46.
Nundinæ.
 Celebratio *nundinarum* in festis martyrum per abusum inuecta & abrogata, 20. 7. 10. vol. 9. p. 151.
Nuptiæ.
 Iteratæ *nuptiæ* damnatæ a Montanistis & Nouatianis, 16. 11. 7. vol. 7. p. 436. Et 22. 1. 10. vol. 9. p. 279.
 Interdictæ in quadragesima, 21. 1. 23. vol. 9. p. 224. Et 22. 2. 14. vol. 9. p. 312.
 Publicandæ in ecclesia, 22. 2. 2. vol. 9. p. 289.
 Celebrandæ per publicum ecclesie ministrum, 22. 4. 1. vol. 9. p. 331.

Quibus in casibus aliter fieri permissum sit, 22. 4. 2. vol. 9. p. 337.

Corona *nuptialis*, 22. 4. 6. vol. 9. p. 343.

Pompa *nuptialis* quatenus permessa fuerit ab antiquis patribus, 22. 4. 8. vol. 9. p. 346.

Nymphæum.

Fons ante ecclesiam, 8. 3. 6. vol. 3. p. 180.

Nynias.

Episcopus in Britannia, qui primam ecclesiam de lapide fecit, inde dictam Casam Candidam, 8. 1. 10. vol. 3. p. 132.

O.

Obedientia.

Stipulatio *obedientia* erga Christum necessaria pars federis baptismalis, 11. 7. 6. vol. 4. p. 270.

Hæc facta a baptizandis vultu verso in Orientem, 11. 7. 7. vol. 4. p. 273.

Fidei & *obedientia* vnitas ad ipsam essentiam ecclesiae necessaria, 16. 1. 1. vol. 7. p. 2. 3. 7.

Oblata.

Vsus *oblatarum* loco panis in prima origine sua damnatus, 15. 2. 6. vol. 6. p. 270.

Oblatio.

Quenam *oblaciones* ad altare recipi potuerint & quæ non, 15. 2. 3. vol. 6. p. 260.

Non recipiendæ ab hominibus flagitiosis, 15. 2. 2. vol. 6. p. 252.

Oblatio agni in die paschalis in ecclesia Romanensi improbata, 15. 2. 3. vol. 6. p. 262.

Precatio in *oblacione* facta, 15. 2. 4. vol. 6. p. 265.

Nomina facientium *oblaciones* recitata, ibid.

Oblaciones pro mortuis, 23. 3. 13. vol. 10. p. 63.

Oblaciones pars reddituum clericorum, 5. 4. 1. vol. 2. p. 262.

Alie hebdomadales, alie mensuæ, ibid.

In præcipuis ecclesiae reatibus positæ, 5. 4. 15. vol. 2. p. 281.

Oblationarium.

Locus in ecclesia, vbi populi recipiebantur *oblaciones*, 8. 6. 22. vol. 3. p. 247.

Observatio.

Dierum & casuum fortuitorum *observatio* sub censuram vocata, 16. 5. 8. vol. 7. p. 263.

Obsessi vid. *Energumeni.*

Obsignatio.

In prima admissione catechumenorum adhibita cum signo crucis, 10. 1. 3. vol. 4. p. 6.

Obtrectatio.

Qualis in illam censura, 16. 13. 3. vol. 7. p. 511. Et 6. 2. 10. vol. 2. p. 332.

Oculus.

Mos illinendi luto *oculos* catechumenorum quid significet, 10. 2. 14. vol. 4. p. 34.

Oeconomus.

Certus minister ecclesiæ, 3. 12. 1.
vol. 2. p. 67.

Dictus præpositus domus, 3. 12. 1.
vol. 2. p. 67.

Oecumenicus.

Titulus, episcopo Constantinopoli-
tano datus, 2. 17. 21. vol. 1. p. 258.

Offerre.

Panem & vinum in eucharistia of-
ferre, quatenus licuerit diaconis,
2. 20. 7 & 8. vol. 1. p. 304. 306.

Offerre nomina quid? 2. 20. 5. vol.
1. p. 302. Et 15. 2. 4. vol. 6. p. 264.

Officium vid. *Munus.*

ὄκος.

Nomen ecclesiæ, 8. 1. 13. vol. 3. p.
144.

Omen.

Observatio, ex voce vel etiam ex
sternutatione hominum captata,
16. 5. 2. vol. 7. p. 240 & 263.

ὁμοῦσιον.

Cur huic vocabulo inhaerendum
contra Arianos, 6. 3. 10. vol. 2.
p. 375.

ὄνειρομαντεία.

Vaticinatio per somnia, 16. 5. 4.
vol. 7. p. 246.

Opifices.

Ex opificum sodalitis nullus ordi-
nandus, 4. 4. 3. vol. 2. p. 146.

Oppressio.

Varie eius species damnatae, 16. 12.
9. vol. 7. p. 473.

Optimates.

Eorum potestas in eligendis cleri-
cis, 4. 2. 18. vol. 2. p. 114.

Oraculum caeleste.

Nomen, datum edictis imperato-
rum, 8. 1. 3. vol. 3. p. 116.

Orarium.

Ornamentum diaconorum, 2. 20. 10.
vol. 1. p. 312.

Oratio.

Indicere orationem, diaconorum
officium, 2. 20. 10. vol. 1. p. 310.

Et 13. 8. 2. vol. 5. p. 251.

Oratio indicta, 15. 3. 31. vol. 6. p.
363. Vid. *Precatio.*

Oratio dominica.

Ab ecclesia antiqua in omnibus of-
ficiis usurpata, 13. 7. 2. vol. 5. p.
237.

In baptismo, ibid. Et 12. 4. 7. vol.
4. p. 392.

In eucharistiæ celebratione, 13. 7. 3.
vol. 5. p. 240. Et 13. 11. 7. vol.
5. p. 347.

In matutinis ac vespertinis preci-
bus, 13. 7. 4. vol. 5. p. 240. Et
13. 11. 7. vol. 5. p. 347.

Et in priuatis precibus, 13. 7. 5. vol.
5. p. 240.

Dicta oratio quotidiana, 13. 7. 6.
vol. 5. p. 241. Et 6. 3. 14. vol. 7.
p. 177.

Εὐχὴ νενομισμένη, oratio lege fan-
cita, 13. 6. 9. vol. 5. p. 225.

Non minus ab hæreticis ac schisma-
ti-

ticis, quam catholicis vsurpata, 13. 7. 7. vol. 5. p. 242.
 Pro remissione peccatorum quotidianorum & leuiorum adhibita, 16. 3. 14. vol. 7. p. 178.
 Pro diuina & spiritali precum formula habita, 13. 7. 8. vol. 5. p. 244.
 Solis communicantibus, non catechumenis, eius recitatio concessa, 1. 4. 7. vol. 1. p. 39. Et 10. 5. 9. vol. 4. p. 132. Et 13. 7. 9. vol. 5. p. 246.

Oratoria sacra.

Non fuisse partem oratoriae antiquae, monere adfectus gestulationibus & vanis rerum imaginibus, 14. 4. 20. vol. 6. p. 172.
 Vid. *Concionari & Sermones.*

Oratorium.

Quomodo oratoria differant ab ecclesiis, 8. 1. 4. vol. 3. p. 118.
 Laicorum oratorium, 8. 5. 2. vol. 3. p. 190.

Ordinatio.

Episcopus non *ordinandus* infra tricesimum aetatis annum, 2. 10. 1. vol. 1. p. 142.
 Puerorum *ordinatio* in ecclesia Romanensi, reprehensa, 2. 10. 1. vol. 1. p. 145.
 Cursoria episcoporum *ordinatio* improbata, 2. 10. 4. vol. 1. p. 149.
 Diaconi nonnumquam *ordinati* episcopi, etsi nonnumquam antea *ordinati* presbyteri, 2. 10. 5. vol. 1. p. 150.

Vrgente necessitate etiam ex inferioribus ordinibus episcopi *ordinati*, 2. 10. 6. vol. 1. p. 152.

Immo ex ipsis laicis, 2. 10. 7. vol. 1. p. 152.

Quantum temporis concessum fuerit post episcopi obitum ad peragendam noui episcopi *ordinationem*, 2. 11. 1. vol. 1. p. 157 sqq.

Ad episcopi cuiusdam *ordinationem* tres requisiti episcopi, 2. 11. 4. vol. 1. p. 161.

Ordinatio per unum episcopum peracta pro valida, etsi non legitima, habita, 2. 11. 5. vol. 1. p. 164.

Episcopi in suis ipsorum ecclesiis *ordinandi*, 2. 11. 7. vol. 1. p. 167.

Formula precatonis in episcoporum *ordinatione* adhiberi solita, 2. 11. 9. vol. 1. p. 169.

Nemo episcopus *ordinandus*, qui sententiae depositionis subiaceret, 17. 5. 3. vol. 8. p. 58.

Episcopis successores suos *ordinare* haud permissum, 2. 13. 4. vol. 1. p. 189. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 61.

Functio & potestas *ordinandi* presbyteros & diaconos numquam presbyteris concredita, 2. 3. 5. vol. 1. p. 88.

Ordinatio per presbyteros ab ecclesia irrita facta, 2. 3. 6. vol. 1. p. 91.

Ordinatio presbyterorum per episcopos & presbyteros simul peragenda, 2. 19. 10. vol. 1. p. 278.

- Antiquus modus & ratio *ordinandi* presbyteros descriptus, 2. 19. 17. vol. 1. p. 289.
- Forma *ordinandi* diaconos, 2. 20. 3. vol. 1. p. 300.
- Regulæ de *ordinatione* in genere, 4. 3. 1. vol. 2. p. 118. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 54 seqq.
- In fidem & eruditionem *ordinandorum* inquirendum, 4. 3. 2. vol. 2. p. 119.
- Statuta ecclesiæ auribus *ordinandorum* inculcanda, 4. 6. 1. vol. 2. p. 168.
- Nullus peregrinus in extranea quadam ecclesia *ordinandus*, 4. 3. 5. vol. 2. p. 123.
- Nullus *ordinandus*, qui publicam pœnitentiam in ecclesia egisset, 4. 3. 6. vol. 2. p. 123. Et 17. 4. 5. vol. 8. p. 62.
- Nullus energumenus, 17. 5. 3. vol. 8. p. 59. Et 4. 4. 7. vol. 2. p. 152.
- Nullus homicida, nullus adulter, nullus qui tempore persecutionis fidem abnegasset, 4. 3. 7. vol. 2. p. 126.
- Nullus facinator vel homo seditiosus, 4. 3. 8. vol. 2. p. 131.
- Nullus, qui sibimetipso aliquod corporis sui membrum voluntarie prætruncasset, 4. 3. 9. vol. 2. p. 137. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 59.
- Nullus, baptismo clinico donatus, 4. 3. 11. vol. 2. p. 136.
- Nullus nondum vel irregulariter, sine debita baptismi formula, baptizatus, 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.
- Nullus ab hæreticis baptizatus vel rebaptizatus, 4. 3. 12. vol. 2. p. 137. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.
- Nullus, qui non omnem familiam suam christianos catholicos fecisset, 4. 3. 13. vol. 2. p. 139.
- Nullus scenicus & comædus, 4. 5. 7. vol. 2. p. 152.
- Nullus miles, 4. 4. 1. vol. 2. p. 141.
- Nullus seruus vel libertus sine domini sui consensu, 4. 4. 2. vol. 2. p. 145.
- Nullus e civili societate vel sodalitie opificum, qui apud rempublicam locatas haberet operas, 4. 4. 3. vol. 2. p. 146.
- Nullus ex imperii Romani curialibus siue decurionibus, 4. 4. 4. vol. 2. p. 147.
- Nullus procurator & tutor pupillorum, usque dum officium eius exspirasset, 4. 4. 5. vol. 2. p. 150.
- Nullus caussidicus in quibusdam ecclesiis, 4. 4. 6. vol. 2. p. 151.
- Nullus, qui concubinam haberet vel meretricem vel repudiatam, 4. 4. 7. vol. 2. p. 152.
- Nullus digamus, 4. 5. 4. vol. 2. p. 156. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 55.
- Nulli episcopo clericum, nisi consentiente illius episcopo, *ordinare* permissum, 4. 6. 4. vol. 2. p. 173. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 56.
- Nulli episcopo in alius cuiusdam episcopi diocesi, sine eius venia

- ordinationis* vitam peragere licitum, 2. 5. 3. vol. I. p. II4.
- Episcopus Alexandrinus ab hac regula exemptus, 2. 16. 23. vol. I. p. 231.
- Nullus clericus *ordinandus* ἀπολελυμένως, 4. 6. 2. vol. 2. p. 170.
- Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 55. Et 6. 4. 4. vol. 2. p. 387.
- Ordinatio* localis, 4. 6. 2. vol. 2. p. 171.
- An ecclesia per tria priora sæcula certa & stata tempora *ordinationis* habuerit, 4. 6. 6. vol. 2. p. 177.
- Ordinationes* quolibet hebdomadis die indiscriminatim factæ per tria priora sæcula, 4. 6. 7. vol. 2. p. 180.
- Cærimonia *ordinationis* tempore oblationis in sacris matutinis peragi solita, 4. 6. 8. vol. 2. p. 181.
- Ecclesia vnicus legitimus *ordinationis* locus, 4. 6. 9. vol. 2. p. 182.
- Ordinatio* flexis coram altari genibus recepta, 4. 6. 10. vol. 2. p. 183.
- Nonnumquam inuitis data, 4. 2. 8. vol. 2. p. 104. Et 4. 7. 1. vol. 2. p. 189.
- Osculo pacis finita, 4. 6. 14. vol. 2. p. 187.
- Ordinationes* iteratæ generatim damnatæ, 4. 7. 5. vol. 2. p. 195.
- Schismatici interdum iterum *ordinati*, 4. 7. 7. vol. 2. p. 196.
- Et hæretici ad ecclesiam redeuntes quibusdam in locis, 4. 7. 8. vol. 2. p. 198.
- Bingh. O. E. Vol. X.

Ordinatio Synesii irregularis considerata, 4. 3. 3. vol. 2. p. 120.

Dies *ordinationum* episcoporum anniuerfaria sollempnitate celebrati, 20. 8. 2. vol. 9. p. 164.

Ordo.

- Liturgia siue cultus Dei publicus, 13. 1. 7. vol. 5. p. 16.
- Tres hominum *ordines* in ecclesia christiana, ἡγούμενοι, πικτοὶ & κατηχούμενοι, 1. 3. 1. vol. 1. p. 31.
- Quid veteres per distinctos episcoporum & presbyterorum *ordines* intelligant, 2. 1. 1. vol. 1. p. 53.
- Ordines* inferiores non apostolicæ sed ecclesiasticæ tantum institutionis, 3. 1. 1. vol. 2. p. 1.
- Quomodo a superioribus *ordinibus* nomine, officio & modo ordinationis distincti fuerint, 3. 1. 6. vol. 2. p. 9.
- Nulla manuum impositio in eorum ordinatione adhibita, 3. 1. 6. vol. 2. p. 10.
- Præcipuus *ordinum inferiorum* vsus in primitiua ecclesia, vt essent quoddam hierarchiæ seminarium, 3. 1. 4. vol. 2. p. 7.
- Officio suo renuntiare & ad mere sæcularem vitam redire *inferioribus ordinibus* non permissum, 3. 1. 5. vol. 2. p. 9.
- Ad se alendos negotiationem exercere ipsis licitum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 242. Et 6. 4. 13. vol. 2. p. 407.
- Bb

- Organum.*
 Quando primum in ecclesia adhiberi cepta sint *organa* pneumatica, 8. 7. 14. vol. 3. p. 275.
- Oriens.*
 Adoratio vultu in *Orientem* verso peracta, 13. 8. 15. vol. 5. p. 275.
 Conuersio ad *orientem* in fœdere baptismi, 11. 7. 4. vol. 4. p. 268.
 Altare in ecclesia *orientem* versus collocatum, 8. 3. 2. vol. 3. p. 175.
- Ornamentum.*
 Altaris quaedam *ornamenta* recensita, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238.
- Ossanna* vid. *Hosanna.*
- Osculum.*
 Pacis *osculum* datum in baptismo, 12. 4. 5. vol. 4. p. 388.
 In eucharistia, 15. 3. 3. vol. 6. p. 299.
 In ordinatione episcoporum, 2. 11. 10. vol. 1. p. 169.
 In ordinatione presbyterorum, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290. Et 4. 6. 14. vol. 2. p. 187.
 Ianuæ & columnæ ecclesiæ atque altaris sæpius in amoris ac reuerentiæ signum *osculo* exceptæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
 Manus etiam episcoporum, 2. 9. 2. vol. 1. p. 135.
- Osculum* sollempne cerimonia sponsaliorum, 22. 3. 6. vol. 9. p. 321.
 Non dandum mortuis, 23. 3. 14. vol. 10. p. 66.
- Ὅση δὲ αἰς.*
 Sensus huius phrasis explanatus, 6. 3. 5. vol. 2. p. 354. 355. Et 13. 5. 5. vol. 5. p. 131.
- Ostiarii.*
 Ordo eorum institutus sæculo tertio, 3. 6. 1. vol. 2. p. 35.
 Modus ordinandi *ostiariorum* in ecclesia Latina, 3. 6. 2. vol. 2. p. 36.
 Eorum officium & functio, 3. 6. 3. vol. 2. p. 37.
 Eorum habitacula, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.
 Diaconissæ *ostiarie* ad introitum feminarum, 2. 22. 12. vol. 1. p. 355.
- Orium.*
 Notatum & punicum tanquam mater furti, 16. 12. 19. vol. 7. p. 501.
- Ὄξυγράφι.*
 Notarii, eorum officium, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75. Et 20. 7. 4. vol. 9. p. 137.
- P.
- Pactum.*
 Diuinatio per pactum cum Satana punita, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.
- Pædobaptismus.*
 Primitiua praxis fuisse probatur, 11. 4. 5 -- 12. vol. 4. p. 192 -- 205.
 Non ad octauam vsque diem exemplo circumcisionis procrastinandus, 11. 4. 13. vol. 4. p. 205.
 Quid de infantibus, sine baptismo denatis, statuerint veteres, 10. 2. 24. vol. 4. p. 56.
 Quæstiones quædam de baptismo infantum solute, 11. 4. 15 -- 19. vol. 4. p. 209 -- 213.
- Palla.*

Palla.

Linteamen, quo altaria cooperta,
8. 6. 21. vol. 3. p. 238.

Palliati.

Græci sic vocati, I. 2. 4. vol. I. p. 20.

Pallium.

Habitus philosophicus ab ascetis
adhibitus & quibusdam clericis,
6. 4. 19. vol. 2. p. 419. Et 7. 3. 6.
vol. 3. p. 52. Et I. 2. 4. vol. I. p.
20.

Panegyris.

Orationes *panegyricæ* in anniuersa-
ria martyrum commemoratione
habite, 20. 7. 6. vol. 9 p. 139.

Panis.

Communis non azymus *panis* in
eucharistia adhibitus, 15. 2. 5.
vol. 6. p. 266.

Fractus in eucharistia, 15. 3. 35. vol.
6. p. 370.

Dies *panis*, nomen diei dominicæ,
20. 2. I. vol. 9. p. 17.

Παννυχίδες.

Peruigilia, pernoctationes, 13. 9. 4.
vol. 5. p. 288.

Pantheon.

Templum gentilium Romæ in ec-
clesiam omnium sanctorum con-
uersum, 8. 2. 4. vol. 3. p. 169.

Papa.

Quilibet episcopus olim dictus *pa-*
pa, 2. 2. 7. vol. I. p. 76.

Papæ Pisoni, ibid. p. 77.

Papa Romanus, vid. *Pontifex Ro-*
manus.

Παπολήτραι.

Detonsæ patrum coronæ, 2. 2. 7.
vol. I. p. 77.

Παραβαπίσματα.

Baptismi in ædibus priuatis, inter-
dicti, II. 6. 12. vol. 4. p. 259.

Parabolam.

Ministri ecclesiæ, ad curam regro-
torum gerendam constituti, 7.
9. I. vol. 2. p. 47. Et 23. 3. 7. vol.
10. p. 53.

Parabolarii.

Christiani per conuicium sic appel-
lati, I. 2. 9. vol. I. p. 24.

Παραμονάριοι.

Quodnam eorum officium in ec-
clesia fuerit, disputatur, 3. 13. I.
vol. 2. p. 71.

Parangaria.

Tributum, hoc nomine vocatum,
5. 3. 10. vol. 2. p. 247.

Parasceue.

Dies passionis dominicæ, quomo-
do celebrata, 21. I. 31. vol. 9. p.
236.

Paratorium.

Mensa oblationum, 8. 6. 22. vol. 3.
p. 248.

Παρατράπεζον.

Idem significat, ibid.

Paraueredi.

Equi, ad cursum publicum adhi-
biti, 5. 3. 10. vol. 2. p. 247.

Parentalia.

Conuiuia ad busta inortuorum in-
stituta, 23. 3. 17. vol. 10. p. 69.

Parentes.

Appellatio, qua episcopi ex quodam vrbanitatis officio populum suum salutarunt, 4. 2. 9. vol. 2. p. 104.

Parentes per leges antiquas Romanas iure vitæ ac necis in liberos præditi, 16. 9. 1. vol. 7. p. 380.

Non deferendi a liberis sub obtentu amplectendæ vitæ monasticæ vel asceticæ, 7. 3. 4. vol. 3. p. 48. Et 16. 19. 1. vol. 7. p. 380.

Parochia siue *Parœcia.*

Vetustum nomen diœcesis, 9. 2. 1. vol. 3. p. 408.

Ab altera parte *parochia* interdum dictæ diœceses, 9. 8. 1. vol. 3. p. 590.

Ecclesiarum *parochialium* origo, 5. 6. 5. vol. 2. p. 294. Et 9. 8. 2. vol. 3. p. 593.

Parochiæ vrbicæ non semper certis aliquibus presbyteris separatim assignate, sed clericis ecclesiæ episcopalis in commune commissis, 9. 8. 5. vol. 3. p. 598.

Stati reditus non illico *parochiis* post earum diuisionem attributi, sed in commune ærarium illati, 9. 8. 6. vol. 3. p. 601.

Quando ecclesiis *parochialibus* reditus constitui cœperint, 5. 6. 5. vol. 2. p. 294.

Limites *parochiarum* conformati limitibus prædiorum, 9. 8. 6. vol. 3. p. 604.

Clerici *parochiales* numquam ab antiquis monachis defraudati, 7. 3. 19. vol. 3. p. 82.

Visitationes *parochiarum* semel per annum instituendæ ab episcopis, 9. 6. 16. & 22. vol. 3. p. 547. & 565.

Octingentæ *parochiæ* in diœcesi Theodoretæ, 9. 2. 14. vol. 3. p. 452.

Parricidium.

Quomodo punitum, 16. 10. 5. vol. 7. p. 399.

Paruuli vid. *Infantes.**Pascentes.*

Monachi quidam sic dicti, 7. 2. 11. vol. 3. p. 32.

Pascha.

Festum pascharis quomodo obseruatum, 20. 5. 6. vol. 9. p. 109.

Sollemne tempus baptismi constitutum, 11. 6. 7. vol. 4. p. 246.

Tempus celebrandi *pascha* supputare metropolitanorum officium, 2. 16. 21. vol. 1. p. 229.

Controuersie cum hæreticis de tempore celebrandi *pascha*, 20. 5. 2 & 3. vol. 9. p. 89 seqq.

Controuersie in ipsa ecclesia de die dominica, qua celebrari oporteret, 20. 5. 4. vol. 9. p. 99.

Pascha *σαυρώσιμον* & *ἀναστάσιμον*, 20. 5. 1. vol. 9. p. 108.

Hoc die imperatores, carceribus apertis, captiuis plerisque veniam

- am dare soliti & libertatem, 20. 5. 6. vol. 9. p. 109.
- Homines maiore, quam alias, liberalitate vsi in seruos ac pauperes, 20. 5. 7 & 8. vol. 8. p. 114. 115.
- Integra hebdomas post diem *pascchatis* celebrata cum sermonibus, synaxibus aliisque deuotionis actibus, tamquam pars eiusdem festiuitatis, 20. 5. 9. vol. 9. p. 115.
- Nulla publica spectacula, hac durante sollempnitate, permissa, 20. 5. 10. vol. 9. p. 117.
- Nullæ actiones iuridicæ, præterquam in quibusdam specialibus & extraordinariis casibus, 20. 5. 11. vol. 9. p. 117.
- Conclusio festiuitatis *pascchalis* prima dominica post pascha, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118.
- Passio.*
- Dies *passionis* dominicæ in hebdomada magna quomodo celebrata, 21. 1. 31. vol. 9. p. 236.
- Passionalia.*
- Sæpius stolidis fabulis referta, 20. 7. 5. vol. 9. p. 138.
- Paschophoria.*
- Aedificia, ad ecclesiam spectantia, 8. 7. 11. vol. 3. p. 267.
- Pater.*
- Quilibet episcopus olim *pater* salutat, 2. 2. 7. vol. 1. p. 76.
- Antistites in monasteriis *pateres* dicti, 7. 3. 11. vol. 3. p. 63.
- Pater patrum*, nomen episcopis datum, 2. 2. 8. vol. 1. p. 78.
- Patriarcha.*
- Nomen interdum cunctis episcopis datum, 2. 2. 9. vol. 1. p. 80.
- Patriarcharum* iudaicorum prima origo, duratio, existimatio, 2. 17. 4. vol. 1. p. 236.
- De *patriarchis* inter Montanistas, 2. 17. 7. vol. 1. p. 237.
- Patriarchæ olim vocari archiepiscopi, 2. 17. 1. vol. 1. p. 232.
- Et exarchi diœcesis, 2. 17. 2. vol. 1. p. 233.
- Nomen *patriarcharum* primum a Sociate & concilio Chalcedonensi vsurpatum, 2. 17. 6. vol. 1. p. 237.
- Salmasii error circa primum nominis *patriarchæ* vsum, 2. 17. 3. vol. 1. p. 234.
- Potestas *patriarchalis* stabilita ante concilium Nicænum, 2. 17. 7. vol. 1. p. 239.
- Et in tribus conciliis generalibus, 2. 17. 9. vol. 1. p. 243.
- Numerus sedium *patriarchalium* in ecclesia, 2. 17. 20. vol. 1. p. 257. Et 9. 1. 6. vol. 3. p. 326.
- Patriarcha* Constantinopolitanus dictus Oecumenicus, 2. 17. 21. vol. 1. p. 258.
- Eius iurisdictio in tres diœceses, 2. 17. 10. vol. 1. p. 245.
- Peculiaria *patriarchæ* Alexandrini priuilegia, 2. 17. 11. vol. 1. p. 247.

Officia ac priuilegia patriarcharum.

- Ordinare omnes' diocesum metropolitanos, suam autem ipsorum ordinationem recipere a synodo diocesis, 2. 17. 12. vol. I. p. 249.
- Conuocare synodos in illisque præfideere, 2. 17. 13. vol. I. p. 250.
- Appellationes a metropolitanis & synodis prouincialibus accipere, 2. 17. 14. vol. I. p. 251.
- In metropolitanos censura ecclesiastica vitæ, nec non in eorum episcopos suffraganeos, 2. 17. 15. vol. I. p. 252.
- A metropolitanis suis in rebus magni alicuius momenti consuli, 2. 17. 17. vol. I. p. 254.
- Communicare cum metropolitanis istiusmodi leges imperiales, quæ ad ecclesiam attinerent, 2. 17. 18. vol. I. p. 256.
- Grandis culpæ reos absolvere, 2. 17. 19. vol. I. p. 256.
- Omnes initio absoluta præditi potestate, nec alii ab aliis dependentes, 2. 17. 20. vol. I. p. 257.
- Deinde alii aliis subordinati, e. g. Ephesinus & Cæsareensis Constantinopolitano, 2. 17. 20 & 22. vol. I. p. 260.
- Appellatio a patriarchis non permittitur nisi ad concilium aliquod generale, 2. 17. 20. vol. I. p. 258.

Patrimonialia officia.

Clericis non imposta, 5. 3. 13. vol. 2. p. 251.

Patroni.

Quomodo & quando principes ac *patroni* præcipuam electionis potestatem nacti sint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 115. Et 5. 6. 5. vol. 2. p. 295.

Basilicæ quæstus causa in terra sua ædificare vetiti, 9. 8. 6. vol. 3. p. 603.

Paulianistæ.

Hæretici, qui baptismi formam mutarunt, II. 3. 9. vol. 4. p. 176.

Pauliciani.

Hæretici, qui baptismum receperunt, II. 2. 4. vol. 4. p. 156.

Paulinus.

Templum eius in vrbis Tyro constructum describitur, 8. 3. 1. vol. 3. p. 175.

Pauperes.

- In porticibus ante fores ecclesiæ positi ad colligendam stipem, 8. 4. 1. vol. 3. p. 184. Et 13. 8. 14. vol. 5. p. 273.
- Ex redditibus ecclesiæ subleuati, 5. 6. 3. vol. 2. p. 292.
- Vasa sacra ad *pauperes* tempore famis alendos vendita, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296. Et 8. 10. 2. vol. 3. p. 338.
- Defraudatores *pauperum* homicidii rei habitus, 16. 10. 15. vol. 7. p. 411.

Paupertas.

Nonnumquam sponte electa a clericis, 6. 2. 8. vol. 2. p. 316.

Pax.

Angelus *pacis*, 14. 5. 4. vol. 6. p. 215.

Pacis studium in catholicis erga Donatistas, 2. 13. 2. vol. 1. p. 183.
Et 6. 4. 2. vol. 2. p. 385.

Pax vobis, formula salutandi episcopis visitata sub introitum in ecclesiam, 13. 8. 13. vol. 5. p. 273.

Ante recitationem lectionum, 14. 3. 6. vol. 6. p. 76.

Ante sermones, 14. 4. 14. vol. 6. p. 154.

In consecratione eucharistiæ, 15. 3. 2. vol. 6. p. 294.

In dimissione cætus, 13. 10. 8. vol. 5. p. 324. Et 15. 6. 4. vol. 6. p. 494.

Peccatum.

Quomodo differat a crimine, 16. 3. 14. vol. 7. p. 174.

Num publica omnium *peccatorum* enumeratio ab hominibus in baptismo exacta sit, 11. 7. 14. vol. 4. p. 285.

Peccatum in Spiritum S. quomodo punitum, 16. 7. 3. vol. 7. p. 335.

Pecunia.

Causæ *pecuniariae* clericorum cum laicis in foro civili audiendæ, 5. 2. 13. vol. 2. p. 215.

Pederecti.

Sic vocati, qui ab Eunomianis

baptizati erant capite demerso & pedibus in sublime erectis, 11. 4. vol. 4. p. 332.

Pelagius.

Quid senserit de peccato originali & baptismo, 10. 2. 24. vol. 4. p. 59.

Pelusiota vid. *Pilosiota*.

Pensio canonica.

Pars reddituum episcopalium, ad tolerandam vitam relicta eis, qui sese munere ipsi abdicassent, 6. 4. 3. vol. 2. p. 386.

Pentecoste.

Duplici sensu inter veteres accepta pro quinquaginta diebus inter pascha & pentecosten, & pro unico die festi pentecostalis, 20. 6. 1. vol. 9. p. 120 & 129.

Ieiunare hoc tempore veritum, 20. 6. 3. vol. 9. p. 122.

Et flexis genibus adorare, 13. 8. 3. vol. 5. p. 255. Et 20. 6. 3. vol. 9. p. 122.

Publica spectacula & comædiæ interdicitæ, 20. 6. 4. vol. 9. p. 124.

Actiones autem forenses & operæ permittæ, ibid.

Per omnem *pentecosten* acta apostolorum lecta, 14. 3. 3. vol. 6. p. 65. Et 20. 6. 2. vol. 9. p. 121.

Pentecoste sollempne tempus baptimi, 11. 6. 7. vol. 4. p. 246.

Perdita.

Res *perdita* non retinendæ, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Pere-

Peregrinationes.

Hæc superstitiosa recentiorum sæculorum praxis vnde oriunda, 20. 7. 10. vol. 9. p. 152.

Peregrini.

Non ordinandi, 4. 3. 5. vol. 2. p. 123.
Communio *peregrina*, 5. 1. 3. vol. 2. p. 206.

Perfæti.

Fideles, siue baptizati sic dicti, 1. 4. 3. vol. 1. p. 37.

Περίάμματα.

Amuleta ex filis contexta, interdita, 11. 5. 8. vol. 4. p. 227.

Περίῤῥαντήριον.

Aspergillum gentilibus vsitatum, 8. 3. 7. vol. 2. p. 182.

Περίβόλαιον.

Pallium philosophicum, 6. 4. 19. vol. 2. p. 420.

Περίβολον.

Exterior ambitus ecclesiæ, atria exteriora includens, 8. 3. 4. vol. 3. p. 177.

Περιοδευταί.

Presbyteri, ecclesiarum visitatores, 2. 14. 12. vol. 1. p. 198.

Peristerion.

Columbæ aureæ quem vsum in ecclesia habuerint, 8. 6. 19. vol. 3. p. 235.

Peristylia.

Porticus, quibus atrium ecclesiæ circumdatum erat, 8. 3. 5. vol. 3. p. 177.

Periurium.

Pœna eius, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 16. 7. 8. vol. 7. p. 367.

Pernoctationes vid. *Vigiliæ.*

Persecutores.

Preces pro *persecutoribus*, 15. 3. 21. vol. 6. p. 353.

Persona.

Tres *personæ* æquiuoce adfertæ a Sabellianis hæreticis, 6. 3. 9. vol. 2. p. 368.

Officia *personalia* non imposita clericis, 5. 3. 13. vol. 2. p. 251.

Petalum.

Aurea lamina, a pontificibus iudeorum in fronte gestata, 2. 9. 5. vol. 1. p. 138.

Pharmaca.

Incantationes magicæ, 16. 5. 5. vol. 7. p. 250.

Phiala.

Fons in medio atrio positus, 8. 3. 6. vol. 3. p. 179.

Philosarcæ.

Nomen ignominiosum, catholicis impositum ab Origenistis, 1. 2. 17. vol. 1. p. 30.

Philosophi.

Christiani & gentiles in quo a se inuicem discrepent, 6. 1. 2. vol. 2. p. 303.

Cum gentilibus *philosophis* conuersari interdictum clericis, 17. 5. 31. vol. 8. p. 96.

Philobei.
Nomen monachorum, 7. 2. 14. vol.
3. p. 39.

Philtera.
Potiones magicæ interdicitæ, 16. 5.
5. vol. 7. p. 249.

Φόλλεις.
Moneta sic vocata, 5. 4. 7. vol. 2.
p. 271.

Phonascus.
Præcentor, 14. 1. 12. vol. 6. p. 18.
Φῶτα.

Epiphaniâ sic appellata, 20. 4. 7.
vol. 9. p. 82.

Φῶτισμα & Φωτισμός.
Nomina baptismi, 11. 1. 4. vol. 4.
p. 142.

Φωτιζόμενοι.
Homines baptizati, 1. 4. 1. vol. 1.
p. 36.

Φωτισήρια.
Baptisteria sic vocitata, 8. 7. 3. vol.
3. p. 256.

Φροντισήρια.
Nomen baptisteriorum, 8. 7. 3.
vol. 3. p. 256.

Loca educationis puerorum & scho-
læ doctrinæ, 7. 2. 14. vol. 3. p.
41.

Phylacteria.
Amuleta ex filis contexta & scri-
pturas intus habentia, 1. 5. 8.
vol. 4. p. 227. Et 16. 5. 6. vol. 7.
p. 252.

Physiognomia.
Diuinatione ex inspectiōne linearum
Bingh. O. E. Vol. X.

in vultu ac fronte, damnata, 16.
5. 2. vol. 7. p. 241.

Pisciculi.
Cur christiani id nominis adsum-
serint, 1. 1. 2. vol. 1. p. 4.

Piscina.
Fons baptismalis, 8. 7. 4. vol. 3. p.
256.

Pictura.
Per tria priora sæcula *picturæ* in
ecclesiis non permittæ, 8. 8. 6.
vol. 3. p. 296.

Primum a Paulino aliisque eiusdem
cum ipso ætatis hominibus sæ-
culo quarto exeunte priuatim
gradatimque introductæ, 8. 8.
7. vol. 3. p. 303.

Non adoratæ, vbi primum in ec-
clesiam introductæ, 8. 8. 9. vol.
3. p. 307. Vid. *Imagines.*

Nullæ Dei vel trinitatis *picturæ* in
ecclesiis permittæ vsque post
concilium Nicænum secundum,
8. 8. 10. vol. 3. p. 309.

Picturæ regum & episcoporum
quo tempore inuectæ, 8. 8. 8.
vol. 3. p. 305.

Picturæ symbolica pastoris in cali-
ce eucharistico, 8. 8. 6. vol. 3. p.
302.

Pilefota.
Catholici ab Origenistis per conui-
cium sic vocati, 1. 2. 17. vol. 1. p. 30.

Πισοί.
Homines baptizati sic dicti, 1. 4.
1. vol. 1. p. 36.

Piflores.

Christiani per contumeliam sic appellati a gentilibus, I. 2. 12. vol. 1. p. 25.

Plagæ.

Inferiores clerici *plagis* emendati, 16. 3. 11. vol. 7. p. 168. Et 7. 3. 12. vol. 3. p. 66.

Plagium.

Quali censure subiectum, 16. 12. 2. vol. 7. p. 466.

Planeta.

Vestis quedam sacra sic nominata, 13. 8. 2. vol. 5. p. 252.

Plautina profapia.

Nomen ignominiosum christianis ab ethnicis datum, I. 2. 12. vol. 1. p. 25.

Pluralitas.

Quatenus *plurium* ecclesiarum vsurpatio permiffa fuerit, 6. 4. 8. vol. 2. p. 398. Et 17. 5. 29. vol. 8. p. 94.

Pœna.

Corporalis *pœna* inferioribus clericis & monachis inflicta loco excommunicationis, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64. Et 16. 3. 11. vol. 7. p. 168. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Pœnitentes.

In quatuor ordines siue classes diuisi, 18. 1. 1. vol. 8. p. 108.

Origo huius distinctionis, 18. 1. 2. vol. 8. p. 110.

Primi ordinis statio in ecclesie a-tio, 8. 3. 5. vol. 3. p. 138. Et 18. 1. 4. vol. 8. p. 112.

Secundi ordinis in narthece ecclesie, 8. 4. 3. vol. 3. p. 185. Et 18. 1. 5. vol. 8. p. 114.

Terti ordinis in naue ecclesie, 8. 5. 3. vol. 3. p. 191. Et 18. 1. 5. vol. 8. p. 191.

Quarti ordinis inter fideles, 8. 5. 5. vol. 3. p. 195. Et 18. 1. 6. vol. 8. p. 115.

Exercitia eorum pœnitentia, 18. 2. 2. vol. 8. p. 113.

In cilicio & cinere super capite comparere iussi, 18. 2. 2. vol. 8. p. 118.

Abstinere a lauationibus, conuiuuiis aliisque innocenibus oblectationibus, 18. 2. 4. vol. 8. p. 124.

Tondere capillos, vel incedere velato capite, 18. 2. 3. vol. 8. p. 122.

Obferuare omnes dies festos & publicas sollempnitates ecclesie, 18. 2. 5. vol. 8. p. 124.

Cohibere se in vsu coniugii, 18. 2. 6. vol. 8. p. 125.

Tempore pœnitentie sue matrimonium non inire, 18. 2. 8. vol. 8. p. 126.

Omnibus diebus festis & diebus remissionis flexis genibus orare, 18. 2. 9. vol. 8. p. 126.

Pœcatio *propœnitentibus*, 14. 5. 10. vol. 6. p. 224.

Pœnitentes extrema urgente necessitate a diaconis absoluti, 2. 20. 12. vol. 1. p. 315.

Pœnitentia.

- Commutationi *pœnitentiæ* locus nullus datus, 16. 3. 3. vol. 7. p. 127.
- Ratio agendi *pœnitentiam*, 18. 2. 1. vol. 8. p. 117.
- Publica *pœnitentia* semel tantum cuiusvis generis peccatoribus concessa, 18. 4. 1. vol. 8. p. 156.
- Nonnumquam ramen bis indulta, 18. 4. 7. vol. 8. p. 175.
- Feminis non minus quam maribus imposita, 16. 3. 2. vol. 7. p. 125.
- Nonnulli peccatores sub seuera *pœnitentia* per omnem vitam, ad ipsam usque mortis horam, detenti, 18. 4. 2. vol. 8. p. 160.
- Coniugati ad *pœnitentiam* non admissi nisi ex vtriusque partis consensu, 18. 2. 7. vol. 8. p. 125.
- Pœnitentibus tempore *pœnitentiæ* matrimonium inire haud permissum, 18. 2. 8. vol. 8. p. 126.
- Quatenus martyrum deprecatio *pœnitentiam* moderatam poruerit, 16. 3. 4. vol. 7. p. 128. Et 18. 4. 10. vol. 8. p. 179.
- Nulli peccatores ante exactam legitimam *pœnitentiam* absoluti, nisi in extremo mortis periculo, 19. 2. 1. vol. 8. p. 204.
- Episcopi libertate præditi moderandi *pœnitentiam*, 18. 4. 7. vol. 8. p. 175.
- Quenam *pœnitentia* pro maioribus & minoribus peccatis requisita in ordine recipiendi communionem, 15. 8. 3. vol. 6. p. 530.

Qui publicam *pœnitentiam* egissent, non ordinandi, 4. 3. 6. vol. 2. p. 123.

Pœnitentia publica non sufficiens ad restituendos in pristinum locum depositos clericos, 17. 5. 4. vol. 8. p. 62.

Pœnitentia maior & minor, 16. 3. 14. vol. 7. p. 177.

Iusta & legitima, 18. 4. 12. vol. 8. p. 181.

Pœnitentiam dare & accipere, 18. 1. 4. vol. 8. p. 112.

Insula pœnitentiæ quæ dicatur, 7. 3. 15. vol. 3. p. 71.

Psalmus *pœnitentialis*, 13. 10. 13. vol. 5. p. 333.

Presbyter pœnitentiarius, 18. 3. 11. vol. 8. p. 152.

Polemo.

Perdite luxuriæ adolescens ad frugem bonam reductus, 16. 6. 8. vol. 7. p. 293.

Πολιτεὺόμενοι.

Civiles, non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 150.

Polygamia.

Quomodo punita, 16. 11. 5. vol. 7. p. 426.

Pompa.

In christianorum funeribus adhibita, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54 seqq.

In nuptiis quatenus permessa vel non permessa fuerit ab antiquis patribus, 22. 4. 8. vol. 9. p. 346.

Satanæ *pompa*, 11. 7. 2. vol. 4. p. 262. Et 16. 5. 8. vol. 7. p. 264.

Pontes.

Clerici ab officio pecuniam ad *pontium* instaurationem contribuendi interdum exempti, 5. 3. 9. vol. 2. p. 246.

Pontifex Maximus.

Nomen commune episcoporum, 2. 2. 6. vol. 1. p. 75.

Pontifex Romanus.

Nulla necessitas ei sese submittendi, 9. 1. 9. vol. 3. p. 393.

Populus.

Suffragandi potestate prædius in electione episcoporum & clericorum, 4. 2. 2 & 3. vol. 2. p. 96. 97. Et 4. 2. 10. vol. 2. p. 105.

Hæc eis negata, si maxima pars esset hæretica vel schismatica, 4. 2. 12. vol. 2. p. 108.

Et si in factiones diuisionesque scissus esset, 4. 2. 15. vol. 2. p. 111.

Quando *populus* ab electione prorsus fuerit exclusus, 4. 2. 18. vol. 2. p. 114.

Populo libertas data habendi ac legendi scripturas lingua patria, 13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Et coniungendi se in psalmodia & precibus & reddendi responsiones, 13. 4. 2. vol. 5. p. 88.

Porphyriani.

Nomen Arianis datum, 16. 2. 14. vol. 7. p. 285.

Portæ.

Speciosæ & regię *portæ* ecclesiæ, 8. 5. 1. vol. 3. p. 189.

Sanctæ *portæ*, 8. 6. 8. vol. 3. p. 214.

Custodes sanctarum *portarum* diaconis, 2. 22. 12. vol. 1. p. 355.

Porticus.

Attrium ecclesiæ *porticibus* seu peristylliis circumdatum, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.

Locus sepulturæ pro regibus & imperatoribus, 23. 1. 6. vol. 10. p. 16.

Postulare.

Angelum pacis *postulare* quid sibi velit, 13. 5. 4. vol. 7. p. 215.

Postcommunio.

Celebratio eucharistiæ cum diuersis gratiarum actionibus finita, 15. 6. 1 seqq. vol. 6. p. 492 seq.

Præcentor.

Eius officium, 14. 1. 12. vol. 6. p. 18.

Præcones.

Diaconi sic vocati, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.

Prædia.

Pars reddituum ecclesiæ, 5. 4. 4. vol. 2. p. 266.

Nullæ leges datæ, quibus *prædia* ecclesiæ donari prohibeantur, 5. 4. 6. vol. 2. p. 267.

Prædicare.

Officio præconis fungi in ecclesia, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.

Præfationes.

Precationes sic dictæ, 15. 1. 4. vol. 6. p. 248.

Præfica.

Mulieres, ad deplorandum mortuum

um conductæ, 23. 3. 18. vol. 10.

p. 71.

Pralatus.

Officium *pralati* & sacerdotis v-
num idemque in episcopo, 2.
19. 15. vol. 1. p. 287.

Præpositus.

Sic vocatus, qui in domo episcopi
pueros doceret, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.

Episcopi vocati *præpositi*, 2. 2. 5.
vol. 1. p. 73.

Et presbyteri, 2. 19. 14. vol. 1. p.
284.

Præpositus domus, nomen œcono-
mi, 3. 12. 1. vol. 2. p. 67.

Præfugia.

Ex obseruatione dierum facta, da-
mnata, 16. 5. 8. vol. 7. p. 263.

Præsanctificatorum missa.

Eius origo & vsus, 15. 4. 12. vol. 6.
p. 411.

Præsentatio.

Ius *præsentationis* quomodo &
quando principes ac patroni na-
cti sint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 115.
Vid. *Patronus*.

Præstigiæ.

Miracula commentitia, potestate
Satanæ effecta, 16. 5. 7. vol. 7. p.
259.

Præstigiatores.

Christiani hoc nomine contume-
lioso appellati a Celso ethnico,
1. 2. 4. vol. 1. p. 19.

Πραγματευτικὸν χρυσόν.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 6. vol.
2. p. 241.

Precatio, Preces.

Soli Deo, nulli rei creatæ, sanctis
vel angelis offerendæ *preces*, 13.

3. 1. vol. 5. p. 68 seq.

Publicæ *preces* mane & vespere
quotidie factæ in sæculo tertio,
13. 9. 7. vol. 5. p. 299.

Origo horarum canonicarum *pre-
candi*, 13. 9. 8. vol. 5. p. 302.

Preces ante concionem inter ipsam
concionem & post eam factæ,
14. 4. 13. vol. 6. p. 150.

Pro carechumenis, 11. 5. 3. vol. 6.
p. 209.

Pro energumenis, 14. 5. 7. vol. 6.
p. 217.

Pro competentibus, 14. 5. 9. vol. 6.
p. 221.

Pro penitentibus, 14. 5. 10. vol. 6.
p. 224.

Pro vniuersa ecclesia, 15. 3. 13. vol.
6. p. 326. Et 15. 1. 2. vol. 6. p. 236.

Pro episcopis & clericis, 15. 3. 14.
vol. 6. p. 327.

Pro regibus & magistratibus, 15. 3.
15. vol. 6. p. 329. Et 13. 10. 5. vol.
5. p. 321.

Pro mortuis, 15. 3. 16. vol. 6. p. 330.

Et 20. 7. 8. vol. 9. p. 144. Et 23.
3. 13. vol. 10. p. 63.

Precatio dicta *διὰ σιωπῆς*, cum
silentio, 15. 1. 1. vol. 6. p. 230.

Preces *διὰ προσφωησεως*, 15. 1.
2. vol. 6. p. 236.

Vereres inoperto capite precati, 13.
8. 9. vol. 5. p. 266.

Gestus *precantium* quadruplex, 13.
8. 3. vol. 5. p. 553.

Superstitiosi aliquot ritus in *precando* a Tertulliano notati, 13. 8.
8. vol. 5. p. 264.

Sessio non licitus corporis situs in *precibus*, 13. 8. 7. vol. 5. p. 263.

Precari per spiritum quid sit, 13.
6. 9. vol. 5. p. 221.

Quo sensu omnis *precatio* ad patrem dirigi iussa sit, 13. 2. 5. vol.
5. p. 66.

Precatio dominica vid. *Oratio dominica*.

Presbytera.

Vxor ^opresbyteri, 2. 22. 15. vol. 1.
p. 359.

Presbyteri.

Nominis huius significatio, 2. 19.
1. vol. 1. p. 266.

Apostoli & episcopi quandoque *presbyteri* vocati, 2. 19. 2. vol. 1.
p. 266.

Presbyterorum proprie sic dictorum origo, 2. 19. 3. vol. 1. p. 268.

Eorum potestas & privilegia, 2. 19.
4. vol. 1. p. 260.

Eorum ordo inferior ordine episcoporum, 2. 1. 2. vol. 1. p. 55.

Nihil faciendum *presbyteris* sine episcopi sui venia, 2. 3. 2. vol. 1.
p. 84.

Quod speciatim in baptizandi & sacramentam distribuendi officio ostenditur, 2. 3. 3. vol. 1.
p. 85.

Presbyteris concionari, presente episcopo, non permissum, ad tempus vsque Augustini, 2. 3. 4. vol. 1. p. 86. Et 14. 4. 2. vol. 6. p. 108.

Nec virgines consecrare inconsulto episcopo, 7. 4. 6. vol. 3. p. 102.

Confirmationem autem administrare consentiente episcopo, 12. 2. 4. seqq. vol. 4. p. 365.

Et absolutionem dare ex episcopi mandato, 19. 3. 2. vol. 8. p. 230.

Functio & potestas ordinandi *presbyteris* non concessa, 2. 3. 5. vol. 1. p. 88.

Ordinatio per *presbyteros* ab ecclesia imita facta, 2. 3. 6. vol. 1. p. 91.

Presbyteri episcopis suis rationem reddere iussi, 2. 3. 8. vol. 1. p. 96.

Antiquus modus & ratio ordinandi *presbyteros*, 2. 19. 17. vol. 1. p. 289.

Presbyteri non tormentis ad dicendum testimonium cogendi, 5. 2. 4. vol. 2. p. 217.

Cum episcopo in thronis sedere eis permissum, 2. 19. 5. vol. 1. p. 270.

Presbyteri senatus ecclesiasticus & concilium ecclesie dicti, 2. 19. 7. vol. 1. p. 273.

Cum episcopis in conciliis provincialibus sedere permitti, 2. 19. 8. vol. 1. p. 275. Et 2. 19. 12. vol. 1. p. 280. Et 7. 3. 13. vol. 3. p. 67.

- Et in conciliis consistorialibus, 2. 19. II. vol. I. p. 279.
- Et in conciliis generalibus, 2. 19. 13. vol. I. p. 232.
- Ad iungendas cum episcopo manus in ordinatione *presbyterorum* admissi, 2. 19. 10. vol. I. p. 278.
- Presbyteri περιόδευταί*, 2. 14. 12. vol. I. p. 198.
- Πρεσβύτεγοι ἐπιχώριοι*, Presbyteri rurales, 9. 6. 21. vol. 3. p. 563.
- Πρεσβυτέριδες & Πρεσβύτιδες*.
- Quomodo a se inuicem differant, 2. 22. 7. vol. I. p. 251.
- Πρεσβύτιδες*.
- Diaconissæ, 2. 22. I. vol. I. p. 341.
- Presbyterium*.
- Nomen sanctuarii, 8. 6. 4. vol. 3. p. 211.
- Confessus presbyterii, 2. 19. 5. vol. I. p. 271. Et 8. 6. 4. vol. 3. p. 211.
- Primates* siue *Metropolitani*.
- Eorum origo a nonnullis ab apostolica constitutione deriuata, 2. 16. I. vol. I. p. 203.
- Ab aliis ab ætate apostolis proxima, 2. 16. 2. vol. I. p. 205.
- Ante concilium *Nicanum* iam constituti, 2. 16. 3. vol. I. p. 206.
- Quo nomine antiquitus appellari sint, 2. 16. 5 & 6. vol. I. p. 209.
- Quomodo episcopi Africani ius *primatus* perdere potuerint, 16. 2. 7. vol. I. p. 213.
- In Africa episcopus quisque senior prouinciæ *primas*, excepto Carthaginensi, 2. 16. 6. vol. I. p. 210.
- Catalogus ordinationum in ecclesia *primatis* in Africa adseruatus, 2. 16. 8. vol. I. p. 214.
- Tria genera *primatum* honorariorum, primates æuo, primates titulares, & primates ecclesiarum matrum, 2. 16. 9--11. vol. I. p. 215--217.
- Eligendi & ordinandi ab sua ipsorum synodo prouinciali, 2. 16. 15. vol. I. p. 221.
- Primates* officia; Ordinare episcopos suos suffraganeos, 2. 16. 12. vol. I. p. 218.
- Decidere controuersias, inter prouinciales episcopos suos obortas, ab iisque acceptare prouocationem, 2. 16. 16. vol. I. p. 222.
- Conuocare synodos prouinciales, 2. 16. 17. vol. I. p. 225.
- Publicare canones in synodo prouinciali conditos, 2. 16. 18. vol. I. p. 226.
- Visitare prouinciæ suæ dioceses, ibid.
- Plurimis prouincialis synodi suffragiis adsentire, 2. 16. 14. vol. I. p. 221.
- Dare episcopis prouincialibus litteras formatas, 2. 16. 19. vol. I. p. 227.
- Vacantium sedium intra prouinciæ curam gerere, 2. 16. 20. vol. I. p. 228.

- Tempus celebrandi pascha suppurare, 2. 16. 21. vol. I. p. 229.
- A *primatu* ad concilium prouinciale appellatio permissa, 2. 16. 16. vol. I. p. 225.
- Primas* Alexandrinus potestate præditus ordinandi presbyteros & diaconos in quacumque prouincie sue diocesi, 2. 16. 23. vol. I. p. 230.
- Primicerius*.
- Stephanus p. otomartyr vocatus *primicerius* martyr, 2. 21. II. vol. I. p. 39.
- Primicerius* diaconorum, ibid.
- Primicerius* notariorum, 3. 13. 5. vol. 2. p. 76.
- Primitie*.
- Origo *primitiarum* fructuum, easque offerendi ratio, 5. 5. 4. vol. 2. p. 288.
- Primitie* ex gentilibus conuersis ad ministerium sacrum selectæ, 4. 1. 2. vol. 2. p. 81.
- Princeps*.
- Episcopi vocati *principes* populi, 2. 2. 4. vol. I. p. 72.
- Et *principes* ecclesie, ibid.
- Et *principes* sacerdotum, 2. 2. 6. vol. I. p. 75.
- Hæc appellatio in ecclesia Africana interdicta, 2. 2. 8. vol. I. p. 80.
- Quando & quomodo *principes* secularis ius eligendi clericos obtulerint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 115.
- Iuramentum fidelitatis *principibus* præstandum, 16. 9. 4. vol. 7. p. 389.
- Principes* ecclesiasticis omnibus superiores, 5. 2. 14. vol. 2. p. 226. Et 16. 9. 4. vol. 7. p. 386 seq. Et 16. 2. 5. vol. 7. p. 78.
- Priscillianista*.
- Hæretici mutatae formæ baptismatis rei, II. 3. 4. vol. 4. p. 170.
- Damnati ob praxin athologitæ, 16. 5. 1. vol. 7. p. 236.
- Προΐεσι*.
- Suburbia, quo sensu accepta, 9. 2. 3. vol. 3. p. 411.
- Processio*.
- Processio* funebris vid. *Exsequiæ*, *Funera*, *Sepultura*.
- Falso dictæ *processiones*, 7. 3. 17. vol. 3. p. 80.
- In diebus rogationum *processiones* factæ, 13. I. 11. vol. 5. p. 29.
- Proculus*.
- Præfectus quidam regum Vandalorum ecclesias catholicas depopulatus, diuino iudicio pœnas dat, 8. 10. 1. vol. 3. p. 339.
- Procurator*.
- Clerici *procuratores* coram tribunali fieri prohibiti, 6. 4. 11. vol. 2. p. 404.
- Proditio*.
- Arcanorum *proditio* punita, 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.
- Προδρῶσι*.
- Episcopi sic vocati, 2. 2. 5. vol. I. p. 73. Et 2. 19. 14. vol. I. p. 283.

Προεσῶτες.

Nomen episcoporum, 2. 2. 5. vol. 1. p. 73.

Προηγιασμένων λειτουργία.

Sacrum præsanctificatorum ministerium, quid? 13. 9. 6. vol. 5. p. 298.

Profanatio.

Ecclesiarum & rerum sacrarum profanatio, 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.
Diuinitus punita, 8. 10. 2. vol. 3. p. 337 seqq.

Professio fidei.

A baptizandis requisita, 11. 7. 8. vol. 4. p. 274.

Προκαθήμενοι.

Præsidentes; sic vocatæ diaconissæ, 2. 22. 13. vol. 1. p. 356.

Promotio.

Deiectio de spe promotionis seu ascendendi ad altiores gradum, pœnæ loco inflicta clericis, 17. 4. 9. vol. 8. p. 45.

Non querenda promotio ope secularium principum, 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.

Promotio Simoniacæ, 4. 3. 14. vol. 2. p. 140.

Πρόναος.

Primus locus post introitum intra ecclesiam, 8. 4. 2. vol. 3. p. 184.

Prophetea.

Nomen quarundam ecclesiarum, 8. 1. 8. vol. 3. p. 126.

Propoleæ.

Fraudulenti propoleæ quomodo puniti, 16. 17. 17. vol. 7. p. 496.

Bingh. O. E. Vol. X.

Πρόπουλον μέγα.

Vestibulum magnum ante ecclesiam, 8. 3. 4. vol. 3. p. 178.

Πρόπουλα minora, 8. 4. 1. vol. 3. p. 183.

Προσευχὴ ἑωθινή.

Oratio matutina, 13. 10. 9. vol. 5. p. 324. Et 14. 2. 2. vol. 6. p. 36.

Προσευκλήρια.

Orationes; Nomen ecclesiarum, 8. 1. 4. vol. 3. p. 118.

Προσκλαίοντες.

Ordo quidam pœnitentium, 18. 1. 3. vol. 8. p. 110.

Προσάτης.

Defensor ecclesiæ, 3. 11. 5. vol. 2. p. 64.

Prostratio.

Gestus precantium, 13. 8. 6. vol. 5. p. 262.

Prostrati vid. Substrati.

Προσφώνησις.

Oratio indicta, 2. 20. 10. vol. 1. p. 312. Et 15. 1. 2. vol. 6. p. 236.

Τρία πρόσωπα.

Tres personæ æquiuoce adsertæ a Sabellianis hæreticis, 6. 3. 9. vol. 2. p. 368.

Protestantes ecclesiæ.

Methodus antiquum episcopatum diœcesanum in ecclesiis protestantium erigendi proposita, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 605 seqq.

Πρωτέδικαιο.

Defensores ecclesiæ sic nuncupati, 3. 11. 7. vol. 2. p. 66.

Dd

Pro-

- Proterius.*
Episcopus Alexandriae ab Eusebianis in loco asyli occisus, 8. II. 2. vol. 3. p. 356.
- Prothefis.*
Locus in ecclesia, ubi populi recipiebantur oblationes, 8. 6. 22. vol. 3. p. 247.
- Προθεσμία.*
Tempus ad resipiscendum datum, 16. 2. 7. vol. 7. p. 81.
- Protogenes.*
In extimas Aegypti partes relegatus & puerorum magister factus christianam docet religionem, 13. 4. 9. vol. 5. p. 105. 106.
- Πρωται.*
Primates siue metropolitani sic vocati, 2. 16. 5. vol. 1. p. 109.
- Protopapæ & Protopapades.*
Presbyteri & chorepiscopi sic vocati a Balzamone, 2. 2. 7. vol. 1. p. 78.
- Prouincia.*
Ecclesia in diœceses & *prouincias*, eodem modo atque imperium, diuisum, 9. 1. 6. vol. 3. p. 376.
Synodi *prouinciales* vid. *Synodus*.
- Psalmistæ.*
Cantores ecclesiæ, 3 7. 1 vol. 2. p. 38.
Χαλταὶ κανονικοί, 3. 7. 2. vol. 2. p. 40.
- Psalmodia.*
A prima & apostolica ætate semper pars diuini cultus habita,
3. 6. 2. vol. 2. p. 39. Et 14. 1. 1. vol. 6. p. 1.
In processionibus vsitata, 23. 2. 6. vol. 10. p. 37.
In exsequiis, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54.
In deductione monachorum ad habitacula sua, 7. 3. 17. vol. 3. p. 80.
- Psalmas.*
Ἐπιλύχνιος, vespertinus quis? 13. II. 5. vol. 5. p. 344.
Exomologeticus & pœnitentialis, 13. 10. 13. vol. 5. p. 334.
Inuitatorius, 15. 3. 33. vol. 6. p. 367.
Psalmi abecedarii, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.
Psalmi alleluarici, 14. 2. 4. vol. 6. p. 41.
Psalmi responsorii, 14. 1. 3. vol. 6. p. 5 & 15.
Ad distributionem eucharistiæ canis soliti, 15. 5. 10. vol. 6. p. 488.
Psalms lectio scripturarum ac preces intermixtæ in nonnullis ecclesiis, 14. 1. 2. vol. 6. p. 4.
Quidam *psalmi* peculiaribus officiis præscripti, 14. 1. 4. vol. 6. p. 6.
Reliqui in ordinario cursu, prout iacerent, cantati, 14. 1. 5. vol. 6. p. 8.
Psalmi interdum ab vno tantum cantati, interdum ab vniuersa congregatione coniunctim, 14. 1. 9 & 10. vol. 6. p. 13 seqq.
Interdum alternatim, 14. 1. II. vol. 6. p. 14.

Ἐηφάδες.

Præstigiatores, condemnati, 16. 5.
7. vol. 7. p. 259.

Ψυχικοί.

Catholici per contumeliam sic vocati a Montanistis, 1. 2. 14. vol. 1. p. 27.

Publicani.

Eorum exactiones sub censuram vocatæ, 16. 12. II. vol. 7. p. 478.

Pueri.

Trium puerorum hymnus: *Benedicite*, 14. 2. 6. vol. 6. p. 47.

Ordinatio *puerorum* in ecclesia Romanensi reprehensa, 2. 10. 1. vol. 1. p. 145.

Pulpitum.

Cathedra in inferiore sacræ ædis parte collocata, de qua lectores recitabant scripturas, 3. 5. 4. vol. 2. p. 33. Et 8. 5. 3 & 4. vol. 3. p. 191. 192.

Purgatio canonica.

Nefarius sacræ eucharistiæ abusus, 15. 5. 9. vol. 6. p. 487.

Purgatorium.

Nulla eius ratio habita in verustis precibus pro mortuis, 15. 3. 17. vol. 6. p. 335.

Purificationis festum.

Veteribus incognitum, 20. 8. 5. vol. 9. p. 172.

Πύλωποι.

Ostiarum; Eorum origo, 3. 6. 1. vol. 2. p. 35. Vid. *Ostiarum*.

Pythonicæ.

Genio familiari agitati, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Pyxis.

Receptaculum eucharistiæ, recentius inuentum, 8. 6. 19. vol. 3. p. 236.

Q.

Quadragesima.

Ieiunium *quadragesimale* vtrum initio quadraginta dies an quadraginta horas durarit, 21. 1. 1. vol. 9. p. 177.

Perfecta abstinentia a cibo ad vesperam vsque celebratum, 21. 1. 16. vol. 9. p. 211. 212.

Dies sabbati & solis ieiunio exempti in *quadragesima*, 21. 1. 4. vol. 9. p. 184.

Quadragesima non nisi triginta sex dies complexa tempore Gregorii Magni, 21. 1. 4. vol. 9. p. 186.

Singulis diebus *quadragesimæ* sermones habiti, 13. 9. 6. vol. 5. p. 297. Et 21. 1. 10. vol. 9. p. 219.

Spectacula & ludi in *quadragesima* interdicti, 21. 1. 22. vol. 9. p. 221.

Dies festi natales & nuptiæ non celebrandæ hoc tempore, 21. 1. 23. vol. 9. p. 224. Et 22. 2. 14. vol. 9. p. 312.

Controuersie inter catholicos & Montanistas de obseruatione *quadragesimæ*, 21. 1. 15. vol. 9. p. 210.

An veteres *quadragesimale* ieiunium

- pro institutione apostolica habuerint, 21. I. 6. vol. 9. p. 187.
- Quo sensu eorum quidam diuinæ institutionis esse dicant, 21. I. 7. vol. 9. p. 189.
- Quatenus traditionem vel canonem apostolicum esse concesserint, 21. I. 8. vol. 9. p. 191.
- Rationes, ob quas ieiunium illud institutum sit, 21. I. 9 -- 13. vol. 9. p. 194 -- 202.
- Ieiunium *quadragiesimale* generatim ab omnibus christianis obseruatum, magna tamen cum libertate & iusta infirmitatis excusatione, 21. I. 14. vol. 9. p. 202.
- Esculentorum commutatio non congruens *quadragiesimæ* ieiunium credita, 21. I. 17. vol. 9. p. 213.
- Cœnæ opiparæ in *quadragiesima* deuitatæ, 21. I. 18. vol. 9. p. 216.
- Omnnes pœnæ corporales in *quadragiesima* interdictæ per leges imperiales, 21. I. 19. vol. 9. p. 217.
- Vid. plura *ibid.* paginis seqq.
- Quæstus.*
- Pecuniæ datio in *questum* quo loco habita, 6. 2. 6. vol. 2. p. 318.
- Quartadecimani.*
- Schismatici in celebratione paschatis ab ecclesia dissidentes, 20. 5. 3. vol. 9. p. 95.
- Quintilliani.*
- Heretici, baptismum reiicientes, II. 2. I. vol. 4. p. 153.
- Quotidiana oratio.*
- Oratio dominica sic vocitata, 13.
7. 6. vol. 5. p. 241. Et 16. 3. 14. vol. 7. p. 177.
- R.
- Raptus.*
- Quomodo punitus, 16. II. 8. vol. 7. p. 439.
- Rasura.*
- Caput vel barbam *radere* clericis interdictum, 6. 4. 15. vol. 2. p. 413.
- Rationalis diæcesis.*
- Minister quidam ciuilis, 9. I. 12. vol. 3. p. 406.
- Rebaptizatio.*
- Leges contra *rebaptizationem* factæ, 12. 5. 1. vol. 4. p. 398.
- Rebellio.*
- Quomodo punita, 16. 9. 4. vol. 7. p. 386.
- Receptorium.*
- Certus locus in ecclesia sic vocatus, 8. 7. 8. vol. 3. p. 263.
- Redimiculum.*
- Peculiaris habitus monachorum, 7. 3. 6. vol. 3. p. 52.
- Reditus.*
- Ecclesiasticorum *redituum* origo, 5. 4. 1. vol. 2. p. 262.
- Quomodo dispensati ab episcôpis, 2. 4. 6. vol. 1. p. 108. Et 5. 6. 7. vol. 2. p. 291.
- Archidiaconus episcopo in dispensandis *reditibus* ecclesiæ adiutor datus, 2 21. 5. vol. 1. p. 332.
- Stati *reditus* non illico parochiis attri-

- atributi, sed in commune ætæ-
rium illati, 9. 8. 6. vol. 3. p. 601.
- Oblationes populi in præcipuis ec-
clesiæ *reditibus* positæ, 5. 4. 15.
vol. 2. p. 281.
- Reditus* totius diocesis, in episcopi
potestate sitæ, 5. 6. 1. vol. 2. p. 290.
- Reditus* ecclesiæ non nisi summa
flagitante necessitate alienandi,
5. 6. 6. vol. 2. p. 296.
- Refugium* vid. *Afylum*.
- Reliquiæ*.
- Mortuorum *reliquiæ* non adseruan-
dæ supra terram insepultæ, nec
vendendæ, 23. 4. 7. vol. 10. p. 91.
- Nec adorandæ, 23. 4. 9. vol. 10. p.
95.
- Remoboth*.
- Monachi quidam sic vocati, 7. 2.
4. vol. 3. p. 15.
- Remmia lex*.
- Falsis testibus in fronte inui iu-
bens τὸ K, 16. 13. 1. vol. 7. p. 508.
- Renuntiantes*.
- Monachi sic vocitati, 7. 2. 14. vol.
3. p. 38.
- Renuntiatio*.
- Differentia inter *renuntiationem* &
vitam communicatiuam, 7. 3.
9. vol. 3. p. 57.
- An clerici ad *renuntiandum* bonis
suis temporalibus vlla lege obli-
gati fuerint, 6. 2. 9. vol. 2. p. 329.
- Quid per monachorum *renuntiatio-
nem* sæculi intelligendum sit, 7.
3. 8. vol. 3. p. 55. Vid. *Abrenun-
tatio*.
- Reordinatio*.
- Ordinationes iteratæ generatim da-
mnatæ, 4. 7. 5. vol. 2. p. 194.
- Schismatici nonnumquam *reordi-
nati*, 4. 7. 7. vol. 2. p. 196.
- Residentia*.
- A clericis requisita, 6. 4. 7. vol. 2.
p. 395.
- Neglecta quomodo punita, 17. 5.
28. vol. 8. p. 92.
- Responsales*.
- Delegati ex tranearum ecclesiarum
& episcoporum, in ciuitate re-
gia habitantes, 3. 13. 6. vol. 2. p.
77.
- Responsorii*.
- Psalmi quidam sic dicti, 14. 1. 3.
vol. 6. p. 5. Et 14. 1. 11. vol. 6. p. 15.
- Resurrectio*.
- Doctrinam de *resurrectione* quo-
modo irriferint gentiles, 1. 2. 6.
vol. 1. p. 21.
- Retentio*.
- Iniusta rerum perditarum *retentio*
sub censuram vocata, 16. 12. 5.
vol. 7. p. 469.
- Reticentia*.
- Mysteriorum *reticentia* coram ca-
techumenis, 10. 5. 1. 12. vol. 4.
p. 119 seqq.
- Reuelatio*.
- Secretorum siue arcanorum *reue-
latio* punita, 16. 13. 4. vol. 7. p.
512.
- Reuelatio* facta Ioanni apostolo, in
Dd 3 pen-

- pentecoste legi solita, 14. 3. 3. vol. 6. p. 66. Et 17. 5. 8. vol. 8. p. 68.
- Clerici interdum electi ex *revelatione*, 4. 1. 3. vol. 2. p. 83.
- Ἐπιθία.*
- Flabella, ad abigendas muscas a calice sacro adhibita, 8. 6. 21. vol. 3. p. 247. Et 15. 3. 6. vol. 6. p. 306.
- Ritus.*
- Nulla necessitas conuenientiae ac consensionis regis ecclesiae in iisdem *ritibus* ac caerimoniis, 16. 1. 15. vol. 7. p. 52.
- Rogationes.*
- Anniuersaria quedam sollempnitas sic dicta, 13. 1. 10. vol. 5. p. 21 seqq. Et 21. 2. 8. vol. 9. p. 251.
- Roms.*
- Aureliano imperante quinquaginta millia passuum cubitu suo complexa, 9. 5. 1. vol. 3. p. 505.
- Quadragesima basilicae in vrbe *Roma* ante postremam persecutionem, 8. 1. 17. vol. 3. p. 153. Et 9. 5. 1. vol. 3. p. 506.
- Natalis vrbis *Rome* anniuersaria sollempnitate celebratus, 20. 1. 5. vol. 9. p. 11.
- Romanensis ecclesia.*
- Varia capita, in quibus ab antiquae ecclesiae praxi secessit, hoc ordine notata:
- I. Absolutio, ante exactam legitimam poenitentiam data.
- II. Cultus angelorum, sanctorum, reliquiarum, imaginum, crucis & hostie in eucharistia.
- III. Appellationes ad episcopum Romanum.
- IV. Libri apocryphi in sacrae scripturae canonem relati.
- V. Mos baptizandi campanas; Absoluta baptismi necessitas.
- VI. Caelibatus clericorum: Exemptio clericorum a magistratus civilis potestate.
- VII. Exemptio liberorum a potestate parentum.
- VIII. Confessio auricularis, & Confirmatio sacramentis accensita.
- IX. Communio sub vna tantum specie.
- X. Abusus excommunicationis in abrogando regibus imperium & adimendo magistratibus iura civilia & comburendo haereticos sub obtentu disciplinae.
- XI. Confecratio eucharistiae, secreto demurmurando verba: *Hoc est corpus meum*, loco precationis alta & articulata voce facientiae.
- XII. Vfus interdictorum & indulgentiarum.
- XIII. Oblatio agni in festo paschali.
- XIV. Origo quadragesimae, & mutata ieiunandi ratio.
- XV. Exemptio monachorum a iurisdictione episcopali.
- XVI. Permissio monachorum mendicantium.

- XVII. Dissolutio coniugiorum a monachis initorum.
- XVIII. Prohibitio nuptiarum inter spirituales cognatos.
- XIX. Nuptiæ consobrinorum incestæ declaratæ.
- XX. Missa priuata & solitaria.
- XXI. Missa, sacrificium pro viuis ac mortuis oblatum.
- XXII. Purgatorium & Purgatio canonica.
- XXIII. Distinctio inter officium prælati & sacerdotis in episcopo.
- XXIV. Ordinatio puerorum & episcoporum sine titulo.
- XXV. Commutatio pœnæ.
- XXVI. Perfugium ad sanctuarium, quibusuis facinorosissimis & sceleratissimis concessum.
- XXVII. Præclusio sacre scripturæ & diuini cultus in lingua populo incognita.
- XXVIII. Iurandi cacoëthes per res creatas.
- XXIX. Transubstantiatio.
- XXX. Necessitas visibilis capitis ad conseruandam vnitatem ecclesiæ catholicæ.
- XXXI. Vfus panis azymi, & oblatarum in eucharistia.
- XXXII. Necessitas subiectionis sub pontificem Romanum. Vid. sub hisce diuersis titulis.
- Romanus episcopus.*
- Nulla præditus potestate in ecclesias Mediolanensem, Africanam, Hispanicam, Gallicanam & Britannicam, 9. I. II. vol. 3. p. 393 seqq.
- Eius metropolitana & patriarchalis iurisdictio ecclesiis suburbicariis terminata, 9. I. IO. vol. 3. p. 391. Nihilo magis quam alius quispiam episcopus solus ordinare poterat, 2. II. 6. vol. I. p. 166.
- Primorum sæculorum episcopis ad consecrandam aliquam ecclesiam *episcopi Romani* venia minus erat necessaria, 8. 9. 7. vol. 3. p. 326.
- Romanum imperium* vid. *Imperium Romanum.*
- Rotula panis.*
- Sic dictus panis eucharisticus a figuræ rotunditate, 15. 2. 6. vol. 6. p. 272.
- S.**
- Sabbatiani.*
- Hæretici sabbato ieiunantes, 20. 3. 5. vol. 9. p. 59.
- Sabbatum.*
- Dies *sabbati* diuersa ratione obseruatus, aliis ecclesiis in eo ieiunantibus, aliis festum agentibus, 13. 9. 3. vol. 5. p. 284. seqq. Et 20. 3. I. vol. 9. p. 51. 58.
- Dies dominica certis respectibus ei præposita, 20. 3. 3. vol. 9. p. 54.
- Superstitiosa *sabbati* obseruatio apud Dositheanos, 20. 2. 3. vol. 9. p. 26. 27.
- Iudæi in *sabbato* operari nolentes, tempus saltationibus & aliis rebus

- bus ludicris transigere non veriti, 20. 2. 4. vol. 9. p. 32 seqq.
- Cur ecclesia antiqua obseruationem *sabbati iudaici* continuarit, 20. 3. 4. vol. 9. p. 56.
- Cur in *sabbato* ieiunatum sit in Romana & aliis quibusdam ecclesiis Latinis, 20. 3. 6. vol. 9. p. 60.
- Luxus *sabbatarius* quid sit, 20. 2. 4. vol. 9. p. 31.
- Sabbatum magnum* pascha proxime antecedens quomodo obseruari consueuerit, 21. 1. 32. vol. 9. p. 237.
- Sabelliani.*
- Heretici, tres personas in diuinitate equiuoce adferentes, 6. 3. 9. vol. 2. p. 368. Et II. 3. 7. vol. 4. p. 174.
- Et baptismi formulam mutant, ibid. p. 175.
- Saccophori.*
- Genus quoddam Manichæorum, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70.
- Saccus.*
- Vestis pœnitentium, 18. 2. 2. vol. 8. p. 112.
- Sacerdos, Sacerdotium.*
- Quo sensu episcopi, presbyteri & diaconi ab Optato vocentur *sacerdotes*, 2. 19. 15. vol. 1. p. 285.
- Femine ad nullam *sacerdotii* functionem consecrate, 2. 22. 7. vol. 1. p. 350.
- Sacerdotium laici*, cur baptismus ita vocetur, II. 1. 3. vol. 4. p. 142.
- Sacerdotium primum*; sic vocitati episcopi, 2. 19. 15. vol. 1. p. 287.
- Sacerdotium secundum*; sic dicti presbyteri, ibid.
- Cur *sacerdotes* vocentur mediatores inter Deum & homines, 2. 19. 16. vol. 1. p. 288.
- Sacerdotes* quinam sint, 5. 3. 4. vol. 2. p. 238.
- Ludi *sacerdotales*, ibid.
- Sacræ res.*
- Abusus rerum *sacrarum* diuino iudicio punitus, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339. Et 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.
- Sacramentum.*
- Generale nomen sacrorum rituum & mysteriorum, 12. 1. 4. vol. 4. p. 350.
- Et ipsius cultus diuini, 13. 1. 6. vol. 5 p. 14.
- Hoc sensu baptismus & eucharistia quatuor *sacramenta* credita, 12. 1. 4. vol. 4. p. 353.
- Quid per *sacramentum* fidei intelligatur, 11. 1. 8. vol. 4. p. 148.
- Quid per *sacramentum* catechumenorum, 2. 2. 16. vol. 4. p. 37.
- Nihil pro *sacramentorum* ecclesie administratione exigendum, 5. 4. 14. vol. 2. p. 278.
- Profanatio *sacramentorum* quomodo punita, 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.
- Sacrarium.*
- Sanctuarium ita nuncupatum, 8. 6. 2. vol. 3. p. 209.
- Sacrarium* bemais, 8. 6. 22. vol. 3. p. 247.

Sacrificati.

Sacrificiorum gentilium adeoque & idololatriæ participes facti, 16. 4. 5. vol. 7. p. 197.

Sacrificium.

Quo sensu cultus diuinus priscis temporibus dictus sit *sacrificium*, 13. 15. vol. 5. p. 12.

Sacrificium altaris quid? 2. 19. 15. vol. 1. p. 286.

Offerre *sacrificium* altaris, officium episcoporum & presbyterorum, non diaconorum, ibid.

Sacrilegium.

Quid sit *sacrilegium* & quomodo punitum, 16. 6. 23. vol. 7. p. 310. Et 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Diuinis punitum iudiciis, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339.

Sacrilegium in sepulchrorum spoliatione commissum, 16. 2. 24. vol. 7. p. 312.

Defraudatio pauperum *sacrilegium* habita, 16. 6. 23. vol. 7. p. 312. Et 16. 10. 15. vol. 7. p. 411.

Sacrilegium veterum traditorum, qui biblia & vasa sacra gentilibus traderent comburenda, 16. 6. 25. vol. 7. p. 315.

Sacrilegium profanandi sacramenta, ecclesias, altaria, & scripturas sacras, 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.

Sacrilegium priuandi homines usu sacrarum scripturarum & calicis in cœna dominica, 16. 6. 27. vol. 7. p. 319.

Bingh, O.E. Vol. X.

Multæ res *sacrilegii* nomine appellatæ a Romanensibus, quæ a veteribus virtutes creditæ, 16. 6. 23. vol. 7. p. 310.

Seculum.

Monachi *seculares*, 7. 2. 6. vol. 3. p. 19.

Negoria atque officia *secularia* clericis interdita, 6. 4. 9. vol. 2. p. 401. Et 17. 5. II. vol. 8. p. 64.

Clerici controuersias ad iudicium *seculare* deferre vetiti, 5. 1. 4. vol. 2. p. 207. Et 17. 5. 15. vol. 8. p. 74.

Clerici ab ordinaria iudicii *secularis* cognitione in omnibus causis ecclesiasticis exempti, 5. 2. 5. vol. 2. p. 218.

Salmasius.

Eius error circa primum nominis patriarchæ usum castigatus, 2. 17. 3. vol. 1. p. 214.

Saltatio.

Lasciue *saltationes* punitæ, 16. 11. 15. vol. 7. p. 458.

Salus.

Nomen baptismi, 11. 1. 5. vol. 4. p. 143.

Salutatio.

Formula *salutandi* per coronam quid sibi velit, 2. 9. 4. vol. 1. p. 136.

Salutatio angelica Ave Maria veteribus incognita, 14. 4. 15. vol. 6. p. 157.

Salutatio Pax vobis, ante conciones

nes vsurpata, 14. 4. 14. vol. 6.
p. 154.
Varius eius vsus, 15. 3. 2. vol. 6. p.
294.

Saluatorium.

Locus ecclesie contiguus, vbi episcopus & presbyteri sedebant, salutationes populi excipientes, 8. 7. 8. vol. 3. p. 263.

Sancta sanctis.

Formula ab episcopo in consecratione eucharistie pronuntiari solita, 15. 3. 32. vol. 6. p. 365.

Sancta Sophia.

Celebratissima ecclesia in vrbe Constantinopoli, 8. 2. 3. vol. 3. p. 163.

Sancti.

Non adorati in ecclesia antiqua, 13. 3. 1. vol. 5. p. 68.

Ecclesie non *sanctis* sed Deo dedicata, 8. 9. 8. vol. 3. p. 327.

Iurare per *sanctos* non permissum, 16. 7. 7. vol. 7. p. 363.

Christiani vocati in genere *sancti*, 1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Sanctimoniales.

Nomen sacrarum virginum, 7. 4. 8. vol. 3. p. 109. Not. hoc vocabulum ibi omissum est, ponendum lin. 5. post *Moniales*.

Sanctissimi.

Titulus omnibus episcopis communis, 2. 9. 6. vol. 1. p. 139.

Sanctuarium.

Quibus ad *sanctuarium* confugere licuerit, 8. II. 3. vol. 3. p. 357.

Sanctus.

Ecclesie Viennensis diaconus, sub Antonino passus, a magistratibus rogatus de nomine, ciuitate, conditione, semper respondit: *Christianus sum*, 1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Sanctus, Sanctus, Sanctus.

Hymnus cherubicus; Eius vsus, 14. 2. 3. vol. 6. p. 37.

Sanguis.

Ejus *sanguinis* ad tempus interdictus, 17. 5. 20. vol. 8. p. 81.

Disciplina ecclesie non ad effundendum *sanguinem* progressa, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70.

Sanctus (Marinus).

Pneumaticorum organorum auctor in ecclesiis, 8. 7. 14. vol. 3. p. 275.

Sarabaitæ.

Genus monachorum, 7. 2. 4. vol. 3. p. 15.

Sarmentitii.

Christiani a gentilibus ita vocati per contumeliam, 1. 2. 10. vol. 1. p. 25.

Satanas.

Quid intelligendum per *τὸ tradere Satane*, 16. 2. 15. vol. 7. p. 106.

Diuinitio per explicitum pactum cum *Satana*, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Saturnus.

Nomen templi cuiusdam iudaici, 16. 6. 3. vol. 7. p. 280.

Sauches.

Genus monachorum in Aegypto,

7. 2. 3. vol. 3. p. 15.

Sceuphylacium.

Sacrorum vasorum custodia, 8. 6.

23. vol. 3. p. 249. Et 8. 7. 7. vol.

3. p. 263.

Sceuphyllax.

Custos sacrorum vasorum, 3. 13. 3.

vol. 2. p. 73. Et 8. 7. 7. vol. 3. p.

262.

Schammata.

Excommunicatio iudaica, 16. 2. 17.

vol. 7. p. 117.

Schisma.

Diuerfa *schismatis* genera, 16. 1. 17.

vol. 7. p. 57 seq.

Quomodo punitum *schisma*, 6. 3.

11. vol. 2. p. 377. Et vol. 7. p. 309.

Schisma nec martyrio expiari posse creditum, 16. 1. 6. vol. 7. p. 29.

Schismatici.

Nonnumquam denuo ordinati, 4.

7. 7. vol. 2. p. 196.

Clerici, qui fierent *schismatici*,

gradu deiecti, nec nisi tamquam

laici recepti, 6. 3. 11. vol. 2. p.

377.

Schola.

Gratuitæ *scholæ* per villas & vicos

institutæ, 8. 7. 12. vol. 3. p. 273.

Scholæ catecheticæ, 3. 10. 4. vol. 2.

p. 55. Et 8. 7. 12. vol. 3. p. 273.

Et 13. 4. 9. vol. 5. p. 105.

Scholastici.

Iureconfulti sic dicti, quorum ex-

actiones sub censuram vocatæ,

16. 12. 12. vol. 7. p. 479.

Non ordinandi, 4. 4. 6. vol. 2. p.

151.

Σχολάζοντες ἐπίσκοποι.

Episcopi ordinati pro locis, qui

eos recipere recusabant, 4. 2. 14.

vol. 2. p. III.

Scripturæ sacræ.

In omnes linguas translata, 13. 4.

5. vol. 5. p. 91.

Lectæ a catechumenis, 10. 1. 7. vol.

4. p. 12.

Lectæ a pueris, 13. 4. 9. vol. 5. p.

103.

Et ab omnibus, 13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Positæ in ecclesiis pro populo in

privatam lectionem, 13. 4. 7.

vol. 5. p. 94.

Privilegium legendi *scripturas* lin-

gua patria a nullo unquam nisi

ab ethnicis persecutoribus in-

fractum, 13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Homines vsu *sacrarum scriptura-*

rum privare pro sacrilegio ha-

bitum, 16. 6. 27. vol. 7. p. 319.

Traditores bibliorum seu *sacrarum*

scripturarum quomodo puniti,

16. 2. 25. vol. 7. p. 315.

Profanatores *sacrarum scriptura-*

rum puniti, 16. 6. 26. vol. 7. p.

316.

Non adhibendæ ad diuinationem,

16. 5. 3. vol. 7. p. 241. Et 16. 5. 6.

vol. 7. p. 252.

Lectæ a clericis & monachis in

Ec 2

fran-

- prandio & cœna, 6. 3. 3. vol. 2.
P. 349. Et 7. 3. 17. vol. 3. p. 78.
- A quibus lectæ sint in ecclesia, 14.
3. 4. vol. 6. p. 73.
- Dicta *S. scriptura* parietibus eccle-
siæ inscripta, 8. 5. 9. vol. 3. p. 204.
Et 8. 8. 3. vol. 3. p. 292.
- Scriptura* memoriter expositæ a
multis monachis, 7. 3. 17. vol.
3. p. 76.
- Et a cæco quodam homine, 13. 4.
10. vol. 5. p. 108.
- Scriptura* apocryphæ lectæ in ec-
clesiis, 14. 3. 15. vol. 6. p. 91.
- Scurrilitas.*
- Sub censuram vocata, 16. 3. 4. vol.
7. p. 512.
- Scythia.*
- Episcopus Tomitarum vnus solus
totius *Scythia* episcopus, 9. 4. 1.
vol. 3. p. 492.
- Secretarium.*
- Secretarium* bematis, 8. 6. 22. vol.
3. p. 249.
- Secretarium* magnum, 8. 7. 7. vol.
3. p. 261.
- Appellationis huius ratio, ib. p. 263.
- Secretum.*
- Perfidia in reuelandis *secretis* quo-
modo punita, 16. 13. 4. vol. 7. p.
512.
- Secta.*
- Christiani omnia nomina *sectaria*
& humanas appellationes vehe-
menter auerfati, 1. 1. 6. vol. 1. p. 7.
- Sedes.*
- Primæ *sedis* episcopus, Nomen me-
tropolitanorum in Africa, 2. 16.
5. vol. 1. p. 210.
- Sedes* episcoporum secundum iu-
risdictionem ciuitatum in im-
perio Romano factæ, 9. 1. 7. vol.
3. p. 384. Et 9. 2. 3. vol. 3. p. 414.
- Sedes* doctrinæ Chrysofomo dici-
tur ecclesia, 8. 1. 11. vol. 3. p. 136.
- Seditio.*
- Quomodo punita, 16. 9. 4. vol. 7.
p. 386.
- Seditiosi* ad ordinationem inhabi-
les, 4. 3. 8. vol. 2. p. 131.
- Clerici in *seditionis* crimine con-
uicti, amissione gradus puniti,
16. 9. 4. vol. 7. p. 389.
- Σηκός.*
- Templum, 8. 1. 11. vol. 3. p. 135.
- Seleuciani.*
- Hæretici, bapûsinum in aqua re-
pudiantes, 11. 2. 3. vol. 4. p. 155.
- Σήμεντρα.*
- Instrumenta, quorum pulsu hodi-
erni Græci plebem ad ecclesiam
conuocant, 8. 7. 15. vol. 3. p. 284.
- Semaxii.*
- Christiani per ignominiam sic vo-
cati a gentilibus, 1. 2. 10. vol. 1.
p. 25.
- Semiteiunia.*
- Feria quinta & sexta hebdomadis
communiter vocatæ stationes &
semiteiunia, 13. 9. 2. vol. 5. p.
282. Vid. *Stationes.*

Semisses

Christiani *semisses*, quinam ita vocati, 16. 6. 3. vol. 7. p. 278.

Σευεῖα.

Loca diuino cultui destinata, 8. 1. 13. vol. 3. p. 144.

Senes.

Commune nomen primatum in ecclesia Africana, 2. 16. 2. vol. 1. p. 210.

Seniores ecclesiastici.

Quinam illi fuerint, explicatur, 2. 19. 19. vol. 1. p. 294.

Septuaginta.

Versionis τῶν *septuaginta* vsus in ecclesia antiqua, 14. 3. 17. vol. 6. p. 98.

Sepulchra.

Ab omnibus nationibus sacra habita, 23. 2. 2. vol. 10. p. 24.

Quomodo exornata ab ethnicis & christianis, 23. 2. 3. vol. 10. p. 25.

Spoliatores *sepulchrorum* quomodo puniti, 23. 4. 1. vol. 10. p. 84.

Spoliatio *sepulchrorum* pro sacrilegio habita, 16. 6. 24. vol. 7. p. 312.

Sepultura.

In ciuitatibus non permessa per tria priora secula, 23. 1. 2. vol. 10. p. 3.

Nec in ecclesiis per plura subsequenta secula, 23. 1. 4. vol. 10. p. 12.

Primum ea concessa in atrio & porticibus ecclesie regibus & imperatoribus, 8. 3. 8. vol. 3. p. 182.

Et 23. 1. 6. vol. 10. p. 16.

Hereditaria *sepultura* loca interdicta ad duodecimum vsque seculum, 23. 1. 9. vol. 10. p. 21.

Christianorum cura in *sepeliendis* mortuis, 23. 3. 1. vol. 10. p. 43.

Mos christianorum, *sepelire* de die, ethnicorum de nocte, 23. 2. 6. vol. 10. p. 34.

Cum psalmodia, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54.

Cum precibus, communionem sacra & orationibus funebribus, 23. 3. 10 seqq. vol. 10. p. 59 seqq.

Peculiares hominum ordines, copiatæ & parabolani, ad *sepeliendos* mortuos constituti, 3. 8. 1. vol. 2. p. 42. Et 23. 3. 7. vol. 10. p. 53.

Pœnitentes operam suam in *sepeliendis* mortuis addicere iussi, 18. 2. 11. vol. 8. p. 127.

Quibus hominibus priuilegium christianæ *sepultura* negatum sit, 23. 3. 23. vol. 10. p. 79. Et 10. 2. 18. vol. 4. p. 42.

Nihil pro *sepultura* mortuorum exigendum, 5. 4. 14. vol. 2. p. 278.

Vid. *Cemiterium*, *Atrium ecclesie*, *Sepultura*, *Exsequia* & *Funus*.

Sermo.

In vna eademque congregatione duo vel tres *sermones* nonnumquam habiti, 14. 4. 6. vol. 6. p. 127.

Singulis sepe diebus quibusdam in

- locis & certis temporibus *sermone*s recitati, 14. 4. 7. vol. 6. p. 130.
- Duo in vna die multis in locis *sermone*s habiti, 14. 4. 8. vol. 6. p. 131.
- Non adeo frequentes in villis & vicis, 14. 4. 9. vol. 6. p. 136.
- Diuersæ *sermone*s habendi methodi, 14. 4. 10. vol. 6. p. 138.
- Sermone*s extemporales valde vsurati inter veteres, 14. 4. 11. vol. 6. p. 144.
- Preces ante *sermone*s factæ, 14. 4. 13. vol. 6. p. 150.
- Salutatio *Pax vobis* communiter ante *sermone*s vsurpata, 14. 4. 14. vol. 6. p. 154.
- Salutatio angelica, *Aue Maria*, ante *sermone*s incognita veteribus, 14. 4. 15. vol. 6. p. 157.
- Sermone*s semper ante preces communes habiti, 14. 5. 1. vol. 6. p. 208.
- Nonnumquam *sermonibus* quedam benedictio præmissa, 14. 4. 16. vol. 6. p. 158.
- Sermone*s interdum sine vlllo textu, interdum in plures vno textu habiti, 14. 4. 17. vol. 6. p. 159.
- Sermone*s semper de arduis & gravibus materiis, 14. 4. 18. vol. 6. p. 160.
- Longitudo *sermonum*, 14. 4. 21. vol. 6. p. 173.
- Vtrum vnusquisque *sermone*s ab se ipso, an ab alio compositos pronuntiarit, 14. 4. 22. vol. 6. p. 176.
- Sacri *sermone*s sanctissimæ trinitatis laudatione conclusi semper ac terminati, 14. 4. 23. vol. 6. p. 178.
- Vt plurimum a stantibus habiti, 14. 4. 24. vol. 6. p. 178.
- Et a populo stante auditi in quibusdam, non in omnibus ecclesiis, 14. 4. 24. vol. 6. p. 183.
- Scripto excepti ab auditoribus, 14. 4. 29. vol. 6. p. 197. Vid. *Conciliari*.
- Sertum*.
- Kalendis Ianuariis fores *sertis* coronare interdictum, 16. 4. 17. vol. 7. p. 225.
- Seruus*.
- Nullus *seruus* ad factum aliquod officium ordinandus sine domini consensu, 4. 4. 2. vol. 2. p. 145. Et 17. 5. 5. vol. 8. p. 65.
- Nec inter monachos adoptandus, 7. 3. 2. vol. 3. p. 43.
- Nec ad baptismum admittendus sine testimonio domini, 11. 5. 4. vol. 4. p. 220.
- Seruis* connubium inire sine dominorum consensu haud permissum, 16. 9. 3. vol. 7. p. 385. Et 22. 2. 5. vol. 9. p. 294.
- Viris nobilibus haud permissum *seruas* sibi iungere matrimonio. 22. 2. 6. vol. 9. p. 294.
- Serui* iudæorum vel hæreticorum libertate donati, si christiani fierent, 8. 11. 6. vol. 3. p. 362. Et 16. 6. 6. vol. 7. p. 290.

Manumissio *feruorum* diebus dominicis aliisque diebus vacationis licita per legem, 20. 2. 2. vol. 1. 9. p. 18.

Seruis a dominis aufugientibus a fyli priuilegium negatum, 8. 1. 7. vol. 3. p. 363.

Sescuplum.

Vsuræ genus, lege damnatum, 6. 2. 6. vol. 2. p. 321.

Sessio.

Non licitus corporis situs in precibus, 13. 8. 7. vol. 5. p. 263. Et 15. 5. 3. vol. 6. p. 446.

Seueriani.

Hæretici, mulierem Satanæ opus esse statuentes, 22. 1. 7. vol. 9. p. 276.

Seueritas.

Nimia clericorum in lapsos *seueritas* punita, 17. 5. 32. vol. 8. p. 97.

Seuerus.

Episcopus Rauennæ singulari Dei nuru factus, 4. 1. 3. vol. 2. p. 87.

Sexus.

Dissimulatio *sexus* interdicta, 16. 11. 16. vol. 7. p. 461.

Sibyllistæ.

Nomen ignominiosum, ab ethnici datum christianis, 1. 2. 7. vol. 1. p. 22.

Signaculum fidei.

Nomen baptismo datum, 11. 1. 6. vol. 4. p. 146.

Signiferi.

Genus hariolorum damnatum, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Silentiarii.

Monachi quidam hoc nomine appellati, 7. 2. 14. vol. 3. p. 39.

Silentium.

Iudicare *silentium*, 15. 1. 1. vol. 6. p. 235.

Precatio cum *silentio*, 15. 1. 1. vol. 6. p. 230. Et 13. 10. 13. vol. 5. p. 334.

Siliquæ.

Duxæ argenti vnciæ; Tributum sic vocitatum, 5. 3. 11. vol. 2. p. 250.

Simeon.

Hymnus *Simeonis*: *Nunc dimittis* &c, 14. 2. 5. vol. 6. p. 46.

Simon Magus.

Primus omnium docuisse dicitur communionem vxorum, 22. 1. 1. vol. 9. p. 265.

Simonias.

Quam rationem inierint veteres ad præuertendas promotiones *Simonias*, 4. 3. 14. vol. 2. p. 140.

Quomodo punita, 16. 6. 28 seqq. vol. 7. p. 321 seqq.

Simoniani.

Nomen, datum Nestorianis hæreticis, 16. 6. 6. vol. 7. p. 285.

Simplices.

Ira vocati christiani per conuicium a Manichæis, 1. 2. 16. vol. 1. p. 28.

Simultas.

Qui *simultatem* gererent cum aliis, eorum oblationes non receptæ, 15. 2. 2. vol. 6. p. 252.

Σιτηρία.

Annona, ex tributis imperialibus cle-

- clericis data, 5. 4. 7. vol. 2. p. 272.
Sodomia.
 Impuritates, ultra naturam euagan-
 res; quomodo punitæ, 16. 11. 9.
 vol. 7. p. 441.
Sol.
 Dies *solis*; antiquum nomen diei
 dominicæ, 20. 2. 1. vol. 9. p. 16.
Solea & Σωλεῖον.
 Thronus imperatoris in ecclesia, 8.
 5. 10. vol. 3. p. 204.
Solitarii.
 Secta quædam Manichæorum, 16.
 2. 4. vol. 7. p. 70.
Somnia.
 Diuinitio per *somnia* damnata, 16.
 5. 4. vol. 7. p. 246.
S. Sophia.
 Celeberrimum templum Constan-
 tinopoli exstructum, 8. 2. 3. vol.
 3. p. 163.
Sophista.
 Christus *Luciano* ethnico per con-
 uicium *Sophista crucifixus* vo-
 catus, 1. 2. 4. vol. 1. p. 19.
Sors.
 Diuinitio per *sortes* damnata, 16.
 5. 3. vol. 7. p. 241.
 Diuisio per *sortes* licita, ibid. p. 244.
 Nonnumquam clericorum designa-
 tio per *sortes* facta, 4. 1. 1. vol.
 2. p. 81.
Sortes sacre & *sortes* Virgilianæ,
 16. 5. 3. vol. 7. p. 241 seqq.
- Σῶσρα.*
 Præmium pro custodia rerum per-
 ditarum datum, 16. 12. 5. vol. 7.
 p. 469.
Species.
Specierum collatio; Tributum sic
 nominatum, 5. 3. vol. 2. p. 234.
Species mali, quomodo viranda
 clericis, 6. 2. 12. vol. 2. p. 336.
Spectaculum.
 Populo *spectacula* exhibere, munus
 flaminum, chriſtianiſ interdi-
 ctum, 16. 4. 8. vol. 7. p. 206.
 Et frequentare *spectacula*, 16. 4. 10.
 vol. 7. p. 449.
 Die dominico interdicta, 20. 2. 4.
 vol. 9. p. 30.
 Et in quadragesima, 21. 1. 22. vol. 9.
 p. 221.
Spectator.
Spectatores cædis, in theatro com-
 miſſe, ſocii cædis habitus, 16. 10.
 14. vol. 7. p. 410.
Spiritus.
 Precari per *Spiritus* quid ſit, 13.
 6. 9. vol. 5. p. 222.
 Quid concionari per *Spiritus*, 14.
 4. 12. vol. 6. p. 148.
Spiritus Sanctus.
 Vna cum patre & filio religioſe
 adoratus, 13. 2. 4. vol. 5. p. 59.
 Peccatum in *Spiritus* S. quomodo
 punitum, 16. 7. 3. vol. 7. p. 335.
 Formula, *Accipe Spiritum Sanctum*,
 in nullo antiquo libro rituali
 ordi-

ordinationis obuia, 2. 19. 17. vol.

I. p. 292.

Sponsalia.

Differentia inter *sponsalia* & nuptias, 22. 3. I. vol. 9. p. 314.

Ritus & cærimonix in *sponsalibus* obseruatæ, 22. 3. 3. vol. 9. p. 317.

Vfus annuli in *sponsalibus*, 22. 3. 5. vol. 9. p. 319.

Donationes *sponsalitia*, 22. 3. 3. vol. 9. p. 317.

Quousque obligarint *sponsalia*, 22. 3. 9. vol. 9. p. 323.

Sponsors.

In baptismo, II. 8. I. vol. 4. p. 288.

Parentes plerumque *sponsors* pro suis ipsorum liberis, II. 8. 2. vol. 4. p. 288.

Alii *sponsors* eos, pro quibus sponderant, non debent sustentare, II. 8. 3. vol. 4. p. 290.

Sponsors pro adultis, II. 8. 6 & 7. vol. 4. p. 294 & 295.

Vnus duntaxat *sponsor* requisitus, II. 8. II. vol. 4. p. 299.

Quinam a *sponsionibus* in baptismo prohibiti, II. 8. 10. vol. 4. p. 298.

Quo tempore lex ista facta sit, qua *sponsorum* nuptiæ cum spiritibus adfinibus & cognatis prohibentur, II. 8. 12. vol. 4. p. 300.

Et 22. 2 II. vol. 9. p. 300.

Cur *sponsorum* nomina in libris ecclesiæ perscribi oportuerit, II. 8.

13. vol. 4. p. 302.

Bingh. O. E. Vol. X.

Sportuantes fratres.

Vnde clerici sic dicantur, 5. 4. 3. vol. 2. p. 264.

Σπουδαῖοι.

Afcetæ sic vocati, 7. 1. 6. vol. 3. p. 12.

ΣΦραγίς.

Nomen baptismatis, II. I. 6. vol. 4. p. 144.

Spyridon.

Quomodo quadragesimale ieiunium celebrarit, 21. I. 17. vol. 9. p. 214.

Statio.

Gestus precantium in die dominica & per quinquaginta dies pentecostales, 13. 8. 3. vol. 5. p. 253.

In psalmodia, 14. I. 14. vol. 6. p. 22.

In concionibus siue sermonibus ecclesiasticis, 14. 4. 24 & 25. vol. 6. p. 178. 183.

In lectione euangelii, 14. 3. 10. vol. 6. p. 80.

Ad altare, 8. 6 7. vol. 3. p. 213.

Stationes siue Dies stationarii.

Feria quarta & sexta hebdomadis communiter vocatæ *stationes* & feneiciunia, 13. 9. 2. vol. 5. p. 282. Et 21. 3. 4. vol. 9. p. 260.

Dispensatio inter Montanistas & catholicos de ieiuniis *stationum*, 21. 3. 5. vol. 9. p. 261.

Quomodo *statio* ferite quartæ mutata sit in *stationem* ferite septimæ in ecclesia Occidentali, 21. 3. 6. vol. 9. p. 277.

Statuæ.

Solidæ *statuæ* in ecclesiis per plura
secula non permixtæ, 8. 8. II.
vol. 3. p. 311.

Statua, a muliere Syrophœnissa in
honorem Seruatoris facta, in ec-
clesia non adorationis sed fecu-
ritatis gratia reposita, 8. 8. 6.
vol. 3. p. 303.

Σταυροπήγιον.

Territorium, in quo episcopus ius
figende crucis pro ædificandis
ecclesiis habebat, 8. 9. 5. vol. 3.
p. 224.

Stellionatus.

Dolus malus, sub censuram voca-
tus, 16. 12. 14. vol. 7. p. 482.

Sticharia.

Vestis sacræ, 13. 8. 2. vol. 5. p. 249.

Στοιί.

Porticus ecclesiæ, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.

Στρατεία.

Omnis generis officia secularia, 6.
4. 9. vol. 2. p. 401.

Στρογγυλοειδής ἄρτος.

Panis eucharisticus, 15. 2. 6. vol. 6.
p. 271.

Studia.

Clericos in *studiis* ac litteris adfi-
due versari oportebat, 6. 3. 1.
vol. 2. p. 342.

Præcipue in sacris scripturis, 6. 3.
3. vol. 2. p. 348.

Studite.

Monachi quidam sic vocati, 7. 2.
10. vol. 3. p. 31.

Stylitæ.

Aliud genus monachorum, 7. 2. 5.
vol. 3. p. 17.

Subdiaconi vid. *Hypodiaconi*.

Subdiaconissa.

Vxor hypodiaconi, 2. 22. 15. vol. 1.
p. 359.

Subiectio.

Vnitas *subiectionis* presbyterorum
ac populi subter episcopum ne-
cessaria, 16. 1. 6. vol. 7. p. 26.

Substrati.

Ordo catechumenorum, 10. 2. 4.
vol. 4. p. 19.

Ordo penitentium, 18. 2. 5. vol. 8.
p. 114.

Locus *substratorum* in ecclesiis, 8. 5.
3. vol. 3. p. 191.

Suburbia.

Ex antiquo vñu omnes vicos deno-
tant, ciuitati in certo quodam
districtu circumiacentes, 9. 2. 3.
vol. 3. p. 412.

Ecclesiæ *suburbicaria*, 9. 1. 9. vol.
3. p. 387.

Suffraganeus.

Episcopi *suffraganei* a chorepisco-
pis in ecclesia antiqua distincti,
2. 14. 14. vol. 1. p. 200.

Consilium de restituendis chorepi-
scopis sub episcoporum *suffra-
ganeorum* nomine, 2. 14. 3. vol.
1. p. 200.

Summi sacerdotes.

Titulus, episcopis interdictus in
eccle.

- ecclesia Africana, 2. 2. 8. vol. 1. p. 80.
- Superbia.*
- Qua censura adfecta, 16. 14. 2. vol. 7. p. 519.
- Superindicta.*
- Tributum ira appellatum, 5. 3. 3. vol. 2. p. 284.
- Superpelliceum.*
- Amiculum lineum, in publico Dei cultu vsurpatum, 13. 8. 2. vol. 5. p. 251.
- Superpositiones.*
- Extraordinaria ieiunia, 21. 1. 25 vol. 9. p. 228.
- Superstitio noua.*
- Nomen, per conuicium datum christianis a gentilibus, 1. 2. 6. vol. 1. p. 21.
- Sursum corda!*
- Formula excitandi in eucharistia vsitata, 15. 3. 8. vol. 6. p. 309.
- Suspensio.*
- Suspensio* a diuisione mensurna; poena clericis inflicta, 5. 4. 3. vol. 2. p. 264. Et 17. 1. 4. vol. 8. p. 6.
- Ab officio, 17. 1. 5. vol. 8. p. 7. Et 17. 4. 10. vol. 8. p. 47.
- Sufurrus.*
- Obtrectatio per arcanos & insidiosos *sufurrus*, 16. 13. 3. vol. 7. p. 511.
- Symbolum.*
- Varia eius nomina, 10. 3. 1 seqq. vol. 4. p. 62 seqq.
- Collectio antiquorum *symbolorum*, 10. 4. 1 seqq. vol. 4. p. 79 seqq.
- Origo *symboli* apostolici, 10. 3. 5. vol. 4. p. 68.
- Symbolum* Nicænum, 10. 4. 14. vol. 4. p. 103.
- Athanasianum, 10. 4. 18. vol. 4. p. 114.
- Symbolum*, regula fidei, 16. 1. 1. vol. 7. p. 4.
- Præcipue adhibitum in baptismo, 10. 4. 17. vol. 4. p. 111.
- Memoriæ mandatum a catechumenis, 10. 2. 10. vol. 4. p. 29.
- Quo tempore tanquam hymnus in ecclesia cani cœptum sit, 14. 2. 8. vol. 6. p. 48. Et 15. 3. 27. vol. 6. p. 329. Et 10. 4. 7. vol. 4. p. 110.
- Omnes episcopi libertate præditi condendi *symbolum* ad analogiam communis fidei, 2. 6. 3. vol. 1. p. 118.
- Quod probabile sit, apostolos aliquibus symbolis, verborum quidem forma non autem re ipsa inter se discrepantibus, vsos fuisse, 10. 3. 6. vol. 4. p. 72.
- Quinam fidei articuli in *symbola* apostolica conclusi & comprehensi sint, 10. 3. 7. vol. 4. p. 73.
- Symbola* vel eorum fragmenta in Irenæo, Origene, Tertulliano, ceteris, 10. 4. 1--18. vol. 4. p. 79--118.
- Repræsentationes *symbolica* Dei, 8. 8. 10. vol. 3. p. 310.
- Christi & spiritus sancti, 8. 8. 6. & 15. vol. 3. p. 302 & 312.

Symphorosa.

Septem eius filii, Hadriano impé-
rante, supplicio adfecti, 1. 2. 8.
vol. 1. p. 24.

Synagoga.

Ecclesia a Luciferianis dicta *syna-
goga* Antichristi & Satanæ, 1. 2.
18. vol. 1. p. 31.

Synagoge iudaicæ conuersæ in ec-
clesias christianas, 8. 2. 4. vol. 3.
p. 169.

Ecclesiæ ad exemplar *synagogarum*
factæ, 8. 6. 10. vol. 3. p. 220.

Non frequentandæ *synagoge* iudai-
cæ a christianis, 16. 6. 3. vol. 7.
p. 277.

Synedrioni.

Nomen ignominiosum, catholicis a
Nouatianis impactum, 1. 2. 13.
vol. 1. p. 26.

Συνείσακτοι.

Mulieres, quarum consuetudo in-
terdicta clericis, 6. 2. 13. vol. 2.
p. 337.

Synesius.

Eius irregularis ordinatio, 4. 3. 3.
vol. 2. p. 120.

Zelus aduersus Andronicum præsi-
dem, 2. 4. 3. vol. 1. p. 103. Et 2.
19. 11. vol. 1. p. 279. Et 16. 2. 8.
vol. 7. p. 85.

Συντάττομαι τῷ χειρῶ.

Vsitata formula in professione fidei
baptizandorum, 11. 7. 6. vol. 4.
p. 271.

Synodi.

Ecclesiæ nonnumquam *synodi* vo-
catæ, 8. 1. 7. vol. 3. p. 123.

Synodi prouinciales bis per annum
habendæ, 2. 3. 9. vol. 1. p. 225.

Primatum officium *synodos* prouin-
ciales conuocare in illisque præ-
fidere, *ibid.*

Episcopis ad prouinciales *synodos*
coëundum, *ibid.* Et 17. 5. 38.
vol. 8. p. 103.

Ab episcopis vel primatibus ad
synodos prouinciales appellare
permissum, 2. 16. 16. vol. 1. p. 222.

A *synodo* prouinciali ad ecclesias
extraneas appellare haud lici-
tum, 9. 1. 11. vol. 3. p. 396. Et
17. 5. 14. vol. 8. p. 72.

Synodi oecumenicæ; Earum vsus
& potestas in ecclesia, 16. 1. 12.
vol. 7. p. 45.

Synodi nationales; Earum potestas,
16. 1. 13. vol. 7. p. 47.

Synodi consilitoriales episcoporum
& presbyterorum, 2. 19. 11. vol.
1. p. 219.

Synodus electorum iudicum, 2. 16.
16. vol. 1. p. 223.

Synodi habitæ in baptisteriis, 8. 5.
7. vol. 3. p. 201.

Et in secretariis ecclesiæ, 8. 7. 7.
vol. 3. p. 263.

Epistolæ *synodica*, 2. 11. 10. vol. 1.
p. 171. Et 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.

Synodite.

Genus monachorum, 7. 2. 3. v. 3. p. 15.

Syro-

Syrophœnissa mulier.

Cur statua, quam illa in honorem
Christi fecisse dicitur, in eccle-
sia reposita fuerit, 8. 8. 6. vol. 3.

P. 303.

Systaticæ epistolæ.

Earum usus, 5. I. 3. vol. 2. p. 206.

T.

Tabernacula.

Ecclesiæ nonnumquam ita vocatæ,
8. I. II. vol. 3. p. 135.

Tabula.

Tabula clericorum, I. 5. IO. vol. I.
p. 51.

Talio.

Pœna *italionis*, 16. IO. 9. vol. 7. p.
404.

Ταξιῶται.

Ministri & apparitores iudicum,
ad sacrum ministerium non or-
dinandi, 4. 4. 3. vol. 2. p. 146.

Τάξις βήματος.

Ordo sanctuarii. Sic vocati clerici,
I. 5. II. vol. I. p. 52.

Ταχυγράφοι.

Notarii, artem callentes per notas
& compendia celeriter scriben-
di, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75.

Te Deum laudamus.

Auctor & origo huius hymni, 14.
2. 9. vol. 6. p. 50.

Tegumenta.

Mundo renuntiantes, omnia feri-
ca *tegumenta* sua altari dare so-
liti, 8. 6. 21. vol. 3. p. 239.

Τέλειοι & Τετλειῆμένοι.

Christiani baptizati, I. 4. 3. vol. I.
p. 37.

Τέλειον.

Ἐπὶ τὸ τέλειον ἔλθειν, Et, τῷ τε-
λείῳ μετέχειν, sacra eucharistia
vñ, I. 4. 3. vol. I. p. 37.

Τελετὴ & Τελείωσις.

Baptismus ita appellatus, II. I. IO.
vol. 4. p. 152.

Telum.

Nulli cum *telo* in ecclesiam fugere
permissum, 8. II. IO. vol. 3. p.
368.

Τέμενος.

Templum siue ecclesia, 8. I. II. vol.
3. p. 135.

Tempestarum.

Diuinorum genus, 16. 5. 6. vol. 7.
p. 256.

Templum.

Quando hoc nomen ecclesis pri-
mum tributum sit, 8. I. 6. vol. 3.
p. 121.

Templa gentilium in ecclesias chri-
stianas conuersa, 8. 2. 4. vol. 3.
p. 164.

Paganorum *templa* eorumque redi-
tus ecclesiæ interdum dati, 5. 4.
IO. vol. 2. p. 275.

Christianis gentilium *templa* ædi-
ficare vel ornare haud permis-
sum, 16. 4. 12. vol. 7. p. 213.

Terminus.

Remotio *terminorum* ac limitum

- agrorum rapinæ loco habitæ, 16. 12. 8. vol. 7. p. 472.
- Tertiana.*
- Tertia pars reddituum ecclesiæ, episcopo assignata, 9. 8. 6. vol. 3. p. 602.
- Tessarescedecata.*
- Schismatici ratione temporis celebrandi pascha, 20. 5. 3. vol. 9. p. 95.
- Testamentum.*
- Dolus malus in amouendo testamento quomodo punitus, 16. 12. 14. vol. 7. p. 485.
- Testimonium, Testis.*
- Falsum testimonium quomodo punitum, 16. 3. 1. vol. 7. p. 507.
- Falsi testes contra hominis alicuius vitam in homicidiis habitæ, 16. 10. 9. vol. 7. p. 404.
- An singulare vnus episcopi testimonium contra multorum aliorum testimonia valuerit, 5. 2. 3. vol. 2. p. 215.
- Τετρασυλον.*
- Atrium ecclesiæ, recentioribus scriptoribus ita dictum, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.
- Thanes.*
- Illustrium prædiorum domini in Anglia, 9. 8. 6. vol. 3. p. 604.
- Θαυματοποιί.*
- Præstigiatores, damnati, 16. 5. 7. vol. 7. p. 259.
- Theatrum.*
- Frequentatores theatri quomodo puniti, 16. 4. 10. vol. 7. p. 209. Et 16. 8. 4. vol. 7. p. 377. Et 16. 11. 12. vol. 7. p. 449.
- Cædis, in theatro commissæ, spectatores, focii cædis habitæ, 16. 10. 14. vol. 7. p. 410.
- Theodoretus.*
- Militari habitu indutus heic illic presbyteros & diaconos ordinat, 2. 5. 3. vol. 1. p. 115.
- Eius diocesis octingentas parochias complexa, 9. 2. 14. vol. 3. p. 452.
- Quot animas ex hæresi Marcionis Christo lucratus sit, 6. 3. 8. vol. 2. p. 361.
- Theodosius Magnus.*
- Ab Ambrosio excommunicatus, 16. 3. 5. vol. 7. p. 140 seqq.
- Θεόδοσμοι & Θεοπροσβύται.*
- Nuntii ecclesiæ, ex regione alia in aliam in causa grauiore missi, 8. 7. 15. vol. 3. p. 281.
- Θεόληπτοι & Θεοφορέμενοι.*
- Vates, ex inhabitantis demonis impulsu vaticinantes, 16. 5. 4. vol. 7. p. 248.
- Theophilus Alexandrinus.*
- Chrystostomi de eo querela, 16. 1. 10. vol. 7. p. 43.
- Theophori.*
- Christiani nonnumquam ita vocati, 1. 1. 4. vol. 1. p. 5.
- Therapeutæ.*
- Nomen datum christianis, 1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Et speciatim monachis, 7. 2. 14.
vol. 3. p. 38.

Θολωτά.

Ecclesiæ, figuram rotundam habentes, 8. 3. 1. vol. 3. p. 174.

Thronus.

Sedes magistratuum in ecclesia, 8. 5. 10. vol. 3. p. 204.

Et episcopi, 2. 9. 7. vol. 1. p. 141. Et 8. 6. 10. vol. 3. p. 217.

Et presbyterorum, 2. 19. 5. vol. 1. p. 220. Et 8. 6. 10. vol. 3. p. 217.

Θυρωροί, vid. *Ostiarii*.

Θυσιαστήριον.

Locus altaris, sanctuarium, 8. 6. 3. vol. 3. p. 210.

Timothæus.

Episcopus ecclesiarum in Asia, 2. 16. 1. vol. 1. p. 204.

Timtio.

Nomen baptismatis, II. 1. 9. vol. 4. p. 149.

Tinnabulum vid. *Campana*.

Tiro.

Catechumeni dicti *tirones*, 10. 1. 1. vol. 4. p. 1.

Tirones & aurum *tironicum*; tributum sic vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.

Titulus.

Nomen, ecclesiis quibusdam datum, 8. 1. 10. vol. 3. p. 132.

Episcopi *titulares* non permitti, 4. 6. 2. vol. 2. p. 170.

Ordinatio *titularis* interdicta, 5. 3. 13. vol. 2. p. 255.

Titus.

Ecclesiarum in Creta insula episcopus, 2. 16. 1. vol. 1. p. 204.

Togati, *Gens togata*.

Romani sic vocati a vestitu suo, 1. 2. 4. vol. 1. p. 20.

Τόλμημα βάρβαρον.

Barbara audacia; Sic religio christiana vocata Porphyrio, 1. 2. 8. vol. 1. p. 23.

Tomi.

Episcopus *Tomorum* vnus solus episcopus per omnem Scythiam, 9. 4. 1. vol. 3. p. 492. Et 4. 2. 13. vol. 2. p. 110.

Tonsura.

Veterum *tonsura* ab ea, quæ in ecclesia Romanensi nunc est, omnino diuersa, 6. 4. 16. vol. 2. p. 415.

Tonsura monachorum, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.

Virginum capita *tondere* interdictum, 7. 4. 6. vol. 3. p. 105.

Torcellus.

Sic vocatus Marinus Sanutus, auctor organorum pneumaticorum in ecclesiis, 8. 7. 14. vol. 3. p. 276.

Tractatus.

Nomen sermonis ecclesiastici, 14. 4. 1. vol. 6. p. 105.

Tractorie epistole.

Epistolæ primatis ad conuocandam synodum, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.

Trac-

Traditores.

Qui biblia & sacra vasa gentilibus
traderent comburenda, quomodo
puniti, 16. 6. 25. vol. 7 p. 315.

Translatio.

Quibus in casibus *translationes* epi-
scoporum de sede alia in aliam
permissæ fuerint, 6. 4. 6. vol. 2.
p. 292.

Translatio ex diœcesi maiore in
minorem, pœna clericorum, 17.
4. 7. vol. 8. p. 43. Vid. etiam
Versio.

Transsubstantiatio.

Commentum de *transsubstantiatio-
ne* primis sæculis incognitum,
15. 5. 4. vol. 6. p. 451 seqq.

Τράπεζα μουσική, Φρικώδης,
ισεά.

Mensa mystica, tremenda, sacra,
8. 6. 14. vol. 3. p. 225.

Τράπεζα άσυλος, 8. II. 2. vol. 3.
p. 355.

Trepalium.

Vbi rei torquentur, clericis stare
non permillum, 17. 5. 34. vol. 8.
p. 98.

Tribunal.

Sanctuarium ita vocatum, 8. 6. 1.
vol. 3. p. 208.

Tribunal ecclesiæ quid? 3. 5. 4. vol.
2. p. 33. Et 8. 5. 4. vol. 3. p. 193.

Tributum.

Clerici iure diuino non exempti a
tributis, 5. 3. 1. vol. 2. p. 227.

Quenam *tributa* clericis non fue-

rint imposita, 5. 3. 2. vol. 2. p.
129 seqq. Vid. *Clericorum pri-
uilegia.*

Triformiani.

Heretici, trinitatem in tres partes
diuidentes, 12. 2. 3. vol. 5. p. 48.

Trinitas.

Adorata in ecclesia antiqua, 13. 2.
1. vol. 5. p. 31.

In vnitare explanata, 13. 2. 3. vol. 5.
p. 48.

Dominica *trinitatis*, 20. 7. 14. vol.
9. p. 160. 161.

Trisagion.

Hymnus cherubicus, 14. 2. 3. vol.
6. p. 37. Et 15. 3. 10. vol. 6. p. 315.

Τριτηνάτα.

Tertius & nonus dies commemo-
rationis mortui, 23 3. 19. vol. 10.
p. 36.

Tritheistæ.

Eorum error in articulo de trini-
tate & baptismo, II. 3. 4. vol. 4.
p. 170. Et 13. 2. 3. vol. 5. p. 48.

Tropæa.

Ecclesiæ cur sic vocatæ, 8. 1. 10. vol.
3. p. 132.

Τριάλλατα & Trulla.

Forma quædam templorum, 8. 3.
1. vol. 3. p. 134.

Tuba.

Ad conuocandum cœtum adhibita,
8. 7. 15. vol. 3. p. 282.

Tunica.

Vestis sacra, 13. 8. 2. vol. 5. pag.
249.

Tura.

Turarii.

Mercatores, tus pro templis idolorum vendentes, tamquam adiutores idololatriæ puniti, 16. 4. 13. vol. 7. p. 216.

Turificati.

Idololatræ puniti, 16. 4. 4. vol. 7. p. 197.

Tutores.

Pupillorum *tutores* non ante ordinati, quam eorum officium perfecte exspirasset, 4. 4. 5. vol. 2. p. 150.

Clerici *tutores* vel curatores fieri vetiti, 6. 4. 10. vol. 2. p. 402.

Tutoribus pupillas vxores ducere quatenus interdictum & permisum, 22. 2. 10. vol. 9. p. 299.

Tychæum.

Templum *Fortune* in ecclesiam conuerfum, 8. 2. 4. vol. 3. p. 168.

V.

Vacans sedes.

Eius cura metropolitano concedita, 2. 16. 10. vol. 1. p. 228.

Episcopatus aliquis non ultra tres menses *vacare* debuit, 2. 11. 1. vol. 1. p. 157.

Vagantes.

Clerici *vagantes*, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.

Monachi *vagantes*, 7. 2. 12. vol. 3. p. 35.

Orium in *vagantibus* punitum, ibid. Bingham. O. E. Vol. X.

Valentiniani.

Heretici, baptismum reiicientes, II. 2. 1. vol. 4. p. 153.

Valesii.

Heretici, se ipsos & alios ad partes ipsorum transeuntes, castrare soliti, 4. 3. 9. vol. 2. p. 134.

Valesius (Henricus).

Eius error de *αὐτοκεφάλαις* emendatus, 2. 18. 4. vol. 1. p. 265.

Vasa sacra.

Vasa lignea, vitrea, argentea & aurea, in officio altaris vsurpata, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238 seqq.

A diaconis custodita, 2. 20. 4. vol. 1. p. 301. Et 8. 10. 2. vol. 3. p. 338.

Mos tradendi *vasa sacra* in manus presbyteri ordinati, veteribus ignotus, 2. 19. 17. vol. 1. p. 291.

Numquam in communem & profanum vsum adhibita, 8. 10. 2. vol. 3. p. 337.

Vendita interdum ad redimendos captiuos, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296.

Eorum abusus diuinis iudiciis punitus, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339. Et 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.

Vates.

Diuinatores, damnati, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Vela.

Velorum ecclesiæ vsus quis? 8. 6. 8. vol. 3. p. 214.

In nuptiis vsitata, 22. 4. 4. vol. 9. p. 341.

- Penitentibus imposita, 18. 2. 3. vol.
 8. p. 122.
 A virginibus vsurpata, 7. 4. 6. vol.
 6. p. 102.
Velamen.
 Tegumentum altaris, 8. 6. 21. vol.
 3. p. 238 seqq.
Venditor.
 Fraudulenti *venditores* quomodo
 puniti, 16. 12. 17. vol. 7. p. 497.
Venditores turis pro templis idolo-
 rum quomodo puniti, 16. 4. 13.
 vol. 7. p. 216.
Venefici vid. *Magi.*
Veniale peccatum.
 Quomodo differat a mortali, 16.
 3. 14. vol. 7. p. 184.
Verbera.
 Inferiores clerici *verberibus* coër-
 ceri soliti, 16. 3. 11. vol. 7. p. 168.
Veritas.
 Quanto cum zelo & animi magni-
 tudine defensa sit ab antistiti-
 bus ecclesie, 6. 3. 10. vol. 2. p.
 370.
Verso.
 Biblia in omnes linguas *versa*, 14.
 3. 7. vol. 6. p. 97. Et 13. 4. 5. vol.
 5. p. 91.
Vesper.
 Preces *vespertine*, 13. 11. 1. vol. 5. p.
 338.
 Hymnus *vesperinus*, 13. 11. 5. vol. 5.
 p. 342.
Vestibulum magnum.
 Distinguendum a minoribus *vesti-
 bulis*, 8. 3. 4. vol. 3. p. 178.
Vestis, Vestitus.
Vestium virilium & muliebrium
 permutatio interdicta, 16. 11. 16.
 vol. 7. p. 461.
Vestes in publico Dei cultu vsitate,
 13. 8. 2. vol. 5. p. 248.
Vestitus clericorum, 6. 4. 15. vol. 2.
 p. 413. Et 17. 5. 23. vol. 8. p. 85.
 An clerici a laicis distincti fuerint
vestitu, 6. 4. 18. vol. 2. p. 416.
Vestitus monachorum, 7. 3. 6. vol.
 3. p. 50.
Vestis lugubris, 23. 3. 21. vol. 10. p. 77.
 Baptizandi *vestibus* exuti, 11. 11. 1.
 vol. 4. p. 325.
 Homines modo baptizati albis *ve-
 stibus* induti, 12. 4. 1. vol. 4. p. 383.
 Quae per octo dies gestatae & postea
 in ecclesia repositae, 12. 4. 3. vol.
 4. p. 385.
 Vestiarium, 8. 7. 7. vol. 3. p. 261.
Via publica.
 Ab officio pecuniam ad *viarum*
publicarum instaurationem con-
 tribuendi clerici interdum ex-
 emti, 5. 3. 9. vol. 2. p. 246.
 Locus sepulturae, 23. 1. 3. vol. 10. p. 8.
Viaticum.
 Baptismus sic vocatus, 11. 1. 10. vol.
 4. p. 151. Et eucharistia, 15. 4. 9.
 vol. 6. p. 404. Et 18. 4. 3. vol. 8.
 p. 163.

Vicarii Christi.

Commune omnium episcoporum
nomen, 2. 2. 10. vol. 1. p. 81.

Victor, episcopus Romanus.

Eius importuna morositas repre-
hensa ab Iræneo, 16. 1. 10. vol. 7.
p. 42.

Vicis.

Quomodo differat a ciuitate, 9. 2.
3. vol. 3. p. 413.

Nonnunquam episcopatus in vicis
erecti, 2. 12. 3. vol. 1. p. 175.

Maxime hoc factum in Arabia, 9.
2. 7. vol. 3. p. 434.

Et in Libya, 9. 2. 6. vol. 7. p. 426.
Necnon in Aegypto, ibid. p. 429.

Vidua.

Vidua ecclesiastica, 7. 4. 9. vol. 3.
p. 109.

Diaconissæ antiquis temporibus ap-
pellatæ *viduæ*, 2. 22. 1. vol. 1. p.
341.

Viduis non nisi post duodecimum
ab obitu mariti mensem nubere
permissum, 22. 2. 8. vol. 9. p. 297.

Vigilie.

Quomodo obseruatæ, 13. 9. 4. vol.
5. p. 288. Et 20. 2. 9. vol. 9. p. 45.

Et 20. 7. 9. vol. 9. p. 146.

Feminis in ecclesiis *vigilare* agere
interdictum, 8. 10. 1. vol. 3. p. 336.

Et 16. 11. 17. vol. 7. p. 464.

Continuæ *vigiliae* & preces die ac
nocte quomodo a nonnullis ob-
seruatæ sint, 7. 3. 17. vol. 3. p. 76.

Vigilia apud defunctos nondum
sepultos, 23. 3. 5. vol. 10. p. 50.

Vinum.

Vinum aqua mixtum in eucharistia,
15. 2. 7. vol. 6. p. 273.

Virgiliane sortes.

Certum genus diuinationis, 16. 5.
3. vol. 7. p. 242.

Vir vid. *Maritus.*

Virorum & mulierum distincta lo-
ca in ecclesiis, 8. 5. 6. vol. 3. p.
196.

Virgines.

Quenam distinctio inter *virgines*
ecclesiasticas & *virgines* mona-
sticas, 7. 4. 1. vol. 3. p. 96.

Virgines ab episcopo consecratæ,
7. 4. 6. vol. 3. p. 102.

Earum habitus velum & mitrella,
ibid. p. 103. & 104.

Earum locus in ecclesia, 7. 4. 7.
vol. 3. p. 108. Et 8. 5. 9. vol. 3.
p. 202.

Exemptæ a capitatione plebeia, 7.
4. 7. vol. 3. p. 108.

Perpetuæ virginitatis voto non obli-
gatæ, 7. 4. 2. vol. 3. p. 98.

Quando primum censuris ecclesiæ,
propter nuptias contra professi-
onem factas, subiici coeperint,
7. 4. 3. vol. 3. p. 98.

Libertas nubendi *virginibus* con-
cessa, si ante quadragesimum æ-
tatis annum essent consecratæ,
7. 4. 5. vol. 3. p. 100.

Professarum *virginum* coniugium
numquam initium declaratum,
7. 4. 4. vol. 3. p. 99.

Sacræ *virgines* in consecratione non
tonsæ, 7. 4. 6. vol. 3. p. 106.
Nonnunquam factæ diaconissæ, 2.
22. 2. vol. I. p. 342.
Raptores *virginum* supplicio adfe-
cti, 16. II. 8. vol. 7. p. 439.

Visitatio, Visitator.

Parochiarum *visitatio* singulis an-
nis instituenda ab episcopo, aut
diœcesis eius dividenda, 9. 6. 16.
vol. 3. p. 547. Et 9. 6. 21. vol. 3.
p. 163.
Primatibus omnes diœceses prouin-
ciæ suæ *visitare* permissum, 2.
16. 18. vol. I. p. 226.
Honor cathedræ, id est pensio, e-
piscopis in *visitationibus* data,
9. 8. 6. vol. 3. p. 602.
Presbyteri *visitatores*, 2. 14. 12. vol.
I. p. 199.

Vitriarius.

Iudæi cuiusdam *vitriarii* filius ob
sumtam eucharistiam in fornacem
ardentem a parente coniec-
tus, illæsus euadit, 15. 4. 7. vol.
6. p. 502.

Vitulus.

Gentilis consuetudo offerendi *vi-
tulum* kalendis Ianuariis non imi-
tanda, 20. I. 3. vol. 9. p. 8. Conf.
16. 5. 6. vol. 7. p. 256.

Vituarum.

Ministri, ad instruendam pompam
gentilitiam constituti, 16. 5. 6.
vol. 7. p. 258.

Vltio.

Nulli episcopo ad *ulciscendas* pri-
vatas iniurias excommunicatio-
ne vti permissum, 16. 3. 16. vol.
7. p. 188.

Vncia.

Tributum sic vocatum, 5. 3. II.
vol. 2. p. 249.

Vnctio.

Cerimonia visitata in baptismo, II.
9. I. vol. 4. p. 303.
Et in confirmatione, 12. 3. I. vol.
4. p. 368.
Nulla *unctio* in ordinatione pre-
sbyterorum, 2. 19. 17. vol. I. p.
291. Et 4. 6. 13. vol. 2. p. 186.

Vnitas.

Clerici ad tuendam ecclesiæ *uni-
tatem* obligati, 6. 3. II. vol. 2.
p. 377.

Vnitas fidei & obedientiæ in leges
Christi necessaria ad fundamen-
tum ecclesiæ, 16. I. I. vol. 7.
p. I.

Vnitas amoris ac caritatis, 16. I. 2.
vol. 7. p. 9.

Alia *unitatis* genera ad decus & or-
namentum ecclesiæ necessaria,
16. I. 3--7. vol. 7. p. 10--36.

Catholicæ ecclesiæ *vnitas* quomo-
do custodita, 16. I. 8--13. vol. 7.
p. 37--49.

Nulla visibilis capitis necessitas ad
tuendam *unitatem* ecclesiæ ca-
tholicæ, 16. I. 14. vol. 7. p. 49.

Catholicæ ecclesiæ *vnitas* non
easdem

eamdem ubique caerimonias & ritus requirit, 16. I. 15. vol. 7. p. 52.

Diuersi gradus vnitatis, 16. I. 16. vol. 7. p. 57.

Voluptas.

Quid de *voluptatibus* carnalibus statuerint veteres, 16. 14. 4. vol. 7. p. 521.

Votum.

Violatio *votorum* quomodo punita, 16. 7. 9. vol. 7. p. 370.

Nullum sollempne *votum* a monachis exactum, 4. 5. 5. vol. 2. p. 158.

Nec a virginibus *votum* perpetuae virginitatis, 7. 4. 2. vol. 3. p. 98.

Vrceoli.

Vasa pro aqua, 8. 6. 21. vol. 3. p. 242.

Vrfa.

Vfus pilorum *vrfae* tamquam remedia aduersus veneficium punitus, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258. 259.

Vrfula.

Fabula de *Vrfula* & sociarum virginum passione explosa, 20. 7. 5. vol. 9. p. 128.

Vsura.

Huius criminis natura inuestigata, 6. 2. 6. vol. 2. p. 318. Et 16. 12. 13. vol. 7. p. 481.

Vrnsilia vid. *Vasa.*

Utopici.

Episcopi quinam sic appellati, 4. 6. 2. vol. 2. p. 170.

Uxores.

Communio *uxorum* tradita ab haereticis, 22. I. 1. vol. 9. p. 265 seqq.

X.

Xenocrates.

Quomodo in eius schola Polemo perditae luxuriae adolescens ad frugem bonam reductus sit, 16. 6. 8. vol. 7. p. 293.

Xyfici.

Damnati, 11. 5. 6. vol. 4. p. 229.

Y.

Υπαιθέριον.

Respondere in clausula psalms, 14. I. 12. vol. 6. p. 19.

Υπερθέσεις.

Additio ad ieiunium, 21. I. 5. vol. 9. p. 228.

Υπερώιον.

Locus congregationis, 8. I. 13. vol. 3. p. 145.

Mulierum loca in ecclesia dicta *υπερωια*, 8. 5. 7. vol. 3. p. 200.

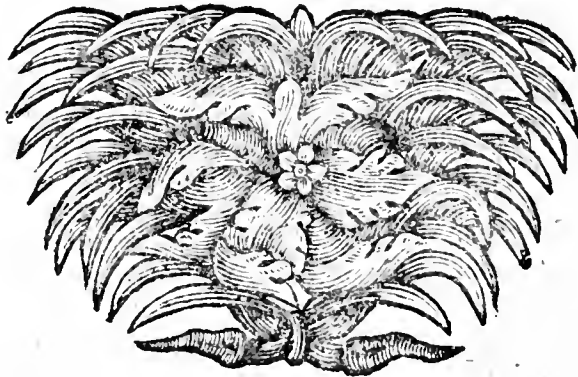
Υπηρέται.

Nomen diaconorum, 2. 20. 2. vol. 1. p. 299.

Υπηχέιον.

Per modum respondendi succinere, 3. 7. 3. vol. 2. p. 41.

- Ἕμνος ἑσπερινός.
 Hymnus vespertinus, 13. II. 5. vol.
 5. P. 343.
- Ἕποβολαῖς.
 Præcentores, 3. 7. 3. vol. 2. p. 41.
 Et 14. I. 12. vol. 6. p. 18.
- Ἕπογραφεῖς.
 Notarii, 3. 13. 5. vol. 2. p. 77.
- Ἕπονόμος.
 Nomen baptisterii, 8. 7. 5. vol. 3.
 p. 258.
- Ἕποπίπτοντες.
 Pœnitentes, dicti *substrati*, 1. 8. 5.
 vol. 8. p. 114.
- Ἕοσιμὸς statio in ecclesia, 8. 5. 3.
 vol. 3. p. 191.
- Catechumeni sic dicti, 10. 2. 4. vol.
 4. p. 19.
- Z.
Zelus.
 Antistitum veteris ecclesiæ *Zelus* in
 defendenda veritate, 6. 3. 10. vol.
 2. p. 370.
- Ζυγοκρῆσαι.*
 Qui in ponderando alios fallunt,
 16. 12. 17. vol. 7. p. 495.
- Zygoslates.*
 Ponderator publicus, a Iuliano im-
 peratore constitutus, 16. 12. 17.
 vol. 7. p. 496.

INDEX SECVNDVS AVCTORVM.

Not. 1. Allegationes fiunt vt plurimum secundum editiones Binghamianas.

2. Si qua editio in hac versione latina adhibita fuit, diuersa ab illa, qua vsus est cl. Auctor, ea in parenthesi ( ) indicatur.

Flor. an.

A.

ACTA ABDONIS ET SENNES.

Apud *Suicer.* thesaur. eccles. tom. 2. voce *παραβολαιοι*. Vol. I. p. 24.

PETRVS AERODIVS.

De patrio iure cum pandectis. *Parif. 1615. fol.* Vol. 3. p. 48.

304.

ACTA AGAPES ET SOCIARVM.

Apud *Baron.* ad an. 304. Vol. 5. p. 96.

AGATHIAS.

De rebus gestis Iustiniani græc. lat. *Parif. 1660. fol.* Vol. 3. p. 164.

132.

AGRIPPA CASTOR.

Apud *Eusebium* histor. eccles. lib. 4. c. 7. Vol. 7. p. 216.

CORNELIVS AGRIPPA.

De vanitate scientiarum. *Hagæ 1622. 8vo.* (Apud *Philipp. Mornæum* myster. iniquit. *Salmur. 1611. fol.*) Vol. 7. p. 445.

AIMOINVS.

De gestis Francorum. *Parif. 1603. fol.* Vol. 5. p. 310.

GABRIEL ALBASPINAËVS.

Observationes de veteribus ecclesie ritibus. *Parif. 1631. fol.* (*Helmstadt. 1672. 4to.* Et inter opera varia ad calcem *Optati, Paris. 1679. fol.*) Vol. 4. p. 38. 122. Vol. 6. p. 507. Vol. 7. p. 202. 394. Vol. 8. p. 3. 11. 28. 129. 164. 172. 182. 198. 283. Vol. 9. p. 60. 264.

Notæ in concil. Ancyranum. Vol. 8. p. 184.

Arelatense I. Vol. 7. p. 132.

Carthagin. III. Vol. 2. p. 34. Vol. 6. p. 75. 76. Vol. 8.

p. 207.

Notæ

Fl. an.

Notæ in concil. Illiberritanum. Vol. I. p. 107. Vol. 3. p. 97. 302.
Vol. 4. p. 4. Vol. 7. p. 83. 219. 227. 448. 505.
Vol. 9. p. 125. 249. 311.

Nicænum. Vol. I. p. 347. Vol. 4. p. 231. Vol. 6. p. 404.

Toletanum. I. Vol. 6. p. 74.

Optatum. Vol. 1. p. 213. 295. Vol. 2. p. 415. Vol. 3. p. 104.
Vol. 7. p. 60. Vol. 8. p. 78.

Tertullianum. Vol. 7. p. 394.

Police de l' Ancienne Eglise sur l' Administration de l' Eucharistie.
Ibid. ad calcem *Optati*. Vol. 4. p. 120. Vol. 5. p. 10.

EDMUNDVS ALBERTINVS.

De eucharistiæ sacramento. *Dauentriae 1654. fol.* Vol. 3. p. 196. 344.
Vol. 4. p. 39. 120. 122. 131. 324. Vol. 6. p. 323. 377. 420. 462.
463. 464. 465. 469. 504.

780.

ALBINVS ALCVINVS.

De diuinis officiis. In bibliothec. patr. tom. X. *Parisi. 1654.* Vol. I.
p. 232 Vol. 4. p. 37. 347. Vol. 6. p. 396. 419. 485.

ALCIMVS AVITVS.

490.

In bibliothec. patr. tom. 8. (tom. 9. edit. *Lugd. 1677.*)
Epist. 24. ad Stephanum. Vol. 4. p. 368.
Homilia de rogationibus. Vol. 5. p. 25.

NICOLAUS ALEMANNVS.

De parietinis Lateranensibus. *Romae 1625. fol.* (Apud *Grænum* the-
saur. tom. 8.) Vol. 5. p. 248.

315.

ALEXANDER ALEXANDRINVS.

Epistolæ. Apud *Theodoretum*. Vol. 1. p. 324. Vol. 2. p. 141.
Socratem. Vol. 1. p. 231. Vol. 3. p. 409. 421.

630.

CHRONICON ALEXANDRINVM.

Alias, Chronicon paschale, græc. latin. *Monachii 1615. 4to.* Et inter
scriptores Byzantin. *Parisi. 1688.* Vol. 3. p. 164. 169. 247. 249.
255.

1160.

ALEXIVS ARISTENVS.

Synopsis canonum. Apud *Iustellum & Beueregium*. Vol. 4. p. 15.
Vol. 8. p. 183.

Fl. an.
1130.

ALGERVS.

De eucharistia. *Parif. 1610.* Vol. 6. p. 420.

LEO ALLATIVS.

De confensione perpetua occidentalis & orientalis ecclesie. *Colou. 1648. 4to.* Vol. 3. p. 201.De dominicis & hebdomadibus Græcorum. *Ibid.* Vol. 9. p. 127. 160. 253.De missa præsanctificatorum. *Ibid.* Vol. 6. p. 412. 413. 433. 439.De libris ecclesiasticis Græcorum. *Parif. 1646. 4to.* Vol. 6. p. 411.De narthece veteris ecclesie & templis recentiorum Græcorum. *Parif. 1646. 4to.* Vol. 3. p. 172. 205. 284.

PETRVS ALLIXIVS.

De Trifagio. *Rothomagi 1674. 4to.* Vol. 6. p. 41.

IOANNES HENRICVS ALSTEDIVS.

Supplementum ad *Chamieri* panstratiam. Vol. 2. p. 286.

§10.

A MALARIVS.

De officiis ecclesiasticis. *Bibl. patr. tom. 10.* (tom. 14. ed. *Lugd*) Vol. 1. p. 70. Vol. 2. p. 4. 179. Vol. 3. p. 280. Vol. 9. p. 250.

SIXTIVS AMAMA.

Oratio de barbarie. *Franequera 1656. 4to.* Vol. 6. p. 159.

373.

AMBROSIVS.

Opera omnia, 3 volumin. *Basil. 1567. fol.* (*Colou. 1616. fol. maxime autem Parif. 1642. fol.*)

De Abel & Cain. Vol. 8. p. 197.

De Abrahamo patriarcha. Vol. 4. p. 50. Vol. 7. p. 419. Vol. 9. p. 285. 307.

De apologia Daud. Vol. 8. p. 152.

Oratio de basilicis non tradendis contra Auxentium. Vol. 5. p. 178.

De Elia & ieiunio. Vol. 7. p. 375. 459. Vol. 9. p. 37. 61. 150. 212.

Epistola 5. ad Felic. episc. Comensem. Vol. 9. p. 165.

8. ad Faustinum. Vol. 6. p. 339.

24. ad Marcellum. Vol. 1. p. 124.

28. ad Theodosium. Vol. 7. p. 144.

29. ad Theodosium. Vol. 2. p. 149. Vol. 3. p. 113. 123.

Vol. 7. p. 100. 132.

Fl. an.

- Epistola 30. ad Valentin. iun. Vol. 6. p. 254. Vol. 7. p. 140. 214.
 31. ad Valentin. Vol. 2. p. 269.
 32. ad Valentin. iun. Vol. 2. p. 220. 222. 227.
 33. ad Marcellinam. Vol. 2. p. 52. Vol. 3. p. 120. 122. 253.
 256. 341. 347. 355. 535. Vol. 4. p. 29. Vol. 6. p. 68.
 229. Vol. 7. p. 317. Vol. 8. p. 226. Vol. 9. p. 112. 199.
 232. 236.
 34. De virginibus sacris. Vol. 9. p. 320.
 36. ad Sabin. Vol. 3. p. 61.
 54. ad Marcellinam. Vol. 5. p. 252.
 60. ad Anyfium. Vol. 1. p. 143.
 66. ad Paternum. Vol. 7. p. 424.
 70. ad Vigilium. Vol. 9. p. 285. 335. 341.
 79. ad Theophilum. Vol. 1. p. 187.
 82. ad Eccles. Vercell. Vol. 1. p. 149. Vol. 2. p. 155. Vol. 3.
 p. 29.
 83. de pasch. celebr. rat. Vol. 7. p. 375. Vol. 9. p. 37. 100.
 85. ad Marcellinam. Vol. 3. p. 535.
 De fide ad Gratianum. Vol. 6. p. 321.
 De fide resurrectionis. Vol. 5. p. 252.
 Hexaemeron siue de operibus sex dierum. Vol. 6. p. 15.
 De initiandis. Vol. 1. p. 37. 40. Vol. 4. p. 26. 33. 130. 163. 262.
 263. 273. 274. 281. 370. Vol. 6. p. 135.
 De mysterio pasche. Vol. 4. p. 209.
 De obitu fratris. Vol. 6. p. 416. 436.
 De obitu Theodosii. Vol. 6. p. 339.
 De obitu Valentin. Vol. 1. p. 7. Vol. 4. p. 50. Vol. 6. p. 344.
 Vol. 8. p. 277. Vol. 9. p. 218. Vol. 10. p. 63. 76.
 De officiis. Vol. 1. p. 133. 308. 331. 332. Vol. 2. p. 154. 296. Vol. 6.
 p. 110. Vol. 7. p. 80. 456. 503.
 Oratio ad Theodof. apud Theodoretum. Vol. 6. p. 479.
 De pœnitentia contra Nouat. Vol. 4. p. 400. Vol. 6. p. 534. Vol.
 7. p. 109. 181. 311. 339. Vol. 8. p. 125. 150. 158. 192.
 205. 246.
 De sacerdotii dignitate. Vol. 1. p. 49. 135. Vol. 2. p. 100. 398.
 Vol. 5. p. 180.

De

Fl. an.

- De sacramentis. Vol. 1. p. 86. Vol. 4. p. 34. 273. 280. 281. 306. 308.
316. 330. 338. 346. 365. Vol. 6. p. 268. 275. 314. 321.
485. 580.
- Præfatio in psalmos. Vol. 6. p. 78.
- Enarratio in psalm. 1. Vol. 6. p. 344.
psalm. 36. Vol. 6. p. 344.
psalm. 118. Vol. 3. p. 309. Vol. 5. p. 293. Vol. 6. p.
344. 412. Vol. 9. p. 212. 260.
- Sermo 7. de clericis. Vol. 2. p. 269. Vol. 7. p. 488.
17. de kalendis Ianuariis. Vol. 7. p. 224. Vol. 9. p. 8.
20. In festo Michaelis archangeli. Vol. 4. p. 326.
41. Vol. 4. p. 241.
70. Vol. 9. p. 133.
80. in festo dedicat. eccles. Vol. 3. p. 318.
90. in S. Agnen. Vol. 1. p. 21.
- De spiritu Sancto. Vol. 4. p. 169. 279. Vol. 5. p. 179. Vol. 7. p.
339. Vol. 8. 189. 201.
- Contra Symmachum. Vol. 2. p. 259.
- De Tobia. Vol. 2. p. 321. Vol. 7. p. 505.
- De viduis. Vol. 10. p. 39.
- De virginibus. Vol. 3. p. 103. Vol. 4. p. 49. 63. 112. Vol. 5. p. 241.
Vol. 6. p. 202.
- Ad virginem lapsam. Vol. 3. p. 108. 202. 204. 293. Vol. 8. p. 111.
118. 123. 282. Vol. 9. p. 323.
- Hortatio ad virginitatem. Vol. 3. p. 319. Vol. 9. p. 57.
- De vocatione gentium. Vol. 4. p. 212.
- In Lucam. Vol. 2. p. 104. 227. 353. Vol. 3. p. 245. Vol. 5. p. 180. Vol.
7. p. 338. Vol. 8. p. 134. Vol. 10. p. 50.
- In epist. ad Romanos. Vol. 5. p. 75.
1 ad Corinth. Vol. 1. p. 82. Vol. 4. p. 188. Vol. 6. p.
182. Vol. 7. p. 114. 435. Vol. 9. p. 285. 303.
2 ad Corinth Vol. 2. p. 159.
ad Galatas. Vol. 1. p. 70.
ad Ephesios. Vol. 1. p. 45. 49. 70. 75. 267. 313. Vol. 3.
p. 125. 158. Vol. 4. p. 255. 361. Vol. 6. p. 122.

11. an. in epist. I ad Timoth. Vol. 1. p. 66. 284. 324. 358. Vol. 3. p. 601.
Vol. 4. p. 265. Vol. 5. p. 183.
ad Titum præfat. Vol. 1. p. 67.
ad Hebræos. Vol. 4. p. 377.
380. AMMIANVS MARCELLINVS.
Historia, cum notis *Lindembrogii. Hamburgi 1609. 4to.* (cum notis
varior. *Lugd. 1693. 4to.*) Vol. 2. p. 101. 302. 326. Vol. 3. p.
451. Vol. 7. p. 428. 480. Vol. 9. p. 74. 168. Vol. 10. p. 32.
303. ACTA AMPELII.
Apud *Bæron.* ad ann. 303. Vol. 5. p. 56.
370. AMPHILOCHIUS.
Homilia de pœnitentia. Apud *Combesium* Vol. 8. p. 184.
Vita Basilii. Vol. 4. p. 326. 346.
870. ANASTASIVS BIBLIOTHECARIVS.
De vitis pontificum. *Parif. 1649. (Romæ 1718. fol.)* Vol. 1. p. 6.
Vol. 6. p. 416.
561. ANASTASIVS SINAITA.
Quæstiones & Responsiones. *Ingolstadii 1617. 4to.* (In bibliothec.
patr. edit. *Lugdun.*) Vol. 1. p. 97. Vol. 6. p. 310. Vol. 9.
p. 57.
- ANATOLIVS.
Canon paschalis. Apud *Bucherium.* Vol. 9. p. 102.
560. ANDREAS CAESARIENSIS.
Commentarius in Apocalypsin. Ad calcem operum *Chrysofomi*
edit. *Comelin. 1596. fol.* (In bibliothec. patr. tom. 5. e-
dit. *Lugd. 1677.*) Vol. 1. p. 83.
- ANDREWS.
De decimis. Inter opuscula. *Lond. 1629. 4to.* Vol. 2. p. 283.
Responsio ad apologiam Bellamini. *Londini 1610.* Vol. 2. p. 92.
240. ACTA ANDRONICI.
Apud *Baronium* ad an. CCXI. Vol. 5. p. 41.
250. ANONYMVS.
De baptismo hæreticorum. Ad calcem *Cypriani.* Vol. 4. p. 156.
195. 363. 375.

Fl. an.

ANONYMVS.

Breuiarium fidei, edit. a *Sirmondo*. Vol. 4. p. 408.

ANONYMVS.

De Francis, Apud *Combeffium* histor. Monothelitar. Vol. 9. p. 63.

ANONYMVS.

De hæresi Prædestinatorum, edit. a *Sirmondo* cum censura *Auræi*.
Parif. 1645. 8uo. Vol. 4. p. 156.

ANSEGISVS ABBAS.

Capitularia *Caroli Magni*. *Parif. 1640. 8uo.* Vid. CAROLVS MA-
GNVS.

160.

ANTIOCHVS.

In bibliothec. patr. græc. latin. tom. I. *Parif. 1624. fol.*

Homilia 7. de ieiunio. Vol. 3. p. 4.

Homilia 19. de fornicatione. Vol. 5. p. 17.

160.

ANTONINVS IMPERATOR.

Opera, cum commentar. *Gatakeri* græc. latin. *Cantabr. 1652. 4to.*
(*Traiecti ad Rhenum 1697. fol.*) Vol. 10. p. 93.

ANTONINVS.

Iter Britanniarum, cum notis *Thom. Gale*. *Lond. 1709. 4to.* Vol. 3.
p. 558.

1446.

ANTONINVS FLORENTINVS.

Chronicon, 3 vol. *Lugd. 1586.* Vol. 6. p. 387.

389.

ANVLINVS.

Epistola ad Constantinum. Apud *Augustin.* epist. 68. Vol. 2.
p. 254.

APOLLONIVS.

Contra Montanistas. Apud *Eusebium*. Vol. 5. p. 81. Vol. 9. p. 210.
263. 280.

APVLEIVS.

Opera, *Lugdun. Bataur. 1623. 12mo.* (*Lugdun. 1596. 12mo.*)

De asino aureo. Vol. 9. p. 294. 296.

1250.

THOMAS AQUINAS.

Summa theologiæ. *Colen. 1603. fol.* (*Parif. 1622.*) Vol. 2. p. 4.

Vol. 3. p. 275. Vol. 7. p. 501.

Opuscula. *Veneriis 1596.* (*Veneriis 1490. 4to.*) Vol. 8. p. 214.

El. an.

- ARCHELAVS**, *Chascorum in Mesopotamia episcopus.*
Disputatio & epistola contra *Manichæum*. Apud *Valesium* in appendice ad *Socratem* & *Sozomenum*. Vol. I. p. 29.
- PETRVS ARCADIVS.**
De concordia ecclesiæ orientalis & occidentalis. *Parif. 1640. 4to.*
Vol. 6. p. 441.
- PAVLVS ARINGHVVS.**
Roma subterranea, 2 vol. *Rome 1651. fol.* Vol. 3. p. 199.
315. **ARIVS HAERESIARCHA.**
Epistola apud *Theodoretum* lib. I. cap. 5. Vol. I. p. 77.
303. **ARNOBIVS.**
Opera cum notis *Elmenborstii. Hannu. 1643. (Hamburgi 1610. fol.)*
Vol. I. p. 1. Vol. 2. p. 20. Vol. 3. p. 125. 150. 151. 224. Vol. 5.
p. 53. 54. 82. I. I. 152. 259. Vol. 6. p. 330. 354.
460. **ARNOBIVS IVNIOR.**
Disputatio cum Serapione. Ad calcem *Irenæi*. Vol. I. p. 27.
401. **ASTERIVS AMASENVS.**
Homiliæ. Apud *Combesium* auctario nouo, in biblioth. patr. græc. latin. *Parif. 1648. fol.*
Homilia 4 de festo kalendar. Vol. 7. p. 224. Vol. 9. p. 8. 87.
Homilia 5 in illud *Matthæi, An liceat homini dimittere uxorem.*
Vol. 9. p. 54. 322. 352. 358. 360.
Apud *Ihorium* cod. 271. de filio prodigo. Vol. 4. p. 371.
de precatione. Vol. 5. p. 267.
330. **ATHANASIVS.**
Opera græc. latin. 2 vol. *Parif. 1627 fol. (Parif. 1698. fol.)*
Tom. I.
Disputatio contra Arium. Vol. 4. p. 152.
Epistola ad Serapionem contra eos, qui dicunt, Spiritum S. esse creaturam. Vol. 4. p. 165.
De naturali communione similis essentiæ inter patrem, filium & spiritum sanctum. Vol. 7. p. 337.
Epistola de fide ad Ionianum. Vol. 4. p. 104.
Contra Arianos oratio 2. Vol. 1. p. 34.
3. Vol. 4. p. 129. Vol. 5. p. 76. Vol. 8. p. 187.

Con-

Fl. an.

- Contra Arianos oratio 4. Vol. 5. p. 76.
5. Vol. 4. p. 165.
- Epistola de sententia Dionysii Alexandrini. Vol. 1. p. 206.
- Epistola ad Antiochenes. Vol. 3. p. 429. 430.
- Epistola ad Serapionem de morte Auii. Vol. 3. p. 348. Vol. 7. p. 121.
- Apologia ad imperatorem Constantinum. Vol. 2. p. 210. Vol. 3. p. 320. Vol. 5. p. 155. 156. 158. Vol. 7. p. 300. 355. 358.
- Apologia 1. de fuga. Vol. 5. p. 291. Vol. 9. p. 245.
- Apologia 2. Vol. 1. p. 91. 146. 167. 193. 231. Vol. 2. p. 233. 251. Vol. 3. p. 131. 220. 337. 421. 428. 559. Vol. 4. p. 129. 136. Vol. 5. p. 249. Vol. 6. p. 9. 18.
- Epistola ad omnes ubique solitariam vitam agentes. Vol. 1. p. 79. 144. Vol. 2. p. 11. Vol. 3. p. 214. 219. 229. 393. Vol. 6. p. 258. Vol. 7. p. 355.
- Epistola de synodis Atiniani & Seleuciæ. Vol. 1. p. 65. Vol. 2. p. 128. Vol. 4. p. 89.
- Epistola ad Africanos. Vol. 9. p. 92.
- Epistola ad omnes ubique orthodoxos. Vol. 3. p. 243. Vol. 4. p. 327. Vol. 5. p. 158.
- Epistola ad Dracontium. Vol. 1. p. 174. Vol. 3. p. 19. 27. Vol. 6. p. 111.
- Epistola ad Marcellinum. Vol. 5. p. 318. 334.
- Epistola ad Marcellinum de interpretatione psalmodum. Vol. 5. p. 158.
- In illud, *Qui dixerit verbum contra filium hominis*. Vol. 7. p. 336. 337.
- De sanctissima Deipara virgine. Vol. 9. p. 171.
- De virginitate. Vol. 5. p. 159. 318. 325. Vol. 6. p. 30. 47.
- Homilia de semente. Vol. 5. p. 285. Vol. 6. p. 181. Vol. 9. p. 53.
- Tom. 2.
- Epistola ad Ammōn citante *Beueregio*. Vol. 7. p. 192.
- Fragmentum epistolæ 39 festalis. Vol. 4. p. 12. Vol. 6. p. 93.
- Epistola ad Ruffinianum. Vol. 2. p. 127. Vol. 6. p. 89.
- Synopsis sacre scripturæ. Vol. 3. p. 6. Vol. 4. p. 12. Vol. 6. p. 93. Vol. 7. p. 424.
- Dialogi de trinitate. Vol. 1. p. 29.

Homi-

El. an.

Homilia aduersus eos, qui humane in Christo domino naturæ
confessores spem suam in homine dicunt defigere. Vol.
3. P. 347.

Quæstiones ad Antiochum. Vol. 5. p. 277. Vol. 6. p. 346. Vol. 7. p.
259. 338.

Dicta & interpretationes parabolarum sancti euangelii. Vol. 4.
P. 331. 338.

Vita sancti Antonii. Vol. 10. p. 48. 93.

Scriptum apud *S. crar.* hist. eccles. lib. 4 c. 23. Vol. 1. p. 5.

177.

ATHENAGORAS.

Legatio pro christianis. græc. latin. Ad calcem *Iustini Martyris.*
Colon. 1668. (Paris. 1636. fol.) Vol. 1. p. 18. Vol. 5. p. 37.
321. Vol. 6. p. 301. 519. Vol. 7. p. 398. 406.

ATHENOGENES.

196.

Hymnus in gloriam Spiritus sancti. Apud *Basilium* de Spiritu san-
cto cap. 29. Vol. 5. p. 40. 60. 150.

ANTONIUS AVGVSTINVS.

De emendatione *Gratiani* cum additionibus *Baluzii.* *Paris. 1672.*
Suo. (Duisburgi 1677. 8uo.)

Lib. 1. dialog. 11. Vol. 8. p. 76.

-- Vol. 4. p. 162.

14. Vol. 2. p. 280.

15. Vol. 4. p. 233. Vol. 6 p. 487.

20. Vol. 1. p. 359.

Epitome iuris pontificii 2. vol. *Paris. 1641. fol.* Vol. 1. p. 191.

AVRELIUS AVGVSTINVS.

389.

Opera, 10 vol *Paris. 1637. fol. (Basil. 1529. fol. in primis Basil. 1569. fol.)*
Tom. 1.

Retractationum libri duo.

Lib. 1. cap. 19. Vol. 5. p. 236. Vol. 6. p. 354. Vol. 7. p. 347. 354.
cap. 20. Vol. 5. p. 179. Vol. 6. p. 53.

Lib. 2. cap. 11. Vol. 5. p. 185. Vol. 6. p. 489.

Confessionum libri tredecim.

Lib. 1. cap. 11. Vol. 4. p. 6. 26. 33.

Lib. 3. cap. 11. Vol. 7. p. 100.

Fl. an.

- Conf. Lib. 5. cap. 13. Vol. 6. p. 106.
 Lib. 6. cap. 2. Vol. 9. p. 150.
     cap. 3. Vol. 1. p. 124.
 Lib. 8. cap. 2. Vol. 4. p. 278.
     cap. 12. Vol. 7. p. 243.
 Lib. 9. cap. 2. Vol. 9. p. 5.
     cap. 7. Vol. 5. p. 179. 184. 289. Vol. 6. p. 15.
     cap. 12. Vol. 5. p. 179. 184. Vol. 6. p. 52. 340. Vol.
     10. p. 52. 62.
     cap. 13. Vol. 6. p. 341.
 Lib. 10. cap. 3. Vol. 8. p. 134.
     cap. 17. Vol. 6. p. 53.
     cap. 33. Vol. 5. p. 157. Vol. 6. p. 23. 24. 27.
     cap. 42. Vol. 5. p. 39.
 De libero arbitrio. Vol. 9. p. 156. 157.
 De vera religione. Cap. 3. Vol. 5. p. 188. Vol. 6. p. 310.
     Cap. 55. Vol. 3. p. 328. Vol. 5. p. 77. Vol. 9. p. 140.
 De moribus ecclesie catholice.
     Cap. 31. Vol. 3. p. 62. 64. 97.
     Cap. 32. Vol. 2. p. 302. - Cap. 33. Vol. 3. p. 34.
     Cap. 34. Vol. 3. p. 305. 337. Vol. 9. p. 150. Vol. 10. p. 69. 95.

Tom. 2.

Epistolarum farrago.

- Epistola 10 Hieronymo. Vol. 6. p. 102.
 16 Præsidio. Vol. 1. p. 298.
 19 Hieronymo. Vol. 6. p. 107. 150. Vol. 9. p. 51.
 23 Bonifacio. Vol. 4. p. 68. 149. 157. 212. 289. 290. 291.
     292. 293. Vol. 6. p. 393.
 26 Hieronymi ad Augustinum. Vol. 1. p. 137.
 28 Hieronymo. Vol. 4. p. 58.
 34 Paulino & Therasie. Vol. 1. p. 189.
 35 Paulini ad Alypium. Vol. 2. p. 104.
 42 Fratibus Madaurensibus. Vol. 1. p. 71.
 45 Armentario & Paulinæ. Vol. 3. p. 46.
 48 Vincentio. Vol. 5. p. 92. Vol. 7. p. 59. 151. Vol. 7. p. 304.

Fl. an

- Epistola 50 Bonifacio. Vol. 2. p. 125. 198. Vol. 3. p. 226. Vol. 7. p. 66. 171. 287. 299. 306. 315. Vol. 8. p. 35.
 54 Macedonio. Vol. 7. p. 468. 486. Vol. 8. p. 138. 158. 179. 282.
 57 Dardano. Vol. 5. p. 188.
 59 Paulino. Vol. 3. p. 226. Vol. 5. p. 187. Vol. 6. p. 244. 323. 360. 370. 495.
 61 Dulcitio. Vol. 7. p. 30. 71.
 64 Aurelio. Vol. 6. p. 518. Vol. 7. p. 227. 454. Vol. 9. p. 151. Vol. 10. p. 70.
 68 Ianuario. Vol. 1. p. 9. Vol. 2. p. 254. Vol. 7. p. 68. 287.
 69 Restituto. Vol. 7. p. 155.
 74 Deuterio. Vol. 3. p. 417. Vol. 7. p. 87.
 75 Auxilio. Vol. 4. p. 210. Vol. 7. p. 157.
 76 Aurelio. Vol. 3. p. 27. 93.
 83 Chyfino. Vol. 8. p. 225.
 86 Casulano. Vol. 1. p. 120. Vol. 6. p. 42. Vol. 7. p. 24. 25. 26. 41. 46. 52. 376. Vol. 9. p. 37. 61. 62. 188. 256. 257. 264.
 89 Hilario. Vol. 5. p. 236. Vol. 9. p. 354.
 92 Innocentio. Vol. 5. p. 243.
 94 Hilario. Vol. 5. p. 243.
 106 Bonifacio. Vol. 6. p. 393.
 107 Vitali. Vol. 4. p. 195. Vol. 5. p. 190. Vol. 6. p. 244. 351. 354. 355.
 108 Selenciana. Vol. 4. p. 47. Vol. 6. p. 528. Vol. 7. p. 184.
 110 Acta excepta a notariis in designando Eradio presbytero, cer. Vol. 1. p. 125. 129. 190. Vol. 2. p. 100. 102. Vol. 3. p. 418. Vol. 6. p. 79.
 118 Ianuario. Vol. 4. p. 395. Vol. 6. p. 511. 577. 579. Vol. 7. p. 41. 46. Vol. 9. p. 54. 62. 126. 234.
 119 Ianuario. Vol. 4. p. 396. 397. Vol. 5. p. 184. 185. 190. 255. 289. Vol. 6. p. 3. 24. 42. 45. 243. Vol. 7. p. 42. 55. 244. 376. Vol. 9. p. 119. 123. 188.
 121 Proba. Vol. 5. p. 187. 245. 246.
 127 Donato. Vol. 7. p. 72.
 137 Cleio Hipponensi. Vol. 1. p. 295. Vol. 7. p. 165. 166.
 Epi

El. en.

- Epistola 147. Proculeiano. Vol. 1. p. 125.
 149. Profuturo. Vol. 1. p. 210.
 152. Donatistis. Vol. 1. p. 210. Vol. 7. p. 171. 287. 315.
 154. Publicolæ. Vol. 7. p. 207. 358.
 156. Probæ. Vol. 5. p. 188.
 158. Marcellino. Vol. 6. p. 90. Vol. 7. p. 73.
 159. Marcellino. Vol. 1. p. 130. Vol. 7. p. 73. 169. Vol. 3. p. 51.
 160. Apringio. Vol. 1. p. 130. 132. Vol. 7. p. 73.
 162. Glorio, Eleusio, ceteris. Vol. 1. p. 82. Vol. 2. p. 197.
     Vol. 7. p. 57. 154. 162. 308.
 163. Eleusio. Vol. 7. p. 273.
 164. Emerito Donatistæ. Vol. 7. p. 148. 154.
 165. Generoso. Vol. 1. p. 61. Vol. 6. p. 77.
 166. Donatistis. Vol. 7. p. 69. 154. 287.
 167. Festo. Vol. 7. p. 287.
 168. Eusebio. Vol. 7. p. 91.
 169. Eusebio. Vol. 7. p. 91.
 170. Seuerino. Vol. 7. p. 149.
 171. Donatistis. Vol. 7. p. 149.
 173. Crispino. Vol. 7. p. 69.
 178. Contra Pascentium Arianum. Vol. 6. p. 42. Vol. 7.
 180. Honorato. Vol. 7. p. 245. (P. 114.)
 199. Ecdiciæ. Vol. 3. p. 46.
 202. Nectario. Vol. 7. p. 226. 231.
 203. Maximino. Vol. 3. p. 195. 220. 417.
 204. Donato. Vol. 7. p. 291.
 212. Pancario. Vol. 3. p. 417. Vol. 7. p. 299.
 215. Plebi cum ministro. Vol. 3. p. 360. Vol. 7. p. 471.
 217. Victorino. Vol. 1. p. 212. 215. 215.
 225. Albinæ. Vol. 2. p. 175. Vol. 3. p. 195.
 232. Benenato. Vol. 7. p. 384. Vol. 9. p. 293.
 234. Rustico. Vol. 7. p. 419. Vol. 9. p. 286. 336.
 235. Quintiano. Vol. 1. p. 210.
 236. Xantippo. Vol. 1. p. 210. 213. Vol. 3. p. 417. 418.
 240. Seuero. Vol. 2. p. 390. Vol. 3. p. 418.
 241. Seuero. Vol. 3. p. 410.

Fl. an.

- Secundum edit. *Alterfin.* 1668. 4to.
 Epistola 256. Macrobio Donatistæ. Vol. 7. p. 155.
 258. Euodii ad Augustinum. Vol. 10. p. 63.
 261. Celestino. Vol. 1. p. 152. 167. 175. 211. 213. 220. Vol.
 8. p. 41. 42. 43. 104.
 In appendice huius tomi.
 Epistola 6. Bonifacio. Vol. 6. p. 258.
 Tom. 3.
 De doctrina christiana. In prologo. Vol. 5. p. 108.
 Lib. 1. cap. 28. Vol. 7. p. 245.
 Lib. 2. cap. 8. Vol. 6. p. 94.
 cap. 20. Vol. 7. p. 266.
 cap. 21. Vol. 7. p. 238. 239.
 cap. 23. Vol. 7. p. 267.
 Lib. 3. cap. 16. Vol. 6. p. 547.
 Lib. 4. cap. 4. Vol. 6. p. 165.
 cap. 5. 6. 7. Vol. 6. p. 168.
 cap. 9. 10. Vol. 6. p. 166.
 cap. 11. Vol. 6. p. 167.
 cap. 12. Vol. 6. p. 167. 169.
 cap. 13. 14. Vol. 6. p. 169.
 cap. 15. Vol. 6. p. 150. 151. 165.
 cap. 18. 19. Vol. 6. p. 170.
 cap. 21. Vol. 6. p. 171. 275.
 cap. 24. Vol. 6. p. 193.
 cap. 26. Vol. 6. p. 189.
 cap. 27. 28. Vol. 6. p. 172.
 cap. 29. Vol. 6. p. 177.
 De fide & symbolo. Vol. 3. p. 309. Vol. 4. p. 101.
 Enchiridion de fide, spe & caritate.
 Cap. 71. Vol. 1. p. 39. Vol. 5. p. 187. 242. Vol. 6. p. 528.
 Vol. 7. p. 177.
 Cap. 75. al. 76. Vol. 7. p. 475.
 Cap. 83. Vol. 7. p. 347.
 Cap. 110. Vol. 6. p. 338. 346.

Fl. an.

Quæstiunculæ de trinitate.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 6. p. 323.

Lib. 4. cap. 5. Vol. 9. p. 71.

Lib. 13. cap. 3. Vol. 7. p. 492.

Lib. 15. cap. 26. Vol. 4. p. 365. 375.

De genesi litterarum. Vol. 7. p. 86.

De opere monachorum.

Cap. 17. Vol. 3. p. 63. Vol. 7. p. 503.

Cap. 28. Vol. 10. p. 92.

Cap. 29. Vol. 1. p. 125.

Cap. 31. Vol. 3. p. 50.

De spiritu & littera. Cap. 11. Vol. 5. p. 188.

Tom. 4.

De mendacio ad Consentium. Cap. 13. Vol. 7. p. 515.

De fide & operibus.

Cap. 4. 5. Vol. 7. p. 155.

Cap. 6. Vol. 4. p. 21. 23.

Cap. 9. Vol. 4. p. 275. 276.

Cap. 15. Vol. 4. p. 270. 271.

Cap. 17. 18. Vol. 4. p. 271.

Cap. 19. Vol. 4. p. 275. Vol. 7. p. 193. 433. Vol. 9. p. 286.

304.

Cap. 26. Vol. 6. p. 526. 536. Vol. 7. p. 175.

Quæstiones super Genesim. Cap. 172. Vol. 10. p. 74.

Leuiticum. Cap. 57. Vol. 3. p. 142.

Cap. 84. Vol. 4. p. 47. Vol. 8.

P. 277.

De consensu euangelistarum.

Lib. 1. cap. 9. Vol. 1. p. 20.

cap. 10. Vol. 1. p. 20. Vol. 3. p. 304.

Octoginta trium quæstion. quæst. 62. Vol. 4. p. 46.

Quæstiones in Verus & Nouum Testamentum.

Cap. 4. Vol. 5. p. 253.

Cap. 46. Vol. 1. p. 299. 308.

Cap. 75. Vol. 2. p. 242.

El. an.

- - Cap. 101. Vol. 1 p. 75. 284. 301. 305. 320. 326. Vol. 2. p. 7.
Vol. 4. p. 361. Vol. 6. p. 305.

Cap. 102. Vol. 7. p. 340.

De cura pro mortuis gerenda ad Paulinum.

Cap. 4. Vol. 6. p. 338.

Cap. 12. Vol. 3. p. 417. Vol. 4. p. 21.

De catechizandis rudibus.

Cap. 1. Vol. 2. p. 52.

Cap. 8. Vol. 6. p. 106.

Cap. 13. Vol. 6. p. 180. 184. 189.

De bono viduitatis.

Cap. 10. Vol. 3. p. 92. 100. Vol. 7. p. 372.

Cap. 12. Vol. 7. p. 437.

Cap. 16. Vol. 5. p. 188.

Cap. 22. Vol. 2. p. 341. 342.

De vera & falsa pœnitentia.

Cap. 3. Vol. 4. p. 399.

Cap. 4. Vol. 7. p. 344.

De sermone domini in monte.

Lib. 1. cap. 10. Vol. 8. p. 147.

cap. 14. Vol. 9. p. 305.

cap. 16. Vol. 9. p. 353.

Lib. 2. cap. 5. Vol. 5. p. 276.

cap. 7. Vol. 6. p. 581.

Expositio epistolæ ad Romanos inchoata. Vol. 4. p. 400. Vol. 7.
p. 340. 347. 350.

Tom. 5.

De ciuitate Dei.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 3. p. 351.

cap. 10. Vol. 3. p. 55.

cap. 12. Vol. 10. p. 79.

Lib. 2. cap. 13. Vol. 10. p. 81.

cap. 14. Vol. 4. p. 224.

cap. 28. Vol. 3. p. 197.

Lib. 5. cap. 1. Vol. 7. p. 238.

Lib.

El. an.

- - Lib. 8. cap. 27. Vol. 3. p. 123. Vol. 6. p. 448. Vol. 7. p. 228.
- Lib. 13. cap. 7. Vol. 4. p. 47.
- Lib. 15. cap. 16. Vol. 7. p. 424.
- Lib. 17. cap. 20. Vol. 6. p. 94.
- Lib. 18. cap. 51. Vol. 7. p. 308.
- Lib. 20. cap. 25. Vol. 6. p. 345.
- Lib. 21. cap. 22. Vol. 7. p. 475.
- cap. 27. Vol. 7. p. 178. 475.
- Lib. 22. cap. 8. Vol. 3. p. 194. 197. 253. 314. 418. Vol. 4.
- p. 328. Vol. 5. p. 185. 252. 260. 345.
- Vol. 6. p. 77. 90. 408.
- cap. 10. Vol. 3. p. 127. 328.

Tom. 6.

De hæresibus ad Quodvultdeum.

- Cap. 1. Vol. 5. p. 81. Vol. 9. p. 266.
- Cap. 3. Vol. 9. p. 267.
- Cap. 5. Vol. 9. p. 269.
- Cap. 6. 7. 8. Vol. 9. p. 271.
- Cap. 19. Vol. 9. p. 95.
- Cap. 25. Vol. 9. p. 275.
- Cap. 26. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 262.
- Cap. 27. Vol. 6. p. 125. 521.
- Cap. 37. Vol. 2. p. 134. - Cap. 39. Vol. 5. p. 80.
- Cap. 40. Vol. 3. p. 20. Vol. 7. p. 465. Vol. 9. p. 257.
- Cap. 44. Vol. 4. p. 176.
- Cap. 46. Vol. 1. p. 29. Vol. 4. p. 156. Vol. 9. p. 275.
- Cap. 47. Vol. 9. p. 276. - Cap. 48. Vol. 6. p. 279.
- Cap. 49. Vol. 4. p. 407. - Cap. 50. Vol. 9. p. 95. 96.
- Cap. 59. Vol. 4. p. 155. - Cap. 64. Vol. 6. p. 273.
- Cap. 69. Vol. 4. p. 406.
- Cap. 70. Vol. 7. p. 237. 516.
- Cap. 80. Vol. 3. p. 271.

Contra Faustum Manichæum.

- Lib. 12. cap. 10. Vol. 3. p. 157.
- cap. 36. Vol. 3. p. 157.

Lib.

Fl. an.

- - - Lib. 13. cap. 15. Vol. 2. p. 373.
 Lib. 20. cap. 20. Vol. 6. p. 57.
 cap. 21. Vol. 3. p. 36 Vol. 5. p. 72. Vol. 6. p. 518.
 Vol. 7. p. 227. Vol. 9. p. 140. 150.

Lib. 22. cap. 73. Vol. 3. p. 304.

Lib. 32. cap. 12. Vol. 9. p. 131.

Lib. 33. cap. 12. Vol. 8. p. 82.

Contra Maximinum, Arianorum episcopum.

Lib. 1. cap. - Vol. 3. p. 328.

Lib. 3. cap. 17. Vol. 4. p. 170.

De bono coniugali contra Iovinianum.

Cap. 7. Vol. 9. p. 305. - Cap. 14. Vol. 9. p. 310.

Cap. 24. Vol. 2. p. 194.

De adulterinis coniugiis ad Pollentium.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 305.

cap. 18. Vol. 9. p. 354. - cap. 24. Vol. 9. p. 305.

Lib. 2. cap. 8. Vol. 9. p. 357.

Lib. 6. cap. 6. Vol. 7. p. 342.

Tom. 7.

Contra partem Donati psalmus. Vol. 6. p. 20.

Contra epistolam Parmeniani.

Lib. 1. cap. 3. Vol. 1. p. 207. 212. Vol. 7. p. 327.

cap. 12. Vol. 7. p. 287.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 7. p. 149.

cap. 8. Vol. 1. p. 288.

cap. 13. Vol. 2. p. 194. 197. 201.

Lib. 3. cap. 2. Vol. 7. p. 108. 109. 151. 164.

Contra litteras Petiliani.

Lib. 1. cap. 12. Vol. 7. p. 287.

cap. 22. Vol. 6. p. 293.

Lib. 2. cap. 23. Vol. 5. p. 189. Vol. 6. p. 301. 479. Vol. 7.

p. 291. Vol. 9. p. 165.

cap. 51. Vol. 1. p. 63.

cap. 83. Vol. 7. p. 69.

cap. 86. Vol. 7. p. 71.

Contra

El. an.

Contra Cresconium Donatistam.

Lib. 1. cap. 29 Vol. 7. p. 9.

Lib. 2. cap. 33. Vol. 4. p. 52.

cap. 35. Vol. 4. p. 52. - cap. 37. Vol. 1. p. 63.

Lib. 3. cap. 27. Vol. 7. p. 316. - cap. 29. Vol. 1. p. 295.

cap. 47. Vol. 7. p. 69. 287. - cap. 50. Vol. 7. p. 72.

Contra Gaudentium. Lib. 3. cap. 3. 5. 9. Vol. 7. p. 155.

De baptismo contra Donatistas,

Lib. 1. cap. 2. Vol. 7. p. 15. 295. 308.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 4. p. 405.

cap. 13. Vol. 4. p. 52. Vol. 8. p. 200.

Lib. 3. cap. 10. Vol. 4. p. 315.

cap. 16. Vol. 4. p. 368. 375. Vol. 8. p. 210.

cap. 17. Vol. 8. p. 199. - cap. 18. Vol. 8. p. 200.

cap. 19. Vol. 7. p. 10.

Lib. 4. cap. 4. Vol. 7. p. 151. - cap. 16. Vol. 7. p. 308.

cap. 17. Vol. 6. p. 554. Vol. 7. p. 291.

cap. 21. Vol. 4. p. 51.

cap. 22. Vol. 4. p. 46. Vol. 8. p. 276.

cap. 24. Vol. 4. p. 296.

Lib. 5. cap. 2. Vol. 4. p. 52. - cap. 20. Vol. 6. p. 323.

cap. 21. Vol. 4. p. 139. Vol. 8. p. 190.

cap. 23. Vol. 4. p. 377. - cap. 28. Vol. 4. p. 52.

Lib. 6. cap. 5. Vol. 7. p. 16. 295. 308.

cap. 25. Vol. 4. p. 165.

Lib. 7. cap. 52. Vol. 7. p. 16. 295. 308.

De unico baptismo contra Petilianum. Cap. 12. Vol. 7. p. 305.

De unitate ecclesie. Cap. 21. Vol. 7. p. 2. 8. 10.

Breuiculus collationum cum Donatistis.

Die 1. cap. 14. Vol. 1. p. 159. Vol. 3. p. 416.

Die 3. cap. 8. Vol. 7. p. 155. - cap. 14. Vol. 1. p. 333.

cap. 16. Vol. 1. p. 207. 213. 221. Vol. 2. p. 195.

cap. 18. Vol. 3. p. 153.

Liber post collationem contra Donatistas. C. 20. Vol. 7. p. 151. 153.

De gestis cum Emerito Donatistarum episcopo. Vol. 6. p. 90.

Contra Fulgentium Donatistam. Cap. 7. Vol. 4. p. 406.

El. an.

De peccatorum meritis & remissione &c.

Lib. 1. cap. 12. 16. Vol. 4. p. 57.

cap. 20. Vol. 6. p. 393. - cap. 24. Vol. 4. p. 57. 143.

cap. 28. Vol. 4. p. 58. - cap. 34. Vol. 8. p. 292.

Lib. 2. cap. 10. Vol. 5. p. 243.

cap. 26. Vol. 4. p. 6. 38. 252. Vol. 8. p. 210.

De nuptiis & concupiscentia. Lib. 1. c. 10. Vol. 9. p. 310.

Contra duas epistolas Pelagianorum, præfatio. Vol. 1. p. III.

Lib. 4. cap. 7. Vol. 4. p. 389.

Contra Iulianum Pelagianum. Vol. 7. p. 54.

Lib. 2. cap. 10. Vol. 7. p. 178.

Lib. 5. cap. 10. Vol. 7. p. 475.

De prædestinatione. Lib. 1. c. 14. Vol. 6. p. 96.

De bono perseverantia.

Lib. 2. cap. 4. Vol. 6. p. 578.

cap. 7. Vol. 5. p. 189. - cap. 13. Vol. 5. p. 188.

cap. 23. Vol. 6. p. 249. 351. 354.

De gratia & libero arbitrio. Cap. 22. Vol. 4. p. 212.

De correptione & gratia. Cap. 12. Vol. 7. p. 347.

Contra Pelagianos hypognosticon.

Lib. 5. cap. 5. Vol. 4. p. 59.

Lib. 6. cap. 7. Vol. 4. p. 289.

Tom. 8.

Enarrationes in psalmos.

In psalmum 5. 7. Vol. 7. p. 515. 516. - Pf. 18. Vol. 6. p. 547.

21. Vol. 6. p. 7. - Pf. 31. Vol. 8. p. 134.

32. Vol. 7. p. 59. - Pf. 36. Vol. 1. p. 295. Vol. 6. p. 211.

45. Vol. 1. p. 71. 76. - Pf. 49. Vol. 9. p. 500.

51. Vol. 6. p. 197. - Pf. 58. Vol. 6. p. 130.

61. Vol. 2. p. 135. Vol. 7. p. 239.

65. Vol. 4. p. 23. 36. - Pf. 68. Vol. 6. p. 131.

70. Vol. 6. p. 131. - Pf. 81. Vol. 6. p. 131.

86. Vol. 6. p. 148. - Pf. 88. Vol. 6. p. 135.

90. Vol. 6. p. 72. 131.

91. Vol. 6. p. 131. 151. Vol. 9. p. 32.

Fl. an.

- In psalmum 94. Vol. 6. p. 129. - Pf. 95. Vol. 6. p. 128.
 96. Vol. 5. p. 83. 84. - Pf. 93. Vol. 6. p. 470.
 103. Vol. 4. p. 124. 128. - Pf. 105. Vol. 6. p. 41.
 106. Vol. 6. p. 42. - Pf. 110. Vol. 6. p. 43.
 113. Vol. 3. p. 312.
 118. Vol. 1. p. 125. Vol. 6. p. 529. Vol. 7. p. 184.
 131. Vol. 6. p. 118. - Pf. 132. Vol. 6. p. 79.
 133. Vol. 6. p. 489. 490. - Pf. 133. Vol. 6. p. 9. 147.
 139. Vol. 6. p. 151. - Pf. 141. Vol. 4. p. 313.
 142. Vol. 1. p. 39. - Pf. 146. Vol. 2. p. 284.
 147. Vol. 6. p. 152. 189. - Pf. 143. Vol. 6. p. 44.

Tom. 9.

In euangelium Ioannis expositio.

- Tract. 6. Vol. 5. p. 186. 189 Vol. 6. p. 64. 302.
 Tr. 7. Vol. 7. p. 255.
 Tr. 11. Vol. 1. p. 33. Vol. 4. p. 319.
 Tr. 12. Vol. 6. p. 529. Vol. 7. p. 175. 183. 463.
 Tr. 26. Vol. 6. p. 547. 577. Vol. 7. p. 178.
 Tr. 41. Vol. 2. p. 313. Vol. 7. p. 178. 468. 492.
 Tr. 44. Vol. 4. p. 34. - Tract. 57. Vol. 6. p. 139.
 Tr. 58. Vol. 8. p. 145. 236.
 Tr. 62. Vol. 6. p. 136. - Tract. 84. Vol. 6. p. 137.
 Tr. 89. Vol. 6. p. 106. - Tract. 96. Vol. 6. p. 137.

In epistol. Ioannis.

- Praefatio. Vol. 5. p. 186. Vol. 6. p. 63.
 Tract. 1. Vol. 6. p. 547. Vol. 7. p. 184.
 Tract. 6. Vol. 4. p. 349. 376.
 De decem chordis. cap. 3. Vol. 9. p. 32.
 De cantico nouo. cap. 2. Vol. 6. p. 46.
 De quarta feria, siue cultura agri dominici sermo. Vol. 6. p. 486.
 De symbolo fidei ad catechumenos.
 Lib. 1. cap. 7. Vol. 6. p. 528. Vol. 7. p. 177. 178.
 Lib. 2. cap. 1. Vol. 4. p. 2. 273. 281.
 Lib. 3. cap. 4. Vol. 9. p. 156.

Fl. an.

Tom. 10.

De verbis domini.

- Sermo 5. Vol. 6. p. 189. 192. - Serm. 7. Vol. 6. p. 153.
 II. Vol. 7. p. 345. 346.
 16. apud Gratian. Vol. 7. p. 161. 513. Vol. 8. p. 151. 237.
 23. Vol. 6. p. 72. - Serm. 28. Vol. 6. p. 189.
 30. Vol. 6. p. 153. - Serm. 32. Vol. 2. p. 181.
 33. Vol. 6. p. 5. 548. - Serm. 35. Vol. 7. p. 475.
 44. Vol. 7. p. 196. - Serm. 46. Vol. 3. p. 221. Vol. 4.
 48. Vol. 2. p. 287. (p. 137.)

De verbis apostoli.

- Sermo 2. Vol. 6. p. 547. - Serm. 8. Vol. 6. p. 393.
 10. Vol. 6. p. 4. 14. 159. - Serm. 14. 15. Vol. 6. p. 149.
 17. Vol. 6. p. 149. 337. Vol. 9. p. 145.
 19. Vol. 6. p. 192. Vol. 7. p. 469. 470. 474.
 22. Vol. 7. p. 163. - Serm. 24. Vol. 7. p. 164.
 29. Vol. 1. p. 39. Vol. 5. p. 236. 237. Vol. 6. p. 486.
 Vol. 7. p. 469.

Quinquaginta homiliae.

- Hom. 12. Vol. 8. p. 145. - Hom. 16. Vol. 6. p. 42.
 19. Vol. 7. p. 474. - Hom. 24. vol. 2. p. 188. vol. 9. p. 166.
 25. Vol. 2. p. 188. Vol. 6. p. 112. 189. 192.
 26. Vol. 5. p. 296. Vol. 6. p. 82. 86. 184. 203. 469.
 27. Vol. 4. p. 318. Vol. 6. p. 10. 147. 528. Vol. 7. p.
 28. Vol. 6. p. 179. (176. 468.)
 33. Vol. 8. p. 189. - Hom. 41. Vol. 7. p. 177. vol. 8. p. 174.
 42. Vol. 4. p. 133. Vol. 5. p. 187. 238.
 50. Vol. 7. p. 163. 184. 193. 195.

Homiliae de tempore.

- Hom. 29. Vol. 9. p. 80. - Hom. 43. Vol. 6. p. 64.
 44. Vol. 6. p. 310. - Hom. 45. Vol. 6. p. 189.
 46. Vol. 6. p. 149. 150. - Hom. 54. Vol. 5. p. 188.
 56. Vol. 9. p. 217. - Hom. 71. Vol. 6. p. 68.
 101. Vol. 4. p. 310. - Hom. 115. Vol. 4. p. 70.
 116. Vol. 4. p. 287. 292. 294.

Hom.

El. an

- - Hom. 119. Vol. 4. p. 101. Vol. 5. p. 242. Vol. 6. p. 528.
 139. Vol. 5. p. 186. Vol. 6. p. 64.
 143. Vol. 4. p. 294.
 144. Vol. 5. p. 186. Vol. 6. p. 84.
 151. Vol. 6. p. 42. - Hom. 155. Vol. 4. p. 33.
 160. Vol. 4. p. 208. Vol. 9. p. 119.
 162. Vol. 9. p. 119. - Hom. 163. vol. 4. p. 393. vol. 9. p. 119.
 164. Vol. 9. p. 119. - Hom. 173. Vol. 5. p. 25.
 215. Vol. 6. p. 252. Vol. 7. p. 169. 256.
 237. Vol. 6. p. 61. 228. - Hom. 251. Vol. 9. p. 24.
 252. Vol. 6. p. 482.
- Homiliae de sanctis. Hom. 1. Vol. 1. p. 339.
 12. Vol. 6. p. 88.
- Homiliae de diuersis.
 Hom. 10. 11. Vol. 3. p. 418. - Hom. 12. Vol. 3. p. 120.
 17. Vol. 6. p. 189. - Hom. 45. Vol. 6. p. 88.
 48. Vol. 2. p. 325.
 49. Vol. 2. p. 217. 239. 278. Vol. 3. p. 29. 361. Vol. 6.
 p. 179.
 50. Vol. 1. p. 351. Vol. 2. p. 294. 419. Vol. 3. p. 127.
 63. Vol. 3. p. 329. - Hom. 74. Vol. 9. p. 216.
 75. Vol. 4. p. 319. - Hom. 82. Vol. 6. p. 136.
 83. Vol. 4. p. 352. Vol. 5. p. 187. 238. Vol. 6. p. 301.
 86. Vol. 4. p. 385. - Hom. 94. Vol. 1. p. 339.
 101. Vol. 10. p. 97. 98. - Hom. 109. 110. Vol. 9. p. 158.
 113. Vol. 3. p. 129. - Hom. 120. Vol. 10. p. 94.
 121. Vol. 6. p. 153. - Hom. 122. Vol. 6. p. 182.
- Sermones 40 a Sirmondo editi.
 Serm. 1. Vol. 4. p. 137.
 19. Vol. 9. p. 88. 118. 124. 233.
 26. Vol. 3. p. 226. - Serm. 36. Vol. 6. p. 186.
 37. Vol. 6. p. 350. - Serm. 39. Vol. 2. p. 188.
- In appendice ad 40 sermones.
 Serm. 3. Vol. 4. p. 371.
 Sermo ad neophytos. Vol. 1. p. 40. Vol. 4. p. 130. Vol. 6. p. 136.

Fl. an.

Secundum editionem monachor. Benedictinorum. *Parif.* 1633.
 Ex tomo 5. homil. 227. Vol. 5. p. 186.
 300. Vol. 6. p. 134. Vol. 9. p. 158.
 301. Vol. 9. p. 158.

SIDONIVS APOLLINARIS. Vid. infra in **S.**

AVSONIVS.

380.

Gratiarum actio pro consularu. Vol. 3. p. 121.

890.

AVXILIVS.

De ordinationibus Formosi. Ad calcem *Morini* de ordinationibus. *Parif.* 1655. fol. Vol. 8. p. 169.

IOANNES AZORIVS.

Institutiones morales. 3 vol. *Lugd.* 1612. fol. Vol. 9. p. 186.

B.

BACHIARIUS.

440.

De recipiendis lapsis. Bibliothec. patr. tom. 3. (tom. 6. edit. *Lugd.* 1677.) Vol. 7. p. 344.

THEODORVS BALSAMON.

1180.

Commentarius in canones apostolorum & conciliorum græc. lat. Apud *Beueregium* pandect. *Oxon.* 1672. fol.

In can. apostol. 59. Vol. 1. p. 77.

In Basilii can. 7. Vol. 7. p. 107.

In concil. Carthagin. can. 18. Vol. 4. p. 90.

Constantinopolitanum. can. 2. Vol. 1. p. 262.

Laodicenum. can. 21. Vol. 1. p. 302.

can. 29. Vol. 9. p. 29.

Neocesariense. can. 5. Vol. 1. p. 15.

Nicænum. can. 6. Vol. 1. p. 239.

9. Vol. 2. p. 74.

16. Vol. 8. p. 2.

Trullanum. can. 61. Vol. 7. p. 259.

83. Vol. 6. p. 426.

97. Vol. 2. p. 56.

in templo *Sophiæ* can. 3. Vol. 3. p. 288.

Fl. an.

Collectio ecclesiasticarum constitutionum græc. latin. cum notis
Leunclavii & Fabrotti. Apud *Iustellum* in bibliotheca iuris
cânõnici, *Parisi*. 1661. fol. Vol. 2. p. 48.

Responsa ad varias quæstiones iur. canon. Apud *Leunclavium* in iur.
re. Græco-Roman. passim per lib. 2. 5. 7. Vol. 1. p. 79. 357.

STEPHANVS BALVZIVS.

Notæ ad *Gratianum & Antonium Augustinum* de emendatione
Grasiani. *Parisi*. 1672. 8uo. Vol. 1. p. 147. 335. Vol. 3. p. 592.
Vol. 4. p. 162. Vol. 6. p. 483. Vol. 8. p. 110.

Notæ ad *Reginonem* cum appendice auctorum veterum. *Parisi*.
1671. 8uo. Vol. 4. p. 348. Vol. 6. p. 396.

Concilia Galliæ Narbonensis. *Parisi*. 1668. 8uo. Vol. 1. p. 147.

BARDESANVS SYRVVS.

De fato. Apud *Eusebium* de præparatione euangel. lib. 6. Vol. 7.
p. 239.

THOMAS BARLOW.

Remains. *London*. 8uo. Vol. 1. p. 193.

CAESAR BARONIVS.

Annales ecclesiastici, 12 vol. *Antwerpia* 1610. (*Antwerp*. 1670. fol.)
Tom. 1.

Apparatus. Vol. 9. p. 66.

Ad ann. 34. Vol. 1. p. 338. 346. Vol. 5. p. 10.

ann. 39. Vol. 1. p. 239.

ann. 44. Vol. 2. p. 263. Vol. 4. p. 62.

ann. 45. Vol. 1. p. 64. - ann. 56. Vol. 1. p. 20.

ann. 57. Vol. 2. p. 180. Vol. 3. p. 105. 181. Vol. 6. p. 477. Vol.
9. p. 64.

ann. 58. Vol. 1. p. 137. 360. Vol. 3. p. 280. Vol. 7. p. 223.

ann. 71. Vol. 1. p. 64. - ann. 74. Vol. 7. p. 99.

ann. 94. Vol. 1. p. 14.

Tom. 2.

Ad ann. 102. Vol. 3. p. 297. - ann. 107. Vol. 3. p. 281.

ann. 112. Vol. 1. p. 235. Vol. 3. p. 134.

ann. 120. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 255.

ann. 130. Vol. 10. p. 9. - ann. 138. Vol. 1. p. 23. 24.

Fl. an.

Ad ann. 142. Vol. 1. p. 73. 107. - ann. 201. Vol. 7. p. 207.
 ann. 216. Vol. 1. p. 73. Vol. 3. p. 240.
 ann. 226. Vol. 10. p. 8. - ann. 253. Vol. 7. p. 202.
 ann. 254. Vol. 1. p. 12. 160. - ann. 259. Vol. 5. p. 56.
 ann. 261. Vol. 1. p. 308. Vol. 2. p. 418. 425.
 ann. 262. Vol. 5. p. 71. 73. Vol. 10. p. 95.
 ann. 265. Vol. 7. p. 272. - ann. 290. Vol. 5. p. 41.
 ann. 301. Vol. 5. p. 56. Vol. 9. p. 74.
 ann. 302. Vol. 1. p. 201. Vol. 5. p. 56.
 ann. 303. Vol. 3. p. 131. 298. Vol. 5. p. 56.
 ann. 304. Vol. 5. p. 96.

Tom. 3.

Ad ann. 311. Vol. 7. p. 217. - ann. 313. Vol. 4. p. 37.
 ann. 314. Vol. 5. p. 132. - ann. 321. Vol. 2. p. 267.
 ann. 324. Vol. 3. p. 353. Vol. 4. p. 242.
 ann. 325. Vol. 4. p. 179. - ann. 330. Vol. 2. p. 241.
 ann. 334. Vol. 2. p. 216. - ann. 335. Vol. 2. p. 129.
 ann. 340. Vol. 3. p. 10. Vol. 4. p. 114.
 ann. 341. Vol. 8. p. 76. - ann. 354. Vol. 3. p. 459.
 ann. 358. Vol. 9. p. 176. - ann. 361. Vol. 9. p. 277.

Tom. 4.

Ad ann. 362. Vol. 7. p. 217. - ann. 370. Vol. 7. p. 428.
 ann. 371. Vol. 1. p. 187. Vol. 2. p. 267.
 ann. 372. Vol. 3. p. 460. - ann. 375. Vol. 3. p. 42.
 ann. 384. Vol. 6. p. 43. - ann. 385. Vol. 2. p. 135.
 ann. 386. Vol. 1. p. 313. - ann. 387. Vol. 2. p. 227.
 ann. 390. Vol. 3. p. 85. - ann. 392. Vol. 3. p. 299. 360.

Tom. 5.

Ad ann. 400. Vol. 8. p. 31. - ann. 401. Vol. 4. p. 387.
 ann. 404. Vol. 6. p. 436. - ann. 410. Vol. 2. p. 120.
 ann. 416. Vol. 2. p. 47. - ann. 420. Vol. 3. p. 461.

Tom. 6.

Ad ann. 441. Vol. 1. p. 154. - ann. 450. Vol. 3. p. 138.
 ann. 452. Vol. 3. p. 43. - ann. 459. Vol. 3. p. 31.
 ann. 462. Vol. 1. p. 210. - ann. 471. Vol. 1. p. 144.
 ann. 488. Vol. 3. p. 306. - ann. 503. Vol. 7. p. 147.

Tom.

Fl. an.

Tom. 7.

Ad ann. 522. Vol. 3. p. 459. - ann. 528. Vol. 6. p. 369.
 ann. 535. Vol. 7. p. 158. - ann. 544. Vol. 9. p. 174.
 ann. 572. Vol. 7. p. 317.

Tom. 8.

Ad ann. 648. Vol. 6. p. 487. - ann. 680. Vol. 7. p. 172.
 ann. 694. Vol. 6. p. 389.

Tom. 10.

Ad ann. 865. Vol. 3. p. 283. - ann. 867. Vol. 6. p. 263.
 ann. 869. Vol. 2. p. 169. - ann. 968. Vol. 3. p. 285.
 ann. 969. Vol. 6. p. 488.

Tom. 11.

Ad ann. 1057. Vol. 1. p. 201.

Tom. 12.

Ad ann. 1195. Vol. 3. p. 456.

Notæ ad martyrologium Romanum. *Colm.* 1603. 4to. Vol. 3. p. 463.

ISAAC BARROW.

Of the Pope's Supremacy and Unity of the Church, among his
 Works, 3 Vol. *Lond.* 1637. fol. (Edit. German. *Lipf.* 1623.
 4to.) Vol. 7 p. 54. 145.

BASILIUS CAESARIENSIS.

370.

Opera græc. lat. *Parif.* 1638. fol.

Tom. 1.

In hexaëmeron homilia 2. Vol. 6. p. 132.

7. Vol. 6. p. 132. Vol. 9. p. 352.

9. Vol. 6. p. 132.

Proemium in psalm. Vol. 5. p. 89.

In psalmum 14. Vol. 2. p. 321. Vol. 7. p. 358. 363. 381.

28. Vol. 5. p. 90. - Pf. 37. Vol. 8. p. 133.

45. Vol. 7. p. 254. - Pf. 46. Vol. 4. p. 228.

48. Vol. 1. p. 9. - Pf. 59. Vol. 5. p. 90. -

115. Vol. 5. p. 20.

De ieiunio. homil. 1. Vol. 6. p. 513. Vol. 9. p. 213.

2. Vol. 9. p. 189.

Fl. an.

- Homil. 7. in ditescentes. Vol. 10. p. 28.
 Homil. 13. Exhortatio ad baptismum. Vol. 4. p. 151. 239. 240. 256.
 272. 319. Vol. 6. p. 60.
 Homil. 18. in Barlaam martyrem. Vol. 6. p. 128.
 Homilia 21. dicta in Lacifis. Vol. 6. p. 60.
 Aduersus Eunomium hæreticum. Vol. 8. p. 187.
 Tom. 2.

De Spiritu Sancto.

- Cap. 7. Vol. 6. p. 32. - Cap. 12. Vol. 4. p. 166.
 Cap. 14. Vol. 1. p. 289. - Cap. 15. Vol. 4. p. 49. 399.
 Cap. 21. Vol. 5. p. 343. - Cap. 25. Vol. 6. p. 32.
 Cap. 27. Vol. 4. p. 124. 126. 128. 136. 265. 274. 316. 337. 339.
 Vol. 5. p. 255. 277. Vol. 6. p. 320. 465.
 Cap. 29. Vol. 5. p. 40. 44. 60. 63. 64. 148. 150. Vol. 6. p.
 32. 178.

Moralium regularum. 70. c. 36. Vol. 1. p. 284.

De institut. monachorum. Vol. 7. p. 370.

Regulæ maiores.

- Interrogatio 12. Vol. 3. p. 46.
 15. Vol. 3. p. 48. Vol. 7. p. 382.
 37. Vol. 5. p. 174. 312. 313.
 40. Vol. 9. p. 151.

Regulæ breuiores.

- Interrogatio 4. Vol. 7. p. 184.
 229. Vol. 8. p. 148.
 278. Vol. 5. p. 90.
 310. Vol. 3. p. 143.

Constitut. monastic. c. 22. Vol. 1. p. 82.

Tom. 3.

Epistola canonica ad Amphilochem.

- Can. 1. Vol. 4. p. 53. 173. - Can. 2. Vol. 7. p. 397.
 Can. 3. Vol. 2. p. 311.
 Can. 4. Vol. 3. p. 98. Vol. 6. p. 423. Vol. 7. p. 83.
 Can. 6. Vol. 1. p. 51. - Can. 7. Vol. 7. p. 112. 250. 416. 442.
 Can. 8. Vol. 7. p. 397. - Can. 9. Vol. 9. p. 352.
 Can. 10. Vol. 2. p. 191. - Can. 14. Vol. 2. p. 131.

Can.

Fl. an.

- - - Can. 17. Vol. 8. p. 47. - Can. 18. Vol. 3. p. 101.
 Can. 19. Vol. 3. p. 54.
 Can. 22. Vol. 7. p. 384. 440. Vol. 8. p. III. II6. Vol. 9. p. 293.
 Can. 24. Vol. 1. p. 344. - Can. 27. Vol. 8. p. 38.
 Can. 31. Vol. 9. p. 293. - Can. 32. Vol. 2. p. 312.
 Can. 34. Vol. 7. p. 125. Vol. 8. p. 151.
 Can. 36. Vol. 9. p. 298.
 Can. 38. Vol. 7. p. 285. Vol. 9. p. 293.
 Can. 40. Vol. 7. p. 385. Vol. 9. p. 294.
 Can. 42. Vol. 7. p. 385. Vol. 9. p. 293. 294.
 Can. 48. Vol. 7. p. 435. - Can. 49. Vol. 7. p. 192.
 Can. 51. Vol. 2. p. 10. 312.
 Can. 56. Vol. 3. p. 195. Vol. 7. p. 395. Vol. 8. p. II6.
 Can. 57. Vol. 3. p. 186. Vol. 7. p. 403. Vol. 8. p. II6.
 Can. 58. Vol. 7. p. 416. Vol. 8. p. II6.
 Can. 59. Vol. 7. p. 416.
 Can. 60. Vol. 3. p. 95. Vol. 7. p. 372.
 Can. 61. Vol. 7. p. 468. Vol. 8. p. 150.
 Can. 62. Vol. 7. p. 442.
 Can. 63. Vol. 7. p. 442. Vol. 8. p. 150.
 Can. 64. Vol. 7. p. 268. - Can. 65. Vol. 7. p. 250. 263.
 Can. 67. Vol. 7. p. 420. - Can. 68. Vol. 7. p. 420.
 Can. 69. Vol. 8. p. 8. 47. - Can. 70. Vol. 8. p. 38.
 Can. 72. Vol. 7. p. 249. - Can. 71. Vol. 8. p. 177.
 Can. 75. Vol. 7. p. 420. Vol. 8. p. 113.
 Can. 76. Vol. 7. p. 420. - Can. 78. Vol. 7. p. 421.
 Can. 80. Vol. 7. p. 429.
- Epistola 10. Gregorio. Vol. 3. p. 473.
 47. Athanasio. Vol. 7. p. 100. 132.
 52. Eidem. Vol. 1. p. 112.
 61. Occidentalibus. Vol. 6. p. 113.
 63. Neocesariensibus. Vol. 1. p. 17. Vol. 5. p. 23. 88. 149.
 173. 327. 333. Vol. 6. p. 3. 17. 18. 232.
 68. Senatui Tyanorum. Vol. 5. p. 174.
 73. Monachis suis. Vol. 3. p. 477.

El. an.

- Epistola 74. Occidentalibus, Vol. 2. p. 200.
 75. Episcopis suis. Vol. 7. p. 323.
 82. Patrophilo. Vol. 3. p. 271.
 181. Chorepiscopis. Vol. 1. p. 195. Vol. 3. p. 470.
 185. Eccles. Parnafen. Vol. 6. p. 113.
 186. Coniugi Arinthæi prætoris. Vol. 4. p. 10.
 197. Diodoro. Vol. 7. p. 423.
 241. Sine inscriptione. Vol. 5. p. 174. Vol. 6. p. 245.
 242. Sine inscriptione. Vol. 7. p. 160.
 243. Sine inscriptione. Vol. 2. p. 241.
 244. Sine inscriptione. Vol. 7. p. 440.
 264. Eusebio Samosat. Vol. 3. p. 410. 565.
 279. Modesto. Vol. 2. p. 232.
 289. Cæsarie patricie. Vol. 5. p. 284. 287. Vol. 6. p. 415.
     478. 575. 581. Vol. 9. p. 54. 256.
 293. Eulogio, ceteris. Vol. 6. p. 113.
 403. Amphilochio. Vol. 3. p. 28.
 412. Gregorio. Vol. 3. p. 470.
- Liturgia. In biblioth. patr. græc. latin. Vol. 6. p. 308.

BASILIUS CILIX.

Contra Ioannem Scytopolitam libri 16. Apud Photium Cod. 107.
 Vol. 6. p. 398.

SAMVEL BASNAGIVS.

Exercitationes historico-criticæ ad *Baronii annales, Ultraicæ*
 1692. 4to. Vol. 1. p. 14. 178. 231. 235. 237. 241. Vol. 2. p. 30.
 263. Vol. 4. p. 4. 16. 35. 39. 71. 74. 123. 369. Vol. 9. p. 67.

ANTONIVS BAUDRANDVS.

Additiones ad *Ferrarii* lexicon geographicum. *Parisi*. 1670. fol.
 Vol. 3. p. 33. 437. 449. 473. 479. 481. 514. 517. 518. 519.
 520. 521. 522. 526. 530. 531. 541.

BEDA.

701.

Opera, 4 vol. *Coloniæ* 1612. fol. (*Coloniæ* 1688. fol.)
 De æquinoctio vernali. Vol. 9. p. 73.
 De tabernaculo. Vol. 4. p. 13.
 De ratione temporum. Vol. 9. p. 89.

Histo-

Fl. an.

Historia ecclesiastica gentis Anglorum cum notis *Abrah. Wheeloci.*
Cantabr. 1643. fol.

Lib. 1. cap. 27. Vol. 7. p. 53. 425.

cap. 29. Vol. 3. p. 560.

cap. 30. Vol. 3. p. 169. 335. Vol. 9. p. 164.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 3. p. 35. 60. 399. 559.

cap. 4. Vol. 3. p. 169. - cap. 9. Vol. 3. p. 608.

cap. 16. Vol. 3. p. 558.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 1. p. 103. Vol. 3. p. 36. 69. 132. 160. 554. 555.

cap. 25. Vol. 3. p. 160.

Lib. 4. cap. 5. Vol. 3. p. 70. 560. 597.

cap. 12. Vol. 3. p. 561. - cap. 18. Vol. 3. p. 561.

cap. 27. Vol. 2. p. 295.

Lib. 5. cap. 8. Vol. 3. p. 597.

ROBERTVS BELLARMINVS.

De controuersis christiane fidei. 3 vol. *Ingolstadii* 1590. & *Parisi.*
1620. fol. (4 tom. *Coloni.* 1615. fol.)

Tom. 1. (edit. *Coloni.*)

De verbo Dei non scripto. Lib. 4. cap. 3. Vol. 2. p. 180.

Tom. 2.

De conciliis. Lib. 1. cap. 15. Vol. 1. p. 282.

De clericis. Lib. 1. cap. 7. Vol. 2. p. 91.

cap. 11. Vol. 1. p. 287. Vol. 2. p. 38.

cap. 16. Vol. 1. p. 294.

cap. 17. Vol. 1. p. 192.

cap. 25. Vol. 2. p. 283.

cap. 28. Vol. 2. p. 228.

De monachis. Lib. 2. cap. 6. Vol. 3. p. 90.

cap. 38. Vol. 3. p. 47.

cap. 40. Vol. 2. p. 414.

De beatitudine sanctorum. Lib. 1. cap. 13. Vol. 5. p. 35.

De imaginibus. Lib. 2. cap. 9. Vol. 3. p. 299.

Tom. 3.

De eucharistia. Lib. 4. cap. 4. Vol. 6. p. 432. Vol. 8. p. 10. 24.

De missa. Lib. 2. cap. 9. Vol. 6. p. 379.

- Fl. an.* De pœnitentia. Lib. 1. cap. 22. Vol. 8. p. 109. 114. 119.
 De matrimonio. Lib. 1. cap. 3. Vol. 4. p. 37.
 Tom. 4.
 De bonis operibus. Lib. 1. cap. 13. Vol. 6. p. 13.
 Lib. 2. cap. 2. Vol. 9. p. 213.
 De scriptoribus eccles. *Colon.* 1631. 8vo. (*Colon.* 1684.) Vol. 4.
 p. 115.

1115.

BERNARDVS.

- Opera. *Parif.* 1640. fol.
 De consideratione. Lib. 2. cap. 13. Vol. 6. p. 161.
 Vita Malach. Cap. 5. Vol. 3. p. 36. 37.

1066.

BERNOLDVS.

- De ordine Romano. Apud *Cassandrum* in liturgicis. Vol. 6. p. 270.

840.

BERTRAMVS, MONACHVS CORBEIENSIS.

- De corpore & sanguine domini. Apud *Flacium* in catalogo testi-
 um veritatis. *Genevæ* 1608. fol. Vol. 6. p. 457. 461. 587.

GVILIELMVS BEVEREGIVS.

- Pandectæ canonum cum adnotationibus 2 vol. *Oxonie* 1672. fol.
 (*Vid.* PETRVS ALEXANDRINVS, TIMOTH. ALLXANDR, ceteri.)

Adnotationes in canones apostolicos.

- Can. 2. Vol. 1. p. 278. - Can. 7. Vol. 9. p. 103.
 Can. 10. Vol. 7. p. 107. - Can. 14. Vol. 2. p. 395.
 Can. 83. Vol. 2. p. 401.

In concilium Ancyrantum.

- Can. 2. Vol. 1. p. 312. - Can. 13. Vol. 1. p. 193. 199. 284.
 Can. 15. Vol. 3. p. 115.

In concilium Antiochenum. Can. 2. Vol. 4. p. 38.

In concilium Chalcedonense.

- Can. 2. Vol. 2. p. 72. - Can. 6. Vol. 2. p. 95.
 Can. 23. Vol. 2. p. 66.

In concilium Constantinopolitanum. Can. 2. Vol. 1. p. 241.

In concilium Nicenum.

- Can. 8. Vol. 8. p. 172. 283.
 Can. 11. Vol. 3. p. 205. 257. Vol. 8. p. 183.
 Can. 14. Vol. 4. p. 16.

Fl. an.

In concilium Trullanum.

Can. 36. Vol. I. p. 264. Vol. 3. p. 567.

Can. 74. Vol. 6. p. 516.

Codex canonum vindicatus. In appendice ad *Cotelerii* patres apostolicos. Tom. 2. *Antwerp*. 1698. fol. (*Amstelodam*. 1697. 4to.)

Lib. 2. cap. 2. Vol. 3. p. 244. - cap. 5. Vol. I. p. 204.

Lib. 3. cap. 5. Vol. I. p. 3.

cap. 7. Vol. 9. p. 181. - cap. 10. Vol. 9. p. 257.

THEODORVS BEZA.

Adnotationes in Nouum Testamentum. *Geneu*. 1582. fol.

In acta apostolorum. Vol. 10. p. 46.

In I ad Cor. 14. Vol. 6. p. 123.

Epistolæ Theologicæ. *Geneu* 1573. 8uo.

Epistol. 2. ad Thomam Tiliū. Vol. 4. p. 163.

BIBLIOTHECA PATRVM LATINA.

Vol. 27. *Parif*. 1654. (*Lugdun*. 1677.) Vid. ALCIMVS AVITVS, AMARIVS, aliiq̄ complures.

BIBLIOTHECA PATRVM GRAECO-LATINA.

Per *Fronton. Ducaum*. 2 vol. *Parif*. 1624. Vid. COMBEFFISVS.

Not. Quum auctores, qui ex vtraque hac bibliotheca allegantur, suo quisque loco & ordine occurrant, supernacaneum esse ratus sum, hęc paginas, ad quas in decem huius operis voluminibus citantur, adscribere. Idem de aliis huiusmodi collectionibus, e, g. de tomis conciliorum, obseruandum.

BIBLIOTHECA IVRIS CANONICI. Vid. IVSTELLVS,

IACOBVS BILLIVS.

Scholia in Nazianzeni opera. 1583. Vol. I. p. 117.

IOSEPHVS BINGHAMVS.

French Churches Apology for the Church of England. *Oxford*.

Vol. 4. p. 211. Vol. 6. p. 590.

Scholaſtical History of Lay-Baptism, Vol. 4. p. 139. 148. 183. 255.

355. 368. Vol. 6. p. 391. Vol. 7. p. 28. 30. 62. 301. 307. 328.

Vol. 8. p. 13. 18. 22. 221. 233.

H. an.

SEVERINVS BINIVS.

Concilia generalia &c. cum notis, 4 vol. *Coloniæ 1618.*

In concil. Antiochen. Vol. 3. p. 297.

In concil. Ilerdens. Vol. 8. p. 24.

1330.

MATTHÆVS BLASTARIVS.

Syntagma canonum græc. latin. Apud *Suicerum* in thesaur. eccl. & *Beueregium* in pandectis. Vol. 4. p. 15. 158. 190.

DAVID BLONDELLVS.

Apologia pro sententia Hieronymi de episcopis & presbyteris. *Amstelod.* 1646. 4to. Vol. 1. p. 57. 88. 99. 160. 194. 199. 230. 313. Vol. 2. p. 87. 91. Vol. 3. p. 421. 452. Vol. 6. p. 119.

SAMVEL BOCHARTVS.

Hierozoicon, siue de animalibus, 2 vol. *Londini 1663. fol.*
Vol. 3. p. 291.Geographia sacra. *Parif.* 1651. *fol.* Vol. 3. p. 459.

IVSTVS HENNINGVS BOEHMERVS.

Ius parochiale. *Hale Magdeburgicæ 1721. 4to.* Vol. 2. p. 270.

IOANNES BOLLANDVS.

Acta Sanctorum. *Antwerp.* 1668. Vid. quæ dicta sunt ad *Bibliothecam græc. lat.*

IOANNES BONA.

De rebus liturgicis. *Coloniæ 1674. Suo.* (*Parif.* 1672. 4to.)

Lib. 1. cap. 1. Vol. 5. p. 11.

cap. 3. Vol. 3. p. 114. Vol. 5. p. 18.

cap. 5. Vol. 5. p. 248. - cap. 7. Vol. 1. p. 118.

cap. 13. Vol. 6. p. 380. 381. 383.

cap. 14. Vol. 3. p. 229. Vol. 6. p. 383.

cap. 15. Vol. 6. p. 385. Vol. 9. p. 175.

cap. 16. Vol. 3. p. 301. Vol. 4. p. 17. 39. 134.

cap. 17. Vol. 8. p. 110. 164. 172. 184. 283.

cap. 19. Vol. 3. p. 121.

cap. 20. Vol. 3. p. 176. 227. 228. 246. 316.

cap. 22. Vol. 3. p. 280. 283. 285.

cap. 23. Vol. 3. p. 232. Vol. 6. p. 267. 271. 378. 419. 441.

cap. 24. Vol. 3. p. 268. Vol. 5. p. 247.

cap.

Fl. an.

- - - cap. 25. Vol. 1. p. 308. 358. Vol. 2. p. 3. 13. 18. 21. 23. 29.
39. Vol. 3. p. 240. 244. 245. 276. Vol. 6. p. 306.
Lib. 2. cap. 1. Vol. 6. p. 233.
cap. 3. Vol. 6. p. 33. 103. 104.
cap. 5. Vol. 6. p. 156. 239. 296. 297. 384.
cap. 6. Vol. 3. p. 193. Vol. 6. p. 44.
cap. 7. Vol. 6. p. 75. 82.
cap. 8. Vol. 1. p. 302. Vol. 4. p. 112. Vol. 6. p. 263.
cap. 12. Vol. 6. p. 223. 347.
cap. 13. Vol. 6. p. 368. 464. 467.
cap. 15. Vol. 6. p. 371. - cap. 16. Vol. 6. p. 362.
cap. 17. Vol. 6. p. 416. 418. 426. 447. 451. 477. 482. 588.
Vol. 7. p. 125.
cap. 18. Vol. 6. p. 431. 433. 434. 437. 440. 442.
cap. 19. Vol. 6. p. 394. 397. 420. 433. Vol. 8. p. 11. 26. 29.
cap. 20. Vol. 6. p. 498.

In appendice rer. liturgic. Vol. 8. p. 214.

De psalmodia. *Parif.* 1663. 4to. (In operibus *Antverpiæ* 1723. fol.)

Cap. 11. Vol. 5. p. 304.

Cap. 16. Vol. 4. p. 114. Vol. 6. p. 16. 43.

EDVARDVS BREREWOODVS.

Patriarchal Government of the ancient Church. *Lond.* 1687. 8uo.

Vol. 1. p. 239. 257. 258. Vol. 3. p. 390. 392. 399. 409.

Enquiries about the diversity of Languages &c. *Lond.* 1635. 4to.

Vol. 1. p. 263. 456. Vol. 6. p. 399.

De ponderibus & pretiis nummorum Apud *Walton.* in prolegomenis ad biblia polyglotta. Vol. 1. p. 201.

BREVIARIUM FIDEI.

Apud *Jacobum Sirmondum.* Vol. 4. p. 408.

BREVIARIUM ROMANVM:

Parif. 1509. (*Colon.* 1628. 8uo.) Vol. 6. p. 53. 55.

BARNABAS BRISSONIVS.

De formulis & sollempnibus populi Romani verbis. *Parif.* 1583.

Vol. 5. p. 128. 251. Vol. 6. p. 235.

Fl. an.

AEGIDIVS BVCHERIVS.

De doctrina temporum, commentarius in Victorii canonem paschalem. *Amverpiae* 1634. fol. Vol. 5. p. 143. Vol. 9. p. 100. 101. 102.

IOANNES BVCKEREGIVS, al. IOANNES ROFFENSIS.

De potestate papae in rebus temporalibus. *Londini* 1614. 4to. Lib. 2. cap. 2. Vol. 1. p. 104. - cap. 10. Vol. 7. p. 79. cap. 39. Vol. 7. p. 143. 147.

GEORGIVS BVLLVS.

Defensio fidei Nicenae. *Oxon.* 1685. 4to. Vol. 1. p. 56. Vol. 4. p. 87. 91. Vol. 5. p. 44. 141.

Opera omnia, per *Io. Ernestum Grabium*. *Lond.* 1703. fol. Iudicium ecclesiae catholicae. Vol. 4. p. 71. 73. 96.

996.

BVRRHARDVS WORMATIENSIS.

Decretum. *Colon* 1548. fol. Et passim apud Correctores *Graviani*. Vol. 5. p. 31. Vol. 6. p. 420.

GILBERTVS BVURNETVS.

History of the Reformation, 2 vol. *Lond.* 1681. fol. (edit. lat. *Mittelholz*. 1686. Vol. 1. p. 200.

Pastoral Care. 4to. Vol. 2. p. 306. 436.

Vindication of the ordinations of the Church of England. *Lond.* 1677. *Suo*. Vol. 1. p. 282. 291. 292.

Travels in several letters to Mr. Boyle. *Rotterd.* 1686. *Suo*. (Edit. *Germanic*. 1687. 12mo.) Vol. 1. p. 178. Vol. 10. p. 10. 30.

IOANNES BVXTORFIVS.

Synagoga iudaica. *Hancu*. 1622. *Suo*. (*Basil.* 1661. *Suo*.) Vol. 9. p. 51. Vol. 10. p. 46.

BYZANTINAE HISTORIAE SCRIPTORES.

Parif. 1648. fol. 17 vol. Vid. quae diximus ad *Bibliothecam Graec. Latin.*

C.

1350.

NICOLAVS CABASILAS.

Expositio liturgiae. In biblioth. patr. graec. latin. tom. 2do. Vol. 6. p. 438.

Fl. an.

IOANNES CABASSVTIVS.

Notitia conciliorum & canonum. *Lugdun.* 1670. 8uo. (*Venetis*
1703. 8uo.) Vol. 1. p. 192. 291. 346. (Vid. hæc loca exscripta
ad calcem Vol. 2. p. 446. 447.) Vol. 2. p. 16. 39. 93-94. 398.

423.

CAELESTINVS PAPA.

Epistolæ decretales. Apud *Iustellum*; *Crab.* & *Labbeum* in to-
mis conciliorum.

Epistola ad Gallos. Vol. 6. p. 354. 355.

ad episc. Narbon. Vol. 1. p. 147. Vol. 2. p. 97. 421.

ad Nestorium. Vol. 7. p. 81.

IVLIVS CAESAR.

De bello gallico. (Cum notis *Christoph. Cellarii.* *Hala Magdeb.*
1705. 8uo.) Vol. 9. p. 271.

500.

CAESARIVS ARELATENSIS.

Homiliæ. In bibliothec. patr. tom. 2. (tom. 8. edit. *Lugdun.* 1677.)

Homilia 6. de pascha. Vol. 4. p. 320.

8. in verba: *Cuius opus manserit* &c. Vol. 6. p. 310.

33. de sermonibus otiosis. Vol. 5. p. 25.

34. de genibus flectendis. Vol. 5. p. 260. Vol. 6. p. 202. 245.

De non recedendo ab ecclesia. Apud *Mabilienium.* Vol. 6. p. 61.

Vita eius. Apud *Surium.* Vol. 2. p. 34.

CAESARIVS NAZIANZENSIS.

Dialogi. In biblioth. patr. tom. 5. edit. *Lugdun.* 1677. Vol. 6. p. 272.

THOMAS CAIETANVS.

Commentarius in libros historicos vet. testam. Vol. 6. p. 96.

In Thom. Aquinaris summulam. Vol. 3. p. 275.

CAIVS ROMANVS.

Aduersus Proclum patronum sectæ Cataphrygarum. Apud *Euseb.*

lib. 2. c. 25. Vol. 3. p. 132. Vol. 9. p. 154.

IOANNES CALVINVS.

Opera, 9 vol. *Amstelod.* 1667. fol.

Institutiones. Vol 6. p. 589.

Epistola de quibusdam ecclesiæ ritibus. Vol. 6. p. 589. Vol. 8. p.

249. 275.

Fl. an.

IOANNES CALVINVS, al. KAHL.

Lexicon iuridicum. *Geneve* 1665. *fol.* Vol. 7. p. 472. 483. 489.

PETRVS CANISIVS.

Catechismus. *Colon.* 1586. *fol.* Vol. 1. p. 287.

250.

CANONES sic dicti APOSTOLICI.

Can. 1. Vol. 1. p. 90. 162. - Can. 2. Vol. 1. p. 279.

Can. 3. Vol. 2. p. 262. Vol. 3. p. 243. 244. Vol. 6. p. 260.

Can. 4. Vol. 2. p. 263. 288. Vol. 3. p. 269. Vol. 6. p. 260.

Can. 5. Vol. 3. p. 269. Vol. 6. p. 260. Vol. 8. p. 85. Vol. 9. p. 105.

Can. 7. Vol. 2. p. 401. Vol. 7. p. 20. 374. Vol. 8. p. 70.

Can. 8. Vol. 7. p. 275. Vol. 9. p. 95. - Can. 9. Vol. 6. p. 571.

Can. 10. Vol. 6. p. 374. - Can. 11. Vol. 2. p. 206. Vol. 7. p. 97.

Can. 12. Vol. 8. p. 71. - Can. 13. Vol. 7. p. 88. 93.

Can. 14. Vol. 1. p. 50. Vol. 2. p. 393. Vol. 7. p. 329.

Can. 15. Vol. 2. p. 388. - Can. 16. Vol. 8. p. 104.

Can. 20. Vol. 2. p. 404. - Can. 21. Vol. 2. p. 133. Vol. 8. p. 59.

Can. 23. Vol. 1. p. 207. Vol. 7. p. 401.

Can. 24. Vol. 2. p. 311. Vol. 8. p. 4.

Can. 27. Vol. 2. p. 367. - Can. 28. Vol. 2. p. 312.

Can. 29. Vol. 2. p. 142. 312. Vol. 7. p. 321. Vol. 8. p. 17. 72.

Can. 30. Vol. 7. p. 31. Vol. 8. p. 18. 60. - Can. 31. Vol. 1. p. 97. 109.

Can. 32. Vol. 2. p. 379. Vol. 7. p. 19.

Can. 33. Vol. 1. p. 223. Vol. 7. p. 88.

Can. 34. Vol. 1. p. 109. Vol. 8. p. 33. - Can. 35. Vol. 2. p. 175.

Can. 36. Vol. 1. p. 224. 225. Vol. 8. p. 100.

Can. 37. Vol. 1. p. 209. - Can. 39. Vol. 1. p. 85. Vol. 2. p. 291.

Can. 40. Vol. 2. p. 329. - Can. 41. Vol. 2. p. 316.

Can. 42. Vol. 7. p. 504. Vol. 8. p. 68. 87.

Can. 43. Vol. 2. p. 38. 39. - Can. 45. Vol. 7. p. 294.

Can. 47. Vol. 2. p. 212. Vol. 4. p. 410. Vol. 8. p. 78.

Can. 48. Vol. 7. p. 435.

Can. 49. Vol. 4. p. 165. 171. 340. Vol. 5. p. 48. Vol. 8. p. 68.

Can. 50. Vol. 1. p. 50. Vol. 4. p. 177.

Can. 51. Vol. 3. p. 3. Vol. 8. p. 80. Vol. 9. p. 279.

Can. 52. Vol. 8. p. 97.

Can.

Fl. an.

- Can. 53. Vol. 2. p. 412. Vol. 7. p. 415. Vol. 8. p. 80. 96.
 Can. 58. Vol. 1. p. 86. Vol. 6. p. III. Vol. 8. p. 66.
 Can. 60. Vol. 8. p. 79. - Can. 61. Vol. 2. p. 126.
 Can. 62. Vol. 8. p. 79. - Can. 63. Vol. 8. p. 81.
 Can. 64. Vol. 7. p. 46. 377. Vol. 9. p. 38. 58.
 Can. 65. Vol. 7. p. 294. - Can. 66. Vol. 7. p. 403.
 Can. 67. Vol. 2. p. 194. Vol. 7. p. 440. - Can. 68. Vol. 8. p. 77.
 Can. 69. Vol. 2. p. 6. Vol. 8. p. 83. 98. Vol. 9. p. 209. 257.
 Can. 70. Vol. 2. p. 411. Vol. 7. p. 274.
 Can. 71. Vol. 7. p. 222. - Can. 72. Vol. 7. p. 223. 310.
 Can. 73. Vol. 1. p. 223. Vol. 7. p. 310.
 Can. 74. Vol. 2. p. 210. Vol. 7. p. 165.
 Can. 75. Vol. 7. p. 297. - Can. 76. Vol. 8. p. 61. 100.
 Can. 80. Vol. 1. p. 155. - Can. 83. Vol. 2. p. 401. Vol. 8. p. 70.
 Can. 85. Vol. 4. p. 126. - Can. 86. 87. Vol. 2. p. 132.

1310.

PETRVS CANTOR.

- De verbo mirifico. Apud *Hug. Menard*, in sacramentar. *Gregorii*.
 Vol. 2. p. 5.
 Verbum abbreviatum. Apud *Bonam* de rebus liturgicis. Vol. 6.
 p. 386. 387. 388.

MELCHIOR CANVS.

- Loci theologici, & de sacramentis. *Colon.* 1685. 8uo.
 Lib. 3. cap. 5. Vol. 9. p. 178.
 Lib. II. cap. 6. Vol. 6. p. 162.

IVLIVS CAPITOLINVS.

- Vita Antonini philosophi. Vol. 7. p. 456. Vol. 9. p. 4. Vol. 10.
 p. 5. 26.

BARTHOLOMAEVS CARRANZA.

- Summa conciliorum. *Louan.* 1681. 4to. Vol. 1. p. 218. Vol. 2. p. 274.

CARLETONVS.

- Divine Right of Tithes. *Lond.* 1606. 4to. Vol. 2. p. 283. 285.

768.

CAROLVS MAGNVS.

- Capitularia. Apud *Lindebrogium* in codice legum antiquarum,
 & apud *Ansegisum* abbatem & *Baluzium*. Vol. 1. p. 147.
 Vol. 3. p. 286. Vol. 5. p. 28. Vol. 7. p. 167. 256. 260. Vol. 9.
 p. 339. Vol. 10. p. 19.

ISAACVS CASAVBONVS.

- Exercitationes in *Baronii* annales. *Genevæ* 1654. 4to. (Et *Londin.* 1654. 4to.) Vol. 1. p. 37. Vol. 4 p. 131. 151. Vol. 5. p. 17. 20. Vol. 6. p. 377.
 Notæ in historiæ augustæ scriptores. *Parif.* 1620. fol. Vol. 3. p. 170. Vol. 6. p. 187.
 Notæ in *Strabonis* geographiam. *Parif.* 1620. Vol. 3. p. 467.

GEORGIUS CASSANDER.

- Opera. *Parif.* 1626. fol.
 Liturgicâ. Vol. 6. p. 270. 475. Vol. 8. p. 179.
 Consultatio de articulis religionis cum *Gratii* adnotatis. 1642. 8vo. Vol. 3. p. 311. 312.
 De communione sub utraque specie. *Helmstadii* 1642. 4to. Vol. 6. p. 437. Vol. 8. p. 26.

IOANNES CASSIANVS.

424.

- Opera. *Basil.* 1575.
 De institutis renuntiantium.
 Lib. 1. cap. 10. Vol. 3. p. 342.
 cap. 11. Vol. 3. p. 52.
 Lib. 2. cap. 2. Vol. 5. p. 335. Vol. 6. p. 8.
 cap. 4. Vol. 6. p. 8.
 cap. 5. Vol. 5. p. 335. Vol. 6. p. 11. 13. 42.
 cap. 6. Vol. 5. p. 286. Vol. 6. p. 58. 66.
 cap. 7. Vol. 5. p. 258. Vol. 6. p. 248.
 cap. 8. Vol. 5. p. 160. 336. Vol. 6. p. 12. 23.
 cap. 10. Vol. 6. p. 11.
 cap. 11. Vol. 5. p. 336. 337. Vol. 6. p. 11.
 cap. 12. Vol. 5. p. 337. Vol. 6. p. 13. 23. 81. 185.
 cap. 13. Vol. 5. p. 9.
 cap. 16. Vol. 3. p. 64. Vol. 5. p. 335.
 cap. 17. Vol. 3. p. 282. - cap. 18. Vol. 5. p. 256.
 Lib. 3. cap. 2. Vol. 3. p. 75. Vol. 5. p. 286. 303. 338. Vol. 6. p. 577. Vol. 9. p. 54.
 cap. 3. Vol. 3. p. 35. Vol. 5. p. 13. 303. 309. 313. 318.
 cap. 4. Vol. 5. p. 304. 311. (326. Vol. 6. p. 9. cap.

Fl. an.

- - - cap. 6. Vol. 5. p. 311. 312. 326. 327. 329. 334.
- cap. 9. Vol. 9. p. 39. - cap. 10. Vol. 9. p. 63.
- Lib. 4. cap. 1. Vol. 3. p. 25. - cap. 15. Vol. 3. p. 56.
- cap. 16. Vol. 3. p. 65. - cap. 17. Vol. 3. p. 63.
- cap. 19. Vol. 3. p. 79. - cap. 20. Vol. 3. p. 65.
- Lib. 5. cap. 9. Vol. 3. p. 73. - cap. 26. Vol. 9. p. 54.
- cap. 40. Vol. 3. p. 431. - cap. 41. Vol. 3. p. 74.
- Lib. 10. cap. 22. Vol. 3. p. 61. 62. - cap. 23. Vol. 3. p. 60.
- cap. 24. Vol. 3. p. 431.
- Lib. 11. cap. 15. Vol. 3. p. 77.
- Collatio 2. cap. 2. Vol. 3. p. 65.
- cap. 5. Vol. 6. p. 337. Vol. 7. p. 400.
- cap. 13. Vol. 3. p. 91. - cap. 16. Vol. 3. p. 66.
- cap. 25. 26. Vol. 3. p. 72.
- Collatio 3. cap. 1. Vol. 3. p. 23.
- Collatio 4. cap. 1. Vol. 1. p. 94. Vol. 3. p. 24.
- Collatio 7. cap. 23. Vol. 3. p. 76.
- cap. 25. Vol. 7. p. 110. 111.
- cap. 27 & 28. Vol. 7. p. 110.
- cap. 30. Vol. 6. p. 421. 582.
- Collatio 8. cap. 3. Vol. 3. p. 53. - cap. 15. Vol. 3. p. 65.
- Collat. 10. cap. 2. Vol. 3. p. 24. Vol. 6. p. 91. Vol. 9. p. 68. 72.
- Collat. 11. cap. 1. Vol. 3. p. 430. - cap. 3. Vol. 3. p. 429.
- Collat. 13. cap. 7. Vol. 3. p. 16. - cap. 15. Vol. 3. p. 80.
- Collat. 19. cap. 16. Vol. 3. p. 72.
- Collat. 20. cap. 8. Vol. 8. p. 135.
- Collat. 21. cap. 2. Vol. 3. p. 83. - cap. 9. 10. Vol. 3. p. 46.
- cap. 11. Vol. 3. p. 72.
- cap. 20. Vol. 3. p. 72. Vol. 5. p. 256. Vol. 9. p. 40. 123.
- cap. 23. Vol. 3. p. 72. - cap. 26. Vol. 5. p. 337.
- cap. 27. 28. Vol. 9. p. 185. - cap. 30. Vol. 9. p. 187. 195.
- Collat. 22. cap. 13. Vol. 7. p. 181.
- Collat. 23. cap. 21. Vol. 3. p. 80.
- Collat. 24. cap. 4. Vol. 3. p. 431. - cap. 12. Vol. 3. p. 84.
- De incarnatione lib. 6. Vol. 4. p. 99.

Fl. au.
514.

MARCVS AVRELIVS CASSIODORVS.

Historia tripartita ex Socrate, Sozomeno & Theodoretto. *Franc.*
1588. *fol.* (*Basil.* 1523. *fol.*)

Lib. 5. cap. 2. Vol. 6. p. 19.

Lib. 9. cap. 30. Vol. 3. p. 347.

Lib. 10. cap. 4. Vol. 6. p. 130. - cap. 9. Vol. 5. p. 128.

Chronicon in Philipp. imperat. Inter histor. Roman. scriptores.
Vol. 9. p. 12.

Commentarius in psalmos. *Parif.* 1519.

In psalm. 44. Vol. 5. p. 86.

In canic. Vol. 4. p. 141.

Variarum epistolarum libri 12. *Lugdun.* 1595. *Suo.* (In biblioth.
patrum tom. II edit. *Lugdun.* 1677.)

Lib. 11. epist. vlt. Vol. 9. p. III.

Lib. 12. epist. 20. Vol. 3. p. 352.

DIO CASSIVS.

Historia Romana græc. latin. *Franc.* 1592. *Suo.* Vol. 1. p. 13. 18. Vol.
3. p. 389.

ALPHONSVS DE CASTRO.

Aduersus hereses. *Lugdun.* 1546. *Suo.* (*Colon.* 1539. *fol.*) Vol. 8.
p. 180.

**CATENA IN IOBVM. Vid. IVLIANVS HALICARNASS.
& SEVERVS.**

GVILIELMVS CAVEVS.

Historia litteraria 2 vol. *Lond.* 1688. & 1698. *fol.* (Et *Geneue* 1693
& 1699. *fol.*)

Tom. 1.

Vol. 1. p. 117. 314. Vol. 2. p. 130. 184. Vol. 3. p. 35. 67. 224. Vol.
4. p. 116. 199. Vol. 5. p. 40. 140. 172. Vol. 6. p. 51. 70. 144.
177. Vol. 9. p. 68. 170.

Tom. 2.

Vol. 3. p. 56. 68. 550. Vol. 5. p. 139. 143. Vol. 6. p. 51.
Primitive Christianity. *Lond.* 1676. Et edit. *Germ. Lipsiæ* 1623. *Suo.*)
Lib. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 147. - cap. 3. Vol. 3. p. 157. Vol. 7. p. 134.
cap. 7. Vol. 6. p. 83. Vol. 9. p. 56. 73. 130. 132. 138.

cap.

Fl. an.

- - cap. 8. Vol. 1. p. 193. Vol. 4. p. 15. Vol. 8. p. 109.
 - cap. 10. Vol. 3. p. 255. Vol. 4. p. 249. 266. 309. Vol. 9.
 cap. 11. Vol. 5. p. 301. Vol. 6. p. 507. (P. 121.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 7. p. 354.

cap. 2. Vol. 6. p. 353. - cap. 5. Vol. 7. p. 163, 203.

Government of the ancient Church by Bishops, Metropolitan
 and Patriarchs. *Lond.* 1683. 8vo. Vol. 1. p. 205. 236. 238.
 241. 248. Vol. 3. p. 388. 391. 395. 397. 399. 411.

CAWDREY.

Discourse of Patronage. *Lond.* -- 4to. Vol. 2. p. 295.

1057.

GEORGIUS CEDRENVS.

Annales græco-latini, cum notis *Nylandri. Basil.* 1566. fol. Vol.
 3. p. 173. 294. Vol. 6. p. 4. Vol. 9. p. 173.

LVDOVICVS CELLOTIVS.

Notæ in capitula *Gualtheri Auelianensis*. In concil. tom. 8. p.
 649. Vol. 1. p. 282. Vol. 5. p. 27.

CENTVRIAE MAGDEBVRGENSES.

Basil. 1624. fol. 3 vol.

Centur. 2. Vol. 4. p. 162. - Centur. 3. Vol. 5. p. 143.

250.

CELERINVS.

Epistola ad Cyprianum. Vol. 1. p. 284.

DANIEL CHAMIERIVS.

Panstratia catholica 3 vol. *Geneue* 1626. fol.

De canone. lib. 4. cap. 6. Vol. 6. p. 87.

De eucharistia. lib. 7. cap. 9. Vol. 6. p. 370.

cap. 11. Vol. 6. p. 372. 373.

lib. 8. cap. 7. Vol. 6. p. 432.

lib. 9. cap. 3. Vol. 8. p. 13.

lib. 11. cap. 2. Vol. 6. p. 463.

De ieiuniis. lib. 17. cap. 7. Vol. 9. p. 178.

CHARISIVS GRAMMATICVS.

In corpore auctorum linguæ latinæ. *Geneue* 1622. 4to. Vol. 7.

P. 455.

CHRONICON ALEXANDRINVM, alias PASCHALE.

Vid. supra sub litt. A.

Fl. an.

694.

CHRONICON ANGLO-SAXONICVM.

Apud *Spelmannum* de conciliis. Vol. 3. p. 68.

430.

PETRVS CHRYSOLOGVS.

Opera. *Lugdun.* 1672. fol.

Sermo 8. Vol. 9. p. 217. - Sermo 11. Vol. 9. p. 190.

25. Vol. 2. p. 325. - Sermo 52. Vol. 4. p. 23. 33.

57. Vol. 4. p. 101. - Sermo 62. Vol. 4. p. 63.

66. Vol. 6. p. 72. - Sermo 105. Vol. 4. p. 24.

118. Vol. 6. p. 72. - Sermo 129. Vol. 9. p. 134.

155. Vol. 9. p. 8. - Sermo 157. Vol. 9. p. 80.

166. Vol. 9. p. 190.

398.

IOANNES CHRYSOSTOMVS.

Opera, græc. latin. 10 vol. *Parif.* 1616. & apud *Commelin.* 1617.(*Francof.* 1697. 1698. fol. 12 vol.)

Tom. 1.

Homilia 1. ad populum Antiochenum. Vol. 5. p. 193.

2. Vol. 5. p. 194. Vol. 6. p. 148. 190. 201.

3. Vol. 1. p. 73. 134. Vol. 5. p. 194.

4. Vol. 6. p. 158. - Hom. 5. Vol. 6. p. 190.

6. Vol. 9. p. 111. - Hom. 7. Vol. 5. p. 194. Vol. 6. p. 67.

9. Vol. 6. p. 133. - Hom. 10. Vol. 6. p. 133. Vol. 9. p. 46.

11. 13. Vol. 6. p. 158. - Hom. 14. Vol. 6. p. 173.

15. Vol. 5. p. 195. Vol. 6. p. 134. Vol. 7. p. 451.

16. Vol. 5. p. 195. Vol. 6. p. 182. Vol. 9. p. 203.

17. Vol. 3. p. 88. - Hom. 18. Vol. 3. p. 13. Vol. 5. p. 195.

19. Vol. 9. p. 127.

20. Vol. 5. p. 289. Vol. 6. p. 158. 330. Vol. 9. p. 111.

21. Vol. 5. p. 52. Vol. 4. p. 272. 281. 283. 285. 286. 312.

Vol. 5. p. 18. 195. Vol. 6. p. 316. 479. 480. 568.

Vol. 7. p. 264. Vol. 8. p. 133.

Homil. 22. de simulare siue ira. Vol. 5. p. 196. 244. 260. Vol. 6.

p. 479. 549. 558. 559. 560. 561. 562. Vol. 7. p. 334.

360. 368. Vol. 9. p. 196. 204. 217.

Homil. 23. in eos, qui nouilunia obseruant. Vol. 7. p. 224. 225.

461. Vol. 9. p. 7.

Homil. 24. de baptismo Christi, Vol. 5. p. 196. Vol. 6. p. 164. 175.

479. 495. Vol. 9. p. 69. 80. 84. Homil.

Fl. an.

- Homil. 25. de diabolo tentatore. Vol. 6 p. 133.
 Homil. 28. ſiue 3 de incomprehenſibili Dei natura. Vol. 5. p. 197.
 261. Vol. 6. p. 151. 190. 208. 219. 472. 583. Vol. 9. p. 47.
 Homil. 29. ſiue 4 de incomprehenſib. Dei natura. Vol. 5. p. 198.
 256. 261. Vol. 6. p. 201. 220.
 Homil. 30. ſiue 5 de incomprehenſibili Dei natura. Vol. 6. p. 190.
 Vol. 8. p. 131.
 Homil. 31. de b. Philogonio. Vol. 1. p. 154. Vol. 6. p. 127. 131.
 541. 584. Vol. 9. p. 75. 77.
 Homil. 34. ſiue 1. aduerſus Iudæos. Vol. 5. p. 199. Vol. 6. p. 306.
 Vol. 7. p. 277. 278.
 Homil. 39. ſiue 6. aduerſus Iudæos. Vol. 1. p. 112. Vol. 4. p. 228.
 Vol. 5. p. 6. Vol. 6. p. 479. 480. Vol. 7. p. 253. 280.
 Homil. 40. de Iuentino & Maximo. Vol. 5. p. 199. 294. Vol. 6.
 p. 577. Vol. 7. p. 215. Vol. 9. p. 143.
 Homil. 41. de Pelagia. Vol. 5. p. 3.
 Homil. 42. in Ignatium. Vol. 1. p. 64. Vol. 3. p. 446.
 Homil. 43. de Romano martyre. Vol. 9. p. 134.
 Homil. 44. de natiuitate Maccabæorum. Vol. 9. p. 158.
 Homil. 45. in Meletium. Vol. 1. p. 135.
 Homil. 46. in Lucianum mart. Vol. 1. p. 10. Vol. 6. p. 200.
 Homil. 47. in Iulian. mart. Vol. 5. p. 199. Vol. 7. p. 461. Vol. 9.
 p. 143. 148.
 Homil. 48. de Romano mart. Vol. 6. p. 128.
 Homil. 49. 50. de Maccabæis. Vol. 9. p. 158.
 Homil. 51. de Bernice & Proſdoce. Vol. 5. p. 199.
 Homil. 52. de Eufarhio Antiocheno. Vol. 6. p. 326.
 Homil. 53. de pœnitentia 1. Vol. 6. p. 128. 180.
 Homil. 55. de pœnitentia 5. Vol. 5. p. 200.
 Homil. 56. de pœnitentia 8. Vol. 6. p. 537.
 Homil. 57. de pœnitentia 9. Vol. 5. p. 275.
 De ſancta B. ſoyla. Vol. 1. p. 17.
 Homil. 60. Carechef. ad illumin. Vol. 4. p. 321. Vol. 5. p. 200.
 Homil. 62. de fato 2. Vol. 7. p. 333. 334.
 Homil. 71. de Phoca martyr. Vol. 5. p. 3.
 Homil. 73. de Barlaam. Vol. 7. p. 451. Vol. 9. p. 140.

Fl. an.

- Homil. 74. in martyres totius orbis. Vol. 5. p. 201. Vol. 6. p. 314.
Vol. 9. p. 143. 160. 162.
- Homil. 76. de anathemate. Vol. 7. p. 121. 122.
- Contra gentiles. Vol. 3. p. 156. Vol. 7. p. 135. 136. 137. 138.
Tom. 2.
- In Genesin homil. 1. Vol. 2. p. 325. Vol. 5. p. 201. Vol. 6. p. 189.
homil. 4. Vol. 6. p. 189. Vol. 9. p. 212.
homil. 6. Vol. 6. p. 190. Vol. 7. p. 379. Vol. 9. p. 35.
homil. 7. Vol. 9. p. 223. (212. 222.)
homil. 8. Vol. 9. p. 212.
homil. 10. Vol. 6. p. 132. Vol. 9. p. 204. 218.
homil. 11. Vol. 9. p. 185. 219.
homil. 27. Vol. 5. p. 202. 238. Vol. 6. p. 191. 559.
homil. 30. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 112. 118. 228. 239.
homil. 33. Vol. 5. p. 202. Vol. 6. p. 66. 68.
homil. 48. Vol. 7. p. 459. Vol. 9. p. 336. 347.
homil. 54. Vol. 5. p. 203. Vol. 6. p. 189.
homil. 56. Vol. 7. p. 460. Vol. 9. p. 348.
- In Genesin sermo 1. Vol. 6. p. 67.
sermo 4. Vol. 6. p. 134. 145.
- De Anna homil. 2. Vol. 5. p. 203.
homil. 4. Vol. 5. p. 306.
- De Saule & Dauide. homil. 3. Vol. 5. p. 203.
In appendice.
- Sermo post reditum. Vol. 6. p. 145. 159.
Tom. 3.
- In psalmum 5. Vol. 10. p. 13. - Pf. 9. Vol. 4. p. 228. Vol. 7. p. 252.
44. Vol. 5. p. 4. - Pf. 49. Vol. 6. p. 534. Vol. 7. p. 500.
112. Vol. 5. p. 203. 204. 240. - Pf. 114. Vol. 5. p. 204.
115. Vol. 3. p. 130. - Pf. 117. Vol. 5. p. 205. 206.
119. Vol. 5. p. 204. - Pf. 127. Vol. 5. p. 204.
133. Vol. 5. p. 331. Vol. 6. p. 545.
137. Vol. 5. p. 206. Vol. 6. p. 20.
140. Vol. 3. p. 180. Vol. 5. p. 204. 206. 268. 317. 339.
144. Vol. 3. p. 278. Vol. 5. p. 204. 206. Vol. 6. p. 490.
149. Vol. 3. p. 278. Vol. 5. p. 204.
150. Vol. 5. p. 205.

In

Fl. an.

- In locum psalms 48. Ne timueris, quum diues factus. hom. 1.
Vol. 3. p. 130. Vol. 5. p. 4.
- In locum psalms 145. Lauda anima mea dominum. Vol. 5. p.
207. Vol. 6. p. 14. Vol. 9. p. 115. 225.
- In locum Iesaiæ 6. Vidi dominum sedentem. homil. 1. Vol. 5.
p. 207. 208. 270. 288. Vol. 6. p. 37. 190. 316.
- In eundem locum Iesaiæ 6. homil. 2. Vol. 6. p. 127. 148.
- In eundem locum & in 2 paralip. hom. 3. Vol. 6. p. 127.
- In eundem locum Iesa 6. hom. 4. Vol. 3. p. 122. Vol. 5. p. 288. 332.
- In eundem locum. homil. 6. Vol. 5. p. 208. Vol. 6. p. 38. 315.
- De prophetiarum obscuritate. homil. 1. Vol. 5. p. 3.
homil. 2. Vol. 5. p. 208. Vol. 6. p. 241.
Vol. 9. p. 48.

Tom. 4.

De sacerdotio.

- Lib. 3. cap. 4. Vol. 2. p. 308. - cap. 5. Vol. 4. p. 51.
cap. 6. Vol. 8. p. 193. 198. - cap. 12. Vol. 2. p. 359.
cap. 14. Vol. 1. p. 73. Vol. 3. p. 309.
cap. 15. Vol. 1. p. 273. Vol. 2. p. 101.
cap. 16. Vol. 2. p. 366. 368. - cap. 18. Vol. 2. p. 368.
- Lib. 4. cap. 2. Vol. 2. p. 359. - cap. 3. Vol. 2. p. 344. 348. 359.
cap. 4. Vol. 2. p. 344. 349. 367.
cap. 6. Vol. 2. p. 345. Vol. 6. p. 168.
cap. 7. Vol. 2. p. 345.
cap. 8. Vol. 2. p. 344. 346. Vol. 6. p. 115.
cap. 9. Vol. 2. p. 346.
- Lib. 5. cap. 1. Vol. 2. p. 344. 358. Vol. 6. p. 114. 167.
cap. 3. Vol. 2. p. 310. - cap. 5. Vol. 2. p. 345.
cap. 7. Vol. 2. p. 359. - cap. 8. Vol. 2. p. 333.
- Lib. 6. cap. 1. Vol. 6. p. 114. - cap. 2. 3. Vol. 2. p. 310.
cap. 4. Vol. 2. p. 355. 365. Vol. 6. p. 327. 336. 351.
cap. 9. Vol. 2. p. 334. - cap. 10. 11. Vol. 2. p. 310.
- De compunctio cordis. lib. 1. cap. 3. Vol. 6. p. 300.
cap. 6. Vol. 3. p. 61.

El. an.

De virginitate. cap. 28. Vol. 9. p. 350.

Aduerſus vituperat. vitæ monaſticæ. lib. 3. c. II. Vol. 3. p. 90.

In Eutropium eunuchum ſermo. Vol. 3. p. 363. Vol. 5. p. 209.
239. Vol. 6. p. 481. 559.

De pœnitentia. homil. 3. Vol. 6. p. 135.

Quod nemo læditur, niſi a ſe ipſo. Vol. 6. p. 48.

Liturgia (& in bibliothec. patr. græc. latin. tom. 2.) Vol. 3. p.
247. Vol. 6. p. 307. 325. 326. 334. 352. 491. 497.

Quum preſbyter eſſet designatus, ſermo. Vol. 2. p. 188.

Antequam iret in exilium, ſermo. Vol. 5. p. 22. Vol. 6. p. 513.

Poſt reditum ab exilio, ſermo. Vol. 3. p. 345. Vol. 5. p. 209.

Ad Innocentium epiſc. Roman. epiſt. I. Vol. 4. p. 129. 249. 327.
Vol. 6. p. 409. 436. Vol. 7. p. 43. Vol. 9. p. 238.

Epiſtola 2. ad Olympiadem. Vol. 5. p. 209.

125. ad Cyriacum. Vol. I. p. 173. 180. Vol. 6. p. 200. 512.

Tom. 5.

Homilia 1. in parabolam decem millium debitoris. Vol. 6. p. 113.

Homil. 2. de Lazaro mendico. homil. 1. Vol. 6. p. 132. Vol. 9. p. 33.

Homil. 3. de Lazaro mendico. homil. 2. Vol. 6. p. 190.

Homil. 4. de Lazaro mendico. homil. 3. Vol. 5. p. 97. 99.

Homil. 5. de Lazaro mendico. homil. 4. Vol. 8. p. 132.

Homil. 6. in terræ motum & Lazarum. Vol. 1. p. 113. Vol. 5. p. 210.

Homil. 7. in paralyticum. Vol. 5. p. 3.

Homil. 8. in illud, Si poſſibile eſt. Vol. 5. p. 210.

Homil. 10. in illud, Anguſta eſt porta. Vol. 5. p. 210.

Homil. 12. in inſcriptionem actor. Vol. 5. p. 314.

Homil. 13. de ferendis reprehensionibus. Vol. 6. p. 134.

Homil. 16. in illud, Si eſurierit inimicus. Vol. 5. p. 210. 212. Vol.
6. p. 194.

Homil. 17. in illud, Salutare Prifcillam. Vol. 1. p. 112. 113.

Homil. 19. de ſcortatione. Vol. 7. p. 460.

Homil. 20. de libello repudii. Vol. 9. p. 141.

Homil. 21. Quod oportet hæreſes eſſe. Vol. 3. p. 225. Vol. 6. p. 505.

Homil. 23. de verbis apoſtoli, Habentes eundem ſp. Vol. 6. p. 148.

Homil. 25. de iſdem verbis apoſtoli. Vol. 5. p. 273.

Homil. 29. de dormientibus nolo vos ignorare. Vol. 6. p. 339.

Vol. 10. p. 55 73.

Ho.

Fl. an.

Homil. 30. de prodicione Iudæ. Vol. 6. p. 300. 323. Vol. 9. p. 235.

Homil. 31. de baptifmo ſive natali Chriſti. Vol. 6. p. 419. 565.
Vol. 9. p. 69. 74.

Homil. 32. in cœmiterii appellationem & crucem. Vol. 6. p. 324.

Homil. 34. de reſurrectione Chriſti. Vol. 9. p. 115.

Homil. 35. de adſcenſione Chriſti. Vol. 5. p. 213. Vol. 6. p. 215.
Vol. 9. p. 127. 128.Homil. 36. de ſancta pentecoſte. Vol. 3. p. 209. 225. Vol. 5. p. 210.
212. 245. Vol. 6. p. 155. 295.

Homil. 37. de ſancta pentecoſte. Vol. 9. p. 127.

Homil. 38. de pœnitentia & euchariftia. Vol. 5. p. 211. 212. Vol.
6. p. 558.

De laudibus Pauli. homil. 4. Vol. 7. p. 218.

Homil. 47. in illud, Saulus ſpirans minas. Vol. 6. p. 66.

Homil. 48. in inſcriptionem altaris. Vol. 6. p. 66. 175. 201.

Homil. 50. de vilitate lect. ſcripturæ S. Vol. 4. p. 389. Vol. 5.
p. 213. Vol. 6. p. 175.

Homil. 51. de Chriſti precibus. Vol. 5. p. 211.

Homil. 52. in eos, qui paſcha ieiunant. Vol. 5. p. 213. 324. Vol. 6.
p. 155. 216. 295. 494. 544. 582. Vol. 7. p. 278.
Vol. 9. p. 96. 98. 99. 107. 188. 196. 202. 351.

Homil. 54. in Heliam & viduam. Vol. 6. p. 134.

Homil. 56. Quod non ſit desperandum. Vol. 6. p. 194.

Homil. 57. de non euulgandis peccatis fratrum. Vol. 6. p. 231.
Vol. 8. p. 133.

Homil. 58. Non eſſe ad gratiam concionandura. Vol. 8. p. 133.

Homil. 59. in martyres. Vol. 5. p. 294. 296. Vol. 6. p. 576. Vol.
9. p. 144. 146.

Homil. 60. Dæmones non gubernare mundum. Vol. 6. p. 206.

Demonſtratio, quod Chriſtus ſit Deus. Vol. 3. p. 130. 237. Vol. 5.
p. 268. Vol. 6. p. 309. Vol. 10. p. 17.

Liber ad eos qui ſcandalizati ſunt. Vol. 5. p. 214.

Homil. 62. de paralyrico. Vol. 5. p. 211. 237. 247.

Homil. 63. Cur in pentecoſte legantur acta. Vol. 5. p. 214. Vol.
6. p. 64. 65. Vol. 9. p. 121.

El. an.

Homil. 65. de martyribus. Vol. 6. p. 136. Vol. 9. p. 135. Vol. 10. p. 7.
 Homil. 67. de ſancta Droſide. Vol. 6. p. 137. Vol. 9. p. 135. 142.
 Vol. 10. p. 7.

Homil. 68. de pœnitentia Achab. Vol. 8. p. 133.

Tom. 6.

Homil. 1. De vno legislatore. Vol. 5. p. 216.

Homil. 17. De fide & lege naturæ. Vol. 10. p. 11.

Homil. 22. De occurſu & Simeone. Vol. 9. p. 172.

Homil. 27. De cruce. Vol. 4. p. 320.

Homil. 37. De filio prodigo. Vol. 1. p. 38. Vol. 5. p. 6. 215. 216. 251.

Homil. 52. De circo. Vol. 5. p. 217. Vol. 6. p. 80.

In Mattheum.

Homilia 1. Vol. 6. p. 80. - Hom. 6. Vol. 7. p. 451. 453.

Homil. 7. Vol. 5. p. 219. - Hom. 9. Vol. 9. p. 156.

Homil. 11. Vol. 5. p. 217. - Hom. 16. Vol. 6. p. 558.

Homil. 17. Vol. 7. p. 360. 368. Vol. 9. p. 307. 350.

Homil. 19. Vol. 5. p. 271.

Homil. 20. Vol. 4. p. 132. Vol. 5. p. 219. Vol. 6. p. 300.

Homil. 22. Vol. 6. p. 336.

Homil. 23. Vol. 4. p. 128. 135. Vol. 6. p. 77.

Homil. 26. Vol. 6. p. 326. 357. 584. - Hom. 29. Vol. 8. p. 188.

Homil. 32. Vol. 6. p. 346. Vol. 10. p. 68. 72.

Homil. 33. Vol. 5. p. 217. Vol. 6. p. 182. 295.

Homil. 37. Vol. 10. p. 13. - Hom. 41. Vol. 7. p. 518.

Homil. 42. Vol. 7. p. 341. - Hom. 47. Vol. 7. p. 71. Vol. 9. p. 190.

Homil. 49. Vol. 7. p. 460.

Homil. 51. Vol. 6. p. 548. 550. 555. 584.

Homil. 52. Vol. 3. p. 180. - Hom. 54. Vol. 4. p. 319.

Homil. 55. Vol. 2. p. 186. Vol. 4. p. 314.

Homil. 56. Vol. 2. p. 320. 323. 324. 325. Vol. 3. p. 78.

Homil. 63. Vol. 9. p. 350. - Hom. 67. Vol. 2. p. 293.

Homil. 68. Vol. 6. p. 36. - Hom. 69. Vol. 5. p. 218. 325.

Homil. 71. Vol. 5. p. 88. Vol. 6. p. 220. 226. 243.

Homil. 72. Vol. 5. p. 218. Vol. 6. p. 216. Vol. 8. p. 114.

Homil. 73. Vol. 7. p. 254.

Homil. 74. Vol. 3. p. 198.

Fl. an.

Homilia 82. Vol. 5. p. 250. Vol. 6. p. 322. 496. Vol. 7. p. 139. 474.

Homilia 83. Vol. 6. p. 272. 273. 532. Vol. 7. p. 413.

(Opus imperfectum in euangelium Matthæi vulgo
CHRYSOSTOMO attributum.

Homil. 2. Vol. 9. p. 156. - Hom. 32. Vol. 7. p. 497.

Homil. 44. Vol. 2. p. 287. - Hom. 48. Vol. 1. p. 27.)

In Ioannem.

Præfatio Vol. 5. p. 219.

Homilia 1. Vol. 5. p. 92. - Hom. 10. Vol. 6. p. 69.

Homil. 24. Vol. 6. p. 336. Vol. 10. p. 82.

Homil. 25. Vol. 4. p. 330. - Hom. 42. 44. Vol. 5. p. 220.

Homil. 61. Vol. 5. p. 220. Vol. 10. p. 68.

Homil. 72. Vol. 3. p. 180. Vol. 6. p. 254.

Homil. 77. Vol. 5. p. 220. Vol. 6. p. 300.

In acta apostolorum.

Homilia 4. Vol. 9. p. 273.

Homil. 18. Vol. 5. p. 305. 346. Vol. 6. p. 265.

Homil. 19. Vol. 5. p. 220. Vol. 6. p. 334.

Homil. 21. Vol. 5. p. 221. - Hom. 25. Vol. 1. p. 8.

Homil. 24. Vol. 1. p. 318. Vol. 5. p. 221.

Homil. 30. Vol. 2. p. 305. Vol. 6. p. 190. 195.

Homil. 37. Vol. 6. p. 326.

In epistolam ad Romanos.

Homilia 7. Vol. 5. p. 211. - Hom. 14. Vol. 5. p. 222.

Homil. 16. Vol. 3. p. 287. - Hom. 24. Vol. 6. p. 59.

Homil. 29. Vol. 5. p. 19.

In epistol. 1. ad Corinthios.

Homil. 2. Vol. 1. p. 311. - Hom. 3. Vol. 4. p. 51.

Homil. 14. Vol. 6. p. 371. - Hom. 15. Vol. 7. p. 110.

Homil. 24. Vol. 5. p. 223. Vol. 6. p. 318. 548.

Homil. 26. Vol. 5. p. 266. 273.

Homil. 27. Vol. 6. p. 505. 512. 567. Vol. 10. p. 69.

Homil. 28. Vol. 6. p. 537. - Hom. 30. Vol. 5. p. 331.

Homil. 35. Vol. 1. p. 47. Vol. 5. p. 223. Vol. 6. p. 358. Vol. 7. p. 314.

Homil. 36. Vol. 5. p. 223. 224. Vol. 6. p. 14. 19. 77. 155. 295.

H. an.

Homil. 33. Vol. 1. p. 62.

Homil. 40. Vol. 4. p. 131. 187. 189. Vol. 5. p. 224. Vol. 6. p. 425.
Vol. 10. p. 67.

Homil. 41. Vol. 5. p. 224. Vol. 6. p. 335.

Homil. 44. Vol. 7. p. 113.

*In epist. 2. ad Corinthios.*Homilia 2. Vol. 1. p. 39. Vol. 4. p. 19. Vol. 5. p. 21. 225. Vol. 6. p.
212. 213. 214. 314. 328. 356. 448.

Homil. 3. Vol. 4. p. 147. Vol. 5. p. 93.

Homil. 5. Vol. 5. p. 226. - Hom. 14. Vol. 8. p. 177.

Homil. 18. Vol. 4. p. 126. Vol. 5. p. 226. 227. 258. Vol. 6. p. 76.
219. 226. 242. 295. 297. 310. 314. Vol. 8. p. 114.

Homil. 20. Vol. 6. p. 447. - Hom. 26. Vol. 10. p. 17.

Homil. 29. Vol. 3. p. 347.

In epist. ad Galatas.

In cap. 1. Vol. 7. p. 265. 295.

In epist. ad Ephesios.

Homilia 1. Vol. 5. p. 228.

Homil. 3. Vol. 3. p. 180. 215. Vol. 5. p. 228. Vol. 6. p. 305. 316. 375.
383. 479. 539. 558. 572. 579. 582.

Homil. 4. Vol. 2. p. 287. - Hom. 5. Vol. 1. p. 13.

Homil. 11. Vol. 2. p. 385. Vol. 4. p. 48. Vol. 6. p. 554. Vol. 7. p.
30. 291. 295. 296.

Homil. 13. Vol. 4. p. 227.

Homil. 14. Vol. 5. p. 228. Vol. 6. p. 300. 567.

Homil. 23. Vol. 5. p. 229.

In epist. ad Philippenses.

Homil. 1. Vol. 1. p. 66. 90. 180. 267. 297.

Homil. 3. Vol. 4. p. 42. 51. Vol. 6. p. p. 257. 335. 346. Vol. 10. p. 81.

Homil. 15. Vol. 5. p. 223.

In epist. ad Colossenses.

Homil. 3. Vol. 5. p. 22. 229. 230. Vol. 6. p. 36. 78. 154. 155. 215. 294.

Homil. 5. Vol. 5. p. 79.

Homil. 6. Vol. 4. p. 272. 308. 321. 325. 392. Vol. 5. p. 230. 237.

Homil. 7. Vol. 7. p. 79.

Ho-

Fl. an.

Homil. 8. Vol. 4. p. 228. Vol. 7. p. 253.
 Homil. 9. Vol. 5. p. 79. 231. Vol. 6. p. 316. 367.
 Homil. 10. Vol. 1. p. 39. Vol. 5. p. 231. 240.
 Homil. 12. Vol. 7. p. 460.

In epiſt. 1. ad Theſſalonicenſes.

Homil. 5. Vol. 9. p. 358. - Hom. 6. Vol. 10. p. 73.
 Homil. 10. Vol. 3. p. 184. Vol. 6. p. 428.
 Homil. 11. Vol. 6. p. 208.

In epiſt. 2. ad Theſſalonicenſes.

Homil. 3. Vol. 6. p. 78. 90. 203. Vol. 9. p. 46.

In epiſt. 1. ad Timotheum.

Homil. 5. Vol. 2. p. 80. 83. Vol. 6. p. 582. Vol. 7. p. 110.
 Homil. 6. Vol. 5. p. 231. 305. 319. Vol. 6. p. 355.
 Homil. 9. Vol. 9. p. 343.
 Homil. 10. Vol. 2. p. 156. Vol. 6. p. 109.
 Homil. 11. Vol. 1. p. 89. 267. 284.
 Homil. 13. Vol. 1. p. 90. - Hom. 14. Vol. 5. p. 307. 314.
 Homil. 15. Vol. 1. p. 67. 204.

In epiſt. 2. ad Timotheum.

Homil. 1. Vol. 5. p. 274. - Hom. 2. Vol. 5. p. 232.
 Homil. 10. Vol. 1. p. 60.

In epiſtolam ad Titum.

Homil. 1. Vol. 1. p. 67. 204.
 Homil. 2. Vol. 2. p. 156. Vol. 6. p. 110.
 Homil. 3. Vol. 7. p. 280. - Hom. 5. Vol. 9. p. 273.

In epiſtolam ad Hebræos.

Homil. 4. Vol. 5. p. 232. Vol. 6. p. 339. Vol. 10. p. 41. 55. 58. 59. 72.
 Homil. 13. Vol. 2. p. 45. Vol. 4. p. 142.
 Homil. 14. Vol. 5. p. 232. - Hom. 15. Vol. 3. p. 349.
 Homil. 17. Vol. 1. p. 311. Vol. 5. p. 232. 233. Vol. 6. p. 325. 366. 584.
 Homil. 22. Vol. 5. p. 233. Vol. 6. p. 310.
 Homil. 31. Vol. 8. p. 131.

El. an.

Ex editione *Henrici Saulii. Eton. 1613. 8 vol. fol.*

Ex tomo 1.

In psalm. 9. (ita corrigendum). Vol. 4. p. 228.

Ex tomo 4.

In acta apostolorum.

Homil. I. Vol. 4. p. 256. Vol. 5. p. 18.

Homil. 21. Vol. 6. p. 334. Hom. 46. Vol. 4. p. 125.

Ex tomo 5.

Homil. 57. In illud, Eundem habentes spiritum. Vol. 5. p. 180.

Homil. 63. De sancto Babyla. Vol. 1. p. 17.

Homil. 78. In hebdomadem magnam. Vol. 9. p. 113.

Homil. 116. De pascha. Vol. 10. p. 49.

Homil. 123. In illud, Si voluntario peccauerimus. Vol. 3. p. 235.

Vol. 6. p. 367.

Ex tomo 6.

Oratio I. ad Stagyrium. Vol. 8. p. 184.

Homil. 5. de pœnitentia. Vol. 6. p. 310.

Ex tomo 7.

Oratio II. In illud, Quidcumque ligaueritis. Vol. 6. p. 546.

Oratio 17. De fide. Vol. 4. p. 340.

Oratio 63. In adscensionem Christi. Vol. 9. p. 126.

Oratio 85. De paschate. Vol. 9. p. 108.

In psalmum 110. Vol. 4. p. 228.

Ex latine editis.

Homil. 5. De resurrectione. Vol. 6. p. 574.

Homil. 6. De pœnitentia. Vol. 6. p. 497. Vol. 8. p. 137.

Homil. In illud, Attendite, ne eleemosynam faciatis. Apud *Albertin.* de eucharistia p. 432. Vol. 6. p. 471.Homil. De laudibus euangelii. Apud *Habertum* in archieratico p. 79. Vol. 1. p. 168.Epistola ad Cæsarium. Apud *Albertinum* loc. cit. p. 532. Vol. 6.

p. 453.

DAVID CHYTRÆV'S.

De statu ecclesiarum in Græcia, Asia &c. *Francof. 1583. fol.* Vol.

I. p. 263.

MAR-

Fl. an.

MARCUS TULLIUS CICERO.

Opera. Geneva 1646 (*Lugdun. Bataavor.* 1692. 4to.)

Pro Sexto Roscio Amerino. Vol. 7. p. 508.

In Verrem. Vol. 2. p. 286. Vol. 9. p. 4.

In Catilinam. Vol. 2. p. 422.

Quæstiones Tusculanæ. Vol. 10. p. 93.

De legibus. Vol. 10. p. 4.

1160.

IOANNES CINNAMVS.

Historia græc. latin. cum notis *Jacobi Du Fresne. Paris.* 1670. fol.

Vol. 3. p. 164.

CLAGET.

Of the Unity of the Church. *Lond.* 1693. 8vo. Vol. 7. p. 2.

192.

CLEMENS ALEXANDRINVS.

Opera græc. latin *Paris.* 1641. Item *Oxonii* 1715. fol.

Cohortatio ad gentes. Vol. 5. p. 39. 82. Vol. 7. p. 212.

Pædagog. lib. 1. cap. 6. Vol. 4. p. 143. 391.

lib. 2. cap. 1. Vol. 6. p. 505.

cap. 2. Vol. 6. p. 322.

cap. 4. Vol. 3. p. 277.

cap. 8. Vol. 10. p. 58.

lib. 3. cap. 11. Vol. 6. p. 301. Vol. 8. p. 210.

cap. 12. Vol. 1. p. 59. Vol. 5. p. 39. 60.

Stromat. lib. 1. cap. 1. Vol. 6. p. 370. 438. 574.

cap. 11. Vol. 1. p. 4.

cap. 20. Vol. 6. p. 273.

cap. 21. Vol. 9. p. 66.

lib. 2. cap. 11. Vol. 1. p. 4.

cap. 12. Vol. 7. p. 6.

cap. 20. Vol. 9. p. 267.

cap. 23. Vol. 9. p. 350.

lib. 3. cap. 2. Vol. 9. p. 270. 273.

cap. 4. Vol. 9. p. 268.

cap. 6. Vol. 2. p. 159.

cap. 9. Vol. 9. p. 276.

lib. 4. cap. 13. Vol. 1. p. 28.

Fl. an.

- lib. 6. cap. 12. Vol. 1. p. 5.
 cap. 13. Vol. 1. p. 57.
 cap. 18. Vol. 5. p. 71.
 lib. 7. cap. 6. Vol. 5. p. 133.
 cap. 7. Vol. 5. p. 13. 40. 254. 269. 276. 305.
 cap. 12. Vol. 9. p. 15. 255.
 cap. 13. Vol. 1. p. 6.
- Quis diues saluetur. Apud Combesif, in auctario nouissimo bibl. patr. græc. lat. *Paris*. 1672. Et apud Euseb. lib. 3. c. 23. Vol. 1. p. 42. 58. Vol. 2. p. 84. Vol. 3. p. 12.
- Electa ex scripturis. Apud Combesif, auctar. nouissimo. Vol. 4. p. 155.
- Hypotypof, lib. 5. Apud Io. Moschum prat. spirit. Vol. 4. p. 195.
 lib. 6. Apud Euseb. hist. eccles. Vol. 1. p. 62.
- CLEMENS ROMANVS.
165. Epistola I. ad Corinthios græc. latin. Apud Cotelier, patr. apostol. rom. I.
 Num. 17. Vol. 9. p. 193.
 21. Vol. 6. p. 552.
 40. Vol. 1. p. 42. Vol. 3. p. 145.
 42. Vol. 2. p. 82.
 48. Vol. 5. p. 260. Vol. 6. p. 552.
 49. 54. 57. Vol. 6. p. 553.
- Recognitionum lib. 2. cap. 9. Vol. 7. p. 260.
 lib. 3. cap. 57. Vol. 4. p. 306.
 cap. 67. Vol. 4. p. 164. Vol. 5. p. 62.
 lib. 4. cap. 52. Vol. 4. p. 219. 257.
 lib. 5. cap. 16. Vol. 5. p. 72.
 lib. 6. cap. 9. Vol. 4. p. 164. 198. 239.
 cap. 15. Vol. 4. p. 258.
 lib. 10. cap. 71. Vol. 3. p. 135.
- Epistola ad Iacobum. Vol. 1. p. 78. 112. 322. Vol. 2. p. 53. 83. Vol. 8. p. 147.
- Homilia 9. Vol. 4. p. 258.
- Epitome de gestis Petri. Vol. 5. p. 13. 134.

Fl. an.
564.

IOANNES CLIMACVS.

Opera græc. latin. *Parif.* 1633. *fol.* Vol. 3. p. 282.

PHILIPPVS GLVVERIVS.

Italia verus. *Lugdun. Barau.* 1622. *fol.* (Ibid. 1624. *fol.*) Vol. 3. p. 168. 507. 510. 512. 515. 516. 518.

CODEX CANONVM ECCLESIAE VNIVERSALIS.

Apud *Iustellum.* Vol. 3. p. 413. Vol. 4. p. 158.

CODEX CANONVM ECCLESIAE AFRICANAÆ.

Apud *Iustellum* & tom. 2. conciliorum.

Can. 3. Vol. 5. p. 191. - Can. 6. Vol. 3. p. 102.

Can. 18. Vol. 2. p. 168. Vol. 4. p. 186. Vol. 6. p. 425.

Can. 33. Vol. 3. p. 139.

Can. 37. Vol. 2. p. 289. Vol. 4. p. 391. Vol. 6. p. 260.

Can. 42. Vol. 3. p. 336. - Can. 43. Vol. 8. p. 207.

Can. 45. Vol. 4. p. 215. - Can. 47. Vol. 7. p. 305.

Can. 48. Vol. 2. p. 138. Vol. 4. p. 408. Vol. 7. p. 64. 330.

Can. 53. Vol. 3. p. 139. Vol. 7. p. 65.

Can. 55. Vol. 2. p. 174. - Can. 56. Vol. 3. p. 139.

Can. 57. Vol. 7. p. 305. Vol. 8. p. 225.

Can. 58. Vol. 2. p. 138. Vol. 3. p. 167.

Can. 59. Vol. 2. p. 214. - Can. 60. Vol. 7. p. 225.

Can. 61. Vol. 7. p. 379. Vol. 9. p. 35.

Can. 67. Vol. 7. p. 65. - Can. 68. Vol. 2. p. 198.

Can. 72. Vol. 4. p. 211. 403. - Can. 75. Vol. 2. p. 59. 64.

Can. 77. Vol. 8. p. 103. - Can. 78. Vol. 3. p. 418.

Can. 80. Vol. 3. p. 28. - Can. 81. Vol. 7. p. 171.

Can. 84. Vol. 1. p. 157. 212. - Can. 86. Vol. 1. p. 212. 214.

Can. 90. Vol. 1. p. 210. 213. - Can. 91. Vol. 1. p. 296.

Can. 93. Vol. 7. p. 65. 331. - Can. 100. Vol. 1. p. 210. 213.

Can. 103. Vol. 6. p. 248. - Can. 115. Vol. 5. p. 243.

Can. 117. 118. Vol. 3. p. 411. - Can. 119. Vol. 3. p. 138. 411.

Can. 123. Vol. 3. p. 139. 411. - Can. 128. Vol. 7. p. 297.

Can. 129. Vol. 7. p. 297. - Can. 132. 133. Vol. 7. p. 166.

Can. 135. Vol. 7. p. 51.

El. an.

CODEX IVSTINIANEVUS. Vid. IVSTINIANVS.

CODEX THEODOSIANVS. Vid. THEODOSIVS.

CODEX CANONVM ECCLESIAE GRAECAE. Vid. RHINGE-
RVS.

GEORGIVS CODINVS.

E 160.

De officiis ecclesiae Constantinopolitanae graec. latin. cum notis
Jacobi Cretseri. Paris. 1648. fol. Vol. 3. p. 204. 567.

COLLATIO CARTHAGINENSIS.

411.

Inter catholicos & Donatistas. Ad calcem *Optati. Paris. 1631. fol.*
Vid. infra inter concilia.

COLLATIO INTER CATHOLICOS ET ARIANOS.

Apud *Mabillonium* de cursu gallicano. Vol. 6. p. 5.

COLLECTIO CANONVM.

Witteberga 1614. 4to. Vol. 8 p. 183.

COLLECTIO CONSTITVTIONVM ECCLESIASTICARVM.

Vid. BALSAMON apud IVSTELLVM. Vol. 2. p. 48.

FRANCISCVS COMBEFISIVS.

Bibl. patr. graec. latin. auctarium nouum. *Paris. 1648. fol. Vol. 5.*
p. 140. Vid. *Asterius*, ceteri.Auctarium nouissimum. *Paris. 1672. fol. Vol. 1. p. 58. Vol. 3. p.*
147. Vol. 4. p. 144. &c. Vid. quae diximus ad *Bibliothec.*
graec. latin. sub littera B.Historia Monothelitarum cum variis monumentis patr. graec. la-
tin. *Paris. 1648. Vol. 7. p. 172. Vol. 9. p. 59. 64.*

COMBER.

Of liturgies, 2 vol *Lond. Suo. Vol. 5. p. 130. 138. 179. 186. Vol. 6.*
p. 50. 264.

Companion to the Temple. Vol. 4. p. 69.

326.

COMMODIANVS.

Instructiones aduersus Paganos. Ad calcem *Cypriani* edit. Rigalt.
Paris. 1666. Vol. 7. p. 258. Vol. 9. p. 115.

325.

CONSTANTINVS MAGNVS.

Epistole variae. Apud *Eusebium*. Vol. 1. p. 231. Vol. 2. p. 253. 266.
Vol. 3. p. 406. Vol. 7. p. 47. 275. Et apud *Socratem*. Vol. 1.
P. 34. Ora-

Fl. an.

Oratio ad sanctos. cap. 12. Vol. 9. p. 148.

CONSTITVTIONES sic dictæ APOSTOLICAE.

Apud *Cotelerium* vol. I. patrum apostolicorum & rom. r. concilior.
Labbei.

Lib. I. cap. 9. Vol. 7. p. 455.

Lib. 2. cap. I. Vol. I. p. 143. - cap. 6. Vol. 2. p. 404.

cap. 14. Vol. 4. p. 147. - cap. 18. Vol. 8. p. 211.

cap. 25. Vol. I. p. 109. 288. - cap. 26. Vol. I. p. 82. 356.

cap. 28. Vol. I. p. 272. 273. Vol. 6. p. 505.

cap. 30. Vol. I. p. 323. - cap. 31 & 32. Vol. I. p. 321.

cap. 44. Vol. I. p. 312.

cap. 57. Vol. I. p. 272. 303. 318. 326. 331. 356. Vol. 2. p. 33.

Vol. 3. p. 172. 175. 196. 202. 220. 267. Vol. 4. p. 128.

Vol. 5. p. 277. Vol. 6. p. 2. 20. 58. 73. 80. 91. 127. 238.

cap. 58. Vol. I. p. 356. Vol. 6. p. 185. Vol. 8. p. 44.

cap. 59. Vol. 5. p. 256. 287. 308. 316. 339. Vol. 6. p. 59. 577.

cap. 63. Vol. 2. p. 409.

(Vol. 9. p. 52.)

Lib. 3. cap. 2. Vol. 7. p. 437. - cap. 4. Vol. 6. p. 265.

cap. 5. Vol. I. p. 61. - cap. 8. Vol. 6. p. 252.

cap. 9. Vol. I. p. 350. Vol. 6. p. 124.

cap. 11. Vol. 2. p. 6. 36.

cap. 15. Vol. I. p. 352. 354. Vol. 4. p. 307.

cap. 16. Vol. 4. p. 296. 298. 360.

cap. 17. Vol. 4. p. 310. 330. 360. 371.

cap. 19. Vol. I. p. 321. - cap. 20. Vol. 6. p. 123.

Lib. 4. cap. 6. Vol. 6. p. 252. Vol. 7. p. 413. 475. 487. 495. 499.

Lib. 5. cap. 6. Vol. 4. p. 48. - cap. 13. Vol. 9. p. 72.

cap. 15. Vol. 9. p. 52. 257.

cap. 17. Vol. 8. p. 85. Vol. 9. p. 105.

cap. 13. Vol. 9. p. 229. 238.

cap. 19. Vol. 4. p. 249. Vol. 6. p. 3. 59. Vol. 9. p. 239.

cap. 20. Vol. 5. p. 287. Vol. 9. p. 40. 52.

Lib. 6. cap. 15. Vol. 4. p. 238. 408.

cap. 18. Vol. I. p. 342.

cap. 30. Vol. 5. p. 178. Vol. 10. p. 54.

Lib. 7. cap. 22. Vol. 4. p. 182. 362. 380.

- El-an.* - cap. 23. Vol. 9. p. 53. 257. - cap. 24. Vol. 5. p. 241.
 cap. 25. Vol. 4. p. 54. 136. - cap. 26. Vol. 6. p. 497.
 cap. 39. Vol. 4. p. 111. - cap. 40. Vol. 4. p. 31.
 cap. 41. Vol. 4. p. 93. 262. 277. 303.
 cap. 42. Vol. 4. p. 305. Vol. 6. p. 361.
 cap. 43. Vol. 4. p. 94. 317. 346.
 cap. 44. Vol. 4. p. 305. 346. 372. 373. 380. 392. Vol. 5. p. 237.
 cap. 45. Vol. 4. p. 392. - cap. 46. Vol. 1. p. 64.
 cap. 47. Vol. 5. p. 324. - cap. 48. Vol. 5. p. 342.
 Lib. 8. cap. 4. Vol. 1. p. 168. Vol. 2. p. 100.
 cap. 5. Vol. 1. p. 169. 311. Vol. 2. p. 137. Vol. 3. p. 186. Vol.
 4. p. 13. Vol. 5. p. 6. Vol. 6. p. 59. 154. 209. Vol. 8.
 p. 113.
 cap. 6. Vol. 1. p. 311. Vol. 2. p. 27. Vol. 4. p. 19. Vol. 5. p. 20.
 88. 261. Vol. 6. p. 210. 211. 218.
 cap. 7. Vol. 4. p. 91. Vol. 5. p. 38. 67. 261. Vol. 6. p. 218. 221.
 cap. 8. Vol. 1. p. 38. Vol. 4. p. 20. Vol. 5. p. 261. Vol. 6. p.
 222. 224. Vol. 8. p. 115.
 cap. 9. Vol. 5. p. 258. Vol. 6. p. 225. 236. Vol. 8. p. 115. 210.
 cap. 10. Vol. 1. p. 312. Vol. 5. p. 258.
 cap. 11. Vol. 1. p. 320. Vol. 2. p. 13. Vol. 4. p. 94. Vol. 6. p.
 246. 280.
 cap. 12. Vol. 1. p. 38. Vol. 2. p. 26. Vol. 3. p. 237. 247. Vol.
 4. p. 94. Vol. 5. p. 6. 65. 107. 133. Vol. 6. p. 35. 37.
 278. 284. 313. 392. 448. Vol. 8. p. 133.
 cap. 13. Vol. 1. p. 304. Vol. 3. p. 7. 236. 268. Vol. 5. p. 65.
 Vol. 6. p. 35. 292. 362. 392. 427. 485. 488. 500.
 cap. 14. Vol. 5. p. 66. Vol. 6. p. 492.
 cap. 15. Vol. 5. p. 66. Vol. 6. p. 492. 493.
 cap. 16. Vol. 1. p. 290. 291.
 cap. 18. Vol. 1. p. 301. Vol. 4. p. 94.
 cap. 19. Vol. 1. p. 348. - cap. 20. Vol. 3. p. 197.
 cap. 21. Vol. 2. p. 12. - cap. 22. Vol. 4. p. 308. 1107.
 cap. 24. Vol. 3. p. 107. Vol. 6. p. 222.
 cap. 25. Vol. 3. p. 110.
 cap. 26. Vol. 2. p. 6. 23. Vol. 4. p. 24.
 cap. 27. Vol. 1. p. 162.

Fl. an.

- - cap. 28. Vol. I. p. 308. 316. 355. Vol. 2. p. 185.
- cap. 31. Vol. 6. p. 501.
- cap. 32. Vol. 4. p. 8. 219. 220. 223. 225. 226. 229. 232. 233. 234.
- Vol. 7. p. 2. 11. 236. 241. 246. 409. 451.
- cap. 33. Vol. 9. p. 53. 56. 72. 84. 116. 125. 127. 232.
- cap. 34. Vol. 1. p. 32. Vol. 5. p. 308. 312.
- cap. 35. Vol. 2. p. 26. Vol. 5. p. 301. 308. 339.
- cap. 36. Vol. 5. p. 340. Vol. 6. p. 215.
- cap. 37. Vol. 2. p. 26. Vol. 5. p. 316. 322. 341. Vol. 6. p. 215.
- cap. 38. Vol. 1. p. 308. Vol. 5. p. 323. (222.)
- cap. 39. Vol. 5. p. 323.
- cap. 40. Vol. 2. p. 288. 290. Vol. 6. p. 361.
- cap. 41. Vol. 10. p. 64. - cap. 42. Vol. 10. p. 75.

CONSTITVTIONES ECCLESIAE ALEXANDRINAE.

Apud *Beueregium*. in pandectis. Vol. I. p. 278.

CONTIVS.

In institutiones Iustiniani. Vol. 7. p. 425.

250.

CORNELIVS, EPISCOPVS ROMANVS.

Epistolæ; apud *Cyprianum*. Vol. 1. p. 274. Vol. 2. p. 378. Vol. 7.
p. 490. Vol. 8. p. 15.apud *Eusebium*. Vol. 1. p. 90. 178. 323. 330. Vol. 2. p.
6. 182. 292. Vol. 3. p. 505. Vol. 4. p. 335. 364.
381. Vol. 5. p. 150. Vol. 6. p. 484. Vol. 7. p. 317.

CORPVS IVRIS CIVILIS.

Per *Dionysium Gothofredum*. Lugdun. 1589. 2 vol. 8vo. Vid. IUSTI-
NIANVS.

CORPVS IVRIS CANONICI.

Videlicet *Gratiani* decretum, decretales *Gregorii*, Sextus decre-
taliū, *Clementinae*, & Extraneagantes, cum emendationibus
Gregorii XIII. Romæ 1582. 4 vol. fol. (Colon. 1717. 2 vol.
4to.)

Decreti pars I.

Distinct. 23. cap. 8. Vol. 1. p. 278.

cap. 19. Vol. 2. p. 37.

Distinct. 25. cap. 1. Vol. 1. p. 331. 335.

Fl. an.

- - Distinct. 50. cap. 64. Vol. 8. p. 119.
- Distinct. 68. cap. 4. 5. Vol. 1. p. 191.
- Decreti pars 2.
- Causf. 1. quæst. 1. cap. 8. Vol. 2. p. 279.
- Causf. 3. quæst. 4. & 5. Vol. 7. p. 300.
- quæst. 9. Vol. 7. p. 162.
- Causf. 13. quæst. 2. cap. 15. Vol. 10. p. 19.
- Causf. 14. quæst. 5 & 6. Vol. 7. p. 475.
- Causf. 16. quæst. 1. cap. 20. Vol. 3. p. 28. 82.
- cap. 22. & 28. Vol. 3. p. 28.
- cap. 39. Vol. 3. p. 23.
- Causf. 17. quæst. 4. cap. 36. Vol. 3. p. 367.
- Causf. 22. quæst. 1. cap. 10. Vol. 7. p. 361.
- Causf. 23. quæst. 4. cap. 30. Vol. 7. p. 113.
- Causf. 24. quæst. 3. cap. 13. Vol. 7. p. 112.
- Causf. 31. quæst. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 309.
- cap. 8. Vol. 9. p. 338.
- Causf. 32. quæst. 7. cap. 18. 23. 24. Vol. 9. p. 308.
- Causf. 33. quæst. 4. cap. 10. Vol. 9. p. 312.
- Causf. 35. quæst. 2. cap. 8. Vol. 9. p. 291.
- quæst. 5. tot. Vol. 7. p. 426.
- Causf. 36. quæst. 1. cap. 7. Vol. 3. p. 367.
- De pœnitentia. Distinct. 2. cap. 89. Vol. 8. p. 144.
- Decreti pars 3.
- De consecratione.
- Distinct. 1. cap. 6. Vol. 3. p. 326.
- cap. 23. Vol. 3. p. 119.
- cap. 27. Vol. 3. p. 326.
- cap. 61. Vol. 6. p. 382.
- Distinct. 2. cap. 6. Vol. 6. p. 442.
- cap. 10. Vol. 6. p. 374.
- cap. 12. Vol. 6. p. 434. Vol. 7. p. 319.
- cap. 29. Vol. 6. p. 406.
- cap. 42. Vol. 6. p. 463.
- cap. 94. Vol. 6. p. 419.

Distinct.

Fl. an.

- - Distinct. 4. cap. 4. Vol. 6. p. 397.
- cap. 73. Vol. 4. p. 338.
- cap. 101. Vol. 4. p. 299.
- cap. 117. Vol. 4. p. 404.
- Decretales Gregorii noni.
  - Lib. 1. tit. 23. de officio archidiaconi. cap. 7. Vol. 1. p. 338.
  - tit. 24. de officio archipresbyteri. cap. 1. Vol. 1. p. 335.
  - Lib. 2. tit. 9. de feriis. cap. 2. Vol. 9. p. 161.
  - Lib. 3. tit. 23. de solutionibus. cap. 3. Vol. 7. p. 186.
  - tit. 28. de sepulturis. cap. 1. Vol. 10. p. 22.
  - tit. 41. de celebratione missarum. cap. 5. Vol. 6. p. 337.
  - cap. 6. Vol. 6. p. 333.
  - tit. 49. de immunitate ecclesie. cap. 6. Vol. 3. p. 366.
  - Lib. 5. tit. 38. de poenitentia & remiss. cap. 12. Vol. 6. p. 588.

COSINVS.

Scholastical History of the canon of scripture. *Lond.* 1683. 4to.
Vol. 6. p. 97.

History of Transubstantiation, *Lond.* 1676. 8vo. Vol. 6. p. 455-462.

IOANNES BAPTISTA COTELERIVS.

Notæ in patres apostolicos. 2 vol. *Antwerp.* 1698. Adduntur in
appendice *Beueregii* codex canonum vindicatus; *Vfferii*
dissertationes Ignatianæ; & *Pearsonii* vindiciæ Ignatii.

In Herm. Pastor. Vol. 4. p. 194. Vol. 7. p. 435. 437.

In constitutiones apostolicas.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 1. p. 145.

cap. 25. Vol. 1. p. 288. Vol. 2. p. 3. 29.

cap. 57. Vol. 2. p. 41. 54. Vol. 5. p. 277. & Vol. 6.

cap. 58. Vol. 8. p. 45. (p. 19.

cap. 59. Vol. 5. p. 281.

Lib. 3. cap. 2. Vol. 7. p. 437.

cap. 15. Vol. 1. p. 352. 354.

cap. 20. Vol. 1. p. 166.

Lib. 5. cap. 13. Vol. 9. p. 68. 71. 83.

cap. 15. Vol. 9. p. 59.

cap. 20. Vol. 9. p. 40.

Fl. an.

- - Lib. 7. cap. 24. Vol. 5. p. 241.
 cap. 39. Vol. 4. p. 5.
 cap. 46. Vol. 1. p. 61. 185.
 Lib. 8. cap. 13. Vol. 3. p. 7-97. Vol. 6. p. 491.
 cap. 19. Vol. 1. p. 349.
 cap. 28. Vol. 1. p. 275. 324.

In canones apostolicos, can. 14. Vol. 2. p. 395.

in epistolam Clementis ad Iacobum, Vol. 1. p. 79.

In epistolam Ignatii ad Magnes. Vol. 1. p. 267.

ad Smyrneses, Vol. 2. p. 243.

ad Philadelph. Vol. 2. p. 159.

In pseudo-Ignat. epist. ad Magnesios, Vol. 9. p. 34.

IOANNES COTIVICVS.

Itinerarium Hierosolymitanum, *Antwerp*. 1619. 4to. Vol. 3. p. 435.
 456. 440 449.

PETRVS CRABBEVS.

Concilia generalia & prouincialia. 3 vol. *Colon.* 1551. fol. Vol. 1.
 p. 301. Vol. 3. p. 273. Vol. 6. p. 378. Vol. 7. p. 454. &c.

ALBERTVS CRANTZIVS.

Metropolis, sine historia ecclesiastica Saxoniae. *Francof.* 1590. fol.
 (*Coloniae* 1574. 8uo.) Vol. 6. p. 474.

CRECCELIVS.

Collectanea de origine & fundatione ordinis monast. Vol. 3. p. II.

CRITICI SACRI IN BIBLIA.

Amstel. 1698. 8 vol. (*Lond.* 1660. 8 vol. fol.) Vol. 3. p. 231.

CRITICAL HISTORY OF THE CRELED.

Lond. 8uo. Vol. 4. p. 64. 71.

METROPHANES CRITOPVLVS.

Confessio ecclesie Orientalis. graec. latin. *Helmst.* 1661. 4to. Vol.
 9. p. 344.

MARTINVS CRVCIVS.

Turco-Graecia graec. latin. *B.ysl.* 1584. fol. Vol. 3. p. 183.

STEPHANVS CVRCELLAEVS.

De esu sanguinis. Inter opera, *Amstel.* 1675. Vol. 8. p. 83.

Pl. an
250.

CAECILIUS CYPRIANVS.

Opera. Oxon. 1682. fol. Et cum notis Rigaltii. Paris. 1684. fol.
(Cum notis Felli, Amstelod. 1700. fol.)

Libri & tractatus.

Ad Donatum. Vol. 2. p. 20. Vol. 4. p. 36. Vol. 7. p. 410. 412. 444.

De idolorum vanitate. Vol. 5. p. 83. (449.)

Testimonium aduersus Iudæos. lib. 2. cap. 2. Vol. 3. p. 223.

lib. 3. cap. 50. Vol. 4. p. 67.

cap. 62. Vol. 9. p. 283.

De habitu virginum. Vol. 7. p. 457.

De vnitate ecclesie. Vol. 1. p. 113. Vol. 4. p. 45. 310. Vol. 6. p. 554.

Vol. 7. p. 7. 29. 101. 102. 290. 291.

De lapsis. Vol. 1. p. 305. Vol. 2. p. 304. 319. 324. 406. Vol. 4. p.

205. 262. Vol. 5. p. 145. Vol. 6. p. 113. 392. 414. 418.

478. 535. Vol. 7. p. 125. 149. 198. 203. 284. Vol. 8. p.

118. 122. 124. 127. 149. 200. Vol. 9. p. 283.

De oratione dominica. Vol. 4. p. 45. Vol. 5. p. 146. 235. 241. 254.

270. 299. 300. 303. Vol. 6. p. 310. 322. 578.

De mortalitate. Vol. 10. p. 77.

Ad Demetrianum. Vol. 4. p. 310. Vol. 5. p. 320. Vol. 6. p. 356.

De opere & elemosynis. Vol. 2. p. 263. Vol. 3. p. 113. 149. 248.

Vol. 6. p. 249.

De bono patientie. Vol. 2. p. 303. Vol. 5. p. 53. Vol. 6. p. 478.

Vol. 7. p. 130.

De zelo & liuore. Vol. 7. p. 518.

De spectaculis. Vol. 6. p. 415.

De duplici martyrio. Vol. 10. p. 70.

Epistola 3. al. 8. Vol. 1. p. 73. 284. Vol. 8. p. 7.

4. al. 9. Vol. 2. p. 14.

6. al. 14. Vol. 1. p. 274.

7. al. 13. Vol. 4. p. 262.

8. Vol. 1. p. 77. Vol. 5. p. 53. 146.

9. Vol. 1. p. 73. 302. Vol. 6. p. 264.

10. al. 16. Vol. 6. p. 535. Vol. 7. p. 27. 125. 127. 179. 189. 336.

Vol. 8. p. 205. 209. 232.

Fl. an.

- Epistola II. al. 15. Vol. 6. p. 135. Vol. 7. p. 120. 129. 180.
 12 al. 37. Vol. 5. p. 295. Vol. 6. p. 576. Vol. 8. p. 208.
 232. 281.
 13. al. 18. Vol. 1. p. 73. 315. Vol. 8. p. 209. 232.
 14. al. 20. Vol. 1. p. 288.
 15. al. 20. Vol. 7. p. 197.
 17 al. 23. Vol. 1. p. 73. Vol. 7. p. 129.
 20. al. 22. Vol. 2. p. 244.
 21. Vol. 1. p. 284. Vol. 7. p. 204. Vol. 9. p. 41.
 23. Vol. 1. p. 48. Vol. 7. p. 129.
 24. al. 29. Vol. 1. p. 48. 274. Vol. 2. p. 14. 29. 53.
 26. al. 31. Vol. 7. p. 179.
 27. al. 33. Vol. 7. p. 26.
 28. al. 34. Vol. 2. p. 264. Vol. 8. p. 7.
 30. Vol. 1. p. 77. Vol. 7. p. 203.
 31. Vol. 1. p. 77. 160.
 33. al. 38. Vol. 1. p. 48. 274. Vol. 2. p. 30. 86. Vol. 3. p. 193.
 Vol. 6. p. 76.
 34. al. 39. Vol. 1. p. 304. Vol. 2. p. 30. 34. 85. 264. Vol. 3.
 p. 193. Vol. 5. p. 108. Vol. 6. p. 73. 82. 237. Vol.
 7. p. 145.
 35. al. 40. Vol. 2. p. 86. 160. 196.
 36. al. 38. Vol. 1. p. 77. Vol. 6. p. 578.
 37. al. 38. Vol. 3. p. 316. Vol. 6. p. 331. 576. Vol. 9. p. 145.
 38. al. 41. Vol. 1. p. 96. 109. Vol. 2. p. 33. Vol. 5. p. 108.
 Vol. 6. p. 73.
 39. al. 42. Vol. 1. p. 96. Vol. 2. p. 33. Vol. 5. p. 295.
 40. Vol. 3. p. 223. 232.
 42. al. 45. Vol. 1. p. 70. 207. Vol. 3. p. 223.
 44. al. 46. Vol. 1. p. 179. Vol. 7. p. 23.
 45. Vol. 1. p. 207.
 46. al. 49. Vol. 1. p. 130. 274. Vol. 2. p. 378. Vol. 8. p. 15.
 48. al. 50. Vol. 7. p. 490.
 49. al. 52. Vol. 1. p. 93. 321. Vol. 2. p. 160. 162. 313. Vol. 7.
 p. 398. 411. 490. Vol. 8. p. 5. 17.

Epist.

El. an.

- Epistola 52. al. 55. Vol. 1. p. 59. 110. 150. 178 330. Vol. 2. p. 96.
315. Vol. 7. p. 201. 204. 283. 284. 327. 394. Vol. 8.
p. 224. 243.
54. al. 57. Vol. 6. p. 578. Vol. 8. p. 181.
55. al. 59. Vol. 1. p. 178. 273. Vol. 3. p. 149. 224. Vol. 7.
p. 27. 90. 197. 291. 416. Vol. 8. p. 58. 165. 171. 181.
56. al. 58. Vol. 1. p. 86. Vol. 6. p. 478. Vol. 9. p. 155. 201.
57. al. 54. Vol. 6. p. 45.
58. al. 61. Vol. 1. p. 285. Vol. 5. p. 53. 72.
59. al. 64. Vol. 4. p. 206. 388.
60. al. 57. Vol. 4. p. 45. Vol. 6. p. 264.
61. al. 2. Vol. 4. p. 224. Vol. 7. p. 210.
62. al. 4. Vol. 2. p. 339. 377. 378. Vol. 3. p. 98. Vol. 7. p.
63. 127. 462. Vol. 8. p. 89.
63. Vol. 1. p. 81. Vol. 3. p. 223. Vol. 5. p. 300. Vol. 6. p.
274. 318. 515. Vol. 8. p. 194.
64. al. 65. Vol. 2. p. 315. Vol. 3. p. 224.
65. al. 3. Vol. 1. p. 97. 298. Vol. 7. p. 29.
66. al. 1. Vol. 2. p. 264. 403. Vol. 6. p. 256. 331. 348. 350.
67. al. 68. Vol. 1. p. 179. (Vol. 7. p. 170. 318.
68. al. 67. Vol. 1. p. 111. 113. 146. 161. 167. 298. Vol. 2. p.
98. 122. 128. 315. 457. Vol. 7. p. 32. 101.
69. al. 66. Vol. 1. p. 70. 100. Vol. 4. 85. 276. Vol. 5. p.
145. Vol. 7. p. 5. 26.
70. Vol. 1. p. 119. Vol. 4. p. 85. 276. 314. Vol. 5. p. 145.
71. Vol. 4. p. 405. Vol. 7. p. 6.
72. Vol. 1. p. 121. Vol. 4. p. 351. 374.
73. Vol. 4. p. 44. 52. 164. 362. 374. 406. Vol. 5. p. 64.
74. Vol. 4. p. 405. (Vol. 8. p. 191. 276.
75. Vol. 1. p. 70. 71. Vol. 2. p. 21. 199. 303. Vol. 4. p. 52.
363. 375. Vol. 5. p. 147. Vol. 6. p. 128. 417. Vol.
7. p. 160. 261. Vol. 8. p. 191.
76. al. 79. Vol. 1. p. 123. Vol. 2. p. 21. Vol. 4. p. 219. 334.
Vol. 8. p. 191.
81. Vol. 1. p. 73. Vol. 2. p. 244. Vol. 7. p. 234.
83. Vol. 1. p. 121.

Patfio. Vol. 2. p. 419. &c. Vid. PONTIVS,

17. an.

546.

CYPRIANVS GALLVS.

Vita Cæsarii Arelätensis. *Lugdun.* 1613. 4to. Vol. 6. p. 131. 206.
Vol. 7. p. 169.

412.

CYRILLVS ALEXANDRINVS.

Opera græc. latin. 7 vol. *Parif.* 1638.

Tom. 1.

De adoratione in spiritu & veritate. lib. 5. Vol. 3. p. 289.

In glyphis super Genes. Exod. & Leuitic. Vol. 6. p. 322.

In Exod. lib. 2. Vol. 1. p. 320.

Tom. 2.

In Iesaiam. Vol. 8. p. 183.

Tom. 3.

In Amos. Vol. 9. p. 33.

Tom. 4.

In euangelium Ioannis. Vol. 4. p. 272. 279. 295. 322. 400. Vol. 6.

p. 294. 371. Vol. 8. p. 188. 192. 203. 246.

Tom. 5.

De trinitate. Vol. 4. p. 168.

Homiliæ paschales. Vol. 9. p. 190.

Tom. 6.

Epistola ad Cælosyrium. Vol. 6. p. 410.

Aduersus Iulianum. Vol. 4. p. 125.

* *

Epistola canonica ad episcop. Libyæ & Pentapol. Apud *Beue-*
regium. pand. tom. 2. Vol. 4. p. 9.

Epistola ad monachos in concil. Ephes. part. I. c. 28. Vol. 6. p. III.

Epistola paschal. Apud *Bucher.* de doctrina tempor. Vol. 9. p. 101.

350.

CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS.

Opera græc. latin. *Oxon* 1703. *fil.*

Præfatio catecheson. Vol. 1. p. 32. 51. Vol. 3. p. 197. Vol. 4. p. 25.

32. 130. 140. Vol. 9. p. 198.

Cateches. I. Vol. 4. p. 9. 20. 25. 28. Vol. 9. p. 198.

2. Vol. 5. p. 162.

3. Vol. 4. p. 49. 51. Vol. 5. p. 61. 162.

4. Vol. 1. p. 63. 119. Vol. 4. p. 12. 311. Vol. 6. p. 63. 91.

Vol. 7. p. 295.

Cate.

El. an.

Cateches. 5. Vol. 5. p. 162. 163, Vol. 6. p. 447.

6. Vol. 4. p. 95. 123. 135.

10. Vol. 3. p. 5. - Catech. 12. Vol. 7. p. 236.

13. Vol. 4. p. 311. - Catech. 14. Vol. 1. p. 63.

15. Vol. 1. p. 12.

16. Vol. 3. p. 144. Vol. 4. p. 26. Vol. 5. p. 131. Vol. 6. p. 185.

17. Vol. 1. p. 310. Vol. 4. p. 330. - Cat. 18. Vol. 3. p. 112.

Cateches. mystagog. I. Vol. 3. p. 253. Vol. 4. p. 264. 267. 274. Vol.

5. p. 61. 161. 162. Vol. 7. p. 211. 452.

2. Vol. 3. p. 253. 257. Vol. 4. p. 303. 305. 307. 326. 338.

3. Vol. 4. p. 322. 345. 360. 370. Vol. 6. p. 320. 453.

4. Vol. 4. p. 383.

5. Vol. 5. p. 238. Vol. 6. p. 38. 299. 304. 310. 312. 315.

327. 329. 332. 352. 366. 367. 469. 478. 484.

485. 489. 495.

CYRILLVS SCYTHOPOLITANVS.

Vita Ioannis Silentiarrii. Apud *Papeprockium* act. sanctorum. Vol.

3. p. 39. 461.

D.

LVCAS DACHERIVS.

Spicilegium. *Parif.* 1665. 410. (*Parif.* 1723. fol.) Vol. 6. p. 445.

IOANNES DALLAEVS.

De obiecto cultus religiosi aduersus Latinorum traditionem, *Geneuae* 1664.

Lib. 1. cap. 16. Vol. 5. p. 72.

cap. 25. Vol. 5. p. 117.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 5. p. 263.

cap. 6. Vol. 6. p. 466. 467.

cap. 19. Vol. 6. p. 508. 515.

cap. 20. Vol. 6. p. 477.

Lib. 3. cap. 13. Vol. 6. p. 153. - cap. 25. Vol. 5. p. 83.

cap. 31. Vol. 5. p. 81.

Lib. 4. tot. Vol. 10. p. 95.

cap. 7. Vol. 10. p. 4.

Lib. 5. cap. 8. Vol. 3. p. 237.

Fl. an.

- De confessione auriculari. *Genevæ* 1661. 4to.
 Lib. 2. cap. 28. Vol. 6 p. 521.
 Lib. 4. cap 1. Vol. 8. p. 139. - cap. 12. Vol. 8. p. 146.
 cap. 20. Vol. 7. p. 182. 195. - cap. 23. Vol. 8. p. 142.
 cap. 25. Vol. 8. p. 133. - cap. 43. Vol. 8. p. 143.
- De confirmatione & extrema vnctione. *Genevæ* 1659. 4to.
 Lib. 1. cap. 8 Vol. 4. p. 354.
 Lib. 2. cap. 1. Vol. 4. p. 145. - cap. 2. Vol. 4. p. 369.
 cap. 11. Vol. 4. p. 303. - cap. 24. Vol. 4. p. 313.
 Lib. 3. cap. 13 Vol. 4. p. 349.
- De ieiunio & quadragesima. *Dauentriæ* 1654. 8uo. Vol. 1. p. 3.
 Vol. 9. p. 178.
- De imaginibus. *Lugdun. Batau.* 1641. 8uo. Vol. 3. p. 303.
- De pœnis & satisfactionibus. *Amstel.* 1649. 4to. Vol. 6. p. 333.
- De scriptis Ignatii. *Genevæ* 1666. 4to. Vol. 4. p. 122.

730

IOANNES DAMASCENS.

Opera græc. latin. *Basil.* 1575 fol.

De fide orthodoxa.

Lib. 3. cap. 10. Vol. 6. p. 38. 39.

Lib. 4. cap. 10. Vol. 4. p. 399.

cap. 17. Vol. 3. p. 310.

De hæresibus. Vol. 9. p. 266.

De imaginibus. orat. 1. & 2. Vol. 3. p. 310.

orat. 3. Vol. 2 p. 63. Vol. 3. p. 307.

DAMASVS.

Liber pontificalis, siue vitæ veterum episcoporum Romanorum.

In tomis conciliorum.

Vita Sixti. Vol. 10. p. 7.

Eutychniani. Vol. 10. p. 43.

Mircelli. Vol. 3. p. 133. 139. 260. 406. 592. 594.

Melchiadis. Vol. 6. p. 268.

Syluestri. Vol. 3. p. 258.

Siricii. Vol. 6. p. 268.

Anastasii. Vol. 6. p. 81.

Hilarii. Vol. 3. p. 271.

Gelassii. Vol. 2. p. 179.

Fl. an.

Vita Pelagii. Vol. 1. p. 164.

Decreta. Vol. 6. p. 31.

303.

ACTA DATIVI:

Apud *Baron.* ad ann. 303. Vol. 5. p. 57.

MARTINVS DELRIO.

Disquisitiones magicæ. *Louan.* 1599. 4to. Vol. 4. p. 246.

DEMONSTRATION

That the Church of Rome has erred in her decrees about Communion in one kind. *Lond.* 1686. 4to. Vol. 6. p. 432.

THOMAS DEMPSTERVS.

Additiones ad *Rosini* antiquitates Romanas. *Colon.* 1620. (*Colon.* 1662. 4to.) Vol. 7. p. 455. 508. Vol. 9. p. 6. II. Vol. 10. p. 6.

DEPOSITIO MARTYRVN.

Apud *Pearson.* annal. Cyprian. Vol. 9. p. 153. Vol. 10. p. 11. 27.

370.

DIDYMVVS ALEXANDRINVS.

Opera. In bibliothec. patr. tom. 9. (tom. 5. ed. *Lugdun.* 1677.)

De spiritu sancto. Vol. 4. p. 165.

LVDOVICVS DE DIEV.

Animaduersiones in epistolas D. Pauli. *Lugdun. Batavor.* 1646. 4to.

In I Cor. 6. Vol. 1. p. 126.

DIO CASSIVS. Vid. sub littera C.

DIOGENES LAERTIVS.

De vitis philosophorum, græc. lat. cum Hesychio, Milefio & Euphonio, de iisdem. *Colon. Allobrog.* 1616. 8vo. cum notis *Is. Casaubeni.* (*Amstelod.* 1692. 4to.)

Vita Platonis. Vol. 7. p. 463.

254.

DIONYSIVS ALEXANDRINVS.

Epistolæ variae. Apud Eusebium. Vol. 1. p. 321. Vol. 3. p. 213. 429.

430. Vol. 4. p. 54. Vol. 5. p. 43. 149. 320. Vol. 6. p. 358.

447. 478. Vol. 7. p. 23. Vol. 8. p. 231. Vol. 10. p. 2.

Epistola canonica. Apud *Beueregium* in pandectis.

Can. 1. Vol. 3. p. 4. Vol. 9. p. 228.

Can. 2. Vol. 3. p. 149. 213. Vol. 6. p. 422.

Can. 4. Vol. 7. p. 192.

Et, an.

362.

DIONYSIVS AREOPAGITA.

Opera sub ipsius nomine græc. lat. 2 vol. *Parif.* 1644. cum scho-
liis *Pachymet.* & *Maximi.* (*Antwerpia* 1634. fol.)

Hierarchia ecclesiastica.

Cap. 2. Vol. 3. p. 347. Vol. 4. p. 21. 126. 279. 296. 302. 306.
318. 337. 346. 360.

Cap. 3. Vol. 4. p. 142. 143. 268. 269. Vol. 6. p. 301. 348. 370.

Cap. 4. Vol. 4. p. 310. Vol. 6. p. 44.

Cap. 5. Vol. 1. p. 290. Vol. 2. p. 10. 81. 183. 186. 187. Vol. 4.

Cap. 6. Vol. 3. p. 38. (p. 314.)

Can. 7. Vol. 6. p. 340. 393. Vol. 10. p. 60. 66. 78.

DIONYSIVS CORINTHIVS.

Epistolæ. Apud *Eusebium.* Vol. 1. p. 76. 208. Vol. 2. p. 163.

533.

DIONYSIVS EXIGVVS.

Codex canonum ecclesie Rôman. Apud *Iussellum* in bibliotheca
iuris canonici. Vol. 1. p. 93.

DISCOVERS

Of the penitential discipline of the primitive Church. *Lond.* 1614.

Vol. 8. p. 215.

HENRICVS DODWELLVS.

Dissertationes Cyprianicæ. *Oxon.* 1682. fol. (*Amstelod.* 1700. fol.)

Dissertat. 1. Vol. 1. p. 42. 50. Vol. 2. p. 27. 81. Vol. 8. p. 183.

Dissertat. 5. Vol. 7. p. 98.

Dissertat. in Irenæum. *Oxon.* 1689. *Suo.* Vol. 4. p. 199.

MARCVS ANTONIVS DE DOMINIS.

De republica ecclesiastica. 3 vol. *Lond.* 1686. fol.

Lib. 2. cap. 9. Vol. 1. p. 191. - cap. 11. Vol. 3. p. 19. 97.

cap. 12. Vol. 3. p. 17. 50. 94.

Lib. 3. cap. 3. Vol. 2. p. 92. 93. - cap. 4. Vol. 1. p. 156.

cap. 7. Vol. 1. p. 224.

De communione peregrina. *Parif.* 1635. 4to. Vol. 8. p. 30.

IEREMIAS DREXELIVS.

Trismegistus christianus, siue de triplici cultu conscientie, ca-
licum, corporis. *Colon.* 1631. Vol. 6. p. 216.)

Fl. an.

FRANCISCVS DVARENVS.

De sacris ecclesiæ ministeriis ac beneficiis. *Parif.* 1551. 4to. (*Frans-
cof.* 1598. fol.)Lib. 1. cap. 14. Vol. 2. p. 3. 17. 18. - cap. 19. Vol. 2. p. 49.
cap. 20. Vol. 3. p. 60. - cap. 21. Vol. 3. p. 30.

GVILIELMVS DVGDALÉ.

Monasticum Anglicanum, 2 vol. *Lond.* 1655. Vol. 3. p. 604.

GVILIELMVS DVANTES siue DVRANDVS.

1286.

Rationale diuinorum officiorum. *Lugd.* 1584. 8uo. Vol. 3. p. 276.
Vol. 6. p. 386. 466. Vol. 9. p. 160.

IOANNES STEPHANVS DVRAVTVS.

De ritibus ecclesiæ catholice. *Parif.* 1631. 8uo. (*Lugdun.* 1675. 4to.)

Lib. 1. cap. 1. Vol. 3. p. 121. - cap. 2. Vol. 7. p. 23.

cap. 6. Vol. 3. p. 368. - cap. 10. Vol. 6. p. 308.

cap. 13. Vol. 3. p. 277. - cap. 15. Vol. 6. p. 47.

cap. 16. Vol. 3. p. 234. - cap. 18. Vol. 3. p. 198.

cap. 19. Vol. 3. p. 254. 260. - cap. 22. Vol. 4. p. 184.

cap. 23. Vol. 10. p. 23. 24. 47. 51. 78.

cap. 24. Vol. 3. p. 316. - cap. 25. Vol. 3. p. 346.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 5. p. 10. - cap. 4. Vol. 6. p. 386.

cap. 40. Vol. 6. p. 467. 471.

Lib. 3. cap. 18. Vol. 6. p. 85. - cap. 21. Vol. 6. p. 29.

cap. 38. Vol. 6. p. 271. - cap. 55. Vol. 8. p. II.

E.

1121.

EADMERVVS, MONACHVS.

Historia sui sæculi cum notis *Io. Seldeni.* *Lond.* 1623. fol. Vol. 3.
p. 399. 550.

ABRAHAMVS ECHELENSIS.

Concilii Nicæni canones Arabici cum notis, tom. 2do concilio-
rum. Vol. 6. p. 440.

IOANNES ECKIVS.

Enchiridion aduersus Lutherum. *Lugdun.* 1549. 8uo. Vol. 6. p.
413. 431.

Fl. an.

ELIAS EHINGERIVS.

Codex canonum ecclesie Orientalis græc. latin. *Witteberg.* 1615. 4to.
Vol. I. p. 93. Vol. 2. p. 64.

640.

ELIGIVS LEMOVICENSIS.

Homil. 8. de penitentiâ. In biblioth. patr. tom. 2. (tom. 12. edit.
Lugdun.)

Homil. 8. de penitentiâ. Vol. 3. p. 196.

Homil. II. de cœna dominica. Vol. 6. p. 310.

302.

ACTA EMERITI.

Apud *Baronium* ad ann. 302. Vol. 5. p. 56.

430.

PAVLVS EMESENVS.

Homil. de incarnat. In conciliorum tom. 3. Vol. 6. p. 187.

511.

ENNODIVS TICINENSIS.

Vita Epiphaniij Ticinensis episcopi. In bibliothec. patr. tom. 15.
(tom. 9. edit. *Lugdun.*) Et inter operâ cum notis *Sirmon-*
di. Paris. 1611. 8vo. Vol. 2. p. 34.

Epistola. In monumentis S. patrum orthodoxograph. Vol. 1.
p. 137.

526.

EPHREMIVS ANTIOCHENSIS.

Pro ecclesiasticis dogmatibus & synodo Chalcedonenſi. Apud
Photium in bibliotheca, cod. 228. 229. Vol. 6. p. 40. 455.

370.

EPHREM SYRVS.

Opera, per Vossium Tungrenſem latine. *Amſterp.* 1619. fol. (*Co-*
lon. 1547. 8vo.)

Sermo 93. de secundo aduentu. Vol. 2. p. 38.

De penitentiâ, Vol. 4. p. 278.

De abrenuntiatione baptisimi. Vol. 4. p. 285.

368.

EPIPHANIVS.

Opera græc. latin. cum notis *Petauii.* 2 vol. *Paris.* 1622. fol.

Tom. I.

Heres. 15. de Scribis. Vol. 7. p. 254.

21. Simonianorum. Vol. 9. p. 266.

22. Menandrianorum. Vol. 4. p. 172.

23. Saturnilianorum. Vol. 9. p. 267.

25. Nicolaitarum. Vol. 1. p. 82. Vol. 9. p. 268.

Heres.

Fl. an.

- Hæref. 26. Gnosticorum. Vol. 6. p. 521. Vol. 9. p. 270.
 27. Carpocratianorum. Vol. 1. p. 61. 185.
 28. Cerinthianorum. Vol. 4. p. 10. 150. 188. 189.
 29. Nazareorum. Vol. 1. p. 2. 15. 16. 138. Vol. 5. p. 123.
     Vol. 9. p. 230.
 30. Ebionæorum. Vol. 1. p. 236. Vol. 3. p. 171. Vol. 4. p. 331.
     Vol. 6. p. 267. Vol. 7. p. 99. 456.
 34. Marcifiorum. Vol. 3. p. 240.
 40. Archonticorum. Vol. 4. p. 154. Vol. 6. p. 279.
 42. Marcionistarum. Vol. 1. p. 8. Vol. 2. p. 161. Vol. 3. p. 5.
     Vol. 4. p. 128. 331. 402. Vol. 7. p. 44. 90. Vol. 9. p. 58.
 45. Scuerianorum. Vol. 9. p. 276.
 47. Encratitarum. Vol. 6. p. 273. Vol. 9. p. 275.
 48. Montanistarum. Vol. 7. p. 438. Vol. 9. p. 281.
 49. Pepuzianorum. Vol. 6. p. 125. 278.
 50. Quartadecimanorum. Vol. 9. p. 89.
 51. Alogorum. Vol. 9. p. 70.
 52. Adamianorum. Vol. 7. p. 86.
 57. Noërianorum. Vol. 1. p. 275.
 59. Nouatianorum. Vol. 4. p. 400. Vol. 7. p. 434. 438.
     Vol. 9. p. 281. 303.
 61. Apostolicorum. Vol. 3. p. 100. Vol. 7. p. 465.
 64. Origenianorum. Vol. 2. p. 134. Vol. 6. p. 121.
 66. Manichæorum. Vol. 3. p. 454. 596.
 67. Hieracitarum. Vol. 9. p. 276.
 68. Meletianorum. Vol. 1. p. 49. 185. 206. 207. 242. Vol. 3.
     p. 427.
 69. Arianorum. Vol. 1. p. 9. 151. 158. 206. 209. 242. 275. 350.
     Vol. 2. p. 422. Vol. 3. p. 14. 140. 171. 427. 598.
 70. Audianorum. Vol. 1. p. 9. Vol. 3. p. 501. Vol. 5. p. 168.
     Vol. 9. p. 96. 104.
 72. Marcellianorum. Vol. 2. p. 64. Vol. 4. p. 101.
 73. SemiArianorum. Vol. 1. p. 170.
 74. Pncumatomachorum. Vol. 7. p. 338.
 75. Aërianorum. Vol. 1. p. 44. 66. 79. 91. 268. 271. 319. Vol.
     6. p. 332. 342. Vol. 9. p. 130. 256.

H. an.

- Heres. 76. Anomæorum. Vol. 4. p. 178. 332. 406.
 73. Antidicomarianitarum. Vol. 1. p. 61. 138. 351. Vol. 2. p.
 159. Vol. 6. p. 125.
 79. Collyridianorum: Vol. 1. p. 287. 310. 341. Vol. 6. p. 126.
 80. Massalianorum. Vol. 2. p. 408. Vol. 3. p. 50. 61.
 Expositio fidei catholice & apostolice. Vol. 1. p. 342. 345. 352.
 Vol. 2. p. 6. 74. 154. Vol. 3. p. 4. 12. 27. Vol. 5. p. 94.
 168. 255. 287. 305. 332. 345. Vol. 7. p. 497. Vol. 9. p.
 39. 53. 70. 123. 229. 239. 256. 259.

Tom. 2.

- Ancorat. Vol. 4. p. 105. 107. III. 131. Vol. 6. p. 271.
 Epirome siue Anacephaleosis. Vol. 3. p. 433.
 De mensuris & ponderibus. Vol. 3. p. 441. Vol. 7. p. 239. 269.
 Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum. Vol. 1. p. 115. Vol. 2. p.
 177. 182. 191. Vol. 3. p. 215. 299. 410. 436. Vol. 5. p.
 Vita Epiphani. Vol. 4. p. 298. (159. Vol. 6. p. 328.)

SIMON EPISCOPIVS.

- Institutiones theologice. *Amstelod.* 1678. *fol.* (*Londini* 1688.)
 Vol. 4. p. 73.

DESIDERIVS ERASMVVS.

- Opera, 9 vol. *Parif.* 1638. (*Basil.* 1540.)
 Encomium morie. Vol. 6. p. 160.

GVILIELMVVS ESTIVS.

- In sententias, 2 vol. *Parif.* 1638. Vol. 1. p. 191. Vol. 4. p. 38. 349.
 369. Vol. 9. p. 301. 305. 310.
 Commentarius in epistolas Pauli. *Parif.* 1668. *fol.* (*Par.* 1659. *fol.*)
 In 1 epist. ad Corinth. Vol. 6. p. 123. 508. Vol. 7. p. 107.
 In 2 epist. ad Corinth. Vol. 7. p. 155.
 In epist. ad Ephes. Vol. 1. p. 13.
 In epist. ad Hebræos. Vol. 1. p. 36.
 In 1 epist. Petri. Vol. 4. p. 266.

EVAGRIVS.

594. Historia ecclesiastica cum notis *Valesii*, græc. latin. *Parif.* 1673.
 & *Canab.* 1720. *fol.* (*Amstelod.* 1695. *fol.*)
 Lib. 1. cap. 2. Vol. 7. p. 334. - cap. 7. Vol. 7. p. 288.

cap.

Fl. an.

- - cap. 13. Vol. 3. p. 17. - cap. 14. Vol. 3. p. 135. 173.
 cap. 15. Vol. 2. p. 121. - cap. 16. Vol. 3. p. 168.
 cap. 21. Vol. 3. p. 14. 32. Vol. 9. p. 230.
 Lib. 2. cap. 8. Vol. 3. p. 356.
 Lib. 3. cap. 4. Vol. 4. p. III. - cap. 7. Vol. 4. p. III.
 cap. 39. Vol. 2. p. 240. 241. 244.
 cap. 44. Vol. 6. p. 39.
 Lib. 4. cap. 4. Vol. 1. p. 170.
 cap. 31. Vol. 3. p. 200. Vol. 10. p. 207.
 cap. 36. Vol. 6. p. 398. 502. - cap. 37. Vol. 7. p. 171.
 cap. 38. Vol. 2. p. 78. Vol. 6. p. 350.
 Lib. 6. cap. 8. Vol. 3. p. 135.
 cap. 21. Vol. 3. p. 215. 238. 245.

434.

EVCHERIVS LVGDVNENSIS.

Homiliae. *Antwerp.* 1602. 8vo. Vol. 5. p. 25. 31. Vol. 9. p. 80.

EVCHOLOGIVM GRAECORVM.

Cum notis *Iacobi Goer.* *Parif.* 1647. fol. Vol. 4. p. 26. Vol. 6. p. 223. Vol. 8. p. 183. 212.

581.

EVLOGIVS, PATRIARCHA ALEXANDRINVS.

Apud *Photium*, cod. 280. Vol. 1. p. 26. 330. Vol. 4. p. 170.

380.

EVNAPIVS SARDIANVS.

De vitis philosophorum, græc. latin. *Colen. Allobrog.* 1616. 8vo.
 (*Antwerp.* 1568. 8vo.) Vol. 3. p. 165.

420.

EVODIVS.

Epistolæ. Inter epistolas Augustini. Vol. 10. p. 63. 75.

303.

ACTA EVPLII.

Apud *Baronium* ad ann. 303. Vol. 5. p. 57. 303. Vol. 10. p. 32.

315.

EVSEBIVS CAESARIENSIS.

Historia ecclesiastica cum notis *Valesii.* *Parif.* 1672. & *Cantabr.*
 1720. fol. (*Amstel.* 1695. fol.)

Lib. 1. cap. 1. Vol. 3. p. 409. - cap. 4. Vol. 9. p. 56.

cap. 7. Vol. 1. p. 321. - cap. 11. Vol. 1. p. 59.

cap. 13. Vol. 4. p. 118. Vol. 8. p. 210.

Lib. 2. cap. 12. Vol. 10. p. 12.

cap. 17. Vol. 1. p. 2. Vol. 3. p. 2. 136. 198. Vol. 5. p. 127.

Elian

- cap. 23. Vol. 1. p. 62. 136. Vol. 5. p. 259. Vol. 10. p. 27.
- cap. 24. Vol. 3. p. 409. Vol. 10. p. 11.
- cap. 25. Vol. 3. p. 132. Vol. 9. p. 154. Vol. 10. p. 26.
- Lib. 3. cap. 3. Vol. 7. p. 99.
- cap. 4. Vol. 1. p. 60. 66. 67. 204.
- cap. 5. Vol. 1. p. 62. - cap. 7. vol. 1. p. 62.
- cap. 11. Vol. 1. p. 63. - cap. 16. Vol. 6. p. 88.
- cap. 22. Vol. 1. p. 64.
- cap. 23. Vol. 3. p. 146. Vol. 4. p. 144. Vol. 8. p. 200.
- cap. 29. Vol. 9. p. 269. - cap. 30. Vol. 2. p. 159.
- cap. 36. Vol. 1. p. 65.
- Lib. 4. cap. 7. Vol. 1. p. 12. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 256.
- cap. 11. Vol. 4. p. 176. - cap. 14. Vol. 1. p. 66.
- cap. 15. Vol. 1. p. 11. 18. Vol. 5. p. 34. 73. 295. Vol. 7. p. 332. 363. Vol. 9. p. 133. 139. Vol. 10. p. 31. 35. 96.
- cap. 17. Vol. 7. p. 432.
- cap. 23. Vol. 1. p. 208. Vol. 2. p. 84. 163. Vol. 6. p. 89.
- cap. 26. Vol. 9. p. 17. (Vol. 9. p. 17.)
- cap. 29. Vol. 9. p. 274.
- Lib. 5. cap. 1. Vol. 1. p. 10. 22. Vol. 5. p. 55. Vol. 6. p. 522. Vol. 10. p. 3.
- cap. 3. Vol. 9. p. 215. (p. 3. 43.)
- cap. 4. Vol. 6. p. 87. - cap. 5. Vol. 5. p. 259.
- cap. 10. Vol. 2. p. 56. - cap. 13. Vol. 7. p. 262.
- cap. 16. Vol. 7. p. 263.
- cap. 18. Vol. 2. p. 265. Vol. 5. p. 81. Vol. 9. p. 210. 263. 280.
- cap. 20. Vol. 1. p. 271. - cap. 23. Vol. 1. p. 208. 216.
- cap. 24. Vol. 1. p. 138. 208. Vol. 3. p. 4. Vol. 7. 161. Vol. 9. p. 25.
- cap. 25. Vol. 6. p. 402. (p. 90. 180.)
- cap. 27. Vol. 1. p. 12.
- cap. 28. Vol. 2. p. 352. Vol. 5. p. 42. 129. 149. Vol. 8. p. 2.
- Lib. 6. cap. 2. Vol. 5. p. 104. (112. 118.)
- cap. 3. Vol. 1. p. 74. Vol. 2. p. 55. Vol. 6. p. 120.
- cap. 4. Vol. 4. p. 45. - cap. 6. Vol. 2. p. 57.
- cap. 8. Vol. 1. p. 74. Vol. 2. p. 33. 133.
- cap. 9. Vol. 7. p. 369. 517. - cap. 10. Vol. 1. p. 74.
- cap. 11. Vol. 1. p. 161. 186. Vol. 2. p. 84. Vol. 3. p. 12.

cap.

Fl. an.

- cap. 16. Vol. 6. p. 98.
 cap. 19. Vol. 1. p. 21. 23. Vol. 2. p. 421. Vol. 6. p. 121.
 cap. 20. Vol. 3. p. 270. - cap. 22. Vol. 9. p. 104.
 cap. 26. Vol. 2. p. 57. - cap. 28. Vol. 1. p. 72.
 cap. 29. Vol. 2. p. 87. 100. - cap. 30. Vol. 1. p. 143.
 cap. 34. Vol. 3. p. 156. Vol. 7. p. 133.
 cap. 36. Vol. 6. p. 144. - cap. 42. Vol. 2. p. 160.
 cap. 43. Vol. 1. p. 90. 164. 178. 276. 322. Vol. 2. p. 6. 137.
 182. 293. Vol. 3. p. 505. Vol. 4. p. 335. 364. 381.
 382. Vol. 5. p. 150. Vol. 6. p. 484. Vol. 7. p. 317.
 cap. 44. Vol. 3. p. 235. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 195. 231. 233.
 Lib. 7. cap. 2. Vol. 8. p. 210. - cap. 7. Vol. 1. p. 28. 76.
 cap. 9. Vol. 3. p. 213. Vol. 4. p. 54. Vol. 6. p. 358. 447.
 cap. 11. Vol. 1. p. 151. Vol. 3. p. 125. 413. 430. Vol. 5. p.
 320. Vol. 10. p. 2.
 cap. 13. Vol. 1. p. 74. Vol. 3. p. 149. 156.
 cap. 15. Vol. 3. p. 155. 209.
 cap. 16. Vol. 10. p. 35. 43. 47. 53.
 cap. 19. Vol. 1. p. 62. 140. - cap. 20. Vol. 9. p. 105.
 cap. 22. Vol. 6. p. 407. Vol. 7. p. 23. Vol. 10. p. 3. 44.
 cap. 28. Vol. 1. p. 276. - cap. 29. Vol. 2. p. 76.
 cap. 30. Vol. 1. p. 13. 105. 141. 171. 174. 276. Vol. 2. p. 161.
 340. 402. Vol. 3. p. 117. 219. Vol. 4. p. 65. Vol. 5.
 p. 43. 129. 149. Vol. 6. p. 196. Vol. 7. p. 63. Vol.
 8. p. 89.
 cap. 32. Vol. 1. p. 140. 187. Vol. 2. p. 131. Vol. 9. p. 105.
 Lib. 8. cap. 1. Vol. 1. p. 72. Vol. 2. p. 304. Vol. 3. p. 150.
 cap. 2. Vol. 1. p. 74. Vol. 3. p. 155.
 cap. 3. Vol. 1. p. 72. - cap. 6. Vol. 1. p. 74.
 cap. 9. Vol. 2. p. 61. - cap. 10. Vol. 1. p. 7.
 cap. 11. Vol. 3. p. 595. Vol. 5. p. 55. Vol. 9. p. 44. 75.
 cap. 13. Vol. 3. p. 152. 438.
 Lib. 9. cap. 2. Vol. 3. p. 125. - cap. 9. Vol. 3. p. 117. 125.
 cap. 10. Vol. 2. p. 265. Vol. 3. p. 115.
 Lib. 10. cap. 2. Vol. 3. p. 162. Vol. 9. p. 44.
 cap. 3. Vol. 3. p. 118. 317. 318.

Fl. an.

- - cap. 4. Vol. 1. p. 271. Vol. 3. p. 122. 175. 178. 179. 209. 211.
217. 221. 252. 318. Vol. 5. p. 56.
- cap. 5. Vol. 1. p. 271. 281. Vol. 2. p. 266. Vol. 3. p. 218.
- cap. 6. Vol. 2. p. 271. - cap. 7. Vol. 2. p. 253.
- cap. 9. Vol. 9. p. 169. - cap. 14. Vol. 2. p. 13.
- Præparatio euangelica, græc. latin. *Parif.* 1628. fol. Vol. 5. p. 91.
Vol. 7. p. 239.
- Demonstratio euangelica, græc. latin. *Parif.* 1628. fol. Vol. 1. p. 31.
Vol. 6. p. 581.
- De martyribus Pælestinae, ad calcem lib. 8. historię.
cap. 1. Vol. 1. p. 72. - cap. 2. Vol. 1. p. 74. 319.
cap. 9. Vol. 3. p. 104. - cap. 10. Vol. 3. p. 7.
cap. 11. Vol. 3. p. 7. Vol. 5. p. 57. - cap. 13. Vol. 5. p. 108.
- Chronicon cum animaduersionibus *Scaligeri.* *Amstelod.* 1658. fol.
Vol. 1. p. 63. Vol. 3. p. 440.
- De vita Constantini imperatoris, ad calcem historię.
Lib. 2. cap. 14. Vol. 5. p. 21. - cap. 17. Vol. 5. p. 154.
cap. 31. Vol. 4. p. 232. - cap. 36. Vol. 2. p. 273.
cap. 37. Vol. 2. p. 266. - cap. 38. Vol. 3. p. 289.
cap. 39. Vol. 2. p. 266. - cap. 40. Vol. 3. p. 289.
- Lib. 3. cap. 18. Vol. 7. p. 47. - cap. 19. Vol. 3. p. 406.
cap. 32. Vol. 3. p. 296. - cap. 36. Vol. 3. p. 295.
cap. 37. Vol. 3. p. 183. - cap. 38. Vol. 3. p. 234.
cap. 48. Vol. 3. p. 118. 126.
cap. 50. Vol. 3. p. 163. 173. 252.
cap. 54. Vol. 3. p. 165.
- Lib. 4. cap. 15. Vol. 5. p. 268. - cap. 17. Vol. 5. p. 95. 154.
cap. 18. Vol. 9. p. 21. - cap. 19. Vol. 5. p. 153. Vol. 9. p. 21.
cap. 20. Vol. 5. p. 153. Vol. 9. p. 21.
cap. 22. Vol. 9. p. 115. 240. - cap. 23. Vol. 9. p. 170.
cap. 27. Vol. 1. p. 126. - cap. 33. Vol. 6. p. 184.
cap. 36. Vol. 3. p. 406. Vol. 5. p. 95.
cap. 40. Vol. 3. p. 127. - cap. 43. Vol. 3. p. 317.
cap. 45. Vol. 3. p. 319. Vol. 5. p. 13. Vol. 6. p. 329.
cap. 56. Vol. 3. p. 137. Vol. 6. p. 409.
cap. 57. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 240.

cap.

II, an.

- cap. 58. Vol. 3. p. 163. - cap. 59. Vol. 3. p. 274.
 cap. 61. Vol. 4. p. 5. Vol. 5. p. 21. 260. 325.
 cap. 62. Vol. 4. p. 147. 242.
 cap. 66. Vol. 10. p. 48. 50. 51. - cap. 71. Vol. 10. p. 16. 63.

De laudibus Constantini, ad calcem historiae.

Cap. 9. Vol. 3. p. 120. - cap. 16. Vol. 5. p. 13.

Cap. 17. Vol. 3. p. 115. 118. 133. Vol. 5. p. 92. 95.

Epistola ad Cæsarienses de fide Nicæna. Apud *Socratem* lib. I.

cap. 8. & *Theodoretum* lib. I. cap. 12. Vol. I. p. 119. Vol. 4.

p. 97. 277.

340.

EVSEBIUS EMISENVS.

Homiliæ sed tamen dubiæ. *Antwerp*. 1620. 8uo. (In bibliothec.
 patr. tom. 6. *Lugdun.* 1677.)

Homilia de pentecoste. Vol. 4. p. 378.

de natali S. Genesii. Vol. 9. p. 134.

de Maccabæis. Vol. 9. p. 159.

275.

EVTYCHIANVS, EPISCOPVS ROMANVS.

Decreta. Apud *Crabbeum*. Vol. 7. p. 454.

III 6.

EVTHYMIVS ZIGABENVS.

Panopliâ orthodoxæ fidei aduersus omnes hæreses. *Venet.* 1555.
fol. (In bibliothec. patr. tom. 19. *Lugdun.* 1677.) Vol. 4. p.
 157. 161.

F.

IOANNES FABER.

Declamatio de humanæ vitæ miseria. Apud *Hetting.* histor. ec-
 cles. sæcul. 16. part. 4. Vol. 6. p. 160.

CAROLVS FABROTVS.

Notæ ad *Balsamonis* collectionem constitutionum ecclesiastica-
 rum. Apud *Iustellum* in biblioth. iuris canon. tom. 2. Vol.
 I. p. 347.

540.

FACVNDVS HERMIANENSIS.

Opera, cum notis *Sirmondi.* *Paris.* 1675. *fol.* Vol. 6. p. 322-460.

FASCI-

Fl. an.

FASCICVLVS RERVM EXPETENDARVM ET FVGIEN-
DARVM.

Lond. 1690. 2 vol. fol. Vol. 4. p. 185.

630.

FASTI SICVLII. Vid. ALEXANDRINVM CHRONICON.
FAVLKNERVS.

Libertas ecclesiastica. *Lond.* 1674. *Suo.* Vol. 5. p. 138.

302.

ACTA FELICIS.

Apud *Baron.* ann. 302. Vol. 5. p. 56.

356.

FELIX II. PAPA.

Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.

Epist. I. Vol. 4. p. 409. Vol. 8. p. 60. 78. 100. 101.

IOANNES FELLVS.

Note in *Cyprianum.* *Oxon.* 1682. (*Amstelodam.* 1700. fol.)

In tractat. de lapsis. Vol. 8. p. 215. 287.

de oratione dominica. Vol. 5. p. 138.

de opere & eleemosyna. Vol. 3. p. 114.

In epistol. 4. Vol. 3. p. 98. - epist. 7. Vol. 2. p. 17.

12. Vol. 2. p. 37. - epist. 17. Vol. 8. p. 283.

18. Vol. 1. p. 300. Vol. 8. p. 233.

49. Vol. 8. p. 5. - epist. 52. Vol. 1. p. 122. 339.

55. Vol. 8. p. 165. - epist. 63. Vol. 5. p. 300. Vol. 6. p. 515.

66. Vol. 2. p. 285.

In vitam Cypriani. Vol. 2. p. 419. 423.

533.

FVLGENTIVS FERRANDVS.

Breuiatio canonum. In *Iustelli* bibliotheca iuris canonici, tom. 2.

Can. 6. Vol. 1. p. 166. - Can. 11. Vol. 3. p. 139.

Can. 23. Vol. 1. p. 157. - Can. 91. Vol. 3. p. 102.

Epistola ad *Fulgentium* de catechizando aethiope. Inter opera *Fulgentii*. Vol. 4. p. 23. 30. 31.

PHILIPPVS FERRARIVS.

Lexicon geographicum cum additionibus *Baudrandi.* *Parif.* 1670.

fol. Vol. 3. p. 402. 449. 470. 477. 480. 488. 507. 510. 511.

512. 513. 514 -- 520. 522 -- 526. 531. 533. 535. 537. &c.

FRANCISCVS FERRARIVS.

De ritu concionum. *Mediolani* 1620. 4to. (*Parif.* 1664. *Suo.*)

Lib.

Fl. an.

- Lib. I. cap. 2. Vol. 6. p. 105. - cap. 8. Vol. 6. p. 152.
 cap. 11. Vol. 6. p. 157. - cap. 17. Vol. 6. p. 72.
 cap. 31. Vol. 6. p. 173. - cap. 33. Vol. 6. p. 174.
 Lib. 2. cap. 9. Vol. 6. p. 181. - cap. 14. Vol. 6. p. 177.
 cap. 15. Vol. 6. p. 187.

FIELD.

Of the Church. *Oxon.* 1635. fol. Vol. I. p. 191.

IOANNES FILESACVS.

Commentarius in *Vincenium Lirinensem.* *Parif.* 1619. 4to. Vol.
 7. p. 134.

340.

IVL. FIRMICVS MATERNVS.

De errore profanarum religionum, cum notis *Ioan. a Wöwer.*
Oxon. 1578. 8uo. Vol. 4. p. 319.

Astronomia, siue de mathefi. *Basil.* 1591. Vol. 7. p. 248.

FIRMILIANVS.

350.

Epistola. Inter epistolas Cypriani. Vol. 1. p. 70. 71. Vol. 2. p. 21.
 199. 203. Vol. 4. p. 52. 263. 375. Vol. 5. p. 147. Vol. 6. p. 126.
 417. Vol. 7. p. 160. 761. Vol. 8. p. 191.

IOANNES FISCHERVS al. ROFFENSIS.

Liber contra Lutherum. *Parif.* 1562. 8uo. Vol. 8. p. 179.

MATTHIAS FLAGIVS.

Catalogus tertium veritatis. Vol. 6. p. 461. Vid. BERTRAMVS.

De sectis papisticis. *Basil.* 1565. 4to. Vol. 9. p. 178.

FLAGELLANTIVM HISTORIA.

Parif. 1700. 8uo. Vol. 3. p. 67. Vol. 7. p. 168. Vol. 8. p. 51.

IOANNES FORBESIVS.

Instructiones historico-theologicæ. *Amstelod.* 1645. (Opera *Am-*
stelod 1703. fol.) Vol. 4. p. 63. 192.

Irenicum. *Aberden.* 1636. 4to. Vol. 1. p. 191. Vol. 3. p. 211. Vol. 8.
 p. 12. 14. 16.

560.

VENANTIVS FORTVNATVS.

Poëmata. In corpore poetarum. tom. 2. *Lugdun.* 1603. 4to. Vol.
 3. p. 255.

Vita Radegundis. Apud *Surium* 13 August. Vol. 1. p. 349.

CAROLVS DV FRESNE.

Glossarium græco-barbarum. *Lugd.* 1688. 2 vol. fol. Vol. 3. p. 260.

Fl. an.

Notæ in Paulum Silensiarum. *Paris.* 1670. fol. Vol. 3. p. 178.
181. 188. 200. 206. 207. 216. 217. 234. 250. 255. 258. 262.
263. 265. 266. Vol. 8. p. 207.

IOANNES FRONTO.

De canonicis cardinalibus, cum aliis opusculis. *Paris.* 1661. 4to.
Vol. 3. p. 593.

FRONTO DVCAEVS.

Notæ in Chrysofotomi opera. *Paris.* 1609. Vol. 2. p. 185. Vol. 9.
p. 84.

262.

ACTA FRVCTVOSI.

Apud *Baron.* ad ann. 262. Vol. 5. p. 71. 73. Vol. 10. p. 95. 96.

1007.

FVLBERTVS CARNOTENSIS.

Opera. *Paris.* 1608. (In bibliothec. patr. tom. 18. *Lugd.* 1677.)
Epistol. I. Vol. 4. p. 353. Vol. 6. p. 419.

307.

FVLGENTIVS RVSPENSIS.

Opera. *Lugdun.* 1652. (*Bafil.* 1621. 8uo.)

De incarnationis mysterio. Vol. 4. p. 168. Vol. 5. p. 172.

De baptismo æthiopsis. Vol. 4. p. 48. 59. 216. 295. 320. Vol. 6. p.
395. 457. 486.

Ad Monimum. Vol. 5. p. 67.

Homil. 4. de epiphania. Vol. 9. p. 157.

De fide ad Petrum diaconum. Inter opera *Augustini* tom. 3.

Cap. 3. Vol. 7. p. 30. 314. - Cap. 19. Vol. 6. p. 314.

Cap. 27. Vol. 4. p. 58. - Cap. 30. Vol. 4. p. 48. 149.

Cap. 39. Vol. 6. p. 554.

Vita. Vol. 1. p. 214.

FREDERICVS FVRIVS CERIOLANVS.

Bononia, siue de libris sacris, in vernaculam linguam conuer-
tendis. *Bafil.* 1555. 8uo. Liber prohibitus in indice Sotoma-
ior. Vol. 5. p. 110.

G.

THOMAS GALE.

Notæ in *Antonini* iter Britanniarum. *Lond.* 1709. 4to. Vol. 3.
p. 558.

MAT-

Fl. an.

MATTHAEVS GALENVS.

Catechismus. Apud *Dalleum* de confirmatione. Vol. 4. p. 349.
356.

IOANNES GARNERIVS.

Liber diurnus Romanorum pontificum. *Paris*. 1680. 4to. Vol. 2.
p. 170.

THOMAS GATAKERVS.

Notæ in libros Antonini. *Cambrig*. 1652. 4to. (*Traiecti ad Rhene*.
1698. fol.) Vol. 10. p. 93.

GAUDENTIVS BRIXIENSIS.

387. Opera. In bibliothec. patr. tom. 2. (tom. 5. *Lugd*. 1677.)
Præfat. ad Beneuolum. Vol. 6. p. 199.
Tract. 2. ad neophytos. Vol. 4. p. 130.
4. de lectione Exodi. Vol. 6. p. 135.
15. de Maccabæis. Vol. 9. p. 159.
16. de ordinatione ipsius. Vol. 8. p. 192.
17. die dedicationis basilicæ. Vol. 3. p. 124. 318.

MICHAEL GEDDES.

Church-history of Ethiopia. *London*. 1696. 8uo. Vol. 3. p. 343.

492.

GELASIVS PAPA.

Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.
Epist. 4. ad Faustum. Vol. 7. p. 147.
9. ad episc. Lucaniæ. Vol. 2. p. 181. 279. 280. 292. Vol. 3. p.
22. 104. III. Vol. 4. p. 252. 358. 364. Vol. 7. p. 323. 325.
Vol. 8. p. 59. 101. Vol. 9. p. 247.
Epist. ad Ruffinum. Apud *Gratianum*. Vol. 8. p. 14.
Decreta. Apud *Crab. & Grat.* Vol. 5. p. 297. Vol. 6. p. 87. Vol. 7.
p. 319.
De duabus naturis Christi. In biblioth. patr. tom. 4. (tom. 8. edit.
Lugdun.) Vol. 6. p. 459.

AVLVVS GELLIVS.

Opera. *Aurel. Allobrog*. 1609. 8uo.
Noct. Attic. lib. 9. cap. 15. Vol. 9. p. 4.
lib. 20. cap. 1. Vol. 7. p. 507.

Flan.

GILBERTVS GENEBRARDVS.

De liturgia apostolica, cap. 30. Vol. 6. p. 358.

GENNADIUS MASSILIENSIS.

495. De scriptoribus ecclesiasticis. Inter opera *Hieronymi*. Vol. 3. p. 15. Vol. 4. p. 168. Vol. 5. p. 15. Vol. 6. p. 7. 71. 176. Vol. 8. p. 220. Vol. 9. p. 68.De dogmatibus ecclesiasticis. Inter opera *Augustini*, tom. 3.

Cap. 30. Vol. 6. p. 354. 355. - Cap. 31. Vol. 4. p. 24.

Cap. 52. Vol. 4. p. 291. 295. 297. 347. 394. Vol. 8. p. 220.

Cap. 53. Vol. 6. p. 530. 538. 580. Vol. 8. p. 150.

Cap. 72. Vol. 2. p. 124. 133. 152. 154. Vol. 8. p. 35.

Cap. 74. Vol. 4. p. 48. - Cap. 75. Vol. 6. p. 275.

Cap. 172. Vol. 2. p. 131.

INNOCENTIUS GENTILETVS.

Examen concilii Tridentini. *Garinchemi* 1678. 8vo. (Geneu. 1586. 8vo.) Vol. 1. p. 359. Vol. 7. p. 185.

620.

GEORGIVS ALEXANDRINVS.

Vita Chrysofomi. In tomo 8. operum Chrysof. græc. Vol. 6. p. 188.

GEORGIVS AMBIANAS.

Commentarius in Tertullianum 3. vol. fol. Vol. 1. p. 78.

620.

GEORGIVS PISIDES.

Vulgo dicitur auctor fastorum Sicularum, siue chronici Alexandrini. Vol. 3. p. 164. &c. Vid. *Chronicon Alexandr.* sub litt. A.

501.

FRANCISCVS GEORGIVS VENETVS.

Problemata in scripturam sacram. *Venetis* 1536. 4to. Vol. 6. p. 97.

717.

GERMANVS, PATRIARCH. CONSTANTINOPOL.

Theoria, siue expositio in liturgiam græc. latin. In bibl. patr. græc. latin. tom. 2. Vol. 6. p. 41. 308. 466.

Epistola ad Ioann. Synadensem. Vol. 3. p. 310.

Thomam Claudiopolitanum. Vol. 3. p. 311.

1404.

IOANNES GERSON.

De vita Spirituali. Inter opera 4. vol. (*Antwerp.* 1706.) Vol. 7. p. 135. 186.

GESTA

- Fl. an.*
 314. **GESTA PURGATIONIS CAECILIANI, EPISC. CARTH.**
 Ad calcem OPTATI. *Parif.* 1631. Vol. 1. p. 295. Vol. 3. p. 131.
 152. 153. 154. 242. 271. 298. Vol. 6. p. 90. 265. Vol. 10. p. 2.
581. **GILDAS SAPIENS.**
 De excidio Britanniae. In bibl. patr. tom. 5. Vol. 3. p. 133. 153-
1200. **GIRALDVS.**
 Itinerarium Cambriae, & Cambriae descriptio. *Lond.* 1585. 8uo.
 Vol. 3. p. 560.
- GLOSSA**
 In Extrauagant. Vol. 7. p. 162.
 In Gratianum. Vol. 8. p. 24.
301. **AETA GLYCERII.**
 Apud *Baron.* ad ann. 301. Vol. 5. p. 56.
- IACOBVS GOAR.**
 Notae ad euchologium Graecorum. *Parif.* 1647. fol. Vol. 3. p. 266.
 267. Vol. 6. p. 223. 467.
1110. **GOFFRIDVS, VINDOCINENSIS ABBAS.**
 Opera, cum notis SIRMONDI. *Parif.* 1639. (Apud *Dallaum* de
 confessione p. 553.) Vol. 8. p. 143.
- MELCHIOR GOLDASTVS.**
 Constitutiones imperiales. 3 vol. *Hanou.* 1609. fol. (*Offenbac.*
 1610.) Vol. 3. p. 603.
- THOMAS GOODWINVS.**
 Moses & Aaron. Vol. 1. p. 16. Vol. 3. p. 441.
- DIONYSIVS GOTHOFREDVS.**
 Notae in codicem Iustinianum. *Colon.* 1524. (*Amstelod.* 1663. fol.)
 Vol. 9. p. 333.
- IACOBVS GOTHOFREDVS.**
 Commentarius in codicem Theodosianum, 6 vol. *Lugdun.* 1665.
 fol.
- In lib. L. tit. 12. de assessoribus domesticis & cancellariis. leg. 3.
 Vol. 2. p. 65.
- In lib. 2. tit. 8. de feriis. leg. 2. Vol. 9. p. 3. 6. 9.
 tit. 9. de pactis. leg. 8. Vol. 7. p. 368.

Fl. an.

- In lib. 3. tit. 7. de nuptiis. leg. 3. Vol. 9. p. 334. 340.
 tit. 12. de incestis nuptiis. leg. 1. Vol. 7. p. 421.
 tit. 16. de repudiis. leg. 1. Vol. 9. p. 303. 356. - leg. 2. Vol.
 9. p. 360.
- In lib. 7. tit. 8. de onere merati. Vol. 2. p. 245.
 tit. 13. de tironibus. leg. 22. Vol. 2. p. 238.
 tit. 20. de veteranis. leg. 12. Vol. 2. p. 44.
- In lib. 8. tit. 10. de concuss. aduocat. leg. 1. Vol. 7. p. 478.
- In lib. 9. tit. 16. de malefic. & mathematic. leg. 2. Vol. 7. p. 239.
 leg. 4. Vol. 7. p. 247.
 tit. 17. de sepulchris violatis. leg. 2. Vol. 10. p. 26. - leg. 5.
 Vol. 7. p. 312. 314. Vol. 10. p. 38.
 tit. 18. ad leg. Fab. leg. 1. Vol. 7. p. 206.
 tit. 45. de his, qui ad eccles. confug. leg. 2. Vol. 3. p. 362.
 leg. 5. Vol. 3. p. 366.
- In lib. II. tit. 1. de annon. & tribut. leg. II. Vol. 3. p. 388.
 leg. 15. Vol. 2. p. 229.
 tit. 16. de extraordinariis &c. leg. 15. Vol. 2. p. 252.
 tit. 36. Quorum appellationes &c. leg. 4. Vol. 7. p. 418.
- In lib. 12. tit. 1. de decurionibus, paratid. Vol. 2. p. 148. leg. 63.
 Vol. 3. p. 42.
- In lib. 13. tit. 1. de Iustrali conlat. leg. 1. Vol. 2. p. 42. 241.
 tit. 10. de censu. leg. 2. Vol. 2. p. 233. - leg. 4. Vol. 2. p. 229.
- In lib. 14. tit. 7. de collegiatis. leg. 2. Vol. 7. p. 258.
- In lib. 15. tit. 5. de spectaculis, paratid. Vol. 7. p. 131. 209. leg. 5.
 Vol. 5. p. 142. Vol. 9. p. 221.
 tit. 6. de Maiuma. leg. 2. Vol. 7. p. 452.
- In lib. 16. tit. 2. de episcopis &c. leg. 15. Vol. 2. p. 43. - leg. 20. Vol.
 2. p. 268. - leg. 23. Vol. 2. p. 219. 222. - leg. 24. Vol.
 2. p. 28. - leg. 26. Vol. 2. p. 72. - leg. 27. Vol. 1. p.
 354. - leg. 38. Vol. 2. p. 62. 63. 416. - leg. 39. Vol. 8.
 p. 19. - leg. 42. Vol. 2. p. 50. - leg. 47. Vol. 2. p. 337.
 tit. 3. de monachis. leg. 1. Vol. 3. p. 85.
 tit. 5. de hæreticis, paratid. Vol. 7. p. 285. 286. leg. 17.
 Vol. 4. p. 332. - leg. 30. Vol. 3. p. 264. - leg. 34. Vol.
 7. p. 106.

tit.

El. an.

tit. 6. ne sanctum bapt. iteretur. leg. 6. Vol. 4. p. 411.
tit. 10. de paganis, leg. 25. Vol. 3. p. 166.

IOANNES ERNESTVS GRABIVS.

Spicilegium patrum, 3 vol. Oxon. 1698. &c. 8uo. Vol. 1. p. 6. 563
136. Vol. 4. p. 146. 150. Vol. 5. p. 259.
Adnotationes in Irenæum. Vol. 5. p. 133.
in Bulli iudic. eccles. cathol. Vol. 4. p. 73.

1130.

GRATIANVS.

Decretum, siue concordantia discordantium canonum, in corpore iuris canonici. Romæ 1582. fol. Vid. supra *Corpus iuris canonici*.

470.

GREGENTIVS.

Disputatio cum Herbano Iudæo græc. latin. In auctario bibliothec. patr. Duçæano, tom. 1. Paris. 1624. Vol. 3. p. 459.
Vol. 5. p. 277.

590.

GREGORIVS MAGNVS.

Opera, 4 tom. Antwerp. 1615. (Paris. 1705.)

Tom. 1.

Præfatio in Iobum ad Leandr. ante moralia. Vol. 2. p. 102. 199.
Moralia in Iobum lib. 19. cap. 13. Vol. 6. p. 96.
In Ezechielem, præfat. Vol. 6. p. 198.
Homil. 2. Vol. 7. p. 185. - Hom. 5. Vol. 6. p. 106.
Homil. 19. Vol. 6. p. 148.

In euangelia.

Homil. 2. Vol. 7. p. 326. - Homil. 15. Vol. 5. p. 108.

Homil. 16. Vol. 9. p. 183.

Homil. 26. Apud *Gratianum*. Vol. 7. p. 161. Vol. 8. p. 278.

Tom. 2.

Dialogi. lib. 1. cap. 5. Vol. 2. p. 71. - lib. 2. cap. 24. Vol. 6. p. 426.
lib. 4. cap. 55. Vol. 6. p. 241.

Epistole:

Lib. 1. epist. 41. Vol. 4. p. 341. Vol. 7. p. 53.

Lib. 2. epist. 20. Vol. 3. p. 518. - epist. 26. Vol. 7. p. 161.

epist. 34. Apud *Gratianum*. Vol. 7. p. 189.

Lib.

Fl. an.

- Lib. 3. epist. 9. Vol. 4. p. 347. 359. 364.
 epist. 11. Vol. 2. p. 293.
 Lib. 7. epist. 8. Vol. 1. p. 227. Vol. 8. p. 94.
 epist. 24. Vol. 4. p. 388. - epist. 63. Vol. 6. p. 322.
 epist. 64. Vol. 5. p. 28. 239. Vol. 6. p. 360.
 epist. 111. Vol. 7. p. 323.
 Lib. 9. epist. 9. Vol. 3. p. 308. - epist. 56. Vol. 7. p. 169.
 Lib. 11. epist. 2. Vol. 5. p. 27. - epist. 3. Vol. 9. p. 57.
 epist. 16. Vol. 2. p. 103.
 Lib. 12. epist. 31. Vol. 7. p. 425.

Tom. 3.

- Sacramentar. de bapt. infant. Vol. 4. p. 328. 385.
 offic. sabbari sancti. Vol. 6. p. 396.
 In primum Regum, Vol. 6. p. 530. Vol. 7. p. 186.

Tom. 4.

- Vita, Vol. 6. p. 268.
 Responf. ad quæst. Augustini monachi. Apud *Bedam*. Vol. 7. p. 53.

GREGORIVS II.

716.

- Epistolæ duæ ad Leon. Isaur. In tom. 7. conciliorum.
 Epistol. 1. Vol. 3. p. 309. - Epist. 2. Vol. 3. p. 265.

GREGORIVS VII. AL. HILDEBRANDVS.

1073.

- Epistolæ. In tom. 10. conciliorum.
 Lib. I. epist. 81. ad Vdonem Treuirensen. Vol. 3. p. 159.

GREGORIVS IX.

1227.

- Decretalium libri quinque, vna cum Gratiano, *Roma* 1582. fol.
 Vid. *Corpus iuris canonici*.

GREGORIVS NAZIANZENVVS.

370.

- Opera, græc. latin. 2 vol. *Parif.* 1630. fol.

Tom. 1.

- Orat. 1. De fuga. Vol. 1. p. 283 Vol. 2. p. 307. 308. 342. 343. 357.
 362. Vol. 6. p. 113. 163
 Orat. 3. In Iulianum inuect. 1. Vol. 1. p. 17. Vol. 2. p. 30. 303. 442.
 Vol. 5. p. 131. 175. Vol. 7. p. 118. 214.
 Orat. 4. In Iulian. inuect. 2. Vol. 5. p. 178. Vol. 7. p. 178.
 Orat. 5. Post reditum ex fuga. Vol. 1. p. 291.

Orat.

Fl. an.

- Orat. 8. Ad patrem, quum ei curam ecclesiæ Nazianzenæ commisisset. Vol. 1. p. 189.
- Orat. 10. De funere Cæsarii. Vol. 6. p. 340. Vol. 10. p. 40. 56.
- Orat. 11. De funere Gorgoniæ. Vol. 5. p. 293. Vol. 6. p. 408. 415. 416.
- Orat. 16. De amore pauperum. Vol. 3. p. 184.
- Orat. 18. In laudem Cypriani. Vol. 1. p. 112.
- Orat. 19. De funere patris. Vol. 1. p. 52. 79. 80. 154. 172. Vol. 3. p. 173. 349. 473. Vol. 5. p. 175. Vol. 6. p. 408. Vol. 7. p. 272. Vol. 9. p. 108.
- Orat. 20. In laudem Basilii. Vol. 1. p. 52. 117. 141. 150. 177. 270. 327. 371. Vol. 3. p. 354. 358. Vol. 5. p. 20. 172. 175. Vol. 6. p. 258. Vol. 10. p. 53.
- Orat. 21. In laudem Athanasii. Vol. 1. p. 112. 141. Vol. 2. p. 107. 337. 362. 368. 369. 370. Vol. 6. p. 166. Vol. 7. p. 55.
- Orat. 22. In laudem Maccabæorum. Vol. 9. p. 159.
- Orat. 24. In Aegyptiorum aduentum. Vol. 4. p. 167.
- Orat. 31. In illud, Quum consummasset Iesus hos sermones. Vol. 1. p. 8. Vol. 7. p. 184. Vol. 9. p. 353.
- Orat. 32. In præsentia 150 episcoporum. Vol. 1. p. 80. Vol. 2. p. 383. Vol. 3. p. 330. Vol. 6. p. 113. 198.
- Orat. 38. In natiuitatem Christi. Vol. 9. p. 78.
- Orat. 39. In sancta lumina. Vol. 4. p. 49. Vol. 9. p. 81.
- Orat. 40. In sanctum baptisma. Vol. 2. p. 279. Vol. 4. p. 24. 28. 56. 125. 141. 142. 144. 146. 151. 186. 207. 238. 240. 241. 243. 244. 247. 259. 263. 280. 287. 319. 321. 386. 387. 393. Vol. 6. p. 513. Vol. 9. p. 83.
- Orat. 41. In pascha. Vol. 1. p. 80.
- Orat. 42. In pascha. Vol. 6. p. 345. Vol. 9. p. 240.
- Orat. 43. In nouam dominicam. Vol. 9. p. 51. 119.
- Orat. 44. In sanctam pentecosten. Vol. 9. p. 130.
- Orat. 51. In Apollinarium. Vol. 1. p. 29.
- Epistola 42. Gregorio Nysseno. Vol. 1. p. 189.
- Epistola 49. Olympio. Vol. 3. p. 312.
- Epistola 57. Procopio. Vol. 9. p. 3. 5. 341.
- Epistola 71. ad 74. Celenfio. Vol. 9. p. 222.
- Epistola 80. Aërio & Alypio. Vol. 2. p. 289.

Fl. an.

Epistola 88. Theodoro Tyanensi. Vol. 1. p. 199. Vol. 3. p. 473.

Epistola 159. Amphilochio. Vol. 2. p. 231.

Epistola 219. Theodoro. Vol. 7. p. 358.

Epistola 240. Amphilochio. Vol. 6. p. 371.

Tom. 2.

Carm. de vita sua. n. 28. Vol. 1. p. 270. Vol. 3. p. 219.

n. 32. Vol. 3. p. 470. 472.

n. 35. Vol. 1. p. 188.

n. 64. Vol. 2. p. 183.

Carm. 9. In somnium Anastasia. Vol. 1. p. 141. 270. 326. Vol. 3. p. 173. 199. 219. 330. Vol. 5. p. 251. Vol. 6. p. 188.

Carm. 10. De diuersis vitæ generibus. Vol. 9. p. 149.

Carm. 63. De ornatu mulierum. Vol. 6. p. 478.

Carm. 18. De virtute. Vol. 5. p. 292. Vol. 6. p. 15.

Carm. Iambic. 23. de se ipso. Vol. 3. p. 218.

Carmen cygn. de episcopis. Vol. 1. p. 80. Vol. 2. p. 305. Vol. 6. p. 113.

GREGORIVS NYSSENVS.

370.

Opera, græc. latin. 3 vol. *Parif.* 1638. fol.

Tom. 1.

Homil. 5. de oratione dominica. Vol. 5. p. 277. Vol. 6. p. 181.

Tom. 2.

Orat. in suam ordinationem. Vol. 2. p. 188. Vol. 6. p. 128.

Epistola canonica ad Letoium, episc. Melit.

Can. 1. Vol. 9. p. 199. - Can. 3. Vol. 7. p. 442.

Can. 4. Vol. 8. p. 164. - Can. 5. Vol. 3. p. 186.

Can. 6. Vol. 7. p. 313. 520. - Can. 7. p. 313. 314.

Oratio de pœnitentia. Vol. 8. p. 148.

Vita Macrinæ. Vol. 1. p. 343. Vol. 5. p. 104. Vol. 10. p. 41. 52. 53. 56.

Aduersus eos, qui baptisma differunt. Vol. 4. p. 316.

Contra Eunomium orat. II. Vol. 4. p. 178.

Tom. 3.

Orat. catechetic. cap. 37. Vol. 6. p. 277. 321.

Aduersus Apollinarem. Vol. 1. p. 8.

De scopo christian. Vol. 1. p. 74.

De

Fl. an.

De bapufmo Chrifti. Vol. 3. p. 228. Vol. 4. p. 167. 316. 322. 331. 336.
Vol. 6. p. 450. Vol. 9. p. 86.

De refurrectione Chrifti. orat. 3. Vol. 9. p. 112.

Vita Gregorii Thaumaturg. Vol. 2. p. 85. 184. 189. Vol. 3. p. 148.

De funere Meletii. Vol. 1. p. 81.

Vita Ephrem. Vol. 6. p. 142. Vol. 10. p. 23.

Oratio de mortuis. Vol. 6. p. 345.

254.

**GREGORIVS NEOCAESARIENSIS, alias THAVMA-
TVRGVS.**

Opera græc lat. *Parif.* 1622. *fol.*

Expositio fidei. Vol. 4. p. 86.

Epiftol. canonica apud *Iuftellum.*

Can. I. Vol. 7. p. 192. - Can. 5. Vol. 7. p. 82.

Can. 10. Vol. 7. p. 470.

Can. II. Vol. 3. p. 148. Vol. 8. III. 113. 115. 116.

GREGORIVS THOLOSANVS.

De republica. *Francos.* 1642. Vol. 1. p. 104.

GREGORIVS TVRONENSIS.

573.

Historia Francorum. *Parif.* 1610. *Suo.* (In operibus. *Parif.* 1699.
fol.)

Lib. 2. cap. 31. Vol. 3. p. 254. - cap. 34. Vol. 5. p. 25.

Lib. 4. cap. 13. Vol. 3. p. 592. - cap. 16. Vol. 7. p. 243.

Lib. 6. cap. 33. Vol. 3. p. 592.

Lib. 7. cap. 7. Vol. 6. p. 235.

Lib. 8. cap. 3. Vol. 6. p. 6.

Lib. 9. cap. 3. Vol. 6. p. 430.

Lib. 10. cap. ult. Vol. 5. p. 15.

De gl'oria martyrum. *Colon.* 1583. *Suo.* (In operibus cit. elir.)

Lib. 1. cap. 10. Vol. 6. p. 503.

De gloria confessorum. *ibid.*

Cap. 104. Vol. 10. p. 52. - Cap. 106. Vol. 10. p. 23.

De viciis patrum. Cap. 8. Vol. 6. p. 6.

IOHN GREGORY.

Observations on Scripture, and Posthumous Works. *Lond.* 1650.

4to. Vol. 2. p. 275. Vol. 6. p. 418.

Fl. an.

IACOBVS GRETSERVS.

Notæ in Codinum. *Parif.* 1648. fol. Vol. 3. p. 204. Vol. 9. p. 253.
De cruce, lib. 2. cap. 13. Vol. 3. p. 238.

HVGO GROTIVS.

Opera theologica. 4 vol. *Amstelod.* 1685. (*Amstel.* 1679. fol.)

In Matth. cap. 2. Vol. 10. p. 33. - cap. 5. Vol. 9. p. 355.

In Luc. cap. 6. Vol. 2. p. 202. - cap. 7. Vol. 10. p. 22.

cap. 10. Vol. 2. p. 302.

In 2 epist. ad Cor. cap. 10. Vol. 7. p. 156.

In epist. ad Philipp. cap. 2. Vol. 2. p. 50.

In epist. ad Philem. Vol. 6. p. 79.

In epist. ad Hebr. cap. 6. Vol. 1. p. 36.

In epist. 1 Petr. cap. 3. Vol. 4. p. 267.

De iure belli ac pacis. *Amstelod.* 1670. 8uo. (*Amstel.* 1689. 8uo.)

Vol. 4. p. 231.

De cœnæ administratione, vbi pastores non sunt. *Lond.* 1685. 8uo.

Vol. 1. p. 309.

IANVS GRVTERVS.

Inscriptiones antiquæ. *Heidelb.* 1616.

Vol. 3. p. 174. Vol. 4. p. 359.

1533.

GVIDO DE MONTE ROCHERII.

Manipulus curatorum. *Louan.* 1552. 8uo. (Apud *Bon.* de rebus liturgicis lib. 1. cap. 15.) Vol. 6. p. 386.

GVNNING.

Discourfe of Lent. 4to. Vol. 9. p. 182.

H.

ISAACVS HABERTVS.

Archieraticon, siue liber pontificalis ecclesiæ græcæ. *Parif.* 1643.

fol. (*Parif.* 1676. fol.) Vol. 1. p. 283. 290. 300. 306. 312. 336.

338. Vol. 2. p. 3. 11. 12. 33. 36. 38. 41. 90. 120. 169. 173. 177.

186. Vol. 3. p. 23. 37. 70. 105. 210. 212. 229. 246. Vol. 4. p.

112. 248. 369. Vol. 6. p. 117. 296. 363. 403. 411. 447. 483.

Vol. 7. p. 81. 123. 159. Vol. 8. p. 3. Vol. 9. 420.

117.

HADRIANVS.

Epistola, Apud *Vopiscum* in vita Saturni. Vol. 1. p. 234.

HAI-

Fl. an.

841.

HAIMO.

In epist. ad Hebr. cap. 6. (Apud *Dalleum* de confirmatione.)

Vol. 4. p. 377.

cap. 13. Vol. 4. p. 354.

FRANCISCVS HALLERIVS.

De hierarchia ecclesiastica. *Parif.* 1646. fol.

Lib. I. cap. 3. Vol. 2. p. 10. - cap. 7. Vol. I. p. 55. Vol. 6. p. 122.

HENRICVS HAMMONDVS.

Opera Anglican. 4 vol. *Lond.* 1684. fol.

Contra Blondell. Vol. I. p. 193. 204. 296. Vol. 3. p. 221. 233.

Defence of Infant-Bapt. Vol. 4. p. 192.

Adnorationes in Nou. Test. (edit. *Io. Cleric. Amstelod.* 1699. fol.)

In Actor. cap. II. Vol. I. p. 268.

In epist. I ad Cor. cap. 15. Vol. 4. p. 190.

In I Timorh. cap. 3. Vol. I. p. 346.

In epist. ad Titum præfat. Vol. I. p. 204.

In Apocalyps. cap. I. Vol. I. p. 83.

MARTINVS HANCKIUS.

De scriptoribus Byzantinis. *Lipſiæ* 1677. 4to. Vol. 2. p. 130.

842.

GEORGIUS HAMORTVLVS.

MSCt. Apud *Allatum* de hebdomad. Græcorum. Vol. 9. p. 172.

HARDINGVS.

Answer to Jewel's Challenge. *Antwerp.* 1565. 8uo. Vol. 6. p. 431.

1150.

CONSTANTINVS HARMENOPVLVS.

Epitome iuris canonici græc. lat. Apud *Leunclauium* in iure græco-romano. tom I. Vol. I. p. 222. Vol. 2. p. 381.De sectis hæreticis, & confessio de fide orthodoxa, ibid. Apud *Leunclauium* & in auctario bibl. patr. *Duceano.* Tom. I. *Parif.* 1624. Vol. 4. p. 160. Vol. 7. p. 249.

STEPHANVS HEDDIUS.

De vita Wilfridi, cap. 12. Vol. 3. p. 399.

170.

HEGESIPPVS.

Commentarius actorum ecclesiasticorum. Fragmenta passim apud *Eusebium.* Vol. I. p. 62. 136. Vol. 7. p. 6.

El. an.

GABRIEL HENAO.

De sacrificio missæ. Vol. 8. p. 26.

610.

HERACLIUS IMPERATOR.

Nouellæ. Apud *Leunclanium* in iure græco-romano. tom. I. Vol. 2. p. 65.

HERMES PASTOR.

Apud *Coteler*. patr. apostolicor. tom. I.

Lib. 1. visio 1. Vol. 5. p. 259.

visio 3. Vol. 4. p. 193. Vol. 7. p. 251.

Lib. 2. mandat. 4. Vol. 7. p. 473. Vol. 8. p. 157. Vol. 9. p. 355.

Lib. 3. similitud. 9. Vol. 4. p. 146. 193.

HERODOTVS.

Historia græc. latin. per *Henricum Stephanum* 1592. fol. (*Lond.* 1679. fol.) Vol. 10. p. 33.

HESYCHIVS.

Lexicon græce, *Hagenoe* 1521. fol. (*Roterod.* 1668. 4to.) Vol. 1. p. 37. Vol. 2. p. 17. Vol. 3. p. 288.

601.

HESYCHIVS, PATRIARCHA HIEROSOL.

Explanatio in *Leuiticum*. *Basil.* 1527. fol. Apud *Albertin.* de eu-
char. p. 851. b.) Vol. 6. p. 503.

PETRVS HEYLINVS.

Cosmographia. *Lond.* 1669. fol. Vol. 3. p. 466.

HICKES.

Jovian or an Answer to Julian the Apostate. *Lond.* 1683. 8vo.

Vol. 1. p. 286. 300. Vol. 7. p. 117. 118.

HIERONYMVS.

378.

Opera. 4 vol. *Basil.* 1565. fol. (*Francofurti* 1684. fol. inprimis *Pa-*
ris. 1642. 9 vol. fol.)

Chronicon. Vol. 1. p. 25. Vol. 3. p. 42. 114. 165.

Epistola I. *Heliodoro*. Vol. 1. p. 51. Vol. 3. p. 21. Vol. 6. p. 120.2. *Nepotiano*. Vol. 1. p. 49. 87. 110. 131. 354. Vol. 2. p.

154. 168. 305. 325. 327. 332. 333. 347. 349. 358.

411. 417. Vol. 3. p. 56. 295. Vol. 6. p. III. 129.

188. 192. 197. Vol. 7. p. 488.

Epist.

Fl. an.

- Epist. 3. Heliodoro. Vol. 1. p. 76. Vol. 2. p. 190. 349. 421. Vol. 3. p. 27. 124. 215. 314. Vol. 5. p. 182. 250. Vol. 7. p. 488.
4. Rustico. Vol. 1. p. 54. 181. 293. Vol. 2. p. 105. 328. Vol. 3. p. 52. 56. 60. 73. 84. 241. Vol. 5. p. 181. 188. Vol. 6. p. 307.
7. Læta. Vol. 3. p. 73. 120. Vol. 5. p. 13. 181. 293. 322.
8. Demetriadi. Vol. 3. p. 296. Vol. 5. p. 181.
10. Furia. Vol. 1. p. 18.
11. Ageruchia. Vol. 2. p. 154. Vol. 9. p. 284.
12. Gaudentio. Vol. 7. p. 505.
13. Paulino. Vol. 3. p. 52. 84.
14. Celantia. Vol. 7. p. 184. 512.
15. Marcellæ. Vol. 3. p. 52. 135.
16. Principia. Vol. 3. p. 10. 352.
18. Marcellæ. Vol. 3. p. 78. 133. Vol. 6. p. 45.
22. Eustochio. Vol. 2. p. 338. Vol. 3. p. 9. 15. 51. 52. 57. 64. 72. 76. 78. 109. 124. Vol. 4. p. 384. Vol. 5. p. 180. 345. Vol. 6. p. 2. 106. 130. 186. 192. Vol. 7. p. 398.
23. Marcellæ. Vol. 3. p. 53.
26. Pammachio. Vol. 10. p. 68. 76.
27. Eustochio. Vol. 1. p. 54. 285. 299. Vol. 3. p. 144. 283. 290. 315. Vol. 5. p. 86. 88. 180. 181. 307. Vol. 6. p. 45. Vol. 10. p. 28. 40. 49. 51. 53. 56. 61.
28. Lucinio. Vol. 6. p. 489. 579. Vol. 7. p. 52. Vol. 9. p. 39.
29. Theodora. Vol. 1. p. 66. (41. 192.)
30. Oceano. Vol. 3. p. 296. 331. Vol. 5. p. 182. Vol. 6. p. 44. Vol. 7. p. 127. Vol. 8. p. 119. 123. 226. Vol. 9. p. 305. 358. Vol. 10. p. 61.
33. Castrutio. Vol. 3. p. 86. - ep. 34. Iuliano. Vol. 10. p. 77.
46. Rustico. Vol. 3. p. 46.
48. Sabiniano. Vol. 1. p. 303. Vol. 2. p. 32. Vol. 3. p. 106. Vol. 5. p. 181. Vol. 6. p. 73. Vol. 9. p. 347.
49. Innocentio. Vol. 2. p. 43. Vol. 10. p. 48.
50. Pammachio. Vol. 6. p. 415. 422. 579.
53. Ripario, aduersus Vigilant. Vol. 3. p. 71. 243. 410.
- Epist.

Fl. an.

- Epist. 54. Marcellæ. Vol. 1. p. 237. Vol. 4. p. 66. 174. Vol. 7. p. 6.
Vol. 9. p. 191. 194. 211.
55. Ripatio. Vol. 6. p. 120. - ep. 57. Damaso. Vol. 4. p. 384.
61. Pammachio. Vol. 1. p. 30. 77. 79. 218. 240. Vol. 2. p.
171. Vol. 3. p. 442. Vol. 4. p. 8. 78. 101. 133. 134.
247. Vol. 6. p. 129.
62. Theophilo. Vol. 1. p. 76. Vol. 5. p. 183. Vol. 6. p. 485.
75. Contra Vigilantium. Vol. 6. p. 188.
77. Marco Celedensi. Vol. 3. p. 61.
78. Damaso. Vol. 4. p. 384. - ep. 80. Magno. Vol. 2. p. 353.
83. Oceano. Vol. 1. p. 267. Vol. 2. p. 154. 392. Vol. 6. p. 111.
85. Euagrio. Vol. 1. p. 89. 91. 114. 146. 181. 267. 298. 307.
326. 327. 328. Vol. 6. p. 321.
99. Afellæ. Vol. 1. p. 75.
113. Præfat. in Iob. Vol. 4. p. 311.
127. Fabiolæ. de 42 mansionibus. Vol. 1. p. 54. Vol. 5. p. 183.
128. Fabiolæ. Vol. 4. p. 384. - ep. 129. Dardano. Vol. 3. p. 435.
134. Sophronio. Vol. 5. p. 93.
137. Marcellæ. Vol. 7. p. 114.
141. Marcellæ. Vol. 3. p. 270.
146. Damaso. Vol. 2. p. 351.
147. Amando. Vol. 9. p. 306.
- Theophilo. Vol. 6. p. 468.
- Epistola spuria ad Damasum. Vol. 6. p. 31.
- Catalogus scriptorum eccles. Vol. 1. p. 3. 59. 61. 65. 66. 68. 186.
188. 314. Vol. 2. p. 53. 56. 57. 421. Vol. 3. p. 5. 270. 271.
Vol. 4. p. 127. Vol. 5. p. 159. 165. 176. Vol. 6. p. 54. 88.
89. 111. 141. Vol. 10. p. 6. 27.
- Contra Iovinian. Vol. 1. p. 54. 55. Vol. 4. p. 400. Vol. 9. p. 273. 284.
- Aduers. Luciferianos. Vol. 1. p. 31. 34. 44. 45. 75. 86. 307. 310. Vol. 2.
p. 375. Vol. 3. p. 566. Vol. 4. p. 142. 179. 261. 337. 339.
341. 364. 366. 370. 375. 380. 390. 401. Vol. 5. p. 182. 255.
Vol. 7. p. 15. Vol. 8. p. 207. 220.
- De locis Hebraicis. Vol. 1. p. 16. Vol. 3. p. 435. 440. 442.
- Vita Hilarii. Vol. 3. p. 10. 77. Vol. 4. p. 225. Vol. 9. p. 176.
- Vita Pauli. Vol. 3. p. 9. Vol. 10. p. 48. 56.

Fl. an.

- Prologus in regul. Pachomii. Vol. 3. p. 71. 79.
 Aduersus Pelagianism. Vol. 5. p. 182. 183. 238. 250.
 Ruffinum. Vol. 5. p. 181. Vol. 6. p. 100.
 Vigilantium. Vol. 2. p. 17. Vol. 3. p. 243. 591. Vol. 6. p.
 43. 83. Vol. 10 p. 40.
 De septem ordinibus. Vol. 2. p. 6. 43.
 In pentateuchum præfat. Vol. 6. p. 101.
 Quæstion. hebr. in Genes. Vol. 2. p. 281. 423.
 In libr. Iosue præfat. Vol. 6. p. 100.
 In libr. paralipom. præfat. Vol. 6. p. 98. 100.
 In psalm. 38. Vol. 5. p. 183. - Psalm. 42. Vol. 5. p. 183.
 45. Vol. 1. p. 71. 72. - Psalm. 104. Vol. 1. p. 7.
 In libr. Salomon. præfat. Vol. 6. p. 93.
 In Iesa. cap. 1. Vol. 4. p. 320. - cap. 3. Vol. 1. p. 266. 273.
 cap. 14. Vol. 8. p. 197. - cap. 19. Vol. 1. p. 32.
 cap. 23. Vol. 8. p. 216. - cap. 49. Vol. 1. p. 16.
 cap. 53. Vol. 4. p. 320. - cap. 55. Vol. 4. p. 390.
 cap. 58. Vol. 2. p. 184. Vol. 9. p. 189.
 cap. 66. Vol. 6. p. 345.
 In Ierem. cap. 11. Vol. 6. p. 264. - cap. 29. Vol. 1. p. 30.
 In Ezech. cap. 1. Vol. 9. p. 70. 72.
 cap. 18. Vol. 1. p. 303. Vol. 2. p. 262. 320. 321. Vol. 6.
 p. 264. 265.
 cap. 40. Vol. 3. p. 131. 268. Vol. 9. p. 155. Vol. 10. p. 2. 9.
 cap. 44. Vol. 2. p. 415. Vol. 3. p. 51. Vol. 5. p. 182. 250.
 cap. 48. Vol. 1. p. 298. 327. 330.
 In Daniel. præfatio. Vol. 6. p. 100. 353.
 cap. 1. Vol. 2. p. 352. - cap. 4. Vol. 5. p. 293. Vol. 6. p. 100.
 In Hoseam proem. Vol. 6. p. 69. 145.
 cap. 6. Vol. 7. p. 86.
 In Ioel. cap. 2. Vol. 8. p. 125.
 In Amos cap. 6. Vol. 4. p. 268. 273. Vol. 5. p. 182.
 In Ion. cap. 1. Vol. 7. p. 245. - cap. 3. Vol. 9. p. 189. 197. 201.
 In Mich. cap. 7. Vol. 1. p. 54. 298.
 In Habac. cap. 3. Vol. 7. p. 119.
 In Zephan. cap. 3. Vol. 5. p. 183. Vol. 6. p. 321.

Fl. an.

- In Haggai cap. 1. Vol. 9. p. 211.
 In Zachar. cap. 8. Vol. 3. p. 124. 154. 296.
     cap. 14. Vol. 4. p. 247.
 In Malach. cap. 3. Vol. 2. p. 284.
 In euangelia prafar. Vol. 5. p. 92.
 In Matth. cap. 5. Vol. 5. p. 182. Vol. 7. p. 358. 361.
     cap. 9. Vol. 8. p. 188. Vol. 9. p. 194.
     cap. 16. Vol. 8. p. 216. 270. 286.
     cap. 19. Vol. 9. p. 353. - cap. 21. Vol. 1. p. 135.
     cap. 25. Vol. 4. p. 263. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 240.
 In Marc. cap. 14. Vol. 6. p. 276.
 In ep. ad Rom. cap. 6. Vol. 4. p. 49.
     cap. 16. Vol. 1. p. 353. 358. Vol. 6. p. 124.
 In I ep. ad Cor. cap. 5. Vol. 7. p. 109.
     cap. 11. Vol. 6. p. 506.
     cap. 16. Vol. 7. p. 114.
 In ep. ad Galat. cap. 1. Vol. 1. p. 61. 136.
     cap. 4. Vol. 9. p. 256. - cap. 5. Vol. 7. p. 109.
     cap. 6. Vol. 4. p. 128.
 In ep. ad Ephes. cap. 4. Vol. 1. p. 299. Vol. 3. p. 217. Vol. 4. p. 339.
     cap. 5. Vol. 5. p. 182. Vol. 6. p. 27.
 In I ep. ad Tim. cap. 3. Vol. 1. p. 83. 181.
     cap. 6. Vol. 4. p. 265. Vol. 5. p. 182.
 In epift. ad Tit. cap. 1. Vol. 1. p. 267. - cap. 3. Vol. 3. p. 270.
- HILARIUS PICTAVIENSIS.
354. Opera. Colon. 1617. fol. (Paris. 1693. fol.)
 In pfalm. prolog. Vol. 5. p. 255. Vol. 6. p. 95.
 In pfalm. 51. Vol. 8. p. 133.
     64. Vol. 5. p. 166. 332. 345.
     65. Vol. 5. p. 165. Vol. 6. p. 14. - Pf. 67. Vol. 5. p. 279.
     118. Vol. 6. p. 345. Vol. 7. p. 497.
     126. Vol. 3. p. 123. - In Pf. 140. Vol. 5. p. 13.
 In Matth. Vol. 6. p. 344. Vol. 7. p. 336. Vol. 8. p. 188. Vol. 9. p. 155.
 De fynodis. Vol. 3. p. 559. Vol. 4. p. 89. 91. 104. Vol. 8. p. 59.
 Epiftol. ad Abram. Vol. 6. p. 54.

Contr.

Fl. an.

Contr. Constant. Vol. I. p. 33.

Fragment. Vol. I. p. 307. Vol. 4. p. 105. Vol. 7. p. 50.

461.

HILARIUS PAPA.

Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.

Epist. I. ad Afcan. Tarraconensem. Vol. I. p. 147.

2. ad Tarraconenses. Vol. 9. p. 165.

8. ad episcopos Galliæ. Vol. 8. p. 94.

Ep. ad Leont. Apud *Baron.* ad ann. 462. Vol. I. p. 210.

430.

HILARIUS ARELATENSIS.

Epistolæ. Inter epistolas Augustini. Vol. 6. p. 95.

845.

HINC MARVS RHEMENSIS.

Opera. 2 vol. *Paris.* 1645. fol.

Tom. 1.

De prædeterminatione. lib. I. cap. 4. Vol. 6. p. 333.

Capitula archidiacon. presbyt. data. Vol. 1. p. 336.

Tom. 2.

Opusc. 55. capitular. cap. 48. Vol. 4. p. 61. Vol. 8. p. 279.

Epist. ad Hildeboldum. Vol. 8. p. 146.

Vita Remigii. Apud *Baron.* an. 471. Vol. 1. p. 144.

220.

HIPPOLYTUS PORTVENSIS.

Canon paschalis. Apud *Caucum* histor. litterar. tom. I. p. 68. Eadem etiam exhibent *Scaliger, Aegidius Bucherius & Cruterus.* Vol. 9. p. 17. 104.De consummatione mundi & antichristo, græc. latin. In auctario bibl. patr. *Ducaano*, tom. 2. Vol. 3. p. 147. 244. Vol. 5. p. 140.Demonstratio de antichristo græc. latin. Apud *Combesif.* in auctario nouissimo. *Paris.* 1672. fol. Vol. 3. p. 147.

LVCAS HOLSTENIVS.

Adnotationes in geographiam *Caroli a Sancto Paulo*, in Italiam antiquam *Chiuertii*, & thesaurum geographicum *Ortelii*, *Roma* 1666. 8uo.In geogr. *Car. a S. Paulo.* Vol. 3. p. 402. 447. 463. 472. 473. 474. 475. 494. 496. 497. 507. 511. 513. 517. 518. 519. 520. 522. 527. 528. 558.

- Fl. an.*
 In Ital. antiqu. *Chuerii*. Vol. 3. p. 168. 508. 510. 511. 513. 516. 517.
 522. 524. 525. 529. 534.
 In thesaur. *Orielii*. Vol. 3. p. 474. 500. 507. 525.
 Glossarium & notæ ad Benedicti codicem regulatum. *Parif.* 1663.
 4to. Vol. 3. p. 8.
 Dissertat. de Synesio. Apud *Valesf.* not. in Theodor. Vol. 2. p. 121.
 522. **ACTA MARTYRVM HOMERITARVM.**
 Apud *Baronium* ad an. 522. Vol. 3. p. 459.
 1130. **HONORIVS AVGVSTODVNENSIS.**
 Gemma animæ, de officio missæ. Biblioth. patr. tom. 10. (Apud
Bon. de rebus liturgic. lib. 1. cap. 23.) Vol. 6. p. 269.
 395. **HONORIVS IMPERATOR.**
 Rescript. ad Bonifacium. Apud *Crab.* Vol. 8. p. 58.
GEORGIVS HOOPERVS.
 Historical Account of Lent. *Lond.* 1695. 8vo. Vol. 3. p. 220. Vol. 9.
 p. 181. 192. 201. 207. 211.
HORATIVS POETA.
 (*Amstel.* 1650. 12mo.) Vol. 2. p. 321. Vol. 3. p. 292.
 514. **HORMISDAS PAPA.**
 Epistole decretales. In tomis conciliorum.
 Epist. 25. ad episcop. Hispaniæ. Vol. 7. p. 323.
 Decret. cap. 6. Vol. 9. p. 337.
RODOLPHVS HOSPINIANS.
 De templis. *Tigur.* 1587. fol. (*Genevæ* 1687. fol.)
 Lib. 2. cap. 6. Vol. 3. p. 227. - cap. 11. Vol. 3. p. 277.
 Lib. 3. cap. 5. Vol. 2. p. 57. - cap. 6. Vol. 3. p. 271.
 Lib. 4. cap. 2-11. Vol. 3. p. 332.
 cap. 9. Vol. 3. p. 286. Vol. 4. p. 185.
 De festis ethnicorum (*Genevæ* 1675. fol.) cap. 28. Vol. 7. p. 230.
 De festis christianorum. *Tigur.* 1593. fol. (*Genevæ* 1674. fol.) Vol.
 9. p. 73. 78. 129. 132. 147. 164. 170. 175.
 De origine monachatus. *Tigur.* 1588. fol. (*Genevæ* 1669. fol.)
 Lib. 1. cap. 1. Vol. 3. p. 109. - Lib. 2. cap. 5. Vol. 3. p. 18.
 Lib. 3. cap. 6. Vol. 3. p. 30. - cap. 95. Vol. 3. p. 33.
 Lib. 4. cap. 3. Vol. 3. p. 35. - cap. 5. Vol. 3. p. 34.

Fl. an.

Historia sacramentaria. *Tigur.* 1598. fol. (*Geneu.* 1681. fol.)
 Lib. 2. cap. 1. Vol. 306. Vol. 6. p. 370. Vol. 8. p. 24.
 cap. 2. Vol. 6. p. 398.

IOANNES HENRICVS HOTTINGERVS.

Historia ecclesiastica, 9 vol. *Hanov.* 1655. *Suo.* (*Tigur.* 1651.
 5 vol. *Suo.*) Vol. 1. p. 14. Vol. 6. p. 161.

De translatione bibliorum. *Heid. 1660.* Vol. 5. p. 93.

FRANCISCVS HOTTOMANNVS.

Quæstiones illustres iuris. 1598. *Suo.* Vol. 9. p. 333.

HVBERTVS DE SYLVA CANDIDA.

Liber de azymo & ieiunio sabbatorum contra *Michaelem Ceru-*
lariũ & Leonem Achridanum, Apud *Bayon.* in appendice
 tom. 2. Vol. 6. p. 443.

PETRVS DANIEL HVETIVS.

Origeniana, 2 vol. *Rothomagi* 1668. fol.

Lib. 1. cap. 3. Vol. 3. p. 157. - cap. 4. Vol. 2. p. 129.

Demonstratio euangelica. *Amstel.* 1680. *Suo.* (*Lipsiæ* 1694. 4to.)
 Vol. 3. p. 170.

1120.

HVGO DE S. VICTORE.

Opera. *Venet.* 1588. 3 vol. (Apud *Bon.* de reb. liturgic. lib. 2. cap.
 19.) Vol. 6. p. 397. (Apud *Dallaum* de cult. religios. lib.
 2. p. 237.) Vol. 6. p. 466.

I.

S. IACOBVS.

Liturgia ei adscripta, græc. latin. Bibl. patr. auctar. *Duc. eano.* tom.
 2. *Parif.* 1624. Vol. 1. p. 120. Vol. 3. p. 248. 250. Vol. 4. p.
 95. Vol. 6. p. 213. 491. 497. Vol. 8. p. 211.

385.

IDACIVS.

Contra Varimundum Arianum. Biblioth. patr. tom. 4. Vol. 4. p.
 166. Vol. 5. p. 62.

790.

IESSE AMBIANENSIS.

De ordine baptisimi. (Apud *Baluzium* in notis ad *Rheginon.* lib.
 1. cap. 69.) Vol. 4. p. 348. Vol. 6. p. 396.

II. an.
XOI.

IGNATIVS.

- Epistolæ græc. latin. Inter patres apostolicos apud *Cotelæ*. tom. 2.
 Epist. ad Ephes. Vol. 1. p. 55. 277. Vol. 3. p. 222. Vol. 6. p. 573.
 ad Magnes. Vol. 1. p. 44. 56. 145. 272. 277. 297. Vol. 3. p. 121.
 145. 222. 229. Vol. 5. p. 129. Vol. 9. p. 115.
 ad Trallian. Vol. 1. p. 56. 277. 297. 319. Vol. 3. p. 222.
 ad Smyrn. Vol. 1. p. II. 55. 85. 86. 101. 277. 342. Vol. 2. p. 135.
 Vol. 3. p. 231. Vol. 6. p. 504.
 ad Polycarp. Vol. 1. p. 56. 85. 277. 297. Vol. 2. p. 185. Vol. 3.
 p. 231. Vol. 9. p. 289. 335.
 Pseudo-Ignatius ad Philadelph. Vol. 1. p. 55. Vol. 2. p. 159.
 185. Vol. 3. p. 145. 222. 229.
 ad Magnes. Vol. 9. p. 50. 55.
 ad Antiochen. Vol. 1. p. 355. Vol. 2. p. 6.

ACTA IGNATII.

Apud *Grabium* spicil. tom. 2. Vol. 1. p. 656. Vol. 5. p. 260.

ILLYRICVS. Vid. FLACIVS.

INDEX LIBRORVM PROHIBITORVM ETC. Vid. SOTO-
 MAIOR.

INDEX LIBRORVM EXPURGANDORVM ETC. Vid. QUI-
 ROGA.

INA.

Leges. Apud *Spelmannum* concil. Vol. 3. p. 598.

INNOCENTIVS I. PAPA.

Epistolæ & decreta. In tomis conciliorum.

- Epist. 1. Decentio. Vol. 3. p. 232. 506. 591. 599. Vol. 4. p. 126. 347.
 353. 358. 359. 364. 366. 373. Vol. 6. p. 265. 302.
 574. Vol. 8. p. 226. Vol. 9. p. 63.
 Epist. 2. Victorio. Vol. 2. p. 144. 155. Vol. 3. p. 103. Vol. 4. p. 406.
 409. Vol. 8. p. 201. 219.
 Epist. 3. Exuperio. Vol. 6. p. 95. Vol. 7. p. 164. Vol. 8. p. 165. 174.
 282. Vol. 9. p. 308.
 Epist. 4. Felici Nuceriano. Vol. 2. p. 149.
 Epist. 6. episcopis Apuliae. Vol. 8. p. 63.
 Epist. 8. Florentio. Vol. 7. p. 473.

Epist.

Fl. an.

- Epist. 11. Aurelio. Vol. 9. p. 86.
 Epist. 14. Bonifacio. Vol. 1. p. 165.
 Epist. 18. Alexandro. Vol. 2. p. 199. Vol. 3. p. 387. Vol. 8. p. 201. 219.
 Epist. 22. Episcopis Macedoniae. Vol. 2. p. 124. 157. 199. Vol. 4. p.
 176. Vol. 8. p. 201.
 Epist. 23. Synodo Tolertanae. Vol. 2. p. 144. 149. 151. 155. Vol. 8. p. 65.
 Epist. 93. Inter epist. August. Vol. 6. p. 394.

INNOCENTIUS III. PAPA.

1198.

De mysteriis missae. *Antwerp*. 1540. Vol. 6. p. 384.

IOANNES ABBAS.

De translatione reliquiarum S. Glodesindis. (Apud *Vales.* in notis
ad Theodoret.) Vol. 1. p. 337.

IOANNES DIACONVS.

Praefatio ad vitam Gregorii Magni. Vol. 6. p. 87. 485.

530.

IOBIVS.

Apud *Photium* cod. 222. Vol. 1. p. 36. Vol. 6. p. 307. 308.

67.

FLAVIVS IOSEPHVS.

Opera, graec. latin. *Oxon.* 1720. fol. (Et *Calon.* 1691.)

Antiquit. lib. 2. cap. 5. Vol. 3. p. 431.

lib. 8. cap. 2. Vol. 7. p. 280.

lib. 14. cap. 8. Vol. 9. p. 29.

De bell. iud. lib. 2. cap. 12. Vol. 5. p. 126. = cap. 25. Vol. 3. p. 450.

lib. 3. cap. 2. Vol. 3. p. 439.

lib. 5. cap. 4. Vol. 3. p. 439.

IRENAEVS.

167.

Opera cum notis *Io. Ernest. Grabe. Lond.* 1702. fol.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 4. p. 80. Vol. 5. p. 131. Vol. 6. p. 35. 273. 357.

cap. 2. Vol. 4. p. 80.

[Vol. 7. p. 4. 217.

cap. 3. Vol. 4. p. 81. Vol. 7. p. 5. - cap. 9. Vol. 3. p. 240.

cap. 11. Vol. 1. p. 28. 118.

(Vol. 7. p. 261.

cap. 12. Vol. 7. p. 261. - cap. 18. Vol. 4. p. 154. 176. 200.

cap. 19. Vol. 4. p. 65. 200. - cap. 20. Vol. 9. p. 266.

cap. 21. Vol. 4. p. 172. - cap. 22. Vol. 9. p. 267.

cap. 23. Vol. 7. p. 255. - cap. 27. Vol. 9. p. 268.

cap. 28. Vol. 1. p. 59. = cap. 30. Vol. 9. p. 274.

Lib.

El. an.

Lib. 2. cap. 39. Vol. 4. p. 200. - cap. 56. Vol. 2. p. 20.
cap. 57. Vol. 5. p. 38. 75. 80. Vol. 7. p. 255.

Lib. 3. cap. 3. Vol. 1. p. 59. 65. Vol. 7. p. 98. 99.
cap. 4. Vol. 8. p. 175. - cap. 14. Vol. 1. p. 59.
cap. 18. Vol. 9. p. 156. - cap. 46. Vol. 6. p. 353.

Lib. 4. præfat. Vol. 7. p. 331. - cap. 20. Vol. 9. p. 24.
cap. 30. Vol. 9. p. 56. - cap. 32. Vol. 2. p. 288.
cap. 34. Vol. 3. p. 222. Vol. 6. p. 312. 320. 363.
cap. 57. Vol. 6. p. 276.

Lib. 5. cap. 2. Vol. 6. p. 276. 370. - cap. 16. Vol. 4. p. 200.
cap. 17. Vol. 8. p. 186. - cap. 22. Vol. 5. p. 21.
cap. 31. Vol. 4. p. 77. - cap. 33. Vol. 1. p. 66.

Epistola ad Victorem. Apud *Eusebium*. Vol. 3. p. 4. Vol. 6. p. 402. Vol.
7. p. 42. 52. Vol. 9. p. 17. 90. 92. 187.

ISIDORVS HISPALENSIS.

595.

De diuinis officiis. In biblioth. patr. tom. 10. (In operibus *Colen.*
1617. fol.)

Lib. 1. cap. 8. Vol. 6. p. 6. - cap. 13. Vol. 6. p. 45.
cap. 18. Vol. 6. p. 461.

Lib. 2. cap. 24. Vol. 4. p. 322. 329.

Origines siue etymologiae. In corpore auctorum linguæ latinæ.
Genevæ 1622. 4to. (In operibus cit. edit.)

Lib. 6. cap. 19. Vol. 4. p. 353. - Lib. 8. cap. 7. Vol. 5. p. 80.

Lib. 19. cap. 12. Vol. 3. p. 295.

In Exod. cap. 19. Vol. 4. p. 320.

Epist. ad Ludifredum. Vol. 1. p. 331. 335. 336.

Regular. cap. 17. Vol. 7. p. 168.

830.

ISIDORVS MERCATOR.

Concilia & epistolæ papales. In tomis conciliorum. Vol. 2. p. 216.

412.

ISIDORVS PELUSIOTA.

Epistolarum libri 5. græc. & latin. *Parisi*. 1638. fol.

Lib. 1. epist. 1. Vol. 3. p. 38. - ep. 29. Vol. 1. p. 322. 338.

ep. 90. Vol. 6. p. 28. - ep. 114. Vol. 10. p. 75.

ep. 123. Vol. 3. p. 239. - ep. 136. Vol. 6. p. 80.

Lib. 2. ep. 37. Vol. 4. p. 112. - ep. 246. Vol. 3. p. 112. 159.

Lib.

El. an.

Lib. 3. ep. 259. Vol. 7. p. 93. - ep. 343. Vol. 6. p. 188.
ep. 382. Vol. 6. p. 189.

Lib. 4. ep. 143. Vol. 2. p. 39. - ep. 162. Vol. 1. p. 37.

ISO.

De miraculis S. Othomari cap. 3. Vol. 6. p. 272. 427.

IOANNES IVELLVS.

Apologia ecclesie Anglicane. Lond. 1606. 12mo. (*Lips.* 1534.)
Vol. 6. p. 373. 384.

361.

IVLIANVS IMPERATOR.

Opera, græc. latin. cum notis *Petauii*. Paris. 1630. 4to. (*Lipsiæ*
1696. fol.)

Epistola ad Arfacium. Vol. 2. p. 140. 413.

Fragment. epist. Vol. 2. p. 438. 439. 440. 441. Vol. 6. p. 523.

Orat. 7. Vol. 3. p. 165.

510.

IVLIANVS HALICARNASSENSIS.

Fragmenta commentarii in Iobum. Apud catenam in Iob. Lond.
1637. fol. Vol. 3. p. 277.

498.

IVLIANVS POMERIUS.

De vita contemplatiua. Inter opera *Prosperi*, cui vulgo tribui-
tur. Colon. 1540. 8uo.

Lib. 1. cap. 23. Vol. 6. p. 191. 192.

Lib. 2. cap. 7. Vol. 7. p. 80. 181. Vol. 8. p. 135.

cap. 12. Vol. 2. p. 331.

IULIUS PAPA.

357.

Epistol. ad Orientales. Apud *Athanas.* in apologia 2. tom. 1. Vol.
1. p. 167.

Epist. apud *Gratianum*. Vol. 6. p. 275. 435.

550.

IUNILIUS AFER.

De partibus diuinæ legis. Bibl. patr. tom. 1. (tom. 10. edit. *Lugd.*
1677.) Vol. 4. p. 33.

FRANCISCVS IVNIVS.

Opera. *Franequera* 1597. fol. Et *Geneu.* 1607. fol. (*Geneu.* 1613. fol.)

Notæ in Tertullian. de corona militis. Vol. 9. p. 147.

de idololatria. Vol. 7. p. 230.

Parallel. Vol. 1. p. 16.

Bingh. O. E. Vol. X.

Xx

IVO

Fl. an.
1092.

IVO CARNOTENSIS.

Liber decretorum. *Louan.* 1561. 8uo.

Part. 2. cap. 19. Vol. 6. p. 444. - cap. 56. Vol. 6. p. 420.

Part. 3. cap. 70. Apud *Boni.* lib. 1. c. 13. Vol. 6. p. 379.

Epistola de sacram. missæ. Apud *Dalleum* de cultu relig. lib. 2.
Vol. 6. p. 466.

HENRICVS IVSTELLVS.

Bibliotheca iuris canonici, 2 vol. *Parif.* 1661. fol. Vol. 1. p. 281.

&c. Vid. quæ diximus ad *bibliothec. patr.*

Notæ in concil. Laodic. can. 1. Vol. 1. p. 346.

Nicæn. can. 19. Vol. 1. p. 349.

Chalced. can. 6. Vol. 2. p. 93.

IVSTINVS MARTYR.

140.

Opera, grec. latin. *Colon.* 1686. fol. (*Parif.* 1636. fol.)

Apologia 1. Vol. 1. p. 18. Vol. 2. p. 20. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 432.

Apologia 2. Vol. 1. p. 14. 22. 36. 74. 109. 304. Vol. 2. p. 354. Vol. 3.

p. 254. Vol. 4. p. 28. 142. 182. 197. 258. 271. 276. Vol. 5.

p. 35. 36. 59. 61. 69. 85. 130. 131. 281. Vol. 6. p. 59.

119. 163. 181. 185. 208. 251. 276. 301. 311. 320. 358. 401.

427. 436. 574. Vol. 7. p. 270. 333. 443. Vol. 9. p. 15. 42.
198.

Dialogus cum Tryphone. Vol. 1. p. 18. Vol. 4. p. 141. 150. 197.

Vol. 5. p. 123. Vol. 6. p. 353. Vol. 7. p. 212. Vol. 9. p. 56.

Questiones & resp. ad orthodoxos.

Quæst. 14. Vol. 8. p. 220. - Quæst. 24. Vol. 7. p. 237.

Quæst. 50. Vol. 6. p. 45. - Quæst. 56. Vol. 4. p. 59.

Quæst. 107. Vol. 3. p. 279.

Quæst. 115. Vol. 5. p. 253. Vol. 9. p. 131.

Quæst. 118. Vol. 5. p. 278. - Quæst. 121. Vol. 2. p. 289.

Quæst. 137. Vol. 4. p. 306. 308.

527.

IVSTINIANVS IMPERATOR.

Corpus iuris ciuilib. 2 vol. *Lugd.* 1589. 8uo. (*Amstelod.* 1663. fol.)

Institutiones.

Lib. 1. tit. 10. de nuptiis. Vol. 7. p. 384. 425.

Lib. 4. tit. 18. de publicis iudiciis. Vol. 7. p. 399.

Dige-

El. an.

Digesta siue Pandectæ.

- Lib. 1. tit. 12. de officio præfecti vrbi. leg. 1. Vol. 3. p. 389.
 Lib. 2. tit. 13. de feriis. leg. 1. Vol. 9. p. 5. 18.
 Lib. 11. tit. 5. de aleator. leg. 1. Vol. 2. p. 317.
 Lib. 13. tit. 7. de pignoratitia actione. leg. 1. Vol. 7. p. 491.
 Lib. 22. tit. 5. de testibus. leg. 13. Vol. 7. p. 508.
 Lib. 43. tit. 10. ad leg. Cornel. de falso. leg. 9. Vol. 7. p. 491.
 Lib. 47. tit. 2. de furtis. leg. 43. Vol. 7. p. 469.
     tit. 11. de extraordinar. criminibus. leg. 4. Vol. 7. p. 398.
     tit. 12. de sepulchro violato. leg. 3. Vol. 10. p. 5. leg.
     4. Vol. 10. p. 25. leg. 11. Vol. 10. p. 84.
     tit. 20. de stellionatu. leg. 3. Vol. 7. p. 483.
 Lib. 48. tit. 5. ad leg. Iul. de adult. leg. 8. Vol. 7. p. 446. leg.
     13. Vol. 9. p. 357.
     tit. 10. de leg. Cornel. de falsis. leg. 2. Vol. 7. p. 485.
     leg. 32. Vol. 7. p. 493.
     tit. 16. ad fenatusconsult. Turpil. leg. 1. Vol. 7. p. 508.
     tit. 19. de pœnis. leg. 19. Vol. 7. p. 398. leg. 29. Vol. 7.
     p. 467.
 Lib. 49. tit. 4. Quando appellandum sit. leg. 1. Vol. 2. p. 53.
 Lib. 50. tit. 13. de extraordin. cognitionibus. leg. 1. Vol. 1. p. 19.
     tit. 15. de censibus. leg. 3. Vol. 2. p. 230.

Codex.

- Lib. 1. tit. 1. de summa trinitate. num. 7. Vol. 6. p. 350.
     tit. 2. de SS. ecclesiis. leg. 1. Vol. 2. p. 267. leg. 2. Vol. 10.
     p. 15. 18. leg. 4. Vol. 2. p. 43. leg. 7. Vol. 2. p. 247.
     leg. 11. Vol. 2. p. 248. leg. 12. Vol. 2. p. 273. leg. 13.
     Vol. 2. p. 270. leg. 21. Vol. 2. p. 298. leg. 24. Vol.
     1. p. 259.
     tit. 3. de episcopis & clericis. leg. 5. Vol. 3. p. 99. leg. 6.
     Vol. 2. p. 251. leg. 7. Vol. 2. p. 213. leg. 12. Vol. 2.
     p. 261. leg. 18. Vol. 2. p. 51. leg. 25. Vol. 2. p. 224.
     leg. 29. Vol. 3. p. 15. leg. 31. Vol. 2. p. 193. leg. 40.
     Vol. 1. p. 102. Vol. 2. p. 400. leg. 42. Vol. 2. p. 61.
     114. 356. Vol. 8. p. 69. leg. 53. Vol. 2. p. 277. Vol.

Fl. an.

3. f. 47. Vol. 9. p. 364. leg. 55. Vol. 2. p. 382. Vol. 3. p. 48. leg. 56. Vol. 3. p. 94.
- tit. 4. de episcopali audientia. leg. 3. Vol. 9. p. 110. leg. 4. Vol. 1. p. 128. Vol. 3. p. 183. leg. 29. Vol. 1. p. 215. 224. 225. 251.
- tit. 5 de hæreticis. leg. 21. Vol. 7. p. 299.
- tit. 7. de apostatis. leg. 3. Vol. 7. p. 299.
- tit. 9. de iudæis. leg. 6. Vol. 9. p. 288. leg. 7. Vol. 7. p. 426.
- tit. 11. de paganis. leg. 10. Vol. 4. p. 213.
- tit. 12. de his, qui ad eccles. confugiunt. leg. 2. Vol. 3. p. 361. leg. 8. Vol. 3. p. 369.
- Lib. 2. tit. 6. de postulando. leg. 5. Vol. 7. p. 480.
- tit. 59. de iure iurando propt. calumn. leg. 1. 2. Vol. 7. p. 356.
- Lib. 3. tit. 12. de feriis. leg. 3. Vol. 9. p. 22. leg. 7. Vol. 9. p. 85. leg. 8. Vol. 9. p. 114. leg. 11. Vol. 7. p. 378. Vol. 9. p. 31.
- tit. 43. de aleator. leg. 1. Vol. 7. p. 505. leg. 3. Vol. 2. p. 317.
- tit. 44. de religiosis & sumtibus fun. leg. 7. Vol. 10. p. 26. leg. 12. Vol. 10. p. 5.
- Lib. 4. tit. 20. de testibus. leg. 9. Vol. 7. p. 356.
- tit. 32. de vsuris. leg. 26. Vol. 2. p. 321. 322.
- tit. 59. de monopolis. leg. 1. Vol. 7. p. 497.
- Lib. 5. tit. 1. de sponsalibus. tot. Vol. 9. p. 314. leg. 2. Vol. 9. p. 324. leg. 5. Vol. 9. p. 325.
- tit. 3. de donat. ante nupt. Vol. 9. p. 314. leg. 16. Vol. 9. p. 321.
- tit. 4. de nuptiis. tot. Vol. 9. p. 314. leg. 1. Vol. 7. p. 384. leg. 12. Vol. 9. p. 315. leg. 19. Vol. 7. p. 425. leg. 24. Vol. 9. p. 346. leg. 26. Vol. 4. p. 300. Vol. 9. p. 300.
- tit. 5. de incestis nuptiis. leg. 2. Vol. 7. p. 427. leg. 7. Vol. 9. p. 295.
- tit. 6. de interdicto matrimonio &c. leg. 1. 4. 6. 7. Vol. 9. p. 299.
- tit. 17. de repudiis. leg. 7. Vol. 9. p. 299. leg. 8. Vol. 7. p. 431. Vol. 9. p. 307. 361. Vol. 10. p. 81. leg. 9. Vol. 9. p. 307. 362. leg. 10. Vol. 9. p. 362. leg. 11. Vol. 7. p. 456. Vol. 9. p. 363.

tit.

Fl. an.

- - tit. 25. de naturalibus liberis. leg. I. Vol. 9. p. 295. 296.
 Lib. 8. tit. 47. de patria potestate. leg. 10. Vol. 7. p. 380.
 tit. 54. de donationibus. leg. 34. Vol. 9. p. 318.
 Lib. 9. tit. 4. de custodia reorum. leg. 6. Vol. 9. p. 24.
 tit. 17. de his qui parentes vel liberos occidunt. leg. I.
 Vol. 7. p. 399.
 tit. 19. de sepulchro violato. leg. I. Vol. 10. p. 24. leg. 5.
 Vol. 10. p. 25.
 tit. 20. ad legem Fabiam de plagiaris. leg. 6. Vol. 7. p. 499.
 tit. 29. de crimine sacrilegii. leg. I. Vol. 6. p. 116.
 tit. 38. de malefic. & mathemat. leg. 2. Vol. 7. p. 235.
 tit. 39. de his qui latrones occultarint. leg. 2. Vol. 7. p. 500.
 tit. 46. de calumniatoribus. leg. 7. Vol. 7. p. 509.
 Lib. 10. tit. 13. de his, qui deferunt. leg. 1. Vol. 7. p. 485.
 Lib. II. tit. 17. de collegiatis. leg. unica. Vol. 2. p. 45.
 tit. 25. de mendicantibus validis. leg. I. Vol. 3. p. 61.
 Vol. 7. p. 502.
 tit. 40. de spectaculis &c. leg. 6. Vol. 7. p. 446.
 Lib. 12. tit. 41. de meratis. Vol. 2. p. 244.
 tit. 51. de cursu publico leg. 21. Vol. 2. p. 248.
 Lib. 16. tit. 2. de episcopis. leg. I. Vol. 2. p. 254.
 Nouelle.
 Nouell. 3. cap. 1. Vol. 1. p. 324. Vol. 2. p. 15. 36. 39. Vol. 3. p.
 494. 600.
 5. cap. 1. Vol. 3. p. 68. cap. 2. Vol. 3. p. 44. cap. 3. Vol. 3.
 p. 37. cap. 4. Vol. 2. p. 277. cap. 6. Vol. 3. p. 94.
 Vol. 8. p. 21. cap. 9. Vol. 1. p. 102.
 6. cap. 1. Vol. 2. p. 169. cap. 2. Vol. 2. p. 78. 396. 398.
 Vol. 8. p. 92. cap. 3. Vol. 8. p. 93. cap. 6. Vol. 1.
 p. 342. 352. Epilog. Vol. 1. p. 226. 256.
 7. cap. 1. Vol. 1. p. 249. 259. cap. 2. Vol. 2. p. 117.
 9. Vol. 7. p. 366.
 II. Vol. 1. p. 232.
 14. tot. Vol. 7. p. 447.
 17. cap. 6. Vol. 3. p. 359. cap. 7. Vol. 3. p. 365. Vol. 7.
 p. 393.

Fl. an.

- Nouell. 22. cap. 6. Vol. 9. p. 362. cap. 14. Vol. 9. p. 364. cap. 16.
     Vol. 7. p. 456.
 28. In præfar. Vol. 3. p. 475. 490. cap. 2. Vol. 3. p. 386.
 31. cap. 2. Vol. 3. p. 386. cap. 5. Vol. 2. p. 247.
 40. Vol. 1. p. 139.
 42. Vol. 1. p. 139. cap. 3. Vol. 4. p. 259. epilog. Vol. 2.
     p. 226. 256.
 43. Vol. 2. p. 43. - Nouell. 45. Vol. 7. p. 286. 299.
 57. cap. 2. Vol. 2. p. 295.
 58. Vol. 3. p. 119. Vol. 4. p. 258.
 59. Vol. 2. p. 46. Vol. 10. p. 41.
 67. Vol. 1. p. 139. Vol. 3. p. 332.
 74. cap. 4. Vol. 9. p. 327. cap. 5. Vol. 9. p. 329.
 77. Vol. 7. p. 335.
 79. cap. 1. Vol. 2. p. 79. cap. 3. Vol. 3. p. 264.
 83. cap. 1. Vol. 2. p. 222, 225. - Nou. 86. Vol. 1. p. 140.
 117. cap. 12. Vol. 9. p. 363.
 123. cap. 1. Vol. 2. p. 114. 142. Vol. 7. p. 323. 326. 357.
     cap. 5. Vol. 2. p. 403. cap. 6. Vol. 2. p. 404. cap. 7.
     Vol. 2. p. 213. 215. cap. 8. Vol. 2. p. 224. cap. 10.
     Vol. 2. p. 317. cap. 11. Vol. 2. p. 367. Vol. 7. p. 164.
     cap. 13. Vol. 1. p. 325. 344. Vol. 2. p. 34. cap. 14.
     Vol. 8. p. 21. 47. cap. 15. Vol. 2. p. 146. 260. cap.
     18. Vol. 2. p. 117. 295. cap. 20. Vol. 8. p. 49. 51.
     cap. 22. Vol. 1. p. 252. cap. 32. Vol. 5. p. 30. cap. 42.
     Vol. 3. p. 85. cap. 43. Vol. 3. p. 6.
 124. cap. 1. Vol. 7. p. 357. - Nou. 128. cap. 15. Vol. 7. p. 493.
 131. cap. 3. Vol. 1. p. 249. Vol. 3. p. 499. cap. 4. Vol. 3.
     p. 395. cap. 5. Vol. 2. p. 246. 250. cap. 7. Vol. 3.
     p. 69. 323.
 133. cap. 2. Vol. 3. p. 35. cap. 3. Vol. 10. p. 75. cap. 6.
 134. cap. 11. Vol. 4. p. 364. (Vol. 3. p. 61.
 137. cap. 1. Vol. 2. p. 142. Vol. 7. p. 357. cap. 2. Vol. 2.
     p. 114. 119. Vol. 8. p. 54. cap. 6. Vol. 5. p. 86.
     Vol. 6. p. 369.
 144. Vol. 4. p. 8. - Nouell. 146. Vol. 5. p. 87.

Sanctio

Fl, an

Sanctio pragmatica. Vol. 7. p. 493.
 Ediētum de fide orthodoxa. Apud *Leunclauium* in iure gr. romano tom. I. & in tom. 5. conciliorum, Vol. 7. p. 171.

IUVENALIS POETA.

Satyr. I. Vol. 10. p. 6. - Satyr. 2. Vol. 7. p. 443.
 Satyr. 5. Vol. 8. p. 488. - Satyr. 6. Vol. 7. p. 489.
 Satyr. 8. Vol. 7. p. 517. - Satyr. 12. Vol. 3. p. 292.

330.

IUVENCVS.

Historia euangelica carmine heroico. In corpore poetarum tom. 2. *Lugdun.* 1603. 4to. (Biblioth. patr. tom. 4. edit. *Lugdun.* 1677.) Vol. 6. p. 322.

K.

MARTINVS KEMPIVS.

De osculo. *Lipsiæ* 1665. 8uo. Vol. 6. p. 304.

WHITE KENNET.

Case of Impropriations & Augmentation of Vicarages stated by History and Law from the first usurpation of Popes and Monks. *Lond.* 1704. 8uo. Vol. 3. p. 603. 604.

CHRISTIANVS KORTHOLTVS.

De calumniis paganorum in veteres christianos sparsis. *Kilon.* 1668. Vol. 6. p. 521. 523.
 De vita & moribus veterum christianorum, *Kilon.* 1683. Vol. I. p. 19.

L.

PHILIPPVS LABBEVS.

Collectio conciliorum 17 vol. *Parif.* 1671. fol. Vid. dicta ad Biblioth. patr. græc. latin.
 De scriptoribus ecclesiasticis 2 vol. *Parif.* 1660. 8uo. Vol. 5. p. 141. Vol. 9. p. 171.

303.

LVCIVS CAECILIUS LACTANTIVS.

Opera. *Lugdun.* 1594. 8uo. (*Lipsiæ* 1715. 8uo.)
 Institutiones diuinæ.
 Lib. 2. cap. 1. Vol. 5. p. 72. - cap. 2. Vol. 3. p. 150. 151. 224.
 cap. 10. Vol. 5. p. 278. - cap. 15. Vol. 7. p. 238.

Lib.

El. an.

- Lib. 4. cap. 7. Vol. 1. p. 14. - cap. 16. Vol. 5. p. 54.
cap. 29. Vol. 5. p. 54. 55. - cap. 30. Vol. 1. p. 34.
cap. 33. Vol. 2. p. 303.
- Lib. 5. cap. 2. Vol. 3. p. 122. - cap. 9. Vol. 1. p. 24. Vol. 7. p. 444.
cap. 11. Vol. 2. p. 22. Vol. 3. p. 125. 151. 594. Vol. 9. p. 447. 74.
cap. 17. Vol. 7. p. 496. - cap. 18. Vol. 7. p. 496.
- Lib. 6. cap. 2. Vol. 3. p. 243.
cap. 20. Vol. 7. p. 209. 404. 406. 410.
cap. 23. Vol. 9. p. 357.
- Lib. 7. cap. 19. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 240.
cap. 21. Vol. 6. p. 344.
- Epitom. diuinar. institut. Vol. 9. p. 351.
- De mortibus persecutorum, *Oxon.* 1680. & in *Baluzii miscellaneis*, Vol. 3. p. 152. Vol. 5. p. 152.
- Carmen de resurrect. domin. Vol. 4. p. 383.
- GVILIELMVS LAMBARTVS.**
- De antiquis legibus Anglorum & Saxonum. *Cantabr.* 1644. fol.
Vol. 3. p. 359.
- PETRVS LAMBECIVS.**
- De bibliotheca Vindobonensi. *Vindob.* 1672. Vol. 4. p. 243.
- LAMPRIDIVS.**
- Inter historie augustæ scriptores. *Lugdun. Batavi.* 1632.
- Vita Commodi. Vol. 2. p. 423.
- Vita Heliogabali. Vol. 2. p. 423.
- Vita Alexandri Seueri. Vol. 2. p. 58. 89. Vol. 3. p. 147. Vol. 7. p.
242. 444.
900. style="text-align: center;">**LANDVLPHVVS SAGAX.**
- Continuatio Pauli diaconi. *Hann.* 1611. Vol. 9. p. 173.
- LATINVS LATINIVS.**
- Epistola ad Antonium Augustinum de vsu fermenti in eucharistia. *Rome* 1659. 4to. Vol. 6. p. 266. 441.
- LAURENTIVS LANDMETERVS.**
- De vetere clerico & monacho. *Louan.* 1626. 8uo. (Apud *Bon.* & *Allatium.*) Vol. 6. p. 386. 413.

El. an.

IOANNES LAVNOIVS.

De recta interpretatione sexti canonis Nicæni, *Parif.* 1662. *Suo.*
Vol. I. p. 241.

507.

LAURENTIVS NOVARIENSIS.

Homiliæ. In biblioth. patr. tom. 2. (tom. 9. edit. *Lugdun.*)
Homil. I. de pœnitentia. Vol. 4. p. 322. Vol. 6. p. 538.

LECTIONARIIVM GALLICANVM.

Apud *Mabillonium* de liturgia Gallicana. *Parif.* 1685. 4to. Vol. 6.
p. 62. 69. 71.

1013.

LEO GRAMMATICVS.

Chronographia cum notis *Combesifii.* *Parif.* 1655. fol. Vol. 3.
p. 189.

458.

LEO IMPERATOR ET ANTHEMIVS.

Nouellæ ad calcem codicis *Theodofiani.*
Nouell. 2. Vol. 1. p. 259. Vol. 2. p. 192. 193.
Nouell. 8. Vol. 3. p. 49. Vol. 7. p. 488.

886.

LEO SAPIENS:

Notitia ecclesiæ græc. lat. Apud *Leunclaium* in iure græco-ro-
man. tom. 1. p. 88. Vol. 3. p. 37. 567. & sæpissime in hoc
volumine.

In tacticis. Apud *Vfferium.* Vol. 5. p. 9.

Nouellæ. Apud *Leunclaium* tom. 2. p. 78. & ad calcem codicis
Iustiniani.

Nouell. 53. Vol. 10. p. 19. - Nou. 54. Vol. 9. p. 24.

73. Vol. 2. p. 55. Vol. 3. p. 200. 202.

77. Vol. 7. p. 404. - Nouell. 89. Vol. 9. p. 339. 340.

440.

LEO MAGNVS, PAPA.

Opera. *Lugdun.* 1672. fol. (In biblioth. patr. tom. 7. *Lugd.* 1677.)
In anniuersario die adfumptionis suæ ad pontificatum. Serm. 3.
Vol. 4. p. 317. 370.

De ieiunio decimi mensis. Serm. 8. Vol. 9. p. 244.

In sollempnitatem natiuitatis D. N. I. C. Serm. I. Vol. 6. p. 34.

Serm. 4. Vol. 4. p. 278.

In sollempnitatem epiphaniæ D. N. I. C. Sermones octo. Vol. 9. p. 80.

Serm. 3. Vol. 6. p. 118. - Serm. 7. Vol. 9. p. 157.

El. an.

- De quadragesima. Serm. 4. Vol. 6. p. 434. Vol. 7. p. 319. Vol. 9.
p. 64. 195.
Serm. 6. Vol. 9. p. 191. - Serm. 9. Vol. 9. p. 191.
- De passione domini. Serm. 14. Vol. 4. p. 323.
- De ieiunio pentecostes. Serm. 2. Vol. 2. p. 177.
Serm. 3. Vol. 9. p. 217.
- In natiuitatem sanctorum septem fratrum Maccabæorum sermo.
Vol. 6. p. 88. Vol. 9. p. 159.
- De ieiunio septimi mensis. Serm. 6. Vol. 6. p. 485.
Serm. 9. Vol. 9. p. 245. 247.
- Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.
- Epist. 3. Iuliano. Vol. 8. p. 47.
4. Episcopis Siculis. Vol. 4. p. 22. 251. 338.
37. Leoni Rauen. Vol. 4. p. 364. 403. Vol. 8. p. 220.
62. Maximo Antioch. Vol. 3. p. 22. Vol. 6. p. 121.
64. Marciano. Vol. 9. p. 101. 106.
65. Eudociæ augustæ. Vol. 9. p. 101.
70. al. 72. Marciano Augusto. Vol. 1. p. 229.
79. Nicetæ. Vol. 4. p. 409. Vol. 7. p. 307. Vol. 8. p. 229.
80. Episcopis Campaniæ. Vol. 4. p. 251. Vol. 8. p. 149.
81. Dioscoro. Vol. 2. p. 181.
84. Anastasio Thessalonic. Vol. 1. p. 147. 152. Vol. 2. p. 97. 99.
88. Gallis. Vol. 4. p. 358.
89. Episcopis Vienn. Vol. 2. p. 99.
91. al. 89. Theodor. Foroiul. Vol. 4. p. 217. Vol. 7. p. 237.
Vol. 8. p. 199.
92. Rustico. Vol. 1. p. 95. Vol. 2. p. 171. Vol. 4. p. 234. 403.
Vol. 7. p. 372. 497. Vol. 8. p. 34. 55. 58. 201. 220. 228.
93. Turibio. Vol. 7. p. 376. Vol. 9. p. 37. 77. 86.
95. Gallis & Hispanis. Vol. 9. p. 101. 107.

590.

LEONTIVS BYZANTINVS.

- De sectis, græc. latin. In auctario bibl. Patr. Duceano. tom. 1. *Pa-*
ris. 1624. Vol. 4. p. 67.
- Contra Eutychianos & Nestorianos. Bibl. patr. tom. 4. (tom. 9.
edit. *Lugd.*) Vol. 5. p. 173.

LEO-

El. an.

LEONARDVS LESSIVS.

De iure & iustitia. *Amstverp.* 1626. fol. (*Louan.* 1605. fol.)Lib. 2. cap. 14. Vol. 7. p. 501. - cap. 43. Vol. 7. p. 246.
cap. 45. Vol. 7. p. 310.

HAMONDVS LESTRANGIVS.

Alliance of divine offices. *Lond.* 1690. fol.

Chap. 3. Vol. 4. p. 71. 113. Vol. 5. p. 334. Vol. 6. p. 3. 4. 48. 297.

Chap. 4. Vol. 4. p. 116. Vol. 5. p. 22. 27. Vol. 6. p. 131.

Chap. 5. Vol. 9. p. 171. 236. - Chap. 7. Vol. 6. p. 447. 501.

Chap. 10. Vol. 6. p. 408.

Remonstrance in the Cause of Liturgy. *Lond.* 1642. 4to. Vol. 1.
p. 295.Smeectymno - Mastix, or *A Defence of the Remonstrance.* *Lond.*
1651. 8vo. Vol. 5. p. 138.

IOANNES LEVNCLAVIVS.

Ius Græco-Romanum, gr. lat. 2 tomis. *Francos.* 1594. fol. Vol.I. p. 79. 264. 357. cet. Vid. quæ monuimus ad *Biblioth. patr.**græc. lat.* supra.

LEXICON IVRIDICVM.

Per Anonymum. *Genev.* 1615. 8vo. Vol. 3. p. 15.

LIBANIVS.

Opera, græc. latin. 2 vol. *Parif.* 1606. fol.

Oratio apologetica. Vol. 3. p. 165.

Pro agricolis. Vol. 7. p. 424.

Contra Florent. Vol. 2. p. 241.

In Tifamenum. Vol. 1. p. 355.

LIBELLVS PRECVM EPISCOPORVM GALLIÆ AD LEON.

Ad ann. 450. Vol. 3. p. 138.

LIBERATIVS.

Breviarium siue historia causæ Nestorianæ & Eutychianæ, cum
appendice. Apud *Crabbeum* concil. rom. 2. & notis *Garne-*
vii. *Parif.* 1675. 8vo. (Apud *Labbeum* tom. 5. concil. p. 740.)

Cap. 11. Vol. 3. p. 25. - Cap. 12. Vol. 1. p. 245. Vol. 2. p. 78.

Cap. 14. Vol. 1. p. 293. Vol. 2. p. 107.

Cap. 15. Vol. 3. p. 356. Vol. 8. p. 59.

Fl. an.

- Cap. 16. Vol. 1. p. 151. Vol. 2. p. 67. 69.
 Cap. 17. Vol. 1. p. 171. 233. Vol. 7. p. 37.
 Cap. 18. Vol. 1. p. 151. - Cap. 19. Vol. 1. p. 170.
 Cap. 20. Vol. 1. p. 158. - Cap. 21. Vol. 1. p. 151.
 Cap. 22. Vol. 1. p. 151. 152.

IOANNES LIGHTFOOTVS.

Temple-Service and Temple. *Lond.* 1650. 4to. Vol. 5. p. 120.
 121. 122.

Horæ hebraicæ in Mauth. & Marc. cum disquisitione chorographica, 2 vol. *Cambr.* 1658. 4to. (*Lips.* 1684. 4to.) Vol. 3. p. 440.

Opera, 2 vol. (*Francqueræ* 1699.)

Harmonia. Vol. 2. p. 31.

In acta. Vol. 2. p. 81.

In 1 Cor. 6. Vol. 1. p. 126.

GVILIELMVS LINDANVS.

Panoplia euangelica contra hærefes. *Colon.* 1575. fol. Vol. 3. p. 23.
 Vol. 8. p. 10. 31.

FRIDERICVS LINDENBROGIVS.

Codex legum antiquarum Burgundionum, Alamannorum, cet. *Francos.* 1613. fol. Vol. 10. p. 19.

1422.

GVILIELMVS LINWOODVS.

Prouinciale, editum per *Sbarlockium.* *Oxon.* 1664. 8uo. Vol. 1.
 p. 201.

IVSTVS LIPSIVS.

De magnitudine Romana. *Antwerp.* 1598. (*Antwerp.* 1637. fol.)
 Vol. 3. p. 505. Vol. 7. p. 478.

LLOYD.

Historical Account of Church-Government in Britain and Ireland
 when they first received the Christian Religion, *Lond.* 1684.
 8uo. Vol. 3. p. 70.

GARSIAS LOAISA.

Collatio conciliorum Hispaniæ cum notis, *Madrid.* 1593. (In
 tomis conciliorum *Labbeanis.*)

In concil. Bracarenf. I. can. 21. Vol. 6. p. 297.

Illiberritan. can. 25. Vol. 1. p. 107.

Toletan. I. can. 14. Vol. 6. p. 477.

17. an.

1147.

PETRVS LOMBARDVS.

Liber sententiarum. *Lugd.* 1594. 8uo. (*Cracoviae* 1519. 4to.) Vol. 2.
p. 4. Vol. 8. p. 143. 217. 285. Vol. 9. p. 309. 312.

IOANNES LOMEIERVS.

De bibliothecis. *Zutphan.* 1669. 8uo. (*Vltraiekti ad Rhen.* 1680.
8uo.) Vol. 3. p. 272.

170.

LVCIANVS ATHEVS.

Opera, græc. latin. 2 vol. *Salmur.* 1619. 12mo. (*Basil.* 1619. 4 vol.
8uo.)

Philopat. Vol. 5. p. 37. 59. 130. 237.

De morte peregrini. Vol. 1. p. 19. 22. 354.

LVCIANVS MARTYR.

253.

Epistolæ. Inter Cyprianicas.

Epist. 17. Vol. 1. p. 48. - Epist. 20. Vol. 2. p. 244.

Acta. Apud *Metaphrastem.* Vol. 6. p. 402.

CHRISTIANVS LVPVS.

Scholia in canones conciliorum. 5 vol. *Bruxel.* 1673. 4to.

Tom. 1. Vol. 4. p. 113.

Tom. 3. Vol. 3. p. 231. Vol. 6. p. 267.

In concil. Nicæn. can. 19. Vol. 1. p. 347.

Trull. can. 7. Vol. 1. p. 317. - can. 81. Vol. 6. p. 41.

NICOLAVS LYRANVS.

1320.

Glossa in biblia. *Lugdun.* 1589.

In Deuter. cap. 22. Vol. 7. p. 463.

In Matth. 12. Vol. 7. p. 155.

M.

IOANNES MABILLONIVS.

De liturgia Gallicana. *Parif.* 1685. 4to.

Lib. 1. cap. 2. Vol. 6. p. 79. 372. - cap. 3. Vol. 6. p. 311.

cap. 4. Vol. 6. p. 44. 61. 362.

cap. 5. Vol. 5. p. 239. Vol. 6. p. 430. 483.

cap. 6. Vol. 6. p. 515. - cap. 9. Vol. 10. p. 16. 95.

Lib. 2. num. 5. Vol. 6. p. 176.

In notis p. 108. Vol. 6. p. 48.

- Fl. an.*
- - in notis p. 116. Vol. 6. p. 84.
De cursu Gallicano. *ibid.* Vol. 5. p. 9. 16. 297. 306. 310. 326. Vol. 6. p. 5. 48. 71. 87. 103.
Iter Italicum, siue collectio veterum scriptorum ex bibliothecis Italicis, inter quos liber sacramentorum ecclesie Gallicanae. *Parif.* 1687. 4to. Vol. 4 p. 26.
Analecta veterum 4 vol. *Parif.* 1675. 8uo. (*Parif.* 1723. fol.) Vol. 6. p. 50.
373. **MACARIUS AEGYPTIVS.**
Homiliae, graec. lat. *Parif.* 1622.
Homil. 30. Vol. 10. p. 13.
Regul. cap. 15. (In histor. flagellantium.) Vol. 7. p. 168.
380. **MACROBIUS.**
Saturnalia &c. *Parif.* 1585. 8uo. (*Lond.* 1694. 8uo.) Vol. 10. p. 30.
CENTVRIAE MAGDEBVRGENSES.
3 vol. *Basil.* 1624. fol. Vid. sub litt. C.
- MAIMONIDES.**
More Nenochim, seu doctor perplexorum. *Basil.* 1629. 4to. Vol. 7. p. 463.
457. **MAIORANVS IMPERATOR.**
Novella. Ad calcem codicis *Theodosiani.*
Novell. I. Vol. 2. p. 150. 260. Vol. 7. p. 494.
- IOANNES MALDONATVS.**
Commentarius in 4 euangelist. *Mogunt.* 1624. fol.
In Matth. cap. 2. Vol. 10. p. 33. -- In Ioan. cap. 6. Vol. 6. p. 394.
De sacramentis. *Lugdun.* 1611. 4to. Liber prohibitus
De confessione, cap. 2. Vol. 8. p. 146. 147.
De baptismo, cap. 1. Vol. 4. p. 16.
De confirmatione, quest. 2. Vol. 4. p. 348.
De septem sacramentis. Vol. 6. p. 29.
601. **IOANNES MALELA.**
Chronicon, graec. lat. *Oxon.* 1691. 8uo. Vol. 1. p. 22.
1130. **GVILIELMVS MALMSBURIENSIS.**
De rebus gestis regum Anglorum &c. *Brif.* 1601. fol. Vol. 3. p. 399.

Fl. an.

MAMERTVS.

De statu animæ, lib. 2. cap. 10. Vol. 6, p. 106.

PETRVS DE MARCA.

De concordia sacerdotii & imperii. *Parif.* 1663. fol.

Lib. 1. cap. 3. Vol. 1. p. 239.

Lib. 2. cap. 13. Vol. 1. p. 192.

Lib. 6. cap. 1. Vol. 1. p. 205. - cap. 4. Vol. 3. p. 394.

cap. 6. Vol. 2. p. 216.

Lib. 8. cap. 2. Vol. 2. p. 91. - cap. 3. Vol. 2. p. 94.

cap. 6. Vol. 2. p. 115. - cap. 9. Vol. 2. p. 113, 116.

Commentarius in cap. *Clericus*. Ad calcem *Antonii Augustini* de emendatione Gratiani. *Parif.* 1672. Vol. 2. p. 223. Vol. 8.

p. II. 31.

Dissertationes de primatibus &c. *Parif.* 1669. *Suo.* (*Francof.* 1708.)

Vol. 1. p. 81. 213. 263. Vol. 3. p. 539. 543.

534.

MARCELLINVS COMES.

Chronicon cum Eusebii chronico. *Amstelod.* 1658. Vol. 3. p. 28.

Vol. 9. p. 169.

S. MARCVS.

Liturgia ipsi adscripta, gr. latin. In auctario bibl. patr. *Ducano.*Tom. 2. *Parif.* 1624. Vol. 2. p. 38. Vol. 3. p. 250. Vol. 6. p. 491.Passio. Apud *Valesium*. Vol. 1. p. 139.

402.

MARCVS GAZENSIS.

Vita Porphyrii. Apud *Baron.* ad ann. 402. Vol. 4. p. 6. 387.

MARTIALIS POETA.

Epigr. 6. de spectaculis. Vol. 7. p. 206.

450.

MARTIANVS IMPERATOR.

Nouellæ ad codicem Theodosianum.

Nou. 5. Vol. 2. p. 270. Nou. 8. Vol. 3. p. 101.

PETRVS MARTYR.

Loci communes. *Lond.* 1583. fol. (*Basil.* 1580.)

Lib. 2. cap. 10. Vol. 9. p. 338. 345. - cap. 20. Vol. 4. p. 233.

Lib. 5. cap. 5. Vol. 7. p. 156.

MARTYROLOGIUM ROMANVM.

Cum notis *Baronii*. *Colon.* 1616. 4to. Vol. 3. p. 413.

MAR-

Fl. an.

560.

MARTINVS BRACAREN SIS.

Collectio canonum. In tomis conciliorum, & apud *Iustellum* in
appendice tom. 1. Vid. infra post *concil. Bracarense 2.*

MARTINVS POLONVS.

Chronicon. *Colon.* 1616. fol. Vol. 9. p. 173.

ANDREAS MASIVS.

Commentarius in Iosua. *Antwerp.* 1574. Vol. 3. p. 435.

FRANCISCVS MASONIVS.

Vindicare ecclesie Anglicanae. *Lond.* 1625. fol. Vol. 2. p. 98.

Of the consecration of Bishops. fol. Vol. 1. p. 146. Vol. 2. p. 91.

PASSIO MAXIMILIANI.

Ad calcem *Lastantii* de moribus persecutorum. *Oxon.* 1680. 8uo.
Vol. 10. p. 35.

MAXIMVS MONACHVS.

645.

Scholia in opera *Dionysii Arcopagite* graec. lat. *Parif.* 1644. fol.
(*Antwerp.* 1634. fol.)

In hierarch. eccles. cap. 6. Vol. 8. p. 183. Vol. 9. p. 59.

MAXIMVS TAURINENSIS.

422.

Homiliae cum operibus Leonis & Fulgentii. *Lugdun.* 1652 fol.
(In biblioth. patr. tom. 6. edit. *Lugdun.* 1677.)

De epiphania homil. 4. Vol. 6. p. 60.

De poenitentia Petri homil. 3. Vol. 8. p. 155.

De diuersis I. de exposit. symboli. Vol. 4. p. 63.

HENRICVS MAVRITIVS.

Defence of diocesan episcopacy. *Lond.* 1691. 8uo. Vol. 3. p. 232.
259. 372. 416. 420. 421. 426. 453. 498. 548. 553. 600. 608.
Vol. 6. p. 401.

Vindication of the primitive Church against Mr. Baxters Church-
History. *Lond.* 1682. 8uo. Vol. 3. p. 599. Vol. 7. p. 172.

IOSEPHVS MEDVS.

Opera Anglicana. *Lond.* 1677. fol.

Christian Sacrifice. Vol. 1. p. 286.

Disc. of Churches. Vol. 3. p. 116. 117. 132. 134. 231. 343.

of Altars. Vol. 3. p. 212.

on Psalm 132. Vol. 3. p. 143.

Com-

Fl. an.

Commentar. apocalypt. Vol. 3. p. 210.
Epist. 66. Vol. 5. p. 300. 302.

HUGO MENARDVS.

Notæ in sacrament. *Gregorii. Paris. 1641. 4to. (Paris. 1705. fol.)* Vol. 2. p. 5. Vol. 3. p. 106. 285. Vol. 4. p. 348. Vol. 5. p. 14. 15. Vol. 6. p. 52. Vol. 9. p. 64.

FERDINANDVS DE MENDOZA.

Commentarius in canones concilii Illiberitani, Tom. I. conciliorum *Labb.*

In can. 36. Vol. 3. p. 300. - can. 39. Vol. 4. p. 4.

418.

MARIVS MERCATOR.

Opera, cum notis *Garnerii. Paris. 1673. fol. (Cum notis Baluzii. Paris. 1684. 8uo.)* Vol. 4. p. 59.

HIERONYMVS MERCVRIALIS.

De arte gymnastica. *Amstelod. 1672. 4to.* Vol. 4. p. 229.

IOANNES MEVRSIVS.

Glossarium græco-barbarum. *Lugdun. Batav. 1614.* Vol. 3. p. 205.

1080.

MICROLOGVS.

De obseruationibus ecclesiasticis. In biblioth. patr. tom. 10. (tom. 18. edit. *Lugdun. 1677.*) Vol. 5. p. 62. Vol. 6. p. 443.

IOANNES MILLIUS.

Prolegomena in Nou. Testament. *Oxon. 1678.* Vol. 5. p. 93.

220.

MINVCIVS FELIX.

Dialogus cum notis *Rigaltii. Oxon. 1678. (Cum notis Cellarii. Halæ 1699. 8uo.)*

Cap. 8. Vol. 1. p. 23. 25. Vol. 5. p. 330. - Cap. 9. Vol. 6. p. 520.

Cap. 10. Vol. 3. p. 150. 224. - Cap. 11. Vol. 10. p. 29.

Cap. 12. Vol. 10. p. 32. 59.

Cap. 22. Vol. 5. p. 82. Vol. 7. p. 443.

Cap. 27. Vol. 2. p. 20.

Cap. 29. Vol. 5. p. 37. 267. Vol. 7. p. 364.

Cap. 30. Vol. 7. p. 398. 406.

Cap. 31. Vol. 6. p. 519. Vol. 7. p. 421.

MISSALE ROMANVM.

Antwerp. 1584. (Colen. 1644. fol.) Vol. 6. p. 334. 364. 420. 498.

Fl. an.

MISSALE GOTHICVM.

Rom. 1680. (*Parif.* 1685. 4to.) Vol. 6. p. 364.

MISSA MOZARABVM.

Tolet. 1500. In natiuitatem Christi, Apud *Mabilionium* de liturg.
Gallicana. Vol. 6. p. 30.
Apud *Bon.* rer. liturgic. lib. 2. c. 13. Vol.
6. p. 363.

PETRVS MOLINAEVS.

Novelty of Popery, against Perron. *Lond.* 1644. fol. (Germanice
Wesel 1632. 4to.) Vol. 6. p. 342. 365. 432. 504. Vol. 9. p. 177.
Buckler of Faith, or defence of the confession of the French
Church, against Arnoux. *Lond.* 1631. 4to. Vol. 4. p. 349.
Vol. 6. p. 365. Vol. 7. p. 78. 185. 186. Vol. 9. p. 236.
Vates, siue de malis bonisque prophetis. *Lugdun. Batav.* 1640.
8uo. (*Gorinchemi* 1672. 8uo.) Vol. 7. p. 112. 246.

RICHARDVS MONTAGVTIVS.

Diatribæ on the first Part of Mr. *Selden's* History of Tithes.
Lond. 1621. 4to. Vol. 2. p. 283.

IOANNES MORINVS.

De sacris ecclesiæ ordinationibus. *Parif.* 1655. fol. (*Antwerp.*
1695. fol.)

Part. 2. pag. 187. Vol. 3. p. 205.

Part. 3. exercitat. 8. cap. 1. Vol. 6. p. 467.

Exercit. 12. cap. 3. Vol. 6. p. 477.

Exercit. 14. cap. 1. Vol. 2. p. 3.

Exercit. 16. cap. 5. Vol. 5. p. 68.

cap. 7. Vol. 2. p. 61.

Commentarius historicus de disciplina in administratione pœni-
tentix. *Antwerp.* 1682. fol.

Lib. 4. cap. 12. Vol. 8. p. 5. - Lib. 6. cap. 1. Vol. 3. p. 185.

Lib. 8. cap. 9. & 10. Vol. 8. p. 284. - cap. 14. Vol. 6. p. 418.

PHILIPPVS MORNAEVS.

Mysterium iniquitatis, siue historia papatus. *Salmur.* 1612. 8uo.
(*Salmur.* 1611. fol.) Vol. 7. p. 445.

THO-

El. an.

THOMAS MORTONVS. Grand Imposture of the Church of Rome. *Lond. 4to. Vol. 1. p. 104.*Catholick Appeal for Protestants. *Lond. 1610. fol. Vol. 9. p. 177.*Apologia catholica. *Lond. 1606. 4to. Vol. 1. p. 282.***IOANNES MOSCHVS.**Pratum spirituale, græc. lat. In auctario bibl. patr. *Duceano, tom.*2. *Parif. 1624.*

Cap. 18. Vol. 3. p. 18. - Cap. 29. Vol. 6. p. 402.

Cap. 57. Vol. 3. p. 18. - Cap. 79. Vol. 9. p. 235.

Cap. 129. Vol. 3. p. 18. - Cap. 176. Vol. 4. p. 162. 195.

Cap. 196. Vol. 6. p. 398. - Cap. 207. Vol. 4. p. 383.

Cap. 214. Vol. 4. p. 253. Vol. 9. p. 84.

STEPHANVS LE MOYNE. Varia sacra, 2 vol. græc. lat. *Lugd. Batav. 1685. 4to. Vol. 1. p. 264.***PETRVS MVLLERVS.**De osculo sancto. *Ienæ 1675. 4to. Vol. 6. p. 304.***N.****GVILIELMVS DE NANGIACO.**Vita S. Ludouici. Apud *Io. Bon. rer. liturgic. lib. 1. cap. 15. Vol. 6.*

P. 385.

THOMAS NAOGEOGVVS. De regno pontificio. Apud *Hospin. de fest. christianis, Vol. 9.*

P. 129.

MARTINVS NAVARRVS. Miscellanea, inter opera 6 rom. *Venct. 1602. Vol. 2. p. 275. Vol.*

6. p. 387.

GREGORIVS NAZIANZENVVS. Vid. sub littera G.**NICEPHORVS CALLISTVS.**

1333.

Historia ecclesiastica. 2 vol. *Parif. 1630. fol.*

Lib. 3. cap. 29. Vol. 1. p. 145. - Lib. 7. cap. 6. Vol. 9. p. 74.

Lib. 12. cap. 34. Vol. 7. p. 448. - Lib. 13. cap. 4. Vol. 6. p. 180.

Lib. 14. cap. 43. Vol. 1. p. 79. - cap. 58. Vol. 10. p. 17.

Lib. 15. cap. 22. Vol. 3. p. 140. - cap. 23. Vol. 3. p. 31. 32.

Lib. 17. cap. 25. Vol. 6. p. 399. 503. - cap. 28. Vol. 9. p. 173.

- Fl. an.
806. NICEPHORVS PATRIARCH. CONSTANTINOPOL.
Antirrhethica. Apud *Combesff. Paris.* 1648. Vol. 9. p. 59.
1205. NICETAS CHONIATES.
Thesaurus orthodoxæ fidei. *Geneu.* 1592. 8uo. Vol. 6. p. 17.
880. DAVID NICETAS PAPHLAGO.
Vita Ignatii, patriarchæ Constantinopolitani, græc. lat. In tom. 8.
conciliorum. Vol. 1. p. 156. Vol. 6. p. 488.
535. NICETIVS.
Hymnus ei adscriptus, *Te Deum laudamus.* Vol. 6. p. 51.
1077. NICETAS HERACLIENSIS.
Responfa. Apud *Leunclauium.* tom. 1. p. 310. Vol. 9. p. 344.
858. NICOLAVS I. PAPA.
Responfa & consulta Bulgarorum, Concil. tom. 8. Vol. 9. p. 313. 319.
Epistola. Apud *Baron.* ad ann. 967. Vol. 6. p. 263.
1043. NILVS DOXOPATRIVS.
Notitia patriarchatum. Apud *le Moyne* in variis sacris tom. 1.
Vol. 1. p. 264.
- NOTITIA AFRICAE.
Apud *Sirmondum* miscell. tom. 1. Vol. 3. p. 416.
- NOTITIA ECCLESIAE. Vid. LEO SAPIENS.
- NOTITIA IMPERII. Vid. PANCIROLLVS.
252. NOVATIANVS.
De trinitate. Ad calcem *Tertulliani.* *Paris.* 1583.
Cap. 1. Vol. 4. p. 66. Vol. 7. p. 6.
Cap. 13. Vol. 8. p. 187. - cap. 14. Vol. 5. p. 52.
- GREGORIVS NYSSENVVS. Vid. sub littera G.
- O.
- ODO PARISIENSIS.
Statuta synodalia. In biblioth. patr. tom. 6. Vol. 6. p. 381. 397.
990. OECVMENIVS.
Commentarius in acta & epistolas, 2 vol. gr. lat. *Paris.* 1631. fol.
In 1 Cor. II. Vol. 6. p. 506. - In 1 Petr. 3. Vol. 6. p. 522.
259. ACTA OLYMPII.
Apud *Baron.* ad ann. 259. Vol. 5. p. 56.

Fl. an.

ONVPHRIVS.

De cœmeteriis. *Colon. 1574. fol. (Colon. 1568. fol.)* Vol. 3. p. 129.
260. Vol. 10. p. 9.

Interpretationes vocum ecclesiasticarum. *ibid.* Vol. 1. p. 293.
Vol. 3. p. 135.

Vitæ pontificum Romanorum. *ibid.* Vol. 3. p. 30.

368.

OPTATVS.

Opera, cum notis *Gabr. Albaspinæi. Paris. 1631. fol. (Par. 1679. fol.)*

Lib. 1. Vol. 1. p. 72. 151. 207. 285. 294. 298. 318. 328. Vol. 2. p. 195. Vol. 3. p. 153. 230. 242. Vol. 4. p. 402. Vol. 7. p. 59. 315. 327. Vol. 8. p. 78. Vol. 10. p. 91.

Lib. 2. Vol. 1. p. 11. 48. Vol. 2. p. 123. 125. 415. Vol. 3. p. 128. 153. 312. 340. 506. Vol. 4. p. 127. 141. Vol. 5. p. 170. 242. Vol. 6. p. 327. 361. 409. Vol. 7. p. 44. 316. 365. Vol. 8. p. 122. 206.

Lib. 3. Vol. 1. p. 4. 9. Vol. 3. p. 257. 441. Vol. 4. p. 140. 147. 315. 321. Vol. 5. p. 170. 171. Vol. 6. p. 156. 296. Vol. 7. p. 58. 76. 365. Vol. 10. p. 14. 83.

Lib. 4. Vol. 4. p. 346. 351. Vol. 6. p. 179. Vol. 7. p. 59.

Lib. 5. Vol. 4. p. 164. Vol. 5. p. 171. Vol. 7. p. 57.

Lib. 6. Vol. 3. p. 104. 105. 227. 238. Vol. 5. p. 61. Vol. 6. p. 252. 321. Vol. 7. p. 316. Vol. 9. p. 342.

Lib. 7. Vol. 4. p. 368.

730.

ORDO ROMANVS.

De diuinis ecclesiæ catholicæ officiis. In *bibl. patr. tom. 9. (tom. 13. edit. Lugdun. 1677.)* Vol. 1. p. 358. Vol. 2. p. 37. 102. Vol. 3. p. III. 234. Vol. 4. p. 328. 348. 385. Vol. 6. p. 396.

230.

ORIGENES.

Opera, latine, 2 vol. *Basil. 1571. fol. (Et Paris. 1604. fol.)*

Tom. 1.

In *Exod.* homil. 7. Vol. 9. p. 17.

homil. 13. Vol. 5. p. 51. Vol. 6. p. 202. 470. 478.

In *Leuit.* homil. 1. Vol. 5. p. 51. 60. - homil. 2. Vol. 8. p. 237.

homil. 4. Vol. 7. p. 469. - homil. 5. Vol. 5. p. 51.

homil. 8. Vol. 4. p. 203. - homil. 9. Vol. 4. p. 369.

El. an.

- - homil. 10. Vol. 9. p. 217. 255. - homil. 15. Vol. 7. p. 180.
 In Num. homil. 2. Vol. 1. p. 57. - homil. 10. Vol. 3. p. 222.
 homil. 11. Vol. 2. p. 283. - hom. 20. Vol. 1. p. 83. Vol. 6.
 homil. 26. Vol. 5. p. 51. (p. 181.)
 In Iosua. homil. 10. Vol. 3. p. 151. - homil. 21. Vol. 7. p. 164.
 In Iob. lib. 1. Vol. 5. p. 144. Vol. 6. p. 69.
 lib. 3. Vol. 6. p. 331. Vol. 9. p. 134. 147. Vol. 10. p. 69.
 In Pf. 36. homil. 3. Vol. 6. p. 344.
 37. homil. 2. Vol. 8. p. 148.
 In cantic. canticor. homil. 2. Vol. 1. p. 272.
 In Iesa. homil. 3. Vol. 6. p. 181. 185. - homil. 6. Vol. 1. p. 57.
 In Ierem. homil. 11. Vol. 1. p. 73. Vol. 5. p. 143.
 In Ezechiel. homil. 3. Vol. 5. p. 52. - homil. 5. Vol. 1. p. 32. 57.
 De principiis, seu peri archon. In præfat. Vol. 4. p. 82.
 Lib. 4. cap. 1. Vol. 1. p. 236. - cap. 2. Vol. 9. p. 26.
 Tom. 2.
 In Matth. cap. 15. Vol. 6. p. 320. 461.
 tractat. 6. Vol. 7. p. 180. 514.
 tractat. 7. Vol. 7. p. 434. Vol. 9. p. 302. 355.
 tractat. 12. Vol. 4. p. 46. - tractat. 26. Vol. 3. p. 203.
 tractat. 35. Vol. 7. p. 281.
 In Luc. homil. 6. Vol. 1. p. 65. - homil. 13. Vol. 1. p. 180.
 homil. 14. Vol. 4. p. 103. Vol. 6. p. 345.
 homil. 15. Vol. 8. p. 158. - homil. 17. Vol. 1. p. 57. Vol. 2.
 homil. 36. Vol. 6. p. 181. (p. 153.)
 In Ioan. tom. 6. Vol. 5. p. 61. - tom. 32. Vol. 5. p. 52.
 In ep. ad Rom. cap. 1. Vol. 2. p. 159. Vol. 5. p. 60.
 cap. 6. Vol. 4. p. 177. 204.
 cap. 10. Vol. 5. p. 52. - cap. 12. Vol. 6. p. 331.
 In diuers. homil. 3. Vol. 9. p. 157. - homil. 8. Vol. 9. p. 71.
 Dialog. 1. contra Marcionist. Vol. 4. p. 83.
 Περὶ εὐχῆς. Vol. 5. p. 268. 304. Vol. 6. p. 279.
 Apud Eusebium lib. 6. cap. 19. Vol. 2. p. 421.
 Commentarius siue opera exegetica gr. lat. 2 vol. per Huetium.
 Rothomag. 1668. fol. (Colon. 1685. fol.)
 In Matth. cap. 19. Vol. 1. p. 57. - cap. 21. Vol. 1. p. 57.

Con-

Fl. an.

Contra Celsum, græc. latin. *Cantabr.* 1677. 4to.
 Lib. 1. Vol. 1. p. 19. 20. 25. Vol. 5. p. 51. 71. 330. Vol. 6. p. 519.
 Lib. 3. Vol. 1. p. 26. 73. Vol. 2. p. 127. 302. Vol. 5. p. 49.
 Lib. 5. Vol. 1. p. 22. Vol. 2. p. 3. Vol. 5. p. 44. 73. 74. Vol. 7.
 p. 421.

Lib. 6. Vol. 3. p. 309. Vol. 5. p. 143. Vol. 6. p. 520.
 Lib. 7. Vol. 1. p. 47. Vol. 2. p. 19. Vol. 3. p. 5. Vol. 5. p. 50. 51.
 Vol. 7. p. 251. 363.

Lib. 8. Vol. 2. p. 288. Vol. 3. p. 150. 224. Vol. 5. p. 44. 71. 74.
 85. 320. Vol. 6. p. 311. 323. Vol. 9. p. 131.
 Philocalia, ad calcem lib. contra Celsum. Vol. 9. p. 27.

416.

PAVLVS OROSIVS.

Historia ecclesiastica. *Colon.* 1583. 8uo. (In biblioth. patr. tom. 6.
 p. 378.)

Lib. 7. cap. 33. Vol. 3. p. 42. 421.
 cap. 39. Vol. 3. p. 352. cap. 40. Vol. 3. p. 90.

OSIANDER.

In can. 4. Neocæsar. *Witteb.* 1614. Vol. 7. p. 191.

IOANNES FRIDERICVS OSTERWALDVS.

Causæ of the corruption of the christians. *Lond.* 1702. 8uo. (Edit.
 Gallic. a la Haye 1721.) Vol. 2. p. 431. 436.

IOANNES HENRICVS OTHO.

Lexicon Rabbincum Philologicum. *Geneu.* 1675. 8uo. Vol. 3. p.
 441. Vol. 5. p. 122. Vol. 7. p. 115.

1144.

OTHO FRISINGENSIS.

Chronicon. *Basil.* 1569. fol. (*Francos.* 1670. fol.)

Lib. 6. cap. 35. Vol. 1. p. 104. Vol. 7. p. 78.

Lib. 7. cap. 32. Vol. 3. p. 456.

P.

GEORGIVS PACHYMERES.

1280.

Paraphrasis in Dionysium Arcopagitam. Vol. 4. p. 22.

340.

PACHOMIVS.

Regula. In biblioth. patr. tom. 15. (tom. 4. edit. *Lugd.* 1677.) Vol.
 3. p. 74. 282.

Acta, cap. 77. Apud *Papebroch.* die 14 Maii. Vol. 3. p. 9.

PA.

Fl. an.

370.

PACIANVS.

- Epistole ad Sempronianum contra Nouatianos. Biblioth. patr.
tom. 3. (tom. 4. edir. *Lugd.* 1677.)
Epistol. 1. Vol. 1. p. 11. Vol. 3. p. 243. - Ep. 2. Vol. 1. p. 27.
Epistol. 3. Vol. 1. p. 181. Vol. 7. p. 109.
Serm. de bapufim. Vol. 4 p. 346. 352.
Parænesis ad pœnitentiam. Vol. 8. p. 124.

ANTONIVS PAGIVS.

- Critica in *Baron.* annales. *Parif.* 1689. fol. (*Amfwerp.* 1705. fol.)
Apparat. chronol. Vol. 9. p. 71.
Ad an. 37. Vol. 1. p. 239. - an. 41. Vol. 4. p. 119.
an. 55. Vol. 3. p. 301. - an. 56. Vol. 3. p. 298.
an. 57. Vol. 6. p. 118. Vol. 9. p. 65. - an. 62. Vol. 3. p. 2.
an. 67. Vol. 2. p. 177. 180. 188. Vol. 8. p. 5. Vol. 9. p. 192.
an. 118. Vol. 4. p. 120. - an. 134. Vol. 3. p. 170.
an. 244. Vol. 3. p. 157. Vol. 7. p. 134.
an. 248. Vol. 2. p. 160. 162. - an. 251. Vol. 2. p. 129.
an. 258. Vol. 9. p. 153. - an. 302. Vol. 9. p. 138.
an. 313. Vol. 3. p. 231. 232. Vol. 6. p. 267.
an. 314. Vol. 3. p. 353. - an. 318. Vol. 3. p. 8. 9.
an. 321. Vol. 2. p. 267.
an. 324. Vol. 2. p. 216. 394. Vol. 4. p. 243. 407.
an. 325. Vol. 4. p. 113. - an. 330. Vol. 2. p. 241.
an. 335. Vol. 3. p. 334. - an. 340. Vol. 4. p. 116.
an. 353. Vol. 2. p. 232. - an. 370. Vol. 9. p. 109.
an. 374. Vol. 3. p. 539. - an. 375. Vol. 3. p. 43.
an. 383. Vol. 9. p. 138. - an. 387. Vol. 6. p. 68.
an. 388. Vol. 6. p. 51. - an. 390. Vol. 3. p. 85.
an. 399. Vol. 7. p. 452. - an. 400. Vol. 6. p. 16.
an. 404. Vol. 7. p. 409. - an. 406. Vol. 9. p. 9.

PALLADIVS.

401.

- Historia Laufiaca, gr. lat. In auctario biblioth. patr. *Duceano.*
tom. 2.
Cap. 6. Vol. 3. p. 66. 91. Vol. 7. p. 168. - Cap. 8. Vol. 3. p. 45.
Cap. 12. Vol. 2. p. 135. Vol. 3. p. 39. 77. Vol. 4. p. 296.

Cap.

Fl. an.

Cap. 14. Vol. 3. p. 57. 91. - Cap. 15. Vol. 3. p. 38. 58.
 Cap. 19. Vol. 6. p. 581. - Cap. 21. Vol. 3. p. 77. Vol. 5. p. 105.
 Cap. 22. Vol. 3. p. 28. - Cap. 26. Vol. 10. p. 75.
 Cap. 32. Vol. 3. p. 77. - Cap. 38. Vol. 3. p. 54. 80.
 Cap. 39. Vol. 3. p. 74. 77. - Cap. 40. Vol. 3. p. 65.
 Cap. 46. Vol. 3. p. 109. - Cap. 52. Vol. 3. p. 52. 80.
 Cap. 83. Vol. 3. p. 77. - Cap. 96. Vol. 3. p. 77.
 Cap. 104. Vol. 3. p. 282. - Cap. 119. Vol. 3. p. 239.

Vita Chrysofomi. Inter opera Chrysofomi, tom. 2. (seorsum
Luet. Paris. 1680. 4to.)

Cap. 9. Vol. 4. p. 129. 255. 383. Vol. 9. p. 239. 242.

Cap. 15. Vol. 5. p. 29. - Cap. 17. Vol. 5. p. 109.

Cap. 20. Vol. 3. p. 465.

De gentibus Indiae. *Lond. 1668. fol.* Vol. 3. p. 465.

1330.

PETRVS PALVDANVS.

Commentarius in librum sententiarum. Vol. 6. p. 420.

IACOBVS PAMELIVS.

Liturgica, 2 vol. *Colo. 1571.* Vol. 6. p. 239.

Notæ in Cyprianum. Vol. 1. p. 180.

Notæ in Tertullianum. Vol. 9. p. 66.

PAMPHILVS MARTYR.

Apologia pro Origene. Apud *Photium* cod. 118. Vol. 1. p. 275.

Et inter opera Origen. latin. tom. 1. p. 756. Vol. 6. p. 130. 144.

GVIDO PANCIROLLVS.

Commentarius in notitiam dignitatum imperii Romani orienta-
 lis & occidentalis. *Venetis 1593. fol.* (*Geneue 1623. fol.*)

Vol. 3. p. 374. 412.

PANDECTAE CANONVM. Vid. BEVEREGIVS.

PANDECTAE SIVE DIGESTA IN CORPORE IVRIS CI-
 VILIS, TOM. I. Vid. IVSTINIANVS.

PANORMITANVS. Vid. TVDESCHVS.

DANIEL PAPEBROCHIVS.

Conatus chronico-historicus ad catalogum pontificum Romano-
 rum. *Antwerp. 1685. fol.* Vol. 3. p. 353. Vol. 9. p. 138.

31. ar.

Acta Sanctorum Maii 5 Vol. *Antwerp*. 1680. fol. Vol. 3. p. 8. 9. 39.
Vol. 4. p. 243. 407. Vol. 9. p. 109.

PAPPVS.

Synodicum græcum ab eo editum, tom. I. concil. (seorsum *Argenterat*. 1621. 4to. Vol. 2. p. 57.

DAVID PARAEVS.

Notæ in symbolum Athanasii. Ad calcem catechismi *Vrsini, Ha-*
non. 1651. 8uo. Vol. 4. p. 117.

MATTH. PARKER.

Concio in obitum *Buceri*. Vol. 6. p. 236.

PASCHALIS II. PAPA.

110.

Epistol. decretales. In tom. 10. conciliorum.

Epistol. 32. ad Pontium. Vol. 6. p. 444.

SIMON PATRICIVS.

Discourse of Prayer. *Lond*. 1686. 8uo. Vol. 5. p. 304.

Of Repentance, Fasting and Lent. *Lond*. 1686. 8uo. Vol. 9. p. 181.

PATRICIVS.

Devotions of the Romish Church. *Lond*. 1674. 8uo. Vol. 4. p. 190.
Vol. 6. p. 162.

420.

PAVLINVS MEDIOLANENSIS.

Vita Ambrosii, præfixa operibus Ambrosii. Vol. 1. p. 130. 135.
153. Vol. 2. p. 190. Vol. 3. p. 197. 355. Vol. 5. p. 267. Vol. 6.
p. 15. 407. Vol. 7. p. III. 139. 150. Vol. 10. p. 52. 62.

390.

PAVLINVS NOLANVS.

Opera cum notis *Rosweydi*. *Antwerp*. 1622. 8uo. (*Coloniæ*. 1560. 8uo.
Et in bibl. patr. tom. 6. *Lugd*. 1677.)

Epist. 1. ad Seuerum. Vol. 6. p. 402.

6. ad Seuerum. Vol. 2. p. 171. 179.

12. ad Seuerum. Vol. 3. p. 175. 180. 184. 201. 249. 253.
293. 296. 305. 311. Vol. 4. p. 330. 383. 393. Vol. 5.
p. 95. Vol. 6. p. 46.

16. ad Delphin. 2. Vol. 9. p. 165.

19. ad Delphin. 5. Vol. 6. p. 346.

45. ad Alipium. Vol. 1. p. 71.

Inter

El. an.

- Inter epistol. Augustin. epist. 31. Vol. 6. p. 403.
 epist. 35. Vol. 2. p. 104.
 Inter epist. Hieronym. epist. 14. ad Celantiam. Vol. 3. p. 45.
 Carm. 13. ad Cytherium. Vol. 3. p. 526.
 18. Natalis 3. Felic. Vol. 3. p. 215. 243. 314.
 19. Natal. 4. Felic. Vol. 2. p. 24. 25. 35.
 21. Natal. 6. Felic. Vol. 3. p. 291. 347. Vol. 9. p. 149.
 24. Natal. 9. Felic. Vol. 3. p. 304.
 25. Natal. 10. Felic. Vol. 3. p. 304.

CAROLVS A SANCTO PAVLO.

Geographia sacra cum notis & animaduersionibus *Luce Holstenii*.
Amstel. 1703. fol. Vol. 1. p. 264. Vol. 3. p. 69. 218. 430. & pa-
 ginis sequentibus frequentissime.

PAVLVS DIACONVS.

774. Historia miscellanea. *Hamburgi 1611. 4to.* Vol. 3. p. 201. Vol. 9.
 p. 12. 174.

PAVLVS EMISENVS.

431. Homilia, in actis concilii Ephesini part. 3. cap. 31. Vol. 9. p. 69.

IOANNES PEARSONIVS.

Annales Cyprianici. *Oxon. 1682. fol.* (*Amstelod. 1700. fol.*) Vol. 1.
 p. 6. 160. Vol. 2. p. 178. Vol. 9. p. 153. Vol. 10. p. 11.

Vindiciæ epistolarum Ignatii. In appendice ad *Cocleuii* patres a-
 postolicos. *Antwerp. 1698. fol.*

Prefat. ad lectorem. Vol. 1. p. 145.

Part. 1. cap. 9. Vol. 5. p. 216.

cap. 11. Vol. 1. p. 102. 255. 273. 324. Vol. 2. p. 93. 106. Vol. 3.
 p. 463.

Part. 2. cap. 8. Vol. 7. p. 416. - cap. 9. Vol. 1. p. 22.

cap. 13. Vol. 1. p. 184. 185. 269.

cap. 16. Vol. 1. p. 276. 278.

Exposition of the Creed. *Lond. 1669. fol.* (*Latine Francof. ad Via-*
drum 1691. 4to.) Vol. 4. p. 80. 115.

Opera posthuma, nimir. Lectiones in acta apostolorum. Et de
 ferie & successione primorum Romæ episcoporum. *Lond.*
 1688. 8vo.

Fl. an.

Lectioes in act. Vol. 4 p. 369. Vol. 5. p. 302.

De successione. Vol. 1. p. 135. Vol. 7. p. 75.

Penitential discipline of the primitive Church. *Lond.* 1714. *Suo.*
Vol. 6. p. 592.

313.

ACTA PERPETVAE ET FELICITATIS. In appendice ad Lactant, de moribus persecutorum. *Oxon.* 1680.
Suo. Vol. 4. p. 46. Vol. 5. p. 139. Vol. 6. p. 303.**DIONYSIVS PETAVIVS.**Opera. *Antwerp.* 1700. *fol.*Dogmata theologica. Vol. 3. p. 297. 298. 300. 302. 309. 312. Vol.
4. p. 167.De potestate consecrandi sacerdotibus a Deo concessa. *Lond.* 1685.
8vo. Vol. 1. p. 306.

Not. in Epiphanium.

In Hæres. 59. Vol. 7. p. 182. Vol. 8. p. 136. Vol. 9. p. 304.

62. Vol. 2. p. 61. - hæres. 64. Vol. 2. p. 129.

69. Vol. 2. p. 424. Vol. 3. p. 599.

72. Vol. 4. p. 115. - hæres. 78. Vol. 1. p. 138.

In Exposit. fidei. Vol. 4. p. 38.

Notæ in Synesium, Vol. 2. p. 94. 122. Vol. 8. p. 30.

SAMVEL PETITVS. Variarum lectionum libri 4. *Parisi.* 1933. Vol. 2. p. 238.

301.

PETRVS ALEXANDRINVS. Canones græc. lat. Apud *Beueregium* in pandectis.

Can. 1. Vol. 9. p. 200. - Can. 5. Vol. 7. p. 205.

Can. 6. Vol. 7. p. 204. - Can. 7. Vol. 7. p. 204.

Can. 10. Vol. 2. p. 312. 315. Vol. 8. p. 5.

Can. 15. Vol. 5. p. 524. Vol. 9. p. 40. 256. 258.

380.

PHILASTRIVS. De hæresibus. *Bibl. patr. tom. 4.* (tom. 5. *Lugdun.* 1677.) Vol. 3.
p. 539. Vol. 4. p. 155. 136. Vol. 6. p. 95. 273. Vol. 7. p.
339. Vol. 9. p. 245. 270.

368.

PHILO CARPATHIVS. Commentarius in cantica. (In *bibl. patr. tom. 5.* edit. *Lugd.* 1677.)
Vol. 4. p. 321.

Fl. an.

40.

PHILO IVDAEVS.

Opera græc. lat. *Parif.* 1640.

De vita contemplatiua. Vol. 1. p. 2. Vol. 5. p. 126.

425.

PHILOSTORGIVS.

Historia ecclesiastica gr. lat. *Cantabr.* 1720. *fol.* (*Amstel.* 1695. *fol.*)

Lib. 2. cap. 13. Vol. 6. p. 407. - cap. 14. Vol. 2. p. 128.

Lib. 3. cap. 5. Vol. 6. p. 81. - cap. 13. Vol. 6. p. 33.

cap. 17. Vol. 1. p. 74. 314.

Lib. 7. cap. 3. Vol. 3. p. 262. 303.

Lib. 8. cap. 12. Vol. 7. p. 106.

Lib. 9. cap. 10. Vol. 2. p. 100. - cap. 13. Vol. 2. p. 100.

858.

PHOTHIVS.

Bibliotheca, græc. latin. *Parif.* 1612. *fol.* (*Rotbomogi* 1653. *fol.*)

Cod. 52. Vol. 8. p. 176. - Cod. 107. Vol. 6. p. 398.

Cod. 118. Vol. 1. p. 275. - Cod. 137. Vol. 7. p. 106.

Cod. 138. Vol. 7. p. 106. - Cod. 171. Vol. 10. p. 75.

Cod. 182. Vol. 1. p. 330. - Cod. 196. Vol. 1. p. 314. Vol. 6. p. 142.

Cod. 222. Vol. 1. p. 36. Vol. 6. p. 307.

Cod. 228. Vol. 6. p. 40. - Cod. 229. Vol. 6. p. 455.

Cod. 254. Vol. 1. p. 67. - Cod. 256. Vol. 2. p. 100.

Cod. 271. Vol. 4. p. 371. Vol. 5. p. 267.

Cod. 280. Vol. 4. p. 170. - Cod. 287. Vol. 1. p. 26.

Nomocanon, græc. lat. Apud *Inftellum* bibl. iuris canonici tom. 2.

Vol. 4. p. 214.

ELLIES DV PIN.

De antiqua ecclesiæ disciplina. *Parif.* 1686. 8uo. (*Parif.* 1691. 4to.) Vol. 1. p. 241. Vol. 3. p. 392.Bibliothèque, or History of ecclesiastical Writers to the Seventeenth Century. *Lond.* 1692. *fol.* (Edit. Gallican. & priorum sæculorum Latin. 1692. 4to.) Vol. 1. p. 241. 254. Vol. 2. p. 129. 164. 197. Vol. 5. p. 140. 216. 266. Vol. 6. p. 53. 139. 263. 388. Vol. 7. p. 178. 181. 183. 208. Vol. 9. p. 171.

250.

ACTA PIONII MARTYRIS.

Apud *Baron.* ad an. 254. Vol. 1. p. 12.

Fl. an.

PETRVS PITHOEVS.

Notæ in fragmenta veterum iuriconsultorum cum legibus Mo-
saicis collata. *Parif.* 1573. 4to. Vol. 7. p. 472.

158.

PIVS I. PAPA.

Epistolæ in tomis conciliorum.

Epist. 1. vniuersis Christi fidelibus. Vol. 9. p. 90.

Epist. 3. Iusto Vienn. 1. Vol. 3. p. 146.

Epist. 4. Iusto Vienn. 2. Vol. 1. p. 57. 273. Vol. 2. p. 422. Vol. 3. p.
134. 146.

C. PLINIVS SECVNDVS.

Historia naturalis. *Basil.* 1525. fol. (*Lugd. Bat.* 1668. 3 vol. 8uo.)

Lib. 3. cap. 5. Vol. 3. p. 505.

Lib. 4. cap. 12. Vol. 3. p. 499.

Lib. 5. cap. 5. Vol. 3. p. 424. - cap. 6. Vol. 3. p. 424.

cap. 8. Vol. 3. p. 465. - cap. 9. Vol. 3. p. 427.

cap. 19. Vol. 3. p. 449. - cap. 29. Vol. 3. p. 488.

cap. 31. Vol. 3. p. 491. - cap. 32. Vol. 3. p. 480.

Lib. 6. cap. 2. Vol. 3. p. 467. - cap. 4. Vol. 3. p. 476.

cap. 26. Vol. 3. p. 457.

Lib. 11. cap. 37. Vol. 10. p. 45.

Lib. 30. cap. 10. Vol. 7. p. 482.

C. PLINIVS CAECILIVS SECVNDVS.

Epistolæ. *Oxon.* 8uo. (Cum notis *Cellarii. Lipsiæ* 1700. 12mo.)

Lib. 10. epist. 97. Vol. 1. p. 21. 341. Vol. 5. p. 33. 127. 280. 330.

Vol. 6. p. 509. 566. 573. Vol. 7. p. 332. 489. Vol. 9. p.

14. 43. 44.

Panegyricus, *ibid.* Vol. 7. p. 508.

PLVTARCHVS CHAERONENSIS.

Opera. *Francof.* 1620. 2 vol. fol.

Vita Antonini. Vol. 7. p. 428.

108.

POLYCARPVVS.

Epistolæ ad Philippenfes græc. latin. Apud *Cotelæ.* Vol. 2. p. 160.

Vol. 3. p. 281. Vol. 5. p. 35.

Martyrium. Vol. 5. p. 34. 59. 73. Vol. 10. p. 96.

Fl. an.

196.

POLYCRATES.

Fragmenta. Apud *Eusebium* in histor. ecclesiastica. Vol. 1. p. 138.
Vol. 7. p. 161. Vol. 9. p. 91.

POLYDORVS VERGILIUS.

De inuentoribus rerum. *Basil.* 1540. 8uo. Liber expurgatus in indice Soromaior. Vol. 3. p. 367. Vol. 6. p. 28. Vol. 8. p. 180.

FRANCISCVS POLYGRANVS.

Affertiones quorundam ecclesiæ dogmatum. *Colon.* 1571. Liber prohibitus in indice Soromaior. Vol. 8. p. 180.

IULIANVS POMERIVS. Vid. supra sub litt. L.

LIBER PONTIFICALIS. Vid. DAMASVS.

PONTIFICALE ROMANVM.

Parif. 1648. Cap. de ordinatione lectorum. Vol. 5. p. 110.

MATTH. POLVS.

Synopsis criticorum 5 vol. *Lond.* 1669. Vol. 5. p. 272. Vol. 7. p. 115.

430.

POSSIDIUS al. POSSIDONIUS.

Vita Augustini, præfixa operibus Augustini.

Cap. 4. Vol. 2. p. 104. - Cap. 5. Vol. 1. p. 87. Vol. 6. p. 108.

Cap. 8. Vol. 1. p. 167. 189. 212. Vol. 2. p. 168.

Cap. 9. Vol. 2. p. 361. - Cap. 12. Vol. 2. p. 60.

Cap. 13. Vol. 10. p. 62. - Cap. 15. Vol. 6. p. 147.

Cap. 19. Vol. 1. p. 125. - Cap. 21. Vol. 2. p. 105.

Cap. 22. Vol. 7. p. 512. - Cap. 23. Vol. 2. p. 282.

Cap. 24. Vol. 2. p. 67. 69. 297.

Cap. 25. Vol. 2. p. 8. 294. Vol. 3. p. 29.

Cap. 27. Vol. 5. p. 242. Vol. 9. p. 336. - Cap. 28. Vol. 5. p. 185.

CHRISTOPHORVS POTTERVS.

Answer to charity mistaken. *Lond.* 1634. 8uo. Vol. 5. p. 54.

FRANCISCVS POTTERVS.

Interpretation of the Number 666. *Oxon.* 1642.

IOANNES POTTERVS.

Discourse of Church-Government. *Lond.* 1607. 8uo. Vol. 1. p. 289.

POTHO PRVMIENSIS.

1152.

De statu domus Dei, *Hagenou.* 1532. 8uo. Apud *Hospin.* de festis.
Vol. 9. p. 161.

Fl. an.

GABRIEL PRATEOLVS.

Elenchus hæreticorum. *Colon.* 1605. 4to. (*Colon.* 1519. fol.) Vol. 3. p. 67.

HVMPHREDVS PRIDEAVX.

Connexion of Scripture History 2 vol. *Lond.* 1718. 8uo. (German. *Dresd.* 1726. 4to.) Vol. 5. p. 119. 123.

PRIMASIVS.

550.

Commentarius in epistol. Pauli. Bibl. patr. tom. I. (tom. II. edit. *Lugdun.* 1677.

In epist. I. ad Timoth. cap. 6. Vol. 4. p. 278.

GVILIELMVS PRINNIVS.

Histriomastix. Vol. 7. p. 462.

PHILIPPVS PRIORIVS.

De libris canonicis. *Paris.* 1675. 8uo. Vol. 8. p. 30.

PROCLVS.

434.

De traditionibus missæ cum notis *Riccardi.* *Rom.* 1630. Vol. 5. p. 173.

ACTA PROCOPII, MARTYRIS.

Apud *Vales.* in Euseb. de martyribus Palæstinæ. Vol. I. p. 320. Vol. 2. p. 74.

527.

PROCOPIVS.

Opera historica, græc. lat. *Paris.* 1662. fol.

De bello Vandalico. lib. I. cap. 2. Vol. 3. p. 416.

cap. 17. Vol. 3. p. 412.

De bello Gothico. lib. 2. cap. 21. Vol. 3. p. 535.

De ædificiis Iustin. lib. I. cap. I. Vol. 3. p. 164. 295.

lib. 5. cap. 4. Vol. 3. p. 535.

Historia arcan. cap. 9. Vol. 6. p. 304.

444.

PROSPER AQTIVANICVS.

Opera. *Col. n.* 1540. 8uo. (*Colon.* 1599. 8uo.)

De promissionibus & prædictionibus Dei.

Part. 2. cap. 2. Vol. 4. p. 320. - cap. 39. Vol. 4. p. 140.

Part. 3. cap. 38. Vol. 3. p. 166. 167. 363.

In peroratione siue conclusione. Vol. 7. p. 477.

De vita contemplatiua. Vid. **IULIANVS POMERIVS.**

Sententiæ ex Augustino. Vol. 4. p. 47. 370.

Epigrammata 87. Vol. 4. p. 47.

Fl. an.

De vocatione gentium. lib. 2. cap. 20. Vol. 4. p. 60.
Chronicon. In appendice chronici Eusebiani per *Scaligerum*. *Amstelod.* 1658. fol. Vol. 5. p. 179.

405.

AVRELIVS PRVDENTIVS,

Poëmata. In corpore poëtarum. (Seorsum cum notis *Cellarii*. *Halle Magdeburgica* 1703. *Suo*.)

Cathemerin. hymn. 2. matutin. Vol. 5. p. 260.

5. ad incensum lucernæ. Vol. 6. p. 346.

8. post ieiunium. Vol. 9. p. 260.

10. de exsequiis defunctorum. Vol. 10. p. 32. 48.

12. de epiphania. Vol. 9. p. 156.

Peristephan. hymn. 2. de S. Laurentio. Vol. 1. p. 323. 328. 332. Vol.

3. p. 122. 241. 242. 347. Vol. 5. p. 330.

5. de S. Vincentio Vol. 1. p. 16.

6. de Fructuoso. Vol. 5. p. 268. Vol. 9. p. 260.

10. de S. Romano. Vol. 1. p. 19. 21.

11. de S. Hippolyto. Vol. 3. p. 123. 194. Vol. 9.

p. 134. Vol. 10. p. 27.

Apotheos. Vol. 9. p. 32.

Contra Symmachum lib. 1. Vol. 7. p. 224. Vol. 9. p. 8.

Q.

IOSEPHVS QVESNELLVS.

Dissertationes & notæ in opera Leonis magni. 2 vol. *Parif.* 1676.

4to. Vol. 2. p. 138. Vol. 4. p. 115. Vol. 6. p. 118. Vol. 8. p.

5. Vol. 9. p. 65.

M. FABIVS QVINTILIANVS.

Institutiones oratoriæ. *Francos.* 1629. *Suo*. Vol. 7. p. 444.

CASPAR QVIROGA.

Index librorum expurgatorum. *Salmur.* 1601. 4to. Vol. 8. p. 180.

R.

847.

RABANVS MAVRVVS.

De institutione clericorum & cærimoniis ecclesiæ. Vol. 1. p. 191.

Vol. 6. p. 586.

De proprietate sermonis. Vol. 6. p. 586.

Fl. an.

1101.

RADVLPHVS ARDENS.

Sermones de tempore & de sanctis. *Antwerp*. 1576. 8uo. Vol. 6.
P. 397.

1390.

RADVLPHVS DE RIVO.

De obseruantia canonum. *Bibl. patr. tom. 10.* (tom. 26. edir. *Lugd.*
1677.) Vol. 6. p. 85.

IOANNES RAINOLDVS.

Apologia thesum de scriptura & ecclesia. *Hanou.* 1603. 8uo.
Vol. 1. p. 146.

170.

RECOGNITIONES,

Siue itinerarium Petri sub nomine *Clementis Romani.* Apud *Co-*
tolerium. tom. I. patr. apostol. Vid. CLEMENS ROMANVS.

GVILIELMVS REEVESIVS.

Notes on the ancient Apologifts. 2 vol. *Lond.* 8uo. Vol. 10. p. 34.

EVSEBIVS RENAVDOTIVS.

Collectio liturgiaram orientalium cum dissertationibus, 2 vol. *Pa-*
ris. 1716. 4to. Vol. 5. p. 116.

895.

RHEGINO PRVMIENSIS.

De disciplinis ecclesiasticis & religione christiana, cum notis *Ba-*
luzii. *Parif.* 1671. 8uo. Vol. 4. p. 348. Vol. 6. p. 396.

VINCENTIVS RICCARDVS.

Commentar. in Proclum de tradit. missie. *Romæ* 1630. Vol. 5. p. 18.

EDMVNDVS RICHERIVS.

Historia conciliorum generalium cum libro de potestate ecclesi-
astica & politica: item, Vindicie doctrinae maiorum scho-
lae *Parisiensis*, 2 vol. *Colon.* 1683. 4to. (*Colon.* 1680.) Vol. 1.
p. 238. 239. Vol. 2. p. 92. 93. 387.

De potestate ecclesiae in rebus temporalibus. *Colon.* 1691. 4to.
(*Parif.* 1660. 8uo.)

NICOLAVS RIGALTIVS.

Notae in Cyprianum.

In epist. 3. Vol. 1. p. 41. - epist. 12. Vol. 1. p. 300.

52. Vol. 3. p. 11. - epist. 55. al. 69. Vol. 1. p. 82.

60. Vol. 1. p. 302. - epist. 63. Vol. 5. p. 300.

Notae

El. an.

Notæ in Minuc. Felic. cap. 8. Vol. 1. p. 25.

Terrullian. apologet. cap. 30. Vol. 5. p. 138.

GEORGIVS RITTERSHVSIVS.

De iure asylorum. Inter criticos Londinenses.

Cap. 3. Vol. 3. p. 357. - Cap. 6. Vol. 3. p. 362.

Cap. 8. Vol. 3. p. 364.

ANDREAS RIVETVS. Opera, 3 vol. *Amstelod.* 1651. fol.

In genef. 14. exercitat. 80. Vol. 2. p. 283.

47. exercitat. 172. Vol. 10. p. 22.

Criticus sacer. *Genevæ* 1626. 8vo. (In operibus.)

Lib. 3. cap. 4. Vol. 4. p. 115. - cap. 5. Vol. 9. p. 171.

Synopsis purioris theologiæ. *Lugdun. Batavor.* 1632. 8vo. (*Lugd. Batav.* 1643.)

Disputat. 44. Vol. 4. p. 212. - Disp. 48. Vol. 7. p. 156.

IOANNES ROFFENSIS BVCKERLGIVS. Vid. sub litt. B.**IOANNES ROFFENSIS al. FISCHER.** Vid. sub litt. F.**IOANNES ROSINVS.**Antiquitates Romanæ cum paralipomenis Dempsteri. *Col.* 1620. 4to.

Lib. 3. cap. 31. Vol. 10. p. 71.

Lib. 5. cap. 37. Vol. 9. p. 342. - cap. 39. Vol. 10. p. 54. 74.

RUFFINVS.

390.

Historia ecclesiastica. *Basil.* 1549. fol. (In operibus. *Parif.* 1580. fol.)

Lib. 1. cap. 3. Vol. 3. p. 114. - cap. 5. Vol. 2. p. 410.

cap. 6. Vol. 3. p. 387.

cap. 9. Vol. 1. p. 45. Vol. 2. p. 109. Vol. 3. p. 158. 462.

cap. 10. Vol. 3. p. 159. 465. - cap. 12. Vol. 5. p. 289.

cap. 14. Vol. 5. p. 157. - cap. 15. Vol. 10. p. 37.

Lib. 2. cap. 6. Vol. 3. p. 460. - cap. 9. Vol. 1. p. 188. Vol. 6. p. 146.

cap. 16. Vol. 5. p. 289. - cap. 23. Vol. 3. p. 169.

cap. 28. Vol. 3. p. 166. - cap. 30. Vol. 3. p. 350.

Commentar. in Hoseæ cap. 2. (Inter opera) Vol. 9. p. 32.

Expositio symboli. Inter opera Cypriani. *Oxon.* 1682. (Inter ipsius*Ruffini* opera edit. cit.) Vol. 1. p. 120. Vol. 4. p. 64. 69. 70.

102. Vol. 6. p. 93.

Fl. an.

Versio historię ecclesiasticę *Eusebii*. Vol. 2, p. 55. Vol. 3. p. 272.
 Apud *Hieronymum*. Vol. 1. p. 61.

Inuect. 2. contra *Hieronymum*. Apud *Valesium*. Vol. 6. p. 136.

III.

RVPERTVS TVITIENSIS.

De diuinis officiis. Inter scriptores de diuin. officiis, *Parif.* 1610.
 Vol. 6. p. 6.

470.

RVRICIVS LEMOVICENSIS.

Epistolę. Apud *Canisium*, antiquar. lectio. tom. 5. (*Ingolstadt*, 1604.)

S.

LIBER SACERDOTALIS.

Vol. 6. p. 387.

SALLVSTIVS.

De bello Iugurthino. (*Parif.* 1674. 4to.) Vol. 7. p. 428.

ALPHONSVS SALMERON.

Traetat. in acta. Apud *Chamierum* de euchar. lib. 7. cap. II. Vol.
 6. p. 372.

CLAVDIVS SALMASIVS.

De primatu. *Lugd. Batav.* 1645. 4to.

Cap. I. Vol. I. p. 191. 293. 329. 335. 340. - Cap. 4. Vol. I. p. 234.

De fenore trapezitico; apud *Zieglerum*. Vol. 4. p. 231.

Apud *Suicer*. thesaur. part. 2. p. 1136. Vol. 4. p. 390.

440.

SALVIANVS MASSILIENSIS.

Opera. *Oxon.* 1633. 8uo. (*Noribergę* 1623. 8uo.)

De gubernatione Dei. lib. 5. Vol. 7. p. 57.

lib. 6. Vol. 4. p. 263. Vol. 7. p. 211. 452.

lib. 8. Vol. 3. p. 53.

Ad eccles. catholicam. lib. 2. Vol. I. p. 299.

PETRVS SARPVS.

De iure asylorum. *Lugdun. Batavor.* 1622. 4to. Vol. 3. p. 362.

303.

ACTA SATVRNINI.

Apud *Baron.* ad an. 303. Vol. 5. p. 57.

IOANNES SAVARO.

Commentarius in Sidonium Apollinarem. *Parif.* 1609. 4to.

In lib. I. epist. 2. Vol. 9. p. 34.

Fl. an.

In lib. 3. epist. 3. Vol. 10. p. 49. - epist. 12. Vol. 10. p. 4.
 lib. 4. epist. 3. Vol. 6. p. 55. - epist. 15. Vol. 3. p. 325.
 epist. 24. Vol. 2. p. 414.
 lib. 5. epist. 14. Vol. 5. p. 24. - epist. 17. Vol. 5. p. 296.
 lib. 6. epist. I. Vol. 1. p. 77. - epist. 3. Vol. 1. p. 137. 416.
 lib. 8. epist. II. Vol. 1. p. 135. - lib. 9. epist. 3. Vol. 3. p. 40.
CHRONICON SAXONICVM. Vid. sub littera C.

IOSEPHVS SCALIGER.

De emendatione temporum. *Geneve* 1629. (*Et Lutet. Paris.* 1583.
fol.) Vol. 5. p. 142. Vol. 9. p. 89. 103. 233.
 Castigationes in Eusebii chronicon cum canonibus isagogicis &c.
Amstelod. 1658. *fol.* Vol. 1. p. 3.

EMANVEL a SCHELSTRATE.

Sacrum concilium Antiochenum restitutum. *Antwerp.* 1681. 4to.
 Vol. 2. p. 2. 4. 16. 93. 394. Vol. 3. p. 205. 230. 269. 441.
 567. Vol. 4. p. 91. 113. 116. 242. Vol. 5. p. 5. Vol. 6. p.
 347. 349. 464. Vol. 8. p. 30. 76.
 De disciplina arcani. *Rom.* 1685. 4to. Vol. 3. p. 301. Vol. 6. p. 267.
 Dissertation of Patriarchal and Metropolitcal Power against Stil-
 lingfleet. *Lond.* 1688. 4to. Vol. 3. p. 393. 401. 403. 404.
 Ecclesia Africana. *Paris.* 1679. 4to. Vol. 2. p. 162.

ABRAHAMVS SCVLTTETVS.

Medulla patrum, 2 vol. *Amberg.* 1613. 4to. Vol. 4. p. 230.

202.

ACTA MARTYRV M SCYLLITANORVM.

Apud *Baron.* ad an. 202. Vol. 7. p. 363.

434.

COELIVS SEDVLIVS.

Mirabilium diuinorum libri, paschale carmen dicti. Biblioth.
 patr. tom. 8. (Cum notis *Cellarii. Hale Magdeburgicæ* 1704.
Suo.) Vol. 8. p. 236.

In epist. I. ad Corinth. cap. 7. Vol. 9. p. 285.

IOANNES SELDENVS.

Vxor hebraica. *Lond.* 1646. 4to. (*Francofurti* 1673. 4to.)

Lib. 2. cap. 14. Vol. 9. p. 319. - cap. 24. Vol. 9. p. 343.

cap. 25. Vol. 9. p. 320. - cap. 28. Vol. 9. p. 335.

cap. 29. Vol. 9. p. 332. 333. 340. - cap. 30. Vol. 9. p. 313.

Fl. an.

Lib. 3. cap. 28. Vol. I. p. 127. Vol. 9. p. 360.
 cap. 29. Vol. 9. p. 364. - cap. 30. Vol. 9. p. 364
 cap. 31. Vol. 9. p. 355.

De synedriis. *Lond.* 1650. 4to. Vol. I. p. 14.

De diis Syris cum additamentis *Beyeri. Lipsiæ* 1668. 8uo. (*Lugd. Batau.* 1629. 8uo.) Vol. 7. p. 237.

History of Tithes. *Lond.* 1688. 4to.

Chap. 4. Vol. 2. p. 283. - Chap. 5. Vol. 2. p. 286. 288.

Chap. 9. Vol. 2. p. 295.

SELLERVS.

Remarks in the Lives of the primitive Fathers, Vol. 2, p. 306.

Life of Justin Martyr. Vol. 4. p. 145.

Life of Tertull. Vol. 7. p. 208.

IOANNES SEMECA.

Scholia in Gratianum. Vol. 6. p. 397. 463.

LVC. ANNAEVS SENECA.

Apocolocyntosis. (In operibus, *Lipsiæ* 1702. 8uo.) Vol. 10. p. 6.

ACTA SENNES ET ABDONIS.

Apud *Suicer.* thesaur. eccles. Vol. I. p. 24.

ACTA SERVATII TVNGRENSIS.

Apud *Crab.* concil. tom. I. Vol. 8. p. 9.

SERVIVS.

Notæ in Virgilium. Vol. 2. p. 423.

401.

SEVERIANVS GABALENSIS.

Homiliæ græc. latin. inter opera Chrysostomi tom. 6. Et apud
Combesium in auctario nouissimo. *Parisi.* 1672. fol. Vol. 5.
 p. 250.

Homil. I. in genef. Vol. 6. p. 68.

Homil. 17. de fide. Vol. 10. p. 13.

Homil. 37. de filio prodigo. Vol. 6. p. 306. 317.

401.

SVLPICIVS SEVERVS.

Opera, *Amstel.* 1656. 8uo. (Cum notis *Io. Vorstii. Lipsiæ* 1703. 8uo.)

Histor. sacr. lib. I. cap. 23. Vol. 2. p. 411.

lib. 2. cap. 33. Vol. 2. p. 141. - cap. 41. Vol. 3. p. 559.

cap. 47. Vol. 7. p. 331.

cap.

El. an.

- cap. 50. Vol. 1. p. 106. - cap. 51. Vol. 7. p. 77.
 Vita S. Martini, in prologo. Vol. 2. p. 430.
 Cap. 5. Vol. 2. p. 24. - Cap. 7. Vol. 2. p. 89.
 Cap. 9. Vol. 2. p. 190. Vol. 6. p. 10. - Cap. 10. Vol. 3. p. 11.
 Dialog. 1. cap. 2. Vol. 3. p. 61.
 cap. 4. Vol. 3. p. 442. 591.
 cap. 7. Vol. 3. p. 431.
 Dialog. 2. cap. 1. Vol. 3. p. 263. 264.
 cap. 5. Vol. 4. p. 3.
 Dialog. 3. cap. 15. Vol. 7. p. 77.

SEVERVS ANTIOCHENVS.

Catena in Iobum. Vol. 4. p. 56.

GVILIELMVS SHERLOCKIVS.

Discourse of Church-Unity, or defense of Stillingfleet's Unreasonableness of Separation. Lond. 1681. 8vo. Vol. 8. p. 31.

PAVLVS SHERLOGVS.

Commentarius in cantica. 3 vol. Lugd. 1637. Vol. 9. p. 343.

SIDONIVS APOLLINARIS.

Opera, cum notis Io. Sauaronis. Paris. 1609. 4to.

- Lib. 1. epist. 2. Agricolaë. Vol. 5. p. 331. Vol. 9. p. 34. 45.
 epist. 5. Heronio. Vol. 3. p. 347. Vol. 9. p. 344. 346. Vol.
 10. p. 6.

epist. 8. Candidiano. Vol. 2. p. 319.

Lib. 2. epist. 10. Hesperio. Vol. 6. p. 46.

Lib. 3. epist. 3. Hecdicio. Vol. 10. p. 48.

epist. 12. Secundo. Vol. 1. p. 124. Vol. 7. p. 314. Vol. 10.

Lib. 4. epist. 3. Claudiano. Vol. 6. p. 55. (p. 14.)

epist. 11. Petreico. Vol. 1. p. 75. 284. Vol. 6. p. 18. 54. 71.

epist. 15. Elaphio. Vol. 3. p. 291. 293.

epist. 22. Leoni. Vol. 2. p. 414.

epist. 25. Domnulo. Vol. 2. p. 35. 112.

Lib. 5. epist. 3. Apollinari. Vol. 6. p. 110.

epist. 7. Thaumasto. Vol. 5. p. 30.

epist. 14. Apro. Vol. 5. p. 24. Vol. 9. p. 251.

epist. 17. Eriplio. Vol. 3. p. 120. 263. Vol. 5. p. 294. 296.

Vol. 6. p. 576. Vol. 9. p. 144. 146.

Lib.

472.

Fl. an.

- Lib.6. epist. 1. Lupo. Vol. 1. p. 71. 77. 78.
 epist. 3. Leontio. Vol. 1. p. 137.
 epist. 8. Græco. Vol. 1. p. 51.
- Lib.7. epist. 1. Mamerco. Vol. 5. p. 23. Vol. 9. p. 251.
 epist. 5. Agrælio. Vol. 1. p. 75.
 epist. 9. Perpetuo. Vol. 1. p. 131.
- Lib.8. epist. 11. Iupo. Vol. 1. p. 135.
- Lib.9. epist. 3. Fausto. Vol. 3. p. 40. Vol. 6. p. 146. 188.
 epist. 16. Firmino. Vol. 3. p. 592.
- Carm. 2. ad Anthemium. Vol. 9. p. 344.
 13. ad Maiorian. Vol. 2. p. 234.
 16. ad Faustum. Vol. 3. p. 194. Vol. 6. p. 183.
1307. SIFFRIDVS.
 Chronicon. *Francos*. 1583. fol. Vol. 9. p. 173.
1101. SIGEBERTVS GEMBLACENSIS.
 Chronicon. *Francos*. 1583. Vol. 3. p. 276. Vol. 9. p. 173.
 CAROLVS SIGONIVS.
 De antiquo iure Italiae & prouinciarum. 2 vol. *Venet*. 1560. 4to.
 Vol. 3. p. 441.
555. PAVLVS SILENTIARIVS.
 Descriptio templi S. Sophiæ, gr. lat. cum notis *Caroli Du Fresne*.
Parif. 1670. fol. Vol. 3. p. 178. 200. 233. 234.
1410. SIMEON THESSALONICENSIS.
 Commentarius de templo & ministris & facia. mystagogia, græc.
 lat. Apud *Jacobum Goar* in Rituali græcorum, *Parif*. 1647.
 fol. Vol. 6. p. 412.
 Dialogus aduersus omnes hæreses, - Responfa ad 85 quæstio-
 nes Gabrielis Pentapolitani, MSC. Apud *Leon. Allatum* de
 missa præsanctificatorum. Vol. 6. p. 438.
467. SIMPLICIUS PAPA.
 Epistolæ. In tomis conciliorum.
 Epist. 2. ad Ioan. Rauennatem. Vol. 2. p. 192.
 3. ad Florentinum. Vol. 2. p. 293.
385. SIRICIUS PAPA.
 Epistolæ. In tomis conciliorum.

Epist.

Fl. an.

Epist. 1. ad Himerium Tarracon. Vol. 2. p. 97. 105. 124. 157. Vol. 4. p. 251. 364. Vol. 7. p. 201. 284. Vol. 8. p. 159. 201. 219. Vol. 9. p. 199. 325. 337.

Epist. 2. ad eccles. Mediolanens. Vol. 1. p. 279.

Epist. 4. ad episc. African. Vol. 1. p. 166. 232.

IACOBVS SIRMONDVS.

Opera, 5 vol. *Parif.* 1696. *fol.*

Censura coniecturæ anonymi de sububicariis regionibus & ecclesiis. Vol. 3. p. 390.

Historia pœnitentiæ. Vol. 8. p. 30.

Notæ in Augustini sermones, a se editos.

Serm. 14. Vol. 3. p. 419. - Serm. 18. Vol. 6. p. 153.

Serm. 37. Vol. 3. p. 329.

Notæ in Ennodium. Vol. 6. p. 177.

Dissertatio de usu fermenti in eucharistia. Vol. 6. p. 266.

Prædestinatorum hæresis. Vol. 4. p. 156. Vol. 9. p. 266.

Miscellanea. Vol. 3. p. 416.

432.

SIXTVS PAPA.

Epistolæ. In tomis conciliorum.

Epist. 3. ad Ioannem Antiochenum. Vol. 9. p. 165.

SIXTVS SENENSIS.

Bibliotheca sancta. *Colon.* 1586. *fol.* (*Colon.* 1626. *fol.*)

Lib. 5. adnotat. 118. Vol. 2. p. 91.

Lib. 6. adnot. 26. Vol. 7. p. 354. - adnot. 267. Vol. 7. p. 122.

IOANNES SLEIDANVS.

Commentar. de statu religionis & reipubl. *Argentor.* 1566. *Suo.* Vol. 3. p. 286. Vol. 4. p. 185.

SMECTYMNVS.

Answer to the Remonstrance &c. Vol. 1. p. 295.

THOMAS SMITHVS.

Account of the greek Church. *Lond.* 1680. *Suo.* (Edid. latin. *Traiecti ad Rhenum* 1698. *Suo.*) Vol. 3. p. 284. Vol. 5. p. 130. 326. 343. Vol. 6. p. 36. 399. 412. 441. Vol. 8. p. 213. Vol. 9. p. 344.

Fl. an.

ECCLESIA SMYRNENSIS.

Epistola encyclica ad reliquas ecclesias. Apud *Eusebium* lib. 4.
cap. 15. & apud *Coteler.* tom. 2. patr. apostolic. Vol. 5. p. 34.

439.

SOCRATES SCHOLASTICVS.

Historia ecclesiastica græc. lat. cum notis *Henrici Valefi.* *Cantab.*
1620. (*Amstel.* 1695. fol.)

Lib. 1. cap. 6. Vol. 1. p. 231. Vol. 3. p. 409. 421. Vol. 7. p. 87.
cap. 8. Vol. 1. p. 119. Vol. 4. p. 97. 103. Vol. 5. p. 155.
cap. 9. Vol. 1. p. 34. 192. Vol. 7. p. 104. Vol. 9. p. 94.
cap. 11. Vol. 2. p. 9. 164. - cap. 12. Vol. 2. p. 410.
cap. 15. Vol. 2. p. 10. - cap. 17. Vol. 3. p. 96. 108. Vol. 3. p. 197.
cap. 18. Vol. 3. p. 118. 137. 307. 350. Vol. 9. p. 272.
cap. 19. Vol. 2. p. 109. Vol. 3. p. 118. 158. 462.
cap. 20. Vol. 1. p. 45. Vol. 3. p. 158.
cap. 26. Vol. 4. p. 98. - cap. 27. Vol. 3. p. 592.
cap. 28. Vol. 3. p. 317. - cap. 36. Vol. 2. p. 128.
cap. 37. Vol. 3. p. 348. Vol. 5. p. 262. 289. Vol. 7. p. 120.
cap. 38. Vol. 7. p. 120. Vol. 8. p. 226. - cap. 40. Vol. 10. p. 56.

Lib. 2. cap. 6. Vol. 1. p. 144. - cap. 7. Vol. 3. p. 318.
cap. 8. Vol. 3. p. 327. - cap. 5. Vol. 5. p. 104.
cap. 10. Vol. 4. p. 89. 105.
cap. 11. Vol. 1. p. 312. Vol. 5. p. 156. 291.
cap. 16. Vol. 3. p. 163. - cap. 23. Vol. 2. p. 251.
cap. 24. Vol. 1. p. 115. - cap. 26. Vol. 2. p. 134.
cap. 30. Vol. 2. p. 76. - cap. 37. Vol. 4. p. 70. 102.
cap. 38. Vol. 1. p. 151. Vol. 3. p. 180. 494.
cap. 39. Vol. 4. p. 65. - cap. 40. Vol. 4. p. 65.
cap. 42. Vol. 2. p. 314.
cap. 43. Vol. 1. p. 170. Vol. 2. p. 164. Vol. 9. p. 276.

Lib. 3. cap. 1. Vol. 2. p. 30. Vol. 3. p. 90. 272.
cap. 8. Vol. 6. p. 16. - cap. 12. Vol. 1. p. 17.
cap. 13. Vol. 5. p. 262. Vol. 8. p. 11.
cap. 13. Vol. 10. p. 36. - cap. 25. Vol. 4. p. 66.

Lib. 4. cap. 7. Vol. 1. p. 192. - cap. 11. Vol. 1. p. 172.
cap. 12. Vol. 2. p. 199. - cap. 18. Vol. 3. p. 126.

cap.

Fl. an.

- cap. 23. Vol. 1. p. 5. 83. Vol. 2. p. 135. Vol. 3. p. 45. 60.
65. 127. Vol. 7. p. 168. 502.
- cap. 24. Vol. 3. p. 166. - cap. 26. Vol. 1. p. 188. Vol. 10. p. 60.
- cap. 27. Vol. 2. p. 19. - cap. 28. Vol. 9. p. 98.
- cap. 29. Vol. 2. p. 101. 183. 224.
- cap. 30. Vol. 1. p. 153. - cap. 31. Vol. 7. p. 426.
- cap. 33. Vol. 5. p. 95. - cap. 36. Vol. 3. p. 461.
- Lib. 5. cap. 4. Vol. 4. p. 65.
- cap. 8. Vol. 1. p. 154. 238. 244. Vol. 4. p. 384.
- cap. 9. Vol. 10. p. 60. - cap. 14. Vol. 1. p. 131.
- cap. 16. Vol. 2. p. 275. - cap. 19. Vol. 6. p. 538. Vol. 8. p. 153.
- cap. 19. Vol. 9. p. 98.
- cap. 22. Vol. 1. p. 87. 88. Vol. 2. p. 31. 41. 165. Vol. 3. p. 175.
Vol. 4. p. 208. 250. Vol. 5. p. 283. 285. 300. Vol. 6.
p. 387. 413. 514. 575. 577. Vol. 7. p. 448. Vol. 9. p.
54. 64. 183. 214.
- cap. 24. Vol. 4. p. 178.
- Lib. 6. Proœmium. Vol. 1. p. 140.
- cap. 2. Vol. 1. p. 148. Vol. 2. p. 97.
- cap. 4. Vol. 2. p. 77. Vol. 6. p. 198.
- cap. 5. Vol. 3. p. 194. 363. Vol. 6. p. 180.
- cap. 7. Vol. 2. p. 69. Vol. 5. p. 332.
- cap. 8. Vol. 1. p. 188. Vol. 4. p. 277. Vol. 5. p. 22. 30. 128.
285. 291. 331. Vol. 6. p. 15. 17. 577. Vol. 9. p. 54.
- cap. 9. Vol. 1. p. 293. Vol. 8. p. 32.
- cap. 11. Vol. 1. p. 152. - cap. 12. Vol. 2. p. 175. 202.
- cap. 14. Vol. 2. p. 176. - cap. 15. Vol. 2. p. 132.
- cap. 21. Vol. 2. p. 297. Vol. 8. p. 176.
- cap. 22. Vol. 1. p. 181. Vol. 2. p. 418.
- Lib. 7. cap. 2. Vol. 1. p. 87. Vol. 2. p. 77. Vol. 6. p. 146.
- cap. 3. Vol. 1. p. 253.
- cap. 5. Vol. 5. p. 290. Vol. 6. p. 74. Vol. 9. p. 241.
- cap. 7. Vol. 1. p. 105. 158. Vol. 2. p. 276.
- cap. 12. Vol. 2. p. 331. Vol. 6. p. 501. Vol. 7. p. 120.
- cap. 13. Vol. 1. p. 104. - cap. 15. Vol. 3. p. 331.
- cap. 17. Vol. 1. p. 131. Vol. 3. p. 257. Vol. 4. p. 27.

Fl. an.

cap. 22. Vol. 2. p. 49. Vol. 5. p. 109. Vol. 6. p. 18. Vol. 9. p. 261.
 cap. 24. Vol. 3. p. 290. - cap. 25. Vol. 8. p. 169. 283.
 cap. 29. Vol. 1. p. 170. Vol. 2. p. 113.
 cap. 30. Vol. 4. p. 9. 27. - cap. 34. Vol. 7. p. 288.
 cap. 36. Vol. 2. p. 395. - cap. 37. Vol. 1. p. 129.
 cap. 40. Vol. 1. p. 158. Vol. 2. p. 113.
 cap. 41. Vol. 2. p. 77. - cap. 45. Vol. 7. p. 171. Vol. 10. p. 20.
 cap. 46. Vol. 10. p. 57.

SOLINVS.

Polyhistor, cum Pomponio Mela & Aethico cosmographo per *H.*
Stephan. 1577. 4to. Vol. 9. p. 271. 272.

ANTONIVS A SOTOMAIOR.

Index librorum prohibitorum & expurgandorum Hispanicus,
Madrid. 1667. fol. Vol. 6. p. 97. Vol. 8. p. 180.

440.

SOZOMENVS.

Historia ecclesiastica cum notis *Henr. Valefi. Cantabr.* 1720. fol,
 (*Amstelod.* 1695. fol.)

Lib. 1. cap. 2. Vol. 2. p. 394.

cap. 8. Vol. 3. p. 137. 351. Vol. 9. p. 22.

cap. 9. Vol. 1. p. 127.

cap. 11. Vol. 2. p. 351. 410. Vol. 9. p. 214. 230.

cap. 13. Vol. 3. p. 84. 88. - cap. 14. Vol. 2. p. 135.

cap. 16. Vol. 9. p. 93. - cap. 20. Vol. 4. p. 133. Vol. 7. p. 287.

cap. 21. Vol. 9. p. 94. - cap. 24. Vol. 8. p. 38.

Lib. 2. cap. 3. Vol. 3. p. 237. 494. Vol. 5. p. 113.

cap. 5. Vol. 3. p. 118. - cap. 9. Vol. 3. p. 457.

cap. 10. Vol. 3. p. 457. - cap. 13. Vol. 3. p. 457. 458.

cap. 17. Vol. 2. p. 77. 86. 189. - cap. 20. Vol. 1. p. 187.

cap. 22. Vol. 5. p. 249. - cap. 23. Vol. 3. p. 25.

cap. 26. Vol. 3. p. 317. 334. Vol. 4. p. 253. Vol. 9. p. 163.

cap. 29. Vol. 5. p. 290.

Lib. 3. cap. 6. Vol. 5. p. 104. 156. Vol. 7. p. 237.

cap. 14. Vol. 2. p. 420. Vol. 3. p. 10. 33. 55. 77. 80. 438. Vol.

cap. 16. Vol. 5. p. 176. Vol. 6. p. 141. (9. p. 175.

cap. 20. Vol. 6. p. 33. - cap. 21. Vol. 2. p. 251.

Lib.

Fl. an.

- Lib. 4. cap. 15. Vol. 1. p. 181. - cap. 23. Vol. 2. p. 190.
 cap. 24. Vol. 2. p. 150. Vol. 9. p. 276.
 cap. 25. Vol. 2. p. 298. 412. Vol. 3. p. 290.
- Lib. 5. cap. 2. Vol. 2. p. 30.
 cap. 3. Vol. 3. p. 384. 437. 439. 454. Vol. 9. p. 136.
 cap. 4. Vol. 1. p. 17. - cap. 5. Vol. 2. p. 272.
 cap. 7. Vol. 2. p. 275. - cap. 8. Vol. 2. p. 73.
 cap. 10. Vol. 3. p. 107. Vol. 7. p. 214.
 cap. 16. Vol. 2. p. 300. 413. 442. Vol. 3. p. 346. Vol. 5. p. 175.
 cap. 17. Vol. 9. p. 12.
 cap. 19. Vol. 3. p. 412. Vol. 6. p. 21. Vol. 10. p. 37.
 cap. 20. Vol. 3. p. 485. - cap. 21. Vol. 3. p. 303. 440.
- Lib. 6. cap. 2. Vol. 9. p. 168. - cap. 3. Vol. 3. p. 97.
 cap. 6. Vol. 3. p. 182. Vol. 7. p. 220.
 cap. 10. Vol. 2. p. 200. - cap. 16. Vol. 2. p. 328.
 cap. 18. Vol. 3. p. 455.
 cap. 21. Vol. 1. p. 27. 265. Vol. 3. p. 492.
 cap. 24. Vol. 1. p. 153. - cap. 25. Vol. 8. p. 96.
 cap. 26. Vol. 5. p. 105. - cap. 28. Vol. 3. p. 62.
 cap. 29. Vol. 2. p. 58. Vol. 5. p. 105.
 cap. 30. Vol. 3. p. 40. Vol. 7. p. 358.
 cap. 31. Vol. 2. p. 8. 293. - cap. 32. Vol. 3. p. 436.
 cap. 33. Vol. 3. p. 32. - cap. 34. Vol. 2. p. 171. Vol. 3. p. 471.
 cap. 37. Vol. 5. p. 93. - cap. 38. Vol. 3. p. 461.
- Lib. 7. cap. 8. Vol. 1. p. 154. Vol. 4. p. 384.
 cap. 12. Vol. 7. p. 71. - cap. 13. Vol. 6. p. 191.
 cap. 15. Vol. 3. p. 169. 329.
 cap. 16. Vol. 1. p. 343. Vol. 3. p. 192. Vol. 6. p. 538. Vol. 8.
 p. 123. 124. 155.
 cap. 19. Vol. 1. p. 174. 324. Vol. 2. p. 32. Vol. 3. p. 433. 492.
 Vol. 6. p. 43. 74. 81. 89. 117. Vol. 9. p. 182.
 cap. 25. Vol. 3. p. 206. 213. - cap. 28. Vol. 2. p. 407.
 cap. 29. Vol. 3. p. 436. - cap. 33. Vol. 6. p. 56.
- Lib. 8. cap. 2. Vol. 1. p. 148. Vol. 5. p. 4. Vol. 7. p. 293.
 cap. 5. Vol. 3. p. 192. 194. - cap. 6. Vol. 1. p. 253.

Fl. an.

- - cap. 7. Vol. 3. p. 364. - cap. 8. Vol. 5. p. 30. Vol. 6. p. 21.
 cap. 9. Vol. 1. p. 344. - cap. 11. Vol. 9. p. 86.
 cap. 12. Vol. 1. p. 293. - cap. 13. Vol. 8. p. 32.
 cap. 14. Vol. 2. p. 203. - cap. 17. Vol. 3. p. 83. 128.
 cap. 18. Vol. 6. p. 145. 156.
 cap. 19. Vol. 1. p. 173. Vol. 2. p. 110. - cap. 21. Vol. 5. p. 250.
 cap. 23. Vol. 1. p. 343. Vol. 3. p. 96.
 cap. 26. Vol. 6. p. 146. - cap. 27. Vol. 6. p. 198.
 Lib. 9. cap. 2. Vol. 3. p. 193. Vol. 10. p. 20.
 cap. 7. Vol. 7. p. 355. - cap. 10. Vol. 3. p. 128. 352.

SPALATENSIS.

De republica ecclesiastica, 3 vol. *Lond.* 1686. *fol.* Vid. MARCVS AN-
 TONIVS DE DOMINIS.

FRIDERICVS SPANHEMIVS:

Historia imaginum. *Lugd. Batau.* 1636. 8uo. (Inter opera *Lugd.*
Batau. 1703.) Vol. 3. p. 307. 308.

ANTONIVS SPARROW.

Rationale on the Common-Prayer. *Lond.* 1684. 8uo. Vol. 9. p. 236.

SPARTIANVS.

Inter auguste historiae scriptores.

Vita Curacallæ. Vol. 1. p. 14. Vol. 2. p. 424.

Vita Hadriani. Vol. 7. p. 242. 456.

HENRICVS SPELMANNVS.

Concilia Britannica, 2 vol. *Lond.* 1664. *fol.* (*Lond.* 1639. *fol.*)

Vol. 1. p. 263. Vol. 3. p. 68. 241. 322. 398.

Glossarium archæologicum. *Lond.* 1682. *fol.* Vol. 3. p. 70.

IOANNES SPENCERVS.

De legibus Hebræorum. *Haga* 1686. 4to. (*Lipsiæ* 1705. 4to.)

Vol. 7. p. 237. 462.

HENRICVS SPONDANVS.

Epitome annalium *Baronii*, 2 vol. *Parisi.* 1660. *fol.* (*Lugd.* 1678. *fol.*)

Ad ann. 58. Vol. 1. p. 139. Vol. 2. p. 414.

388. Vol. 1. p. 50. - ann. 535. Vol. 7. p. 158.

1349. Vol. 3. p. 67. - ann. 1559. Vol. 2. p. 274.

H. an.

HENRICVS STEPHANVS.

Thesaurus græcæ-linguæ, 4 vol. *fol.* Vol. 6. p. 19.

PVBL. PAPIIVS STATIVS.

Poëmata. *Amstelod.* 1630.

Siluar. lib. 4. Vol. 9. p. 4.

EDVARDVS STILLINGFLEETVS.

Origines Britannicæ. *Lond.* 1685. *fol.*

Cap. 4. Vol. 5. p. 14. 15. 284. Vol. 6. p. 7. 49. 51. 58. 70. 85. 274.

Cap. 5. Vol. 3. p. 400. (468.)

Unreasonableness of Separation. *Lond.* 1682. 4to. Vol. 1. p. 213.

Vol. 2. p. 95. 116. 118. Vol. 3. p. 417. 420. 453. Vol. 6. p. 227.

Irenicum. *Lond.* 1662. 4to. Vol. 1. p. 94. 293. 294.Defence of the Charge of Idololary &c. *Lond.* 1676. 8uo. Vol. 3.

p. 308. Vol. 5. p. 83. Vol. 8. p. 31.

Answer to Cressy's Apologetical Epistle. *Lond.* 1675. 8uo. Vol. 3.

p. 399. Vol. 9. p. 100. 103.

STRABO.

Geographia, græc. latin. cum notis *Casauboni*. *Parif.* 1620. *fol.*
(*Amstelod.* 1707. *fol.*)

Lib. 12. Vol. 3. p. 466. 467. 469. 476.

Lib. 13. Vol. 3. p. 491. - Lib. 16. Vol. 3. p. 447.

Lib. 17. Vol. 3. p. 428. 448. 465.

WALAFRIDVS STRABO.

De rebus ecclesiasticis, *Bibl. patr. tom. 10.* (tom. 15. edit. *Lugd.*
1677.)

Cap. 4. Vol. 3. p. 173. 176. - Cap. 18. Vol. 6. p. 262.

Cap. 22. Vol. 6. p. 58. - Cap. 25. Vol. 6. p. 12. 30. 32.

Cap. 26. Vol. 4. p. 336. 342. - Cap. 27. Vol. 9. p. 253.

Cap. 28. Vol. 5. p. 25. 27.

IOANNES GVILIELMVS STVCKIVS.

Antiquitates coniuales. *Amstel.* 1695. *fol.* Vol. 7. p. 458.

CAIVS SVETONIVS TRANQVILLVS.

Cæsarum 12 vitæ, & alia quæ exstant. (Edit. *Harmacc.* *Dresfdæ*
1695. 1:mo.)

Vita Iul. Cæsaris, Cap. 52. Vol. 7. p. 428.

Vita

Fl. an.

Vita Augusti. Cap. 32. Vol. 9. p. 4.
 Tiberii. Cap. 36. Vol. 7. p. 236.
 Claudii. Cap. 26. Vol. 1. p. 14.
 Neronis. Cap. 16. Vol. 1. p. 20. 21.
 Domitiani. Cap. 8. Vol. 7. p. 414.
 Cap. 10. Vol. 7. p. 207.
 Cap. 17. Vol. 10. p. 6.

IO. CASPAR SVICERVS.

Thesaurus ecclesiasticus, e patribus græcis. 2 vol. *Amstel.* 1682. fol.
 Vol. 1. p. 23. 39. 236. 306. 307. 313. 329. 335. 346. Vol. 2. p. 74.
 79. 186. 424. Vol. 3. p. 37. 40. 113. 142. 172. 185. 200. 205.
 207. 208. 225. 236. 256. 266. 277. 287. Vol. 4. p. 16. 63. 71.
 156. 180. 192. 201. Vol. 5. p. 19. Vol. 6. p. 187. 307. 397. 399.
 508. 516. Vol. 7. p. 99. 203. 229. 442. 458. Vol. 8. p. 3. 110.
 169. 185. Vol. 9. p. 72. 82. 83. 127. 174.

SVIDAS.

980.

Lexicon, cum notis *Aemilii Perri*, 2 vol. *Geneu.* 1619. fol. (cura
Ludolphi Kusteri 3 vol. *Cantabrigæ* 1705. fol.) Vol. 1. p. 68.
 Vol. 3. p. 306. Vol. 6. p. 145. 308. Vol. 7. p. 248. 259. Vol.
 9. p. 347.

LAURENTIVS SVRIVS.

Vite sanctorum, 7 tom. *Colon.* 1576. (*Coln.* 1618.) Vol. 2. p. 34.
 87. Vol. 3. p. 18. Vol. 4. p. 336. Vol. 5. p. 86. Vol. 10. p. 42.
 De rebus gestis in toto orbe ab anno 1500 ad 1574. *Colon.* 1574.
 Vol. 1. p. 88. Vol. 6. p. 119.

MAT. SVTLIF.

De institutione monachorum. *Lond.* 1600. 4to. Vol. 3. p. 11. 33.

SVLVIVS.

Addit. ad Carantz. summ. conciliorum. *Col.* 1701. 8vo. Vol. 1. p. 218.

498.

SYMMACHVS PAPA.

Epistolæ & decreta. In tomis conciliorum.
 Epist. 5. Cesario. Vol. 2. p. 103. Vol. 7. p. 323.
 Epist. 6. contr. Anastasium. Vol. 7. p. 146. 147.

410.

SYNESIVS.

Epistolæ gr. lat. *Parif.* 1605. 8vo. (In operibus.)

Epist.

El. an.

- Epist. 4. Vol. 9. p. 27. - Epist. II. Vol. 3. p. 425.
 12. Vol. 1. p. 283. - Epist. 54. Vol. 1. p. 47.
 57. Vol. 1. p. 279. Vol. 7. p. 80. 476.
 58. Vol. 1. p. 103. 280. Vol. 2. p. 217. Vol. 3. p. 135. 355. 358.
 425. Vol. 7. p. 80. 84. 132. 335. 520.
 66. Vol. 8. p. 32.
 67. Vol. 1. p. 47. 163. 165. 174. 187. 242. 254. 256. 273. 311.
 Vol. 2. p. 391. Vol. 3. p. 215. 322. 425. Vol. 8. p. 173.
 76. Vol. 1. p. 173. 249. Vol. 3. p. 426.
 79. Vol. 2. p. 237. - Epist. 121. Vol. 3. p. 181.
 Catastasis. Vol. 3. p. 212. 221. 225. 425.

SYNODICON GRAECVM. Vid. PAPPVS.

T.

C. CORNELIVS TACITVS.

- Historia & annales. *Amstel.* 1664. *Suo.*
 Annal. lib. 2. cap. 22. Vol. 7. p. 236.
 In histor. lib. 2. cap. 31. Vol. 7. p. 236.

172.

TATIANVS.

- Oratio contra Graecos, gr. lat. Ad calcem operum *Iustini Martyris.* *Colon.* 1686. (*Parif.* 1636. *fol.*.) Vol. 7. p. 443.

IEREMIAS TAYLORIVS.

- Ductor dubitantium. *Lond.* 1676. *fol.* (*German.* *Brem.* 1705 *4to.*)
 Lib. 3. cap. 2. Vol. 2. p. 120.
 cap. 4. Vol. 7. p. 144. 145. 156. 185. 187. Vol. 9. p. 177.
 193. 207.
 Lib. 4. cap. 1. Vol. 2. p. 318. Vol. 7. p. 504. 506.

- Worthy Communicant. *Lond.* 1660. *Suo.* Vol. 4. p. 349. Vol. 6. p.
 574. Vol. 7. p. 145.

392.

TERTVLLIANVS.

- Opera cum notis *Fr. Iunii.* *Frankerae* 1597 *fol.* Et cum notis
Nicol. Rigaltii 1634. (*Et cum notis Iacobi Pamellii.* *Parif.*
 1583. *fol.*)
 De anima aduersus haereticos & philosophos.
 Cap. 9. Vol. 5. p. 136. Vol. 6. p. 106.
 Cap. 17. Vol. 6. p. 456. - Cap. 40. Vol. 4. p. 202.

Fl. an.

- - Cap. 50. Vol. 4. p. 172. - Cap. 51. Vol. 10. p. 29.
 Cap. 55. Vol. 4. p. 78. - Cap. 58. Vol. 6. p. 343.
- Apologeticus aduersus gentes pro christianis.
 Cap. 3. Vol. 1. p. 14. 15. - Cap. 6. Vol. 9. p. 320.
 Cap. 7. Vol. 4. p. 123. Vol. 6. p. 520.
 Cap. 9. Vol. 7. p. 397. - Cap. 10. Vol. 5. p. 82.
 Cap. 14. Vol. 9. p. 43. - Cap. 16. Vol. 5. p. 276. Vol. 9. p. 15.
 Cap. 21. Vol. 4. p. 146. Vol. 5. p. 41.
 Cap. 23. Vol. 2. p. 19. Vol. 7. p. 248.
 Cap. 30. Vol. 5. p. 42. 70. 136. 266. 267. 320.
 Cap. 31. Vol. 6. p. 353. - Cap. 32. Vol. 7. p. 355. 364.
 Cap. 35. Vol. 7. p. 223.
 Cap. 39. Vol. 1. p. 73. Vol. 2. p. 122. 263. Vol. 5. p. 136. 137.
 Vol. 6. p. 251. 354. 510. 519. 523. Vol. 10. p. 53.
 Cap. 42. Vol. 10. p. 32. 46. - Cap. 44. Vol. 7. p. 207.
 Cap. 46. Vol. 2. p. 303.
 Cap. 50. Vol. 1. p. 25. Vol. 4. p. 44. Vol. 9. p. 141.
- De baptismo, aduersus Quintillam.
 Cap. 1. Vol. 1. p. 4. Vol. 4. p. 140. 154.
 Cap. 2. Vol. 4. p. 330.
 Cap. 4. Vol. 3. p. 254. Vol. 4. p. 241. 257. 314.
 Cap. 6. Vol. 4. p. 77. 277. 381.
 Cap. 7. Vol. 4. p. 304. 345. 368.
 Cap. 8. Vol. 4. p. 345. 368. - Cap. 12. Vol. 4. p. 194.
 Cap. 13. Vol. 4. p. 154. 164. Vol. 5. p. 134.
 Cap. 16. Vol. 8. p. 276.
 Cap. 17. Vol. 1. p. 58. 86. 310. Vol. 6. p. 125. Vol. 8. p. 79.
 Cap. 18. Vol. 4. p. 202. 291.
 Cap. 19. Vol. 4. p. 247. 257. Vol. 9. p. 120.
 Cap. 20. Vol. 4. p. 28.
- Exhortatio ad castitatem.
 Cap. 7. Vol. 1. p. 45. 153. - Cap. 11. Vol. 6. p. 231.
- De corona militis.
 Cap. 3. Vol. 1. p. 73. Vol. 3. p. 72. 147. 254. Vol. 4. p. 32.
 258. 262. 265. 311. 339. 390. Vol. 5. p. 134. 135. 254.
 295.

Fl. an.

295. 297. 301. Vol. 6. p. 330. 348. 469. 478. 575. 576.
 Vol. 7. p. 46. 375. Vol. 9. p. 16. 37. 123. 133. 145.
 Cap. 10. Vol. 10. p. 58. - Cap. 11. Vol. 2. p. 22. Vol. 7. p. 208.
 Cap. 13. Vol. 7. p. 211. Vol. 9. p. 283. 344.
- De fuga in persecutione, ad Fabium.
 Cap. 11. Vol. 1. p. 58. 298.
 Cap. 14. Vol. 6. p. 407. Vol. 9. p. 43.
- Contra Hermogen. Cap. 1. Vol. 7. p. 212.
- De idololatria.
 Cap. 5. Vol. 6. p. 254.
 Cap. 7. Vol. 3. p. 147. Vol. 6. p. 480. Vol. 7. p. 213.
 Cap. 8. Vol. 7. p. 214. - Cap. 9. Vol. 7. p. 236. 238. 251. 260.
 Cap. 11. Vol. 4. p. 223. Vol. 7. p. 212. 216. 408. 447. 497.
 Cap. 14. Vol. 4. p. 248. Vol. 5. p. 298. Vol. 7. p. 229. Vol. 9.
 Cap. 16. Vol. 7. p. 220. Vol. 9. p. 320. (p. 6. 120. 131.
 Cap. 17. Vol. 7. p. 220. 232.
- De ieiuniis aduersus Pſychicos.
 Cap. 1. Vol. 9. p. 259. - Cap. 2. Vol. 9. p. 179. 207.
 Cap. 10. Vol. 5. p. 302. - Cap. 11. Vol. 9. p. 259.
 Cap. 13. Vol. 5. p. 135. Vol. 6. p. 489. Vol. 9. p. 207. 210. 259.
 Cap. 14. Vol. 9. p. 60. 179. 230. 255. (262.
 Cap. 15. Vol. 7. p. 375. Vol. 9. p. 16. 37. 60. 211.
- Contra Iudæos. Cap. 4. Vol. 9. p. 56.
- Aduersus Marcionem,
 Lib. 1. cap. 7. Vol. 4. p. 232.
 cap. 14. Vol. 4. p. 390. Vol. 6. p. 456.
 cap. 23. Vol. 6. p. 322. - cap. 29. Vol. 4. p. 235. 331.
 Lib. 2. cap. 21. Vol. 9. p. 24.
 Lib. 3. cap. 24. Vol. 6. p. 343.
 Lib. 4. cap. 5. Vol. 1. p. 58. - cap. 9. Vol. 7. p. 179.
 cap. 10. Vol. 8. p. 187. - cap. 34. Vol. 9. p. 350.
 cap. 40. Vol. 6. p. 456.
 Lib. 5. cap. 7. Vol. 9. p. 283. - cap. 10. Vol. 4. p. 187. 189.
- De monogamia.
 Cap. 1. Vol. 9. p. 280. - Cap. 7. Vol. 9. p. 283.
 Cap. 10. Vol. 6. p. 331. 343.

El. an.

- - Cap. II. Vol. I. p. 58. Vol. 2. p. 153. Vol. 9. p. 283. 289. 335.
 Cap. 12. Vol. 2. p. 157. Vol. 7. p. 444.
- Ad nationes. Lib. I. cap. 16. Vol. 7. p. 444. - cap. 17. Vol. 7. p. 364.
- De oratione.
 Cap. 1. Vol. 5. p. 235. - Cap. 6. Vol. 5. p. 299.
 Cap. 9. Vol. 5. p. 235. - Cap. 11. Vol. 3. p. 181. Vol. 5. p. 265.
 Cap. 12. Vol. 5. p. 263. 264. 265. - Cap. 13. Vol. 5. p. 269.
 Cap. 14. Vol. 3. p. 223. Vol. 5. p. 283. Vol. 6. p. 302. 303.
 412. 414. 448. 575. Vol. 9. p. 179.
- De patientia. Cap. 13. Vol. 4. p. 44. Vol. 9. p. 230.
- De pœnitentia.
 Cap. 6. Vol. 4. p. 2. 336. - Cap. 7. Vol. 8. p. 157.
 Cap. 9. Vol. 3. p. 223. Vol. 6. p. 449. Vol. 8. p. III. 118. 124.
 Cap. 10. Vol. 7. p. 200. (130. 157.)
- De præscriptionibus aduersus hæreticos.
 Cap. 13. Vol. 4. p. 65. 84. Vol. 7. p. 5.
 Cap. 14. Vol. 4. p. 84. - Cap. 20. Vol. 2. p. 203.
 Cap. 21. Vol. 3. p. 138.
 Cap. 30. Vol. 6. p. 259. Vol. 7. p. 103. Vol. 8. p. 175. 224.
 Cap. 32. Vol. 1. p. 59. 65. - Cap. 33. Vol. 5. p. 80.
 Cap. 36. Vol. 1. p. 59. 71. - Cap. 37. Vol. 1. p. 34. Vol. 7. p. 7.
 Cap. 40. Vol. 4. p. 312.
 Cap. 41. Vol. 1. p. 44. 350. Vol. 2. p. 29. Vol. 4. p. 123. Vol. 5.
 p. 5. Vol. 6. p. 124. 296.
 Cap. 46. Vol. 4. p. 172. Vol. 9. p. 268.
- Aduersus Praxean.
 Cap. 1. Vol. 1. p. 27. - Cap. 2. Vol. 4. p. 84. Vol. 7. p. 5.
 Cap. 3. Vol. 5. p. 63. - Cap. 26. Vol. 4. p. 164. 337. Vol. 5. p. 177.
- De pudicitia.
 Cap. 1. Vol. 1. p. 75. 78. Vol. 8. p. 216.
 Cap. 4. Vol. 3. p. 156. 179. Vol. 7. p. 441. Vol. 8. p. 185. Vol. 9.
 Cap. 10. Vol. 3. p. 124. 302. (p. 293. 334.)
 Cap. 12. Vol. 7. p. 324. - Cap. 13. Vol. 3. p. 191.
 Cap. 19. Vol. 7. p. 179. 360. 492. 514.
 Cap. 21. Vol. 5. p. 63.

El. an.

De resurrectione carnis.

Cap. 1. Vol. 10. p. 29. - Cap. 8. Vol. 4. p. 312.

Cap. 48. Vol. 4. p. 188.

Ad Scapulam.

Cap. 2. Vol. 5. p. 70. 320. Vol. 7. p. 388.

Cap. 3. Vol. 3. p. 131. Vol. 9. p. 44. Vol. 10. p. 2.

Cap. 4. Vol. 1. p. 14. 22. 23. Vol. 5. p. 259. Vol. 6. p. 356.

Cap. 5. Vol. 9. p. 141.

Scorpiacum aduersus Gnosticos.

Cap. 4. Vol. 5. p. 70. - Cap. 15. Vol. 9. p. 134.

De spectaculis.

Cap. 4. Vol. 4. p. 146. 263. Vol. 7. p. 210.

Cap. 10. Vol. 7. p. 453. - Cap. 11. Vol. 7. p. 209.

Cap. 12. Vol. 7. p. 209. - Cap. 22. Vol. 4. p. 224.

Cap. 23. Vol. 7. p. 462. - Cap. 24. Vol. 4. p. 146.

Cap. 25. Vol. 5. p. 136. 151. Vol. 6. p. 35. 357. 484. 569.

Cap. 26. Vol. 2. p. 21. Vol. 4. p. 229. Vol. 7. p. 450.

De testimonio animæ aduersus idola.

Cap. 4. Vol. 10. p. 6. 11. 69.

Aduersus Valentinianos.

Cap. 3. Vol. 3. p. 116. 147. Vol. 5. p. 296.

De velandis virginibus.

Cap. 1. Vol. 1. p. 118. 119. Vol. 4. p. 83. Vol. 7. p. 5.

Cap. 9. Vol. 1. p. 342. 343. Vol. 6. p. 125.

Cap. 11. Vol. 9. p. 321. 341. - Cap. 17. Vol. 5. p. 266.

Ad vxorem.

Lib. 1. cap. 7. Vol. 1. p. 73. 341. 345. Vol. 3. p. 223.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 9. p. 289. - cap. 3. Vol. 9. p. 283.

cap. 4. Vol. 5. p. 290. 330. Vol. 6. p. 302. Vol. 9. p. 241.

cap. 5. Vol. 6. p. 414. - cap. 6. Vol. 5. p. 41. 137.

cap. 9. Vol. 7. p. 384. - Vol. 9. p. 393. 334.

ACTA THECLAE.

67.

Apud *Grabe* spicileg. tom. 1. p. 95. Vol. 4. p. 146. 150. Vol. 5. p. 259.

303.

ACTA THELICAE.

Apud *Baron.* an. 303. Vol. 5. p. 56.

Ddd 3

THE-

Fl. an.

THEOCRITVS.

Idyl. 14. de Hyla. Vol. 6. p. 19.

423.

THEODORETVS.

Opera omnia, græc. lat. 4 vol. *Parif.* 1642. *fol.*

Tom. 1.

In Leuitic. quæst. 24. Vol. 7. p. 421. - quæst. 32. Vol. 9. p. 33.

In Numer. quæst. 15. Vol. 1. p. 41. Vol. 4. p. 125. 130. Vol. 6. p. 135.

In Psalm. 33. Vol. 3. p. 278. - Psalm. 149. Vol. 3. p. 279.

In Cantic. cap. 2. Vol. 5. p. 19.

Tom. 2.

In Iesai. cap. 13. Vol. 3. p. 288.

In Amos. cap. 6. Vol. 9. p. 33.

In Sophon. cap. 1. Vol. 3. p. 289.

Tom. 3.

In epist. ad Roman. cap. 9. Vol. 3. p. 289.

In 1 epist. ad Corinth. cap. 6. Vol. 4. p. 316.

cap. 7. Vol. 9. p. 286. - cap. 11. Vol. 6. p. 506.

cap. 14. Vol. 1. p. 47. Vol. 6. p. 128.

cap. 15. Vol. 4. p. 189.

In epist. ad Galat. cap. 3. Vol. 1. p. 289.

In epist. ad Ephes. cap. 2. Vol. 1. p. 13.

Philipp. cap. 1. Vol. 1. p. 3. 69. 267.

cap. 3. Vol. 9. p. 33.

Coloff. cap. 2. Vol. 5. p. 81.

In epist. 2 ad Thessal. cap. 2. Vol. 7. p. 259.

1 ad Timoth. cap. 1. Vol. 2. p. 83. Vol. 7. p. 111.

cap. 3. Vol. 1. p. 67. 69. 267. Vol. 2. p. 157.

cap. 5. Vol. 1. p. 345.

Historia ecclesiastica. *ibid.* & separatim *Cantabrig.* 1720. *fol.*(*Amstelod.* 1695. *fol.*)

Lib. 1. cap. 4. Vol. 1. p. 10. 324. Vol. 7. p. 87.

cap. 5. Vol. 1. p. 77. - cap. 7. Vol. 2. p. 97. Vol. 4. p. 65.

cap. 9. Vol. 2. p. 106. - cap. 10. Vol. 9. p. 94.

cap. 11. Vol. 2. p. 272. - cap. 21. Vol. 2. p. 210.

cap. 24. Vol. 3. p. 153. - cap. 25. Vol. 1. p. 144. 150.

cap. 26. Vol. 1. p. 329. - cap. 31. Vol. 3. p. 239. 318.

Lib.

Fl. an.

- Lib. 2. cap. 5. Vol. 1. p. 173. - cap. 13. Vol. 5. p. 157.
 cap. 14. Vol. 1. p. 182. - cap. 15. Vol. 3. p. 394.
 cap. 16. Vol. 6. p. 259. - cap. 17. Vol. 1. p. 151.
 cap. 24. Vol. 2. p. 135. Vol. 5. p. 160. Vol. 6. p. 16.
 cap. 27. Vol. 2. p. 297. Vol. 3. p. 290. Vol. 5. p. 248.
 cap. 30. Vol. 2. p. 402. - cap. 31. Vol. 2. p. 384.
- Lib. 3. cap. 4. Vol. 1. p. 17. 181. - cap. 10. Vol. 10. p. 37.
 cap. 15. Vol. 7. p. 217. - cap. 16. Vol. 7. p. 219.
 cap. 24. Vol. 7. p. 119. - cap. 27. Vol. 7. p. 119.
- Lib. 4. cap. 2. Vol. 2. p. 149. - cap. 5. Vol. 1. p. 133.
 cap. 7. Vol. 1. p. 153. - cap. 8. Vol. 2. p. 236.
 cap. 11. Vol. 7. p. 248. - cap. 12. Vol. 1. p. 115.
 cap. 13. Vol. 8. p. 86. - cap. 15. Vol. 2. p. 183. Vol. 5. p. 105.
 cap. 23. Vol. 3. p. 461. - cap. 26. Vol. 3. p. 86.
 cap. 27. Vol. 3. p. 87. - cap. 28. Vol. 3. p. 38.
 cap. 29. Vol. 5. p. 176.
- Lib. 5. cap. 3. Vol. 1. p. 182. 272. Vol. 3. p. 220.
 cap. 4. Vol. 1. p. 115. 173. 187. Vol. 3. p. 453.
 cap. 8. Vol. 1. p. 188. Vol. 2. p. 383.
 cap. 9. Vol. 1. p. 161. 250.
 cap. 18. Vol. 3. p. 212. 264. Vol. 5. p. 263. Vol. 6. p. 422.
 cap. 19. Vol. 3. p. 138. (479. 481. Vol. 7. p. 140.)
 cap. 23. Vol. 1. p. 163. 250. Vol. 7. p. 33.
 cap. 24. Vol. 3. p. 348.
 cap. 28. Vol. 1. p. 247. Vol. 3. p. 468.
 cap. 30. Vol. 5. p. 94. - cap. 32. Vol. 2. p. 385.
 cap. 34. Vol. 6. p. 348. Vol. 7. p. 172. Vol. 8. p. 229.
 cap. 36. Vol. 10. p. 41. - cap. 38. Vol. 7. p. 215.
 cap. 39. Vol. 3. p. 154.

Historia religiosa.

- Cap. 2. Vita Iuliani. Vol. 3. p. 448.
 Cap. 4. Vita Eusebii. Vol. 3. p. 448.
 Cap. 6. Vita Simeonis. Vol. 3. p. 448.
 Cap. 13. Vita Macedonii. Vol. 3. p. 448.

Epist. 42. Vol. 3. p. 451. - Epist. 47. ibid.

Epist.

Fl. an.

- Epist. 77. Vol. 3. p. 455. Vol. 7. p. 82.
 78. Vol. 3. p. 456 - Epist. 81. Vol. 1. p. 226. 251.
 86. Vol. 1. p. 244. - Epist. 110. Vol. 2. p. 158.
 113. Vol. 1. p. 199. Vol. 2. p. 361. Vol. 3. p. 542. 591.
 145. Vol. 3. p. 452.
 146. Vol. 4. p. 167. Vol. 5. p. 13. Vol. 6. p. 294.
 Tom. 4.
 Dialog. I. Vol. 1. p. 64. 236. Vol. 6. p. 277. 454. Vol. 6. p. 321. 454.
 Compendium fabularum hæreticarum.
 Lib. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 266. - cap. 2. Vol. 4. p. 172.
 cap. 3. Vol. 9. p. 267. - cap. 6. Vol. 9. p. 270.
 cap. 10. Vol. 4. p. 153. Vol. 6. p. 279.
 cap. 11. Vol. 4. p. 154. Vol. 6. p. 279.
 cap. 20. Vol. 6. p. 273. Vol. 9. p. 275.
 Lib. 2. cap. 1. Vol. 9. p. 57. - cap. 3. Vol. 7. p. 99.
 cap. 7. Vol. 4. p. 173.
 Lib. 3. cap. 1. Vol. 9. p. 269. - cap. 2. Vol. 9. p. 280.
 cap. 9. Vol. 4. p. 175.
 Lib. 4. cap. 1. Vol. 5. p. 177.
 cap. 3. Vol. 4. p. 332. 340. Vol. 5. p. 177.
 cap. 11. Vol. 4. p. 160.
 cap. 13. Vol. 6. p. 534. Vol. 8. p. 205.
 Lib. 5. cap. 18. Vol. 4. p. 160.
 cap. 28. Vol. 1. p. 39. Vol. 4. p. 132.
 De curandis Græcorum adfectionibus.
 Sermo 5. de natura hominis, Vol. 5. p. 92.
 8. de martyribus, Vol. 3. p. 135. 291. Vol. 5. p. 295. Vol.
 9. de legibus, Vol. 9. p. 273. (9. p. 149.)

518.

THEODORVS LECTOR.

Historia græc. latin. cum notis Henrici Valeſii. Cantabrigiæ 1720.
 (Amſtelod. 1695. fol.)

- Lib. 1. Vol. 2. p. 291. 384. Vol. 3. p. 13. 602.
 Lib. 2. Vol. 2. p. 52. 63. 73. 265. 291. Vol. 3. p. 17. 128. 266. 306.
 458. 461. Vol. 4. p. 30. 113. Vol. 6. p. 39. 359. Vol. 9.
 p. 235.

THE-

Fl. an.

THEODOSIVS IMPERATOR.

Codex cum commentariis *Jacobi Gothofredi* 6 vol. *Lugd.* 1665 fol.

Tom. 1.

Lib. 1. tit. 3. de paganis. leg. 25. Vol. 3. p. 324.

tit. 1. de assessoribus, domesticis & cancellariis. Vol. 2. p. 65.

Lib. 2. tit. 1. de iurisdictione. leg. 9. Vol. 7. p. 481.

tit. 8. de feriis. leg. 1. Vol. 9. p. 16. 19. 114.

leg. 2. Vol. 9. p. 2. 9. 13. 16. 85. 88. 118. 233.

tit. 9. de pactis. leg. 4. Vol. 7. p. 482. leg. 8. Vol. 7. p. 354. 368.

tit. 10. de postulando. leg. 1. Vol. 7. p. 480.

tit. 21. de inofficiosis dotalibus. Vol. 9. p. 322.

tit. 33. de usuris. leg. 1. Vol. 2. p. 321. 322. leg. 3. Vol. 2. p. 324.

Lib. 3. tit. 3. de patribus, qui filios distraxerunt. leg. 1. Vol. 7. p. 380.

tit. 5. de sponsalibus &c. Vol. 9. p. 314.

leg. 1. Vol. 9. p. 318. leg. 2. Vol. 9. p. 317. 321.

leg. 3. Vol. 9. p. 318. leg. 4. Vol. 9. p. 324.

leg. 5. Vol. 9. p. 317. 321. leg. 6. Vol. 9. p. 315. 325.

leg. 7. Vol. 9. d. 325. leg. 8. Vol. 9. p. 318.

tit. 6. Si provincia rector &c. leg. 1. Vol. 9. p. 297.

tit. 7. de nuptiis. Vol. 9. p. 314. leg. 1. Vol. 7. p. 383. Vol. 9.

p. 295. 323. leg. 2. Vol. 9. p. 288. leg. 3. Vol. 9. p. 327.

tit. 8. de secundis nuptiis. leg. 1. Vol. 9. p. 298.

tit. 10. Si nuptiae ex rescripto perantur. leg. 1. Vol. 7. p. 423.

tit. 11. Si quis nuptias inuita petat. leg. 1. Vol. 9. p. 297.

tit. 12. de incestis nuptiis. leg. 2. Vol. 7. p. 422. Vol. 9. p. 19.

leg. 3. Vol. 7. p. 423.

tit. 13. de dotalibus. Vol. 9. p. 322.

tit. 16. de repudiis. leg. 1. Vol. 7. p. 431. 446. Vol. 9. p. 302.

356. Vol. 10. p. 88. leg. 2. Vol. 9. p. 307. 319.

Lib. 5. tit. 3. de bonis clericorum. leg. 1. Vol. 2. p. 273.

tit. 7. de expositis. leg. 1. Vol. 7. p. 407. leg. 2. ibid.

tit. 8. de his, qui sanguinolentos emtos vel nutriendos

acceperint. leg. 1. Vol. 7. p. 380.

Tom. 2.

Lib. 6. tit. 2. de episcopis. leg. 39. Vol. 7. p. 371.

tit. 4. de praetoribus. leg. 29 & 30. Vol. 9. p. 10.

Fl. an.

- - tit. 5. vt dignitatum ordo seruetur. leg. 2. Vol. 7. p. 387.
- tit. 23. de decurionibus & silentiariis. Vol. 3. p. 40.
- tit. 24. de domesticis. leg. 4. Vol. 7. p. 387.
- tit. 26. de proximis comitibus &c. leg. 14. Vol. 2. p. 234.
- leg. 17. Vol. 9. p. 9.
- tit. 33. de decanis. leg. 1. Vol. 2. p. 45.
- tit. 35. de priuilegiis militum palatinorum. leg. 13. Vol. 7. p.
- Lib. 7. tit. 8. de metaris. Vol. 2. p. 244. (387.
- tit. 13. de rironibus. leg. 6. Vol. 9. p. 345. leg. 22. Vol. 2. p. 237.
- tit. 20. de veteranis. leg. 12. Vol. 2. p. 144.
- Lib. 8. tit. 5. de cursu publico, angariis & parangariis. Vol. 2. p.
- 247. leg. 46. Vol. 2. p. 147.
- tit. 8. de executoribus. leg. 1. Vol. 9. p. 16. leg. 3. ibid.
- tit. 10. de concussionibus aduocatorum. leg. 1. Vol. 7. p. 478.
- leg. 2. Vol. 7. p. 480.

Tom. 3.

- Lib. 9. tit. 1. de accusationibus & inscriptionibus. leg. 1. Vol. 7.
- p. 473. leg. 4. Vol. 7. p. 354. 477. leg. 9. Vol. 7.
- p. 509. leg. 11. Vol. 7. p. 404. 486. 509. leg. 14.
- Vol. 7. p. 509. leg. 19. Vol. 7. p. 510.
- tit. 3. de custodia reorum. leg. 7. Vol. 9. p. 23.
- tit. 4. Si quis imperatori maledixerit. leg. 1. Vol. 7. p. 386.
- tit. 5. ad legem Iuliam maiestatis. leg. 1. Vol. 7. p. 387.
- tit. 6. ne prater crimen maiestatis &c. Vol. 7. p. 387.
- tit. 7. ad legem Iuliam de adulteris. leg. 3. Vol. 7. p. 444.
- leg. 5. Vol. 7. p. 418. Vol. 9. p. 288.
- tit. 8. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit. leg. 1. Vol.
- 9. p. 300.
- tit. 12. de emendatione seruorum. leg. 1. Vol. 7. p. 402. leg. 2. ib.
- tit. 14. ad legem Corneliam de sicariis tor. Vol. 7. p. 387.
- tit. 15. de parricidio. leg. 1. Vol. 7. p. 381. 399.
- tit. 16. de maleficis & mathematicis. tor. Vol. 7. p. 235.
- leg. 1. 2. Vol. 7. p. 248. leg. 3. Vol. 7. p. 249. 251.
- leg. 4. Vol. 7. p. 241. leg. 6. Vol. 7. p. 249.
- leg. 8. Vol. 7. p. 387. leg. 9. 10. 11. Vol. 7. p. 249.

tit.

Fl. an.

- tit. 17. de sepulchris violatis. leg. 1. Vol. 7. p. 313. Vol. 10. p. 86. leg. 2. Vol. 3. p. 165. Vol. 7. p. 313. Vol. 10. p. 25. 85. 90. leg. 3. Vol. 7. p. 313. Vol. 10. p. 85. leg. 4. Vol. 10. p. 25. 87. leg. 5. Vol. 7. p. 312. Vol. 10. p. 24. 36. 87. leg. 6. Vol. 10. p. 12. 30. leg. 7. Vol. 10. p. 92.
- tit. 18. ad legem Fabiam, hoc est, qui filios inuolant alienos. leg. 1. Vol. 7. p. 206, 409. 466.
- tit. 19. ad legem Corneliam de falso. leg. 2. Vol. 7. p. 485. leg. 3. Vol. 7. p. 386.
- tit. 21. de falsa moneta. leg. 1. Vol. 7. p. 386. 484. leg. 2. Vol. 7. p. 386. 484. leg. 3. 5. 6. ibid.
- tit. 22. Si quis solidi circulum exteriorem incididerit &c. Vol. 7. p. 386. leg. 1. Vol. 7. p. 484. 491.
- tit. 23. Si quis pecunias confluauerit &c. Vol. 7. p. 386.
- tit. 24. de rapta virginum vel viduarum. leg. 1. Vol. 7. p. 382. 439. leg. 2. Vol. 7. p. 383. 440.
- tit. 25. de rapto sanctimonialium. leg. 2. Vol. 3. p. 99. 108. Vol. 7. p. 440. leg. 3. Vol. 3. p. 108.
- tit. 27. ad legem Iuliam repetundarum. leg. 6. Vol. 7. p. 476. leg. 7. Vol. 7. p. 477.
- tit. 28. de crimine peculatus. leg. 1. Vol. 7. p. 477.
- tit. 29. de his, qui latrones &c. occultauerint. leg. 1. Vol. 7. p. 499. leg. 2. Vol. 7. p. 500.
- tit. 33. de his, qui plebem audent contra publicam colligere disciplinam. leg. 1. Vol. 7. p. 387.
- tit. 34. de famosis libellis. leg. 7. Vol. 7. p. 511.
- tit. 35. de quaestionibus. leg. 4. Vol. 9. p. 218. leg. 7. Vol. 9. p. 20. 118.
- tit. 38. de indulgentiis criminum. leg. 1. Vol. 7. p. 249. leg. 3. Vol. 7. p. 194. Vol. 8. p. 227. Vol. 9. p. 109. 232. leg. 4. Vol. 7. p. 194. Vol. 8. p. 227. Vol. 9. p. 109. 232. leg. 5. Vol. 9. p. 113. leg. 6. Vol. 7. p. 194. 392. leg. 7. Vol. 7. p. 195. 393. leg. 8. Vol. 7. p. 195. 393. Vol. 9. p. 110.

Fl. an.

- - tit. 39. de calumniatoribus. Vol. 7. p. 486. leg. 1. 2. 3. Vol. 7. p. 509.
- tit. 40. de pœnis. leg. 2. Vol. 7. p. 401. leg. 8. Vol. 9. p. 409. leg. 11. Vol. 7. p. 409. leg. 15. Vol. 7. p. 387. leg. 16. Vol. 3. p. 89. Vol. 6. p. 116. Vol. 7. p. 387. leg. 17. Vol. 3. p. 359. Vol. 7. p. 387.
- tit. 44. de his, qui ad statuas confugiunt. Vol. 3. p. 357.
- tit. 45. de his, qui ad eccles. confugiunt. leg. 1. Vol. 3. p. 360. Vol. 7. p. 471. leg. 2. Vol. 3. p. 368. Vol. 7. p. 470. leg. 3. Vol. 2. p. 259. Vol. 3. p. 358. 363. leg. 4. Vol. 3. p. 190. 274. 356. 368. 369. leg. 5. Vol. 3. p. 364.

Lib. 10. tit. 19. de metallis & metallariis. leg. 10. 11. Vol. 2. p. 286.

Tom. 4.

- Lib. 11. tit. 1. de annona & tributis. leg. 9. Vol. 3. p. 388. leg. 15. Vol. 2. p. 234. leg. 33. Vol. 2. p. 235.
- tit. 6. de superindicto. Vol. 2. p. 245.
- tit. 7. de exacttionibus. leg. 10. 13. Vol. 9. p. 16. leg. 20. Vol. 7. p. 479.
- tit. 8. de superexacttionibus. leg. 2. Vol. 7. p. 479. leg. 3. Vol. 7. p. 479. 494.
- tit. 16. de extraordin. siue sordidis muneribus. leg. 11. Vol. 7. p. 478. leg. 15. Vol. 2. p. 248. 252. leg. 21. 24. Vol. 2. p. 252.
- tit. 17. de equorum conlatione. leg. 3. Vol. 2. p. 237.
- tit. 20. de conlatione donatarum &c. leg. 6. Vol. 2. p. 233.
- tit. 24. de patrociniis vicorum. leg. 6. Vol. 2. p. 234. 235.
- tit. 26. de discussoribus. leg. 1. Vol. 7. p. 479.
- tit. 27. de alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent. leg. 1. Vol. 7. p. 330. 406. leg. 2. Vol. 7. p. 381. 406.
- tit. 30. de appellationibus & consuitationibus. leg. 57. Vol. 3. p. 15.
- tit. 36. quorum appellationes non recipiendæ. leg. 1. Vol. 7. p. 393. leg. 4. Vol. 7. p. 418. leg. 7. Vol. 7. p. 393.

ur.

El. an.

tit. 39. de fide testium. leg. 3. Vol. 2. p. 116. Vol. 7. p. 166.
356. leg. 8. Vol. 2. p. 213. leg. 10. Vol. 2. p. 218.
leg. 11. Vol. 7. p. 283. 298.

Lib. 12. tit. 1. de decurionibus. leg. 6. Vol. 9. p. 296. leg. 49. 59.
Vol. 2. p. 257. leg. 63. Vol. 3. p. 42. leg. 99. Vol. 2.
p. 258. leg. 104. Vol. 2. p. 259. leg. 107. Vol. 2. p.
249. leg. 115. Vol. 2. p. 259. leg. 121. Vol. 2. p. 25.
258. leg. 123. Vol. 2. p. 258. leg. 163. Vol. 2. p. 259.
leg. 169. Vol. 7. p. 209.

tit. 6. de susceptoribus, propositis & arcañis. leg. 32. Vol.

7. p. 494.

tit. 7. de ponderatoribus. leg. 1. 2. Vol. 7. p. 495.

Tom. 5.

Lib. 13. tit. 1. de iustitiali conlatione. leg. 1. Vol. 2. p. 42. leg. 11. 16.
Vol. 2. p. 243.

tit. 4. de excusationibus artificum. leg. 4. Vol. 2. p. 231.

tit. 5. de nauiculariis. leg. 38. Vol. 9. p. 20. 118.

tit. 6. de prædiis nauiculariorum. Vol. 2. p. 239.

tit. 9. de naufragiis. leg. 2. Vol. 2. p. 217.

tit. 10. de censu siue adscriptione. leg. 4. Vol. 2. p. 230. Vol.
3. p. 108. leg. 6. Vol. 2. p. 230. Vol. 3. p. 108.

tit. 11. de censitoribus &c. Vol. 7. p. 479.

Lib. 14. tit. 3. de pistioribus. leg. 11. Vol. 2. p. 147.

tit. 4. de suariis. leg. 8. Vol. 2. p. 147.

tit. 7. de collegiatis. leg. 2. Vol. 7. p. 258.

tit. 10. de habitu, quo uti oportet intra urbem. leg. 1. Vol.
2. p. 423.

tit. 13. de iure Italico urbis Constantinop. Vol. 9. p. 13.

tit. 14. de canone frumentario urbis Romæ. tot. Vol. 2. p. 233.

tit. 16. de frumento urbis Constantinop. leg. 2. Vol. 3. p. 116.

tit. 18. de mendicantibus non inualidis. leg. 1. Vol. 7. p. 502.

Lib. 15. tit. 3. de itinere muniendo. leg. 6. Vol. 2. p. 246. 252.

tit. 4. de imaginibus imperialibus. leg. 1. Vol. 9. p. 10.

tit. 5. de spectaculis. leg. 2. Vol. 7. p. 278. Vol. 9. p. 10. 11.
16. 30. leg. 5. Vol. 7. p. 11. Vol. 9. p. 31. 78. 85. 117.
121. 124. 221. Vol. 9. p. 36.

Fl. an.

- tit. 6. de Maiuma. Vol. 7 p. 224. leg. 2. Vol. 7. p. 453.
 tit. 7. de scenicis. leg. 12. Vol. 3. p. 103.
 tit. 12 de gladiatoribus. leg. 1. Vol: 7. p. 409.
 tit. 14. de infirmandis his, quæ sub tyrannis aut barbaris
 gesta sunt. Vol. 7. p. 387.

Tom. 6.

- Lib. 16. tit. 1. de fide catholica. leg. 4. Vol. 3. p. 341.
 tit. 2. de episcopis, ecclesiis & clericis. leg. 2. Vol. 7. p. 318.
 leg. 3. Vol. 2. p. 256. leg. 4. Vol. 2. p. 267. Vol. 3. p. 123.
 leg. 6. Vol. 2. p. 256. leg. 7. Vol. 2. p. 255. Vol. 7. p. 318.
 leg. 8. Vol. 2. p. 242. 245. leg. 10. Vol. 2. p. 230. 243. 247. 251.
 leg. 14. Vol. 2. p. 230. 247. leg. 15. Vol. 2. p. 42. 243. 247.
 leg. 19. Vol. 2. p. 258.
 leg. 20. Vol. 2. p. 268. Vol. 3. p. 38. 56. Vol. 2. p. 487.
 leg. 21. Vol. 2. p. 258. leg. 23. Vol. 2. p. 220. 223.
 leg. 24. Vol. 2. p. 25. 251.
 leg. 25. Vol. 6. p. 116. 320. Vol. 8. p. 67.
 leg. 26. Vol. 2. p. 73. leg. 27. Vol. 1. p. 344. Vol. 2. p.
 269. Vol. 3. p. 107. Vol. 7. p. 487.
 leg. 28. Vol. 2. p. 269. Vol. 7. p. 488.
 leg. 31. Vol. 7. p. 319. leg. 32. Vol. 3. p. 27.
 leg. 33. Vol. 2. p. 123. leg. 35. Vol. 7. p. 330.
 leg. 36. Vol. 2. p. 243. leg. 38. Vol. 2. p. 62.
 leg. 39. Vol. 2. p. 382. Vol. 3. p. 93. Vol. 8. p. 20.
 leg. 40. Vol. 2. p. 236. 246. 248. leg. 42. Vol. 2. p. 47.
 leg. 44. Vol. 2. p. 238. leg. 45. Vol. 8. p. 13.
 tit. 3. de monachis. leg. 1. Vol. 3. p. 85.
 tit. 4. de his, qui super religione contendunt. leg. 4. Vol. 3. p.
 tit. 5. de hæreticis. leg. 6. Vol. 7. p. 334. (126.
 leg. 7. Vol. 7. p. 466. leg. 8. Vol. 6. p. 274. Vol. 7. p. 334.
 leg. 9. Vol. 7. p. 70. 275. Vol. 9. p. 96.
 leg. 10. Vol. 3. p. 126. leg. 11. Vol. 7. p. 466.
 leg. 21. Vol. 7. p. 65. leg. 24. Vol. 6. p. 117.
 leg. 30. Vol. 3. p. 264. Vol. 5. p. 22.
 leg. 34. Vol. 7. p. 104. leg. 35. Vol. 7. p. 20.

leg.

Fl. an. -

- leg. 39. Vol. 7. p. 66. leg. 43. Vol. 7. p. 273.
 leg. 44. Vol. 7. p. 273. 288. leg. 51. Vol. 7. p. 70.
 leg. 52. Vol. 2. p. 276. leg. 53. Vol. 7. p. 288.
 leg. 56. Vol. 7. p. 70. leg. 59. Vol. 9. p. 97.
 leg. 66. Vol. 1. p. 34. Vol. 7. p. 105.
 tit. 6. Ne sanctum bapufina iteretur. leg. I. Vol. 4. p. 410.
 leg. 4. Vol. 3. p. 362. Vol. 4. p. 406. leg. 6. Vol. 9. p. 97.
 tit. 7. de apostatis. leg. I. Vol. 7. p. 282.
 leg. 2. Vol. 4. p. 5. leg. 3. Vol. 7. p. 270.
 leg. 4. Vol. 3. p. 362.
 tit. 8. de iudæis, Calicolis & Samaritanis. leg. I. Vol. 7.
 p. 270. 274.
 leg. 6. Vol. 9. p. 288. leg. 19. Vol. 7. p. 273.
 leg. 23. Vol. 7. p. 274. leg. 29. Vol. 1. p. 237.
 tit. 9. Ne christianum mancipium iudæus habeat. leg. 3.
 Vol. 7. p. 274.
 tit. 10. de paganis, sacrificiis & templis. leg. 16. Vol. 3. p. 167.
 leg. 17. Vol. 9. p. 36. leg. 18. Vol. 3. p. 167.
 leg. 19. Vol. 2. p. 275. Vol. 3. p. 167. Vol. 7. p. 226. 231
 leg. 20. Vol. 2. p. 275. Vol. 7. p. 258.
 leg. 24. Vol. 9. p. 97. leg. 25. Vol. 3. p. 168.
 tit. 11. de religione. leg. 1. Vol. 2. p. 221.
 tit. 12. seu subditor. de episcopali iudicio. leg. I. Vol. 2.
 p. 216. leg. 3. Vol. 2. p. 221.
 Nouellæ ipsius & Valentiniani; ad calcem codicis.
 Titul. 7. de repudiis. Vol. 9. p. 360.
 Tit. 21. Neque donum diuinum &c. Vol. 2. p. 247.
 Tit. 24. De episcoporum ordinatione. Vol. 2. p. 99.
 Tit. 25. De pretio solidi. Vol. 7. p. 494.
 Tit. 26. De corporatis vrbis Romæ. Vol. 2. p. 146. 260.
 Tit. 38. De successione curialium. Vol. 2. p. 148. Vol. 7. p. 447.
 Vid. etiam VALENTINIANVS.
385. THEOPHILVS ALEXANDRINVS.
 Epistolæ heortasticæ. Bibl. patr. rom. 3. (tom. 5. edit. Lugdun.
 1677.)
 Epist. I. Vol. 4. p. 316. Vol. 5. p. 62. Vol. 6. p. 321. 371. Vol. 9. p.
 86. 190. Ca-

Fl. an.

Canonica edicta. Apud *Beueregium* pandect. tom. 2.

Can. 7. Vol. 6. p. 500. - Can. 9. Vol. 2. p. 70.

168.

THEOPHILVS ANTIQCHENVS.

Lib. ad Autolyicum, græc. lat. *Oxon.* 1684. 8uo. Et ad calcem *Iustin. Martyr.* (Et in bibl. patr. græc. lat. tom. 1.) Vol. 4. p. 369. Vol. 5. p. 38. 59. 69. 70. Vol. 6. p. 520. Vol. 9. p. 272.

1077.

THEOPHYLACTVS.

Commentarius in 4 euangelia græc. lat. *Parif.* 1631. fol.

In Luc. cap. 24. Vol. 4. p. 167. 173.

In Ioan. cap. 19. Vol. 6. p. 277.

Commentarius in epistolas S. Pauli. *Londini* 1636. fol.

In I epist. ad Corinth. cap. 11. Vol. 6. p. 506.

cap. 15. Vol. 4. p. 190.

303.

ACTA THERACI.

Apud *Baron.* ad ann. 303. Vol. 5. p. 57.

THOMAS AQVINAS. Vid. sub litt. A.

HERBERTVS THORNDIKIVS.

Of religious Assemblies, and the Service of God. *Cantabr.* 1642. 8uo. Vol. 6. p. 131.

Just Weights and Measures. 4to. Vol. 6. p. 152.

TIGVRINE LITVRGY. Vid. WERNDLY.

TILLESLY.

Of Tithes in Answer to *Selden.* Vol. 2. p. 283.

380.

TIMOTHEVS ALEXANDRINVS.

Canones apud *Beuereg.* pand. tom. 2.

Can. 1. Vol. 4. p. 7. 54. - Can. 2. Vol. 4. p. 219.

Can. 3. Vol. 6. p. 421. - Can. 4. Vol. 4. p. 216.

Can. 5. Vol. 6. p. 422. - Can. 7. Vol. 6. p. 422.

Can. 13. Vol. 5. p. 285. Vol. 6. p. 577. Vol. 9. p. 54.

511.

TIMOTHEVS CONSTANTINOPOLITANVS.

De iis, qui ad fidem catholicam accedunt. Apud *Combesif.* auctar. nou. tom. 2. Vol. 9. p. 59.

PASSIO TIMOTHEI.

Apud *Photium.* cod. 254. Vol. 1. p. 66.

FRAN-

Fl. an.

FRANCISCVS TOLETVS.

Summa casuum conscientiae, siue Instructio sacerdotum, (*Duaci*
1633. 8to.) Vol. 7. p. 78. 162. 186.

1483.

IOANNES TRITHEMIVS.

De scriporibus ecclesiasticis. *Colen.* 1531. 4to. Vol. 6. p. 270. 388.

1428.

NICOLAUS TVDESCHVS, vulgo PANORMITANVS.

Commentarius in quinque libros decretalium, *Lugd.* 1586. fol.
Vol. 3. p. 362.

FRANCISCVS TVRRIANVS.

Notæ in canones Arabicos concilii Nicani. Tom. 2. concilio-
rum. Vol. 1. p. 191.

FRANCISCVS TVRRETINVS.

Institutio theologiae elenchricæ, 4 vol. *Genev.* 1688. 4to.
Part. 2. loc. II. de lege Dei. quæst. 14. Vol. 9. p. 14.

V.

VALENTINIANVS III. IMPERATOR.

Novellæ. Ad calcem codicis Theodosiani.

Tit. 5. de sepulchris. Vol. 2. p. 224. Vol. 7. p. 312. Vol. 10. p.
85. 87.

Tit. 12. de episcopali iudicio. Vol. 2. p. 146. 147. 207. 222. 224.
225. 260. Vol. 3. p. 43. Vol. 7. p. 481. Vol. 9. p. 362.

Vid: etiam THEODOSIVS.

VALERIVS MAXIMVS.

Lugdun. 1640.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 7. p. 241.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 7. p. 456.

Lib. 6. cap. 1. Vol. 7. p. 443. - cap. 9. Vol. 7. p. 293.

HENRICVS VALESIVS.

Notæ in *Eusebii* historiam ecclesiasticam, *Cantabrigiæ* 1720. (*Am-
stelod.* 1695. fol.)

In lib. 1. cap. 13. Vol. 4. p. 119.

lib. 2. cap. 17. Vol. 1. p. 3. Vol. 3. p. 2.

cap. 23. Vol. 1. p. 136. - cap. 25. Vol. 1. p. 12.

lib. 3. cap. 23. Vol. 4. p. 145.

Fl. an.

- In lib. 5. cap. 23. Vol. 1. p. 218. 265. Vol. 9. p. 93.
 cap. 24. Vol. 1. p. 138. Vol. 6. p. 402. Vol. 9. p. 180.
 lib. 6. cap. 11. Vol. 1. p. 186. - cap. 19. Vol. 2. p. 54. 421.
 cap. 34. Vol. 7. p. 134. - cap. 39. Vol. 2. p. 129.
 cap. 43. Vol. 2. p. 94. 95. Vol. 4. p. 359.
 lib. 7. cap. 9. Vol. 3. p. 214. Vol. 6. p. 429. 447.
 cap. 30. Vol. 1. p. 171. Vol. 2. p. 402.
- In historiam de martyribus Palaestinae. *ibid.*
 Cap. 1. Vol. 1. p. 320. - Cap. 2. Vol. 2. p. 28.
 Cap. 11. Vol. 3. p. 6.
- In libros de vita Constantini. *ibid.*
- In lib. 3. cap. 50. Vol. 3. p. 217. - cap. 53. Vol. 3. p. 174.
 lib. 4. cap. 18. Vol. 9. p. 22. - cap. 61. Vol. 4. p. 4.
 cap. 62. Vol. 4. p. 33.
- Notae in historiam ecclesiasticam *Socratis*. *ibid.*
- In lib. 1. cap. 8. Vol. 4. p. 66. - cap. 11. Vol. 2. p. 164.
 cap. 19. Vol. 3. p. 463. - cap. 39. Vol. 4. p. 242.
 lib. 2. cap. 8. Vol. 6. p. 16. - cap. 21. Vol. 6. p. 32.
 cap. 43. Vol. 9. p. 277.
 lib. 3. cap. 5. Vol. 1. p. 231.
 lib. 4. cap. 31. Vol. 7. p. 429.
 lib. 5. cap. 19. Vol. 7. p. 125.
 cap. 22. Vol. 2. p. 41. 77. Vol. 9. p. 64.
 lib. 6. cap. 5. Vol. 3. p. 194.
- Notae in historiam ecclesiasticam *Sozomeni*. *ibid.*
- In lib. 1. cap. 25. Vol. 3. p. 599.
 lib. 2. cap. 3. Vol. 3. p. 238.
 lib. 3. cap. 14. Vol. 3. p. 71.
 lib. 4. cap. 30. Vol. 8. p. 40.
 lib. 5. cap. 10. Vol. 3. p. 106. - cap. 21. Vol. 3. p. 168.
 lib. 6. cap. 3. Vol. 3. p. 100. - cap. 6. Vol. 3. p. 182.
 cap. 26. Vol. 2. p. 195. Vol. 4. p. 408.
 cap. 28. Vol. 8. p. 156.
 lib. 7. cap. 19. Vol. 6. p. 43. 118.
 lib. 8. cap. 6. Vol. 1. p. 253. - cap. 8. Vol. 6. p. 21.
 cap. 9. Vol. 1. p. 346. - cap. 17. Vol. 3. p. 83.
 cap. 23. Vol. 3. p. 97.

Notae

Fl. an.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Theodoretii*. *ibid.*

In lib. 1. cap. 8. Vol. 4. p. 67. - cap. 9. Vol. 2. p. 197.

cap. 26. Vol. 1. p. 337.

lib. 2. cap. 13. Vol. 6. p. 19. - cap. 24. Vol. 6. p. 32.

cap. 27. Vol. 4. p. 252. Vol. 5. p. 249.

lib. 4. cap. 5. Vol. 1. p. 134.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Euagrii*. *ibid.*

In lib. 1. cap. 15. Vol. 2. p. 122.

lib. 2. cap. 8. Vol. 3. p. 331.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Philostorgii*. *ibid.*

In lib. 7. cap. 3. Vol. 3. p. 261.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Theodori Lectoris*. *ibid.*

In lib. 1. Vol. 3. p. 140.

lib. 2. Vol. 3. p. 306. 458. Vol. 4. p. 112.

Epistola de Anastasi & martyrio Hierosolymitano. Ad calcem

Eusebii. Vol. 3. p. 127. 330. Vol. 4. p. 254.Dissertatio de martyrologio Romano. Ad calcem *Eusebii*. Vol. 9.

P. 137.

M. TERENTIUS VARRO.

De lingua latina, cum notis *Scaligeri*. *Parisi*. 1585. *Suo*.

Lib. 5. Vol. 10. p. 5. - Lib. 8. Vol. 7. p. 455.

NICOLAUS VEDELIVS.

Exercitationes in *Ignatium*. *Genevæ*. 1623. 4to.

In epist. ad Magnesian c. 4. Vol. 3. p. 141.

FLAVIUS VEGETIVS.

De re militari. *Lugdun. Batav.* 1592. *Suo*. (Lat. germ. *Francof.* ad *Mannum* 1616. fol.)

Lib. 2. cap. 5. Vol. 7. p. 356.

VENANTIUS FORTVNATVS. Vid. sub litt. F.

POLYDORVS VERGILIVS. Vid. sub litt. P.

IOSEPHVS VICECOMES.

De ritibus baptismi. *Parisi*. 1618. 4to.

Lib. 1. cap. 7. Vol. 3. p. 259. - cap. 9. Vol. 3. p. 261.

cap. 25. Vol. 4. p. 248. Vol. 9. p. 120.

Lib. 2. cap. 20. Vol. 4. p. 269. - cap. 27. Vol. 4. p. 281.

Fl. an.

- - cap. 30. Vol. 2. p. 23. - cap. 32. Vol. 4. p. 34. 37.
 Lib. 3. cap. 20. Vol. 4. p. 394.
 Lib. 4. cap. 3. Vol. 2. p. 279.
 Lib. 5. cap. 12. Vol. 9. p. 119.

AVRELIVS VICTOR.

Epitome historiae Romanae.
 Vita Caracallae. Vol. 2. p. 424.

401.

VICTOR ANTIOCHENSIS.

Commentar. in Marcum. Bibl. patr. tom. I. (tom. 4. ed. Lugd. 1677.)
 In cap. 2. Vol. 8. p. 188. - cap. 3. Vol. 7. p. 342.
 cap. 14. Vol. 6. p. 322.

VICTOR VTICENSIS, siue VITENSIS.

De persecutione Vandalica. Bibl. patr. tom. 7.
 Lib. 1. Vol. 2. p. 298. Vol. 3. p. 45. 239. 339. Vol. 4. p. 407. Vol.
 6. p. 410. Vol. 10. p. 57.
 Lib. 2. Vol. 1. p. 160. Vol. 4. p. 253. 316. Vol. 9. p. 84. Vol. 10. p. 62.
 Lib. 3. Vol. 2. p. 35. Vol. 4. p. 296.
 Lib. 5. Vol. 3. p. 420. Vol. 4. p. 386.

290.

VICTORINVS MARTYR.

De fabrica mundi. Apud *Caucum* histor. litter. tom. I. p. 103.
 (p. 37 edit. *Geneu.* 1693.) Vol. 9. p. 230. 255.

457.

VICTORIVS AQVITANICVS.

Canon paschalis, cum notis *Bucherii.* *Antwerp.* 1634. fol. Vid.
 BVCHERIVS.

540.

VIGILIVS I. PAPA.

Epistolae in tomis conciliorum.
 Ep. 2. ad Eutherium. Vol. 4. p. 168. 171. 408. Vol. 6. p. 12. Vol.
 8. p. 178.
 Ep. 4. ad Iustinian. Vol. 6. p. 327.
 Epist. ad Rusticum. Vol. 6. p. 123.

484.

VIGILIVS TAPSENSIS.

Opera per *Chisletium.* *Diuione* 1664. 4to. Vol. 4. p. 114.

1244.

VINCENTIVS BELLOVACENSIS.

Speculum historiae. *Mogunt.* 1474.
 Lib. 10. cap. 7. Vol. 1. p. 6.

Fl. an.

434.

VINCENTIVS LIRINENSIS.

Commonitorium aduersus hæreses, cum notis *Filefaci. Paris.*
1619. 4to. (*Colon. 1613. 12mo.*)
Cap. 40. Vol. 6. p. 107.

VIRGILIUS POETA.

Georgic. lib. 4. v. 291. Vol. 3. p. 464.

VITRUVIUS.

De architectura. *Lugd. 1586. 4to.*

Lib. 5. cap. 10. Vol. 7. p. 455.

LVDOVICVS VIVES.

De causis corruptarum artium & de tradendis disciplinis. *Oxon*
1612. 8uo. Vol. 6. p. 162.

LEGES VISIGOTHORVM.

Apud *Gothofred.* ad cod. Theod. Vol. 9. p. 85. 88.

VLPIANVS.

Passim in pandectis iuris ciuilis. Vol. 2. p. 22. Vol. 10. p. 5. &c.

VOPISCVS.

Inter augustæ historiæ scriptores.

Vita Saturni. Vol. 1. p. 234.

Vita Aurelian. Vol. 3. p. 113. 149. 305.

GERARDVS IOANNES VOSSIUS.

Theses theologicæ & historicæ de variis doctrinæ christianæ capi-
tibus. *Belloftri Dobunor. 1628. 4to.* (*Hagæ Comit. 1658. 4to.*)

Disputat. 12. de resurrectione carnis. Vol. 4. p. 191.

19. quæ est 1. de symbolis cœnæ dominicæ. Vol. 6. p. 271.

21. quæ est 3. de symbolis cœnæ domin. Vol. 6. p. 483.

22. quæ est 4. de symbolis cœnæ dom. Vol. 6. p. 277. 278.

23. quæ est 5. de symbolis cœnæ domin. Vol. 6. p. 432.

436. 438. Vol. 8. p. 12. 27.

Disputationes 20 de baptismo. *Amstelod. 1648. 4to.*

Disputat. 1. Vol. 4. p. 157. 329.

2. Vol. 4. p. 166. 181. 182. 243.

7. Vol. 4. p. 52. - Disp. 12. Vol. 4. p. 4.

14. Vol. 4. p. 192. - Disp. 17. Vol. 4. p. 398.

20. Vol. 4. p. 159.

Fl. an.

De tribus symbolis. *Amstelod.* 1642. 4to. Vol. 4. p. 71. 113.
In Plin. lib. 10. epist. 97. Vol. 5. p. 127.

437.

VRANIVS.

Vita Paulini, præfixa operibus *Paulini*. Vol. 6. p. 234. 249. 407.

IACOBVS VSSERIVS.

Antiquitates Britannicarum ecclesiarum. *Lond.* 1687. fol. Vol. 3.
p. 404. 553. 555. Vol. 5. p. 15.

Answer to the Jesuit's Challenge. *Lond.* 1686. 4to. Vol. 6. p. 333.
334. 344. Vol. 8. p. 189. 214. 284.

Religion of the ancient Irish *ibid.* Vol. 3. p. 36. 60. Vol. 5. p. 9.

Historia dogmatica de scripturis & factis vernaculis. *Lond.* 1690.
4to. Vol. 5. p. 85. 93.

Chronologia sacra cum dissertatione de symbolo apostolico Ro-
manæ ecclesiæ. *Oxon.* 1660. 4to. Vol. 4. p. 71. 99. 100. 104.
115. Vol. 5. p. 343. 344. Vol. 6. p. 51.

Dissertationes Ignatianæ in appendice ad *Cotelerii* patres aposto-
licos. *Antwerp.* 1698. fol. Vol. 1. p. 267. 355. Vol. 2. p. 159.
Vol. 9. p. 92. 103. 105.

Life and Letters. *Lond.* 1685. fol. Vol. 3. p. 176. Vol. 4. p. 356.

De episcoporum & metropolitanorum origine. *Lond.* 1687. 8vo.
Vol. 1. p. 204. 267.

De Asia Lydiana siue proconsulari. *ibid.* Vol. 3. p. 482.

Bibliotheca theologica. Apud *Caveum* histor. litter. tom. 1. p. 70.
(p. 51. edit. *Geneu.*) Vol. 5. p. 140.

W.

GVILIELMVS WAKE.

Defence of the Exposition of the doct. ine of the church of Eng-
land against Mr. de Meaux. *Lond.* 1686. 4to. Vol. 6. p. 454.

GVILIELMVS WALKER.

Modest Plea for Infant-Baptism. *Cantabr.* 1677. 8vo. Vol. 4. p. 193.

GVILIELMVS WALLVS.

History of Infant-Baptism. *Lond.* 1705. Vol. 4. p. 192. 193.

WALO MESSALINVS, al. SALMASIVS.

De presbyteris & episcopis contra Petauium. *Lugd. Batav.* 1641.
8vo. Vol. 1. p. 191.

WAL.

Fl. an.

WALTERVS AVRELIANENSIS.

Capitula cum notis *Cellotii*, tom. 8. conciliorum. Vol. 6. p. 396.

BRIANVS WALTONVS.

Prolegomena siue apparatus ad polyglott. *Tigur.* 1673. *fol.* Vol. 5. p. 93. Vol. 6. p. 102.

RICHARDVS WATSONVS.

De antiqua libertate ecclesiæ Britannicæ. *Lond.* 1687. *Suo.* Vol. 3. p. 399.

WERNDLY.

Notes on the Tigurine Liturgy. *Lond.* 1693. *Suo.*

1480.

WESSELVS GRONINGENSIS,

Apud *Illyricum* catal. test. veritatis. p. 1908. Vol. 7. p. 445.

EDWARDVS WETTENHALLVS.

Gift of Singing. *Lond. Suo.* Vol. 5. p. 130. Vol. 6. p. 29. 49.Gift of Prayer. *ibid.* Vol. 6. p. 152.

Duty of preaching. Vol. 6. p. 132. 175.

HENRICVS WHARTONVS.

Appendix ad *Cæsi* histor. litterar. *Lond.* 1689. *fol.* (*Geneu.* 1693. *fol.*) Vol. 3. p. 275. Vol. 4. p. 68.Auctarium historiæ dogmaticæ *Iacobi Vfferii.* *Lond.* 1690. *4to.* Vol. 5. p. 107. Vol. 9. p. 250.Discourse of Pluralities. *Lond.* 1703. *Suo.* Vol. 3. p. 603.

ABRAHAMVS WHELOCKIVS.

Notæ in *Bede* historiam. Vol. 3. p. 597.

GVILIELMVS WHITAKERVS.

De conciliis. *Herborn.* 1601. *Suo.* Vol. 1. p. 282.

DANIEL WHITBY.

Idolatry of Host-Worship. *Lond.* 1671. *Suo.* Vol. 6. p. 427. 472.

IOANNES WHITGIFT.

Opera Anglicana. *Lond.* 1674.

Defence. Vol. 4. p. 162.

Protest. Reconcil. Vol. 7. p. 156.

IOANNES WOLFIVS.

Lectiones memorabiles. *Francos.* 1672. *fol.* Vol. 4. p. 185.

XYLAN-

Fl. an.

X.

XYLANDER.

Notæ in *Cedrenum*. Vol. 9. p. 92. 174.

Z.

ZAGAZABO.

Account of the Habbaſſin Religion, in *Gedde's Church-History of Ethiopia*. Lond. 1696. 8vo. and in *Damianus a Goes*, Vol. 3. P. 343.

ZENO VERONENSIS.

360.

Sermones. Biblioth. patr. tom. 2. (tom. 3. edit. *Lugd.* 1677.) Vol. 3. p. 224. Vol. 4. p. 327.

GVILIELMVS ZEPPEVS.

Legum Mosaicarum forensium explanatio. *Herborn.* 1604. 8vo. Vol. 7; p. 425. 445.

CASPAR ZIEGLERVS.

Animaduerſiones in *Grotium* de iure belli & pacis. *Witteb.* 1676. 8vo. Vol. 4. p. 231.

IOANNES ZONARAS.

Commentarius in canones conciliorum græc. lat. Apud *Beuereg.* pandect. *Oxon.* 1672. fol.In *Basilii* can. 7. Vol. 7. p. 107.In concil. *Chalcedon.* can. 6. Vol. 2. p. 173.

Laodicen. can. 21. Vol. 1. p. 302. - can. 29. Vol. 9. p. 30.

can. 53. Vol. 9. p. 317.

Neocæsar. can. 5. Vol. 4. p. 15. - can. 32. Vol. 7. p. 190.

Nicæn. can. 16. Vol. 8. p. 3.

Trullan. can. 97. Vol. 2. p. 56.

in templo *Sophiæ* can. 3. Vol. 3. p. 288.

ZOSIMVS.

Historia gr. latin. (*Iena* 1713. 8vo.) Lib. 2. Vol. 2. p. 240.

Lib. 4. cap. 43. Vol. 7. p. 428. Lib. 5. cap. 49. Vol. 7. p. 356.

ZOSIMVS I. PAPA.

417.

Epistolæ & decreta; in tomis conciliorum, Vol. 2. p. 63.

HVLDRICVS ZWINGLIVS.

Opera, 4 vol *Tigur.* 1581. Explanatio articuli 18. Vol. 6. p. 398.

ZYGOMALAS.

Apud *Cruc.* in *Turco-Græcia*. Vol. 3. p. 188.

INDEX TERTIVS
 CONCILIORVM ALPHABETICVS ET CHRO-
 NOLOGICVS CVM NVMERO CANONVM.

A. D.
 506.

A.

AGATHENSE IN GALLIA. CANONES XLVIII. al. LXXI.

- Can. 1. Vol. 2. p. 155. Vol. 8. p. 38.
 Can. 2. Vol. 1. p. 51. Vol. 2. p. 356. Vol. 8. p. 23. 34. 69.
 Can. 3. Vol. 7. p. 173. - Can. 4. Vol. 7. p. 311.
 Can. 5. Vol. 7. p. 311. Vol. 8. p. 23. - Can. 6. Vol. 7. p. 311.
 Can. 7. Vol. 2. p. 299. - Can. 8. Vol. 8. p. 6.
 Can. 9. Vol. 8. p. 90. - Can. 12. Vol. 9. p. 38. 61.
 Can. 13. Vol. 4. p. 29. - Can. 14. Vol. 3. p. 332.
 Can. 15. Vol. 6. p. 404. Vol. 8. p. 118. 122. 173.
 Can. 16. Vol. 1. p. 324. - Can. 18. Vol. 6. p. 586.
 Can. 19. Vol. 3. p. 101. - Can. 20. Vol. 2. p. 418. Vol. 3. p. 51.
 Can. 21. Vol. 3. p. 120. Vol. 4. p. 260. - Can. 23. Vol. 1. p. 329.
 Can. 24. Vol. 2. p. 274.
 Can. 30. Vol. 5. p. 114. 346. Vol. 6. p. 86. 249. Vol. 7. p. 48.
 Can. 32. Vol. 2. p. 207. - Can. 34. Vol. 4. p. 8. 9.
 Can. 35. Vol. 1. p. 75. 225. - Can. 37. Vol. 7. p. 510. Vol. 8. p. 2.
 Can. 38. Vol. 1. p. 102. Vol. 2. p. 206. Vol. 7. p. 169. Vol. 8. p. 50.
 Can. 39. Vol. 7. p. 459. - Can. 40. Vol. 2. p. 411. Vol. 7. p. 276.
 Can. 41. Vol. 7. p. 169. 453. Vol. 8. p. 50.
 Can. 42. Vol. 7. p. 241. 243. Vol. 8. p. 6.
 Can. 43. Vol. 2. p. 124. Vol. 8. p. 34. - Can. 44. Vol. 6. p. 377.
 Can. 47. Vol. 6. p. 362. - Can. 48. Vol. 2. p. 330.
 Can. 50. Vol. 8. p. 49.
 Can. 52. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 391. Vol. 8. p. 33.
 Can. 55. Vol. 8. p. 87. - Can. 56. Vol. 1. p. 302. Vol. 2. p. 338.
 Can. 57. Vol. 2. p. 400. - Can. 58. Vol. 1. p. 102.
 Can. 60. Vol. 7. p. 303. - Can. 61. Vol. 9. p. 291.
 Can. 64. Vol. 2. p. 397. Vol. 8. p. 92.

Bingh, O. E. Vol. X,

G g g

Can. 65.

CONCILIORVM.

A. D.

- Can. 3. Vol. 1. p. 98. Vol. 2. p. 388. Vol. 7. p. 92. Vol. 8. p. 104.
 Can. 4. Vol. 2. p. 379. Vol. 7. p. 92. Vol. 8. p. 72.
 Can. 5. Vol. 7. p. 64. Vol. 8. p. 9.
 Can. 6. Vol. 1. p. 51. Vol. 7. p. 89.
 Can. 7. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 206. Vol. 8. p. 33.
 Can. 8. Vol. 1. p. 105. 196.
 Can. 9. Vol. 1. p. 90. 211. 223. 227. Vol. 3. p. 383. 410. 414. 563.
 Can. 10. Vol. 1. p. 194. 195. Vol. 2. p. 24. Vol. 3. p. 563. Vol. 8. p. 105.
 Can. 11. Vol. 8. p. 75. 94. - Can. 12. Vol. 1. p. 68. Vol. 8. p. 75.
 Can. 16. Vol. 1. p. 192. Vol. 2. p. 111.
 Can. 17. Vol. 2. p. 108. 193. - Can. 18. Vol. 2. p. 103.
 Can. 19. Vol. 8. p. 56. - Can. 20. Vol. 1. p. 225.
 Can. 21. Vol. 2. p. 111. 393. Vol. 7. p. 291. 328.
 Can. 22. Vol. 2. p. 175. - Can. 23. Vol. 8. p. 61.
 Can. 24. Vol. 1. p. 109. Vol. 2. p. 329. - Can. 25. Vol. 1. p. 109.
 In concilio Chalced. act. 14. Vol. 1. p. 233.
 Epistol. synodic. Apud *Euseb.* lib. 7. cap. 30. Vol. 2. p. 340. Vol. 4.
 p. 85. Vol. 5. p. 43. 149. Vol. 6. p. 196. Vol. 7. p. 4.

341.

ANTIOCHENVM IN ENCAENVS.

Cuius 25 canones inserti sunt in codicem canonum ecclesie
 vniuersae Vid. in indice auctor. sub litt. O & *Iustellus.*

578.

ANTISSIODORENSE IN GALLIA. CAN. XLV.

- Can. 1. Vol. 9. p. 8. - Can. 2. Vol. 9. p. 87.
 Can. 6. Vol. 4. p. 357. - Can. 8. Vol. 6. p. 276.
 Can. 12. Vol. 6. p. 425. Vol. 10. p. 64.
 Can. 16. Vol. 9. p. 25. - Can. 17. Vol. 10. p. 83.
 Can. 18. Vol. 3. p. 260. Vol. 4. p. 208. 250. 335.
 Can. 19. Vol. 6. p. 514. - Can. 21. Vol. 1. p. 359.
 Can. 25. Vol. 4. p. 298. - Can. 27. Vol. 7. p. 419.
 Can. 28. Vol. 7. p. 420. - Can. 29. Vol. 7. p. 420.
 Can. 30. Vol. 7. p. 420. - Can. 33. Vol. 8. p. 98.
 Can. 34. Vol. 8. p. 98. - Can. 36. Vol. 6. p. 482.
 Can. 42. Vol. 6. p. 482.

788.

AQVISGRANENSE IN GERMANIA, CAN. LXXXII.

Can. 70. Vol. 6. p. 587.

A. D.

441.

ARAVSICANVM I. IN GALLIA: CAN. XXX.

- Can. 2. Vol. 4. p. 359. 367. Vol. 8. p. 201. 220. 231.
 Can. 3. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 163. 173. 194. 210.
 Can. 8. Vol. 2. p. 173. - Can. 10. Vol. 2. p. 117. Vol. 3. p. 325.
 Can. 11. Vol. 7. p. 91. - Can. 12. Vol. 4. p. 215.
 Can. 15. Vol. 4. p. 218. - Can. 16. Vol. 8. p. 59.
 Can. 18. Vol. 5. p. 3. Vol. 6. p. 75. - Can. 19. Vol. 4. p. 124.
 Can. 21. Vol. 1. p. 163. 164. Vol. 8. p. 62. 100.
 Can. 23. Vol. 8. p. 91. - Can. 24. Vol. 8. p. 46.
 Can. 26. Vol. 1. p. 357. - Can. 27. Vol. 3. p. 103. 110.

314.

ARELATENSE I. IN GALLIA CONTRA DONATISTAS.

CAN. XXII.

- Epistola synodica ad Siluestrum papam. Vol. 3. p. 405. 410.
 Can. 1. Vol. 9. p. 86. 95. - Can. 2. Vol. 4. p. 232.
 Can. 3. Vol. 7. p. 96. - Can. 4. Vol. 4. p. 225.
 Can. 5. Vol. 7. p. 110. - Can. 6. Vol. 4. p. 3.
 Can. 7. Vol. 1. p. 103. Vol. 7. p. 132. - Can. 9. Vol. 1. p. 105.
 Can. 10. Vol. 7. p. 433. Vol. 9. p. 305.
 Can. 11. Vol. 9. p. 287. - Can. 12. Vol. 2. p. 319.
 Can. 13. Vol. 2. p. 215. Vol. 7. p. 315. 405. Vol. 8. p. 9.
 Can. 14. Vol. 2. p. 405. Vol. 7. p. 510. Vol. 8. p. 161.
 Can. 15. Vol. 1. p. 307. - Can. 16. Vol. 7. p. 90.
 Can. 19. Vol. 1. p. 85. - Can. 20. Vol. 1. p. 162.
 Can. 21. Vol. 2. p. 389.
 Can. 23. Vol. 7. p. 202. 284. Vol. 8. p. 165.
 Can. 27. Vol. 9. p. 78.
 In subscriptione. Vol. 3. p. 558.

451.

ARELATENSE II. CAN. LVI.

- Can. 2. Vol. 2. p. 165.
 Can. 3. Vol. 2. p. 142. 340. Vol. 8. p. 89.
 Can. 5. Vol. 1. p. 162. 219. 221. - Can. 6. Vol. 8. p. 57.
 Can. 7. Vol. 2. p. 133. Vol. 8. p. 59.
 Can. 9. Vol. 8. p. 225. - Can. 10. Vol. 7. p. 201.
 Can. 12. Vol. 6. p. 255. Vol. 7. p. 36.
 Can. 13. Vol. 2. p. 174. 389. Vol. 8. p. 56.

Can. 14.

CONCILIORVM.

A. D.

Can. 14. Vol. 2. p. 319. - Can. 15. Vol. 6. p. 427. Vol. 8. p. 107.
 Can. 16. Vol. 8. p. 223. - Can. 17. Vol. 4. p. 180. Vol. 8. p. 201. 221.
 Can. 18. Vol. 1. p. 225. - Can. 19. Vol. 8. p. 103.
 Can. 21. Vol. 8. p. 126. 159.
 Can. 22. Vol. 7. p. 127. Vol. 8. p. 126.
 Can. 23. Vol. 7. p. 232. - Can. 24. Vol. 7. p. 510.
 Can. 25. Vol. 2. p. 124. - Can. 27. Vol. 4. p. 359.
 Can. 30. Vol. 7. p. 96. - Can. 31. Vol. 7. p. 413.
 Can. 36. Vol. 2. p. 117. - Can. 54. Vol. 2. p. 114.

813.

ARELATENSE SVB CAROLO MAGNO. CAN. XXVI.

Can. 16. Vol. 9. p. 26. - Can. 21. Vol. 10. p. 18.
 Arelatense apud *Gratianum*. Can. 6. Vol. 9. p. 322.

535.

ARVERNENSE I. IN GALLIA. CAN. XVI.

Can. 6. Vol. 7. p. 276.

549.

ARVERNENSE II. CAN. XVI.

Can. 2. Vol. 7. p. 173.

670.

AVGVSTODVNENSE IN GALLIA. CAN. XV.

Can. 15. Vol. 4. p. 117.

511.

AVRELIANENSE I. IN GALLIA. CAN. XXXI.

Can. 2. Vol. 3. p. 367. - Can. 4. Vol. 2. p. 146.
 Can. 10. Vol. 2. p. 200. - Can. 11. Vol. 8. p. 159.
 Can. 16. Vol. 6. p. 262. - Can. 17. Vol. 2. p. 287. Vol. 6. p. 262.
 Can. 19. Vol. 1. p. 102. - Can. 21. Vol. 3. p. 93.
 Can. 27. Vol. 5. p. 25. - Can. 28. Vol. 6. p. 377.
 Can. 30. Vol. 7. p. 241. 243.

533.

AVRELIANENSE II. CAN. XXI.

Can. 3. Vol. 7. p. 322. - Can. 7. Vol. 3. p. 397.
 Can. 12. Vol. 6. p. 518. Vol. 9. p. 151.
 Can. 14. Vol. 6. p. 256. - Can. 15. Vol. 10. p. 89.
 Can. 18. Vol. 1. p. 357. Vol. 9. p. 288.
 Can. 20. Vol. 8. p. 82. - Can. 27. Vol. 9. p. 25.

538.

AVRELIANENSE III. CAN. XXXIII.

Can. 6. Vol. 8. p. 63.
 Can. 7. Vol. 2. p. 192. Vol. 8. p. 13.
 Can. 8. Vol. 8. p. 13. - Can. 13. Vol. 7. p. 276.

INDEX TERTIVS

A. D.

- Can. 15. Vol. 3. p. 325. - Can. 28. Vol. 6. p. 361. 362.
 .1 Can. 29. Vol. 5. p. 13. 347.
 541. AVRELIANENSE IV. CAN. XXXVIII.
 Can. 1. Vol. 9. p. 87. - Can. 2. Vol. 9. p. 209.
 Can. 19. Vol. 8. p. 2.
 549. AVRELIANENSE V. CAN. XXIV.
 Can. 2. Vol. 7. p. 173. - Can. 10. Vol. 8. p. 57.
 Can. 11. Vol. 8. p. 57. - Can. 17. Vol. 8. p. 2.
 Can. 20. Vol. 9. p. 23.

B.

540. BARCINONENSE IN HISPANIA. CAN. X.
 Can. 2. Vol. 4. p. 358. 372. - Can. 3. Vol. 2. p. 81. 114.
 462. BRACARENSE I. IN HISPANIA. CAN. XL.
 Can. 2. Vol. 4. p. 171. - Can. 4. Vol. 7. p. 46. 376. Vol. 9. p. 38.
 Can. 16. Vol. 6. p. 513. - Can. 19. Vol. 5. p. 115. 309. Vol. 7. p. 48.
 Can. 20. Vol. 5. p. 115. Vol. 7. p. 48.
 Can. 21. Vol. 5. p. 115. Vol. 6. p. 296. Vol. 7. p. 48.
 Can. 22. 23. Vol. 5. p. 115. Vol. 7. p. 48.
 Can. 24. Vol. 1. p. 214. - Can. 25. Vol. 2. p. 292. Vol. 3. p. 602.
 Can. 31. Vol. 3. p. 210. Vol. 6. p. 429. - Can. 32. Vol. 8. p. 81.
 Can. 34. Vol. 7. p. 97. 400. Vol. 10. p. 57.
 Can. 36. Vol. 10. p. 14. 18.
 Can. 37. Vol. 3. p. 322. Vol. 4. p. 358. Vol. 6. p. 106.
 Can. 39. Vol. 1. p. 150. - Can. 40. Vol. 8. p. 06.
 563. BRACARENSE II. CAN. XVII:
 In prologo. Vol. 1. p. 281.
 Can. 1. Vol. 4. p. 24. 29. - Can. 2. Vol. 3. p. 602.
 Can. 3. Vol. 7. p. 322. - Can. 4. Vol. 4. p. 358.
 Can. 5. Vol. 2. p. 280. - Can. 6. Vol. 3. p. 603.
 Can. 7. Vol. 2. p. 280. Vol. 7. p. 325.
 Can. 9. Vol. 4. p. 208. - Can. 10. Vol. 6. p. 513.
 569. BRACARENSE III. CAN. X.
 Can. 1. Vol. 6. p. 276. 443.
 Can. 3. Vol. 2. p. 142. Vol. 5. p. 252.
 Can. 5. Vol. 3. p. 333.

CONCILIORVM.

A. D.

570. MARTINI BRACARENSIS. COLLECTIO. CANONVM EX
SYNODIS GRAECIS. CAPIT. LXXXV.

Cap. 26. Vol. 8. p. 13. - Cap. 48. Vol. 9. p. 312.
Cap. 51. Vol. 4. p. 358. - Cap. 52. Vol. 4. p. 347. 366.
Cap. 55. Vol. 6. p. 275. - Cap. 57. Vol. 5. p. 256.
Cap. 64. Vol. 5. p. 306. - Cap. 66. Vol. 5. p. 14.
Cap. 72. Vol. 7. p. 257. - Cap. 81. Vol. 8. p. 178.
Cap. 82. Vol. 8. p. 183. - Cap. 83. Vol. 6. p. 374.

C.

650. CABILLONENSE I. IN GALLIA. CAN. XX.

Can. 10. Vol. 8. p. 57. - Can. 11. Vol. 2. p. 208.
Can. 19. Vol. 9. p. 151.

813. CABILLONENSE II. SVB CAROLO MAGNO. CAN. LXVI.

Can. 1. Vol. 2. p. 350. - Can. 3. Vol. 5. p. 106.
Can. 16. Vol. 3. p. 333.

381. CAESARAVGVSTANVM IN HISPANIA. CAN. VIII.

Can. 2. Vol. 7. p. 377. Vol. 9. p. 38. - Can. 3. Vol. 6. p. 416.
Can. 5. Vol. 7. p. 90. - Can. 8. Vol. 3. p. 101.

256. CARTHAGINENSE SVB CYPRIANO PRO REBAPTIZANDIS HAERETICIS.

Vol. 1. p. 71. 80. 122. Vol. 4. p. 23. 139. 314. 351. 405. Vol. 8. p. 190.

348. CARTHAGINENSE I. SVB GRATO. CAN. XIV.

Can. 2. Vol. 8. p. 84. - Can. 3. Vol. 2. p. 336. 340.
Can. 5. Vol. 2. p. 174. 389. 390.
Can. 6. Vol. 2. p. 405. Vol. 8. p. 70.
Can. 7. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 205. Vol. 8. p. 33.
Can. 8. Vol. 2. p. 151. - Can. 9. Vol. 2. p. 60. 150.
Can. 11. Vol. 1. p. 99. 223.
Can. 13. Vol. 2. p. 319. 320. Vol. 7. p. 482.
Can. 14. Vol. 7. p. 391. Vol. 8. p. 66.

390. CARTHAGINENSE II. SVB GENETHLIO. CAN. XIII.

Can. 3. Vol. 4. p. 357. Vol. 8. p. 231. - Can. 4. Vol. 8. p. 231.
Can. 5. Vol. 1. p. 176. - Can. 6. Vol. 2. p. 211.
Can. 7. Vol. 7. p. 92.

Can. 8.

INDEX TERTIVS

A, D.

Can. 8. Vol. 1. p. 98. Vol. 2. p. 379. Vol. 7. p. 94.
 Can. 10. Vol. 1. p. 99. - Can. 12. Vol. 1. p. 220.

397.

CARTHAGINENSE III. SVB AVRELIO. CAN. I.

Can. 1. Vol. 1. p. 229. Vol. 9. p. 86. - Can. 3. Vol. 2. p. 168.
 Can. 4. Vol. 1. p. 325. Vol. 3. p. 101. Vol. 6. p. 76.
 Can. 5. Vol. 4. p. 39. 186. 353.
 Can. 6. Vol. 6. p. 424. Vol. 10. p. 67.
 Can. 8. Vol. 1. p. 99. 100. Vol. 7. p. 94.
 Can. 9. Vol. 1. p. 223. Vol. 2. p. 208. Vol. 8. p. 74.
 Can. 11. Vol. 8. p. 88. Vol. 9. p. 36. - Can. 12. Vol. 9. p. 287.
 Can. 13. Vol. 7. p. 300. - Can. 15. Vol. 1. p. 49. Vol. 2. p. 405.
 Can. 16. Vol. 2. p. 319. - Can. 17. Vol. 2. p. 340.
 Can. 18. Vol. 2. p. 139. Vol. 7. p. 301.
 Can. 19. Vol. 1. p. 162. - Can. 21. Vol. 2. p. 173.
 Can. 23. Vol. 5. p. 66. 191. Vol. 6. p. 228. Vol. 9. p. 234.
 Can. 24. Vol. 4. p. 391. Vol. 6. p. 260. 275.
 Can. 25. Vol. 2. p. 336. Vol. 3. p. 38.
 Can. 26. Vol. 1. p. 80. 210. - Can. 27. Vol. 2. p. 412. Vol. 8. p. 95.
 Can. 28. Vol. 1. p. 227. Vol. 2. p. 206. Vol. 8. p. 94.
 Can. 29. Vol. 6. p. 511. Vol. 10. p. 62.
 Can. 30. Vol. 3. p. 336. Vol. 6. p. 517. Vol. 9. p. 151.
 Can. 32. Vol. 3. p. 184. 195. Vol. 6. p. 227. Vol. 8. p. 207. 231.
 Can. 33. Vol. 3. p. 97. - Can. 34. Vol. 4. p. 215. Vol. 5. p. 192.
 Can. 35. Vol. 4. p. 224. Vol. 7. p. 210.
 Can. 36. Vol. 3. p. 101. Vol. 4. p. 357.
 Can. 38. Vol. 2. p. 194. 393. Vol. 7. p. 64. 330.
 Can. 39. Vol. 1. p. 221. Vol. 3. p. 420.
 Can. 41. Vol. 1. p. 229. - Can. 42. Vol. 1. p. 176.
 Can. 45. Vol. 1. p. 90. 279. Vol. 2. p. 174.
 Can. 47. Vol. 5. p. 296. Vol. 6. p. 63. 87. 94. Vol. 9. p. 138.
 Can. 49. Vol. 2. p. 331.

399.

CARTHAGINENSE IV. CAN. CIV.

Can. 1. Vol. 1. p. 210. 220. Vol. 2. p. 107. 119.
 Can. 2. Vol. 1. p. 168. - Can. 3. Vol. 1. p. 89. 278.
 Can. 4. Vol. 1. p. 299. 301. - Can. 5. Vol. 1. p. 334. Vol. 2. p. 12.
 Can. 6. Vol. 2. p. 17. - Can. 7. Vol. 2. p. 25.

Can. 8.

CONCILIORVM.

A. D.

- Can. 8. Vol. 2. p. 23. - Can. 9. Vol. 2. p. 36.
 Can. 10. Vol. 2. p. 42.
 Can. 12. Vol. 1. p. 353. Vol. 3. p. 103. Vol. 4. p. 32. 297. Vol. 6. p. 124.
 Can. 13. Vol. 9. p. 336. - Can. 14. Vol. 2. p. 397.
 Can. 15. Vol. 2. p. 326. - Can. 16. Vol. 2. p. 350. Vol. 7. p. 105.
 Can. 17. Vol. 1. p. 332. - Can. 21. Vol. 1. p. 226.
 Can. 22. Vol. 2. p. 107.
 Can. 24. Vol. 6. p. 206. Vol. 7. p. 378. Vol. 9. p. 49.
 Can. 27. Vol. 2. p. 389. 393. - Can. 29. Vol. 1. p. 98.
 Can. 30. Vol. 7. p. 162. - Can. 32. Vol. 2. p. 299.
 Can. 33. Vol. 2. p. 205. - Can. 34. Vol. 1. p. 271.
 Can. 35. Vol. 1. p. 273. - Can. 36. Vol. 3. p. 565. Vol. 4. p. 357.
 Can. 37. Vol. 1. p. 300. - Can. 38. Vol. 1. p. 305. Vol. 6. p. 428.
 Can. 39. Vol. 1. p. 326. - Can. 41. Vol. 5. p. 251.
 Can. 44. Vol. 2. p. 413. Vol. 3. p. 51. - Can. 46. Vol. 2. p. 340.
 Can. 48. Vol. 8. p. 8. - Can. 51. Vol. 2. p. 407.
 Can. 56. Vol. 1. p. 98. Vol. 7. p. 513. - Can. 57. Vol. 7. p. 513.
 Can. 60. Vol. 2. p. 232. Vol. 7. p. 513.
 Can. 61. Vol. 2. p. 332. Vol. 7. p. 361. - Can. 62. Vol. 2. p. 333.
 Can. 64. Vol. 7. p. 46. 376. Vol. 9. p. 38.
 Can. 67. Vol. 2. p. 131. Vol. 7. p. 388.
 Can. 68. Vol. 2. p. 124. Vol. 8. p. 34. 40. 63. 101.
 Can. 69. Vol. 2. p. 155. - Can. 70. Vol. 7. p. 96.
 Can. 71. Vol. 7. p. 294. - Can. 72. Vol. 7. p. 294.
 Can. 73. Vol. 7. p. 93.
 Can. 76. Vol. 4. p. 217. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 163. 173. 195. 210.
 Can. 77. Vol. 6. p. 405. - Can. 78. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 163. 195.
 Can. 79. Vol. 7. p. 36. Vol. 8. p. 228. 279.
 Can. 80. Vol. 8. p. 125. - Can. 81. Vol. 8. p. 128.
 Can. 82. Vol. 5. p. 257. Vol. 8. p. 127. Vol. 9. p. 41.
 Can. 84. Vol. 1. p. 33. 40. Vol. 3. p. 187. Vol. 4. p. 22. 27. Vol. 5. p. 3.
 Can. 85. Vol. 9. p. 199. - Can. 87. Vol. 7. p. 301.
 Can. 88. Vol. 7. p. 378. Vol. 9. p. 35. 49.
 Can. 89. Vol. 7. p. 251. - Can. 90. Vol. 2. p. 27.
 Can. 91. Vol. 2. p. 27. - Can. 92. Vol. 2. p. 27.
 Can. 93. Vol. 3. p. 210. 248. 269. Vol. 6. p. 252. Vol. 7. p. 413.

A. D.

Can. 94. Vol. 7. p. 474.
 Can. 95. Vol. 7. p. 310. 411. 474. 490. Vol. 10. p. 70.
 Can. 96. Vol. 7. p. 291. - Can. 98. Vol. 6. p. 122.
 Can. 99. Vol. 6. p. 124. - Can. 104. Vol. 3. p. 103.

401.

CARTHAGINENSE V. SVB AVRELIO, CAN. XV.

Can. 1. Vol. 2. p. 214. - Can. 3. Vol. 8. p. 91.
 Can. 4. Vol. 2. p. 299.
 Can. 5. Vol. 2. p. 397. Vol. 3. p. 140. 411. 419. 565. Vol. 7. p. 225.
 Can. 6. Vol. 4. p. 211. 403. - Can. 7. Vol. 9. p. 87.
 Can. 8. Vol. 1. p. 155. 203. 228. Vol. 2. p. 110.
 Can. 9. Vol. 2. p. 59. - Can. 10. Vol. 8. p. 42. 103.
 Can. 11. Vol. 8. p. 34. - Can. 13. Vol. 8. p. 42. 104.
 Can. 14. Vol. 10. p. 14. 16.

419.

CARTHAGINENSE VII. SVB AVRELIO. CAN. V.

Can. 5. Vol. 7. p. 165.

411.

CARTHAGINENSIS COLLATIO INTER CATHOLICOS ET
 DONATISTAS.

Die 1. cap. 5. Vol. 7. p. 356.
 cap. 16. Vol. 1. p. 93. 183. 184. Vol. 2. p. 198. 205. 386.
 cap. 65. Vol. 3. p. 419.
 cap. 117. Vol. 1. p. 175.
 cap. 176. Vol. 3. p. 592.
 cap. 181. Vol. 1. p. 176. Vol. 3. p. 419.
 cap. 182. Vol. 1. p. 176. Vol. 2. p. 108.
 cap. 213. 214. Vol. 3. p. 416.
 Die 3. cap. 216. Vol. 2. p. 254.
 cap. 258. & 265. Vol. 7. p. 155.

CONCILIUM CARTH. APVD BEVEREGIVM.

Can. 78. Vol. 2. p. 64. - Can. 100. Vol. 2. p. 64.

CONCILIUM CARTHAGINENSE GRAECVM, APVD
 EHINGERIVM.

Can. 76. Vol. 2. p. 64.

451.

CONCILIUM CHALCEDONENSE GENERALE IN BITHY-
 NIA CONTRA EVTYCHEM. CAN. XXVIII.

Act. 1. Vol. 1. p. 245. 261. Vol. 2. p. 48. 63. Vol. 3. p. 63. 256. 486.
 Vol. 6. p. 38. Vol. 9. p. 112. Act. 2.

A. D.

- Act. 2. Vol. 1. p. 237. Vol. 4. p. 109. III.
 Act. 3. Vol. 1. p. 238. Vol. 3. p. 412. Vol. 8. p. 58.
 Act. 4. Vol. 1. p. 254. Vol. 2. p. 215. Vol. 8. p. 72.
 Act. 6. Vol. 1. p. 216. Vol. 3. p. 44. 477.
 Act. 7. Vol. 2. p. 387. - Act. 9. Vol. 2. p. 68.
 Act. 10. Vol. 1. p. 140. 198. 334. 337. Vol. 8. p. 22.
 Act. 11. Vol. 2. p. 193.
 Act. 13. Vol. 1. p. 216. 219. Vol. 3. p. 479.
 Act. 15. vbi habentur canones.
 Can. 2. Vol. 1. p. 90. Vol. 2. p. 67. 71. 141. Vol. 3. p. 22. Vol. 7. p.
 Can. 3. Vol. 2. p. 405. Vol. 3. p. 81. Vol. 8. p. 70. (31. 322. 326.
 Can. 4. Vol. 1. p. 101. 102. Vol. 2. p. 22. 44. 68. 81. 322.
 Can. 6. Vol. 2. p. 170. Vol. 3. p. 26. Vol. 8. p. 55.
 Can. 7. Vol. 2. p. 9. 381. Vol. 3. p. 81. Vol. 7. p. 371.
 Can. 9. Vol. 1. p. 98. 251. Vol. 2. p. 208. Vol. 8. p. 74.
 Can. 10. Vol. 2. p. 399. Vol. 8. p. 95. - Can. 11. Vol. 2. p. 206.
 Can. 12. Vol. 1. p. 211. Vol. 3. p. 384. Vol. 8. p. 102.
 Can. 14. Vol. 1. p. 344. Vol. 9. p. 287.
 Can. 15. Vol. 1. p. 348. Vol. 2. p. 185.
 Can. 16. Vol. 3. p. 94. 99. Vol. 7. p. 371. Vol. 8. p. 178.
 Can. 17. Vol. 1. p. 211. 251. Vol. 3. p. 384. 591.
 Can. 19. Vol. 1. p. 226. - Can. 20. Vol. 2. p. 173. 388.
 Can. 21. Vol. 2. p. 211. - Can. 23. Vol. 2. p. 60.
 Can. 25. Vol. 1. p. 155. 219. 228. Vol. 2. p. 67. 292.
 Can. 26. Vol. 1. p. 110. Vol. 2. p. 67. 68.
 Can. 28. Vol. 1. p. 246. 249. 259. Vol. 2. p. 110. Vol. 3. p. 382.
 Can. 29. Vol. 8. p. 40. (Vol. 9. p. 12.
 Can. 30. Vol. 1. p. 255.
 Act. 16. Vol. 1. p. 161. 220. 233. 245. Vol. 3. p. 493.

787.

CHALCVTENSE IN BRITANNIA. CAN. XX.

Can. 7. Vol. 5. p. 16. - Can. 10. Vol. 3. p. 241.

381.

CONSTANTINOPOLITANVM I. GENERALE II. CAN. VII.

CONTRA MACEDONIVM,

Can. 1. Vol. 8. p. 221.

Can. 2. Vol. 1. p. 243. 246. Vol. 2. p. 176.

Can. 3. Vol. 1. p. 259. Vol. 3. p. 382. Vol. 9. p. 12.

Hhh 2.

Can. 4.

INDEX TERTIVS

A. D.

- Can. 4. Vol. 1. p. 95.
 Can. 6. Vol. 1. p. 223. Vol. 2. p. 211. Vol. 7. p. 298.
 Can. 7. Vol. 1. p. 33. Vol. 4. p. 5. 174. 180. 313. 360. 371. Vol. 8.
 p. 223. 225. Vol. 9. p. 95.
 Symbolum huius concilii. Vol. 1. p. 109.
 Epist. synodica ad occidentales. Apud *Theodoret.* lib. 5. cap. 9.
 Et tom. 2. concil. Vol. 1. p. 161. 218. 250.
459.   **CONSTANTINOPOLITANVM SVB GENNADIO.**
 Epistol. synodic. Vol. 2. p. 142. Vol. 7. p. 322.
536.   **CONSTANTINOPOLITANVM SVB MENNA. CAN. XIV.**
 Act. 1. Vol. 1. p. 199. Vol. 2. p. 79. Vol. 4. p. 259. 327. Vol. 6. p. 359.
 Act. 2. Vol. 3. p. 473. - Act. 3. Vol. 3. p. 128. 493.
 Act. 5. Vol. 3. p. 193. 221. 235. 259. Vol. 4. p. 21. 66. 110. Vol. 6. p.
 349. 410. Vol. 7. p. 172. Vol. 8. p. 229.
553.   **CONSTANTINOPOLITANVM, GENERALE V. DE TRIBVS
 CAPITVLIS.**
 Collat. 5. Vol. 3. p. 472.
680.   **CONSTANTINOPOLITANVM, GENERALE VI. CONTRA
 MONOTHELITAS.**
 Act. 12. Vol. 6. p. III. - Act. 13. Vol. 7. p. 172. 359.
 Act. 14. Vol. 7. p. 359. - Act. 18. Vol. 1. p. 216. 217. 233. 260.
 Can. 4. Vol. 3. p. 273. Vol. 5. p. 116.
 Can. 5. Vol. 3. p. 273.
692.   **CONSTANTINOPOLITANVM, vulgo TRVLLANVM, siue
 QVINISEXTVM. CAN. CII.**
 Vid. infra TRVLLANVM.

E.

305.   **ELIBERITANVM IN HISPANIA. CAN. LXXXI.**
 Vid. ILLIBERRITANVM.
517.   **EPAVNENSE IN GALLIA. CAN. XL.**
 Can. 2. Vol. 8. p. 34. - Can. 3. Vol. 8. p. 8.
 Can. 6. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 391. - Can. 11. Vol. 2. p. 225.
 Can. 15. Vol. 7. p. 169. 176. Vol. 8. p. 50.
 Can. 16. Vol. 8. p. 220. 231. - Can. 20. Vol. 2. p. 337.
- Can. 21.

A. D.

- Can. 21. Vol. 1. p. 357. - Can. 22. Vol. 8. p. 49.
 Can. 26. Vol. 3. p. 228. 332.
 Can. 27. Vol. 1. p. 230. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 48.
 Can. 29. Vol. 7. p. 304.
 Can. 30. Vol. 7. p. 424. Vol. 9. p. 291.
 Can. 31. Vol. 7. p. 395. - Can. 34. Vol. 7. p. 403.
 Can. 36. Vol. 7. p. 36. Vol. 8. p. 163. - Can. 40. Vol. 7. p. 391.
 Apud *Crabbe* can. 86. Vol. 4. p. 367.

431.

EPHESINVM, GENERALE III. CONTRA NESTORIVM.

CAN. VII.

- Libell. Basilii diacon. ad Theodof. Vol. 3. p. 265.
 Act. 1. Vol. 1. p. 197. Vol. 2. p. 69. 76. Vol. 3. p. 462. 498. Vol. 8.
 Act. 6. Decret. de fide. Vol. 4. p. 110. (p. 227.
 Epist. legator. schismaticor. ad suos in Epheso. Vol. 1. p. 27.
 Act. 7. Exemplar suggestionum episcopor. Cypri. Vol. 1. p. 205.
 Decretum de episcopis Cypri. Vol. 1. p. 219. 244. 262. Vol.
 2. p. 176.
 Epist. encyclica synodi. Vol. 8. p. 234.
 Can. 3. Vol. 8. p. 234. - Can. 5. Vol. 8. p. 234.
 Can. 6. Vol. 8. p. 9.
 Epist. synodi ad synodum Pamphylia. Vol. 2. p. 386. Vol.
 8. p. 38.
 Decret. contr. Messalianit. Vol. 2. p. 200. Vol. 4. p. 159.
 Libell. supplex ab Euperio & Cyrillo oblatus synodo.
 Vol. 3. p. 493.
 Epist. synodi ad imperator. Apud *Crabbe*. Vol. 5. p. 17.

G.

324.

GANGRENSE IN PAPHLAGONIA CONTRA EVSTATHIVM. CAN. XX.

- Præfatio. Vol. 2. p. 289. 420. Vol. 7. p. 465. Vol. 8. p. 225. Vol. 9.
 Can. 1. Vol. 9. p. 278. - Can. 2. Vol. 8. p. 81. (p. 277.
 Can. 4. Vol. 2. p. 165. Vol. 7. p. 19. Vol. 9. p. 278.
 Can. 5. Vol. 3. p. 340. Vol. 7. p. 19. 373. Vol. 9. p. 49.
 Can. 6. Vol. 3. p. 340. Vol. 7. p. 19. 373. Vol. 9. p. 49.
 Can. 7. Vol. 1. p. 109. Vol. 2. p. 289. Vol. 7. p. 373.

INDEX TERTIUS

A. D.

Can. 8. Vol. 1. p. 109. Vol. 2. p. 289. - Can. 9. Vol. 9. p. 278.
 Can. 11. Vol. 6. p. 517. Vol. 7. p. 19. - Can. 12. Vol. 2. p. 420.
 Can. 13. Vol. 7. p. 462. - Can. 14. Vol. 7. p. 382. Vol. 9. p. 278.
 Can. 15. Vol. 7. p. 382. - Can. 16. Vol. 3. p. 48. Vol. 7. p. 382.
 Can. 17. Vol. 3. p. 105. Vol. 7. p. 462.
 Can. 18. Vol. 7. p. 19. 46. 377. Vol. 9. p. 38.
 Can. 19. Vol. 7. p. 19. 22. Vol. 8. p. 83.
 Can. 20. Vol. 7. p. 19. Vol. 8. p. 83. - Can. 21. Vol. 9. p. 278.

517.

GERVNDENSE IN HISPANIA. CAN. X.

Can. 1. Vol. 1. p. 230. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 48.
 Can. 2. Vol. 5. p. 28. Vol. 9. p. 245. 251. - Can. 4. Vol. 4. p. 250.
 Can. 9. Vol. 2. p. 125. Vol. 6. p. 405.
 Can. 10. Vol. 5. p. 240. 347. Vol. 8. p. 35.

H.

673.

HERVDFORDENSE IN BRITANNIA. CAN. X.

Can. 2. Vol. 3. p. 597. - Can. 9. Vol. 3. p. 361.

590.

HISPALENSE I. IN HISPANIA. CAN. III.

Can. 1. Vol. 2. p. 274. - Can. 3. Vol. 8. p. 49.

619.

HISPALENSE II. CAN. XIII.

Can. 5. Vol. 1. p. 92.

I.

ILERDENSE IN HISPANIA. CAN. XVI.

524.

Can. 1. Vol. 8. p. 6. 46. - Can. 2. Vol. 7. p. 396. 397.
 Can. 3. Vol. 1. p. 102. Vol. 3. p. 28. Vol. 8. p. 8.
 Can. 4. Vol. 5. p. 3. Vol. 7. p. 82. 96.
 Can. 5. Vol. 8. p. 6. 14. 46. 159. 162. 178.
 Can. 7. Vol. 7. p. 367. - Can. 13. Vol. 7. p. 15. 295.
 Can. 14. Vol. 4. p. 409.
 Can. 15. Vol. 2. p. 340. Vol. 8. p. 23. 89.
 Apud *Crabbe*. Vol. 7. p. 459.

305.

ILLIBERRITANVM IN HISPANIA. CAN. LXXXI:

Proem. Vol. 1. p. 280.
 Can. 1. Vol. 7. p. 201. 283. Vol. 8. p. 166.
 Can. 2. Vol. 7. p. 131. 201. 396. Vol. 8. p. 166.

Can. 3.

A. D.

- Can. 3. Vol. 2. p. 150. Vol. 4. p. 264. Vol. 7. p. 131. 206. Vol. 8. p.
 Can. 4. Vol. 4. p. 41. (158. 161. 181.
 Can. 5. Vol. 7. p. 126. 403. - Can. 6. Vol. 7. p. 396. Vol. 8. p. 167.
 Can. 7. Vol. 8. p. 158. - Can. 8. Vol. 7. p. 126. 436. Vol. 8. p. 167.
 Can. 9. Vol. 7. p. 434. Vol. 9. p. 306. 311.
 Can. 10. Vol. 4. p. 41. Vol. 7. p. 126. 435. 436. Vol. 8. p. 167.
 Can. 11. Vol. 4. p. 41. 237.
 Can. 12. Vol. 1. p. 32. Vol. 7. p. 126. 447. Vol. 8. p. 167.
 Can. 13. Vol. 7. p. 126. Vol. 8. p. 161. 167.
 Can. 14. Vol. 7. p. 83. 126. 415. - Can. 15. Vol. 9. p. 287.
 Can. 16. Vol. 7. p. 104. 419. Vol. 9. p. 287.
 Can. 17. Vol. 8. p. 167. Vol. 9. p. 288.
 Can. 18. Vol. 1. p. 300. Vol. 7. p. 417. Vol. 8. p. 18. 167.
 Can. 19. Vol. 2. p. 410.
 Can. 20. Vol. 2. p. 319. 320. Vol. 7. p. 481.
 Can. 21. Vol. 7. p. 21. 82. 373. Vol. 9. p. 48.
 Can. 22. Vol. 7. p. 303. - Can. 23. Vol. 9. p. 231. 248.
 Can. 24. Vol. 2. p. 123. - Can. 25. Vol. 1. p. 107.
 Can. 26. Vol. 9. p. 61. 231. 249. 264. - Can. 27. Vol. 2. p. 340.
 Can. 28. Vol. 6. p. 255. 572. Vol. 7. p. 20. 274.
 Can. 29. Vol. 6. p. 255. - Can. 30. Vol. 2. p. 126.
 Can. 32. Vol. 8. p. 232.
 Can. 33. Vol. 1. p. 300. Vol. 2. p. 165. Vol. 8. p. 90.
 Can. 34. Vol. 3. p. 129. 244. Vol. 7. p. 222. Vol. 10. p. 79.
 Can. 35. Vol. 3. p. 129. 336. Vol. 5. p. 293. 464.
 Can. 36. Vol. 3. p. 299. - Can. 37. Vol. 4. p. 218. Vol. 7. p. 222.
 Can. 38. Vol. 4. p. 263. 382. Vol. 8. p. 233.
 Can. 39. Vol. 1. p. 33. Vol. 4. p. 3.
 Can. 40. Vol. 7. p. 232. 233. - Can. 41. Vol. 7. p. 232.
 Can. 42. Vol. 4. p. 8. 40. - Can. 43. Vol. 9. p. 125.
 Can. 45. Vol. 2. p. 418. Vol. 4. p. 41. 217.
 Can. 46. Vol. 1. p. 32. Vol. 7. p. 283. - Can. 47. Vol. 8. p. 158.
 Can. 48. Vol. 2. p. 278. Vol. 7. p. 325. - Can. 49. Vol. 7. p. 275.
 Can. 50. Vol. 1. p. 32. Vol. 2. p. 411. Vol. 7. p. 275.
 Can. 51. Vol. 2. p. 137. Vol. 7. p. 301.
 Can. 52. Vol. 7. p. 511. - Can. 53. Vol. 7. p. 89.

Can. 54.

A. D.

- Can. 54. Vol. 7. p. 471. Vol. 9. p. 325.
 Can. 55. Vol. 7. p. 131. 207. - Can. 56. Vol. 7. p. 131. 208.
 Can. 57. Vol. 7. p. 233. - Can. 58. Vol. 1. p. 207.
 Can. 59. Vol. 7. p. 218. - Can. 61. Vol. 7. p. 422.
 Can. 62. Vol. 4. p. 224. Vol. 7. p. 210. 241.
 Can. 63. Vol. 4. p. 41. Vol. 7. p. 126. 396. Vol. 8. p. 167.
 Can. 64. Vol. 7. p. 416. Vol. 8. p. 168.
 Can. 65. Vol. 2. p. 314. Vol. 7. p. 126. 417. Vol. 8. p. 92. 168.
 Can. 66. Vol. 8. p. 168. - Can. 67. Vol. 4. p. 41.
 Can. 68. Vol. 4. p. 41. 237. - Can. 69. Vol. 7. p. 416.
 Can. 70. Vol. 7. p. 447. Vol. 8. p. 168.
 Can. 71. Vol. 7. p. 442. Vol. 8. p. 168.
 Can. 72. Vol. 8. p. 168. Vol. 9. p. 311.
 Can. 73. Vol. 4. p. 237. Vol. 7. p. 405. 486. Vol. 8. p. 168.
 Can. 74. Vol. 7. p. 405. 510.
 Can. 75. Vol. 2. p. 212. Vol. 8. p. 68.
 Can. 77. Vol. 1. p. 310. Vol. 3. p. 549. 595. Vol. 4. p. 261. 263. 380.
 Can. 79. Vol. 2. p. 317. Vol. 7. p. 504. Vol. 8. p. 87.
 Can. 80. Vol. 2. p. 145. - Can. 81. Vol. 1. p. 108.
ILLYRICVM, APVD THEODORET. LIB. IV. CAP. IX.
 Vol. 2. p. 149.

L.

LAODICENVM IN PHRYGIA. CAN. LX.

361.

- Can. 1. Vol. 6. p. 423. - Can. 3. Vol. 1. p. 36.
 Can. 4. Vol. 2. p. 319. - Can. 5. Vol. 2. p. 182. Vol. 4. p. 126.
 Can. 6. Vol. 3. p. 187. Vol. 5. p. 5. Vol. 7. p. 292.
 Can. 7. Vol. 5. p. 166. Vol. 8. p. 221. 225. Vol. 9. p. 95.
 Can. 8. Vol. 4. p. 174. Vol. 8. p. 222.
 Can. 9. Vol. 3. p. 130. Vol. 7. p. 103. 294.
 Can. 10. Vol. 7. p. 104. 419. Vol. 9. p. 286.
 Can. 11. Vol. 1. p. 341. 356.
 Can. 12. Vol. 1. p. 219. - Can. 13. Vol. 2. p. 115.
 Can. 14. Vol. 6. p. 402.
 Can. 15. Vol. 1. p. 51. Vol. 2. p. 40. Vol. 3. p. 193. Vol. 5. p. 166.
 Can. 16. Vol. 5. p. 386. (Vol. 6. p. 22.
 Can. 17.

CONCILIORVM.

A. D.

- Can. 17. Vol. 5. p. 166. Vol. 6. p. 4.
 Can. 18. Vol. 5. p. 166. 301. 314.
 Can. 19. Vol. 3. p. 212. Vol. 4. p. 19. Vol. 5. p. 7. 21. 166. 334. Vol.
 6. p. 115. 222. 226. 230. 247. 299. 429. 571. Vol. 8. p. 114. 115.
 Can. 20. Vol. 1. p. 49. 326. Vol. 2. p. 15.
 Can. 21. Vol. 1. p. 302. Vol. 2. p. 13. 211. Vol. 3. p. 251. 338.
 Can. 22. Vol. 2. p. 13. 14. Vol. 5. p. 167. 251.
 Can. 23. Vol. 5. p. 251. - Can. 24. Vol. 2. p. 24. 412. Vol. 8. p. 95.
 Can. 25. Vol. 2. p. 14. - Can. 26. Vol. 2. p. 25.
 Can. 28. Vol. 3. p. 14. 336. Vol. 6. p. 517. Vol. 9. p. 151.
 Can. 29. Vol. 5. p. 287. Vol. 7. p. 274. Vol. 9. p. 29. 55.
 Can. 30. Vol. 7. p. 455.
 Can. 31. Vol. 6. p. 403. Vol. 7. p. 104. 419. Vol. 9. p. 287.
 Can. 32. Vol. 7. p. 103. - Can. 33. Vol. 7. p. 103. 294.
 Can. 34. Vol. 7. p. 103. Vol. 8. p. 84.
 Can. 35. Vol. 5. p. 80. Vol. 8. p. 84.
 Can. 36. Vol. 4. p. 227. Vol. 7. p. 250. 252.
 Can. 37. Vol. 6. p. 403. Vol. 7. p. 274. - Can. 37. Vol. 7. p. 222.
 Can. 41. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 206. Vol. 8. p. 33.
 Can. 44. Vol. 3. p. 210. 212.
 Can. 46. Vol. 4. p. 30. Vol. 5. p. 167. Vol. 9. p. 235.
 Can. 47. Vol. 4. p. 142. 335. Vol. 5. p. 167.
 Can. 49. Vol. 5. p. 286. 298. Vol. 6. p. 411. 574. 577. 581. Vol. 9.
 P. 54. 221.
 Can. 51. Vol. 5. p. 286. Vol. 9. p. 133. 171. 225.
 Can. 52. Vol. 9. p. 225. 312.
 Can. 53. Vol. 7. p. 458. Vol. 9. p. 347.
 Can. 54. Vol. 8. p. 83.
 Can. 56. Vol. 1. p. 272. Vol. 3. p. 208.
 Can. 57. Vol. 1. p. 85. 172. 198. Vol. 3. p. 564.
 Can. 59. Vol. 5. p. 167. Vol. 6. p. 26. 62.
 Can. 60. Vol. 6. p. 62. 91.

1215.

LATERANENSE QVARTVM, SVB INNOCENTIO III.

Can. 21. Vol. 6. p. 587.

569.

LVCENSE I. IN HISPANIA.

Vol. 3. p. 547. 548. Vol. 4. p. 345.

INDEX TERTIVS

A. D.

M.

581. MATISCONENSE I. IN GALLIA. CAN. XIX.

Can. 2. Vol. 3. p. 263. - Can. 3. Vol. 8. p. 50.
 Can. 5. Vol. 7. p. 169. Vol. 8. p. 50. 85.
 Can. 7. Vol. 1. p. 225. - Can. 8. Vol. 2. p. 209.
 Can. 9. Vol. 9. p. 247. - Can. 11. Vol. 8. p. 91.
 Can. 15. Vol. 7. p. 276. - Can. 17. Vol. 7. p. 368.

585. MATISCONENSE II. CAN. XX.

Can. 1. Vol. 9. p. 25. - Can. 2. Vol. 9. p. 116.
 Can. 3. Vol. 4. p. 250. - Can. 4. Vol. 6. p. 573.
 Can. 5. Vol. 2. p. 287. - Can. 6. Vol. 6. p. 396. 502. 514.
 Can. 13. Vol. 8. p. 87.

845. MELDENSE IN GALLIA. CAPIT. LXV.

Can. 48. Vol. 3. p. 261. - Can. 72. Vol. 10. p. 21.

402. MILEVITANVM I. IN AFRICA.

Can. 8. Vol. 5. p. 192.
 Can. 12. Vol. 5. p. 192. Vol. 6. p. 248. 311. Vol. 10. p. 61.
 Can. 13. Vol. 1. p. 14. - Can. 14. Vol. 1. p. 14.
 Can. 18. Vol. 7. p. 90. - Can. 19. Vol. 8. p. 75.
 Can. 21. Vol. 1. p. 223. - Can. 22. Vol. 7. p. 51. 94. Vol. 8. p. 75.
 In codice Afric. can. 84. Vol. 1. p. 212.

416. MILEVITANVM II. CAN. XXVII.

Can. 8. Vol. 5. p. 243. - Can. 17. Vol. 7. p. 435.
 Can. 19. Vol. 2. p. 209. - Can. 20. Vol. 1. p. 108. Vol. 8. p. 33.
 Can. 22. Vol. 3. p. 395.

813. MOGVNTIACVM, IN GERMANIA. CAN. LV.

Can. 32. Vol. 5. p. 29. - Can. 33. Vol. 5. p. 27. 31.
 Can. 34. Vol. 9. p. 250. - Can. 37. Vol. 9. p. 26.
 Can. 52. Vol. 10. p. 18. 20. - Can. 55. Vol. 4. p. 299.

N.

658. NAMNETENSE, IN GALLIA.

Can. 6. Vol. 3. p. 182. Vol. 10. p. 18.
 Can. 9. Vol. 6. p. 377.
 Apud *luonem*. Vol. 6. p. 379.

NAR.

A. D.
589.

NARBONENSE IN GALLIA. CAN. XV.

Can. 12. Vol. 5. p. 251.

314.

NEOCAESARIENSE IN PONTO. CAN. XV.

Can. 1. Vol. 2. p. 165. Vol. 8. p. 6. 50.

Can. 2. Vol. 7. p. 422. Vol. 8. p. 161.

Can. 3. Vol. 7. p. 436. - Can. 4. Vol. 7. p. 190. 521.

Can. 5. Vol. 3. p. 114. Vol. 4. p. 17. 19. Vol. 6. p. 217.

Can. 7. Vol. 6. p. 423. Vol. 7. p. 436. Vol. 9. p. 338.

Can. 8. Vol. 2. p. 127. 165. 314. Vol. 7. p. 417. 432. Vol. 8. p. 90.

Can. 9. Vol. 2. p. 126. Vol. 7. p. 415. Vol. 8. p. 40. 54.

Can. 10. Vol. 8. p. 39. - Can. 11. Vol. 1. p. 142.

Can. 12. Vol. 2. p. 136. Vol. 4. p. 335. 382.

Can. 13. Vol. 1. p. 197. Vol. 3. p. 563. 593. 596. 601.

Can. 14. Vol. 1. p. 194. 197. Vol. 4. p. 40.

Can. 15. Vol. 1. p. 323.

In subscript. Vol. 1. p. 197.

325.

NICAENVM I. GENERALE CONTRA ARIVM. CAN. XX.

Can. 1. Vol. 2. p. 132. Vol. 7. p. 401. Vol. 8. p. 59.

Can. 2. Vol. 2. p. 126. Vol. 8. p. 9.

Can. 3. Vol. 1. p. 48. Vol. 2. p. 337.

Can. 4. Vol. 1. p. 162. 219. Vol. 2. p. 105.

Can. 5. Vol. 1. p. 97. 100. 225. Vol. 7. p. 89. 94. 323.

Can. 6. Vol. 1. p. 206. 219. 221. 240. Vol. 3. p. 392.

Can. 7. Vol. 1. p. 217.

Can. 8. Vol. 1. p. 95. 181. 192. Vol. 2. p. 137. 201. Vol. 3. p. 564. Vol.

7. p. 306. 439. Vol. 8. p. 36. 39. 225. Vol. 9. p. 281.

Can. 9. Vol. 8. p. 55. 63.

Can. 10. Vol. 2. p. 128. Vol. 8. p. 35. 55. 63.

Can. 11. Vol. 1. p. 31. Vol. 3. p. 191. 195. Vol. 5. p. 7. Vol. 6. p. 226.

257. 572. Vol. 7. p. 200. Vol. 8. p. 111. 113. 115.

Can. 12. Vol. 4. p. 230. Vol. 8. p. 111. 177.

Can. 13. Vol. 6. p. 404. 572. Vol. 8. p. 163. 173.

Can. 14. Vol. 4. p. 19. 40. Vol. 6. p. 217.

Can. 15. Vol. 2. p. 393. Vol. 7. p. 328.

Can. 16. Vol. 1. p. 50. 51. Vol. 2. p. 174. 389. Vol. 8. p. 56.

Can. 17. Vol. 1. p. 50. 51. Vol. 2. p. 318. 320.

INDEX TERTIVS

A. D.

Can. 18. Vol. 1. p. 299. 305. 307. 326. Vol. 6. p. 428. Vol. 8. p. 107.
 Can. 19. Vol. 1. p. 50. 90. 317. Vol. 2. p. 139. 184. Vol. 8. p. 60. 222.
 Can. 20. Vol. 5. p. 255. Vol. 7. p. 46. Vol. 9. p. 123.

Can. Arabic. 36. Vol. 1. p. 250.

In subscription. Vol. 1. p. 197.

Epistola synod. Apud *Sacrat.* lib. 1. cap. 9. Vol. 1. p. 192. Vol. 2.
 p. 196.

Epistola synod. Apud *Theodoret.* lib. 1. cap. 9. Vol. 2. p. 106.
 Vol. 8. p. 37.

787.

NICAENVM II. PRO ADORATIONE IMAGINVM.

CAN. XXII.

Act. 4. Ep. German. ad Thom. Claudiopol. Vol. 3. p. 311-

Can. 3. Vol. 8. p. 46. - Can. 5. Vol. 8. p. 45.

Can. 8. Vol. 8. p. 46. - Can. 15. Vol. 2. p. 400.

O.

1222.

OXONIENSE.

Can. 8. Vol. 9. p. 246. 248.

P.

829.

PARISIENSE.

Lib. 1. cap. 45. Vol. 6. p. 417.

847.

PARISIENSE.

Lib. 1. cap. 48. Vol. 6. p. 382.

Q.

692.

QUINISEXTVM, SIVE TRVLLANVM.

Vid. sub litt. T.

R.

439.

REIENSE SIVE RHEGIENSE, IN GALLIA. CAN. VIII.

Can. 2. Vol. 1. p. 163. Vol. 3. p. 540. Vol. 8. p. 57. 62.

Can. 3. Vol. 1. p. 196. 198. Vol. 8. p. 23.

Can. 6. Vol. 1. p. 228.

813.

RHEMENSE SVB CAROLO MAGNO. CAN. XLIV.

Can. 35. Vol. 9. p. 26.

RO-

CONCILIORVM.

- A. D.
487. ROMANVM SVB FELICE.
Vol. 1. p. 281.
Can. 2. Vol. 7. p. 303. Vol. 8. p. 18. 162.
Can. 3. Vol. 7. p. 303.
Can. 4. Vol. 7. p. 303. Vol. 8. p. 164.
461. ROMANVM SVB HILARIO PAPA. CAN. V.
Vol. 1. p. 281. Vol. 8. p. 60. 63.
499. ROMANVM SVB SYMMACHO.
Vol. 1. p. 281.
715. ROMANVM SVB GREGORIO II.
Can. 8. Vol. 7. p. 426. - Can. 12. Vol. 7. p. 257.
- ROMANVM, APVD COTELER. PATR. APOSTOL.
Vol. 4. p. 139. Vol. 8. p. 190.
- S.
1022. SALEGVNSTADENSE IN ANGLIA. CAN. XX.
Can. 2. Vol. 9. p. 246. 248. - Can. 3. Vol. 9. p. 313.
347. SARDICENSE IN THRACIA SIVE MOESIA. CAN. XXI.
Can. 1. Vol. 2. p. 393. Vol. 7. p. 329. Vol. 8. p. 18.
Can. 2. Vol. 7. p. 329. Vol. 8. p. 169. 282.
Can. 6. Vol. 1. p. 172. 209. 219. 222. Vol. 3. p. 564.
Can. 7. Vol. 1. p. 130. Vol. 2. p. 395.
Can. 8. Vol. 2. p. 395. - Can. 10. Vol. 1. p. 149. Vol. 2. p. 151.
Can. 11. Vol. 2. p. 396. Vol. 7. p. 21. 373. Vol. 9. p. 49.
Can. 12. Vol. 2. p. 396. - Can. 13. Vol. 1. p. 97. Vol. 7. p. 89.
Can. 14. Vol. 1. p. 223. Vol. 7. p. 189.
Can. 15. Vol. 2. p. 174. Vol. 8. p. 56.
Can. 16. Vol. 2. p. 397. - Can. 17. Vol. 7. p. 94.
Can. 19. Vol. 1. p. 92. Vol. 8. p. 106.
Epist. synod. apud Theodoret. lib. 2. cap. 6. Vol. 1. p. 34.
303. SINVESSANVM FICTITIVM.
Vol. 1. p. 201.
- T.
516. TARRACONENSE IN HISPANIA. CAN. XIII.
Can. 4. Vol. 1. p. 128. 129. Vol. 8. p. 98.

INDEX TERTIVS

A. D.

Can. 6. Vol. 8. p. 103. - Can. 8. Vol. 3. p. 140. 565. 593.
Can. 10. Vol. 8. p. 9.

400.

TAVRINENSE IN PEDEMONTIO. CAN. VIII.

Can. 2. Vol. 1. p. 211. Vol. 3. p. 384. - Can. 4. Vol. 7. p. 90.
Can. 7. Vol. 2. p. 389. - Can. 8. Vol. 8. p. 46.

400.

TOLETANVM I. CAN. XXI.

Prefat. Vol. 1. p. 281.

Can. 1. Vol. 7. p. 390.

Can. 2. Vol. 2. p. 124. 126. Vol. 6. p. 74. Vol. 8. p. 34. 63. 119. 206.

Can. 4. Vol. 8. p. 39. - Can. 5. Vol. 2. p. 356. Vol. 8. p. 69.

Can. 8. Vol. 2. p. 144. Vol. 8. p. 65. - Can. 10. Vol. 2. p. 145.

Can. 11. Vol. 7. p. 87. - Can. 12. Vol. 2. p. 389.

Can. 13. Vol. 6. p. 592. Vol. 7. p. 374.

Can. 14. Vol. 6. p. 416. Vol. 7. p. 374.

Can. 15. Vol. 7. p. 96. - Can. 16. Vol. 7. p. 96.

Can. 17. Vol. 4. p. 253. Vol. 7. p. 430. Vol. 9. p. 330.

Can. 18. Vol. 7. p. 96.

Can. 20. Vol. 1. p. 85. Vol. 3. p. 549. Vol. 4. p. 357.

Can. 21. In regula fidei contra Priscillianistas. Vol. 7. p. 236.

531.

TOLETANVM II. CAN. V.

Can. 1. Vol. 2. p. 8. Vol. 3. p. 49. 117.

589.

TOLETANVM III. CAN. XXIII.

Prefat. Vol. 4. p. 109.

Can. 2. Vol. 4. p. 114. Vol. 6. p. 359.

Can. 7. Vol. 2. p. 349. - Can. 11. Vol. 8. p. 160.

Can. 12. Vol. 8. p. 122. - Can. 22. Vol. 10. p. 57.

Can. 23. Vol. 7. p. 459.

Edictum regis Reccaredi. Vol. 7. p. 391. 458.

633.

TOLETANVM IV. CAN. LXXV.

Can. 2. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 47. - Can. 4. Vol. 1. p. 214.

Can. 5. Vol. 1. p. 229. Vol. 4. p. 342. - Can. 6. Vol. 4. p. 330.

Can. 7. Vol. 9. p. 237. - Can. 8. Vol. 9. p. 237.

Can. 9. Vol. 5. p. 240. 241. 347.

Can. 10. Vol. 6. p. 44. Vol. 8. p. 67.

Can. 11. Vol. 6. p. 44.

Can. 12.

CONCILIORVM.

A. D.

- Can. 12. Vol. 5. p. 179. Vol. 6. p. 25. 30. 54. Vol. 7. p. 391.
 Can. 13. Vol. 5. p. 165. 346. Vol. 6. p. 37. 47. Vol. 8. p. 67.
 Can. 14. Vol. 6. p. 12. 30. Vol. 8. p. 67.
 Can. 15. Vol. 6. p. 6. Vol. 8. p. 67. - Can. 16. Vol. 6. p. 67.
 Can. 17. Vol. 6. p. 429. Vol. 8. p. 68.
 Can. 18. Vol. 3. p. 211. Vol. 6. p. 360. Vol. 7. p. 322.
 Can. 19. Vol. 1. p. 142. - Can. 20. Vol. 1. p. 325.
 Can. 24. Vol. 2. p. 9. - Can. 25. Vol. 2. p. 350.
 Can. 28. Vol. 5. p. 252. Vol. 7. p. 318.
 Can. 30. Vol. 7. p. 359. - Can. 31. Vol. 8. p. 98.
 Can. 39. Vol. 6. p. 108. - Can. 40. Vol. 1. p. 312. Vol. 5. p. 252.
 Can. 41. Vol. 2. p. 417. Vol. 3. p. 51. - Can. 44. Vol. 7. p. 389.
 Can. 45. Vol. 7. p. 314. - Can. 48. Vol. 3. p. 49.
 Can. 52. Vol. 7. p. 372. - Can. 55. Vol. 3. p. 94.
 Can. 56. Vol. 4. p. 221. - Can. 57. Vol. 4. p. 136.
 Can. 62. Vol. 9. p. 353. - Can. 63. Vol. 4. p. 209. Vol. 7. p. 270.
 Can. 74. Vol. 7. p. 358.

636.

TOLETANVM V. CAN. IX.

- Can. 1. Vol. 5. p. 26. Vol. 9. p. 252.
 Can. 2. Vol. 7. p. 358. 389.
 Can. 3. Vol. 7. p. 389. - Can. 4. Vol. 7. p. 389.
 Can. 5. Vol. 7. p. 390. - Can. 7. Vol. 7. p. 390.

638.

TOLETANVM VI. CAN. XIX.

- Can. 2. Vol. 5. p. 26. Vol. 9. p. 252.
 Can. 17. Vol. 7. p. 390. - Can. 18. Vol. 7. p. 390.

646.

TOLETANVM VII. CAN. VI.

- Can. 2. Vol. 6. p. 514.

653.

TOLETANVM VIII. CAN. XII.

- Can. 2. Vol. 7. p. 359. 367.
 Can. 3. Vol. 7. p. 323. - Can. 9. Vol. 9. p. 209.

656.

TOLETANVM X. CAN. VIII.

- Can. 2. Vol. 7. p. 390. - Can. 3. Vol. 8. p. 61.

775.

TOLETANVM XI. CAN. XVI.

- Can. 3. Vol. 1. p. 230. - Can. 6. Vol. 8. p. 99.
 Can. 8. Vol. 7. p. 322. 325. - Can. 11. Vol. 6. p. 404.
 Can. 12. Vol. 6. p. 255. Vol. 8. p. 229.

INDEX TERTIVS

A. D.

681.

TOLETANVM XII. CAN. XIII.

Can. 4. Vol. 8. p. 102. - Can. 5. Vol. 6. p. 389.

693.

TOLETANVM XVI. CAN. XIII.

Can. 6. Vol. 6. p. 272.

694.

TOLETANVM XVII. CAN. XXIII.

Can. 5. Vol. 6. p. 389. - Can. 6. Vol. 5. p. 26. Vol. 9. p. 252.

811.

TRIBVRIENSE PROPE MOGVNTIAM AD RHENVM.

CAPIT. LVIII.

Can. 17. Vol. 10. p. 19. 20. - Can. 21. Vol. 2. p. 215.

Can. 27. Vol. 2. p. 9. - Can. 40. Vol. 9. p. 309.

1545.

TRIDENTINVM, CONTINVATVM MDLXIII.

Sess. 21. cap. 4. Vol. 6. p. 394.

Sess. 23. cap. 2. Vol. 2. p. 2.

Sess. 24. can. 8. Vol. 9. p. 308.

can. 9. Vol. 3. p. 92.

cap. 2. de reformat. matrimonii. Vol. 4. p. 301.

cap. 12. de reformat. Vol. 1. p. 338.

Sess. 24. de reformat. cap. 3. Vol. 7. p. 186.

692.

TRVLLANVM. CAN. CII.

Can. 4. Vol. 2. p. 39. - Can. 7. Vol. 8. p. 43.

Can. 10. Vol. 2. p. 319. 320. - Can. 12. Vol. 2. p. 167.

Can. 13. Vol. 2. p. 166. - Can. 14. Vol. 1. p. 325. 348.

Can. 16. Vol. 1. p. 297. - Can. 17. Vol. 2. p. 390.

Can. 19. Vol. 6. p. 116. 131. - Can. 20. Vol. 8. p. 39.

Can. 22. Vol. 7. p. 323. - Can. 23. Vol. 2. p. 280. Vol. 7. p. 324.

Can. 23. Vol. 6. p. 261. - Can. 29. Vol. 6. p. 514.

Can. 31. Vol. 3. p. 119.

Can. 32. Vol. 5. p. 173. Vol. 6. p. 224. 227.

Can. 36. Vol. 1. p. 260. 261. - Can. 37. Vol. 1. p. 212.

Can. 38. Vol. 3. p. 335. - Can. 39. Vol. 1. p. 262.

Can. 44. Vol. 3. p. 95. - Can. 48. Vol. 2. 167.

Can. 50. Vol. 8. p. 87. - Can. 51. Vol. 8. p. 87.

Can. 52. Vol. 5. p. 298. Vol. 6. p. 411. Vol. 9. p. 171. 221.

Can. 53. Vol. 4. p. 300. Vol. 9. p. 300.

Can. 55. Vol. 7. p. 377. Vol. 9. p. 38. 59. 65.

Can. 57.

CONCILIORVM.

A. D.

Can. 57. Vol. 6. p. 261. . Can. 58. Vol. 3. p. 119. Vol. 6. p. 417.
 Can. 59. Vol. 3. p. 140. Vol. 4. p. 260.
 Can. 61. Vol. 4. p. 227. Vol. 7. p. 257. 499.
 Can. 62. Vol. 7. p. 224. 228. Vol. 9. p. 8.
 Can. 66. Vol. 9. p. 116. - Can. 67. Vol. 8. p. 82.
 Can. 69. Vol. 3. p. 210. Vol. 6. p. 429.
 Can. 74. Vol. 6. p. 518. - Can. 77. Vol. 7. p. 455.
 Can. 80. Vol. 7. p. 21. 273. Vol. 9. p. 49.
 Can. 82. Vol. 3. p. 313. - Can. 83. Vol. 6. p. 425. Vol. 10. p. 67.
 Can. 90. Vol. 5. p. 257. - Can. 91. Vol. 7. p. 397.
 Can. 93. Vol. 9. p. 299.
 Can. 95. Vol. 4. p. 5. 180. 371. Vol. 8. p. 221.
 Can. 96. Vol. 8. p. 223. - Can. 97. Vol. 2. p. 55. Vol. 3. p. 202.
 Can. 98. Vol. 6. p. 325. - Can. 101. Vol. 6. p. 479. 483.

859.

TVLLENSE I. APVD SAPONARIAS.

Can. 10. Vol. 5. p. 106.

461.

TVRONENSE I. CAN. XIII.

Can. 1. Vol. 1. p. 299. 300.

Can. 5. Vol. 2. p. 9. 382. Vol. 7. p. 371.

Can. 8. Vol. 7. p. 96. 100. Vol. 8. p. 159.

Can. 11. Vol. 2. p. 389.

567.

TVRONENSE II. CAN. XXVII.

Can. 2. Vol. 3. p. 214.

Can. 3. Vol. 3. p. 236. Vol. 6. p. 410.

Can. 4. Vol. 6. p. 430. - Can. 17. Vol. 9. p. 245.

Can. 18. Vol. 5. p. 346. Vol. 6. p. 9. Vol. 9. p. 132. 247. 248. 249.

Can. 19. Vol. 1. p. 359. Vol. 5. p. 310. Vol. 6. p. 45. Vol. 9. p. 249.

Can. 22. Vol. 7. p. 426. Vol. 9. p. 291.

813.

TVRONENSE III. SVB CAROLO MAGNO. CAN. LI.

Can. 3. Vol. 2. p. 350. - Can. 19. Vol. 6. p. 396.

Can. 37. Vol. 5. p. 257. - Can. 40. Vol. 9. p. 26.

Can. 50. Vol. 6. p. 586.

448.

TYRIVM.

In act. 9. concil. Chalcedonensis. Vol. 2. p. 215.

INDEX TERTIVS CONGILIORVM.

- A. D.*
374. V.
VALENTINVM IN GALLIA. CAN. IV.
Can. 1. Vol. 2. p. 156. - Can. 2. Vol. 3. p. 99.
Can. 3. Vol. 7. p. 201. Vol. 8. p. 161. - Can. 4. Vol. 2. p. 120.
524. VALENTINVM IN HISPANIA. CAN. VI.
Can. 1. Vol. 1. p. 33. Vol. 5. p. 3. Vol. 6. p. 75. 116. Vol. 7. p. 293.
Can. 2. Vol. 1. p. 228. - Can. 5. Vol. 2. p. 391.
Can. 6. Vol. 2. p. 171.
492. VASENSE SIVE VASIONENSE IN GALLIA. CAN. X.
Can. 2. Vol. 3. p. 591. Vol. 6. p. 255. 404.
Can. 3. Vol. 3. p. 210. Vol. 4. p. 357.
Can. 4. Vol. 10. p. 70. - Can. 5. Vol. 7. p. 94.
Can. 8. Vol. 7. p. 165. - Can. 9. Vol. 7. p. 407.
Can. 10. Vol. 7. p. 408.
529. VASENSE II. CAN. V.
Can. 2. Vol. 1. p. 303. Vol. 2. p. 32. Vol. 6. p. 74. 108. 137. 176. Vol.
7. p. 36. 97. Vol. 8. p. 228. 279.
Can. 3. Vol. 5. p. 28. Vol. 6. p. 317. - Can. 4. Vol. 7. p. 311.
Can. 5. Vol. 1. p. 98. Vol. 6. p. 31.
529. VASENSE III. CAN. V.
Can. 2. Vol. 1. p. 315.
465. VENETICVM. CAN. XVI.
Can. 3. Vol. 7. p. 96. Vol. 8. p. 159. - Can. 6. Vol. 7. p. 169.
Can. 9. Vol. 1. p. 99. Vol. 2. p. 208. Vol. 7. p. 94. Vol. 8. p. 74. 77.
Can. 12. Vol. 7. p. 276. - Can. 13. Vol. 7. p. 453.
Can. 15. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 48.
Can. 16. Vol. 7. p. 241. 243.
752. VERMERIENSE. CAN. XXI.
Can. 7. Vol. 1. p. 315.
Apud *Gratianum* causs. 32. quæst. 7. cap. 23. Vol. 9. p. 309.
- W.
1175. WESTMONASTERIENSE. CAN. XVIII.
Can. II. Vol. 6. p. 446.
868. WORMATIENSE.
Apud *Gratianum* causs. 2. quæst. 5. cap. 23.
Can. 15. Vol. 6. p. 487.
- SOLI DEO GLORIA.

CORRIGENDA.

- Vol. I. Pag. 2. not. (a) lin. I. legend. XXIX. Ibid. ἐπειδή. P. 14. lin. 5. leg. impulsore. P. 22. lin. 21. leg. acriter. P. 34. (w) lin. I. leg. imp. P. 44. (c) Hieronym. add. contr. Lucifer. P. 70. (a) leg. Ep. LXXV. Ibid. MDCLXVI. P. 71. (c) pro *Id.* leg. Hieron. P. 80. lin. 8. I. ( ) istarum. Ibid. (g) XXXII. P. 91. (c) Apol. II. P. 105. (c) Sulpic. P. 107. (g) lin. 5. Loayfa. P. 131. (d) leg. Nepotianum. P. 134. (l) lin. 3. ἰσηεῖ. P. 178. (t) dele †. P. 231. (m) lin. 4. del. †. P. 233. lin. 10. leg. ipsi. P. 273. (*) Orig. in Ioan. P. 284. (x) post An- cyran. add. can. 13. P. 301. (c) c. Cl. P. 303. (i) XLVIII. P. 330. (m) Cornel. P. 339. lin. 24. παρόδω. P. 343. lin. 8. viduas.
- Vol. II. Pag. 5. (p) minifico. P. 91. (f) Mafon's. P. 112. lin. 3. hic. P. 124. (w) XCIII. P. 169 (d) nouell. C. P. 171. (b) 1620. P. 179. lin. 35. apostoli. (m) lin. I. 1155. P. 224. (k) nouell. V. P. 233. (r) lib. XIV. P. 249. (c) decurionibus. P. 318. (e) can. XVII. P. 321. (t) Psalm. XIV. tom. I.
- Vol. III. Pag. 3. (d) Cels. lib. V. P. 47. (u) add. lib. II. P. 72. (a) lin. 5. Cap. XXVI. P. 109. lin. 5. post *moniales* add. *Sanctimoniales*. P. 130. (e) Can. IX. P. 140. (y) LXIX. P. 157. ann. CCXLIV. num. IV. P. 166. (w) tit. X. P. 167. (z) leg. XVIII. P. 209. (c) XXXVI. P. 223. (l) castit. P. 225. (f) lin. 8. XXXVI. P. 295. (r) lib. XIX. cap. XII. P. 381. n. 4. pro Carleolum leg. Caërleona siue Caërlegio.
- Vol. IV. Pag. 63. (b) & (c) del. velandis. P. 71. (g) MDCXLII P. 228. (g) lin. 7. psalm. IX. P. 251. (p) ep. IV. P. 299. (g) DCCCXIII.
- Vol. V. Pag. 9. lin. penult. lege p. 407. P. 88. (l) epist. XXVII. P. 110. (o) Furius. P. 126. (u) MDCXL. P. 183. (q) mansionibus. P. 188. (p) lin. 3. lib. II. c. XIII. P. 213. (b) XXXV. P. 256. (o) dele *lib.* P. 296. (d) epist. XVII.
- Vol. VI. In tit. lin. 2. Hauantinzæ. Pag. 12. (i) post Tolet. add. IV. P. 75. lin. 7. Valentinum. P. 95. (g) Philastr. P. 126. (q) lin. 7. post hæ- ref. add. LXXIX. P. 137. (i) LXVII. de S. cer. P. 184. (i) post XXVI. add. ex L. P. 201. (u) XLVIII. de, cer. P. 216. (n) LXXII. P. 244. (p) LIX. P. 271. (p) ritibus. P. 273. (y) hæref. XI. VII. Encrat. n. III. P. 307. (o) ep. IV. P. 318. (d) lin. penult. L. XIII. P. 351. (f) lib. II. c. XXIII. P. 354. (s) lib. II. c. XXIII. P. 506. (q) lin. penult. Theophyl. P. 510. (z) Terrull. apologet. P. 573. (k) ep. XCVII.

- Vol. VII. In tit. lin. 2. Hauantinæ. P. 6. (l) 458. P. 26. (u) XXVII.
 add. al. P. 53. (r) lib. I. ep. XLI. P. 69. lin. 9. a fin. lib. II. P. 91.
 (s) CLXVIII. Ibid. (t) CLXIX. P. 166. (b) XXXIX. P. 356. (*)
 lib. II. tit. LIX. P. 358. (n) tom. II. P. 386. (u) post monera del.
 tit. XXII. P. 398. (y) lib. XLVIII. P. 405. lin. 10. LXXIV. P. 418.
 (s) tit. VII. P. 440. (b) lib. IX. P. 503. (s) Ambros. P. 520 (d)
 post Letoium add. c. VI.
- Vol. VIII. Pag. 39. post (k) add. Concil. Nic. can. X. P. 63. lin. 13. so-
 lum. P. 122. (m) lin. 2. Cyprian. de lapsis. P. 148. (g) tom. I.
- Vol. IX. Pag. 16. (m) tit. VI. P. 36. (s) tit. V. P. 107. (g) XCV. P. 188.
 (b) LXXXVI.
- Vol. X. Præfat. pag. 42. lin. I. ARNALDI. lin. 28. pro populum leg. papalem.
 P. 46. lin. I. nomine. Pag. 56. lin. vlt. tò ipsius ponend. lin. antec.
 post domesticorum. In ipso lib. XXIII. pag. 25. (g) tit. XVII. P. 92.
 (p) tit. XVII. In ind. rerum sub tit. *Roma pro cubitu leg. ambitu.*
- Sunt hæc potiora, quæ præcipue in adnotationibus mihi occurrerunt,
 sphalmata: reliqua, quæ oculos meos effugerunt, si a beneuolo lectore
 obseruata fuerint, vt ista emendare ne grauetur, etiam atque etiam rogo.

